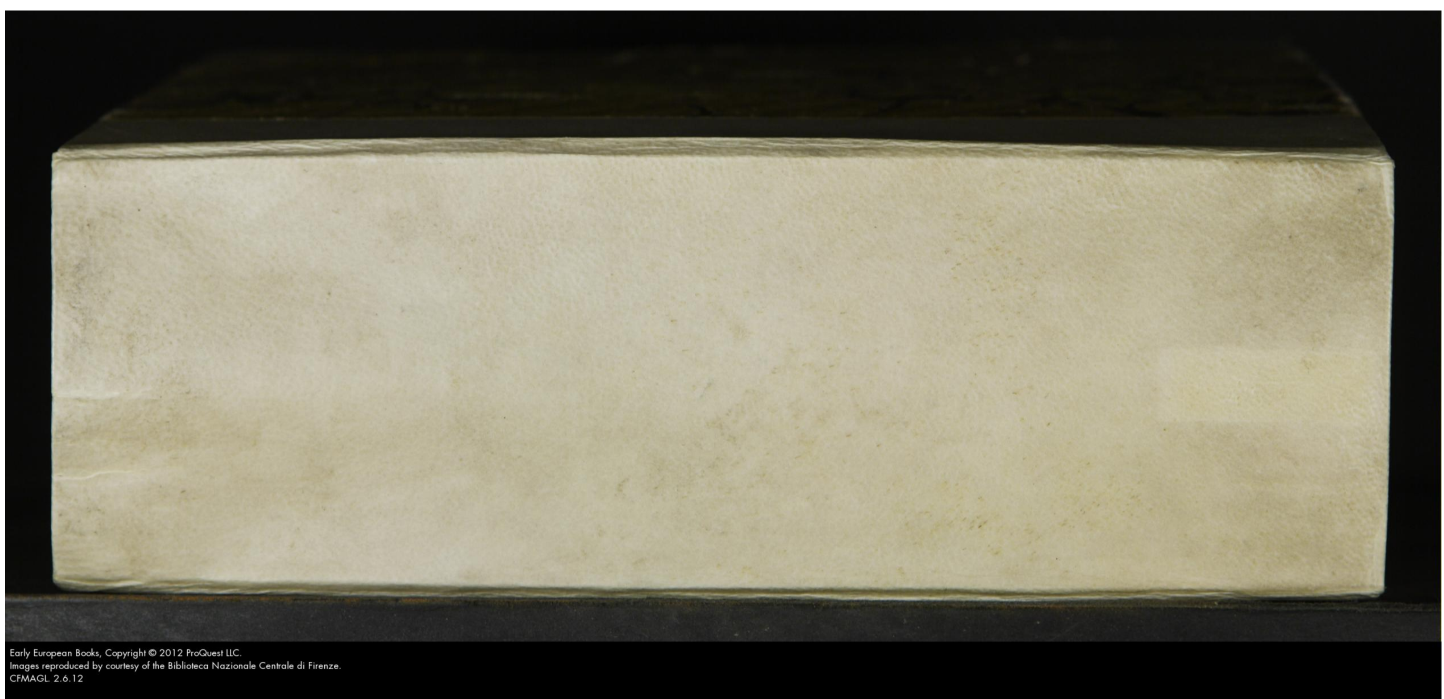
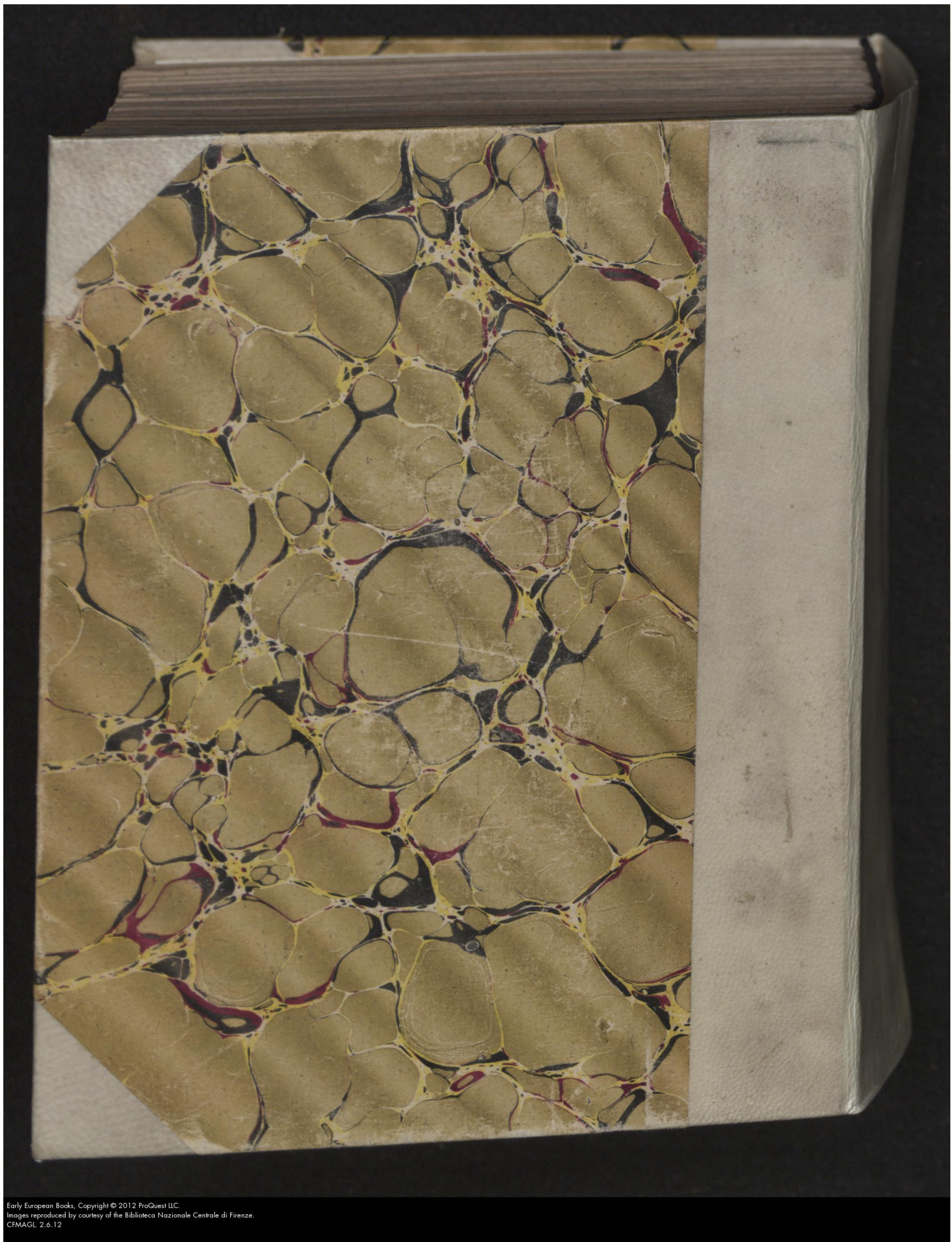
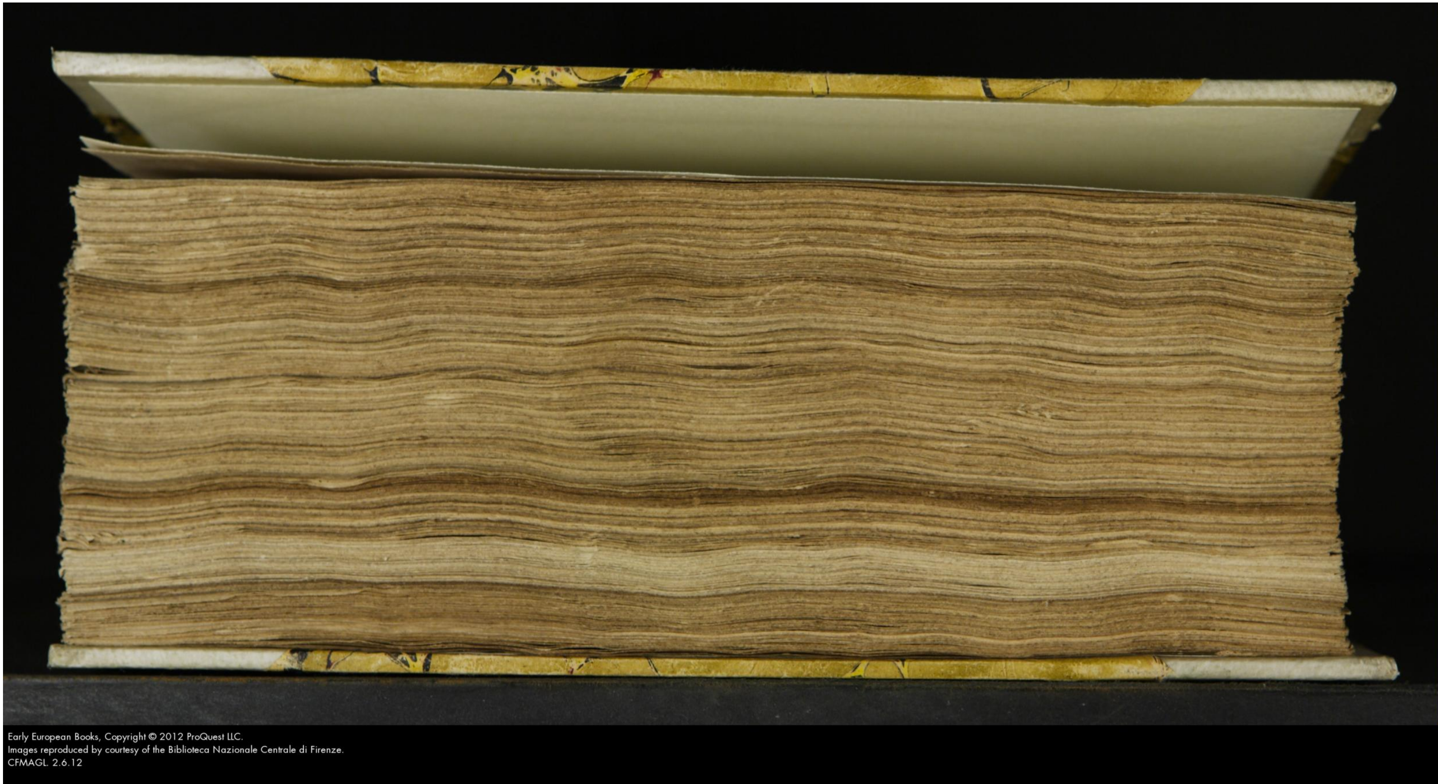

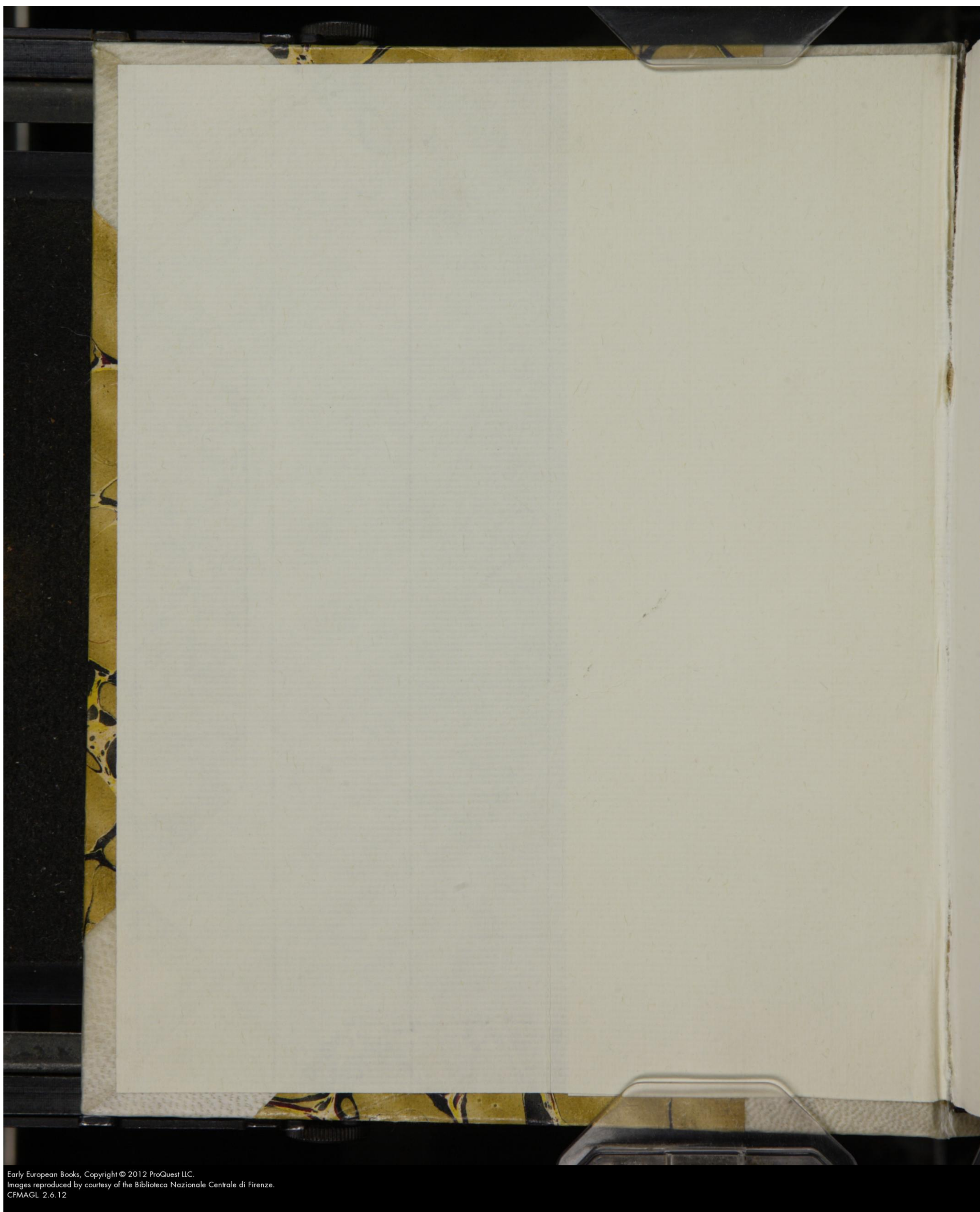

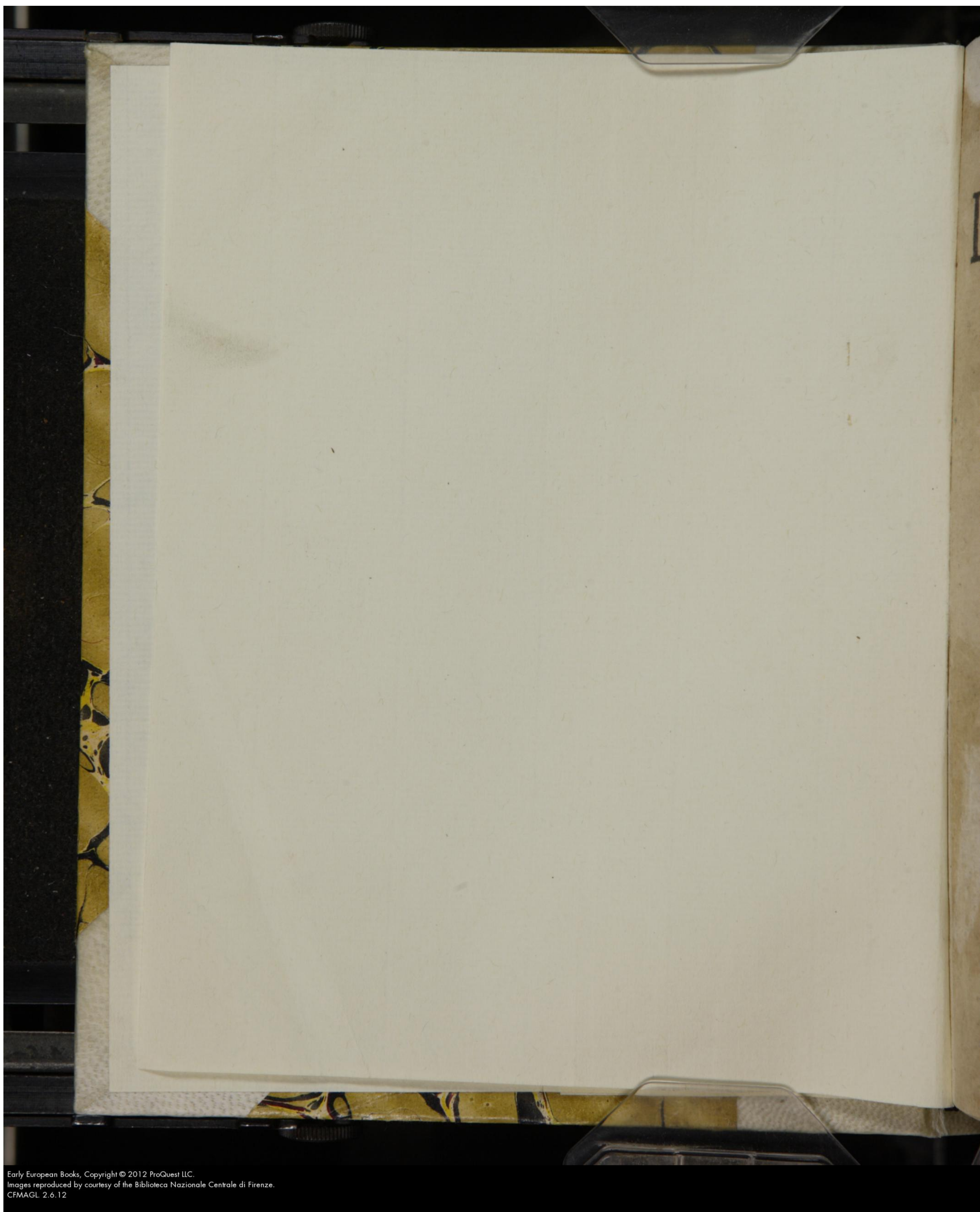

JOHANNIS à FELDE Phil. & J.U.D.

ELEMENTA JURIS UNIVERSI

& In specie

Publici Justinianæi.

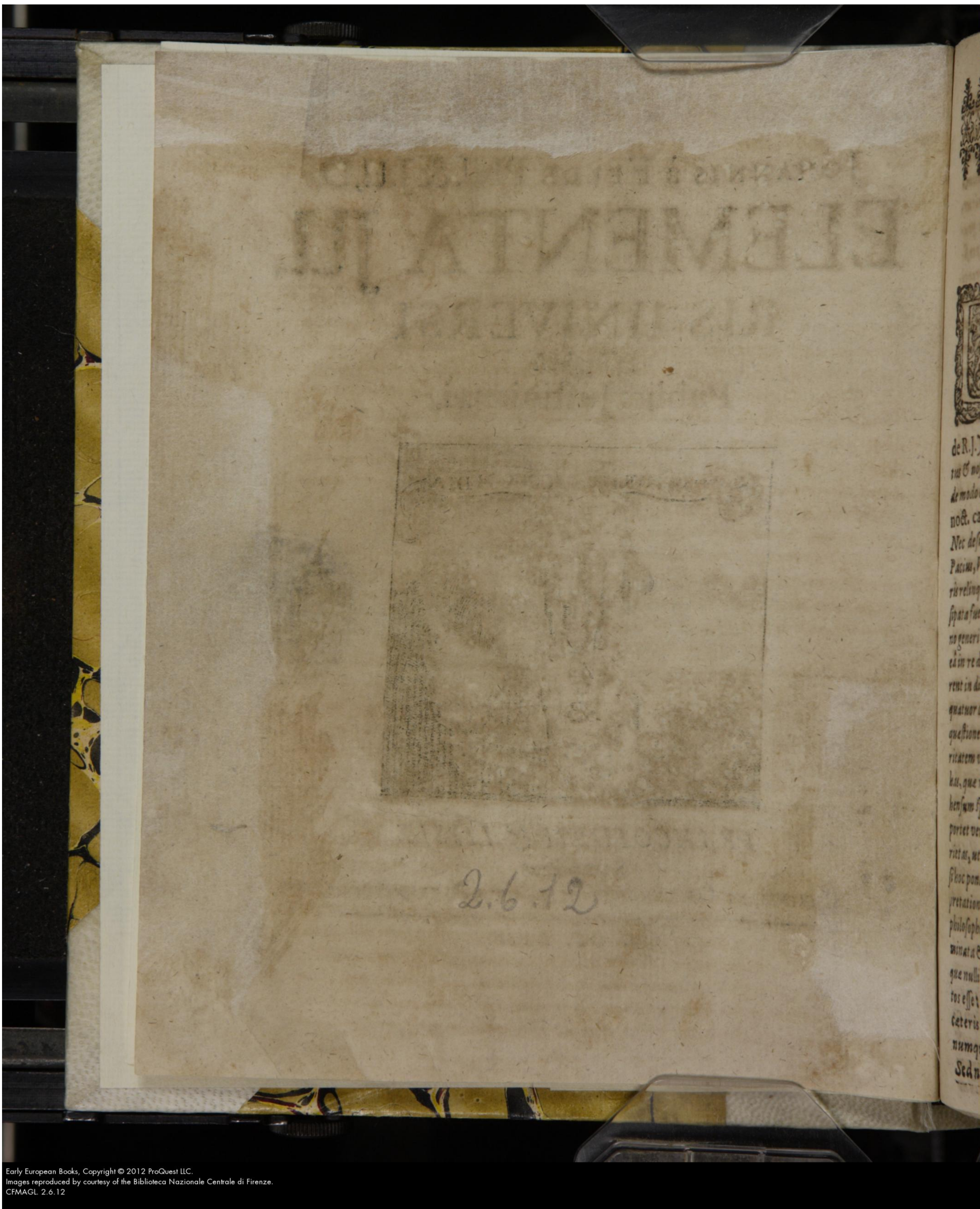

FRANCOFURTI & LIPSIÆ

Sumptibus

CHRISTIANI GERLACHII & SIMONIS BECKENSTEINII.

M. DC. LXIV.

Ad
Lectorem Benevolum.

DE Jure civili in artem redigendo non par omnium JCtorum est sententia: nonnullis enim labor omnis, qui huic rei perficiendæ insumitur, inanis videtur. Quomodo enim, inquiunt, quod à fortunâ casuq; & ex instituto magis hominũ profectum, quàm in naturâ & ratione fundatum est, & in quo aliquid definire periculosum (l.omnis.202.ff. de R.J.) artis & scientiæ formam recipere poterit? Contrà fuêre & antiquitus & nostris temporibus, qui spem non omnem deposuerunt. Ciceronem sanè de modo conficiendi legum artem nonnihil scripsisse, testatur A.Gellius (lib. 1. noct. cap. 22.) & ipse sub personâ Crassi hoc fatetur (libr. 1. de Orator.) Nec desunt recentiores, Placentinus, Azo, Wesembecius, Cujacius, Julius Pacius, Vulteјus, Zoësius, qui omnes id egerunt, ut artem aliquam Juris posteris relinquerent. Et quidni, si alia permulta, quæ olim divulsa, dispersa & dissipata fuerunt, artibus conclusa sunt, & in hac tam nobilissimâ tamque humano generi maximè salutari materiâ idem tentandum erit? Sed qui hactenus eâ in re desudarunt aut tantùm hoc egerunt, ut memoriæ discentium consulerent in dichotomiis materias Juris tironibus exhibentes, vel easdem secundum quatuor caussas, materiam, formam, efficientem & finem digerentes; aut verò quæstiones varias examinandas susceperunt tentativè & λογιστικῶς circa veritatem versando. Ex suis caussis autem & ita quidem, ut & certò sciretur, has, quæ redduntur, esse caussas, qui unumquodque legibus Romanis comprehensum speculatus sit, neminem me videre memini: Id quod tamen facere oportet veritatem adeptos. An fortasse tanta est actionum humanarum varietas, ut legum circa has occupatarum nulla certa scientia dari possit? At si hoc ponas, frustrà erunt quoque dialecticæ disceptationes, quæ circa interpretationem legum instituuntur. Nam cujus dialectica est tentativa, ejus philosophia speculativa est. Stolidè enim tentatur veritas, ubi nulla determinata & certa est. Mirum autem profectò, multos in obscuritate rerum, quæ nulli usui sunt humanæ felicitati, versatos solidamque scientiam consecutos esse: hanc autem, quæ quasi in medio & communi in usu versatur, & præ cæteris sui cultores spe præmiisque allicit, commovet, quasi incultam, opinionumque innumerarum pugnâ dilaceratam, imperfectamque hactenus jacuisse. Sed nimirum nil aliud caussæ est, quàm quòd legum immensa copia videatur

omnia alia ſtudia cunctasque reliquas ſcientias prohibere & ſibi hominem vendicare totum his immerſum, ab omnibus reliquis ſcientiis tractandis alienum, & ne ſic quidem idoneum vel memoriâ ſingula comprehendere, nedum ut, quod præter theſaurum illum rerum cognitarum & cuſtodem requiritur, Judicii munia addat, & memoriæ infuſa in ſcientiam redigat. Nam ex præſtantiſſimorum philoſophorum Ariſtotelis & Platonis ſententiâ nemo id perficere poteſt, niſi mathematicarum ſcientiarum, quæ analyticæ ſcientiæ principia ſuggerunt, peritiam conſecutus ſit. Etenim ex cognitis ſcientiis mathematicis effloreſcit ſcientia analytica, cujus beneficio ex ſuis cauſſis perſpicimus modum ſcientias tractandi. Quis verò munere advocati functuro tantum imponet oneris, ut nihil ſcientiarum mathematicarum ipſi neſcire concedat? Quomodo enim qui vitam occupationibus forenſibus conſecravit, abſolvet, quod hominis non ſolùm ingenio ſed etiam otio abundantis vitam totam ſuperare videtur. Et quæ diſciplinæ magis diverſa & diſcrepantia ingenia deſiderare poſſunt, quàm matheſis & Jurisprudentia? Quin ſtolidum deridendumque cunctis ſe præbebit qui initium Jurisprudentiæ à mathematicis diſciplinis facturus eſt. Meo id didici exemplo, qui, poſtquam excultis ſcientiis mathematicis, ſummisque ac maximis lucubrationibus & ſedulâ græcorum commentatorum lectione acquiſitâ analyticorum Ariſtotelicorum cognitione, ſtudium Juridicum aggreſſus ſum, mihi contemptum potius hominũ odiumq; quàm laudem & amorem peperi. Quid enim, ajebant, novi molitur hic homo, an emendabit quod hactenus tot tantorumque virorum celeberrimorum maximis laboribus perfectum eſt? Quam novam hic nobis cudet artem? Sed ego ſciendi cupidine ductus cuncta floccipendens, non forum, ſubſellia, curiam, aulam, gratiam, ſed cauſſas legum & methodum docendi artem Juris meditatus id egi unicè, ut accuratam perfectamque legum cognitionem mihi pararem; perfectam autem eam voco, quam intellectus habens nihil quærit ulterius. Eſt verò quæſtionum, quas facit intellectus, hic ordo; 1. An res ſit. 2. Ob quam cauſſam ita ſit. 3. An etiam hæc, quæ reddita eſt, ſit cauſſa hujus rei? Ut adeò quamdiu horum aliquid deſit, tamdiu ignorantiâ intellectus adhuc laboret, his autem inveſtigatis nihil diſcendum ſit reliquum. Hæc cogitanti & talem cognitionem meditanti occurrit diverſa & quidem triplex tractandi legum ſtudium methodus; prima tendens ad cuſtodiam eorum, quæ legibus comprehenſa ſunt, memoriâ faciendam; ſecunda occupata in diſceptatione variarum rerum dubiarum, ut decertationes & conflictus inſtituantur circa ea, quæ in legibus obſcura ſunt, & ſatisfiat quæſtioni an ſit. Tertia complementum exiſtens omnis cognitionis, rationes & cauſſas ſingularum legum, quarum reddi poſſunt, (ſæpè namque & mihi hærenti ſolatio fuit lex Non omnium) reddens, ut eas non modò intelligamus; ſed etiam noverimus has & non alias cauſſas eſſe. Prima methodus inſervit Juris tironibus, ad quorum

officium

officium pertinet, hoc dare operam, ut sensum legum hauriant & propositiones his comprehensas memoriæ infigant: id quod obtinere possunt, si fideli utantur præceptore, qui textum Institutionum perspicuâ quâdam oratione declaret, adhibitis casibus variis, additâ etiam quâdam titulorum connexione; quò ita ordine materiarum perspecto memoriæ consulatur: Ordo enim memoriæ lumen adfert, inquit Cic. lib. 2. de Orator. Voluit namq; Imperator institutiones velut compendium Juris propterea præmitti, quò primò levi ac simplici viâ, deinde diligentissimâ atque exactissimâ interpretatione singula tradantur; ne ab initio rudis adhuc & infirmus animus studiosi multitudine ac varietate rerum oneretur; quo ipso duorum alter aut desertor studiorum efficitur, aut cum magno labore, sæpè etiam cum diffidentiâ (quæ plerumq; Juvenes avertit) serius ad id perducitur, ad quod, leviori viâ ductus, sine magno labore & sine ullâ diffidentiâ maturius perduci potuisset. Nam methodus hæc acquirendæ memoriæ gratiâ existit: memoria verò habitus phantasmatis est, velut imaginis ejusce rei quæ imaginationi subditur, paraturq; recolendo, i. e. imagines prout imagines sunt crebrò respiciendo. Unde fit, ut hic habitus objectâ statim nimiâ rerum, quæ recoli haud commodè possunt, multitudine parari nequeat; sed conducat, prius integram disciplinam quoad præcipua capita ruditer connexam, deinde singula capita seorsim in suis particulis tironum animis exhibere: ita enim tandem totus in his gignitur habitus, complectens cuncta quæ studiosum Juris semper in promptu habere decet. Quâ de caussâ primâ in methodo Elementa nil aliud sunt, quàm rudis præcipuorum capitum, sub quibus multa particulatim continentur, delineatio prius memoriæ mandanda, quàm ad magis particularia procedatur. Et hoc in sensu Institutiones elementorum nomen habent. Præmissis ob has caussas Institutis & fideliter memoriæ impressis connexio titulorum in Digestis & Codice comprehensorum, unà cum materiarum singularum adumbratione proponenda (Quod idem & circa Decretales faciendum auditoribus ad cognitionem Juris Canonici adspirantibus.) Et hisce singulorum titulorum contenta, in ordine redactis legibus, prout materiæ id admittunt, subjicienda. Sic namque pro cujusque captu multitudo legum quàm commodissimè memoriæ imprimetur. Id quod fieri non poterit, si eâ confusione, quâ titulis insertæ sunt, leges perlegantur. Minuunt namq; laborem summæ ex his jam erutæ & in ordinem redactæ. Quare verò connexionẽ quandam titulorum & legum in hisce comprehensarum urgeam, hæc caussa est, quia ordo & ratio connectendi quandam parit unà reminiscentiam. Nam reminiscentia fit, cùm motus animæ ita se habent, ut alter subinde post alterum fieri natus sit, dum alter alterum consequio quodam trahit. Hoc namque modo multarum rerum, quod aliàs non fieret, recordamur. Ordo autem dispositio partium est secundum prius & posterius: & ita hujus beneficio fit, ut antegressis motibus nostra anima moveatur ad ea, quæ sequuntur: dum enim ex

certo aliquo primo sequelam venamur; tandem omnium recordamur. Hac ergò est illa methodus, quâ obtinetur, ut vel in disputationibus scholasticis vel in foro versaturus quovis tempore leges velut principia, ex quibus hæ disceptationes fiunt, è memoriâ promere possit. Hac ergò primâ methodo absolutâ apti erunt studiosi, qui disputationibus crebris veritatem tentare possint, adhibendo canones dialecticos modumq́; disputandi, quem Aristoteles in topicis præscripsit; perlegendo etiam, quæ à Doctoribus circa leges subtiliter disputata sunt: ita namq; cognita sibi reddent dubia, quorum obscuritates mediante scientiâ dispelli debent. Nam intellectualis cognitio, & quidem perfecta, aliter non obtingit, quàm si auditis prius variis orationibus circa entia propositis, memoriæque mandatis, quæras, & disceptes, an etiam ita se habeant singula nec ne. Quã quæstionem an sit *excipit quæstio* quid sit *seu* quæ sit caussa. *& hac redditâ,* an etiam hæc sit caussa hujus rei. *Quapropter eum, qui solidam Juris scientiã obtenturus est, contentis legum ex ore præceptoris haustis exercitia disputatoria instituere, &, si quæ occurrunt, antinomias probè examinare oportet, quò ad scientiam penitus hauriendam se præparet. Has duas vias hactenus Ddres Juris ingressi sunt, alii connexiones materiarum proponendo; quâ in re præ ceteris Speckhanium in suâ Exegesi, dignâ, quæ ab interitu vindicetur, excellere deprehendi; alii in paratitlis breviter materias Juris enarrando; pleriq; controversias Juris tractando. Et quia hi in dialecticis substiterunt argumentis, aut confusè dialecticis, sophisticisq; suas theses defendere conati sunt; loco artis & scientiæ farrago quædam opinionum studiosis discenda nata est. Hunc studiorum defectum cum mathematicis & analyticis præceptis eruditus deprehenderem: magno meo cum damno (si odium hominum, quod pro veritate patimur, damnum vocandum est) hoc semper egi, ut studiosos ad caussas & rationes legum secundum præcepta analytica quærendas & cognoscendas manuducerem. Ipse quoq; cunctis in Corpore Juris civilis comprehensis legibus ter perlectis & inde erutis propositionibus, harumq́; subjectis & prædicatis, ut scientifica methodus requirit, perpensis, quæsitoq; eo, quod καθόλȣ πρῶτον est, scientificam tentavi methodum, non quòd existimarem, me, quod hactenus perfectũ non est perficere, & posteritati simile quid struendi occasionem præripere posse, quamvis videatur opus haud malè cessisse; dum singulis vicibus, quando τὸ καθόλȣ quæsivi, ad eadem perductus sum universalia. Et ne te, Lector Benevole, meus processus lateat, exemplo quodam eum tibi exhibebo. v. g. quia prodigi, impuberes, minorennes curatorem habentes prohibentur contractus præcipuè cum periculo damni conjunctos subire; quæsivi universalius subjectum, sub quo hi omnes continentur, quodq́; quà tale facit, ut quis sit ineptus ad contrahendũ, nimirum* imprudentem esse, *& ita vidi, JCti esse considerare, quid sit prudentia, quid imprudentia &c. pariq; ratione & in aliis progressus ad universalia in Elementis scientificis demonstranda perveni. Sunt antẽ Elementa scientifica*

illa

illæ primæ demonstrationes, quæ sunt de universalissimis in quaq; scientia, ex quibus cæteræ demonstrationes dependent, ut docet Aristoteles 5. Metaphysic. & longè multumque differunt ab Elementis habitui memoriæ inservientibus. Hæc autem elementa non modò exhibere; sed & eorundem usum in cæteris demonstrationibus inde eruendis ostendere volui. Nam postquam (part. 1.) docui, duo esse, quæ omnem civitatem conservant, Justitiam nimir. & amicitiam, illamq; vel universalem vel particularem, & hujus iterũ distinctas species: Justitiam universalem, qualiter ea vulgò in civitatibus & Imperiis colitur & conservatur, nimir. pœnis afficiendo improbos. part. 2. contemplor, & elementa hujus seu primas demonstrationes, ex quibus porrò Judicium de puniendis delictis singulis fieri possit, trado: applicandoq; universaliter tradita ad ea, quæ Ddres hodiè communiter docent, & magno studio à Nobilissimo JCto Benedicto Carpzovio in Praxi Criminali collecta sunt, eorundem usum in cognoscendis caussis dictandarum pœnarum ostendo. Contemplationi Justitiæ universalis subjicio (part. 3.) tractatum de amicitia, ejus species singulas perlustrando, quò ita nihil omittatur primorum, ex quibus caussæ legum petendæ veniunt. Hinc ad species Justitiæ particularis progressus illius Juris, cujus elementa exhibet Justitia distributiva, publici nimirum considerationem suscipio; & universalium præmissorum usum doceo in Jure publico Justinianæo, quod fundamentum aliquando præbebit Juri privato Romano. Et in hoc subsistere modò cogor: quia video conditionem bibliopolarum nullã ulterius ferre moram in omnibus reliquis unâ vice edendis. Cæterùm excipiet præsentem tractatũ brevi tractatus de Jure publico Romano-Germanico, cui subjicientur Elementa Juris privati, quod dirigit Justitia Correctiva, it. Juris pacis & belli seu gentium & tandem toti operi finem imponet scientia interpretandi. Quare verò & Juri publico Justinianææ cognoscendo præmiserim historiam mutati status Romani, caussa est, quia hæc præbet principium cognoscendi singularia, quorum in Jure publico Justinianæo usus est. Hinc Corasius (p. 1. c. 5. de Jure in art. redig.) tradit, necessariò antiquitatis Romanæ originem & processum ad elaborandam Juris artem requiri; utpote cujus ignoratione in Jure nostro plerumq; graviter peccetur. Veluti in cognitione Jurisdictionis & Imperii, quam cum omissis historiarũ & antiquitatum latebris, Accursiani tradiderint, nihil aliud ab iis actũ dicit, quàm ut facerent, se intelligendo nihil intelligere. Neminem autem de Jurisprudentia penitus haustâ gloriari posse, nisi eo, quo diximus modo circa leges philosophatus fuerit, partim antiquorum testimonia, partim etiam ea, quæ communiter de officio JCti traduntur, quemlibet docebunt. Nam Cic. (lib. 1. de Orator.) expressè dicit; artem Juris ex intima philosophia velut laudatarum artium omnium procreatrice quâdam & quasi parente petendam, eosq; qui aliter Jus civile tradunt, non tam Justitiæ quàm litigandi præbere viam. Rationem hujus suæ doctrinæ reddit (lib. 1. de LL.) quòd in LLbus XII. tabb.

omnes

omnes philosophiæ partes reposita reconditaq; sint. Doctores autem communiter definitionem Celsi, quòd Jus seu Jurisprudentia sit omnis boni & æqui, interpretantur ita: quòd sit quædam legum scientia (l.2. §. Juris civilis ff. de Or. Jur. l. si servum 91. §. sequitur 3. ff. de Verb. Obl. l.10. §. ult. ff. de Justit. & Jur.) *Scire verò leges non hoc esse, verba earum tenere, sed vim & potestatem:* (l. scire.17. ff. de LL.) *Vim autem & potestatem consistere in caussâ & ratione cujusque legis: unde & JCti rationem animam legis vocare solent. Fatentur & Ddres communiter officium JCti esse, extendere, restringere; & quandoq; corrigere & emendare leges.* (l.10. & seqq. ff. de LL.) *At hæc perfici nequeunt, nisi cognitâ cujusq; legis ratione. Nam extensio fit legum, quando proceditur ad similia; quo pacto autem cognosces quæ similia sint, nisi inspexeris rationes? similia enim sunt, quorum eadem est ratio. Id observavit Gajus* (l. illud quæsitum.32. ff. ad L. Aqvil.) *& Callistratus* (l.64. §.1. ff. de Rit. nupt.) *Hinc Chrysippus apud Plutarchum interpretationem Juris in hoc consistere dicit, ut quæ obtinent in unâ re, ad cæteras omnes, quæ parem rationem habent, traducantur. Quid verò aliud corrigit & restringit leges, quàm ratio? ubi namque cessat ratio legis; ibi legem ipsam cessare necesse est. Quod si ergò omne JCtorum officium fundatum est in cognitione rationis legum; & nullus horum securus existit de interpretatione ritè factâ nisi sciat rationem legis eamq; quam adsignat etiam hujus vel illius legis rationem reverà esse; sequitur studium Juris positum esse in aliqua scientia & in modum scientiæ tractandum esse. Caussas enim seu rationes nosse rerum & has harum reverà esse, nil aliud est, quàm scire. Ob quod etiam Jurisprudentia civilis sapientia vocatur.* (l.1. §. est enim. ff de Extraord. cognit.) *est namq; sapientia profunda aliqua caussarum perscrutatio. Quis ergò gloriari poterit de habitu Jurisprudentiæ perfectè acquisito, nisi ita tractaverit leges, ut harum sciat caussas & has etiam, quas novit, reverà esse? Non itaque dubitandum est, meum, quem Elementis hisce impendi, laborem non provenire ex quadam arrogantia aut libidine innovandi, cujus calumniatores mei me reum arguunt; sed ex amore erga veritatem; cujus gratiâ non vereor quævis subire perpetiq; mala. Interim Lector benevole te id etiã atq; etiã oro atq; obtestor, ut tuum Judicium de labore meo & ratione connectendi materias suspendas, donec omne opus propositum perfectum fuerit. Est enim in scientiis ita comparatum, ut aliâ viâ, quàm in habitibus solam memoriam perficientibus procedamus. Ita namque in scientiis omnia concatenata esse debent, prout alterum ex altero velut suâ caussâ fluit. Unde fit, ut paulò aliâ viâ ingredi hîc coacti simus, quàm communiter fieri solet. Priora enim in scientiis sumimus, non quæ nobis, sed quæ naturâ talia sunt i.e. consequentium caussæ existunt. Id quod etiam me movit, ut Jus publicum privato præmitterem.* Vale Lector Benevole.

PARS PRIMA ELEMENTORUM,

DE

JURIS ET JUSTITIÆ NATURA,

SPECIEBUS ET HARUM AFFECTIONIBUS.

CAP. I.

De

SOCIETATIBUS HUMANIS.

I.

Um, qui quid Jus quid Justitia cognoscere vult, oportet prius probè in naturam & species societatum humanarum inquirere. *Nam omnes fatentur Justitiam esse quiddam quod Societates humanas conservat.*

2. Societas humana est unum quiddam compositum ex multis hominibus ad commune quoddam bonum tendentibus.

3. Societas omnis humana vel naturalis est vel ex mero instituto & placito hominum introducta.

4. Naturales societates voco eas, ad quas ineundas à naturâ trahuntur homines. Trahit autem natura quemque ad societatem aliquam ineundam, dum indit eidem appetitum ad eandem, suggeritque instrumenta in ea operandi. *Nam natura nihil facit frustrà.*

5. Ex instituto sunt eæ societates, quas homines pro suo arbitrio nullo appetitu naturali tracti ineunt.

6. Societatum naturalium varia sunt genera. *Nam quæque societas suâ naturâ tendit ad bonum num. 2. huj. cap. bona autem humana*

varia sunt, ad quæ obtinenda diversæ & peculiares requiruntur operationes. Unde necesse est diversa societatum genera nasci.

7. Societatum naturalium aliæ minus perfectæ sunt aliæ perfectæ. *Nam omnes societates vel tendunt ad certum aliquod bonum humanum, ad quod naturaliter appetendum ducuntur homines, vel ad perfectissimum quoddam, cui omnia reliqua bona insunt.*

8. Minus perfectæ societates sunt primò eæ quæ civitate minores partes quædam sunt eandem constituentes. *Nam ex conjugali, herili & patriâ societate componitur societas quæ familia vel domus vocatur, ex multis domibus vicus, ex multis vicis civitas.*

MEMBR. I.
DE
MINIMIS SOCIETATIBUS DOMESTICAM CONSTITUENTIBUS.

1. Tres sunt societates naturales minimæ omnium, conjugalis, paterna, herilis. *Has enim naturales esse, demonstrabitur, quando singulas distinctis articulis proposituri sumus; minimas eas esse inde demonstramus; quia civitas, domus in minores alias societates; hæ verò tres in nullas alias resolvi possunt. Minimum verò hoc est, quod in minora resolvi aptum non est.*

ARTIC. I.
DE
CONJUGALI SOCIETATE.

1. Conjugalis societas ea est quæ initur inter marem & fœminam procreandæ sobolis gratiâ.

2. Hæc societas naturalis est. *Cum enim mortalium vita tempore sit determinata, non possunt species aliter conservari quàm procreatione; hæc verò non obtinetur sine hac societate. Quâ de caussa indidit natura hominibus appetitum quo ducuntur ad procreationem sui similis & ineundam hanc societatem: Unde sequitur eam naturalem esse. pr. n. 4. huj. cap.*

ARTIC. II.
DE
HERILI SOCIETATE.

1. Herilis societas est ea quæ intercedit inter dominum & servum.

2. Hæc societas non æquè naturalis est ac conjugalis. *Videtur namq; oriri à quodam errore naturæ; cum enim natura tendat ad hoc, ut*

omnes homines suo intellectûs Judicio regantur, deprehēduntur nonnulli, in quibus Judicium intellectus se nunquam exerit, quiq; instar bestiarum vivunt ducti suâ phantasiâ; quos subjici dominorum imperio vel ipsorum interest. Nam quemadmodum cœci corpus ubique offendit & propterea indiget alieno oculo: ita quoq; homo solo appetitus ductu vivens. Cum ergò herilis societas ex quodam naturæ errore oriri videatur, nec pro merè naturali habenda erit: ut adeò non erroris accusanda sint Jura Romana, quando servitutem dicunt constitutionem, quâ quis contra naturam dominio alieno subjicitur.

3. Est tamen & suo modo naturalis. *Nam natura in hominibus hoc intendit, ut appetitus regatur Judicio intellectus: unde fit, ut proprio Judicio destitutus naturæ convenienter subjiciatur alieno, domini nim. regendus.*

4. Servus itaque naturalis est, qui proprio intellectus Judicio destitutus alieno subjectus est.

5. Estque hoc pacto servus quasi alterum quoddam domini corpus organicum & quicquid est, sui domini gratiâ est. *Nam quemadmodum nostra corpora reguntur â nostro intellectu & hujus gratiâ sunt quicquid sunt: ita & servi nostri, quorum quasi intellectus nos existimus nostri gratiâ existunt.*

ARTIC. III.
DE SOCIETATE PATERNA.

1. Patria societas intercedit inter procreans & procreatum.

2. Est autem & hæc societas naturalis. *Nam cum nihil nascatur perfectum, etiam in hominibus contingit, ut statim à primo ortu Judicium intellectus perfectum non habeant, quin ab initio planè nullum, cum nullus usus rationis naturaliter in iis sese exerat. Indit ergò natura parentib9 liberisq; appetitum ad unà vivendum, & quidem ut parentes se habeant velut quiddam perficiens, liberi velut quiddam perficiendum.*

3. Liberi itaque aliâ ratione subjiciuntur regendi parentibus quàm servi dominis. *Nam servi velut corpora organica ad quendam diriguntur usum & instrumentorum loco sunt. At liberi reguntur à parentibus tanquam quiddam perficiendum.*

4. *Ex quibus sequitur, rectæ rationi conveniens non esse, ut liberi servorum loco habeantur & in potestate patriâ pro libitu detineantur; quemadmodum nec Juri naturæ conveniens est, ut servi sint, qui sufficienti intellectus Judicio præditi se satis benè regere possunt.*

ARTIC. IV.
DE
DOMESTICA SOCIETATE.

1. Ex minimis tribus & modò enarratis societatibus componitur domestica seu familia.

2. Estque hæc societas naturalis. *Nam est ex tribus naturalibus composita. Naturales quippe easdem esse præc. trib. artic. demonstratum est.*

3. Alia autem familia est prima & minus perfecta alia perfecta. Prima constat ex conjugali & herili societatibus; Perfecta ex conjugali herili & patriâ.

4. Tendit autem hæc societas ad usum quotidianum, ut scilicet præstò sint quibus quotidiè indigemus.

MEMBR. II.
DE
CIVITATE.

1. Quò, quæ hîc traduntur, intelligantur, requirimus cognita jam satis quæ Aristoteles demonstravit in suis quos de moribus scripsit libris, nim. felicitatem humanam consistere in operatione secundùm virtutes easque vel intellectuales vel morales. *Nam si vellemus ea hûc referre actum ageremus: utpote cùm exactius quiddam dicere vires ingenii nostri non patiantur.*

2. Civitas societas est omnis felicitatis humanæ obtinendæ gratiâ inita. *Hanc namq; ponimus civilem societatem esse, cæteræ minus perfectæ sunt oppida nim. quibus non est datum perfectissimam felicitatem humanam obtinere.*

3. Estque proinde civitas omnium societatum humanarum perfectissima. *Nam cæteræ societates qualescunq; propositum habent certum aliquod bonum, hæc verò summum i. e. omnẽ felicitatem humanam num. præced. Si ergò omnis societatis natura in hoc posita est, ut sit alicujus boni obtinendi gratiâ, pr. n. 2. h. cap. Sequitur eam esse perfectissimam, quæ ad perfectissimum tendit bonum felicitatem nim. omnem quam hac in vitâ homo sibi parare valet.*

4. Civitas maximè omnium naturalis societas est. *Nam omnes domesticæ societates velut civitatis partes, ex hac suam capiunt perfectionem. Quilibet namque Paterfam. unà cum suâ familiâ hac societate felix redditur. Quod autem quæ naturalia sunt perficit maximè naturale est: semper namque natura ad id quod perfectum est tendit & in hoc cum primis subsistit v. g. natura hominis quam maximè conspicitur in eo qui*

maturæ ætatis est. Et quis neget, maxime naturale esse quod naturalia velut suam perfectionem intendunt?

5. Homo naturâ est animal civile. *Nam homo ut pars civilis societatis suam perfectissimam felicitatem obtinet. At natura semper tendit ad perfectissimum. Ducit itaq; & hominem, ut hanc societatem appetat. Si hoc non admittas, cogeris fateri hominem nullius gratiâ à naturâ esse; cum tamen nulla substantia naturalis frustra sit. Testatur præterea experientia diversis hominibus diversa data esse ingenia, dum alij ad artem militarem, alij ad sapientiam, alij ad prudentiam eamq; consultatricem vel Judicatricem alij ad artes alias medicam, musicam, pictoriam &c. magis habiles & ita quasi partes certæ civitatis producti sunt.*

MEMBR. III.
DE
IMPERIIS.

1. Videntur quidem imperia perfectiores civitate societates sed non sunt. *Nam partes videntur toto imperfectiores: at civitates coëuntes in imperia horũ partes sunt. Sed nihilominus civitas perfectior societas est; quia hæc tendit ad felicitatem omnem humanam; imperia ad potentiam quò externis nationibus certa quædam natio vel viribus par vel superior sit. Quando autem contingit uno in Imperio multas esse civitates, si qua caput est totius imperij, hæc propriè civitas est, qualis erat olim Roma, reliquæ opida & municipia sunt.*

MEMBR. IV.
DE
SOCIETATE OMNIUM GENTIUM

I. Videtur & dari quædam universalissima gentium & nationum societas, quam diversa inter se colunt imperia, & hæc quidem itidem naturalis. *Nam cùm non omnis ferat omnia tellus, sed quæ huic data sunt alteri regioni denegentur, videtur natura hac indigentia trahere voluisse omnes nationes & gentes ad aliquam universalissimam & per totum orbem terrarum sese extendentem societatem colendam.*

2. Sed nec hæc societas perfectior est civitate; *quia ad omnem felicitatem humanam, quæ consistit operatione secundum virtutes non tendit; Sed tantum ad hoc, ut ex peregrinis regionibus inferantur quibus indigemus.*

CAP. II.

DE JUSTITIÆ NATURA ET DIVISIONE EJUSDEM IN UNIVERSALEM ET PARTICULAREM, HUJUSQUE SUBDIVISIONE.

1. Duo ſunt quæ faciunt omnem humanam ſocietatem ſe benè habere & propterea nobis conſideranda veniunt,

JUSTITIA ET AMICITIA.

Nam propoſitum noſtrum eſt tradere elementa ex quibus legum rationes & cauſſæ peti poſſint: ſed leges omnes tendunt ad hoc, ut ſocietates humanæ ſe benè habeant: itaque primum omnium cura impendenda eſt, quò nota nobis faciamus ea quæ unamquamque ſocietatem humanam bonam reddunt. Optimè autem ſe habet unaquæque ſocietas, quæ quam maximè una eſt ſeu cujus partes quàm arctiſſimè cohærent: Definivimus quippe ſocietatem quiddam unum ex multis hominibus compoſitum: id itaque quod ſocietatem unumquamq; maximè unam reddit eandem conſervat, & benè ſe habere facit. Hæc autem duo Juſtitia & amicitia faciunt ut ſocietas omnis una permaneat; quemadmodum injuſtitia & inimicitia eam diſſolvunt.

MEMBR. I.

DE DIVISIONE JUSTITIÆ IN UNIVERSALEM ET PARTICULAREM.

1. Juſtitiæ & Juris ſpeculationem petimus ab eo, quod ſocietatem civilem conſervat. *Nam civitas perfectiſſima & maximè naturalis ſocietas eſt, cap. 1. membr. 2. n. 3. & 4. & quia Juſtitia eſt quiddam conſervans ſocietates humanas: ſequitur eam Juſtitiam perfectiſſimam & maximè naturalem eſſe, quæ civilem ſocietatem conſervat. Jam verò conſtat unumquodque in ſcientiâ quâvis primum conſiderandum eſſe, prout maximè naturale & perfectum eſt.*

2. Quam variè autem vox Juſtitiæ ſumatur, exinde poterimus diſcere, ſi attendamus quàm varii ſint, qui injuſti dicuntur. *Nam injuſti quàm plurimi, juſti pauci numero reperiuntur: unde ab injuſtis tanquam cognitu facilioribus principium cognitionis petendum eſt.*

3. Injuſti dicuntur. 1. omnes vitioſi homines qui propter vitioſas actiones ſuas pœnis afficiuntur v.g. fures, raptores qui ex avaritia; ſcortatores, adulteri qui ex intemperantiâ peccant: 2. in ſpeciè ii, qui aliis minus tribuunt de bonis externis & ſibi plura ſumunt quàm debebant.

4. Juſtitia ergò alia univerſalis eſt conſiſtens in quibuscunq; opera-

operationibus virtuosis, quæ in civitatibus laudari & præmiis affici solent; alia particularis, quæ in hoc posita est, ut alter alteri tribuat quod æquale est & non minus in bonis externis. *Nam contrariorum contraria natura & essentia est.*

ARTIC. I.
DE
JUSTITIA UNIVERSALI IN GENERE.

1. Justitia universalis non immeritò hoc nomen habet; *quia ex hac velut habitu fluunt omnes virtuosæ actiones quibus in civitate quis laudem gloriam & alia præmia sibi parat: adeoq; ad eum qui instructus virtute hac esse vult omnis virtutum chorus requiritur: Unde meritò Universalis quædam virtus dicenda velut universum virtutum numerum comprehendens & in se includens.*

2. Est ergò Justitia universalis virtus ex omnibus virtutibus reliquis moralibus composita, quatenus hisce eduntur operationes legibus præceptæ & ad commune bonum societatis civilis pertingentes.

3. Justitia universalis est perfectissima virtus. *Nam est composita ex omnibus virtutibus moralibus & disponit hominem ut omnium optimi finis gratiâ, illius nim. quem civitas propositum habet operetur. Quâ de caussa huic virtuti nihil deest eorum quæ ad virtutem humanam pertinent. Id autem perfectum est cui nihil deest.*

4. Justitia universalis videtur esse alienum bonum. *Nam cum tendat ad salutem totius civitatis videtur hac instructus non sibi sed civitati operari.*

5. In rei veritate tamen Justus sibi operatur. *quia bonum totius civitatis est etiam bonum singulorum in eâ viventium.*

6. Itaque non est servile legibus parére & communis publicique boni gratiâ operari. *Nam qui sui gratiâ operatur nihil servile facit: at dum Justus boni publici caussa instituit suas actiones suum proprium bonum operando producit, velut civitatis pars.*

7. Uti verò Justitia universalis est perfecta quædam virtus; ita injustitia huic opposita est extremum quoddam vitium. *Injustus quippe is est, qui ex vitiis illis operatur, quæ bonum societatis optimæ, qualis est civitas, evertunt.*

ARTIC. II.
DE
PARTICULARI JUSTITIA ET EJUS DIVISIONE IN DISTRIBUTIVAM ET COMMUTATIVAM.

1. Justitia ea quæ versatur in bonis fortunæ, ut in his servetur æquali-

æqualitas meritò particularis vocatur. *Nam hæc virtus cæteris contradistincta est,& sub universali Justitiâ, de quâ artic. præc. egimus, velut pars continetur.*

2. Dividitur hæc in distributivam & commutativam.

3. Justitia distributiva est Virtus, quâ quod commune est in partes societatis ita distribuitur, ne caussam conquerendi ulla societatis pars habeat. *Nam distribuere nihil aliud est, quàm id quod commune est in partes dividere & singulis partibus societatis portionem aliquam adsignare: Justitia autem requirit, ut hæc distributio ita fiat, ne querelæ suboriantur.*

4. Commutativa Justitia, Aristoteli correctiva dicta, versatur in commutationibus corrigendis quò cessent querelę.

5. Omnes autem commutationes vel spontaneę sunt vel invitę. *Nam inæqualitas corrigenda vel suboritur eo qui illam patitur consentiente vel eodem invito. v.g. qui vendit rem & tradit emptori volens patitur inæqualitatem corrigendam per hoc, ut emptor precium solvat; cui quid furto auffertur patitur inæqualitatem corrigendam invitus seu ignorans.*

6. Rectè autem Aristoteles Justitiam quę in commutationibus occupata est vocavit correctivam. *Nam in invitis commutationibus v.g. furto, rapinâ, damno injuria dato&c. statim oritur inæquale corrigendum; in spontaneis verò tunc, si altera pars satis fecerit suo officio altera verò solvere cessaverit. v.g. si emptor solverit precium; venditor non debito tempore tradiderit rem: ut adeò Justum commutativum obtineatur corrigendo inæquale in commutationibus subortum.*

APPENDIX.

DE GEOMETRICA ET ARITHMETICA PROPORTIONE.

1. *Antequam ad pleniorem de Justitiâ distributivâ & correctivâ contemplationem progrediamur, de Geometricâ & Arithmeticâ proportionibus, sine quibus harum Justitiæ specierum natura declarari nequit, quædam præmittenda sunt. Solet autem vulgus eruditorum in hac opinione esse, geometricam proportionem esse eam, quam geometræ in scientiâ geometricâ contemplantur, arithmeticam eam, quæ in numeris locum habet & propterea arithmeticis consideranda venit. unde seducti à Plutarcho quam plurimi addidêre tertiam proportionis speciem, nim. harmonicam; nonnullos autẽ eò traxit ignorantia ut novi quiddã contra Aristotelẽ molientes statuerent, Justitiæ naturam in quãdam harmonicâ proportione consistere. Verum quia soni numeri quidam sunt & Music. scientia Arithmeticæ subalternatur*

natur; Ariſtoteles verò quid Arithmetica porportio ſit, lineis; quid Geometrica, numeris declararit lib.5. Ethic. ſæpè miratus ſum, quî fieri potuerit, quòd non modò commentatores Ariſtotelis plerumq; ſcientiarum mathematicarum rudes, ſed & mathematici nonnulli ejusmodi ſomnia de Arithmeticâ, Geometricâ & Harmonicâ proportionibus commenti ſint.

2. *Arithmetica proportio dicitur* ἀπὸ τοῦ ἀριθμεῖν *à numerando: eſt autem numerare nihil aliud, quàm addendo vel ſubtrahendo numerum aliquem colligere. Numeramus enim vel in ſequentia, quod eſt addere; vel in antecedentia, quod eſt ſubtrahere. In utroque procedimus vel per unitates vel per numeros; illa numeratio ſine arte abſolvi poteſt, hæc artificio indiget: quam ob cauſſam qui hodiè artem colunt arithmeticam artificioſam numerationem in conſequentia additionem; in antecedentia, ſubtractionem vocare in ſuis libellis arithmeticis ſolent. Quandocunque ergò numerus ad numerum refertur, & alter ex altero cognoſcitur procedendo per ſubtractionem & additionem, proportio arithmetica ſeu numerativa obſervari dicitur.*

3. *Geometrica proportio nomen habet* ἀπὸ τοῦ γεωμετρεῖν, *quod idem ſignificat ac* μετρεῖν *metiri. Eſt autem metiri perſpicere, quoties numerus in numero contineatur. Hæc ergò proportio, quæ latinè menſurativa dici poteſt, conſiſtit in multiplicando & dividendo; quia multiplicans numerus productum ex multiplicatione toties metitur, quot in multiplicando ſunt unitates, & contrà multiplicandus toties metitur productum ex multiplicatione, quot ſunt unitates in multiplicante. Quemadmodum etiam in diviſione factâ Quotiens metitur toties dividendum numerum, quot in diviſore ſunt unitates, & contrà diviſor toties dividendum, quot ſunt in quotiente unitates. Quâ de cauſſâ Geometrica proportio eſt, quando numerus ad numerum refertur & alter ex altero cognoſcitur mediante multiplicatione & diviſione.*

CAP. III.

DE JUSTITIA DISTRIBUTIVA.

1. Juſtitiam diſtributivam adumbrando deſcripſimus *artic. 2. n. 3. præced. cap.* quòd ſit ejusmodi Juſtitia, quâ quod commune eſt dividimus inter partes alicujus ſocietatis ita, ne pars ulla conquerendi cauſſam habeat. ut autem penitius hujus naturam inſpicere poſſimus, videndum eſt, ex quib9 cauſſis diviſione factâ ſolent oriri querelæ. *Nam ita eò melius quomodo hæc Juſtitiæ ſpecies querelis occurrat cognoſcere poterimus.*

2. Querelæ moventur, ſi diviſione bonorum communium fa-

ctâ, aut æqualibus in æqualia, aut inæqualibus æqualia vel etiam inæqualia, inferiori nim. plus, superiori minus tribuuntur.

3. Quò ergò cessent querelæ, necesse est in distributionibus æqualitatem proportionis servari. *i.e. si inter Titium & Mævium quid dividendum sit, ut fiat, quemadmodum Titius se habet ad Mævium, ita & pars, quæ Titio assignatur, ad eam partem quæ datur Mævio. Habeat v.g. se Titius ad Mævium ut 3. ad quatuor & sunto dividenda quatuordecim, dabuntur Titio sex, Mævio octo. Uti enim se habent 3. ad 4. ita 6. ad 8. Hoc enim facto, omnes querelæ cessabunt, quia nec æquales inæqualia nec inæquales æqualia consequentur.*

4. *Sed quæras, unde petenda sit personarum, inter quas divisio fit, proportio.* Dico, distributionem fieri inter personas, quatenus sunt partes alicujus societatis, quia eatenus ex communi iis aliquid debetur; quemlibet autem hominē eatenus dici partem alicujus societatis, quatenus aliquid confert ad bonum commune illius obtinendum (*omnis namque societas boni alicujus gratiâ est.*) Ex eo ergò, quod quis in societatem pro bono illius impetrādo confert, sumendā esse proportionē personarum. *Sunto mercatores duo Titius & Mævius ineuntes societatem lucri captandi gratiâ; pro fine hoc seu lucro obtinendo Titius confert 300. Mævius 200. Dico, Titium habere se ad Mævium, ut 300. ad 200. vel ut 3. ad 2. Et per consequens, si lucrum dividendum sit 20. danda erunt Titio 12. Mævio 8. quia 12. ad 8. se habent quemadmodum 3. ad 2. Et ita fit*

Uti Titius ad Mævium	*Sic portio lucri quæ datur Titio* 12.	*ad portionem lucri quæ datur Mævio* 8.
3 2		

Quâ proportione ita servatâ nec Titius nec Mævius conquerendi caussam habent.

5. Ex cognitâ proportione partium lucri quę singulis partibus societatis assignandæ veniunt, colligitur porrò, quæ proportio in oneribus communibus imponendis, & damnis communibus ferendis sit observanda. *v. g. si tributa sint imponenda, semper considerandum venit, quid quotannis vel singulis mensibus quisq; civium ex bonis, quæ in civitate habet, lucrari possit. Esto coctor cerevisiæ qui singulis mensibus quinque & Sutor qui unum aureum lucratur: habebit in tributis imponendis coctor cerevisiæ se ad sutorem, quemadmodum quinque ad unum. Sunto porrò conferenda 60. Dico Sutorem debere dare decem, coctorem cerevisiæ 50. Fit enim*

ut 5. *ad* 1. *ita* 50. *ad* 10.

6. *Quæri verò porrò potest, quâ ratione procedendum sit in divisione, quò ejusmodi proportionum æqualitas obtineatur.* Dico id communiter

niter ab Arithmeticis tradi in Regulâ, quam propterea societatis vocant. *Nimirum colligendæ sunt in unam summam primò personæ & summa ea ponenda est in primo regulæ proportionum loco, secundo lucrum seu commune dividendum, tertio ponendæ sunt singulæ personæ; & inde eruendus est quartus proportionalis. Habeat se Titius ad Mævium ut 3. ad 2. & esto commune dividendum 20. addantur 3. & 2. ut producatur summa personarum quinque. Deinde fiat 5. dant 20.*

quid dabunt 3? 2? *Producuntur* { 12. *pro Titio* / 8. *pro Mævio.*

Nam uti se habent 5. ad 20. ita se habent 3. ad 12. ita quoque 2. ad 8. adeoq; persona Titij 3. ad suam partem lucri quam accipit 12. eam habet proportionem quam Mævius 2. ad suam partem 8. utraque enim proportio eadem est cum proportione 5. ad 20. Quæ autem proportiones cum tertiâ sunt eædem, eæ & inter se eædem sunt. Quia verò numeri proportionales sunt vicissim proportionales per 13. VII Euclidis i.e. si fiat ut I. ad. II. ita III. ad IV. etiam fit ut I. ad III. ita II. ad IV. Hinc etiam cum fiat

I.	II.	III.	IV.
ut Titius	*ad suum lucrum*	*ita Mævius*	*ad suum lucrum*
3.	12	2	8

fiet ἐναλλὰξ *seu vicissim*

I.	III.	II.	IV.
ut Titius	*ad Mævium*	*sic portio Titij*	*ad portionem Mævij.*
3	2	12	8

Et ita apparet, quomodo æqualitas proportionum obtineatur, quam n. 4. h. cap. dicebamus à Justitiâ distributivâ intendi, quò querelæ impediantur.

7. Analogia seu æqualitas proportionum, quam Justitia distributiva observat Geometrica est. *Nam mediante multiplicatione & divisione omnia inquiruntur, & persona ad personam refertur vel quatenus altera alteram metitur, vel quatenus habent communem mensorem. Fit enim: ut persona metitur personam, ita res rem. it. ut communis mensura metitur utramq; personam, ita alia mensura utramq; rem.*

v. g. ut 3. *ad* 6. *ita* 4. *ad* 8.

Nam quemadmodum 3. *metiuntur* 6. *per duo, ita* 4. *metiuntur* 8.

it. uti 4. *ad* 6. *ita* 8. *ad* 12.

Nam uti 2. *metiuntur* 4. & 6. *ita* 4. *metiuntur* 8. & 12. *nim.* 2. *metiuntur* 4. *per* 2. & 6. *per* 3. & *eâdem ratione* 4. *metiuntur* 8. *per* 2. & 12. *per* 3. *Patet ergò quare in Justitiâ distributivâ servetur proportio geometrica.*

CAP. IV.

DE JVSTITIA CORRECTIVA, QVAM COMMVTATIVAM COMMVNITER VOCANT.

1. Justitia correctiva tollit querelas, quæ oriuntur in Commutationibus partim spontaneis partim invitis. Querelarũ in comũtationib⁹ spontaneis hanc deprehendimus esse caussã: quando scil. alter in alterũ transfert aliquod bonũ externũ, & qui hoc adept⁹ est vel nihil retribuit vel non tantũ quantũ vel non eo loco eo tempore quo retribuere debebat. *v.g. si bubulcus tribuat pastori oviũ duos boves, ut is 20. oves retribuat, hoc nihil aut nõ 20. retribuente, querelæ excitãtur.*

2. Invitæ commutationes statim pariunt querelas. *Id apparet si tantummodo eas singulas inspicimus: sunt enim v.g. furta, rapinæ, damnum injuriâ datum &c.*

3. Correctio tollens querelas fit, si plus habenti detrahitur & detractum minus habenti additur. *Plus dicitur habere in commutationibus spontaneis, qui quid ab altero accepit & vel nihil vel non tantũ quantum debebat retribuit. Plus in invitis commutationibus is habere dicitur, qui læsit alterum v.g. fur, adulter &c. alter cui furtum est factum, minus. Furi ergò, adultero, raptori &c. quid detrahendum, & ei, qui ex furto vel adulterio, quid damni vel mali perpessus est, addendum venit. Quo facto querelæ cessabunt. Hòc autem ita fieri testantur omnes executiones sententiarum.*

4. Correctiva itaq; justitia proportione utitur Arithmeticâ. *Nam proportio Arithmetica, prout dictum in Appendice cap. 2. consistit in additione & subtractione: ita v.g. Si Titius vendidit Mœvio domum, precium designando* 100, *eamq; tradit, oritur injustum; quia Mævius & domum habet & precium pro domo: agente ex vendito Titio Judex detrahit Mævio precium & Titio addit; atq; ita quod inæquale & injustum est corrigit. In commutationibus invitis tale esto exemplum: Titius Mævium contumeliâ affecit, Mævius actione injuriarum convenit Titium. Judex injuriam illatam æstimat, & quanti eam deprehendit, tantum pecuniæ Titio detrahit Mævio addit. Quâ subtractione & additione factâ injustum seu inæquale ad æqualitatem reductum & correctum est.*

5. Sed hic oritur dubium, quo pacto mala, illata æstimanda sint, & quantum plus habenti sit detrahendum. Circa hoc investigandum videtur peculiaris species justitiæ occupata esse, quam Retributivam vocare soleo: *Observat namq; hæc non Arithmeticam sed geometricam proportionem. Aristoteles justum, quod hac proportione introducitur, vocat* τὸ ἀντιπεπονθός. *Parum autem refert, utrum peculiarem*

dicas

dicas juſti ſpeciem, utrum actum quendam in juſto correctivo obſervandum. Ut verò quæ ſit natura juſti retributivi declaremus, repetendum, quod paulò antè diximus, Commutationes omnes vel ſpontaneas vel invitas eſſe. Quantum in commutationibus ſpontaneis retribuendum ſit, plerumq́; ex pactis contractibus adjici ſolitis cognoſcitur v. g. Titius vendit domum Mævio, conveniunt emptor & venditor, ut precium ſit 100. *aureorum. Si Mævius accepit domum nec ſolvit pro domo quicquam; quæritur quantum retribuendum ſit?* ℞*detur attendendum eſſe, de quanto precio convenerint contrahentes, cum contraherent; tantum enim Mævius retribuere tenebitur; & tantum etiam, ſi Mævius id non fecerit, Judex ad executionem perveniens eidem detrahet & Mævio addet; id quod Juſtitiæ correctivæ opus eſt.*

6. Quòd ſi in commutatione ſpontaneâ ſeu contractu nihil fuerit dictum, nec de quanto ejus quod retribuendum eſt convenerint contrahentes: ratio retributionis ita ineunda eſt, ut uterque commutantium tantum poſt commutationem habeat, quantum ante eandem habuit. *In ſpontaneis commutationibus id obtinetur, ſi attenditur rei cujusq́; indigentia quæ petitur ab uſu & raritate. (quò rarior enim res eſt, eò major ejusdem eſt indigentia.) & perſonis tribuitur proportio, quam res commutandæ ad invicem habent v.g. quando boves cum ovibus commutantur, bubulco & paſtori ovium tribuuntur numeri, qui exprimunt indigentiæ proportionem. Velut ſi bos decuplo plus uſus præbet quàm ovis tribuuntur bubulco* 10. *paſtori ovium* 1. *Hac namq́; perſonarum proportione cognitâ facilè colligi poteſt, quantum retribuendum ſit, ut quod dictum eſt obtineatur. ſi fiat:*

ut Bubulcus	*ad Paſtorem ovium*	*Ita numerº ovium*	*ad bovem qui datur*
10.	1.	*retribuendarũ*	*à bubulco.*

Decem ergò oves pro uno bove, viginti pro duobus, et ita porrò retribuendæ ſunt. Nam hoc pacto uterq́; commutantium poſt factam commutationem tantum habebit, quantum ante eandem habuit, nec quicquam ipſius rebus familiaribus ſeu ſubſtantiæ videbitur detractum; quia decem oves unum bovem ratione indigentiæ exæquant. Cæterùm hac de re dicetur uberius infrà, quando de correctione injuſti, quæ in ſingulis actionibus obſervatur dicturi ſumus.

CAP. V.

DE DIVISIONE JURIS IN NATURALE ET VOLUNTARIUM SEU LEGITIMUM.

1. *Omnes Jus naturæ dari clamant, nemo autem propemodum ſcit quid illud ſit; ſed quod cuilibet ſua dictat opinio hoc pro Jure naturæ habet:*

noſtrum

nostrum ergò erit paulò accuratius in naturæ Jus, quid sit & quomodo à voluntario seu legitimo differat, inquirere.

2. *Initium contemplationis facturi sumus inde; ut inquiramus qualia justa & injusta sint entia.* Notum est omne ens vel necessarium esse vel contingens. Ens necessarium propriè sumptum est quod se aliter habere nequit. *v.g. Homo rationalis est ens necessarium; quia impossibile est, illud se aliter habere i.e. dari hominem qui non habeat intellectum seu facultatem animæ ratiocinativam.*

3. Contingentia alia sunt ut plurimùm alia rarò, alia in utramq; partem se æqualiter habentia. *Contingentia ut plurimum sunt, v.g. vita hominis centum annis inclusa; virgo carens lacte, &c. Contingentia rarò v.g. virgo lac habens: Contingentia æqualiter v.g. Geometra poeta, Musicus grammaticus.*

4. Contingentia ut plurimum quodammodo necessaria sunt: *habent enim semper se ita & non aliter, modò substantiæ seu subjecta suam naturam retineant; aliter autem se habent quandoque non propter se sed propter alia, accidentia nimirum.*

5. Justa & injusta humana quæ naturalia sunt nec necessaria entia sunt nec contingentia æqualiter. *Contingentia æqualiter non sunt: aliàs enim per suas caussas cognosci non possent. Nam caussæ contingentium æqualiter certæ & stabiles nullæ sunt. Ergò intellectus nihil determinare in his potest. Necessaria non sunt Justa humana: sed si inter angelos bonos Jus intercedit, ut videtur ex scriptum sacra probari posse, hoc fortasse necessarium quid erit. Homo substantia mobilis est & mutabilis eidemq; varia accidere possunt quæ naturam qualitatum ipsius immutant.*

6. Justa & injusta naturalia quæ contemplamur sunt entia contingentia ut plurimum. *Nam si non sunt entia necessaria aut contingentia æqualiter, multò minus rarò, velut ex num. præc. apparet: necesse est contingentia ut plurimum esse. Et sanè si quæ justa sunt intuemur & his proprietates contingentium num. 4. traditas applicamus, deprehendimus reverà ita esse. Entia Justa sunt v.g. Depositarius obligatus ad reddendum quovis tempore depositum* item *Emptor obligatus ad solvendũ precium, &c. Hæc entia semper ita se habent & non aliter, quà scil. talia & quatenus accidentia caussarum, ob quæ ita sunt, substantiam & naturam non destruunt. v.g. Depositarius, quà talis, semper est obligatus ad reddendum depositum, nec aliter se habet: at si accidat eum jam rem restituisse, aut si accidat rem depositam evasisse talem, quæ restitui nemini nisi Imperatori possit, quod fit, si depositarius deportatus sit in Insulam, aut si accidat depositarium esse talem, cui ipsi nil restitui possit v.g. si factus sit furiosus, tunc ens hoc depositarius obligatus aliter se habet, fitq; depositarius non obli-*

obligatus. Sic injuſtum ens eſt frater habens uxorem ſororem & hoc perpetuò ſe ita habet, quà tale; ſed ſi accidat humanum genus aliâ ratione propagari non poſſe, ſit frater ducens ſororem aliquid non injuſtum & ita ſe aliter habet.

7. *Ex his quid Jus naturæ ſit intelligere poſſumus. Nim.* omnes propoſitiones quæ entia juſta contingentia ut plurimum dicunt ſunt Juris naturæ. *Conſiſtitque adeò Jus naturæ in propoſitionibus quæ dicunt contingentia ut plurimum in rebus juſtis & injuſtis : Nam qualia ſunt entia tales & ſunt propoſitiones, quæ illa dicunt : Si entia ſunt neceſſaria per propoſitiones neceſſarias dicuntur; ſi contingentia, per contingentes. Neque enim cum vulgo Logicorum exiſtimandum eſt à voculis neceſſe, contingit &c. petendum, quæ propoſitiones neceſſariæ vel contingentes ſint. Quod aliquando clarius dicam in tractatu de parandâ bonâ opinione & quinque habitibus mentis.*

8. *Hoc juſtum Philoſophis, qui ipſa entia ſpeculantur & ſingula ex ſuis cauſſis demonſtrant, Jus naturæ dicitur, & id etiam reverà eſt. Dialectici verò, quibus propoſitiones illæ, quas vel omnes homines aut pleriq; vel ſapientes omnes aut plerique aut horum præcipui ſtatuunt veras, pro principiis ſunt, ex quibus ratiocinando progrediuntur, id Juris naturæ eſſe definiunt,* quod non heri aut nudius tertius natum , ſed cum univerſo hominum genere proditum ab omnibus gentibus propterea hactenus obſervatum eſt.

9. Qui ergò in veriſimilibus ſubſiſtentes ipſas res non ex ſuis cauſſis ſpeculantur JCti Romani in determinando Jure naturæ inſpiciunt ſocietatem univerſalem omnium hominum , qualis ea fuit antequam civitates conditæ eſſent, & quod tunc obtinuit Juris naturæ pronunciant. Sed hoc principium dialecticum multis cum erroribus conjunctum eſt. *Quanquam enim ejusmodi principium nos ducat ad veriſimile, non tamen quid reverà Juris naturæ ſit inde haurire poſſumus; ſed quemadmodum reliqua dialectica principia quandoq; nos fallunt, ita & hoc. Quod hic fieri exinde patet; quia quid Juris naturæ ſit non ex imperfectâ aliquâ ſocietate, qualis erat olim gentium, ſed ex perfectiſſimâ, civitate nim. petendum eſt. Natura namque ad perfectiſſimum tendit & in perfectiſſimo conſiſtit.* Redimus ergò ad hoc, ea Juris naturæ eſſe, quæ Juſtitia univerſalis & particularis, eaque cum diſtributiva tum correctiva dictitant i. e. quæ ex principiis *præcedd. capp:* traditis firmis demonſtrationibus deducuntur.

10. *Videamus nunc porrò quid ſit Jus voluntarium, quod Ariſtoteles legitimum vocat. Ubi initio monendum cenſemus, accidere Juri naturæ, ut legibus quidem comprehendatur, propterea tamen non legitimum eſſe.*

esse. Id enim hîc vocamus legitimum, quod Justum non esset, nisi legibus comprehenderetur, quod propterea positivum communiter appellatur.

11. *His positis dico,* Justa legitima propriè esse entia contingentia in utramque partem, id est talia quæ æquè Justa ac injusta esse possunt, sed voluntate legislatoris determinantur & Justa vel injusta fiunt. *v.g. colere Deum naturaliter Justum est; hoc autem vel illo loco, his vel illis ceremoniis verbo divino non præceptis id facere, nec justum nec injustum est, nisi postquam ab Ecclesia est determinatum. Nonnunquam & contingens rarò transit in Jus legitimum v.g. Mutuantem non obligatum esse ad solvendum mutuum est contingens rarò. Interim circa filium fam. legibus Romanis introductum est. Quâ ratione verò hoc fiat paullò inferius explicabitur.*

12. Pendet ergò Jus legitimum à Voluntate humanâ. *Nam volenti dicimus injuriam non fieri; & quod quisq; vult, si hoc consequitur aut justum est aut non injustum. Quemadmodum enim naturaliter Justum est quod tollit querelas & facit, neminem conqueri posse ob non servatã proportionem & æqualitatem: ita quod secundum voluntatem alicujus fit ansam conquerendi ipsi adimit. Sic si populus in principem potestatem confert, ut quicquid ipsi placuerit Justum sit, conqueri non potest, si leges ille conficiat qualescunque, modò cum Jure naturæ non pugnent.*

13. Cujusque hominis voluntas ab eodem declarata circa res quæ justi & injusti particularis capaces sunt vel justum vel ad minimum non injustum quid esse facit. *Quod namq; quis vult hoc bonum est eidem, & hoc si obtineat, conqueri nequit. Hinc quicquid quis circa bona fortunæ sibi contingere & evenire vult id non injustum est. In his autem Justum particulare occupatum est.*

14. *Ex præmissis demonstrare possumus, quare* Jus naturale sit immutabile, legitimũ verò seu voluntariũ mutabile. *Nam entia contingentia ut plurimũ quà talia semper permanent, quemadmodum necessaria. Contingentia autem in utramq; partẽ nullã stabilem caussam habent, & proinde aliter atq; aliter se habere possunt, prout legislatores voluntatem mutant. (Qui ex principiis dialecticis quid naturaliter justum sit petunt; propterea Jus naturale immutabile dicunt, quia non facilè fieri possit, ut quod omnes homines aut pleriq; aut qui præ cæteris rectâ ratione utuntur desinant facilè ita opinari; ea autem Jura quæ in quâq; civitate introducta sunt dependere ab unius civitatis arbitrio, civesque facilè convenire de abrogandis iisdem posse.)*

15. Jus legitimum ex voluntate subditorum non est injustum & hoc ipso quòd lex fiat voluntate subditorum, jussus herilis etiam ipsis invitis & nullâ voluntatis eorundem ratione habitâ, lex & jussus herilis

herilis differunt. *Nam quod in volentes ſtatuitur injuſtum non eſt, nec de eo conqueri poſſunt: quod verò invitis imponitur ſervile eſt. ut ergò aliquid lex ſit & præceptum liberis hominibus præſcriptum, neceſſe eſt & eorũ voluntatem accedere. Fit autem hoc duobus modis, vel ſi in ſpecie in legem aliquam ferendam conſentiunt, prout olim fiebat liberâ adhuc Republ. Romanâ; vel ſi generaliter in certam perſonam conferunt poteſtatem leges ferendi.*

16. Dividitur etiam Jus in ſcriptum & non-ſcriptum. *Cujus diviſionis hæc eſt ratio, quia omne Jus eſt propoſitio univerſalis, quæ oritur ab intellectu entia practicabilia componente & dividente. Aut ergò civium intellectus practicus ipſe aliquam propoſitionem conſtanter approbat, cujus indicium præbet conſtans quædam operatio; & hinc oritur Jus non-ſcriptum, nullâ indigens ſcripturâ, quâ in memoriam civibus revocetur: aut verò datur propoſitio, quam cives vel planè ignorant, vel circa quam nihil affirmativè aut negativè determinant, vel contrarium factis ſuis declarant, & tunc neceſſe eſt, illam propoſitionem mediante ſcripturâ memoriæ hominum mandari.* Jus ergò ſcriptum eſt, quod ſcripturâ indiget, quò ſervetur in civitate; Jus non-ſcriptum, quod nullâ indiget ſcripturâ.

17. Jus non-ſcriptum aſſvefactione introducitur, quod propriè conſvetudo vocari poteſt. *Nam aſſvefactio facit, ut quid quaſi nobis naturâ inhærens conſtanter ſervetur. Poteſt autem & Jus non ſcriptum introduci duobus vel tribus actibus ad notitiam populi vel civium pervenientibus, quibus cives longo tempore non contradicunt. Quod minus propriè conſvetudo vocatur, & potius facit, ut aliquid non injuſtum quàm Juſtum ſit. Nam tacitus conſenſus civium, quem tacendo declarant, ad minimum facit, ut pro non injuſto quid haberi queat.*

18. Leges ſcriptæ ſunt propoſitiones univerſales, ſub quarũ ſubjectis homines ſingularia ſubſumẽdo faciunt ſyllogismũ practicum, cujus concluſio eſt ipſa operatio eorũ. *Nam cùm leges de ſingulis caſibus ferri nequeant, ita tamen ferendæ ſint, ut hiſce omnes caſus dirigi poſſint; alia ratio non ſupereſt, quàm ut conſtituantur propoſitiones univerſales, ſub quarum ſubjectis ſubſumptio fiat.*

19. *Nonnunquam tamen contingit & leges circa certas perſonas ferri, Unde fit quod* Jus legitimum dividatur in reale & perſonale quod privilegium vocari ſolet. Jus reale eſt quod ſimpliciter juſtum eſt. *i. e. conſiſtit in propoſitione aliquâ, ſub cujus ſubjecto quicquid ſumitur ita tractari debet ut & prædicatum inſit. v. g. Civem electum tutorem ſuſcipere tutelam reale Juſtum eſt: regulariter enim omnis, qui ſub*

cive tutore electo sumi potest, hoc efficere debet, ut & sibi prædicatum insit i.e. ut tutelæ administrationem suscipiat.

20. Jus personale est quod cùm simpliciter non sit justum in hac personâ Justum est, aut cùm simpliciter sit injustum in hac personâ non injustum est. *v.g.* *Licet simplicitur sit injustum tutelam delatam repudiare: tamen in professore vel magistratum gerente non est injustum. ita licet creditori mutuum non solvere sit injustum, huic tamen vel illi fœneratori qui pecuniam filiofam. fœnori dedit, non solvere non injustum est.*

21. Jura personalia oriuntur ex favore & odio. *Id ipsum ex allatis exemplis manifestum est. Quatenus autem favor & odium legumlatorum ea quæ simpliciter justa sunt limitare possint, patebit ex iis, quæ infrà de Amicitiâ tractaturi sumus.*

22. Omnes leges à mente quâdam debent esse profectæ. *Nam leges continent id quod justum est; hoc verò est opus substantiæ cujusdam intellectualis, quatenus intellectu prædita est: bruta quippe & reliqua intellectu carentia Justum operari nequeunt.*

23. Optimæ leges sunt quæ à prudentiâ quâdam proficiscuntur. *Nam leges sunt instrumenta quasi quædam quibus diriguntur actiones humanæ. Prudentia verò virtus quædam intellectualis est intellectum practicum perficiens, ut optimè actiones dirigere possit. Quâ de causâ & leges à prudentiâ provenientes erunt ad dirigendas actiones accommodatissimæ.*

24. Optimæ leges salutem & veram felicitatem humanam quærunt ad eamque tendunt. *Quicquid enim à prudentiâ est ad verã felicitatem tendit. Prudentia quippe habitus ille est, quo vera paratur felicitas. Leges autem optimas à Prudentiâ esse præced.num. demonstravimus.*

CAP. VI.

DE DIVISIONE JUSTITIÆ IN EAM QVÆ IMPERANTIUM ET EAM QVÆ PARENTIUM PROPRIA EST.

1. *Mens humana principium est operationum, quæ hominum propriæ sunt: qualis ergò mens est, tales quoq; sunt hominis operationes. Si mens est corrupta, operationes oriuntur vitiosæ: ita quoq; aliter operantur qui ex scientiâ & prudentiâ id faciunt, aliter qui ex opinione.*

2. Imperan-

2. Imperantes operantur ex ſuâ ſcientiâ & prudentiâ, parentes ſeu ſubditi ex opinione & prudentiâ non propriâ ſed alienâ. *Id manifeſtum reddere poſſumus ex virtute ducis & gregarii militis. Quid enim facit tantum differre ducem à gregario milite? ſanè utrumq; eſt, ſuæ vitæ nullam rationem habere, ſed eam, ſi opus eſt, pro patriâ profundere: utrumq; ergò decet fortem eſſe. Quòd ſi ob fortitudinem militibus honor debetur, quare honor tam inæqualis eſt qui iisdem offertur? Nulla alia eſt ratio, quàm quòd dux ex ſuâ ſcientiâ & prudentiâ exerceat fortitudinem, gregarius miles ex prudentiâ alienâ non propriâ i. e. ex opinione. Quod namque eligit dux faciendum, hoc miles gregarius bonum eſſe opinatur & ſecundum hoc inſtituit ſuas operationes.*

3. Juſtitia ergò Imperantium eſt virtus cum ſcientiâ & prudentiâ ejus qui operatur conjuncta.

4. Juſtitia parentium virtus eſt cum opinione conjuncta.

5. Hinc ſubditi parendo diſcunt imperare. *Nam opinio bona manuducit ad ſcientiam & prudentiam. (Quod quandoq; demonſtrabo in tractatu de quinque habitibus mentis & bona opinione.) At parére in ſubditis eſt bonam à ſapientibus & prudentibus habere opinionem. Nam ſi τὸ ὅτι ſatis notum ſit, τὸ διότι non diu latére poteſt. Eſt ergò benè parére prudentibus via ad Imperandi artem.*

6. Inde etiam diſcimus Imperantes non ſecundum leges vivere, facere tamen ea quæ legibus ipſi aliis præſcribunt. *Nā ſecundū leges vivere eſt operari ſecundum opinionem, quòd putemus id honeſtum & juſtum eſſe quod legibus comprehenditur. Imperantes autem ſecundum opinionem non vivunt; Interim quia leges quas ferunt â prudentiâ eorum proficiſcuntur, ipſi autem ſecundum ſuam prudentiam agunt ſingula: faciunt quidem ea, quæ legibus ſunt comprehenſa, non tamen ſecundum leges vivunt, ſed ſecundum ſuam prudentiam.*

7. Vulgus hominum ſecundum Jus legitimum magis vivit quàm ſecundum Jus naturale, niſi per accidens. *Nam vulgus hominum ſapientiâ deſtituitur, nec ſcientiam Juſti & injuſti habet, ſed opinionibus regitur, & legibus quas ſapientes qui ſunt, aut ab eodem pro ſapientibus habentur præſcribunt. His ſi accidit continere id quod naturaliter Juſtum eſt, etiam ex accidente quod Juris naturæ eſt operatur.*

8. *Ex hiſce omnibus colligimus,* Subditorum ſeu parentium Juſtitiam conſiſtere in quâdam opinione bonâ, quam de legibus latis habent, & conſtanti perpetuâque voluntate ſecundum eaſdem operandi. *Hactenus enim demonſtratum eſt, ſubditos quà tales ſecundum leges vivere; & hoc nil aliud eſſe, quàm habere bonam de legibus opinionem.*

9. Tandem etiam videmus, quomodo, cùm num. 15. dixerimus, ad leges requiri & subditorum voluntatem, utriusq; & imperantis & parentis voluntas circa legem conficiendam concurrat. Nam imperans consentit quia per caussas scit hoc vel illud salutare esse & ad felicitatem conferre; parens, quia fidem tribuit bonamque de lege opinionem habet, quod salutaris futura sit. Ubi verò id nō fit, leges injussa herilia transeunt. Hinc prudentis legislatoris est, adhibitis argumentis dialecticis legibus bonam opinionem conciliare. Quo pacto autem hæc ratione formarum Reip. quæ ab optimâ recedunt aliter vel aliter se habeant infrà dicendi locus erit.

CAP. VII.

DE LEGIBUS SUPERIORIBUS ET INFERIORIBUS.

1. Quamvis Imperantium sit proprium leges præscribere, subditorum secundum easdem vivere: coguntur tamen Imperantes nonnunquā concedere subditis potestatem leges inter se condendi. *Nam cùm præter societatem civilem societates parvæ variæ ineantur, nec quid in hisce singulis salutare sit legislator scire possit: concedendum est singulis parvas easq; vulgò salutares societates ineuntibus initio, quando hoc faciunt, leges mutuò præscribere, servandas ideò, quò his societates directæ eò felicius suum finem obtineant.*

2. *Cogimur ergò leges dividere in superiores & inferiores.* Superiores vocamus eas quæ pendent à voluntate Jura Majestatis habentis; Inferiores, quas producit voluntas eorum qui Jura Majestatis non habent, sed alterius Imperio vel regimini sunt subjecti.

3. Legum, quas inferiores vocamus, caussa est quidem subditorū voluntas, sed non quævis. *Nam si omnis voluntas subditorū seu omne id quod subditis placet, pro lege haberetur, nullus usus esset legum superiorum, & quilibet viveret pro suo arbitrio.*

4. Nulla itaque voluntas privatorum pro lege haberi debet, nisi ab eo, qui legum ferendarum Jurisque condendi potestatem habet, sit approbata. *Vis namq; legis nulli voluntati vel placito inesse potest, nisi Majestas quædam accedat.*

5. Voluntas privatorum duobus modis approbari potest, quò vim legum consequatur, vel specialiter si placito privatorum consensus superioris accedat; vel generaliter, quando per leges pronunciatur, quænam conventiones vel pacta privatorum vim legum habere

bere debeant. *Sic videmus Jure Romano pacta à Prætore approbari, quando ait:* Pacta conventa, quæ neque dolo malo, neque adversus eges, plebiscita SCta, Edicta principum, neque quò fraus cui eorum fiat, facta erunt, servabo *l. 7. §. 7. ff. de Pact. Sic Imperator confirmat testamenta jubetq; eadem vim legum habere Nov. 22. c. 2. quando inquit:* Disponat itaque quisque super suis rebus, ut dignum est; & esto lex ejus voluntas. *Hinc etiam lege obvenire dicitur hereditas, quæ ex testamento defertur; quia lege XII. tabb. testamentariæ hereditates confirmantur l. 130. de Verb. Signif.*

6. *Difficile autem est in fundamenta inquirere, & per caussas demonstrare, quænam pacta veniant legibus publicis generaliter confirmanda quæ non; nec hoc loco omnia persequi possum9; sed cogimur pleraq; differre ad tractatũ infrà de commutationib9 spontaneis. Nunc id tantũ persequemur, quarum personarum, & quibus de rebus pacta facta generaliter à legibus publicis approbari possint & robur vimq; legum accipere.*

7. *Non omnium personarum voluntatem generaliter pro lege haberi posse, vel exinde manifestum est; quod omnis lex debeat esse à mente quâdam cap. 5. n. 22. huj. libr. i. e. à rectâ ratione profecta. At multi sunt homines, qui usu rationis destituuntur aut eum plane imperfectè habent. quod accidit iisdem vel propter ætatem, velut impuberibus: requiritur enim ad cognitionem rerum & prudentiam parandam experientia multumq; temporis; aliis id evenit ob sexus imbecillitatem, velut mulieribus; aliis ob morbum corporis, velut furiosis; aliis ob vitium animi, ut prodigis. Horum conventiones & pacta tanquam à mente integrâ non profecta nec pro legibus haberi possunt. Quin ejusmodi hominum voluntas ne quidem voluntas est, quia voluntas est appetitio ex Judicio intellectus orta: at his & similibus hominibus aut nullum inest, aut debiliter admodum.*

8. Voluntas præterea privati nulla vim legis consequi potest, nisi versetur circa eas res, quæ quicquid sunt privatorum sunt & arbitrio ipsorũ commissæ. *Nam quod arbitrio privati commissum non est, circa id voluntas ejus sibi relicta nihil disponere potest. Sic nullus civis de vitâ vel libertate amittendâ pacisci potest: vivit enim civitati dum sibi vivit.*

9. Unde colligimus voluntatem privatorũ eam pro lege haberi posse, quæ occupata est in iis bonis fortunæ, quorum arbitri privati sunt, qualia sunt quæ homines liberi acquirunt & invicem permutant. *Nam harum rerum moderatores & arbitri privati sunt.*

9. *Porrò quomodo circa ejusmodi bona ineunda sint pacta vel declarandæ voluntates, quo vim legum consequantur, infrà dicendi locus erit.*

neque

neque enim quovis modo circa res patrimoniales pacta inita approbanda sunt.

10. Conventiones ergò circa bona fortunæ initæ inter privatos omnes vel Jus faciunt vel ad minimum, ut aliquid non sit injustum. Jus faciunt quæ legibus approbatæ publicis vim & robur legum habent: *nihil enim à merâ voluntate humanâ profectum Jus esse potest, nisi vim legis habeat.*

12. Quæ pacta vim legum non habent nec Jus faciunt tolerantur tamen à legibus, & in nudis placiti finibus dicuntur consistere, vocanturque nuda pacta: faciuntque ut aliquid pro non injusto habeatur. *Solemus enim dicere volenti non fieri injuriam. & suprà demonstratum est, id quod homini, prout vult, evenit extra querelas esse, & propterea non injustum.*

13. Tandem nonnulla pacta legibus rejiciuntur quæ planè invalida sunt. *v.g. si sint contra bonos mores: hæc enim annullanda sunt.* ut ita suboriantur tres pactorum species 1. quæ vim legum habent. 2. nuda, facientia tantùm, ut quid pro non injusto habeatur. 3. invalida, quæ planè nullam vim habent.

14. *Reliqua quæ de pactis & legibus privatorum dicenda sunt, suis locis, ubi commodè per caussas cognosci & demonstrari possunt, tradentur.*

CAP. VIII.

DE DIVISIONE JUSTI ET INJUSTI IN ID QUOD PER SE VEL PER ACCIDENS TALE EST.

1. *Nullus homo Justus vel injustus dici potest, nisi caussa per se justi vel injusti fuerit. adeoque videndum est, quid sit per se quid per accidens justum vel injustum. id quod commodè absolvetur, si in genere dictum fuerit de caussâ per se & per accidens.*

2. *Quid sit caussa per se & per accidens patebit, si quid ens per se & per accidens sit, dicamus. Id autem cognoscitur inde, si videamus quid accidens sit. Hoc namque cognito latére non poterit, quid per accidens dicamus.*

3. *Suprà cap. 5. n. 2. & seqq. diximus, aliud ens esse necessarium aliud contingens, & hoc vel ut plurimum vel rarò vel æqualiter in utramque partem. Ex quibus probè perpensis nunc porrò patebit, quid sit accidens. nim. id propriè accidens est,* quod cum altero conjunctum producit

ens contingens vel rarò vel æqualiter in utramque partem. *v.g. respectu* fodientis inventio thesauri *est accidens, quia* fodiens inveniens thesaurum *est ens contingens in utramq; partem. At respectu* Emptoris obligatio ad precium *non est accidens propriè dictum; quia* Emptor obligatus ad precium *est ens contingens ut plurimum.*

4. *Ens itaq; per accidens dicitur vel illud, quod ex ente & accidenti est compositũ & nihil aliud est, quàm Ens contingens raro vel æqualiter in utramq; partem; vel quod compositum est ex duobus eidem accidentibus. v.g.* Homo albus *est ens per accidens, quia ens contingens æqualiter est, & homini album accidit inesse.* Musicus albus *propterea ens per accidens est; quia* Musicus albus *ens dicitur quòd eidem homini accidat* Musicum *&* album *esse.*

5. Caussa ergò per accidens est, si vel caussa vel caussatum est ens per accidens. *v.g. si accidat jugulanti esse poetam; dicimus poëtam esse caussā homicidij: sed per accidēs jugulans enim caussa per se est homicidii: at quia accidit jugulanti esse poetā, dicim⁹ poetā caussā homicidij esse, sed ut modò dictũ per accidēs. A parte caussati fit, ut quid dicatur alicuj⁹ rei caussa per accidens, si caussato per se accidat quiddā. v.g. Miles offendens in acie hostem eundem occidit: caussatũ per se est mors hostis; sed huic hosti accidit patrē militis esse. Dicitur ergò miles caussa parricidij sed non per se, verùm per accidens, quia caussato per se id tantum accidit. It Provocatus ad duellum vulnerat pungendo: pungens ergò est caussa per se vulnerati: huic vulnerato accidit, ut negligatur à chirurgo, negligentia chirurgi caussa est febris, hæc caussa est mortis: dicitur ergò pungens caussa mortis, sed per accidens, quia vulnerato, cujus caussā per se est, accidit mori: cùm mortis caussa per se non sit vulnus.*

6. Hæc nunc ad Justum & injustum applicantes, dicimus, hominem non quatenus animal est aut corpus, aut bipes caussam injusti esse; sed quatenus mentem seu intellectum habet: *ob hoc enim homo dicitur Justus & injustus, cætera autem animalia nec Justa nec injusta sunt, ut adeò Justum hic contemplari possimus velut affectionem motus & quietis in aliquam substantiam mobilem & intellectualem quatenus intellectu prædita est cadentis.*

7. Injustum duplex est aliud commissionis aliud omissionis. *Nam injustum est quiddam quod quietum vel motum alicujus substantiæ intellectualis malũ reddit. Omissio quædam quietis; Commissio quædam motus species est.* Itaque videndum erit, quomod homo fiat caussa per se injusti cùm ejus quod in committendo tum ejus quod in omittendo consistit.

8. Injustum commissionis consistit in operatione quâdam, hæc verò, uti modò dictum, est quidam motus porveniens à substan-

tiâ intellectuali quatenus intellectualis est. *Quamobrem necesse est hominem tunc caussam injusti per se esse,* quando in eodem est principium motus seu operationis versantis in iis, quæ homo ille scit aut scire poterat vel debebat. *v.g. Titius vulnerat pedem equi quo in itinere Mævius utitur: emergit inde damnum Mævio 1. quòd pes equi sit vulneratus. 2. quòd impediatur in itinere: illud scit Titius quando vulnerat, hoc scire debebat ratiocinando, si vulneratus fuerit equus, Mævium impeditum iri. Totius ergò injusti quod Mævius patitur caussa per se Titius est.*

9. Injusti in omissione consistentis caussa per se is est; qui vel facultate operandi instructus est & non operatur id, ad quod de jure obstringitur, vel caussa ipse sibi impotentiæ est, quòminus operari possit; vel cùm sciat aut scire debeat, se facultatem operandi non habere aut nō habiturum esse eo tempore, quo operandum est, nihilominus tale quippiam facere subit, ad quod ea requiritur. *Hisce enim omnibus in casibus id ob quod injustum est ipsi per se & non ex accidenti inest.*

10. Contrà is per accidens tantùm caussa injusti in omissione consistentis est, qui nec facultatem operandi habet, nec quominus habeat ipse sibi caussa est, nec scit aut scire potest, se eam non habere aut non habiturum esse quando opus erit in negotio quod suscipit. *Huic enim necesse est externum quiddam accidere, quod caussa omissionis sit. Et per consequens ipse Injusti tantùm caussa per accidens erit.*

CAP. IX.
DE
ÆQUITATE.

1. *Æquitas solet Juri contradistingui imò opponi. Si autem quod bono & Justo opponitur malum est & injustum: videtur æquitas mala & injusta. Sed contra deprehendimus, æquitatem communiter. Juri præferri. Sequetur ergò Jus non usquequaq; bonum esse. Nam quod bono opponitur non potest omnimodo bonum esse. An ergò Jus aliquando malum est? Videtur hoc statuere commune dicterium,* summum Jus summa sępè injuria. *Quòd si hujus rei caussam ex naturâ Justi suprà traditâ investigaverimus, indicium erit, naturam æquitatis nos benè speculatos esse.*

2. *Justum cap.5. divisimus in naturale & legitimum: unde sequetur æquitatem vel Juri naturæ vel Juri legitimo oppositam esse. Videndum ergò ratione utriusq; est, quid sit æquitas. Justa naturalia diximus esse entia contingentia utplurimum, quæ, quà talia, sunt necessaria, ob acciden-*

tia autem, quæ contingunt subjectis, quandoque aliter se habent. Unde colligimus, quia æquitas est quiddam quod Jus naturale immutat, eam in accidentibus consistere quæ faciunt Jus naturale se aliter habere. *Id quomodo se habeat videndum porrò erit.*

3. *Sed si æquitas in accidentibus consistit, quomodo dabitur ejus scientia? Nam accidentium utpote indefinitorum & indeterminatorum nulla scientia est. Æquitatis autem dari aliquam scientiam vel inde colligitur, quòd alias frustrà daremus operam Jurisprudentiæ, quæ ars quædam boni & æqui est, teste Ulpiano l. 1. pr. ff. de Justitiâ & Jur. Est ergò & hæc difficultas & obscuritas superanda.*

4. *Ut dubia proposita resolvamus, & paullò accuratius, quàm communiter fieri solet, in naturam æquitatis inquiramus, petimus rursus exordium à naturâ subjectorum, quibus justa & injusta insunt quæ contemplamur.* Suprà diximus, Justum & bonum in solo DEO substantiam esse, in substantiis verò intellectualibus mobilibus, quales sunt homines, qualitatem tantùm quandam & accidens. Subjecta ergò justorum, quia mobilia & materiata sunt, possuntque aliud atque aliud accidens recipere, quod naturam prioris accidentis & caussarum ejusdem destruit atque evertit: in iisdem justa fiunt mutabilia. *v.g. Depositarius obligatus est ad reddendum depositum; Res deposita est reddenda; Depositarius Jure depositum quandocunq; vult repetere potest. Sed accidere potest, ut is qui depositarius est desinat esse depositarius, vel res deposita desinat esse deposita v.g. si accidat deponentem deportari, efficit hoc accidens, ut res deposita desinat esse deposita & fiat fisci. Destructo ergò eo, ob quod res deposita restituenda venit, sequitur & cessare hoc esse* quiddam restituendum. *Nam quod fisco reddendum est injustè restituitur alij cuidam.*

5. Principium ergò æquitatis est accidens quoddam immutans & destruens caussam alicujus justi vel injusti in subjecto, cui illa caussa inhæret; consistit tamen in affectione quâdam, cujus caussa per se illud accidens est à quo principium petit. *v.g. Rem depositam reddi, stricti Juris est, eam aliquando non reddi, æquitatis. quare? quia accidit depositarium deportari; (hoc, quod respectu depositarij est accidens, fit principium æquitatis) deportatio caussa per se est amissionis bonorum depositarij & quod res deposita ejus esse desinat incipiatque fisci esse. Et ita in omnibus sese habet.* Unde patet æquitatem quæ Jus naturale corrigit esse quoddam naturaliter Justum, cujus principium & caussa per se est accidens destruens caussam alterius Justi. *Similiter se res habet in Injusto.*

6. Æquitas ergò quodammodo sub scientiam cadit, quodam-

modo non. *Nam nosse accidentia quæ destruunt caussam Justi vel injusti in qualibet personâ & re, quibus justum vel injustum inest, ex numero eorum est quæ fieri nequeunt. At nosse cujus justi vel injusti caussa per se sit illud, quod respectu subjecti accidens est, id ejus est qui Jura naturalia scit.*

7. *Ex hisce quoq; dubium num 1. huj. cap. propositum decidere possum9. Quærebatur, quomodo æquitas sit justa, justum tamen corrigat, & quomodo Justum sit bonum, cùm correctione indigeat. R. demus, Justum quà tale semper manere justum & bonum. v. g. semper justum est rem depositam reddendam esse. At eandem rem quæ deposita est quandoq; non esse reddendam, est ex accidenti, faciente ut res deposita pro depositâ amplius haberi nequeat, quodq; caussa per se est, ut res ad fiscum pertineat, & propterea eidem restituatur. Non ergò æquitas ipsum justum tollit, sed circa eandem rem vel easdem personas aliud jus introducit. Est ergò justum naturale perpetuò justum & bonum, & æquitas quoque justa & bona est, quòd verò Jure stricto melior sit, & Jus strictum & summum summa dicatur sæpè esse injuria, inde est, quia si dato accidenti quod caussam Juris stricti tollit & caussa per se est alterius justi in iisdem personis & rebus, nihilominus velis Juri illi stricto inhærere; necesse est te injustum committere.*

8. *Restat declarandum, quomodo æquitas corrigat Jus legitimum. Videtur etenim hîc emergere difficultas; quia docuimus Jura naturalia per æquitatem propterea corrigi quòd sint entia contingentia utplurimùm: & superius cap. 5. differre Jus legitimum à naturali tradidimus, quod sit entium contingentium æqualiter.*

9. Notandum ergò, entia Justa, quorum est Jus legitimum, antequam legibus approbentur, contingere æqualiter, at postquam legibus approbata sunt ex instituto & placito legislatoris itidem pro entibus contingentibus utplurimum habenda esse. *Quâ de caussâ & leges sunt propositiones de contingenti ut plurimum. v. g. Exceptiones in Judicio verbis ore prolatis Judici proponi est contingens æqualiter! quia non magis Justum est, ac easdem verbis non ore prolatis sed in scripturam redactis in Judicium deduci. At postquam legislatori placuit, alteram hujus contingentis partem determinare, jussitque, omnes exceptiones in Judicio verbis ore prolatis proponi, fit ex instituto legislatoris hæc propositio contingens utplurimum. At quomodo? nim. inspicienda est ratio quæ movit legumlatorem ita rem determinare. Hâc enim caussâ durante semper & Justum hoc legitimum manebit: nisi liberrimè legislator iterum voluntatem mutarit.*

10. Inde discimus æquitatem pariter se habere circa Jus legitimum

timum, ac circa naturale. *Nam si accidens aliquod tollat rationem alicujus legis, sitque vel Jure naturæ vel alio quodam caussa alicujus diversi juris: erit hoc accidens principium æquitatis quâ emendatur Jus legitimum. Et tale quippiam æquitas naturalis est. A quâ diversa videtur æquitas in Jure singulari fundata. De quâ quid sit dicetur infrà, quando materiam de exceptionibus contemplaturi sumus.*

CAP. X.

DE VI JURIS LEGUMQVE VIRTUTIBUS.

1. *Sequitur nunc commodè, ut dicamus de Juris cùm naturalis tùm legitimi vi, legumque virtutibus.* Juris omnis hęc vis est ut obliget. Est autem obligare, libero homini necessitatem imponere aliquid alterius gratiâ agendi, patiendi vel omittendi. *Et hinc* obligatio activè sumpta *definiri potest*, impositio necessitatis quæ contingit in libero homine, ut alterius gratiâ vel operetur vel ab aliquâ operatione quiescat & abstineat; Passivè *autem sumpta* obligatio *definiri potest* necessitas libero homini imposita &c. *ita enim accipimus vocabulum, quando dicimus, Contractus parere obligationes. Quare verò Juris affectio sit obligare, exinde colligere licet; Nulla namque necessitas libero homini imponi potest, ut aliquid alterius gratiâ faciat, quia quicquid est sui caussa est, nisi quatenus alicujus societatis humanæ pars est: in societate enim vivens dum alteri operatur sibi operatur: tenentur enim qui cum ipso in societate sunt rursus hujus gratiâ operari. Si ergò necessitas alterius gratiâ operandi homini libero non aliter quàm in societate viventi imponi potest, & Jus illud est quod conservat dirigitque societates humanas, id quod cap. 1. num. 1. posuimus: sequitur Juris proprium esse, necessitatem alterius gratiâ operandi libero homini imponere. i. e. obligare.*

2. *At quomodo Jus imponit necessitatem liberis hominibus operandi eorum gratiâ cum quibus in societate vivunt? Dico* hanc necessitatem simplicem non esse; *hæc namque velut servorum propria ex libero homine servum redderet;* sed talem quę ducit hominem, ut tandem ab injustis abstineat & ultrò faciat quę justa sunt. *Nam Justitia virtus est, & an quis justè vel injustè operetur ex electione liberâ cujusque cognoscitur. Si ad id nunquam perduci quis potest, pro libero habendus homine non est, sed eo qui perpetuæ servituti subjiciendus est. Hinc suprà diximus liberum hominem propterea parére, ut parendo discat imperare & ultrò facere quæ virtuosum hominem decent.*

3. Necessitas libero homini aliter imponi nequit, quàm si dolores comitentur operationes eas quę conformes non sunt Juri. *Cùm enim necessitas ita imponatur libero homini, ut tandem discat ultrò facere quæ justa & honesta sunt, & homines soleant duci ad vitiosa facienda voluptatibus, quæ vitiorum humanorum velut morborum caussæ quædam sunt; contraria autem contrariis curantur: Hinc adhibitis doloribus, qui subsequuntur actiones vitiosas, vitia hominum reprimuntur: dum enim hos fugiunt, voluptatibus, quibus ad injusta facienda concitantur, resistere discunt, incipiuntque facere quæ virtuosorum propria sunt.*

4. Quemadmodum dolores qui vitiosas actiones comitantur vim habent terrendi homines à vitiosis actionibus: ita si pręclaras res gestas comitentur voluptates quędam, alliciuntur homines ad res pręclaras gerendas. *Nam caussa quare homines præclaras res gerendas non suscipiant est fuga molestiarum cum quibus actiones virtuosæ conjunctæ sunt. Dum ergò subsecuturas voluptates magnifaciunt, discunt præsentes molestias parvi pendere. v. g. fortitudinem exercere res molestiarum plenissima est iis qui actionibus fortitudinis non sunt assueti: sed dum meditantur homines honores, laudem gloriamq; quæ fortes homines comitantur, præsentes voluptates parvi pendere discunt.*

5. Hoc quod diximus & naturam observare videmus. *Homines enim improbos, qui quid contra Jus naturæ faciunt, comitantur angores & tormenta conscientiæ, ut seipsos oderint & sæpenumerò è medio tollant: at proborum actiones cum summâ voluptate sunt conjunctæ, dum seipsos ob res benè gestas quam maximè amant & secum esse vivereque semper volunt.*

6. Hæc ergò, quæ à naturâ fieri videmus, meritò imitantur legumlatores, imponentes dolores & cruciatus iis, qui quid contra leges faciunt, voluptatibus autem honestis afficiunt eos, qui virtuosas & præclaras edunt actiones. Dolores, qui comitantur malas actiones, pœnæ; voluptates, quibus gaudent boni, præmia vocari solent. Quâ de caussâ etiam infrà part. 2. uberius dicendum nobis erit de conscientiâ bonâ & malâ, præmiis item & pœnis.

6. Hisce ita præmissis, Iura invicem conferemus, considerando singulorum vires, ut quatenus singula obligent inde pateat. Maximam ergò vim obligandi habet Jus naturę. *Nam pœnas seu dolores, quibus utuntur legumlatores in coërcendis injustis actionibus, effugere improbi possunt, dum faciunt, peccata latére, aut potestatem magistratuum eludunt auffugiendo: at cruciatus conscientiæ improbos quovis in loco comitantur: quib9 puniuntur Tyranni qui summã potestatẽ habentes nulli legũ pœnæ subjici possunt.*

7. *Ius*

7. *Jus voluntarium duplex supra diximus, scriptum & non scriptum seu consvetudinarium.* Horum *autem* id majorem vim habet quod consuetudinarium est, arguitque civitatem magis felicem. *Nam quod consvetudine fit magis ultrò fit nec indiget pœnis seu doloribus homines astringentibus.*

8. Voluntarium habet has vires, ut Juri naturæ quid addere, illud confirmare & limitare seu restringere possit: *tria namque assignari solent legibus seu Iuri Voluntario, quæ circa Ius naturæ possit 1. confirmare. 2. addere. 3. limitare. Quod quomodo perficiat videndum est.*

9. Quo pacto Jus legitimum quid addat Juri naturę obscurum non est, *v.g. Deum colere est Iuris naturæ: summum namque ens cujus voluntate sumus quicquid sumus nos ita sibi devinxit; ut operationes nostras in illius placitum instituamus, nihil omittendo quod scimus eidem placere. At accensis candelis, adhibitis organis id facere Iuris positivi est; quod dum circumstantias quasdam certas observare jubet, aliquid Iuri naturæ addit, redditque operationes, quæ secundum Ius naturæ fiunt, evidentiores magisque ordinatas.*

10. Confirmandi Ius naturale vis competit Iuri positivo; *quia demonstravimus suprà, vulgus hominum Ius naturale plerumque ignorare & suas opiniones sæpenumerò perversas pro Iure naturæ habere; adeò ut secundum Ius naturæ magis per accidens quàm per se operetur. Cùm ergò vulgi opinio de Iure naturæ sit infirma & fluctuans; legislatoris boni est, quid determinare cui velut certo & firmo adhærere illud possit.*

11. Est & Iuris positivi vis quædam hæc, ut tollat Ius naturæ & eidem quid detrahat. *Sed quomodò? neque enim Ius voluntarium id quod Iuri naturæ contrariũ est, præcipere potest: nullus namq; vir honestus & justꝰ patietur se ullis trahi doloribꝰ ad faciẽdũ quod juri naturæ cõtrariũ est: Cõscientia enim in eodẽ longè potentior est legũ pœnis. Hoc dubiũ expeditur si sumimus quæ superius de Iure naturæ & mox de æquitate disseruimꝰ.* Cùm enim Iusta naturalia sint entia contingentia ut plurimum, & nõnunquã propter accidentia aliter se habeant, quod quando fiat sæpè obscurũ est; solent legislatores legibus determinare quibus in casibꝰ quæq; ob accidentia æquitas servanda & quãdo à Iure naturæ stricto abeundum sit. *Quemadmodum ergò æquitas limitans & corrigens Ius naturæ non ipsi est contrarium, sed maximè conforme, imò ipsum Ius naturæ: ita leges quæ corrigunt & limitant Iura naturalia iis contrariæ non sunt sed conformes. Quæque non ex æquitate limitant Ius naturæ, sed sine caussâ id impugnant, eas invalidas esse necesse est.*

Constat ex hactenus dictis, quænam sit vis Iuris positivi seu legitimi, quatenus ad Ius naturæ refertur: sequitur ut ipsa Iura legitima inter se conferamus, quò appareat quam alterum præ altero vim habeat. Nam

cum

cum Iura hæc sint mutabilia & dependeant à solâ voluntate humanâ adeoque cum eâdem mutatâ etiam mutentur: eveniet Ius, quod olim vim obligandi habuit, eam non amplius habere.

13. Ius ergò positivum posterius derogat priori. *Cùm enim legitimum seu positivum jus in voluntate positum sit, cessante voluntate cessabit & illud: voluntatem autem mutatam esse indicat declaratio ejus quod cum priori voluntate stare nequit. Sed hoc procedit quando posterior voluntas eandem vim habet quam prior.*

14. *Hinc nascuntur quæstiones de diversis juris positivi speciebus, quodnam velut posterius habeat vim tollendi prius. v.g. quia jus positivum duplex est, scriptum & non scriptum seu consuetudinarium, quæritur an scriptum tollat non scriptum, & contrà non scriptum seu consuetudo scriptum. Res autem ita se habet.* Voluntas posterior ea evertit vim prioris quæ eandem aut potiorem vim cum priori habet. Quâ de caussâ si populus habeat potestatem ferendarum legum, quemadmodum is verbis declarare voluntatem potest, quid pro justo haberi debeat; ita huic voluntati contrariis factis derogare. *Nam quid interest, suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis?* At si penes populum non sit Majestas seu potestas ferendarũ legum, sed penes principem vel optimates, consuetudo legem vincere nequit: *cujus namq; suffragium invalidum est in constituendis legibus & Iuribus, ejus facta & operationes longè minus poterunt. Quemadmodum autem voluntas subditorum accedente voluntate ejus, qui Jura Majestatis habet, vim legis & Iuris consequi potest: ita & consuetudo populi, si principis, penes quem Majestas est, voluntas vel expressa eam confirmet vim legis consequi & priores leges abrogare valet.*

15. *Restat, ut conferamus leges ad invicem, quarum alias superiores alias inferiores esse diximus,* Vidêtur autem leges inferiores ad superiores se habere, quemadmodũ Jus voluntariũ ad naturale. Leges ergò inferiores habent vim 1. addendi legibus superioribus id quod in iisdem non continetur. 2. Confirmandi easdem. 3. Iis detrahendi. *Addere leges inferiores possunt quædam superioribus, quæ iisdem congrua sunt nec pugnant. Quin propterea concessum est inferioribus condere leges, quòd non omnia legibus publicè latis comprehendi possint.*

16. Confirmandi potestatem habent leges inferiores; *quia nonnunquam de sensu legum publicarum & generalium disceptationes oriuntur. Quod quando fit, salutare est contrahentibus pacto determinare quid observatum velint: Ita enim cessabunt disceptationes de sensu legis generalis.*

17. Nulla lex inferior debet cum lege publicâ pugnare: hinc nec eam evertere poteſt; niſi accidens aliquod ſuadeat æquitatem. Evertunt ergò leges inferiores eas quę publicæ ſunt, quemadmodũ æquitas Jus naturale. *Quamvis verò interdum ſimpliciter videantur leges publicas tollere: non tamen hoc fit, niſi tunc, quando æquitas nititur in hoc fundamento*: Volenti non fit injuria.

18. *Ex diverſis Jurium ſpeciebus, quas hactenus invicem contulimus, diverſæ oriuntur Obligationum ſpecies*. Omnis nim. Obligatio vel eſt naturalis vel civilis vel naturalis & civilis ſimul, quam mixtam vocare ſolent. Naturalis obligatio eſt neceſſitas, quam libero homini imponit jus naturę mediante conſcientiâ Civilis, quam ſolæ leges; Mixta eſt neceſſitas quam & jus naturæ & leges imponunt, id quod fit quando jus naturæ legibus confirmatur.

19. Obligatio à jure legitimo ſeu poſitivo deſcendens iterũ vel ſimplex eſt vel conditionalis, vel ex die vel in diem. *Cùm n. Jus poſitivum fundatum ſit in voluntate; ſequitur qualis eſt voluntas, talem quoq; legibus ineſſe vim obligandi. Voluntas autem omnis vel ſimplex eſt vel conditionata, vel in diem vel ex die. Omnis namq; legislator vel ſimpliciter vult quid fieri, vel initium operandi ex illo vel illo die eſſe faciendũ vel ſub conditione. Et quia conditionales obligationes frequentes ſunt, præſertim in pactis & legibus privatorum: dicendum nobis erit quid ſit Conditio.*

20. Conditio nihil aliud eſt, quam contingens futurum, in cujus exiſtentiâ vis alicujus legis ponitur. *Hinc omnis conditio ſuſpendit obligationem donec exiſtat. Plura de conditionibus dicenda nobis infrà erunt quando de pactis tractaturi ſumus.*

21. *Ex collatione jurium & naturâ obligationum probè perpenſâ judicium facere licet, quænam leges & quatenus obligent. Nam non omnes leges obligant, ſed quæ validæ ſunt.* Eæ autem validæ non ſunt, quę nõ ſalutares ſed pernitioſę civitati eſſe manifeſtò deprehenduntur. *Nam cùm jus ſit id quod conſervat ſocietates humanas: Sequitur nullo modo vim juris habere poſſe quod eaſdem deſtruit aut corrumpit.*

22. Nulla quoq; lex cum honeſtate pugnare debet, ut valida ſit. *Nam lex nulla jus naturæ deſtruere poteſt: quæ autem honeſta ſunt à jure naturæ præcipiuntur.*

23. Nulla porrò lex inferior cum ſuperiori aliquâ pugnare debet, quò valida exiſtat. *Quemadmodum enim leges inferiores vim ſuam habent à ſuperioribus: ita ab iis deſertæ vel cum iisdem pugnantes vi omni deſtituuntur.*

24. Nulla lex pręcipiens impoſſibilia valida eſt. *Hinc dicim⁹*

impoſſi-

impossibilium nullam esse obligationem. Nam demonstratum est cap. 8. num. 10. *neminem caussam injusti per se dici posse, qui omittit ea quorum perficiendorum facultate sine suâ culpâ destituitur. Ob quæ autem omissa nemo potest dici injustus vel caussa per se injusti: ad ea quoq; nec obligari potest; quia pœnâ affici nequit: ubi autem pœnæ infligi nequeunt, ibi & cessat necessitas.*

25. *Restat, ut dicamus de legum virtutibus,* quæ quatuor numero sunt 1. Imperare. 2. vetare. 3. permittere. 4. punire. *Nam lex omnis pronunciat aliquid vel justum vel injustum vel non injustum esse. justo autem vim addit, ut fiat; injusto, ne fiat; non injusto, ne impediatur: Vis autem ista singulis mediantibus pœnis additur. Hinc necesse est legis vim quatruplicē esse,* 1. imperare *i.e. vim addere justis ut fiant.* 2. Vetare *i. e. vim addere ne injusta fiant.* 3. permittere *i.e. vim addere, ne quis quod non injustum est, facere impediatur, & hæc tria comitatur quartum, sine quo esse non possunt, nim. punire.*

PARS SECUNDA, DE JUSTITIA UNIVERSALI QUATENUS EADEM COMMUNITER IN OMNIBUS REBUSPUBL. INTENDITUR.

PROOEMIUM.

QUATENUS HIC DE JUSTITIA UNIVERSALI AGENDUM.

1.

LEges scriptæ communiter in omnibus Rebuspubl. tuentur Justitiam universalem, quatenus prohibent actiones quæ ex vitiis fluunt, constitutis pœnis in eos qui vitiosa operantur. *Nam nullæ leges, quamcunque tandem pœnam adhibeant efficere possunt, ut quisquam virtuose operetur. Non enim qui operatur eadem quæ virtuosus facit, continuò virtuosus est; quia virtus æstimatur ex animo & promptitudine operantis. At ut quis volens promptè & cum voluptate operetur nullus pœnæ metus sed sola assuefactio efficere potest. Videtur & Justus is qui ita vivit, ut nemo civium conqueri possit. Hoc verò obtinetur, si quis à vitiosis abstineat, licet virtuosè non operetur. Quapropter tradituri elementa, ex quibus petuntur rationes, & caussæ legum, subsistemus nunc in contemplatione actionum vitiosarum, & remediis quibus hisce velut morbis Rerumpubl. omnium occurritur.*

2. Exigit etiam natura scientiæ, ut ab Injustitiâ universali ad cognoscendam Justitiam progrediamur. *Nam id quod notius est nos ducit ad cognitionem minus noti. Est autem notius quod magis obvium est; talia sunt vitia & vitiosi homines: rari quippe boni plerique mali. Omnis porrò Respublica dat operam expellendis vitiis & puniendis peccatis; at virtuti & introducendæ Justitiæ nulla nisi optima. Itaque à communiori velut notiori facientes initium, contemplaturi sumus Injustitiæ universalis principia, quæ insunt animæ humanæ, ejusque operationes delicta nimirum & peccata, quæ à principiorum diversitate suas capiunt differentias.*

tias. Ne verò in re tam arduâ quicquam minus cognitum omittamus, sed singula ex suis caussis speculemur, paulò altius exordio capto dicturi sumus de Substantiis in genere, quarum rerum & quomodo principia sint.

CAP. I.

DE SUBSTANTIIS IMMOBILIBUS ET MOBILIBUS QVATENUS PRINCIPIA RERUM SUNT.

1. Substantiæ aliis entibus principia & caussæ sunt. *Nam necesse est omnia vel per se esse vel per aliud quoddam tanquam suam caussam. Quapropter quando entium per alia existentium speculamur caussas, necesse est, si non in infinitum abeundum est, nos tandem in ejusmodi entibus subsistere, quæ per se subsistunt. Adeoque patet substantias esse principia entium.*

2. Substantiæ singulę secundum suam naturam principia sunt. *Nam experientia nos docet, unumquodq; operari secundum suam naturam: aliter enim operantur plantæ, aliter homines, aliter bestiæ, aliter spiritus, aliter stellæ &c. Qvin videntur nonnullæ substantiæ nihil operari & tamen principia esse; quales substantiæ sunt entia mathematica. Itaq;, ut videamus, qualiter homo principium quarumq; in substantiarum numero sit, & quomodo cæteris contradistinguatur; merito quàm variæ substantiæ sint hic velut accuratioris cognitionis gratiâ præcognoscendum præmittimus.*

3. Omnis Substantia vel est immobilis movens omnia, vel immobilis nihil movens, vel mobilis quæ & movetur & movet. *Nam necesse est, omnem substantiam vel mobilem vel immobilem esse; & immobilem vel nihil vel alia rursus movere, mobiles enim substantias omnes ad movendum rursus aptas videmus. Sed in hisce non erimus subtiles hoc in loco; quia & sine accuratiore horum cognitione nobis progredi dabitur.*

4. Immobiles substantiæ nihil moventes philosophis sunt entia mathematica. *Nam principia mathematica reliqua inde deducta non producunt, nec operando faciunt, ut reliqua sint; sed tantùm sunt substantiæ quibus labefactatis & cætera corruunt inde demonstrata, & quibus subsistentibus necesse est reliqua esse. Hinc quia hæc principia nihil operantur, ad similitudinem tantùm videntur ita dici, & propterea nonnulli mathematicas disciplinas scientias esse negant, putantes in entibus rationis, uti loquuntur, easdem subsistere. Sed & hæc missa hîc facimus, utpote quæ parum ad futuram speculationem nobis proderunt.*

5. Sub-

5. Substantia una datur immobilis à quâ omnes substantiæ mobiles pendent, eaque est Numen æternum illud. *Nam in uno aliquo immobili cuncta reliqua movente etiam Ethnici Philosophi substitêre, & non posse dari plura immobilia quæ reliqua moveant satis firmis demonstrationibus notum dedêre, de quibus non hîc dicendi locus est.*

6. Deus ergò principium quoddam est κύριον, *seu, quia melior vox hîc non occurrit, quâ hoc exprimi queat,* simpliciter majestaticum. *Nam hôc nihil est prius, sed cunctis principium existit.*

7. Estque Deus substantia intelligens. *Nam cuncta quæ naturaliter moventur secundum suas caussas moveri videmus, nihilque sine caussâ in rerum naturâ fieri. Quicquid autem principium est motuum, quæ per caussas fiunt, intelligens est; quia caussæ sine intellectu non sunt.*

8. Hæc divina mens semper ex se operatur. *Nam cùm sit substantia immobilis, nullum erit extrinsecum à quo possit moveri. Quod vero nihil extrinsecus habet à quo moveatur semper ex se movet & operatur.*

9. Substantiæ mobiles singulæ certam naturam habent, secundum quam edunt operationes huic naturę proprias & convenientes. *Sic substantiæ mobiles viventes secundum suam naturam similes substantias generant & generatis principia existunt. Et in summâ unaquæque substantia mobilis habet suum naturalem impetum, quo ipsa movet & movetur.*

10. Habent & singulæ substantiæ sua sibi propria bona. *Nam cujusque substantiæ hoc bonum est, ad cujus productionem impetu suo naturali fertur: singulæ autem substantiæ suos sibi proprios impetus habent.*

11. Substantiæ mobiles, quæ circa nos sunt, deprehenduntur necessitatibus & casibus subjectę. *Nam ignis suo naturali impetu fertur sursum: quandoque autem videmus eum ex necessitate & ab extrinseco compulsum deorsum moveri. Sic & animalia sæpius contra naturalem suum impetum agere patique quid ex necessitate deprehenduntur. Dico autem substantias mobiles propterea casibus subjectas esse.* Nam casus dicitur, quando externum quoddam operatur, producitque aliud quid, quàm cujus gratiâ unumquodque secundum suam naturam operatur. *Ita, cùm lapis naturali suo impetu feratur deorsum, ut in suo proprio loco quiescat, casu fieri dicitur, quòd decidendo occidat animal ibi subsistens.*

12. Ex hisce discimus, quid & quale principium sit necessitas nim. quòd sit principium extrinsecum pręter impetum intrinsecum

& naturalem movens vel impediens in suo motu substantias mobiles. *Ita v.g. necessitas principium dicitur, quando manus alicujus hominis vel pes bestiæ cujusdam, contranitente homine vel bestiâ impetu suo naturali, ab externo apprehendente movetur, aut lapidi imprimitur motus sursum.*

13. Id cujus principium est necessitas violentum dicitur. *Unde omnis motus omnisque quies præter naturalem & intrinsecum impetum ab extrinseco proveniens & substantiæ mobili inexistens violentum quiddam respectu illius esse dicitur.*

14. A necessitate differt casus: *Licet enim casus etiam sit extrinsecum quoddam, non tamen ipsum principium operationis in substantiis impedit, sed tantummodo motui extrinsecus supervenit.*

15. *An verò dentur substantiæ mobiles nullis necessitatibus & casibus subjectæ, hîc non disputabimus: neque enim ad propositum nostrum quicquam facit. Id ex scripturâ sacrâ compertum habemus, ex singulari gratiâ divinâ casibus & necessitatibus hominem subjectum non fuisse, si in statu permansisset integritatis. Hoc autem nos docet lumen rationis:* Deum esse substantiam omnibus necessitatibus & casibus exemptam. *Nam num. 18. demonstratum est, Deum semper ex se operari.*

16. Substantię mobiles vel animatę vel inanimatę sunt. Inanimatis principium motus simplicius, animatis verò multiplicius inest. *Quâ de caussâ & substantiæ animatæ plures diversos motus habent. Sic homo multa in se principia motuum habet, quorum nonnulla sunt communia etiam cum inanimatis v.g. ita gravitate corpus ipsius præditum est, quod est principium motûs qui per lineam rectam fit deorsum; nonnulla sunt communia cum iis quæ insunt substantiis animatis cùm vegetativis tum sentientibus v.g. cum plantis habet communem animam vegetativam cum bestiis sentientem: principium quod solus habet inter animalia est intellectus.*

17. *Principia motuum in substantiis excitantur à suis bonis, quæ nil aliud sunt quàm fines ad quos operando tendunt. Unde definitur* bonum id, ad quod quęlibet substantia naturali suo impetu fertur.

18. Deus ipsum bonum & suum sibi bonum est. *Nam principium operationis in Deo à nullo alio quàm seipso excitari potest: est namq; Deus substantia immobilis nulli alii subjecta à quo excitetur.*

19 In substantiis verò mobilibus bonum est accidens. *Nam necessitas & casus impedire fines singularum substantiarum mobilium possunt, quò minus eos operando consequantur.*

CAP. II.

DE ANIMÆ FACULTATIBUS QVÆ HOMINI CVM PLANTIS ET BRVTIS COMMVNES SVNT.

1. Substantiis viventibus principium operationum est anima. *Nam in hisce vivere est operari, & anima hoc est, quo vivunt singula quæ vitam habent. Quia ergò homo quædam substantia vivens est, nostrum erit singulas facultates animæ ejusdem compendiosa quâdam speculatione præmittere, quò principia operationum, quæ eduntur ab homine, modumq; operandi inde haurire possimus. Et quia facultates animæ humanæ nonnullæ sunt communes nonnullæ hominum propriæ: à communibus initium facientes eò melius eas, quæ propriæ sunt percipere poterimus.*

2. *Facultas ergò animæ humanæ alia communis est cum plantis, alia cum bestiis; illa vegetativa, hæc sensitiva vocatur. Hinc caput præsens absolvetur duobus membris, quorum prius aget de facultate vegetativâ, posterius de sensitivâ.*

MEMBR. I.
DE FACVLTATE ANIMÆ VEGETATIVA.

1. Facultas vegetativa est principium conservandi illam substantiam mobilem, corruptibilem & viventem cujus facultas est.

2. Dupliciter verò conservatur substantia mobilis 1. ratione sui individui. 2. ratione speciei. *Nam cùm semper vivere & æternùm esse nequeant substantiæ mobiles vitam habentes; tendunt ad conservationem speciei: unaquæq; enim substantia suâ naturâ tendit ad conservationem sui, ut cùm id in individuo obtineri nequeat, subsistat in specie.*

3. Est ergò hęc facultas 1. principium, unde fluit operatio, quâ conservatur & augetur individuum 2. principium generandi talem substantiam qualis ipsa est, cujus facultas existit.

4. Id autem quo pręparatur hęc facultas ad operandum est alimentum. *Nam videmus deficiente alimento cessare hujus facultatis operationes.*

MEMBR. II.
DE FACVLTATE ANIMÆ SENTIENTE.

1. *Sunt quædam substantiæ solâ vegetativâ facultate constantes, quales sunt plantæ: dantur autem quæ facultatem sentientem habent. Sed non uti vegetativa facultas est sine sentiente etiam sentiens sine vegetativa est. Nam omnes substantiæ sensu aliquo præditæ etiam nutriuntur & generant. Sunt autem sensitivarum substantiarum non-*

nullæ quæ solo tactu præditæ sunt; reliquæ verò quæ visu, auditu, olfactu, &c. præditæ sunt etiam tactu constant. Hominis autem anima hæc omnia involvit. Quâ de caussâ, ut exactius in hominis animam quæ principium operationum ipsius est inquiramus, de his facultatibus priori loco dicere cogimur.

2. Substantia perfectè sentiens constat quinque sensibus, visu, auditu, olfactu, gustu, tactu.

3. Horum sensuum maximè communis tactus est. *Nam omnia minus perfectè sentientia, licet cæteris sensibus destituantur, tactu tamen constant.*

4. Est autem in substantiis sentientibus alia ratio nutritivę facultatis ac in iis substantiis quę solâ facultate vegetativâ prędite sunt. *Nam in animalibus alimentorum sensus est; quippe quæ tactu percipiuntur ab iisdem; at in plantis non mediante sensu tactus alimentorum fit perceptio.*

5. Sensitiva facultas conjuncta est cum voluptatibus & molestiis. *Videmus enim substantias hac facultate præditas lætari & tristari, quæ duo voluptatis & molestiæ signa sunt.*

6. Est & eadem hęc facultas conjuncta cum appetitu. *Nam substantiæ sentientes appetitu ad ea quæ jucunda sunt, seu voluptatem afferunt, feruntur, à molestiis abstinentur.* Quin & in animalibus nutritiva seu vegetativa facultas conjuncta est cum appetitu. *Nam fames & sitis circa alimenta occupantur, quorum in usu operatio nutritivæ facultatis consistit. Alimenta verò cunctorum sunt humidum, siccum, calidum, frigidum. Estque fames appetitio calidi & sicci, sitis appetitio frigidi & humidi.*

7. Multa quoque animalia irrationalia phantasiam & imaginationem habent, quâ ipsâ reguntur & moventur; quę facit, ut edant operationes similimas hominum operationibus. *Nam plerique homines phantasiâ potius quàm intellectu ducti operantur.*

8. Affectus etiam & passiones substantiis sensu prędititis inesse deprehenduntur. *Nam bestias irasci, metuere, amare in promptu est.*

9. Hæc omnia perpendere & à quibus principiis oriantur motus bestiarum proprii & quomodo harum fiant operationes proficuum nobis est considerare. *Nam hæc nobis proderunt ad principia operationum humanarum eò subtilius inspicienda: sine quibus solidum de bonitate & malitiâ hominum Judicium facere non possumus.*

10. *Membrum ergò præsens sequentibus absolvetur articulis: disserendum enim est* 1. *de sensibus, horum organis, objectis, & operationibus.* 2. *de*

2. de voluptatibus & molestiis. 3. de phantasiâ. 4. de affectibus. 5. de appetitu. 6. de ipsâ operatione seu motu bestiarum hujusq; principio.

ARTIC. I.
DE SENSIBVS HORUMQVE OBJECTIS ET ORGANIS.

I. Sensus quinque esse diximus, visum, auditum, olfactum, gustum, tactum: hi autem insunt substantiis vel potentiâ vel actu & hoc vel primo vel secundo. Potentiâ sensus inest ei quod potest esse animal: & est quædam materia quæ in actum deducitur per generationem.

2. Actus primus itidem quædam potentia est; sed respectu illius potentiæ, de quâ modò diximus, actus. *Nam qui actu primo sensum habent nunc quidem non sentiunt, possunt tamen sentire ubi opus est. Sic dormientes actu primo visum habent & potentiâ tali quæ in actum deducitur, quando evigilant.*

3. Deducitur autem hic actus primus ad secundum ab objecto quodam extrà posito. *Omnes namque sensus sunt rerum singularium extra animam positarum, â quibus patiuntur quiddam per sua organa. Sic v.g. posito colore qui ab oculo, veluti organo visûs, recipi possit, statim fit visus actu. Neque enim animal in potestate habet videre vel non: sed aperto oculo datoque objecto visibili fit visio. Organon itaque seu instrumentum sensorium est illud primum in quo potentia sentiendi est collocata ad recipiendam formam objecti extrà positi: quam dato objecto non potest non recipere. Et proinde objectum à quo potentia sentiendi quid patitur est hoc ipsum à quo actus primus seu potentia sentiendi in actum deducitur.*

4. Videtur autem hæc deductio in actum non tantum fieri patiendo sed & agendo. *Sensus enim unà operari in objecta vel specula testantur à mulieribus menstruosis infecta. Imò deprehenduntur in pueris motiones sensuum oriri nullo sæpè dato objecto; hi namq; in locis tenebricosis vigilantes spectra nonnunquam vident.*

5. *Nonnunquam & affectibus excitari sensus deprehendimus etiam ubi nullum est objectum v.g. meticulosi putant se videre hostem, amatores amasiam.*

6. Omne sensibile objectum vel per se sentitur vel per accidens. Sensibile per se vel est commune vel proprium cujusq; sensus. Proprium cujusq; sensus objectum est, quod à nullo alio quam hoc sentiri potest. Sic color est proprium objectum visus, sonus proprium objectum auditus.

Com-

7. Communia objecta sunt quę à pluribus sensibus percipi possunt; qualia sunt, motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Sic nō modò visu sed & tactu motum percipimus.

8. Per accidens sensibilia sunt, quæ objectis per se accidunt. Ita quando hoc album videmus, dicimur videre parietem; accidit enim huic albo paries.

9. Ex hisce discimus, sensus conjunctos esse cum facultate judicandi, & quidem alterum magis alterum minus. *Sic tactu sæpè duplex percipimus quod visu unum & simplex deprehenditur. Et hanc ob caussam solet ab animalibus adhiberi non unus sensus in objectis communibus apprehendendis, quo Judicium fiat exactius.*

ARTIC. II.
DE VOLUPTATIBUS ET MOLESTIIS SUBSTANTIARUM SENTIENTIUM.

1. *Cùm voluptates & molestias substantiis sentientibus inesse deprehendamus: commodum erit hic circa easdem initium speculandi facere.*

2. Gignitur in substantiis sensu pręditis molestia, quando percipiunt operationem naturę suę congruam non esse. *Sic cùm sensus excitentur & in actum secundum deducantur à suis objectis propriis patiuntur quid ab iisdē, quod quando naturæ singulorum congruum non est, substantias sentientes molestiâ afficit. v. g. nimia luce oculos intrante visus, nimio frigore vel calore tactus molestiam sentit.*

3. Contrà voluptas suboritur, quando hę substantię percipiunt operationem naturę suę congruam. *Ita v. g. quando calor circumstans animalia temperans & proportionatus est ipsorum calori, voluptate afficiuntur.*

4. Quemadmodum verò molestia facit, ut substantię sentientes abstineant ab operationibus quibus conjuncta est, easq; fugiunt: ita contrà voluptas facit easdem suis operationibus inhęrere easq; persequi & appetere.

5. Quare videmur rectè definire voluptatem animalium propriam, quod sit consequens quiddam operationum cum naturâ cujusque substantię sensum habentis & operantis congruentium, perficiens easdem; & molestiam, quòd sit quiddam consequens seu concomitans operationes, quę cum naturâ substantię cujusque sentientis non congruunt, destruens easdem.

6. Inde constat ratio, quare omne violentum substantijs sensum habentibus sit molestum. *Nam violentum est quod oritur à necessitate; necessi-*

necessitas autem est quoddam principium extrinsecum imprimens operationes substantiis quæ præter naturam earundem sunt. Hinc natum est illud: Nemo lætus violentum patitur.

7. Voluptas & molestia cujusq; substantiæ sentientis naturam indicant. *Nam signa petuntur vel ab antecedentibus vel concomitantibus vel consequentibus. Et quia voluptas & molestia quamlibet operationem substantiæ sentientis concomitantur & consequuntur, illa naturæ congruentem, hæc naturæ adversam & non congruentem: sequitur voluptatē & molestiam, qualis cujusq; substantiæ sentientis natura sit indicare.*

8. Voluptas autem & molestia colliguntur rursus vel ex signis lętitiâ nim. & tristitiâ, vel ab ipsâ suâ essentiâ. *Nam cum voluptas perficiat operationes, faciatq;, ut substantiæ his inhæreant; molestia contra destruat: jucundum cuiq; substantiæ id esse colligitur, cui inhærent operando, & molestum circa quod operari desinunt, quodque fugiunt.*

ARTIC. III.
DE PHANTASIA SEU IMAGINATIONE.

1. *Traditum est artic. 1. hujus membr. In substantiis potentiam sentiendi habentibus objecta sensuum seu sensibilia excitare sensum secundum unumquodque sensus organon, & ita actum primum ad secundum deducere. Hæc passio non tantum durat in sensibus, quamdiu objectum præsens est & formam suam potentiæ sentiendi imprimit, sed & quando remotum est, nec sentiendi potentiam amplius afficit. Idq; quomodo contingat simili quodam comprehendere possumus. Quemadmodum enim ab igne calefactum aliud sibi vicinum calefacit, & sic calorem impressum & alteri imprimit: ita quoque organon sensus ab objecto alteratum afficit aliud sibi proximum & vicinum.*

2. *Ex his percipere possumus definitionem phantasiæ, quam tradidit nobis Aristoteles,* quòd sit motio quæ fit secundum sensus alicujus actum. *Quemadmodum enim lapide in aquam projecto aqua mota vicinam partem, & hæc rursus vicinam movet, ut inde multæ circulares figuræ fiant: ita sensus motus ab objecto movet aliud, ejusque imprimit imaginem ab objecto receptam. Quæ imago phantasma græcis appellari solet.*

3. Phantasia ergò in animalibus nec sensus est, nec sine sensu. *Nam sensus excitari solent ab objectis: percipimus autem phantasmata & sine objecto. Nec tamen Phantasia sine sensu est; quia motio quædam est à sensu in sensorio seu instrumento sentiendi facta. Ejusmodi autem motiones in sensoriis etiam sine objecto excitante sensum fieri, testatum faciunt pueri, qui nocturno tempore spectra se videre concipiunt.*

F 4. Per

4. Per hanc non modò bestiæ sed & homines multa operantur. *Quemadmodum enim omnis sensus, quando excitatur ab objecto sibi proportionato, & ita benè & naturæ convenienter operatur, est conjunctus cum voluptate: (est enim voluptas consequens quiddam operationum cùm naturâ congruentium cujusq; perficiens easdē) ita quoq; motio, quæ fit secundum actum alicujus sensus naturæ congruenter operantis, voluptatem comitem habet, quâ movetur & excitatur in animalibus appetitus. Immanet enim phantasia animalibus & sensibus similis est. Exemplo luxuriosorum hoc declarari potest: quemadmodum enim homines hi nocturno tempore per somnium concipientes, se poculum frigidissimi & suavissimi vini haurire, illudque quando evigilarunt meditantes, feruntur vehementissimo appetitu ad bibendum: ita cum omnibus animalibus quæ phantasiâ moventur comparatum est; feruntur namque ad pabulum gratum quærendum voluptate quæ percipitur, dum fit motio secundum actum tactûs gustûsque: quasi enim jam gustent ad gustandum moventur.*

5. Phantasiæ vel habitus vel affectiones sunt memoria & spes. Et quidem memoria præteritorum, spes futurorum est.

6. Gignitur autem memoria, dum per motionem quæ secundùm actum alicujus sensûs fit imprimitur quiddam picturæ simile in eâ parte corporis quę animam sentientem habet. *Verisimile enim est quemadmodum motu annuli ceræ sigillum; ita & â motione, quæ secundum actum alicujus sensus fit, quandam sensionis figuram imprimi; hujusque impressæ figuræ habitionem esse memoriam.*

7. Est autem & memoria directrix vitę animalium, quatenus sensorum impressionem servat, ut inde phantasma promi possit exhibens id, quod olim sentiebatur.

8. Spes consistit in imagine alicujus futuri, & quod animal habiturum concipit. Hęc solet animalia in suis operationibus detinere, ne ab operatione desistant. *An autem & hæc aut potius huic simile quiddam bestiis insit, hîc non disceptabimus: sufficit enim ad hoc cujus gratiâ hæc disserimus, hanc primariò mediante phantasiâ fieri.*

ARTIC. IV.
DE AFFECTIBUS.

1. Affectus in animalibus sunt immutationes quędam humorum in corpore, quę fiunt mediante calore vel frigore. *Nam calor & frigus duæ illæ qualitates sunt vim habentes operandi in humidum & siccum exarescendo, indurando, mollificando, liquefaciendo, &c.*

2. Hęc causa est quare plerique affectus percipiantur conjuncti cum calore vel frigore, existentib⁹ vel in toto corpore vel in certis

tis corporis partibus. *Sic ira affectus est cum calore conjunctus: videtur enim esse quædam sanguinis circa cor effervescentia; metus contrà cum frigore conjunctus est efficiente, ut sanguis congeletur & stet: Unde apertis venis meticulosorum hominum nullis sanguis sæpenumero effluit; oritur etiam in his membrorum tremor, non aliter ac in iis quorum membra frigus occupavit.*

3. Videntur autem affectus esse quędam instrumenta quibus appetitus utitur in corpore organico movendo. *Quam ob caussam de appetitu nobis dicendum est, & postea de modo quò affectus incutiendo movet animalia.*

ARTIC. V.
DE APPETITU.

1. Appetitus est facultas animę quę à sensibus & phantasiâ excitata movet animal vel ad persequendum vel ad fugiendum. *Nam phantasia exhibens imagines fugiendorum & persequendorum excitat appetitum, qui animal porrò impellit. Dum enim fit motio quædam secundum actum alicujus sensus naturæ congruens & cum voluptate conjuncta, movetur appetitus excitans animal ad persequendũ; dũ fit motio quædã secundũ actum sensus naturæ non congruens & cum molestiâ conjuncta, movetur appetitus ad fugiendum impellens. v.g. quando in animali mediante phantasiâ quasi gustatur & tactu percipitur cibus, & unà quædam sentitur voluptas, æquè propemodum, ac si à cibo ipso tanquam objecto suo gustus tactusque ad actum secundum excitati essent; movetur hac ipsâ voluptatis perceptione animal ad talem vel talem cibum appetendum.*

2. Estque appetitus duplex, irascibilis & concupiscibilis. Ille movet animal, ut cum violentiâ quâdam operetur; hic lentè irrepit.

3. Est ergò appetitus medium quoddam in animalibus quod movet & movetur.

ARTIC. VI.
DE MOTU ET OPERATIONE ANIMALIUM.

1. *Postqvam dictum est, quid sint sensus, phantasia, affectus, appetitus; declarari nunc poterit, ex quonam principio animalium ratione destitutorum, & quibus modis fiant operationes eorundem propriæ.* Principium ergò operationum est persequendum & fugiendum, quod phantasia à sensibus pręparata per imagines suas repræsentat.

2. Operatur autem phantasia aut simpliciter durante scil. sensu, aut per suos habitus memoriam nim. & spem. *Memoria enim*

nim & spes utentes simulacris & imaginibus itidem exhibent persequenda & fugienda.

3. Hoc imaginum per phantasiam facto objectu præparatur appetitus & concitatur. *Nam appetitus objecto bono, seu eo quod naturæ cujusque substantiæ congruum est, operatur suâ naturâ, & porrò ad bonum consequendum animal concitat.*

4. Perficit autem appetitus suum munus præparando affectus inanimalibus. *Nam hisce velut mediis utitur ad movendum corpus organicum.*

5. Affectus præparant corporis organici partes ad motum. *Hoc enim inde colligitur, quòd corpus ratione qualitatum immutetur ab affectibus, id quod pallor, rubedo, tremor membrorum &c. indicant. Et verisimile est, dum gignuntur affectus, quippiam circa cor vel in corde immutari, calorem nim. & frigus, & hanc immutationem licet ab initio exiguam & vix sensilem multas magnasq; in corpore parere differentias ruboribus, palloribus, horroribus, tremoribus &c.*

6. *Corpus ergò animalium est aliquid aptum natum moveri, & per consequens naturâ præparatum ut patiatur vires ejus quod movet. Anima verò potentiâ instructa est, movendiq; facultatem habet.* Robur & vis animæ in spiritibus consistit. *Nam horum ope commodè motio fieri potest; dum apti sunt ad impulsum & tractum organa extendendo & contrahendo. Moventur ergò animalia ita:* phantasia exhibet operationem velut præsentem, quæ si conjuncta est cum voluptate calor & spiritus excitantur in animali ut sit agile ad operandum. *Et hoc modo voluptas auget & amplificat operationes animalium.*

CAP. III.
DE FACULTATIBUS ANIMÆ HUMANÆ.

1. Permultum conducit inquisituro in rationes legum nosse facultates animæ humanæ. *Quemadmodum enim medici in singulas partes corporis humani, & quarum operationum organa sint, subtiliter inquirunt, quò naturam cujusque morbi exactè speculari, & singulis morbis occurrere possint: ita quoque decet politicum singulas animæ humanæ facultates probè perpendere, quò de morbis animæ vitiis nimirum & horum caussis eò rectius judicare possit. Idque eò majori diligentiâ faciendum, quò anima corpore præstat, quoq; Jurisprudentia medicinâ præstantior est.*

2. Quò verò facilior esset doctrina de facultatibus animæ humanæ, volumus de facultatibus animæ irrationalis, quâ bestiæ reguntur

guntur, nonnulla præmittere. *Quemadmodum enim (quod supra cap. 2. membr. 2. n. 4. tradidimus) nutritiva facultas substantiis animâ sentiente præditis inest, aliâ ratione tamen, quàm substantiis quæ merè vegetativæ sunt: ita quoq; phantasia & appetitus aliâ ratione se habent in homine quàm in bestiis: uti enim triangula, in quæ quadrangula & multangulæ figuræ resolvuntur, reverà quidem triangula sunt, aliter tamen se habent, quàm ea, quæ simpliciter triangula sunt, dum affectionibus, quæ triangulis simpliciter consideratis insunt, aliquid superaddunt: ita quoq; appetitus non inest hominibus tali ratione quali bestiis: est namq; intellectui seu facultati ad ratiocinandum validæ subjectus. Non immeritò ergò præmisimus contemplationem appetitûs prout simpliciter animantibus ratione destitutis inest: hoc pacto enim facilior erit contemplatio appetitûs humani, qui rationi seu directioni intellectus subjicitur. Sic namq; & mathematici procedunt, ut prius contemplentur triangula simpliciter; deinde quatenus reliquarum figurarum partes sunt, in quas eæ resolvuntur.*

3. Videmur autem præsens caput ita rectè absolvere, si primô locô consideremus intellectum, quem soli præ ceteris animalibus homines habent, eumque cùm contemplativum tùm practicum; deinde qualis sit appetitus humanus, quinam itidem affectus, quos appetitus in hominibus excitat. *Hinc caput hocce sequentibus membris absolvetur, nim. tradetur membr. 1. de intellectu. 2. de divisione intellectus in theoreticum & practicum. 3. de appetitu humano. 4. de affectibus hominum, speciebus itidem & caussis earundem.*

MEMBR. I.
DE INTELLECTU.

1. Soli homini præ reliquis animalibus tributa est facultas intelligendi; de quâ, quia hominis propria est, paulò subtilius hîc erit dicendum. *Nam justa & injusta hîc contemplamur humana seu operationes hominum proprias afficientia. Hæc autem necesse est à principio quodam fluere quod hominis proprium est.*

2. Videtur autem facultas intelligendi cum facultate sentiendi quandam convenientiam habere. *Nam sensitiva facultas recipit in se formas suorum objectorum: v. g. quando album intuemur, oculus noster illius formam seu album hoc sed sine materiâ recipit. Quemadmodum enim in Camerâ obscurâ paries dealbatus è regione foraminis positus eundem colorem recipit qui extra cameram illam est: ita & oculo, dum videmus, inest ille color qui conspiciendus objicitur, quando fit visio. Similiter se res habet in cæteris sensibus, ut adeò sensitiva facultas sit poten-*

tiâ id, quod est sensibile actu, fiatque illud actu, quando sentit. Ad modum facultatis sensitivæ videtur & intellectiva facultas omnium rerum formas sine materiâ tamen recipere & fieri ea ipsa quæ intelligit.

3. Videtur & facultas intelligendi multum à sensitivâ differre, & primò quidem, tanquam incorporeum ab eo, quod corpori immersum est. *Esse enim sensitivam facultatem quiddam cum corpore mixtum nos docent organa seu instrumenta sensoria: singuli enim sensus per certa instrumenta operantur; visus per oculum; auditus per aurem &c. At intellectus nullum habere instrumentum videtur. Nam si haberet aliquod, non posset intelligendo naturam illius instrumenti egredi; haberetque certa tantùm objecta, circa quæ operando versaretur, quemadmodum visus colores, auditus sonos. At intellectus omnia cognoscit tam incorporea quam corporea. Et proinde est quiddam à corpore separatum, nullam certam naturam habens, nisi quòd sit quiddam possibile ad recipiendas omnes rerum formas, nilque actu nisi quando intelligit. Differre autem intellectum & sensum tanquam incorporeum à corporeo ex hoc quoque signo colligere possumus. Nam sensus debilitantur ex objecto paulò vehementiori v.g. visus ex nimio albo; auditus ex sono grandiorum campanarum. At in intellectu contrà se res habet; qui percepto eo quod valdè intelligibile est v.g. universalissimum aliquod & à sensu remotissimum, eò aptior fit ad reliqua inferiora & singularibus viciniora apprehendenda.*

4. Differt etiam intellectiva facultas à sensitivâ actuatione. *Nam sensus actum primum consequitur ipsâ generatione, qui instrumento ritè disposito datoque objecto illud afficiente in actum secundum deducitur. Sed intellectus humanus ad actum primum consequendum indiget disciplinâ; quem quando longo tempore adeptus est, postea ad actum secundum quandocunque lubet deducere potest. v.g. quando quis geometricam scientiam paravit, intellectus potest triangula speculari quandocunque vult. Hæc si conferimus, haud leviter ab invicem distare utrasque facultates deprehendemus. Nam actus primus sensitivæ facultatis adest à generatione, intellectivæ paratur experientiâ & disciplinâ: actus secundus in sensitivâ facultate excitatur ab objecto, in intellectivâ à seipsâ: potest enim intellectus speculari, quandocunque vult.*

5. Differunt & hæ facultates tertiò objectis. *Nam objecta sensuum sunt formæ rerum ipsis rebus immersæ, v.g. visûs objectum est color qui inest corporibus. At objecta intellectus sunt phantasmata, seu imagines, quæ in hominis excitantur phantasiâ; suntq; nil aliud, quàm formæ rerum sensibilium sine materiâ.*

6. Positæ autem sunt formæ rerum, quarum receptione co-

gnoscit

gnoscit intellectus, in orationibus, quas circa entia facit. *Nam formæ rerum sine intellectu non sunt, nec tamen intellectus humanus eas fingit, sed pro ut sunt entia comparata, ita & se habent orationes quas intellectus format. v.g. forma trianguli habentis tres angulos æquales duobus rectis est habere tres angulos quorum duplos metitur integer circulus, vel etiam habere tres angulos æquales tribus super unam lineam ad idem punctum descriptis. Hoc quidem triangulo intellectus tanquam non inexistens nō affingit; non tamen esset, nisi daretur intellectus. Positæ ergò sunt formæ rerum in orationibus quas intellectus facit circa entia; quibus cognoscendo entia fit singula quæ contemplatur sed sine materia. Formas autem rerū in orationibus quas facit intellectus consistere, inde manifestum est. Nam si quæras, quare hæc pictura vel hæc statua habeat formam humanam, respondebitur, in statuâ deprehendi caput talis figuræ, talib9 oculis, tali naso & ore &c: Hinc eleganter tradit Aristoteles, intellectum esse formam formarū, quemadmodū manus est instrumentū instrumentorum: Si enim nulla daretur manus dirigens gladium, nec gladius esset gladius: prout autem manus comparata est apprehendens gladium, ita & gladius se habet: In manu enim infantis gladius vix naturam gladii retinet: ita prout se habet intellectus, ita eruuntur formæ. Gladius in manu virtute suâ, robore nimirum debito instructâ verè gladius est: (Instrumentorum enim natura in usu posita est) forma intellectu scientia instructo ipsa debita rerum forma est.*

7. *Hæc hactenus in hunc finem narravimus, ut notum faceremus, intellectum humanum à primo hominis ortu rasæ cuidam tabulæ similem esse, nec sine prævio labore & disciplina operationes suas perficere: interim tamen cum ætate se naturaliter exerere.*

MEMBR: II.
DE DIVISIONE INTELLECTUS IN THEORETICUM ET PRACTICUM.

Præcedenti membro dictum, intellectum intelligendo fieri rem ipsam quæ intelligitur non quoad totum sed quoad formam ejus. Et quia entia alia sunt necessaria, quæ se aliter habere nequeunt, alia quæ se aliter atq; aliter habent: sequitur non unum sed specie diversum intellectum esse, quorum alter versatur circa entia quatenus non aliter, alter verò quatenus aliter atq; aliter contingunt. Qui versatur circa entia, quatenus se non aliter habent, theoreticus, is vero qui occupatus est in entibus quatenus aliter atq; aliter contingunt practicus vocatur.

ARTIC.

ARTIC: I.

DE INTELLECTU THEORETICO.

1, Intellectus ergò theoreticus componit dividitq; entia quæ se aliter habere nequeunt: & propterea huic inest vis sciendi. *Nam scientia eórum est, quæ se aliter habere nequeunt. Tunc namq; scire quid dicimur, quando rem per caussam cognoscimus & novimus, quod hæc sit hujus rei caussa, & quod se res aliter habere nequeat.*

2. Hic intellectus vero & falso totum opus absolvit, & contentus est si hoc assecutus sit. *Hoc enim bonum ipsius est quod quærit, ut de entibus orationes faciat componendo & dividendo eadem prout sunt.*

3. Estque porrò hic intellectus reverà divinum quiddam. *Nam circa res æternas occupatus fit ea quæ æterna ac perpetua sunt.*

ARTIC: II.

DE INTELLECTU PRACTICO.

1. Ab hoc intellectu theoretico differt practicus, qui in rebus agendis faciendisq; occupatus est. *Qualia sunt quæ ab arte quadam vel prudentia proficiscuntur. Nam cùm homo sit substantia quædam mobilis casibus & fortunæ subjecta; etiam operationes ejus aliter atq; aliter se habebunt, eruntq; cum multis accidentibus conjunctæ quæ casuum & fortunæ principia sunt. Ob quam caussam intellectus dirigens has operationes itidem occupatus erit circa ea quæ aliter & aliter contingunt.*

MEMBR: III.

DE APPETITU HUMANO.

1. Appetitiva facultas hominis videtur quodammodo eadem cum eâ quæ bestiis inest, quodammodo etiam diversa ab eâdem. *Nam quemadmodum nutritiva facultas alia ratione inest plantis, quæ hac solâ constant, aliâ ratione animalibus: hæc enim mediante sensu tactûs alimenta percipiunt, plantæ non itidem, id quod simili quodam à triangulis quorum alia simpliciter sunt, alia figuris insunt declaravimus init. huj. cap. n. 2. ita quoque circa appetitum humanum comparatum est.*

2. Habet ergò homo appetitum 1. irascibilem & concupiscibilem 2. eum qui voluntas vocatur, illum irrationalem, hunc rationalem appellabimus.

ARTIC. I.

DE APPETITU IRRATIONALI.

1. Appetitus irascibilis & concupiscibilis communis est homini cum bestiis, non tamen eâ ratione inest bestiis quâ homini.

Nam

Nam bestiis simpliciter inest, hominibus autem ita, ut audire rationem, eique etiam resistere possit. Inde facilè quomodo & quid appetitus irascibilis & concupiscibilis in homine operetur quæque sit vis ejus videre licet.

2. Excitatur ergò concupiscentia & ira in homine itidem à phantasiâ repræsentante id quod jucundum & molestum est. *Videmus enim plerosq; homines suam vitam metiri voluptatibus corporis, seu iis quæ ex sensibus percipiuntur, & ita phantasiâ suâ regi & moveri, non aliter ac bestiæ solent.*

3. Est autem alia concupiscentia in hominibus magis bestialis, quæ versatur circa voluptates quæ ex cibo, potu, & re venereâ percipiuntur, alia minus, similis tamen alicui bestiali concupiscentiæ, quæ scil. divitiarum & honorum est. *Nam concupiscentia honorum & divitiarum tantùm ratione objecti differt à bestiali concupiscentia, modus concupiscendi tamen à phantasiâ præparatus idem est. Dum enim phantasia hominibus repræsentat voluptatem, quæ ex imperio & abundantiâ bonorum percipitur, concupiscunt honores, imperia, divitias.*

4. Appetitus irrationalis tendit ex se & suâ naturâ in infinitum. *Nam ex se, quia sibi relictus irrationalis est, determinare nequit, quousq; voluptates sint persequendæ, molestiæ fugiendæ: objectâ enim imagine voluptatis à phantasiâ movetur, rursusq; excitando affectus movet corpus organicum ad operandum. Quò plures autem ex sensibus voluptates percipiuntur, eò plus virium consequitur phantasia ad illas repræsentandas: memoria namque perceptas repetit & exhibet. Unde illud in appetitu infinitum oritur.*

5. Meritò ergò natura hunc hominis appetitum regendum intellectui practico subjecit. *Cùm enim omne nimium substantias mobiles corrumpat; quod autem in infinitum tendit necessariò in nimium incidat: appetitus nimio laborans homines detrudet in perniciem, rapietq; eos in nocitura & nunquam satiatura tanquam cœcus, nisi sit quod ipsum ad mediocritatem retrahat. Tale munus intellectus practicus à naturâ sibi injunctum habet.*

6. Sed ea est humana imbecillitas, ut nonnunquam appetitus rationem non audiat. *Nam quotidie audias conquerentes*, Video meliora proboque deteriora sequor. *Nimia etenim voluptatum dulcedo repræsentata à phantasiâ ita commovet appetitum, ut velut concitatus equus non audiat habenas; sed excitatus affectibus moveat eò hominem quò tendere intellectus prohibet.*

ARTIC. II.
DE
VOLUNTATE HUMANA.

1. Voluntas appetitus quidam est sed appetitui irrationali contradistinctus. *Nam appetitus irrationalis cadit & in bestias: At voluntas soli inter animalia homini inest. Quod hoc indicio colligimus, quia quandoq; appetimus quædam sine irâ & concupiscentiâ, non tendentes ad aliquam corporis voluptatem. Sic volumus Deum colere, parentes, magistratus venerari &c.*

2. *Quænam autem differentia est inter voluntatem & appetitum irrationalem? Certum est & voluntatem præparari à phantasiâ: hæc enim imaginem futuri boni exhibens movet appetitum.* Sed notandum est phantasiam, quemadmodum sensibus, ita & intellectu præparari posse. *v. g. quando equus videt avenam, præparatur à visu phantasia, ut exhibeat voluptatem equo quæ percipitur ex gustu & tactu avenæ; quâ voluptate per phantasiam repræsentatâ movetur appetitus, & ab hoc rursus corpus organicum. Uti verò sensus, ita & intellectus præparat phantasiam v. g. dum meditamur quid sit vita æterna, scil. videre Deum à facie ad faciem i. e. ipsius essentiam speculari & ita participem fieri illius suavissimæ vitæ divinæ: gignitur in nobis quædam imago repræsentans, quantum imbecillitas nostra admittit, aliquod bonum omnia bona humana excedens: & ita præparatur intellectu phantasia ad exhibendum bonum appetitui.*

3. Voluntas itaque est appetitus motus à phantasiâ quam præparavit intellectus. *Differtq; ab appetitu irrationali, quod hic excitetur à phantasiâ quam solus sensus aliquis præparavit.*

4. Est ergò intellectus practicus conjunctus cum appetitione: nec affirmatio & negatio, quæ ab eodem fit, nuda affirmatio & negatio est, sed conjunctam habet appetitionem; affirmatio, quam hic facit, est unà in appetitu persecutio boni; negatio, fuga mali, *Est enim intellectus practici enunciare id quod appetitus persequi vel fugere tenetur.*

5. Quapropter compositio & divisio entium i. e. affirmatio & negatio intellectui practico difficilior redditur, quàm theoretico. *Nam quæ ponderatâ rerum formâ judicat intellectus theoreticus componenda & dividenda, hæc componit dividitq;, nullo alio impeditus: at intellectus practici Judicium turbatur appetitu qui præsentes intuetur voluptates corporis easq; persequitur. Hinc Juvenes docentibus senibus spernendas voluptates esse non obtemperant, dum præ affectibus non possunt assentiri propositionibus quas intellectus practicus liber ab affectibus enunciat.*

6. In-

6. Inde cognoſcimus, quare voluntas hominum alia recta & bona alia erronea & corrupta dicatur. *Nam quæ appetitio oritur ex judicio intellectus erroneo vel etiam corrupto, hæc quoque erronea & corrupta eſt. Quâ de re inferius pluribus dicetur.*

MEMBR. IV.
DE
AFFECTIBUS HUMANIS.

1. *Quia appetitus mediantibus affectibus, qui corpus afficiunt, illud ipſum velut inſtrumentum quoddam movet: noſtrum erit de affectibus humanis hoc in loco diſſerere, quò de actionum humanarum bonitate & malitiâ eò ſubtilius Judicium facere poſſimus. Multa namq; quæ ex affectibus fiunt minus inhoneſta minusq; injuſta habentur,*

2. *Affectus humani ſunt* 1. *Ira & huic oppoſita delinitio.* 2. *Amor & huic oppoſitum odium.* 3. *Metus & huic oppoſita confidentia.* 4. *Pudor cui opponitur impudentia.* 5. *Gratia.* 6. *Miſericordia & huic oppoſita crudelitas.* 7. *Stomachatio* 8. *Invidia* 9. *Æmulatio.*

ARTIC. I.
DE
IRA ET DELINITIONE.

1. Ira affectus eſt quem excitat appetitus tendens ad vindictam. *Nam nemo iraſcitur, niſi quærens vindictam eamq; ſe obtenturum putans. Hinc illud* vana eſt ſine viribus ira; *quia ad vindictam requiritur facultas cum mediis eandem obtinendi.*

2. Appetitus tendens ad vindictam excitatur à phantaſiâ ſeu per ſenſum ſeu per intellectum præparatâ exhibente imaginem alicujus deſpicientiæ & præterea voluptatis quæ ex vindictâ percipitur. *Nam vel ex ſignis mediante ratiocinatione homo colligit ſe deſpici, & ita informat phantaſiam, ut hujus deſpicientiæ imaginem appetitui exhibeat, v. g. quando qui meus amicus eſt mei nominis obliviſcitur, colligit intellectus eum me nihili facere nec mei curam habere (qui enim alicujus curam habet memoriam ejus deponere nequit) & hoc modo phantaſia intellectu præparata appetitum ad vindictam excitat. Vel etiam ſolus ſenſus præparat phantaſiam, v. g. quando ſitiens bibiturus impedior ab aliquo. Nam & exinde beſtias concitari ad iram deprehendimus, quarum tamen appetitus non niſi phantaſiâ ſenſu præparatâ ad operandum movetur. Sed hæc utraq; phantaſia non ſufficit; quia nemo iraſcitur niſi qui vindictam ſperat. Spes ergò quæ ſpecies phantaſiæ quædam eſt, repræſentat vindictam quaſi præſentem & unà voluptatem, quam quaſi jam percipiens animal trahitur duciturq; appetitu ad eam obtinendam. Patet itaque quomodo duplex hæc phantaſia cauſa appetitus ſit ad vindictam trahentis.*

3. Appetitus iste ad vindictam ducens hominem & reliqua animalia, quibus ira inest, afficit quâdam molestiâ circa cor excitans calorem, qui sangvinem reddit effervescentem. *Nam suprà diximus, sangvinem initio & circa cor leniter immutatum reliquum per universum corpus inde manantem sangvinem afficere: quod & in irâ contingit, ut scil. sangvis circa cor effervescens & nimio calore affectus faciat sangvinem totum corpus urendo afficere: Unde oritur quædam molestia in homine hoc sentiente.*

4. Est itaque ira affectus partim cum voluptate partim cum molestiâ conjunctus. *Nam spes exhibens vindictam velut præsentem efficit ut nonnunquam irascentes gaudeant, quasi jam voluptatem illam adepti. Hæc spes in hominibus conjuncta est cum quâdam opinione vindictam obtinendi, & nititur argumentis probantibus possibile esse quod intenditur. Nam spes suâ naturâ est possibilium. Quod enim quis impossibile reputat illud nec sperat. Possibilis autem nonnunquam reputatur, licet cum periculo vitæ sit conjuncta. Hinc illud:* Est vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ. *Parit ergò voluptatem irascentibus phantasia non aliter ac in somniis. Molestia autem oritur ex sangvinis effervescentiâ, ut* num. præced. *demonstravimus.*

5. Augetur ira ex molestiâ & voluptate. *Nam quo potentior est phantasia ad vindictam repræsentandam, eò magis sentitur voluptas. Quò major est sensus voluptatis quam excitat phantasia eò potentior hæc est ad excitandum appetitum. Quò vehementior est molestia ex sangvinis effervescentiâ, eò magis ducitur homo ad eam remissiorem reddendam, quæ talis fieri alio modo non facilè potest nisi vindictâ obtentâ.*

6. *Et quia despicientia Iræ principium est, de eâ uberius cogitandum, quam naturam quotque habeat species.* Despicientia, quâ moventur homines ad iram, est actus quidam opinionis, quâ concipitur alterum nullâ curâ dignum esse. *Nam quemadmodum dicitur quis geometra, vel potentiâ proximâ seu actu primo, quando nullam magnitudinem speculatur v.g. quando dormit; & actu, quando magnitudinem speculatur aliquam, ita quoque opinionem quis habere dicitur vel potentiâ & actu primo, quando eam non exerit nec exercet, & actu secundo, quando ea exeritur. Et quemadmodum judicare non possumus, aliquem esse geometram, nisi deprehendamus eum speculari: Sic etiam nullum despicere deprehendimus, nisi quid dicat & faciat opinionem illam indicans. Unde sequitur despicientem concitare iram quando actu opinatur & dictis aut verbis eam opinionem declarat.*

7. Hinc despicientia, quâ movetur ira, triplex est: Contemptus, Incommodatio & Contumelia. *Nam tot modis exeritur opinio,*

nio, quam de aliquo habemus, quod nihili eum pendamus: Contemptus enim simplex quadam despicientia est. Incommodatio est quædam despicientia, quæ declaratur impeditione. *Impeditio actus est, quo quis alterius appetitioni obversatur, & tunc despicientiam quandam indicat arguitque, quando fit ob hoc, non ut impedienti quid commodi accedat, sed tantum ne impetretur quod ab altero appetitur.* Contumelia despicientia est, quam declarat quis in iis ex quibus dedecus affertur patienti nocendo & molestiam gignendo. *Declaratur autem tunc, quando quis non ob aliquid aliud id facit, quàm ut voluptatem percipiat. Solent enim omnino contemnentes alios id voluptate ducti facere. Nam excellentem se sentire & superiorem aliis jucundum est. Qui verò contemnit excellentem & superiorem se concipit.*

8. In omni irascente prærequiritur Judicium despicientiam factam esse decernens. *Nam sine prævio Judicio intellectus sensuumq; phantasia non operatur. Itaq; nec appetitui per imagines suas despicientiam factam exhibere potest, nisi judicium aliquod intellectus vel sensuum præcesserit.*

9. Hoc Judicium, quod requiritur ad decernendum despicientiam factam esse, excitatur ab eo, quod non convenienter fit. *Nam per hoc quod quis se genere, facultatibus, virtute, eloquentiâ, beneficiis, dignitate imperii superiorem altero concipit, intellectus judicat despicientiam factam esse. Semper namq; intellectus in dijudicando utitur quibusdam differentiis, quæ in discernendo eo, quod per despicientiam fit, ab eo, quod tale non est, deprehenduntur, personas, agentem nim. & patientem, conferendo.*

10. Delinitio remissio quædam Iræ est. *Nam deliniri dicuntur in quibus ira sedatur.*

11. Delinitio tendit ad contrarium ejus ad quod ira: nim. ad omissionem vel neglectum vindictæ. *Nam remissio est quædam motio tendens in contrarium ejus ad quod movetur quid, quando intenditur.*

12. Delinitio ex principiis est contrariis illis, ex quibus est ira. *Nam motus ad contraria tendentes ex contrariis principiis sunt.*

13. Delinitio prærequirit Judicium dictitans nullam despicientiam fieri. *Nam quemadmodum ira ex Judicio despicientiam factam esse decernente oritur: ita contrà remissio ab irâ fit, si Judicium dictitat, despicientiam cessare.*

14. Quisque hominum à suis sibi inhærentibus passionibus ad iram & delinitionem præparatur. *Ita v.g. ex morbo, paupertate, amore, fame, siti, & concupiscentiâ quâcunque molestias sentientes proni ad irascendum existunt. Contrà qui in lusu, risu, festo & felicitate,* in

in saturitate, in rectâ actione, quæ jucunditatem affert, in spe bonâ &c. constituti sunt proni ad delinitionem existunt. Nam appetitus irascibilis naturâ comparatus est ad propellendas molestias, ejusq; sedes sine dubio in corde est: utpote in quo principium omnium motuum esse videtur, in quo sensus oriuntur & desinunt. Hinc fit, ut perceptis molestiis colligatur copia caloris, quo velut principali medio anima utitur ad vires suas exerendas. Calore autem veluti instrumento jam præsente & præparato necesse est appetitum facilius effervescentiam in sangvine excitare posse, quæ caussa iræ est. Contrà quando homo jucundas exercet actiones calor liberius diffluit & per omnes arterias dispergitur: unde paulò difficilius colligitur ad excitandam in sangvine effervescentiam.

15. Delinitio iram consequitur cum tempore. *Nam quemadmodum aqua calefacta impressum calorem paulatim remittit: ita quoque sangvis cui æq; per accidens tantùm calor inest. Est enim delinitio, ut iræ contraria, quædam caloris remissio; effervescentia verò, in quâ posita iræ natura est, quædam est caloris abundantia in subjecto cui per accidens & non per se inest.*

16. Oritur & delinitio, si in aliquo alio ira consumpta sit. *Nam appetitus tunc quasi exsatiatus, desinit calorem à cujus copiâ sangvinis effervescentia gignitur excitare.*

17. Cessat quoque ira, quando is cui homo irascitur majus malum perpessus est, quàm ipse irascens intulisset. *Nam appetitus quodammodo deceptus, quasi à se sumpta sit pœna, desinit movere calorem.*

18. Delinitur quoque homo, si concipiat, non sensurum esse alterum id mali, quod vindictæ nomine infligendum est. *Nam velut frustraneum & quod impetrari nequit appetitus vindictam negligit.*

19. Nonnulli homines celeriter irascuntur, qui & citò deliniuntur, nonnulli tardius sed vehementius & diutius. *Quemadmodum enim lapis & ferrum, velut dura corpora, lentius calefiunt, sed calefacta longè vehementius urunt, aqua verò citius calefit sed non æq; calefacit: ita quoque circa homines comparatum est: quò namq; plus terreæ materiæ inest sangvini eò lentius calefit calefactus autem magis urit.*

20. Nonnulli homines per iram in furorem conjiciuntur. *Nam sangvis multis fibris refertus & terrenâ constans materiâ, quæ fervoris plurimum habens vehementissimè urit, tandem furorem concitat.*

ARTIC. II.
DE AMORE ET ODIO.

1. Odium concitat appetitus non calefaciendo sanguinem & effervescentiam excitando in eodem. *Nam si per effervescentiam sangui-*

sanguinis contingeret odium, non differret ab irâ. Satis autem per experientiam constat, aliud esse odium aliud iram.

2. Odium videtur concitare appetitus producendo in sanguine humorem quendam venenosum. *Colligimus hoc ipsum à signo. Nam natura nonnullis animalibus dedit vim ejusmodi humorem venenosum expellendi aliisque, quæ odio prosequuntur, nocendi. Verisimile ergò est, cætera animalia, quæ vim hanc non habent, concitari hoc ipso ad hoc, vt exerceant ejusmodi operationes, quibus aliorum substantia perimatur. Unde homo, qui alterum odit, venenosæ cuidam bestiæ similis redditur, quæ nocet aliis animalibus suo venenoso humore, licet ad iram nonnunquam non sit concitata.*

3. Odium excitatur per multas crebrasque iras. *Nam in quo sanguinis effervescentia contigit, tandem natura progreditur ad concitandum venenosum quiddam, quò planè removeatur è medio objectum quod nocet.*

4. Nonnunquam concitatur odium sine irâ. *Nam experientia nos docet, odium gigni in nobis erga eos qui nos non læserunt, quosq; opinamur tales vel tales esse, licet nihil mali nobis intulerint. ita v.g. fures, sycophantas, parasitos odio prosequimur.* Hinc etiam contingit odium erga genera, cùm ira non gignatur, nisi erga singularia & individua certa. *Quemadmodum enim bestiæ venenum suum emittunt, & conjiciunt in certa genera, licet ab individuis læsa non sint: Ita quoq; contingit in aliis animalibus, ut appetitus concitet humorem venenosum, quo mota persequantur genera, eaque studeant tollere, licet ab individuo aliquo læsa non sint.*

5. Videtur odium etiam nasci ex disconvenientiâ proportionum, quæ inest temperamentis. *Nam hæc disconvenientia etiam in inanimatis pugnam gignere videtur, ut alterum tendat ad sublationem alterius. Id quod ex Chymicorum præparatis spiritibus addisci potest.*

6. Inde porrò dependet caussa, quare qui diversis moribus sunt se mutuo odio prosequantur. *Nam diversi mores ex diversis oriuntur temperamentis: diversa autem temperamenta consistunt in disconvenientibus proportionibus humorum.*

7. Odium affectus est insanabilis, cum ira sanabilis sit tempore. *Nam ira consistit in effervescentia sanguinis tenditq; ad vindictam. Dum ergò vel vindictam se consecutum esse appetitus sentit, vel effervescentia sanguinis remittit, ira lenitur. At odium descendit ab appetitu tendente ad hoc, vt alterius cujusdam substantia tollatur, oriturque ex suffusione venenosi humoris qui firmissimè sanguini inhæret. Ergò & odium regulariter tempore sanabile non est.*

8. Tendit

8. Tendit porrò odium magis ad malum, ita magis ad molestiam. *Nam vindictam tunc quilibet putat se adeptum, si sentiat alterum affici molestiâ: nemo enim existimat vindicatam esse contumeliam, nisi percipiat, eum qui læsit sentire ex facto ipsius molestiam. Hinc qui odit parvipendit, an sentiatur, quando malum infert; irascens autem, dum vindicat, vult sentiri.*

9. Est porrò ira cum molestiâ conjuncta, odium non item. *Nam venenosus humor incitans ad perimendum substantiam alterius lentè svaviterque repit: at nimietas caloris, qui inest sanguini effervescenti, molestiam parit hunc ipsum sentientibus.*

10. Qui odit nullius miserescit, at iratus nimio malo illato misericordiâ tandem afficitur. *Nam appetitus sentiens vindictam, frigus affundit corrigens effervescentiam, ut ita sanguis fluat frigefactus mediocriter. Consistere autem misericordia videtur in sanguine calido lentè frigefacto: quod infrà de misericordiâ tradetur. At odium tendit ad interitum substantiæ alterius.*

11. Amor odio contrarius est, videturque gigni ab appetitu, dum ab eodem calidum humidumque circa cor excitatur, ut ita totus sanguis ejusmodi humore afficiatur. *Nam uti odium tendit ad tollendam aliquam substantiam; ita amor ad conservandam. Amare enim est alteri omnia bona velle evenire ipsius gratiâ. Verosimile ergò est appetitum, quando excitat amorem, affundere circa cor ejusmodi humorem in quo conservatio omnis vitæ consistit.*

12. Videtur amor naturaliter oriri ex proportionum, quæ insunt qualitatibus animalium, convenientiâ. *Nam uti in sonis gignunt harmoniam proportiones in numeris cohærentes, ita quoque hæ in animalibus amorem conciliare videntur. Nam amor connectit animalia, quemadmodum numeri in proportionibus sonos, ut excitetur harmonia.*

13. Hinc amor solet nasci inter eos qui congruentibus moribus præditi sunt. *Nam mores sequuntur temperamentum, hoc autem consistit in qualitatum quatuor proportione ad invicem.*

14. Qui in odio vivunt horum omnia facta invicem sunt molesta, cùm amantium omnia jucunda sint. *Hinc etiam proprium eorum qui oderunt est, omnia in pejorem interpretari partem, contrà amantium, etiam quæ mala, turpia, injusta pro bonis, honestis, justis habere. Quod testatum facit amor parentum erga liberos. Caussa est, quia sangvis humore calido humidoque, qui maximè naturæ conveniens est, præparatus succurrit singulis sensibus, ut objectum disproportionatum proportionatum evadat.*

15. Juvenes

15. Juvenes ad amorem, senes ad odium sunt proniores. *Nam in juvenibus plus calidi humidiq; est, quo amor concitatur; in senibus plus frigidi & sicci, quod facit eos aptiores ad venenosum illum humorem concipiendum, in cujus concitatione odium consistit.*

16. Amantes unà lætari & tristari solent. *Nam ubi est quædam identitas proportionis, ibi si quid cum uno proportionatorum quandam disconvenientiam habet, etiam cum altero proportionatorum disconvenientia intercedit: & similiter se res habet in convenientiâ. Convenientia autem proportionum voluptatem, & quæ hanc indicat, lætitiam, disconvenientia molestiam, & quæ hujus comes est, tristitiam operatur.*

ARTIC. III.
DE
METU ET CONFIDENTIA.

1. Metus est affectus cum molestiâ conjunctus, natus ex phantasiâ repræsentante malum futurum & jam imminens, habens vim ad interimendum vel ad molestiam aliquam gignendam.

2. Procreat hunc affectum appetitus frigus circa cor excitando & quidem in excessu, ut inde quædam quasi sanguinis congelatio oriatur. *Testatur hoc pallor & tremor membrorum, qualis inest iis, quorum artus frigus hybernum affligit.*

3. Et hanc ob caussam qui frigidioris complexionis sunt, præsertim tenuem sanguinem habentes, præ cæteris ad metum proclives sunt. *Nam in hisce facilius contingit congelatio quædam.*

4. Phantasia porrò excitans appetitum ejusmodi frigus suffundentem nascitur ex argumentatione, quæ plerumque petitur à posse & velle. *Nam eum qui vult & potest nocere concipimus nociturum. Et inde phantasia malum imminens velut jam præsens exhibendo appetitum excitat ad fugam.*

5. Proniores hinc sunt ad metum melancholici. *In his namque phantasia plus virium habet, quàm in reliquis hominibus.*

6. Confidentia est affectus qui nascitur ex phantasiâ vel rerum salutarium imminentium vel malorum longè remotorum. *Est namq; confidentia metui contraria.*

7. Confidentia aut quædam spes est, aut cum spe conjuncta. *Nam phantasia exhibens bonum futurum & eventurum spes est: at ex tali phantasiâ confidentia gignitur.*

8. Excitat confidentiam appetitus affundendo cordi calorem qui congelatum sangvinem liquat fluidumque reddit. *Nam confidentia contraria metui ex contrariis principiis gignitur.*

9. Ob hanc caussam, si sublato metu redeat confidentia, pallorem rubedo, tremorem agilitas membrorum excipit. *Nam sangvis congelatus calore dissolutus liberè iterum per venas & arterias movetur; horumque affectuum caussa existit.*

ARTIC. IV.

DE

PUDORE ET IMPUDENTIA.

1. Pudor affectus est cum molestiâ conjunctus, natus ex malis quæ existimationem alicujus lædunt, sive ea sint præsentia sive præterita sive futura.

2. Videtur autem naturaliter pudor consistere in calido, quod se habet ut flamma. *Nam pudor minus turbat hominem quàm ira. Quod nullâ aliâ ex caußâ est, quàm hac, quòd ira consistat in calore reddente sangvinem effervescentem; pudor autem in calido quod se ut flamma habet celeriterque percurrit. Aqua quippe fervens magis calefacit id quod tangit quàm flamma.*

3. Pudor cum rubedine faciei conjunctus est. *Nam calidum flammæ simile excitatum sursum ascendit & percurrit sangvinem, donec veniat ad exteriores partes calidi, quod se ut flamma habet, receptivas, qualis est hominum facies.*

4. Impudentia potius carentia affectus pudoris nim. quàm affectus pudori contrarius est. *Nam eos impudentes vocamus, qui quid honestum vel inhonestum sit parvi pendunt nec considerant, adeoque nec rubore aliquo suffunduntur.*

ARTIC. V.

DE

GRATIA.

1. Gratia est affectus quo qui habet id, quo alter indiget, ei hoc tribuit, non ut aliquid recipiat aliud, sed ut ille consequatur quo indiget.

2. Indigentes autem sunt, qui cum quâdam molestiâ appetunt id quod non habent.

3. Gratia videtur excitari dum abundantia humidi calidique circa cor quasi affunditur. *Id quod ex signo colligimus: videmus namque ebrios præ cæteris hoc gratiæ affectu duci. Unde qui indigentes sunt, inebriatos hilaresque, in quibus calidum humidumq; abundant, quasi occasionem arripiendo adoriri & ab iisdem id quo indigent expetere solent. Quamvis parum ad nostrum propositum faciat in hæc subtilius inquirere. Quòd enim hæc, quæ aliàs physica sunt, unà pervolvimus, id fit hanc ob caussam, quia deprehendimus eadem aliquem usum in doctrinâ præsumptionum habere.*

ARTIC.

ARTIC. VI.
DE
MISERICORDIA.

1. Misericordia affectus est conjunctus cum molestiâ inde natâ, quia deprehendimus alterum & quidem indignum pati malum, quod videtur habere vim interimendi vel aliam magnam molestiam inferendi, quodque & nos putamus passuros aut aliquem nostrorum & hoc ipsum à nobis non longè remotum esse.

2. Videtur appetitus hunc excitare affectum frigefaciendo & humectando sangvinem qui circa cor est, seu affundendo humorem tenuem & sincerum eumque frigidum. *Nam hic affectus quodammodo participat de metu, quatenus cum phantasiâ imminentis mali conjunctus est. Humidum autem movet ad succurrendum ei qui malum patitur. Hinc videmus maximè misericordes esse, qui præ cæteris humidæ frigidæque complexionis sunt, velut mulieres, & inter masculos ij qui timidiores cæteris sunt, it. senes, it. eruditi. Hi namq; omnes frigidioris complexionis esse solent. Nam, quod eruditos concernit, constant hi plerumque sangvine frigido & dilutiore; quia sangvis tenuior & sincerus reddit sensus mobiliores, quorum auxilio in speculationibus indigemus; idem autem sangvis frigefactus congelascit magis, quemadmodum aqua pura. Unde oritur dispositio ad metum.*

3. Ex hisce colligimus caussam, quare summo in metu constituti non misereantur. *Nam fluidum oportet esse sangvinem, quo homo concitetur ad suppetias ferendas: qui autem summo metu detinentur, horum sangvis congelatus stat; adeoque in solo metu detinentur.*

ARTIC. VII.
DE
STOMACHATIONE ET INVIDIA.

1. Stomachatio & invidia opponuntur misericordiæ. *Nam uterque affectus hic consistit in dolore, qui contingit ob hoc, quòd alteri quid boni eveniat. Et quemadmodum misericordes remittunt dolorem, si contrarium eveniat iis, quibus miserentur, id est, si malo quod patiuntur liberentur; ita contrà stomachantes & invidi remittunt dolorem vel etiam lætantur, si ij ob quorum bona dolent eadem amittant & contrà malo afficiantur.*

2. Excitat appetitus hos affectus sangvinem præparando in corde, ut reddatur crassior & calidior. *Nam primò hi affectus contrariè opponuntur misericordiæ, Ergò videntur etiam in contrariis qualitatibus consistere. Uti ergò misericordia consistit in sangvine frigidiori*

& tenuiori, ita stomachatio & invidia in crassiori & calidiori. Deinde quemadmodum sangvis frigidus & tenuis sincerusque obtinet vim intelligendi meliorem; ita crassior & calidior plus roboris habet & efficacior est ad destruendum & infringendum. Verisimile autem est appetitum tendentem ad destruendum bonum quod aliis inest, ita sangvinem præparare ut efficacior sit & plus roboris contineat.

3. Differunt autem stomachatio & Invidia, quòd stomachantes doleant ob res secundas eorum qui hisce gaudent cùm indigni iisdem sint; Invidi verò doleant ob res secundas etiam dignorum.

4. Ex hisce apparet utrumque hunc affectum eodem modo præparari ab appetitu, sed moribus, à quibus proveniunt, differre, dum stomachatio à bonis, invidia à malis gignitur moribus. *Nam ex num. 2. constat, appetitum concitare utrosque hos affectus reddendo sangvinem & spiritus, quibus movetur homo, crassos calidosque. Differre autem hosce affectus moribus inde patet. Nam dolere ab bona, quæ contingunt indignis, eorum proprium est, qui Justitiæ cultores sunt, voluntque ut digni habeant bona, indigni his destituantur. Unde fit, quod stomachatio sit affectus bonorum morum. Contrà dolere ob bona quæ digni habent injustorum & iniquorum est. Et ita invidia affectus malorum morum est.*

5. Stomachatio *definiri potest* affectus, quo quis dolet seu molestiâ afficitur ob res secundas quæ indignis contingunt, non quia inde sibi quid metuat qui dolet, sed propterea tantùm quia indignus habet.

6. Invidia affectus est cùm molestiâ conjunctus ob res prosperas aliorum & potissimum similium, non quia inde mali quid patitur dolens, sed propterea tantùm quia alter habet.

7. Stomachationis & invidiæ comes est ἐπιχαιρεκακία. *Nam qui dolent, si bonum quid alteri contingat, de dolore remittunt ad minimum aut lætantur, si bonum ille suum amittat & malo afficiatur.*

ARTIC. VIII.
DE
ÆMULATIONE.

1. Æmulatio est molestia quædam inde nata, quod alios videamus habere bona honorata, quæ nos, cum nos similes & æque illa bona posse parare putemus, non habemus.

2. Videtur hic affectus gigni per subtilem & spirituosum sangvinem. *Nam spirituum copia excitat homines ad operandum. Consistit enim æmulatio in labore adipiscendi bona similia iis quæ habent quos æmulamur.*

ARTIC:

ARTIC. IX.
DE
AFFECTUUM INTER SE COMPARATIONE.

1. Affectus alii suâ naturâ ex bonis alii ex malis moribus proveniunt, alii bonitatem & malitiam capiunt prout regimen rectæ rationis vel admittunt vel respuunt.

2. Ex bonis moribus proveniunt & propterea laudabiles sunt ex se & suâ naturâ Misericordia, Stomachatio, Æmulatio. *Nam excitari ad bona honorata quærenda est bonum & laudabile: æmulatio verò in hoc posita est. Misericordia & stomachatio proveniunt ex æstimatione ejus quo quisq; dignus vel indignus est: misericordia enim inde oritur, quòd quem indignum malo; stomachatio, quòd aliquem bono quodam indignum judicemus. Hoc verò eorum est, qui Justi amantes sunt, & propterea boni & laudabiles habentur.*

3. Bonis affectibus annumerari quoque possunt gratia & pudor. *Nam indigentibus succurrere propter ipsos, ut habeant id quo indigent, laudabile est & salutare hominibus: talis autem affectus est gratia. Pudor tendit ad emendationem malorum. Ergò affectus hic bonus & laudabilis est in juvenibus, quorum virtus est tendere ad emendationem vitæ corrigendo mala. In iis autem, quos perfectorum morum esse decebat, absolutè laudabilis non est.*

4. Suâ naturâ malus est affectus invidia. *Nam nolle admittere, ut, qui bonis digni sunt, eadem habeant, est hominum injustorum.*

5. Ira & metus, quemadmodum etiam delinitio & confidentia sunt suâ naturâ nec boni nec mali, sed ex regimine rectæ rationis bonitatem aliquam capiunt. *Nam irasci quibus & qualibus & quousq; non oportebat malum est, temperare iram ratione circumstantiarum, bonum. Sic nihil metuere v. g. nec tonitrua nec fulgura aut alia, quibus Deus homines malos punit, malum: at omnia metuere v. g. mortem subeundam pro nomine Christi vel pro patriâ, malum est. Itaq; dantur certæ virtutes in hisce affectibus occupatæ.*

6. Amor per habitum amicitiæ redditur bonus. *Nam ita amare malos, ut eos in malitiâ confirmemus malum est; sed ut eos corrigamus bonum. Itaque desiderat & hic affectus habitum intellectûs quò regatur ut bonus sit. Est tamen suâ naturâ amor melior odio. Nam hic affectus tendit ad malum, ille regulariter ad bonum.*

7. Alii porrò affectus sunt vehementes & nimiâ festinatione animum prævenientes, alii remissiores. Vehementiores vel ex atrâ vel acutâ bile oriri solent. *Nam atra bilis facilè admit-*

tit species seu visiones animo oblatas: adeoque reddit phantasiam adeo tenacem earundem, ut intellectui nullus locus sit. Acuta autem bilis celeritate sui motûs facit, ne homo rationem expectet.

APPENDIX. DE PRINCIPALI ANIMÆ SEDE.

1. *Quò quæ hactenus de affectibus tradita, quæq; imposterum reliqua de principiis actionum humanarum dicenda sunt eò magis pateant: ex physicis nonnulla hîc cogimur docere de sede animæ, quæ loco hypotheseon hac in doctrinâ scire convenit; idque propterea, quia physici hac in parte non conveniunt sed diversarum sunt opinionum.*

2. Materia totius corporis est sangvis. *Nam mediante sangvine corpus humanum tanquam organon animæ præparari videtur ad operationes quas per hoc anima edit. Pallores etenim, rubores, trepidationes in affectibus à sangvinis dispositione esse deprehendimus.*

3. Operatur ergò anima disponendo & præparando sangvinem. *Nam sangvis ex se humidus vel calidus non est, sed hæ qualitates ipsi insunt ex accidenti. Id quod colligitur ex sangvine effuso à quo statim humidum calidumq; quod inest separatur. Est ergò sangvis quiddam quod ex accidenti varias recipere qualitates potest, & præterea proxima corpori materia existit; ac proinde videtur variis modis ab animâ præparari, ut diversimodè materiam proximã corpori organico exhibeat.*

4. Cor est illud viscus in quod omnis sangvis influit & ex quo rursus effluit. *Nam per venas omnis sangvis cordi infunditur & ex hoc rursus in arterias propellitur. Venas enim sangvinem ad cor deferre colligitur* 1. *ex valvulis, quæ in venis sunt, & viam aperiunt sangvini versus cor meanti, occludunt refluenti* 2. *ex ligaturâ venarum; si enim brachium hominis ligamento constringas, deprehendes non citrà seu non cor versus sed ultrà sub summâ cute hærentes venas tumere.* 3. *Ex venæ sectione: si namque apertam venam ultra foramen comprimas, desinet sanguis effluere, non citrà i.e. non cor versus. Unde manifestum fit, venas sangvinem in cor transferre. Recipitur ergò sangvis ex venis in cordis sinu dextro, ex quo rursus per venam arteriosam cum impetu in pulmones detruditur, quæ vena arteriosa substantiam arteriosam idemque cum arteriis officium habet; Unde per anastomoses iterum recipitur ab arteriâ venosâ, quæ substantiam & officium venæ habens leni motu eundem in cordis ventriculum sinistrum invehit. Ex hoc ventriculo sinistro propellitur in aortam & sic cum impetu quodam defertur in omnes arterias. Quam ob caussam natura arterias sine valvulis, densâ tamen tunicâ construxit;*

Ob cor enim semper sangvinem in illas propellens nullis indigent valvulis, quia nullum periculum est recursus; sed densiori quâdam tunicâ, quò sine noxâ contineant sangvinem cum impulsu quodam & impetuosè fluentem. Hæc autem ita se habere testantur rursus ligaturæ & arteriotomiæ: Si namq; brachium hominis fortiter liges, tumescent arteriæ cis non ultra vinculum: Et hinc in arteriotomiis non ultra sed cis vinculum sectio fieri solet. Haud minoris ponderis & hoc indicium est, quòd sectæ arteriæ cum saltu projiciunt sangvinem & cum celeritate longè majori quàm venæ: cujus caussa nulla alia est, quàm quòd motu cordis trajiciatur sangvis per arterias.

5. Videtur sangvis circumgyrari in corpore humano, & ex venis in cor, ex corde in arterias, ex arteriis iterum in venas fluere. *Nam tantam sangvinis copiam, quanta ex venâ cavâ in cor effunditur generari singulis momentis, tantamq; quæ ex corde in aortam influit converti in substantiam hominis impossibile est. Celerem autem & in venis motionem sangvinis esse indicat subitus tumor ex constrictione brachii in venis natus, & colligatio venæ cavæ in sectione vivorum animalium: celeriter quippe sangvis in cor diffluit qui cis vinculum est. Verosimile ergò est sangvinem arteriosum per anastomoses derivari rursus in venas, & hoc modo quandam sangvinis circumgyrationem contingere. (Sunt autem anastomoses exiguæ cum venis coalitiones seu variæ vasorum istorum in carne connexiones, quæ licet infinitæ sint, ob fibras tamen, membranas & sangvinem concretum, quibus stipantur visu distingvi non possunt.) Indicium præbet colligatio brachii in venæ sectionibus. Nam si paullò arctius fiat, non fluet vena; cujus caussa hæc est, quia non æq; facilè ligantur arteriæ ac venæ, adeoque levi ligaturâ contingit sangvinem per arterias moveri liberè posse & penetrare in venas, unde continuitas fluxus oritur. Hujus etiam indicium præbet, quòd omnes affectus corporis in consensum trahant cor & pulmones, & horum affectus rursus corpori communicentur.*

6. Sangvis non ob hoc per venas in cor profluit, ut in eodem concoquatur. *Nam quorsum pertineret illa toties quoties facta concoctio, sangvine per circumgyrationem sæpissimè in cor delabente? Cui accedit, quòd sangvis exiguam moram in corde faciat, nec tantam quanta ad concoctionem requiritur: vix namq; unius vel alterius pulsus momento ibidem perdurat. Deprehendimus porrò, naturam illis visceribus, in quibus concoctio fit, receptacula recrementorum adiecisse: at talia circa cor nulla reperiuntur. Quin si quid cor concoquendum habet, videtur illud per ductum chyliferum in illud ipsum transferri; sed hoc exiguum admodum est.*

7. Sangvinis generatio fit in hepate, in corde verò residet appetitus præparans sangvinem & per hoc concitans varios affectus. *Nam oculis nostris cernimus, chylum per venas lacteas in epar transferri & huic visceri additum esse recrementorum receptaculum, ut nullum dubium superesse possit, ibidem concoctionem chyli fieri & sangvinem maturari. At quia sangvis hoc pacto generatus aptus est ad recipiendas varias qualitates, quarum beneficio gignuntur in homine & cæteris animalibus varii affectus; convenientissimum videtur, appetitum circa cor residere & ibidem tanquam circa principia motus sangvinis, qui per arterias cum impetu fit, diversimodè sangvinem præparare. Scil. ita putamus comparatum esse: animam principalem sedem in corde habentem vi quâdam, quæ magneticæ similis est, sangvinem ex venis in cordis sinum dextrum trahere (cujus signum est, quia venæ à corde remotiores suas valvulas habent, non aliam ob caussam, quàm quòd in partibus à corde remotioribus vis attractrix debilior sit, unde periculum refluxus suboritur; quod ne fieret, natura vavulas construere voluit) ex hoc mox, ut paulatim refrigeretur, in pulmones devolvere & ex his iterum in sinistrum cordis ventriculum recipere, ubi appetitus residens eundem afficit diversimodè, prout hactenus in doctrinâ de affectibus tradidimus.*

8. Omnis animæ judicatricis sedes principalis in corde esse videtur. *Nam appetitus sine facultate judicatrice non est, & qualis hæc est facultas, talis quoque est appetitus. Quare convenienter utriusque eadem sedes esse videtur. Et proinde species sensibus apprehensas ad cor dijudicandas transferri censemus. Quæ etiam caussa est, quare lætitia & tristitia suum principium ibidem habeant. Nam voluptas est perceptio bonæ & naturæ cujusq; convenientis operationis: at hæc perceptio fit mediante facultate Judicatrice, ubi ergò sentitur lætitia & tristitia, ibi & Judicatricem facultatem residere naturæ congruum est. Conveniunt hæc cum scripturâ sacrâ, quæ cogitationes humanas bonas malasque cordi tribuit.*

9. *Hac hypothesi usuri sumus in præsenti nostrâ de caussis bonitatis & malitiæ doctrinâ. Cui quia recentior est & Aristoteli incognita, quibusdam rationibus & caussis fidem facere voluimus, non ignorantes, tractatum istum hujus loci non esse.*

CAP.

CAP. IV.

DE JUDICIO FACULTATIS SENSITIVÆ, INTELLECTUS ITEM CUM THEORETICI TUM PRACTICI.

1. Judicium est facultas addita singulis facultatibus animæ quâ verum à falso discernunt. *Nam cùm singulis facultatibus accidat errare, natura addidit iisdem judicium cujus beneficio errores effugiant.*

2. *Dicturi ergò de judicio præsenti capite dividemus illud ipsum in duo membra: priori tractabitur de Judicio sensuum & phantasiæ, intellectus item cùm theoretici, tum practici, posteriori de caussis Judicium humanum corrumpentibus.*

MEMBR. I.

DE JUDICIO SENSITIVÆ FACULTATIS.

1. Judicium in iis locum habet in quibus errare contingit. *Ubi namq; errori locus non est, ibi nec facultas desideratur verum à falso discernens.*

2. Sensus autem benè dispositi non errant in propriis objectis sed in iis quæ his accidunt. *Neque enim quisquam videt Titium, sed id cui Titius accidit, nim. hoc album, hoc nigrum, hanc magnitudinem hujus vel illius partis; his autem visû perceptis judicat phantasia, id quod his accidit Titium esse. Sic vacca vitulum ex se natum discernit ab aliis judicatq; suum esse visu, odoratu: Eum enim cujus post partum primùm sibi oblati colores & speciem odoratus notat phantasia, semper postea suum judicat.*

3. Ejusmodi judicio utitur quoque vulgus, *v. g. solem pedalem esse seu habere diametrum quæ pedis magnitudinem referat judicant idiotæ. Nam oculis perceptam magnitudinem solis conferunt cum magnitudine pedis, quam phantasia exhibet, pronunciantque ita magnitudinem esse eandem.*

4. Habent autem sensus singuli non eandem facultatem judicandi. *Nam judicium tactûs sæpè corrigitur à judicio visûs. Ita quod simplum tactus id duplum visus deprehendit: & ita judicium sensûs unius à judicio sensûs alterius corrigitur.*

5. Hac de causâ solent animalia quinque sensus habentia pluribus sensibus adhibitis judicare, quò certitudinem consequantur.

tur. *Sic canes suos dominos, si fortassis vestimenta mutarint, non solo visu sed & odoratu adhibito ab aliis discernunt.*

MEMBR: II.
DE
INTELLECTUS JUDICIO.

1. Judicium intellectus diversum est à Judicio sensitivæ facultatis quod beneficio phantasiæ illa facit: *Nam Judicia hæc duo sibi contradicere deprehendimus. v. g. sensitiva facultas judicat solem pedalem; at facultas intellectiva, eum esse multis partibus corpore terreno majorem.*

2. Intellectiva facultas modò benè modò malè judicat; Benè & rectè judicat 1. opinione bonâ 2. scientiâ 3. prudentiâ 4. arte; non rectè seu malè 1. opinione malâ 2. Inscitiâ 3. imprudentiâ 4. inertiâ.

3. Scientia habitus est proprius intellectûs theoretici; ars & prudentia practici, opinio utrique intellectui inest. *Idque quomodo se habeat dicendum est. Nam hæc proderunt quàm maximè nobis ad faciendum judicium de principiis actionum humanarum.*

4. Omne judicium suum intellectus absolvit mediantibus aliis prius cognitis. *Nam intellectus judicat ratiocinando: omnis autem ratiocinatio procedit à notioribus & quibus plus fidei tribuimus ad minus nota minusq; credibilia, eadem credibilia efficiendo,*

5. *Nos pro ratione instituti nostri dicturi sumus* 1. *de scientiâ* 2. *de prudentiâ* 3. *de opinione bonâ* 4. *de corrupto judicio.*

ARTIC. I.
DE
SCIENTIA.

1. Scientia perfectissima quædam rerum cognitio est. *Nam est habitus theoretici intellectûs proprius eumq; perficit. Uti ergò intellectus theoreticus tanquam divinissimum in homine & quamproximè ad mentem divinam accedens est perfectissimum quod homini inest; ita & cognitio, quâ perficitur, erit omnium perfectissima.*

2. Cognitionem perfectam tunc habet intellectus quando ulterius non quærit. *Nam quamdiu intellectus quærit, tamdiu ipsius cognitioni quid deest: quærere enim est tendere ad cognitionem ejus quod ignoramus.*

3. Ex

3. *Ex hisce colligimus*, scientiam esse habitum quo rem unamquamque cognoscimus per suam caussam, & quòd hæc ejus rei caussa sit, quòd que res se aliter habere nequeat. *Nam primò quærit intellectus noster*, an res sit, *si compertum habet, rem ita se habere, nondum subsistit, sed ulterius quærit*, quare ita se habeat, seu quæ sit caussa hujus rei. *Sique audiat caussam aliquam, quærit porrò*, an etiam hæc caussa quę à respondente allegata est sit reverà illius caussa rei. *Et tandem hoc quærit*, an res ita semper se habeat, adeò ut aliter contingere nequeat. *Nam si deprehendit aliter se habere posse, aliquid suæ cognitioni deesse judicat; quia quando se res aliter habet ac eam cognovit, rem non novit. Sed hisce quæsitis omnibus cognitis ulterius intellectus nil quærere potest. Ergò tunc perfectam cognitionem habet.*

4. Operatio porrò intellectûs consistit in compositione orationum circa entia. *Nam intellectus unumquodque intelligit concipiendo ejusdem formam. Forma autem cujusq; entis est oratio quam intellectus circa unumquodque facit. Uti namque actus sunt formæ rerum singularium; ita orationes intellectûs sunt formæ universalium, quas intellectus theoreticus contemplatur. Hinc fit, quòd nulla forma entis universalis sine intellectu sit, nec tamen intellectus formas rebus imprimat. Id quod superius demonstratum dedimus.*

5. Perfectio intellectûs in hoc consistit, ut ipse quasi entia componat & formet. *Nam dum orationes facit ex nominibus circa entia, eô ipsô quodammodo entia format & componit; quia singula nomina singula entia denotant, quorum compositio entium forma est.*

6. Scientiâ tunc instructus est intellectus, quando ipse componit formatque entia secundum suas caussas. *Nam scientia in perfectâ quâdam operatione intellectus posita est. Est verò tunc operatio intellectûs perfecta, si ipse ex caussis & principiis entium eadem format quasi & componit. Quemadmodum imperfecta ea operatio intellectûs seu cognitio est, quando orationes ab alieno intellectu compositas accipit, iisque fidem tribuit, & his velut normâ utitur in entibus formandis & componendis.*

7. Scire ergò est ex principiis, quæ habitus intelligentiæ componit, singula nosse. *Sunt enim quædam orationes, ad quas componendas ruit intellectus tractus naturâ nec requirens compositionis caussam, quæ vocantur principia, circa quæ habitus intelligentiæ occupatus est. Ex hisce progrediendo per demonstrationes intellectus theoreticus singula cognoscens & dijudicans scire dicitur.*

ARTIC. II.
DE
PRUDENTIA, CONSULTATIONE ET EX HAC NATA PROÆRESI.

1. Intellectus practici habitus est prudentia, tantum differens à scientiâ quantum intellectus practicus à theoretico. *Nam si subjecta diversa sunt suâ naturâ, diversasq; edunt operationes; necesse etiam est, à diversis virtutibus perfici, i. e. à diversis habitibus disponi ad ritè fungendum munere suo.*

2. Prudentia non est scientia. *Nam prudentia perficit intellectum practicum in actionibus humanis & ita singularibus, quæq; aliter vel aliter sese habere possunt occupatum: est enim homo substantia mobilis cujus operationes aliter vel aliter contingere possunt. Scientia verò eorum est quæ se aliter habere nequeunt, perficitq; intellectum theoreticum. Differunt ergò prudentia & scientia, quòd prudentia habitus est practicus in singularibus occupatus. Hinc fit, ut nonnunquam prudentiores sint empirici diu in singularibus versati, quàm scientiam habentes. Unde etiam senibus destitutis scientiâ plus fidei tribuitur, quam juvenibus scientiâ instructis.*

3. Prudentia versatur circa singularia, non quemadmodum sensus eadem percipiendo horumque accidentia, adhibendo judicium mediante phantasiâ; sed mediantibus universalibus sub quibus singularia sumit; quemadmodum mathematicus triangula singularia cognoscit. *Nam prudentia habitus est intellectum non sensitivas facultates perficiens. Intellectus autem cognitio procedit ab universalibus velut notioribus.*

4. Universales propositiones, quibus utitur prudentia, sunt contingentes ut plurimum, quæ, quatenus universales sunt, æternæ sunt & necessariæ, quatenus singularibus applicantur aliter atque aliter se habent. *Nam v. g. depositum esse reddendum æternæ veritatis est, nec quatenus tale se aliter habet; sed, quatenus Titii deposito applicatur, aliter quandoque se habet ob accidentia quæ singularibus contingunt, nim: si Titio accidat furor vel deportatio. Qui enim tradunt, prudentem applicando universalia singularibus demonstrare æquè ac scientem qui universalia contemplatur, næ illi suam produnt ignorantiam, & omnem exceptionum materiam è foro civili exterminant; cujus tamen vel potissimus usus est. Universalia autem quatenus universalia sunt æterna esse & immutabilia, vel nos docent scripta ethica & politica, quæ non alio tempore vera alio falsa habentur, sed censentur esse æternæ veritatis.*

5. Prudentia habet ſcientiam architectonicam, quæ practica Ariſtoteli & civilis vocatur. *Cauſſam hujus rei haurire poſſumus ex iis, quæ ſuperius docuimus, nim. facultates animæ humanæ inferiores ineſſe ſuperioribus, quemadmodum triangulum reliquis figuris mathematicis, à quibus certam formam cap t. v. g. triangulum quod fit in parallelogrammo à duobus lateribus & diagonio, dividit illud in duas æquales partes. Quæ ſanè affectio non ineſt triangulo quod à parallelogrammo ſuam eſſentiam non capit. Sic quoque veroſimile eſt rem ſe habere circa intellectum practicum, ut aliquid formæ & eſſentiæ capiat à theoretico, & ratione ſcientiæ quâ utitur huic ſubjiciatur. Succurrit ergò theoreticus intellectus practico ſubminiſtrando cauſſas cognoſcendis & demonſtrandis propoſitionibus uſum præbentibus prudentiæ. Unde meritò habitus, quo id perficitur, ſcientia architectonica ſeu practica vocatur.*

6. Nec ergò ſcientia civilis ſeu practica eadem eſt cum prudentiâ: nec tamen alter habitus ſine altero eſt. *Ariſtoteles hoc noſtrum problema his proponit verbis: Civilis ſcientia & prudentia idem ſunt quidem habitus, eſſe verò ipſis non eſt idem. Nam in componendis dividendisque entibus practicabilibus, i. e. in affirmationibus & negationibus faciendis intellectus practicus concurrit. At ut ſingula ex ſuis cauſſis cognoſcantur intellectus theoretici operatio eſt.*

7. Scientia civilis ſeu practica prudentiam perficit ratione propoſitionum univerſalium, quibus utitur circa ſingularia verſando. *Nam habitus prudentiæ in cognitione non modò ſingularium ſed & univerſalium conſiſtit. Univerſalium autem perfecta cognitio ſcientia quædam eſt.*

8. Nemo prudens fit ſolâ ſcientiâ civili acquiſitâ. *Nam prudentia magis occupata eſt in ſingularibus, hiſce applicando univerſalia, attendendo unà, quibus applicari poſſint vel non; ſeu quæ accidentia ſingularibus inexiſtentia faciant, ut univerſalia locum habere nequeant. Quàm ridiculum ergò eſt dicere, eum, qui univerſalia per cauſſas novit, ſatis callidum eſſe ad ſentienda accidentia ſingularium quæ impediunt univerſalia quò minus in iiſdem locum habeant, tam ineptum eſt dicere inſtructum civili ſcientiâ prudentem eſſe. Verùm hæc magis perſpicua fient, ſi paulò ſubtilius in naturam prudentiæ inquiſiverimus.*

9. Prudentem omnes fatentur & dicunt eum, qui benè conſultare poteſt. *Hoc quippe & congruit cum iis quæ hactenus de prudentiâ diſſeruimus. Nam docuimus eam occupatum eſſe in ſingularibus quæ ab homine quatenus homo eſt practicabilia ſunt. Hæc verò ſunt ea de quibus deliberamus ſeu conſultamus. Nam de rebus, quas quis in ſuâ poteſtate ſcit ſe non habere, non niſi ſtolidus deliberat. Cum ergò prudentiæ*

dentia sit ille habitus, quo intellectus practicus dirigit actiones humanas; rectè omnes tradunt, eam in consultando positam esse. Dicendum itaque nobis erit quid consultare, quid itidem benè quid rectè.

10. Consultare est proposito aliquo fine quærere quibus positis ille detur & in his quærendis progredi, donec perveniatur ad id, quod in potestate nostrâ est & à nobis effici potest. *Ita v.g. propositum habeo finem hunc, me velle jucundam & otiosam ducere vitam, quæro quo posito hoc dabitur? reperio hoc; si habiturus sim multum pecuniæ fœnori. Itaq; porrò quæro, quo posito hoc obtenturus sim? reperio medium, si duxero benè dotatam uxorem. Quæro porrò quomodo hanc obtenturus sim, deprehendo meâ in patriâ moribus introductum, ut ditissimæ virgines desiderent Doctores quibus nubant. Quæro itaque, quo posito evasurus sim Doctor, reperio, hunc honorem me obtinere posse evolutis probè legibus Romanis. Hoc in meâ potestate existens præbet mihi principium meæ operationis. Nam quod in quærendo & resolvendo est ultimum, id in operatione est primum.*

11. Ex hisce probabimus, prudentiam uti universalibus propositionibus applicando easdem ad singularia non eo modo quo iis utitur qui demonstrat. *Nam qui demonstrat versatur in necessariis, nec subsumit sub universalibus unà attendendo an aliter vel aliter in hoc subsumpto res se habere possit. Qui verò consultat, dum utitur universalibus, semper unà perpendere tenetur quomodo præsenti in negotio aliter vel aliter se habeant; quæque accidentia eadem tollant vel non admittant. v.g. ut retineamus exemplum* præced. num. *propositum, si quis in universalibus progreditur non attendendo quomodo unumquodque aliter se habere possit, vehementer in consultatione errabit & loco otiosæ & jucundæ vitæ consequetur vitam molestissimam. Nam multa sunt accidentia quæ faciunt, ut pecunia fœnori data vitam nostram turbet eamque molestam & inquietam reddat. Quale accidens est, si pecuniam fœneratitiam habeamus ab uxore superbâ, quo tamen qui in meris universalibus subsistit loco medii utetur, prout ex exemplo* præced. num. *tradito apparet. Hinc toties quoties Aristoteles inculcat, ejusmodi circumstantiarum varietatem nec doceri nec scientiâ aliquâ proponi posse. Scil. ut paucis & in summâ dicamus, & sciens & prudens veritatem per caussas inquirit; (sine caussarum enim inquisitione id quod verum est sciri nequit) sed sciens inquirit caussas quatenus ex se & suâ naturâ caussæ sunt, prudens quatenus in hac materiâ, hoc loco, hoc tempore, huic vel illi caussæ existunt.*

12. Consultatio recta est, quâ id quod obtinendum venit quomodo & quo tempore obtineri debet reperitur. *Nam ad singulos*

gulos fines acquirendos non omnia media æq; conducunt, sed alia præ aliis prosunt. Sunt & occasiones, quibus qui non inserviunt, nec puncto temporis media reperiunt, non rectè consultare dicuntur.

13. Non tamen omnis recta consultatio est bona. *Nam latrones reperientes tempore oportuno media inservientia latrociniis commodè perpetrandis dicuntur rectè consultasse, sed non bonam consultationem suscepisse.*

14. Bona ergò consultatio est recta consultatio, quæ ducit ad verum bonum adipiscendum. *i. e. est consultatio quæ propositum habet verum aliquod bonum & ad hoc ducentia media quærit, non ratiocinatione aliquâ falsâ, nec alio modo, quàm quo oportet.*

15. Ex hisce traditis nunc paulò clarius describere poterimus, quomodo scientia civilis & prudentia idem habitus sint, essentiâ tamen differant. *Nam prudentia sine dubio in bonâ consultatione consistit. At hæc non est sine proposito fine, reverà bono: quinam fines reverà boni sint certò cognoscere sine scientiâ non possumus; quia opinio erroribus obnoxia est. Decet ergò prudentem scientiâ veri boni instructum esse, quâ informetur voluntas, ut tendat ad verum aliquod bonum. Ejusmodi scientiam nobis reliquit Aristoteles in libris de Moribus; in quibus tradit, quænam conveniant homini persequenda, virtutes nim. quænam sint fugienda, vitia scil. Præterea, quia quærentes media ad finem ducentia utimur universalibus, attendendo unà quæ accidentia faciant aliter atq; aliter illa in singularibus se habere: hoc autem fieri nequit nisi cognitis universalium rationibus & caussis; quæ enim accidentia singularibus inexistentia tollunt rationes & caussas universalium, faciunt quoq; universalia in singularibus cessare: hinc sequitur, prudentem nosse debere rationes & caussas universalium quibus utitur. Nosse verò rationes & caussas universalium est scire. Unde sequitur prudentes esse scientes quidem, aliam tamen esse essentiam scientiæ & prudentiæ; quia scientia subsistit in universalium ex suis caussis cognitione; prudentia verò in singularibus occupata est universalia applicando, & unà perpendendo, quibus accidentibus evertantur & tollantur, quominus in singularibus procedere possint. Proprium itaque prudentiæ, quo differt à scientiâ, est sentire accidentia quibus rationes & caussæ universalium singularibus applicandorum evertuntur.*

16. Non immeritò itaque reprehendendi sunt qui gloriantur, se in academiis prudentiam docere posse. *Nam quæ infinita sunt doceri nequeunt: at singularia & quæ his contingunt accidentia, in quorum sensu prudentia consistit, infinita sunt. Ergò prudentia doceri nequit. Sed pro eâdem acquirendâ & parandâ multum facit*

scien-

scientia practica, plurimum experientia, quæ longum tempus desiderat.

17. Multò minus tolerandi qui prudentiam dicunt consistere in demonstrationibus: dari enim & singularium demonstrationes. *Næ hi alieni sunt ab omni & scientiâ & prudentiâ. Nam consultare non est demonstrare. Quemadmodum enim mathematicus quærens caussas problematum non demonstrat quando principia investigat, sed tunc, quando ex principiis inventis progreditur; ita consultans non demonstrat, sed quærit principium, verùm non demonstrationis sed operationis; à quo invento initium operationis facit, quemadmodum mathematicus demonstrationis. Perspicuum ergò est prudentem quà talem non demonstrare, nisi operationem velis vocare demonstrationem. Quod ridiculum est.*

18. Prudentia non inest nisi homini reverà bono & omnibus virtutibus instructo. *Nam si vel una virtus desit, corrumpi Judicium intellectus practici ab appetitu potest, ut quæ secundum reliquas virtutes peragenda sunt negligantur. v. g. Ponamus quem esse fortem unà tamen avarum aut intemperantem; dico nec hunc verè prudentem nec verè fortem esse. Nam avaritia faciet, ut potius pecuniæ; intemperantia, ut potius luxuriæ obtinendæ, quàm honestatis gratiâ pugnet. Qui autem honestatis caussâ nec consultat nec operatur nec fortis nec prudens reverà est.*

19. Prudentissimus omnium est qui aptus est invenire quibus consequimur quod optimum est. *Nam si prudentem esse est benè consultare; prudentissimus dicendus erit qui optimè consultat: & si bonus consultator est qui est aptus reperire media ad finem reverà bonum ducentia; optimus consultator erit, qui aptus est reperire omnium practibilium optimum per debita media. Quare prudentissimum ita definiendum esse constat. Est autem omnium practicabilium homini optimum DEO vivere, quod alibi demonstrabitur.*

20. *Restat ut nunc de proæresi etiam quid subjiciamus: quemadmodum enim Judicium, quod secundum scientiam practicam de bono fit, comitatur appetitus, quem voluntatem vocamus, quique tendit ad finem, cujus gratiâ consultationem instituimus: ita quoque quando de factâ à nobis consultatione judicium facientes deprehendimus, nos pervenisse ad aliquod medium quod in potestate nostrâ situm est, ut produci à nobis queat, appetimus secundum illam consultationem operari, qui appetitus græcis proæresis vocatur.*

21. *Definimus itaq; proæresin, quòd sit* appetitio operandi secundum consultationem, quam judicium intellectus practici approbat.

22. Proæresis itaque non voluntas est, sine voluntate tamen prævià non existit. *Nam voluntas etiam eorum est quæ contingere homini non possunt, v. g. immortalitatis, dominii in universum mundum, &c. it. eorum quæ quis ipse perficere nequit, v. g. quando volumus hunc vel illum regem in acie superiorem existere. At proæresis non est eorum quæ fieri nequeunt, sed quorum perficiendorum potestatem quis se habere concipit. Apparet ergò proæresin non esse voluntatem: at eam nec sine voluntate esse inde constat; quia intellectus practicus ad consultandum excitari nequit, nisi prius judicio de fine facto, quod voluntas comitatur. Unde proæresis sine voluntate non est,*

23. Exinde porrò deducitur, omne proæreticum esse spontaneum, licet fortasse omne spontaneum proæreticum non existat. *Nam sponte fit quod ex alicujus voluntate aut non contra eam fit: at proæresis sine voluntate non est. Contrà verò deprehendimus homines quid facere spontè & ex voluntate sine tamen prævià consultatione, v. g. quando moti irâ tendunt ad vindictam nullâ præmissâ consultatione quousq; & quatenus ea sit intendenda: id quod plerumque accidit, quando quid repentè fit; quia consultatio tempus desiderat.*

ARTIC. III.
DE OPINIONE.

1. Ea est intellectus humani cùm theoretici tum practici debilitas, ut rarò habitus horum proprios homines consequantur. *Nam intellectus theoreticus & practicus habitibus suis instructi ipsi formant entia componendo & dividendo, i. e. affirmando & negando; idq; sine errore & non temerè; sed intellectus theoreticus id facit demonstrando, practicus benè consultando. At hoc paucis datum est, quos æquus amavit Jupiter. Nam pleriq; molestias & labores, cum quibus conjuncti sunt hi habitus, quando parantur, fugiunt, & potius iis quæ ab aliis dicta & inventa sunt hauriendis operam impendunt, tribuentes iisdem fidem; quia sapientes aut prudentes existimant eos, quorum præcepta addiscunt.*

2. Hæc caussa est quare opinionibus totus regatur mundus. *Nam scientiam & prudentiam acquirere non valentes opinionibus inhærent, secundum quas omnia dijudicant. Dicendum ergò & de opinione est quâ homines judicare solent.*

3. Opinio est cognitio imperfecta rerum quam nobis non per caussas earundem paramus, sed ex propositionibus, quas credimus veras esse quia omnes homines aut plerique aut sapientes prudentesque, iique vel omnes vel plerique vel qui creditur sapientissi-

mus aut prudentissimus eas statuunt. *Quemadmodum enim ad lydium lapidem examinant aurum & argentum qui de eodem an verum an falsum sit judicare volunt: ita ex propositionibus ab omnibus vel plerisq; hominibus aut à sapientibus approbatis argumentando procedentes de vero & falso judicant qui secundum opinionem judicium faciunt.*

4. Secundum opinionem non propriam prudentiam vivunt subditi, *id quod & suprà demonstratum dedimus. Nam prudentum est eligere quæ ad benè vivendum conducunt, subditorum his uti velut principiis quibus actiones suas dirigant, & his tribuere fidem. Unde fit, ut subditi secundum alienam prudentiam vivant. Et inde porrò deducitur, Juvenes naturâ parere senioribus debere. Nam hi destituuntur experientiâ, quæ ad prudentiam requiritur, & propterea alienâ prudentiâ indigent.*

MEMBR: II.
DE
CAUSSIS JUDICIUM HUMANUM CORRUMPENTIBUS.

1. *Ex præcedentibus deduci potest, quid corruptum Judicium sit, & quibus ex caussis homines corruptè judicent.* Judicium aliud sensuum est aliud intellectus. Utrumque quomodo corrumpatur & ex quibus caussis erret ex præmissis deduci potest. Quemadmodum autem rectum Judicium intellectûs pariunt scientia, prudentia, opinio bona; ita corruptum vel non integrum, Ignorantia, imprudentia & opinio mala. *Quâ de caussâ membrum præsens quatuor in partes distincturi sumus,*

PRIMA PARS.
MEMBR. II.
DE
IIS, QVÆ JUDICIUM SENSUUM CORRUMPUNT.

1. Sensus in Judicando variis modis decipiuntur. *Nam objecta sensuum varia sunt, alia per se alia per accidens, & per se vel propria vel communia prout suprà docuimus. At de singulis diversimodè sensus judicant.*

2. Error circa objecta per se contingit exinde, quòd sensus in recipiendis objectis non tantùm patiantur sed & agant. *Nam superius demonstratum est, sensus recipiendo objecta non tantùm pati sed agere, & inde fieri, quod interdum homines concipiant & judicent se videre spectra, audire sonos; cùm nullum extrinsecus sit visûs vel auditûs objectum,*

3. Ju-

3. Judicium itaque ſenſuum circa objecta per ſe verſantium corrumpitur potiſſimum morbis & affectibus. *Nam cùm ſenſus recipiant objecta non ſolum patiendo ſed etiam agendo; hinc fit, ut humoribus in ſenſoriis ſeu organis ſenſuum corruptis ſenſus corruptè agant. Et hanc ob cauſſam febricitantes ſæpenumerò judicant, quid repræſentare figuram animalis; quod tamen lineamentorum quorundam ductus eſt aliam figuram habens. Sic in metu poſiti concipiunt ſe quid audire cùm nihil audiant; idque fit ob affectum metus excitantem ſenſus ad operandum quaſi circa objectum, ubi tamen nullum eſt. Patet itaque, quòd ſenſus non tantùm patiantur ſed etiam agant, cauſſam eſſe quare affectus & morbi Judicium ſenſuum corrumpant.*

4. Eſt & feſtinatio cauſſa, quòd ſenſus circa objecta per ſe verſantes corruptè judicent. *Nam judicium ſenſuum quandam deſiderare moram experientia teſtatur. Hinc enim fit, quòd ſoleant homines rectè judicaturi ſenſibus aliquam moram trahere ſive viſu ſive auditu ſive guſtu judicent.*

5. *Nolumus nunc ſeorſim enarrare cauſſas errorum circa ſingula objecta communia ſenſuum, motum nim. quietem, numerum, magnitudinem & figuram. De his enim, quod viſum concernit, optici latè tractant, & parum ad noſtrum propoſitum faciunt.*

6. In dijudicandis objectis per accidens ſeu iis quæ unà cum ſenſibus apprehenduntur erratur ſimilitudine & omiſsâ notatione differentiarum. *Nam errorum genitrix ſimilitudo eſt, eosque rurſus diſpellunt differentiæ. Et hæc cauſſa eſt, quare communiter animalia plures uſurpent ſenſus in dijudicandis accidentalibus objectis, v. g. canes non modò viſu, ſed etiam odoratu ſuos dominos ab aliis ſecernunt & diſtingvunt ne errent in judicio faciendo.*

PARS SECUNDA
Hujus Membri
DE
CAUSSIS CORRUMPENTIBUS JUDICIUM INTELLECTUS THEORETICI.
ARTIC. I.
DE
IGNORANTIA ET HUJUS CAUSSIS.

1. Ignorantes ſeu ſcientiâ carentes duobus modis dicuntur, 1. qui ſcientiam ne quidem actu primo habent, i. e. qui omni ſcientiâ deſtituuntur. 2. quibus quidem ea ineſt actu primo non tamen actu ſecundo. *Ita v. g. qui geometriam nunquam didicit nec*

magnitudinum affectiones unquam speculatus est scientiam nec actu primo habet. At qui scientiam geometricam didicit & nunc dormit vel furore corruptus est habet quidem eam actu primo non secundo. Nam dormientem nominamus geometram licet actu nunc non speculetur. Quapropter utriusq; hujus ignorantiæ tradendæ nobis caussæ erunt. Priorem illam ignorantiam, quæ dicitur hominibus inesse, quando omni scientiâ destituuntur nec eam quidem actu primo habent, inscitiam vocabimus.

2. Inscitia vel puræ negationis est vel pravæ dispositionis. Inscitia puræ negationis oritur ex defectu eorum quæ ad cognitionem universalium requiruntur. *Nam ita comparatum est cum intellectu nostro ut universalia sine inductione & præviâ singularium per sensus cognitione comprehendere nequeat. Qui enim non per singularia universalia cognoscunt aut eadem recitant, quemadmodum pueri solent in scholis præcepta logica, ethica & physica recitare, ignorantes quid loquantur, vel uti olim pueri versus Empedoclis, vel si in sensum penetrare student inania fingunt phantasmata seu imagines rerum singularium ineptas. Indicio etiam est, quòd tanta sese nostro intellectui offerat difficultas, quando in rebus à sensu longè remotis v. g. ad metaphysicam pertinentibus versatur; quas tamen itidem satis apprehendere nequit, nisi à singularibus inductio fiat. Præ cæteris autem nos docere possunt theoremata geometrica, quæ universaliter proposita intellectus capere nequit, nisi fiat* ἔκθεσις *mediante schemate singulis figuræ partibus per literas denominatis. Unde quia molestia gignitur intellectui, si suo non ritè fungatur munere, nec universale propositum capere possit, solent nonnulli geometræ statim enarrationi theorematis* ἔκθεσιν *immiscere. Cujus rei inventorem deprehendi virum optimum & de studiis mathematicis olim VVittebergæ benè meritum B. Jœstelium, quem discipulus ipsius D. Ambrosius Rhodius imitatus Euclidæa elementa tali formâ & accuratissimâ brevitate edidit.*

3. Caussa inscitiæ puræ negationis est 1. defectus sensuum. *Nam sine sensibus singularia cognoscere non possumus: deficiente autem singularium cognitione universalia aut ineptè aut planè non concipiuntur.*

4. Secunda caussa est feritas i. e. defectus facultatis excitandi intellectum ad ratiocinandum. *Nam feritas & bestialitas non propterea hominibus inesse videtur quod sint nonnulli omni intellectu destituti non aliter ac bestiæ: sed quia intellectus humani ea est imbecillitas, ut ad speculationem veritatis se habeat, quemadmodum vespertilionum oculi ad lumen diei, adeò ut parum perficiant & exiguam partem inventis addant*

dant qui se totos speculationibus consecrant: non est mirum in nonnullis hominibus contingere, ut pene per totam vitam nulla sese exerat intellectûs operatio, ut ita vivant vitam bestiæ similem & propterea non immeritò bestiales & feri homines dici mereantur.

5. Inest autem hominibus feritas seu bestialitas vel naturâ vel consvetudine seu assvefactione. *Nam nonnulli homines ita sunt comparati, ut qualiscunque tandem accedat disciplina nihil intellectu assequi possint; alii à teneris assvefiunt vitæ ferinæ destituti omni disciplinâ & ignorantes credenda & facienda, quales sunt agrestes homines, subulci, bubulci &c.*

6. Tertia caussa est corrupta phantasia, quæ inest iis qui perpetuo furore laborant. *Nam intellectus ratiocinatur mediantibus phantasmatibus: & proinde phantasiâ ita corruptâ, ut nunquam restituatur, necesse est inscitiâ hominem laborare.*

7. Quarta inscitiæ caussa est defectus ætatis. *Hinc infantum scientia est nulla; juvenum & ætate profectiorum, imperfecta. Nam ad universalium cognitionem requiritur inductio seu collectio ex singularibus: at hæc nulli inest nisi experientiâ instructo. Hæc verò requirit tempus. Licet ergò Juvenes & pueri quoque nonnunquam universalia recitent; fit tamen hoc sine intellectu, solâ phantasiâ operante: verba quippe memoriæ mandantur, & inde promuntur, quando recitanda sunt.*

8. Quinta caussa est cujuslibet hominis negligentia. *Nam discere cum molestiâ conjunctum est, quam fugientes homines in inscitiâ permanent.*

9. Sexta caussa est genus vitæ quod quisque hominum colit. *Nam dum huic vel illi rei intenti esse tenentur, alia coguntur negligere. Ita v. g. rustici & milites speculari non possunt legum subtilitates.*

10. *Sequitur ut de ignorantiâ pravæ dispositionis dicamus. Est verò hæc ignorantia quædam deceptio & error consistens vel in propositionibus quæ velut primæ sine caussis approbantur & veræ creduntur, vel in iis quæ ex aliis deducuntur: & hic posterior error sine alio errore non contingit. Nam error conclusionis in syllogismo præsupponit errorem in præmissis.*

ARTIC. II.
DE IIS QUÆ ACTUM SECUNDUM SCIENTIÆ IMPEDIUNT.

1. *Scientiam, quam nobis acquisivimus, non semper actu secundo habemus, sed tunc tandem quando speculamur. Dicimur verò nihilominus*

nus scientes licet scientiam non actu secundo sed primo tantum habeamus, modò eam, quando lubet, in actum secundum deducere possimus.

2. *Sunt autem nonnulla quæ faciunt, quo minus scientiam quam actu primo habemus in actum secundum deducere possimus.* Videnturque tria numero esse, somnus, morbus, ebrietas. *Nam ut facultas intelligens benè fungatur suo munere requiri videtur sangvis tenuis, (experientia enim testatur aptissimos ad parandas scientias esse vimque intelligendi meliorem habere eos, quorum sangvis tenuior est,) At somnus, ebrietas & nonnulli morbi ex evaporatione quadam alimenti provenientes, sangvinem crassum reddunt, & propterea vim intelligendi impediunt: quæ redit non prius quàm quando feculentus sangvis à sincero discretus est: quod fit quando concoctione absolutâ homo expergiscitur vel ebrietate morbove cessante ad se redit.*

PARS TERTIA.
Hujus Membri.
DE IMPRUDENTIA ET CAUSSIS CORRUMPENTIBUS JUDICIUM INTELLECTUS PRACTICI.

1. *Quò Judicium intellectus practici integrum sit, superius diximus, requiri* 1. *bonum propositum seu voluntatem quæ tendit ad id quod reverà bonum est.* 2. *consultationem rectam.* 3. *cognitionem singularium non qualem vulgus habet, sed quæ ad actiones secundum rectum consilium instituendas requiritur.*

2. Voluntati rectæ inservit scientia civilis. *Hæc namque, uti superius demonstravimus, est illa scientia, quæ quod reverà bonum est homini speculatur. Voluntas verò est appetitus qui ab intellectû præparatur, & per consequens recta ea quæ est appetitibus ex scientiâ boni nascens.*

3. Voluntatem ea omnia reddunt non integram quæ faciunt, ut scientia boni in homine vel nulla adsit vel non actu secundo. *Nam in scientiâ boni concurrit intellectus theoreticus cujus beneficio ex caussis unumquodque speculamur.*

4. Primò itaque voluntatem reddunt nullam in homine quæ faciunt, ut ne quidem actu primo scientia eidem insit. Qualia sunt ignorantiam puræ negationis gignentia, veluti defectus sensuum, feritas quæ hominibus inest vel naturâ vel assvefactione, furor perpetuus, defectus ætatis & negligentia cujusque hominis. *Nam*

Nam ubi mera est ignorantia, ibi voluntatem nullam esse necesse est. Diximus enim superius appetitum præparari vel solâ phantasiâ vel intellectu, illumq; vel irascibilem vel concupiscibilem esse, hunc autem qui ab intellectu præparatur voluntatem esse. Et hinc feris hominibus, perpetuo furore laborantibus, infantibus nullam voluntatem inesse dicimus.

5. Secundò erroneam voluntatem caussatur ignorantia pravæ dispositionis, quando scil. erratur vel in solis principiis vel in iis, quæ ex principiis deducuntur. *Nam tot generum esse ignorantiam pravæ dispositionis paulo antè diximus. Voluntatem itaque erroneam habent, qui propositionem contradictoriam vel contrariam sumunt, ei propositioni, quæ vel principium est scientiæ practicæ vel ex principio deducta, idque faciunt vel sine medio probante vel per medium probans, qui posterior error gravior est, quàm quando sine medio quid sumitur: consistit etenim in pluribus propositionibus.*

6. Porrò quemadmodum actum secundum scientiæ impediunt somnus, morbus, ebrietas, ita & voluntatem, quo minus actu secundo adsit. *Nam voluntas appetitio est præparata ab intellectus judicio, quo cessante nec actu secundo existente necesse est appetitionem hanc cessare.*

7. *Hæ ergò caussæ voluntatem nullam reddendes sunt communes cum iis, quos suprà diximus Judicium intellectus theoretici etiam impedire, tollere vel facere, ut non adsit.* Est autem & caussa quæ specialiter Judicium intellectus practici corrumpit, nim. Voluptas & molestia. *Nam ut quis statuat triangulum, quod novit habere tres angulos æquales duobus rectis, habere tres angulos æquales quatuor rectis nullâ voluptate vel molestiâ adduci potest: at ut statuat magistratum non esse honorandum, licet suggerantur caussæ, quare honorandus sit voluptas, vel molestia efficere possunt. Unde apparet, Judicium intellectus practici voluptate & molestiâ corrumpi posse. Dicendum ergò est hic specialiter de voluptatibus & molestiis, quàm variæ in homine sint, quamque singulæ harum species vim habeant.*

ARTIC. I.
DE
VOLUPTATUM ET MOLESTIARUM SPECIEBUS HARUMQUE VI QUAM IN VOLUNTATEM HUMANAM EXERCENT.

1. Variæ insunt hominibus voluptatum & molestiarum species. *Nam diximus suprà de voluptatibus & molestiis in genere*

(insunt

(insunt enim omnibus animalibus) eas consistere in perceptione operationum, quatenus naturæ substantiarum sentientium vel congruæ sunt vel non. Quia verò in homine diversæ sunt facultates animæ operantes, & per consequens dissimiles operationes: necesse quoque est distinctas & diversas in eodem gigni voluptates & molestias.

2. Voluptates quibus afficitur homo alias communes cum bestiis habet alias proprias & à bestiarum voluptatibus sejunctas; illas bestiales vel corporis has humanas vel animi voluptates vocare possumus. *Nam superius dictum, homini inesse facultatem animæ primò vegetativam & sentientem secundumque sensus appetentem, secundò intelligentem eamque vel in rebus necessariis vel in iis quæ se aliter atq; aliter habent occupatam.*

3. Voluptates in hominibus non modò diversæ sed & pugnantes esse videntur. *Nam quælibet operatio humana suam sibi propriam habet voluptatem à quâ perficitur: auget enim & amplificat voluptas unamquamque operationem, v. g. quisque in unaquâque disciplinâ eò celerius proficit, quò majori ad eam percipiendam ducitur voluptate: hæc enim facit ut discens diligentius judicet & singula accuratius persequatur. Hinc etiam fit, quòd non omnes æquales profectus sentiant in omnibus disciplinis & artibus: alii enim in arte musicâ alii in architectonicâ alii in pugillatoriâ celeres habent profectus, quod fieri non posset, si una esset communis voluptas generaliter concurrens ad omnes operationes perficiendas. Patet itaque, singulis operationibus proprias voluptates à naturâ junctas esse vim perficiendi easdem habentes. Quin quod in hac operatione est voluptas & vim perficiendi habet in alterâ vim molestiæ exercet. Deprehendimus enim, eam operationem quæ plus jucunditatis affert destruere alteram. v. g. si jucundius sit Titio conversari cum amasio quàm contemplari res mathematicas, occupatus in rebus mathematicis si videat puellam quam amat, abjiciet diagrammata & inserviet eidem: scilicet idem hîc operatur voluptas ex conversatione cum puellâ quod molestia cum quâ discere res mathematicas conjunctum est. Adeoque apparet, alienas voluptates propemodum idem operari quod molestia cujusque operationis propria.*

4. Quam maximè verò diversæ ab invicem esse & inter se pugnare videntur voluptates corporis & animi. *Nam appetitus sæpè repugnat Judicio intellectus ejusque operatio alia est ab eâ quæ secundùm intellectus judicium instituenda est. Unde cùm contrariæ sint operationes, etiam diversæ & inter se pugnantes sunt voluptates: unamquamque enim operationem suam propriam sibi habere voluptatem, & propterea operationes contrarias & pugnantes etiam comitari pugnantes voluptates, ex præced. num. apparet.*

5. Vo-

5 Voluptatum corporis illecebris ducuntur homines ad res turpes & à Judicio intellectûs alienas faciendas; molestiarum verò corporearum aculeis ab honestis& judicio intellectûs conformibus abstinentur. *Nam demonstratum in præcedentibus est, voluptatem operationis unius habere vim in aliâ præsertim contrariâ quod molestia in eâdem. Unde sequitur eum, cui magis jucunda est operatio appetitus difformis judicio intellectûs, abstinere ab iis operationibus quas judicium intellectûs dictitat. Quemadmodum verò in voluptatibus, ita contrà in molestiis sese habet. Cui ergò molesta est operatio quam dictitat judicium intellectûs, ille eò sectatur contrariam operationem. Habet enim ex naturâ contrariorum molestia hujus operationis in aliâ præsertim operatione contrariâ similem vim, quam in illâ alterâ propria voluptas obtinet.*

6. Voluptates corporis faciunt, ut homo magis inclinatus sit ad malè quàm benè vivendum. *Nam in præcedentibus dictum, voluptates augere & amplificare operationes. Scilicet ita comparatum est, ut, phantasiâ aliquid jucundi objectante, concitentur ab animâ sedem in corde habente calor spiritusq;, quibus ad operandum homo habilis redditur. Jam verò omnis homo à teneris etiam tunc, quando intellectus nondum operatur appetitûs sentit operationes & particeps fit voluptatum, quæ has comitantur. Unde fit, ut voluptates hæ augeant & amplificent appetitûs operationes, supprimant verò eas, quæ à Judicio intellectus proveniunt. Caussa itaq;, quare homines magis ad malè quàm ab benè agendum sint inclinati, est, quòd voluptates corporis cum iis quasi educatæ sint, & ita simile quid circa operationes intellectûs proprias conficiant, quod molestiæ. Si ergò benè agere est judicio intellectûs conformiter operari nec admittere, ut appetitus tendat in infinitum, sed refrenetur & ad mediocritatem servandam reducatur; malè agere verò, tendere eò quorsum sine ratione fert appetitus: sequitur, homines ad malè potius, quàm benè agendum à teneris proclives esse. Ex quibus colligimus, si mansissemus in statu integritatis, à nativitate statim intellectum per divinam gratiam suas edidisse operationes, & voluptatem ex hisce perceptam suppressisse eas quæ cum judicio rationis pugnant. Verùm hæc theologiæ sunt speculari, quæ unà docet, non Numini omnis naturæ principio hoc adscribendum esse, quod homo ita sit comparatus. Hoc sufficiat hîc nosse, voluptatem corporis esse passionem quandam, qua vita nostra à teneris imbuitur, quamque propterea difficilè est abstergere & eluere.*

7. Voluptates corporis sunt regula quædam, quâ vulgus hominum suas dirigit actiones. *Nam vulgus intellectum non erigit, sed ductu phantasiæ ad eas concitatur operationes, quæ cum voluptate cir-*

poris conjunctæ sunt, eas fugit, quas cum molestia videt conjunctas. Phantasia etenim exhibens futuram operationem efficit, ut quasi jam percipiatur voluptas quæ futura est, & hinc spiritus excitantur reddentes hominem ad operandum agilem.

9. Voluptates & molestiæ caussæ vitiorum hominibus existunt. *Nam homines voluptatibus illecti crebrius facientes quæ cum judicio intellectûs non congruunt, & molestiis ab actionibus, quas jubet ratio edere, sæpius deterriti tandem habitum sibi parant, ut nil nisi ejusmodi voluptates sectentur, omnesque contrà molestias fugiant. Ejusmodi autem habitus vitia sunt, v.g. delectatus semel vel aliquoties lucris acquisitis non à quo nec quibus mediis debebat, tandem habitum avaritiæ sibi parat, ut judicio intellectûs corrupto ita argumentetur.*

Quocunque paratur mihi pecunia sine labore non à quo nec quibus mediis justè acquiri solet illud faciendum.

Atqui si furtum facio paratur mihi pecunia sine labore non à quo nec quibus mediis justis paratur.

Ergò furtum est faciendum.

9. Præbent etiam voluptates & molestiæ signa virtutum & vitiorum. *Nam voluptas gignitur ex perceptione operationis naturæ congruentis: & quia quod per assvefactionem nobis inest quasi naturale est (consuetudo enim altera est natura,) sequitur eum, qui exinde, quod voluptatibus corporis abstineat vel rebus gravibus & molestiam communiter afferentibus gerendis implicatus sit, voluptatem percipit, pro virtuoso; contrà hunc, qui molestiâ afficitur, quod à corporis voluptatibus abstinere vel res graves & molestas gerere teneatur, pro vitioso habendum talemque dijudicandum esse.*

10. Voluptates vel corrumpunt voluntatem vel faciunt, ut licet in homine sit recta ratio actu primo, non tamen in actum secundum deduci queat. *Nam voluptates quatenus caussæ vitiorum sunt corrumpunt voluntatem, quatenus autem homo nondum redditus est vitiosus, nec dum tamen habitum virtutis sibi paravit, sed cum hisce pugnat iisq; resistere studet, nonnunquam ab iisdem superatur, dum non admittunt, ut voluntas ipsius recta in actum secundum deducatur.*

11. Voluptates & molestiæ voluntatem rectam impediunt, quò minùs actu secundo subsistat, eum in modum quo ebrietas, furor, somnus faciunt ne scientia actu secundo adsit, quam quis actu primo habet. *Nam phantasia objiciens appetitui imaginem futuræ operationis efficit, ut voluptates & molestiæ eam comitantes, quasi jam sentiantur, quib. appetitus excitatus facit ut homo persequatur vel fugiat à phantasiâ objecta: idque cùm appetitus perficiat immutando sangvinem*

circa

circa cor & gignendo varios affectus, concitando itidem vel sedando spiritus; turbatur inde sangvis, ut intellectus officium facere nequeat. (Ad hoc enim ut intellectus bene suo munere fungatur requiritur sangvis tenuis & sincerus: cujus indicium est, quod tenuem & sincerum sangvinem habentes vim intelligendi bonam præ cæteris obtineant, quodque ea in suo officio à sangvine per vapores ex ebritate turbato impediatur,) Et quia voluntas est appetitus cum intellectu seu ratione; recta, cum rectâ ratione: sequitur voluntatem rectam cessare ubi recta ratio actu secundo non adest, & per consequens à voluptatibus æquè impediri quo minus in actum secundum deduci queat ac scientia ebritate vel somno.

12. Voluptates & molestiæ actum secundum voluntatis rectæ vel ratione universalium vel ratione singularium propositionum præpedire possunt. *Definivimus namque voluntatem, quod sit appetitus quem præparavit intellectus practicus: non potest verò aliter intellectus in præparando appetitu suum munus perficere, quàm syllogismo practico, qui quando fit in primâ figurâ majorem habet universalem minorem singularem: quæ enim appetimus singularia sunt. Itaque quid possint voluptates & molestiæ circa utramque propositionem videndum erit.*

13. Voluptates & molestiæ efficiunt, ut homines scientes universales propositiones iisdem non utantur, aut si incidant, dum ductu voluptatum vivunt, easdem recitent non aliter ac pueri in scholis universalia ethica præcepta. *Nam experientia testatur, reperiri Christianos, qui quamdiu sibi relicti nec hujus mundi voluptatibus accensi, nec dolores & molestias percipiunt, hanc propositionem,* Christianum omnem Christi vitam imitari decet, *ita intellectu suo impressam habeant, ut nullam aliam veriorem credant, mox subjecti cruciatibus & tormentis Servatoris sui hujusque propositionis immemores declinandorum dolorum gratiâ faciant ea quæ ab istâ regulâ sunt aliena, & si quando eadem illis in memoriam revocetur, cernas ipsos eandem itidem recitare, sed sine sensu quemadmodum pueri qui in universalia penetrare nequeunt, aut inebriati recitantes aliquam propositionem metaphysicam: tantam namque vim habent molestiæ & voluptates corporis, affectusque, quos appetitus voluptatibus vel molestiis concitatus movet, ut non modò corpus immutent, sed & hominem ita pervertant, quò dormienti vel inebriato similis fiat.*

14. Cumprimis autem voluptates & molestiæ faciunt, ut ignoretur propositio singularis in syllogismo practico. *Id ex incontinentibus discimus, qui, licet iis in memoriam revocemus hanc propositionem,* quod reddit hominem vilissimum & contemptissimum

fugiendum est, *adeo ut eam probè percipiant, tamen in stupro committendo progrediuntur, hanc ob caussam, quòd concupiscentia & præsentes voluptates ex re venereâ faciant eos actu secundo non habere cognitam propositionem hanc singularem*, ego stuprum committens reddor homo vilis & contemptus. *Nam fieri non posse videtur, ut idem unà delectetur stupro & meditetur hanc propositionem.*

15. Impeditur voluntas recta ne se exserat potissimùm, quod cognitio propositionis singularis in syllogismo practico in usum deduci nequeat. *Nam contingit quem facere aliud quàm quod vult, licet syllogismi practici majorem & utriusque propositionis in eodem prosyllogismos sciat: hæc enim omnia salvo voluptatum præsentium imperio sciri possunt. At singularis illa propositio præcipua est in rebus agendis: quæ proinde impedita ne in actum deduci possit & considerari, facit ut homo aliter quàm vult operetur.*

16. Cæterùm exsatiato appetitu hujus singularis propositionis notitia redit, gignitque facti pœnitentiam. *Nam in quibus voluntas corrupta est, nec majorem propositionem veram dijudicant: unde syllogismum practicum nunquam aliter formant, quàm prout vitia dictitant: at qui ita superantur à voluptatibus, majorem propositionem ejusmodi veram statuunt, quâ, qui rectam voluntatem habent, reguntur: tantummodo, quòd voluptates & affectus præpediant considerationem minoris, quamdiu durant. Quâ de caußâ cessantibus impedimentis integer syllogismus, in quo voluntas recta posita est, redit, quem homo intellectu versans & facienda secundum rectam voluntatem cum factis conferens, semetipsum odisse & quæ facta sunt detestari incipit. Id quod pœnitentiam vocare solemus. Verùm de his plura dicentur infrà, quando de conscientiâ tractaturi sumus.*

17. Quorum voluntas quidem recta est, sed aut voluptates superare nequeunt aut patiuntur se vinci & superari molestiis, incontinentes vocantur & molles, non vitiosi. *Nam in improbis & vitiosis ne quidem salvum est principium, mens nimirum directrix; at in incontinentibus hoc principium adhuc integrum est, ad quod redeunt pœnitentiâ ducti. Facilè autem cum vitiosis confundi possunt, quia licet vitiosi non sint, faciunt tamen eadem quæ vitiosi solent; quemadmodum qui non stulti sunt eadem nonnunquam cum stultis faciunt. Quapropter & philosophis incontinentia dicitur improbitas non perpetua.*

ARTIC.

ARTIC. II.

DE PROÆRESI ET IIS QUÆ EANDEM VEL CORRUMPUNT VEL IMPEDIUNT NULLAMQUE REDDUNT.

1. Proæresin omnia ea vel corrumpunt vel nullam reddunt, quæ voluntatem. *Nam quemadmodum voluntas prærequirit scientiam boni & mali, quæ operatio intellectûs practici est; ita proæresis consultationem, quæ itidem intellectu practico absolvitur.*

2. Minus ex proæresi ergò operantur primò sensibus destituti & cumprimis auditu. *Nam consultatio fieri nequit, nisi vel propriâ experientiâ vel relatu aliorum perceperimus quæ ad quemcunque finem obtinendum conducant. Quam plurimum autem ad prudentiam & consultationem ritè instituendam facit auditus; quia præditi auditu quæ salutaria & conducentia sunt ab aliis audire & informatione uti possunt: muti autem & surdi nullam rerum salutarium cognitionem habent nisi eam quam propriâ experientiâ sibi pararunt. Cùm verò plus possit disciplina comprehendens id quòd à perquam multis per plurima secula observatum fuit, quàm unius hominis experientia: sequitur cœcos plerumque mutis & surdis prudentiores esse, & proinde mutos surdosque minus ex proæresi operari, quàm cœcos. Quamvis nonnunquam contingat mutos surdosque cœcis prudentiâ præstare propter naturalem, quæ iisdem inest, calliditatem.*

3. Secundò etiam minus ex proæresi operantur homines feri & bestiales. *Nam consultatio est quædam intellectûs operatio, quæ in hominibus feris nulla cernitur. Et quanquam interdum videantur ex consultatione agere: similiter tamen se res habet ac in brutis animalibus, quæ ductu phantasiæ operantur similia iis quæ homines ex prudentiâ faciunt.*

4. Omni proæresi tertiò reputantur destituti qui corruptam ex morbo habent phantasiam. *Omnis enim intellectualis operatio, & proinde etiam consultatio mediantibus fit phantasmatibus; quibus corruptis necesse quoque est operationem intellectûs practici in consultationibus se malè habere.*

5. Infantes quoque &, qui ultra infantiam sunt, impuberes nihil proæreticum facere censentur: *Nam consultatio proficiscitur ab intellectu practico, qui suas operationes non nisi cum tempore edit, quia experientiam quandam prærequirit. Quamvis hæc facultas in nonnullis, quales sunt qui naturâ callidi dicuntur, tam celeriter se exerat, ut etiam ante*

ante pubertatem calliditas in his deprehendatur. Quam ob caussam jura nostra tradunt, malitiam nonnunquam ætatem prævenire.

6. Multi quoque negligentiâ quâdam vel genere vitæ quod amplectuntur impediuntur ex proæresi operari. *Nam consultare est quærere; hoc vero cum molestiâ quâdam conjunctum est, quam homines fugientes consultare omittunt etiam tunc, quando necessarium est.*

7. Consultationem etiam affectus impediunt. *Nam affectus apud nonnullos suâ celeritate apud alios acrimoniâ consultationes impediunt. Si enim qui acutâ bile laborant ob celeritatem affectuum consultare impediuntur; at atrâ bile infecti ob vehementiam eorundem consultare nequeunt; quia bilis atra facilè recipit species quas phantasia offert.*

8. Tandem impeditur consultatio defectu quodam naturali investigandi media. *Quemadmodum enim nemo philosophus evadere potest, nisi sit instructus naturali facultate conjectandi caussas rerum, quamvis præcepta analytica perfectè noverit: ita quoque qui naturaliter non est inclinatus ad media proposito fini inservientia celeriter reperienda, nunquam prudens evadet.*

9. *Hactenus enarrata sunt quæ impediunt proæresin ratione consultationis:* sunt autem nonnulla quæ faciunt proæresin cessare etiam deliberatione seu consultatione factâ. *Nam multi deprehenduntur homines, qui benè consultarunt de mediis ad felicitatem humanam ducentibus, sed in deliberatis non subsistunt: v. g. multi consultatione rectâ invenerunt, abstinendum vino esse, quo felicem colant vitam: at in his appetendis non persistunt sed à constantiâ appetendi dimoventur voluptatibus & affectibus. Cum itaque proæresis sit appetitus ex consultatione subortus; sequitur, eam impediri affectibus & voluptatibus, quæ faciunt ut homo in deliberatis non permaneat.*

ARTIC. III.
DE
ERRORE CIRCA SINGVLARIA IN QVIBVS PRVDENTIA OCCVPATA EST.

1. *Superius dictum est, prudentiam aliter versari circa singularia judicando aliter sensus & phantasiam: Unde sequitur, aliter contingere errores circa singularia quatenus in iis versatur prudentia, aliter circa ea in quibus occupata est sola phantasia, v.g. solâ phantasiâ cognoscimus latronem, si acciderit nos spoliatos ab habente nigros capillos & torvam faciem, & ejusmodi hominem nunc denuò nobis obviam venire: sed prudentiâ latronem quem esse dijudicamus ex definitione latronis & signis*

gnis quæ singulas definitionis partes indicant. Quemadmodum enim mathematicus cognoscit hanc figuram A B C esse triangulum quoddam non ex nigro, flavo &c. sed quia videt esse spacium tribus lateribus clausum: ita vir prudens non ex iis quæ objectis sensuum accidunt solâque phantasiâ sed definitione singularia cognoscit & dijudicat, v.g. hunc Stichum furem cognoscit prudens exinde, quòd deprehendat eum esse contrectatorem rei alienæ invito domino.

2. Contingit itaque error circa singularia quatenus objecta prudentiæ sunt. 1. ob definitionem minus accuratè cognitam. *Nam si in definitione sit aliquid omissum vel superfluè insertum, reputabitur v. g. fur qui non est & non fur qui est. Si definitionem furis conceperis, quod sit contrectator rei alienæ, omißâ hac parte definitionis* invito domino, *habebis pro fure Titium sui amici, qui ultrò largiturus fuerat, panem apprehendentem & comedentem: sin verò eum demum credas furem, qui rem alienam invito domino contrectat & inde locupletior redditur, reputabis Stichum, qui rem furtivam statim iterum amisit, furem non esse, cum tamen sit: idque tibi continget propter definitionem superfluam. Unde consequitur, prudentis esse, definitiones accuratè nosse.*

3. Secundus error contingit ob hoc quòd singulas partes definitionis non semper sensu deprehendamus singularibus inesse, sed ex signis & conjecturis easdem colligere teneamur. *Ita enim comparati sunt homines, ut flagitia sua occultent, quò impunè peccare queant, & propterea ex multis signis ad singulas cujusque delinquentis definitionis partes ire cogamur. Verùm quia signa fallacia sunt nec unius generis, quod infrà in materiâ de præsumptionibus tradetur, mirum in modum decipimur.*

4. Hæc singularium cognitio nonnunquam planè impossibilis est. *Nam in singularibus quæ extra nos posita sæpenumero contingit omnia signa cessare, v.g. emo à Titio equum; prudentia me ducit, ut circa hunc Titium inquiram, an sit dominus: si enim à non domino quid emam, minus prudenter contraho in periculum amissionis me conjiciens. Deficientibus autem signis, ex quibus colligi possit Titium dominum non esse, contraho cum ipso velut domino, cum dominus non sit.*

5. Tertius error circa apprehensionem singularium contingit ob affectus. *Nam affectus nos occæcant, quò minus singularia ita apprehendamus, prout in rei veritate se habent. Sic ejus, quem odio prosequimur, actiones omnes in malam partem interpretamur, comem & affabilem adulatorem pronunciamus; seria tractantem, austerum & morosum; contrà ejus, quem amamus, actiones velut signa virtutum arripimus; unde fit, ut scurram concipiamus hominem affabilem; morosum, virum gravem.*

gravem. Cumprimis verò occœcat nos amor nostri, ut semper de nobis optimè judicemus; quia quilibet se ipsum quam maximè amat. Uti verò in amore & odio, ita in cæteris affectibus se res habet.

PARS QUARTA.
Membri Secundi
DE
MALA OPINIONE.

1. Mala opinio est perversum quoddam de rebus Judicium, ejusque caussa vel consistit in electione principiorum dialecticorum vel in argumentatione. *Nam principia, ex quibus progreditur opinio, sunt propositiones, quas enunciant seu statuunt vel omnes homines vel plerique vel sapientes aut prudentes, iiq; rursus vel omnes vel plerique vel sapientissimus aut prudentissimus quidam: unde necesse est malam opinionem consistere vel in principiis erroneis (Quomodo omnis humana opinio, quæ fundata est in principiis seu propositionibus, quibus fidem tribuimus ob auctoritatem humanam, cum metu erroris conjuncta est. Quæ verò credimus ob auctoritatem divinam sunt planè infallibilia & omni firmissimâ demonstratione firmiora. Unde sæpè dubitavi an deceat philosophum Christianum ita loqui: scio esse Deum non credo. Malo namque ego & scire & credere, quàm solummodo scire. Nam fides, quam in me excitat Spiritus S. ut credam esse Deum, me longè firmiorem reddit, quàm omnes philosophicæ demonstrationes. Quam proinde retinere tutius est, quàm solis fidere demonstrationibus philosophicis.) vel in pravis argumentationibus quæ ex principiis fortasse veris fiunt.*

2. Prima ergò caussa erroneæ opinionis est error in eligendis principiis dialecticis commissus. *Nam qui quod vulgus enunciat apprehendit & præfert ei quod prudentes & sapientes tradunt erroneum consequitur judicium ob principia erronea. Vulgus enim hominum plerumque à vero aberrat. Fit autem hoc vel contingenter & accidentariè, dum homo prudentes à vulgo distingvere nequit, vel propter voluptates & molestias; quia plerumque vulgus approbat quæ cum voluptate & rejicit quæ cum molestiâ sunt conjuncta, contrà quam prudentes faciunt. Unde fit, ut vulgi propositiones avidius velut principia arripiantur, quàm prudentum & sapientum. Quâ de re infrà plura dicenda erunt.*

3. Altera caussa est ignoratio argumentandi. *Hinc fallaciis Sophistarum miserum vulgus in quaslibet opiniones deducitur & ita misere seducitur.*

CAP.

CAP. V.

DE CAUSSIS ET PRINCIPIIS EX QUIBUS ETHICE ET SECUNDUM PHILOSOPHIAM MORALEM PROCEDENDO JUDICIUM FACIENDUM EST DE GRADIBUS MALITIÆ HUMANÆ.

1. Omnis operatio quæ in homine aliquo cernitur vel proficiſcitur ab ipſo homine quà tali vel à naturâ vel à neceſſitate vel tandem à fortunâ. *Nam ſuprà cap. 1. docuimus, hominem eſſe ſubſtantiam aliquam mobilem & propterea neceſſitati & caſibus ſubjectam. Unde fit ut quædam in hominibus operetur neceſſitas, quædam fortuna. Dictum quoque eſt* eod. cap. *ſubſtantiis mobilibus animatis plura ineſſe motuum principia quàm inanimatis, & ſic hominem præ cæteris omnibus animalibus quamplurimis motuum principiis inſtructum eſſe, quorum nonnulla ſunt communia cum reliquis rebus animatis, unicum verò ipſius proprium eſt, ſecundum quod ut homo operari dicitur nim. Judicium intellectus. Ex quibus ſequitur omnium operationum, quæ in homine deprehenduntur, principium vel intrinſecum vel extrinſecum eſſe; intrinſecum principium vel eſſe naturam vel id ſecundum quod homo dicitur nim. Judicium rationis extrinſecum vel neceſſitatem eſſe vel fortunam. (Quomodo verò caſus vel fortuna à neceſſitate differat,* ſuprà cap. 1. *dictum eſt.) Inde patet, omnem operationem quæ editur ab homine principium vel ipſum hominem vel naturam vel neceſſitatem vel fortunam habere.*

2. Principium operationis malæ ineſt homini, quando operatio talis eſt, ut requirat Judicium intellectus & homo cauſſa exiſtit ut vel perversè intellectus judicet, vel ut ejus Judicium rectum quieſcat nec ſeſe exerat. *Nam natura dedit homini intellectum, ut ſecundum hujus Judicium viveret quatenus homo eſt illudque conſulat. Quòd ſi perverſi judicii homo cauſſa eſt, aut aliàs facit, ut ſeſe exſerere judicium rectum & ſanum nequeat, operationis malæ exinde natæ cauſſa cenſetur.*

3. Duobus itaque modis contingit homini ineſſe principium ſuæ operationis, nim. vel ſi cauſſa ſibi exiſtit ut corruptè judicet vel ſi rectum habeat Judicium ſed admittat ut illud quieſcat. *Neque enim exiſtimandum eſt intellectum non hominem in cauſâ eſſe ut malè operetur; ſed dedit illi natura intellectum cujus præſcripto feliciter vivere poſſit, modo hoc agat, ut Judicium ejus integrum permaneat, & ſi integrum ſit ſeſe ſemper exerat nec voluptatibus quaſi in ſomnum conjiciatur.*

4. *Inde ergo petentes fundamentum nostræ comtemplationis dicturi sumus primo loco de homine quà tali mala operante, propterea quod caussa existat intellectûs corruptè judicantis.*

MEMBR. I.
DE
HOMINE QVATENVS IPSE SIBI CAVSSA EXISTIT JVDICII CORRVPTI VITIIS SE INQVINANDO.

1. Primum illud quo hominis Judicium corrumpitur sunt vitia. *Nam vitiis laborantes tendunt ad mala tanquam, ad bonum, & judicant ita operandum esse quemadmodum operantur. Habitus enim facit ut aliter judicare nequeant.*

2. Pessimi sunt & pro perfectè malis habendi vitiosi. *Nam homo malè operatur vel quia principium operationum habet corruptum, vel quia adhuc integrum in ipso est. At gravius delinquit, qui hoc agit ut principium suarum operationum corrumpatur quàm qui ita peccat, ut studeat illud integrum conservare. Vitiosus autem omnis volens hoc agit ut principium ipsius agendi corrumpatur. Dum namque sæpius mala agit caussa vitii sibi existit. Nemo verò est qui ignoret ex crebris actionibus in quâq; re habitum gigni, præsertim hodiè quando in scholis non modò sed & ecclesiâ publicè hæc docentur. Unde quivis vitiosus assvefiens vitio sciens assvesit, principiumq; suarum actionum volens corrumpit. Ex hisce liquet pessimos peccantium esse vitiosos.*

3. Nec tamen vitiosi omnes eodem gradu habendi sunt. *Nam vitia invicem collata ejusdem fœditatis & malitiæ non sunt, sed alterum altero fœdius magisq; malitiosum. Id quod vel commune hominum suffragium docet in prodigalitate & avaritiâ: nemo enim negabit avaritiam fœdius esse vitium prodigalitate.*

4. *Quapropter primò generaliter dicturi sumus de caussis graduum malitiæ, deinde quatenus singulis vitiis eæ caussæ insint subjiciemus: ita namque quantum malitiæ unumquodq; vitium contineat manifestum erit.*

ARTIC. I.
DE
CAVSSIS GRADVVM MALITIÆ IN VITIIS.

1. Caussæ graduum malitiæ ab ipsâ vitii naturâ petendæ sunt. *Nam vitium suâ naturâ quid malitiosum est.*

2. Est

2. Eſt autem Vitium habitus proæreticus quo læduntur bona humana dum à mediocritate abitur. *Eſt enim vitium contrarium virtuti, hanc autem eſſe habitum conſervantem bona humana mediocritate ſuâ latiſſimè demonſtravit Ariſtoteles in libris de moribus. Id quod noſtram confirmat definitionem.*

3. *Singulas ergò partes definitionis percurrentes conſiderabimus cauſſas graduum malitiæ, 1. quatenus vitium eſt habitus. 2. quatenus proæreticum quiddam eſt. 3. quatenus eſt quiddam lædens bona humana. 4. quatenus à mediocritate abit.*

4. *Vitium quatenus habitus eſt reddit hominem turpem & reprehendendum, quia ſpontè ſibi acquiſivit & cauſſa ejusdem fuit obſequendo voluptatibus, per quas vitia ſubrepunt: unde ſequitur,* illud vitium magis reprehendendum eſſe cujus quis magis cauſſa ſibi exiſtit.

5. *Inde porrò deducitur,* illud vitium deterius eſſe quod quis magis voluntariè contrahit. *Nam quod magis voluntarium eſt ejus quoque magis cauſſa exiſtimus. Uti enim ejus quod invitum eſt & quò magis tale exiſtit eò minus cauſſa dicimur; ita contrà in voluntario ſe habet.*

6. Eſt & illud vitium fœdius & majori reprehenſione dignum, quod verſatur in eo circa quod virtutes paratu faciles ſunt. *Nam cujus contrarium facilè parari poteſt, id nobis magis ex voluntate ineſt: hujus autem magis cauſſa exiſtimus.*

7. *Habitus porrò eſt quiddam ſuâ naturâ firmiter inhærens. Unde ſequitur,* Vitium eò deterius eſſe quò firmius inhæret. *Nam quia vitium ſuâ naturâ eſt quiddam fœdum & reprehendendum abolendumq;, etiam eò deterius erit quod magis naturam vitii habet, tale autem quid eſt habitus firmius inhærens. Quâ de cauſâ vitium eò deteſtabilius erit, quò firmius inhæret quoque minus ſanabile eſt.*

8. *Hinc deducimus,* vitium quod cum ætate augetur magis deteſtandum eſſe. *Nam quod cum ætate augetur firmius inhæret minusq; ſanabile eſt.*

9. Illud quoque pejus vitium eſt ad quod naturâ homines magis ſunt propenſi. *Nam quod magis naturale eſt minus expelli poteſt firmiusq; inhæret.*

10. Vnde conſequitur, illud quoque deterius eſſe quod crebrius eſt. *Nam ad id cenſentur homines naturâ propenſi & proclives quod crebrius ab iiſdem fieri ſolet.*

11. Eſt & illud vitium deterius quod magis latet. *Nam quò morbus magis latet, eò minus corrigi poteſt: huic namque remediis ut corrigatur & emendetur occurrimus, quod adeſſe ſcimus.*

12. Quod itaque vitium speciem virtutis habet majus est eo quod nihil virtutis præ se fert. *Nam quod speciem virtutis præ se fert magis latet. Quod verò magis latet minus emendabile est.*

13. Cujus vitii effectus seu facta & operationes ex eo descendentes magis latent est deterius. *Nam vitia ex effectibus & operationibus cognoscuntur. Unde consequitur illud magis latere cujus opera magis latent, & per consequens minus sanabile esse.*

14. Est quoque vitium habitus proæreticus; unde fit, ut illud deterius sit quod magis proæreticum existit. *Nam cum vitium suâ naturâ fœdum sit, eò fœdius magisq; abominandum erit, quò plus de essentiâ participat.*

15. Inde porrò deducimus, eum hominem magis vitiosum esse qui cum majori subtilitate in mediis investigandis vel majori cum artificio mali quid commisit. *Nam hæc arguunt quiddam magis proæreticum. Quemadmodum contrà minus proæreticum censeri debet quod quis facit oblatâ & non quæsitâ occasione, v. g. si furi patentes offerantur fores.*

16. Quod vitium magis insidiosum est gravius existit. *Nam magis insidiosum etiam magis proæreticum est: multum quippe requiritur consilii in insidiis struendis.*

17. Eandem ob caussam & is videtur magis vitiosus qui ex concupiscentiâ quàm qui ex irâ operatur. *Nam concupiscentia lentè irrepit & proinde magis proæretica est quàm ira, quæ subitò & cum vehementiâ movet hominem: adeoque in concupiscentiâ magis consilio locus est quàm in irâ. Pariter quod ex amaritudine fit magis vitiosum censetur quàm quod ex iracundiâ: illud namque magis proæreticum est.*

18. Pejor quoque & ille censendus qui quid mali comminiscitur & reperit, quàm qui id non facit. *Nam comminisci proæreticum est.*

19. *Vitii naturam tertiò in hoc positam esse diximus, quòd lædat bona humana. Et quia omne bonum vel est honestum vel utile vel jucundum, it. vel publicum vel privatum, it. vel proprium ejus qui peccat vel alienum; necesse est varias vitiorum inde oriri differentias.*

20. Vitia quibus læditur bonum publicum longè deteriora sunt iis quæ lædunt bonum privatum. *Nam quò præstantius est bonum quod læditur eò gravius censendum quod læsionis principium & caussa existit: at bonum publicum privato longè præferendum est.*

21. Est & hoc pejus quod damnosum est aliis quàm cujus læsio in ipso subsistit operante: *Nam quod damnosum aliis est reddit odiosos, removendos, tollendos & cum injusto particulari conjunctum est: Idque longè pejus est eo quod tale non est.*

22. Quod

22. Quod damnosum est meritò pejus censendum est, si tollat bonum quod majoris æstimationis est. *Damnosum propriè est quod æstimabile aliquod bonum tollit vel minuit; in his autem malum illud censetur gravius quod tollit bonum majoris precii vel æstimationis.*

23. Quod lædit bonum jucundum naturâ & cum honestate conjunctum deterius est eo quod lædit jucundum minus naturale & nullam cum honestate communionem habens. *Nam jucundum naturale & cum honestate conjunctum præstantius est eo quod nullius honestatis particeps est. ita v.g. naturâ & cum honestate jucundi sunt liberi parentibus.*

24. *Qui bonum lædit proprium illudq; vel utile vel jucundum nec improbus nec detestandus censetur, sed qui lædit bonum honestum.* Omne autem vitium, quo læditur peccantis honestas propria, vel est horrendum & abominandum, vel turpem vel vilem vel stolidum & vanum peccantem haberi efficit. *Et hoc ordine videntur se invicem consequi qui ejusmodi vitiis laborant.*

25. Quartò majorem vitiositatem indicat major à mediocritate distantia. *Nam cùm vitii natura in hoc posita sit, quod à mediocritate recedat, majus vitium necessariò erit quod à medio magis remotum est.*

26. *Tandem notandum est, quemadmodum virtus vera nulla sola existit, sed reliquas virtutes sibi comites habet; ita vitium quodque solere alia vitia secum trahere.* Vti ergò præstantior est virtus quò plures alias sibi comites habet; ita quoque vitium quò magis cum aliis conjunctum est eò fœdius habendum. *Sic v.g. Intemperantia Neronis secum trahebat comitem crudelitatem, ut occideret matrem & præceptorem.*

27. *His præmissis tradere poterimus quid cuique vitio malitiæ insit, servato ordine quo Aristoteles virtutes in libris de moribus tractat & proponit.*

ARTIC. II.
DE AVDACIA ET TIMIDITATE.

1. *Videamus primo loco quid malitiæ insit audaciæ, initio facto ab eo quod habitum concernit. Est ergò audax in hoc malitiosus magis quàm timidus.* 1. quod habitum magis voluntariè sibi paravit. *Nam audaculi hoc omnibus modis agunt ut fortes videantur, quemadmodum sophistæ ut appareant sapientes, licet non sint: adeoque aliquâ voluptate,*

quæ scil. inde percipitur, quod fortes reputentur, ducuntur ad habitum parandum; quod indicat, habitum in iisdem magis voluntarium esse. Est secundò & audax minus sanabilis. *Forti enim similior est & sub specie hujus latet.*

2. Est porrò audax timido deterior quia magis lædit. *Nam non modò seipsum lædit, objiciendo se periculis quibus non debebat; sed & alios; Et ita ad lædendum inclinat, præsertim si in malis versatur.*

3. In eò audax timido videtur præstare, quòd propior sit medio, fortitudini nimirum. *Nam hoc agit audax ut forti similis videatur. Ergò & studet ea facere quæ fortis facere solet.*

4. Trahit quoque audacia secum alia vitia, nim. 1. arrogantiam. *Nam sibi fortis viri laudem sumit, non obstante, quòd sciat, se hac dignum reverâ non esse.* 2. ipsam timiditatem. *Nam audax in rebus formidolosis se jactat, eas tamen non perfert: & hoc ipso pejor est eo, qui simpliciter est timidus.*

5. Contrà timidus ratione habitûs minus malitiosus videtur. *Nam* 1. *peccat non confidendo sed metuendo, deterreturq; ab actionibus fortibus molestiis: adeoque acquirit habitum suum magis coactè & violenter quàm spontè. Idem etiam inde confirmatur, quia versatur in eo quod rarum & non quotidianum & perconsequens tale existit, in quo virtus paratu difficilis est. Difficile quippe est habitum sibi parare in iis quæ rarò occurrunt.* 2. *Magis quoque sanabilis est hic habitus quoad hoc quod non facilè lateat sed statim prodatur; licet propterea non possit facilè eradicari, quia naturalis magis est: ducitur enim quævis substantia naturaliter ad conservationem sui fugitq; terribilia.*

6. Habet & timiditas quoad hoc minus malitiæ; quia minus lædit quàm audacia. *Nam tendit hoc vitium ad conservationem hominis, ne substantia ejus pereat. Sed si læsio quædam per hoc vitium contingit infertur ea omittendo. v, g. quando timidus pro patriâ non pugnat.*

7. Sed in hoc timiditas deterior est, quòd recedat magis à medio, fortitudine nim. *Et quoad hoc etiam vitium minus sanabile est: difficilius enim à vitio longius distante ad medium devenitur.*

ARTIC. III.
DE INTEMPERANTIA.

1. Intemperans ratione habitûs sui consideratus multâ laborat malitiâ. *Nam* 1. *versatur in concupiscentiâ jucundi sectando cupiditates, magisq; spontaneè quàm timidus sibi habitum acquirit: timi-*

tus

dus etenim ducitur fugâ molestiarum, & habitum consequitnr, dum per molestias de suo statu deturbatur: Intemperans verò nullas sentit molestias, nisi quando voluptatibus frui nequit dumq; in concupiscentiâ versatur. Improbior ergo intemperans timido est; quia singulas operationes sponte edit, quibus habitum parat; cum timidi operationes singulæ propemodum violentæ sint; utpote qui ad peccandum metu mortis adigitur 2. *Versatur timidus in concupiscentiâ quæ non coercita inexplebilis est; unde vitium circa hanc contractum tanquam in re inexsatiabili occupatum insanabile redditur.* 3. *Est & hoc vitium naturale & creberrimum. Nam videmus plerosque homines duci jucunditate cibi potus & rei venereæ. Quam ob caussam rursus minus sanabile existit.* 4. *Versatur & hoc vitium in rebus quotidianis & periculo omni vacantibus; in quibus virtus paratu facilis est; quia quotidie datur occasio eam exercendi. Unde fit ut intemperans sit improbior & flagitiosior timido: utpote cùm timidus versetur circa periculosa & non quotidiana, in quibus non facile est virtutem parare.* 5. *Auget etiam hujus habitûs malitiam, facitq; ut inemendabilis sit, quod ex hoc habitu operantes sua flagitia occultare facilè queant: stupra enim scortationes adulteria pleriq; celare norunt.* 6. *Sed quoad hoc intemperans quidem audaci fœdior, quòd non æquè sub specie virtutis ac audax latitare possit, non tamen æq; insanabilis. Nam vitium, quod sub specie virtutis latitare nequit, aptius est ad corrigendum & emendandum.*

2. Ratione damni & læsionis videtur intemperans non æquè improbus ac audax. *Nam quà alis nulli alii intemperans quàm sibi nocere videtur, &* 1. *quidem quoad rem familiarem quæ per intemperantiam exhauritur.* 2. *quoad honestatem & æstimationem: est enim intemperantia vitium puerile; quia intemperans æq; ac puer cupiditatem sequitur ducem vitæ; & propterea pro vili meritò habetur castigandusq; instar pueri est, ne vitium impunitate amplificetur & augeatur. Nonnunquam tamen & intemperantia honestatem publicam lædit, civitatemque totam quasi abominandam reddit, quando scil. eò per intemperantiam homines delabuntur, ut non contenti amplius iis, quæ naturâ jucunda sunt, quærant objecta voluptatis præter naturam, v.g. quando peccata sodomitica committunt.*

3. Trahit hoc vitium secum alia, prodigalitatem nim. avaritiam, iracundiam erga eos qui prohibent, ut adeò ob hoc etiam plus malitiæ præ cæteris in se contineat. *Nam intemperantia facit, ut pecunia impendatur in res voluptuosas seu eas in quas non debebat; absumptâ pecuniâ, quò porrò luxuriam suam exercere queant, coguntur homines undiquaque rursus pecuniam illicitis mediis & unde non debe-*

bant

bant quærere. Ex quibus constat, quare intemperantiam comitentur prodigalitas & avaritia. Quare autem & Iracundia comitetur hoc vitium hæc caussa est, quia cupiditas omnis tendens ad voluptates conjuncta est cum molestiâ: & proinde omnes cupidi luxuriæ & rerum venerearum ad iram sunt proni; quia, quod infrà de præsumptionib. *tradetur, ad iram dispositi sunt sentientes molestiam, præsertim si impediantur in eo ex cujus indigentiâ molestiam percipiunt. Testatur hoc ipsum quoque experientia, ad quam colligendam exemplum præbet præ cæteris Nero, qui in ipsam matrem propterea crudelitatem exercuit.*

ARTIC: IV.
DE AVARITIA ET PRODIGALITATE.

1. *Avaritiam considerabimus primò ratione habitûs quatenus acquiritur.* Et 1. habitus hic magis spontaneus est quàm timiditas. *Oritur namque ex voluptate habendi, non ab aliquâ molestiâ vim quodammodo afferente. Item versatur in quotidianis in quibus facilè est virtutem acquirere crebris exercitiis quæ sese offerunt. Ex quibus deducitur, avaritiæ vitium magis voluntarium & timiditate quoad hoc deterius esse.* 2. Firmius inhæret quàm prodigalitas. *Nam augetur hoc vitium cum ætate; quia senes naturâ inclinati sunt ad tenacitatem. Est quoque magis naturale & crebrius, quia pleriq; magis studio pecuniæ ducuntur quàm ad largiendam proclives existunt. Quoad hoc verò vitium avaritiæ magis emendabile est quàm prodigalitas, quòd non diu sub specie virtutis latere queat; quia liberalitati nullo modo simile est, nisi quod hodiè sub prætextu frugalitatis & parsimoniæ nonnunquam soleat laudari.*

2. Est & ratione proæreseos avaritiæ vitium deterius enarratis vitiis, quia magis proæreticum est. *Nam consistit hoc vitium in concupiscentiâ habendi & propterea insidiosum est. Varias etenim struunt insidias qui pecuniam quærunt. Idq; testantur artificia latronum & furum quibus pecuniæ parandæ gratiâ utuntur.*

3. Præ cæteris verò vitiis hoc avaritiæ inest quòd noceat & propterea omnibus exosum sit. *Nam vulgus omnia ex utilitate æstimat: avarus autem bona utilia lædit. Unde fit, quòd vulgò omnis avarus exosus sit.*

4. Auget quoque hoc malitiam avaritiæ, quòd magis à virtute, liberalitate nim. recedat, quàm prodigalitas. *Nam cùm liberalitas magis in dando quàm accipiendo versetur, prodigalitas similior huic virtuti quàm avaritia est.*

5. Tan-

5. Tandem & vitium hoc plerumque cum injustitiâ particulari conjunctum est aliisque rebus turpibus quæ fœditatem hujus augent. *Nam avari peccant infra modum dando & supra modum accipiendo, cui utriq; plerumq; accidit injustum; quia injustum in inæqualitate consistit, quæ oritur exinde, si plus quàm debebamus accipiamus, minus demus. Trahit etiam hoc vitium secum arrogantiam & adulationem. Nam multi pecuniæ acquirendæ gratiâ jactant sibi majora inesse quàm insunt, fiuntq; arrogantes: multi etiam nihil reprehendunt, sed omnia in aliis laudant, fiuntq; adulatores.*

6. In specie verò quia vitium, cujus malitiam speculamur, consistit vel in accipiendo supra vel in dando infra modum, illud deterius censetur quod in accipiendo quàm quod in dando consistit. *Nam accipere est plerumq; cum majori turpitudine conjunctum, & eò fœdius quò plus turpitudinis accipientes subeunt. Ita v. g. avarorum deterrimi sunt latrones & fures, qui turpis lucri gratiâ se in maxima pericula conjiciunt: hos excipiunt lenones, fœneratores, sordida opificia tractantes; quibus exiguum lucrum magnâ mercede amissione scil. existimationis constat. At minus vitiosi his sunt qui in dando deficiunt, quales sunt parci, tenaces, sordidi. Nam hi aliena non appetunt minusque lædunt: sæpenumero etiam ex bonâ intentione operantur, rerum nim. turpium fugiendarum studio, ne paupertate adacti prohibitas artes sectari teneantur.*

7. Prodigalitas contrarium avaritiæ vitium est quidem habitus voluntarius; *quia in eo versatur quod quotidianum est, nec tendenti ad liberalitatem desunt unquam exercitia quibus paretur. Quam ob caussam etiam prodigus pejor timido videtur.* At habitus non est diuturnus. *(Quâ in parte prodigus minus malitiæ quàm vel avarus vel timidus habet.) Nam corrigitur hoc malum 1. ætate; quia senectus regulariter parcos tenacesque reddit. 2. defectu mediorum; quia prodigus semper dat, & propterea statim destituitur facultatibus, cogiturq; ita ob carentiam mediorum, quæ ad exercendum hoc vitium requiruntur, ab eodem abstinere. Potest etiam propterea facilè emendari, quia minus innatum minusq; crebrum est: plerumque enim homines sua commoda quærunt, idque hac de caußâ, quod quilibet se quam maximè amet & vulgus amorem sui in hoc positum existimet si sibi commoda pecuniaria quærat. Indiget itaque prodigus curatore tantùm, cujus ope facilè ad meliorem frugem redire potest; sed hoc destitutus facilè in alia vitia prolabi potest, de quibus mox dicetur. Et quamvis emendationem impedire videatur, quòd hoc vitium sub specie liberalis latitet; (est enim prodigus similior liberali quàm avarus) Id tamen non diu contingit; quia mox apparet profusio.*

8. Quod proæresin concernit, est hoc vitium minus proæreticum quàm avaritia. *Concupiscentia etenim dandi non est insidiosa, sed habendi concupiscentia, quâ laborat avarus.*

9. Quoad hoc præ cæteris minimè malus videtur prodigus, quòd nemini damnum inferat, nec ullius alterius bonum lædat. *Nam aliis hominibus potius utilis quàm damnosus existit. Lædit tamen seipsum; non quidem ut abominandus, turpis aut vilis, sed potius stolidus habeatur & misericordiâ dignus.*

10. Propius quoque liberali accedit quàm avarus. *Nam huic insunt quæ liberalem reddunt: in hoc tantùm differt, quòd donationes non faciat prout decet. Et hac in parte minus etiam malus est quàm timidus vel intemperans: hi enim virtuoso nulla in re similes sunt.*

11. Prodigalitatis vitium comitantur plerumque 1. intemperantia. *Nam plerumq; prodigi impendunt pecuniam in res obscœnas & ab intemperantiâ natas; cùm enim vitam honesti regulâ non dirigant, pecuniam in res voluptuosas impendunt.* 2. avaritia. *Deficientibus enim facultatibus homines profusioni dediti plerumq; sine religione honestiq; curâ corradunt & parant unde non debebant. Contingit etiam respectu certarum personarum prodigum avarum dici: uti enim in adulatores & voluptatum ministros largus, ita in probos, honestos & temperantes parcus existit.*

ARTIC. V.
DE
VITIO PUGNANTE CUM MAGNIFICENTIA.

1. Utrumque vitium cum magnificentiâ pugnans nihil malitiæ habere videtur. *Nam peccans contra magnificentiam vel in res parvas magnos vel in res magnas parvos facit sumptus. Sed hæc nullam dedecoris vel turpitudinis merentur notam: præsertim cùm nemini damnum hisce inferatur. Ad summum ergò stolidis annumerantur qui adversus magnificentiam peccant.*

ARTIC. VI.
DE
SUPERBIA ET DEMISSIONE ANIMI.

1. *Magnanimitati adversatur primò superbia.* Estque hoc vitium si habitum spectes magis voluntarium quàm timiditas. *Nam*

ducti concupiſcentiâ honorum & voluptatibus, quas ex iisdem percipiunt, in hoc incidunt vitium; non per fugam & quaſi violentiam, quemadmodum timidi. Videtur verò habitus hic minus firmus. *Nam ſuperbus ſeipſum qualis ſit indicat & coarguit, dum quaſi dignus res amplas conatur & ſuſcipit, ſuaſq; res ſecundas notas & manifeſtas reddere ſtudet, eaſdem deprædicando vel veſtitu, habitu, geſtuq; corporis oſtentando, quò inde honores adipiſcatur. Cumq; hoc pacto minus latitet ſuperbia, aptior eſt ad emendandum, quàm vel audacia vel intemperantia.*

2. Videtur etiam ſuperbia neminem æquè lædere ac audacia & avaritia, ſed, ſi qua ex hoc vitio fit læſio, in ipſum ſuperbum redundare. *Nam avaritiâ læditur bonum utile, at ſuperbiâ potius jucundum: dum namque ſe virtuoſis & magnis honoribus dignis ſeque ſuperioribus ſimilem paribuſq; ſuperiorem reputat inferiores autem quos exiſtimat præ ſe contemnit, in omnibus creat moleſtiam, non modò aliorum iram odiumq; in ſe concitat, ſed etiam facit ut pro ſtolido à cunctis habeatur. Qui enim ſeipſum ignorat ſtolidus eſt.*

3. Quoad hoc tamen minus mala ſuperbia videtur, quòd ſit magnanimitati vicinior quàm demiſſio animi. *Nam magnanimitas in honoribus occupata eſt magnis fruendis: at demiſſio animi facit ut honores fugiantur.*

4. Contrà demiſſio animi firmius inhæret quàm ſuperbia minusque emendabilis eſt. *Nam 1. latitat hoc vitium ſub ſpecie modeſtiæ: ſolent enim communiter modeſti vocari qui honores non ambiunt: 2. videtur etiam magis naturale eſſe quàm ſuperbiæ vitium: plerumque enim homines ad pigritiam propenſiores ſunt, & ſub ſpecie contemptus honorum declinant à ſe operationes virtuoſas, & actiones honeſtas ſtudiaq; refugiunt, tanquam his indigni. 3. hoc quoque haud parum juvare videtur, ut minus emendetur; quia humiles & demiſſi aliis hominibus tolerabiliores ſunt quàm ſuperbi: horumq; actionibus propterea non æq; adverſantur homines.*

5. Læſio, quæ ex hoc ſuboritur vitio, itidem non ad alios ſed ad ipſos vitioſos pertingit, minorque eſt quàm quæ ex ſuperbiâ contingit. *Nam ſuperbi in odio ſunt & pro ſtolidis habentur: at qui demiſſi ſunt animi non quidem ſunt in odio ſed contemptu hominum; quia ſemetipſos nullis honoribus boniſq; dignos reputantes faciunt, ut & alii idem de his ſtatuant i. e. eos contemnant; nec ſtolidi ſed pigri potius reputantur. Nam vitium, quo laborant, iisdem non ex ignorantiâ ſui, quemadmodum ſuperbis, contingere exiſtimatur: (quis enim hominum bona, ſi qua habet, ignorat?) unde potius pigri & ſegnes quàm ſtolidi vocantur. Hoc tamen negandum non eſt, hanc de indignitate ſui opinionem multas & præclaras*

in hominibus supprimere actiones, & eosdem à virtutum studio avertere, qua in re humiles superbis deteriores videntur.

6. *Est verò & hoc magis reprehendendum in humilibus, quòd longius à magnanimitate absint quàm superbi.*

ARTIC. VII.
DE
AMBITIONE ET HONORUM CONTEMPTU VITIIS MODESTIÆ OPPOSITIS.

1. Ambitionis vitium magis voluntarium est quàm timiditatis. *Nam cupiditate honorum, & voluptate, quam ex iisdem percipit, ducit urqui crebris operationibus hunc habitum sibi parat: cùm contrà timidus ex fugâ molestiæ impellatur.* Est & magis insanabile quàm prodigalitatis, & quoad hoc simile intemperantiæ vitio. *Nam quemadmodum voluptatis ex cibo, potu & re venereâ; ita quoque honorum cupiditas in infinitum tendit, nec, ratione semel corruptâ, exsatiari potest.*

2. Est præterea & hoc vitium magis quàm vel prodigalitatis vel intemperantiæ vel timiditatis proæreticum. *Nam dum præ cæteris ambitiosus honores concupiscit, varias insidias struere aliis cogitur: quod facit eum insidiosum æquè ac avarus est.*

3. Est & ambitiosus aliis damnosus. *Nam studet aliorum honores supprimere, quò ipse solus præemineat.*

4. Non idem apud omnes de ambitioso judicium est, quod attinet ad deviationem à medio. *Nam interdum laudatur comparatus scil. ad vulgus: respectu hujus enim honestatis studiosus & laudabilis videtur: at si referatur ad eos, qui reverà virtuosi sunt, reprehensionem meretur, velut nimiâ honorum cupiditate flagrans.*

5. Ambitionem comitatur injustitia particularis. *Nam qui sibi ratione honorum plùs sumit quàm debetur injustus est: id verò facit ambitiosus, dum studet sibi quidvis honorum parare aliis detrahere, non habitâ ratione dignitatis.*

6. Contrà honoris contemptor peccat potius omittendo minusque voluntariè habitum sibi parat. *Nam nihil mali quærit, sed bonum quærendum omittit.*

7. Nec præterea de eo satis constat in quantum à virtute absit. *Interdum enim vituperatur tanquam ne ex honestis quidem rebus honoris impetrandi consilium suscipiens; nonnunquam verò laudatur velut modestus. Et ita dum cum ambitioso de virtute certat honorum*

contemptor, non satis constat, quis horum ad mediocritatem magis accedat.

ARTIC. VIII.
DE IRACUNDIA ET NIMIA LENITATE.

1. Habitus iracundiæ quodammodo voluntarius videtur magis quam timiditas. *Versatur enim hic habitus in quotidianis & propterea talibus in quibus virtus paratu facilis est ob exercitia crebra quæ circa hanc acquirendam institui possunt.* Est quoque hic habitus non facilè emendabilis. *Nam iracundiæ vitium frequentius est lenitate, & proinde magis naturale; quia usitatum hominibus ad ultionem tendere, multum juvante temperamento cholerico.*

2. Proæreticum quoque vitium iracundiæ est præ prodigalitate, timiditate & similibus. *Nam iracundi tendentes ad vindictam insidiosi sunt, præsertim amari, qui iram suam comprimunt & occultant non tamen quiescunt, donec injuriam ulti fuerint: hi etenim varia struunt consilia suos adversarios lædendi.*

3. Iracundia præ lenitate, intemperantiâ, timiditate, prodigalitate malitiosa est lædendo alios. *Nam ira omnis tendit ad vindictam, quæ in læsione quâdam posita est. Præter læsionem autem quam inferunt iis, à quibus ad iram accensi sunt iracundi, aliis quoque hominibus etiam amicis sunt molesti, nec ad conversationem apti; quo ipso & sibi nocent.*

4. Est autem Iracundia etiam propterea lenitate nimiâ deterior, quia magis à mediocritate recedit. *Nam virtus in compescendâ & comprimendâ irâ consistit. Quamvis iracundi nonnunquam ut virtuosi laudentur, quia præ se ferunt animum virilem, fortem & ad imperandum natum: adeoque sæpè hoc vitium sub specie fortitudinis latitat.*

5. Contrà lenitatis nimiæ habitus videtur emendabilis. *Nam hic habitus minus naturalis hominibus communiter existit; quia propensiores plerique sunt ad vindictam quærendam. Quamvis hoc multùm impediat emendationem, quòd lateat sub specie virtutis, &, ut paulò post dicetur, ad mediocritatem quamproximè accedat.*

6. Est præterea nimia lenitas vitium nulli alii nocens quàm hoc vitio laboranti. *Nam qui est propensior ad ignoscendum quàm vindicandum nemini nocet; facit tamen ut dum non succenset iis quibus debebat, non modò pro stolido sed servili homine habeatur; quia contume-*

lias in se suosq; pati servilis hominis est; nescire autem quas ob caussas succensendum, stolidi.

7. Est porrò & hic habitus minus malus, quia mediocritati seu virtuti vicinior est. *Nam hoc laborans vitio videtur ab omni animi tumultu liber ac solutus esse, nec admittere ut à perturbatione trahatur.*

ARTIC. IX.
DE
ADULATIONE ET MOROSITATE.

1. Adulatorium vitium propterea minus emendabile est, quia latitat sub specie virtutis. *Nam adulator putat se eum, cum quo conversatur, nullo modo offendere debere: Virtuosi autem hunc sibi scopum propositum habent, ut potius delectent quàm offendant.*

2. Videntur etiam adulatores nullius bonum lædere sed seipsos potiùs. *Nam præ se ferunt amicitiam; est enim adulator similis amico in amicitiâ inæquali: unde nemini nocere videntur. Et quamvis principes multa sæpenumero incommoda patiantur ex adulationibus; non tamen id faciunt adulatores quà tales; sed ipsi principes in caussâ sunt ob credulitatem suam & quia his delectantur. Quà tales autem lædunt se ipsos: quia cum damno & turpitudine delectare student.*

3. Est quoque vitium adulatorium sæpè conjunctum cum avaritiâ vel ambitione. *Nam permulti reperiuntur adulatores qui id faciunt lucri vel honoris gratiâ.*

4. Morositatis contrà vitium emendabile magis quàm adulatorium videtur. *Nam sub nullius virtutis specie latitat, & ubique offendit concitatq; hominum iras: ut adeò quotidiè corrigatur ac emendetur.*

5. Nullum quoque bonum honestum hoc vitio læditur sed jucundum. *Nam morosi in omnibus contradicentes & adversantes videntur similes iis qui studio honestatis alios candidè reprehendunt: bonum tamen jucundum lædunt, quia contradicere in omnibus molestiam creat.* Sibi ipsi verò potissimum damno est morosus. *Nam concitat in se odia hominum, dum contradicit, dumq; nihil curæ impendit, ne quem offendat, & ita præ se fert speciem contemnentis.*

ARTIC. X.
DE
ARROGANTIA ET DISSIMULATIONE.

1. Arrogantiæ vitium videtur quidem emendabile, sed rarò radicatum in hominibus iterum exstirpatur. *Nam arrogans qui de se falsa loquitur vendicatq; sibi res gloriosas quæ non insunt, aut majores iis quæ insunt, non diu latet, sed ab omnibus prudentioribus risu excipitur, ut adeò se corrigendum omnibus penè exhibeat. At ob nimium amorem sui, quo quisque hominum se ipsum prosequitur, correctione nullus arrogans se emendari patitur: hoc namq; quivis trahitur ad statuendum longè majora sibi inesse quàm reverà insunt.*

2. Arrogantiæ vitium per se non est comparatum ad lædendum alios, sed quilibet arrogans se quam maximè lædit. *Nam arrogans in hoc subsistit, quòd de se prædicet quæ novit sibi non inesse. Unde fit ut quidem improbo similis sit, magis tamen habeatur nugator & homo levis. Dum enim de se majora prædicat quàm insunt, se longè majoribus bonis dignum reputare & injusto improboq; similis videtur, sed quia falsa apparent statim, nugator habetur. Se autem quam maximè lædit, quia hominibus fit gravis & odiosus, fugiturq; ab iisdem.*

3. Videtur porrò arrogans pejor dissimulatore: *quia veraci magis opponitur quàm dissimulator: unde & magis vituperari solet.*

4. Nonnunquam arrogantia concurrit cum avaritiâ, nonnunquam cum superbiâ. *Nam omnes homines de se jactant inania vel pecuniæ vel inanis gloriæ causâ vel quia mendacio ipso delectantur: qui vel gloriæ vel lucri gratiâ jactabundi sunt arrogantiæ vitium cum superbiâ vel avaritiâ conjunctum habent, & propterea improbiores reputantur: At qui inania jactant propterea, quod mendaciis ipsis delectentur, magis vani stolidiq; reputantur. Hinc medici circumforanei, genethliaci, sophistæ non modo stolidi sed improbi reputantur: quia lucri gratiâ de se inania jactant.*

5. Contrà dissimulatores videntur veracibus propiores minusque reprehendendi quàm arrogantes. *Nam veracitatis studiosi videntur dum elationem jactantiamq; fugiunt, & gloriosa omnia de se negant: unde si latent, mores videntur habere politiores.*

6. Nonnunquam autem dissimulatio secum trahit jactantiam contrarium sibi vitium, & tunc fœdum est. *Sunt quippe nonnunquam veteratores qui res parvas & in promptu positas dissimulant: hi namque dum talia dissimulant sibi honesta arrogant: censentur quippe & ea dissimulare & ita habere quæ reverà non habent.*

ARTIC.

ARTIC. XI.
DE
SCURRILITATE ET INSULSITATE.

1. Scurrilitas plerumque inemendabile vitium est. *Nam homines ejusmodi scurras rarò corrigunt, sed ut viles & abjectos tolerant: nisi quod quandoq; dum alios offendunt iram in se concitent.*

2. Scurræ & se & alios lædunt ratione honestatis. *Nam ducuntur tali ridiculorum cupiditate, & eò prodeunt risu movendo, ut nec sibi nec aliis parcant. Hinc etiam quia majorem ridiculorum quàm honestatis curam habent contempti homines sunt.*

3. Homines insulsi & agrestes non aliorum ope ad saniorem mentem redire possunt: adeoque non facilè emendantur, nisi seipsos corrigant. *Nam infensi sunt iis qui innocuos tractant jocos & propterea ad conversationem inepti: quâ de caußâ & nemo eorum curam habet. Unde nec ab aliis facilè emendantur, sed deprehendentes se ab omni conversatione hominum excludi nonnunquam ad saniorem mentem redeunt.*

ARTIC. XII.
DE
INJUSTITIA PARTICULARI.

1. Injustitiæ particularis vitium subtiliorem præ cæteris, quam malitiam in se habeat, meretur speculationem. *Nam maxima legum pars tractat de his quæ ad hoc vitium spectant.*

2. Est autem alia ratio hoc vitium considerandi aliaque methodus, quàm quâ in præcedentibus usi sumus. *Nam justitia particularis aliter in medio posita est, quàm cæteræ virtutes: consistit etenim in æqualitate personarum & rerum seu bonorum fortunæ. Unde fit, ut injustitiæ particularis varii sint gradus, quatenus nim. ab æqualitate longius abit. Primò itaq; injustitiam particularem contemplabimur conferendo eam cum cæteris vitiis, deinde respectu suorum graduum malitiæ quos habet.*

3. Primò itaque injustitia particularis regulariter conjuncta est cum damno aliorum hominum querelisque & motibus inde nascentibus, eâque in re cætera vitia suâ malitiâ excedit. *Nam per hoc vitium videtur læsio à cæteris vitiis fieri. v.g. avaritia sæpè in immodicâ parsimoniâ subsistit, per quam nemo læditur: at quando avarus progreditur ad bona aliorum auferenda, peccat mediante injustitiâ particulari.*

lari. *Est enim injustitiæ essentia in hoc posita, quòd lædat alios ratione bonorum fortunæ & querelas concitet. Sic intemperans rem habens cum scorto seu meretrice, quæ suum corpus venale habet, ex solâ peccat intemperantiâ, nec quenquam hominum lædit, sed sibi ipsi nocet ratione honestatis: at rem habens cum uxore alterius magis per injustitiam particularem peccat. Ex quibus patet singula vitia per accessionem hujus reddi deterrima, querelas, motus, turbasq; concitare, propterea, quòd totum hoc vitium in lædendis aliis hominibus occupatum, ejusque essentia in hoc posita est, quòd sit quiddam ad alterum relatum.*

4. Secundò plerumque injustitiam particularem alia vitia comitantur. *Nam qui alterum lædunt quoad honores plerumq; ambitiosi, arrogantes, superbi vel etiam pusillanimi sunt; (pusillanimi enim clanculum aliorum famæ nocere student,) qui pecuniam & possessiones aliorum lædunt plerumq; unà avari sunt, qui matrimonium alterius, intemperantes: rarissimè quippe committuntur adulteria hanc solam ob caussam quò in alterius familiam transferantur liberi alendi, sed plerumq; libido & concupiscentia homines trahit.*

5. Est tertiò vitium hoc maximè proæreticum. *Nam injusti metuentes pœnam legibus præfinitam student homines clanculum lædere, quò impunè id facere queant: & ita maximè insidiosi sunt.*

6. Quòd verò concernit ipsum habitum, non semper eodem modo hic paratur, ut adeò nec eadem sit omnium injustorum malitia. *Nam alii injusta faciunt, quia inæqualitate delectantur, qui cùm maximè spontè habitum parent, etiam deterrimi existunt: nonnulli necessitate magis quam paupertas imponit, qui proinde eâdem cum illis malitiâ non laborant.*

7. Cæterum, habet injustitia particularis varios gradus quatenus à medio vel æqualitate magis vel minus recedit. *Nam magis injustus videtur qui amicum lædit ratione vitæ aut famæ quàm peregrinum: it. qui lædit vitam, famam, pudicitiam, quàm qui pecuniam &c. De quibus vitii gradibus proinde nunc dicendum est.*

8. Redditur inæqualitas major, 1. quando malum majus infertur. Quantum autem unum quodque sit malum æstimari potest vel ex ipsâ mali & boni naturâ vel ex naturâ majoris & minoris.

9. Mali natura in hoc consistit, quòd illud fugiant homines. *Quemadmodum enim cuique bonum est quod appetit: ita quoque malum quod fugit.*

10. Injustior itaque est qui infert quod communiter omnes fugiunt, quàm quod non omnes aut pauci tantùm. *Nam quod omnes omninò homines fugiunt simpliciter & absolutè seu perfectè malum videtur.*

videtur. Hoc autem magis malum est quàm quod non simpliciter malum existit.

11. Is etiam injustior est qui infert quod hic magis fugit, vel hoc tempore vel hoc loco. *Nam actiones humanæ singulares sunt & in singularibus occupatæ: itaque majus malum censetur illatum quod patiens magis fugit, vel quo tempore vel quo loco. v. g. qui in præsentiâ patronorum vel magnorum virorum, quos ille veretur, aliquem injuriâ afficit magis injustus est, quàm qui hoc facit in nullius conspectu.*

12. Contra minus injustus est qui lædit non merè invitum. *Nam quod quis aut planè non fugit aut minus acriter, aut pro minori malo habet id respectu hujus minus malum est. Hinc qui adhibitâ vi fœminæ honestæ planè invitæ adimit pudicitiam gravius peccat, quàm qui id committit in non merè invitam.*

13. Ex hactenus dictis patet, gradus malitiæ ejus qui injustum committit peti posse à gradibus inviti. *Nam quo magis invita est injusti illat perpessio eò magis fugitur à patiente. At quo magis ab unoquoque quid fugitur, eò etiam majus malum respectu illius est, quod eidem infertur.*

14. *Quia verò duobus modis quis invitus pati quid dicitur. 1. si vi quâdam necessitas imponitur. 2. Si ignorans malo afficitur: secundum utramque inviti speciem gradus injusti variant. Quales verò singulis inviti speciebus insint gradus infrà latius dicetur: hic sufficit obiter easdem enarrare.*

15. Perfecta malitia ei inest, qui injustum committit vi simplicemq; necessitatem inferendo patienti. *Nam merè invitus patitur, cui nulla relinquitur electio.*

16. Minus perfecta malitia inest ei, qui malum gravius minitatur alteri si pati injustum nolit & hoc ipso eundem ad patiendum adigit. *Nam cui relinquitur electio, is malum, quod eligit, quodammodo patitur sub ratione boni: quod enim minus malum, ab aliquo reputatur, id appetit quò majus malum effugiat.* Hujus autem injusti iterum quidam gradus sunt. *Nam quò majus est malum quod quis minitatur, vel quo plus potestatis habet id alteri inferendi, vel imbecillior aut meticulosior est persona cui minæ fiunt, eò minus libera in altero est electio; eòque magis invitus patitur.*

17. *Sunt nonnulli, qui non quidem volunt nec tamen & nolunt damnum sibi inferri. Tales sunt, qui alios ad duella vel aleam aut alia quibus lædi possunt provocant. Et licet non velint damna; non tamen perfectum injustum patiuntur, quia quod ipsis infertur non nolunt, i.e. non planè fugiunt; sed si ita fors ferat se subituros animum declarant. Hûc*

referri

referri possunt quoque ii, qui alterum provocant ad iram vel alium vehementem in eodem excitant affectum.

18. Non injustus est, qui in offerentem sese quid statuit, quod simpliciter malum est. *Nam cui perferendo quis ultrò se offert, id respectu ejus malum non est: cessante autem malo in patiente cessat injustum particulare.*

19. Invitum per ignorantiam habet suos gradus à caussâ ignorantiæ. (*Quod infrà latius demonstrabitur.*) *Nam aut ipse lædens est caussa ignorantiæ in patiente, vel patiens sibi ipse vel ignorantia in patiente accidentalis est, cujus caussa nec in lædente nec in patiente existit.* Vera malitia inest ei, qui alterum ut patiatur in errores & ignorantiam conjicit. *Nam hujus delictum est maximè proæreticum: appetit enim injustum ex prævià consultatione; quomodo enim in errorem conjiciat alterum, deliberat, antequam malum inferat.*

20. Est autem ignorantia vel puræ negationis vel pravæ dispositionis, (*quod suprà traditum à nobis est:*) Injustum commissum in eum qui patitur hoc ex ignorantiâ puræ negationis videtur quidem majus esse illo quod quis patitur per ignorantiam pravæ dispositionis; malitia tamen in delinquente eadem est. *Nam qui seducitur per ignorantiam pravæ dispositionis est magis sibi ignorantiæ caussa: facilius namque ignorantiam pravæ dispositionis quæ consistit in vitiosis ratiocinationibus effugere possumus, quàm alteram. Sed malitia in lædente eadem nihilominus est; quia uterque æquè ex proæresi agit.*

21. Qui ignorantes sunt vel ob morbum furorem nim. vel ætatem infantiam scil. aut pue itiam injustum planè inviti patiuntur, & propterea qui scientes hos lædunt perfectè injusti sunt. *Nam hi omnes planè inviti patiuntur.*

22. Suæ ignorantiæ sibi caussa non existentes, licet nec ætate nec morbo impediantur, modò id ignorent quod nec scire possent omni diligentiâ adhibitâ itidem merè inviti injustum patiuntur. *Nam singularia nonnulla extra nos constituta ita conparata sunt, ut, etiamsi exactissima adhibeatur diligentia, sciri nequeant.*

23. Qui verò ignorantiæ sibi caussa existunt & per ignorantiam quid patiuntur non merè inviti pati videntur: unde & minus injustum est quod ferunt. *Nam scientes quodammodo patiuntur, qui scientes ignorantiam subsecutura esse damna nihilominus eam non student effugere. v.g. si puella sciens, se inebriatam periculo amissionis pudicitiæ subjectum iri, & nihilominus se inebriari patitur.*

24. Est quoque de naturâ mali, quòd bonum destruat. *Nam malum bono contrarium est; contraria autem sunt quæ se mutuò*

destruunt. Ex hac mali naturâ itidem gradus mali injustique peti possunt.

25. Quod infert malum bonum majus destruens injustum majus est. *Nam quò majus est malum eò majus est injustum. At malum majus est quod majus bonum destruit.*

26. Est quoque injustius id quo destruitur perfectius bonum. *Quò enim melius est quod evertitur eò pejus est quod evertit. Est autem melius quod perfectius est. Nam unumquodque magis tale est quando perfectum est. Hinc plus injusti committit occidens partum editum quàm fœtum in utero: inest enim illi vita perfectior quàm huic.*

27. Est etiam bonum præstantius quod afficit vel perficit subjectum dignius vel honorabilius. *Hinc* injustum magis *est, quo destruitur bonum quod spectat ad dignius vel honorabilius subjectum. v.g. adimens vitam magistratui magis peccat, quàm qui vilem hominem occidit.*

28. Quò magis desiderabile est bonum quod destruitur eò gravius injustum committitur. *Voco autem desiderabile id, quod non habentes magis indigentiâ laborare dicimur. Desiderabilius illud est, quo indigemus per totam vitam, quàm quod desideramus hoc vel illo tempore tantùm; it. si destruitur bonum eo tempore, quo quàm maximè indigemus eodem.*

29. Ex naturâ majoris & minoris seu inæqualioris itidem quid magis vel minus injustum sit deduci potest. *Nam quò majus est malum illatum, eò major suboritur inæqualitas: injusti autem essentia in inæqualitate posita est.*

30. Injustius est quod infert malum ex pluribus compositum. *Nam quo quid ex pluribus velut partibus constat eò majus est.*

31. Est & injustius illud quod ad plures pertingit. *Nam quò malum plures afficit eò quoque majus censendum est. Hinc malum quod non tantùm in patiente subsistit, sed ad parentes, liberos, uxorem quoque se extendit patientis, majus est, redditque factum injustius.*

32. Est quoque injustius quod infert malum cum periculo multorum vel magnorum inde eventurorum malorum conjunctum. *Nam eò gravius malum est, quò majora mala secum trahit.*

33. Hanc ob caussam magis injustum habetur, si non modò aliquod bonum hominis sed ipsa etiam lædatur amicitia. *v.g. Injustior censetur qui amicum quàm qui peregrinum fallit, occidit &c. quia unà violatur jus amicitiæ.*

34. Quò longius quid distat ab æqualitate eò magis inæquale est. *Hoc axiomate utentes dicimus,* illud magis injustum esse

quo læditur is cui lædens defensionem debebat. *Nam tunc tandem æquale datur, si solvitur quod debetur: longius ergò abitur ab inæquali, si præterquam quod debitum non solvitur malum infertur, quàm si inferatur malum ei cui nihil debetur.* *Hinc* injustiores censentur, qui de Republ. benè meritos lædunt; *quia pro beneficiis iisdem sunt obligati. it.* qui fœminas, ægrotos, pueros, infantes, pauperes mendicantes lædunt. *Nam hisce ex naturali misericordiâ sumus obligati ad defensionem. it.* Tutores qui impuberes lædunt: *sunt namq; hi vi sui officii obligati ad eosdem defendendos & mala arcenda ab iisdem.*

35. *Quia etiam paullò antè diximus, malum id esse quod bonum destruit; sequitur plus mali habendum id quod plus boni destruit.* *Hinc deducimus*, eò injustiorem quemque esse, quò plura bona destruit malum quod infertur. *Hinc inferens malum quo non modò honestum sed & utile destruitur bonum injustior est eo qui quod tantùm honestum est lædit.*

36. Quo injusto destruitur totum bonum gravius est eo quo pars tantum. *Nam totum majus suâ parte est.* *Hæc etiam caussa est, quare magis injustum sit id quod bonum aliquod perire facit, quàm quod illud tantùm minuit.*

37. Quantum sit unumquodque bonum ipsius æstimatio indicat. *Nam nummus omnia bona æstimabilia æstimat secundum proportionem bonitatis suæ.* *Hinc sequentia deducuntur universalia.*

38. Injustissimus est qui bonum aliquod destruit inæstimabile quod restitui nequit. *Nam injustum, quod corrigi nequit omnium pessimum est; querelas enim immortales & perpetuas gignit: tum verò & illud bonum maximum est quod omnia bona æstimabilia superat, quale est vita, libertas, pudicitia &c.*

39. Quò majoris æstimationis est bonum quod destruitur, eò majus inde oritur injustum. *Nam majoris æstimationis bonum majus est, quò majus autem est bonum quod destruitur, eò majus quoq; malum est, quod infertur.*

40. *Notandum verò hîc probè est, non omne malum illatum esse injustum, sed id quod cum inæqualitate est conjunctum.* Quicquid ergò mali infertur ut pœna corrigendi animo, vel ex necessitate sui juris obtinendi vel sui defendendi caussâ, velut in bello, injustum non est.

MEMBR: II.

DE HOMINE QUATENUS CAUSSA CORRUPTI JUDICII EXISTIT DUM REGITUR OPINIONIBUS.

1. Repetendum hîc rursùs est, quod suprà tradidimus, datum esse homini à naturâ intellectum, quò hujus ductu utatur & regatur, nec vel intellectum vel appetitum in caufsâ esse, quòd peccetur, sed hominem ipsum.] *Nam dum homo intellectum ad justum ab injusto, honestum à turpi discernendum non excitat, sed vel sectando voluptates efficit, ut nato ex crebris actibus habitu judicium corrumpatur; vel à voluptatibus se superari patitur, ne in consilium adhibeat intellectus Judicium, ipse caussa peccatorum omnisq; malitiæ existit. Et quia hactenus diximus, quomodo homo assuefiens vitiis & per hæc corrumpens Judicium intellectûs ipse sibi caussa peccatorum existat, gravissimèque peccet corrumpendo illud quo velut normâ uti debebat; & quantum malitiæ singulis vitiis insit; meritò nunc subjicimus, quomodo homo sibi existat caussa malæ opinionis.*

2. Nonnulli homines ita sunt comparati, ut scientiam boni & mali habere nequeant, sed ex alienâ scientiâ & prudentiâ & ita secundum opinionem vivere cogantur. Idque ipsis contingit ratione ætatis, sexûs, generis vitæ. *Nam juvenes non valentes penetrare in universalia propter defectum experientiæ nec caussas rerum cognoscere possunt: & propterea alios audire tenentur & secundum prudentum placita vivere. Similiter se res habet circa mulieres. Ob genus vitæ secundum opinionem vivere tenentur rustici, & opifices, qui omne tempus suum laboribus corporis consumere tenentur.*

3. Qui verò otio præditi & ingenio dare operam disciplinis possunt malè faciunt aliorum opinionibus inhærentes, nec sua peccata ob erroneas opiniones commissa excusare possunt. *Nam dum scientiæ capaces malunt sectari opinionem, imbecillioris Judicii, quo feruntur ad peccandum, sibi caussa existunt.*

4. Contrà qui secundum opinionem vivere tenentur judicii perversi sibi caussa existentes vel creduli sunt vel increduli. *Nam credulitas & incredulitas opinionis comites sunt.*

5. Increduli sunt, qui nulli fidem tribuentes quamcunque etiam bonam opinionem rejiciunt. *Reperiuntur enim homines refractarii, qui sibi nihil persvaderi patiuntur, quibus tandem erga eosdem utaris argumentis.* Hi omninò malitiosi sunt, & si quid contra bonam opinionem faciant, inexcusabiles. *Nam contumaciâ suâ judicium*

cium intellectûs respuunt, nec parare sibi volunt. Qui verò caussa sunt sibi, ut judicium vel corruptum vel nullum habeant, principium sibimet mali existunt inque iis malitia residet.

6. Creduli qui sunt & aliorum sententiis fidem tribuunt, vel semel approbatam sententiam firmiter tenent vel inconstantes sunt & mutabiles in horas. Qui pertinaces sunt in suâ semel receptâ opinione videntur interdum laude digni, interdum tamen extremè malitiosi. *Nam tenacem esse sententiæ semel approbatæ proprium est eorum qui scientiâ gaudent. Reddit namque scientia immutabiles. Adeoque qui non patiuntur se dimoveri à semel receptâ sententiâ speciem quandam sapientum præ se ferunt. Sed si nullam suæ sententiæ rationem reddere valentes malunt semel receptæ sententiæ inhærere lætantes se à nemine dimoveri posse, corrupto volentes vivunt judicio. Ejusmodi sunt homines agrestes & indocti: hi namque semel inductam sententiam nunquam mutant.*

7. Mutabiles & inconstantes solent pro vanis haberi. *Nam vani homines sunt qui nihil probè perpendentes quamcunque sententiam vitæ ducem sequuntur.*

8. Peccant itidem homines in sententiis eligendis, dum alii malunt eam sententiam alteri præferre, quæ cum majoribus voluptatibus vel minoribus molestiis conjuncta est, it. vulgi sententiam sententiæ prudentum. *Hi namque corrupti judicii sibi caussa existunt: notum enim est omnibus communiter prudentum sententias vulgi opinionibus præferendas esse. Ad hanc classem referri possunt, qui leges rectas negligentes malunt vivere secundum communem consvetudinem & observantiam.*

9. Qui verò seducti à sophistis aliquid statuunt & secundum illud judicant, præsertim, si naturâ sint imbecillioris judicii malitiosi dici nequeunt. *Judicii namque incorrupti sibi caussa non existunt. Quis enim imbecillioris judicii homo non approbaret sententiam eorum, qui aspero vultu, intonso capite, negligentiori barbâ, indicto nummis odio, vitia hominum corrigere & emendare student?*

MEMBR. III.
DE IIS QUI PECCANT QUOD SCIENTIAM QUAM HABENT IN ACTUM SECUNDUM DEDUCERE NEQUEANT.

1. *Hactenus declaratum est quantum malitiæ insit iis qui vel vitium vel erroneam opinionem parantes judicium corruptum reddunt: sequitur*

quitur, ut contemplemur, quid malitiæ insit iis qui scientiam prudentiamq; habentes eam, quando opus est, in actum secundum deducere nequeunt. Dictum verò superius fuit quòd sint quatuor numero facientia, ut scientia actu secundo adesse nequeat nim. morbum, somnum, ebrietatem voluptates item & molestias corporis.

ARTIC. I.
DE IIS QVI IMPEDIUNTUR A VOLUPTATIBUS ET MOLESTIIS QVO MINUS COGNITIONEM QVAM ACTU PRIMO HABENT IN ACTUM SECUNDUM DEDUCERE QVEANT, QVATENUS PECCENT VEL NON.

1. Initium contemplationis facturi sumus à voluptatibus & molestiis impedientibus hominem quò minus cognitionem quam actu primo habet in actum secundum deducere queat. *Hi namque vehementius peccant, quàm qui ebrietate vel per somnum quid committunt.*

2. Voluptates molestiæque corporis efficiunt, ut scientia, quam quis actu primo habet, cesset actu secundo pari ratione ac in ebriis somnoque sepultis. *Nam phantasia repræsentans sensum quendam unà exhibet voluptatem & molestiam quæ illum sensum comitantur; hisce in tantum ad persecutionem vel fugam rapitur appetitus, ut præ vehementiâ ejusdem homo intellectum excitare nequeat ad pronunciandum id quod actu primo cognitum habet.*

3. Hac de caussâ incontinentes sua peccata nec appetitui nec intellectui rectè adscribunt. *Reperiuntur quidem disceptantes, eum, qui ex incontinentiâ peccat, excusandum esse, alii propterea, quòd appetitu ita per naturâ præditus sit, qui non admittat rationem; alii hanc ob caussam, quòd intellectus eorum quasi socors non satis acriter imperet appetitui nec ipsum coërceat. Sed nec intellectus nec appetitus accusandus est, verùm homo ipse, qui intellectu ad gubernandum appetitum præditus ejusdem auxilio non utitur superatus voluptatibus. Est namque homo qui patitur se regi affectibus, similis artifici, qui, cùm artem norit, eâ non utitur opusq; propterea vitiosum producit.*

4. Peccans superatus affectibus suis non est malitiosus vel improbus eo modo quo vitiosus. *Nam in eo, qui superatus affectibus peccat, judicium intellectus adhuc salvum & integrum est, in vitioso verò est corruptum. Peccantis enim non ex vitio sed ex affectibus voluntas*

bona

bona est, deficit tantùm in perficiendis iis quæ vult: & ita facit eadem quæ vitiosus vel injustus facere solet, sed vitiosus vel injustus non est; quemadmodum qui non stultus est facit tamen nonnunquam ea quæ stolidi homines facere consveverunt. Dum etenim incontinens & qui patitur se vinci voluptatibus peccat, similis est ebrio, dormienti aut morbo comitiali laboranti. Est porro peccatum incontinentis non proæreticum: nihil enim ex proposito committit, quia non persvasum habet, sibi ita vivendum esse, quomodo vivit; vitiosi verò peccata proæretica sunt, & inde oriuntur, quod judicio suo corrupto decreverit ita vivendum esse. Tandem incontinens ad pœnitentiam est promptus, vitiosus non itidem: in incontinente enim judicium rationis integrum & salvum est, ad quod statim finito peccato redit; unde nascitur pœnitentia: at in vitioso principium operandi corruptum est, nec emendatio facilè impetrari potest.

5. A judicio intellectûs sano deturbantur homines vel voluptatibus vel molestiis; hi intolerantes vocantur illi incontinentes. *Id enim superius docuimus. Videndum ergò est, quinam horum gravius peccent.*

6. Incontinentes magis peccant quàm intolerantes. *Nam incontinens peccat, quia patitur se vinci & superari voluptatibus; intolerans, quòd molestias non vincat. Est autem difficilius superare & vincere quàm se defendere & providere ne vincatur. Unde & magis condonandum est ei, qui non hoc agit ut vincat, quàm qui victum se tradit & ad serviendum se exponit. In summâ minus peccat qui à præclaris rebus peragendis molestiis deterretur, quàm qui obsequentem se in rebus turpibus & vilibus præbet.*

7. *Ut porrò ritè contemplemur gradus peccatorum, quæ ab incontinentibus & intolerantibus committuntur, repetendum est, quod suprà declaravimus, phantasiam repræsentare voluptates & molestias & hisce excitari appetitum vel ad persecutionem vel ad fugam, & movere hominem mediantibus affectibus. Quam ob caussam primo loco jucunda & molesta; secundo appetitum ipsum & certamen cum hoc suscipiendum; tertiò affectus intuebimur, inquisituri quàm variis modis incontinentes & intolerantes in his singulis peccent: ita namque facilè erit gradus peccatorum ab his commissorum investigare.*

8. Omnia jucunda vel naturalia sunt vel præter & contra naturam vel interjecta inter ea quæ naturalia & præter naturam sunt. Naturalia sunt quæ animalibus per naturam jucunda sunt, eaque vel simpliciter sunt talia, qualia vivere, & integræ valetudinis esse; (*hæc namque omnibus omninò animalibus jucunda sunt,*) vel huic aut illi animantium generi, velut avena equo, carduus asino &c.

9. Præter & contra naturam quæ jucunda sunt hominivel ex vitio corporis, vel ex feritate vel ex consvetudine talia sunt. *Ex vitio corporis febricitantibus jucundus est potus aquæ; ex feritate nonnullis barbaris esus carnium humanarum: id quod de Americanis narratur. Consvetudo & vitiosa adsvefactio multa quoque reddit jucunda quæ per naturam non sunt: Sic usus venereus cum masculis iis jucundus est qui à pueris id facere consveverunt.*

10. Præ cæteris omnibus vituperabiles sunt qui superantur iis quæ præter naturam ex consvetudine sunt jucunda. *Nam ut hæc jucunda ipsis sint, multis vitiosis actionibus effecerunt: & ita hujus mali sibi caussa exstiterunt: ut adeò propemodum vitiosis æquiparandi sint, licet hisce jucundis ducti quid faciant præter voluntatem.*

11. *Jucunda interjecta inter ea quæ naturalia sunt & contra naturam sunt lucrum, honor, victoria &c. quæ quando appetuntur neminem propterea reddunt vituperabilem, sed quando suprà modum appetuntur.* Hisce, uti & iis quæ naturaliter jucunda sunt, qui aliquando ad peccandum alliciuntur minus delinquunt quàm jucundis, quæ contra naturam sunt, illecti. *Nam voluptatum quæ ex naturâ jucundis percipiuntur non æq; homines sibi caussa sunt, quàm earum quæ ex jucundis præter vel contra naturam oriuntur.*

12. Molestiæ vel tales sunt quas plerique etiam non præparati tolerarent, vel quas non nisi mediocriter vel quas non nisi optimè præparati. Qui non tolerant eam molestiam quam quisque duceret sustinendam molles dicuntur.

13. Vitioso viciniſſimus est homo mollis. *Nam homo mollis nihil planè virtutis habere potest: omnes namq; serias actiones molestas esse judicat, ludis, jocis & remiſſioni animi deditus. Non tamen æq; improbus est ac vitiosus: neque enim ita mala operatur, quàm quod à præclaris rebus & cum molestiâ conjunctis abstineat.*

14. Deterior est mollis incontinenti quoad hoc quòd minus emendabilis existat. *Nam est similis ægro qui morbo laborans putat se optimè valere: dum enim miserrimus est, feliciſſimum se, alios verò qui reverà felices sunt infelices existimat. Qui verò ita animatus est non facilè corrigi potest.*

15. Sunt tamen mollitiei iterum gradus. Nam alii molles sunt non modò naturâ sed quoque asſvefactione & educatione, *quales erant olim liberi Regum Persarum*, alii non consvetudine sed solâ naturâ: illi itidem his deteriores sunt. *Nam quibus accedit educatio, in mollitie firmantur minusque emendabiles evadunt.*

16. Re-

16. Reliqui qui vincuntur à molestiis, quas non nisi præparati superare possunt, non propriè molles sunt nec incontinentibus deteriores, sed potius minus peccantes. *Nam his propriè competit quod* suprà n. 6. h. cap. *tradidimus.*

17. *Voluptates & molestiæ excitant appetitum ad persecutionem & fugam, dum phantasia easdem repræsentat. Phantasia motio sensuum est, & nonnunquam ex se ipsâ nonnunquam occasione objecti cujusdam suas edit operationes.* Videtur autem haud levem peccati importare differentiam, an quis ipse in se excitaverit phantasiam, an occasionem dederit aliquod objectum sensuum. *Nam cui phantasia ultrò imagines voluptatum repræsentat magis jam his assvetus videtur, quàm is cujus phantasia aliquo objecto sensuum excitatur, v. g. minus peccat qui nudam conspiciens puellam stuprum committit, quàm cui phantasia ultrò voluptates coitus repræsentat eumq; ad stuprum concitat. Huic accedit, quòd objectum incurrens in sensus facit ut phantasia magis exactè imaginem voluptuosam repræsentet cupiditatemque majorem & graviorem reddat. Deterior autem est qui leviori, quàm qui graviori cupiditate ad peccandum allicitur.*

18. *Objectante phantasiâ voluptates vel molestias appetitus incipit operari movendo hominem vel ad fugam vel ad persecutionem. Prudentis autem est & viri boni maturè tunc consultare de arripiendis mediis, quibus appetitui obviam eatur, si appareat eum quid operaturum esse quod rectæ rationi conforme non est.* Omnes ergò integro & non per vitia corrupto intellectûs judicio præditi animadvertentes phanthasiam tale quid repræsentare, quod inordinatus appetitus consequi solet, vel consilio ad resistendum eidem se præparare possunt vel non possunt; qui possunt vel id faciunt vel non. *De his singulis & quàm gravia eorum peccata sint dicendum est.*

19. Præ reliquis peccant qui se non præparant nec Judicium rationis expergefaciunt ad deliberandum, quo pacto appetitus sit sedandus, quando sentiunt eundem ab aliquâ voluptate irritari. *Horum enim voluntas nihil constantiæ habet in vero bono appetendo; & ita admodum vicini sunt iis, quorum voluntas corrupta est.*

20. Hos excipiunt qui quidem deliberando se præparant ad resistendum imminenti inordinato appetitui sed in deliberatis non subsistunt. *Nam in his voluntas deprehenditur constantior, quàm in iis, de quibus* præced. num. *dictum est: operam quippe dant ne ab eâdem divertantur. Subtilissimè Aristoteles hos confert cum civitate quæ omnia quidem rectè decernit quæ decernenda sunt & saluberrimas conficit leges, sed nullum habet civem qui secundum has vivat.*

21. Habent autem & qui in suscepto consilio non permanent rursus suos gradus. *Nam vel nihil secundum susceptum consilium operantur, vel aliquandiu, prout ratio dictitat, resistunt appetitui, tandem tamen remittunt & vel non vincunt vel se vinci patiuntur:* Illi his deteriores sunt: *inest enim iisdem minor constantia, similesque sunt exercitui instructissimo qui viso hoste non pugnat sed arma abjicit. Qui vero aliquandiu appetitui resistunt & tandem se vinci patiuntur ab Aristotele comparantur cum iis qui risum comprimere volentes universum profundunt.*

22. Qui deliberare nequeunt de resistendo appetitui vel impediuntur ætate vel nimiâ festinatione & vehementiâ appetitus. *Quemadmodum enim duces bellici subitò & cum vehementiâ irruente hoste destituuntur consilio; ita quoque comparatum est circa eos quorum voluntatem rectam impugnat subitus & vehemens appetitus. Qui autem maturam ætatem nondum attigerunt & minorennes existunt similes habendi ducibus qui nullam rerum militarium experientiam habentes ignorant quibus mediis occurrendum sit hosti, cui facilè pares esse possent, sed ab aliis petere & audire consilia tenentur. Juvenes enim rerum experientiâ destituuntur. Quamvis nec eodem gradu peccare semper juvenes statuendum sit: alii enim ducem vitæ quærunt & non inveniunt, alii habent sed non audiunt nec sequuntur eundem.*

23. Omnes hi, qui apti non sunt consultare quomodo resistendum sit appetitui, minus peccant quàm qui deliberant sed in decretis non persistunt. *Nam peccata quæ ex festinatione & vehementiâ appetitus contingunt nonnunquam & virtuosos incontinentes reddunt: quemadmodum accidit optimo duci, ut superetur propter insperatum adventum vehementiamque hostis. At vix fieri potest, ut virtuosius cedat appetitui spacio deliberandi concesso. Semper enim etiam in actibus id locum habet, ut magis excusetur qui peccavit impræparatus, quàm is cui spacium consultandi concessum fuit. Nam tela prævisa minus nocent. Suprà verò monitum est, vehementiam appetitûs oriri ab acrimoniâ bilis; celeritatem nimiam ab acutâ bile. Vexati acrimoniâ bilis similes sunt iis qui modico vino inebriantur; at acutâ bile laborantes iis qui subitò titillantur. Conveniunt autem quoad gradum peccati; quia uterque se præparare nequit.*

24. *Appetitus quem sola excitat phantasia vel irascibilis est vel concupiscibilis.* Qui patitur se vinci ab appetitu concupiscibili magis peccat, quàm quem superat appetitus irascibilis.

25. Restat, ut de affectibus & peccatis, quæ ex hisce committuntur, disseramus. *Nam appetitus in homine varios affectus concitat.*

citat & hisce eundem movet, ut agat quæ cum Judicio intellectûs non congruunt.

26. Suprà traditum est, affectus alios bonos alios malos esse. Affectibus bonis nonnunquam abuti possumus, ut & hisce ducti peccemus. *Ita v. g. immatura misericordia facit, ut facinorosis remittamus pœnam; amor nimius erga liberos, ut ad mollitiem adsuefiant.*

27. Peccantes ex affectu malo, *invidiâ, v. g.* magis reprehendendi sunt, quàm quos ad peccandum trahit affectus aliàs bonus. *Nam hi initium operandi faciunt à re magis licitâ quàm illi. Exorbitare autem præter intentionem in re licitâ minus reprehensione dignum quàm in re merè illicitâ versari.*

ARTIC. II.
DE
PECCANTIBUS EX EBRIETATE.

1. *Superius diximus ebrietatem quoque efficere ut scientia quæ adest actu primo in actum secundum deduci nequeat, propterea quòd ebrii dormientibus quodammodo similes sint, ob evaporationes alimenti. (Id quod vel ex hoc signo cognosci potest, quòd quæ somni etiam ebrietatis caussæ esse soleant.)*

2. Sunt verò ebriorum gradus & differentiæ: in nonnullis enim deficit omnis scientia, *quales sunt qui immodicè inebriati sunt, quorum nec pes nec caput officium facere potest:* in nonnullis quiddam judicii superest, idque iterum vel plus vel minus secundum gradus; sunt & tertiò qui corruptè judicant. *In hisce enim cùm phantasia sit potens quemadmodum in dormientibus, contingit, ut non aliter ac dormientes somnia loquantur: unde fit ut videantur ex corrupto judicio operari.* Habent & quartò in inebriatis plus virium affectus qui ex calido humidoque proveniunt velut amor, ira, misericordia: *est enim misericordia ab humido fluente, ira à calido, amor ab humido & calido. Et hac de caussâ ebrii præ cæteris affectibus ejusmodi laborant.*

3. Præcipua autem distinctio faciens ad discernendos gradus peccatorum hæc est, quòd alii inebriati sint suæ ebrietatis caussa alii non sint, & illi vel magis vel minus. *Neque enim ebrietas omnis etiam immodica somno æquiparanda est in gravitate peccati dijudicandâ. Somni namq; ordinarii caussa est natura, at ebrietatis plerumq; ipse inebriatus.*

4. Qui ebrietatis suæ caussa est instar vitiosi propemodum improbus existit. *Quemadmodum enim vitiosi propterea improbi &*

malitiosi dicuntur, quia crebris voluptuosis actionibus sibi habitum pararunt corruptumq́; suum judicium reddiderunt: ita quoque qui scientes vim vini immoderatè bibendo inebriantur & ex ebrietate peccant caussa & principium malefactorum existunt & peccando propemodum vitiosis similes. Ejusmodi ergò ebrietas videtur esse brevis & non perpetua improbitas: unde & à nonnullis legislatoribus iisdem ordinaria à nonnullis gravior pœna quasi duplicis peccati ebrietatis scil. & quod ex ebrietate committitur caussa & principium existentibus constituta est. Hodiè apud nos, quanpo ex consvetudine Germanorum minus fœdum aut turpe habetur inebriari, non obstante, quod per se sit actus intemperantiæ, mitius puniri solent & velut ex culpâ tantùm quâdam peccantes.

5. Qui ebrietatis sibi caussa non existit, quod fit, quando vim potûs ignorans præter spem inebriatur, si extremè inebriatus quid fecerit, nihil malitiosè fecisse dicendus est. *Nam in hocce nulla malitiæ caussa est: nec enim sciens facit nec ignorantiæ sibi principium existens. Sed inter eos, qui volentes inebriantur & qui contra voluntatem, multi gradus interjecti sunt, prout facilius ex conjecturis vim potûs colligere potuerunt vel non.*

6. In quibus ebrietas affectuum caussa est, si & ipsi caussa ebrietatis sibi existant, similes sunt iis incontinentibus qui nullo objecto moti ultrò phantasiam de voluptate sibi fecerunt, & propterea magis peccant, quàm qui ebrietatis caussa non existunt.

ARTIC. III. DE SOMNO ET FURORE.

1. Somnus regulariter à peccato excusat. *v. g. si dormiens vicinum manu percutit, non censetur percussisse. Nam somnus naturaliter in nobis impedit actum secundum scientiæ & ignorantibus nos similes reddit. Cùm itaque natura sit somni caussa & impossibile sit dormientibus in auxilium vocare judicium intellectûs & ratione uti; nec commissi caussa quatenus homines sunt dici possunt. Unde malitia in iisdem cessat. Hinc solemus dicere, improbos per dimidiam vitam à probis differre. Cogimur autem hîc monere, præsentem discursum ultra forum soli non extendi: lectoremque, si scire exoptet quid de impiis statuendum sit, an etiam, dum dormiunt, in Deum peccent, ad Theologorum scripta nos remissum velle.*

2. Nonnunquam & dormientes peccant, quando dormiunt cùm vigilandum esset. *Sunt namque peccati caussa dum illiciti somni*

caussa

caussa existunt. Ita v. g. miles stans in excubiis & admittens hostem non potest factum excusare per somnum. Nam à somno debuisset abstinere. Et ita, quia illiciti somni caussa est, fermè æq; peccat, ac si vigilans hostem invadere castellum passus fuisset.

3. Furor ab omni peccato excusat & à pœnâ liberat. *Nam homo furiosus nullâ ratione caussa est, quare auxilium judicii cesset.*

ARTIC. IV.
DE IIS QUI IGNORANTES PECCANT ET DE GRADIBUS PECCATORUM EX IGNORANTIA FLUENTIUM.

1. *Hactenus consideravimus gradus peccatorum, quæ oriuntur vel ex corrupto Judicio vel ex auxilio judicii integri deficiente: sequitur, ut contemplemur ea quæ ab ignorantibus fiunt.*

2. *Censemus autem hic denuò repetendum quod aliquoties inculcavimus, homini datum intellectum esse, ut in dirigendo appetitu utatur judicio ejusdem, eumq; quando hoc omittit ipsum sibi caussam peccandi existere.*

3. Qui in id quod scire possunt non inquirunt caussa sibi peccati sunt, non tamen æquè improbi videntur ac qui per multas vitiosas actiones sibi vitia & unà cum his judicium corruptum pepererunt. *Quemadmodum enim in saniorem viam deducuntur facilius qui ignorantia puræ negationis laborant, quàm qui ex pravâ dispositione ignorantes existunt: ita quoq; magis emendabiles sunt qui nondum quid bonum vel malum sit cognoverunt, quàm qui de bono & malo judicium corruptum habent, idq; quod malum est pronunciant bonum. Qui verò emendabiliores sunt minus mali existunt.*

4. *Superius tradidimus, caussas ignorantiæ esse feritatem & dementiam, defectum ætatis, sexum, furorem perpetuum, defectum sensuum & propriam cujusq; negligentiam. Quas caussas ordine percurremus tradituri quantum peccati quæq; pariat, vel etiam in quantum à peccato excuset.*

5. Feritas & dementia non reddit homines improbos quemadmodum vitium sed horrendos. *Nam vitiosi corruptum habent intellectûs judicium cujus caussa suis vitiosis actionibus sibi existunt, & propterea improbi & extremè malitiosi habentur. At feri homines omni intellectûs judicio, quæ præcipua pars hominis & dux vitæ ejusdem est, destituuntur. Quemadmodum ergò horror nos invadit, si hominem*

minem capite vel alio aliquo præcipuo corporis membro destitutum reperimus; ita quoque, si videmus eum omni rationis usu carere. Quicquid enim à communi naturæ intentione abit horrendum est, & eò magis, quò magis abit. Quæ caussa facit, ut omnia monstra horrenda sint. Patet ergò homines feros non æq; improbos ac horrendos esse.

6. Quæ quis per sexum vel ætatem ignorat in his nec improbus nec horrendus est, & immunis à peccato. *Nam ignorantia proveniens ab ætate vel sexu naturæ conveniens est. Quicquid verò congruit cum naturâ horrendum non est. Nec etiam quod hi homines per ignorantiam sibi naturâ propriam faciunt malitiosum habetur. Nam judicium, quod per naturam non habent vel habere nequeunt, in auxilium & consilium vocare non possunt. Quando autem homo non in caußâ est quo minus judicium rationis consulere queat; nec ut homo censeri potest agere & proinde nec peccare. Nam homo malitiosus habetur quatenus est substantia intellectualis. Infantes ergò & mulieres in iis caussis, quas per sexum ignorant, si quid per ignorantiam suam naturalem faciunt, pro injustis & malitiosis non habentur.*

7. Furor perpetuus similiter ab omni malitiâ excusat. *Nam judicium rationis hominibus perpetuò furiosis denegat morbus. Quod autem per morbum non habent, id nec in consilium adhibere possunt. Unde pro substantiis intellectualibus quibus justum & injustum, honestum & turpe inest reputari nequeunt. Et proinde instar bestiarum immunes sunt ab injustitiâ.*

8. *Defectus visûs & auditûs præ cæteris sensibus caussa ignorantiæ sunt in iis quæ hominem, ut vitet peccata, scire decet.* Censentur autem surdi & muti minus peccare quàm cœci. *Nam cœci disciplinas & leges, quæ quod justum vel injustum est pronunciant, auditu percipere possunt: at qui naturâ muti & surdi sunt omni disciplinâ carent. Eatenus tamen peccare & malitiam exercere intelliguntur; quatenus aliquâ naturali calliditate præditi sunt.*

9. *Omnis intellectualis cognitio cum labore conjuncta est, homines verò plerumq; proni sunt ad otium & quietem. Quæ caussa est, quare multi hominum negligentes sint in cognoscendis iis sine quorum cognitione peccari potest. Unde & negligentiam suprà retulimus inter caussas ignorantiæ.*

10. Negligentiæ gradus sunt, secundum quos variant quoque peccata. *Nam negligit quis scire vel quod omnes homines sciunt, vel quod sciunt qui mediocriter prudentes sunt vel quod norunt qui prudentissimi existunt.*

11. Negligentia cognoscendi id, quod scitu necessarium, ut justè operemur, parit peccata quæ JCtis culposa vocantur. *Nam in culpâ est, si quis nescit quod scire debebat, & hac ignorantiâ peccat.*

12. Peccata culposa gradus recipiunt à gradibus culpæ. *Nam quò major est negligentia eò majus est peccatum ejus qui ex ignorantiâ operatur & quid committit. Consistunt enim peccata culposa in hoc, quod homo negligat judicium intellectûs adhibere ubi adhibendum est. Hinc JCtis Romanis nata est distinctio culpæ in latam levem & levissimam. Lata consistit in ignorantiâ ejus quod homines communiter sciunt; levis in ignorantiâ ejus quod mediocriter prudentes norunt; levissima in ignorantiâ illius quod prudentissimus aliquis sciret.*

13. Ignorantia ratione eorum, quæ, qui in actionibus humanis versari vult, scire tenetur, triplex est. Nam ignorantur 1. universalia, 2. singularia, 3. Modus universalia ad singularia applicandi. Ignorantia universalium oritur ex defectu vel scientiæ vel bonæ opinionis.

14. Defectus scientiæ nemini velut caussa cujusdam malitiæ objici potest. *Nam tanta est difficultas apprehendendi scientias etiam inventas, ut rarissimè reperiantur harum cultores. Testantur hoc ipsum scripta Aristotelica quæ hodiè ab eruditis etiam perquam multis rejiciuntur velut δυσνοητὰ & in quibus frustrà tempus teras. Cùm tamen illæ scientiæ, quas nobis reliquit, aliâ ratione meliusve scribi non potuerint. Scil. difficillimum est quæ naturâ notiora sunt universalia sibi notissima reddere, & immediatè percurrendo singula ex suis caussis cognoscere. Hinc pleriq; veritatem, quemadmodum desides patresfam. rem suam domesticam, qui fidem tribuunt suis prætoribus & procuratoribus nec ipsi supputant accepta & expensa, tractant, dum temerè accipiunt quæ ab aliis traduntur. Hæc etiam est ratio, quare omnibus in civitatibus homines utantur legibus, & secundum præscripta Legumlatorum vivant.*

15. At qui nec opinionem bonam de justo & injusto sibi parare student meritò reprehenduntur. *Hi enim omne illud negligunt, quo justum ab injusto, honestum à turpi discernendum est. Nam qui nec scientiam nec opinionem bonam justi habent, omnibus universalibus destituuntur ex quibus judicium de justo faciendum.*

16. Præ cæteris minus excusantur qui justum, quod communiter apud omnes gentes in usu est, ignorant. *Negligentissimi enim omnium sunt qui non inquirunt in id quod communiter notum est.*

17. Jus civile seu positivum quod in civitatibus obtinet, vel recens latum & in vigore est, vel paulatim in desvetudinem ire cœ-

pit: illius ignorantia minus excusat quàm hujus. *Nam ignorare quod in vigore est majorem arguit in ignorante negligentiam.*

18. Sunt nonnulli homines qui ob genus vitæ in Jura positiva inquirere non possunt, quos propterea ignorantia juris excusat, quales sunt milites, rustici &c. *Nam licet regulariter ignorantia juris non excuset, quia jus continet propositiones finitas & non innumeras, quæ percurri intellectu possunt, ut adeo negligentiæ accusari possit qui iisdem addiscendis operam non dat: si tamen sint qui genus vitæ aliquod colunt quo destitui Respubl. nequeat, & per hoc à cognoscendo jure detineantur; hi non possunt suæ ignorantiæ caussa dici, quia nulla ipsis potest negligentia imputari.*

19. Ignorantia singularium, quæ JCtis Romanis Ignorantia facti vocatur, (*tradunt enim, aliam ignorantiam juris esse, aliam facti,*) non est eadem, sed varia. *Nam qui circa singularia versantur, dum agunt, dupliciter cognoscunt eadem* 1. *sensu* 2. *quemadmodum prudentes, sumendo hunc vel illum cum quo negotium intercedit esse arrogantem, superbum, iracundum, avarum, furem, latronem &c.*

20. Cognitio singularium quæ sensibus hauritur deficit vel ob carentiam organi sensorii aut debilitatem ejus; vel si organon sit integrum alias ob caussas. Deficientibus organis sensoriis & non integris existentibus non immeritò in quovis ignorantia inde nata excusatur. *Nam sensum nemo excitare potest nisi organis debitis sit instructus. Unde nec caussa ignorantiæ sibi existere potest.* Tunc verò hi peccant, quando norunt se destitutos sensu sine peccato perficere non posse quod gerendum suscipiunt. *Nam hujus peccati caussa sunt, dum non obstante judicio intellectûs & dictitante eos peccaturos, id, in quo peccaturos se norunt, gerendum suscipiunt.*

21. Sensoriis integris versantibus circa objecta peccatur, si ex affectibus malè judicetur non si ex morbo. *Nam affectuum caussa homo sibi est quando eos non compescit. Quâ de caussâ non prodest prætensio ignorantiæ ei, qui ex irâ nimiâ obviam venientem hostem existimat læditque. Sed si ex morbo facit, non æquè ipse ac natura caussa ignorantiæ existit.*

22. Sic etiam eos non excusat ignorantia, qui præ nimiâ festinatione non ritè judicant de eo quod sensu percipiunt. *Nam in culpâ sunt quòd non debitâ ratione attendant. Hinc solent ministri à suis dominis castigari, quando non debitâ ratione aures erigunt, quo jussa domini ritè exaudiant.*

23. Circa dijudicanda objecta per accidens variis modis peccatur, dum similitudines & differentiæ non debitâ ratione notantur,

tantu , modò in his annotandis aliqua negligentia deprehendatur. *Nam prout se habet negligentia: ita & magis vel minus caussa malefacti censetur homo.*

24. Singularium, quatenus à prudente apprehenduntur, cognitio non eâdem laborat difficultate. *Nam circumstantiæ prudenti cognoscendæ sunt;* Quis, quid, circa quid, quomodo, quo loco, quo tempore, quo instrumento, cujus gratiâ; *quæ vel sunt in nobis vel extra nos. Quæ autem nobis magis insunt latere nos non facilè possunt. v.g. circumstantia* Quis agat. *Nemo enim nisi demens aut stolidus seipsum ignorat. At circumstantia* Circa quid *quammaximè extra nos est. Unde quoq; fit, ut nonnunquam eadem planè cognosci nequeat. Hinc nata est scholasticis distinctio inter ignorantiam vincibilem, quæ datâ operâ superari; & invincibilem, quam nec prudentissimus evitare potest.*

25. Ignorantia circumstantiæ Circa quid solet peccata excusare. *Nam illud, circa quod operando versamur, planè extra nos est & ita comparatum, ut ex nullis quandoq; signis & conjecturis natura ejusdem inquiri possit v.g. Emimus rem à Titio. Titius est id, circa quem operando versamur seu cum quo contrahimus. Quatenus autem, contrahimus cum ipso considerandus, est an dominus sit nec ne rei quam ab eodem emimus. Ea etenim emptio justa est quæ initur cum domino rei venditæ, & ea injusta quam facimus cum non domino. Aut ergò dantur signa & conjecturæ ex quibus colligere possumus Titium esse non dominum, & ignorantia, quâ ducti injustum contractum inimus, vincibilis existit, existimusq; quodammodo caussa injusti contractus; quia per negligentiam, dum ex signis argumentando non progredimur, ignorantiæ nobis caussa existimus. At nonnunquam destituimur omnibus conjecturis & signis, ex quibus procedentes cognoscamus Titium non dominum: quo casu ignorantia nostra invincibilis est, excusatq; nos ab omni peccato, nec contractus injustus est, nisi per accidens tantùm. Nam caussa & principium injusti contractûs nullo modo in emente est. Ubi enim impossibile est judicium intellectûs in auxilium vocare, ibi quoque actio pro humana i. e. justâ vel injustâ, honestâ vel turpi haberi nequit.*

26. Ignorantia circumstantiæ Cujus gratiâ etiam admittitur in excusandis peccatis. *Nam operationes hominum velut substantiarum mobilium comitatur fortuna, quæ sæpenumero facit, ut actiones humanæ alium longè consequantur finem quàm cujus gratiâ sunt institutæ. At accidentia, in quibus fortuna posita est, scire, excedit humanam conditionem. Quapropter fit, ut ignorantia circumstantiæ* cujus gratiâ *plerumq; excuset. Quâ de re dicetur infr. tract. de fortunâ.*

27. Circa cæteras circumstantias consideranda sunt signa, an facilè an difficulter ex hisce colligi potuerint, & inde judicium de culpâ faciendum est. *Nam in hisce universaliter nihil determinari potest.*

28. Corrumpunt etiam cognitionem singularium ex signis dependentem affectus, & tunc ignorantia non excusat. *Nam quem odio prosequimur, illius actiones omnes in malam; contrà ejus, quem amamus, actiones in bonam partem interpretamur. Sic hypocritam amantes, pium; & pium odio prosequentes hypocritam pronunciamus. At quando patimur, nostrum judicium affectibus corrumpi, principium erroris nobis existimus.*

29. Ignorantia applicandi universalia ad singularia oritur ex ignorantiâ caussarum. *Nam si lateant rationes & caussæ, extensio & restrictio universalium ritè fieri nequit.*

30. Ejusmodi ignorantes tunc peccant, quando JCtos non consulunt. *Nam cùm hæc cognitio in vulgus hominum non cadat, receptum est in civitatibus præstò habere JCtos qui de jure consulentibus respondeant.*

31. Plerique ducti affectibus universalia extendunt vel limitant prout persecutio voluptatum & fuga molestiarum dictitat, quos mala universalium applicatio excusare à peccato non potest. *Sic Adamus in paradyso præceptum Dei limitare volebat & defendere suam innocentiam dicendo, se à muliere sibi à Deo associatâ deceptum fuisse. Hûc referri possunt omnes frivolæ exceptiones, quibus homines effugere pœnas peccatorum conantur.*

MEMBR. V.
DE
NECESSITATE MALARUM ACTIONUM CAUSSA EXISTENTE.

1. *Homo velut substantia mobilis naturæ, necessitati & fortunæ subjectus est. Quare multarum operationum non ipse caussa est, sed vel natura vel fortuna vel necessitas. Primo ergò loco dicturi sumus de necessitate, quatenus eadem à peccatis hominem excusat vel non.*

2. *Suprà* cap. 1. n. 14. *tradidimus, necessitatem differre à casu & fortunâ per hoc, quòd necessitas sit quiddam extrinsecum ipsum principium operationis in substantiis mobilibus impediens, fortuna verò non ipsum principium operandi impediat, sed operationi à principio jam fluenti superveniat. Nunc altius petentes naturam necessarii paulò subtilius in gradus ejusdem inquiremus.*

3. Ne-

3. Necessarium propriè est ens quod se aliter habere nequit. *Hinc dicimus, scientiam esse necessariorum: quæ namq; scimus aliter se habere nequeunt. v. g. triangulum planum habere tres angulos æquales duobus rectis, non contingit aliter se habere.*

4. Secundò necessarium etiam dicitur sine quo quid non fit seu esse suum non habet: it. si esse habeat, sine quo vivere & esse suum retinere nequit. *Sic potio medicata est necessaria ægrotanti; quia sine hac sanitas recuperari nequit, & aër necessarius est homini; quia sine re spiratione homo vivere nequit.*

5. Tertiò necessarium sumitur pro violento. *Quæ significatio est hujus loci propria. Nam violentum est quod naturalem impetum & in homine operationem secundum voluntatem impedit. Violentum itaq; habet naturam quodammodo necessarii propriè dicti: unde etiam necessarium vocatur. Nam vis tunc fieri dicitur, quando non contingit substantiæ mobili secundum naturalem suum impetum & in specie homini secundum voluntatem moveri. Quid verò hoc aliud quàm non contingere aliter?*

6. Violentum itaque, quòd hîc in specie necessarium vocamus, vel merè violentum est, quod nullam electionem nihilq; arbitrii homini relinquit, vel non merè violentum, quod aliquid relinquit arbitrio & voluntati hominis. *v. g. Si Titius, cui resistere non vales, tuam apprehendens manum eâdem feriat alterum: inest tibi hic motus, sed merè violenter; quemadmodum motus sursum lapidi. At si Titius minitetur mortem, ni abnegaveris Christum; & tu id feceris, merè violentum non est quod agis. Nam relicta est tibi libertas arbitrii, ut subeundo mortem evitare abnegationem possis.*

7. Actio merè violenta ab omni peccato excusat. *Nam in actione merè violentâ omne principium motus extra operantem est: ut proinde, cùm nihil conferat, nec pro parte ut caussa concurrere dici possit.*

8. Actiones non merè violentæ, quæ mixtæ vocari philosophis solent, magis voluntariis quàm necessariis & violentis accensendæ sunt. *Nam operatio ipsa immediatè pendet ab electione illius cui vis infertur. Quicquid vero caussam immediatam & proximam habet electionem, magis pro voluntario quàm violento reputandum est: cùm enim in agentis potestate sit operari vel non; etiam principium movendi corpus organicum ipsi operanti inest. Quamvis ergo ejusmodi actiones simpliciter invitæ sint, dum tamen aguntur sunt spontaneæ.*

9. Qualitas actionum mixtarum & an iisdem quid malitiæ insit vel non insit ex modo eligendi petenda est. *Nam cùm caussa proxima & immediata harum actionum sit electio; sequitur in hujus qua-*

litate etiam positam esse qualitatem ipsius actionis seu operationis. Quòd si ergò electio sit bona & laudabilis, etiam ipsa operatio talis erit.

10. Omnis actio mixta quâdam reprehensione digna est&aliquid peccati involvit quæ fugam molesti ei quod pium, honestum vel justum est præponit. *Nam omnes molestiæ & cruciatus potius ferendæ quàm quicquam de pietate, honestate, justitiâ remittendum. Quò plures enim dolores & cruciatus pietatis, honestatis & justitiæ gratiâ subeuntur, eò præclariores redduntur hæ actiones.*

11. Nonnunquam cum difficultate conjunctum est dijudicare quidnam alteri sit præferendum. *v. g. an potius perferenda mors quàm servitus, si sub tyranno vivamus.*

12. Difficilius longè est in deliberatis & decretis subsistere, quàm de præferendo minori malo consultare. *Nam plus operantur præsentes dolores quàm phantasia futurorum dolorum, cum quâ consultatio conjuncta est. Idq; testatur experientia, dum multi deprehenduntur de perferendis quibusvis doloribus decretum facere, pauci in deliberatis subsistere.*

13. Quâ de caussâ minus peccant qui in deliberatis non subsistunt, quàm ii qui quando deliberant solâ molestiarum phantasiâ à præclaris actionibus terrentur. *Nam magis peccant qui quod facilius est omittunt, quàm qui in eo, quod difficilius est, perficiendo perseverare nequeunt,*

14. Actiones mixtæ, quibus fuga molesti ei, quod pinm, honestum, justum est, præponitur, omnes quidem cum aliquo peccato sunt conjunctæ, magis tamen vel minus veniam merentur, prout molestiæ majores vel minores sunt, & quod injungitur faciendum impium, injustum, turpe magis vel minus tale existit. *Nam sunt nonnullæ molestiæ ita comparatæ, ut perferre easdem excedat vires humanas. Contrà sunt etiam nonnulla adeò impia, ut potius homini aliàs intolerabiles cruciatus perferendi sint, quàm ea peragenda suscipiantur. Sic decet Christianum omnes cruciatus etiam gravissimos & qui videntur planè intolerabiles subire potius, quàm Christum abnegare. Molestias intolerabiles gignunt fames, sitis, frigus. Hinc si quis extremo frigore impulsus &, cum aliâ ratione salvus esse nequeat, furetur vel rapiat vestimentum, non pœnâ furti vel rapinæ ordinariâ videtur afficiendus. Nam tantâ molestiâ affectus rapuit, cui vix humanæ vires valent resistere: contrà, cui res ablata est, minus læsus videtur: debuisset enim naturali misericordiâ ad succurrendum ejusmodi misero duci. Ex eodem fundamento judicium est faciendum, quando quæritur, an excusandus sit, qui imperio vim cogendi habentis quid facit. Nonnulla enim leviter turpia sunt & meren-*

merentur veniam; nonnulla talia, in quibus nulli omninò gravissima etiam minitanti parendum est.

15. Quod quis ex paupertate facit minus excusare videtur tanquam ex necessitate factum. *Nam ad tolerandam æquo animo paupertatem quilibet homo, dum rebus secundis utitur, præparare se tenetur. Hinc qui paupertatem tolerare nescientes quid committunt veniam non merentur. Extrema tamen paupertas, quæ caussa intolerabilis famis & sitis est, excusat; quia, prout* n. 14. *demonstratum est, famis sitisq; molestiæ propemodum intolerabiles sunt.*

MEMBR: VI. DE FORTUNA.

1. Quod in rebus naturalibus est casus, id in iis, quæ ab homine ex proæresi fiunt, est fortuna. Nimirum fortuna est accidens quoddam operationi, quæ ab homine ex proæresi fit, superveniens, eamque ad alium finem, quàm cujus gratiâ ab homine suscepta est, dirigens.

2. Quæ committuntur interveniente fortunâ casualia JCtis vocantur peccata; nec unius generis sunt, sed alia sunt casualia de casu improviso alia de casu fortuito. *Nam nonnunquam contingit accidentia illa immutatura operationem prævidere, & si hoc non fiat, non remanet peccatum merè casuale, sed fit quodammodo culposum. Similiter contingit quem ad accidens illud, in quo fortuna posita est, conferre aliquid: & tunc iterum oritur peccatum quod non simpliciter casuale est, sed quodammodo culposum existit. v.g. Miles stans in excubiis tenensq; hastam longiorem terretur sonitu tormenti fortè explosi, ut hastam manu patiatur excidere, & hac ipsâ lethale vulnus infligatur puero proximè adstanti. Dico hoc homicidium non merè casuale esse. Decebat enim militem id animi habere, ne sonitu tormenti pateretur hastam de manu decidere: & proinde quodammodo in culpâ est. Hæc & similia peccata vocantur casualia de casu non proviso, & ab omni pœnâ non liberant. At quæ accidentia prævideri planè nequeunt & ad quæ qui operatur nihil confert, merè casualia peccata sunt seu de casu fortuito, quæ omninò excusare videntur. Quia nihil caussæ homini operanti inest.*

3. Merè casualia peccata non semper reprehensione vacant. *Sunt enim nonnulla fortuita ita comparata, ut indicium præbeant Numinis irati erga hominem & propterea singularis in homine malitiæ. v.g. si quis casu fortuito occiderit parentem vel ex liberis suis carissimum.*

4. Ma-

4. Magnam diversitatem etiam inde capiunt casualia peccata, quòd qui casu peccat versetur vel in re honestâ & bonâ vel mediâ & non illicitâ vel in re ex se & suâ naturâ turpi. *Nam profectò non æq; excusari potest qui fortuitò peccat in re turpi occupatus, quàm qui in re honestâ versatur. Illius enim intentio mala est & jam in peccato versatur, hujus bona existit. v.g. si quis stuprum commissurus præter intentionem cum matre incestum committat; aut occisurus hostem, quem provocaverat, fortè fortuitò patrem enecet; hic profectò magis peccare videtur quàm qui strenuè pro patriâ pugnans patrem hostē existimans occidit.*

MEMBR. VII.
DE NATURA IN HOMINE OPERANTE.

1. Quæ nullum intellectûs judicium in homine admittunt operationes & à naturâ fiunt, hominem nec bonum nec malum reddunt. *Sic nemo dicit hominem malum aut improbum propterea quòd sit macilentus aut nimis longæ vel brevioris staturæ. Nam hujus caussa non est intellectus, sed sola natura. Ea quippe improbitati & malitiæ annumerantur quæ ab homine quatenus est substantia intellectualis eduntur. Hactenus enim ostendimus omnia peccata hominem malum vel reprehendendum & corrigendum reddentia inde venire, quòd vel homo judicium corruptum vel integrum quidem sed non actu secundo habeat, vel ignorantiæ etiam sibi caussa existat. Ex quibus omnibus apparet, nos rectè uti hoc fundamento; hominem censeri eatenus peccare quatenus intellectualis quædam substantia est, & operationes intellectui conformes edere tenetur. In quibus ergò nihil potest intellectus, interim fiunt à quodam quod homini intrinsecum est, non humana sed merè naturalia habenda.*

2. Natura censetur operari in omnibus, qui per ætatem, morbum & vitium corporis vel alia naturalia impedimenta judicio intellectûs uti nequeunt. *Id quomodo fiat, infrà dicendi locus erit.*

CAP.

LIB. II.

DE DELICTIS HORUMQUE POENIS.

1. *Actum à nobis est* præced. libr. *de principiis actionum humanarum quibus bonitas & malitia inest: sequitur, ut de ipsis delictis dicamus, quatenus in civitatibus puniantur: ita enim debito modo absoluta erunt quæ de injustitiâ universali dicere constituimus.*

2. Tractatum de delictis videmur rectè inchoare à contemplatione pœnarum. *Nam videtur delictum nil aliud esse quàm factum aliquod quod pœnam meretur. Et quia legislatores non modò pœnis deterrent homines à delictis, sed etiam præmiis eosdem ad bona agenda alliciunt; nec omnibus vitiis constituunt pœnas; unà quoq; natura pœnarum perpendenda erit.*

CAP. I.

DE PRÆMIIS ET POENIS.

1. Videmur rectè pœnas dividere in naturales & civiles, & eodem quoque modo præmia in naturalia & civilia. *Nam non modo legislatores in civitatibus delicta puniunt; sed etiam natura ipsa vitiosos coërcere videtur, dum his mala conscientia angores & cruciatus creat.*

ARTIC. I.

DE PRÆMIIS POENISQUE IN GENERE ET IN SPECIE DE CIVILIBUS.

1. Cùm multæ intricatæ quæstiones moveantur circa irrogationem pœnarum, nostrum erit paulò diligentius in harum naturam inquirere. *Notum namq; est quid de pœnâ furum nonnulli theologorum, præsertim, qui à partibus Calvini stant, disceptent; prætendentes nullam inter delictum & pœnam proportionem esse.*

2. Pœnæ vox æquivoca est. *Nam aliæ pœnæ eò directæ sunt, ut aut vitiosos emendent aut à vitiis civitatem purgent; aliæ ut tollant querelas, ne caussam habeant ulterius conquerendi qui læsi sunt. v. g. Fures duplici pœnâ affici possunt, vel enim hoc agitur, ut aut vitium avaritiæ*

quod iisdem inest emendetur, aut fur velut vitiosus è medio tollatur, vel hoc intenditur, ut ei qui à fure læsus est ratione securitatis suæ satisfiat, ne amplius ansam conquerendi habeat: illud genus pœnæ hodiè habet locum quando fures suspenduntur; hoc obtinebat apud Romanos, quando fur condemnabatur in duplum aut quadruplum ablati solvendum. Hæc genera pœnarum diversissima sunt nec confundenda.

3. Pœna corrigens vel tollens vitia criminalis jure Romano vocatur & simile quiddam est medicinæ. *Nam quod sunt morbi in corpore, hoc sunt vitia in animo. Quemadmodum ergò medicina est id quo morbi tolluntur, ita quoq; pœna criminalis Rempubl. à vitiis quibus laborat liberat.*

4. Pœna criminalis nihil aliud est quàm dolor vel molestia quædam. *Nam medicina est id quod caussam morbi removet & tollit, (sublatâ enim morbi caußâ remotus erit morbus ipse) & regulariter est quiddam caussæ morbi contrarium. Nam suo contrario unumquodque naturaliter removetur & tollitur. Cùm ergò vitia sint quasi morbi animi totam civitatem corrumpentes; voluptates verò corporis morborum illorum caussæ; (præced. namque cap. ostendimus quo pacto voluptates corporis judicium rationis vel corrumpant vel etiam impediant, ne in actum secundum deduci queat; & inde nasci pleraq; peccata) sequitur voluptatibus corporis obviam eundum esse, si velis caussas vitiorum tollere & quidem adhibitis molestiis, utpote quæ voluptatibus contrariæ sunt. Quemadmodum enim Medicus sentiens morbum esse natum ex intemperie calidâ applicat medicamenta frigida, quò præternaturalis calor tollatur; ita fermè comparatum est circa Legislatorem: hic enim animadvertens voluptatibus corporis homines concitari ad vitiosas actiones edendas, constituit dolores quamlibet vitiosam actionem subsecuturos, quos perpendentes cives dum alliciuntur voluptatibus corporis ad mala agenda, easdem negligant potius, quàm ut has sequendo in longè graviores dolores se præcipitent. v. g. voluptatibus, quæ percipiuntur ex tactu in re venereâ, alliciuntur homines ad committendum adulterium: at quando perpendunt, subsecuturam esse pœnam gladii, ducuntur ad obsistendum præsentibus corporis voluptatibus; quod dum faciunt ab adulterio desistunt.*

5. Pœnæ criminales secundum nullam infliguntur proportionem. *Quemadmodum enim medici est augere gradus caloris eousq;, donec calor sufficiens deprehendatur ad intemperiem frigidam tollendam & evertendam: ita quoque legislatoris est in augendis doloribus progredi eousq;, donec appareat, eos sufficientes esse ad resistendum voluptatibus corporis. v. g. si voluptas ex callidis acquisitionibus per furta & latrocinia percepta tanta communiter deprehendatur, ut pecuniariæ pœnæ non sufficiant,*

ciant, procedendum est ad relegationem; si nec dolor ex hâc pœnâ deterreat homines ab amore furandi, ad fustigationem & tandem ad pœnam mortis. Hinc manifestum fit, quantum errent, qui pœnam patibuli in furibus injustam pronunciant, quòd non proportione facto respondeat. Nam eam nondum sufficientem esse patibula cadaveribus punitorum ubivis repleta testantur.

6. Pœnæ criminales duorum sunt generum, aliæ corrigunt eum cui infliguntur, aliæ eum non corrigunt, sed planè è medio tollunt. *Sicuti enim in corpore humano, si caussa morbi alicui parti corporis inhærens medicamentis tolli possit, non ipsa pars corporis, sed potius qualitas inhærens & caussa morbi existens removetur; contrà si caussa morbi parti cuidam ita inhæreat, ut nulla spes sit eam removendi, ne reliquas partes inficiat, resecatur: ita quoque proceditur in civitatibus, quarum velut membra & partes quædam sunt homines. Homo ergò laborans vitio emendabili pœnis quibus emendetur afficitur; sin autem nulla spes emendationis supersit, nec ulli dolores sufficiant ad vitium inhærens corrigendum; ipse quasi putrida pars resecatur, ne sinceræ partes trahantur. Conducit tamen & hæc pœna ad aliorum correctionem, qui punitorum exemplo moniti imposterum cautius mercari discunt.*

7. Ab hoc genere pœnarum diversum est id quo satisfit læsis ut cessent querelæ, cui vindicativarum seu, more Romanorum, civilium nomen tribuere possumus. *Differentiam hoc exemplo facilè addiscere possumus, v. g. apud Romanos pœna furti erat vindicativa seu civilis, quia ei, qui ex furto erat læsus, dabatur actio in duplum vel etiam quadruplum rei ablatæ à fure solvendum; hodiè verò pœna criminalis est, quia fures non in gratiam ejus, qui læsus est, quò satisfiat eidem & ne amplius habeat ansam conquerendi, suspenduntur, sed potius, ut vitiosi homines è medio tollantur.*

8. Est itaque pœna vindicativa seu civilis, quâ corrigitur injustum per invitas commutationes illatum & satisfit ei qui læsus est.

9. In pœnis vindicativis seu civilibus naturaliter observanda est proportio geometrica, quam *suprà p.* 1. *lib.* 1. *cap.* 4. in retributionibus observandam esse diximus. *Nam quò majus est bonum læsum, eò plus læso retribuendum est.*

10. Quò pœnæ civili locus sit, malum illatum tale esse debet, ut possit æstimari. *Nam nisi tantum pecuniæ læsus consequatur quod bonum ablatum æquet, injustum non satis erit correctum, nec cessabunt querelæ. Hinc fit, quod nonnunquam pœna civilis cesset v. g. si plebejus principem percusserit: hoc enim casu potius itur ad pœnam criminalem. Quod itidem tradidit Aristot. lib. 5. Eth. c. 8.*

11. Præ-

11. Præmii vox æquè ac vox pœnæ æquivoca est. *Aliud enim præmii genus correspondet pœnæ crimanali, aliud civili.*

12. Præmium correspondens pœnæ criminali est voluptas quædam consequens virtuosas actiones, quâ homines alliciuntur ad subeundas molestias cum quibus studium virtutis conjunctum est. *Nam quemadmodum voluptatibus corporis alliciuntur homines ad mala agenda; ita molestiis à justis & præclaris actionibus deterrentur, v. g. molestum est mortem præsentem pro patriâ subire, it. penetrare in res obscuras: ut homines hasce molestias non fugiant sed subeant, constituta sunt præmia consistentia in voluptatibus ejusmodi quas homines perpendentes parvi faciunt molestias nec subire easdem verentur. Unde præmium in hac significatione simile est medicinæ tollenti caussam peccatorum in omittendo consistentium. (Molestiæ enim caussæ omissionis honestarum actionum existunt.)*

13. Hoc genus præmii itidem nullam observat proportionem cum merito. *Nam quemadmodum pœnæ eousq; augendæ sunt, donec sufficientes sint ad resistendum corporis voluptatibus; ita præmia, donec homines perpendentes voluptates, in quibus præmia consistunt, præsentes molestias virtutum gratiâ subeundas parvifaciant. Hoc pacto enim caussa peccati in omittendo consistentis sufficienter removebitur.*

14. Præmium correspondens pœnæ vindicativæ est quid retribuendum in commutationibus iis quæ non ex pacto fiunt. *Nam non solemus id, quod in commutationibus spontaneis & in pactis consistentibus v. g. emptione, venditione, locatione conductione retribuitur, præmium vocare. Quando verò quid retribuendum venit iis qui de patriâ benè meriti sunt vel de amicis, hoc præmii nomine indigitatur. Ex quibus constat, nos præmium ritè definivisse.*

15. In hoc præmiorum genere quædam proportio communiter observatur. *Nam nisi in amicitiâ utili æqualium æqualia retribuantur, querelæ oriuntur. Quòd si intercedat inter nonnullos amicitia inæqualis & superior inferiorem ita excedat, ut propemodum nulla remaneat proportio, præmii natura quodammodo exspirat, diciturque quod retribuitur potius cultus, pietas, veneratio.*

16. *His ita præmissis nunc de gradibus pœnarum præmiorumque differemus, quæq; vitia potius præmiis quæ potius pœnis sint corrigenda.*

ARTIC.

ARTIC. II.

DE PRÆMIIS ET POENIS QUÆ A NATURA TRIBUUNTUR ET IRROGANTUR BONIS MALISVE CONSCIENTIA NIM. BONA ET MALA.

1. Conſcientia in genere eſt ſyllogiſmus quem facit intellectus practicus appetitum in homine dirigens oſtendens alicujus facti pulchritudinem vel turpitudinem.

2. Conſcientia eſt vel ante facta vel poſt facta. Ante facta conſcientia conſiſtit in ſyllogiſmo practico, qui exhibet appetitui turpitudinem quandam eorum ad quæ inordinato motu tendit. *Nam dum hanc turpitudinem intellectus repræſentat homini, deterret eundem à peccato, non aliter ac legiſlator graviſſima in delinquentes minitans ſupplicia.*

3. Conſcientia ante facta in vitioſis nullam habet vim. *Nam in vitioſis hominibus per vitium adeò corruptum eſt intellectûs judicium, ut per hoc homo non aliter judicet, quàm vitiosè vivendum eſſe. Intemperantes enim judicant ex hac propoſitione: Quicquid auget voluptates corporis faciendum eſt, non obſtante quòd ſit turpe.*

4. In iis qui nondum ſibi pararunt virtutes, nec dum tamen vitioſi ſunt, admodum debilis ſæpenumero eſt conſcientia ante facta. *Nam cùm ſuprà de incontinentibus ageremus, docebamus, ſæpè numero à nimio appetitu intellectum quaſi in ſomnum conjici, ut nullas vires præcipiendo edere poſſit: ſcientiam quippe incontinentium, dum appetitu ducti operantur, ibidem ſimilem eſſe diximus ſcientiæ quam geometra habet quando dormit.*

5. Conſcientia poſt facta vel bona vel mala eſt. Conſcientia mala eſt ſyllogiſmus practicus fœditatem commiſſorum ob oculos ponens.

6. Conſcientia mala peccatoribus loco pœnæ eſt. *Nam dum intellectus turpitudinem peccati repræſentat ſcinditur homo quaſi in partes & ratione ſui appetitûs inordinati ſeipſum odiſſe ſibique iraſci incipit. Unde oriuntur moleſtiæ. Nam moleſtia eſt perceptio malæ & naturæ non convenientis operationis. Talis autem perceptio oritur, quando quis malam habet conſcientiam. Eſt namq; diſconvenientia intellectûs & appetitûs præter naturam.*

7. Conſcientia mala in incontinentibus eſt quædam pœna corrigens & emendans peccantes. *Nam exſatiato in iis qui affecti-*

bus superantur, appetitu, quasi è somno excitati ad se redeunt & locum da nt intellectûs judicio, quod apud eos adhuc integrum est. Unde statim turpitudine facti perpensâ nascitur pœnitentia.

8. Conscientia mala in vitiosis tandem excitata plerumque eosdem ad sui interitum & perniciem rarò ad pœnitentiam ducit, similisque est pœnæ, quâ vitiosi homines è medio tolluntur & exemplum aliis præbent. *Nam vitiosi judicio utentes corrupto non statim post facta tormenta conscientiæ sentiunt, sed tunc demum, quando tota ipsorum substantia vitiis est corrupta, (quemadmodum enim virtutes, utpote in medio positæ & rationi conformiter operantes, subjecta sua conservant; ita vitia destruunt eadem) ipsiq; animadvertunt, se vivere in odio apud Deum & homines. Hæc conscientia in vitiosis excitat cruciatus & tormenta intolerabilia hominem ad sui internecionem concitantia. Pertinet huc quod habet Tacit. 6. annal. cap. 6. in fin. quando ait:* non frustrà præstantissimus sapientiâ *(Plato)* firmare solitus est: si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus & ictus; quando ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur. *Et mox laudatus autor subjicit:* quippe Tiberium non fortuna non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas fateretur. *Ex quibus satis apparet, quomodo conscientia mala in peccatoribus naturaliter pœna quædam sit.*

9. Contrà conscientia bona præmium quoddam bonis existit, estque syllogismus practicus ostendens congruentiam appetitûs cum rectâ ratione. *Nam suprà diximus præmium esse quid jucundum excitans homines ad tolerandas molestias. Est verò conscientia bona jucundissima. Consistit etenim in perceptione operationis quæ quàm maximè cum naturâ hominis congruit. Est ergò conscientia bona præmium illud quod natura bonis hac in vitâ tribuit.*

10. Est porrò conscientia alia recta, alia erronea, alia dubia. *Prout enim se habet intellectus syllogismum practicum conficiens, ita quoq; conscientia. Intellectus autem vel certus est de statuendis vel dubius vel erroneus. Verùm subtiliores circa hæcce speculationes cogimur Theologis relinquere.*

11. Ex hisce patet, quæ in civitatibus circa pœnas præmiaque constituta sunt naturam ipsam imitari. Quamvis propterea modus pœnarum præsertim criminalium ex jure naturæ deduci nequeat. *Nam pœnæ sunt dolores: hi verò excitantur à privatione bonorum fortunæ quæ varia sunt, nim. vita, valetudo, integritas partium corporis, libertas, honores, divitiæ consistentes vel in rebus corporalibus vel in incorporalibus. Cujus autem boni privatio ob unumquodque vitium fieri*

fieri debeat nulla ratione determinari potest. Legislatoris ergo arbitrio permittendum, pro modo dolorum infligendorum sumere bona quib. uspri- vandi homines sunt; quò in iisdem dolores concitent deterrentes homines à vitiosis actionibus.

CAP. II.

DE DELICTIS IN GENERE ET FUNDAMENTIS EX QUIBUS DE GRADIBUS POENARUM INFLIGI SOLITARUM JUDICIUM QUAM SUBTILISSIME FIERI POTEST.

1. Delictum in genere est omne factum quod meretur pœnam.

2. Omne delictum est vel privatum vel publicum; privatum est cui constituta est pœna vindicativa; publicum, cui criminalis. *Nam ita comparatum est in civitatibus, ut circa nonnulla delicta hoc magis agatur, quò læsis satisfiat & corrigatur injustum ex commutatione invitâ subortum; circa alia, ut magis emendetur & tollatur vitiositas hominum.*

3. Quamvis verò omne delictum modò ut publicum modò ut privatum tractari queat: apud Romanos tamen quatuor hæc delicta erant privata, furtum, rapina, damnum injuriâ datum, & injuria. *Nam licet furtum & rapina sint crimina descendentia ex vitio inemendabili, avaritiâ nim.; quia tamen in Republ. Romanâ, utpote bellicosâ, hæc vitia incassum exstirpabantur, civibus per bella continuè gesta rapinis furtisq; assvefactis & artem furandi latrocinandiq; liberalibus annumerantibus: maluerunt subsistere in pœnâ vindicativâ & injustum ex invitâ commutatione subortum corrigere condemnando fures & raptores in restitutionem dupli, tripli, quadrupli ei, cujus securitas domi publiceq; læsa erat. Injuria & damnum injuriâ datum, quod satis perspicuè in seqq. demonstrabitur, ex injustitiâ particulari potissimum proveniunt, & non ex quodam alio vitio fœdo: ac proinde meritò, quod hæc concernit, subsistitur in aliquâ pœnâ quâ commutatio corrigitur.*

4. Tractatum de delictis privatis differentes ad eam partem nostrorum elementorum, quâ de jure privato ex justitia correctivâ descendente dicturi sumus, nunc fundamentis à naturâ caussarum petitis demonstraturi sumus rationes minuendi & augendi pœnas crimi-

criminales. *Quamvis enim nemo negaturus sit, pœnas aggravandas minuendasve secundum gradus malitiæ: & de principiis, ex quibus judicium faciendum sit de malitiæ humanæ gradibus, cap. 5. præc. libr. sufficienter dictum sit; ut adeoque ibi tradita sunt ad gradus pœnarum dignoscendos sufficere posse videantur. Quò tamen eò magis in nostrâ scientiâ firmemur deprehendentes, ex quibus tandem principiis procedamus, omnia quæ inde demonstrantur, congruere; etiam ex naturâ & differentiis affectionibusq; caussarum speculando procedentes rationes minuendi augendiq; pœnas ostensuri sumus. Et hæc contemplatio magis juridica erit superiori.*

5. Videtur autem studioso Juris cognitio generum caussarum necessaria. *Nam suprà part. 1. tradidimus quid injustum per se & per accidens sit nulla aliâ ratione sciri posse, nisi cognitum fuerit, quid caussa per se & per accidens sit. Deinde dictum est cap. 1. huj. libr. pœnam criminalem esse quandam quasi medicinam: quemadmodum ergò nullus medicus ritè medicinam applicat, nisi caussâ morbi prius probè cognitâ, ita quoq; caussa cujusq; peccati probè prius explorari debet, antequam pœnæ irrogentur.*

6. Omnis ergò caussa vel per se vel per accidens est caussa: hæc rursus duobus modis dicitur, vel quia caussæ per se quid accidit cui caussatio adscribitur, *v.g. quando musico accidit geometram esse, dicimus geometram canere, quasi geometra caussa cantûs existat: cùm tamen musicus existat* : vel quia quid accidit caussato per se, *v.g. quando faber lignarius conficit ædificium posteà combustum, dicimus eum fecisse quid quod combustum est, quasi hujus caussa exstitisset, cùm ejus caussa per se sit, cui accidit combustum esse. Verùm de hisce dictum est part. 1.*

7. Omnis porrò caussa vel proxima est & immediata vel remota. Proxima est inter quam & caussatum nulla alia interjecta est: Remota, quæ caussæ caussa est. *i.e.* quæ caussa est, ut aliud quiddam caussa fiat. *v.g. Titius eo in loco, quo iter fit, positum quid habet, quod ventus dejicit in caput prætereuntis liberi hominis inde morientis. Non possumus dicere, Titium esse caussam mortis proximam, quia ventus dejiciens caussa proxima est; sed remotam, quia ut ventus caussa dejectionis fieret Titius caussa fuit ponendo quid eo in loco, unde dejici in caput liberi hominis poterat.*

8. Caussarum genera quatuor sunt: materia, forma, efficiens & finis. *Nam omne id quo respondetur quærenti quamobrem res sit, in unum ex hisce quatuor modis incidit. Et præterea quicquid est, vel ex aliquo est vel ab aliquo vel alicujus gratia. Ex quo autem unumquodq; est vel se habet ut subjectum, materia nim. quale quid sunt elementa, partes,*

tes, ex quibus fit totum, propositiones ex quibus fit ratiocinatio; vel ut forma, totum nimirum, compositio, syllogismus. Id à quo unumquodque fit est id unde est motûs & quietis principium vocaturq; efficiens, v.g. medicus sanitatis, consultator actionum humanarum. Id cujus gratiâ unumquodq; fit finis vocatur, v.g. actiones humanæ felicitatis & boni sive veri sive apparentis gratiâ.

9. Caussa quæ in pœnis irrogandis attendenda venit est ea quæ vocatur efficiens. *Nam delinquere dicuntur homines quando operantur seu agunt: est autem omnis actio motus; isq; dicitur agere, cui motûs principium inest: efficientem autem vocamus eam cui inest motûs principium.*

10. Efficientium ea est proxima caussa, quæ ab hoc fine, ad quem præsens operatio tendit, est excitata; ea verò remota, quæ non à fine, quem tandem consequitur operatio, excitata est ad operandum; sed alteri cuidam rei tendenti ad illum finem, ut eum obtineat, seu illius caussa sit, caussa est. *v.g. cujus cupiditas excitatur à lucro quod speratur, ut incipiat movere manum ad apprehendendam rem alterius, is injusti hujus, quod subcritur dum dominus amittit rem suam, caussa proxima est. Nam cupiditas ejus velut principium operationis excitabatur ab hoc injusto lucro tanquam fine, in quo etiam præsens ista operatio subsistebat. At ponamus Titium nosse, Sempronium esse furem &, ut furtum facere possit, hospitium desiderare, promittereq; suam sororem instrumentum libidinis Titio recipienti in diversorium: non erit Titio furtorum quæ à Sempronio committuntur caussa proxima sed remota; quia non excitata est ad operandum cupiditas Titii à lucro injusto quod Sempronius intendit, sed à voluptate quæ ex coitu cum sorore ejus percipitur, ut caussa existeret illius caussæ, à quâ tanquam proximâ injustum lucrum est caussatum, i. e. Sempronii furtum facientis.*

11. Caussa efficiens non est sine potentiâ cùm activâ tum passivâ. *Nisi enim id, quod in efficiendo versatur, potens sit ad operandum; & objectum, circa quod actio versatur, potens ad recipiendum; ad caussatum quod intenditur, non pervenietur.* Potentiam autem vocamus id secundum quod unumquodque potens dicitur.

12. Potentia activa est principium motûs aut transmutationis in altero vel prout alterum est. *Nam illud potens dicimus quod in se habet principium movens vel transmutans aliquid alterum aut quatenus à transmutato alterum est. (Sic anima humana movetur unà cum corpore de loco ad locum, ipsa principium motûs existens quatenus est à moto corpore alterum; sic medicus sanat seipsum, non ut medicum sed ut sanabilem, & quatenus à se sanabili est quiddam alterum medicus nim.)*

Quia ergo potentia est id, secundum quod aliquid potens dicitur; & unumquodque eatenus potens agendo habetur, quatenus in se habet principium motûs; sequitur potentiam activam tale quid esse.

13. Potentia passiva est dispositio principium existens ei, cui inest, ad patiendum, seu recipiendum id cujus potentia activa principium est. *Nam potens ad patiendum dicimus hoc quod dispositum est ad patiendum seu in se aliquod principium passionis habet.*

14. Potentia activa alia rationalis alia irrationalis est; Rationalis quædam potentia in homine cernitur, estque principium ita valens movere & mutare, quemadmodum dictitatur ipsi à facultate ratiocinante.

15. Harum potentiarum diversæ sunt vires. *Nam potentia irrationalis necessariò operatur, quando eò appropinquat, ut activum in passivum operari valeat: sed rationalis non necessariò operatur, licet appropinquaverit passivæ potentiæ, & ita productiva est contrariorum non quidem simul, sed prout appetitus vel proæresis superat. Nam appetitus humanus est quidem aptus natus ad parendum rationi, valet autem & ad resistendum & inordinatè operandum; prout libr. 1. hujus part. tradidimus.*

16. Potentia ergò activa, quâ mediante homo est caussa efficiens justi & injusti productiva contrariorum est, nec necessariò idem semper operatur quando appropinquat potentiæ passivæ, sed id quod principaliter appetit, seu quod prævalet in excitando appetitu, sive sit honestum sive præsentem pariens voluptatem. *Nam contraria simul producere nulla potentia potest, nec etiam distinctis temporibus modò hoc modò illud, si planè eadem sit & eodem modo disposita. Hinc prout appetitus humanus dispositus est, quando passivo vel receptivo appropinquat, ita operatur: disponitur autem à mente vel à voluptatibus & molestiis præsentibus.*

17. Potentia porrò alia est connata alia parata. Connata est quæ cuique à solâ naturâ tribuitur, & propterea à primo ortu inesse solet. *Ita v. g. potentia videndi, audiendi, olfaciendi cuilibet homini à primo ortu inest velut à naturâ data.*

18. Potentia quæ non connata est paratur vel assvefactione vel doctrinâ, & pro hac parandâ convenit ea operari quæ hac instructi operantur. *Ita v. g. ars pugillatoria, quâ quis potens est suum corpus defendere vel etiam adversarium superare, est potentia quædam quæ partim doctrinâ partim adsvefactione paratur: & ut hanc artem adipiscaris, oportet te facere ea, quæ arte pugillatoriâ instructi operantur: talia namq; sæpè reiterando potentia hæc activa i.e. ars pugillatoria acquiritur.*

19. Potentia, quâ mediante homo justorum & injustorum, bonorum & malorum caussa efficiens existit, paratur quidem adsvefactione & doctrinâ; ita tamen homo naturâ comparatus esse videtur, ut habilior sit ad potentiam malorum & injustorum quàm justorum & bonorum adsvefactione acquirendam. *Virtutes enim quibus bona & justa, vitiaq́, quibus mala & injusta homines agere potentes sunt, non à nativitate insunt, sed cum tempore & crebris actionibus parantur. Et quorsum pertingerent præmia & pœnæ omnesq́, leges in civitatibus, si à naturâ inessent? Imò videtur totum hoc, ut quis improbus aut bonus evadat, in adsvefactione & crebris operationibus quas quisq́, à teneris instituit, positum esse. Sed quia quemq́, hominem sibi relictum tendere ad vitia adsvefaciendo seipsum, ad virtutes non nisi multo labore trahi deprehendimus; apparet quemq́, naturâ ad vitia magis propensum esse. Unde verò hoc? natura enim nihil tale videtur ita producere, ut propendeat magis ad efficiendum id quod perniciosum est. Hic jubet Plato quiescere: scriptura autem sacra hujus rei caussas exquisitè tradit, quas interpretando docere ad Theologos spectat.*

20. Hæc ratio est, quare maxima hominum vita pugna quædam sit, & juvenes satis potentiæ circa bona & justa habere, si sibi acquisiverint potentiam resistendi tantùm. *Nam nititur à teneris appetitus voluptatibus præsentibus ductus rectam rationem d sede dejicere & sibi imperium in eandem sumere: ut adeò satis benè militare adversus hunc videatur, qui potentiâ resistendi instructus non patitur rationem vinci.*

21. Potentiæ quædam privatio est impotentia: & per consequens tot modis dicitur, quot potentia.

CAP. III.
DE GRADIBUS POENARUM.

1. Omnes pœnæ vel ordinariæ sunt vel extraordinariæ, & hæ vel ordinariis graviores vel leviores. *Id per experientiam & lectionem observationum à practicis, quorum in numero principem locum hodiè Benedictus Carpzovius obtinet, collectarum, addiscere possumus. Et in hoc solent consuli JCti, an pœna ordinaria augenda vel minuenda sit.*

2. Pœnæ ordinariæ sunt eæ quæ legibus constituuntur in homines qui caussa per se, efficiens, proxima seu immediata malo-

rum & injustorum mediante potentiâ horum activâ existunt. *Nam qualis medicina malis adhibenda sit primùm omnium circa perfectam caussam spectandum est. Quò verò caussa perfecta sit, requiritur* 1. *ut sit per se. Nam caussa per accidens ne quidem caussa est, cum ipsa nihil causset, sed accidens potius.* 2. *ut sit proxima & immediata. Nam caussa remota caussatum non attingit, sed caussæ caussati caussa est. Et quia in caussis malorum quaeritur efficiens; hæc verò non caussat sine potentiâ quâdam activâ, meritò ad perfectam injustorum & malorum caussam requiritur.* 3. *potentia quædam malorum activa.*

3. Potentia malorum & injustorum activa absoluta & perfecta est vitiositas. *Nam qui judicium intellectûs adhuc integrum habentes affectu quodam vincuntur nondum possunt dici potentiâ malorum activâ instructi: est enim judicium intellectûs apud eosdem adhuc integrum: hoc verò est quædam potentia bonorum activa. Quandò verò eò perventum est, ut nec judicium intellectûs practici amplius integrum existat, quod contingit quando homo crebris malis actionibus sibi habitum malum seu vitium paravit, (vitiosi enim quæ reverà mala sunt bona judicant) hominem potentiâ malorum activâ instructum dicere possumus. Unde patet, potentiam activam, quâ homo instructus malorum & injustorum efficiens est, nihil aliud esse quàm animi vitiositatem.*

MEMBR: I.
DE VITIIS QUÆ PUNIRI SOLENT IN CIVITATIBUS.

1. Sunt nonnulli vitiosi qui nullas publicas patiuntur pœnas, quales sunt qui suis vitiis nec honestatem nec utilitatem seu publicam seu privatam lædunt. *Nam à quibus vitiis nihil mali sentit societas humana, adversus eadem nec medicinam adhibere studet: quemadmodum nec morborum partium corporis humani cura habetur, si nec totum corpus nec reliquas corporis partes malè afficiunt, nec operationes ipsarum impediunt.*

2. Prodigalitatis vitium non solet puniri. *Nam prodigus potius seipsum lædit & dum peccat, se punit, aliis non nocet imò utilis existit. Hinc jura Romana eos potius misericordiâ dignos esse censent, & ne suo vitio pereant, curatores iisdem addunt, donec cum ætate ad meliorem frugem redeant.*

3. Nec deprehendes, leges punire eos qui contra magnificentiam vel magnanimitatem peccant. *Nam & hi neminem lædunt, sed.*

sed hoc tantum agunt, ut pro stolidis habeantur, superbus vero & odium hominum sibi comparat, quod iisdem loco pœnæ sufficere potest. Qui demisso animo est & contra magnanimitatem in defectu peccat satis per hoc punitur, quod in contemptu hominum est.

4. Contra modestiam peccantes & quidem in excessu, ambitiosi nim. puniri solent, quatenus aliqua læsio ad Remp. ab iisdem pertingit, non itidem honorum contemptores. *Nam ambitiosi quò emergant, aliorum plerumq; digniorum honores supprimunt & jus eligendi habentes corrumpunt.*

5. Nimia lenitas, adulatio, morositas, arrogantia, dissimulatio, scurrilitas, insulsitas publicas nullas patiuntur pœnas. *Nam nimia lenitas ex se nemini nocet nisi ipsi habenti: fit enim homo servilis & contemptui subjectus. Adulatio itidem serviles reddit adulatores, quo fit, ut sibi ipsis pœnæ sint. Et quamvis in tyrannidibus sæpè gravissimis pœnis extincto tyranno afficiantur, fit tamen hoc non æq; propter adulationem, sed propter falsi crimen quod ex injustitia particulari provenit, quando ut placerent tyranno commenti sunt crimina in innocentes eosq; detulerunt. Morositate nullum præterquam jucundum bonum læditur; quia morosi suis temerariis contradictionibus omnibus aliis molesti sunt, & hoc ipso in sese concitant hominum odia, quibus sibi ipsis pœnas inferunt. Arrogantes hominib9 graves sunt & intolerabiles, lædunt tantùm jucundum bonum habenturq; pro nugatoribus. Dissimulatores quam proximè ad veracitatem accedere videntur nullius bonum lædendo. Scurræ ut aliis jucundi sint, seipsos ratione honestatis lædunt. Insulsi faciunt, ut nemo conversatione eosdem dignos judicet. Cùm ergò hi omnes nec quod publicè nec quod aliis privatim honestum aut utile est lædant, sed ad summum molesti sint, nec publicâ aliquâ pœnâ afficiuntur. Ridiculum enim esset punire eum qui aliis jucundus non est; quia malum, quod in molestiâ ab hisce vitiosis natâ consistit, evitari potest fugiendo conversationem eorundem.*

6. Vitia quibus læditur honestas vel utilitas eaq; vel publica vel privata aliorum, aut gignuntur ex molestiis aut ex voluptatibus. (*Molestiæ pariunt vitia, dum homines eas fugientes à præclaris actionibus abstinent; voluptates, dum homines alliciunt ad res turpes faciendas, prout hæc suprà fusius declarata sunt.*) Vitia, quæ gignuntur à molestiis, magis præmiis; quæ à voluptatibus, magis pœnis emendantur. *Nam & medicorum hæc regula est, contraria contrariis curari. Unde fit, ut qui molestiis conjiciuntur in vitia, excitentur præmiis ad molestias superandas; voluptatibus illecti ad turpia facienda deterreantur doloribus seu pœnis. Quamvis non sit absurdum, si præmia nihil operentur, præmiis pœnas jungere, quò ita sub metu majoris molestiæ minorem subire eli-*

gant cives unà præmium ob minorem molestiam perlatam expectantes. Hæc caussa est, quare non æq; in timidos ac avaros & intemperantes pœnæ, contrà non æq; liberalibus ac temperantibus quàm fortibus præmia statuta sint: quamvis nonnunquam timidis, gregariis v.g. militibus pœna dictitetur, patibuli nim. nisi steterint in acie: ut ita quod spes præmiorum perficere nequit metus, pœna operetur.

7. Iis vitiis, quæ honestatem vel utilitatem eamque vel publicam vel privatam aliorum hominum lædunt & gignuntur à voluptatibus, regulariter pœnæ publicæ infligi solent & debent, si legislatores benè suo munere fungi velint. *Nam ejusmodi vitia morbi quasi sunt, quibus infelix redditur omnis societas humana, & quia caussæ horum morborum voluptates existunt, meritò contrariis, doloribus nim. curantur.*

8. Intemperantes veluti scortatores, stupratores, adulteri, polygami, incestus vel etiam sodomitica peccata committentes publicis pœnis & hi quidem gravissimis meritò afficiuntur. *Nam scortatores, sodomitæ, incestuosi, & quidem duo posteriores potissimùm, gravissimè lædunt honestatem publicam; stupratores præter publicam etiam privatam, honestarum scil. fæminarum; adulteri non modò publicam & privatam honestatem, sed & utilitatem lædunt, dum amorem inter conjuges minuendo matrimonium infelix reddunt aut etiam suos liberos in alienam familiam nutriendos transferunt. Polygamia adulterium includit, & ita pari ratione lædit. Meritò itaq; in ejusmodi vitiosos homines omnis respubl. pœnas constituit ratione graduum fœditatis & boni quod læditur.*

9. Avaritia consistens in accipiendo unde non debebatur variis etiam affici pœnis solet. *Nam præ cæteris vitiis hoc ad aliorum utilitatibus nocendum comparatum & cum injustitiâ particulari conjunctum est. Hoc vitio laborant fœneratores pravitatem usurariam exercentes, fures, raptores, sacrilegi, latrones, assassini, lenones, meretrices & nonnulli ex falsariis.*

10. Iracundis quoque variæ pœnæ determinari legibus solent. *Nam iracundia suâ naturâ vitium est ad lædendos alios comparatum, & hoc laborant homicidæ, venefici, damnum injuriâ inferentes, incendiarii, lædentes majestatem vel divinam vel humanam. Quamvis non negem nonnulla horum criminum nonnunquam ex aliis vitiis vel etiam malis affectibus provenire. De quibus in seqq. dicendi locus erit.*

11. Injustitiam particularem semper comitari debet aliqua pœna magis autem vindicativa seu civilis quàm criminalis, si cum nullo alio vitio conjuncta, nec læsio talis sit quæ nullâ pecuniâ æstimari

mari queat. *Quicquid enim fit ex injustitia particulari, cum læsione alicujus boni externi conjunctum est, utpote cùm in hac ejus natura sit posita; & per consequens aliquam correctionem admittit. Sed quia injustum illud, quod in læsione alicujus boni externi consistit, non potest corrigi, nisi malum illatum æstimari queat, coguntur legislatores tunc ad pœnam criminalem progredi, v.g. si privatus privatum verberet injuria æstimari & solutione pecuniæ læso à lædente factâ corrigi potest: at si princeps à plebejo percussus fuerit, ignominiosum principi foret pecuniâ injuriam æstimare velle, sed hoc casu necessariò ad pœnam criminalem procedendum est.*

12. Vitia, quibus societates humanæ graviter læduntur, quæque inemendabilia sunt, morte meritò punienda veniunt. *Nam homines hisce vitiis laborantes perpetuam quandam in se habent malorum caussam, quæ non nisi horum morte tolli potest.*

13. Quò major vitiositas est eò severior & crudelior pœna mortis esse debet. *Nam decet Rempubl. publicè ostendere odium suum in vitiosos & omnibus modis hoc agere, quò deterreantur homines ab extremâ vitiositate.*

MEMBR. II.
DE FUNDAMENTIS MITIGANDI POENAS PETITIS A CONTEMPLATIONE CAUSSÆ MALORUM.

1. Caussæ facientes, ut recedatur ab ordinariis pœnis & vel extraordinariæ infligantur vel in totum cesset omnis pœna, peti possunt ex definitione pœnæ ordinariæ *Pr. huj.* cap. *num.* 2. traditâ. *Nam si pœna ordinaria propriè ea est, quæ constituitur in eum, qui caussa efficiens per se proxima & immediata malorum & injustorum mediante potentiâ horum activâ existit: sequitur ordinarias pœnas cessare, si qui reus delicti arguitur deprehendatur non esse caussa per se, sed tantum per accidens; aut non proxima sed remota, aut non mediante eâ potentiâ quæ malorum activa existit.*

ARTIC. I.
DE CAUSSA INJUSTI PER ACCIDENS.

1. Caussa injusti per accidens dicitur homo, quando principium injusti vel mali non ipsi sed alii cuidam inest, quod homini acci-

accidit; vel ei, cujus caussa proxima homo est, quid contingit cujus nec caussa remota existit. *Id enim manifestum fit ex iis quæ cap. 2. n. 6. huj. libr. disseruimus.*

2. Homo caussa injusti per accidens ab omni planè pœna liber est. *Nam caussa per accidens non magis caussa est quàm domus combusta est domus; cui enim nihil principii inest, is nullo modo caussa efficiens dici potest: consistit quippe caussæ efficientis natura in hoc, quod in se contineat principium motûs.*

3. Caussam injusti per accidens reddunt hominem simplex necessitas & infortunium. *Nam quò homo caussa per accidens dicatur, necesse est aut quid homini accidere vel hominem ei accidere quod caussa per se est, aut quid accidere ei quod ab homine per se caussatum est, cujus tamen accidentis caussa remota non existat. Nihil autem accidere homini potest, quod solum principium motûs existere possit, i. e. ita ut homo nihil conferat, quàm simplex necessitas & mera vis. Nam ubi non mera vis & absoluta necessitas est, relinquitur aliquid homini cujus & is principium existat, quo casu homo tanquam caussa per se concurrit. v. g. si tyrannus præcipiat, moriendum esse aut turpiter vivendum, & cives præeligant turpem vitam: non est simplex necessitas, nec actionum turpium illi caussa per accidens dici possunt; sed eligendo hoc faciunt, quando tyranno talia præcipienti velut principium concurrunt. Unde constat meram & simplicem requiri necessitatem, quò homo caussa per accidens alicujus injusti dici mereatur. Quando ei, quod per se ab homine caussatum est, quid accidit, tunc id vel prævideri potuit ab homine vel non; si potuit prævideri homo caussa remota existit: caussa namq; caussæ est. v. g. paterfam. parat sibi focum prope horreum, in quo reconditum est stramen prævidens contingere posse, ut ventus aliquid ignis conjiciat in stramen & inde nascatur incendium; hic incendii suborti non caussa per accidens sed potius remota est. Nam dum prævidens tale quippiam, ignem nihilominus eo in loco præparat, existit principium ejus quod in se habet potentiam passivam recipiendi motum à vento, existitq; caussa ut ventus velut principium motûs caussetur incendium, & ita caussa caussæ seu caussa remota est. Unde patet quò homo mereatur dici caussa injusti per accidens debere ipsius caussato quid accidere quod prævideri non potuit, i. e. per merum infortunium. Quâ de caussâ etiam superius diximus, non ab omni reprehensione immunes esse, qui non ex simplici necessitate vel mero infortunio quid producunt quod injustum est.*

ARTIC.

ARTIC. II.
DE CAUSSA REMOTA INJUSTI.

1. Caussam remotam injusti illum hominem dicimus, cui inest principium ejus, quod caussa injusti est, non tamen excitatum ab eo quod caussa caussata caussat. *Nam si caussa caussæ excitata sit ad operandum à caussatæ caussæ effectu, non est caussa efficiens remota sed proxima. Id quod manifestum est ex tradd. cap. præc. 2. n. 10.*

2. Mandans delictum non caussa remota sed proxima est & propterea æquè ac ipse delinquens punitur. *Nam mandans, licet mandatarium constituat & ita caussa caussæ delinquentis adeoq; remota potius videatur, proxima tamen est, quia principium in mandante excitatum est ab eo quod mandatarius tanquam caussa caussata produxit. Unde nata est regula: Quod quis per alium facit ipse fecisse putatur.* Par est ratio in concurrente, & in ipso delicto auxilium ferente; *quia & in eo est principium mali ab hoc excitatum & ad hoc tendens.*

3. Homo caussa remota injusti non potest ordinariâ pœnâ affici. *Nam in infligendis ordinariis pœnis inspicitur semper principium motûs quale sit, & hoc cognoscitur ex fine à quo excitatur ad movendum & operandum: cùm ergò principium motûs in caußâ remotâ non excitetur ab eo quod ultimo caussatum est, aliàs enim, ut modò dictum, caussa proxima existeret: necesse est in caußâ remotâ semper aliud esse principium motûs quàm in delictis quæ merentur ordinariam pœnam: & per consequens aliam etiam nec ordinariam pœnam locum habere. v. g. dominus ministrum suum punire volens jubet eum esurire, sed minister fame concitatus furatur: dico dominum ordinariâ furti pœnâ affici non posse propterea, quòd non caussa furti proxima sed remota sit. Nam finis excitans in domino principium motûs non est lucrum ex re alterius, sed emendatio servi: sed dum operatur dominus tendendo ad suum finem caussa est caussæ furti: fames namq; quâ affligit ministrum, excitat in eodem potentiam mali activam, ut furetur rem alterius.*

4. Fit autem quid caussa remota vel caussa caussæ efficientis duobus modis, vel excitando in agente potentiam activam vel in patiente potentiam passivam. *v. g. ejiciens è fenestrâ sordes incidentes in caput alterius hujus facti vel proxima vel remota caussa est: proxima, si principium motûs in ipso excitatur læsione capitis, quam fortasse ut vindictam appetit; remota, quando principium motûs excitatur ab hoc ut purgatum & nitidum sit pavimentum: in nullo alioquin peccatum ejus consistit, quàm quòd in se habeat principium caussæ injusti, dum in*

caussa sordibus nimirum excitat potentiam activam quâ sordes deorsum motæ in caput prætereuntis incidere possunt. Et ita patet quomodo homo fiat caussa remota injusti faciendo ut potentia activa operetur. Quo pacto præparando potentiam passivam quis caussa remota existat, ex sequenti exemplo addisci potest: Titius in alto quid repositum habet ita, ut vento in viam publicam dejici queat, quod & fit incidit, dejectum in caput prætereuntis: dico, hunc caussam remotam injusti esse: neque enim ut eo in loco rem reponeret motus fuit ab hoc fine, quò scil. incideret in caput prætereuntis, sed fortasse, ut expositum soli aresieret: sed dum hoc fecit, indidit ipsi potentiam passivam, ut vento agitari & dejici posset: & hoc pacto caussa caussæ exstitit. Quare vero duobus hisce modis quis caussa caussæ fiat, patet ex iis quæ diximus præced. cap. num. 11. *caussam efficientem non esse sine potentiâ activâ & passivâ.*

5. Peccata, quorum caussa est negligentia & culposa delicta vocantur, ab homine velut caussâ remotâ proveniunt. *Nam instructum esse potentiâ agendi bona, negligere tamen & negligendo peccare, nihil aliud est quàm admittere ut quiddam mali caussa existat & ita caussam caussæ esse.* Quâ de caussâ etiam peccata in omissione consistentia mitius quàm peccata commissionis puniri solent. Et hæc porrò ratio est, quare homines peccata commissionis sub specie peccatorum omissionis perpetrare soleant, utpote existimantes, se hoc pacto pœnam ordinariam effugere posse.

6. Caussæ peccatorum remotæ existunt qui ex ebrietate nimiâ & omnem usum rationis tollente delinquunt. *Nam hi scientes & prudentes inebriati suæ ebrietatis caussa sunt, ebrietas malorum quæ committuntur ab iisdem ignorantibus.* Quâ ratione fit, ut pœna iis infligenda sit, quatenus caussa existunt ejus quod caussa malorum est. *Cæterùm, quia gradus ebrietatis sunt, daturq; ebrietas quædam non privans hominem omni judicio intellectûs, sed excitans tantummodo vehementiores affectus, quibus non æq; ac iis, quos sobrii patiuntur homines, resisti potest: non quidem ejusmodi ebrietas facit, ut homo pro caußâ remotâ habeatur: ipse enim sciens quid rerum agatur caussa proxima existit eorum quæ fiunt: sed aliud tunc est fundamentum aliquid de pœnâ remittendi, vehementia nim. affectûs & potentia mali activa imperfecta; utpote in ebrio tantùm non sobrio deprehensa.*

7. Caussis efficientibus delictorum remotis etiam annumerantur qui consiliis & persvasionibus occasionem delictis præbent. *v. g. qui indicant furibus loca rei auferendæ, non ut de furto participent, sed alias ob caussas. Nam & hi caussa sunt ut alii caussa injusti per furtum existant.*

8. Si-

8. Similiter & pro caussis remotis habendi qui post delictum concurrunt non pari cum delinquentibus intentione. *v. g. receptatores furum, quiq; res furtivas scientes emunt aut vendunt, aut fugientibus delinquentibus subveniunt. Nam ejusmodi homines caussæ existunt, ut fures & cæteri delinquentes suas vitiosas actiones porrò tractare valeant, à quibus aliàs abstinere cogerentur.*

9. Quousque verò ab ordinariis pœnis in culposis delictis recedendum, difficile est determinare. *Nam & culparum gradus tres faciunt JCti dividentes culpam omnem in latam, levem, & levissimam, quarum terminos exactè nosse difficile est & vix possibile videtur.* Omnes tamen pœnæ eò videntur tendere in culposis delictis, quò delinquentes imposterum discant cautius in omnibus suis operationibus versari, & ne caussæ sint ut caussæ malorum existant. *Nam principium peccatorum ejusmodi in hoc consistit, quòd homines fugientes molestias, cum quibus id conjunctum est, non observent minimas etiam suarum operationum circumstantias, nec satis examinent aut curent, quorum malorum caussæ esse queant. Unde gignitur quiddam vitiositati simile, si adsvefactio accedat, nim.* incuria.

ARTIC. III.
DE IIS QUÆ FIUNT EX POTENTIA CONNATA.

1. *Diximus suprà, potentias quibus mediantibus homines caussæ efficientes existunt variorum, quæ ab ipsis fiunt, alias connatas esse, alias paratas seu acquisitas. Quapropter harum differentias ponderaturi initium à connatis faciemus.*

2. Potentiæ connatæ hominibus duorum generum esse videntur; aliæ justi injustive productivæ, aliæ eorum, quibus nec justum nec injustum inest. *Nam facultas nutritiva & sensitiva quatalis nullius justi vel injusti effectiva est; sed appetitiva, & quidem quatenus in homine apta nata est audire rationem vel eidem repugnare & à præscriptis exorbitare, justi injustive effectrix est.*

3. Quicquid ex potentiâ innatâ nullius injusti productivâ provenit pœnis obnoxium esse nequit. *Nam ejusmodi potentiæ corrigendæ legislatores nullam curam impendunt, sed si quid minus benè ab his fiat, quod emendabile existat, medicis committunt. v. g. si stomachus non concoquat cibum vel epar generet vitiosum sangvinem, id nullâ pœnâ emendari potest.*

4. De potentiâ connatâ injuriorum effectivâ dubitari potest an pœnis coërcenda sit. *Dari namq; talem potentiam vel exinde constat, quòd quemadmodum virtutum, ita & vitiorum igniculos & seminaria hominibus natura indere videatur: fortes quippe ex fortibus & bonis, ignavos ex ignavis creari deprehendimus. Quid ergo? an impuniti esse debent qui naturâ ad furta proclives furta faciunt an pœnis coërcendi? Sanè solent ejusmodi homines naturam accusare opinantes magnam sibi fieri injuriam, si pœnas dare cogantur ob hoc quod in iisdem natura operatur. Contrà si in hosce non animadvertatur tota peribit civitas. Haud ergò facile existimandum est hac in re quid determinare & statuere. Nos in hæc paulò subtilius inquisituri sumus.*

5. Duæ sunt facultates seu potentiæ connatæ quibus accedens adsvefactio & disciplina homines vitiosos vel virtuosos reddit, nim. 1. propensio vel inclinatio ad appetendum hoc vel illud, & 2. sagacitas quædam ingenii hominem aptum reddens ad invenienda media ad scopum & propositum obtinendum conducentia. *Deprehendimus namque, homines à pueris statim ex hisce vel illis vitiosis operationibus delectationem seu voluptatem percipere: adeoq; in iis quid esse quod ad talia vel talia agenda eos concitat: ex quibus autẽ unusquisq; naturaliter voluptatem capit, ad ea etiam agenda naturaliter propendet. Nam diximus superius voluptatem esse quiddam perficiens humanas operationes faciensq;, ut homines hisce inhæreant, ex quibus naturâ suâ voluptatem percipiunt. Apparet & hoc, homines alios celeriter reperire posse media conducentia ad suum propositum, alios non item; illosq; proinde ad agendum aptiores esse quàm hi sunt: quemadmodum nonnulli homines naturali quâdam sagacitate instructi ad conjiciendas caussas aptiores ad philosophiam sunt cæteris ejusmodi sagacitatem non habentibus.*

6. Propensio seu inclinatio naturalis statim se exserit, & quamdiu sola ita adest, nullam meretur pœnam publicam vel criminalem. *Nam hæc potentia, quamdiu sola est, operatur in hominibus non aliter ac appetitus in bestiis: ut adeò quæ ab hac potentiâ eduntur operationes pro humanis reputandæ non sint & per consequens nec justi nec injusti capaces existant, nisi per accidens.*

7. Sed quando incipit sese exserere intellectus judiciumque de bono & malo, & homo cum ætate capax redditur disciplinæ, alteraque potentia naturalis, nim. facultas eligendi media ad propositum finem conducentia; malitia & bonitas in homine incipit, consequiturque inclinatio & propensio plus virium ad operandum. *Nam exserentibus se operationibus intellectûs, appetitus, quatenus*

nus humanus est, i.e. junctam rationem habet, operari incipit, fiuntq; operationes, quæ eduntur, humanæ, justiq; & injusti capaces. Facultas autem, quâ media eliguntur ad propositum unumquodq; ducentia, vires tribuunt appetitui, ut unumquodq; quò tendit consequi possit. Quò ipso fit, ut homines propensi ad mala sed sibi relicti nec disciplinâ emendati deteriores sint bestiis. *Nam facultate ad invenienda media armati plus virium habent tendendi eò quò appetitus concupiscibilis vel irascibilis ducit.*

8. Infantes ergò nullâ pœnâ criminali affici possunt, sed bestiarum in modum retrahendi sunt ab appetendo eo quod non debebant. *Nam in infantibus nullum judicium de bono & malo deprehenditur, nec facultas eligendi media quicquam virium appetitui eorundem addit.*

9. Impuberes, qui pubertati proximi sunt, regulariter quidem pœnis criminalibus non sunt subjiciendi, sed alio modo & quidem leviter castigandi: quamvis nonnunquam & pœnis criminalibus iisque ordinariis affici soleant. *Id quomodo & quâ de caussâ fiat, declarandum est. nim. in impuberibus, quando pubertati proximi sunt deprehenditur intellectus aliquid operari, ut quid bonum quid malum sit ab aliis doceri queant; sed quia hoc admodum debile est, & facultas inquirendi media ducentia ad propositum etiam parùm adhuc apparet, pro vitiosis hominibus haberi nequeunt. In nonnullis tamen sed rarò contingit, ut licet intelligant malum esse quod appetunt, nolint tamen abstinere, sed benè monentibus refractariè resistant, & ad qualibet invenienda, quibus malum, quod intendunt, obtineant satis jam callidi deprehendantur. De hisce non dubitandum est, quin, cùm nimis maturè vitium contraxerint, pœnis publicis subjici possint. Hæc caussa est, quare JCti dicant, in nonnullis impuberibus malitiam prævenire ætatem.*

10. Dementes nullis ordinariis publicisque pœnis affici debent. *Nam cùm in hisce nullum judicium intellectûs nulla itidem calliditas quæ naturali inclinationi & propensioni accedens virtuosos vel vitiosos efficit, deprehendatur, infantibus similes existunt, & more bestiarum operantur, taliq; proinde modo, quo bestiæ vel infantes, coërcendi.*

11. Adolescentes puberes itidem aliquid naturale habent, ob quod remissio ordinariæ pœnæ fieri potest. *Nam intellectu jam operante & dictante vel per disciplinam apprehendere valente, quid bonum, malum, justum, injustum sit, contingit hominem vel contumaciter resistere iis quæ ratio præcipit, & adhibitâ calliditate mala & injusta operari, vel audire rationem: illud quando fit, statim in adolescentiâ vitium contrahitur: & tunc ab ordinariis publicisq; pœnis non abeundum est. Quod*

si vero adolescens audiat rationem; tanta tamen naturaliter propter abundantiam coloris vehementia affectuum est, ut sæpè numero impar existat iisdem cohibendis. Quicquid ergò ex aliquo vehementi affectu fit, cui adolescens resistere satis virium non habet, id ordinariam pœnam mereri nequit.

12. Potentia malorum activa naturalis varia est ratione temperamentorum. *Multum namq; virium habet in iis qui calore & spiritibus abundant: hisce enim velut instrumentis appetitum impellere & corpus organicum movere superius tradidimus.*

13. Quibus inest acris vel acuta bilis, iis meritò quid condonatur pro ratione acrimoniæ. *Nam hisce vel festinatio nimia inest vel vehementia, ut adeò intellectu subvenire nequeant, & per consequens magis ex connatâ potentiâ, quàm acquisitâ & cujus ipsi caussa sunt, operéntur. Manet enim potentia in homine connata, cui homo intellectu subvenire nequit.* Hinc melancholicis parci solet pro gradibus melancholiæ.

ARTIC: IV.
DE POTENTIA MALI ACTIVA IMPERFECTA.

1. Potentia mali imperfecta est ea, cui aliquid vitiositatis deest. *Nam potentia mali activa est vitiositas; imperfectum autem illud est, cui aliquid essentiæ deest. Quare imperfecta potentia mali erit cui aliquid quod de essentiâ vitiositatis est deest.*

2. Imperfectam mali potentiam eam dicere possumus, quæ inest hominibus ex affectu quodam peccantibus. *Nam perfecta potentia est vitiositas consistens in corrupto intellectûs judicio: at qui ex affectu quodam peccant solent habere judicium intellectûs adhuc integrum: superius namq; docuimus, hanc esse appetitûs vim, ut suis affectibus hominem quasi in torporem conjicere valeat, ne ille intellectûs judicium, quod integrum adhuc habet, audire possit.*

3. Non tamen omnes ex affectu quodam operantes similiter peccare videntur. *Nam suprà, cùm de affectibus humanis ageremus, tradidimus tria esse genera affectuum; alios nim. esse suâ naturâ bonos, alios malos, alios neutros, sed suam bonitatem vel malitiam à non observatâ in his mediocritate consequi.*

4. Eos, qui ex affectu suâ naturâ malo operantur, vix à perfectam mali potentiam habentibus distinxeris. *Nam affectus malus est principium perfectè malum, quod redditur imperfectum accedente*

emenda-

emendatione quadam quam facit judicium intellectûs: an autem in peccante ex malo affectu prius restiterit judicium intellectûs & superatum sit vel præventum festinatione quadam, difficile oppido est in peccantibus perspicere.

5. Hinc deducimus, omne id quod ex malo affectu cum consilio fit, æquè ordinariam mereri pœnam, ac quod fit ex vitiositate. *v.g. qui ductus invidiâ vicini ædes incendit æq; ordinariâ pœnâ afficiendus, ac qui ex iracundiâ id committit. Nam in eo, qui malo affectui inhæret adhibens proæresin & consilium, potentia mali activa æq; perfecta est ac in vitioso; & is inhærens affectui nec eidem judicio rationis resistens sed approbans hujus potentiæ sibi caussa est æq; ac vitiosus sui vitii. Gignitur enim potentia mali acquisita, si inclinationi & propensioni accedit calliditas seu facultas inveniendi media, judicio intellectûs non repugnante inclinationi prout in superioribus dictum.*

6. Quod ex bono affectu peccatur non puniri potest quatenus ex affectu provenit, sed quatenus peccatur judicio intellectûs vel corrupto vel imbecilli. *Nam quatenus quid bonum principium habet nullam meretur pœnam. Et quia ratione affectûs pœna irrogari nequit, aliud mali principium necessariò quærendum est, cui pœnâ aliquâ occurrendum, quod hic necessariò in intellectu subsistet. Unde si intellectus à vitio quodam corruptus malè judicavit; ratione illius vitii, quod hic principium mali, pœna irroganda venit. Quâ de caussâ suboritur ejusmodi in peccatis magna pœnarum varietas, ratione scil. varietatis principiorum ex quibus procedit perversum aut non satis bonum intellectûs judicium; ita tamen, ut pœnis, quibus aliàs ejusmodi principiis malorum occurritur, aliquid detrahatur ob admixtum bonum affectum; ne hoc non observato homines trahantur ad bonos affectus deponendos. v.g. misericordia & stomachatio boni affectus sunt, & in miserentibus stomachantibusq; inclinatio & propensio bona est: sed si misericors & stomachator peccant, faciunt id errore intellectûs non satis benè judicantis. Id quod ex definitionibus horum affectuum suprà traditis liquet. Est enim misericordia affectus cum molestiâ conjunctus ob malum quod putamus alterum indignè pati: ponamus ergò præfectum carceri misericordiâ ductum dimittere captivum; sanè peccabit hic non ratione inclinationis & propensionis, sed ratione judicii: dum scil. malè judicat delinquentes impunè pati pœnas. Sic stomachatio affectus est gignens molestiam ob bonum quod alter indignus habet: & proinde ex hoc affectu quà tali nullum gignitur peccatum; quia hominum justorum proprius est; sed tunc, quando intellectus malè judicat, eumq;, qui dignus est, indignum pronunciat. Inspiciendum ergò in ejusmodi misericorde & stomachatore; unde hoc per-*

versum

versum descendat judicium, an à vitio quodam, an aliunde à quadam impotentiâ vel naturali vel acquisitâ, & ita prudenter gradus pœnarum sunt discernendi.

7. Si quid ex affectu neutro, qui omnem suam malitiam & bonitatem ab intellectu moderante & dirigente accipit, peccetur, intellectu integro, sed quasi in somnum ab affectu conjecto, inest peccanti potentia quædam mali, appetitus nim. resistens dictamini rectæ rationis, sed imperfecta. *Nam judicio intellectûs practici adhuc integro & nondum voluptatibus corrupto potentia mali activa nondum perfectè adest.* Unde & in peccatis ejusmodi non pœnæ peccantem è medio tollentes, sed eundem emendantes & efficientes quò majori diligentiâ resistere affectibus studeat, adhibendæ sunt. *Nam potentia mali imperfecta emendabilis est: & proinde legislatores in pœnis constituendis operam dare debent, ne homo ejusmodi emendabilem potentiam habens tollatur, sed hoc agatur, quò eam deponat. Ita enim & prudentes medici procedunt, ut non statim partem corporis malè affectam tollant, sed omnibus modis studeant caussam mali, si nondum satis firmiter irradicata sit, in illâ parte corrigere.*

8. Multum pœnis detrahunt affectuum celeritas & vehementia. *Nam hominum hac in re magna est post statum lapsûs imbecillitas, ut licet intellectum à naturâ sibi datum habeant; eum tamen ob nimiam celeritatem aut vehementiam affectuum in consilium vocare nequeant. Quâ de re etiam superius tractavimus.*

9. Potentiam mali activam minus perfectam indicat pœnitentia. *Nam quibus perfecta potentia inest corruptum habent judicium & mala firmiter approbant: at qui pœnitentiâ ducuntur iis inest judicium adhuc integrum.*

10. Pœnitentia tunc quàm maximè prodest ad pœnam ordinariam mitigandam, quando unà læsio facta corrigitur, *Nam ejusmodi pœnitentia seria est, ea, quâ læsio non corrigitur, magis simulata. Pœna tali delicto accedens cujus læsio corrigi nequit nimis sera est, arguitque in homine vitium & potentiam mali perfectam. Nam eum, qui procedit ad tale malum inferendum, quod scit corrigi non posse aut vitiosum aut vitio proximum esse oportet.*

11. Pœnitentia in ipso actu peccandi superveniens magis mitigare pœnam ordinariam debet, quàm quæ post factum tandem. *Nam ejusmodi pœnitentia arguit, potentiam mali activam valdè imperfectam esse. Unde talis tantummodo pœna tunc infligenda videtur, quæ molestias, quas gignit conscientia turpitudinem facti ob oculos ponendo, augeat eousq; ut sufficientes fiant ad omnem peccandi libidinem in delin-*

quente

quente exstirpandam. Sic enim solent & periti medici juvare naturam in ægrotis ad repellendum morbum sese erigentem.

12. Hæc caussa facit, quare JCti conatum non soleant ordinariâ pœnâ regulariter afficere. *Nam dubitandum est, annon delinquens potuisset pœnitere antequam operationem malam ad finem perduceret. Ergò ejusmodi operatio, quæ in conatu subsistit, neminem vitiosum & perfectâ potentiâ malorum activâ instructum arguere potest. Unde nec ordinariæ pœnæ locus erit.*

13. In illis tamen delictis ab ordinariâ pœnâ conatus neminem liberare potest, quæ inchoata satis vitiosum hominem arguunt, quale est crimen læsæ Majestatis. *Nam nonnulla delicta tam horrenda sunt, quæ nemo hominum, nisi sit perfectè vitiosus, suscipere audeat.*

14. Quandoq; ex delicto semel tantùm commisso vitiositas & perfecta potentia colligi nequit, quod quando fit, solent LLatores reiteratis delictis ordinariam pœnam dictare. *Exemplum nobis exhibet constitutio Carol. in furto parvo, quod non nisi reiteratum pœnâ laquei afficitur; de quo infrà.*

15. Qui faciunt scientes & ebrii, quod sobrii non fecissent, his itidem mitiganda quandoque pœna videtur. *Nam cùm sobrii id nunquam committant, quod ebrii faciunt, indicium est potentiam mali activam imperfectam esse. Sed dico hanc pœnæ mitigationem non semper & in omnibus delictis procedere debere: sunt enim nonnulla, quæ nec ebrius sciens committeret, nisi esset vitiosus, v. g. qualia sunt homicidia, latrocinia, rapinæ, furta &c. Hæc namq; & in ebrio sciente singula arguunt vitiositatem & potentiam agendi mala perfectam.*

ARTIC. V.
DE IMPOTENTIA EX QUA EMERGUNT PECCATA.

1. Caussa efficiens alio modo caussa dicitur, quando per potentiam activam caussa est, quàm quando dicitur caussa ob impotentiam, & proinde videndum, quatenus homo per impotentiam peccans puniendus sit. *Nam impotentia quædam privatio potentiæ est: unde sequitur eum qui per potentiam quandam operatur ex habitu agere; eum qui per impotentiam ex privatione, quæ æquivocè tantùm habitus vocatur. Nam privationem habere dicimur, ad imitationem habitûs.*

2. Hinc fit, quòd operationes humanæ provenientes ab ali-

quâ potentiâ malorum activâ ab iis, quæ ab impotentiâ existente quâdam privatione potentiæ bonorum activæ producuntur, diversæ sint, & proinde non iisdem pœnis afficiendæ. *Quemadmodum enim destitutus potentiâ mala agendi non bonus dicitur & virtuosus, v.g. castratus non temperans vocatur: ita contrà nec vitiosus statim dicendus, qui potentiâ bonorum activâ, virtute nim. destituitur.*

4. Quot modis ex impotentiâ operari ea, quæ cum justo & honesto pugnant, contingat, ex naturâ virtutis perspiciendum est. *Nam impotentia est quædam habitûs privatio. Virtus autem ille habitus est quo bona agimus.*

5. Est autem virtus moralis habitus proæreticus in mediocritate quoad nos relatâ positus, quam definit prudentia. *Hanc definitionem latè declarat Aristoteles in Ethicis, rationesq; ejus reddit, ut non sit, quare huic explicandæ hîc immoremur: tantummodò itaq; eam sumentes singularem ejusdem partium privationes in homine contemplabimur: ita namq; singulæ partes impotentiæ, quâ mediante homo à justo & honesto deflectit, ultrò sese offerent.*

6. Definitio virtutis indicat, triplicem esse impotentiam, ex quâ quod injustum est gigni possit, nim. 1. infirmitatem voluntatis subsistendi in bono & abstinendi à malo. 2. Imprudentiam. 3. Invaliditatem in moderandis affectibus & concupiscentiâ. *Nam cùm virtus 1. sit habitus, consistit ea in constanti quâdam voluntate boni justiq; & firmo proposito à bono non recedendi. 2. cùm mediocritatem, in quâ posita virtus est, præscribat prudentia, necesse est hac potentiâ boni activâ ex imprudentiâ operantem destitui, & propterea quâdam impotentiâ laborare. 3. quia virtus in mediocritate posita est, necesse est eum, qui concupiscentiam divitiarum, honorum, affectuum moderare nequit, cùm voluntatem moderandi habeat, impotentiâ quâdam laborare.*

ARTICULI HUJUS
Pars Prima.
DE VOLUNTATIS PERMANENDI IN BONO INFIRMITATE.

1. Omnes ii aliquâ impotentiâ laborant & aliquâ particulâ potentiæ bonorum & justorum activæ destituuntur, qui aliquâ vel molestiâ sive præsenti sive futurâ vel voluptate patiuntur se à proposito agendi bona & fugiendi mala dimoveri. *Nam virtuosorum tanquam habitu instructorum ea est firma voluntas, ut nulla molestia aut volupta-*

voluptatum occasio sese exhibens eos dimovere à suo proposito queat. Quapropter hac firmitudine non præditi aliquâ particulâ potentiæ bonorum activæ destituuntur.

2. Præsentibus molestiis à proposito agendi bona & justa fugiendique mala & injusta divertuntur qui paupertate, fame, frigore & nuditate ducti peccant. *Nam cùm hisce adacti ad delinquendum ea quæ committunt non perpetrarent sed fugerent, si iisdem destituerentur; manifestum est principium peccandi in aliquâ impotentiâ consistere.*

3. Magis tamen à pœnis liberantur qui frigore gravi aut urgentissimâ fame ad peccandum trahuntur, quàm ii quos allicit paupertas. *Nam plerorumque hominum ea est impotentia ut ejusmodi urgentissimis & gravissimè impellentibus, qualia sunt frigus & fames, vix resistere queant, & raro etiam hæc occurrunt, ut adeò difficile sit potentiam resistendi sibi acquirere. At paupertas diuturnum quid est, cui tolerando adsvefieri quis magis potest. Ac proinde impotentia resistendi paupertati magis voluntaria est, & hominem ipsum eâ laborantem caussam habet. Unde quoque ex hac impotentiâ magis voluntariâ peccans magis puniendus est.*

4. Qui ex paupertate multoties peccat, ut tandem sibi vitium acquirat non amplius censeri potest ex impotentiâ peccare, ac proinde ordinariam cogitur subire pœnam. *Nam huic perfecta malorum agendorum potentia inest; nec excusatur quòd vitio parando occasionem aliqua impotentia necessitati resistendi dederit. Quemlibet enim hominem oportet adversus vitia sese erigere.*

5. Nec etiam in Judicio de peccatis à pauperibus commissis faciendo semper existimandum est, ea à quâdam impotentiâ profecta esse. *Nam nonnulla delicta ita sunt comparata, ut nec pauperrimus ea committere posset, nisi esset vitiosus. Ita v. g. crimen læsæ Majest. à paupere commissum non debet censeri profectum à quâdam impotentiâ.*

6. Futuris molestiis à proposito agendi bona & fugiendi mala deducuntur & ita ex quâdam impotentiâ peccant qui jussu tyrannorum aut tyrannicè potestatem, quam habent, exercentium quid committunt. Horum autem peccatorum magna varietas est, pro ratione rei turpis & injustæ quæ subitur, & molestiarum quæ fugiuntur, ut adeò universaliter determinari nequeat, in quantum abeundum sit à pœnâ ordinariâ. *Nam leves ob molestias effugiendas turpissimum aut injustissimum quiddam committens magis pro vitioso quàm pro peccante ex quâdam impotentiâ habendus est. Contrà sæpè contingit virtuosos effugiendarum gravissimarum molestiarum gratiâ aliquid quod leviter injustum aut turpe est committendum subire.*

7. Im-

7. Impotentiam quoque quandam arguit, si qui datâ aliquâ & fortè fortuitò oblatâ non quæsitâ singulari occasione ad peccandum irritati sint. *Quales sunt qui ita se excusant: quis potest tot scopulos sine naufragio præterire? Nam tanta est hominum impotentia, ut irritati præsentibus voluptatibus, præsertim si meditentur, talem occasionem fruendi iisdem non facilè iterum oblatum iri, patiantur se seduci.* In ejusmodi autem casibus subtilissimum adhibendum est judicium. *Nam solent improbis nonnunquam occasiones esse exoptatissimæ, quibus, quasi hisce illecti essent, sese excusare nituntur.*

8. Aliquando quæ videntur fortuita ab omni pœnâ liberantia principium habent impotentiam. *Nam quædam fortuita ita sunt comparata, ut & adversus eadem virtuosi se muniant. v. g. fortes viros decet munitos esse adversus improvisos bombardarum sonitus, ne territi arma quæ tenent è manibus procidere patiantur. Et omnino omnis vir prudens se præparat adversus fortuita quæ consistunt in accidentibus propinquis: sunt enim gradus accidentium & alia aliis propinquiora seu res frequentius comitantia; (de quibus agetur tractatu de quinq; habitibus mentis.) Hinc JCti solent casualia delicta distinguere in ea quæ sunt de casu fortuito, & ea, quæ sunt de casu improviso.*

PARS SECUNDA.

Artic. 5.

DE IIS QUÆ PER IMPRUDENTIAM FIUNT.

1. Habitus prudentiæ deficit vel actu primo vel secundo. Impotentiam, quæ oritur ex absentiâ actûs primi, imprudentiam vocamus.

2. Omnis imprudentiæ homo vel sibi caussa est vel non est. Quicquid fit ex imprudentiâ, cujus quis sibi causa non existit, absolutionem à pœnâ; & contrà quicquid fit ex imprudentiâ, cujus quis sibi caussa est, aliquam pœnam licet non ordinariam meretur. *Nam quod per impotentiam, cujus quis caussa non est, alicui impossibile est, id ipsi simpliciter est impossibile. Quod simpliciter impossibile est id simpliciter necesse est non esse. Quod simpliciter necessarium est esse aut fieri vel non esse aut non fieri, neminem pœnæ subjicit; quia simplex necessitas ab omni pœnâ liberat, prout superius demonstravimus. At qui suæ impotentiæ sibi caussa est pœnæ cuidam meritò subjiciendus est; quia quemadmodum vitiosus ob potentiam mali activam acquisitam: ita imprudens*

ob

ob impotentiam, cujus ipse sibi caussa est, licet non eâdem quâ vitiosus pœnâ puniendus venit.

3. Imprudentia infantum, impuberum, minorennium, mulierum, dementium & perpetuo furore affectorum â pœnis publicis eximit; infantum quidem & extremè dementium aut perpetuo furore laborantium ab omnibus; impuberum, minorennium, mulierum, senum, quousque hi per naturam prudentiâ privantur. *Nam hi omnes suam imprudentiam, quâ laborant, à naturâ habent, nec illius caussa sibi existunt; quia prudentia omnis experientiam requirit alia majorem alia minorem & præterea cognitionem universalium quorum gradus sunt, dum alia aliis apprehensu difficiliora existunt. Quia ergò infantes & dementes naturâ sunt inepti ad experientiam & cognitionem universalium habendam, omnis defectus prudentiæ in iisdem pro impotentiâ naturali habetur, & propterea nihil pœnæ meretur. In cæteris gradus prudentiæ perpendendi sunt. Nam quædam prudentia tam exiguam desiderat experientiam utiturq; universalibus ejusmodi, quorum & impubes qui infantiam excessit capax est; quædam cum tantâ sui parandi difficultate est conjuncta, ut ejus nec minorennes nec mulieres capaces existant, hæ quidem ob defectum naturalem Judicii, illi per defectum ætatis, quæ ad experientiam longam & penetrationem in universali obscuriora requiritur. Unde patet, singulare judicis in pœnis mitigandis vel remittendis ratione hujus impotentiæ desiderari judicium.*

4. Ex præmissis videtur inferendum, majorennes, qui dementes non sunt, sed usu rationis pollent, regulariter censeri debere suæ imprudentiæ sibi caussam existere, & propterea eorum imprudentiam non debere impunem esse. *Nam qui usu rationis præditi tantum ætatis habent, quantum ad experientiam, quâ vir prudens instructus esse debet, parandam requiritur, ii, si prudentiam nondum adepti sunt, per suam negligentiam caussa sibi illius esse videntur.*

5. Ut tamen perfecta in omnes cadat prudentia impossibile est. *Nam perfecta prudentia, prout superius traditum est, conjuncta est cum scientiâ practicâ. Sed quotusquisq; vel eruditorum est, qui de scientiâ hac gloriari possit? Omnes propemodum vulgariter doctos dixerim regi opinionibus. Unde enim orirentur tot in omnibus facultatibus & disciplinis dissidia & contentiones, nisi singuli suis abundarent opinionibus? Vix ergo est, ut à vulgo desideres, quod ne quidem in iis, qui vitam studiis consecrarunt, reperire licet. Quapropter part. I. docuimus, virtutem subditorum à virtute imperantium differre quemadmodum opinio à prudentiâ perfecta. Unde fit, quòd omnibus hominibus præter eos, qui scien-*

scientiam practicam sibi pararunt, aliquid impotentiæ ratione prudentiiæ nsit.

6. Vulgus hominum quamvis scientiam architectonicam, quâ prudentia perficitur, habere nequeat; nihilominus universalium eorum, quæ in vitâ benè gerendâ, & ne injustum quid committatur, requiruntur, opinionem sibi parare potest. *Nam omnes idiotæ, qui in aliquâ civitate vivunt, leges rectas & præcepta prudentum vel ipsi legere vel eos, qui in hisce versati sunt, consulere possunt. Quæ etiam caussa est, quare leges ferantur in civitatibus & JCti gaudentes suis privilegiis foveantur, sc. quò idiotæ habeant unde opinionem aliquam loco scientiæ sibi parent.*

7. Ignorantia itaque juris à pœnâ criminum non excusat. *Nam non inquirere in agenda, & ne quidem opinionem aliquam parare discendo ex legibus vel interpretibus legum quæ notanda sint, ut rectè vivatur, & ne quis membrum vitiosum in societate humanâ existat, signum est hominis vitiosi.*

8. Ex dictis licet colligere quantum à pœnâ liberet rusticitas. *Nam homines agrestes & extra civitatem viventes nec præstò habent quos consulere queant nec quæ paulò subtiliora sunt ab aliis præscripta capiunt. Et quia hujus impotentiæ caussa est genus vitæ quod colunt ita comparatum, ut eodem Respubl. carere nequeat: hinc & rusticitas quibusdam in peccatis remissionem pœnæ meretur.*

PARS TERTIA.
Artic. 5.
DE IMPOTENTIA HABITUM PRUDENTIÆ DEDUCENDI IN ACTUM SECUNDUM.

1. Impotentia deducendi actum primum seu habitum prudentiæ vel opinionis bonæ in actum secundum vel à naturâ oritur vel ab hominis culpâ, illam liberare à pœnis, hanc non item extra dubium est.

2. Impotentiæ naturali annumeramus somnum, furorem supervenientem, senectutem. *Nam senes prudentiam, quam mediâ pararunt vitâ actu primo retinere extra dubium est, sed deliros & dementes eos fieri, caussa hæc est, quia destituuntur volubilitate sensuum ad eruendas intellectûs operationes requisitâ.*

3. Im-

3. Impotentiæ eruendi prudentiam in actum secundum sibi caussa sunt qui affectibus cedunt. *De quibus quòd ex quâdam minus perfectâ potentiâ mala operentur paullò antè tradidimus.*

MEMBR: III.
DE
IIS QUÆ IPSI MALO ILLATO INSUNT POENAM MITIGANTIBUS VEL VENIAM PARIENTIBUS.

1. Hactenus contemplati sumus, quomodo pœnæ velut medicina adversus mala diversimodè applicari debeant ratione caussæ morborum, quatenus ea non una est eademque sed diversa & varia: sequitur ut morbum ipsum i. e. operationem ipsam malam consideremus, quatenus respectu hujus medicina variet. *Nam quemadmodum in corpore humano sæpè accidit quid videri morbum seu vitiosam corporis organici operationem, cum tamen non sit: ita nonnunquam videtur quid mala & vitiosa operatio animi, quæ tamen talis non est, & per consequens nec pœnas parit.*

2. Quæ ablatio boni aut illatio mali jure vel non injustè fit pro delicto haberi nequit merente pœnas. *Quod namq; justum vel non injustum est pro morbo civitatis vel Reipubl. haberi nequit, & proinde nec medicinali pœna affici potest. Illatio mali vel ablatio boni non injustà contingit, si bellum geritur licitum; justa si jure potestatis quid mali infertur. Quapropter occasio sese nobis exhibet disserendi de bello privato, quatenus illud licitum sit.*

ARTIC. I.
DE
BELLO PRIVATO, QUATENUS A POENA LIBERET VEL ORDINARIAM MITIGET.

1. Olim, antequam conderentur civitates, nullæ contentiones & lites aliter decidi poterant quàm per bella, quemadmodum id hodiè contingit inter reges principes vel Resp. nullum superiorem agnoscentes. Qui enormis quidam defectus erat. *Nam sæpè injustissimi homines existebant victores & injustum perpessi tendentes ad correctionem illius maximam nonnunquam patiebantur injuriam ab adversariis victoribus omnibus bonis spoliati & in servitutem redacti.*

2. Jura civitatum ergò meritò omnia bella privatis prohibent, & si quæ suboriantur lites magistratibus & judicibus decidendas committunt, nec ullum bellum nisi in summâ necessitate admittunt. *Nam lites finiri commodius nequeunt, quàm si sint constituti judices qui sine affectibus & incorruptè judicent, quorumq; sententias partes litigantes pro veris & justis habeant. Sed nec hoc impetrabitur, nisi sint magistratus auctoritate & armis, seu instrumentis ad impellendum aptis instructi, quò parere sententiæ judicum nolentibus vim addant. Manet ergò salva omnis civitas per hoc, dum nulli privato conceditur bello privato sua persequi jura, sed per judices & magistratus: ita namq; lites mediante rectâ ratione deciduntur, nec infirmus robustiori contra jus & fas cedere tenetur. Unde consequitur, omnia bella privata regulariter jure naturæ prohibita esse. Præterea nulla civitas manere una potest quæ non omnibus modis impedit bella: bellum enim dissolutio quædam societatis humanæ est, civitas verò societas perfectissima, quam maximè unam permanere oportet, si velit consistere. Quapropter partibus ejusdem nullum debet concedi bellum, nisi summa necessitate id exigente.*

3. Quandoq; ergò & quidem tunc bella privata non sunt injusta, quando sc. Judicum operâ & magistratuum auctoritate patientib. injustum subveniri aut ab iisdem alio modo effugi malum nequit. *Nã cum nullus liberorum hominum ab altero temerè injustum pati teneatur; & tamen illud mediis, quibus utitur civitas, judicibus nim. & vi auctoritateq; magistratuum, averti impediendo vel corrigendo vel alio modo effugi nequeat: nihil aliud restat, quàm ut patienti vel passuro injustum relinquatur potestas propriâ vi & bello privato illud repellere. Cicero orat. pro pro Milone id ita expressit:* Licitum est alterum occidere, si injusta pœna ante luenda, quàm justa repeti possit. *Et hæc potestas vim vi repellendi nulli privato à quoquam magistratu de jure adimi potest: servile namq; est cogi temerè à quoquam pati injustum quod corrigi nequeat. Hinc solent Ddres dicere, defensionem necessariam nec à Papâ nec ab Imperatore nec per consvetudinem tolli posse, eamq; justam esse etiam in foro conscientiæ; adeò ut qui eam negligunt peccent non modo in se, propterea, quod videantur sibi ipsis manus violentas inferre, sed etiam in Rempubl. si viri sint virtuosi & patriæ proficui, dum patiuntur se Reipubl. subtrahi. Ex hisce patet, quomodo intelligendum sit hoc vulgatum,* vim vi repellere licet, *nim. sensus hic est: Cuilibet privato concessum esse debet sui defendendi caussâ bellum privatum suscipere, quando auxilium judicis & magistratûs nullum est, & malum aliâ ratione effugi nequit.*

4. Omne ergò bellum privatum, quò non injustum sit, prærequirit offensionem aliquam. *Offensionem voco læsionem vel factam*

vel

vel jam certò imminentem. Nam ubi nulla læsio metuenda est, defensionis quidam potius prætextus quàm defensio est. est enim privatum bellum non injustum mali cujusdam propulsio; & proinde ubi nullum imminet, ne quidem belli nomen merere potest.

5. Secundò, quò privatum bellum non injustum sit, requiritur ut malum imminens pertingat ad eum qui bellum privatum suscipit. *v. g. ut vel ipsius vel parentum, liberorum, fratrum, sororum, conjugis, vel similium personarum, quarum malum ad nos pertingit, vita, valetudo &c. petatur. Nam quod nobis non imminet malum de eo non conqueri aut agere in judicio nedum bellum privatum subire justum est: tunc enim bella privata non injusta esse diximus, quando malum infertur quod per magistratum & judicem corrigi vel averti nequit: ergò nec bellare licebit, nisi malum tale sit, de quo illato nobis in judicio conqueri concessum sit, seu ob quod actio aliqua nobis competat.*

6. Tertiò quoque requiri videtur, ne quis sibi ipsi mali imminentis caussa existat. *Nam conqueri quis nequit de malo cujus quis ipse sibi principium & caussa existit. De quo autem justam querelam non habet, ob id propulsandum nec licitum bellum ab eodem suscipitur.*

7. Quartò debet bellum privatum, quò licitum sit, nihil aliud esse quàm necessaria quædam defensio. *Nam nulla civitas bellum privatum admittere potest nisi in summâ necessitate. Quodcunq; autem bellum non cadit in necessariam defensionem id omne tale est quod aliâ ratione potest effugi. Quapropter si quis bello privato suscepto alterum læsit, accusatus non alio modo sese defendere valet quàm exceptione necessariæ defensionis. Id quod nostrorum Judiciorum consvetudo dictitat.* Hinc non videtur licitum bellum privatum gerere is, qui, cùm fugâ sibi consulere possit, mavult bellum privatum subire. *Nam ejusmodi bellum non potest dici necessaria quædam defensio.* Nec tamen propterea simpliciter dicendum, debuisse eum qui se defendit potius fugere. *Nam interdum fuga cum majori periculo conjuncta est quàm defensio: minus enim tutum est persequentem hostem à tergo habere quàm eidem armis obsistere. Interdum & fugam, quæ simpliciter possibilis est, per honestatem impossibilis redditur: quod enim honestas non admittit, id nec fieri posse censendum est.*

8. Debet porrò malum imminens, quod bello privato avertitur, tale esse quod consistit in ablatione boni inæstimabilis & talis, quod ablatum restitui nequit; aut si bonum ablatum vel ipsum restitui vel pecuniâ æstimante solutâ restitui possit; persona talis esse quæ in jus citari nequeat. *Nam si bonum ablatum sit æstimabile & persona auferens illud in jus citari queat occurri injustò potest officio judi-*

cis & magistratûs, & tunc bellum injustum est. Hinc cum latronibus & raptoribus concessum est bellum privatum suscipere: *sunt enim personæ incognitæ quæ in jus citari nequeunt. it.* impunè occidere licet eum, qui pudicitiam vel vitam violenter aufferre aut membra mutilare nititur, non obstante quòd notus sit & in civitate degat, adeoque post factum in jus citari possit. *Nam hæc bona sunt talia, quæ nec ipsa restitui possunt nec æstimationem recipiunt, ut loco horum pecuniâ datâ satisfiat; & per consequens injustum horum ablatione subortum tale, quod nullus judex imploratus corrigere valet.*

9. Postquam demonstratum est & satis constat, quænam sit belli privati suscipiendi justa caussa; etiam dicendum erit de modo bellandi, quinam licitus sit: *fieri enim potest, ut, quamvis quis licitum bellum suscipiat sese defendendo, peccet tamen in modo defendendi. Hinc alleganti exceptionem necessariæ defensionis regeri solet*, non observatum esse moderamen inculpatæ tutelæ.

10. Omne bellum privatum, quod sine cæde geri potest, quamvis justam ob caussam & licitè susceptum, illicitum tamen fit, si mediante cæde perficiatur. *v. g. si invasori quis extorserit gladium & inremem nihilominus occiderit, efficit bellum quod licitè susceperat injustum fieri. Qui enim sine cæde vitam suam defendere valet adversarium sine caußâ & per consequens injustè occidit.*

11. In summâ quicquid quis, suscepto quamvis licitè bello, magis ulciscendi quàm defendendi animo facit injustum est. *Nam bellum privatum, quò licitum sit, necessaria quædam defensio esse debet. At quicquid magis ulciscendi quàm defendendi animo fit necessaria defensio non est:*

12. *Ex hisce possumus judicium petere faciendum de iis, quæ Ddres tradunt circa moderamen inculpatæ tutelæ: dicunt nim. illud æstimandum esse ex tribus,* caußâ *scil.* modo, *&* tempore. Circa caussam id notandum tradunt; allegantem necessariam defensionem non debere esse ipsum auctorem rixæ. *Demonstravimus enim, nim. n. 6. bellum illud privatum non esse licitum quod suscipitur ob malum cujus quis caussa existit.* Ratione etiam caussæ dicunt moderamen non observari, si quis mortem tantùm verbis minitantem occidat. *Nam adversus ejusmodi minitantes implorari officium judicis potest, quò adigantur ad præstandam cautionem de non offendendo. At demonstravimus n. 3. bellum privatum tunc licitum esse, quando officium judicis cessat & nihil ad malum avertendum prodest.* Excessui caussæ quoque annumerant si quis provocatus ad duellum compareat. *Ratio iterum ex dictis à nobis patet: provocatus enim potest injuriam quam à provocante*

vocante patitur ad magistratum deferre & per hunc vindicare; aut si provocans, ut fieri solet, minas addiderit, provocatum nuspiam tutum esse debere nî comparuerit, petitione cautionis de non offendendo sibi consulere. Quicquid autem mali illati corrigi vel imminentis per judicem & magistratum averti potest, ob id illicitum suscipitur bellum. n. 2. & 3. Excessus modi dicitur Ddribus, siquis adversarium occiderit, cùm sine cæde illius vim repellere potuisset. *it.* si defensio non respondeat proportione offensioni, ut si quis virgulâ aggredientem gladio excipiat & feriat. *Demonstravimus enim num.* 10. & 11. *omne bellum, quamvis licitè susceptum, illicitum tamen & injustum fieri, si ulterius procedatur quàm necessaria defensio requirit. Hinc nonnulli Ddres eò progressi sunt, ut in moderamine inculpatæ tutelæ requirerent paritatem armorum, quamvis sine sufficienti caußâ, prout ex nostris fundamentis apparet: si enim homo robustus & in arte pugillatoria exercitatus me infirmiorem & istius artis imperitum aggrediatur gladio, & ego aliâ ratione imminentem mortem effugere nequeam, non pecco adversus moderamen inculpatæ tutelæ, si globo plumbeo eum trajiciam. Nam si mors potius ferenda, quàm in defectu parium armorum defensio instituenda, nihil caussæ est, quare non omnem defensionem illicitam dicamus.* Tertiò ne excessus moderaminis committatur, volunt Ddres temporis rationem habendam esse: & proinde ob excessum pœnam dictitant ei, qui ex intervallo & non incontinenti vim illatam repulit. Quantum autem temporis requiratur, ut quis dicatur non incontinenti suscepisse defensionem ambigunt. Nos verò ex demonstratis & rationem reddere & tempus definire possumus. *Nam cùm bellum omne privatum non ulciscendi sed defendendi solùm animo suscipi debeat quò licitum sit, & tunc quando metuens malum opem magistratûs implorare nequit; sequitur eum, qui ex intervallo temporis vim illatam repellit, non licitè bellare: intervallum enim temporis arguit, eum magis ulciscendi quàm defendendi gratiâ & potius propriâ quàm magistratûs vi repellere vim niti. Quantum ergò temporis requiritur ad intervallum illud? tantum quantum sufficit, ut misso invasore vel lædere nitente magistratûs adiri ejusq; auxilium implorari possit.*

13. *Ex hisce nostris demonstrationibus collatis cum Ddrum opinionibus eruimus belli privati liciti definitionem talem, quod sit* bellum susceptum injusti illius, quod corrigi à magistratu nequit, propellendi gratiâ, & ita geritur, ut nec vindicta nec lucrum sed sola defensio bonorum quæ impetuntur intendatur.

ARTIC. II.

DE

MALO QUOD QUIS ALTERI VI SUÆ POTESTATIS INFERT.

1. Qui vi suæ potestatis malum pro meritis hominibus infert non peccat. *Nam emendans & coërcens vitia laude potius est dignus.*

2. Fit autem nonnunquam, ut potestatem quandam habentes eâdem abutantur & ulterius in infligendis pœnis progrediantur quàm debebant, ratione cujus abusûs pœnam merentur. *Nam quatenus faciunt id quod potestatem excedit injustè lædunt.*

ARTIC. III.

DE

RELIQUIS MALI DEFECTIBUS MINUENTIBUS POENAM.

1. Non omnia vitia exstirpari in Rebuspubl. quales communiter sunt, possunt & proinde solet à puniendis vitiosis abstineri quamdiu nullum ratione sui vitii malum operati sunt. *Quemadmodum enim medici caussas morbi non student expellere medicamentis, quamdiu non operantur seu morbos excitant: (v.g. licet cognitum sit Titium in renibus habere calculum; si tamen hic non movetur sed quiescit; satius est nulla applicare medicamenta illum expellentia quàm eundem concitare & cum hoc Titio dolores) ita, quamdiu morbus sese non perfectè exerit, caussam morbi ipsam JCti non adoriuntur. Difficile namq; est judicare, caussam morbi seu vitium animi radices in homine egisse, nisi perfactam aliquam & absolutam operationem à vitio provenientem, id deprehenderis.*

2. Non autem censendum est cum vulgo, nihil mali pœnâ dignum factum esse, si nemini nocitum sit quoad bona externa. *Nam non tantùm ea pro delictis habenda sunt, quæ utile bonum tollunt vel imminuunt, sed & quæ honestum; nec tantùm ea, quæ privatum alicujus, sed & quæ publicum evertunt bonum v.g. quietem publicam.*

3. Cumprimis autem à pœnâ ordinariâ recedendum ob læsionem vel modicam vel nullam, si appareat, legislatores in irrogandis pœnis respexisse ad magnitudinem læsionis & inde vitium puniendum æstimasse. *Nam quemadmodum nonnunquam fit, ut homo morbum quendam non tanti æstimet, ut propterea caussam morbi medicinâ adhibita*

adhibitâ tollendam existimet; ita & comparatum circa vitiosas hominum operationes, quæ morbi quidam Reipubl. sunt. JCti itaq; est probè perpendere ob quam vitiosam operationem Llator vitium quodvis exstirpatum voluerit. Hac enim cessante ab ordinariâ pœnâ recedendum est. Verùm hæc magis ad materiam de interpretatione spectant.

4. Quando Legislator in irrogatione pœnarum respexit ad injustum particulare, ordinaria pœna mitigatur vel tollitur, si appareat, eum, qui læsus dicitur, non invitè perpessum esse, it. delinquentem læso satisfecisse, it. læsum vindicasse aut propulsasse malum. it. læsum remisisse. it. læsionem modicam admodum esse. *Nam hæc omnia injustum particulare cessare faciunt.*

MEMBR. IV.
DE
ACCIDENTIBUS QUÆ IMPEDIUNT POENAS ORDINARIAS NON OBSTANTE, QUOD DOLO MALO ET SATIS VITIOSE DELICTUM SIT COMMISSUM.

1. Nonnunquam fit, quamvis appareat hominem vitiosum eam edidisse operationem, ob quam pœna constituta est, non tamen eam, quæ ordinaria est, infligi. *Nam quemadmodum medicus ordinaria medicamenta non applicat, si videat longè majora mala suboritura & hominem ipsum potius periturum esse quàm caussam morbi remotum iri: ita quoq; JCti est perpendere varia accidentia comitatura pœnam ordinariam; & si apparuerit v. g. plus mali Reipubl. vel aliis illatum iri sublato per pœnam vitioso quàm eo tolerato, aut alia longè graviora incommoda oritura; potius remittenda quàm infligenda pœna erit.*

2. Prima circumstantia perpendenda hæc est, an fortasse contingat hunc vel illum delinquentem gravius puniri cæteris communiter, si eidem infligatur ordinaria pœna. *Nam hic tunc communem tolerabit pœnam si paulò minorem ordinariâ sentiet.* Contingit verò pœnam reddi majorem, quàm communiter est, si delinquens labore et morbo vel senio; aut si ob delictum sine suâ culpâ diu in carcere detentus fuerit.

3. Secunda circumstantia perpendenda hæc est, an fortasse pœna ad alios innocentes & à delinquente læsos magis quàm ipsum delinquentem vel æquè pertingat. *Nam non temerè ægre faciendum est innocentibus hominibus: pœnæ namq; vitiosis irrogantur, ut his sublatis benè sit cæteris hominibus, qui occasione commissi delicti læsi sunt, non ut in ærumnas & miserias graviores conjiciantur quàm perpessi sunt.*

4. Tertia circumstantia est dignitas personarum. *Nam in viro nobili tantum fortasse potest insignium ademptio quantum in plebejo fustigatio: quemadmodum etiam medici leniora purgantia hominibus subtilioribus quam rusticis propinare solent. Quamvis plerumq; Llatores hodiè sine distinctione soleant pœnas delinquentibus dictitare, quod quando fit interpretes legum sibi limitandi potestatem non sumunt.*

5. Quarta circumstantia hæc est, an fortasse præditus sit reus aliquo habitu, quo plus prodesse Reipubl. quàm suo vitio nocere queat. *Nam hoc in casu is qui jura Majestatis habet prudentius agere videtur, si ejusmodi Reip. partem conservat quàm si eam tollit.*

CAP. IV.

DE CRIMINIBUS IN SPECIE.

1. Hactenus contemplati sumus principia constituendi, aggravandi & minuendi pœnas ordinarias delictorum: sequitur, ut illa ad singula delicta applicando ostendamus rationes & caussas eorum quæ communiter à LLbus & Ddribus circa hanc materiam docentur. *Hoc namq; ipso tota de injustitiâ universali doctrina absolvetur, & ele entorum seu universalium à nobis propositorum usus juris studiosis ostendetur.*

MEMBR. I.

DE HOMICIDIO VIOLENTO.

1. Homicidium seu delictum illud quo homo hominem vitâ privat vel fit clandestinis artibus vel vi quâdam apertâ, quod violentum vocatur. *Nam quicquid in invitum statuitur vel committitur vi vel in ignorantem adhibitis artibus occultandi.*

2. Ab homicidio, quod vi fit, initium dicendi sumemus. *Nam clandestinum tanquam ex vitio magis proæretico & insidioso profectum simplex homicidium jam excedere & pœnam plus quàm ordinariam mereri videtur.*

3. Homicidium merum & nudum illud est, cujus caussa efficiens à nullo alio fine quàm morte ad operandum excitata est. *Nam quæ homicidia committuntur caussâ efficiente excitatâ à lucro, qualia sunt latrocinium, assassinium, vespillonum crimen, simplicia homicidia non sunt.* Unde patet homicidium simplex in solâ morte subsistere nec ulterius

ulterius tendere. *Nam omnis caussa efficiens suum finem, a quo excitata est, adepta quiescit. Sed latro non subsistit operando, homine in viâ publicâ occiso, sed progreditur ad occupandam prædam, à quâ tanquam fine suo excitabatur ad operandum: at simplex homicida v. g. ex iracundiâ trucidans hominem subsistit hostis sui mortem intuens.*

4. Potentia nudorum homicidiorum activa seu quâ instructa caussa efficiens operatur consistit in vitiis & affectibus. Vitia sunt iracundia & injustitia particularis; Affectus invidia, odium &c. *Sed hi affectus omnes injustitiam particularem habent comitem.*

5. Omni homicidio nudo & simplici sapientissimum Numen constituit pœnam talionis, cujus præceptum nos Christiani observantes gladii pœnam velut ordinariam homicidis dictamus. *Nam licet injustitia particularis regulariter talionem in pœnis vindicativis non admittat, ut pote cum in hisce observanda sit proportio quædam: uti enim eadem pœna vindicativa locum non habet si plebejus principem & si princeps plebejum verberaverit: ita nec videtur eadem pœna & nuda talio procedere si plebejus principem & si princeps plebejum occiderit. Verùm quia summum Numen pro omnibus similiter vitam Filii sui profundi voluit singulos æq; amando, omnium quoq; vitam pariter voluit vindicatam. Et quia legem hanc de talione peculiariter in homicidio simplici observandâ universo generi humano, quod post diluvium constitit in familiâ Noachi, promulgavit; omnes quoq; posteros hac ipsâ voluit obligatos. Quapropter merito nos Christiani pœnam mortis simplicem, quæ mediante gladio fit, non æq; tanquam criminalem & medicinalem, quâ homines ab iracundiæ vitio deterreantur, sed tanquam vindicativam, ut Deo satisfiat, observato singulariter jure talionis secundum voluntatem ejus infligimus.*

6. Hoc jure talionis non utuntur Leges Romanæ. *Nam quando observatur jus talionis & pœna quædam vindicativa, non irrogatur eadem nisi delicto perfecto, & ita hoc in delicto ademptâ demum vitâ: sed lex Cornelia pro homicidis punit eos ordinariè qui hominis occidendi caussâ cum telo ambulant vel etiam occidendi animo vulnerant l. 1. pr. & §. 3. ff. ad L. Cornel. de sicar. in talione nullus quoq; habetur personarum respectus: at hunc habendum esse jubet l. 3. §. penult. ff. eod.*

7. Hinc cum Lege Corneliâ dolus pro facto habeatur & magis dolus quàm eventus spectetur *l. 7. & 14. ff. eod.* nos hodiè cum animo eventum attendimus. *Nam quæ pœna ex jure talionis irrogatur species quædam vindicativa est, quæ tunc regulariter obtinet, si eventus sit secutus.* Hæc ratio est, quare omnem eum, qui apprehendit instrumentum ad cædem perpetrandam satis aptum, sive per

se sit

se sit tale sive ratione partium, quæ eodem feriuntur, (*quemadmodum lethale fit instrumentum illud, quo tempora percutiuntur, aut quo robustissimus homo, aut reiteratis vicibus quis utitur, licet aliàs communiter non sit, si eo robore, quod communiter homines habent, utens alias partes minus periculosas, aut semel tantùm feriat*) pœnæ gladii subjiciamus, si non aliæ circumstantiæ accedant quæ eundem liberent. *Nam eo ipso, dum hoc facit, sumit sibi plus i. e. potestatem alterum lethalibus instrumentis feriendi, & eventu secuto caussa efficiens est ad minimum injusti cujusdam secundum justitiam particularem, quod Deus jure talionis corrigi voluit.*

8. Gradus homicidiorum & pœnarum meritò petimus præcipuè à gradibus injustitiæ particularis, reliqua desumimus ex iis quæ generaliter *præced. cap.* de minuentibus pœnas disseruimus. *Nam injustum particulare potissimum nos intueri in puniendis homicidiis modò dictum & demonstratum est.*

9. Ne verò quicquam omittamus eorum, quæ variare gradus vitiositatis hujus possunt, primum omnium considerabimus diversitatem personarum, quibus vita adimi potest. *Nam suprà, cùm de gradibus injustitiæ particularis ageremus, haud pauca injustitiæ vitium aggravantia petivimus à personis injustum patientibus.*

PARS PRIMA.
Hujus Membri
DE
GRADIBUS VITIOSITATIS POENAM ORDINARIAM HOMICIDII AUGENTIBUS.

1. Pœnam homicidii ordinariam aggravantia sunt ea quæ iracundiam & injustitiam majorem arguunt. *Nam ex hisce duobus vitiis homicidia procreari ostendimus.*

ARTIC. I.
DE
GRADIBUS INJUSTITIÆ QUI ORIUNTUR A DIVERSITATE PERSONARUM OCCISARUM.

1. Occidit quis vel seipsum vel alios. Semetipsum occidens seu sibi ipsi manus violentas inferens primo intuitu non videtur injustus secundum injustitiam particularem. *Nam nemo seipsum volens præter voluntatem occidit: ei autem, qui quid volens patitur, injuria non fit.* Sed Christiani solent cadaveri ejusmodi hominis

hone-

honestam & Christianam denegare sepulturam & jubere illud à carnifice projici in locum aliquem flagitiosorum hominum sepulturæ destinatum. *Nam 1. necesse est ejusmodi hominem esse vitiosum & ita hoc delictum committere ex perfectâ quâdam potentiâ malorum activâ: nullus enim nisi extremè vitiosus ita se odit, ut ne quidem seipsum vitâ dignetur. 2. subtrahit quoq; se ejusmodi homo ecclesiæ seu civitati Dei & Reipubl. seu civitati humanæ. Deus ergò & Respubl. hoc quod contra ipsorum voluntatem fit meritò vindicant.*

2. Homicidia in alios committuntur vel in personas publicas vel privatas. Publicæ personæ vel gerunt munus seculare vel ecclesiasticum. Munus seculare gerens vel est supremus magistratus & jura Majestatis habet vel inferior. Supremum magistratum & jura Majestatis habentem occidens committit crimen læsæ Majestatis, de quo inferius dicetur. *Nam quodlibet delictum pertingens ad detrimentum vitæ & dignitatis incidensq; vel in homicidium vel injuriam in privatis, crimen læsæ Majestatis est commissum in eum qui jura majestatis habet.*

3. Occidentes magistratum quendam inferiorem pro ratione dignitatis occisi gravius puniuntur quàm nudi & simplices homicidæ solent. *Plerumq; enim pœnæ gladii hoc addi solet, ut ad supplicium trahâ ducantur. Nam injustum quod ita committitur majus est quàm nudi & simplicis homicidii; quia perpetratur in personam cui debetur reverentia & honor & civitati detrahitur quædam dignior pars.* Similis est ratio in ministris suum herum, vasallis dominum occidentibus. *Nam & his reverentia debetur.*

4. Ecclesiastica persona occiditur vel quando in suo officio vel quando extra illud versatur. Occidens ecclesiasticam personam eo ipso tempore & loco, ubi & quando cultum divinum exercet, crimen læsæ Maj. divinæ committit, de quo infrà dicendum erit. *Nam læditur quasi Deus per ministros suos.*

5. Extra cultum divinum versantis personæ ecclesiasticæ dignitas spectatur quæ delictum aggravat. Cumprimis verò attenditur an occisus fortasse fuerit pœnitentiarius homicidæ. *Nam pœnitentiario suo quisq; Christianorum obligatus est ad exhibendam benevolentiam & amorem singularem: injustum verò eò majus est, quò plus amoris & benevolentiæ homicida occiso debuit.*

6. Privatus qui occiditur vel se defendere potest vel non. Qui se defendere nequeunt occisi aggravant pœnam homicidæ. *Nam qui se defendere nequeunt veluti infantes, ægroti &c. miserabiles personæ sunt, quibus ab aliis naturaliter debetur misericordia & auxilium.*

um. Cum ergò hosce lædens ipsis debeat naturaliter misericordiam; eò magis injustum est homicidium in illos perpetratum. Quapropter ordinariam pœnam JCti aggravare solent; pœnæ gladii addentes, ut homicida trahæ impositus ad locum supplicii rapiatur, vel etiam ut cadaver rotæ imponatur. Si ex iracundiâ commissum sit homicidium tale, arguitur etiam maxima in homicidâ vitiositas, dum talis persona miserabilis ad tantam iracundiam non nisi extremè vitiosum provocare posse videtur.

7. Persona porrò occisa vel extranea est vel sangvine aut affinitate homicidæ juncta. Quod in conjunctam personam committitur, translatâ voce à specie ad genus significandum, appellatur parricidium. Sangvine juncti vel sunt ascendentes vel descendentes vel collaterales. Circa ascendentes quod fit est parricidium in specie sic dictum, velut quando quis patrem, matrem, avum, aviam &c. occidit. Pœna more Romanorum est, ut parricida virgis sangvineis verberatus deinde culleo insuatur cum cane, gallo gallinaceo & viperâ & simiâ deinde in mare profundum jactetur; aut si mare proximum non sit, bestiis objiciatur. Quod nos hodiè imitantes deficiente aquâ ad pœnam rotæ delinquentes condemnare solemus. *Nam summè injustum est eos quibus vitam debemus nostram vitâ privare. Quâ de caussâ nec parcitur iis qui occidunt parentes ex quibus illicito coitu procreati sunt: debet enim & ex meretrice natus matri suæ vitam.*

8. Homicidium circa descendentes committi potest vel in eos, qui jam nati vel eos qui nondum nati sunt, ut quando mulier abortum facit. Pœna ordinaria abortûs, si partus vitalis sit, hodiè est gladii. *Nam licet in fœtu qui adhuc in utero est nulla propemodum se exserat facultas præterquam vegetativa quæ & plantis inest: animam tamen humanam adesse extra dubium est. Demonstratum quippe superius est, inferiores animæ facultates velut vegetativam & sensitivam aliter homini inesse aliter animalibus & plantis; simili petito à triangulo quod vel absolutè est vel in quadrangulo.*

9. Liberi nati alii sunt teneræ alii adultæ ætatis. Utrorumque cædes æquali pœnâ, parricidii nimirum, coërcetur, nisi quòd circa eos qui sunt adultæ ætatis quandoque contingere potest, eam minus injustam fieri. *Nam adulti nonnunquam sese indignos reddere possunt pietate patriâ committendo in parentes quæ liberos non decent: at si tale quippiam non fiat aut fieri nequeat, aggravatur injustum per hoc quod parentes qui naturâ ducuntur ad exhibendam liberis, quos norûnt secum idem esse, summam caritatem procedant ad cædem eorundem. Quæ caussa est, quare nostri legislatores infanticidia parricidiis in specie sic dictis æquiparârint.*

10. Fra-

10. Fratricidia & homicidia in consangvineos cæteros & affines solent pœnâ ordinariâ gladii nim. affici, addito tamen quodam eam augente v. g. ut delinquens trahæ impositus ad supplicium rapiatur. *Quamvis enim tantus inter has personas amor non sit, quantus inter parentes & liberos: est tamen amor quidam naturaliter inhærens quem alter alteri debet. Nam ita comparatum est, ut naturaliter qui norunt se idem quiddam esse sese ament. Unde eum hic amor naturalis unà lædatur, injustum majus oritur: cùm enim natura inter omnes homines quandam cognationem constituerit, ne alter alterum lædat, tum verò magis peccatur majusq; injustum oritur, si alter alterum occidat, inter quos major quædam & arctior cognatio & conjunctio est.*

11. Mariticidium & Uxoricidium jure quidem civili simplicis homicidii pœnæ subjiciuntur *argt. l. 9. §. 1. ff. de L. Pompej. de Parricid.* Jure verò saxonico parricidio propriè dicto æquiparantur. *Nam cùm Deus ipse societatem conjugalem arctissimam & individuam mediante summâ caritate, quæ propagandi generis humani gratiâ implantata est, cohærentem voluerit; manifestum est hisce delictis lædi aliquam caritatem & arctissimam conjunctionem à caritate parentum erga liberos non multum differentem. Sed apud Romanos ob crebra divortia, quæ fieri solebant, hæc ita non sunt observata.*

ARTIC. II.
DE
INJUSTITIA HOMICIDICII QUATENUS LOCO ET TEMPORE AUGETUR.

1. *Suprà, cùm de gradibus injustitiæ ageremus, docuimus injustum augeri, si inferatur malum privans bono quod magis desideratur vel hoc loco hoc tempore. Quam ob caussam consultum erit videre, quomodo injustum quod inest homicidiis augeatur circumstantiis loci & temporis.*

2. Locus, quo cædes perpetratur, vel est publicus vel privatus & hic iterum vel proprius occisi vel alterius. Videtur aggravari delictum, si quis occidatur in propriâ domo; soletque hodiè reus non modò ad gladium, sed etiam ut cadaver ipsius rotæ imponatur, condemnari. *Nam qui occidit eo in loco, ubi hominibus plus securitatis debetur, plus injusti committit quàm occidens alibi. At plus securitatis debetur cuilibet in suâ domo; quia domus cuivis tutissimum receptaculum esse debet. Quapropter cùm præter cædem illatam ejusmodi delicto etiam læsa sit securitas domestica, perpetrantem hoc*

ipsum raptori Dares æquiparant. Sed notandum, hanc pœnam non dictari, nisi occidendi animo homicida domum alterius intrarit; si enim alio fine intrârit domum & aliquandiu ibidem commoratus iráq; accensus occiderit, pro simplici homicida reputatur. Nam tunc læsæ securitatis caussa non per se, sed tantùm per accidens vel remota est, ob incogitantiã.

3. Publicus locus est vel via publica vel alius quidam locus privilegiatus. Qui in viâ publicâ ex proposito & expectans ibidem adversarium adhibitis armis illum occidit incidit in crimen quod vocatur vis publica, de quo inferius; sed forte fortunâ & dum inter obambulandum rixa oritur occidens simplex homicidium committit. *Nam ejus, quod ratione viæ publicæ committitur, tantùm caussa per accidens est: intentio quippe ejus est occidere, non in viâ publicâ; quippe quem locum adhoc non singulariter elegit.*

4. In loco privilegiato v.g. palatio principis occidens solet præviâ amputatione manûs gladio feriri. *Nam locus privilegiatus nihil aliud est quàm is, quo cuiq; præ cæteris locis debetur securitas, quæ læsa unà cum vitâ occisi reddit injustum majus. At si occidendi gratiâ palatium quis non intrârit, nonne etiam caussa per accidens illius læsæ securitatis dicendus & propterea simplicis homicidii pœnâ afficiendus erit? Respondeo incogitantiam, quam qui prætendit vult reputari caussa per accidens læsæ securitatis, arguere in ipso gravissimum iracundiæ vitium. Dum enim peccavit, ubi degit qui peccantibus terrori esse debebat, signum edidit extremi iracundiæ vitii, aggravantis pœnam eodem modo, ac si ex proposito læsisset securitatem.*

5. Gravius quàm simplex homicida peccat & is qui die aliquo festo cultui divino vel honori principis vel etiam ipsius occisi destinato occidere proposuit. *Nam hisce diebus cuiq; quam maximè debetur securitas: unde gravius peccatur majusq; injustum committitur quàm alibi. Sed qui subitâ rixâ commotus ad iram hæc meditari non potuit, nullius nisi simplicis homicidii caussa per se existit.*

ARTIC. III.
DE GRADIBUS IRACUNDIÆ POENAM HOMICIDII AUGENTIBUS.

1. Qui adhibitâ quâdam crudelitate occidunt meritò gravius puniuntur quàm simplices homicidæ. *Nam vitium in eo majus est, qui non contentus morte alicujus sævit etiam in corpus, illud multis vulneribus dilaniando, membra abscindendo ut eò horribilius compareat.*

Et

Et proinde solent Ddres præter pœnam gladii etiam hoc addere, ut reus trahæ impositus ducatur ad supplicium.

PARS SECUNDA.
Hujus Membri.
DE
IIS QUÆ POENAM HOMICIDII ORDINARIAM MINUUNT VEL TOLLUNT.

1. Pœnam ordinariam homicidii mitigantia vel planè omnem pœnam tollentia sunt. 1. Incertitudo caussæ efficientis. 2. Si delinquens sit tantùm caussa remota & non proxima; quod contingit in culposis homicidiis. 3. Si quis tantùm caussa per accidens mortis alterius existat, quod contingit in casualibus homicidiis. 4. Si caussa efficiens non operetur mediante potentiâ malorum activâ perfectâ. 5. Si mors non sit injustè illata. 6. Si operationem mors non sit secuta. 7. Si homicidium dolosum & consummatum alia jubeant impune esse vel pœnam ejusdem mitigari. *Nam hæc omnia præced. cap. demonstrata dedimus quòd sint ea quibus pœna mitigatur vel planè tollitur.*

ARTIC. I.
DE
HOMICIDIIS CIRCA QVÆ DE CAUSSA EFFICIENTE DUBITATVR.

1. *Hactenus consideravimus quomodo auctâ vitiositate augeantur pœnæ homicidiorum: sequitur, ut ordine perpendamus ea quæ pœnas minuunt ordinarias vel veniam pariunt.* Primum autem & principale minuens vel tollens pœnam ordinariam est dubitatio de causâ efficiente. *Nam nemo puniri potest, nisi de quo compertum habetur quòd alicujus mali caussa efficiens existat.*

2. Duobus verò modis gignitur dubitatio de causâ efficiente, dum vel constat de operatione & ignoratur persona vel scitur persona & latet operatio, ex quâ cognoscitur quod caussa efficiens fuerit. Latet persona, quando plures vulnerarunt, de quibus, quòd conspirârint in necem, aut quisnam horum vulnus inflixerit, non constat. *Nam si notum sit conspirasse eos & habuisse animum occidendi, omnes ordinariâ pœnâ plectuntur velut aliqua societas quæ occidit. Quod*

itidem fit, si constet singulos lethaliter vulnerasse adeoq; caussas efficientes mortis exstitisse. Nulli namq; parcitur de quo compertum habetur quòd caussa efficiens exstiterit. At si nulla praecesserit conspiratio nec constet quisnam vulnerantium inflixerit vulnus lethale, omnes puniri gladio non possunt: plecterentur enim unà qui injustae caedis caussae efficientes non sunt. Adeoq; ne poena tangat innocentem, omnibus extraordinaria poena, carceris nim. vel relegationis dictatur.

3. Operatio latet, si non constet, an etiam eo motu cujus principium quis fuit mors illata sit. Quo casu ad poenam ordinariam procedi nequit. *Nam si non constet eo motu, cujus principium quis exstitit, illatam mortem esse, nec poterit is caussa efficiens mortis dici. v.g. Titius vulneravit Maevium, qui postea mortuus est. non potest Titio ordinaria poena homicidii dictari, nisi sciatur vulnus lethale esse. Nam si ignoretur an vulnus lethale sit, Titius quidem motûs, quo vulnus inflictum est, principium existit; incognitum tamen est, an etiam habendus sit pro caussâ efficiente mortis: neq; enim manifestum est, an & eo motu mors illata sit. Quapropter cessabit hoc in casu poena ordinaria substitutâ paulò mitiori, prout caeterae circumstantiae hoc suadent. Sic v.g. mulier quae ex prohibito coitu concepit occultare volens suam impudicitiam, paritura insidet latrinae in eamq; infantem immittit. Hoc in casu quia dubium est, an infans vivus & hoc ipso mulieris facto occisus, an verò in utero materno jam mortuus editus fuerit, non audent Ddres ordinariam, cullei nimirum, poenam dictitare sed pro animo tam miserè foetum enecandi, quem mulierem habuisse deprehendunt in solâ gladii poenâ subsistunt cautè satis, ne saevissimam hanc poenam inferant ei quae caussa efficiens mortis non exstitit; & ne, si mitior inferatur, flagitiosissimae mulieres ansam arripiant poenam mortis per hoc effugere.*

ARTIC. II.
DE CULPOSIS HOMICIDIIS.

1. Culposa homicidia delinquentem caussam remotam habent, nec regulariter ordinariâ sed mitiori quâdam poenâ afficiuntur. *Nam demonstravimus praec. cap. membr. 2. artic. 2. n. 3. hominem caussam remotam injusti ordinariae poenae non posse subjici. Hinc loco poenae gladii solent Ddres pro ratione circumstantiarum & graduum culpae modò fustigationem, modò relegationem, modò poenam carceris vel pecuniariam dictitare.*

2. Cul-

2. Culposum homicidium non est quod mandans per alium committit. *Demonstravimus enim cit. artic. 2. n. 2. eum, qui mandat delictum, non caussam remotam sed proximam esse, & proinde ordinariam mereri pœnam.*

3. Sed qui consiliis & persvasionibus occasionem occidendi præbent caussæ remotæ sunt homicidii & paullò mitiori quàm gladii fustigationis nim. vel relegationis pœnâ afficiendi. *Nam hi, dum consilium suggerunt non excitati voluptate, quæ ex morte occisi percipitur, sed benevolentiâ ejus, cui consilium suggerunt, vel alio fine quem intendunt, potentiam mali activam in operante excitant, nec tamen caussæ proximæ sunt.* Difficile autem vulgò reputatur mandatum à consilio dignoscere, & Ddres hac in parte duo observant, quibus eadem discernant, nim. 1. cujus gratiâ homicidium sit commissum: *si enim occidentis magis quàm mandantis gratiâ sit, potius consilium quàm mandatum esse judicant. v. g. Titius svasu Sempronii Mœvium, à quo læsus est, occidit: suæ vindictæ non Sempronii gratiâ facit; & proinde Sempronius consultando potius quàm mandando peccasse videtur.* 2. an qui occidit idem facturus fuisset, licet is, qui pro mandante habetur, nihil dixerit; fortè si inimicitiæ capitales inter committentem homicidium & occisum intercesserint. *Ratio ex nostris principiis patet; quia nemo potest concipi caussa proxima alicujus delicti, nisi excitetur à malo quod per illud infertur ad operandum vel per se vel per alios. At si ejus, qui pro mandante habetur, gratiâ operatio non sit peracta nec aliàs is qui occidit id facturus fuisset; signum est, eum qui pro mandante habetur non excitatum fuisse ad delinquendum per alterum à malo quod per delictum infertur; & per consequens nec caussam proximam mali existere.*

4. In genere pro caussâ remotâ homicidii habetur qui quid facit quo excitatur potentia, ut res habilis fiat ad interimendum hominem, nec præcavet hoc, meritò propterea extraordinariâ pœnâ afficiendus *v. g. si putator, cùm ex arbore ramum dejiceret, non præclamaverit & prætereuntem occiderit. Nam cit. artic. 2. n. 4. demonstravimus, fieri quem caussam remotam, si in quodam operante fuerit caussa excitandi potentiam activam.*

5. Deinde & is caussa remota est qui in enecato excitavit potentiam passivam i. e. reddidit eum habilem & disposuit ad ferendam mortem. *Nam & hoc modo quem fieri caussam remotam cit. loc. ostendimus.* Sic feriens alterum instrumento non lethali, aut infligens vulnus non lethale, si quid accedat mortem inferens, caussa remota est homicidii & modò fustigatur, modò relegatur modò in carcerem conjicitur pro ratione circumstantiarum. *Nam disponit* homi-

hominem & habilem reddit ad patiendum & recipiendum id quo mors infertur. Sic mulier exponens infantem, qui expositus moritur, caussa remota mortis est. *Nam intentio ejus est hoc agere, ut lateat stuprum & alius quispiam inveniens infantem ex misericordiâ eum nutriat: sed quia expositio reddit infantem habilem ad recipiendum ea, quæ mortem inferunt, caussa remota mortis est: & proinde fustigatio eidem decerni solet.* Pari ratione mulier suffocans infantem in lecto caussa remota tantùm est mortis. *Nam dum infantem in lectum recepit somnum carptura, ipsa dormiens quidem mortis caussa proxima non est, nisi per accidens; sed remota, quia in infante potentiam passivam in se activam præparavit: & ita caussa caussæ exstitit. Hinc si mulier caussa intempestivi somni fuit, fortè quia ebrietas eum caussata est, vel relegatione vel fustigatione afficitur.* Eadem pœna dictatur mulieribus, quæ celandi stupri gratiâ hoc agunt, ut solæ pariant, unde impotentes redditæ abluere infantem nequeunt, ut ita sordibus pereat. *Nam dum consultò sese abscondunt, caussa existunt, ut infans ablui nequeat.* Ita nec percutiens mulierem, ut abortum faciat, caussa proxima abortûs est sed caussa caussæ, si hac intentione non percussit ut abortum faceret.

6. Prudentis autem judicis est probè attendere intentionem agentis. *Nam solent homines, quò ordinarias pœnas effugiant, simulare culposa delicta; quæ tamen, qualia sint, intentio declarat: si enim excitatus morte ejus, qui periit, tale quid fecit, quò caussa remota videretur; nihilominus, tanquam caussa proxima esset, pœnâ ordinariâ afficitur. v. g. Mulier enixa infantem non abluit nec ablui curat optans ut ita pereat. Non est hæc propriè caussa remota, sed quodammodo proxima; quia omissio ablutionis excitata est in eâdem ab hoc fine, quò infans periret. Interim tamen huic minus vitii inesse videtur quâm aliis quæ excitantur ad operandum infantum suorum mortem. Quapropter solent Ddres ejusmodi casu non cullei sed gladii pœnam dictare. Ita mulier exponens infantem in loco solitario, ubi mediâ perire cogitur, non habenda est pro caußâ remotâ mortis sed proximâ: dum enim in loco solitario infantem exposuit, videtur hoc ipso ad expositionem excitata, quò infans periret. Unde nonnulli Ddres ipsi ordinariam, nonnulli gladii tantùm pœnam dictitant; sine dubio hac de caußâ, quia in eâdem aliquid misericordiæ & caritatis est faciens ne inspicere mortem infantis queat, & proinde minor quàm in cæteris vitiositas.*

ARTIC.

ARTIC. III.
DE
CASUALIBUS HOMICIDIIS.

1. *Ex superioribus constat, casualia homicidia alia esse de casu fortuito alia de casu improviso: unde de utrisq; seorsim tractandum erit.*

2. Casualia de casu fortuito liberant ab omni pœnâ. *Nam nihil caussæ homini inest, si quid fit vel à solâ fortunâ vel à simplici quâdam necessitate v. g. si venti vi de tecto dejectus inciderit in caput alterius: inest enim principium impellens soli vento. Similiter & hæc homicidia casualia sunt, si tonsor in suâ officinâ radens barbam feriatur lapide ut impulsum ipsius brachium gulam hominis abscindat. it. si miles eo in loco, ubi exercitia militaria instituuntur, projiciat globum & inopinatò occursantem feriat. Nam nullus horum caussa per se mortis dici potest; sed tantùm per accidens.*

3. Casualia de casu improviso aliquid culpæ admixtum habent & propterea levi aliquâ pœnâ sunt digna. *Est enim hominis prudentis adversus nonnulla fortuita se præparare; qualia sunt quæ à propinquis proveniunt accidentibus. (ita enim Aristoteles subtilissimè accidentia, quæ fortuitorum principia sunt, distingvit, dicendo, alia propinquiora alia remotiora esse; illa prævidere quodammodo & adversus eadem sese præmunire prudentem & multâ rerum experientiâ instructum decere) v. g. si miles tenens in manu hastam ex sonitu tormenti ita consternatur, ut eam manu dimittat & hac concidente puer propè adstans occidatur: est quidem hoc casuale; sed quia virum fortem hoc non decet, videtur miles ob defectum fortitudinis aliquid ad casum conferre. Hinc fortasse non inconveniens est, hunc militem dimitti aut indictâ multâ puniri. Jure Saxonico qui ejusmodi casualium homicidiorum reus deprehenditur ad VVehrigeldium condemnari solet.*

ARTIC. IV.
DE
COMMITTENTIBUS HOMICIDIA EX MERE NATURALI POTENTIA ET IMPOTENTIA.

1. Infantes & furiosi nullum ob homicidium pœnâ publicâ affici possunt. *Nam hos fati infelicitas, illos consilii innocentia tuetur. Infantes quippe destituti omni calliditate ex merâ potentiâ naturali ope-*

rantur; in furiosis vero cernitur quædam impotentia judicandi ex morbo quodam naturaliter proveniens.

ARTIC. V.
DE HOMICIDIIS QVÆ PER POTENTIAM MALI ACTIVAM IMPERFECTAM COMMITTUNTUR.

1. *A potentiâ mali imperfectâ superius diximus provenire peccata quæ ex affectu magis quàm ex vitio perpetrantur. Talia sunt homicidia quæ fiunt ex calore iracundiæ. De quibus nunc dicendum est.*

2. Ira non facilè excusat homicidia. *Est enim affectus hic naturâ neq; bonus neq; malus: & proinde bonitatem omnem & malitiam suam habet ab excessu & defectu, & facultate eundem moderandi: eum autem, qui irâ concitatur ad hominem occidendum, in excessu peccare extra dubium videtur.*

3. Nonnunquam tamen ira ab ordinariâ pœnâ liberat, si caussa ejusdem talis fuerit, quæ movere solet ejusmodi vehementiam iræ, cui homo non facilè resistere valet. *Nimiam enim affectuum celeritatem & vehementiam ab ordinariis pœnis liberare superius traditum est. v.g. si deprehendens aliquem uxori, filiæ, sorori, matri stuprum inferentem eundem occidat, subjici ordinariæ pœnæ non posse videtur. Et hisce in casibus iterum decet prudentem judicem gradus affectuum spectare.*

4. Nonnunquam & metus caussa est homicidii, quando metuens malum movetur ad illud declinandum mediante homicidio. Sed ejusmodi affectus parum excusat ab ordinariâ pœnâ, præsertim si huic vitiosa actio caussam dederit. *Nam talis homo sine dubio ex vitio injustitiæ particularis operatur, dum adimit vitam alteri evitandi mali imminentis gratiâ, cujus ipse sibi caussa exstitit. v.g. Si raptor metuens proditionem pœnam rapinæ evitare studeat occidendo eum quem olim spoliavit. it. si mulier metuens rigorem & severitatem parentum infantem editum occidat. Quo in casu mulieri non quidem culei, gladii tamen pœnam Ddres dictare solent. Nam licet vitiosa actio caussam metui dederit; quia tamen cessante metu illo fortasse ad tale facinus mulier progressa non fuisset; hinc non potest colligi in eâdem fuisse extrema vitiositas, quâ cæteræ mulieres in ejusmodi metu non positæ infantes suos occidentes laborant. Unde meritò sævitiâ pœnæ sepositâ his pœnam gladii inferri sufficiens videtur.*

5. Melancholia insignis & furori proxima itidem ab ordinariâ homicidii pœnâ liberat. *Nam ejusmodi melancholici affectibus laborant suâ vehementiâ nimis excedentibus. Hinc parci solet cadaveribus eorum qui notabili quâdam melacholiâ ducti violentas manus sibi intulerunt.*

ARTIC. VI.
DE
HOMICIDIO EX IMPOTENTIA, CUJUS QVIS SIBI CAUSSA EST, PERPETRATO.

1. *Varia sunt genera impotentiæ, de quibus præced. cap. egimus. Inter alia autem & impotentiæ annumeravimus hoc, si parens imperio potentioris injustum committat.*

2. De pœnâ eorum, qui jussu superiorum occidunt, nihil certi universaliter determinari potest. *Nam varii sunt gradus imperantium ratione potentiæ & facultatis nocendi; sunt etiam jussus & minæ accedentes non unius generis.*

3. Ad minimum tamen qui jussu aliorum, sub quorum potestate sunt, quid commiserunt à sævitiâ & crudelitate pœnæ immunes esse debere videntur. *Nam qui quid commisit quod non commisisset, nisi jussus præcessisset, nec videtur extremâ vitiositate laborare. Unde & simplici pœnâ mortis, omißâ crudelitate afficiendus videtur. Ita v. g. mulieri, quæ jussu parentum infanticidium perpetravit, solam gladii pœnam Ddres dictare solent.*

ARTIC. VII.
DE
MORTE VI OFFICII VEL POTESTATIS ILLATA.

1. *Non injusta est cædes quæ vel vi officii & potestatis vel bello privato non injusto infertur.*

2. Qui vi officii aut potestate aliquâ legibus concessâ (*v. g. si quis transfugam occidat. l. 3. §. ult. ff. ad l. Cornel. de sicar.*) inferunt mortem hominibus, tantum abest ut reprehendendi vel puniendi, ut potius laudandi sint. *Nam hi malis medicinam afferunt.*

3. Sæpius autem fit, ut aliquam potestatem habentes eâdem abutantur, & jus vitæ & necis non habentes illud sibi arrogent, qui meritò, si aliæ circumstantiæ id non dissvadeant, pœnæ ordinariæ subjici possunt. *Nam dum potestate suâ abutuntur faciunt id quod vi potesta-*

potestatis suæ facere nequeunt, & ita peccant quemadmodum homines communiter nullam potestatem habentes. Sic parentes qui suos liberos occidunt, licet hi pœnam mortis commeriti sint, non immunes sunt à pœnâ. Nam patria potestas in pietate debet, non atrocitate consistere.

ARTIC. VIII.
DE
DEFENSIONE NECESSARIA LIBERANTE A POENA HOMICIDII.

1. Utentes necessariâ defensione nec moderamen inculpatæ tutelæ excedentes ab omni pœnâ immunes meritò sunt. *Nam quod fit per bellum privatum licitè susceptum & gestum puniri nequit.*

2. Hinc virgo aut honesta fœmina impunè occidit violentum stuprum inferre nitentem, si aliâ ratione imminens malum avertere nequeat. *Est namq; pudicitia bonum, quod semel ablatum recuperari nequit, & proinde bello privato non injustè defendi potest.*

3. Viator resistens latronibus & occidens eosdem non punitur. *Nam cùm personæ latronum sint incognitæ, ad magistratum deferri nequeunt.*

4. Est & à pœnâ absolvendus qui furem nocturnum, quem nec cognoscere nec clamoribus vocato auxilio à furto abstinere nequit, occidit. *Nam hic gerit bellum privatum non injustum; quia aliâ ratione sua bona tueri & damnum avertere nequit. Contrà qui non clamat, sed statim occidit, videtur potius vindictæ studio quàm animo sese defendendi id facere. Ut adeò non immeritò LL. XII. tabb. clamare jusserint prius impunè occisurum. Hodiè in eum, qui ita moderamen excedit, relegationis vel fustigationis pœna statui solet.*

5. Par ratio in eo est, qui invasus ab altero periculum mortis aliâ ratione, quàm invasorem occidendo, effugere non potuit. *Nam hic nihil omisit quod ad bellum privatum non injustum requiritur, & propterea meritò ab omni pœnâ liber est.*

6. Quemadmodum nec is pœnæ subjiciendus est qui sui patris vitam non aliâ ratione, quàm occidendo aggressorem, defendere potuit. *Facit namq; filius id ad quod naturaliter obligatus est.*

7. Contrà qui sine bello privato vel in bello non injustè suscepto sine cæde malum avertere poterant moderamen inculpatæ tutelæ excessisse deprehenduntur, & propterea pœnæ cuidam extraordinariæ subjiciuntur. *Hinc provocati ad duellum sine contumeliosis verbis adversarium occidentes pœnâ fustigationis; contumeliis verò*

vero irritati, ut comparerent, relegationis vel pecuniariâ pœnâ affici solent: modò auctores rixæ non exstiterint.

8. Pœnam quoque extraordinariam declinare nequeunt, qui, cùm sine periculo vitæ fugere possent, id non facere sed invadentem occidere maluerunt. *Nam hi necessariam defensionem & bellum privatum non injustum prætendere nequeunt. Sunt tamen gradus pœnarum constituendi: quia nonnulli fugam fœdam & turpem opinantur, velut milites & equestris ordinis homines, qui proinde mitius puniendi videntur.*

9. Pœnæ quoque subjiciuntur meritò qui postquam adversario arma eripuerunt eundem occidunt. *Nam cùm potuerint in sui defensione subsistere jam satis securi, vindictæ studio ducti occidisse videntur.*

ARTIC. IX.
DE
ALIIS QVÆ VIDENTUR HOMICIDIUM REDDERE NON INJVSTVM.

1. Videtur quidem primo intuitu pœna homicidii cessare, si quæ circumstantia accedat injustum particulare tollens, v. g. si occisus mori optans sibi mortem irrogaturus fuisset, *it.* si petierit mortem sibi inferri, *it.* si aliàs moriturus fuisset, *it.* si homicida & mortem promeritus vel aliàs homo improbus & vitâ indignus fuerit; *it.* si vulneratus, antequam ex vulnere moreretur, delictum reo remiserit. Sed non ita est, nec hæ circumstantiæ homicidam juvant. *Licet enim pœna homicidii jure talionis inferatur & ita ad justum particulare pertinere, adeoq; si cesset, injustum particulare cessare videatur: notandum tamen est, pœnam hanc vindicativam non, ut læso, sed ut Deo satis fiat talem pœnam poscenti, dum ipsius creatura quam non nisi naturâ vel lege mori vult occisa est. Omnis ergò homo sumens sibi facultatem occidendi alterum, cùm nec jure, nec à Deo eam concessam habeat, pœnam talionis meritò ferre tenetur.*

ARTIC. X.
DE
POENA CONATVS IN HOMICIDIO.

1. Olim apud Romanos etiam conatus ordinariâ pœnâ afficiebatur, hodiè non item. *Nam qui hominis occidendi causâ cum telo ambulat lege Cornel. de sicar. tenetur. l. 1. pr. ff. ad L. Cornel. de sicar.*

car. & Paulus in l. 7. eod. tradit: in lege Corneliâ dolum pro facto accipi. At hodie, quando nos Christiani homicidis pœnam talionis ex voluntate divinâ dictamus, nemo homicidii pœnâ nisi, eo crimine perfecto, afficitur.

ARTIC. XI.
DE
IIS QVÆ SVADENT DOLOSIS HOMICIDIIS PARCI VEL ORDINARIAM HORUM POENAM IN EXTRAORDINARIAM MVTARI.

1. Si contingat homicidam sine suâ culpâ diuturno afflictum fuisse carcere, non ordinaria sed extraordinaria ipsi dictari pœna solet. *Nam si diuturno carceri pœna ordinaria subjiceretur contingeret eum gravius puniri quàm debebat.*

2. Jure Romano dignitas quoque personæ occidentis attenditur, apud nos Christianos hodiè non item. *Nam l. 3. §. 5. ff. ad L. Cornel. de sicar. distingvitur inter eos qui honestiori loco positi sunt & inter humiliores. At quia summus Legislator Deus noster nullam rationem dignitatis fecit, sed talionem ursit, nec nostrum est respectum dignitatis personarum habere.*

MEMBR. II.
DE
VENEFICIO.

1. *Cædes clandestinæ fiunt vel per venena præparata vel per magicas artes; & de his quidem disserere infrà locus erit; nunc tantùm de cædibus, quæ sine artibus magicis adhibitis venenis perpetrantur, tractaturi sumus.*

2. Venefici hodiè gravius quàm reliqui homicidæ puniuntur. *Nam Ordinat. Carol. artic. 130. constitutum, ut qui citra magicas artes potionibus & venenis aliquem occidit, si mas sit, rotâ, si fœmina, suffocatione per aquam puniatur. Consvetudo autem hodierna dictitat etiam fœminas pœnæ rotæ subjiciendas esse. Ratio est, quia vitiositas pariens hoc delictum rarò est iracundia sed plerumq; avaritia vel alia quædam vitiositas iracundiâ deterior. Quâ de caußâ etiam veneficia ratione pœnarum latrociniis itidem ex vitio avaritiæ provenientibus æquiparantur.*

PARS

PARS PRIMA.
Hujus Membri.
ARTIC. I.
DE
IIS QVÆ ORDINARIAM VENEFICII POENAM AVGENT.

1. Veneficii ordinaria pœna ſolet augeri, ſi crimen hoc reiteratum ſit. *Nam cùm vitioſitas gignens hoc delictum plerumq; ſit avaritia & latrocinio ſimile reputetur, prout modò diximus, reiteratio autem in latrocinio augeat pœnam, quod infrà demonſtrabitur: etiam quemadmodum latrocinii, ita & veneficii pœna ob reiterationem exaſperari debet: ut ſcil. ſi homines plures diſtinctis vicibus enecati ſint, delinquentes trahâ ducantur ad ſupplicium forcipibusq; candentibus prius urantur.*

PARS SECUNDA.
Hujus Membri
DE
MITIGANTIBUS ORDINARIAM VENEFICII POENAM.

ARTIC. I.
DE
DUBITATIONE CIRCA CAUSAM EFFICIENTEM VENEEICII.

1. Quod *artic. 4. præced. membr.* de homicidio violento tradidimus, pœnam mitigandam eſſe, quando incertum ſit, an reus mortis cauſſa exiſtat nec ne, id quàm maximè & in veneficio locum habet. *Nam licet venenum propinatum ſit, & mors fuerit ſecuta: incertum tamen eſt an venenum præbitum mortem operatum fuerit. Quapropter ſolent periti adhiberi medici, qui ex ſignis colligant, an extinctus veneno perierit nec ne. Quòd ſi verò medici certò aſſerere nequeant venenum propinatum mortem operatum fuiſſe; nec is qui propinavit cauſſa proxima mortis dici poteſt: unde fit, ut ordinaria pœna ceſſet & loco hujus dictetur extraordinaria.*

ARTIC. II.
DE
CULPOSO VENEFICIO.

1. Culpoſum veneficium eſſe videtur, ſi quis necaturo hominem

minem venenum vendit, interim tamen jure civili huic ordinaria veneficii pœna est constituta. *Nam qui vendit venena videtur principaliter suum lucrum intendere, cujus gratiâ operatur & à quo ad operandum excitatur; at propinans magis ab ipsâ morte obtinendâ: ut ita vendens venenum caussa caussæ venenationis esse videatur. Verùm quia pr. huj. membr. diximus, solere plerumq; avaritiam veneficiis principium præbere & venena propinantes lucrum intendere; adeoq; fœditatem veneficiorum consistere in hoc, quòd turpis lucri gratiâ tam grande facinus suscipiatur; quæ caussa etiam est, quare venefici eandem cum latronibus pœnam subire cogantur: hinc apparet non absurdum esse, eum, qui sciens emptorem necandi gratiâ sibi venenum parare, illud nihilominus vendit, eâdem cum propinantibus pœnâ affici, præsertim quando pœna in propinantes non admodum severa constituta est, velut jure civili; est enim tantùm gladii. Quo jure & propinantibus æquiparantur qui temerariè cuilibet ementi vendunt, &, cùm pharmacopolæ non sint, quibus hoc in civitatibus permissum est, ad vendendum præparant. Patet ergò, si principium & vitiositas, unde hoc delictum fluit, ponatur avaritia, eum qui turpi lucro ductus propinatum venenum vendidit parum ab hoc differre vitiositate. Hodiè autem, quando pœna veneficiorum eadem est quæ latrociniorum, meritò mitior in distrahentes venena statuenda est. Nam ratione mortis, quæ infertur, vendens tantùm, caussa remota est.*

2. Extraordinariâ & mitiori longè pænâ is plectendus videtur, qui cùm posset conjecturam capere, ementem propinandi gratiâ sibi emere, & nihil minus vendit. *Hic namq; tantùm per negligentiam aliquam inquirendi & ex signis conjiciendi caussa remota existit, nec turpe lucrum, præbendo instrumenta facinori, quærit.*

3. Philtrum seu poculum amatorium præbens, unde homo moritur itidem non incidit in pœnam veneficii ordinariam sed extraordinariam. *Nam dum ad potionem præbendam excitatur à voluptate, quam præbiturus est amor quem putatur effectura esse, interim novit aut facilè nosse potest mortis etiam vel furoris caussam existere posse, caussa remota subsecutæ mortis existit: est enim caussa illius quod caussam mortis esse posse novit. Hinc philtrum præbentibus hodiè relegatio vel alia arbitraria pœna dictari solet.*

ARTIC. III.
DE CASUALI VENEFICIO.

1. Datur & casuale veneficium, ut si enecaturus mures gliresve in abscondito aliquo loco venena apposuerit & petulans puer eum

eum in locum, ubi positum est, venerit gustans illud. Quo in casu omnem cessare pœnam extra dubium est.

ARTIC. IV.
DE
VENEFICIO AB INFANTIBUS ET PUERIS COMMISSO.

1. Infantum veneficium, ignorantium quid agant quidve propinent, sine dubio nulli pœnæ publicæ subjectum est. *Nam à merâ ignorantiâ provenit & à potentiâ mali activâ merè naturali.*

2. Eorum autem, qui pubertati proximi sunt, eligentium venenum velut medium tollendi alterum è medio, tanta est malitia, ut prudens judex pro ratione circumstantiarum ad pœnam mortis procedere queat. *Nam calliditas quæ colligitur ex electione hujus medii, arguit malitiam prævenisse ætatem.*

ARTIC. V.
DE
CONATU.

1. Omittentes contemplari, an detur & veneficium non injustum, accedimus ad considerationem pœnæ circa conatum in hoc delicto infligendæ. *Nam necessaria defensio vel potestas veneno extingvendi alterum hoc in delicto allegari nequit: neq; enim in bellis publicis ejusmodi media sustollendi hostes admitti posse videntur, nedum in privatis: nec etiam magistratus in puniendis hominibus venena adhibere solent.*

2. Videtur autem ultimus conatus, *v. g. si venenum propinatum non satis potens fuit ad hominem enecandum, vel etiam vi veneni medicamentis maturè obviam itum sit*, non absolvere reum à pœnâ ordinariâ, si jus civile spectes. *Nam lege Corneliâ de sicar. & venefic. dolus pro facto accipitur. Et quidni habendus est pro caussâ efficiente veneficii qui omnem operationem absolvit, quæ in hoc crimine perpetrando adhiberi consveverunt.*

3. Solent tamen Ddres hodiè circa conatum etiam ultimum ad summum fustigationem cum perpetuâ relegatione dictare. *Nam ubi Legislator non expressè pœnam ordinariam ad conatum extendit, non audent interpretes id facere. Quæ in medio hic relinquo; quia ad elementa non pertinent.*

ARTIC. VI.
DE
IIS QVÆ VIDENTUR, ETIAMSI DOLOSUM VENEFICIUM SIT, A POENA ORDINARIA LIBERARE.

1. In venefico non videtur attendendum singulare ejus artificium. *Nam vitium venefici tale est & tam periculosum aliis hominibus, ut nullo insigni artificio videatur pensari posse.*

MEMBR. III.
DE
FURTO.

1. Vitiositas gignens furta est avaritia & injustitia particularis. *Nam is fur est, qui excitatus à lucro e familiâ alterius in suam clandestinis artibus quid transfert. Id quod satis arguit, vitiositatem, quâ mediante tanquam potentiâ mali activâ fur operatur, esse avaritiam & injustitiam; quatenus enim fur accipit unde & quod non debebat, avarus est, quatenus sibi plus sumit, alteri minus relinquit injustus.*

2. Cùm apud Romanos furtum regulariter esset delictum privatum, hodie publicum est suspendii pœnam velut ordinariam promerens. *Nam apud Romanos furta pariebant regulariter actionem civilem tendentem ad pœnam pecuniariam solvendam ei qui ex furto læsus erat; manifestum quidem quadruplum; nec manifestum duplum rei ablatæ. Quamvis concessum esset etiam criminaliter agere, quod quando fieret, condemnabantur fures vel in pœnam pecuniariam fisco applicandam vel ad fustigationem vel ad relegationem: nunquam tamen ad ultimum perveniebatur supplicium. Hodiè partim ex Constitutione Friderici I. partim jure Saxonico confirmatis per Ordinat. Carol. furum ordinaria pœna est suspendium. quæ Carolina constitutio singulariter circa fœminas pœnam suffocationis per aquam dictitat.* Hæc autem quamvis severa justa tamen est pœna. *Nam avaritia vitium inemendabile est & furta gignens graviter lædit non modò privatos sed etiam Respubl. ipsas ratione suorum bonorum. Ridicula est objectio, pœnam hanc delicto non esse proportionatam & propterea injustam: Superius quippe, cùm de pœnis in genere ageremus, ostendimus pœnas criminales non infligi secundum proportionem, sed esse dolores eousq; augendos, donec hisce deterreantur homines à vitiosis actionibus. Pœna ergò furti tantùm abest ut paulò severior, ut longè mitior sit quàm esse debebat. Id quod testantur patibula cadaveribus furum nondum tali pœnâ deterritorum referta.*

PARS

PARS PRIMA
Hujus Membri
DE
GRADIBUS VITIOSITATIS POENAM FURTI ORDINARIAM AUGENTIBUS ET VARIANTIBUS.

1. Gradus vitiositatis augentes vel minuentes pœnam ordinariam petuntur ab iis quæ avaritiam & injustitiam fœdiorem & vitiosiorem vel minus talem reddunt. *Nam has duas vitiositates principia furtorum esse modò diximus.*

2. De singulis horum vitiorum gradibus seorsim differere non possumus, sed cogimur eorundem contemplationem conjungere. *Nam avaritia arctissimo nexu sibi junctam injustitiam habet.*

ARTIC. I.
DE
FURTO CUM EFFRACTIONE VIOLENTA.

1. Effractio est ædium, unde quid auffertur, conclusarum aperitio: estque duplex, atrox, violenta seu seditiosa & simplex.

2. Atrox violenta & seditiosa effractio est, per quam pax publica quodammodo turbatur. Læditur autem pax publica, quando armis adhibitâque tali vi, ex quâ facilè tumultus publicè oriri potest, effractio fit. *v. g. si domum benè munitam maximâ vi quis effregerit. it. Si armis vel instrumentis ad vim inferendam adhiberi solitis vel etiam cum telo ad furtum faciendum quis accesserit.*

3. Furtum cum effractione violentâ & seditiosâ commissum, quamvis sit rei parvæ & modicæ, suspendii pœnâ afficitur. *Id namq; introduxit Constit. Carol. artic. 159. propterea, quia vitiosior & magis avarus est, qui lucri caußâ non modò securitatem alicujus privati, sed etiam pacem publicam lædit, vim armis inferendo. Quò namq; plus mali quis infert lucri adipiscendi gratiâ eò vitiosior & avarior est. Unde meritò ejusmodi furibus indistinctè, licet injustum modicum & res exiguæ æstimationis ablata sit, pœna laquei infertur: quò enim injustum minus est ratione damni circa bona patrisfam. dati, eò fœdior est furis avaritia.*

4. Furto cum effractione violentâ commissô æquiparatur illud, quod committitur scalis admotis, ein Diebstahl mit einsteigen. *Huic namq; ordinatio Carol. pœnam suspendii sine distinctione dictitat: fortasse ob hanc rationem, quia ejusmodi fur talia instrumenta adhibet,*

quibus in expugnandis castellis uti hostes solent, ut ita per hoc pacem publicam læsisse videatur. A quo tamen rigore practici in Electoratu Saxoniæ abeunt.

ARTIC. II.
DE FURTO MAGNO.

1. Furtum quod fit sine effractione violentâ solet dividi in magnum & parvum. *Nam circa furtum modicum noluêre legislatores nostri pœnam suspendii decernere, sed circa magnum. Definitur autem in Constit. Carol. furtum magnum, quod quinq; solidos i: e. aureos Hungaricos seu ducatos excedit.*

2. Furto magno dictitata est Constit. Carol. pœna suspendii, licet sit simplex & sine violentâ effractione commissum. *Nam legislatores in determinandâ furti pœnâ etiam injusti particularis rationem habere voluerunt. Unde tam severam pœnam modico furto dictare veriti sunt: neq; enim perfectè injustus videtur esse, qui in re modicâ quâdam lædit: hujus quippe vitii essentia in quâdam inæqualitate posita est. Parvo ergò furto vel fustigationis vel relegationis tantùm pœna pro ratione aliarum circumstantiarum infligitur.*

3. Si à pluribus unum furtum magnum commissum sit quod divisum singulis affert lucrum æstimationem furti magni non exæquans, pœnam suspendii Ddres dictare non solent. *Cum enim nostri legislatores in irrogandâ pœnâ laquei in simplici furto respexerint ad injustum particulare, & hoc consistat in inæquali, si alter plus alter minus habeat; singuli verò fures modicum adepti sint: nec hi perfectè injusti secundum injustitiam particularem dici posse videntur. Et quamvis socii delicti injustum particulare inferentis singuli tantum habere videantur, quantum per horum delictum ei cui nocitum est abest; adeoq; singuli in solidum teneantur: Quia tamen mens nostrorum LLtorum fuisse hæc videtur, tunc pro furto magno, quod hominem perfectè injustum arguit, delictum habendum, si fur ultra quinq; solidos per furtum lucratus sit: meritò tutius procedunt Ddres in ejusmodi casu pœnam fustigationis dictitantes. Censetur autem quisq; furum in societate lucratus tantum, quantum ipsi ex communi debetur.*

ARTIC. III.
DE FURTO REITERATO.

1. Furtum etiam modicum reiteratum tertiâ vice, ex *constit. Carol. art.* 162. meretur pœnam suspendii. *Nam reiteratio in fure arguit perfectam vitiositatem ob propositum in hac malitiâ perseverandi,*

&

& perfectam etiam injustitiam, si furta simul sumpta quinq; solidos excedant, quo in casu eò minus de pœnâ suspendii irrogandâ dubitandum est. Unde quæstio decidi potest Ddrum, an etiam is, qui pro duobus prioribus pœnam subiit, laquei pœnæ subjiciendus sit. Sed hunc magis quàm eum, qui pœnam passus nondum est, laqueo enecandum esse, inde colligitur, quòd minus emendabilis videatur, quàm is, qui hactenus nullam pœnam subiit: fortasse enim sentiens pœnam vitam emendasset.

2. Quærunt Ddres, si furtum quàm sæpissimè fuerit reiteratum, annon ultra pœnam suspendii procedendum sit? *Utiq; non dubitarem pronunciare, ejusmodi furem trahæ illigatum ducendum esse ad patibulum vel etiam forcipibus candentibus ustulandum. Nam suprà demonstravimus, Reipublicæ interesse, ut, quàm major est vitiositas, eò crudelior reddatur pœna, quò singulis vitiosis manifestum fiat odium Reipubl. erga vitiositatem, & eam omnibus modis fugere discant, etiam tum, quando jam habitum contraxerunt. Sed solent Ddres in dictandâ pœnâ laquei subsistere nec ulterius progredi. 1. quòd LLatores nostri ne quidem tacitè hac de re voluntatem videantur expressisse. 2. quòd existiment, suspendii pœnam aliàs severam & satis gravem esse. add. infrà membr. 15. p. 1. art. 1.*

ARTIC. IV.
DE FURTO PRÆVIA APERITIONE ÆDIUM ADHIBITIS CLAVIBUS ADULTERINIS ET ALIIS INSTRUMENTIS COMMISSO.

1. Quærunt Ddres, annon apertura ædium mediantibus clavibus adulterinis & instrumentis circa artem furandi singulariter confectis pariat vel in modico furto pœnam suspendii. *Si sola avaritia esset vitiositas, ad quam in pœnis irrogandis nostri LLatores respexerint; non dubitarem utiq; in ejusmodi hominem, utpote perfectè vitiosum, ordinariam suspendii pœnam statuere: sed quia ex superioribus constat, nostros LLatores in ordinariâ pœnâ determinandâ etiam rationem habuisse injustitiæ particularis, id quod indicat distinctio inter furtum magnum & parvum: non videtur facilè ea decernenda, nisi furtum magnum sit. Confirmari tamen ex hisce circumstantiis judex potest, ne ansam habeat, si furtum magnum sit, dubitandi, an pœna ordinaria infligenda sit. Nam ejusmodi præparatio ad furta facienda arguit delictum maximè proæreticum.*

ARTIC. V.
DE SACRILEGIO.

1. Sacrilegium furtum est rerum sacrarum. Res sacræ sunt quæ Deo ritè consecratæ ipsius propriæ esse censentur.

2. Provenit hoc delictum ab extremâ quâdam & avaritiâ & injustitiâ. *Nam auferre res quæ Dei propriæ censentur arguit summam avaritiam: extremè namq; avarum oportet esse eum qui nec bonis Dei propriis parcit lucri captandi gratiâ, vultq; Majestatem divinam lædere, modò quid lucretur.*

3. Quapropter etiam gravissima supplicia in sacrilegos statui solent. *Quamvis enim & Constitutione Carol. & jure civili sacrilegii pœna sit arbitraria: pro ratione tamen circumstantiarũ ad sævissimas pœnas proceditur: testatur enim Ulpianus l. 6. ff. ad L. Jul. pecul. se scire, multos judices ad bestias damnasse sacrilegos, & Constit. Carol. artic. 172. is, qui monstrantiam, cui inest panis consecratus, furatur, vivus comburi jubetur. In foro verò Saxon. ordinaria sacrilegis constituta est pœna, nim, ut membra eorundem rotâ contundantur.*

4. Ordinaria autem sacrilegii pœna, quam jus Saxonicum constituit, ei inferenda est, qui res sacras ex æde sacrâ furatur. *Nam vel res sacra ex loco profano vel res profana ex loco sacro vel res sacra ex loco sacro auferri potest. Nullum horum æq; proæreticum sacrilegium est & perfectum quàm ultimum: reliqua minus perfecta sunt: quâ de caussâ & in his Ddres ab ordinariâ pœnâ recedunt, & in simplici furti pœnâ dictandâ subsistunt, præsertim cùm simplicis furti pœna hodiè satis gravis sit. Nam aliàs fatendum, hæc duo sacril gia esse perfecto sacrilegio quidem minora, simplici tamen furto majora.*

5. In pœnis sacrilegio irrogandis non videtur habenda ratio, an sint magna vel modica, an facta sint cum effractione violentâ vel sine eâ, an semel facta an reiterata. *Nam crimen hoc suam fœditatem inde consequitur, quòd homo avarus lucri captandi gratiâ etiam ipsam Majestatem divinam lædere audeat, nec eo in loco, ubi Deus colitur, facere furta vereatur: ubi parum ad rem facit, an in re majoris vel minoris æstimationis id fecerit, an cum tumultu vel sine tumultu. Adeoq; rectè videntur procedere in foro Saxon. omnibus, qui perfectum sacrilegium commiserunt i. e. rem sacram è loco sacro abstulerunt, eandem pœnam dictando. Quamvis secundùm constitutionem Carolinam, quâ arbitraria pœna dictitata est, & in determinandis pœnis circa furta reliqua æstimationis rei ablatæ & effractionis ratio potissimùm habita fuit, unà horum ratio haberi debere videatur.*

6. Con-

6. Contrà, quamvis in furtis reliquis concurrentes, v. g. in excubiis stantes vel alio modo auxilium præbentes, æquali cum furibus pœnâ afficiantur, quando de lucro participant, in sacrilegiis tamē hoc pacto concurrentes mitiori pœnâ videntur afficiendi. *Nam in communib. furtis nulla deprehenditur vitiositatis differentia; at in sacrilegiis quædam: quia stans in excubiis si venisset ipse in locum eum, ubi sacramenta distribuuntur & homines remissionem peccatorum à Divinâ Majestate petunt, fortasse deterritus à tanto maleficio perpetrando fuisset: quod cùm non fecerit qui sacrum locum intravit vitiosior videtur. Quapropter solent hodiè JCti Saxonici stantibus in excubiis non rotæ sed gladii pœnam unà cum impositione in rotam dictare.*

ARTIC. VI.
DE
CRIMINE PECULATVS.

1. Crimen peculatus est furtum pecuniæ publicæ quæ vel fisci est vel civitatis.

2. Estque hoc crimen simplici furto gravius. *Nam magis injustum est, si quis auffert ei cui augendo debebat studere: sunt enim omnes cives obligati ad conservandam & augendam pecuniam publicam.*

ARTICUL. VII.
DE
FURTO IN LOCO ALIQVO PRIVILEGIATO FACTO.

1. Furtum in loco privilegiato v. g. in palatio principis commissum gravius est eo, quod perpetratur in loco privato. *Arguit enim in fure majorem avaritiam: qui enim non parcit locis privilegiatis, quò lucrum captet, deterior est eo, qui in privato aliquo loco furatur. Videtur etiam planè inemendabilis, qui non veretur in domicilio ejus, penes quem imperium merum est & augere pœnas potest, peccare. Unde & nonnulli Ddres existimarunt, ejusmodi furi pœnam suspendii etiam ob modicum furtum dictandam esse. Nostri tamen practici pœnam in ejusmodi crimine non aggravant, & quidem, si spectes mentem nostrorum LLatorum rectè; quia nuspiam in tali vel simili casu aggravandam pœnam, esse innuerunt.*

ARTIC. VIII.
DE
FURTIS QVÆ COMMITTUNTUR IN PAVPERES

1. Furta in pauperes commissa sine dubio sunt fœdiora quàm quæ in divites. *Nam ex majori & avaritiâ & injustitiâ proveniunt. Qui enim lucri caußâ privat eum bonis, cui ut parceret, naturaliter misericordiâ duci deberet, avarior est eo, qui auffert invidiæ communiter subjecto: est autem pauper misericordiâ dignus, dives invidiæ expositus. Et quia quod pauperi auffertur desiderabilius est, quàm quod diviti, qui non æq; indiget; injustius quoq; ejusmodi furtum est. Id quod & agnovit David 2. Reg. cap. 12. vers. 2. 3. 4. Quapropter nonnulli Ddres ejusmodi furi etiam ob modicum furtum pœnam suspendii, quæ aliàs in magno furto locum habet, dictare voluerunt.*

2. Ddres tamen plerique non distingvunt, an diviti vel pauperi quis abstulerit. *Nam vident LLatores nostros sine distinctione personarum, quibus factum est, furti magnitudinem tantùm ab æstimatione rei ablatæ petere. Quapropter nec ipsi quicquam præter mentem LLatorum introducere audent.*

ARTIC. IX.
DE
FVRTIS NOCTVRNIS.

1. Salutare esset Reipubl. si gravius supplicium inferretur furibus nocturnis quàm diurnis. *Nam fures nocturni magis latent quàm diurni; sunt & injustiores; quia lædunt securitatem patrumfam. eo tempore, quo magis egent, dum scil. dormiunt. Magis verò injustum est illud crimen, quo læditur bonum eo tempore, quo magis homines eo indigent. Et propterea etiam jus Saxonicum furem diurnum non suspendii, sed gladii tantùm pœnæ subjicit.* Land-Recht *lib. 2. art. 39.*

2. Apud nos tamen hæc distinctio non attenditur. *Nam nec quod jure Saxon. præcipitur in observantiâ est.*

ARTIC. X.
DE
ARBORIBVS FVRTIM CÆSIS.

1. *Ne quid omittamus quod ad gradus furtorum cognoscendos facit, persequemur singulas rerum species, quæ furto aufferri possunt. Quia verò furta sunt rerum mobilium, harum divisioni inhærendum est.*

2. Omnes res mobiles vel animatæ sunt vel inanimatæ; & hæ iterum constant animâ vel vegetativâ vel sentiente vel rationali.

3. Videntur furta rerum animâ vegetativâ præditarum injustiora furtis rerum inanimatarum. *Nam res quæ animam vegetativam*

tivam habent plerumq; non æq; facilè ac inanimatæ reparari possunt: multum quippe temporis requiritur ad hoc, ut arbor coalescat.

4. Quamvis ergò crimen arborum furtim cæsarum lucrandi animo ob modò dictam caussam graviori pœnâ videatur dignum; Ddres tamen communi furto æquiparare solent, ubi loci consvetudo nihil aliud dictitat. *Nam constit. Carol. præcipit, cujusq; loci consvetudinem observandam esse.*

ARTIC. XI.
DE
ABIGEATU.

1. Res quæ constant animâ sentiente sunt bruta, eaque vel fera vel mansveta.

2. Abigeatus est furtum quoddam mansvetarum bestiarum; non tamen omne furtum mansvetarum bestiarum pro abigeatu videtur habendum. *Nam jure civili definitur abigeatus* furtum pecorum ex pascuis vel armentis.

3. Abigeatus, prout jure civili sumitur, gravius crimen est quàm furtum simplex. *Nam furtum simplex committitur etiam sine singulari artificio; abigei autem illi jure civili habentur qui abigendi studium quasi artem exercent, equos de gregibus vel boves de armentis abducentes. (Qui namq; boves aberrantes & non in pascuis existentes abducunt non abigei sed fures hoc jure dicuntur.) Quod autē crimē ab arte aliquâ provenit fœdius est, tanquam à firmiori habitu & majori calliditate proveniens. Quâ de caussâ etiam cùm jure Romano furtum esset delictum privatum, abigeatus tanquam crimen extraordinarium gladio punitum est.*

4. Hodiernâ consvetudine abigei cæteris furibus quoad pœnam æquiparari & suspendi solent. *Nam si servaretur gladii pœna jure civili introducta, mitius punirentur quàm cæteri fures.*

ARTIC. XII.
DE
VENATIONE, PISCATIONE, AUCUPIO PROHIBITIS.

1. Ferarum in sylvis, avium in aëre, piscium in mari & fluminibus publicis nullum videtur dari furtum posse. *Nam feræ omnes in suâ libertate positæ nullius esse videntur; quæ res autem nullius sunt nec cuiquam videntur per furtum auferri posse. Furti quippe essentia in hoc posita esse videtur, quòd de familiâ alterius in delinquentis*

familiam quid transferatur: feræ autem, quamdiu in suâ libertate sunt, nullius familiæ annumerari possunt.

2. Verùm tantum abest, ut à furto immunes sint qui contra jussa principum venantur, ut longè fœdiori quàm simplicis furti crimine se polluant. *Nam cùm principes Germaniæ suis in territoriis jura Majestatis habeant, liberum ipsis est de venationibus disponere, à quibus & quomodo instituendæ; ne labores necessarii in agriculturâ, pasturâ, opificiis negligantur; sub prætextu venationum rapinæ, & latrocinia exerceantur, species ferarum planè exstingvantur, & ita totus principatus infelix reddatur. Et quia princibus bannum ferinum* **die Wildbahn** *seu jus venandi ab immemoriali tempore usurpatum & ab Imperatoribus confirmatum est, adeò, ut inter regalia referatur: nemo dubitabit concedere, eos qui contra mandata principum venantur extremè vitiosos esse, utpote qui lucri turpis caussâ non verentur regalia principum violare; quæ violatio quantò gravior est violatione securitatis privatorum, eò gravius etiam furto crimen est prohibita venatio.*

3. Quapropter in prohibitas venationes non modò quamlibet sævissimam pœnã à principibus constitui, sed &, si nullam peculiariter constituerint, bonâ conscientiâ Ddres ad minimum fustigationem dictare posse non dubitandum est. *Omnibus namq; idiotis hodiè satis notum est, bannum ferinum principum proprium esse & nullis, nisi quibus id concedunt, competere; eos verò, qui contra voluntatem principum feras capiunt* **Wildprats Diebe** *vocari: cùm ergò delinquentes non lateat, se pro furibus haberi; quis dubitabit, ipsis injuriam fieri, si cogantur eam subire pœnam quæ in furtum modicum constituta est. Verùm quia pœnâ istâ homines flagitiosos nondum deterreri experientia testatur, potest salvâ principum conscientiâ illa usq; ad mortis pœnam etiam sævam & crudelem extendi. Hinc in Electoratu Saxoniæ qui spretâ Electoris auctoritate in banno ipsius ferino deprehenduntur furtim venari & quidem feras majores,* **das hohe rothe und schwartze oder grobe Wild /** *suspendio puniuntur, si æstimatio ferarum captarum, de quarum corpore satis constare debet, quinq; ducatos excedat.*

4. Cæterùm qui contra prohibitum piscantur vel aucupantur longè mitius puniendi veniunt. *Nam aucupia & piscationes non æquè ac venationes ipsi principes exercere sibiq; reservare solent. Quapropter in Electoratu Saxoniæ pœna arbitraria, relegationis, extensionis membrorum, fustigationis, perpetui carceris, vel operarum perpetuarum pro ratione circumstantiarum infligitur.*

ARTIC.

ARTIC. XIII.
DE
PLAGIO.

1. Plagium furtum hominis eſt. *Sunt enim homines alii liberi alii ſervi, & horum furtum committi poſſe non eſt dubium; quia ſervi in dominio ſunt. An & liberorum hominum detur furtum dubitari poteſt; quia rebus annumerari nequeunt. Sed quia contingit, liberum hominem clàm aufferri & in ſervitutem redigi, hoc caſu liber homo quaſi ſibi ipſi aut ſi in poteſtate eſt, ſuis parentibus ſubtrahitur, & ita circa eundem furtum committitur.*

2. Eſt autem plagium in liberum hominem commiſſum crimen furto ſimplici longè gravius & omnium furtorum graviſſimum quando liberi parentibꝰ ſubtrahuntur. *Nam qui lucri captandi gratiâ bonum inæſtimabile lædunt longè majus injuſtum committunt, quàm qui bona æſtimabilia intervertunt: eſt autem homo & libertas ejus quiddam inæſtimabile. Et proinde graviſſimum eſt furtum, quando liberi parentibus ſubtrahuntur & in ſervitutem rediguntur: quia parentes ſuis liberis & liberi ſuâ libertate privantur: quò verò plures & quò in majoribus bonis ex eodem delicto læduntur, eò gravius peccatur. Quâ de cauſâ cùm apud Romanos furtum regulariter pro delicto privato haberetur; crimen hoc publicum erat, & gladio puniebatur. l. ult. C. ad L. Fabiam de plagiar. Sic & jure divino, quamvis furta ſimplicia dupli, quadrupli vel quintupli reſtitutione punirentur, Exodi 22. v. 1. plagio tamen pœna mortis erat conſtituta, Deut. 24. v. 1. Quæ pæna & hodiè in foro Saxon. retinetur, fortaſſe, quia delictum non frequens eſt: aliàs enim ſuſpendio gravior eſſe deberet.*

ARTIC. XIV.
DE
FURTO ARATRORUM.

1. *Hactenus contemplati ſumus furta rerum animatarum; quatenùs per has pœna ordinaria augetur: ſequitur ut conſideremus, quænam è numero rerum inanimatarum per furtum ablatæ pœnam aggravent.*

2. Furtum aratrorum non immeritò ſimplici furto gravius habetur. *Nam aratrum inſtrumentum ruſticum eſt, quo ablato non tantummodò damnum datur ratione æſtimationis ejusdem, ſed etiam agricultura, quàm ſtrenuè exerceri Reipubl. intereſt, impeditur. Magis ergò avarus magisq́; injuſtus eſt, qui lucri cauſâ alterum non tantùm re aliquâ privat, ſed etiam in laboribus ruſticis exercendis impedit, ex quo impedimento multa damna oriuntur. Hinc nonnulli Ddres textum*

in Landrecht *lib. 2. artic. 13.* Alle Mörder und die den Pflug berauben *&c.* die soll man radebrechen / *ita interpretantur, omnes aratrorum fures rotâ contundendos esse. Quem tamen textum accuratius perpendentes intelligunt tantùm de iis qui equos ex aratro violenter abducunt; fortassis rectius: quamvis enim furta aratrorum sint graviora cæteris simplicibus; non tamen in tantum esse videntur, ut tam sævissimam mereantur pœnam.*

PARS SECUNDA.
Hujus Membri.
DE
IIS QVÆ POENAS FVRTORVM ORDINARIAS MITIGANT VEL OMNIMODAM VENIAM TRIBUUNT.

1. *Hactenus varias furtorum species enarravimus horumq; pœnas ordinarias: sequitur ut videamus, quænam minuant easdem vel illis planè liberent. Utemur autem simili methodo ac in homicidiis, & quam in omnibus delictis adhibendam esse cap. præced. 3. satis demonstratum dedimus.*

ARTIC. I.
DE
CAUSSA EFFICIENTE FURTORUM DUBIA.

1. Furti caussæ efficientes proximæ sunt ii qui animo lucrandi res alienas contrectant seu de alienâ familiâ in suam transferre laborant; it. qui moti lucro concurrunt in delicto, nim. stando in excubiis, ostium effringendo vel etiam res à fure contrectatas domum deferendo. it. qui furta mandant. *Nam his omnibus inest principium motûs à turpi lucro excitatum.*

2. Incertitudo caussæ efficientis efficere potest, ut loco pœnæ furti ordinariæ & in irrogandâ morte consistentis arbitraria quædam infligatur, si reus delictum confessus sit, de corpore autem delicti non constet. *Nam si reus, quòd contrectârit, aut contrectantibus concurrerit, aut mandarit, convictus aut confessus non sit, cessat omnis pœna. Sed quia fieri potest, ut quis confiteatur delictum, quod in rei veritate commissum non est; peccabit profectò, si fortasse per hoc mortem sibi paraturo magistratus judicia exercens gratificatur: hinc judices providi, si delicta sint facti permanentis, seu talis, quod oculis subjici potest quando commissum est, propterea, quòd ejusdem vestigia relinquantur, (qualia sunt homicidia, furta, rapinæ, latrocinia,) non facilè*

ad pœnam ordinariam transire solent, nisi appareat, delictum, quod confitetur reus, reverà commissum esse.

3. Non ergò suspendii pœnæ subjicitur qui confessus est furtum, cùm nec de re ablatâ nec de personâ, cui ablatum est constet, sed arbitraria eidem pœna infligitur. *Nam cùm confessum impunitum planè dimittere res temeraria sit, scandalumq; præbeat publicum; pœnæ mortis verò in hac incertitudine eum subjicere sit res periculi plena quæq; tormenta & cruciatûs conscientiæ judici inferre possit; arbitrariâ quâdam pœnâ, omisso interea ultimo supplicio, confessum affici consultissimum est. In Electoratu Saxon. introductum est, ut loco suspendii fustigationis pœna dictetur.*

ARTIC. II.
DE
FURTO CULPOSO.

1. Furtum culposum committunt qui concurrunt vel ante delictum vel post delictum; & concurrentes quidem ante delictum, qui furi consilia suggerunt, de lucro quod is postea facit non participantes. *Nam cùm hi non excitentur ad operandum ab eo fine quem fur agendo consequitur, nec ex illâ potentiâ mali activâ quâ fures operantur: unde nec pro furibus haberi possunt: sed quia caussa sunt, ut fures caussæ furti existant: furtum culposum committere dici possunt. Hinc ejusmodi hominibus non ordinaria sed quædam arbitraria pœna infligitur. Secus se res habet in iis, qui consilium opem & auxilium ferunt, ut de lucro participent: hos enim fures esse non est dubitandum.*

2. Furtum culposum & ii possunt dici committere qui 1. fures receptant. 2. res furtivas vendunt, ut latere crimen possit. 3. scientes res furtivas emunt. 4. media fugæ furibus ostendunt. *Nam hi videntur caussa existere furibus, quò in proposito furandi permanentes plura furta committant.*

3. Qui lucri causâ fures occultant, opem & consilium evadendi ferunt, res furtivas occultant & vendunt, quò fures latére & impunè peccare possint, admodum vicini furibus sunt. *Nam itidem ex avaritiæ vitio peccant ac ipsi fures, qui lucri caußâ occultant eosdem & hoc agunt ne ad pœnam rapi possint. Unde & nonnulli Ddres existimant ejusmodi receptatores eâdem quâ fures pœnâ esse afficiendos: horumq; sententia confirmari videtur* Landrecht *lib. 2. artic. 13. Sed ab hac sententiâ tanquam nimis rigorosâ alii merito recedunt, & ad summum pro ratione circumstantiarum ad fustigationem procedunt, communiter relegationis pœnam dictantes. Nam dubitandum non est quin caussæ remotæ tantùm furtorum sint.*

4. Qui simpliciter non occultandi caussâ receptant fures quò lucrum ab iisdem sibi acquirant, minus peccant quàm qui id faciunt occultandi caussâ. *Nam hi lucri gratiâ in hoc peccant, quòd in hospitium ejusmodi homines recipiant, qui à nullo honesto viro in domo tolerarentur: & ita minus avari sunt, quàm qui fures occultant; quia factum ipsorum quod lucri caußâ suscipiunt tantùm turpe est; at occultantium non simpliciter turpe sed immediatè in perniciem Reipubl. susceptum. Quapropter etiam pœna ipsis dictatur vel relegationis vel carceris vel pecuniaria pro ratione cæterarum circumstantiarum.*

5. Qui sciens res furtivas emit caussa furtorum est remotissima. *Nam in eo peccat, quòd non perpendat, se occasionem ulterius furandi hominibus flagitiosis præbere. Hinc arbitrio judicum vel mulctâ vel carceris vel ad summum relegationis pœnâ plectitur, & præterea condemnatur, ut rem furtivam vel, si eam consumpserit, ejus æstimationem domino cui ablata est restituat.*

6. Furtorum quoque caussæ remotæ existunt, qui cùm scire facilè possent fures in delicto versari, hoc tamen non perpendentes ipsis auxilium ferunt res ablatas domum transferando vel etiam custodiendo, & propterea quâdam arbitrariâ pœnâ pro ratione graduum negligentiæ sunt afficiendi. *Nam hi suâ negligentiâ sibi ipsis caussa sunt, ut ignorantes furtum perficiant, & ita caussa sunt illius caussa quæ furtorum efficiens est.*

ARTIC. III.
DE FURTIS CASUALIBUS.

1. Furta merè casualia impunè fiunt, hisque annumeranda sunt omnia facta quibus quis redditur non dominus, sed tantùm bonæ fidei possessor rerum mobilium *Nam omnes qui res mobiles, quas putant pro derelicto habitas, occupant, vel easdem, præsertim si furtivæ sint, à non dominis, quos dominos esse existimant emunt, donatas, legatas vel in dotem datas accipiunt, vel inventas in hereditate, existimantes defuncti esse, pro suis habent furtum casuale committunt.. Nam his omnibus rebus possessis accidit, esse de familiâ domini inviti in familiam possessoris translatas, qui propterea meritò tantùm caussa per accidens furti habendus est.*

2. In furtis merè casualibus nihil aliud statui potest, quàm ut possessores res suis dominis restituant, aut, si eas consumpserint, id, in quantum ex consumptione facti sunt locupletiores. *Nam nec quod per accidens injustum est tolerandum in Republ. sed corrigendum venit, sine pœnâ tamen ejus, qui illius caussa per se non est, quia caussa per accidens reverà caussa non est.*

ARTIC.

ARTIC. IV.
DE
FVRTIS INFANTVM.

1. Ex potentiâ vel impotentiâ merè naturali sunt furta quæ ab infantibus committuntur. *Nam hisce nulla dolosa & fraudulosa voluntas inesse potest ob defectum judicii: voluntas enim nulla cuiquam inest, qui judicio intellectûs omni destitutus est; utpote qui ex appetitu quem phantasia sola excitat non aliter ac bestia quædam operatur.*

2. Nullus ergò infans, licet naturaliter inclinatus ad furta facienda, res aliis aufferens pœnâ publicâ affici potest. *Demonstravimus enim cap. præced. neminem ex potentiâ merè naturali mala agentem pœnâ publicâ affici posse; sed tantùm levi quodam dolore impresso monendum esse, quò impósterum abstineat, quemadmodum & jumenta castigare solemus.*

ARTIC. V.
DE
FVRTIS IMPVBERVM.

1. Impuberes regulariter non sunt ordinariâ pœnâ afficiendi, licet vel magnum furtum committant. *Nam hisce vitium avaritiæ & injustitiæ regulariter non inest propter defectum calliditatis & judicium intellectûs propemodum nullum.*

2. Judices raró ultrà pœnam carceris vel relegationis in puniendis furibus impuberibus progrediuntur: convenientissima autem horum pœna est, ut in carcere à ministro quodam publico & non à carnifice virgis cædantur, additâ quâdam comminatione gravioris pœnæ. *Nam impuberes regulariter non tanquam vitium aliquod habentes puniri possunt; utpote quorum judicium nondum voluptatibus corruptum est, adeoq; nec infamiæ pœnæ subjici. Infamia quippe est quiddam quod vitiosos comitatur: videtur enim nihil aliud esse quam opinio publica de homine aliquo quod vitiosus & fugiendus sit. Quare pœna ejusmodi infligenda est, quâ famæ parcitur.*

3. Interdum in impuberibus pubertati quàm proximis ad pœnam mortis proceditur, quando manifesta malitia & sufficiens doli capacitas ex circumstantiis apparet. *Nam cap. præced. tradidimus nonnunquam calliditatem ante consvetos annos sese exserere. Cujus indicium in fure impubere præbent hæ circumstantiæ, si furtum sit magnum, reiteratum, cum effracturâ &c.*

4. *Notandum hic obiter est, Constitutionem Carolinam artic. 164.*

non

non modo in masculis sed & fœminis impubertatem 14. annis determinare, cùm aliàs jure civili in masculis 14. in fœminis 12. annis includatur.

ARTIC. VI.
DE
FVRTIS MINORENNIVM.

1. Minorennes, licet ex affectibus nimiis & lasciviâ magis quàm vitio peccare videantur, ab ordinariâ tamen furti pœnâ regulariter non sunt immunes. *Nam qui sciens & satis judicare valens committit crimen, cui tam horrendæ pœnæ constitutæ sunt, eum fermè oportet hominem vitiosum esse: nulla enim lascivia sola quem facilè eò perducere potest. Quapropter etiam Constitutio Carol. solos impuberes à pœnâ mortis excipit.*

2. Mitigatur ordinaria pœna in minorennibus quandocunque circumstantiæ facto insunt, quæ manifestò ostendunt, furtum magis ex affectu vel impotentiâ juvenilibus quàm vitio commissum esse. *Nam si accidat quem sine vitio peccare ordinariæ pœnæ cessant. v. g. si appareat eos aliorum majorennium persuasionibus illectos aut jussibus parentum adstrictos furtum commisisse. Loco enim pœnæ mortis fustigatio vel relegatio, loco fustigationis virgæ in carcere infliguntur.*

ARTIC. VII.
DE
FVRTVM FACIENTIBVS EX INORDINATO QVODAM AFFECTV VEL PRÆPOSTERA CONCVPISCENTIA RECTAM RATIONEM SVPERANTE.

1. *Quamvis furtum vix videatur hodiè, quando tam gravis pœna constituta est, ab alio quàm vitioso homine committi posse, modò ejus ætatis sit, quæ vitiorum capax est: nonnunquam tamen accidit ex quâdam concupiscentiâ rationem rectam superante id fieri. v. g. si quis delectetur carnibus caponum &, cùm diu nullum ederit, fortè fortunâ inveniat assatum eumq; arripiens absumat paratus precium solvere, si dominus paratus esset accipere: est quidem hoc contrectatio fraudulosa rei invito domino facta & translatio ejusdem de familiâ in familiam, perfectum tamen furtum non est; quia non ex avaritiâ quâdam, sed ex concupiscentiâ rectam rationem superante fluit, quam comitatur injustum quiddam, quod corrigere paratus nec avarus nec perfectè injustus dici potest.*

3. Re-

3. Referri hùc possunt qui fructus modicos ex alienis hortis decerpunt, & statim in loco, ubi decerpunt, comedunt. *Hi namq; , quia ducti voluptate, quæ ex tactu cibi percipitur, & superati id fecerunt, nullumq; fermè injustum intulerunt, non solent puniri. Et hac in re solent JCti observare præceptum Dei Deut. 23. vers. 24.*

ARTIC. VIII.
DE
FURIBUS QVI POENITENTIA DUCTI REM FURTIVAM RESTITUUNT.

1. Minus perfectam vitiositatem indicat pœnitentia. *Nam ubi pœnitentia est ibi non in totum corruptum est judicium.*

2. Fur itaque pœnitentiâ ductus rem furtivam restituens vel alio modo satisfaciens ei, cui ablata est, arbitrariâ pœnâ, carceris nim. vel relegationis pro ratione circumstantiarum afficitur communi hodiernâ consvetudine; cùm jure Romano nemo tali peccato pœnitentiâ suâ nocens esse desinat, testante Vlpiano. *l. 65. ff. de furt. Nam hodiernâ consuetudine magis vitium punitur, quòd cùm minus perfectum sit in eo, qui mox pœnitentiâ ductus rem restituit (quo ipso hodiè quoq; domino satisfactum censetur, ut nihil injusti particularis supersit,) etiam tali casu pœna ordinaria meritò mitigatur. At jure civili delictum est privatum & acquiritur pro læsâ securitate ei, cui furtum factum est, actio furti adversus furem suo delicto obligatum ad duplum vel quadruplum solvendum. A quâ obligatione non nudâ pœnitentiâ fur liberari potest; cùm nullum obligatum pœnitentia sola liberet. Id quod infrà tractat. de obligat. per caussas demonstrabitur.*

3. Notandum autem est, pœnitentiam non nimis seram esse debere. *Nam si fur pœnitentiâ ducitur postquam in carcerem conjectus vel accusatus est, simulata & extorta non seria pœnitentia est. Quamvis ex Constit. Carol. art. 160. practici ordinariam pœnam nihilominus mitigare soleant.*

4. Dubium moveri potest circa casum, quando fur pœnitens nonnihil de re furtivâ absumpsit & adeò inops est, ut ablatum restituere nequeat, an & tunc remittenda ordinaria pœna sit. *Nam si non satisfactum est, manet injustum, & pœnitentia parũ operari posse videtur, quemadmodum in aliis delictis, quibus commissis injustum corrigi nequit, velut homicidio, stupratione, adulterio. Sed quia & fortuitò contingere potest, ut partem rei furtivæ fur amittat: puto distingvendum & attendendum, an fur absumpserit partem rei ablatæ sponte an fortuitò amiserit; hoc casu loco suspendii fustigatio dictari, illo ordinaria suspendii*

pœna potest. Nam qui sciens hoc facit quod corrigi nullâ pœnitentiâ potest, ejusmodi vitio laborare videtur, cujus emendationem pœnitentia non excusare valet. Quæ etiam caussa est, quare in homicidio, adulterio & similibus delictis pœnitentia ad mitigationem pœnæ parum prosit.

ARTIC. IX.
DE FURTIS QVÆ FAMES ET NUDITAS EXTORSIT.

1. *Hactenus consideravimus furta, quorum caussæ homines sunt mediante aliquâ potentiâ naturali vel minus perfectâ: consequens est, ut de iis dicamus, quæ à quâdam impotentiâ proficiscuntur, quorum in numero sunt quibus caussam præbet fames, nuditas, frigus &c.*

2. Furta quæ fames extorquet ordinariæ pœnæ non subjacent. *Nam hujusmodi furta non perpetrantur mediante aliquo vitio; sed potius ex impotentiâ resistendi allicientibus ad peccata: cùm enim verè virtuosi sit, nulla fame dimoveri à virtuosis actionibus; infirmitatis cujusdam est cedere fami.*

3. Pro ratione itaque famis solent Ddres mitigare pœnam ordinariam. *Alia namq; fames est urgentior, alia remissior: fame existente remissiori & furto magno commisso, fustigationem dictitant; contrà fame existente urgentissimâ & furto modico, quandoq; omnem pœnam remittunt. Quid enim si præsens mors immineat & vita aliâ ratione conservari nequeat? An potius moriendum quàm immisericordi proximo quid auferendum quò fames sedari & conservari vita possit? Sanè si dicas, moriendum potius esse quàm injustum faciendum: dico injustum hoc tale esse quod peperit impotentia, quam nec virtuosissimus hominum alienam à se dicere potest. Ut adeò venia meritò sit concedenda.*

4. Fami urgenti similis est nuditas tempore hyberno, frigore gravissimo instante. Quapropter in prætendentibus nuditatem eadem quæ in famelicis observantur.

ARTIC. X.
DE FURTIS PECUNIÆ CONCREDITÆ.

1. Ex impotentiâ magis quàm vitio furantur, quibus sese offert subita quædam & rara occasio peccandi: *neq; enim hisce malitiosus animus, sed imbecillitas perseverandi in bono inesse videtur. Hinc solemus dicere:* Gelegenheit macht Diebe.

2. Occa-

2. Occasionem furandi oblatam habent quibus pecunia concredita est. *Quemadmodum enim mediocriter temperanti sese offerens nuda puella eum ad peccandum irritare potest, ut in bono seu temperantiâ non perseveret: ita concreditam habentes pecuniam quotidiano incitamento trahuntur ad deficiendum à bono proposito non peccandi.*

3. Concreditam autem pecuniam habere dicimus eos, quorum vel administrationi vel custodiæ aliena pecunia commissa est.

4. Qui ex officio administrandam pecuniam habentes eam dolosè avertunt & in suos usus convertunt, furtum quidem videntur committere, non tamen ordinariâ pœnâ afficiendi. *Nam qui pecuniam ex familiâ domini in suam fraudulenter transferunt, ex pleno proposito furandi & ita mediante potentiâ furtorum activâ peccant: unde circa hosce nullum dubium est, quin ordinariam pœnam sentire cogendi sint. Sed in concreditâ pecuniâ ultrò sese offert peccanti quod mediante potentiâ furandi accersendum erat. Quapropter quemadmodum minus peccat qui puellam nudam ultrò in lecto accumbentem & irritantem stuprat, quàm qui eam diu insectatus tandem ad consentiendum in hoc delictum allicit: ita quoq; cum furtis comparatum est: itidem namq; hæc fiunt vel quæsitâ vel oblatâ occasione. Quapropter & jure Saxon. propriè fures habentur qui rem ex possessione alterius in suam transferunt.* Landrecht *lib. 2. art. 29. verb.* Alldieweil er es nie dieblich noch räublich aus jener Gewehren bracht.

5. Itaque tutores, curatores, procuratores, institores, factores, gestores, quæstores, præsides provinciarum &c. non ordinario furti supplicio puniuntur, quando pecuniam suæ administrationi commissam furantur. *Nam hi omnes irritati præsente pecuniâ videntur à bono proposito deducti ad peccandum.*

6. Hûc pertinet crimen residuorum, quod apud Romanos dicebantur committere qui pecuniam publicam, delegatam in usum aliquem, retinebant neque in eum consumebant.

7. Circa quæstorum furta in Electoratu Saxon. non obstantibus his, quæ modò tradita sunt, introductum est mortis supplicium, si nim. pecunia concredita fraudulenter perfidè & contra præstitum juramentum ab iisdem in usus proprios conversa summam centum florenorum æquet vel superet; si verò summa sit infra 100. excedat tamen 50. flor. fustigentur; si summa sit minor 50. florenis, exilio vel carcere puniuntur. *Nam licet hosce homines alliciat occasio peccandi, præsertim si principes aut ipsi aut horum consiliarii & Camerarii non satis subtiliter & accuratè in illorum rationes inquirant: deberet tamen eos deterrere jusjurandum fidelitatis quod initio officii præ-*

stiterunt. Dum ergò lucri gratiâ perjuri fiunt, suam avaritiam fœdam satis produnt cæterorum furum avaritiæ parum cedentem.

8. Qui vi contractûs custodiendas pecunias habent depositarii, commodatarii, mandatarii, locantes operam in transferendis pecuniis, quales sunt nuncii, fraudulenter & dolosè convertentes easdem in suos usus, licet furtum committant, ordinariam tamen furti pœnam non debent pati. *Nam læsus eo ipso dum contraxit irritamenta peccandi obtulit; ejusq; fuisset prius probè in animum & mores ejus cum quo contraxit inquirere; unde fit, ut minus injustum patiatur. Quapropter cùm ejusmodi fures minus avari minusq; injusti quàm cæteri communes, qui ex possessione alterius rem auferunt, esse videantur, etiam mitior in hosce dictanda pœna erit. Unde iisdem extraordinariam pœnam temporalis vel perpetuæ relegationis aut fustigationis, pro magnitudine furti dictitandam ratio svadere videtur. Interest enim multùm, an pecunia obsignata data sit an numerata: hoc enim casu magis genus custodiendum datum videtur. Quamvis circa tabellarios specialis Constitutio in Electoratu Saxon. facta sit severius paulò eos puniens, sine dubio ob delicti frequentiam.*

ARTIC. XI.
DE
INVENTORIBUS RERUM ALIENARUM EAS NON RESTITUENTIBUS.

1. Inventores rerum alienarum easdem dominis non restituentes ex impotentiâ magis peccant, quàm ex vitio mitiusque quàm cæteri fures puniendi. *Nam oblata occasio tantùm eos peccare facit.*

2. Sunt verò gradus peccandi, secundum quos pœnæ inventoribus diversæ sunt infligendæ. *Nam inventores aut id publicè significari curant, quò res deperdita redire ad dominum possit, & hi non peccant; aut tacent, & in furti suspicionem incidunt: horum tamen iterum gradus sunt: tacentes enim vel dominum sciunt vel ignorant, qui sciunt eundem vel sese non offerunt vel interrogati à domino negant se habere, & deprehensi quòd habeant antequam restituant partem subtrahunt, dicentes se non totam invenisse.*

3. Qui interrogati, an rem invenerint, id negant, & deprehensi habere partem aufferunt, vix à communibus furibus differunt. *Nam obstinatus animus in retinendis rebus alienis indicat illos non longè à vitio perfecto, quod fures habent, abesse. Quapropter etiam relegationis vel fustigationis interdum pœna unà cum restitutione damni iisdem dictari solet.*

4. Qui

4. Qui tantùm occultasse deprehenditur mitius punitur, quàm qui interrogatus an invenerit, hoc ipsum negat. *Videtur namq; ex merâ quâdam imbecillitate peccasse dum irritamento peccandi non resistit. Quapropter vel pecuniaria, vel carceris vel ad summum relegationis ad exiguum tempus pœna ipsi dictatur.*

5. Qui ignorans dominum non publicè per proclama curavit significari iis in locis, ubi jussus est hoc facere, furtum non videtur committere. *Quia nihil videtur ipsi imputari posse quàm negligentia ejus quod fieri debebat. Hinc & levis pœna pecuniaria eidem dictatur.*

6. Referri hûc quoque possunt inventores thesaurorum dominis fundi ubi invenerunt non significantes. *Hi enim quamvis non furtum committant; quia rem nullius occupant: lucri tamen cupiditate ducti intervertentes omnem pecuniam inventam, ne partem debitam dominus fundi consequi possit, simile quiddam faciunt quod fures. Unde & arbitrariâ pœnâ puniuntur.*

ARTIC. XII.
DE
HIS QVI APERTAS DOMOS NOCTURNO TEMPORE REPERIENTES ALLICIUNTUR AD INTRANDUM.

1. Videntur & ex impotentiâ quâdam seu defectu virtutis potius quàm vitio peccare, qui apertam forte fortunâ domum invenientes trahuntur ad intrandum; sed vix est, ut ab ordinariis pœnis liberari possint. *Nam licet fortasse per oblatam occasionem inciderint in peccatum; quia tamen eo modo illud committunt, quo non facilè quis, nisi jam vitio furti inquinatus, illud committeret: non facilè impetrabunt pœnæ mitigationem, nisi & aliæ circumstantiæ accesserint. Negandum tamen non est, eos nondum habere vitium furum proprium & perfectum. Nam vitium ex quo operantur fures est avaritia & injustitia cum calliditate & clandestinis actibus alteri adimendi planè possessionem conjuncta.*

ARTIC. XIII.
DE
FURTIS MINORIS INJVSTITIÆ ET IN SPECIE DE PARVO SEV MODICO.

1. Hactenus contemplati sumus furta, quæ mediante quâdam potentiâ imperfectâ vel impotentiâ committuntur, & propterea

rea mitius puniuntur: sequitur, ut consideremus quænam furta vel minus injustitiæ habeant vel planè non injusta sint & propterea vel mitigationem vel omnimodam pœnæ remissionem mereantur. *Nam LLatores in inferendis furto pœnis respicere solent ad injustitiam particularem, quæ etiam caussa est, quare ordinatio Caroli V. distinctionem faciat inter furta magna & parva.*

2. Est autem injustum aut minus aut nullum, vel si res sit modica aut nullius æstimationis, vel si persona nulla sit ad quam injustum pertingat; aut si sit, per furtum non patiatur injustum. *Nam nullum injustum potest committi, nisi sit res, ratione cujus contingit læsio, & persona ad quam pertingit.* Fit etiam, ut personæ alicui damnum inferatur non injustum *v. g. in bello non injusto, aut si ab eo, qui potestatem in bona hominum transferenda habet, præcipiatur.* Contingit quoque tandem injustum, si quod illatum est, corrigi. *Ac proinde qualiter singulis hisce casibus pœnæ mitigandæ sint contemplatio facienda est. Initium autem facturi sumus à furto parvo & modico.*

3. Furtum parvum, quod valorem quinque solidorum seu 10. thalerorum non excesserit, non laquei supplicio, sed aliâ mitiori arbitrariâ pœnâ puniri jubetur *ordinat. Carol. art. 157. & seqq.* Quod arbitrium judicis in foro Saxonico restringitur, ut scil. si furtum dimidium quinque solidorum excedat, fustigatio vel relegatio perpetua; si non excedat, relegatio, carcer vel pœna pecuniaria dictetur. *Voluerunt enim, uti sæpius diximus, Legislatores nostri in pœnis furto, irrogandis rationem habere graduum injustitiæ, ac proinde furtum modicum velut minus injustum hominem arguens mitius punire.*

ARTIC. XIV.
DE
FURTO RERUM, QVÆ SVB NVLLIVS DOMINIO VEL POSSESSIONE SVNT ET IN SPECIE DE CRIMINE EXPILATÆ HEREDITATIS.

1. Illarum rerum quæ nec sub ullius dominio sunt nec ad alicujus dominium spectant furtum non datur. *Nam si nulla persona sit, quæ lædi possit ex re ab aliquo apprehensâ, nec furtum nec injustum ullum concipi poterit. Dico notanter, si rei dominium ad nullum spectet; quia & furtum fieri potest illius rei, quæ nondum sub dominio est, ita tamen est comparata, ut non nisi à certâ quâdam personâ occupari vel acquiri possit. v. g. feræ in sylvis sub dominio principum non sunt, tanquam ab ipsis nondum occupatæ; interim tamen qui principibus invitis easdem in eorum banno ferino venatur & capit, furtum committit: quam-*

diu enim in horum banno sunt, res sunt, quæ à nemine nisi ipsis principibus, vel iis, quibus hoc concesserunt, capi & acquiri possunt; & ita furtum harum fit quatenus ad dominium principum spectant.

2. Nimis ergò meticulosi sunt Ddres qui crimini expilatæ hereditatis, quod ita vocatur, quando ex defuncti hereditate nondum aditâ ab heredibus quid clandestinè auffertur, ordinariam pœnam dictitare verentur. Ego ausim asserere furtum hoc gravius quàm cætera puniendum esse, si committatur ab eo, qui jus successionis non habet. *Nam quò magis familia aliqua hominibus flagitiosis ad nocendum exposita est, eò graviori supplicio deterrendi sunt, ne noceant. Quin jure civili hoc crimen pro atrociori furto habetur. l. 1. §. 1. ff. de effractoribus ipsa namq; vox* expilare *aliquam atrocitatem denotat. Et præterea quando ordinatio Carol. art. 165. jubet hoc crimen mitius puniri, loquitur de eo quod committit, qui ipse jus succedendi habet. Sed his non obstantibus practici mitiorem pœnam dictare solent, quasi furtum rei possidendæ & nondum possessæ minus injustum esset. Quâ de caussâ & hoc loco de crimine isto tractari volui.*

3. Quæstio moveri potest, quomodo puniendum sit furtum, quod quis fecit circa rem quam putavit v. g. Titii esse, ab hoc tamen pro derelicto habita fuit. *Respondemus, suprà quidem nos monuisse, Rempubl. imitari medicos, & non facilè caussam morbi tollere, nisi morbus sese exerat: cùm ergò hujus factum injustum non existat, licet hominem injustum & avarum arguat, videri quidem impunitum dimittendum esse; at quia jam vitiositas operando se exeruit, & quantum in ipso fuit vitiosè & injustè egit, eiq; quod ab ipso actum est accidit tantùm non injustum esse, eum non impunitum permanere debere: interest enim Reipubl. vitiosos emendari. Videtur ergò & huic arbitraria pœna dictanda.*

ARTIC. XV.
DE SPOLIATIONE SEPULCHRORUM ET CADAVERUM.

1. Spoliationem cadaverum in sepulchris etiam non suspendii, sed mitiori pœnâ fustigationis, relegationis vel carceris pro ratione aliarum circumstantiarum puniri volunt. Quamvis non dubitem LLatori svadere, ut severiorem quàm cæteris furtis simplicioribus pœnam huic crimini constituat. *Rationem reddunt Ddres, quod spoliatio cadaverum propriè nec spoliatio nec furtum sit, utpote, cùm defuncti nihil possideant, adeoq; meritò arbitrariè & ad summum*

mum fustigatione punienda sit. Quorum sententiam confirmat Constit. Elector. Saxon. 34. *part.* 4. *Verùm licet cadavera nihil possideant, humana tamen illa sunt, utpote quæ hominum vivorum fuère corpora, quibusq; propterea jus aliquod adhuc competit: hinc debetur ipsis naturaliter ab omnibus hominibus adhuc viventibus misericordia & sepultura. Videntur ergò qui hæc spoliant duci lucro ad hoc, ut quid faciant contra misericordiam ad quam quilibet homo vivus erga mortuum naturaliter trahitur. Hinc etiam ratione immisericordiæ in ejusmodi flagitiosis hominibus deprehensæ jus Saxonicum pœnam auget, iis, qui insepulta defunctorum cadavera relinquunt, pœnam gladii dictitando.*

2. Qui cadavera punitorum suspensa vestibus spoliant videntur itidem graviorem pœnam quàm simplices fures mereri. *Nam licet hæc cadavera nullâ injuriâ fortasse afficiantur: videntur tamen gravissimè & severè puniendi horum spoliatores, utpote qui exigui lucri gratiâ Jdictionem haud leviter violant, scandalum haud minimum cadavera publicè denudando prabent; sed & se laborare inemendabili vitio satis produnt, dum peccant eo in loco, quo quàm maximè à peccando deterreri debeant; positâ ob oculos pœnâ in ejusmodi flagitiosos. Constitutio Electoralis nudantibus cadavera fustigationem infligi jubet. Eos verò, qui non denudant corpora, sed aliquid pecuniæ, si in vestibus reperiant, adimunt, nullâ in re propemodum peccare manifestum est: neq; enim detrahunt cadaveribus quicquam quod retinere debebant. Quâ de causâ eorum petulantia tantùm coërcenda venit.*

ARTIC. XVI.
DE FVRTIS DOMESTICIS.

1. Furtum domesticum committentes in sangvine nim. vel affinitate junctos mitius puniendi sunt quàm qui extraneis quid auferunt. *Quamvis enim aliàs regulariter magis injustum videatur id, quo læduntur conjuncti vel sangvine vel affinitate, propterea quòd plus inæqualitatis suboriatur, si ei, cujus bona augenda erant, auffertur: nihilominus tamen quia domesticorum bona communia sunt, contrectatio horum non valdè injusta est.*

2. Quâ de causâ si sangvine vel aliàs arctissimâ societate v. g. conjugali juncti quid clam aufferunt ordinariæ pœnæ non subjiciuntur; sed liberi aut conjuges quid aufferentes carceris, vel pecuniariâ aut ad summum relegationis pœnâ afficiuntur, cæteri consangvinei usque ad quartum gradum à pœnâ suspendii jure Saxo-

nico

nico immunes sunt, & meritò. *Nam cùm dicere soleamus, amicorum omnia esse communia, & inter affines consangvineosq; intra quartum gradum, jure civili numerando, arctissima per naturam intercedat amicitia; contra jus amicitiæ faciunt qui furtum à tali conjunctâ personâ commissum nimiùm urgent. Quin si suspendii pœna in ejusmodi fures statueretur, vergeret eadem in ignominiam eorum qui damnum passi sunt. Id quod evitare prudentum LLatorum est.*

3. Ministri tamen & famulæ, licet personæ domesticæ sint, non ab ordinariâ pœnâ excusantur. *Nam nulla inter famulos & dominos, qualis inter sangvine junctos, amicitia intercedit faciens bona inter hosce communia: adeoq; nihil nisi occasio furandi oblata videtur ansam mitigandi præbere. Quamvis quò magis propria virtus famulantium est fidelitas, eò magis infidelitatem in hisce Respubl. punire & ab hoc vitio deterrere debeat. Quapropter non immeritò eâdem aut paullò majori, quàm quâ cæteri, severitate puniendi famuli, officium fidelitatis seponentes & furta suis heris facientes.*

4. Contingit tamen furta famulorum minus injusta fieri, si domini cibum, potum aut salarium, quò necessaria ad vitam parare possint, denegando illis quasi necessitatem furandi imponant. *Sine dubio enim ejusmodi dominus sibi caussa mali existens minus injustum patitur.*

ARTIC. XVII.
DE INJUSTO, QVOD FVRTO INEST, PER RECVPERATIONEM RERVM ABLATARVM VEL ALIAM SATISFACTIONEM CORRECTO.

1. Ddres traduntre furto ablatâ recuperatâ à domino loco pœnæ suspendii, in magnis furtis adhiberi solitæ, fustigationis pœnam infligendam esse, quod quidem in medio relinquimus, interim tamen asserimus, non peccari, si ordinaria suspendii pœna non obstante recuperatione rei furtivæ dictetur. *Ratio pro Ddrum sententiâ militat hæc, LLatores respexisse ad injustum in infligendâ ordinariâ pœnâ; at cessare injustum, si dominus rem suam recuperarit. Si enim pœnas distingvunt furtum magnum & parvum, videtur nulla pœna infligenda, si nihil domino desit, aut ad minimum mitior. Hac autem ratione Ddres moveri colligitur inde, quòd in furto cum violentâ effractione non mitigent pœnam, quamvis res furtiva recuperata sit; quia nim. Ordinat. Carol. in hoc furto quantitatem non attendit.* Verùm, hac ratione non

obstante, non dubitamus, salvâ tamen Ddrum auctoritate, asserere, pœnam suspendii furi, si ex accidenti tantùm dominus rem recuperârit, dictari posse. *Nam non ob damnum domino illatum, quasi pro hoc eidem satisfieri debeat, suspendii pœna irrogatur; sed quia magnum furtum majorem injustitiam; modicum seu parvum minorem arguit. Hæc autem major injustitia in fure post commissum furtum manet, si non per ipsum pœnitentem sed per accidens tantùm res furtiva ad dominum redierit. Quapropter soliti sunt veteres Ddres hisce casibus semper ordinariam pœnam pronunciare & una sententiis annectere clausulam hanc,* **es wolte dan die hohe Obrigkeit/ in Ansehung/ das man die gestohlene Sachen wieder bekommen/ dem gefangenen Gnade erzeigen.** *Nec constitutio Car. art. 160. his verb.* **und wie schädlich der Diebstall dem beschädigten seyn mag/** *hoc infert, ab ordinariâ pœnâ abeundum esse, si damnum per furtum qua tale satis magnum sit illatum, ex accidenti tantùm postea recuperatum; sed in pœnis irrogandis semper inspiciendum esse, quantum damni furando fur dederit, & inde injustitiam ejus esse æstimandam. Si enim quævis accidentalis recuperatio rerum furtivarum mitigat pœnam, quivis fur locuples satisfaciens læso vel transigens cum eodem liberare se nummis à pœnâ suspendii potest. Id quod in benè constitutis Rebuspubl. non est admittendum.*

ARTIC. XVIII.

DE FURTIS QVÆ FIUNT JUSSU EJUS QVI POTESTATEM JUBENDI EADEM HABET.

1. Quemadmodum carnifex jussu legis & magistratûs adimens vitam non perpetrat crimen homicidii: ita jussu superioris vim jubendi habentis clam aufferens alteri in crimen furti non incidit. *Nam quod coërcendorum malorum gratiâ infligitur injustum non est, sed summè justum & salutare hominibus. Hinc crimen furti non commiserunt Israëlitæ, qui jussû Dei subtraxêre clanculum Ægyptiis bona. Exod. 11. v. 2. & cap. 12. v. 35. Quia faciebant hoc ipsum mandato Dei supremam potestatem in omnes homines exercentis.*

ARTICUL. XIX.

DE FURTIS QVÆ FIUNT IN BELLO NON INJUSTO.

1. *Quicquid mali in bello non injusto & quod non injustè geritur infertur non est injustum.* Unde, quando id, cujus gratiâ bellum susce-

susceptum est, aliâ ratione obtineri nequit, nisi mediante furto, non pro crimine aliquo hoc habendum est. *v. g. spoliatus in viâ publicâ videt aliquem ex raptoribus rem raptam abscondere in aliquâ sylvâ; ille ibi remanens usq; ad noctem clanculum res vi ablatas & absconditas iterum auffert: non incidit hic in crimen furti puniendus. Nam aliâ ratione in sylvâ quod suum est recuperare nequit ab eo cum quo bellum privatum licitè gerere potest.*

ARTIC. XX.
DE FURTO QVOD NON FIT EX VITIO AVARITIÆ.

1. *Hactenus eas furti species persecuti sumus, in quibus cessat vitium injustitiæ, quibusq; minor injustitia inest; sequitur, ut consideremus furta, quæ non fiunt ex vitio avaritiæ & propterea nec ut furta propriè dicta punienda sunt.*

2. Qui rem propriam auffert alteri in quâ is jus nullum habet, cujus possessionem hic studet intervertere, non incidit in crimen furti propriè dicti. *Nam hic nullum lucrum intendens ex avaritiâ nihil committit.*

3. Pari ratione qui rem debitam à creditore consequi nequit & eam clam auffert non ordinariâ aliquâ furti sed aliâ quâdam arbitrariâ pœnâ puniendus est. *Nam nec videtur ex avaritiâ nec ex injustitiâ erga debitorem peccare; sed tantùm quoad hoc, quòd propriâ auctoritate occupet id, quod judicis officio consequi debebat: Unde sequitur, puniendum eum esse propter bellum privatum non satis licitè susceptum. Quapropter jus civile in hunc singularem pœnam constituit l. si quis in tantam. C. unde vi. ut scil. dominium rei vel jus debiti amittat. In foro Saxonico cogitur rem ablatam restituere cum mulctâ & emendâ,* er muß es mit Wette oder Busse wieder geben/ *& retinet actionem suam salvam. Emenda* die Busse *est 30. solidorum quæ solvenda est ei qui bello injusto læsus est, multa* die Wette *datur judici.* Landrecht *lib. 3. artic. 43.*

ARTIC. XXI.
DE FURTO ATTENTATO.

1. Solent Ddres distingvere furtum in consummatum & attentatum. Vocatur autem attentatum quod in solo conatu subsistit. *v. g. si quis furandi causâ domum ingressus nihil apprehenderit.*

2. Furtum attentatum pœnâ ordinariâ affici nequit. *Nam cùm cesset lucrum & læsa tantùm sit securitas ejus, circa quem tentatum est; incidit in illud potius crimen quo læditur securitas. Quâ de caussâ hoc in casu jus civile non actionem furti sed injuriarum vel de vi tribuit. Deinde nec conatus furti perfectum avaritiæ aut injustitiæ vitium arguere potest, licet fur impeditus abstinuerit. Nam fortasse, etsi non impeditus fuisset, pœnitentia accedere potuisset.*

3. Censetur autem in conatu esse qui rem nondum è possessione alterius amovit. *Nam furti essentia in hoc consistit, quòd quis rem è possessione alterius clanculum in suam possessionem transferat. Unde tunc tandem censetur furtum consummatum, quando fur rem cœpit possidere, seu actum dominicum circa eam exercere, v.g. transferre in alium locum custodiæ gratiâ.*

4. Solet autem pœna ratione graduum conatûs infligi; adeò ut in conatu proximo loco laquei pœna fustigationis dictetur. *v.g. si res tot fur jam congesserit, quarum æstimatio 10. thaleros excedit, & impediatur, quò minus de loco portare queat. Nam quò ulterius quis in conatu progreditur, eò magis vitium suum prodit.*

ARTIC. XXII.

DE CAUSSIS QVÆ MOVERE MAGISTRATUM POSSUNT, UT IMPVNITA RELINQVAT VEL MITIORI POENA AFFICIAT FVRTA PERFECTE VITIOSA.

1. *Pœnas criminum mitigari quandoq; posse ob dignitatem personæ delinquentis superius diximus. Unde & quatenus dignitas pœnam furti, quæ satis ignominiosa est, minuat, considerandum nobis est.* Videtur in nobilibus, clericis, studiosis &c. meritò suspendii pœna mitiganda. *Nam cùm ea ignominiosa nimis sit vergatq; in ordinis dedecus, tum verò nobiles, clerici, studiosi leviori quâdam pœnâ deterreri à tali crimine possunt: quapropter videtur in hisce pœna mitior locum debere habere, ut scil. v.g. capite plectantur & sepeliantur. Hinc licet LLatores nostri nullam hujus mitigationis mentionem fecerint, ac proinde nec Ddres audeant ab ordinariâ pœnâ hisce personis dictandâ recedere: videtur tamen principes decere hac in parte clementes sese præbere.*

2. Interdum favor matrimonii movere magistratus solet, quò remittant pœnam mortis. *Quod nonnunquam & non sine ratione fieri potest, si intersit Reipubl. in defectu hominum allici eos, qui in eâdem vivunt, ad procreationem.*

3. No-

3. Nolumus hîc quæstionem *præced. cap.* resolutam repetere an fur suspensus, rupto laqueo, denuò suspendendus sit, si adhuc vivat. *Nam paulò ante demonstratum dedimus, per hoc non liberari quem à pœnâ mortis: interest enim Reipubl. flagitiosos homines è medio tolli. Nec excipere potest delinquens, se jam perpessum esse pœnam; quia vivit adhuc, cum deberet morte puniri. Non tamen nego dari hoc in casu circumstantias posse, ob quas fur dimittendus videatur v.g. si semel tantùm furatus sit nec famosus fur exstiterit: videtur namq; gravius puniri quàm simplex furtum requirit, qui duabus vicibus angores ob mortem præsentem sustinere tenetur.*

MEMBR. IV.
DE TERMINO MOTO.

1. Rerum immobilium furtum fieri posse non videtur. *Nam furtum est delictum, quod committunt qui clandestinis artibus de familiâ alterius in suam familiam & possessionem res transferunt. At res immobiles non æq; ex familiâ alterius in alterius familiam transferri possunt ac res mobiles; hæ namq; dominis suis adhærent velut partes, & per furtum ab iisdem separantur: at res immobiles nobis non æq; tanquam partes adhærent, sed faciunt, ut nos certo loco alligemur, si iisdem uti velimus.*

2. Nullum autem clandestinum artificium bonum immobile alteri adimendi & in se transferendi propius ad furtum accedit, quàm termini avulsio seu motio, *Nam committitur hoc, dum lapis vel aliud quippiam, quo termini agrorum designantur de loco in locum clam transfertur. Fitq; adeò circa signum terminans agrum, quod fur facit circa rem mobilem.*

3. Est ergò delictum termini moti quod committunt qui occupandorum agri alterius finium gratiâ terminos de loco in locum clandestiuis artibus transferunt.

5. Pœna jure Romano ex Constitutione Caji Cæsaris *l. ult. ff. de term. moto.* erat pecuniaria, sed ab Hadriano *l. 2. ff. eod.* constituta est relegatio in tempus vel longum vel breve ratione ætatis delinquentium, mitiganda ex iisdem fundamentis ex quibus pœna furti. *Nam descendit hoc delictum itidem ex avaritiâ & injustitiâ tenditq; ad lucrum, & per consequens eadem fundamenta habet pœnam mitigandi. Et cum jure Saxonico nulla certa pœna huic crimini dictata sit, ea, quæ jure Romano constituta est, retineri potest.*

MEMBR. V.

DE

RAPINA.

1. Quemadmodum in furtis vitium, quod punitur, est avaritia & injustitia movens hominem, ut clandestinis artibus possessionem rerum quam alius quispiam habet intervertat & in sese transferat: ita vitium raptorum est avaritia & injustitia movens eosdem, ut hostiliter invadant alios & cumprimis in viis publicis quò injustum lucrum faciant. *Nam vitium omne est quædam potentia quâ mediante homo fit caussa efficiens peccatorum: itaq; à vi movendi hominem ad mala petendæ sunt ejusdem differentiæ, præsertim præsenti in materiâ, quando gradus pœnarum speculamur.*

2. Absolvetur autem præsens membrum itidem duabus partibus. *Dicemus enim primò de ipsâ vitiositate, quàm varia eadem sit; deinde de principiis rapinæ quæ à vitiositate recedunt pœnamq; propterea mitigant.*

PARS PRIMA

Membri Quinti

DE

GRADIBUS VITIOSITATIS VARIANTIBUS ORDINARIAM RAPINÆ POENAM.

1. Cùm rapina Romanis fuerit tantùm delictum privatum, apud nos satis severa in raptores statuitur pæna, nim. ut gladio puniantur & eorum cadavera rotæ imponantur. *Nam Romani bellis adsveti vitium raptorum non pro fœdo habuerunt: quid enim bellum est aliud quam rapina quædam non injusta? Quamvis nonnunquam in grassatores, & tunc quidem si ferro homines aggressi fuerint & sæpius atq; in itineribus spoliare instituerint, capitali pœna animadverterint l. capitalium 28. §. grassatores. 10. ff. de pœn. Apud nos autem cùm Ordinat. Carol. tùm etiam jure Saxon.* Landrecht *lib. 2. art. 13. omnes raptores, qui homines vi aggrediuntur manuq; violentâ in viâ publicâ spoliant, gladio feriuntur, quibus constitutionibus addit consvetudo & constans observatia, ut cadavera rotæ imponantur, quo terrori sint aliis flagitiosis hominibus.*

2. *Consideremus nunc ea quæ videntur vitiositatem augere.*

ARTIC. I.

DE

RAPINA REITERATA.

1. Apud Romanos in usu fuit attendere an semel quis rapuerit

puerit an sæpius. *Nam testatur Callistratus cit. l. 28. ff. 10. in injungendâ pœnâ capitali inspiciendum esse, an sæpius quis spoliaverit.*

2. Hodiè autem apud nos parum refert an quis semel an iterum rapuerit. *Nam nostri LLatores jam perfectè vitiosum reputarunt eum qui avaritiâ ductus insidias hominibus facit eosq́ in viâ publicâ aggreditur nec veretur lædere securitatē viarum publicarum quam tueri ad principum curam pertinet. Et quia de aggravandâ per reiterationem pœnâ nihil constitutum est, non audent Ddres pœnam, quæ ex se satis severa est, augere. Cui accedit hæc ratio, quòd legislatores nostri in statuendâ pœnâ respexerint ad terrorem, quem homines ejusmodi viatoribus incutiunt: contingere verò potest, ut quis semel rapiens plures terreat, quàm qui rapinam reiterat. Ut proinde non tutum videatur pœnam ordinariam ob reiterationem aggravare.*

ARTIC. II.
DE
RAPINA CUM VULNERATIONE.

1. Rapina fit mediantibus vel minis nudis vel verberibus vel vulneratione vel cæde. *Nam rapina est hostilis quædam invasio spoliandi caussâ suscepta: hæc autem vel in verbis subsistit vel ad verbera, vulnera, cædem progreditur.*

2. Rapina cum cæde conjuncta speciale delictum est & latrocinium vocatur, de quo *seq. membr.* dicendum erit. *Licet enim latronum & raptorum nomen sæpissimè confundatur: propriè tamen loquendo latrones sunt, quos germanicè* **Mörder** *vocamus, Gl. german.* **Landrecht** *lib. 2. artic. 13. quia horum delictum in cæde consistit spoliandorum; raptores qui sine cæde id perficiunt* **Straſſenräuber / Puſchklöpffer** *germanis dicti.*

3. Vulnera infliguntur vel animo occidendi vel sine eo. Qui animo occidendi vulnerant ex nonnullorum Ddrum opinione lalatrocinii pœnæ subjici & ita longè severius quàm raptores puniri possunt: quamvis plerique mitiorem viam sequentes raptorum pœnam iisdem dictitent, præsertim si animus occidendi non comparuerit: non dubito autem, addi posse impositionem trahæ. *Nam parum videtur vitiosior qui vulnerat ac qui verberat vel hostiliter minatur.*

PARS

PARS SECUNDA
Membri Quinti.
DE
MINUENTIBUS POENAM RAPINÆ.

1. *Consideraturi sumus quæ minuunt pœnam ordinariam rapinæ eâdem quâ in præcedd. delictis servatâ methodo.*

ARTIC. I.
DE
CAUSSA EFFICIENTE DUBIA.

1. Non dubium est, quin mandantes, auxilium ferentes spoliantibus, in excubiis stantes participandi spolii gratiâ pro caussis efficientibus rapinæ habendi sint. *Nam mandans principium motus existit, dum concitat mandatarium; auxiliantes & in excubiis stantes sunt principia concurrentia & caussæ sociæ. Sed hi tunc censentur caussæ, si moti lucro quod ex rapinâ speratur id fecerunt.*

2. Pro caussis efficientibus autem non videntur habendi qui actui rapinæ intersunt eamque approbant, sed nec opem nec auxilium præbent nec de prædâ participare volunt. *Nam qui nihil conferunt in societate raptorum ad finem obtinendum, nec ut caussæ sociæ cum cæteris puniri possunt.* Itaque si dubium sit & non satis constet, an is, qui in numero raptorum fuit, etiam ad rapinam faciendam quid contulerit, non tutum est ei ordinariam pœnam dictare, sed potius in fustigatione subsistendum est.

3. Porrò quod suprà monuimus circa furta, ordinariæ pœnæ non esse locum, si quis confessus delictum sit, & de corpore delicti non constet, idem & nunc hîc repetendum est. *Nam non cognitâ caußâ efficiente, non tutò inferri ordinaria pœna potest. Interim tamen si confessus delictum impunitus dimittatur, gignitur scandalum: sunt enim vitia, quæ manent impunita, similia morbis contagiosis: statim enim si homines videant nonnullos impunè peccare, in easdem vitiosas actiones ruunt & impunè peccantes imitantur, qui contactus vocatur scandalum.*

ARTIC. II.
DE
CULPOSIS RAPINIS.

1. Culposas rapinas committunt qui consilia suppeditant vel svadendo inducunt nonnullos ad rapinam faciendam it. raptorum

rum receptatores & occultatores. *Nam caussæ sunt caussarum efficientium rapinas.*

3. Puniuntur autem extraordinariè & arbitrariè ratione circumstantiarum, eo modo, quem declaravimus *membr. 3. part. 2. art. 2.*

ARTIC. III.
DE
RAPINA CASUALI.

1. Rapinam casualem & impunem exerceri contingit tempore belli: *est enim rapina in hostes commissa non injusta nec illicita: unde fit, ut si quis hostem aliquem existimans ignorantiâ quâdam invincibili ductus spoliet amicum, casuale est delictum & extra pœnam.*

2. Cæterum si quis Titium spoliaturus spoliaverit Mœvium, inest quidem delicto casus; sed ordinariâ nihilominus pœnâ raptor afficitur. *Nam errans hic ex eâdem potentiâ operatur ex qua operatus fuisset, si non errasset: & proinde eandem meretur pœnam.*

ARTIC. IV.
DE
RAPINA QVÆ JVSSV SUPERIORVM FIT.

1. *Sequitur, ut contemplemur eos, qui magis ex quâdam impotentiâ quàm ex vitio raptorum proprio rapinam faciunt; quorum in numero sunt, qui jussu superiorum sub quorum vel potestate vel imperio sunt peccant.*

2. Qui jussu superiorum spoliant homines vel de raptis participant vel non: qui partem raptorum capiunt meritò ordinariam coguntur subire pœnam, nisi aliæ circumstantiæ liberantes accedant. *Nam dum prædæ partem accipiunt satis declarant, se lucri causâ & ex avaritiâ quâdam deliquisse & jussum superiorum tantùm prætendere.*

3. Iis verò qui ex rapinâ nullum quæsivêre lucrum, sed tantùm hoc egêre, ut satisfacerent jussibus superiorum nulla ordinaria pœna infligi potest, sed arbitraria pro gradibus impotentiæ, quâ ducti turpibus jussibus obsequium præstiterunt. *Nam hos non ex vitio avaritiæ & injustitiæ, sed potius ex intentione fugiendi iram superiorum peccasse satis manifestum est. Unde propterea tantùm puniendi sunt, quòd non obstantibus superiorum minis in bono proposito perseverarint. Hic casus occurrit tempore belli, quando centuriones suos gregarios milites jubent homines spoliare.*

ARTIC. V.
DE
RAPINA QVÆ URGENTE FAME VEL NUDITATE CORPORIS COMMITTITUR.

1. Raptor, qui ductus necesſitate famis vel nuditatis delictum hoc committit, non ordinariâ ſed fuſtigationis vel relegationis pœnâ pro ratione circumſtantiarum puniri ſolet. *Nam ſi delinquens aliàs benè vixit, indicium eſt, eum magis ex impotentiâ quàm ex potentiâ mali activâ peccaſſe.*

ARTIC: VI.
DE
RAPINA MINORIS VEL NULLIUS INJVSTITIÆ ET IN SPECIE DE EA QVÆ MINVS HOSTILIS EST.

1. *Varia ſunt quæ videntur injuſtitiam rapinæ minuere vel penitus tollere, de quibus hoc & ſeqq. articulis dicturi ſumus.*

2. Minus injuſta videtur eſſe rapina quæ fit ſine hoſtili terrore. *Nam injuſtum, quod perpenderunt noſtri LLatores in conſtituendâ pœnâ ordinariâ conſiſtit præcipuè in terrore viatoribus hoſtiliter incuſſo, minus principiliter in bonis ablatis. Hinc etiam fuſtigationis pœnam dictare ſolent Ddres iis, qui præviis minis exiguis convenêre cum viatoribus, ut aliquid pecuniæ darent.*

3. Parum injuſti continet rapina quæ fit mediante permutatione. *Nam in hac ceſſat & terror hoſtilis, & retributio facit, ut injuſtum minus videatur ratione ablationis bonorum. Quapropter niſi appareat, delinquentem tantummodo prætextum quæſiviſſe & medium occultandæ nequitiæ, (id quod inde addiſci ſolet, ſi nulla inter res permutatas ſit proportio) ſolent Ddres in ejusmodi caſu relegationem vel perpetuam vel temporalem dictare.*

ARTIC. VII.
DE
RAPINA QVÆ NON IN VIA PVBLICA SED IN OPPIDO, PAGO VEL DOMO ALICVJUS COMMISSA EST.

1. Videtur injuſtum hujus delicti proprium conſiſtere in terrore hoſtili qui in viis publicis infertur. *Nam videntur LLatores irrogando pœnam tam gravem tendere potiſſimùm voluiſſe ad conſervationem*

vationem securitatis viarum publicarum. Cui accedit, quòd nuspiam hostilis terror tam vehemens esse possit, ac in via publica.

2. Nihilominus tamen nolunt Ddres pœnam in rapinâ quæ in villâ, oppido vel domo commissa est mitigare. *Nam cernunt LLatores generaliter locutos Ordinat. Carol. art. 126. & Landrecht lib. 2. artic. 13.*

3. Vti verò omni rapinæ, quæ in oppidis aut villis fit, dictare ordinariam pœnam nimis durum puto, ita non nego, si armis fiat & magnâ quâdam cum violentiâ æqualem terrorem, ac in viis publicis, incutiens, eam sine dubio locum habere. *Nam ubi eadem est vitiositas & par injustum, ibi eandem pœnam adhiberi rationis est.*

ARTIC. VIII.
DE SPOLIATO SPOLIANTE.

1. Spoliatus rursus spolians videtur minus injustus, non tamen immunis esse à peccato, nisi id faciat prætextu belli privati non injusti. *Nam paria paribus referre minus injustum videtur: sed quia nulli privato propria vindicta concessa est, nisi magistratûs auxilium omne cesset; sequitur spoliantem per hoc, quòd spoliatus sit, factum suum purgare non posse, nisi unà leges privati belli observaverit.*

2. Spoliatus ergò spolians vel id committit in eum, à quo spoliatus est, vel in alium quendam, & hunc rursus vel ejusdem generis cum eo, à quo prius spoliatus est, vel diversi. *v. g. si spoliatus à Polono alium quendam Polonum vel à milite alium militem spoliet, voco spoliationem commissam in alium ejusdem generis.*

3. Spolians eum, à quo prius spoliatus est vel auffert præcisè id aut tantum quantum ipse spolii perpessus est vel plus. Qui tantum auffert quantum damni perpessus est ex spoliatione aut illud quod præcisè amisit eo in loco, ubi magistratûs auxilio uti nequit, sine dubio impunè id facit. *Nam hic observat ea quæ bella privata reddunt licita. prout cap. præced. demonstravimus.*

4. Sed quid si spoliatus longo tempore post raptorem in viâ publicâ rursus spoliet, annon limites necessariæ defensionis excedet? Respondeo, si appareat reum nullâ in civitate hactenus potuisse raptorem offendere, & huic nihil ulterius vi aufferre voluisse; quàm sibi ablatum erat, ab omni pœnâ absolvendum esse. *Nam quod Ddres tradunt, ad necessariam defensionem requiri, ut in instanti fiat, hanc caussam habet, quia temporis intervallo interjecto, locus est vindictæ per magistratum faciendæ. Verùm quia raptores & grassatores in ci-*

vitatibus raro aut nunquam deprehendi possunt: non dubito, eum, qui raptorem, à quo spoliatus est olim, in viâ publicâ offendit & rursus hostiliter ipsi auffert tantum, quantum exæquat damnum ex præcedenti spoliatione illatum, veniâ dignum esse. At si quis plus rapuerit quàm ablatum est, etiamsi in continenti id faciat, peccat. *Nam lucri captandi gratiâ hunc prætextum quæsivisse videtur, & pari cum altero raptore vitio laborare.* Idem obtinet, si reus raptorem potuisset hactenus in aliquâ civitate convenire. *Nam belli privati suscipiendi nullam caussam habet, & proinde rapinis ipse gaudet.*

5. Spolians alios ejusdem generis non excusatur, nisi fortasse rusticitate. *v. g. si rusticus spoliatus à militibus alium quendam militem spoliet, argumentando, sibi idem debere licere in milites, quod ipse ab iisdem experiri coactus est, præsertim quando tribunus militum rustico conquerenti noluit justitiam administrare. Sanè quia suprà demonstravimus, erroneam aliquam opinionem rusticum excusare posse, videtur tali in casu non ordinaria sed paulò mitior pœna irroganda. Habet namq; spectato judicio rustici, factum ipsius aliquem justitiæ prætextum. Et proinde tali casu nonnulli Ddres fustigationem dictârunt.*

ARTIC. IX.
DE SPOLIANTIBUS RAPTOREM.

1. Qui raptorem spoliant prætextum habere videntur alicujus justitiæ, non tamen ab ordinariâ pœnâ immunes sunt, nisi aliæ circumstantiæ accedant. *Nam licet raptor quæ aliis rapuit nullo jure possideat, adeoq; amissione rerum nullum damnum pati videatur: cùm tamen hunc spoliantes non tendant ad correctionem injusti sed ad lucrum captandum, simili quo spoliatus vitio laborant, & tantummodo vitiosæ actioni prætextum quærunt.*

ARTIC. X.
DE RAPINA REI MODICÆ.

1. Mitior quidem pœna primo intuitu videtur irroganda iis, qui rem modicam abstulerunt: sed rectius ordinariam pœnam patiuntur. *Quemadmodum enim furto modico mitior pœna constituta est propterea, quod minus injustum sit quàm magnum: ita & videtur circa rapinam procedendum. Verùm quia LLatores nostri in pœnâ ordinariâ constituendâ respexerunt ad hostilem terrorem qui viatoribus incutitur, parum refert quantum illud sit quod ablatum est. In furto autem LLatores magis id quod ablatum est attendere voluerunt. Nam læsi ex furto molestiam quam percipiunt ex solâ carentiâ rei ablatæ sentiunt (modò*

furtum

furtum fiat sine effractione violentâ,) at qui in viâ publicâ spoliantur maximam plerumq; molestiam ex terrore patiuntur: versantur quippe in metu mortis. Nonnunquam res modica arguit majorem in delinquente malitiam: *qui enim rei modicæ caußâ hostilem terrorem incutit hominibus, quid faciet ob rem majoris æstimationis?*

ARTIC. XI.
DE RAPTORIBVS QVI POENITENTIA DVCTI RES RAPTAS RESTITVERVNT.

1. Raptores restituentes res ablatas ordinariam pœnam non effugiunt. *Licet enim fures pœnitentes &, antequam in carcerem conjiciantur, res ablatas restituentes mitius puniantur; quia nimirum injustum hôc ipso quodammodo corrigitur: Id tamen in raptoribus non obtinet; quia læsio, in quâ injustum positum est, terror ille est hostilis, qui restitutione rerum non corrigitur.*

2. Si tamen quis semel rapuerit, & ductus seriâ pœnitentiâ ultrò restituerit res ablatas cum deprecatione, hunc potius castigandum & dimittendum, quàm ultimo supplicio afficiendum recta ratio svadet. *Nam ubi satis manifestò apparet, hominem emendabilem esse, svadet ratio, ut vitæ ipsius parcatur. Et hæc caussa est, quare Ddres pronunciantes talibus in casibus soleant principum clementiæ remissionem ordinariæ pœnæ committere.*

ARTIC. XII.
DE RAPINA ATTENTATA

1. In conatu subsistunt qui vel à defensoribus repulsi vel alio modo impediti sunt, quò minus perficere rapinam potuerint: nulli horum ordinariâ pœnâ, sed mitiori nim. fustigatione vel relegatione affici solent. *Quamvis enim repulsi à viatoribus videantur satis vitiosi, quòd non nisi vi pulsi abstinuerint; videntur tamen aliquid pœnæ ob malefactum suum sensisse, dum bellum à viatoribus sustinuerunt.*

ARTIC. XIII.
DE RAPINA COMMISSA AB IIS QVI IN ALIQVA DIGNITATE POSITI SUNT.

1. Quamvis ob generalitatem verborum Ordinat. Carol. *artic.* 126. Ddres non possint sibi arrogare mitigationem pœnæ, si nobi-

nobiles rapinam fecerint; principum tamen videtur esse nobiles, si quando hoc delictum commiserint mitius punire & ex singulari clementiâ pœnam mitigare. *Nam cùm studium horum plerumq; sit in bello positum, quod vitæ genus colentes rapinis facilè adsvefieri possunt magis quàm cæteri; tum etiam si horum cadavera rotæ imponuntur, pœna in innocentes sese extendit, eos scil. qui ejusdem cum delinquente familiæ sunt: mitius ergò procedendum videtur, ut scil. licet gladio feriantur, sepulturâ tamen fruantur.*

MEMBR. VI.
DE CRIMINE CONCUSSIONIS.

1. Crimen concussionis admodum simile est Rapinæ. *Nam sæpè dubitant Ddres, an pro rapinâ an pro concussione delictum sit habendum. v.g. si grassatores è manibus viatorum nihil vi rapiant, sed eos minis adigant ad offerendum quæ habent.*

2. Differt tamen crimen concussionis à rapinâ, quòd hæc in quodam terrore hostili seu tali quem hostis hosti in bello incutere solet, armis nimirum; concussio verò in quâdam minitatione alterius mali consistat. *v. g. si quis simulet præsidis alicujus jussum vel accusationem de crimine & hoc ipso pecuniam extorqueat: Si verò grassator minis viatorem adigat ad tradenda quæ habet, rapina potius quàm concussio est; quia est terror hostilis, licet in verbis subsistat.*

3. Concussionis crimen arbitrariæ judicum pœnæ relictum est. *Nam ob varietatem metûs ex minis suborti (est enim metus nonnunquam vanus & inanis) nihil certi definiri potest.*

4. Interim crimen hoc notabilem quandam pœnam meretur; *quia descendit itidem ex vitio avaritiæ & injustitiæ; tantùm per hoc differt, quòd lucrum quærat non hostili terrore incusso.*

MEMBR. VII.
DE USURARIA PRAVITATE.

1. Videtur dubitandum, an pravitas usuraria criminibus annumeranda sit. *Nam nullus fœnerator graviores constituere potest usuras & exigere ab eo, qui mutuam pecuniam accipit: constituuntur enim usuræ pactionibus & stipulationibus. dicimus autem volenti non fieri injuriam.*

2. Verùm pro crimine habendum esse exercitium fœnoris improbi dubitandum non est. *Nam licet fœneratores avaritiam suam non vi quâdam ut raptores, nec clandestinis mediis, quemadmodum fures, quia paciscuntur, exerceant; observant tamen indigentiam hominum*

num & denegando opem; nisi gravissimas usuras promittant, necessitatem quandam paciscendi iisdem imponunt;& eos, quibus ducti naturali misericordiâ succurrere debebant, porrò in extremam paupertatem conjiciunt. Quo ipso mali cujusdam auctores sunt, quod integram aliquam civitatem vel rempublicam evertere potest. Id quod exemplo civitatis Romanæ addiscere possumus: ita namq; Tacitus 6. annal. cap. 16. Sanè vetus urbi fœnebre malum & seditionum discordiarumque creberrima caussa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primò 12. tabb. sanctum, ne quis unciario fœnore amplius exerceret *(sumendo pro centum singulis annis unum)* cùm antea ex libidine locupletium agitaretur. Dein rogatione tribunitiâ ad semuncias redacta *(ut pro ducentis aureis quotannis unus acciperetur:)* postremò vetita versura, multisque plebiscitis obviam itum fraudibus, quæ toties repressæ miras per artes rursum oriebantur. *Ex quo Taciti textu discimus, fœnebre malum non modò ad eversionem integrarum Rerumpubl. & concitationem quàm plurimarum seditionum præbere occasionem, sed etiam ita semper irrepere, ut vix LLbus cohiberi possit.*

3. Vitium, ob quod fœneratores pravitatem usurariam exercentes puniuntur, est avaritia cum injustitiâ conjuncta faciens, ut spe lucri ab hominibus miseris & in necessitate quâdam & indigentiâ positis usuras supra modum exigant, eosque in majores necessitates & quandoque extremam paupertatem conjiciant.

4. Modus usurarum varius à variis legislatoribus constitutus hodiè consistit in usuris quincuncibus. *Nam & textus Taciti modò citatus & constitutio Justiniani, quam de modo usurarum fecit, satis id indicant. Hodierna verò consvetudo passim per Germaniam celebrata quincunces admittit. Quâ de caussâ pravitatis usurariæ rei sunt qui ultra quincunces usuras in mutuo exigunt & hanc suam injustitiam callidis artificiis obtegunt.*

Recessibus imperii hæc pœna statuta est: primò jubentur omnes contractus usurarii, quos fœneratores inire solent, esse irriti: secundò fœneratores quartâ parte sortis mulctantur. *sub Impp. Maximil. I. Carol. V. Rudolpho II.* Ex constit. Electorali Anno 1625. integram sortem jubentur amittere. Sanctio D. Augusti Electoris Anno 1583. pœnam adjecit arbitrariam carceris nim. vel relegationis. Jure Canonico *cap. 3. extr. de usur.* jus testandi & præterea sepultura iis denegatur.

6. Sunt autem usurariorum variæ artes callidæ lucrum injustum mediantibus usuris faciendi;&primò quidem est anatocismus: quan-

quando usuras in sortem redigunt & totius usuras stipulantur. *Nam hoc ipso miseri debitores, dum usuras solvere non valentes pro his iterum usuras pendere coguntur, in extremam perniciem & manifestam rei familiaris amissionem conjiciuntur.*

7. Secundò hûc referri potest contractus antichreticus, quando fœneratores loco pignoris accipiunt rem fructuosam & loco usurarum ex eâdem sine labore & impensis percipiunt fructus. quorum precium legitimum usurarum modum excedit.

8. *Dantur & plures modi quos hîc latius explicare superfluum erit. v. g. si mutuo daturus simulat se emere pignus majoris precii, quàm pecunia numerata est cum lege commissoriâ, ut si intra certum tempus reluitio non sit facta, res repeti nequeat. it. si pactum fiat, ut præter usuras solvantur collectæ, quas aliàs creditoribus de pecuniâ fœnori datâ magistratui solvere incumbit. it. si usuræ exigantur ultra alterum tantum. it. si loco pecuniæ mutuo dandæ porrigantur merces vilissimæ, quas nemo aliàs empturus esset & pro his magnum precium exigitur.*

MEMBR. VIII.
DE LENOCINIO.

1. Lenocinium committunt qui delicta carnis in impudicitiâ consistentia promovent lucri quærendi gratiâ. *v. g. qui fœminas ad actum venereum pelliciunt persvasionibus vel minis quò quæstum inde faciant: & in summâ qui caussa remota scortationum, stuprorum, adulteriorum commodi pecuniarii gratiâ existunt.*

2. Videtur ergò lenocinii crimen furto gravius. *Provenit enim lenocinium ex ejusmodi avaritiâ, quæ ducit hominem ad alios homines vitiosos reddendos, quò lucrum faciat. Id quod non furto inest.*

3. Pœna lenonum jure civili videtur esse ultimum supplicium: hodiè apud nos pro delicti qualitate vel exilio, vel fustigatione, vel aurium mutilatione vel pro numellis exhibitione coërcentur. *Ordinat. Carol. art.* 123. Quod etiam in foro Saxonico observari solet.

PARS PRIMA
Membri Octavi.
DE AUGENTIBUS POENAM ORDINARIAM.

1. *Cum vitiositas hujus delicti consistat in avaritiâ alliciente hominem ad alios corrumpendos & vitiosos reddendos, quò sese præbeant instrumenta libidinis: facilè apparet, quænam sint caussæ augentes communem lenocinii pœnam.*

ARTIC.

ARTIC. I.
DE
IIS QVI UXOREM ET LIBEROS VEL ALIOS PERSONAS SUÆ CURÆ COMMISSAS PRÆSTITUUNT.

1. Longè gravius peccare eos, qui uxorem aut liberos lucri caussâ prostituunt, quàm qui aliquam extraneam fœminam, extra dubium est. *Nam extremè avarum oportet esse eum, qui nec uxori nec liberis, quorum pudicitiam servare caritas etiam naturalis & officium maritale paternumve imponit, parcere vult, modò lucrum adipiscatur.*

2. Pœna jure civili *per Nov.* 14. Constitut. *Carol. art.* 122. confirmato est gladii. *Interpret. Matth. Stephan. ad art. cit.* Quam pœnam confirmat etiam D. Augustus Elector *p.* 4. *const.* 29.

3. Gravius autem ille pater vel maritus peccat qui filias vel uxorem allicit ad impudicitiam, quàm qui lucri caussâ sciens tantùm patitur. *Minus enim malum non prohibere vitia, quàm ad peccandum allicere.*

4. Nostri tamen legumlatores æquali pœnâ puniunt patientem ac allicientem. *Ordinat. Carol. art.* 122. *verb.* **So iemand sein Eheweib oder Kinder ümb einigerley genieß willen / wie der Nahmen hat / williglich zu unehrlichen/ unkeuschen und schändlichen wercken gebrauchen lässet.** *it. Constit. Christiani II. Electoris Anno* 1609. §. **vors dritte/ da ein Eheman** *&c.*

5. Cæteri prostituentes personas sibi commissas, ut pudicitiam harum conservent & custodiant, gravius quidem peccant quàm alii lenones, & propterea earum pœna est augenda; non tamen æquiparandi sunt maritis & parentibus. *Quia parentes & maritos etiam caritas erga liberos & propria ignominia deterrere debuisset.*

ARTIC. II.
DE
REITERATIONE HUJUS CRIMINIS.

1. Qui plures prostituit fœminas gravius peccat, quàm qui unam & propterea graviorem quoque meretur pœnam. *Nam quemadmodum latro quò plures occidit, eo gravius punitur, additis forcipibus candentibus, uti seq. membr. tradetur: ita quoq; gravius videtur puniendus qui lucri caußâ plures fœminas prostituit, quàm qui unam: uti enim latrocinium est homicidium lucri caußâ factum, ita quoq; lenocinium prostitutio pudicitiæ: cùmq; multiplicatâ caußâ pœnæ ipsa pœna au-*

genda sit & caussa pœnæ sit prostitutio pudicitiæ alicujus fœminæ: sequitur quò plures leno corruperit fœminas, eò gravius eum puniendum esse.

2. Nunquam tamen Ddres in extraneis fœminis, licet pluribus prostitutis, ultra fustigationem procedunt. *Nam legislatores nostri in determinandis pœnis circa lenocinia in extraneas personas commissa in fustigatione subsistunt.*

ARTIC. III.

DE

LENONIBUS PROSTITUENTIBUS HONESTIORSE FOEMINAS AUT EAS QVIBUS REVERENTIAM DEBENT.

1. Non est dubitandum, gravius peccare eos, qui honestiores, quàm qui viliores prostituunt. *Quò nim honestior est persona, eò plus damni patitur amißâ pudicitiâ.*

2. Est & eorum delictum longè gravius quàm cæterorum, qui eas mulieres, quibus debent reverentiam & honorem, aut etiam uxores patronorum vel dominorum suorum prostituunt. *Nam injustum longè majus est, si læduntur, quibus à lædente officia amicitiæ debentur. Non ergò dubito, judices in talibus casibus quandoq; ad pœnam gladii procedere posse. Ponas, ministrum aut famulum prostituere unicam filiam alicujus magni viri & de republ. optimè meriti, quiq; multa in eum collocavit beneficia.*

PARS SECUNDA

Membri Octavi.

DE

MINUENTIBUS POENAM LENOCINII.

ARTIC. I.

DE

IIS QVI EX PAUPERTATE COMMITTUNT LENOCINIUM

1. Qui ex paupertate committunt lenocinium magis ex imbecillitate quàm avaritiæ vitio peccare videntur. *Nam species impotentiæ est, pati se trahi paupertate ad committendum, quod aliàs non commisisset. Ac proinde etiam mitior aliqua pœna, nim. carceris infligi lenoni ex paupertate peccanti solet.*

ARTIC. II.

DE

PROSTITUENTE MERETRICES.

1. Recipiens meretrices corpus venale habentes minus pec-

peccate videtur, quàm qui honestas trahit ad impudicitiam: non puto tamen à judice propterea pœnam singulariter mitigandam. *Nam qui honestam fœminam prostituit facit id plerumq; in gratiam jam corrupti adolescentis: at qui fovet meretrices caussa existit corruptelæ adolescentibus. Quid autem interest adolescentes masculos an fœminas corrumpere? nisi velis dicere pudicitiam in fœminis majus bonum esse. Id quod etiam admitto, & propterea leviter differre dico. Quando ergò honestam puellam corrumpenti fustigatio decernitur, potest meretricem alenti relegatio dictari.*

ARTIC. III.

DE TRANSIGENTE SUPER ADULTERIO UXORIS SVÆ

1. Non videtur propriè leno dici posse, qui, adulterium uxoris improbans quidem, mavult tamen transigere & pecuniam accipere quàm adulterum accusare. *Nam avarus quodammodo est, dum mavult accipere pecuniam, quàm hoc agere ut vitiosus homo puniatur, & per hoc caussa sed remotissima adulteriorum est: dum enim adulter deprehensus videt, se hoc pacto impunè peccare posse, incitatur is ad plura adulteria committenda. Quam ob caussam nonnunquam in jure civili ejusmodi transigens leno vocatur. Minus adhuc peccat, qui amore erga uxorem, liberosq; suos ne pœna matris ipsis ignominiosa sit & non solâ pecuniâ allicitur. Et proinde vel ignominia & contemptus quem ejusmodi homines contrahunt, loco pœnæ ipsi esse potest.*

ARTIC. IV.

DE HIS QVI PROSTITVVNT FOEMINAS NON QVÆSTVS CAVSSA.

1. Videntur & minus propriè lenones dicendi qui, non ut captent lucrum, sed ex quâdam levitate uxorem aut liberos prostituunt. *Nam destituuntur vitiositate illâ quæ propriè hujus criminis principium est. Hinc etiam non ordinariâ gladii sed fustigationis pœnâ plecti solent. ex Const. D. Augusti p. 4. const. 29. §.* wo aber *Qui verò extraneas personas prostituunt carcere vel relegatione puniuntur. cit. const. §. fin*

ARTIC. V.

DE PARENTIBUS ADMITTENTIBUS SCORTATIONEM FILIORUM.

1. Parentes, qui patiuntur filios scortari, vel etiam nutriendo

endo ancillas leves occasionem scortandi scientes præbent mitius puniendi sunt, quàm qui in filiabus id patiuntur. *Nam pudicitia, utpote fœminarum præcipua virtus, debet quàm maximè in fœminis conservari. Quapropter etiam relegationem temporalem tantùm Ddres dictare ejusmodi parentibus solent.*

ARTICUL. VI.
DE
LENOCINIO ATTENTATO.

1. Conatum, quando quis acceptâ pecuniâ uxorem aut filiam sollicitat, nihil tamen impetrare valet, mitius punire solent. *Nam fortasse, licet consensissent, mox ductus pœnitentiâ noluisset admittere.*

2. Quærunt, an etiam pro conatu habendum, si maritus uxorem jam prostituerit, sed nondum acceperit pecuniam? Respondemus non dubitandum esse, quin lenocinium sit consummatum: *Est enim lenocinium prostitutio vel corruptio pudicitiæ facta ex avaritiâ seu lucri cupiditate: ac proinde perfectum est lenocinium, licet leno nihil actu consecutus sit. Id quod etiam in latrocinio, de quo mox acturi sumus, obtinet. Solent tamen interpretes juris Saxonici mitius quodammodo procedere & fustigationem dictare ob Constit. Electoral. cujus verba sunt:* So soll der/ so sich solches Gewinst oder Nutzens gebrauchet / wegen dieses *lenocinii* und Mißhandlung mit dem Schwerd gestraffet werden.

MEMBR. IX.
DE
LATROCINIO.

1. Latrocinium est homicidium lucri faciendi causâ commissum.

2. Descendit hoc crimen ex avaritiâ & longè fœdius est furto vel rapinâ. *Nam quò magis horrendum est quod lucri causâ perpetratur, eò gravius etiam est. Præterea est hoc crimen ex rapinâ & homicidio compositum & per consequens simplici quovis majus.*

3. Pœna ordinaria apud nos esse solet rotæ supplicium, ut scil. membra contundantur & cadaver postea rotæ imponatur.

PARS PRIMA
Membri Noni
DE
AUGENTIBUS POENAM ORDINARIAM.

1. Latrocinii reatus augetur, potissimum ratione homicidii.

dii. *Nam cum fœditas hujus criminis consistat in hoc, quòd quis lucri causâ in se recipiat hominem occidere, sequitur quò magis malitiosum est homicidium, eò majorem esse vitiositatem, quæ hujus criminis principium est.*

ARTIC. I.
DE
LATROCINIO REITERATO.

1. Latrocinium reiteratum meritò graviorem parit pœnam. Dicitur autem reiteratum quando plura homicidia sunt commissa. *Nam cùm vitiositas hujus delicti propria posita sit in hoc, quòd lucri causâ quis suscipiat hominem occidere; sequitur tot esse latrocinia censenda quot homines occisi sunt: adeoq; licet vel unici lucri causâ quis multos occidat homines, censetur latrocinium reiteratum commisisse.*

2. Latrocinii reiterati pœna apud nos esse solet, ut antequam rotæ pœnam patiantur delinquentes, forcipibus candentibus prehensi urantur, & trahæ impositi rapiantur ad supplicium. *Ordinat. Carol. artic. 130. Licet enim hæc constitutio loquatur de Veneficio: quia tamen suprà demonstravimus, veneficium solere ad imitationem latrocinii puniri; sine dubio mens LLatoris fuisse videtur, ut & idem in latrocinio observetur.*

3. Nec inconveniens est, tot vicibus latronem forcipibus candentibus prehendi, quoties delictum reiteravit. *Nam hoc pacto flagitiosi homines terreri possunt, ne nimium huic crimini perpetrando inhæreant. Solent tamen hîc Ddres non in infinitum progredi, ne reus nimis frequentibus ustulationibus enecetur antequam rotæ supplicium patiatur. Hinc ultra sex vices ustulationem non dictitant.*

4. Solet etiam diversus modus observari in rotæ supplicio, ut scil. in reiterato delicto non statim collum frangatur, sed prius cætera membra contundantur.

ARTIC. II.
DE
RELIQVIS LATROCINII REATUM AUGENTIBUS.

1. Augenda est pœna latronibus, si occiderint personam illustrem, sangvine junctam; vel etiam aliam cui reverentiam & amorem debent, v. g. si famulus suum dominum occiderit. *Nam cum latrocinii vitiositas sit avaritia alliciens ad homicidium; sequitur eò majorem vitiositatem esse quò fœdius est homicidium quod perpetratur. Suprà autem diximus, homicidium suum malitiæ augmentum capere à qualitate per-*

te personarum occisarum. Hinc ejusmodi latrones solent trahâ duci ad supplicium rotæ.

2. Aggravat etiam pœnam accedens homicidio crudelitas; præsertim si & hæc lucri caussâ exerceatur. *v. g. quando mulieres gravidas dissecant, quò ex fœtûs nondum nati membris lychnos conficere eosq; in furtis committendis adhibere possint. Quo in casu solent Ddres itidem pœnæ ordinariæ addere, ut reus trahæ impositus ducatur ad supplicium.*

PARS SECUNDA
Hujus Membri
DE
MINUENTIBUS POENAM LATROCINII.
ARTIC. I.
DE
CAUSSA EFFICIENTE DUBIA.

1. Videtur dubium an pro caussis efficientibus latrocinii habendi sint qui in excubiis stant, aut alio modo auxilium præbent tantùm occidendo nihil spoliando, vel tantùm spoliando neminem occidendo, vel nec occidendo nec spoliando sed tantùm numerum latronum complendo, ut terrori sint: sed non dubium est, quin hi omnes ordinariæ pœnæ tanquam caussæ latrocinii efficientes subjici possint. *Nam qui ut partes alicujus societatis delinquentis operantur tendendo ad communem eumq; malum finem, etiam cum cæteris communem pœnam meritò sentiunt: neq; enim mala societas puniri potest, nisi in singulos animadvertatur.*

2. Verùm quod de cæteris delictis diximus, si ex confessione Rei tantùm constet de delicto, nondum autem appareat, an reverà sit commissum, mitigandam esse pœnam, id quoque & in hoc obtinet. *Quamdiu enim dubius est judex, an reus reverà sit caussa efficiens alicujus delicti, eum ordinariâ pœnâ afficere nequit. Quapropter, si latro aliquot latrocinia confessus fuerit, & de singulorum veritate non satis constet, non toties ustulatur forcipibus candentibus quot delicta est confessus, sed de quot in rei veritate commissis judici constat. Sic si unicum quis confessus latrocinium, de quo non constat, ad pœnam rotæ non itur.*

ARTIC. II.
DE
LATROCINIO CULPOSO.

1. Culposa latrocinia possunt dici committere qui latrones occul-

occultant, iisque consilium evadendi suggerunt. *Nam dum faciunt, ut hi homines tutò latrocinia exercere possint, caussa sunt, quo hi caussa latrocinii existant.*

2. Sunt verò quam proximi latronibus qui participantes de lucro eosdem occultant. *Nam hi ducuntur avaritiâ ad fovendos homines tam horrenda crimina committentes: & ita propemodum pari vitio cum latronibus laborant. Quapropter jure civili cum latronibus eandem patiuntur pœnam, qui, cùm latrones apprehendere possent, pecuniâ acceptâ vel surreptorum parte dimiserunt. l. 1. §. 1. ff. de Receptat. Verùm cùm ordinaria pœna in latrones admodum severa sit, non immeritò extraordinaria quædam ipsis dictatur, prout membr. 3. p. 2. artic. 2. n. 3. declaravimus, ubi diximus, ejusmodi receptatores ad summum fustigationis pœnam in furtis hodiè subire cogi. Hinc non dubitandum est, eò gravius puniendos esse latronum receptatores, quò fœdius furtis latrocinium crimen est: ut adeò non dubitem, quin judex pro ratione circumstantiarum gladii pœnam dictare queat.*

ARTIC. III.
DE
LATROCINIO CASUALI.

1. Latrocinium casuale committi potest tempore belli, quando quis ex ignorantiâ invincibili occidit & spoliat alium quendam hostem existimans qui non est. *Huic enim facto accidit latrocinium; quia non hostem esse alicujus & tamen ab eo occidi & spoliari latrocinium est, & cùm per se ut miles operetur, existimans se hostem occidere & spoliare, tantùm caussa per accidens latrocinii existit, immunisque à pœnâ est.*

ARTIC. IV.
DE
LATROCINIIS MINORENNIUM.

1. Ætas minorennis ab ordinariâ latrocinii pœnâ, aliis circumstantiis non accedentibus, liberare neminem valet *Nam dum minorennis ad ejusmodi facinus perpetrandum progreditur, satis declarat se extremè vitiosum esse. Quamvis non diffitear, si minorennis jussu patris vel variis persvasionibus aliorum latronum aut minis adactus in excubiis steterit, eum mitius paullò puniendum esse. Nam hæc arguunt aliquam impotentiam juvenilem.*

ARTIC.

ARTIC. V.
DE
LATROCINIIS QVIBVS VIDETVR MINVS INJVSTVM INESSE.

1. Videntur latrocinia minus injusta, quibus exiguam summam quis lucratus est; sed tantùm abest, ut mitius punienda sint, ut majorem pœnam mereri videantur. *Nam latrocinii injustitia magis consistit in vitæ humanæ quàm pecuniæ ablatione. Deinde qui sciens, se obtenturum parvum lucrum, nihilominus hominem occidit magis peccat, quàm qui magno lucro allectus id facit: est enim avarior quem parvum lucellum ad magnum facinus perpetrandum allicit.*

2. Vnde qui lucri caussâ occidens hominem nihil consequitur ordinariam pœnam effugere nequit. *Sufficit namq; spe lucri eum occidisse hominem; quia definivimus initio huj. membr. Latrocinium, homicidium lucri faciendi gratiâ commissum: quæ definitio & ei applicari potest, qui ex accidenti nihil adeptus & spe suâ fraudatus est.*

ARTIC. VI.
DE
LATROCINIIS QVÆ VIDENTVR NON EX AVARITIA FIERI.

1. Quæstio moveri potest, an deperiens alterius uxorem eumq; occidens, quò cum ipsius viduâ matrimonium inire possit, latrocinium propriè committat. *Non desunt magni nominis JCti hoc statuentes, hac ratione moti, quòd, licet conjux non sit in patrimonio vel bonis, homicidium tamen commodi caußâ committatur. Quapropter & tali in casu pœnam ordinariam locum habere volunt. Verùm tali in casu mihi videntur hæ circumstantiæ attendendæ, an nim. delinquens solo mulieris amore an verò consequendæ dotis gratiâ homicidium perpetraverit; hunc ordinariæ pœnæ eximere non audeo; quia avaritiâ & spe lucri ductus occidit; illi autem pœnam rotæ non dictarem: neq; enim ex avaritiâ sed ex amoris inordinati affectu peccat.*

2. Dubitari quoque potest, an qui furtum fecit, & metuens ne prodatur, alterum occidit, committat latrocinium. *Deprehendimus hîc iterum magnos JCtos dictitasse pœnam latrocinii ordinariam, & quidem in tali casu, cum fur socium criminis occiderat, ne ab ipso furtum manifestaretur. Ego horum sententiam non reprehendo, nec tamen audeo asserere hoc esse latrocinium proprè dictum. Nam ejusmodi homo non potest probari habuisse avaritiam latronis propriam sed tantùm furis,*

quâ allectus etiam furtum fecit; debuisset autem, quò latro dici posset, habere avaritiam latronum propriam i. e. eam, quæ allicit homines ad homicidia perpetranda lucri gratiâ. At hunc non induxit avaritia ad occidendum, sed metus pœnæ quæ furibus infligi solet.

3. Hûc refero quoque quæstionem, num pœnâ latrocinii teneatur, qui in furto deprehensus ab aliquo eum occidit. *Iterum distingvendum videtur, an fur homicidium perpetraverit, quò furtum perficere posset, an non; illo casu non dubitandum est, quin ordinaria latrocinii pœna dictanda sit; quia avaritia manifestò deprehenditur hunc ad homicidium perpetrandum traxisse: quòd si verò fur suæ defensionis gratiâ, quòd prehensus à patrefam. cùm videret se vitam aliter conservare non posse, homicidium commisit; latrocinii pœna dictitanda non erit: licet enim avaritia occasionem homicidio perpetrando dederit; non tamen ex avaritiâ occidit. Quapropter puto eum partim ut injustum homicidam & præterea ut hominem avarum (utpote cùm suâ avaritiâ bello privato occasionem dederit) puniendum dictatâ gladii pœnâ cum impositione cadaveris in rotam.*

ARTIC. VII.
DE LATROCINIO ATTENTATO.

1. *Solent Ddres conatum dividere in primum, medium & ultimum, quos sequentes speculabimur, quo pacto ratione graduum istorum pœnæ mitigandæ sint.*

2. Quamvis autem disputari posset, conatum ultimum seu proximum ordinariâ pœnâ afficiendum; tutius tamen videtur, in conatu, quantumvis ad actum proximum fuerit deventum, ab ordinariâ pœnâ paululum recedere. *Nam conatum proximum eum vocamus, quando delinquens omnia perfecit, adeò ut nihil supersit operationis addendæ. v. g. si latro hominem eo in loco corporis vulneravit, quo lethalia vulnera infligi solent & nullam respirationem in illo amplius animadvertens eundem spoliavit, confessusq; est, se, si scivisset spoliatum nondum mortuum esse, occisurum eundem fuisse; dicitur pervenisse in conatu ad actum proximum: unde sequitur, si delinquens in conatu ultimo substiterit, eum quantum in ipso est & per se caussam efficientem delicti exstitisse, & non-caussam ex accidenti tantùm esse: quemadmodum ergò caussa mali per accidens reverâ non caussa est; ita qui tantùm per accidens non-caussa est caussa esse videtur: at iis, qui caussæ proximæ & immediatæ mediante potentiâ mali activâ sunt, ordinaria pœna infligenda est: ita enim superius ordinariam pœnam definivimus. Videtur ergò tali in casu, quando latro*

hominem, quem existimat à se enecatum esse, utpote cùm omnia fecerit, quæ ad occidendum eum fieri debebant, spoliat, ordinariam pœnam dictandam esse; quia, quod in se fuit, caussa efficiens proxima & immediata, & quidem mediante perfectâ quâdam potentiâ mali activâ, avaritiâ nim. & cupiditate lucrandi, ad homicidium perpetrandum alliciente, exstitit. Demonstravimus etiam superius, cùm de conatu in genere ageremus, eum propterea regulariter ab ordinariâ pœnâ liberare, quòd dubitari possit, annon in ipso actu pœnitentiam delinquens acturus fuisset: at in tali conatu, qui ad actum ultimum pervenit, nulli pœnitentiæ amplius locus est. Tutius tamen existimamus ab ordinariâ pœnâ recedere has ob rationes. 1. Quemadmodum enim in casualibus delictis venia quidem datur & immunitas ab omni pœnâ criminali; interim tamen iratum Numen habere eâ committentem concipimus, ut propterea sæpè integra civitas det operam expiationi: (quod etiam ethnicos fecisse videmus) ita quoq; contrà colligimus, eum adhuc propitium habuisse Numen, cujus operationem ex accidenti & casu non sequitur malus effectus, quem intendit. Unde porrò præsumi potest, hominem eum non extremè vitiosum sed emendabilem esse. 2. Videtur & civitas ad sæviendum in vitiosos excitari à molestiis, quæ inferuntur ab ipsorum malis operationibus; quemadmodum ægrotus ad medicinam morbo adhibendam, doloribus corporis & molestiis à morbo creatis movetur, quam contrà negligit nullas aut exiguas molestias sentiens. Ex his videtur tutius, præsertim in hoc, de quo nunc agimus, delicto, cui satis gravis pœna constituta est, ab ordinariâ recedere paulatim. His præmissis circa conatum latrocinii sequentia tradimus.

3. In casu, quando quis hominem animo occidendi adortus adeò vulneravit, ut putaret eum mortuum & spoliavit, non erratur, si pœna latrocinii ordinaria, nimirum rotæ, dictatur, non tamen inconsultum sed magis tutum est, si pronuncietur, reum trahæ impositum rapiendum ad supplicium gladiique pœnâ cum impositione cadaveris in rotam afficiendum esse. *Nam cùm, quantum in se fuit, latro delictum consummavit & satis declaravit suum vitium, nim. se esse hominem eâ avaritiâ laborantem, ob quam latrones pœnæ rotæ subjiciuntur, & ex hoc vitio, quantum in se fuit, satis operatum esse; sine dubio pœnæ ordinariæ sese reum fecit: ut adeò illam sentiens nullâ afficiatur injuriâ. Qui namq; aliquo in territorio degit, liberâ suâ voluntate se subjicit omnibus pœnis in delicta constitutis ferendis si peccaverit, ut adeò, postquam peccatum aliquod perfecit, subjectus pœnæ in exemplū aliis, conqueri de pœnâ nequeat. Sed qui tali in casu mitiorem quandam pœnam dictitant etiam non errant propter rationes præced. num. allatas, modò inferatur pœna paulò major eâ quæ raptoribus dictitatur; quia raptores non aggrediun-*

grediuntur animo occidendi: ut adeò impositio in traham non immeritò adjici queat. Si licet adhuc subtilius procedere, dicerem circa conatum ultimum considerandum esse, an actus ille ultimus, ad quem delinquens processit, damnum irrecuperabile valetudinis læso intulerit adeò, ut verisimile sit eum citius, quàm fortasse aliàs, si retinuisset valetudinem, moriturum esse; an verò ejusmodi damnum non sit illatum; illo casu ordinaria, hoc mitior pœna, cujus nunc mentionem fecimus, infligi poterit. Multum etiam proderit considerare, an quis semel tantùm tentarit latrocinium, an iteratò: hoc enim casu sine omni metu nimii rigoris pœna ordinaria dictari potest.

4. Quæri porrò potest, an etiam pro conatu habendum sit, si quis hominem spoliandi gratiâ occiderit, mortuum tamen deseruerit nec spoliaverit. *Videtur non dubitandum quin pro consummato delicto habendum sit. Nam latrocinium definivimus homicidium ex avaritiâ rapinæ faciendæ gratiâ commissum. Unde, licet quis nihil postea rapuerit, si tamen rapiendi gratiâ occiderit, videtur perfectum & consummatum latrocinium perpetrasse. Ut adeò non dubitandum, gradus conatûs non ratione rapinæ sed homicidii hoc in delicto faciendos esse. Nec multum proderit reo allegare pœnitentiam; quia satis vitiosum se esse prodit, dum tale injustum committit quod corrigi nequit.*

MEMBR. X.
DE
ASSASSINIO.

1. *Unde originem nomen Assasini habeat iis inquirendum relinquimus, quibus vocabula curæ sunt. Ex iis, quæ unanimi consensu omnium traduntur, addiscimus,* assassinium esse homicidium ex pactione de dandâ & acceptandâ mercede commissum.

2. Est autem duplex: alterum committit conductus, alterum conducens. *Nam communiter ita receptum est, ut hujus criminis reus habeatur & is, qui mercede acceptâ locat operam in homine occidendo, & qui mercedem dans alios ad occidendum conducit. Ut tamen distinctio quædam sit, conducentem assassinatorem, conductum & operam locantem assassinum vocare consueverunt.*

3. Crimen assassini seu acceptâ mercede operam locantis simile latrocinio reputatur. *Nam utrumq; provenit ab avaritiâ; quia latro spe rapinæ, assassinus spe mercedis ductus occidit. Et hæc ratio est, quare etiã de consuetudine in assassinos, æq; ac in latrones, pœna rotæ statui soleat.*

4. Assassinatores autem seu conducentes assassinos minus peccare videntur quàm assassini ipsi; magis tamen, quàm simplices

homicidæ. *Nam aſſaſſinator non ex avaritiâ regulariter peccat, ſed plerumq; ex odio vel iracundiâ; magis tamen quàm ſimplex homicida, quia non ipſe tantùm delictum committit, ſed præterea alterum quoq; turpi quæſtu corrumpit. Huic accedit, quòd crimen aſſaſſinatoris etiam magis proæreticum ſit quàm ſimplicis homicidæ: (quid enim inſidioſum magis eſſe poteſt, quàm homines in alterius necem conducere?) quod autem magis ex proæreſi fit magis vitioſum eſt. Quapropter ſolet aſſaſſinatoribus pœna gladii cum cadaveris in rotam impoſitione dictari.*

PARS PRIMA
Membri Decimi
DE
AVGENTIBUS POENAM ASSASSINII.
ARTIC: I.
DE
AUGENTIBUS POENAM ASSASSINATORIS.

1. Aſſaſſinatoris delictum redditur gravius omnibus iis modis, quibus & homicidæ ſimplicis. *Nam aſſaſſinator in omnibus ſimilis eſt homicidæ ſimplici, & in ſpecie ei, qui homicidium mandavit; niſi quòd peccatum ejus quodammodo gravius eſt propterea, quia magis inſidioſum eſt, & cum corruptelâ aſſaſſini latrocinioq; culpoſo (aſſaſſinum enim latroni ſimilem pr. huj. membr. oſtendimus) conjunctum.*

2. Quapropter ſi aſſaſſinator conduxerit aſſaſſinum ad patrem, liberos, conjugem vel alias perſonas, circa quas parricidium committitur, occidendas, non ut communis aſſaſſinator, ſed ut parricida punitur. *Cum enim aliàs ſit improbus homicida, tum multò magis parricidii pœnam, quàm cæteri, meretur.*

ARTIC. II.
DE
AUGENTIBUS POENAM ASSASSINI.

1. Pœnam Aſſaſſini eadem quæ latronum aggravant. *Nam aſſaſſinator latroni quoad pœnam exæquatur, ut modo demonſtratum dedimus.*

2. Aſſaſſinorum pœnam aggravat. 1. reiteratio. 2. perſonæ occiſæ dignitas. 3. accedens crudelitas. *Nam & hæc latrocinii pœnam aggravare ſuprà membr. 8. demonſtravimus.*

PARS SECUNDA
Membri Decimi.
DE
MINUENTIBUS POENAM ASSASSINI.

1. In aſſaſſinatore nihil fermè reperiri poterit pœnam minuens.

ens. *Dum enim assassinum conducit, nimis proæreticè & insidiosè peccat, ut adeò nihil fermè sit, quod à vitiositate eum excusare possit:* nisi fortasse ad similitudinem eorum, quæ mandantem liberant, à commissi criminis pœnâ, quædam & assassinatori applicentur. *Nam licet assassinator conduxerit non mandaverit, liberum tamen ipsi est æq; contractum tanquam fœdum & legibus prohibitum revocare, quandocunq; libuerit: & ita mandanti similis est.*

2. Assassinorum autem pœnam mitigant ea quæ & latronum. *Sæpius enim diximus, hos ratione pœnæ æquiparari.*

ARTIC. I.
DE ASSASSINATORE QVI CONDUXIT ASSASSINUM, UT VULNERARET.

1. Videtur potius culposus quàm dolosus assassinator esse, à quo conductus tantùm ad vulnerandum occidit eum quem vulnerare debebat. *Cùm namq; delinquens non fuerit excitatus ad conducendum assassinum morte vulnerandi: nec potest illius mortis caussa efficiens proxima haberi: sed quia conjicere poterat, facilè contingere posse, ut assassinus vulnerandum occideret, caussa quædam caussæ mortis exstitit.*

2. Nihilominus tamen qui conduxit assassinum, ut lethali instrumento vulneraret, mortuo ex vulnere læso, pœnâ simplicis homicidæ, gladii nim. afficiendus est. *Nam quemadmodum animum habens tantùm vulnerandi & occidens aliquem lethali instrumento pœnam gladii nihilominus sentire cogitur, propterea, quòd sibi sumpserit potestatem statuendi in occisum id, ex quo perire poterat: (pœna enim homicidæ propterea infligitur, quòd sibi sumat potestatem occidendi, quam nec à Deo nec à legibus concessam habet) ita quoq; assassinator conducens alterum ad vulnerandum pœnæ gladii subjiciendus est, tanquam faciens per alterum quod is per se facit.*

3. Cæterùm conducens assassinum, ut feriret tali instrumento, quod lethale non est, assassino occidente, non nisi arbitrariâ pœnâ affici potest. *Nam mortis caussa per accidens videtur, vulnerationis tantùm per se.*

4. Sic nec ordinariæ pœnæ subjici potest qui mandatum revocavit. *Nam non ipsius voluntate perpetratum est homicidium, sed similis hic putandus est ei, qui pœnitentiâ ductus in conatu subsistit. Qui namq; conducit assassinum similis est ei, qui sicam apprehendit icturus, sed ictum quem intendit revocat.*

ARTIC. II.

DE IIS QVI NULLAM PROMISERE MERCEDEM ASSASSINIS.

1. Contingit nonnunquam, ut nullâ mercede datâ quidam alliciant assassinum spe prædæ, concedentes ipsi potestatem occisum spoliandi, qui primo intuitu non videntur assassinatores, quòd nullam mercedem dederint; sed nihilominus sunt. *Nam quatenus mandant homicidium homicidæ sunt; quatenus spe prædæ alliciunt assassinum, culposum unà latrocinium committunt: & ita æq; peccant ac qui mercedem promittunt & propemodum magis; manifestius namq; in iisdem culposum latrocinium deprehenditur.*

ARTIC. III.

DE IIS QVÆ VITIUM ASSASSINI MINUERE VIDENTUR.

1. Videtur primo intuitu assassino pœna mitiganda si aut nullum lucrum adeptus est, aut parvum, aut de certo lucro non convenit; sed nihilominus in hoc ordinaria pœna locum habet. *Est namq; assassinus similis latroni, qui licet nihil lucri adeptus sit, si tamen spe lucri hominem occidit, ordinariâ pœnâ afficitur: uti enim latrocinium est homicidium spe lucri commissum, ita assassinium: adeoq; sufficit aliquem lucri cupiditate excitatum esse ad occidendum, quantumvis ex accidenti nihil consecutus sit. Quapropter, licet assassinus prætendat, se nihil lucratū esse, effugere tamen ordinariam pœnam non poterit; & longè minus, si dicat, se exiguum quiddam accepisse. Nam eò avarior est, quò minus accipit pro homicidio committendo.*

2. Quæstio est, an etiam pro assassino habendus sit qui non conductus id fecit, sed illectus ab altero per promissum honorarium. *Nam videtur non ex avaritiâ, sed ex amicitiâ delictum commisisse. Verùm quia amicitia utilis hominum avarorum propria est, quam qui colunt, lucri gratiâ officia amicitiæ mutuò exhibent: non dubito quin æq; vitiosus sit qui spe lucri captavit benevolentiam per homicidium, ac qui de lucro pactus homicidium perpetravit: parum namq; amicitia utilis a mercaturâ differt.*

ARTIC. IV.

DE POENA CONATUS IN ASSASSINIO.

1. Conatus assassini vel consistit in actu remotiori vel proximiori,

miori. Actum remotiorem voco, quando aſſaſſinus acceptâ mercede convenit de occidendo altero; proximiorem, quando aſſaſſinus devenit ad inſultationem & occidendum aggreſſus eſt.

2. De conatu ſubſiſtente in ſolâ conventione de occidendo, ex ordinationibus & conſtitutionibus, quas habemus, nihil certi determinari poteſt; non dubitarem tamen legislatori ſvadere, ut pœnam gladii conſtitueret. *Nam quamvis conſtitutio electoralis dictitet pœnam gladii iis,* welche ſich mit gelde oder in andere wege zu Mord oder brennen beſtellen und annehmen laſſen: *videtur tamen illa conſtitutio de iis loqui* welche Geld nehmen einen Mordbrand zuverüben. *Hos autem homines toti civitati æq; ſemper terrori eſſe ac diffidatores non eſt dubitandum, & per conſequens etiam æquali cum his pœnâ afficiendos. Id quod ſecus ſe habere videtur in conductis ad necem alicujus certi hominis. Non dubito tamen, quin & his pœna gladii à Legislatore conſtitui queat: non minor enim his ac furibus avaritia ineſt. Sed cum nihil ſtatutum ſit, ultra relegationis pœnam non auſim procedere.*

MEMBR. XI.
DE VESPILLONUM CRIMINE.

1. Veſpillonum crimen committunt qui deſtinati ad hoc, ut morbis contagioſis laborantibus auxilio ſint, eosdem occidunt lucri gratiâ. *Veſpillones enim ſunt, qui curã habent lue aliquâ infectorũ.*

2. Hoc crimen ejusdem naturæ eſt cum latrocinio, aut paullò fœdius adhuc. *Nam eſt homicidium lucri gratiâ commiſſum, & propterea ejusdem eſſentiæ cum latrocinio; in hoc fœdius, quòd ſit perpetratum in eos, qui ad miſericordiam communiter homines movent, quorumq; curam ex officio habere delinquentes debebant. Hinc conſtitutio electoralis iisdem dictitat pœnam rotæ æq; ac latronibus.*

3. Veſpillonum crimen iisdem quibus & latrocinium aggravatur; nim. reiteratione, dignitate perſonæ occiſæ. *&c. Nam ejusdem eſſentiæ cum latrocinio eſt. Quapropter & veſpillones ob reiterationem forcipibus candentibus pungi ſolent in modum latronum.*

4. Videtur tamen alia ratio minuendi hoc delictum. *Nam licet latrones nihil rapuerint, modo occiderint, ordinariam coguntur ſentire pœnam. At conſtitutio Electoralis veſpillonibus occidentibus & non furantibus gladii tantum pœnam dictitat; cujus ratio eſt, quia niſi veſpillones furtum commiſerint, ſciri nequit, quòd lucri cauſâ occiderint: fieri enim poteſt, ut ex impatientiâ, quòd moleſto ægroto noluerint amplius inſervire,*

servire, id fecerint. Secus autem est in iis, qui in viâ publicâ occidunt: hos enim lucri caussâ facere, licet nihil rapuerint constat.

5. Circa reliqua, si qua sunt, quæ hoc crimen minuere possint, admodum eorum, quæ de minuentibus latrocinium diximus, procedi potest. *Est namq; ut sæpius diximus, hoc crimen ejusdem cum latrocinio essentiæ.*

MEMBR. XII.
DE
DAMNO INJURIA DATO.

1. Damnum injuriâ dat, qui res seu bona alterius corrumpit vel perire facit.

2. Videtur autem hoc delictum simpliciter ita consideratum minus fœdum ac furtum vel rapina. *Nam licet is, qui occidit equum meum, videatur plus injusti inferre, quàm qui eum furatur, propterea quod delictum furis ipsius rei restitutione; damnum injuriâ dantis non nisi solutione æstimationis corrigi possit: minus tamen fœdum est; quia qui damnum injuriâ dat plerumq; ex iracundiâ vel invidiâ, sæpè etiam ex lasciviâ, raro ex avaritiâ tunc scil. quando accepta mercede peccat.*

3. Quò verò in species damni injuriâ dati, quales & quot sint, inquiramus, prius considerabimus media modumque peccandi, deinde & bona quæ lædi possunt. *Nam præter hæc duo nihil videtur reperiri posse quod species hujus delicti variet.*

4. Omne damnum injuriâ datur adhibitis mediis vel clandestinis vel violentis. Media clandestina voco ea, quorum operatio in oculos non incurrit; violenta contrà, quorum operationem oculis cernimus. *Ita medium clandestinum necandi jumentum est venenum, violentum gladius vel sclopetum.*

5. Possunt autem media violenta rursus vel clandestinè vel apertè applicari. *Nam qui clàm & nemine animadvertere valente, nocturno v. g. tempore gladio pungit meum equum, utitur quidem medio violento sed clàm applicat, videturq; magis clandestinè quàm violenter & apertè delinquere.*

6. Quod res seu bona concernit, circa quæ hoc delictum versatur, dicimus esse ea omnia instrumenta, quæ à naturâ producta sunt, ut hominis vitæ inservirent. *Nam omnia entia, quorum essentia in usu posita est, instrumenta quædam sunt. Unde & omnia instrumenta, à materiâ & usu, quem præbent, definiri solent. v. g. quid calceus? est ex corio quiddam confectum, quo tegimus pedes, ne offendamus. quid gladius?*

dius? Est ferrum quo cum adversariis pugnamus defendendo & offendendo. quid culter? ferrum brevius quo dividuntur res robore, quod manibus hominum inest, secabiles &c. Ita quid sunt res & bona hominum? Omnia ea, quæ natura produxit, ut humanæ vitæ inservirent. Vita autem hominis nihil aliud est, quàm operatio facultatum animæ. Omnia itaq; ea, quibus velut instrumentis exercentur operationes humanæ, sunt bona seu res illæ, circa quas lædendas vel perdendas damnum injuria datum versatur.

7. Instrumenta homini à naturâ ad vitam data vel sunt ei conjuncta vel ab eo separata. *Conjuncta sunt v. g. manus, pedes, & omnes partes corporis organici quod habet; separata, v. g. animalia, arbores, fruges & omnia omninò, quæ non concurrunt ad corpus hominis organicum constituendum, ipsius tamen vitæ inserviunt.*

8. Instrumenta separata sunt vel mobilia vel immobilia. Mobilia sunt, quibus homo diversis in locis uti potest; Immobilia, quæ hominem ad certum terræ locum quasi alligant. *Ita arbor frugifera est bonum immobile, quia hominem eâ uti volentem adstringit ad eum locum, ubi illa terræ suis radicibus adhæret.*

9. Omnia instrumenta porrò vitæ humanæ vel sunt animata vel inanimata, & animata vel vegetativam velut arbores, herbæ terræ adhærentes, vel sensitivam velut bestiæ, vel rationalem animam habentia, qualia sunt servi.

10. *His ita præmissis ostendemus, omnia delicta, quibus damnum bonis hominũ datur vel singularia nomina consequi & delictis publicis accenseri criminaliterq; puniri,* vel generale damni injuriâ dati nomen retinere & magis esse species alicujus privati quàm publici delicti. *Nam iracundia, invidia, vel etiam lascivia quâ quis excitatur ad nocendum alterius rebus tanti non esse videtur, ut pro emendando vitio vel affectu singularis pœna veniat constituenda; nisi alia majoris momenti læsionem illam concomitantia accedant. v. g. virtuoso & aliàs iram temperanti contingere potest, ut animal alterius occidat. Ponas, gallum gallinaceum vicini mei deprehensum à me in horto floribus nocentem occisum. Nemo me iracundum hominem & iram temperare non valentem propterea nominabit. Quin Deus ipse in dictandâ homicidis pœnâ, observata pœnâ talionis non aeq; iracundiæ quàm injustitiæ particularis rationem habuisse videtur. Omni enim homicidæ sive ex iracundiâ sive ex metu sive ex aliquo alio affectu occidenti pœnam mortis retribui præcepit. Quapropter damnum injuriâ datum & nos, imitantes Romanos, magis pro privato quàm publico delicto habemus, hoc agentes ut læso satisfiat pro damno illato. Et hæc etiam caussa est, quare lex Aquilia, quæ de damno injuriâ dato apud Romanos lata est, pariter puniat dolosa & culposa delicta: quasi dolosa non ex aliquo magno vitio perpetrentur.*

11. *Percurrentes ergo bona humana videbimus, quanam damno injuriâ dato accedere possint, ut singularem aliquam speciem delicti constituant & in delictum publicum abeant.* Cùm ergò omne damnum injuriâ datum vel committatur in instrumenta vitæ conjuncta vel separata; videtur illud, quod in conjuncta i. e. membra corporis humani committitur, non in commune damuum injuriâ datum, quod pœnâ vindicativâ corrigitur, incidere. *Nam membra hominis sunt inæstimabilia, & proinde etiam læsio eorundem est inæstimabilis: quæ autem inæstimabilia sunt correctionem, quæ fit mediante pœnâ vindicativâ, utpote proportionem quandam desiderante, non admittunt. Quin, licet subtiliter dicere velis, non membra ipsa, sed usum membrorum cessantem æstimari posse: nullus tamen vir honestus hanc æstimationem admittet: sed procedet in iis, qui acceptâ mercede locant operas laboribus corporis: hi enim patiuntur usum instrumentorum vitæ conjunctorum æstimari. Quâ de caussâ convenientius est, mutilationem membrorum & vulnerationem peculiare delictum publicum statuere. Et ob hoc peculiari membro de eodem tractaturi sumus.*

12. *Porro quia instrumenta vitæ separata alia sunt viventia & animã habentia alia non viventia, & illa rursus recipiunt suas divisiones à facultatibus animæ; videbimus prius, an quod damnum corruptione boni alicujus rationalis, quale est servus, illatum est, aliquid peculiare habeat, ut criminaliter potius quàm civiliter puniendum sit.* Omnis ergò servus vel deterior redditur ratione corporis vel ratione animæ. Corruptio corporis servilis incidit in commune damnum injuriâ datum. *Nam corpus servi æquiparatur corporibus jumentorum. Quapropter etiam lex Aquilia damnum servo datum damnis jumentorum æquiparat, (erant enim apud Romanos servi venales, quemadmodum apud nos jumenta.)*

13. Delictum, quo ratione animi i. e. facultatis illius, quæ hominum propria est, corrumpitur servus, vocatur servi alieni corruptio & excedit malitiâ illud, quod communiter appellatur damnum injuriâ datum. *Nam animus servi corruptus secum importat quàm plurima mala: est autem injustum eò majus, quo plura malum illatum mala alia secum infert. Quis autem ignorat animo servi corrupto multa imò reliqua omnia vitæ instrumenta, quibus servus tanquam instrumentum instrumentorum præfectus est, passura esse detrimentum? Quapropter nostrum erit & de servo corrupto peculiariter dicere, non obstante, quòd jure Romano pro delicto publico & tali quod criminaliter puniendum sit non habeatur.*

14. Bruta pereunt aut deteriora redduntur adhibitis medijs,

diis vel clandestinis vel violentis. Clandestinis mediis annumeramus venenum: unde oritur veneficium animalium. Videtur autem hoc crimen singulariter puniendum & delictis publicis annumerandum. *Nam veneficium animalium præsertim eorum, quib9 vescuntur homines maxima & ingentia damna secum trahere potest nim. mortem hominum iisdem vescentium. Quâ de caussâ de veneficio animalium velut crimine publico singulariter dicendum erit.*

15. Incendium omnium damnorum injuriâ datorum maximum & gravissimum est. *Nam præterquam, quòd committatur medio violento clandestinè applicato, integris universitatibus terrorem incutit, pericula, damnaq; infert. Est ergò & de incendio velut delicto gravissimo & sævissimâ criminali pœnâ afficiendo tractandum. Quâ de caussâ aliquot membris hæc genera damni injuriâ dati propositurì sumus.*

MEMBR. XIII.
DE
MUTILATIONE MEMBRORUM.

1. Mutilatio membrorum videtur esse species quædam injuriæ realis, si tamen rem probè inspicimus, deprehendimus horum delictorum quandam differentiam. *Nam quamvis Ddres soleant vulnerationem referre ad injuriam realem & sub titulo injuriæ de hac tractare; videtur tamen dari & vulneratio mutilatioq; membrorum, quæ injuria realis non est. Descendit enim injuria à contumeliâ, quæ, prout supr. cap. 3. membr. 4. diximus, species quædam est despecientiæ irarum in hominibus caussæ. Contingit autem quem vulnerare alterum non ex superbo & contumelioso animo, quo alter quid ignominiosum patiatur, sed ex irâ quò sentiat molestias & dolores ex læsione corporis, vel ex odio tendente ad interemptionem substantiæ alterius: odium namq; concitat homines, ut aliis malum inferant non propter aliud, sed tantùm quia ferre circa se substantiam alterius hominis nequeunt. de quibus cit. membr. 4. egimus. Quia verò longè diversa sunt, ex odio vel irâ concitatum tendere ad vulnerationem seu læsionem corporis ipsam vel ad molestiam quæ ex sensu factæ læsionis oritur, & operari ex contumeliâ, quam vel superbia vel lascivia quædam excitat, ad hoc, ut alter ignominiosum quid patiatur: sequitur mutilationem membrorum simpliciter loquendo esse quoddam damnum injuriâ datum; tunc verò in injuriam realem transire, quando finis delinquentis non est ipsum damnum, sed ignominia quædam, quæ læso inde suboritur.*

2. Non est autem difficile discernere, quando Legislator de mutilatione tanquam specie damni injuriâ dati & quando de eâ-

dem tanquam injuriâ reali locutus sit. *Nam v. g. jus Saxonicum constituens, ut vulnerato solvatur emenda & interesse, magis tanquam speciem damni injuriâ dati mutilationem considerat: quod etiam inde patet, quia vulnera distingvit in* **Fleisch oder frische Wunden / Kämpfertwunden / Beinschrötige wunden / Lämbden**; *quæ divisio fit ratione tantum damni. Quod si verò vulnera tanquam gignentia injuriam considerantur, non ita possunt dividi, sed petendæ sunt species à partibus, ratione quarum homines majorem vel minorem ignominiam patiuntur. v. g. qui in ignominiam mutilat magis peccat, nasum, quàm aurem abscindendo: est enim ignominia eò major quò magis semper est in conspectu hominum.*

3. Cæterùm cùm mutilationis sint gradus ratione vulnerum inflictorum, nec eadem omni mutilationi pœna criminalis inferri potest. *Hinc jus Saxonicum in vulnerationem gravissimam, quæ vocatur* **eine Lämbde** / *pœnam constituit amputationem manûs vel fustigationem cùm perpetuâ relegatione,* **Landrecht** *lib. 2. artic. 16. quoad reliquas leviores vulnerationes judicibus pœnam arbitrariam dictare liberum relinquit.*

4. Petendi autem sunt gradus pœnarum partim à vulneribus ipsis partim à gradibus iræ vel odii. *Nam principia hujus delicti sunt iracundia, odium, & injustitia particularis. Hinc v. g. qui ab altero ad iram gravi contumeliâ concitatus est mitius puniri debet, quàm cujus iræ levior quædam despicientia caussam dedit.*

MEMBR. XIV. DE SERVI ALIENI CORRVPTIONE.

1. Servi alieni corruptio est, quando servus ratione animi deterior redditur.

2. Contingit corruptio animi servilis duobus modis: vel enim servus qui bonus est redditur malus, vel qui malus est redditur deterior & pejor: quapropter corrumpens servum vel ex virtuoso reddit vitiosum, incontinentem aut intolerantem, vel ex incontinente & intolerante vitiosum, vel ex vitioso vitiosiorem. *Sunt enim servorum quoq; virtutes, quemadmodum & jumentorum.*

3. Corrumpit servum qui facit, ut fiat laborum intolerans & otio deditus, intemperans luxuriis & voluptatibus corporis deditus, avarus ad furta committenda, lascivus, contumax & dominum contemnens, vel domino insidiosus. *Nam virtutes servorum propriæ sunt tolerantia in laboribus corporis, temperantia quanta sufficit*

ne negligat jussa domini, abstinentia à furtis; ulterius enim servus in liberalitate progredi nequit; promptitudo ad obsequia præstanda, modestia, & omnium præcipua fidelitas. Hæ inquam sunt virtutes servi propriæ; quia uniuscujusq; virtus est habitus ille quo suo munere pulchrè quis fungitur: enarratis autem habitibus instructus servus servilia munera pulchrè perficiet; unde hos habitus esse virtutes servorum proprias manifestum est. Quapropter & quando corrumpitur servus quatenus servus est, hoc modo corrumpitur. Potest autem & corrumpi non quatenus servus est. v. g. si persvadeatur, ut occidat alterum, vel seipsum &c. Quo casu subtiliter loquendo non committitur hoc delictum, de quo nunc agimus; sed tantummodo damnum injuriâ datur, dum dominus amittere servum suum ob commissum delictum tenetur.

4. Redduntur porrò servi boni vitiosi vel mali pejores duobus potissimum modis, persvadendo nim. & peccantes occultando. *Dum namq; latitare possunt peccantes ad plura peccata committenda alliciuntur.*

5. Quod gradus attinet hujus delicti, petendi ii sunt à gradibus vitiorum, quibus animus servi inquinari potest, & ita gravissimè peccat, qui reddit servum domino insidiosum. *Nam quemadmodum præcipua omnium virtutum servilium est fidelitas, ita vitium huic virtuti oppositum, omnium vitiorum servilium pessimum est.*

MEMBR. XV.
DE VENEFICIO BRUTORUM.

1. Veneficium brutorum vocamus delictum quo quis bestiam alterius veneno necat.

2. Descendit hoc delictum ex iracundiâ, invidiâ, odio & injustitiâ particulari hujusque pœna non est eadem. *Nam delictum hoc interdum subsistit in nudo damno quod dominus patitur amissione bestiæ suæ; interdum verò sese extendit ad homines, v. g. quando venenum præbetur bestiæ quo vescuntur homines, contingit esu carnium & his noceri. Ex quo fundamentum graduum circa hoc delictum quærendorum hauriendum est.*

3. Venenum ergò præbetur vel bruto quo vescimur vel quo non vescimur; illo casu incidit delictum in simplex damnum injuriâ datum. *Nam si canem vel equum veneno quis necat, nil aliud mali inde suboritur, quàm ut dominus suum animal amittat, æq; ac si ferro fuisset necatum.*

4. Qui venenum præbent brutis quibus vescuntur homines vel id committunt circa bruta, quæ unius cujusdam domini sunt, vel quæ ad integrum pagum, oppidum vel magnam partem alicujus civitatis spectant; hos longè gravius peccare quàm illos dubitandum non est. *Nam quò ad plures homines pertingit malum, eò gravius est injustum.*

5. Qui bruta certi cujusdam domini veneno necant gladio feriri solent tunc, quando ingens damnum datum est & pecora aliquot perierunt. *Nam ad hanc pœnam progrediuntur Ddres propterea, quòd damnum sit magnum & cum magno hominum, eorum scil. qui in familiâ domini sunt & his brutis vescuntur, conjunctum periculo.*

6. Veneficium ad periculum vergens integrarum universitatum est venenatio pascuorum, cui crimini, si hominibus inde nocitum sit, jure Saxonico constituta hæc pœna est, ut delinquentes vivi comburantur, si non nocitum sit, fustigatio dictari solet. *Hæc tam severa pœna meritò videtur constituta; quia extremè vitiosum oportet esse hominem qui ductus irâ, odio, invidiâ, vel etiam avaritiâ, (solent enim carnifices pascua venenare, quò lucrum faciant ex coriis enecatorum pecorum) perpetrat malum ad quamplurimos innocentes homines sese extendens.*

MEMBR. XVI.
DE
INCENDIO.

1. Potentia incendii activa non una in homine est. *Nam varia sunt quibus homines redduntur caussæ efficientes incendii: alii ducti lucri cupiditate id faciunt, alii vindictæ studio, alii ex invidiâ alii ex odio. Ducti lucri cupiditate duorum sunt generum: alii enim locant operam acceptâ mercede, alii intendunt spoliationem & furta.*

2. Hinc incendium possumus dispescere in incendium simplex & cum intentione furandi, spoliandi, occidendi conjunctum. *Nam qui furandi, spoliandi vel etiam occidendi animo incendium committunt delictum delicto cumulant: delicti enim alterius perpetrandi caussâ delinquunt: sed ducti odio, irâ, invidia subsistunt incendio perpetrato.*

3. Videtur etiam incendium dividi posse in violentum & clandestinum. *Quamvis enim in incendio adhibeatur medium violentum, cujus operatio satis occurrit in oculos; caussa efficiens tamen vel clandestinè vel violenter ignem applicare potest.*

4. Incendio simplici clandestino, quod hujus loci est (violentum enim ad vim publicam videtur referri debere) diversæ

pœnæ

pœnæ sunt dictatæ. Ea, quæ jure Romano comprehenditur, introducta est respectu habito ad damnum illatum. *Nam distingvit jus civile inter incendium in civitatibus commissum, l. ult. §. 1. ff. de incendio. & inter id quod circa casas aut villas committitur, l. capitalium 28. §. incendiarii 12. ff. ad L. Cornel. de sicar.* Constitutio verò Carolina rationem habuit terroris publici, qui hominibus incutitur non attento damno an magnum vel parvum esset. *Nam omnibus incendiariis pœnam dictitat hanc, ut vivi comburantur. Ordinat. art. 125. quæ pœna & in foro Saxonico de consvetudine recepta est.*

PARS PRIMA
Hujus Membri
DE
HIS QVÆ DELICTUM INCENDII AGGRAVARE VIDENTUR QVATENUS AUGEANT POENAS VEL NON.

1. Incendio simplici graviora videntur, quæ committuntur à mercede conductis vel etiam furandi, spoliandi vel occidendi gratiâ, it. reiterata. *Nam reiteratio in nonnullis delictis auget pœnam, unde & quæri debet, an & in hoc delicto id operetur: intentio autem lucri facit delictum delicto cumulari, quod simplici fœdius haberi meritò debet.*

ARTIC. I.
DE
INCENDIO REITERATO.

1. Incendio reiterato graviorem pœnam non dictitant Ddres, cùm tamen in latrocinio, parricidio, veneficio id observent, ut vel trahæ imponi jubeant reum vel forcipibus candentibus ustulari, imò, si reus præter incendium etiam latrocinium, vel parricidium commiserit, soleant ustulatione vel trahæ impositione pœnam ignis aggravare. *Rationem reddere oppido difficile est. Si enim latrocinium vel veneficium junctum incendio facit præter pœnam ignis dictitandam impositionem trahæ ustulationemq; forcipum, quare non itidem incendium superveniens incendio? Et quanquam respondeant Ddres, nullibi quicquam de exasperatione hujus supplicii expressè constitutum reperiri: id tamen non videtur sufficere: quia quæritur, annon id per interpretationem extensivam, petitâ similitudine à latrociniis, parricidiis, veneficiis fieri debeat. Videtur ergò aut ratio dissimilitudinis dicenda aut ad similitudinem procedendum. Si dicatur nec adulteris nec furibus*

aggra-

aggravari pœnam ob reiterationem, rursus quæro, quare & non hisce, & quæ est ratio differentiæ? Ut ex propriis hujus materiæ principiis progrediamur, dicimus, semper inspiciendam esse caussam, quæ moverit quemq; Legislatorem ad dictandam pœnam criminalem & quidem gravem, hanc enim satis indicaturam esse, quando pœna sit augenda vel minuenda. Itaq;, quod attinet adulterium, notandum, in hoc puniendo haberi respectum intemperantiæ magis quàm læsionis: qui enim eò intemperantiæ pervenit, ut semel committat adulterium, satis vitiosus est & quidem adeò, ut nullam præterire occasionem passurus sit, quò minus peccet. Unde in hoc ex accidenti & casu fit quòd sæpius vel semel delinquat, caußâ pœnæ semper eâdem permanente. In furto dictata est pœna laquei furto magno seu decem thaleros excedenti, & in hac subsisti jubetur quantacunq; sit summa. Quâ de caußâ sive quis uno furto 30. thaleros auferat, sive duobus aut tribus, manet ipsum pœna laquei, quia caussa pœnæ manet una, excessus nim. decem thalerorum quantuscunq; tandem ille sit. At latrocinii pœna illata est ob homicidium: cùm ergò in latrociniis pluribus sint multæ caussæ, etiam multas pœnas ex mente LLatorum infligi necesse est. Unde patet, manente caußâ unâ, etiam pœnam manere unam, & multiplicatâ pœnæ caußâ, etiam eam multiplicandam esse. Quid ergò dicendum de incendio? Caussa pœnæ est terror publicus multorum hominum, non addito, quanta ea debeat esse multitudo, an civitatis vel opidi vel pagi: adeoq; sive quis terruerit civitatem sive pagum, igni subjicitur cremandus: itaq; in exasperandâ pœnâ incendia numerari nequeunt: fortasse enim unâ in civitate tot terrentur homines, quot in quinquaginta pagis. Quapropter cùm territio multitudinis hominum indefinitæ sit caussa pœnæ, multiplicatio incendii non multiplicat caussam pœnarum: & proinde nec pœnas. Hoc pacto dubitando & disceptando videmur ad solidum & internum aliquod principium Ddribus in pronunciando non modo in præsenti, sed & in omnibus delictis circa multiplicationem pœnæ in reiteratione observandum pervenisse. Illa enim communia principia quibus Ddres utuntur hac in parte neminem satis certum reddere possunt.

ARTIC. II.
DE HIS QUI SPOLIANDI NECANDIQVE GRATIA INCENDIA COMMITTUNT.

1. Non videmur aberrare, si incendium dividamus in simplex & cum latrocinio, rapinâ, furtove conjunctum. *Nam simplex*

unicum

unicum est & simplicem meretur pœnam: alterum verò non simplex est ex pluribus delictis compositum, & majori pœnâ videtur afficiendum.

2. Simplices incendiarii sunt, qui ex odio, invidiâ, iracundiâ id faciunt, *solentq; germanis vocari* Brenner. At qui latrocinandi vel rapiendi caussâ incendunt, seditiosi vocantur incendiarii, *German.* Mordbrenner.

3. Quamvis verò jus Saxonicum differentiam hanc incendiariorum observârit & simplicibus incendiariis pœnam gladii; seditiosis denen Mordbrennern pœnam rotæ dictarit Landrecht. *lib.* 2. *artic.* 13. Ordinatio tamen Carolina omnibus incendiariis sine distinctione pœnam ignis constituit. *Et hæc pœna, non observatâ dispositione in* Landrecht/ *consvetudine etiam in terris Saxonicis infligi solet.*

4. Incendium furandi caussâ & cum furto aut etiam acceptâ mercede commissum non graviori, quàm simplicis incendii supplicio, punitur. *Nam licet ejusmodi delictum ab avaritiâ proveniat, & deterius esse videatur eo, quod ex iracundiâ vel invidiâ perpetratur; quia tamen avaritiæ vitium tantum non est, ut majorem igne pœnam mereri possit, & legislatores nostri respexerunt ad terrorem hominibus incussum in incendiis puniendis, non ad vitium, quo motus homo eum incussit: neglectâ consideratione avaritiæ retinetur simplex incendii pœna.*

5. Quòd si puniendus sit incendiarius, qui præter hoc delictum commiserit latrocinia, veneficia, parricidia, decernunt ei Ddres præter pœnam ignis ustulationem forcipum, trahæque impositionem. *Nam licet pœna ignis sit satis horrida, non tamen à præscriptâ in ordinatione Carolinâ forcipum ustulatione recedendum est: quia constat & rotæ pœnam satis crudelem esse.* Quapropter si sint incendiarii seditiosi, qui plura incendia perpetrarunt, & cum his homicidia rapiendi gratiâ; sine dubio pro numero commissorum homicidiorum etiam prehensiones forcipum dictandæ ipsis erunt.

PARS SECUNDA
Membri decimi sexti,
DE MINUENTIBUS POENAM INCENDII,
ARTIC. I.
DE CAUSSA EFFICIENTE INCENDII NON SATIS MANIFESTA.

1. Non dubitandum est pro caussâ efficiente proximâ & immediatâ haberi mandantes incendium. *Ratio suprà tradita & aliquoties repetita est.*

2. Qui cum aliis de perpetrando incendio conveniunt, licet ignem non apponant, facto tamen præsentes sunt, aut in excubiis stant nullâ merentur veniam. *Nam ut partes societatis totius incendii caußâ susceptæ puniendi sunt. Si enim societas est caussa efficiens alicujus delicti, etiam eadem punienda est.*

3. *Ex his apparet non facilè posse emergere dubium de caußâ efficiente, nisi confessus fuerit reus incendium de quo non constat. Quod quando fit, quomodo procedendum sit jam circa praecedd. delicta declaratum est.*

ARTIC. II.
DE
INCENDIO CULPOSO.

1. Ddres nullo fermè in delicto æquè gradus culparum, an scil. ex latâ, levi vel levissimâ culpâ peccatum sit, observant, quàm in hoc. *Habet namq; naturam damni injuriâ dati, in quo delicto præ cæteris gradus culpæ observari possunt; quia hi gradus hoc in delicto petuntur à gradibus prudentiæ & diligentiæ quam paterfam. circa bona externa adhibet; qui satis obvii sunt.*

2. Est autem culposum delictum, ut patet ex dictis *praeced. cap.* quod contingit operatione ejus, qui non ab incendio tanquam fine excitatus est ad operandum, hoc ipso tamen, quo operatus est, ita vel ita caussa caussæ incendii exstitit.

3. Existit verò quis caussa caussæ, dum non observat inter operandum id quo, ne qua caussa incendii contingat, impeditur. Quique non observat quod omnes homines observarent culpam latam; qui omittit observare quod mediocriter diligentes patresfamiliâs non omitterent, culpam levem; qui omittit quod diligentissimi & prudentissimi patresfam. non negligerent, culpam levissimam commisisse dicitur.

4. Quemadmodum verò cæterorum delictorum ea, quæ culposa sunt non ordinariâ dolosi criminis pœnâ puniuntur; ita nec in hoc fieri debet. *Traditum enim est cap. præc. ordinariam pœnam infligi ei, qui est caussa efficiens proxima & immediata delicti, non ei, qui caussa remota seu caussa caussæ est.*

5. Culposi incendii pœna est arbitraria, augenda vel minuenda ratione graduum culpæ. *Nam culposis delictis talis pœna infligi solet, quæ doceat reum imposterum cautius mercari & diligentius observare, ne quid agat quod caussa incendii comitetur. Quò autem homines negligentiores fuisse deprehenduntur, eò major dolor commonefaciens*

ens imprimi debere videtur. Hinc rectè Ddres procedunt dictando circa culpam levem & levissimam pœnam carceris & pecuniariam, circa latam relegationem vel etiam fustigationem pro ratione circumstantiarum & prout damnum majus vel minus datum fuit.

ARTIC. III.
DE
INCENDIUM PERPETRANTIBUS
EX AFFECTU.

1. Nullus prætendens se ex invidiâ & odio commisisse incendium ullam pœnæ mitigationem impetrare potest. *Sunt enim hi affectus ex se mali, nec festinatione aliquâ præoccupant hominem, quò minus iis rationem rectam opponere possit. Quapropter quemadmodum vitiorum, ita & istorum affectuum sibi homo caussa est, & mediante aliquo horum tanquam potentiâ mali activâ operatus vitioso æqualis est. Unde & eos, qui ex invidiâ vel odio incendunt, simplicibus incendiariis & ordinariam pœnam merentibus annumeravimus.*

2. Nec calorem iracundiæ allegans ab ordinariâ pœnâ liberari poterit. *Nam qui concitatur irâ ad tale facinus perpetrandum, quod maximè proæreticum est, non ex festinatione nimiâ affectûs præpediente judicium intellectûs peccat, sed ex vitio iracundiæ.*

3. Quòd si ex metu factum sit incendium, dubitari potest, annon ordinaria pœna mitiganda sit. *Nam qui ex metu mortis peccant, præsertim si videant, se aliter, quàm hoc peccatum suscipiendo, malum imminens, mortem nim. effugere non posse, videntur ex tali affectu peccare, cui recta ratio non facilè resistere potest: metus namq; mortis adigit sæpè virtuosos homines ad committendum, quod aliàs nunquam facerent. Ponamus v.g. Titium in suis ædibus detinere rem Stichi, quâ possit probare, Stichum furtum commisisse, ut adeò huic pœna laquei metuenda sit, ni faciat, Titium illam rem, quâ in probatione usurus est, amittere: cumq; multa quærendo media nullum aliud reperire queat, quàm hoc, si domum Titii incendat, quò res detenta vel comburatur vel aufferri possit, incendit ejusdem ædes. Quæritur quâ pœnâ hic afficiendus sit? Sanè habuit Stichus animum & intentionem effugiendi pœnam mortis potius quàm nocendi; ut adeò non ex vitio damni injuriâ dati productivo sed affectu præventus operatus sit. Quapropter non dubito tali in casu pœnam mitigandam esse: deprehendo etiam à Ddribus id observatum, dictatâ hoc modo delinquenti gladii pœnâ.*

ARTIC. IV.
DE
INCENDIARIIS POENITENTIBUS.

1. Incendiarius vel in ipso facto vel post factum pœnitet; & hic quidem à pœnâ ordinariâ non liberatur. *Nam & in perfectè vitiosos pœnitentia post factum cadit; quando enim anxii sunt metuentes iram Dei vel pœnas publicas, optant interdum se non peccasse; à peccatis tamen datâ occasione non abstinent. His nihil potest pœnitentia prodesse. Satis autem perfectè vitiosum esse incendiarium indicat hoc, quod suscipit tale quid perpetrandum quod nullâ pœnitentiâ corrigi potest. Licet enim incendiarius paratus sit damnum illatum restituere; terrorem tamen panicum per incendium subortum nullâ pecuniâ pensare potest.*

2. Qui in ipso facto, antequam consummatum sit incendium, pœnitet, non videtur ordinariæ pœnæ subjiciendus. *Indicat enim hoc, delinquentem affectu magis præreptum, quàm ex vitioso habitu peccasse. Afficiendus ergò est pœnâ eum emendante, quò imposterum majorem operam det debellandis affectibus trahentibus ad mala agenda. Delicto enim nondum consummato, cessat terror, ob quem ordinaria pœna constituta est.*

3. At si immediatè actum ultimum consequatur pœnitentia, quid erit statuendum? *v. g. si quando apponens ignem videat jam ardere domum & agnito malo cujus caussa efficiens fuit, ipse convocet homines ad extingvendum ignem. Sanè quia terror jam excitatus est caussa pœnæ existens, videtur hæc pœnitentia parum prodesse. Ita namq; solent homicidæ aspicientes cadaver occisi deflere factum, quod tamen ipsis nihil prodest. Verùm cum incendiariis constituta sit pœna talis, qualis non nisi in vitiosissimos homines statuenda est; superveniens autem pœnitentia statim in actu, quando malo remederi adhuc potest & ignis exstingvi, arguit in delinquente extremam vitiositatem non esse. Quapropter etiam Ddres meritò tali in casu pœnam mitiorem dictare solent.*

ARTIC. V.
DE
COMMITTENTIBUS INCENDIUM EX IMBECILLITATE QUADAM.

1. Imbecillitas muliebris nihil prodest mulieri, pro impetrandâ mitigatione pœnæ, nisi præter imbecillitatem quâ communiter laborat sexus fœmininus deprehendatur imbecillitas demen-

tiæ

tiæ cuidam proxima. *Nam mulier progrediens ex vitio ad talem terrorem panicum excitandum & rem tam periculosam suscipiendam non imbecillitate quâdam muliebri laborat, sed ultra sexûs hujus impotentiam quid committit. Quia tamen nonnullæ circumstantiæ arguere possunt, nimiâ muliebri imbecillitate delinquentem mulierem laborasse, ut dementi similis compareret: videtur ipsi quodammodo parcendum. Ponamus mulierem audientem, maritum in cauponâ ludere & magnam pecuniæ summam amissurum esse, si ludendo perrexerit, cùm non auderet eum revocare domum & sciret monitum maritum non pariturum esse, hoc consilii suscipere, accendendã esse partem domûs eam, quæ accensa non multum damni allatura sit, quò ita ad extingvendum ignem veniens maritus deserat cauponam. Eritne hæc mulier, non habitâ ratione imbecillitatis muliebris, ad ignem condemnanda? non puto. Quin si appareat, eam non ira concitatam fecisse incendium, sed solâ intentione revocandi domum maritum, ne amitteret pecuniam, ne quidem pœnam gladii sed virgis in carcere cædendam esse dictarem. Nam parsimonia, quæ mulieribus naturalis est, reddidisse illam mulierem dementem videtur, ut non perpenderet, quàm periculosum esset quod susciperet.*

2. Peccant etiam ex imbecillitate quâdam minorennes, præsertim qui primùm pubertatem adepti nondum sedecim annos complêrunt: hi non sunt ordinariâ incendii pœnâ afficiendi. *Nam licet progredientes ad faciendum incendium vitium suum prodant: non tamen ejusmodi homines extremè vitiosi dici possunt. Judicium enim rationis adhuc ipsis debile inest, magis, quàm crebris vitiosis actionibus corruptum: unde extremè vitiosi dici nequeunt, per ea, quæ praeced. cap. demonstravimus. Quia verò ordinaria incendii pœna tam severa est, ut non nisi vitiosissimis infligi possit: meritò ab ordinariâ pœnâ statuendâ abstinendum. Quare solent Ddres gladii pœnam dictare vel ad minimum magistratus arbitrio ordinariæ pœnæ mitigationem committere.* Porrò hisce minorennibus similes reputandi impuberes pubertati proximi, quorum ætatem deprehenditur malitia supplevisse.

ARTIC. V.
DE
INCENDIO MINUS INJUSTO.

1. Incendium vel ab initio statim minus injustum videtur vel ex post facto ob correctionem injusti factam mediante restitutione damni. *De quo utroq; nobis nunc dicendum erit.*

2. *Quò verò inveniamus præcipuos modos, quibus incendium videtur minus injustum reddi, ita progrediemur:* Omnis incendiarius

vel incendit proprias ædes vel alienas; & qvi proprias incendit vel id facit eâ intentione ut, igne latius serpente, aliis, vicinis nim. (u-is vel civitati toti noceat, vel nulli nociturus, peccans ex lasciviâ & petulantiâ fortè suas res temerè absumendi. Qui suas ædes incendit, ut aliis per hoc noceat, sine dubio ordinariæ pœnæ subjiciendus est. *Nam major hujus hominis est ira, invidia, odium quàm aliorum incendiariorum; qui enim propriis rebus non parcit, ut peccet, extremè vitiosus est. Et quamvis extincto igne, antequam ad vicinorum ædes perveniret, nemini damnum sit datum, & ita, quatenus incendium est species damni injuriâ dati, pro consummato delicto haberi nequeat: nihil tamen hoc incendiarium juvat; quia legislatores nostri non rationem damni habuerunt legem de pœnâ incendii ferentes: sed potius terroris illius excitati in aliquâ universitate ob periculum ruinæ toti urbi, oppido, pago &c. imminens.*

3. Qui autem non nocendi animo, sed ex lasciviâ & petulantiâ suam domum incendit, videtur quidem minus peccare, quàm qui id facit animo aliis nocendi, & quidem si nemini nocitum sit: non dubitatem tamen ipsi ordinariam dictare pœnam, nisi minorennitas vel alia accederet circumstantia. *Nam legislatores ad qualitatem vitii gignentis incendium non respiciunt: sed ad hoc, quòd incendium sit caussa magni terroris. Et hoc singulare est in hoc delicto, quòd delinquens ob terrorem, cujus caussa remota magis quàm proxima videtur esse, tam severè puniatur. Quare nihil interesse videtur, sive invidia, sive odio, sive iracundia ductus quis terrorem incutiat. Unde nec excusari posse videtur prætendendo lasciviam: non tamen dissvaderem, si tanta fuerit hominis lascivia, ut præ eâdem cogitare non potuerit terrorem qui comitaturus fuerit incendium, posse in eo ordinariam pœnam quodammodo mitigari.*

4. Incendens ædes alienas licet minimi momenti, aut ita, ut incendium parum damni intulerit, non est immunis ab ordinariâ pœnâ. *Nam sæpius diximus, Legislatores nostros nullum respectum damni dati habuisse in determinandâ pœnâ ordinariâ.*

5. Longè minus quicquam ab ordinariâ pœnâ remittetur ei, qui offert restitutionem damni illati. *Nam damno licet restituto, nihilominus manet terror ille ex periculo maximo, quod toti civitati vel universitati imminebat, natus.*

ARTIC. VI.
DE
POENIS ATTENTATI INCENDII.

1. Videntur legislatores nostri etiam conatui ad actum ul-

timum

timum pervenienti pœnam ordinariam dictare voluisse. *Nam constitutio Electoralis ordinariæ pœnæ subjecit eos, qui materiam apposuerunt igni concipiendo aptam postea inflammatam, licet illa nullum habuerit effectum in ædibus accendendis. Tamdiu autem in conatu subsistit delictum, quamdiu effectus, cujus gratiâ caussa efficiens operata est, nondum obtentus est. Et Ddres de reliquis delictis tradunt, pro plenè consummato esse habendum, licet delinquens, quantum in se fuit, omnia perfecerit, modò ex accidenti effectus cessaverit, ita v.g. si quis propinaverit venenum & operatio veneni in corpore necandi cessaverit: veneficus, licet omnia fecerit, tamen in conatu crimen consistere & delinquentem ordinaria pœna non esse afficiendum. Item si latro aliquem ita vulneraverit, ut putet jam mortuum, eumq; spoliaverit, ordinariâ pœnâ non afficitur. Quare verò hoc in delicto etiam conatui pœna dictata est ordinaria? Scil. punitur incendium ob terrorem incussum: at hoc fit, si vel sola materia apposita accensa sit, licet ædificium non fuerit accensum. Ratio autem quæ allegatur in Constitutione Electorali part. 4. Const. 17. his verbis,* dan an der Mißhändeler willen dißfals nicht gemangelt/ *nimis generalis est, nec ritè procederetur, si hæc ratio admitteretur alius in delictis.*

MEMBR. XVII.

DE

DELICTIS CARNIS ET IN SPECIE DE CONCUBINATU.

1. Delicta carnis voco ea, quæ committuntur ex concupiscentiâ voluptatum, quas percipiunt homines ex tactu in cibo, potu & re venereâ.

2. Vitiositas gignens delicta carnis est intemperantia. *Nam temperantia habitus est occupatus in moderandâ concupiscentiâ voluptatum, quas percipiunt homines ex tactu in cibo potu & re venereâ. Proinde delicta ex concupiscentiâ harum nata principium habebunt intemperantiam.*

3. Quapropter in investigandis delictorum carnis speciebus, paullò accuratius in naturam intemperantiæ inquirendum est. *Nam diversa intemperantiæ vitiositas parit quoq; diversa delicta.*

4. Duo ergò sunt delictorum carnis præcipua genera, quorum alterum versatur in voluptatibus iis, quæ percipiuntur ex tactu in cibo potuque: alterum in iis, quæ ex tactu in re venereâ. *Nam hæc sunt illa duo quæ intemperantem reddunt.*

5. Omnis intemperantia vel versatur circa objecta naturaliter in homine voluptatem creantia vel circa ea, quæ non naturaliter jucunda sunt, sed ex quibus intemperans præter naturam jucunditatem capit. *Ita v. g. qui delectatur esu carnium bovinarum versatur circa objectum quod naturaliter affert voluptatem homini vescenti: at qui carnes bovinas & alias, quibus communiter vescuntur homines, negligit tanquam vulgares, quæritq; voluptatem ex carnibus glirium, murium, felium, occupatur circa ea, quæ naturaliter non sunt jucunda & à quibus cæteri homines naturaliter abhorrent.*

6. Versati in objectis naturaliter parientibus voluptatem, peccant desiderando voluptates supra modum. *Nam quæ naturaliter jucunda sunt licitè appetimus, & non peccamus nisi excedendo modum in iis appetendis.*

7. Qui voluptates concipiunt ex objectis naturaliter non jucundis horrendi sunt & abominandi. *Nam hi videntur in appetendis voluptatibus omnem humanam naturam deposuisse.*

8. Nullam intemperantiam Respubl. æque punire solent, quàm eam quæ peccat in concupiscentiâ voluptatum, quæ percipiuntur ex tactu in re venereâ. *Nam qui peccat circa cibum & potum non æquè lædit Rempubl. ac qui circa rem veneream: res enim venerea concernit procreationem hominum; quam debito modo fieri Reipubl. interest.*

9. *His præmissis, species considerabimus delictorum carnis, quæ versantur in re venereâ, procedentes hoc modo:* Omnis intemperans ratione rei venereæ peccat, vel quòd non observet modum in appetendis objectis naturalibus vel appetendo objecta non naturalia. *Voco autem objecta naturalia fœminas à quarum consvetudine naturaliter non abhorremus.*

10. Modum non observans in voluptatibus ex objectis naturalibus appetendis omnis ille est, qui non propagandæ sobolis & certæ familiæ parandæ gratiâ delectatur re venereâ, sed ob hoc tantùm rem veneream tractat, quò appetitui tendenti ad voluptates tactum in re venereâ comitantes satisfaciat. *Nam qui verè temperans est ulterius non ducitur his voluptatibus, quàm quatenus res venerea prodest ad familiam & posteros parandos. Quapropter Reip. interest videre, ne cives solius libidinis caussâ rem veneream exerceant, neve fœminis, quæ, ut sint caussæ sociæ in procreatione liberorum, à naturâ productæ sunt, utantur velut instrumentis suæ libidinis.*

11. Solius libidinis explendæ gratiâ consvetudinem habens cùm fœminino sexu vel certam aliquam eligit cum quâ semper conversatur vel vagas sectatur libidines, passim sibi quærendo instrumenta his inservientia.

12. Fœ-

12. Fœmina ad hoc electa, ut quis semper cum eadem rem habeat & illi soli adhæreat actus venereos exercendo concubina vocatur.

13. Concubinatus est societas inter marem & fœminam inita in hunc finem, quò hæc præstò sit mari ad exercendos cùm eâ actus venereos, non propagandæ familiæ gratiâ.

14. Concubinatus jure civili non deprehenditur prohibitus. *Licet enim contra temperantiam peccet homo, qui solâ voluptate non propagandæ familiæ gratiâ ductus rem veneream tractat: vix tamen potuit hoc intemperantiæ genus apud Romanos sine maximis inde emergentibus incommodis pœnis coërceri: notum quippe est, quàm horrenda crimina sodomitica commiserint cives Romani; quæ, prohibito concubinatu, sine dubio multiplicata fuissent. Demonstratum autem suprà est, Legislatorem instar boni medici sæpè morbis medicinam non applicare, si videat longè graviora mala subsecutura esse.*

15. Nos Christiani singula vitia exactius fugientes & edocti verbo divino omnem rem veneream extra matrimonium pro peccato habendam, concubinatum inhibemus, & similem scortationi reputamus. *Jubet enim Paulus ad evitandam scortationem quemq; habere suam uxorem. Quin & jus naturæ dictitat, actus venereos solius voluptatis percipiendæ & non liberorum procreandorum gratiâ susceptos jam in quandam incidere intemperantiam. Quemadmodum & eos contra temperantiam peccare dicimus, qui non nutriendi corporis, sed solius voluptatis gratiâ edunt vel bibunt. Ac proinde Serenissimus Elector Mauritius Anno* 1550. *concubinas & eos qui has alunt arbitrariè puniri voluit.*

MEMBR. XVIII.
DE SCORTATIONE.

1. Scortatio seu fornicatio est concubitus alicujus soluti cum meretrice itidem solutâ, differtq; à stupro. *Nam stuprum cum honestâ personâ committitur, scortatio cum meretrice.*

2. Est verò meretrix quæ non ex amore uni adhæret, sed passim venientes admittit: estque non unius generis. *Nam alia admittit scortatores quæstûs, alia libidinis gratiâ.* Propriissimè loquendo meretrix est quæ quæstûs gratiâ sese præbet instrumentum libidinis aliis hominibus. *Hinc latini dictam volunt meretricem à merendo, quod suâ impudicitiâ stipendia faciat.*

3. Scortatio ergò provenit partim ab avaritiâ in nonnullis meretricibus, partim ab intemperantiâ traducente hominem ad hoc, ut sine discrimine cum quâvis personâ coeat, & ex varietate

voluptatem quærat. *Est namq; intemperantiæ quædam species in hoc posita, quòd varietatem objectorum quærat: idq; luculenter videmus in altero genere intemperantiæ, quod circa cibum & potum est occupatum: solent enim qui in hoc genere intemperantes sunt varietatem obsoniorum quærere.*

4. Delictum hoc jure civili impunè committi potest, cujus rationem *præced. membr. n.* 14. reddidimus, (*sufficiebat enim olim apud Romanos, si mulieres nomen suum profiterentur & admitterent, ut albo inscriberentur: satis enim pœnarum adversum impudicas in ipsâ professione flagitii credebant. Tacit. lib.* 2. *annal. cap.* 85.) sed in Electoratu Saxoniæ, ex constitutione D. Augusti, meretrices publicè venale corpus habentes relegantur, fornicatores carceris vel etiam pecuniariâ pœnâ plectuntur.

ARTIC: I.
DE
AUGENTIBUS POENAM SCORTATIONIS.

1. Pœnam meretricibus constitutam vix potest reiteratio augere: scortatores autem ob reiterationem gravius puniri possunt. *Nam meretrix, quæ venale corpus habet & sese publicè prostituit, toties peccat, quoties occasio sese offert, & caussa puniendi est avaritia & concupiscentia mulieris, quæ in eâdem perpetua est: ut adeò reiteratio concubitûs parum veniat inspicienda. At scortator ob semel factam scortationem nondum vitiosus dici potest; quia fortasse ex in continentia peccavit, unde & pecuniariâ vel carceris pœnâ afficitur: sed si aliquoties reiteravit, ut videatur vitium intemperantiæ positum in vagis libidinibus quærendis acquisivisse, sine dubio pari cum meretricibus pœnâ, relegatione nimirum, plectendus erit.*

2. Gradus pœnæ in meretrice potissimum ab impudicitiâ peti possunt, ut, quò major sit impudicitia, eò gravior existat pæna. *Nam sive ex intemperantiâ sive ex avaritiâ meretrix peccet, semper eò majus est vitium ejus, quò magis impudicè peccat. Hinc si mulier nuda in conspectu hominum coitum admittat, sine dubio relegationis pœna, quæ ordinaria est, non sufficiens erit & loco hujus dictanda gravior, fustigatio nim. Quò namq; pudicitia magis fœminas decet, eò gravius in iisdem impudicitiæ vitium puniendum est, auctis secundum gradus hujus vitii pœnis.*

ARTIC. II.
DE
MINUENTIBUS SCORTATIONIS POENAM.

1. Paupertas quidem caussa delictis existens minuere pœnas solet, sed in meretricibus non videtur esse attendenda. *Nam licet pauperes sint, non tamen propterea ex imbecillitate peccant, quemadmodum qui ducti paupertate furtum committunt: sed fugientes labores corporis, quibus sese honestè sustentare possent, eligunt hoc vitæ genus otiosum & jucundum, & ita ex vitio peccant potius quàm ex imbecillitate. Electio namq; certi vitæ generis vitium arguit.*

2. Mitigatur autem pœna in eâ, quæ non publicè se prostituit, sed clàm meretricio modo vivit. *Nam ejusmodi meretrix suâ impudicitiâ non æq; scandalum præbet, nec tantam habet, quanta est in iis quæ publicè venale corpus habent. Cùm ergò meretrices peccent per impudicitiam suam, mitius puniri etiam debent quæ minus impudicæ sunt. Hinc regulariter carceris pœna meretrici clàm meretricio more viventi in Electoratu Saxoniæ constituta est, quæ tamen pro ratione circumstantiarum augeri potest.*

MEMBR. XIX.
DE
STUPRO SIMPLICI.

1. Stuprum est delictum carnis in fœminam honestam commissum: estque duplex: *aliud enim in planè invitam committitur, aliud in non dissentientem. Hinc oritur divisio stupri in simplex & violentum. Nam stuprum in ignorantem Ddres tractatui de simplici stupro immiscent. Quos nos sectabimur, cùm parum intersit: quo loco tractationem instituas.*

2. Oritur stuprum partim ex intemperantiâ, quâ quis tractus mulieri honestæ & hactenus non impudenti pudicitiam adimit i. e. concupiscentiâ suâ facit, ut reddatur impudica & deponat virtutem, quæ quàm maximè mulieres decet; partim ex injustitiâ: *sumit enim sibi stuprator licentiam utendi velut instrumento libidinis fœminâ, quæ per honestatem hactenus digna erat, ut fieret materfam. & honesto matrimonio jungeretur.*

3. Pœna stupratorum partim civilis est, quam nos solemus vindicativam appellare, partim criminalis. Pœna civilis introducta jure divino est, ut stuprator mulierem stupratam dotet & ducat. *Nam id videmus præcipi Exodi 22. v. 16. & 17. Deut. 22. v. 28.* Hodiè communiter receptum, ut stuprator jubeatur eam aut ducere aut

dotare. Est autem hæc pœna civilis, *de quâ infrà, quando de delictis privatis acturi sumus, plura dicentur*, sapientissimè à Deo introducta. *Nam cùm injustum particulare, cum quo stuprum conjunctum est, in hoc positum sit, quòd, quæ per pudicitiam suam hactenus digna habita est, quæ fieret materfam. nunc velut instrumentum libidinis in usum venereum assumpta sit: non potest melius fieri correctio, quàm ut stuprator eam dotet & ita quod sibi debetur pro oneribus matrimonii ipse sibi solvat eamq; ducat, quò hoc pacto reddita materfam. recuperet quicquid ablatum est. Ac proinde optandum esset, ut strictè verbo divino inhærentes copulativè procederemus. Nam si liberum relinquitur stupratori stupratam ducere vel dotare; & ille eligit dotationem, nondum videtur injustum satis correctum: licet enim ratione dignitatis familiæ, ex qua oriunda est,* **ihres standes und herkommens nach/** *satis dotata sit: nullus tamen vir honestus eam dignam matrimonio reputabit: & ita injustum quod perpessa est, nondum satis est correctum.*

4. Pœna criminalis stupratori infligenda, quæ deberet esse gravis, pœnam carceris hodiè non solet excedere. *Nam adimens puellæ pudicitiam fermè æq; peccat ac homicida: satius enim videtur, eam mori quàm vitio impudicitiæ inquinatam esse. Nec obstat, si stuprator sese excuset, eam non invitam stuprum perpessam esse: punitur enim & is ordinariâ pœnâ qui volentem occidit; quia Resp. non vult amittere civem etiam volentem occidi. Adeoq; licet honesta fœmina non invita stuprum perpessa sit; quia tamen æq; propemodum grave est Reipubl. habere civem nullum ac habere vitiosum: meritò in eum qui vitiosam reddit aliquam puellam severiter animadvertendum videtur. Verùm quia sexus muliebris suâ imbecillitate laborat & facilè circumveniri potest: videtur justius imbecillitati sexûs succurrere corrigendo injustum & mitius stupratorẽ delinquentem puniendo: cùm aliàs nonnunquam soleat observari, ut pœnam criminalem subiens immunis sit à pœnâ vindicativâ seu civili & contrà.*

5. Quæritur, an & stuprata pœnâ criminali sit afficienda? Videtur id non statuendum. *Nam & ipsa divina Majestas sexûs fœminei miserta magis hoc egit, ut recuperaret mulier quod amisit, quàm ut pœnis criminalibus afficeretur. Et satis pœnæ subire videntur mulieres dolores partus cæterosq; labores, quibus gravantur puerperæ, maximâ cum ignominiâ subeuntes. His tamen non obstantibus, in Electoratu Saxon. Ordinat. ecclesiast. introductum, ut & fœminæ afficiantur pœnâ carceris. Pro hac pœnâ pugnare potest ratio ista, quòd mulieres præscientes omnia incommoda subsecutura, non tamen deterreantur. Unde cùm ad easdem deterrendas ea non suffecerint, videtur ad magistratûs officium pertinere pœnam addere. Sed ego mallem statuere*

in rei-

in reiteratâ scortatione id circa fœminas statuendum esse: plerumq; enim puellæ ista incommoda non satis perpendere possunt.

PARS PRIMA
Membri Decimi noni.
DE
AUGENTIBUS POENAM STUPRI.

1. Augentia pœnam stupri alia à majori injustitiâ alia à majori intemperantiâ petuntur. *Nam hæc duo genera vitiorum principia stuprorum in homine sunt. Quapropter distinctis articulis proposituri sumus caussas, ob quas augenda venit pœna, indicantes unà, quæ magis ab injustitiâ quæ magis ab intemperantiâ petitæ sint.*

ARTIC. I.
DE
REITERATIONE STUPRI.

Reiteratio stupri singularem ob rationem, quam aliis in delictis non æquè cernere licet, auget pœnam. *Nam cùm in cæteris delictis reiteratio indicet majorem vitiositatē vel faciat caussam pœnæ multiplicari, & per hanc multiplicatam etiam pœnam ipsam; hoc in delicto aggravatur pœna propterea, quòd injustum particulare comitans illud ipsum corrigi nequeat. Ponamus Pamphilum duas aut plures fœminas stuprasse: sanè hic peccavit sciens, se non omnes ducere uxores & per consequens nec injustum sufficienter corrigere posse. Quia verò pœna criminalis propterea legibus dictata levior est, quòd stupratore ducente in matrimonium stupratā corrigi injustum queat: sequitur, quando id fieri nequit, pœnam aggravandam esse. Nam semper gravius punitur qui committit crimen, inferens injustum quod corrigi nullâ ratione potest.*

ARTIC. II.
DE
STUPRO QVOD QVIS COMMITTIT IN FOEMINAM CUJUS PUDICITIAM CUSTODIRE DEBEBAT.

1. Stuprum semper injustius est, si commissum sit ab eo, ad cujus officium pertinet hoc agere, ut stuprata retineat pudicitiam suam integram. *v. g. si Tutor finitâ jam tutelâ, puellam jam redditam viripotentem stupret. Nam auferens bonum alteri, in quo illud custodire debebat, majus injustum committit, quàm alius quispiam. Id quod*

lib. 1. cap. 5. artic. 12. huj. part. demonstravimus. Debebat autem & tutor facere hoc etiam finitâ tutelâ. Quapropter jus civile eidem deportationem dictitat. l. unic. C. si quis eam, cujus tutor fuerit, corruperit.

ARTIC. III.
DE
STUPRO CIRCA FOEMINAM HONESTIOREM COMMISSO.

1. Stuprum in honestiorem fœminam commissum eò gravius puniri debet, quò major illius est dignitas. *Nam quò honestior est fœmina, eò plus damni patitur amissâ pudicitiâ Et hoc ipsum Constit. Elect. part. 4. Constit. 28. verb.* **do aber auch.** *admittit, tribuens judicibus potestatem augendi pœnam ad fustigationem usq;.*

ARTIC. IV.
DE
STVPRO IN FOEMINAM COMMISSO, CUI STUPRATOR REVERENTIAM DEBET.

1. Quò majorem reverentiam debet stuprator fœminæ, eò gravius delinquit. *Est namq; injustius, prout hoc demonstratum dedimus l. 1. cap. 5. art. 12. h. p. ob hoc quòd inæquale longè majus est, quod ex delicto suboritur. Quapropter jus Romanum servum verberonem sese commiscentem cum dominâ ignibus tradi vult l. 1. C. de mulier. quæ serv. propr. se junxer.*

ARTIC. V.
DE
STUPRO IN DEMENTEM MULIEREM COMMISSO.

1. Stuprum in mulierem, quæ demens est, perpetratum gravius paulò est simplici stupro. *Nam committitur quodammodo in invitam: quippe cùm nullus homo quid volens fecisse dici possit, qui judicio intellectus non præditus est: definivimus enim suprà voluntatem appetitionem cum judicio intellectûs conjunctam. Est autem omne injustum eò majus, quò quis magis invitus illud patitur. Hinc p. 4. constit. elector. 26. ejusmodi stupratori dictatur pœna fustigationis & alimentatio mulieris dementis.*

ARTIC.

ARTICUL. VI.
DE
EO QVI MULIEREM INEBRIATAM COMPRESSIT.

1. Est quoque magis injustum inebriatam stuprare & quidem quò minus stuprata magis autem stuprator caussa inebriationis exstitit, quoque magis inebriata mulier fuit, quæ stuprum perpessa est. *Nam quò magis invitæ mulieri pudicitia adimitur eò injustius est stuprum. Augetur autem invitum, si mulier ipsa ebrietatis caussa non existat, sique supra modum fuerit inebriata. Hinc videtur violento stupro propemodum æquandum, quod quis perpetrat in somno vinoq; sepultam sentire stuprationem non valentem. ut adeò judex quandoq; ad eandem pœnam, ac in stupro circa dementem constituta est, progredi valeat.*

ARTIC. VII.
DE
COMMENTARIENSI STUPRANTE FOEMINAM SUÆ CUSTODIÆ A MAGISTRATU COMMISSAM.

1. *Hactenus vidimus, quo pacto stupri crimen ratione injusti cum quo conjunctum est reddatur gravius & majori pœnâ dignum: sequitur, ut contemplemur casum inferentem graviorem pœnam ob nimiam peccancantis concupiscentiam.*

2. Videtur magis ob concupiscentiam quàm injustitiam circa fœminam commissam peccare qui commentariensis est, & mulierem quam accepit custodiendam stuprat. *Nam non habitâ ratione, an fœmina honesta nec ne fuerit, propter suam concupiscentiam puniendus est; quæ gravior in hoc est quàm in cæteris stupratoribus; quia non habitâ ratione incommodorum, quæ consequuntur inde, si captivata mulier imprægnata sit (contingere enim potest muliere gravidâ & non professâ damnatâq; ad mortem unà fœtum necari; aut professâ, pœnam suspendi debere) nec loci, ubi factum committit, qui debuisset ipsi pœnam in memoriam revocare, peccavit. Quapropter in Electoratu Saxon. part. 4. constit. 25. in ejusmodi stupratorem fustigatio cum perpetua relegatione dictata est.*

ARTIC. VIII.
DE
AGGRAVANTIBUS POENAM FOEMINÆ STUPRATÆ.

1. Majori pœnâ videtur digna fœmina honesta quæ cum servo aut

aut aliâ vili personâ rem habet. *Nam quò vilior est persona cui fœmina se prostituit: eò major est ipsius impudicitia & intemperantia.*

PARS SECUNDA
Membri decimi noni.

DE MINUENTIBUS POENAM STUPRI.

ARTIC. I.

DE EO QVI CUM VITIATA REM HABUIT.

1. Amittit quodammodo naturam stupri quod committitur cum eâ quæ antea vitiata fuit. *Nam licet mulier non publicè profiteatur se meretricem; dum tamen vitiata denuò rem habet, non longè à meretrice abest: ac proinde delictum propius ad scortationem, quàm ad stuprum videtur accedere: est tamen & simplici scortatione gravius; quia delinquens transgressam terminos pudicitiæ magis impudicam reddit, id quod simplex scortator cum perfectè impudicâ rem habens non facit. Unde sequitur, ejusmodi scortatorem paulò graviorem debere sentire pœnam, quàm simplex scortator: non tamen adigendum, ut mulierem vel dotet vel ducat: quia semel amißâ pudicitiâ mulier non amplius in numero fœminarum honesto matrimonio dignarum fuit.*

ARTIC. II.

DE EO QVI CUM DESPONSATA SIBI REM HABUIT.

1. Qui cum sponsâ suâ concumbit ne quidem stuprator videtur dici posse. *Nam delictum originem capit à licito & matrimoniali amore, adeò ut mulier non videatur quicquam injustum pati: neq; enim redditur indigna matrimonio, dum ex consensu jam maritus est cum quo rem habet. Arguit tamen delictum hoc in utrâq; personâ aliquam intemperantiam, dum ante benedictionem sacerdotalem, quam præmitti apud Christianos moris est, concupiscentiâ instigati coëunt. Nam temperans qui est observat omnes circumstantias Quis, Quid, cum quo, Quo tempore &c. Cùm ergò propriè stuprum non sit, quod desponsati committunt, etiam in Electoratu levissimè puniuntur, nim. carcere ad 4. vel 5. dies.*

ARTIC.

ARTIC. III.
DE
STUPRATORE SESE OFFERENTE, QVOD STUPRATAM DUCERE PARATUS SIT.

1. Qui sese offert ad ineundum matrimonium etiam mitius puniri debet. *Nam cùm hoc ipso ultrò nitatur corrigere injustum, quod ita corrigi posse non modò jus divinum injungens stupratori ut stupratam ducat, sed & jus civile suâ fictione subsequens matrimonium retrotrahens ad tempus concubitus & omnem maculam purgans dictitat: meritò quemadmodum in aliis delictis, in quibus à delinquente ultrò injustum corrigitur, mitius cum hoc procedendum est.*

ARTIC. IV.
DE
ORIUNDO EX NOBILI FAMILIA REM HABENTE CVM PVELLA PLEBEJA ET VILI.

1. Videtur stuprum, quod nobilis homo vili personæ infert, non ordinariâ pœnâ, ut scil. stuprator stupratam ducat vel dotet, afficiendum, sed vel majori vel minori: Dd.res tamen nobilitatem in pronunciando non attendunt. *Nam in vilibus personis videtur parum referre an pudicitiam habeant nec ne, cùm cæterarum virtutum itidem nullam curam habeant. Quin videtur jus civile nonnullas personas ob vitæ vilitatem ne quidem dignas observatione legum, quæ de pudicitiâ præcipiunt, habere. l. quæ adulterium. 29. C. ad Leg. Jul. de adul. ter. Tum etiam videtur pœna stupri jure divino dictata iis personis, inter quas connubia esse solent: jam verò inter nobiles & viles personas non sunt. An ergò, quia jus divinum observari nequit, gravius puniendus nobilis erit circa plebejam peccans, quàm alius stuprator qui cum pari rem habuit? Verùm cùm deceat omnes fœminas sui sexus propriam virtutem, pudicitiam nimirum, servare, & cit. l. quæ adulterium &c. non loquatur de fœminis ratione familiæ vilibus, sed de iis, quæ ratione generis vitæ tales existunt. v. g. quæ meretricio more vivunt, nobilis autem habens animum nunquam ducendi uxorem, cum quâ rem habet, gravius peccet, quàm qui non est alieno animo à correctione injusti per subsequens matrimonium facienda: meritò ordinariæ pœnæ quoq; subjiciendus videtur; ut scil. si ducere stupratam nolit, eam dotet & pœnam ordinariam carceris subeat.*

ARTIC. V.

DE POENA CARCERIS ORDINARIA REMITTENDA IIS QVI JAM ALIQVAM POENAM PERPESSI SVNT.

1. *Est nonnullis in locis receptum, ut stupratores publicè in templo deprecentur, & ita censuram patiantur ecclesiasticam. Quod quando sit, remittenda pœna carceris videtur, ne reus duplicem pœnam pati cogatur & graviorem, quàm legislator voluit.*

ARTIC. VI.

DE TOLLENTIBVS POENAM STVPRATARVM FOEMINARVM.

1. *Diximus suprà, fœminas stupratas in Electoratu Saxon. præter infamiam, quam subeunt, amissâ virtute, quæ hujus sexus propria est, etiam carcere puniri: cùm aliàs loco pœnæ videatur sufficere illa ignominia & infamia quâ notantur. Videndum ergò est, quænam sint mitigantia pœnas stupratarum fœminarum.*

2. Primò itaque libera ab omni pœnâ est mulier, quæ merè violentum stuprum perpessa est. *Nam quod ex merâ necessitate fit neminem ad pœnam ullam obligare potest; quia principium est planè extra agentem. Unde & infamia tali in muliere cessat l. fœdissimam. 20. C. ad L. Jul. de adulter. Hinc quærunt Ddres, an etiam violentum stuprum perpessa, sertum, quod signum est servatæ virginitatis, deponere teneatur. Ratio dubitandi est, quia per accidens tantùm virginitatem amisit, per se non: & quia in pœnam quandam hodiè non invitum stuprum perpessis dictari solet, ut coronam deponant adhibitâ executione, si nolint ipsæ deponere. Quod verò aliquam pœnam sapit in neminem, qui per accidens & ex merâ necessitate quid fecisse dicitur, statui potest. Et meo quidem judicio, si deprehenderetur mulier ne quidem occasionem dedisse stupro violento, sed omnia fecisse quæ honestam fœminam servare decet, rectius sertum eidem relinqueretur, ei verò, quæ aliquo modo in culpâ fuerit, dum per locum aliquem tenebricosum vel per avia sola exspatiata caussa remota stupri violenti exstitit, detraheretur. Sed nostris in terris jubentur omnes sertum deponere, propterea, quòd sit signum virginitatis; virginitas autem in hoc censeatur posita, quòd fœmina ab omni viro adhuc intacta sit, ne decipiantur volentes ducere intactam puellam.*

3. Minus etiam peccat quæ inebriata stuprum patitur ab omni tamen peccato libera non est. *Nam si valdè inebriata sit, culposum tantùm ipsius stuprum est: dum enim inebriatur caussa est, ut stuprator caussa stupri existat.*

MEMBR.

MEMBR. XX.

DE STUPRO VIOLENTO.

1. Stuprum in invitam commissum dividi potest in clandestinum & violentum. *Nam quicquid in invitum committitur, id is patitur vel ignorans vel per vim.*

2. De stupro clandestino tractare Ddres non solent. *Nam videtur vix dari posse exemplum, ut mulier merè invita & ignorans stuprum patiatur, nisi sit furiosa: quæ enim patitur se inebriari in tantum, ut non sentiat concubitum, culpa est stupri, & tacitè consentire videtur. Vix restat alius modus, quàm ut mulier sanæ mentis medicamentis in profundum somnum conjiciatur: & tamen judex prætendente hoc muliere semper incertus esse cogitur, an non simulatus somnus fuerit. Aliàs non dubito, clandestinum stuprum violento planè æquale & iisdem pœnis plectendum esse, modo de hoc satis firmiter constare possit. Statuoq; eum, qui furiosam comprimit, gladio feriendum esse.*

3. Stuprum violentum est, quod committitur necessitate mulieri ad ferendum impositâ. Oriturque ex intemperantiâ seu ejusmodi inordinatâ concupiscentiâ, quæ hominem adigit, ad necessitatem inferendam mulieri, quò actum venereum admittat.

4. Constitutio Carolina *artic.* 119. ratione pœnæ exæquat hoc delictum rapinæ, pœnamque gladii dictitat. Eandem pœnam statuit jus Saxonicum Landrecht. *lib.* 2. *artic.* 13. *Constit. Elect. part.* 4. *const.* 31. *Et rectè: si enim raptor qui aufert res nonnullas mobiles adhibitâ vi & terrore hostili, feritur gladio, quanto magis qui id, quod honestissimis fœminis carissimum est & inæstimabile vi aufert? Quamvis hoc fateri cogar, legislatores non æq; ad terrorem incussum, velut in rapinâ, respexisse, quàm ad ablationem pudicitiæ: neq; enim talis terror hoc in casu incussus dici potest, qualis in rapinâ.*

PARS PRIMA
Membri vicesimi

DE IIS QVÆ CRIMEN AUGENT.

1. Gravius est stuprum violentum quod in conjugatam à sciente committitur, eo, quod in solutam. *Nam eò gravius delictum est, quò læsio ad plures pertingit: in adulterio enim præter mulierem læditur quoq; graviter maritus.*

2. Non tamen gravior pœna huic crimini propterea dictari solet, quàm illa communis gladii. *Moventur his rationibus Ddres, quod Ordinatio Carolina satis manifestè stupratoris & adulteri violenti*

nullam differentiam haberi voluerit verb. **So iemand einer unverleumbdeten Ehefrauen Wittwen oder Jungfrauen.** *Videtur autem & naturalis ratio suadere, pœnam hac in parte non aggravandam esse. Nam quem concupiscentia movet ad vim inferendam, is ita occæcatur, ut intellectum excitare non possit ad perpendendum, an soluta an conjugata sit, cum quâ rem habere nititur: adeoq; cùm par sit vehementia concupiscentiæ, unde fluit delictum quod punitur conjiciens hominem in ignorantiam (prout in magnis affectibus fieri suprà lib. 1. huj. part. docuimus) ut, dum in actu illicito versatur, nullas circumstantias perpendere possit: nulla videtur ratio esse, quare pœna augenda sit. Sed quare non eadem pœna in stupro & adulterio simplicibus retinetur, sed adulterium hodiè longè gravius punitur. Respondeo, in peccante non tantam esse vehementiam concupiscentiæ, quæ non admittat, delinquentem perpendere differentiam objecti: adeoq; magis proæreticè quàm quod violentum est committi.*

PARS SECUNDA
Membri vicesimi.
DE MINVENTIBVS POENAM.
ARTIC. I.
DE CAVSSA EFFICIENTE STVPRI VIOLENTI MINVS CERTA.

1. Contingit nonnunquam stupratas negare se stuprum perpessas (*sæpè enim pudore ductæ & quòd nolint videri virginitatem amisisse fœminæ diffitentur stuprum esse consummatum*) contrà stupratores fateri. Quod quando fit, ambiguus redditur judex de caussâ efficiente, soletque tunc non gladii, sed fustigationis pœnam dictare. *Nam ordinariam infligere pœnam prohibet incertitudo, impunitum dimittere scandalum, quia reus confessus est.*

2. Quæri hîc potest, an & is, qui opem & auxilium fert stupratori v. g. puellam vi prehendendo, quò perficere stuprum possit, ordinariâ pœnâ afficiendus sit æquè ac in aliis delictis fieri solet. *Quæstio hæc est, an opem ferens sit caußa efficiens proxima stupri; quâ ita propositâ, statim cernimus, eum non proximam, sed tantùm remotam caussam esse; quia non concupiscentia excitata à voluptate in re venereâ hunc movet ad vim inferendam, sed benevolentia amici. Quare caussa tantùm remota est, & propterea ad imitationem lenonis puniendus videtur.*

ARTIC.

ARTIC. II.

DE

STVPRO VIOLENTO A MINOREN-NIBVS COMMISSO.

1. Videntur minorennes stuprum violentum committentes paulò mitius puniendi. *Nam ob caloris abundantiam tanta naturaliter in iis gignitur concupiscentia, quanta non in hominibus maturæ ætatis: unde facilè fieri potest, ut quasi occœcati & non valentes rectam rationem in auxilium vocare tale quippiam committant. In summâ videntur minorennes, quod hoc delictum concernit, magis ex incontinentiâ quàm intemperantiâ peccare, & per consequens non ultimo supplicio, quod non nisi in vitiosos & inemendabiles statuitur, puniendi.*

2. Interpretes tamen LL. non audent mitiorem minorennibus dictare pœnam. *Nam nuspiam deprehenditur, nostros legumlatores distingvere inter majorennes & minorennes. Cui accedit, quòd nec jure civili adulterii crimen, quod pubertate delinquitur, ætate excusetur. l. si adulterium. 38. §. fratres. 4. ff. ad L. Jul. de adulter. Nec dubitandum est, quin Legislatori liberum sit pœnam æq; gravem minorennibus & majorennibus constituere, quò eò majorem operam discant minorennes impendere domandæ concupiscentiæ: ut adeò propter ea, quæ præced. num. diximus, dœna injusta dici nequeat.*

ARTIC. III.

DE

EO QVI MINIS PERTERRVIT MVLIEREM AD CONSENTIENDVM IN STVPRVM.

1. Non liberat ab ordinariâ pœnâ stupratorem consensus à muliere extortus. *Nam licet fœmina minis adducta ad consensum quodammodo peccet, (debuisset enim potius præsentem mortem subire, quàm consentire) cùm ea, quæ ex simplici necessitate perpessa est stuprum, nihil peccasse dici possit: non tamen propterea stuprator minus peccavit: est enim eadem vitiositas in eo, quem ducit concupiscentia ad minas & terrorem injiciendum & ad simplicem necessitatem imponendam.*

ARTIC. IV.

DE

EO QVI MERETRICI VIOLENTVM STVPRVM INTVLIT.

1. Minus injustum videtur esse stuprum violentum meretrici illatum. *Nam meretrix velut notoriè impudica mulier nihil pudici-*

tiæ amittit. Injustum autem, quod huic crimini inest, amissio est pudicitiæ contra voluntatem mulieris. Et si velimus ex jure Romano judicium facere, dicendum foret, hunc stupratorem ab omni pœnâ criminali liberum esse debere: dum enim mulier passim venale corpus prostituit, huic verò denegavit, videtur hic ex justâ irâ ad violentiam processisse. Sed apud nos Christianos, quando meretrices non tolerantur, ejusmodi argumentatio admitti nequit: præmissa tamen ratio svadet, mitiorem pœnam dictandam esse violentum stuprum in meretricem committenti. Et videtur hoc svadere Ordinatio Carolina artic. 119. *verb.* **So iemand einer unverleumbden Ehefrauen/ Wittwen oder Jungfrauen** *&c. Et quamvis objicias pœnam gladii ad imitationem rapinæ in Ordinat. Carol. ac proinde magis ob incussum terrorem, quàm ademptam pudicitiam constitutam esse. Dico tamen id fieri non posse, ut terror tam hostilis sit in exercituro rem veneream, ac in facturo rapinam. Deinde si respectu terroris magis lata est pœna, quare non ordinaria pœna afficiunt eum, qui vi illatâ actum venereum absolvere non potuit, æq; ac raptorem qui nihil spolii adeptus est? Sanè dubitandum non videtur pœnam paullò mitiorem esse debere.*

2. In foro tamen Saxonico æquè gladii pœna dictatur in eum, qui metricem, ac in eum, qui honestam fœminam violenter stupravit. *part.* 4. *constit. elect.* 31. *Ordinat. Ecclesiast.* **Von der Straffe der Unzucht:** *§.* **da auch iemand** *verb:* **oder auch ein gemein Weib.** *Ratio, quæ movere legislatores potuit, fortasse hæc est, quod contingat nonnunquam meretrices emendationem vitæ propositam habere & propterea amplius nolle stupratores admittere, quo in casu, si stuprator hoc sciat, æq; graviter peccat, ac qui in honestam fœminam crimen hoc committit, quod quando fit, etiam judices eò strictius pœnæ ordinariæ inhærere possunt.*

ARTIC. V.
DE EO CUI VIOLENTER STUPRATA DELICTUM REMISIT.

1. Si mulier pro stupratore violento intercedat eique nubere velit, remittitur ipsi, si matrimonium contrahat, pœna ordinaria & relegatur in perpetuum. *Nam si hoc in casu nihilominus inferretur ordinaria pœna, majori afficeretur fœmina malo, quæ matrimonium in solatium violenter ablatæ pudicitiæ appetit. Quo in casu abeundum esse ab ordinariâ pœnâ superius demonstravimus. Ne tamen ejusmodi stuprator in oculis hominum impunitus versetur & scandalo sit, meritò relegatur.*

2. Sed

2. Sed ordinariam pœnam effugere nequit qui paratus est injustum illatum corrigere ducendo stupratam in matrimonium. *Nam injustum corrigi nequit recusante id muliere.*

ARTIC. VI.
DE
POENA CONATUS IN STUPRO VIOLENTO.

1. Conatus stupri violenti, quando stuprator aut vincere fœminam, aut impeditus ab accurrentibus perficere stuprum nequit, pœnâ extraordinariâ & plerumque fustigatione ac perpetuâ relegatione punitur. *Ordinat. Carol. artic.* 119. *verb:* So sich aber einer solches mißhandels *&c. Nam, ut aliquoties monuimus, nostri legislatores non æq; ad terrorem, ac ad ademptionem pudicitiæ respexerunt, secus atq; fecere in rapinâ. Unde incussus terror non facit delictum consummatum.*

MEMBR. XXI.
DE
ADULTERIO.

1. Adulterium generaliter loquendo, delictum carnis est, quo læditur matrimonium.

2. Vitium, quod principium in homine hujus delicti est & potentia, quâ mediante ille id committit, est intemperantia movens eum, ut, licet habeat in promptu personam, cum quâ honestè rem veneream exercere possit, prohibitos fœdosque coitus quærat, quibus matrimonium læditur.

3. Estque hoc delictum longè gravius stupro & scortatione. *Nam præter ea, quæ hisce delictis insunt, etiam continet læsionem matrimonii. Est autem matrimonium societas familiæ regendæ & propagandæ gratiâ inita, quâ felici & integrâ domestica societas salva est; omnibus autem domesticis societatibus benè sese habentibus tota civitas, quæ societas est ex multis domibus composita, quoq; felix existit. Talem societatem lædit adulterium quocunq; modo commissum; dum conjugum amicitiam dissolvit & unà totam domum infelicem reddit; unde malum tandem ad ipsam civitatem pertingit.*

4. Magna est pœnarum circa hoc delictum varietas. *Nam alii legislatores magis ad naturam intemperantiæ vitii nimirum, unde hoc delictum descendit, alii magis ad damnum, quod infert, respexerunt.* Intemperantia puerile quoddam vitium est. *Nam qui hoc laborant*

ferun-

feruntur suâ concupiscentiâ non aliter ac pueri. Uti enim hi quicquid vident cibi potusq; edere bibereq; desiderant, ita & intemperantes itidem in cibo potuq; & re venereâ se habent. Quapropter nonnulli legumlatores ludicras quasdam pœnas excogitarunt: v. g. ut adulter lanâ in judicio coronaretur, ut adulteræ capilli inciderentur & illa duceretur per civitatem vestibus antè & retrò scissis, ut alligatæ palo publicè risui exponerentur, impositæ asino circumducerentur, ut abscissis crinibus coram propinquis nudatæ à marito expellerentur &c. Contrà alii legumlatores respicientes ad damnum societati conjugali & per hanc civili illatum severissimam & quidem mortis etiam pœnam irrogarunt.

5. Nec potest una simplex & ordinaria pœna adulteriis constitui. *Nam adulteriorum varia sunt genera diversas pœnas merentia, prout ex seqq. patebit.*

PARS PRIMA
Hujus Membri
DE
VARIIS ADULTERII GENERIBUS ET HORUM POENIS.

1. Adulterii genera hac methodo investigabimus: Omne matrimonium est vel perfectum vel minus perfectum. Perfectum nos Christiani dicimus quod interveniente benedictione sacerdotali celebratum ita subsistit, ut nulla ejus dissolvendi caussa existat.

2. Minus perfectum matrimonium ergò est quod vel benedictione sacerdotali nondum firmatum est, quale existit inter desponsatos; vel cujus dissolvendi aliqua caussa existit. *v. g. si conjux conjugem malitiosè deseruerit, adulterium commiserit, impotens exstiterit. Quemadmodum enim dominium tradendum seu in alterum transferendum, quale est, quod venditor habet in re venditâ tradendâ, est imperfectum dominiū: ita matrimoniū dissolvendum imperfecta quædam societas.*

3. Necesse ergò est omne adulteriū committi vel ab eo, qui in perfecto aliquo matrimonio vivit vel ab eo qui matrimoniū habet imperfectum. Quando persona in perfecto matrimonio vivens, quam perfectè conjugatam semper nominabimus, delictū aliquod carnis committit vel hoc facit cum eâ, quæ itidem conjugata est & in perfecto matrimonio, vel cum aliâ quâdam; si cum perfectè conjugatâ, adulterium vocatur duplicatum, germanis **Oberhurerey**. Estq; hoc omnium adulteriorum perfectissimum. *Nam huic nihil malitiæ damniq;, quod adulterio inesse potest, deficit, ut patebit, quando mox de singulis generibus dicturi sumus. Id autem in suo genere est perfectissimum*

cui

cui nihil eorum deest quod cæteris inest. Quapropter etiam ab hoc tanquam perfectissimo initium contemplandi faciemus.

4. Persona non perfectè conjugata, cum quâ perfectè conjugata rem habet, vel est in imperfecto matrimonio vel soluta; illa rursus vel desponsata vel in matrimonio, quod aliquam ob caussam dissolubile vel nullum est. Desponsata iterum non unius generis est; *quia sponsalia itidem ac matrimonium alia perfecta alia minus perfecta sunt.* Perfecta sponsalia voco ea, quę sunt de præsenti, & publica, nullamq; caussam dissolvendi habent. Sponsalia de præsenti sunt matrimonium civiliter per plenum consensum contractum, nondum tamen benedictione sacerdotali confirmatum, **eine Verlobung biß auff des Priesters Hand.** Caussæ dissolvendi sponsalia sunt omnes eæ quæ gignere repudium dicuntur, *v. g. inimicitiæ capitales inter sponsum & sponsam intercedentes, homicidium à sponso dolosè commissum, morbus aliquis perpetuus & contagiosus vel etiam aliud ingens vitium corporis vel furor, qui videtur inemendabilis, post desponsationem superveniens, scortatio sponsi vel sponsæ. Ne verò quid nequitiæ inenarratum relinquamus, singula genera seorsim circa maritum & postea etiam circa maritatam recensebimus. Tu lector benevole imitare in hisce perlegendis Numinis nostri patientiam, quod tam multa genera delictorum in innumeris fermè hominibus conspiciens fulgura sua continere potest.*

5. Maritus ergò seu perfectè conjugatus rem habet vel cum imperfectè maritatâ vel cum solutâ. Imperfectè maritata est mulier quę vel in matrimonio per caussam dissolvendo vivit, vel desponsata tantùm est. Est ergò singulare adulterii genus, quod committit perfectè conjugatus cum muliere, quæ vivit in matrimonio per caussam dissolvendi jam labefactato. Quod rursus suas species habet. *Nam caussa dissolutionis non una est.* Hinc dicimus, perfectè conjugatum adulterium committere vel cum muliere, quæ ipsa caussam dissolutionis præbuit *v. g.* quod jam ante aut adulterium, & hoc rursus vel clanculum vel prostituens sese publicè velut meretrix, aut ante nuptias stuprum marito, cùm eam duceret, incognitum perpetravit; vel cum eâ cujus marito caussa dissolvendi inest. Caussa quæ marito inest vel est vera vel putativa; vera, quia ipse vel adulter, vel impotens tali impotentiâ quæ potest matrimonium dissolvere, vel malitiosus desertor est. Putativam caussam voco, quando mulier existimat, sese caussam sufficientem habere dissolvendi matrimonium, quòd post nuptias maritus impotens vel furiosus redditus sit.

6. Adulterium, quod perfectè conjugatus cum desponsatâ commisit, accipit suas differentias à generibus desponsatarum n.4. traditis. Adeoque præ cæteris in hac classe constitutis adulteris gravissimè peccat qui cum perfectè desponsatâ rem habet, *i.e. ea muliere quæ sponsalia de præsenti & publica celebravit.* Hunc excipiunt qui cum sponsâ rem habent, quæ vel ipsa caussam repudii dedit vel in cujus sponso caussa hæret. *Cujus delicti tot iterum species sunt, quot repudii caussæ, quarum num. 4. mentionem fecimus, quas enarrare supervacuum est.* In infimo malitiæ gradu videtur collocandus, qui cum sponsâ, quæ tantùm sponsalia de futuro celebravit rem habuit. *Nam cùm his alterâ parte invitâ renunciari possit, quod aliquando docebitur inferius, non plus malitiæ continere videtur, quàm adulterium cum solutâ commissum.*

7. Soluta cum quâ perfectè conjugatus delictum perpetravit vel est mulier honesta vel meretrix. Qui prostituit honestam gravius peccat, quàm qui meretricem. *Nam illud in stupro, hoc in scortatione consistit.*

8. *Prout circa maritum, ita etiam fermè circa maritatam seu perfectè conjugatam procedere possumus.* Nimirum omnis perfectè conjugata vel rem habet cum imperfectè conjugato vel cum soluto. Imperfectè conjugatus vel desponsatus est, vel vivit in matrimonio cum causâ dissolvendi conjuncto. Caussa dissolvendi vel in ipso adultero est, si is adulterium jam commiserit, vel in ipsius uxore; & quæ inest uxori, vel est vera caussa, si scil. adultera sit, vel inhabilis ad procreandum vel malitiosa desertrix; vel putativa, ut si adulteri uxor reddita fuerit furiosa. &c.

9. Quæ perfectè conjugata cum desponsato rem habuit, videtur similes gignere differentias, ac antea circa maritum cùm desponsatâ delinquentem fecimus; sed parum refert eas enarrare. *Nam mox patebit, nihil has species ad gradus & diversitatem pœnarum facere. Quapropter nunc considerabimus genera adulterii, quæ perpetrant imperfectè conjugati & conjugatæ: & quia imperfectè conjugati duorum sunt generum, alii in matrimonio per caussam dissolvendi jam labefactato, alii desponsati; ab illis initium facturi sumus.*

10. In hoc adulterii genere quod conjugatus & conjugata in matrimonio per caussam aliquam dissolubili viventes committunt, summum gradum ponimus, si utraque persona in ejusmodi vivat matrimonio. *Hoc pacto enim procedentes evitabimus hoc, ne eadem species in enarratione bis repetatur.*

11. Con-

11. Conjugatus matrimonio per caussam dissolubili vel rem habet cum desponsatâ vel cum solutâ: Desponsata rursus vel perfectè vel minus perfectè talis est, prout antea enarravimus; soluta iterum vel honesta est vel meretrix Porrò ejusmodi conjugatus vel ipse caussam dedit vel non.

12. Conjugata matrimonio per caussam dissolubili itidem vel cum desponsato vel soluto rem habet.

13. In desponsatorum & desponsatarum adulterio rursus supremum locum tribuimus iis, qui ab utrâque parte desponsati sunt. *Rationem reddidimus n.* 10.

14. Deinde procedentes dicimus, desponsatum vel rem habere cum desponsatâ, eâque vel perfectè vel minus perfectè, vel cum solutâ eâque iterum vel honestâ vel meretrice.

15. Sic & desponsata vel cum desponsato vel cum soluto rem habet.

16. *Hæc est illa adulteriorum diabolo & ipsius asseclis satis jucunda varietas: quâ perlustratâ singula genera seorsim propossituri sumus methodo, quæ etiam Ddribus usitata est, Nim.* Omne adulterium est vel simplex vel duplicatum. Simplex est quod persona conjugata & soluta committunt; estque duplex: aliud soluti cum conjugatâ aliud conjugati cum solutâ; & in utroque considerari potest, an perfectè vel imperfectè conjugati fuerint.

17. Duplicatum adulterium rursus vel est inter eos, qui ab utrâque parte perfectè; vel inter eos, qui ab utrâque imperfectè; vel inter eos, qui ab alterâ parte perfectè ab alterâ parte imperfectè copulati sunt.

18. Initium à perfectis delictis faciendum, & videndum, quænam sit malitia, quæ itidem pœnæ 1. adulterii duplicati inter utrosque perfectè conjugatos. 2. adulterii simplicis, quod solutus cum perfectè conjugatâ committit. 3. illius quod perfectè conjugatus cum solutâ. *Nam ab hisce velut principalibus generibus petendæ sunt cæterorum pœnæ.*

ARTIC. I.
DE ADULTERIO DUPLICATO INTER PERFECTE CONJUGATOS COMMISSO.

1. Adulterium duplicatum, quod inter perfectè conjugatos committitur, est omnium gravissimum. *Nam quæ cæteris generibus particulatim, huic in summâ insunt.*

2. Committitur hoc delictum ex *ejusmodi intemperantiâ quæ movet hominem* 1. *ad amicitiam non in uno sed duplici matrimonio dissolvendam, nim. in suo & adulteræ: unde duplex societas conjugalis infelix redditur*; quæ caussa est, quare duplicatum adulterium vocetur. 2. *ad maximam injuriam faciendam adulteræ marito, transferendo in ejus familiam suos spurios, & omnes ipsius posteros conspurcando, dum de eorum legitimâ nativitate dubitatur.*

3 Pœna, quam constituit Justinianus diversa est in adulterio & in adulterâ. *Nov.* 134. *cap.* 10. *Nam adultero pœnam gladii infligi, adulteram virgis cædi & in monasterium detrudi, siq; maritus intra biennium eam recipere nolit, vel antequam repeteret mortuus sit, imposito monastico habitu perpetuò detineri jussit. Caussam conjicere non possum, quare mulieri mitiorem dictarit pœnam. An fortasse, quòd detrusa in monasterium discere castitatem & ita in meliorem redire viam possit? At quare non itidem jussit adulterum fieri monachum? An quia fœmina minus injusta dici potest ratione liberorum in aliam familiam transportatorum? ipsa enim in partu & post partum matris officium facere circa liberos tenetur: at quod adulter præstare circa suos liberos debebat id callidè transfert in alterum. Alia ratio superesse non videtur. Nam à pudicitiâ eam petere non possumus; quia ratione pudicitiæ gravius videntur puniendæ fœminæ quàm masculi, utpote cùm pudicitia sit propria earum virtus.*

4. Pœnam à Justiniano introductam retinet Constitutio Carol. quapropter & ea apud nos in usu est, nisi quòd fœminæ loco mansionis in monasterio dictetur fustigatio. *Nam Constit. Carol. artic.* 120. *remittit judices ad jus Justinianeum.*

5. *Ex constitutione autem Electorali Ordinat. provinc. de Anno* 1543. *tit.* von Straffe des Ehebruchs confirmatâ *part.* 4. *constit.* 19. fœminæ quoque gladii pœna irrogatur. *Quæ sanctio convenit cum jure divino Levit.* 20. *v.* 10. *Deut.* 22. *v.* 22.

ARTIC. II.
DE ADULTERIO SOLUTI CUM PERFECTE CONJUGATA.

1. Adulterium duplicatum proximè excipit simplex cum conjugatâ commissum. *Nam omnia ei mala insunt quæ duplicato, nisi quod unicum tantum violetur conjugium: transferuntur quippe in alienam familiam liberi alendi & ignominiam patiuntur omnes in eâ posteri.*

2. Pœna

2. Pœna hujus delicti eadem est quæ duplicati adulterii, nim. ut in foro civili mulier fustigetur, adulter licet solutus gladio feriatur. *Nam fœminæ malitia planè eadem est in hoc, ac in duplicato adulterio: adulter autem, licet sit solutus & proprium matrimonium non lædat, transfert tamen in alienam familiam suos spurios eamq́; & omnes in eâ posteros suâ fœditate conspurcat, dum facit, ut dubitetur, an legitimè nati sint. Quæ caussa est severæ illius pœnæ etiam in duplicato adulterio. l. inter liberas 6. §. 2. ff. ad L. Jul. de adulter. Et hæc pœna etiam approbata est p. 4. constit. 19. in fin. pr. &* §. **es soll aber.** *nisi quòd fœmina non fustigetur, sed quoq́; gladio feriatur. Ordinat. ecclesiast. tit.* **von der Straffe der Unzucht und des Ehebruches.**

ARTIC. III.
DE
SIMPLICI ADULTERIO INTER CONJUGATUM ET SOLUTAM.

1. Adulterium conjugati cum solutâ minimum malitiæ respectu cæterorum habet: quin, si velimus cum jure civili loqui, naturam propemodum adulterii amittit. *Nam adulterare est aliquid corrumpere vel corruptum producere; ita tamen ut appareat verum. Quâ in significatione sumitur, quando corrumpentes monetam appellamus adulteratores monetæ l. aut facta 16. §. penult. ff. de pœnis. it. testamentum adulterinum est illud, cui quid falsum est insertum sub specie veri, l. si quis 6. pr. ff. ad L. Cornel. de fals. ita dicitur quis adulterare mulierem l. 5. ff. ad L. Pompej. de parricid. i. e. facere ut producat in familiâ liberos falsos qui veri videntur. Hinc jus civile mulieribus denegat accusationem de adulterio si de violato matrimonio queri velint. l. 1. C. ad L. Jul. de adult. & adulterium propriè in nuptam committi dicitur propter partum ex altero conceptum. l. 6. §. 1. ff. ad L. Jul. de adulter. nuspiam etiam jus civile aliter videtur distingvere adulterium à stupro, quàm quòd adulterium in nuptam committatur l. inter. 101. pr. ff. de Verb. signif.*

2. Nec tamen maritus cum solutâ rem habens potest dici non magis peccare ac qui simplex stuprum committit. *Nam 1. magis intemperans est: dum enim habet objectum, cum quo honestè & licitè concumbere possit, sectatur vagas libidines: quem profectò magis intemperantem esse necesse est, quàm qui nullum habens objectum aliquod quærit; hic enim simpliciter appetit voluptates, ille singulares. 2. Reddit infelix suum matrimonium dissolvendo amicitiam, quæ in societate conjugali summa & arctissima requiritur. 3. committit injustum quod corrigi eo modo quo jus divinum vult, nequit, quando cum honestâ rem habet: neque enim potest eam ducere uxorem.*

3. Quapropter Ddres pronunciantes de pœnâ hujus criminis fustigationem dictare solent. *Nam ob læsionem proprii matrimonii quem æquali pœnâ affici cum eo, qui alienam familiam conspurcat, nulla ratio admittit. Cui accedit, quòd delictum conjugatæ cum soluto commissum longè gravius sit, quàm conjugati cum solutâ. Nam conjugatus nullam maculam æq; ad posteros transfert quàm conjugata; quippe quæ facit, ut de omnibus liberis dubitent homines, an sint legitimè nati: decet ergò pœnam minorem esse.*

4. Constitutio autem Electoralis, non obstantibus hisce rationibus, marito cum solutâ rem habenti pœnam gladii decernit. *p. 4. constit. 19. verb.* **darüber aber.** *Procedit enim constitutio ex hoc fundamento, quòd & mulieri conjugatæ adulterium cum soluto committenti irrogetur pœna gladii. Quam rationem in medio relinquo, non tamen approbo: manifestum enim satis est, plus mali inferri ex adulterio conjugatæ cum soluto, quàm conjugati cum solutâ. Valde tamen hæc severitas mitigatur per remissionem à conjuge factam, quæ quasi temperat medicinam paullò rigidiorem.*

5. Videtur porrò in hoc adulterio facienda distinctio, utrum maritus cum fœminâ honestâ, utrum cum meretrice rem habuerit. *Nam graviùs peccat qui præterquam quòd violet matrimonium, etiam pudicitiam adimit honestæ fœminæ. Huic accedit, quòd majorem dissolutionem amicitiæ conjugalis gignat conversatio cum aliquâ honestâ, quàm cum meretrice, hæc enim mercede acceptâ admittit adulterum nec ejus amorem in se trahit: at quæ meretrix non est colit amicitiam similem conjugali, facitq; ut adulter negligat uxorem & odio habeat. Non dubito ergò, quin Legislator horum rationem habere & in adulterio hoc simplici cum stupratione conjuncto paullò graviorem pœnam dictare possit adultero. Apud nos tamen, nullâ habitâ distinctione mulieris, cum quâ quis cojit, semper gladii pœna infertur. Nam nuspiam legitur LLatorem distinxisse.*

6. Fœminæ solutæ cum conjugato rem habentes de consvetudine communiter arbitrariam pœnam carceris nim. vel relegationis patiuntur. *Videtur consvetudo nata ex hac Ddrum ratione, quòd delictum fœminarum non nisi pro stupro vel scortatione haberi possit. Sed cogor iterum quid hîc desiderem monere.* Videtur mihi distinctio facienda, an mulier sciens an ignorans maritum esse eum admittit; hoc enim casu manet eam simplex scortationis vel stupri pœna. At quando mulier sciens quem maritum esse cum ipso rem habet gravius meritò punitur. *Nam scit, se concurrere in actu quo læditur matrimonium; & meretrix quidem in culpâ tantùm esse videtur læsi matri-*

monii:

monii: si enim se non præberet instrumentum libidinis nec talem actum maritus exercere posset. At quæ meretrix non est & amorem alicujus sibi conciliat, eum amorem, quem maritus debet uxori in se trahit, & ita caussa per se læsi conjugii existit, meritoq; severius quàm meretrix coërcetur. Hæc profectò perpendenda sunt iis, qui statuunt caussam pœnæ infligendæ in adulteriis esse solam conjugii violationem. Quapropter optandum esset, LLatores, hisce perpensis, talibus in casibus certi quiddam ratione pœnarum definire.

7. In Electoratu Saxoniæ rectissimè pœna fustigationis cum perpetuâ relegatione ejusmodi mulieri dictata est. *Nam quæ meretrix non est gravissimè in matrimonium peccat in se derivando debita maritalia præstanda uxori, prout num. præced. diximus; meretrici autem, quamvis quoad hoc minus peccet, nulla fit injuria, hac pœnâ eidem illatâ, ob vitam, quam profitetur, in Republ. aliàs non tolerandam; & ita deterrebitur, ne in admittendo maritos culpa sit dissolutionis matrimonii, discetq; distingvere quos admittat. Quapropter benè se habent, quæ circa pœnam definiuntur part. 4. constit. Elect. 19.*

ARTIC. IV.
DE
MARITO HABENTE VXOREM QVÆ EVM MALITIOSE DESERVIT, CVM SOLVTA COMMITTENTE ADVLTERIVM.

1. *Maritus habens uxorem impotentem aut talem, quæ eum malitiosè deseruit, vel adulteram minus perfectè conjugatus est, ut in præcedd. dictum, scil. quia matrimonium habet per id, quod caussa justa dissolvendi illud est, labefactatum. Quapropter meritò de pœnâ illius quæritur. & quia, si rem habeat cum muliere perfectè conjugatâ, sine dubio ferre cogitur pœnam gladii; quam, etsi solutus esset, pateretur; sin verò cum muliere desponsatâ vel etiam eâ quæ maritum habet adulterum, impotentem vel malitiosum desertorem, inquirendum est, quando de mulieribus minus perfectè conjugatis dicemus: nihil hîc restat perpendendum, quàm qualis pœna statuenda sit in eum, qui minus perfectè conjugatus & in matrimonio vivens rescindendo cum aliquâ solutâ muliere rem habet.*

2. Vt verò ab eo, quem uxor malitiosè deseruit, initium faciamus, notum est, malitiosam desertionem caussam præbere dissolvendi matrimonium. *Nam desertus à conjuge vivit in eâ conditione, quam sustinere non omnes valent, de quibus Apostolus dicit, melius esse nubere quàm uri. Cumq; hoc ipso meritò moveatur magistratus ad dissolven-*

solvendum matrimonium & ad dandum potestatem aliam ducendi uxorem; apparet desertionem malitiosam caussam esse illius caussæ, ob quam matrimonium dissolvendum venit: ut adeò, quando in nostrâ ecclesiâ ob malitiosam desertionem dissolvimus matrimonia, non peccemus in regulam Christi, quam tradit, Matth. 19. v. 9. nullam esse caussam dissolvendi matrimonium præterquam fornicationem: quia loquitur ibi de caußâ per se proximâ & immediatâ dissolvendi matrimonium & quidem alterâ parte invitâ. Desertio autem malitiosa vel caussa remota est, quando mulier novit, maritum diu sine consvetudine conjugali vivere non posse, cohabitare cum ipso non vult; vel est caussa per accidens tantùm, quando mulier hæc non perpendens nec cogitare valens ex odio maritum deserit: Interim tamen fit vitio partis deserentis, eâq; non invitâ, sed principium præbente, & initium separationis faciente. Cùm enim malo, quod patitur maritus, aliâ ratione occurri nequeat, nisi concedendo ipsi potestatem aliam ducendi uxorem, ex accidenti fit ut dissolutio matrimonii sit facienda; quia idem duas uxores habere nequit. Adeoq; magistratus licitè separat, separatio tamen ob peccatum deserentis injusta est & contra legem Dei. Unde sequitur, magistratum separantem per accidens tantùm facere quod contra legem Dei est, partem deserentem per se.

3. Malitiosè desertus cum solutâ rem habens non ordinariâ adulterii pœnâ sed perpetuâ relegatione ex mente Ddrum puniendus est. *Nam intemperantia ejus longè minus malitiosa est, quàm perfectè conjugati: neq; enim violat matrimonium dissolvendo amicitiam, utpote quæ à malitiosâ desertrice dissoluta est, (Malitiosam enim desertionem vocamus, quando conjux à conjuge præter omnem necessitatem, nullamq; justam caussam habens ad aliquod longum tempus discedit) nec ducitur tali intemperantiâ, quæ consistit in concupiscentiâ vagarum libidinum, quemadmodum perfectus conjugatus; sed destitutus objecto, cum quo rem vereneam habeat, non honestè aliquod sibi quærit. Debuisset enim magistratum adire & curare, ut desertrix citaretur, & si appareat, eam contumaciter abesse & comparere nolle, per sententiam judicis matrimonium dissolveretur: neq; enim desertio ipsa tanquam caussa proxima matrimonium dissolvit. Unde sequitur, pœnam longè mitiorem debere esse eâ quæ perfectè conjugato infligitur. Videtur tamen & ejusmodi maritus cum muliere, quæ meretrix non est, rem habens gravius coërcendus, quàm simplex stuprator. Nam quod membr. 19. p. 1. diximus, reiteratum stuprum gravius coërcendum, quàm simplex, propterea, quòd per subsequens matrimonium corrigi nequeat; id etiam hic videtur locum habere: quia dum adhuc in matrimonio vivens peccat, sese indignum reddit ope magistratûs dissolventis matrimonium & potestatem ineundi novum*

dantis

dantis: magiſtratus quippe ſi ſuccurreret, videretur factum ipſius malitioſum approbare. Prudenter ergò Ddres relegationem elegerunt. Hac cauſâ poſitâ, ſequitur mitiorem quodammodo pœnam dictandam eſſe ei, qui cum meretrice rem habuit, nim. temporalem relegationem: ita enim pœna paullò major eâ, quâ ſimplices puniuntur ſcortatores, paullò tamen minor illâ, quam modò diximus irrogari iis, qui cum honeſtis fœminis concubuerunt, exiſtet.

ARTIC. V.
DE
MARITO COMMITTENTE ADULTERIUM CUM SOLUTA PROPTER IMPOTENTIAM.

1. Impotentia præbens marito anſam adulterium committendi vel ineſt ipſi marito vel uxori. *Nam contingit maritum aliàs potentem ligaturâ quâdam magicâ impotentem reddi, ut ita cum aliis coire poſſit, cum uxore non item.*

2. Maritus magicis artibus impotens redditus cum vili perſonâ nullam rationem honeſtatis habente rem habens videtur mihi, ſalvâ Ddrum aliud ſtatuentium auctoritate, graviori quàm carceris pœnâ affici non poſſe. *Nam cùm in ipſo, dum init matrimonium, concupiſcentia excitata ſit, eoq́ gravius excitetur ab objecto præſente, muliere nim. quò minus ad deſideratam voluptatem pervenire nequit; tanta tandem evadit, ut reſiſtere ipſi non poſſit; & quod in uxore conſequi non valet in aliâ appetat. Quod delictum ſine dubio magis ex imbecillitate quâdam quàm ex vitio intemperantiæ provenit. Non ergò in peccantem velut in vitioſum ſed tanquam in incontinentem videtur animadvertendum. Sed Ddres hac in parte viros uxoribus æquare & pœnam fuſtigationis vel perpetuæ relegationis dictare velle videntur. Quæ pœna paullò durior apparet etiam hac de cauſâ, quod maritus factum erga uxorem excuſare melius poſſit, dum videtur amore erga eam integro & ſalvo, quaſi ex neceſſitate peccaſſe: ut adeo non æq. turbetur matrimonium, ac quando temerè, neglectâ uxore, vagi concubitus quæruntur. Cùm verò Ddres communiter, quando per ſtatutum alia pœna introducta non eſt, fuſtigationem dictitent ei, qui ex intemperantiâ uxorem deſerens alienas libidines ſectatur; videtur durum, idem in hunc ſtatuere velle, niſi honeſtas perſonæ ſtupratæ graviorem pœnam exigat. Nam peccatum tale eſt quod ſubſequenti matrimonio corrigi nequit.*

3. Impotentia quæ mulieri ineſt, vel adfuit ante nuptias vel poſt nuptias acceſſit. Impotentia, quæ ante nuptias adfuit red-

dit matrimonium nullum, adeò ut non à magistratu rescindatur, sed nullum declaretur. *Nam quæ persona est inepta ad societatem conjugalem incundam, si eam iniit, nihil egit: est autem ad societatem conjugalem inepta, quæ instrumentis ad procreationem necessariis destituta est; quia societas conjugalis procreationis gratiâ est. Et ita rursus manet, quod dixit Christus, nihil dissolvere matrimonium præter adulterium.*

4. Habens uxorem impotentem tali impotentiâ, quæ matrimonium nullum reddit, videtur minus peccare, quàm qui malitiosè desertus scortatur. *Nam malitiosè desertus reverà in matrimonio est usq; eò, dum citatio sit facta & appareat quædam contumacia indicans, mulierem rupisse, quantum in se est, matrimonium, & aliâ ratione malis inde emergentibus occurri non posse, nisi rescisso conjugio & potestate ducendi aliam concessâ. At mulier impotens tantùm quasi in possessione conjugii est, donec nullum à Magistratu pronuncietur, in rei veritate conjux non est. Peccat ergò maritus scandalum præbendo, dum uxore putativâ adhuc in quasi possessione conjugii existente scortatur. Quapropter vel æquali cum malitiosè deserto vel paullò minori pœnâ relegationis nim. temporalis afficiendus videtur.*

5. Impotentia superveniens non rescindit matrimonium. *Nam nulla est justa caussa invitâ alterâ parte dissolvendi matrimonium præterquam adulterium. In desertione enim vitium & voluntas deserentis caussa est: maritus enim tamdiu uxorem in matrimonio retinere debet, quam diu illa vult, nisi adulterium ab eâdem commissum probare possit; nolentem autem ut retineat in societate conjugali & quidem cum periculo peccatorum, quæ occasione desertionis committere potest, videtur imponi ipsi non posse: quomodo enim cum invitâ, repudiante auffugiente & omnem amicitiam dissolvente societatem colere poterit? At si mulieri superveniat impotentia, ut ad procreationem inhabilis fiat, ipsa, quantum in se est, dissolutionis caussam non præbet: unde & nihil est, ob quod rescissio fieri queat. Est ergò mariti, officia amicitiæ uxori præstare, eam non deserere, precibusq; & jejuniis concupiscentiis suis obviam ire.*

6. Sed quâ pœnâ erit afficiendus qui uxore impotente cupiditatibus resistere non valens adulterium committit? *Videtur minus peccare quàm simplex stuprator. Nam simplex stuprator peccat ex intemperantiâ, dum ducere uxorem & frui honestis voluptatibus valens mavult eligere inhonestas. At ejusmodi maritus ex imbecillitate quâdam peccat: neq; enim liberè & ex electione matrimoniales voluptates deserit, sed ex imbecillitate non valens resistere concupiscentiæ & affectibus, quos superare nescientes honestissimi viri matrimonium ineunt, nec votum castitatis præstare audent.* Quapropter aut simili pœnâ erit affici-

afficiendus ac magicis artibus impotens redditus, aut paullò majore. *Nam magicâ ligaturâ impotens redditus à novâ nuptâ incitatur; augeturq; in illo concupiscentia supra modum: id quod non contingit in eo, cujus mulier vitio corporis laborat. Sed hasce meas speculationes censuræ practicorum subjicio.*

ARTIC. VI.
DE
COEUNTE CUM SOLUTA CUJUS UXOR ADULTERIUM COMMISIT.

1. Qui uxorem habet de adulterio convictam & confessam videtur mihi similis ei, qui aliquam nuptiarum tempore impotentem habens adulterium committit. *Nam licet liberum habeat maritus adulteram deserere, & dum ipsi delictum condonare non vult, ipsius maritus reverà non sit; quamdiu tamen magistratus matrimonium non dissolvit, tamdiu uxor ipsius adultera quasi in possessione est conjugii, & proinde sine scandalo non peccatur. Quapropter similiter videtur huic pœna relegationis tempor alis dictanda.*

ARTIC. VII.
DE
DESPONSATO COMMITTENTE ADULTERIUM CUM SOLUTA.

1. Videamus quomodo desponsatus committens adulterium cum muliere solutâ eâque vel honestâ vel meretrice sit puniendus. Loquemur autem de eo, qui sponsalia de præsenti celebravit. *Nam cùm liberum sit à sponsalibus de futuro recedere, pœna gravior esse nequit, quàm quæ est eorum qui simplex stuprum committunt: potest enim injustum per subsequens matrimonium corrigi.*

2. Vitium intemperantiæ, quo sponsus movetur ad adulterium, quamproximè accedit ad illud, quo perfectè conjugatus peccat, paullò tamen minus est. *Nam ducitur suâ concupiscentiâ sponsus ad seponendum amorem quem sponsæ debet, facitq; ut omnis dissolvatur conjugalis amicitia; quam tamen sanctè servare tenebatur æq; ac in conjugio benedictione sacerdotali confirmato; quia sponsalia de præsenti faciunt conjugium civile, quod itidem est societas indissolubilis. In hoc tantum pejor est perfectè conjugatus, quod cùm præsentes habere voluptates cum uxore possit, malit eligere alienas libidines.*

3. De pœna sponsi committentis adulterium cum solutâ quicquam determinare difficile est. *Nam jure communi Ddres vix*

certi quicquam circa perfectè conjugatum pronunciare possunt, fustigationem dictantes nullam aliam ob caussam, quàm quod delictum soluti cum conjugatâ gravius sit, & proinde pœna gladii in leviori locum non habeat. An ergò quia sponsi delictum levius est delicto perfectè conjugati ita gradatim ad pœnam relegationis perpetuæ descendendum erit? In foro autem Saxonico interpretes juris Saxonici & Electoralis colligunt, sponso infligendam esse fustigationem propterea, quòd & sponsæ hæc pœna dictata sit. Ordinat. ecclesiast. sub tit. **Von der Straffe der Unzucht und des Ehebruchs** *ꝛc.* **würde aber.** *Rationem reddunt quòd in Constitut. Electoral: conjugatus cum solutâ, & conjugata cum soluto ratione pœnæ æquiparentur, utpote cum utriq; gladii pœna dictata sit.*

4. Si sponsalia dissolvenda sint, mitior pœna infligenda venit, relegatio nim. temporalis vel perpetua pro ratione circumstantiarum. *Nam consueverunt aliàs personæ desponsatæ affici pœnâ pecuniariâ vel carcere, si propriâ auctoritate sponsalia dissolvunt, ut adeo gravius peccet, qui id facit jungens stuprum.*

ARTIC. VIII.

DE MULIERE SOLUTA CUM IMPERFECTE CONJUGATIS REM HABENTE.

1. Fœminæ, quæ cum sponso rem habet, videtur meritò dictari relegatio posse, si sciens sponsum esse id faciat. *Nam ejusmodi fœmina concurrit in turbando amore conjugali & dum amorem, quem sponsus sponsæ debet, sibi conciliare nititur, æq; graviter peccat ac quæ cum perfectè conjugato rem habet: cui Ddres fatentur deberi relegationem. In Electoratu autem Saxoniæ relegationem ejusmodi fœminæ debere dictitari Ddres inde colligunt, quòd, cum pœna fustigationis in Electoratu statuta sit in mulierem solutam cum perfectè conjugato rem habentem, fornicatio verò cum sponso minus delictum sit, etiam minori pœnâ eam puniendam esse. At mulieris solutæ rem habentis cum uxorato delictum à stupro non differt, nisi quòd fœmina cum marito rem habens concurrat in actu violante societatem conjugalem per hoc, quòd amicitia inter conjuges dissolvatur. Quo posito, non video quæ differentia sit facienda inter eam quæ cum sponso & eam quæ cum marito rem habet: æq; enim in desponsatis ac in perfecto matrimonio viventibus decet amorem conjugalem servari.*

2. At stuprum patientes à marito malitiosè deserto, vel eo, cujus uxor impotens aut adultera est, videntur æquiparandæ iis,

quæ

quæ simplex stuprum patiuntur: *neq; enim amicitiam conjugalem violant aut matrimonium, quippe quod rescindendum est. Solent tamen DD res fœminæ, quæ cum marito tali, qui ipse suo adulterio caussa dissolvendi matrimonii exstitit, rem habuit relegationem perpetuam dictare. Ratio est, quia per adulterium mariti matrimonium non est dissolutum penitus; cùm liberum habeat uxor ei condonare & cohabitare. Unde fermè perfecto adulterio simile est.*

ARTIC. IX.
DE
MULIERE DESPONSATA REM CUM ALIIS HABENTE.

1. Sponsa gravius peccat adulterium committens quàm sponsus. *Nam hujus adulterium plura mala quàm sponsi comitantur: si enim contingat eam gravidam fieri, aut in sponsi familiam transferentur spurii alendi, si lateat delictum; aut difficultas suborietur circa dissolutionem matrimonii: neq; enim vir honestus ejusmodi mulierem sibi conjugem retinebit. Hinc jura Romana tribuunt potestatem vindicandi adulterium in sponsâ commissum, propterea quod nec spem matrimonii violare permittatur l. si uxor. 13. §. Divi 3. ff. ad L. Jul. de Adulter. l. propter. 7. C. eod. Sed id intellectum volo de eâ quæ sponsalia de præsenti celebravit, aut, si sponsalia de futuro fuerint, nupsit desponsato. (de quo casu citati textus loquuntur) Nam si sponsalia fuerint de futuro vel talia, qualia jure Romano intelliguntur, non insecuto matrimonio, tantùm injuriarum actio sponso competit. l. item. 15. §. sponsum 24. ff. de Injur.*

2. Quapropter meritò in Electoratu Saxonico *Constit. Ecclesiast. tit.* **von der Straffe der Unzucht und Ehebruchs** *ſ.* **würde aber.** dictata est fustigatio utrisq; personis & sponsæ & adultero etiam soluto. *Nam non dubito, quin Serenissimus Elector ad pœnā ordinariā adulterii cum conjugatâ commissi, gladii scil. procedere potuerit; quippe cùm eadem fermè mala utriq; adulterio insint, & ita non modò sponsam sed & cum hac adulterium committentem pœnâ gladii afficere; quia adulter non modò in alienam familiam transfert suos spurios confirmato per benedictionem matrimonio; sed etiam loco virginis defloratam substituit sponso.*

3. His positis, in Electoratu Saxon. facile pronunciari potest de pœnâ adulterium cum desponsatâ committentis. *Semper namq; afficiendus est pœnâ fustigationis, nisi violatio proprii, quod habet conjugii severiorem desideret. v. g si adulter fuerit perfectè conjugatus.*

ARTIC. X.
DE
ADULTERO CUM MULIERE MALITIOSE DESERTA ADULTERIUM COMMITTENTE, ET EO, QVI CUM HAC REM HABUIT.

1. *In matrimonio dissolvendo vivit mulier deserta, impotentem, aut adulterum maritum habens. De quâ, ejusq; adultero, quam pœnam mereantur, quæstio institui potest.*

2. Mulieri malitiâ mariti desertæ & cum soluto rem habenti Ddres relegationis pœnam dictare solent, adeoque marito deserto æquiparant, quod nec improbandum videtur. *Nam non magis circa matrimonium delinquit ac maritus desertus; in eo enim peccatum ipsius positum est, quòd suæ concupiscentiæ resistere nequeat, & antequam curet maritum citari adhuc in matrimonio cum alio concumbat. In hoc uno videtur fœdius peccatum mulieris desertæ quàm deserti mariti, quòd contingere possit, marito redeunte & matrimonium renovante difficultatem magnam oriri, si gravida facta fuerit.*

3. Eandem pœnam statui volunt in solutum, qui cum ejusmodi muliere rem habuit. *Nam dum LLatores nostri soluto cum perfectè conjugatâ itidem ac conjugatæ adulteræ gladii pœnam dictitarunt, delictum utriusq; æquale reputarunt.*

ARTICUL. XI.
DE
MULIERE QVÆ IMPOTENTEM MARITUM HABENS COMMISIT ADULTERIUM ET EO QVI CVM HAC REM HABVIT.

1. Mulieri impotentem maritum habenti solent Ddres propter adulterium cum soluto commissum pœnam fustigationis cum perpetuâ relegatione dictare, additâ clausulâ, nisi maritus condonare ipsi delictum paratus sit, tunc enim virgis in carcere cædendam & dimittendam esse. *Videtur enim fustigationis pœna applicata omnibus in casibus nimis severa medicina, ut adeò prudenter eam mediante clausulâ temperarint. Nam si mulier habeat maritum naturaliter impotentem, cum quo matrimonium contractum in rei veritate nullum est, eritne fustiganda, cùm malitiosè deserta delinquens tantùm relegetur? Sin autem impotentia mariti ea fuerit, quæ quidem matrimonium non solvit, nonne habenda erit ratio principii peccandi in muliere? videtur e-*

nim

nim magis ex imbecillitate quàm ex vitio peccare: quoniam, dum maritus tentat frustrà coitum, in eâ concupiscentiam accendit talem, quali resistere difficile est. Sed, uti diximus, clausula de remissione temperat quicquid in hoc medicamento excedit.

2. Si mulier impotentem maritum habens vel cum perfectè vel cum imperfectè conjugato concumbat, sine dubio fustigatio dictari poterit. *Nam nec gravior erit pœna quàm esse debebat; quia Ddres eam non verentur dictare, si cum solutâ concubuerit; nec levior, quia jure communi perfectè conjugatæ non major infligitur.* Tantum hoc dubitari potest, an etiam addenda sit clausula remissionis. *Et quidem in foro, ubi jus commune viget, eam adjici posse hæc ratio suadet; quia ex Ddrum opinione remissio nihil operatur, nisi supremi judicis arbitrium accedat: ut adeò Ddres eam addendo non errent: præsertim cùm Justiniani constitutio Nov. 134. cap 10. plurimum tribuat remissioni mariti, dum permittit ipsi conjugem in monasterium detrusam intra biennium recipere. In Electoratu autem Saxoniæ, ubi duplicatum adulterium præcisè capitaliter punitur, nec ulli remissioni locus habetur, difficultas sese offert. Nam si duplicatio facit, quò minus in perfecto adulterio remissioni locus sit, idem operabitur & in cæteris adulteriis minus perfectis. Inquirendum ergò est in caussam, quæ moverit LLatores Saxonicos, quod remissionem in duplicato adulterio noluerint admittere. Videtur nulla alia posse proferri, quàm hæc, quòd peccans in adulterio duplicato violet non modo suum, sed etiam alterum matrimonium. Unde, licet per remissionem in uno conjugio malum sit sublatum, alterius tamen matrimonii violationi satisfieri nequeat: cum verò, quando matrimonium vel in rei veritate nullum vel dissolvendum est, neutrum horum dici possit violatum; sequitur rationem seu caussam, quæ remissionem impedit, cessare, & proinde eidem locum esse. Huic accedit, quod melius sit matrimonia integra servare quàm dissolvere: at si remissione factâ mitigatur pœna, conjugia integra servantur, quæ rescindenda vel nulla pronuncianda essent. Videtur itaq; non obstante duplicatione clausula de remissione addenda, si fustigatio dictetur in casu quo ab utraq; parte delinquentes habuerunt matrimonium, quod vel dissolvendum vel nullum pronunciandum erat. Cæterum in Electoratu Saxoniæ, si mulier in matrimonio dissolubili rem habuerit cum perfectè conjugato, nihil ipsi remissio prodest, quia violavit aliud perfectum conjugium, marito autem adultero videtur prodesse; quia alterum conjugium, utpote dissolvendum vel nullum pronunciandum non violasse videtur.*

3. Cæterum adulteri pari cum muliere pœnâ videntur afficiendi. *Nam jus civile in adulterum cum perfectè conjugatâ rem habentem,*

bentem, licet solutus sit, paullò majorem quàm in adulteram pœnam statuit. Nov. 134. c. 10. Elector autem Saxon. pariter gladiis feriri voluit. Unde sequitur, nos non errare, si iis, qui cum imperfectè conjugatis mulieribus rem habent, eandem quam mulieribus dictemus pœnam, sive sint soluti sive conjugati, modò non ita conjugati sint, ut ob proprium matrimonium violatum iis gravior pœna dictanda veniat. Licet enim solutus videatur ex majori concupiscentiâ peccare quàm mulier; hæc enim si potentem maritum haberet, fortasse non delinqueret; solutus autem cùm ducere posset uxorem, pro implendâ libidine adulterium mavult committere: sciendum tamen, multum caussare interdum amorem occœcantem homines, ut huic magis quàm illi personæ inhæreant. Quapropter in puniendo eo, qui cum conjugatâ rem habet magis læsionem conjugii, quàm in cæteris adulterii speciebus LLatores attendere videntur. Unde illa pœnarum paritas nascitur.

ARTIC. XII.

DE MULIERE IN MATRIMONIO OB ADULTERIUM DISSOLVENDO REM HABENTE ET EJUSDEM ADULTERO.

1. Quando matrimonium mulieris ob adulterium dissolvendum venit, contingit hoc ipsum vel quia ipsa vel quia maritus ejus adulterium commisit.

2. Si maritus commisit adulterium & mulier post eum, dictari huic solet à Ddribus perpetua relegatio, nisi adulter, cum quo rem habuit, sit perfectè conjugatus, quo casu ex Constit. Elector. fustigatio eidem decerni debet. *Nam & eandem pœnam dictitant ei, quæ à conjuge malitiosè deserta est. In hac autem, cujus maritus adulterium commisit, par ratio est.*

3. Inde similiter quid in adulterum statuendum sit colligi potest. Nim. ut *praced. artic. n. fin.* diximus, servatur semper pœnæ aqualitas, nisi majorem suadeat delictum adulteri ob violationem proprii conjugii.

4. *Accedamus ad considerationem mulieris conjugatæ, quæ proprio adulterio dedit caussam dissolvendo matrimonio:* & quidem huic ordinariam pœnam adulterii dictandam esse extra dubium est. *Nam licet posterius delictum, soluto jam per adulterium matrimonio, propriè dictum adulterium non sit, non tamen pœnam ex præced. adulterio debitam mitigat, sed magis confirmat. Nec etiam mulierem excusat, si dicat se meretriciam vitam professam esse. Nam si ignorante marito fecit, multò magis peccavit. Sin autem sciente, alia est ratio, de quâ inferius dicendum erit.*

5. De

5. De ejus, qui cum ejusmodi muliere rem habuit, pœnâ dubitant Ddres & disceptant. *Nam l. si ea quæ. 22. C. ad L. Jul. de adulter. traditur, in eâ, quæ passim venalem formam exhibuit, ac prostitutam meretricio more vulgò se præbuit, adulterii crimen cessare. Contrà Ulpianus l. si uxor. 13. §. sed in eâ 2. ff. eod. statuit etiam in eâ uxore posse maritum adulterium vindicare, quæ vulgaris fuerit.*

6. Videntur autem hoc casu, quo quis cum meretrice conjugatâ rem habuit, circumstantiarũ istarum habenda esse ratio. *nim.* 1. an quis sciens eam conjugatam an ignorans rem cum ipsâ habuerit. *Nam qui ignorans eam conjugatam esse cum eâ velut meretrice coit vel culposum vel tantùm casuale committit adulterium; culposum, si ex signis id colligere potuisset; casuale, si per ignorantiã invincibilem peccavit. Et de casuali sine dubio loquitur cit. l. si ea quæ. (si enim mulier formam venalem passim exhibet, aliter præsumere non possumus, quàm quòd meretrix sit.) Nam casuale adulterium reverà adulterium non est: unde rectè dicitur crimen adulterii in eâ non committi sed cessare.* 2. an meretriciam vitam professa sit mulier marito sciente vel ignorante. *Nam maritus sciens minus læditur: & violatio thori minor minuere pœnam videtur. Contrà si maritus ignoraverit mulieris mores, & quis cum eâdem, sciens eam maritatam esse, coierit, parum hujus crimen ab adulterio perfecto distat: in hoc tantùm minus peccat, quòd primus adulter adimendo pudicitiam hactenus ab eâdem servatã principiũ existiterit impudicitiæ & dissolutæ amicitiæ in muliere, hic verò tanquam posterior jam cum corruptâ & impudicâ moreq; meretricio vitam colente rem habens, principium impudicitiæ & dissolutæ amicitiæ non sit, sed tantummodo, quod & ille fecit, in alienam familiam suos liberos alendos transferat. Quamdiu enim maritus ignorans uxorem meretricem in matrimonio retinet, omnes liberi ex eâdem nati illius esse censentur. Et hoc casu ex mente Ulpiani cit. l. si uxor. marito etiam in eâ uxore, quæ vulgaris fuerit, adulterium vindicandi potestas concedi debet.*

7. His præmissis dico, eum, qui sciens meretricem uxorem esse, cum eâ rem habet, meritò fustigari, sive marito sciente sive ignorante fecerit. *Mitius eum, quàm perfectum adulterum, puniri svadet hæc ratio, quia minus peccat; neq; enim ei principium inest amissæ in uxore pudicitiæ & dissolutæ amicitiæ: id namq; inest ei, qui primus cum ipsâ rem habuit: sed in hoc consistit peccatum ipsius, quòd vel vitium mulieris augeat vel quod ut caussa socia in operationibus, quas mediante suo vitio mulier edit, concurrat. Nec ei prodest, si mulier sciente marito & lenocinium faciente meretriciam agat vitam. Nam quemadmodum nemo se alteri occidendum præbens liberat homicidam ab ordinariâ pœnâ;*

quia Respubl. non patitur sibi civem adimi, sæviendo in cadavera eorum qui seipsos occidunt; ita nec excusabitur qui consensu mariti prostituentis mulierem cum eâ adulterium committit: neq; enim Respubl impudicitiam & dissolutionem amoris conjugalis patitur, etiamsi maritus tolerare sit paratus. Hæc enim caussa est, quare in maritos prostituentes suas uxores sæviat. Quapropter non dubito Ddres rectè pœnam fustigationis dictare ei, qui sciens meretricem uxorem esse cum eâdem rem habet. Quid de ignorante statuendum sit, dicetur infrà, quando de casuali adulterio tractaturi sumus.

8. Hęc mea ratio demonstrat, quare adulter volens effugere ordinariam gladii pœnam, adulterium antea à muliere commissum non præcisè probare teneatur, sed censeatur liberandus, licet tantummodò probaverit ea, quæ fœminam suspectam reddunt & præsumptionem pariunt commissi adulterii. *v.g. si probaverit, mulierem, anteaquam coiret cum ipsâ, admisisse aliorũ oscula, tactum turpem, & arctissimos amplexus, secessisse clanculùm cum adolescentibus vel aliis suspectis viris in cameram ostio occluso &c. Nam huic non inest principium impudicitiæ & dissolutæ amicitiæ depositæq; fidelitatis conjugalis, quia licet fortasse mulier reverà cum aliis prioribus adulterium non commisit; ex ejus tamen operationibus addisci potest, eam satis impudicam maritoq; parum fidelem etiam ante adulterium perpetratum fuisse.*

ARTIC. XIII.

DE ADULTERIO COMMISSO A PERSONA QVÆ A CONJUGE SEPARATA EST QVOAD THORUM ET MENSAM.

1. Minus perfectis matrimoniis possumus annumerare quod consistit inter eas personas, quæ ad thorum & mensam separatæ sunt. *Nam in casu, quo totalis dissolutio non procedit, v.g. quando conjux conjugis vitæ insidias struit, maritus in uxorem nimium sævit tantumq; subortum est odium, ut conciliatio sperari nequeat, parte lædente cautionem præstare & redire in gratiam nolente, fit divortium quoad thorum & mensam, quo matrimonium non in totum rescinditur, sed ex necessitate quâdam fit separatio quoad habitationem, quâ tentatur reconciliatio: Ira enim tempore leniri solet.*

2. Non ergò ei personæ, quæ separationi ad thorum & mensam nullam dedit caussam ordinaria pœna videtur infligi posse. *Nam non peccat ex intemperantiâ quærente vagas libidines, nec lædit hac suâ impudicitiâ societatem conjugalem, utpote quæ jam inimicitiis & odiis*

odiis propemodum tota dissoluta est, & propterea Ddres huic perpetuam dictitant relegationem. Quæ pœna & adultero cum separatâ fœminâ rem habenti infligenda. *Nam licet in aliam familiam non transferat liberos alendos, utpote, cùm tali casu manifestum sit, liberos ad maritum non spectare; nihilominus tamen committit id, quod subsequenti matrimonio corrigi nequit.*

ARTIC. XIV.
DE
ADULTERIO EJUS CUJUS CONJUX AD MORTEM CONDEMNATUS EST.

1. Matrimonio dissolvendo annumerari potest hoc, si conjux ad mortem sit condemnatus. Hinc si ante illatum supplicium persona altera cum extraneo rem habeat, adulterium committitur simile iis quæ modò enarravimus. Unde Ddres perpetuam relegationem hoc in casu dictare solent. *Cujus ratio ex præcedd. manifesta est.*

PARS SECUNDA
Hujus Membri,
DE
IIS QVÆ ORDINARIAS POENAS AGGRAVANT.

1. *Hactenus in varia genera adulteriorum horumq; pœnas inquisivimus: sequitur, ut speculemur ea quæ pœnas hasce aggravare videntur.*

ARTIC. I.
DE
ADULTERIO REITERATO.

1. Quæritur an reiteratio adulterii aggravet pœnam criminis ordinariam. *Videmus enim, in nonnullis aliis delictis ita comparatum esse, ut reiterata delinquentem in severiorem pœnam conjiciant. l. capitalium. 28. §. solent 3. & §. grassatores 10. ff. de pœnis. Sed in præsenti delicto reiteratio hanc vim non habet. Nam Legislatores in puniendo hoc crimine non æq; ad damnum & injustum ac ad vitium hominis respexerunt: neq; enim in adulterio cum conjugatâ jusserunt inquirere, an etiam gravida reddita fuerit nec ne; quemadmodum nec inquiri voluerunt, an matrimonium graviter læsum fuerit nec ne, v. g an antequam adulter accederet, conjuges constantem foverint amorem, an in familiâ læsâ sint liberi, de quorum legitimâ nativitate dubitari per hoc possit. Adeoq; ad*

vitium potius quàm læsionem ipsam respectu habito pœna adulterii constituta est. Unde ulterius nihil quæritur in puniendo hoc crimine, quàm an hominis intemperantia talis fuerit, quæ moverit eum ad violandum thorum proprium vel alienum: quantum damni hoc ipso illatum sit frustraneum est investigare velle. Quapropter & qui semel adulterium commisit & qui illud reiteravit pari passu ambulant: idem enim utriq; vitium inest, quo ducuntur ad peccandum quoties occasio se offert. Et propterea solent Ddres dicere, adulterium esse delictum non momentaneum sed successivum.

PARS TERTIA
Hujus Membri
DE
MINUENTIBUS POENAS ADVLTERIORVM ORDINARIAS.

1. *Speculabimur nunc caussas minuentes adulteriorum ordinarias pœnas, utentes consvetâ nobis methodo, quam suggessit cap. 3. lib. 1. huj. part.*

ARTIC: I.
DE
CAVSSA EFFICIENTE DVBIA.

1. *Sæpius & propemodum circa omnia delicta monuimus, judices non solere infligere ordinarias pœnas, nisi de caussâ efficiente certi sint: procedere autem ad extraordinariam potius pœnam, si quid dubii sese offerat. Id quomodo in adulterii crimine contingat considerandum erit.*

2. Si ergò altera persona crimen sit confessa, altera verò, cum quâ adulterium commissum dicitur, id neget vel præsens non sit, ut interrogari queat: quæritur an pœnâ ordinariâ pars quæ confessa est puniri debeat? *Ratio, quare judex vel ob solam confessionem unius partis ad pœnam ordinariam progredi possit, videtur hæc esse, quòd adulterium alias sit delictum maximè clandestinum, de quo vix aliter quàm ex confessione & præsumptionibus delinquentium constare possit. Unde videtur judex suam conscientiam non lædere, si procedat secundùm illam certitudinem, quam habere de caussâ efficiente in singulis delictis possibile est. Verùm hæc ratio potius contrarium probat, nim. Judicem non debere ad ordinariam pœnam facilè progredi alterius partis confessione deficiente. Si enim judicis est procedere, secundum eam certitudinem, quam habere de caussâ efficiente in singulis delictis potest, non debet in unius confessione subsistere: semper namq; certior fieri adhuc potest alterius confessione, quemadmodum dubius hujus negatione.* Quâ de caussâ rectè Ddres in

Ele-

ElectoratuSaxoniæ, confessionem unius partis ad condemnationem non sufficere in crimine adulterii, nisi alterius partis confessio concurrat, statuunt. *Nam cùm confessiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non debeant, si nulla probatio religionem cognoscentis instruat. l. 1. §. Divus 17. ff. de Quæstionib. nihil autem sit, quod præter præsumptiones judicem magis confirmare possit, quàm confessio utriusq; delinquentis negligi non debet; sed quemadmodum in aliis delictis in corpus delicti inquiritur; ita in hoc confessionem adhibeat alterius partis, nisi confessioni Rei tàm claræ accedant præsumptiones, quæ indubium reddant judicem. Cujus rei fundamenta in materiâ præsumptionum tradenda sunt. Idq; hodiè eò magis observandum, quò gravior apud nos est adulteriorum pœna.*

3. Deficientibus certissimis præsumptionibus & alterâ parte solent Ddres, si de illâ consequendâ desperetur parti confessæ loco gladii pœnam fustigationis vel relegationis dictare.

ARTIC. II.

DE

ADULTERIO CULPOSO ET CASUALI.

1. Adulteria culposa & casualia oriuntur potissimùm ex ignorantiâ circumstantiarum quâ quis ductus adulterium committit. *Si enim hæc ignorantia est vincibilis, adulterium fit culposum; si invincibilis, casuale.*

2. Adulterium casuale quâ tale ulteriorem pœnam quàm scortationis vel stupri non meretur: quamvis non errent Ddres pœnam relegationis loco carceris qui scortatoribus & stupratoribus dictari solet, decernentes. *Nam in pœnâ infligendâ non id, cujus quis caussa per accidens, sed cujus caussa per se est inspici debet: caussa quippe per accidens in rei veritate non est caussa. Interim quia in ejusmodi casum delinquens seipsum præcipitavit animo aliud delictum ex eodem vitio proveniens committendi, habitâ ratione scandali, quod publicè præbet, non injuriâ relegatur. Quemadmodum etiam si diuturno carcere detentus jam satis punitus videtur, ab ulteriori quidem pœnâ liberatur, sed migrare & in alium locum se conferre jubetur. Interest namq; Reipubl. adulterum impunè peccantem à vulgo non conspici, ne inde ansam arripiat, simulando ignorantiam, adulteriis sese commaculandi. Flagitia namq; impunita facilè reperiunt auctores.*

3. Videtur autem difficile adulterium casuale à culposo discernere. *Nam plerumq; ejusmodi adulteria committuntur ex ignorantiâ circumstantiæ circa quid seu objecti, quæ præ cæteris invincibilis esse potest, quia versatur in re singulari extra agentem posita.*

4. Si tamen appareat quædam supina & crassa ignorantia non dubito, quin pœna exasperanda sit. *v. g. nunciatur mulieri maritum ipsius mortuum esse, ea, non institutâ ulteriori inquisitione per concupiscentiam suam credula reddita, admittit juvenem: non dubitandum est, severius esse animadvertendum. Interdum ejusmodi supina ignorantia eum, qui hanc allegat, adeò suspectum reddere potest, ut torturæ subjiciatur. Quâ de re in materiâ de processu dicetur.*

5. Culposum adulterium committere videtur uxor denegans marito debitum conjugale. *Nam hoc ipso, quòd id facit, sciens mariti concupiscentiam, disponit eum, ut fiat adulter, & ità caussa caussæ seu caussa remota existit. Peccatq; hæc eò magis quò magis maritus protestatur suam incontinentiam fatendo. Par est ratio in marito recusante debitum. Hinc Augustinus:* si tu abstines sine uxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ. *Par est ratio in conjuge diu & præter necessitatem absente.*

ARTIC. III.

DE ADVLTERIIS QVÆ VIDENTVR POTIVS EX IMBECILLITATE ET INCONTINENTIA QVADAM QVAM EX INTEMPERANTIA COMMISSA ET IN SPECIE DE EO QVOD COMMITTIT, CVI CONJVX DENEGAT DEBITVM CONJVGALE.

1. *Nonnullas species adulteriorum ex imbecillitate quâdam magis, quàm vitio commissorum incidenter in præcedd. discursibus attigimus. v. g. si adulter habeat conjugem impotentem, ob cujus impotentiam matrimonium non est nullum; qualis est impotentia post nuptias superveniens. Quapropter de reliquis, quæ superesse videntur, nonnulla hîc dicturi sumus.*

2. Est autem impotenti conjugi similis ea, quæ denegat debitum conjugale; nisi quòd impotens non æquè sit culpa adulterii: unde eo casu quo gladii pœna locum habet, fustigationem Ddres dictare solent. *Nam principium violatæ conjugalis amicitiæ magis mulier est quàm maritus adulter; ipse verò peccat, quòd concupiscentiæ resistere nequeat, magisq; incontinens quàm intemperans est. Unde non dubito, quin pœna fustigationis in marito mitigari possit, si vel leves aliæ accedant circumstantiæ.*

3. Sed si marito debitum conjugale non præstante mulier adulterium commiserit, quæri potest de pœnâ adulteri. *Videtur enim*

enim propterea soluto gladii pœna inferri, quòd tam graviter lædat maritum in familiam ejus clanculum transferendo liberos: id quod hoc in casu eò magis est injustum, quò magis fit contra voluntatem mariti à procreandis liberis abstinentis. Nec hic adulter potest comparari ei, qui cum muliere virum impotentem habente concumbit: quia hic suos liberos non transfert clanculum in familiam alterius, utpote cùm de mariti impotentiâ constet.

ARTIC. IV.
DE ADVLTERIO QVOD COMMITTIT CONJVX ALTERO CONJVGE DIV ABSENTE.

1. Diuturna alicujus conjugum absentiâ vel oritur ex caussâ necessariâ vel ex non necessariâ. Cujus ratio in pronunciando videtur habenda. *Nam quæ pars sine necessitate diutius abest caussa remota adulterii existit, adeoq; sibi imputare debet, si lædatur à conjuge. Amicitia enim conjugum quotidianâ conversatione sustentari vult. Quâ de caussâ pars, quæ sine necessitate diutius abest, videtur adulterii, quod ab alterâ committitur, quodammodo caussa.*

2. Vtraque absentia iterum vel est diuturna vel non; diuturna absentia cum silentio, ut pars, quæ domi est, ignoret ubinam locorum conjux sit, valde mitigat adulterii pœnam: solentque Ddres relegationem perpetuam dictare. *Nam absentium amicitia fovetur mutuo per literas alloquio: quâ de caussâ si conjux præter necessitatem diu absit nullis datis literis, præsumitur quædam voluntaria & dolosa desertio aut huic quid simile. Nam amicum negligere species quædam dissolutionis amicitiæ est. Itaq; si conjux conjuge hoc modo absente rem habeat, nec violat æq; conjugalem amicitiam nec æq; intemperans est, ac si præsens sit, vel ex necessitate absens & literis amicitiam foveat.*

3. Necessaria absentia vel honesta est vel minus honesta. Honestam absentiam voco, quando maritus Reipubl. caussâ abest quę uxorem ab ordinariâ pœnâ adulterii non excusat. *Ita enim Imperator Nov.117.cap.11.att.* jubemus, quantoscunque annos in expeditione manserint, sustinere eorum uxores, licet nec literas nec responsum aliquod à suis maritis acceperint. *Nam licet mulier hoc casu magis ex imbecillitate & incontinentiâ, quam intemperantiâ, videatur peccare: est tamen hæc tanta, quæ vitio æquiparari possit. Omnis enim honesta fœmina se præparare debet ad resistendum ejusmodi concupiscentiæ ad exiguum aliquod tempus, & nisi hoc faciat, vitiosæ similis meritò reputatur.*

4. Alia

4. Alia porrò absentia contingit alterâ parte volente, alia alterâ parte invitâ. Quæ distinctio, uti patet, in irrogandis pœnis itidem quandoque attendenda est.

ARTIC. V.
DE
COMMITTENTE ADVLTERIVM CVJVS CONJVX FVRORE VEL ALIO MODO CONTAGIOSO ET INCVRABILI LABORAT.

1. Videtur conjux in perpetuum furorem correpta aut morbo incurabili & contagioso affecta similis ei, quæ post nuptias impotens reddita est. Quapropter in adultero talem conjugem habente pœnam valdè mitigandam puto. *Nam nemo negare potest ejusmodi hominem heroicâ quâdam indigere temperantiâ & tali, quali opus habent qui votum castitatis præbent Deo. Unde sequitur illorum incontinentiam & imbecillitatem, non tali pœnâ coercendam, quâ vitiosos & flagitiosos punimus, qualis est fustigatio: nisi aliæ concurrant circumstantiæ, quæ indicent hominē vitiosum, v.g. si pluribus sese sociaverit.*

ARTIC. VI.
DE
ADVLTERIIS EORVM QVI BLANDIMENTIS MVLIERVM CONJVGATARVM LASCIVIS ILLICIVNTVR.

1. Qui persvasionibns lascivis mulierum alliciuntur meritò leviori pœnâ afficiuntur, præsertim si sint minorennes. *Nam hos ex imbecillitate & incontinentiâ peccare satis manifestum est.*

2. Est autem pœna eò magis mitiganda, quò insidiosior & lascivior fuit mulier, quoque minus adversus ejus insidias se præparare & munire juvenis potuit. *Nam lib. 1. huj. part. cap. 5. membr. 3. art. 1. n. 22. & 23. demonstravimus, eos, qui vel ob vehementiam vel ob festinationem concupiscentiæ & affectibus resistere nequeunt, minus peccare. Hinc quò magis lascivæ sunt mulieris persvasiones, quoq; magis inopinatæ insidiæ, eò mitior debet esse pœna. Quapropter talibus in casibus soluto cum conjugatâ loco gladii relegationis pœnam dictare solent.*

ARTIC. VII.
DE
ADVLTERIIS MINORENNIVM.

1. Sola minorennium ætas adulterii pœnam non mitigat. *Nam*

Nam licet hæc ætas variis affectibus sit subjecta, quorum vehementiâ & festinatione facilè superari potest: si tamen adolescens non illectus persuasionibus impudicæ mulieris (quo casu per præced. artic. pœna mitiganda est) sed aliàs suâ concupiscentiâ ductus adulterium commiserit, manifestum in eo est vitium intemperantiæ, cujus pœnæ meritò subjicitur.

ARTIC. VIII.
DE ADULTERIIS SENUM.

1. Senes à pœnâ adulterii non excusantur ætate & eò minus, quò turpius est ipsorum flagitium. *Nam cùm in senibus calor incitans juvenes ad peccandum & vehementiam affectibus addens non sit, patet, eos ex mero vitio intemperantiæ & non superatos nimiis affectibus peccare. Hinc etiam fit, quod amores seniles sint fœdiores:*

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

Quis ergò affirmabit seni parcendum? nisi fortasse delirus sit dementiâ adductus, quo casu ut demens tractandus venit.

ARTIC. IX.
DE ADULTERIO ATTENTATO.

1. Conatum in adulterio mitius puniendum esse, vult Constitutio Carol. *artic.* 178. & quidem in adulterio cum conjugatâ, etiamsi propemodum ad actum ultimum perventum sit, mitiganda pœna videtur. *v. g. si delinquens palpitaverit in circuitu, ut loquitur Glossa, & opus perficere non potuerit, ordinaria pœna non videtur infligenda. Nam licet, quantum in delinquente fuit, actus sit consummatus, qui sufficiens est ad indicandum vitium hominis; quia tamen pœna ordinaria adulterio cũ conjugatâ commisso propterea constituta est à LLatorib⁹, quod adulteri suâ intemperantiâ adulterinos partus in familias alienas transferant & omnibus illius familiæ posteris aliquam parent maculam; hoc autem in attentato adulterio cesset: videtur meritò pœna mitiganda. Solentq; Ddres pro ratione circumstantiarum vel fustigationis vel relegationis pœnam dictare.*

2. Si conjugatus cum solutâ ita attentaverit adulterium, hoc in ipso mitigat pœnam, quòd dubitari possit, annon conscientiâ appetitum refrenante metumque incutiente, quo spiritus impedirentur facere suum officium, consummare opus non potuerit. *Quo casu videtur homo non vitiosus sed integri adhuc judicii fuisse. Aliàs si*

respectus esset habendus violati thori, jam æq; videtur illa facta, sive adulterium plenè consummatum sit, sine non.

3. Pertinet etiam hoc ad conatum, si mulier existimans suum maritum adhuc vivere, qui tamen reverà mortuus est, alium admittit. *Nam quantum in se est perpetravit adulterium, ex accidenti non. Et quia per se est adulterium ex accidenti tamen in rei veritate stuprum, solent Ddres pœnam stupri dictare, nim. carcerem. Ratio petenda est ex iis quæ superius dixi, Rempubl. esse instar hominis non adhibentis medicinam pro tollendâ morbi caussâ, si ex morbo nullas sentiat molestias, aliis accidentibus operationes caussæ morbi effectricis impedientibus.*

ARTIC. X.
DE CAUSSIS PARIENTIBUS REMISSIONEM POENÆ ADULTERIIS PERFECTE MALITIOSIS.

1. *Tradidimus suprà contingere nonnunquam, ut ordinariæ pœnæ mitigandæ sint, delictis perfectè commissis; idq; fieri quatuor potissimum ob caussas. cap. 1. huj. libr. membr. 4. Quæ quomodo adulteriis applicari debeant videndum est.*

2. Et primò quidem si adulter diu in carcere fuerit detentus, nec ipse hujus diuturni carceris caussa fuerit, videtur, quemadmodum in cæteris delictis, ita etiam in hoc ordinaria pœna mitiganda.

3. Secunda circumstantia est, si pœna pertingat ad alios innocentes satis graviter aliàs ex delicto læsos. Et hinc nata est mitigatio pœnæ ob remissionem à conjuge factam. *De quâ peculiari articulo dicturi sumus.*

4. Tertia circumstantia est dignitas. Quod autem monuimus *cit. c. 1. membr. 4.* Interpretes juris dignitatis rationem non habere, si nullam distinctionem LLatores fecerint, id contingit quoque circa hoc delictum. *Est namq; pœna gladii sine discrimine adulteris dictata l. quamvis 30. C. ad L. Jul. de adulter. Nov. 134. c. 10. quam pœnam constitutio Carol. approbat. Quapropter nec nobilium nec clericorum dignitas à pœnâ ordinariâ excusat: neq; enim, quod clericos concernit, in nostrâ ecclesiâ jus canonicum observamus.*

5. Quarta circumstantia est, si delinquens singularem artem calleat, quâ Reipubl. peculiarem utilitatem præbere possit. De quâ non dubito in hoc delicto liberum esse magistratui supremo remissionem facere, magis quàm in homicidio.

ARTIC.

ARTIC. XI.
DE
REMISSIONE A CONJUGE FACTA.

1. Remissio conjugum meritò liberationem ab ordinariâ pœnâ facit. *Nam demonstravimus cap. 1. membr. 4. huj. libr. pœnas ita infligi debere, ne magis ad læsos ex delicto, quàm ad delinquentes pertingant.*

2. Fundata est & remissio in jure civili. *Nam Nov. 134. c. 10. Imperator liberum relinquit marito uxorem intra biennium ex monasterio repetere, quam Novellam confirmat Constitutio Carol. art. 110.*

3. In Electoratu Saxoniæ, si conjux pro conjuge intercedat statuitur in partem nocentem relegatio, ita ut altera pars eam comitari teneatur. *part. 4. Constit. 19. §.* dieweil. *Nam si petitis conjugis non deferatur, præter malum quod ex adulterio perpessa est, majori affligitur, si privetur conjuge. Nec tamen & in Republ. tolerari potest, ut adulter impunitus in oculis hominum versans aliis scandalum præbeat: ideoq; nullum aliud medium eligi potuit effugiendi utrumq; malum, quàm hoc, si delinquens jubeatur ire in exilium. Sed nonne fit injuria parti nocenti quæ intercessit, dum jubetur unà ire? Respondetur, hanc conqueri non posse, dũ libera ipsi relinquitur voluntas intercedendi vel non. Deinde nec hæc relegatur, sed jubetur tantùm domicilium habere, ubi pars delinquens habet. Neq; enim pars pro quâ intercedit tolerari potest, & si nolit eidem cohabitare, indicat parum incommodi sibi ex pœnâ ordinariâ inferri. Quid enim interest an maritus sit in exilio & perpetuò absens an è medio planè sublatus? Hinc colligimus remissionis, qualis in Electoratu Saxon. esse debet, definitionem:* quòd nimirum sit declaratio voluntatis injuriam illatam conjugi delinquenti condonandi & ulterius cohabitandi.

4. In foro civili videtur remissio tantùm procedere, si uxor, non si maritus delinquit: nec etiam in jam condemnatâ uxore locum habere, nisi maritus patiatur, eam prius in carcere virgis cædi. *Nam Imperator Nov. 134. c. 10. jubet mulierẽ virgis cædi & in monasterium detrudi, quo facto liberum marito relinquit eam recipere. Sed fortasse rectè ab hujus observantiâ recedunt practici & non modò marito, sed etiam uxori intercedendi potestatẽ tribuunt: nulla enim ratio naturalis admittit, ut marito relinquatur liberum intercedere, uxori non item: cùm fragilitas sexûs contrarium svadeat. Gravius namq; est mulierem privari marito quàm virum uxore: quia sexûs imbecillitas desiderat aliquod caput & defensorem. Ex quo autem jure aliquid cum ratione pugnans emergit, ab eodem non immeritò receditur.*

5. Por-

5. *Porro quia definivimus remissionem declarationem voluntatis; contingit autem voluntatem declarari vel expreßè, verbis nim. vel tacitè seu factis ex quibus velut signis colligitur: hinc & remissio alia erit tacita alia expressa.*

6. Tacita seu præsumpta remissio est, quando altera pars partem nocentem sciens iterum admittit ad copulam carnalem. *Nam qui omne id facit quod aliquis se facturum promittens satis sufficienter voluntatem verbis declarasse dicitur; is facto illo æq; voluntatem declarat, & multo magis, quia jam facit quod alter se facturum promittit.*

7. Præsumunt etiam Ddres remissionem conjuge mortuâ: & propterea tantummodo relegationis pœnam adultero post mortem conjugis condemnato dictitant. *Nam de conjuge, quæ fide in Christum moritur, alia mens præsumi non potest, quàm, si circa articulum mortis scivisset delictum commissum, ita remissionem conjugi facturam fuisse.*

8. Possumus etiam remissionem dividere in simplicem & conditionatam. *Nam nonnunquam sub certis conditionibus remissionem faciunt v. g. quòd nolint comitari in exilium partem nocentem, vel ita, si redimi relegatio possit.* Quo casu quæstio suboriri potest, quid pronunciandum? *Reum ordinariæ pœnæ subjicere durum est, admittere, ut relegatio redimatur est contra constitutionem Electoralem & rationem illius: ita enim reus scandalo esset hominibus videntibus eum impunè peccasse. Prudentissimum ergò Scabinorum Lipsensium est decretum, Remissionem tali in casu pro purâ & simplici habendam, & non obstante conditione adjectâ, partem intercedentem comitari alteram in exilium euntem debere.*

9. *Hisce ita circa naturam & species remissionis traditis videndum porrò est, in quibus adulteriis qualemq; effectum habeat.* Et quidem in Electoratu Saxoniæ remissionis aliquis effectus est in adulterio simplici quod vel conjugatus cum solutâ vel solutus cum conjugatâ committit, non in duplicato. *Caussa nulla alia reddi potest, quàm quòd Electori duplicatum adulterium nimis grave visum fuerit. Quamvis non diffiteri possimus etiam nimis grave esse, duos homines cohabitare conjugibus volentes in luctu ob amissionem conjugum relinqui. Jure autem civili non videtur obstare, quò minus remissio etiam in duplicato adulterio procedat: nuspiam enim huic remissioni vim ademptam in jure civili legimus.*

10. Hinc quæstio suboritur, an etiam remissio nullam vim habeat in adulteriis minus perfectis duplicatis. *v. g. si maritus cum aliquâ uxore desertâ vel cum eâ quæ vel ipsa vel cujus maritus adulterium perpetravit, rem habuit. Solent autem hoc in passu Ddres conjugi-*

um

um dissolvendum pro dissoluto habere, & remissioni locum dare. Ratio est, quia matrimonium dissolvendum non potest dici violatum.

11. Notandum autem hîc est, posse superiorem judicem etiam in duplicato adulterio, si concurrant circumstantiæ aliæ v. g. si persona punienda quàmplurimos habeat liberos & conjugem perpetuâ adversâ valetudine laborantem intercedentes, ex singulari gratiâ remissioni locum dare. *Nam superius diximus, pœnam criminalem esse quandam medicinam, eumq; penes quem sunt jura Majestatis, instar boni Medici procedere debere, qui non solet medicamenta applicare, si sublato morbo in alterâ parte corporis plus mali alteri irrogetur.*

12. Effectus autem remissionis ad alteram partem se non extendit. *v. g. si juvenis cum Sempronii uxore rem habuerit, & à Sempronio huic remissio sit facta, nullum hujus fructum quoad mitigationem pœnæ juvenis sentit. Nam hac remissione non tollitur malum, quod per juvenem illatum est, præsertim cùm pars intercedens partem peccantem in exilium comitari teneatur.*

MEMBR. XXII.
DE
POLYGAMIA.

1. Polygamia est adulterium cum illusione publicâ conjugii, dum durante priori novum initur, perpetratum. *Omnis namq; polygamus fit adulter, dum aliam conjugem priori addit. Ordinat. Carol. artic.* 121. *verb.* **welche Ubelthat dan auch ein Ehebruch** *&c. Et proinde gravius peccatum est quàm adulterium. Nam illuditur unà benedictioni divinæ.*

2. Hîc quærunt Ddres, quomodo polygamia tam fœdum crimen sit, cùm tamen homines præ cæteris Deo grati in Veteri Testamento deprehendantur plures duxisse uxores, Deo permittente, *Deut*. 21. *v.* 15. 2. *Samuel.* 12. *v.* 8. *Pertinet quidem hæc quæstio ad Theologos & hujus loci non est: quia tamen video, Maximum illum Chemnitium, quem meritò alterum Lutherum vocare possumus, part. 2. Exam. Concilii Trident. liberum hac in re nobis reliquisse judicium, quando ait:* Quod de patribus quibusdam V. T. leguntur exempla polygamiæ, tribuatur sanè illud vel dispensationi Dei, sicut Augustinus disputat de bono conjugali, propter semen benedictum, quod ex illâ gente nasci debebat; vel propter significationem futuræ conjunctionis Judæorum & gentium in Ecclesiâ Christi; vel tribuatur tolerantiæ Dei. Neque enim omnibus vitiis liberi fuêre patres,

& multa in sanctis suis tolerat. *Audeo eam hic proferre sententiam, quæ videtur neutram earum quas modò ex Chemnitio narravimus improbare, sed potius inter se componere & conciliare. Idq; facio propterea, ut Lector videat, quantum prosit scientificè & omnia per suas caussas speculando progredi. Sumo verò rursus, delicta carnis gigni ex vitio intemperantiæ, hoc autem consistere in concupiscentiâ voluptatum ex cibo potu & re venereâ. Itaq; vitiosum est & peccatis annumerandum quicquid fit ex concupiscentiâ voluptatum in re venereâ, cibo, potuq; vel nimiâ vel talium, qui naturæ non congruæ sunt. v. g. fit ille per intemperantiam horrendus, quæ relictis carnibus bovinis & aliis, quibus communiter vescuntur homines, delectatur esu glirium, murium, felium. At propterea non dicendum est, omnes eos, qui vescuntur muribus intemperantes esse & vitiosos: laudamus quippe strenuos milites in defendendis urbibus munitis & castellis, qui suum corpus ejusmodi carnibus sustentare malunt, quàm obsidenti hosti sese dedere. Scil. omnis vitiosa actio æstimatur ab intentione operantis, & propterea inquit Aristoteles, sæpè contingere, ut homines edant actiones quas vitiosi edere solent non tamen vitiosas. Polygamia, quæ tanquam vitiosa rejicitur, provenit ab intemperantiâ tali, quæ nihil aliud est, quàm concupiscentia voluptatum, quæ percipiuntur ex varietate objectorum in re venereâ exercendâ, felicitatem & arctissimam amicitiam, quæ inter conjuges esse debebat, tollente. Quo ita posito dico, patres & homines Deo acceptos in veteri testamento, si habuerint intentionem multiplicandi genus humanum & propagandi suam familiam innumeramq; relinquere posteritatem, sperantes fore ita, ut principes familiæ existant, ex quâ Salvator nasciturus sit, non posse eos intemperantes dici, nec ex vitio intemperantiæ polygamos. Et licet hoc ipso aliquid arctissimæ amicitiæ, quam Deus inesse vult conjugali societati (dum jubet duos esse in unâ carne) aliquid decesserit, quo ipso vita patrum non congrua fuit voluntati divinæ; Id tamen Deum tolerasse propter fidem ipsorum in Messiam & spem illam expectationemq; anxiam adventûs ipsius, dignitatemq; habendi eum natum ex suâ familiâ. Est hæc pia speculatio, quam inserere me jussit quæstio ardua, quo pacto polygamia tam fœdum crimen sit, quòd mereatur supplicium ultimum, cùm tamen eadem à Deo in patribus V. T. non videatur reprehendi.*

3 Dicimus ergò polygamiam hodiè esse fœdissimum vitium & ultimo supplicio dignum, non obstante, quòd patres V. T. polygami fuerint. *Nam hodiè aucto satis & multiplicato genere humano & Messiâ ex B. Virgine Mariâ nato, nulla superest caussa plures ducendi uxores, quàm cupido voluptatum, quæ ex varietate in re venereâ percipiuntur, gignens obstinatum animum resistendi mandato divino &* dissol-

dissolvendi tollendiq; amicitiam conjugalem, quam Deus inter marem & fœminam arctissimam initio creationis instituit, in Novo Testam. renovavit. Matth. 19. Marc. 10. 1. Cor. 7. neq; enim perfectissima amicitia in plures dispergi potest. Quâ de re parte seq. quando amicitiam contemplabimur tractaturi sumus. Patet ergò polygamiam esse adulterium quoddam ex intemperantiâ fœdiori, quàm ex quâ communia adulteria oriuntur natum.

4. Pœna polygamiæ ad minimum esse debet eadem cum pœnâ adulterii, aut hac severior. *Nam polygamia nihil aliud est, quàm adulterium cum dissolutione prioris & novi conjugii initione commissum & hoc ipso malitiam adulterii communis excedens, dum matrimonio, quod Christianis sanctum esse debet, illuditur. Hinc jubet Imperator Nov. 117. cap. 11. vers. si autem. verb. & ipse. polygamos velut adulteros punire. Confirmat etiam hoc Ordinat. Carol. artic. 121. verb.* **Welche Ubelthat dan auch ein Ehebruch/ und grösser denn dasselbige Laster ist.** *Quapropter etiam Ordinatio illa tam in masculos quàm fœminas eandem quam in adulteros pœnam constituit, nimirum ut hoc crimen, quamvis jure civili non mortis supplicio, hôc tamen hodiè in Imperio puniatur. In Electoratu Saxon. autem p. 4. constit. 20. pr. expreßè gladii pœna in omnes polygamos tam masculos, quàm fœminas constituta est.*

PARS PRIMA
Hujus Membri
DE
SPECIEBUS POLYGAMIÆ.

1. Species polygamiæ tot sunt, quot adulterii. *Nam demonstratum modo est, Polygamiam adulterium quoddam esse. Quemadmodum ergò principales species adulterii sunt, conjugati cum conjugatâ, soluti cum conjugatâ, conjugati cum solutâ: ita & in polygamiâ se res habet. Præter has autem species principales, sunt & aliæ petitæ ab imperfectis matrimoniis.*

ARTIC. I.
DE
POLYGAMIA DUARUM CONJUGATARUM PERSONARUM.

1. Gravissimè peccant duæ conjugatæ personæ ineuntes matrimonium. *Nam utraq; lædit duplex matrimonium proprium nim. & illius cum quâ matrimonium contrahit. Quapropter etiam indubiè gladii pœna utriq; dictari potest.*

ARTIC.

ARTIC. II.

DE

POLYGAMIA SOLUTI CUM CONJUGATA.

1. Solutus ducens conjugatam æquè ac hæc gladii pœnâ feriri debet. *Nam licet solutus polygamus dici nequeat, ad minimum tamen adulterium committit cum eâ muliere, quæ alteri conjugata est, in eo malitiâ excedens adulterum, quòd fœdo suo crimini adhibeat benedictionem sacerdotalem.*

ARTIC. III.

DE

POLYGAMIA CONJUGATI CUM SOLUTA.

1. Si conjugatus solutam ducit, videtur soli conjugato pœna gladii ex Ordinat. Carol. infligi posse. *Nam eum bigamum gladio feriri Const. Carol. art. 121. jubet, qui quæve vivente conjuge alium vel aliam sibi sumit conjugem. Quapropter puella, quæ sciens marito nubit, videtur adultera magis quàm bigama dicenda. Unde ei pœna adulterii communis, fustigationis nim. dictanda erit.*

ARTIC. VI.

DE

POLYGAMIA EJUS QVI IN MATRIMONIO DISSOLVENDO VIVIT.

1. Polygamus in matrimonio dissolvendo vivens publicum præbet scandalum & propterea pœnâ vel relegationis vel carceris puniri solet. *Nam actu secundo adhuc in matrimonio est, donec rescindatur, licet hoc actu primo nullum sit.*

PARS SECUNDA

Hujus Membri

DE

MINUENTIBUS POENAM POLYGAMIÆ.

ARTIC. I.

DE

POLYGAMIA CASVALI.

1. Casuale fit hoc delictum ob ignorantiam, personam, cum quâ

quâ initur conjugium, conjugatam esse. *Nam ignorantia objecti, circa quod agendo versamur, tanquam ejus, quod extra nos positum est, invincibilis præ cæteris ignorantiæ speciebus existit. Quæ facit non nisi casualiter & per accidens peccari.*

2. Notum autem est ex superioribus, & non videtur amplius monendum, casualem polygamiam nullam mereri pœnam. *Nam respectu cujus delictum casuale est, non nisi caussa per accidens mali existit.*

ARTIC. II.

DE

POLYGAMIA CULPOSA.

1. Culposa polygamia committitur ab ignorantibus, qui suæ ignorantiæ sibi caussa existunt. *Nam dum ignorantia in iisdem est caussa polygamiæ, hi verò ignorantiæ illius sibi caussa sunt, non debitâ ratione inquirendo, caussa remota existunt & culposam polygamiam committere dicuntur.*

2. Errant autem polygami, dum vel se solutos vel personam, cum quâ contrahunt matrimonium solutam arbitrantur. Error quo se solutos existimant oritur ex absentiâ conjugis. *v. g si vir diu in militiâ fuerit, & mulier ex nonnullis indiciis collegerit eum mortuum esse.*

3. Uterque error parit culposam polygamiam, si contrahens matrimonium non inquisivit eâ diligentiâ, quâ poterat, in ea quæ ignorabat.

4. Punitur ejusmodi culposa polygamia arbitrariâ pœnâ, quæ augeri vel minui potest ratione graduum culpæ. *Nam quo quis magis est in culpâ, eò magis est delicti caussa.*

ARTIC. III.

DE

POLYGAMIA NON PERFECTA VEL NONDUM CONSUMMATA.

1. Imperfecta & nondum consummata polygamia tribus contingere modis videtur: nim. interdum solus concubitus, interdum sola benedictio sacerdotalis, interdum utrumque deest. *Nam polygamia est adulterium mediante novo conjugio commissum: necesse ergò est eam imperfectam esse, si vel concubitus desit: qui perficit adulterium; vel benedictio, quæ perficit hodiè matrimonium; vel utrumque horum.*

2. Qui sciens se conjugatum cum personâ celebrat sponsalia & concubit antequam benedictio accedat itidem ac polygamus gladio feriri jubetur. *p. 4. constit. Elect. 20.* §. wir wollen auch. *Est*

enim adulterum cum illusione conjugii, quæ hic contingit, quando sponsalia publica sunt celebrata, licet benedictio non accesserit: etenim celebrans publica sponsalia æq; apertè propemodum illudit conjugio, ac qui etiam benedictionem addit. Hinc deficientibus sponsalibus publicis, solent Ddres delictum ex mente Electoris pro adulterio magis quàm polygamiâ habere, quia publica conjugii illusio in sponsalibus clandestinis cessat. Unde remissioni conjugis locum dant; quod non fit in verâ polygamiâ.

3. Polygamia benedictone sacerdotali perfecta, concubitu tamen nondum consummata ordinariâ gladii pœnâ non punitur sed aliâ arbitrariâ & mitiori. *Nam polygamia est adulterium cum illusione conjugii, & quia pœna hujus non multum excedit pœnam adulterii; colligitur, si desit adulterium, quod fit, quando concubitus non accessit, mitiorem aliquam pœnam inferendam esse, relegationis nim. perpetuæ vel temporalis.*

4. Sin & concubitus & benedictio desint & delinquentes in solis sponsalibus substiterint, jubet eos Elector. p. 4. constit. 20. §. **do aber das Beyschlaffen** &c. carcere vel relegatione temporali puniri. *Nam ut levius præcedd. delictis, ita & mitius puniri debet.*

ARTICUL. VI.

DE

REMISSIONE A CONJUGE FACTA.

1. Nuspiam legitur, bigamo prodesse debere remissionem conjugis, imò *p.4. const. Elect.* 20. tacitè rejici videtur *verb.* **Ordnen und setzen / das dieselbe Straffe wieder die verbrechere in dem Laster der zweyfachen Ehe unnachlässig / in unsern Landen** *exequi* **ret und vollenstrecket werden soll** *&c. quibus verbis usus quoq; est Elector in dictandâ pœnâ duplicato adulterio, itidem remissionem non admittente. p. 4. constit. 19. in fin. Idq; est conveniens rationi naturali. Qui enim ita publicè illusit sancto matrimonio non dignus est qui diutius in eodem vivat, conjuge vel maximè id desiderante. Ipsam namq; matrimonii sanctitatem ejusmodi homo violare ausus est.*

MEMBR. XXIII.

DE

DELICTO EORUM QVI BINA SPONSALIA CONTRAHUNT.

1. *Potuissem quidem præced. membr. in fin. part. 1. articulo peculiari de hoc delicto differere. Verùm, quia habet suas species gradusq; quibus pœna ordinaria augetur vel minuitur, nec videtur æq; ex intemperantiâ quàm ex levitate animi provenire, sed planè diversi generis esse à polygamiâ: consultum magis putavi eidem peculiare membrum adsignare.*

2. De-

2. Delictum binorum sponsaliorum non videtur suâ naturâ involvere aliquam intemperantiam, quemadmodum polygamia, sed magis injustitiam. *Nam desiderans aliam sponsam præter eam, quam habet, non potest, quatenus sponsus, dici hoc facere ex concupiscenscentiâ exercendi libidinem cum variis objectis (novit enim se à priori sponsâ non admissum iri) nec satiatus ex coitu cum ipsâ facere; sed potius peccat, quemadmodum ii, qui pacta conventa non servant: sunt enim sponsalia quiddam contractibus simile, majorem tamen quàm cæteri contractus omnes fidem contrahentium exigentes, quia sunt conventio, quâ mediante ea societas initur, quam Deus & natura indissolubilem volunt.*

3. Quapropter non est dubitandum, quin pœna polygamis dicta in Constit. Carol. ad bina sponsalia contrahentes non sit extendenda. *Nam polygamia, quæ ex Constit. Carol. gladio punitur, est quoddam delictum, quod intemperantia cum injustitiâ conjuncta parit: at hoc, nisi circumstantiæ quædam accedant intemperantiam arguentes, ex injustitiâ particulari magis oriri videtur: ut modò demonstratum dedimus. Cùm ergò principium malitiæ idem non sit in utroq; delicto, nec pœnam eandem debere esse colligi potest.*

4. Celebrantibus bina sponsalia ex Edicto prætoris jure Romano infamia irrogatur *l.1.§.ult. in fin. ff. de his qui not. infam.* cui in Electoratu Saxon. carcer aliave pœna arbitraria accedit. **Churfürstl. Sächs. Kirchenordnung** *tit.* **von Ehesachen.** *Nam quemadmodum qui fidem fallunt in contractibus præsertim iis, qui ex singulari amicitiâ ineuntur v.g. societatis, depositi, infamiâ notari solent; ita & is qui in contractu concernente individuam & indissolubilem societatem frangit fidem infamiâ notari, & cùm gravius adhuc peccet, majori etiam pœnâ affici debet.*

5. Cùm verò sponsalia apud nos alia sint publica alia clandestina; ordinaria gignitur pœna, si sponsalia publica de præsenti bina celebrata sint. *Nam mediantibus publicis sponsalibus censetur apud nos indissolubilis illa societas inita, ut civiliter subsistat, confirmanda benedictione. Clandestina autem sponsalia apud nos hanc vim non habent, ut hisce dici possit societas conjugalis contracta: unde sola publica obligatoria* **verbündliche Ehegelöbnisse** *vocare solemus: cumq; clandestina apud nos obligatoria non habeantur, nec fidem fefellisse ab iis recedens dicendus est.*

PRIMA PARS
Hujus Membri
DE
AGGRAVANTIBUS POENAM BINORUM SPONSALIORUM.

1. Aggravant pœnam, si copula carnalis accesserit vel circa priùs vel circa posteriùs desponsatam vel circa utramque it. si posteriora sponsalia benedictione firmata sint. it. Reiteratio. it. si posteriora contra prohibitum facta sint. *Nam cùm vitiositas hujus delicti consistat in levitate animi impellente hominem, ut injustus fiat non servando fidem, meritò ab iis petuntur gradus delicti, quæ injustum augent vel minuunt. Hæc autem, quibus aggravari hoc delictum diximus, nihil aliud sunt, quàm injustum augentia, ut ex articulis seqq. patebit.*

ARTIC. I.
DE
EO QVI POSTERIORA SPONSALIA MEDIANTE BENEDICTIONE SACERDOTALI VEL ETIAM CONCUBITU PERFECIT.

1. Qui non modò bina sponsalia contrahit, sed etiam cum posteriori rem habet longè gravius delinquit, quàm in sponsalibus subsistens. *Nam quò minus injustum corrigi potest, eò majus est: at tale injustum minus corrigi potest, si posterioribus sponsalibus accedit concubitus, quàm si in nudis sponsalibus delinquens subsistit. Ignominiam namq; quam ex sponsalibus, quæ servari non possunt, posterior patitur, quemadmodum & aliæ communes injuriæ, æstimari & ita parti læsæ quodammodo satisfieri potest. At si etiam posteriori sponsæ pudicitia adimatur, cum quâ tamen matrimonium iniri nequit (est enim non modò absurdum sed & impossibile priorē contractum ob posteriorem invalidum, quippe cum in societate conjugali vivens aliam inire nequeat, supervenientem rescindere & nullum pronunciare velle;) oritur injustum quod corrigi nequit; quia per subsequens matrimonium quod ademptum est reddi non potest; & aliâ ratione correctio injusti non procedit, quia adempta pudicitia bonum inæstimabile est. Quâ de caußâ Elector Augustus prudenter infamiam bina sponsalia celebrantibus irrogari solitam auxit, constituendo, ut delinquens in publico loco ad Numellam sistatur & in perpetuum relegetur. Quare autem SRmus Elector eandem pœnam dictare etiā desponsatæ posteriori, quæ stuprum perpessa est, voluerit, cùm tamen stuprum perpessis aliàs parcatur, aut ad minimum mitior pœna dictetur, nullam aliam quàm hanc reperio caussam, quòd ejusmodi fœminæ soleant prostituendo pudicitiā hoc*

agere,

agere, ut injuſtum, quod patitur præcedens ſponſa eo minus corrigi poſſit, exiſtimantes eam hoc modo ſponſum recuperare non poſſe. Deinde videmus & in ſimplici ſtupro à SRmo Electore carcerem ſtupratæ æq; ac ſtupratori dictatam eſſe.

2. Quòd ſi poſteriora ſponſalia etiam benedictione firmentur, non dubitarem ejusmodi delinquentibus in Electoratu Saxon. fuſtigationem dictare. *Nam gravius peccatur, dum unà violatur cultus divinus & quaſi ludibrio habetur; præſertim cùm ex Ordinat. eccleſiaſt. tit.* **von Ehesachen** *rubr.* **von der Straffe der Unzucht und des Ehebruchs** *§.* **würde aber.** *videatur ſponſo vel ob ſolum ſtuprum cum aliâ fœminâ commiſſum fuſtigatio infligi poſſe.*

ARTIC. II.

DE

CELEBRANTE ALIA SPONSALIA POSTQVAM CUM PRIORI SPONSA CONCUBUIT.

1. Sponſus, qui cùm ſponsâ concubuit, nova contrahens ſponſalia minus peccare videtur quàm is, qui cum poſteriore ſponsâ rem habuit. *Nam licet ob ſocietatem, quam conatur reſcindere, per coitum arctiorem redditam, magis injuſtus videatur; eſt tamen injuſtum tale quod facilius corrigi poteſt, ſatisfaciendo ſcil. poſteriori pro injuriâ & redeundo ad priorem. Hoc autem aggravare delictum videtur, quòd non modò ex injuſtitiâ, ſed etiam ex intemperantiâ committatur: videtur enim quaſi per coitum jam exſatiatus delinquens novas quærere libidines. Interim tamen nec ob hoc gravius puniri poteſt, poſito quod intemperantiam hanc ſuam cum poſteriori ſponsâ nondum exercuerit. Hæc me movent, ut ſtatuam, talem ſponſum, non obſtante, quòd prior eum recipere nolit, mitius puniendum eſſe quàm eum, qui cum poſteriori rem habuit.*

2. Contrà ſponſa, quæ cum priori ſponſo concubuit & cum alio ſponſalia celebrat magis peccat, quàm quæ cum poſteriori. *Nam ſtudet in familiam poſterioris ſponſi transferre liberos alienos: at quæ cum poſteriori rem habet facit, ut injuſtum, quod prior ſponſus perpeſſus eſt, non facilè corrigi poſſit. quis enim ſponſus in gratiam recipiet eam quæ alteri ſeſe proſtituit? niſi fortè appareat fœminam cum poſteriori tunc coiviſſe, cum audiret, ſe cum priori in gratiam debere redire, illius vexandi cauſâ.*

ARTIC. III.

DE

EO QVI CUM UTRAQVE SPONSA REM HABUIT.

1. Videtur ei, qui cum utrâque ſponsâ rem habuit, haud minor

minor quàm fustigationis pœna dictari posse, nisi velis dicere, ob matrimonium cum priori per benedictionem perficiendum eam mitigandam, ut relegatio tantùm imponatur. *Nam præter injustum, quod committitur, etiam perpetratur adulterium & peccatur ex intemperantiâ: ut non dubitem, talem hominem fustigationem mereri.*

ARTIC. IV.
DE
EO QVI PLURA QVAM DUO CELEBRAVIT SPONSALIA.

1. Gravius delinquit & severius puniendus est, qui plura quàm duo celebravit sponsalia. *Cùm enim hoc delictum, quale sit, ex injustitiâ æstimetur: eò autem majus injustum oriatur, quò plures læduntur fœminæ: sequitur & pœnam ordinariam ob hoc aggravandam esse, & quidem eò magis, quò plures aliæ circumstantiæ accedunt v.g. copula carnalis vel in omnibus vel in plerisq;.*

ARTIC. V.
DE
EO QVI CONTRA PROHIBITUM BINA SPONSALIA CELEBRAT.

1. Qui ad instantiam prioris sponsæ à magistratu prohibitus nova celebrat, hoc ipso delictum aggravat. *Nam quò magis invitus quis patitur & quò magis contra jus, eo majus est injustum: at mulier implorans magistratum magis invita patitur, & magis contra jus, dum non tantùm universalis lex in suâ universalitate relicta, sed à magistratu applicata eam lædi prohibet. Suprà n. lib. 1. cap. 5. membr. 1. artic. 12. diximus, injustitiæ gradus à jure, contra quod peccatur, petendos esse.*

PARS SECUNDA
Hujus Membri
DE
MINUENTIBUS POENAM EJUS QVI BINA SPONSALIA CELEBRAVIT.

ARTIC. I.
DE
EO QVI IGNORANS CUM PERSONA DESPONSATA SPONSALIA CELEBRAT.

1. Constitutio Electoralis agens de binis sponsalibus excipit eos ab ordinariâ pœnâ, qui ignorantes cum desponsatâ personâ celebrant sponsalia, **wofern sie vom ersten Verlöbniß Wissenschafft gehabt.**

Nullus

Nullus enim homo qui ignorans delinquit, caussa efficiens proxima delicti dici potest, prout hoc ipsum cap. 3. huj. libr. demonstratum dedimus.

2. Quapropter, persona ignorans ab omni pœnâ est immunis, (modò ignorantia non sit nimium supina) aut si rem habuit mitissimè punitur, vel planè eidem venia datur. *Nam satis jam punita est, quæ decepta sponsalibus & pudicitiam amisit & officium maternum facere tenetur in pariendo & infante educando.*

ARTIC. II.
DE
SPONSA QVÆ DESERTA A SUO SPONSO CELEBRAVIT NOVA SPONSALIA.

1. Videtur libera ab omni pœnâ mulier, quæ deserta nova sponsalia contraxit. *Nam ei, qui facit principium dissolvendæ societatis nihil injusti infertur aut parum, si altera persona se pro solutâ habeat: videturq; nullam aliam ob caussam puniri posse, quàm quòd non expectato magistratûs officio seipsam solutam declaravit, aut posteriorem sponsum velut ignorantem decepit.*

ARTIC. III.
DE
REMISSIONE QVAM SPONSUS SPONSÆ VEL SPONSA SPONSO FACIT.

1. Impetrat veniam delinquens nec sistitur pro numellis nec relegatur, cui pars læsa delictum remittit & per benedictionem sacerdotalem matrimonium perficere parata est. *Nam hoc in delicto eò magis remissio procedit, quò magis ex injustitia particulari, quàm ex alio quodam vitio peccatur. Solam itaq; infamiam posteriora sponsalia celebrantibus tali in casu Ordinat. ecclesiastica in Electoratu Saxon. reservat; aut si cum stupro conjuncta sint, pœnam carceris dictitat.*

2. Est autem hoc in remissione præsentis delicti singulare, quòd etiam prosit alteri parti nocenti, cùm tamen regulariter in adulterio id non procedat. *Ratio est, quia in adulterio remissio veniam pœnæ meretur propterea, quòd denegatâ eâ, pars innocens majori malo afficiatur quàm per delictum ipsum affecta est: at delictum, de quo hîc agimus in injustitiâ positum est: circa quod remissio facta arguit minus injustum. Ubi verò minus injustum est, ibi & pœna est mitiganda. Hinc si prior sponsa remissionem faciat, posterior quæ cum sponso rem habuit non pro numellis exhibetur & relegatur, sed solent Ddres eidem carcerem ad 14. dies dictare.*

3. Efficit porrò remissio, ut licet posteriora sponsalia benedictione sacerdotali consummata sint & liberi procreati fuerint,

cogatur

cogatur persona, derelictâ posteriore conjuge ad eam, cum quâ priora sponsalia publica & de præsenti celebravit, redire. *Nam nullus magistratus potest posteriora sponsalia justa pronunciare; quia nulli in conjugali societate viventi concedi potest aliam quærere uxorem: sed si quis hoc facit, in perpetuo vivit adulterio, & liberi procreati spurii sunt.*

MEMBR. XXIV.

DE
DESERTIONE MALITIOSA.

1. Delictum desertionis malitiosæ ex injustitiâ proficiscitur particulari, in quam quis incidit vel ex levitate animi, vel superveniente odio, vel tædio ferendi onera matrimonialia. *Nam vi societatis conjugalis initæ obligatur conjux conjugi ad cohabitationem: neutra enim pars sine alterâ præsente & concurrente in laboribus domesticis, procreatione & educatione liberorum, officium perficere potest. Quapropter si conjux sine caußâ justâ absit & contumaciter cohabitationem deneget, injuriam alteri facit, & peccat propriè ex injustitiâ particulari: huic enim vitio annumerandum quicquid ab altero alteri præstandum denegatur: inæquale enim est alterâ parte subeunte conjugium ab alterâ non consequi quod propterea debetur.*

2. Desertor malitiosus nemo dici potest, nisi longo tempore sine probabili caußâ abfuerit & citatus non comparuerit. *Nam desertor malitiosus est similis debitori moroso, qui id, ad quod obligatus est, præstare non vult, consistitq́; ejus vitium in specie quâdam injustitiæ particularis, quæ contumacia vocatur; (De quâ inferius dicendi locus est) estq́; nihil aliud quàm propositum non præstandi ad quod quis obligatus est. Ejusmodi autem propositum colligitur ex temporis diuturnitate & interpellatione. Quapropter, ut quis pro malitioso desertore haberi possit, solent Ddres tempus absentiæ tantum requirere, quantum sufficiens videtur ad arguendum, conjugem propterea abesse, quòd nolit cohabitare amplius cum conjuge domi relictâ, & ad hoc triennium, quadriennium, quinquennium sufficere putant, prout prudentia judicis habitâ ratione circumstantiarum petendarum ab iis, quæ absens conjux, antequam abiit fecit, quomodo vixerit, conjugemq́; tractaverit, definit. Hinc, ut constet de absentis contumaciâ, citatio facienda est, quò absens compareat & legitima impedimenta alleget, quæ si allegare nequit, aut ad ea proponenda non comparet, pro malitioso desertore haberi potest. De quibus uberius dicendum est in materiâ de processu judiciario.*

3. Pœna malitiosæ desertionis in Electoratu Saxoniæ est fustigatio. *Ordinat. Ecclesiast. sub tit.* **von den Ehegatten/ so einander böß-lich verlassen.** *Hanc tam severam pœnam Augustus Elector propterea statu-*

ſtatuit, quòd deſertor malitioſus contumaciter diſſolvat ſocietatem, quam Deus indiſſolubilem tam ſeverè vult. Mitigatur tamen pœna ordinaria in carceris pœnam, ſi pars deſerens & deſerta redeant in gratiam.

MEMBR. XXV.

DE

INCESTU.

1. Sequitur, ut de inceſtu & ſodomiâ dicamus, quæ duo delicta matrem habent vitium intemperantiæ, & graviſſima omnium criminum ſunt, quæ circa rem veneream committi poſſunt, maximèque horrenda. *Notandum enim eſt, quod ſuprà ex ſcientiâ morum docuimus, intemperantiæ vitium conſiſtere in concupiſcentiâ voluptatum, quæ percipiuntur ex tactu in cibo, potu & re venereâ, & dupliciter peccare:* vel enim intemperans concupiſcit voluptates ex objectis naturaliter voluptatem gignentibus, vel ex iis, quæ non naturaliter jucunda ſunt. *Nam natura jucunditate & nauſeâ voluit non modò hominem, ſed & omnia animalia ducere ad appetenda objecta cuiq; congruentia. Hinc fit, quòd alia animalia jucunditatem percipiant ex veſcendis carnibus alia abhorreant.* Circa objecta naturalia peccat intemperans ſupra modum concupiſcendo voluptates ex iiſdem: unde oritur prima ſpecies intemperantiæ gignens delicta circa rem veneream, de quibus hactenus diſſeruimus. Altera intemperantiæ ſpecies conſiſtit in concupiſcentiâ objectorum naturaliter non jucunditatem ſed horrorem gignentium, quæ horrendum vitium eſt. *Nam homines, quod cibum concernit, appetunt quidem carnes & ex eſu harum, non tamen omnium, voluptatem percipiunt. Abhorrent enim non modò communiter homines à carnibus glirium, murium, canum; ſed & ducuntur horrore, ſi alios ejuſmodi carnibus veſci conſpiciant. Quapropter horrendi & abominandi ſunt qui in concupiſcentiâ voluptatum eò delabuntur, ut jucunditatem objectorum naturalium non amplius ſectantes quærant voluptatem ex objectis non naturalibus.* Sunt ergò quemadmodum in cibo & potu, ita & in re venereâ objecta alia naturaliter jucunditatem parientia alia horrorem quendam. Hic autem horror oritur 1. ex identitate. *Uti enim ab eſu carnium humanarum abſtinemus, quòd ſentiamus eſſe idem quiddam cum noſtrâ carne: ita & horrore quodam ducimur, ſi res venerea nobis exercenda ſit cum perſonâ quæ idem nobiſcum eſt. v. g. pater, quia idem eſt cum filiâ, utpote ſciens ſe hujus principium, ducitur horrore, ſi cum eâdem coire debeat. Quænam autem cauſſa ſit, quare hominibus identitatem ſentientibus indiderit natura horrorem, qui eos ab ineundâ conjugali ſocietate abſtineat, tradetur part. ſeq. quæ tractatum de amicitiâ comprehendet.* 2. ex inhabili-

habilitate objecti ad procreandū aliquid nobis simile. *Nam ne confusio specierū oriatur, aut frustrà emittatur semen, quod naturaliter principium est excitans in fœminâ potentiam, ut sc. fiat homo id quod in eâdem potest esse, & ita mares desinant procreare: voluit natura indere omnibus animalibus horrorem, quo abstineantur ab inutili emissione seminis & immissione illius in vasa, in quibus excitetur aliquid à specie eorundem diversum. Ex hisce nunc patet, quodnam sit vitium incestûs & Sodomiæ, quæq; sit caussa, quare hæc delicta tam horrenda & abominanda sint. nim.* Identitas parit incestum; Inhabilitas objecti ad procreandum sodomiam, gravissima & horrenda circa rem veneream crimina ob concupiscentiam voluptatum ex objectis non naturaliter jucundis, sed communiter horrorem gignentibus.

2. Incestus ergò nobis definitur delictum carnis commissum actu rei venereæ à quo communiter homines propter identitatem ducti horrore abstinent.

3. Estque incestus duplex, consangvineorum & affinium. *Nam natura horrorem indidit hominibus abstinendi non modò ab iis personis, quas norunt secum idem esse, sed etiam quas norunt actum venereum exercuisse cum iis, qui idem secum existunt; v. g. quia novi, matrem esse idem quiddam mecum, abhorreo à coitu cum eâdem: it. quia novi cum hac muliere patrem meum coivisse, hic autem idem quiddam mecum est, horror me detinet, quò minus cum eâdem rem habeam. Caussa autem, cujus gratiâ natura hoc facit, parte seq. tradetur.*

4. Incestus consangvineorum rursus duplex est, alius inter ascendentes & descendentes, alius inter collaterales. *Nam ascendentes, pater & filius, avus & nepos, proavus & pronepos norunt se esse idem; quia pater filii, avus nepotis pronepotis principium existunt: collaterales verò norunt se idem esse, quia in uno principio conveniunt, v. g. frater & soror norunt se esse idem; quia patrem vel matrem idem sui principium habent.*

5. *Rectè ergò procedemus, si præsens membrum dividentes in tres partes, dicamus* 1. *de tribus speciebus incestûs* 2. *de augentibus pœnas omnium specierum.* 3. *de minuentibus easdem.*

PARS PRIMA
Membri vicesimi quinti

DE SPECIEBUS INCESTUS.

ARTIC: I.

DE INCESTU ASCENDENTIUM ET DESCENDENTIUM.

1. Incestus ascendentium & descendentium magis horrendus

dus eſt, quàm collateralium. *Nam cùm identitas ſit cauſſa horroris; eò majo erit horror, quò major eſt identitas, & quò major eſt horror, quem perciperemus ſi ipſi faceremus, eò magis horrendum putamus, ſi ab alio fieri videmus. Eſt verò identitas aſcendentium & deſcendentium major quàm collateralium; quia in aſcendentibus & deſcendentibus alter principium alter principiatum; in collateralibus ſunt duo ejusdem principii principiata.*

2. Inceſtum inter aſcendentes & deſcendentes Deus in ſuâ Republ. igni coërcere juſſit *Levit.* 20. *v.* 14. hodiè gladio puniendum eſſe Ddres communiter ſtatuunt, & hæc pœna quoque in Electoratu Saxonico approbata eſt. *p.* 4. *conſtit.* 22. *Quemadmodum enim aliàs quòd horrendum eſt ab oculis removemus, ne amplius in conſpectum veniat: ita meritò ejusmodi homo è numero viventium tollitur, ne velut horrendus amplius conſpiciatur.*

3. Nihil autem quoad inceſtum inter aſcendentes & deſcendentes intereſt, utrum deſcendentes ex legitimo an ex prohibito coitu ſint: pari pœnâ afficiuntur liberi etiam ex fornicatione nati cum parentibus rem habentes. *Nam ſemper adeſt ſenſus identitatis, quocunq; modo alter ab altero procreatus ſit. Idq; expreſſit Conſtitutio Elector. Saxon. p.* 4. *conſtit.* 22. *verb.* **So in auff und niederſteigenden Linien einander Bluts halber verwand.** *&c.*

APPENDIX.
DE
DELICTIS QVÆ SIMILITUDINEM INCESTUS INTER ASCENDENTES ET DESCENDENTES COMMISSI HABENT.

1. Inceſtui ſimilis eſt ſcortatio cum nutrice. *Nam nutrix matris quodammodo loco eſt, præſertim ſi ſuo lacte nutrierit eum, cum quo rem habuit. Sed quia ceſſat ſenſus identitatis, pro inceſtu propriè dicto haberi nequit. Solent tamen Ddres pœnam ſcortationis in ejusmodi perſonis aggravare.*

2. Similiter nec propriè inceſtus eſt, quando pater adoptivus cum filiâ adoptivâ rem habet. *Nam nullus eſt identitatis ſenſus: interim tamen quia paterno affectu pater illam proſequens non abſtinet à coitu, gravius longè peccat, quàm qui ſimplex ſtuprum committit: cumq; matrimonium cum eâdem contrahere legibus prohibeatur: meritò graviori aliquâ pœnâ, quàm ſtupri eſt, afficitur.*

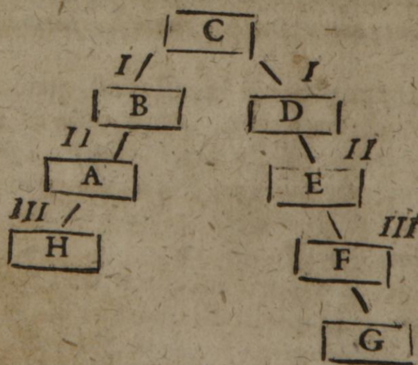
3. Pariter nec is propriè inceſtum dici poteſt committere, qui concubuit cum filiâ ſpirituali quam ex ſacro baptiſmate levavit. *Ceſſat enim & hîc Identitas ſangvinis & horror, qui inde naſci ſolet. Gravius tamen ob hoc peccatur, quòd pater ſpiritualis memor bapti-*

smatis esse & ab inhonestis rebus filiam spiritualem dehortari debuisset: Unde solent Ddres relegationem temporalem eidem dictare.

ARTIC. II.
DE INCESTU INTER COLLATERALES.

1. Incestus collateralium non est unius generis. *Nam prout variat sensus identitatis, ita quoq; sese habent gradus & genera incestûs. Sensus autem identitatis collateralium eò major est, quò propius ad principium accedunt: quâ de caussâ in numero collateralium maximè sentiunt identitatem frater & soror: hi enim quamproximè ad principium accedunt.*

2. Habet incestus collateralium suos terminos nec progreditur in infinitum. *Nam sensus identitatis in hominibus se non ulterius extendit, quàm quatenus per spacium vitæ datum est collateralibus nosse suum principium ratione cujus idem sunt. Hinc optimâ ratione terminatur collateralium incestus in Consobrinis: ita ut consobrini non possint coire sine incestu, quemadmodum nec consobrinus cum sui consobrini filiâ, nepte, pronepte &c. Nam plerumq; vita hominum eò se extendit, ut avum vel aviam sive ex patre sive ex matre visu cognitos habeant. Quod ipsum facit identitatem sentiri. Quapropter rectius procederent legislatores in numerandis gradibus lineæ collateralis pro distinctione incestuum, si eo gradu personas collaterales distare dicerent, quoto gradu distat à stipite qui proximus eidem est; secus ac jus civile vel canonicum facit: Ita namq; non modò unicâ regulâ quousq; prohibiti sint coitus collateralium comprehendi posset, fieretq; unica lex:* Omnis coitus collateralium ad secundum gradum inclusivè esto prohibitus tanquam incestuosus. *Pro intellectu horum esto schema continens personas A. B. C. D. E. F. G.*

Esto

Esto persona B quæ commisit incestum cum D vel etiam cum E, F aut G, si gradus numerarentur secundum distantiam ejus, qui stipiti proximus existit, statim pateret, coitum esse incestuosum, quem persona B sive cum E, sive cum F sive cum G habuit. Nam diceremus, commissum esse inter eos, qui in primo gradu sunt. Si porrò persona A coierit cum E vel F vel G statim diceremus, incestum inter personas secundo gradu commissum & personam A tali vel tali pœnâ, quæ eadem hic semper est, afficiendam. Nam ex sensu identitatis incestum metimur; sensum autem hunc ex distantiâ personæ à principio generationis, quod stipitem vocant. Hæc obiter appono, non ut reprehendam LLatores aliter numerantes; parum enim refert quomodo gradus pronunciemus; sed tantùm ut ostendam, quid commodius videatur. Hinc Constitutio Electoralis retentâ ratione numerandi Canonicâ, jus tamen naturæ probè observans pronunciat coitum collateralium incestuosum usq; ad tertium gradum inæqualem v.g. inter A & F quia Canonicâ numeratione F tanquam persona à stipite remotior tribus gradibus distat. Et ita voluit hæc constitutio in rei veritate, si numeratio fieret, quemadmodum nos optaremus pro meliore captu studiosorum fieri, pro incestuoso haberi omnem coitum, qui fit inter eos, qui sunt secundi gradûs. Nam mens Legislatoris non fuit ab incestuoso coitu absolutum eum quem habet persona A cum personâ G, licet sint in quarto gradu lineæ inæqualis.

PARS PRIMA
Articuli secundi
DE
INCESTU FRATRIS CUM SORORE.

1. Omnis coitus fratris & sororis vel fratris sororisve cum sororis aut fratris liberis in infinitum est incestuosus. *Esto in præmisso schemate frater B. soror D. dico horum coitum esse incestuosum, & eum quem frater B exercet cum sororis D filia E vel cum ejus nepte F vel cum ejus pronepte G&c. esse incestuosum & mereri eandem pœnam. Nam B novit, se cum D, E, F, G idem in patre C qui sensus identitatis ob proximitatem B cum C unus est.*

2. Incestui inter fratrem & sororem dictata est in Electoratu Saxon. fustigatio cum perpetuâ relegatione. *Ordinat. Eccles. tit.* **von Ehesachen** *rubr.* **welchen Personen sich in Ehegelöbnissen** *&c.*

3. Quæstio movetur, an & liberi Adami incestum commiserint? *Ex nostris principiis procedendo facilè est respondere, quòd non. Nam incestus est delictum quod committitur ex intemperantiâ positâ in electione objecti, à quo ut abstineamus naturaliter horrorem percipimus. At liberi Adami inierunt invicem matrimonia non ex tali electione; sed quia mundus aliter propagari non potuit. Quemadmodum ergò intemperans*

perans non est qui necessitatis tempore, quando vivit in urbe obsessâ, vescitur muribus, sed qui alios cibos naturæ convenientes habens mures eligit, quia putat, se plus voluptatis ex hisce quàm communibus cibis percepturum esse, extremè intemperans est: ita nec is ex vitio intemperantiæ peccat, qui videns aliâ ratione humanum genus non propagari posse, Deo ita ordinante, cum sorore conjugalem societatem init. Ex qualitate namq; principii operantis & fine, quo excitatur illud ad operandum, omnis actio æstimari debet, an bona vel mala sit.

PARS SECUNDA
Articuli secundi
DE
INCESTU CONSOBRINORUM.

1. Consobrinus & consobrina incestum committentes mitius puniendi sunt, quàm frater & soror. *Nam incestus horum minor est, cùm longius distent à stipite seu principio generationis, respectu cujus idem sunt, ut adeò sensus identitatis sit minor. Quapropter nec lege Mosaicâ nec jure civili consobrinorum nuptiæ pro incestuosis habentur. Hinc ordinatio Eccles. tit.* **von Ehesachen** *rubr.* **welchen Personen sich in Ehegelöbniß miteinander ein zu lassen verbothen &c.** *relegationem perpetuam dictitat.*

PARS TERTIA
Articuli secundi
DE
INCESTU COLLATERALIUM LINEÆ INÆQUALIS.

1. In lineâ collaterali inæquali videntur mihi pœnæ minus convenientes à LLatoribus communiter adsignari. *Solent quippe plerumq; eandem in utrisq; statuere pœnam; cùm tamen qui propioris gradus sunt majorem mereri videantur, utpote qui plus sensûs identitatis habeant. Videtur autem supputatio graduum Canonica in causâ; quia secundum hanc à remotiori fit graduum denominatio.*

2. Sic incestum inter collaterales in secundo gradu lineæ inæqualis fustigatione puniunt æquè ac inter fratres & sorores. *Ordinat. Ecclesiast. tit.* **von Ehesachen.** *Esto in schemate patruelis B habens rem cum sororis D filia E, punitur hæc filia E æq; ac B patruelis vel D mater, i. e. fustigatione. Videtur autem persona E minus peccare quàm mater D, minus namq; filia E sentire identitatem potest, quàm mater D, unde & minus peccat. Quâ de causâ deberet B fustigari sed E consobrinorum pœnâ, nim. relegatione, affici. Verùm parum fortasse refert: concessum est enim LLatori pœnas criminales constituere & aggravare, prout videt easdem sufficere vel non ad exstirpanda vitia.*

3. Omni-

3. Omnibus, qui in gradu tertio lineæ inæqualis secundum supputationem canonicam sunt, videtur pœna relegationis dictari. *Ordinat. Ecclesi. tit.* von Ehesachen *rubr.* welchen Personen sich in ein Ehegelöbniß mit einander einzulassen verbothen/ *§.* die Persohnen/ welche seithalben/ *vers.* würden sich aber/ *verb.* da sich auch. Quod mihi multos movet scrupulos. *Esto F distans tribus gradibus à stipite C; hæc persona F si rem habeat seu cum A seu cum B æquali cum personis A & B pœna afficitur: cùm tamen pœna personæ B major esse debeat, quàm A; & personæ A major, quàm F. Quin contingit, personam F cum aliâ ab eodem principio C descendente rem habentem v.g. cum H incestum non committere nec ut incestuosam personam puniri. Unde moti Ddres nonnulli, quod de relegatione circa personam F tertio gradu à stipite distantem præcipitur, id interpretari ita voluerunt, quasi non perpetua sed temporalis esset subintelligenda, ne persona F eandem cum consobrinis pœnam sustinere teneatur; contrà quàm manifestus textus admittit. Alii incestui, quem committit tertio gradu à stipite distans F cum eo, qui est in primo gradu B relegationem perpetuam; ei verò qui committitur ab F & A relegationem temporalem dictitant, existimantes, hanc verisimiliter mentem LLatoris, relegationis pœnam omnibus in tertio gradu inæquali positis dictantis, fuisse.*

4. Cùm etiam incestus terminetur in ordinat. Ecclesiast. tertio gradu lineæ inæqualis; quæritur si coëat qui quarto gradu à stipite distat cum personâ quæ alterâ parte distat primo gradu, an impunitum debeat esse delictum, & non pro incestu habendum? *Et sanè si secundum supputationem canonicam procedendo in lineâ tertiâ inæquali subsistendum, cessabit omnis pœna. Sin autem videtur non admittendum, ut qui uno tantùm gradu à stipite distat, v.g. B. rem habeat cum alio quoquam ex alterâ lineâ D E F G; erit dicendum, etiam id ut incestum puniendum quod in lineâ collaterali inæquali quarto gradu commissum est. Hinc SRmus Elector coactus fuit quoad eas personas, quæ quarto gradu à stipite absunt & cum proavi fratre distante unico à stipite gradu rem habent, peculiater relegationem perpetuam dictare. Ex quibus patet, supputationem graduum Canonicam non leviter turbare etiam prudentissimos LLatores. Quòd si ergò ductum naturæ sequi vellemus, meliori ratione non possemus procedere, quàm simpliciter personis, quatenus à stipite distant pœnam determinando; v.g. distanti primo gradu D fustigationem; secundo gradu, E relegationem perpetuam; tertio gradu, F si cum aliquo eorum, qui primo vel secundo gradu B vel A distant coiret, relegationem temporalem; quarto gradu G, si cum B vel A, carcerem. Verùm hæc obiter me theoria monere fecit, non quòd statuam, pœnas nostrâ in regione*

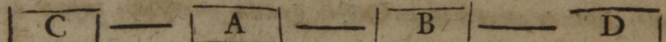
gione

gione receptas injustas esse; liberum enim est LLatori dolores vitiosis hominib. infligere, quoad videat, illos sufficientes ad deterrendos homines à vitiosis actionibus: (Neq; enim, ut vulgò concipiunt, in hoc pœnarum genere ulla attenditur proportio. Id quod suprà satis perspicuè docuimus.) Sed tantùm ut ostenderẽ, quantum turbarum det supputatio Canonica, quam, si Pontifex in gradib9 quoad caussas matrimoniales determinandis abire à jure civili voluisset, rectius instituere potuisset, numerando gradus personæ ad stipitem proximè accedentis.

ARTIC. III.

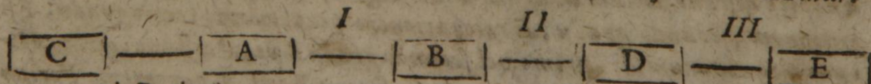
DE INCESTU AFFINIUM.

1. Incestûs affinium malitia fundata itidem est in vitio intemperantiæ ducentis hominem ad appetendum objectum in re venereâ, à quo ut abstineat horror naturaliter inditus monet. *Nam sentit in se homo horrorem, quo abstinetur à personâ, cum quâ illa coiit, quam novit secum idem esse. Hæc est ratio, quare Affinitas sit inter maritum & consangvineos uxoris & inter uxorem & consangvineos mariti, non inter uxoris & mariti consangvineos. Esto in adjecto schemate*

A maritus, B uxor; mariti A frater C; uxoris B soror D. Dico C & B it. A & D. esse affines, non C & D. Nam C sciens A fratrem secum idem quid existentem coivisse cum fœminâ B abhorret ab actu venereo cum eâdem exercendo, & ita pariter D soror fœminæ B ab actu venereo cum marito ejusdem A. At inter C & D nulla caussa horroris naturalis est. Patet ergò quare consangvinei uxoris sint affines mariti & contrà consangvinei mariti affines uxoris, non consangvinei uxoris & mariti inter se. Deducimus & inde definitionem Affinitatis, *quatenus hîc in materiâ delictorum facienda,* quòd sit conjunctio personarum, quarum altera est idem quiddam sangvine cum eâ personâ cum quâ altera rem habuit, seu actum venereum exercuit.

2. Ne verò quid omittamus quod ad contemplationem hujus delicti facere possit, præmittendum est, tria numerari affinitatis genera. *Primum genus vocant conjunctionem, quæ fit mediante uno matrimonio; secundũ, quæ fit mediantib. duobus matrimoniis; tertium, quæ fit mediantibus tribus matrimoniis. Sunto in adjecto schemate A mari-*

tus uxoris B, & frater mariti A, esto C qui affinis est mulieris B in primo genere,

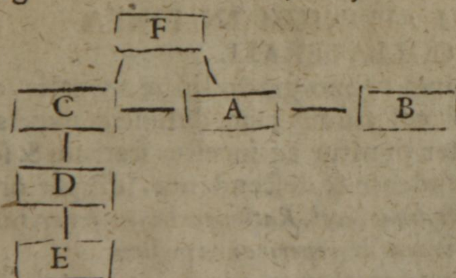
genere, propterea quòd hæc conjunctio fit unico inter A & B matrimonio. Ponatur A mori, B vidua nubere alii marito D: erit hic D prioris mariti A fratri C affinis in secundo genere affinitatis; quia mediantibus duobus matrimoniis ipsi conjungitur. Rursus autem moriente B & viduo D ducente aliam uxorem E, reddetur hæc affinis personæ C in tertio genere; quia tria matrimonia interveniunt, ut fiat conjunctio.

3. Sed primùm omnium speculabimur affinitatem in primo gradu; *hæc enim propriè affinitas est & naturalem aliquam caussam incestûs in se habet sensum nimirum identitatis: v.g. quia C frater mariti A sentiens cum A identitatem, respuit actum venereum cum B uxore sui fratris.*

PARS PRIMA
Articuli tertii

DE INCESTU AFFINIUM PRIMI GENERIS ET IN SPECIE DE EO QVI COMMISSUS EST INTER ASCENDENTES ET DESCENDENTES.

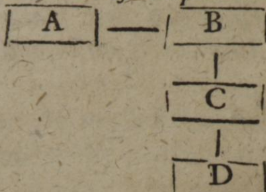
1. Solent plerumque LLatores eousque in affinitate primi generis coitum pro incestuoso habere, quousque in consangvinitate. *Nam ex præcedd. patet, affinitatem æq; ac consangvinitatem in identitate sangvinis fundatam esse, non quidem affinium, sed illius personæ cum quâ res venerea exercetur à personâ, quæ per hoc affinis redditur v.g. frater mariti fit affinis uxoris, non quòd huic sangvine jungatur, sed quòd marito ejusdem Unde sequitur, in affinitate non aliter gradus ac in consangvinitate numerari. Esto in schemate adjecto A maritus, B uxor, mariti A frater C hujusq; filius D & nepos ejus E. Dico secundum supputationem canonicam C esse fœminæ B affinem in primo gradu; quia scil. ejusdem marito A primo gradu sangvine junctus est, utpote cùm uterq; uno gradu à stipite F distet; D filium ipsius esse junctum mulieri B secundo & E nepotem eidem tertio gradu. Nam tot gradibus hi à stipite F, unde B uxoris maritus A itidem descendit, distant.*

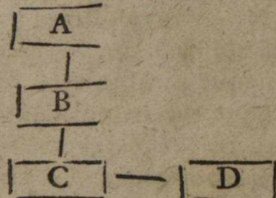
2. Differentiæ quoque pœnarum meritò ab hisce gradibus affinitatis petuntur. *Nam quò major est identitas sangvinis inter duas perso-*

personas, eò magis altera ab alterius conjuge ratione rei venereæ abhorret.

3. Inceſtus inter aſcendentes & deſcendentes fuſtigatione ſolet puniri; quam pœnam confirmavit conſtitutio Electoralis *p.* 4. *conſtit.* 24. *& Ordinat. eccl. tit.* **von Ehesachen.** *Nam cùm inter aſcendentes & deſcendentes ſit maxima identitas, etiam affinitatem mediante hac conjunctione arctiſſimam fieri neceſſe eſt. Nemo ergò rem habens vel cum perſonâ ex poſteris ſuæ uxoris vel cum eâ, quæ uni ex poſteris ipſius connubio juncta fuit, pœnam fuſtigationis effugere poteſt. Eſto in præſenti ſchemate A viduus mulieris B, cujus filius eſt C, ex quo nata eſt mulier D. Dico, ſi A rem habeat cum D, fuſtigationẽ ipſi dictandam eſſe. Nam eſt una ex poſteris mulieris B.*

Sic in altero Schemate eſto perſona A habens filiam B & ex hac natum nepotem C cujus defuncti vidua eſt D. Dico, ſi cum D rem habeat, committi inceſtum fuſtigatione puniendum. Denim fuit uni ex poſteris ipſius nupta.

PARS SECUNDA
Articuli tertii
DE INCESTU AFFINIUM IN LINEA COLLATERALI.

1. Inceſtus affinium primo gradu lineæ æqualis, quando frater cum fratris viduâ vel viduus cum defunctæ uxoris ſorore rem habet, æquè graviter punitur ac inceſtus fratrum & ſororum vel affinium in lineâ aſcendente & deſcendente, fuſtigatione nimirum. *p.* 4. *conſtit.* 24. *& Ordinat. eccl. Rationem hujus ſeveritatis, cùm pœna relegationis ſufficere videatur, reperire non poſſum.*

2. Cæteri affines ad tertium gradum inæqualem incluſivè inceſtum committentes pœnâ relegationis afficiuntur. *Ordinat. eccleſiaſt. Quæ pœna paulò ſeverior eſt in eos, qui ſunt in ſecundo gradu æquali, quia conſangvineis ejusdem gradûs non major dictata eſt pœna, iis qui à ſtipite tertio gradu diſtant. Quâ de re paullò ante diſſerui.*

PARS

PARS TERTIA
Articuli tertii

DE

AFFINIBVS SECUNDI ET TERTII GENERIS.

1. Inceſtui noſtris in Eccleſiis annumeramus coitum vitrici cum privigni ſui viduâ; inter quas perſonas affinitas eſt ſecundi generis. *Junguntur enim duobus matrimoniis. Cauſſa quare inceſtui annumeretur, redditur, quòd & jure civili inter has perſonas matrimonium prohibitum ſit. l. uxorem* 15. *ff. de Ritu nupt. & quòd vitricus reſpectu viduæ privigni patrem repræſentet. Et quia nulla certa pœna conſtituta eſt, ſolent Ddres vel carcerem vel temporalem relegationem dictare. Nos nihil hîc addere poſſumus, quàm hoc liberum eſſe LLatoribus ſuos cives exercendi in temperantiâ & ulterius quid præcipiendi ſervandum, quod jus naturæ præciſè non exigit.*

2. Tertio in genere affinitatis nullum inceſtum committi LLatores noſtri tradunt. *Et reverà etiam nullus eſt, utpote omni ſenſu identitatis ceſſante.*

PARS SECUNDA
Membri viceſimi quinti

DE

IIS QVÆ VIDENTUR POENAM INCESTUS AUGERE.

ARTIC. I.

DE

INCESTV PER ADULTERIUM COMMISSO.

1. Videtur inceſtus cum adulterio conjunctus graviſſimum mereri ſupplicium, ſed Ddres ſolent ſemper vel adulterii vel inceſtûs dictare pœnam, eam ſcil. quæ gravior eſt. *Nam in pœnâ hiſce delictis inferendâ non æq; læſio inſpicitur, ac ipſa vitioſitas lædens: unde ſecundum majorem vitioſitatem infertur pœna. Hinc v. g. ſi mulier ſoluta adulterium committit cum patre mariti, non punitur ob adulterium ſed propter inceſtum p. 4. conſtit. Elector.* 23.

PARS TERTIA.
Membri viceſimi quinti

DE

MINUENTIBUS POENAM INCESTUS.

ARTIC. I.

DE CAUSSA EFFICIENTE DVBIA.

1. Minuit pœnam inceſtûs ordinariam, ſi altera pars, cum

quâ incestus dicitur commissus, delictum confessa non sit. *Nam sæpius diximus, judicem non procedere debere ad pœnam ordinariam, si adhuc reddere dubium eum quid possit de causâ efficiente. Nam si executione factâ altera pars delictum strenuè neget, videbitur injustè judicasse.*

ARTIC. II.

DE

INCESTU CULPOSO ET CASUALI.

1. Ignorantia delinquentium parit incestum vel culposum vel casualem. *Nam si delinquentes ignorantes & scire non valentes se consangvineos esse vel affines actum venereum exercent, incestus oritur casualis: sin vero inquisitione factâ id scire potuissent, incestus fit culposus, majorq; inest culpa, quò facilius scire potuissent. Solent autem Ddres in casu, quo aliàs fustigatio dictanda erat, reum, qui prætendit ignorantiam, si eam juramento probare possit, communi stupri pœnâ afficiendum pronunciare.*

ARTIC. III.

DE

INCESTU MINORENNIUM.

1. Minuit pœnam hujus delicti minorennis ætas. *Ita enim jussit D. Augustus Elector p. 4. const. 22. personam in lineâ ascendente & descendente, quæ mortis pœnam regulariter meretur, fustigari. Ratio est quia minorennes ob abundantiam caloris præ cæteris laborant concupiscentiâ carnis & nonnunquam persvasionibus trahuntur ad appetenda objecta rei venereæ minus naturalia: ut adeò quoad hoc delictum magis ex quâdam infirmitate naturali, quàm ex vitio videantur peccare. Quapropter pro ratione circumstantiarum pœna eousq; mitigari potest, ut in carcere virgis cædantur & relegentur, in casu sc. quo pœna gladii subeunda erat; in quo autem fustigatio inferenda, relegatio perpetua substituatur.*

ARTIC. IV.

DE

INCESTU EORUM QUI NON UTROQUE PARENTE, SED UNO TANTUM CONJUNCTI SUNT.

1. Opinari quis posset, incestum mitius puniendum, si conjunctio oriatur ab uno parente: at hoc pœnam non mitigat. *Nam licet incestus sit fœdus propter sangvinis conjunctionem, videaturq; delictum minus conjunctione minori existente; nihilominus tamen hoc distinctionem nullam infert; quia sufficit adesse sensum identitatis; hunc enim tam subtiliter quoad horrorem in hominibus natura non implantavit, ut aliqua horroris distinctio animadverti queat.*

ARTIC.

ARTIC. V.
DE
INCESTV EORVM QVI NON PER LEGITIMVM MATRIMONIVM CONJVNCTI SVNT

1. Non desunt Ddres, qui putant, pœnam incestus ad minimum inter affines mitigandam, si conjunctio non consistat in legitimo matrimonio. *Rationem reddunt, quòd afffinitas meretricia tantum non mereatur, ut ob eam neglectam vel fustigatio vel relegatio infligi debeat.*

2. Sed ordinariam pœnam retinendam etiam in minus legitimis conjunctionibus demonstratur ex verâ caussâ incestus. *Neq; enim reverentia, quam quis debet conjunctioni, caussa peccati in incestu est, sed sangvinis identitas & conjunctio; quæ æq; inest per fornicationem vel stuprum, ac per legitimum matrimonium conjunctis.*

ARTIC. VI.
DE
INCESTV CVM MERETRICE COMMISSO.

1. Dubitare quis posset, annon incestus cum meretrice commissus mitiget pœnam. *Etenim in meretrice, quæ venale habet corpus, nulla amplius ratio sangvinis videtur habenda esse; nec cum eâ coitur, ut procreentur liberi aut conjugalis colatur amicitia, cujus distingvendæ gratiâ natura hominibus horrorem indidisse videtur, prout part. seq. demonstrabimus. Quin Deus, quando prohibet incestum Levitic.* 18. *universaliter ita præcipit: vers.* 6. Nullus homo ad proximam sangvinis sui accedet, ut revelet turpitudinem ejus.

2. Sed nihil prodest ad mitigandam pœnam incestus, licet consistat in nudâ scortatione. *Nam horror ob identitatem carnis manet. Quâ ratione utitur & Deus ipse Levit.* 18. *vers.* 12. & 13. *dicendo: turpitudinem sororis patris tui non discooperies*, quia caro est patris tui *it. vers.* 13. quia est caro matris tuæ.

ARTIC. VII.
DE
INCESTV PER MATRIMONIVM COMMISSO.

1. Pœnæ incestus ordinariæ solent quoque infligi non modò iis, qui stupro vel fornicatione, sed etiam his, qui per matrimonium eum commiserunt. *Nam, uti sæpius diximus, peccatum incestûs fundatum est in appetitione coitûs cum personâ ob identitatem quandam sangvinis fugiendâ: at hæc appetitio inest etiam iis, qui legitimum matrimonium ineunt. Quapropter ordinatio Eccles. tit.* von Ehesachen/ *secutæ*

secutâ copulatione carnali, eos, qui matrimonium inierunt, æq; punire jubet, ac cæteros.

2. Quandoque tamen, præsertim in hominibus potentibus matrimonium excusare incestum potest. *Ponas, dari regem, cujus status aliâ ratione conservari nequit, nisi consobrinam uxorem ducat: non dubito, eum à fœditate incestûs liberum pronunciandum. Nam dum non ex inordinatâ concupiscentiâ, & aliâ in promptu existente matrefam. hanc sibi ob conservationem imperii & subditorum salutem eligit uxorem, à quâ extra hunc casum abstineret, intemperans & incestuosus dici nequit.*

MEMBR. XXVI.

DE SODOMIA.

1. Sodomia ab extremâ & fœdissimâ gignitur intemperantiâ, quæ ducit homines ad concupiscendum actum venereum cum naturâ planè pugnantem & humani generis propagationem impedientem, caussantemque interdum monstrorum horrendorum procreationem. *Est hoc delictum ita appellatum à sodomitis, quos Deus immisso igne & sulphure ob crimen hoc delevit.*

2. Peccati sodomitici species fermè sequenti ratione investigari possunt: actum nim. venereum præter naturalem omnis homo exercere potest vel secum vel cum alio homine vel cum bruto; & homo cum homine iterum tripliciter, scil. ut vel masculus cum masculo, vel fœmina cum fœminâ, vel masculus cum fœminâ rem habeat.

3. *Quapropter has species earumq; pœnas enarraturi primo loco sumus, subjicientes posteà, quomodo augeantur vel minuantur.*

PARS PRIMA

Membri vicesimi sexti.

DE VARIIS SODOMIÆ SPECIEBUS HARUMQVE POENIS.

ARTIC. I.

DE MASTUPRATIONE.

1. Crimen mastuprationis est delictum carnis, quo quis ipse solus secum actum venereum exercet, manibus vel instrumento alio titillationes excitando.

2. Quærunt Ddres, an hoc peccatum sit sodomiticis peccatis annumerandum? Ego distingverem, an scil. emissio seminis manufacta oriatur ex nimiâ abundantiâ, ob quam natura ipsa illud noctur-

nocturno tempore quandoque ejicere solet; an verò ex consvetudine; illo casu peccatum non quidem pro sodomitico habendum; interim tamen, quia à LLatoribus nulla pœna in hoc constituta est, carcere puniendum. *Nam cùm natura ipsa in nimiâ abundantiâ seminis operetur ejaculationem ipsius: non videtur peccatum hoc impugnare naturam, quemadmodum sodomia: interim tamen, quia superveniens ultronea titillatio viam quandam ad sodomiam sternit, non planè impune esse debere existimo.* Quando verò jam ex consvetudine titillationes ejusmodi sibi quis excitat, sodomita habendus, & vel relegatione vel etiam fustigatione pro ratione circumstantiarum puniendus videtur. *Nam hoc delictum ex vitio intemperantiæ provenit quærente voluptatem ex actu venereo præter naturali & impediente procreationem sobolis, detinenteq́; cives à matrimoniis.*

ARTIC. II.
DE
SODOMIA QVAM HOMO CUM HOMINE COMMITTIT.

1. Paulò gravius præcedenti est delictum carnis quod homo cum homine perpetrat. *Nam hoc positum est in electione objecti alicujus præternaturalis, quod itidem vitiatur & impudicum redditur, cùm delictum, de quo præced. artic. tractavimus, eò non progrediatur.*

2. Est autem pœna ignis, quam constituit in hoc ordinatio Carol. *artic.* 116. nimium gravis. *Nam sodomiæ cum brutis æquari nequit, utpote quæ cum periculo generationis alicujus monstrosi partus conjuncta non est. Hinc etiam apud nos de consvetudine recepta est gladii pœna. Nolo species hujus delicti persequi: quia nec prosunt ad variandam pœnam & nefariæ sunt, potiusq́; ignorandæ quàm ad cognoscendum proponendæ.*

ARTIC. III.
DE
SODOMIA CUM BRUTIS.

1. Sodomia cum brutis est, quando vel masculus immittit semen in vulvam bestiæ, vel fœmina admittit bestiam; estque omnium criminum maximè horrendum, meritò pœnâ ignis coërcendum. *Nam dum masculus semen immittit, quò id quod potentiâ bestia est excitatur, principium fit generationis alicujus bestiæ vel monstri; fœmina verò, dum in se habet id, quod potest esse homo, & patitur immitti semen à bestiâ excitante hanc potentiam & corrumpente eandem, peccatum maximè execrabile committit. Et proinde satis prudenter LLatores talem sodomitam vivum comburunt, ne vestigium illius maneat reliquum.*

Est

Est & hæc consvetudo salutaris, quâ simul brutum animal, cum quo sodomia peracta fuit, in cineres redigitur; utpote & rectæ rationi, jubenti omnem memoriam tam nefariorum criminum abolere, & juri divino. Lev. 20. vers. 15. congrua.

PARS SECUNDA
Membri vicesimi sexti.

DE

IIS QVÆ VIDENTUR AUGERE POENAM SODOMIÆ ORDINARIAM.

1. Licet reiteratio in nonnullis delictis pœnam augeat, non tamen id facit circa Sodomiam. *Nam non ad effecta ipsa respexêre LLatores pœnam constituentes, sed ad horrendum vitium, quod facta indicant, punientes delinquentem non ob id quod factum est, sed quia ex tali vitio fecit: cumq; hoc ex reiteratione gradus non capiat, nec pœna ob hanc augenda videtur.*

PARS TERTIA
Membri vicesimi sexti.

DE

MINUENTIBUS POENAM SODOMIÆ.

ARTIC. I.

DE

CAUSSA EFFICIENTE DUBIA ET NON SATIS COGNITA.

1. Videtur judex hoc in delicto Rei confessione contentus esse debere, & pœnam infligere, licet de corpore delicti non constet. *Nam est hoc delictum facti transeuntis & non permanentis.*

2. Et quidem in Sodomiâ hominis cum homine melius sibî judex consulere potest quàm in commisâ cum bruto. *Nam loco corporis delicti sufficere potest alterius quoq; Rei confessio.*

3. In Sodomiâ verò cum brutis uti convenit præsumptionibus corpus delicti indicantibus. *v. g. si reus in ipso opere deprehensus sit.*

ARTIC. II.

DE

POENA SODOMIÆ ATTENTATÆ.

1. Conatus etiam ultimus pœnâ mitiori punitur. Conatum ultimum hîc voco v. g. si quis nondum emiserit semen, aut incipiens immittere id non absolverit. *Nam immisso in vas sodomiticum semine, delictum pro perfectè consummato habetur. Solent verò Ddres pœnam fustigationis conatui dictare. Nam antequam emittatur semen*

pœniten-

pœnitentia locus est indicanti potius incontinentiam, quàm intemperantiam.

APPENDIX DE DELICTIS SODOMIÆ SIMILIBUS.

1. Sodomiæ simile habetur, si Judæus cum Christianâ aut Christianus cum Judæâ concumbit. *Cujus ratio sine dubio hæc est; quia natum ex Christianis benedictum à Deo est: ex Judæis verò, rejectum & Deo abominandum. Masculus ergò cum Judæâ concumbens peccat principium existendo excitandoq; in Judæâ potentiam ad esse quid Deo abominabile: fœmina verò Christiana, dum patitur in se excitari potentiam ad esse quid Deo gratum, ab eo qui principium fœtûs Deo abominabilis est.* Solent Ddres hoc crimen committenti pœnam fustigationis dictare. *Moventur hac ratione, quòd l. ne quis Christianam 6. C. de Judæis. dicatur adulterii commissi vicem obtinere, si personæ Christiana & Judæa matrimonium ineant.*

2. Sodomiæ quoque simile reputo, si quis cum fœminâ impubere rem habet. *Nam cùm ejusmodi objectum non sit habile ad procreationem, eligens hoc ipsum similis est ei, qui aliud inhabile eligit, v. g. masculum: non tamen æq; peccat: quia proximâ potentiâ habile objectum impubes fœmina est. Pœna hujus criminis est gladii: nisi fœmina impubes sciens consenserit, quo casu mitigatur, & fustigatio infligitur. p. 4. Constit. Elect. 31. Hinc quia infans nullus consentire valet, omnis concubitus cum infante meritò gladio puniendus est.*

MEMBR. XXVII. DE LUXURIA.

1. Luxuria in civitatibus meritò punienda est. Voco autem Luxuriam intemperantiam quâ motus homo voluptates ex tactu in cibo & potu, ita quærit, ut suum patrimonium profundat. *Hoc autem non debere esse impune hæc svadent: licet enim dicere quis posset, cessaturam esse luxuriam absumptis omnibus bonis, aut dandum luxurioso velut prodigo curatorem. Non inutile tamen puto futurum civitatibus, si & in luxuriosos habeant statutam aliquam pœnam, quâ eò citius ad emendationem per duci possint: satius enim est ante absumpta bona redire ad meliorem frugem. Et ita finimus quæ de delictis carnis dicenda habuimus.*

MEMBR. XXVIII. DE INJURIIS.

1. Injuria delictum est, quo quis lædere studet alterius existimationem. Est autem existimatio communis hominum opinio

de aliquo, quod bonus sit, aut ad minimum non malus. Hinc injuria, *si malis penitius naturam ejus inspicere*, est delictum, quo quis hoc agit, ut alter apud homines vel pro turpi & inhonestâ vel pro vili & abjectâ personâ habeatur.

2. Vitium, ob quod delinquens punitur, est potissimùm injustitia particularis. *Nam an ex invidiâ, an ex superbiâ & contemptu existimationem alterius quis læserit, non attenditur, sufficit quem sibi sumpsisse & arrogasse hoc, ut læderet. Et sanè cætera præter injustitiam particularem vitia in hoc delicto puniendo attendi non potuerunt: quia solent pusillanimi non audentes in faciem contradicere hominibus, eorum famam à tergo sugillare: quorũ vitium in puniendâ injuriâ attendi nequit.*

3. Est autem omnis injuria vel realis vel verbalis. *Nam injuria delictum est, quo quis coram hominibus alterum turpem aut vilem esse declarat: hoc autem vel verbis vel factis contingit: factis, si quis in alterum tale quid statuit, quod non nisi in hominem turpem & abjectum statui potest.*

4. Injuria verbalis est, quâ quis malam opinionem de altero contemptumque suum verbis declarat.

5. Estque hæc duplex, vel in scriptis vel sine scriptis. *Nam verba vel ore vel mediante scripturâ proferuntur & aliis hominibus exhibentur.*

6. Injuria scripta continetur scripturâ quæ vel publicatur, vel privatim communicatur. Scriptura publicatur vel suppresso vel adjecto nomine auctoris: Hæc vocatur libellus famosus: illa generali injuriæ verbalis nomine venit.

PARS PRIMA

Membri vicesimi octavi.

DE SINGULIS INJURIARUM SPECIEBUS.

ARTIC: I.

DE INJURIA VERBALI.

1. *Injuria verbalis omnis hîc ea vocatur, quæ facta est vel verbis ore prolatis vel in scripturam, quæ libellus famosus non est, redactis.*

2. Quamvis autem injuria scripta eidem speciei cum eâ, quæ ore prolata tantùm sine scriptis facta est, annumeretur: est tamen injuria scripta gravior. *Nam scriptura non modò diutius durat, sed etiam indicat delictum magis proæreticum: sæpè namq; ex incogitantiâ & præcipitantiâ volat irrevocabile verbum; quod verò scribitur magis præmeditatum est. Quò autem delictum magis proæreticum est, quove diutius durat malum inde illatum, eò injustius existit.*

3. Committitur autem omnis verbalis injuria verbis aliquem vel turpem & vitiosum hominem vel vilem declarantibus. *Nam in hisce duobus positam esse omnem injuriam, init. huj. membri tradidimus.* Hinc non modò injuria est, si quis alicui vitia animi, sed & si vitia corporis objicit: *v. g. qui aliquem nebulonem, scortatorem, furem, raptorem, falsarium nominat: his enim denotatur vitiosus homo. it. qui infantem aut Judæum quem vocat: vox enim infantis per metaphoram significat imprudentem; Judæi, usurarium. it. qui mendacii aliquem arguit, dicendo, tu mentiris. Item, si quis vitia & defectus naturæ alicui exprobret, vocando aliquem monoculum, luscum, gibbosum. Hæc enim verba declarant contemptum in dicente & quod alterum pro vili homine & contemnendo habeat. it. si quis aliquem vocet cornutum vel spurium: designant enim hæc verba vilem hominem.*

4. Pœna huic delicto ordinaria imponi nequit: *habet enim sibi principium injustitiam particularem: unde fit, ut ratione majoris vel minoris inæqualitatis perpetuò pœna varianda sit.* Hæc est caussa, quare jure communi pœna extraordinaria & arbitraria sit imposita.

5. Hodiernâ consvetudine solet conventus de crimine injuriæ condemnari ad palinodiam seu recantationem in loco publico faciendam, additâ insuper pœnâ pecuniariâ, carceris, relegationis vel etiam fustigationis, pro ratione circumstantiarum, personæ, loci, temporis &c. Quam consvetudinem confirmat D. Augustus Elect. *p. 4. Constit. 42. §.* nach dem wir *&c. Quare autem consvetudo confirmata Imperatoriâ Constit. in Ordinat. Camer. p. 2. tit. 28. §.* und sonderlich setzen. *per universam germaniam introduxerit palinodiam* einen Wiederruff/ *alii aliam proferunt caussam: nonnulli tradunt, justum esse, ut quod injuriato ablatum est restituatur; contrà alii disputant per injuriam nemini quicquam honoris adimi: uti enim existimationi illius, qui laudatur à vilibus hominibus, nihil accedit, ita nec vilium vituperium honesto viro quicquam detrahit. His moti alii dixêre, palinodiam esse introductam in vindictam, ut læso satisfiat. Unde porrò nata est quæstio, quare hoc in delicto criminalis & vindicativa pœnæ cumulentur; cùm aliàs observari id soleat, ut subiens criminalem pœnam à vindicativâ liberetur: quemadmodum & jure Romano circa hoc delictum observatum est, ut conventus actione injuriarum criminali, civili conveniri nequeat, & contrà. Dico ergò palinodiam nec pœnæ vindicativæ nec criminali annumerandam, non magis quàm si fur ablatam pecuniam jubetur domino restituere; nec tamen etiam propterea introductam esse, quasi viri boni honestati aliquid detractum reverà sit quod restituendum est. Sed definivimus suprà injuriam delictum, quo quis hoc agit, ut alterius existimati-*

onem lædat; existimationem verò, quòd sit opinio hominum de aliquo quod bonus aut ad minimum non malus sit. Licet ergò injurians honestati viri boni nihil reverà detrahere valeat: ita tamen vulgus comparatum est, ut facilè sinistram de aliquo opinionem concipere possit non attendendo, quis auctor sit eorum quæ sparguntur, quam tamen & honesti viri evitare student: hinc quicquid ex injuriâ sinistræ opinionis subortum esse potest, meritò primùm omnium tollendum est; quod aliâ ratione fieri nequit, nisi injurians seipsum publicè mendacii arguat, quò hoc ipsum ad notitiam vulgi perveniat. Cùm verò seipsum mendacii reum publicè fateri, sit res maximo cum pudore conjuncta: pudor autem sit affectus magnam molestiam creans: hinc videtur esse pœna quædam. (est enim pœna molestia, quam quis ob commissum delictum sustinere tenetur.) Hæc caussa est, quare nonnulli videntes palinodiam inferre recantanti molestiam, fieriq; læsi gratiâ, pœnam quandam vindicativam dixerunt: cùm tamen nulla sit pœna nisi per accidens ob concomitantem pudoris molestiam, nec etiam ut pœna sit dictatur.

6. Ex hisce cognoscimus, cuinam palinodia sit dictanda; nemini scilicet, nisi qui dolo malo seu ex proposito hoc egit, ut opinio communiter mala, ac si vitiosus homo sit, de aliquo concipiatur. *Nam dum quis confitetur, se mentitum, famosus est; quia ipse de se prædicat, quòd dolo malo falsum dixerit ad injuriam alterius pertingens: dumq; hæc publica confessio imponitur, non frustrà fieri debet, sed ob hoc, quòd opinionem communiter malam suo mendacio de altero gignere hominibus voluerit.*

7. Hinc in locum palinodiæ, si dolus sugillandi famam & existimationem ex facto non compareat, substitui solet deprecatio, **eine Christliche Abbitte und Erklärung.** *Nam quando contingit, aliquem ex irâ quid in alterum turpe dicere, non animo famam sugillandi & existimationem, seu non eâ intentione, ut mala de altero concipiatur opinio, peccatur in nullâ re, quàm quòd alter ad justam aliquam iram commotus sit: est enim contumelia caussa iram concitans. Unde molestia, quam in læso gignit justa ira, adimenda est deprecatione & declaratione: quia deprecatio medium est deliniendi iram. Quapropter, si appareat, injuriam nihil fermè aliud, quàm justam iram in læso operatam esse, etiam in deprecatione subsistendum est. Id quod contingit, quando injurians objectavit aliquod corporis vitium, aut aliud, quod vitium animi notabile non arguit. Hinc etiam fit, quòd quando deprecatio dictatur, nulla severior quàm carceris aut relegationis pœna reo imponi soleat.*

8. Deprecatio aggravatur, si vitium animi objectatum sit, in hunc modum: **So ist beklagter ihme eine Abbitte und Erklärung / daß**

daß Er an denen wieder Ihm ausgegossenen injurien allenthalben zu viel und unrecht gehandelt/ zu thuen schuldig.

9. Deprecatio & non palinodia imponi solet ei, qui vilem hominem injuriâ affecit. *Nam qui non est in ore hominum, ejus nec existimatio apud eosdem lædi potest: unde nec opus habet palinodiâ.*

ARTIC. II.

DE FAMOSO LIBELLO.

1. Famosus libellus est scriptura crimina alteri objectans suppresso nomine auctoris publicata. *Hodiè communiter pasquillus vocatur. Ad famosi autem libelli essentiam puto pertinere suppressionem nominis auctoris. Nam Ordinat. Carol. art.* 110. *ita definitur: & inde reddi caussa potest, quare famosus libellus singularem pœnam mereatur: quia nimirum est delictum latens & clandestinum & præ ceteris ad nocendum aptum: utpote cum læsus in judicio per sententiam innocens declarari nequeat. Quò magis autem delictum ex injustitiâ particulari commissum nocet; eò gravius est & magis puniendum.*

2. Pœna jure civili est ultimum supplicium *l. un. C. de famos. libell.* Ex ordinatione Carol. est talio. *artic.* 110. *Quam ordinationem confirmavit D. Augustus Elector p.* 4. *constit.* 44.

ARTIC. III.

DE INJURIA REALI.

1. Injuria realis est omne factum erga alterum, quod non nisi in turpes aut viles personas committitur. *Tale namq; factum vergit in ignominiam patientis, in qua posita est essentia injuriæ. v. g. si quis manu aut baculo aliquem percusserit: ita enim servos tractare solemus. it. si quis barba quem apprehenderit, faciem aut os deformaverit: ita enim dementes tractamus. it. si quis aliquem sine justâ caussâ in jus vocaverit, vel etiam contra voluntatem ipsius domum intraverit: talia enim facimus erga eos, quos nihili pendimus.*

2. Pœna arbitraria planè est hoc in delicto. *Magna enim est hujus varietas.*

PARS SECUNDA
Membri vicesimi octavi.

DE AUGENTIBUS POENAS INJURIARUM.

1. Pro inquirendis hoc delictum augentibus pœnamque ejusdem, adhiberi possunt quæ de gradibus injustitiæ particularis tradidimus. *lib.* 1. *huj. p. cap.* 5. *artic.* 12. *Nam vitiositas, unde fluit*

hoc delictum fermè unicè est injustitia particularis: id quod vel exinde discimus, quòd calor iracundiæ excuset magis quàm augeat. Quò enim quis magis sine irâ, odio vel alio affectu aut vitio injuriam infert, eò gravius censetur peccare. Cujus nulla alia ratio est, quàm quòd tunc magis appareat, eum ex injustitiâ particulari peccasse: i. e. honores & existimationem alteri voluisse detrahere obtinendi hujus gratiâ, quò alter minus, ipse plus haberet. Hæc etiam caussa est, quare hoc delictum retineat generale nomen injuriæ.

2. Eò major ergò injuria est, quò magis bonæ famæ studet qui injuriâ est affectus. *Nam quod malum homines magis fugiunt, quodq; magis inviti patiuntur injustius est.*

3. Injuria, quam nullus pateretur, gravior est eâ, quam quidam paterentur. *Est namq; malum majus quod communiter omnes fugiunt.*

4. Injuria eo tempore illata, quo quis celebrat sponsalia, nuptias, magistratum vel alium honorem subit, gravior est, quàm quæ aliis temporibus infertur. *Nam malum eo tempore illatum, quo quis magis illud fugit gravius est.*

5. Injuria in foro, palatio principis, curiâ &c. illata gravior est quàm quæ alibi. *Eò majus enim malum est, quod in eo loco quis patitur, in quo id magis fugit; & ubi etiam ab eo magis securus esse debebat.*

6. Injuria in eum, qui in majori existimatione est, commissa major est. *Nam quò majus bonum est, quod destruitur, eò gravius est malum & injustum quod infertur.*

7. Injuria parentibus, uxori, liberis, consangvineis, illata major est quàm alia. *Nam eò magis quis injustus est, quò magis obligatus est ad bonum alterius conservandum quod in eo destruit.*

8. Injuria magistratibus, virisque magnanimis & magnificis illata major est, quàm ea quæ aliis. *Nam quò dignius est subjectum, eò majus etiam bonum est quod illud afficit: Lædens ergò existimationem viri magni majus lædit bonum.*

9. Quò ex pluribus injuriis injuria est composita eò major est. *Nam quò ex pluribus malis malum est compositum, eò majus est.*

10. Quæ injuria non subsistit in unâ personâ sed ad plures pertingit major est. *v. g. Injuria liberorum ad parentes quoq; spectat. Ita si quis generalibus verbis usus fuerit, dicendo in ignominiam Titii, qui procurator alicujus provinciæ est, omnes provinciarum procuratores sunt nebulones.*

11. Quæ

11. Quæ injuria affert injuriato alia incommoda v. g. ut in collegio opificum non toleretur, nec artem mechanicam tractare possit, quâ se honestè sustentet, major est. *Nam quod malum cum periculo magnorum & eventurorum malorum conjunctum est majus est.*

12. Tandem & generaliter injuria eò major est, quò magis abitur ab æqualitate proportionis: i. e. quò superior & honestior est injuriatus & vilior injuriam inferens. *v. g. si homo plebejus effuderit contumeliosas voces in Cancellarios, Consiliarios vel alios, qui à latere principum sunt; idiota in doctos &c. Nam justum in æqualitate proportionum positum est, & proinde quò magis ab æqualitate receditur, eò injustius est quod committitur.*

13. *Ex hisce procedens judex prudenter pœnas injuriæ augere & aggravare potest, & eò magis quò plura quæ injustum majus arguunt concurrunt.* Gravissimæ autem quæ sint injuriæ, ex modò dictis quoq; cognoscere possumus. nim. eæ, quæ inferuntur magistratibus à subditis, parentibus à liberis, dominis à ministris & famulis. *Nam his inest maxima inæqualitas, & per consequens maximè injustum: hujus enim essentia in inæqualitate consistit. Quapropter etiam his injuriis peculiares solent adsignari pœnæ, quas proinde seorsim duobus articulis comprehendemus.*

ARTIC. I.
DE
INJURIIS MAGISTRATIBUS ILLATIS.

1. Injuriæ magistratibus superioribꝰ, vel iis, quorum consiliis magistratus superiores utuntur, illatæ, si verbales sint, relegatione vel temporali vel perpetuâ pro ratione aliarum circumstantiarum puniri solent. *Id enim testantur responsa facultatum juridicarum & scabinatuum. Et rectè. Nam non tantum nimia inæqualitas huic delicto inest ratione personarum, sed alia concurrunt aggravantia, nim. injuria magistratuum pertingit ad totam civitatem, consiliariorum ad principem; major etiam est horum existimatio quæ læditur, quàm aliorum hominum: his itidem debebat injurians reverentiam.*

2. Injuria realis in magistratum commissa arbitrariâ pœnâ punitur, & quidem ita, ut ad capitale supplicium judex suo arbitrio progredi possit. *Idq; etiam in Electoratu Saxon. observatur p. 4. Constit. Elect. 43 quâ jubetur, ut relegatione, amputatione manus, fustigatione, gladio ejusmodi delictum puniatur.*

ARTIC. II.

DE

INJURIIS QVÆ PARENTIBUS INFERUNTUR.

1. Gravissima quoque est injuria quam liberi parentibus inferunt. *Nam ob beneficium maximum, quòd scil. ab hisce vitam habeant, summam liberi parentib. post Deum & magistratum debent reverentiã Hinc jus divinum immorigeros liberos morte puniri vult. Deut. 21. v. 19.*

2. Hodiè ob atrocissimas reales injurias vel amputatio manûs vel fustigatio; ob leviores, relegatio vel carcer dictari solet. *p. 4. Constit. Elect. 43.*

PARS TERTIA.

Membri vicesimi octavi

DE

MINUENTIBUS POENAS INJURIARUM.

1. *Minuentia pœnas considerabimus procedentes eâ methodo, quam suggerit cap. 3. huj. libr. Cùmq; constare debeat primùm omnium, an reus sit caussa efficiens proxima delicti; à consideratione hujus initium faciemus.*

ARTIC. I.

DE

EO QVI NON VIDETUR ESSE CAUSSA EFFICIENS PROXIMA INJURIÆ.

1. Dubium circa caussam efficientem injuriæ oriri potest in injuriâ scriptâ, & potissimùm eâ, quæ famosus libellus vocatur. *Nam in famoso libello multi diversimodè ad injuriam inferendam concurrere possunt: est enim. 1. Inventor contentorum in carmine vel scripto injurioso. 2. is qui oratione vel solutâ vel ligatâ illud concipit. 3. qui describit. 4. qui publicat i. e. in publico loco affigit. 5. qui libellum publicatum reperiens divulgat & aliis ostendit, ut contenta ejus ad notitiam hominum perveniant.*

2. Quæritur ergò circa famosum libellum, an qui eundem ab altero conceptum describit, aut nihil addit quàm ut eum publicet, aut inventum in loco publico divulgat ordinariâ pœnâ affici debeat? *Et compositoribus quidem tantùm nonnulli Ddres pœnam ordinariam infligi volunt. ob Constitut. Carol. artic. 110. verb.* durch seine böse unwarhafftige Lästerschrifft hat bringen wollen *&c. quibus verbis videtur innui, compositorem ordinariâ pœnâ puniendum esse, non eum qui propalavit. Contrà alii sentiunt, etiam publicantem vel dolo malo facientem, ut publicetur, vel scribentem afficiendum esse ordinariâ pœnâ l. lex Cornelia. 5. §. si quis 9. ff. de Injur. Et quamvis itidem non mortis*

pœna,

pœna sed hæc tantùm, quòd jubeatur delinquens esse intestabilis, infligatur: apparet tamen ex eo textu, componentem, scribentem, edentem æquiparari. Magis perspicuus est textus l. un. C. de famos. libell. Sed quia nonnunquam contingit, levioribus pœnis existentibus, æquiparari eos, qui, quando pœnæ atroces sunt subtiliter ab invicem distingui solent: relinquitur dubium, quid hâc in quæstione statuendum sit. Verùm si solida adhibeamus fundamenta, non ignorare aut dubitare quid statuendum sit amplius poterimus. Quæstio est, quisnam habendus sit pro caussâ efficiente proximâ delicti hujus, quod punitur talione ex Constit. Carol. Nam quærere quisnam ordinariâ pœnâ sit afficiendus est quærere, quisnam sit caussa efficiens proxima. cap. 3. pr. n. 2. huj. libr. Hanc ut sciamus, videndum est, quisnam sit ille finis excitans hominem ad delinquendum mediante famoso libello. nim delictum istud committentium hic finis est, ut quod ad infamiam alterius pertingens apertè dicere & probare nequeunt, omnibus cognitum reddant, ita tamen ut lateant, nec judicium propterea subire teneantur. Ex hisce patet, an ordinariâ pœnâ afficiendi sint qui famosum libellum scripserunt, propalarunt, repertum non suppresserunt sed aliis publicârunt, generaliter definiri non posse. Nam alii scribunt vel publicant lucelli gratiâ, alii ut à compositore velut amico mereantur benevolentiam; illi profectò non puniri debent ordinariâ famosi libelli pœnâ: neq; enim delicti hujus caussâ efficiens proxima existunt, utpote non excitati ad operandum à fine, quem intendunt libelli famosi compositores; verùm à lucro. Unde infligenda his est pœna propter avaritiam, quâ ducuntur ad ministerium in re tam turpi & injustâ præbendum. Cæterùm si appareat, scribentes & propalantes eodem fine quo compositorem excitatos ad operandum esse, non dubitandum est, quin velut caussæ efficientes proximæ pœnæ ordinariæ subjici debeant. Verùm quid statuendum de eo, qui famosum libellum reperiens non supprimit sed aliis ostendit? Sanè hunc tendere ad eundem finem, ad quem compositor libelli, non est dubitandum: adeoq; propemodum æq; graviter peccare. Quamvis enim non æq; latere studeat, putat tamen se posse impunè diffamare, cùm non auctor libelli sit, & ita spe impunitatis idem committit quod is qui composuit. Videtur tamen mitius puniendus, quia minus proæreticè peccat quàm auctor, cujus est, famosi libelli contenta excogitare & componere: compositum autem reperiens & propalans ex oblatâ occasione peccat: neq; enim si non reperisset libellum, unquam diffamasset alterum: ut adeò magis infirmitas quàm vitium huic insit, dum non potest resistere cupiditati diffamandi per inventionem pasquilli excitata, quâ infirmitate communiter homines laborare solent. Quapropter rectè Ddres procedunt qui repertori & propalanti pasquillum nolunt ordinariam pœnam dictare, perpendentes verba Constitut. Carol. art.

110. durch seine böse unwarhafftige Lästerschrifft hat bringen wollen &c. *supra citata.*

ARTIC. II.
DE
CASUALI INJURIA.

1. Casuales injuriæ variis modis fiunt, sive sint reales sive verbales & vel in scriptis vel sine scriptis. *Reales contingunt ita, si quis v. g. famulum verberaturus præter opinionem adventantem amicum pulset; verbales, si quis existimans, se à Titio injuriatũ retorquendi animo injuriosa in eum verba conjicit, cùm non Titius sed Mævius injurians fuerit. In scriptis autem frequentissimè contingit, quem committere casualem injuriam; id quod nostri typographi & bibliopolæ nos docent: quando enim typographus excudit aut bibliopola distrahit famosum libellum alicujus eruditi & honesti viri, de quo ne quidem cogitari poterat, eum innocentem hominem diffamaturum esse; nihil quicquam ei imputari potest, ob ignorantiam illius invincibilem. Hæc caussa est, quare in civitatibus constitui soleant inspectores & censores scriptorum imprimendorum, quorum censuram typographi negligentes & clàm prælo subjicientes scripta famosa meritò puniuntur.*

ARTIC. III.
DE
INJURIIS CULPOSIS.

1. Injuriam culposam committunt, qui acceptâ pecuniâ libellos famosos scribunt, typis excudunt, distrahunt incognitorum auctorum. *Dum enim non inquirunt, suæ ignorantiæ caussa sibi sunt, ex quâ peccant, & ita ob culpam puniendi.*

2. Culpæ reos hocce in delicto & eos dicere possumus, qui rogati ab amicis componentibus famosum libellum consilia suasque inventiones suggerunt. *Hi enim non excitati à fine, quem intendunt compositores, sed ut suum ingenium inventionibus ostentent, aut ut benevolentiam captent caussa sunt caussæ famosorum libellorum: ac proinde non ordinariâ, sed quâdam extraordinariâ pœnâ afficiendi.*

ARTIC. IV.
DE
INJURIIS PER EBRIETATEM COMMISSIS.

1. Ebrietas est duplex, altera planè immodica, quæ nullum judicio intellectus relinquit locum, altera quæ nondum mentem omnem planè evertit, illa ab omni pœnâ & palinodiâ liberat, hæc non item. *Nam famam & existimationem lædere nequit alterius, qui*

sine judicio intellectûs loquitur: nemo etenim ejusmodi hominis sermones attendit. At quibus non planè immodica inest ebrietas intellectum in consilium vocare possunt, sint similes iis, qui nimiis affectibus occupati peccant: cùm tamen sciant quid loquantur, non negligitur ab auscultantibus sermo eorum, & propterea satis efficax est ad existimationem lædendam. Quamobrem etiam à palinodiâ ejusmodi ebrietas non excusat.

ARTIC. V.
DE INJURIIS EX CALORE IRACUNDIÆ COMMISSIS.

1. In dictandâ pœnâ reo injuriarum alleganti calorem iracundiæ prudentis judicis est attendere caussam iræ. *Nam interdum caussa iræ talis est, ut excitet iram, quam nec homo aliàs lenis facilè sedare queat, in rabiem quasi conjectus; interdum verò caussa iræ levis existit: illo casu putem etiam palinodiæ remissionem esse faciendam. Nam homines rabiem irati videntes non facilè ducuntur ad fidem dictis tribuendam: unde videtur potius Christiana deprecatio decernenda, vel nuda declaratio.*

ARTICUL. VI.
DE IIS QVI INJURIAS IN SCRIPTIS REPERTAS ALIIS OSTENDUNT VEL AUDITAS REFERUNT.

1. *Eorum, qui famosos inveniunt libellos eosq; non supprimunt, sed aliis ostendunt, mentionem fecimus artic. 1. n. 2. ubi demonstravimus, illos magis ex imbecillitate quàm vitio peccare. Quâ de caussâ ratione ordinis hunc in locum, ubi agimus de iis, qui ex imbecillitate peccant, referendi sunt.* Uti verò in his sese res habet, ita & in iis qui aliqvam injuriam scriptam circumferunt vel etiam injurias auditas aliis narrant. *Nam hi non eq; peccant ac qui injurias excogitant, tantùm videntur eâ esse imbellitate, ut cupiditati ad propalandam alterius ignominiam resistere nequeant.*

2. Sed quæritur an qui auditas injurias (welche ihren Wehrmann haben/) referunt & auctorem laudare possunt à palinodia sint liberandi? *Videtur non simpliciter affirmando vel negando responderi posse. Nam qui audita refert vel addit, se audita referre vel non; ille vel generaliter tantùm hoc dicit v. g.* die Leute sagen/ *vel in specie certum nominat. De hoc, qui, quando injuriam narrat, certum auctorem unà allegat, dubitari potest an palinodiâ onerandus sit nec ne. Nam dum allegavit auctorem ipse nihil asseruit, sed dubitativè dixit: unde nec ad revocationem condemnari potest: qui enim nihil asseruit, nec potest dicere se mentitum:*

aliud enim est mentiri aliud mendacium dicere & narrare. Videtur tamen & qui injuriam evomens addit, se hoc audivisse ab illo vel illo, vel ab hominibus communiter id asserentibus, interdum confirmandi illud quod dicit & fidem conciliandi gratiâ hoc facere: quo casu omninò certi aliquid ponere videtur. Eò itaq; delabimur, ut distingvamus, an audita narrans addat, se audita referre, & nihil certò asserere; an verò asserat quod dicit & auctorem alleget confirmandi illius gratiâ quod dicit; huic non dubitarem palinodiam dictare, illi non auderem. Quomodo enim sese mendacem ipse dicere potest, qui nihil asseruit, sed dubium audientem reliquit? Leviter hic castigandus videtur, quòd eum, cui narravit, reddiderit de existimatione alterius dubium. Is enim verè injuriosus est, qui hoc agit, ut loco opinionis, quam de bonitate alicujus homines habent, aliam & quidem contrariam concipiant, eum nim. vitiosum esse; non qui dubiũ quodammodo aliquem reddit & in opinione bonâ, quam de altero habet, minus constantem. Ex his, quæ disseruimus, apparet, eum qui audita refert, magis ex imbecillitate quàm vitio injustitiæ particularis peccare, adeoq; mitius puniendum esse.

ARTIC. VII.
DE
INJURIA QVAM PARIT IMBECILLITAS EX VITIO PROVENIENS.

1. Cogor hîc tractare quod suprà *cap. 3. huj. libr.* docendum fuerat. *Dum namq; in hac materiâ occupatus meditor, quæ caussa sit, quare homines ad palinodiam conventi soleant excipere, se ex jactantiâ, lucri cupiditate, scurrilitate, nimiâ iracundiâ effudisse verba injuriosa, non tamen injuriandi animo; quare itidem disputari soleat à Ddribus, annon his in casibus pœna mitiganda sit & quousq;; incido in contemplationem imbecillitatis nostri intellectûs, ut eum comparem pigro cuidam famulo non promptè sed vi quasi attracto & non nisi summâ necessitate, exigente domino, suas operas exhibenti. Cùm in cit. c. 3. versarer, omnia ita disponebam, ut nihil prætermittere posse viderer eorum, quæ de principiis actionum vitiosarum dici poterant. Nunc fluctibus ignorantiæ immersus & anxius de elabendo, dum quæro caussam, quare homines vitia sua prætendentes effugere injuriarum pœnam nitantur, intellectumq; meum probè fatigo, offert tandem sese piger: ut adeò hoc in loco proponere cogar quod suprà debueram.*

2. *Tradidimus quidem lib. 1. huj. part. Vitium nullum esse solum, sed plerumq; alia secum trahere adeò, ut quemadmodum nemo perfectè virtuosus in unâ virtute esse potest, ita & nemo unum vitium perfectè habere queat sine aliis. Non tamen tunc incidit (quanta imbecillitas!) vitium*

tium unum gignere quandam impotentiam in virtutibus omnibus, ut nullam virtutem firmiter & perfectè exercere possimus, sed sæpè ex imbecillitate peccemus. Quæ caussa est, quare vitium unicum, si adsit, alia vitia secum inducat: dum enim facit, ut nullam virtutem firmiter habere possimus & sæpè ex imbecillitate peccemus, in alia vitia nos conjicit.

3. Pro inquirendis ergò caussis ex quibus demonstrandum est, quod hîc considerandum sumpsimus, dicimus, vitium aliquod efficere posse, ut edamus actionem alterius vitii propriam non ex illo vitio, sed ex imbecillitate quâdam seu impotentiâ. *v. g. Esto Sempronius homo nullâ in re injustus, sed à teneris adsvefactus ut cuiq; tribuat quod suum est, nec cuiquam quicquam seu pecuniæ seu honoris detrahat, propositum etiam habens firmum nunquam id faciendi; extremè tamen iracundus. Hic motus ad iram & compescere illam non valens præpeditur, quò minus intellectum dictitaturum, neminem ratione existimationis lædendum, & si Mævium, cujus intempestivo joco irritatus est, scelestum nominaverit, illius existimationem valde læsum iri, in consilium vocare possit. Dico hunc injuriam inferre non ex vitio hujus delicti proprio nim. injustitiâ particulari; quia semper aliàs sibi cavet, ne quenquam ratione bonorum externorum lædat; sed ex imbecillitate, in quam conjicitur à vitio iracundiæ. Unde sequitur, eum pœnâ aliâ puniendum esse, quàm quâ afficitur qui sine caussâ & propterea, quia ita adsvetus est, hoc agit, ut aliorum existimationi detrahat.*

4. In delictis ergò, quæ non ex vitio horum proprio, sed ex alieno pariente imbecillitatem committuntur, prudentis LLatoris est, vitium intueri quale illud sit, qualisque sit imbecillitas ex quâ peccatur. *Nam boni LLatoris est in caussas & principia morbi probè inquirere, quò debita medicamenta applicare queat.*

5. *Hâc contemplatione præmissâ, videmur nunc posse ex caussis differere de variis injuriarum generibus, quorum alia ex jactantiâ, alia ex iracundiâ, alia ex avaritiâ, alia ex intemperantiâ, alia ex scurrilitate inferuntur.*

6. Ex jactantiâ injuriam inferunt qui gloriantur, se cum conjuge alterius vel aliquâ aliâ honestâ fœminâ rem habuisse, de quibus quærunt Ddres, an etiam injuriarum teneantur. *Rationem dubitandi reddunt, quòd hi non videantur habere animum injuriandi, sed tantùm ostentandi, se hos esse, quos mulieres ita deperiunt. Et sanè nemo negare potest, ejusmodi homines animum injuriandi non habere, dum seipsos criminis illius reos deprædicant, quò alterum diffament. Dico ergò verba illa injuriosa non ex vitio injustitiæ particularis nec animo injuriandi, sed tantùm ex imbecillitate & quasi incontinentiâ injuriandi provenisse.*

nisse. Ergone qui ita peccat mitius puniendus & à palinodiâ absolvendus est? nequaquam: cùm enim hæc imbecillitas oriatur ex vitio aliquo; perpendendum, quale hoc vitium sit; attendendum etiam an reverà aliquid existimationi honestæ fœminæ sit detractum, & inde faciendum judicium de palinodiâ & reliquâ pœnâ. Quod ergò concernit vitium, ex quo peccatum hoc in casu est, jactantiam scilicet; non solet in civitatibus huic esse pœna constituta: est enim stolidum & non facilè alii quàm habenti nocet; id quod cap. 3. membr. 1. n. 5. docuimus. Quia tamen in homine eousq́; procedente, ut nec suæ nec aliorum famæ parcat, modò habeat, ut gloriari possit, jactantia unà arguit, eum vel omnibus vitiis immersum vel nullius virtutis curã habere, (extremè enim vitiosus videtur qui de vitiis gloriatur) meritò præter solitum gravi pœnæ subjiciendus est. Quapropter etiam Serenissimus Elector Saxon. p. 4. constit. 45. arbitrariam pœnam, nim. carceris, relegationis vel etiam pro ratione circumstantiarum fustigationis ejusmodi delinquenti infligi voluit. Quod palinodiam concernit, quia talis jactator suo vitio facit, ut homines sinistram opinionem de honestâ fœminâ concipiant, tribuentes fidem confitenti unà delictum suum; meritò ad palinodiam condemnandus est. Idq́; similiter ita SRmus Elector introduxit.

7. Ex avaritiâ variis modis injuriæ inferuntur. *v. g. quando bibliopolæ scientes excusos libellos famosos vendunt, quos arbitrariâ & gravi pœnâ affici debere nullum dubium est. it. quando mulieres pecuniam extorquere volentes juvenes divites deferunt, quasi ab his stuprum perpessæ sint; quibus Ddres eam pœnam, quam SRmus Elector p. 4. constit. 45. in jactabundos juvenes statui voluit, dictare solent.*

8. Ex intemperantiâ gignitur injuria, quando in præsentiâ honestarum fœminarum obscœnis quis utitur verbis. *Intemperantes enim solent concupiscentiam in sese impudicis sermonibus excitare & fovere. Hisce quidem non palinodia, sed potius deprecatio dictatur. Nam muliere honestâ ad animum statim revocante voces obscœnas, existimatio ejus lædi non potest. Ergò ob justam iram in eâdem concitatam deprecatione injustum illatum corrigi debet.*

9. Qui ex iracundiâ injurias inferunt non solent distingui ab iis, qui ex calore iracundiæ i. e. ex vehementiâ affectûs & iræ incontinentiâ id faciunt: non dubitandum tamen est, ob vitium iracundiæ pœnam exasperari posse. *Nam in injuriis per imbecillitatem ab aliis vitiis creatam commissis vitiorum habendam rationem esse paulò antè diximus. Solent tamen injuriæ verbales, quas creavit iracundia, mitius puniri, præsertim, si in aliquâ maledicentiâ subsistant: est enim & maledicentia injuria, quia is cui maledicitur homo vilis reputatur: sed*

parci-

parcitur huic, quia ex iracundiâ peccat, nec valdè existimationem lædit.

10. Reperiuntur scurræ, qui, ut placeant suâ scurrilitate hominibus, nec suæ nec aliorum existimationi parcunt, quibus sine dubio pro ratione circumstantiarum arbitraria pœna cùm deprecatione imponi potest.

ARTIC. VIII.

DE

IIS QVI POENITENTIA DUCTI INJURIAM REVOCANT.

1. Non dubitandum est, ob pœnitentiam injuriarum pœnam remittendam aut mitigandam esse, prout citius vel tardius supervenir. *Nam pœnitentia injustum hoc delicto illatum corrigit: dum enim homines pœnitentiam injuriantis & ultroneam revocationem vident, de sinistrâ opinione statim remittunt. Huic accedit, quòd persecutio injuriarum apud Christianos aliàs odiosa sit: horum enim est, sese promptos ad veniam exhibere deprecantibus. Hinc in Curiâ Elector. Saxon. introductum, ut conventus super injuriis à palinodiâ se liberare possit, si propriâ sponte coram judice profiteatur, se de actore nil nisi bonum sentire, scire ac loqui posse. Jubet quoq; SRmus Elector caussas injuriarum sine ambagibus & strepitu judicii componere. Procesf. Judic. de Anno* 1622. *tit.* 1. §. **besonders aber.** *Cujus nulla alia est caussa, quam quòd actio injuriarum odiosa sit.*

2. Multò magis autem pœnitentiæ locus datur, quando nocitum nondum est. *v. g. si quis libellum famosum affigens pœnitentiâ ductus, antequam quisquam contenta ipsius legerat, refixit. Nam cùm hic non exvitio peccasse nec læsisse deprehendatur, remittendum ipsi erit.*

ARTIC. IX.

DE

EO QVOD FIT A PROVOCATO ET JURE RETORSIONIS.

1. Jus retorsionis species quædam belli privati est, vel adminimum cum bello privato non injusto iisdem fundamentis innititur. *Id enim indicant singula requisita retorsionis, quæ observari Ddres volunt, quò justa sit.*

2. Primò autem circa retorsionem quæritur, quare, cùm bella privata non nisi in summâ necessitate, & quando omne judicis auxilium deficit, admittantur; retorsio concessa sit, cum tamen qualiscunque injuria verbalis per magistratum satis vindicari possit. *Nam licet injurians fugiat judicium, proceditur tamen adversus absentem & contumacem, pronunciaturq; idem quod in præsentem, imò jure Saxon.*

xon. contumax pro confesso habetur. Cumq; pro defendendâ existimatione injuriato sufficere possit, si reus ad palinodiam condemnetur, licet absens sit nec eam præstet: injuriato per judicia satis consultum est, ut non opus habeat privatâ defensione. Verùm cùm defensio, quæ mediante retorsione fit, in solis consistat verbis, ut inde graviores tumultus non sint metuendi, & præterea injuria verbalis in præsentiâ multorum objecta melius corrigatur, retorsione impediente famam, quàm si cum silentio audita deferatur ad judicem: voluerunt jura privatis concedere, ut sine strepitu judicii suam existimationem defendere possent, ne fortasse præsentibus peregrinis propaletur injuria objecta silentio excepta, & judicialis defensio postea sufficiens non existat ad malum inde illatum corrigendum.

3. Quò verò retorsio non injusta sit, prærequiritur vera aliqua injuria. *Nam cessante injuriâ, retorsio est tantùm prætextus sub quo quis alteri studet impunè injuriam inferre. Quemadmodum nec defensio dici potest quod sine offensione præviâ sit.*

4. Necesse quoque est, ut injuria pertingat ad retorquentem. *v. g. ut vel ipsius vel parentum, liberorum, fratrum, sororum, conjugis vel similium personarum, quarum læsio ad nos pertingere solet, honor & existimatio petatur. Nam de quâ injuriâ non conqueri in judicio possumus, eam nec retorsione propellere concessum est.*

5. Tertiò requiri videtur, ne retorsione usurus prius suâ injuriâ alterum provocaverit. *Nam qui efficacem actionem non habet super injuriâ, multò minus privatam defensionem licitam habere poterit: at qui alterum suis injuriis provocavit, efficaciter in judicio super injuriis agere nequit: excipiet enim alter, se prius injuriatum seu injuriis provocatum esse. Hæc est ratio regulæ, quam tradunt Ddres*, Retorsionis non dari retorsionem.

6. Quartò puto, ad retorsionem, ut non injusta sit sed licita, requiri necessitatem quandam: voco autem necessitatem, quando injuriatus existimationem suam aliter quàm retorquendo vel in judicio agendo salvam retinere non potest. *Quemadmodum enim judices, antequam admittant litigantes ad judicium, solent omnibus modis tentare amicabilem compositionem: ita & multòmagis qui loco judicii privatâ utitur defensione & injuriæ propulsione, dare operam debet, an aliter quàm retorquendo existimationem suam tueri valeat. Obtinere verò hoc potest amicè interrogando injuriantem, an hec sit mens ipsius in quâ constans perseveraturus sit, an verò verba sua aliter interpretari aut quod dixit revocare paratus sit. Hoc enim facto, satis apparet injuriatum aliter, quàm retorquendo vel judicium suscipiendo, salvam existimationem retinere non potuisse.*

7. Per

7. Per hoc verò non redditur injusta retorsio, quod injuriatus reum in judicium provocare & ibidem caussam peragere potuerit. *Caussam num. 2. reddidimus, scil. quòd jura civilia faciliora sint in hac defensione concedendâ, licet judicio locus sit, propterea quòd in solis verbis subsistat, nec cum metu turbarum & seditionum conjuncta sit, quod secus est in reali defensione & ea quæ armis fit.*

8. Addunt Ddres, retorsionem debere fieri in continenti, petitâ similitudine ab eâ defensione, quæ armis fit. Nos quamvis id non negemus, sed, ut in continenti fiat, requiramus: id tamen argumento Ddrum à similitudine petito firmiter inferri negamus. *Nam quòd durante offensione & adhuc imminente periculo repulsio armis fieri debeat, hæc caussa est; quia cessante periculo dataq; copiâ personam lædentem in jus vocandi locus est judiciis, & ita privatum bellum cessat. Sed modò demonstratum est, non obstante, quòd per judicium injuria propelli possit, jus retorquendi dari. Quâ de caußâ alia quærenda est ratio, nim. quòd non in continenti retorquens videatur juri retorsionis tacitè renunciare, id quod avidè à LLbus arripitur; quia publica vindicta privatâ favorabilior est. Et si fervente irâ judicium intellectûs dictavit, à retorsione abstinendum; videtur mutatio consilii à meditatione vindictæ profectum esse.* Quâ de causâ, quid sit in continenti fieri, aliter in retorsione quàm in defensione, quæ armis fit, definiri debet. *Nam qui non amplius in ipsâ concertatione & ardenti pugnâ alterum lædit non potest legitimam defensionem prætendere. At retorsio dicitur in continenti fieri, quando quis percipiens injurias vel rescîscens sibi absenti injuriam esse factam, statim vel ipse, si præsens est, retorquet, vel per nuncios aut literas retorsionem significat. Quod profectò regulariter in defensione, quæ armis fit, non procedit, ut quis arma vel auxiliatores quærere & ad pugnam ire possit, nisi singularis ratio aliquando id suadeat. Quâ de re ad materiam de possessionibus dicendi locus erit.*

9. *Ita vidimus, quæ faciant, ut retorsio illicita non sit; sequitur, ut de modo retorquendi disseramus.* Notandum autem est, licet licita sit retorsio, eum tamen, qui retorquet, peccare posse in modo retorquendi. *Omnis enim de jure concessa defensio hoc modo fieri debet, ne aliquam sapiat vindictam.* Hinc si quis ejusmodi verbis utatur in retorsione, quæ non solius defensionis gratiâ prolata apparent; statim moderamen inculpatæ tutelæ excessum est.

10. *Ex hisce, quomodo retorsio legitima definienda sit, addiscimus. Nim.* Retorsio legitima est, quâ injuriam aliquam, ad nos pertingentem, quamque in judicio vindicare possumus, adversùs persistentem in eâdem in continenti propellimus dicendo, eum qui

protulit injuriam, mentiri. *Hinc solent hodiè retorsionem, quam per schedulam aut libellum faciunt, ita concipere: commemorant v.g. sibi à Sempronio injuriam verbalem per calumniam illatam, dum dixit &c. se proinde honoris sui defendendi gratiâ hoc dicere, Sempronium convitiatorem hanc injuriam inferendo mentitum esse ut scelestum hominem: Qui enim dicit Tu furcifer, tu scelerate homo mentiris, defensioni annectit vindictam & moderamen retorsionis excedit: aliud namq; est aliquem nominare furem; aliud dicere, eum ut furem mentiri. Multò minus novum crimen objiciendum est, dicendo injuriantem esse mendacem & adulterum* du Ehebrecher leugest. *Nam qui crimen objectat probare illud tenetur, nec retorsione sese excusare potest.*

11. Provocatus injuriis ob suas injurias relatas ita puniri debet quemadmodum is, qui excedit moderamen inculpatæ tutelæ. *Nam provocatus justam habet caussam sui defendendi, sed dum rursus injurias in alterum conjicit, moderamen defensionis excedit.*

ARTIC. X.
DE
EO QVI VI OFFICII VEL POTESTATIS FECIT QVOD ALTERI IGNOMINIOSUM VEL INJURIOSUM VIDETUR.

1. Præcedenti articulo cœpimus dicere de iis, quæ injuriam reddunt non injustam, & ostendimus, impunè aliquem in ignominiam alterius quid dicere, si provocatus injuriâ maneat in terminis retorsionis: sequitur, ut dicamus de iis, qui vi officii vel potestatis ignominiosum quiddam in aliquem statuunt. *Nam cap. 3. membr. 3. huj. libr. Illationem mali non injustam contingere bello privato; justam, vi potestatis & officii, demonstravimus. Itaq; quomodo impunè vi officii vel potestatis quid ignominiosum in alterum statui possit, dicendum est.*

2. Injuriam non faciunt qui potestatem corrigendi & emendandi habentes quid ignominiosum alterius corrigendi gratiâ dicunt. *v.g. si magistratus aut parentes vitia iis, quibus præsunt, exaggerant, deformitatem ob oculos ponendo, quod sine ignominiâ fieri nequit. Nam correctio verbalis fit excitando in delinquente pudorem, cujus molestiis fatigatus abstineat à peccando: pudor autem aliâ ratione excitari non potest, quàm in præsentiâ honestorum virorum aliquid turpe & ignominiosum objectando, ut patet ex lib. 1. cap. 3. membr. 4. art. 4. n. 1. huj. p.*

3. Sunt quoque à pœnâ injuriæ immunes qui convitium dicunt propterea, quòd expediat Reip. illud revelare. *v.g. qui alicui objiciunt, quòd sit latro, fur, raptor, morbo contagioso laboret. Nam ad*

cujus-

cujuslibet civis officium pertinet quod salutare est Reipubl. & civitati promovere, quodq; perniciosum studere impedire. At interest Reipubl. nosse homines vitiosos & contagiosos.

ARTIC. XI.
DE
RELIQVIS IGNOMINIAM REDDENTIBUS MINUS INJUSTAM.

1. Omnia quæ faciunt cessare injustum particulare vel minuunt pœnam injuriæ vel planè veniam pariunt. *Nam circa pœnam ob injuriam inferendam ratio injusti particularis habetur; quia diximus vitium gignens injurias esse particularem injustitiam.*

2. *Injustum particulare tollunt.* 1. *quæ faciunt alterum reverà læsum non esse, aut si læsus sit,* 2. *levem esse injuriam, vel* 3. *læso satisfactum esse, vel* 4. *remissam esse injuriam.*

3. Veritas convitii videtur facere, ut læsio omnis cesset, non tamen ab omni pœnâ liberat. *Quamvis enim soleant homines existimare, se nemini injuriam facere, si probare possint illud turpe, quod de aliquo effati sunt; non tamen ab omni pœnâ liberantur. Ordinatio enim Carolina artic. 110. vult, ut probantes injuriam non ab omni ordinariâ pœnâ immunes sint. verb.* und ob sich auch gleichwohl die auffgelegte Schmach der zugemasten That in der warheit erfinde/ soll dennoch der Außruffer solcher Schmach nach vermögen der Rechte und ermessigung des Richters gestraffet werden. *Ratio est, quia injuriæ injustum non æquè in mendacio quàm in contumeliâ & læsione existimationis consistit. Lædit autem existimationem non modo is qui quid turpe de aliquo prædicat quod non inest, sed & qui quod reverà inest coram hominibus honestis objectat aut divulgat. Nam aliud est esse vitiosum aliud ab hominibus omnibus pro vitioso turpi & vili homine haberi & reputari. Qui ergò veritatem convitiando dicit injustus nihilominus est, quando hoc agit propterea, ut homines eum, qui vitio laborat, actu pro vili homine habeant i.e. contemnant: actus enim opinionis, quam de vitioso habemus est ex turpitudine alicujus nata vilipensio. Quod autem de actu opinionis hîc dico declaratum est suprà libr. 1. cùm de scientiâ in actu primo & secundo ageremus; quemadmodum enim scientia ita & opinio hominibus inest duobus modis, actu nim. primo & secundo; actu primo inest hominib. opinio ea in quâ læsio existimationis alicujus consistit, quando quidem opinionem habent de personâ quod turpis sit, nemo tamen actu hoc cogitat. v. g. Berta olim concubina Titii nunc à decem annis uxor ipsius in opinione est sinistrâ, quòd aliquando fuerit turpis ac vilis persona, sed nemo de eâdem nunc actu cogitat. Qui ei nunc objectat turpitudinem concubinatûs, licet verum*

 dicat,

dicat, injuria illam afficit. Nam quæ mala existimatio actu tantum primò & quasi sepulta erat, eam excitat, ut actu secundo subsistat; & per consequens mulierem ratione existimationis lædit. Ex hisce patet, quare qui objectat crimen alteri & ad legitimè probandum sese offert, quò delictum commissum puniatur, injuriæ crimen non committat, quia intentio ipsius non est existimationem alicujus lædere, sed consulere Reipubl. ut puniantur vitia; contrà verò qui famosum libellum conficit, licet probet postea delictum quod objecit extraordinariâ pœnâ afficiendus sit. Nam cùm debuisset sese in judicio ad accusandum offerre, maluit eligere modum clandestinè detrahendi existimationi alterius, quod vitium injuriandi in eodem pœnâ dignum est. Patet etiam, quare qui probat convitium verum esse, licet extra ordinem puniatur, non tamen ad palinodiam condemnetur, quomodo enim ei, qui probavit se vera dixisse, injungi poterit, ut cum sui ignominiâ dicat, se mentitum?

4. Non potest etiam dici injustè læsus is, cui non vera sed apparens tantùm injuria est illata. *Nam quod injustum apparens tantùm est verum non est, quòd autem verum non est id planè non est; quia illud non verum dicimus quod non est. Oritur autem apparens injuria verbalis vel quando verba generalia sunt & ad nullum directa & alter se subsumendo illa sibi malè applicat, vel quando verba sunt specialia & ad alterum directa sed ambiguum habent sensum recipiuntq; aliam atq; aliam interpretationem, ut de injuriâ certus esse nequeas, nisi aliunde tibi constet de voluntate injuriantis. Ita v.g. sæpè magistratus, præceptores, amici, superiores, ministri ecclesiæ utuntur verbis ignominiosis quæ magis injuriandi quàm corrigendi animo dicta videntur, abutentes suâ potestate: sic etiam sodales, cùm innocuos deberent tractare jocos ejiciunt verba quæ apparent injuriosa. Quia verò quod apparet tale habetur, donec veritas elucescat: solent Ddres in ejusmodi apparentibus injuriis i. e. quando verba præ se ferunt aliquid contumeliosum & in ignominiam alterius vergens, statuere & quidem rectè, si accusatus de injuriis mediantibus indiciis & præsumptionibus probare velit, se non animo injuriandi dixisse, eum audiendum esse. Nam sæpè ex indiciis alia voluntas hominis colligitur quàm verba ipsius præ se ferunt. Et tunc si quod antea apparuit injuria nunc demonstratum fuerit in rei veritate non esse, omninò reus absolvendus erit. Quin nonnunquam si ex indiciis de mente accusati non satis firmiter constet, & is constanter asseveret, se alio animo quàm injuriandi dixisse, solet judex purgatorium deferre juramentum, quo præstito absolvitur ab injuriarum actione. Idq; etiam in Camerâ Imperiali ita observari testatur Gail. lib. 2. obs. 106. Nam licet vel pejeret accusatus, nihil injusti injuriatus patitur: tantum enim pro existimatione ejus facit ejusmodi juramentum quantum fortasse prodest palinodia.*

5. Mi-

5. Minuitur præterea pœna, si injuria sit levis. *Nam quò minus est injustum, eò mitior debet esse pœna, quæ ob injustum illatum infligitur. Fit autem levior injuria vel ex se, si contumelia sit minor & non tanta, ob quam in aliquem rursus aliquid ignominiosum sit statuendum; vel ex proportione personarum: quò enim superior & dignior est injurians quoq; vilior injuriatus, eò levior injuria est.*

6. Satisfit læso duobus modis, vel si lædens ultrò revocat injuriam & fatetur se nil nisi honestum de altero sentire; vel si injuria injuriâ compensetur. Prius pro satisfactione habere Christianos decet, utpote quos promptos deprecantibus Christus esse voluit. *Quâ de re jam diximus suprà artic. 8. Nunc hoc in loco agendum erit de compensatione, qualiter ea faciat pœnam injuriæ cessare. Notum enim est compenatone id quod injustum est tolli v. g. si Titius debet 10. Mævio & Mævius Titio rursus 10. compensatione facta cessat omne injustum.* Non tamen quælibet injuriæ compensari possunt. *Nam aliæ injuriæ sunt reales, aliæ verbales: quemadmodum autem in delictis diversarum specierum v. g. si Titius debeat Mævio equum, Mævius Titio bovem, compensatio non tollit injustum, debet enim rerum compensandarum manifesta esse æqualitas; ita quoq; ubi diversæ genere sunt injuriæ, singulæ manent puniendæ secundum sibi proprias & convenientes pœnas. Quin nec specie eædem injuriæ compensationem semper admittunt. Nam 1. inæqualitas personarum facit injurias non easdem, v. g. si rusticus suo nobili infligit alapam, hic rursus rustico, & rusticus compensationem prætendat; ea non admittitur; quia licet ab utrâq; parte verbera intervenerint, non tamen injuriæ sunt eædem, utpote cum injuria superiori illata gravior sit. 2. licet etiam æquales sint personæ & verba eadem, non tamen injuriæ æquales reputandæ sunt. Nam initium injuriandi faciens magis ex proæresi & consilio peccat, provocatus magis ex affectu. Quapropter tunc videtur compensatio procedere, quando injuriæ sunt eædem, nec apparet, uter in uriantium alterum injuriis provocarit. Extra hunc casum reciprocantes injurias à sustinendis mutuis actionibus injuriarum non liberi sunt & singuli pro suo merito pœnis afficiuntur.*

7. Tandem & Remissio facit, pœnam injuriæ cessare. *Cùm enim ob solum injustum particulare inferatur pœna, necesse est, hoc cessante eam cessare: tollitur autem omne injustum remissione.* Estque remissio alia expressa alia tacita; & hæc quidem consistit in facto amicitiam renovatam indicante. *v. g. in conjunctione dexterarum, familiari conversatione &c. extra casum necessitatis factis. Quâ de re fusius disserendum est in materiâ de præsumptionibus. Notandum tamen est, posse nonnunquam magistratum, etiamsi remissio sit facta, injuriantem punire, si* in

in eodem appareat notabilis injuriandi vitiositas, quia & injustitia particularis vitium est & pars universalis injustitiæ. Unde & injuriantes, correcto quamvis injusto, puniri possunt.

ARTIC. XII.

DE ACCIDENTIBUS INJURIAM LICET SATIS VITIOSAM IMPUNEM REDDENTIBUS.

1. Dubitatur à nonnullis, an etiam Nobiles & Clerici, si fortasse illi plebejum, hi laicum injuriâ affecerint verbali, ignominiosam palinodiam subire cogendi sint. *Non nimis durum videtur alicujus plebeji gratiâ integram familiam nobilem, vel alicujus laici causâ totum ministerium affici ignominiâ debere. Verùm cùm nullus plebejus alicujus nobilis familiæ gratiâ teneatur ratione suæ existimationis periclitari, nec ministerium verbi exigere possit, ut injustum maneat incorrectum; meritò & ipsis, quemadmodum aliis injuriantibus, palinodia injungenda est. Nobilium contrà & clericorum est ita se gerere, ne quid faciant quod in ignominiam suæ familiæ aut officii, quod habent, vergat: nobilitas enim & clericatus non hoc inducunt, ut impunè flagitiosi sint; sed ut omni modo flagitia fugiant, ne aliis dedecori sint.*

MEMBR. XXXI.

DE CRIMINE FALSI.

1. Criminis falsi naturam investigare oppidò difficile videtur. *Nam doctores in hoc definiendo planè non conveniunt, dum alii hoc definiunt fraudulosam veritatis immutationem in alterius præjudicium vel damnum; alii verò, delictum quod L. Cornelia de fals. coërcetur, voluntq; ut nemo ob factum aliquod incidat in hoc crimen, nisi quem Lex Cornelia vel SCtum Libonianum, quod in supplementum L. Corneliæ latum est, aliæq; constitutiones ac Responsa JCtorum, quæ eam legem interpretantur, disertè notant. Verùm circa utramq; sententiam non deest, quod desideres. Nam, quod posteriorem concernit, non est novum, aliquando unâ lege coërceri quæ ad unum genus delicti non spectant, & omnes casus qui ad crimen falsi spectant esse enarratos tit. de L. Cornel. de fals. nullis rationibus doceri potest: ut adeò, si hanc sequamur sententiam, cogamur metuere, ne multa huic delicto annumeremus quæ non annumeranda sunt, multaq; ab hoc excludamus, quæ ad hoc referri debebant. Priori sententiæ tutò adhærere itidem non possumus: quàm multa enim sunt, quibus fraudulosè immutatur veritas in alterius præjudicium, quæ tamen crimini falsi accensenda non sunt? Exemplum nobis exhibet Paulus l.*

Quid

Quid sit 23. ff. ad L. Cornel. de Falſ. quando ait: Quid ſit falſum, quæritur, & videtur id eſſe, ſi quis alienum chirographum imitetur, aut libellum vel rationes intercidat, vel deſcribat, non qui aliàs in computatione vel in ratione mentiuntur. *Nonne enim fraudulosè immutant veritatem in alterius præjudicium qui in computatione vel ratione mentiuntur? crimen tamen falſi committere negantur. Reſponderi quidem poteſt, in crimine falſi requiri talem veritatis immutationem, quæ non appareat l. inſtrumentorum 6. §. 2. verb. ut verum. In caſu autem quo negat Paulus cit. l. 23. crimen falſi committi, veritatem non ita eſſe immutatam, ut non appareat. At huic differentiæ non fidendum arguit, l. eos: 27. §. 2. cit. tit. Eſt namq; hæc mira quædam differentia crimen falſi à cæteris mendaciis diſtingvens. Sunt autem & nonnulla facta, quæ huic crimini adnumerantur, definitionem iſtam non admittentia. Unicum afferemus ex l. qui duobus 21. ff. ad L. Cornel. de falſ. quo in textu traditur, eum, qui duobus in ſolidum eandem rem diverſis contractibus vendidit, pœnâ falſi coërceri: huic nihil ineſt eſſentiæ in cit. definit. comprehenſæ.*

2. Sunt etiam hujus delicti ſpecies obſcuræ. *Nam alii Ddres tradunt, committi hoc crimen quinq; modis*, conſenſu, verbis, ſcripto, abuſu, ſilentio; *alii duobus modis*, perſonâ & re, *alii quatuor modis*, perſonâ, verbis, ſcripto, abuſu.

3. *Repetitis ergò iis quæ hactenus contemplati ſumus, quæq; ſuprà de vitiis in Republ. puniendis cap. 3. membr. 1. tradidimus, videmur ſequenti modo in naturam hujus delicti planè obſcuram & intricatam penetrare poſſe. Demonſtravimus citat. c. 3. membr. 1. vitia quatuor numero eſſe, quæ pœnis publicis in civitatibus coërceri ſolent, intemperantiam, avaritiam, iracundiam & injuſtitiam particularem; id quod etiam hactenus cum praxi congruere vidimus; nim. homicidia ex iracundiâ potiſſimum, furta, rapinas, latrocinia, lenocinia velut ex avaritiâ; delicta carnis ex intemperantiâ; injurias ex injuſtitiâ particulari provenire oſtendimus. Quodnam verò erit vitium falſariorum? licet reliqua quoq; vitia præter hæc, quæ puniri diximus, percurras, nullum reperies, ad quod, velut principium ſuum, crimen falſi referre poſſis, præterquam ad injuſtitiam particularem. Si dicas avaritiam ſtatui poſſe principium propterea, quòd nonnulli Ddres hoc crimen vocent ſubdolum & occultum aliquod furandi genus: obſtabit, aliquando & ſine avaritiâ hoc crimen committi, v. g. ſi quis nobilem ſe mentitus deceperit pulchram & nobilem puellam ut ſibi nuptam acciperet.* Concludimus itaque potentiam criminis falſi activam ſeu vitium quo, mediante falſarii delinquunt, eſſe injuſtitiam particularem.

4. Cognito, positoque, vitium, quo mediante falsarii operantur, esse injustitiam particularem, quæritur porrò, quomodo ab injuriâ differat. *Nam & injuriarum crimen potissimum suum principium injustitiam particularem habet. Inventâ ergò utriusq; differentiâ, fortasse manifesta redditur criminis, de quo hîc agimus, essentia. Cùm itaq; injuria lædat existimationem, fortasse falsi crimen erit, quo læduntur cætera bona externa. Verùm non dubium est, quin crimine falsi non certa quædam bona externa, sed omnia ea, in quibus versatur injustitia particularis, lædi possint. Itaq; quærendum ulterius est, quodnam illud sit, in quo crimen hoc profectum ab injustitiâ particulari positum est.*

5. His ita perpensis incidimus in definitionem falsi, quòd sit crimen falsum pro vero substituens in iis, quibus veris non existentibus, necesse est oriri injustum particulare proficiens delinquenti ad consequendum quod ipsi non debetur.

6. At quænam sunt illa, quibus non veris existentibus oritur injustum particulare? *Id patebit, si repetamus quæ part.* 1. *de naturâ justitiæ particularis disseruimus; nim. Justitia particularis tam distributiva quàm retributiva consistit in æqualitate proportionis personarum & rerum. Proportio personarum petitur à dignitate, quam singulæ personæ vel in communione vel in commutatione consequuntur sive naturâ sive lege. (Sumimus autem dignitatis vocem hîc generaliter pro omni eo, quod personam aliquam habilem reddit ad participandum de justo.) Rerum proportio petitur à qualitate & quantitate earundem: quantitas rerum à numero, pondere mensurâ.*

7. Ex hisce colligimus, crimen falsi quatuor modis committi, *nim.* 1. supponendo falsam personam i. e. quæ capax alicujus justi non est, quasi sit ea ipsa, quæ habilis est ad participandum de illo justo. 2. supponendo falsam rem. 3. supponendo loco veri aliquod falsum in eo, unde petitur dignitas personarum seu jus ipsis competens. 4. supponendo aliquod falsum in eo, quo res metimur. Plures modos dari non posse inde colligimus: *cùm enim justum positum sit in proportione personarum & rerum: necesse est dari quiddam quod personas quodq; res metitur, seu quod personarum dignitatem rerumq; quantitatem indicat; & hisce constat & absolvitur omne justum particulare, quo uno ex horum numero falso, necesse est injustum oriri. Hi sunt essentiales modi quibus crimen falsi committitur; qui communiter enarrantur, accidentales sunt essentiam hujus delicti non attingentes.*

PARS PRIMA
Membri vicesimi noni.

DE SPECIEBUS CRIMINIS FALSI PETITIS A MODIS FALSUM COMMITTENDI.

ARTIC. I.

DE SUPPOSITIONE FALSÆ PERSONÆ.

1. Persona falſa ſupponitur, dum fingitur eſſe ea, cui quid debetur vel quia pars alicujus ſocietatis eſt vel quia contraxit, vel quia privilegium aliquod habet, vel aliam aliquam ob cauſſam. *Nam inde homines dignitatem ſeu habilitatem participandi de jure aliquo conſequuntur. Hinc oriuntur ſuppoſitio alieni partûs & alia huic ſimilia delicta.*

2. Suppoſitio alieni partûs crimen falſi eſt, & jure civili capitali ſupplicio punitur i. e. deportatione *l. 1. C. & l. 1. ſ. pœna falſi 13. ff. de L. Cornel. de falſ.* in cujus locum apud nos fuſtigatio ſubſtitui ſolet. Idque ita obtinet, ſi ſui commodi cauſsâ id delinquens fecerit. *Nam ſolent mulieres, quò matres habeantur, cùm non ſint, & ita juribus matrum fruendo commodum & id, quod ſibi in rei veritate non debetur, percipiant, falſos partus ſubſtituere. Par eſt ratio, ſi mulier dicens ſe à juvene imprægnatam, quò extorqueat pecuniam & pro imprægnatâ habeatur, ſubſtituat partum alienum. In his enim omnibus caſibus ſupponitur perſona falſa, ut inde injuſtum oriatur & mater conſequatur quod non debetur.*

3. Quando quis ſuam perſonam loco alterius ſupponit, quò jus conſequatur, & accipiat id, quod ſibi non debetur, ſeu ſit honor ſeu pecunia, itidem falſum committit & arbitrariè, fuſtigatione, vel relegatione punitur. *Id enim ex ſuprà traditâ definitione ſatis apparet. Contingit autem duobus modis, ut quis ſuam perſonam loco alterius ſupponat, vel decipiendo homines ſimilitudine vel ſibi tribuendo titulos aut cognomina. Similitudine contingit, ſi quoad faciem alteri ſimilis, ut decerni vix poſſit, ſimulat illius mores & aſſerit, ſe illum eſſe. Inſigne exemplum eſt Arnoldi de Tillâ, Martinum Guerram repræſentantis, ut ejus uxorem deciperet. De quo latè Coraſius. Tribuendo ſibi titulos aut cognomen, quod non habet, peccat, qui ſubiens contractum aliud ſibi fingit nomen; it. qui ſe fert nobilem vel Ddrem vel aliam perſonam certo privilegio gaudentem, actus nobilium vel Ddrum vel privilegiatarum perſonarum proprios edendo, v. g. ſi quis prætendens ſe comitem palatinum creet*

notarios. Nam creati injustum patiuntur, dum reverà non fiunt & pecuniam temerè profundunt, creans ex hoc injusto consequitur lucrum. it. si quis se pro milite gerit vel illicitis insignibus utitur, vel falso diplomate vias comeat. l. eos 27. §. ult. ff. de L. Cornel. de fals. Referri & hûc possunt mendicantes, qui morbos vel defectus naturæ simulant aut se jacturam ab igne passos prætendunt: suam enim personam falsam substituunt, ut habeantur in numero eorum, quibus homines officia misericordiæ exhibent, quò ita consequantur quod sibi non debetur. Quibus pœna fustigationis dictari solet.

4. Falsum etiam committit qui supponit innocentem quasi deliquerit. *v. g. si imitetur scripturam ipsius & literas exaret ad hostem, quasi proditurus is sit patriam.*

ARTIC. II.
DE
SUPPOSITIONE FALSÆ REI.

1. Speciei criminis falsi in suppositione falsæ rei consistenti annumerari potest adulteratio aromatum vel corruptio omnis generis rerum venalium, quando v. g. piperi, croco miscent similitudinem quandam cum his habentia; *it.* quando medici circumforanei loco preciosorum ungventorum vendunt olea vilia. *Hoc enim pro crimine falsi habendum & extraordinariâ pœnâ afficiendum dictitat Ordinat. Carol. art. 113.* Landrecht. *lib. 2. art. 13. quæ ad fustigationem usq; augeri potest, prout plus injusti hominibus à delinquente illatum est.*

ARTIC. III.
DE
SUBSTITUENTIBUS FALSUM JUS VEL FALSAM LEGEM.

1. Falsi juris substitutio variis modis contingit. *Nam lex alia est privata, alia publica; & vel quæ nulla est esse fingitur, vel quæ fertur aut lata est corrumpitur. Lex publica rursus vel universalis vel singularis est. Singulari annumero privilegia it. sententiam judicis: quia quod Judex publicè in judicio per sententiam suam pronunciat, litigantibus lex est. Ex hisce patebit, quàm variis modis falsum jus substitui possit, ut ita oriatur injustum particulare afferens falsario commodum.*

2. *Ne ergò speciem aliquam criminis falsi prætermittamus, quomodo circa legem, quæ publicè fertur, falsum committatur primo loco dicturi sumus. Lex ergò publica (voco hîc omnem eam publicam, quæ vel lata est ab eo qui jura Majestatis habet, vel dicta à magistratu aut judice) aut quicquid publicè pronunciatum vim juris habet vel communiter omnes*

mnes obligat vel singulare est. Circa jus universale falsum committit qui utitur falsis constitutionibus nullo auctore habito. l. ult. ff. de L. Cornel. de fals.it. qui edicta prætoris in albo proposita corrumpit. l. hodie 32. pr. ff. eod. Nam ex edicto jus dicebant prætores, quod corruptum falsum jus creabat. l. qui nomine 25. ff. eod. Jus singulare vel privilegium est, quod certæ personæ competit: Itaque crimen falsi committit qui falsis utitur privilegiis. Vel est sententia, quam fert judex decidendo controversiam; quia sententia est jus publicè pronunciatum legis instar obligans partes litigantes. Omnis ergò falsum commodi sui caussâ substituens, ut injusta dicatur sententia crimen falsi committit. Nam sententia transiens in rem judicatam est jus æternam auctoritatem habens; unde eò magis peccat qui falsum substituendo injustæ sententiæ caussa est, quàm qui circa aliud jus hoc tentat, quod tantæ auctoritatis non est. Falsam sententiam vel quis ipse dicit, vel ut judex dicat facit. Judex falsam sententiam dicens, quam novit contra jus esse sui commodi caussâ itidem hoc crimen committit. l. 1. §. sed etsi. 3. ff. eod. Pœna est arbitraria, sed communiter hodiè pronunciare solent, ut ab officio judex deponatur & in exilium mittatur. Porrò faciens, ut judex falsam dicat sententiã, vel ipsum judicem, vel id ex quo judicando procedit corrumpit. Qui ipsum corrumpit judicem itidem in hoc crimen incidit. l. 1. §. 2. eod. Punitur tamen mitius quàm communiter falsarii, nim: relegatur ad tempus non amissis bonis, cùm alias falsariis jure civili dictetur deportatio publicatis bonis eorundem. l. qui duobus 21. fin. ff. eod. Corrumpentes id, ex quo judex judicando procedit, sunt 1. Falsum testimonium dicentes sui commodi caussâ, vel malitiosè tacentes, qui, cumprimis si magna sit horum impudentia, deportatione jure civili puniuntur i. e. hodiè fustigatione l. 27. §. 1. & 2. l. 1. pr. l. 9. §. 3. ff. eod 2. qui falsas caussas acceptâ pecuniâ instruunt advocatione l. 20. ff. eod. Referendumq; huc est crimen advocatorum qui dolo malo clientum suorum caussam produnt, diversam partem adjuvant, proprias probationes dissimulant, falsas exceptiones &c. admittunt eosq; in lite superiores esse faciunt quos vincere poterant. 3. Qui falsa instrumenta conficiunt, quibus probent, aut falsis confectis utuntur eadem producendo, l. 8. C. eod. Quos ab unoquoq; judice arbitrariâ pœnâ afficiendos dictitat l. Divus 31. ff. eod. His similes sunt qui sigilla adulterina pro conficiendis falsis instrumentis construunt. Ordinat. crim. artic. 112. Wer falsche Siegel machet. &c. Ita patet, quomodo puniantur jus, quod publicè fertur, corrumpentes.

3. Leges privatorum jus facientes sunt conventiones vim obligandi habentes. it. testamenta. (Ita enim ait Imperator Nov. 22. cap. 2.

Disponat itaq; unusquisq; super suis, ut dignum est: & sit lex ejus voluntas.) Ratione contractuum committitur crimen falsi, si *v.g.* quis eandem rem duobus diversis contractibus vendit *l. 21. ff. eod. Nam leges sequentis contractûs injustas reddit contractus à falsario prius initus. Quæ continentur contractibus solent probandi caussâ instrumentis comprehendi, circa quæ, quomodo crimen falsi committatur, modò dictum est. Itaq; restat dicendum de testamentis. Committunt ergò falsum qui testamentum conficiunt de alterius bonis quasi ipse fecerit, & quia testamentum aliud fit in scriptis, aliud est nuncupativum.* Conficiendo testamentum in scriptis committitur crimen falsi, si quis convocatis iisque corruptis ut subscriberent septem testibus testamento se heredem nominat, aut alio herede constituto sibi multa legata relinquit. *Ejusmodi testamentum est, quod Valerius Fabianus Domitii Balbi nomine confecit, propterea unà cum testibus adhibitis L. Corneliâ damnatus, referente Tacito lib.* 14. *annal. cap.* 40. Nuncupativum testamentum mediante crimine falsi committitur, si quis fingens se testatorem septem vocatis testibus instituit heredem: *it.* si quis aliquem ut hoc simulet subornat. *Id enim aliquando contigisse Julius Clarus scribit, ut quædam mulier maritum, qui jam mortuus erat, subitò seponeret, substituto alio, qui discumbens lecto fingeret se maritum, & ne nosceretur obvolutum caput habens illam heredem nominaret in præsentiâ ad id convocatorum testium.* Idem crimen committunt testes qui falsum testamentum scientes subscribunt & subsignant. *l. 2. ff. eod. verb. signaverit. it.* Qui testamentum jussi scribere sibi ipsis legata adscribunt. *l. Divus. 15. pr. ff. eod. l. 6. pr.* §. 1. & 2. Circa testamentum jam ritè confectum crimen falsi committunt qui illud amovent, eripiunt, delent, interlinunt, resignant, mutant &c. *l. 2. ff. eod. l. 14. C. eod.*

ARTIC. IV.
DE HIS QVI FALSIS PONDERIBUS MENSURISVE UTUNTUR.

1. Crimen falsi committunt tandem & ii qui falsis ponderibus, mensurisve utuntur. *Nam rerum proportio quoad quantitatem mediantibus ponderibus & mensuris inquiritur: ut adeò qui hisce corruptis utitur sui commodi caussâ, majoribus in emendo, minoribus in vendendo, evertat tollatq; proportionem rerum pro justo obtinendo servandam. Id quod crimen falsi esse ex nostrâ definitione constat. Ejusmodi falsarii in duplum quanti res est condemnantur & præterea in insulam relegantur. l. penult. §. 1. ff. eod.*

2. *Hæ*

2. *Hæ sunt fermè species criminis falsi, quas consultò tàm prolixè enarravimus, ut nimir. ostenderemus, nostra principia non modò exactè cum LLbus convenire, sed etiam ita easdem illustrare, ut quod hactenus tenebris obvolutum nunc quasi discussis iis satis clarum perspicuumq; cunctis penetrare nitentibus appareat.*

3. Appendicis loco annecto quæstionem, an etiam crimini falsi sit annumerandum, si quis literas alterius clàm resignaverit & inspexerit? *Ddres solent hoc pro crimine falsi habere ducti argumento, quòd & qui resignat testamentum falsariis annumeretur. l. 2. ff. de L. Cornel. de fals. Verùm resignatio testamenti non propterea crimini falsi accensetur, quòd alter ausus fuerit arcana testamenti inspicere; sed quia hoc ipso corrumpitur jus dependens à voluntate testatoris circa successionem & legata. Inspectio verò epistolarum consignatarum in crimen injuriæ potius incidit: quemadmodum enim injuriarum tenetur, qui invito domino in ædes ipsius intrat & singula perlustrat; ita quoq; qui literas alterius invito eo inspicit rimans arcana ejusdem: despicientia enim est & factum cum contumeliâ alterius conjunctum. Quapropter pœna huic delicto non criminis falsi sed injuriæ & quidem realis dictanda est.*

PARS SECUNDA
Membri vicesimi noni.

DE AUGENTIBUS POENAM CRIMINIS FALSI.

1. Crimen falsi eò graviorem meretur pœnam, quò majus est bonum quod per injustum ex falso illatum adimitur vel deterius malum quod infertur. *v. g. falsum quo auffertur vita, fama, libertas, majus crimen est, quàm quo pecunia. Nam quò majus est malum illatum vel bonum ablatum, eò majus injustum est, ut cap. 5. membr. 1. artic. 12. lib. 1. demonstravimus; ut adeò ad pœnam gladii judex tali in crimine procedere possit & jus talionis statuere, quemadmodum in famoso libello. Casus talis esto: Titius nocturno tempore occiditur, Sempronius obambulans deprehendit præter Titium occisum in viâ publicâ jacentem Mævium vino somnoq; sepultum, cujus cultrum manus vestesq; sangvine Titii commaculat, indicando vigilibus, se in viâ deprehendisse Titium occisum, ducensq; illos ad visendum eum eâ via progreditur, quâ unà Mævium offendant, quò is velut reus cædis periculum vitæ subeat. Dico hoc falsi crimen gravissimum esse, & judicem salvâ conscientiâ pœnam gladii Sempronio dictare posse, licet condemnatio Mævii secuta non sit. Nam Ordinat. Carol. liberum reliquit judici pro ratione circumstantiarum ad gladii pœnam procedere: art. 113. verb.* und es möchte solcher falsch also offt/

gröblich und boßhafftig geschehen / das der Thäter zum Tode gestraffet werden soll: *at circumstantiæ hoc in casu satis graves sunt; quia, quantum in falsario est, omnia fecit quæ ad vitam injustè adimendam Mævio mediante crimine falsi agi oportebat.* Longè adhuc gravius peccat qui crimen falsi committit, ut adimat vitam magistratui vel alii honorato viro. *Quò enim subjectum est dignius, eò præstantius est bonum quod illud afficit, & eò etiam gravius est crimen. Sic falsificator monetæ longè gravius peccat, quàm alius quispiam falsarius ob malum, quod per hunc infertur, majus; quia ad quamplurimos se extendit.*

2. Ad aggravandum hoc crimen facit Reiteratio. *Quò plura enim injusta quis commisit, eò injustior est. Injustitia quippe particularis in inæqualitate posita est, & eo quòd quis sibi plus sumit; id quò plures quis facit, eò injustior est.*

PARS TERTIA
Membri vicesimi noni.
DE MINUENTIBUS POENAM CRIMINIS FALSI.

ARTIC. I.
DE EO QVI MINUS PROPRIE CAUSSA EFFICIENS FALSI VIDETUR DICI.

1. Non videtur æquè puniri posse qui falso instrumento utitur, non tamen illud confecit, ac qui ipse auctor instrumenti est. *Præterquam enim quòd l. falsi* 13. *§. 1. ff. h. qui non fecit falsum instrumentum, sed tantùm recitavit à pœnâ L. Corneliæ absolvatur, svadet etiam hoc ratio à naturâ caussæ efficientis petita. Quò enim infligi alicui pœna possit, requisivimus suprà, ut sit caussa efficiens delicti. i. e. ut in eo, deprehendatur principium seu illud primum unde delictum manat. Sed principium falsi inest ei potius, qui instrumentum falsum conficit, quàm qui illo utitur; huic enim inest principium illius injusti, quod mediante falso, cujus alter caussa est, obtinetur. Est autem propriè caussa efficiens criminis falsi is, cui inest principium à commodo, quod mediante injusto obtinetur, excitatum ad falsum illius injusti caussam operandum.*

ARTIC. II.
DE CRIMINE FALSI CULPOSO ET CASUALI.

1. Quemadmodum in cæteris criminibus, ita & in hoc error & ignorantia excusat ab ordinariâ pœnâ. *v. g. ignoscitur ei, qui per errorem falsa instrumenta produxit in judicio. l. penult. ff. de L. Cornel.*

nel. de fals. Sic quoq; ignoscendum dicitur fœminæ, quæ dictante matre suâ per ignorantiam juris legatum sibi scripserat; l. Divus. 15. §. idem 5. ff. eod. cùm aliàs legatum sibi scribens incidat in pœnam L. Cornel. Hæc caussa est, quare conveniens aliquem de hoc crimine dolum probare teneatur.

ARTIC. III.

DE

EO QVI CRIMEN FALSI EX IMBECILLITATE COMMITTIT.

1. Ex imbecillitate peccat, qui v. g. minorennis est & jussu ejus, in cujus potestate est &c. falsum committit. *v. g. si minorennis jussu patris sibi quid in testamento adscripserit. l. Senatus 5. ff. de L. Cornel. de fals.*

ARTIC. IV.

DE

EO QVI IN CRIMINE FALSI OCCUPATUS POENITENTIA DUCITVR.

1. Pœnitentia multum prodest hoc in delicto ad veniam consequendam, præsertim si nondum perfecto delicto supervenerit. *Rationem, quare pœnitentia vel mitiget pœnam vel ab eâdem planè liberet, reddidimus in superioribus. Quòd verò & hoc in delicto veniam operetur, testatur cit. l. 5. & l. qui falsam 29. eod.*

ARTIC. V.

DE

POENA ATTENTATI CRIMINIS FALSI.

1. Conatus, licet ad actum proximum pervenerit, mitius modernâ Ddrum consvetudine punitur, quàm si effectus secutus sit. *Nam hodiè communiter in praxi observatur, ut etiamsi ad actum proximum perventum sit, mitior & non ordinaria pœna inferatur. Cujus caussam quoad delicta ex cæteris vitiis descendentia in præcedd. ostendimus. Id autem circa delicta ex injustitiâ particulari venientia multò magis observandum esse svadet hæc ratio, quòd virtus, cui injustitia particularis hujus delicti genitrix opponitur, non in animi quâdam mediocritate, sedeá, quæ extrà & in rebus personisq; consistit, posita est, subtiliter id docente Aristotele. Quâ de caussâ, quò injustum ordinariâ pœna puniatur, quandam inæqualitatem dari necesse est; quæ non est, nisi delictum effectum sit consecutum. Hinc qui se Nobilem vel Ddrem jactat, nihil tamen injusti effectu infert, non hac pœnâ afficiendus, quâ illi qui injustum effectu his nominib. adsumptis commisêre. Et hæc faciunt pro hodiernâ praxi circa conatum. Non est autem dubitandum, quin & L. Lator conatum, qui ad actum*

ctum proximum pervenit ordinariâ pœnâ punire possit; quia, quantum in delinquente, delictum absolutum est. Quapropter jure Romano tenetur pœnâ L. Corneliæ qui legatum sibi adscripsit, quamvis legatum inutile sit, quemadmodum & is, qui in testamento invalido vel postea infirmato sibi quid adscripsit. l. si quis 6. pr. ff. de L. Corn. de fals. it. qui codicillos falsos composuit, licet iisdem non sit usus. l. si falsos. 8. C. eod.

MEMBR. XXX.

DE CRIMINE REPETUNDARUM.

1. Criminibus injuriæ & falsi subjicimus meritò sequentia, Repetundarum, Ambitûs, Calumniæ, Prævaricationis, Tergiversationis, Fraudationis annonæ publicæ, & stellionatûs. *Nam hæc omnia crimina vel naturam injuriæ & falsi habent vel ad eam quam proximè accedunt, prout ex seqq. patebit.*

2. Crimen repetundarum dicitur, si, qui in officio aliquo, munere, ministeriove publico est, pecuniam ob judicandum vel decernendum vel quò magis aut minus quid ex officio suo faceret acceperit. *l. 1. pr. & l. 3. & 4. ff. ad L. Jul. Repet.*

3. Estque hoc crimen simile illi falsi crimini, quod judex corruptus malè judicans committit. *Nam uti judex corruptus sui commodi caussâ substituit falsum jus, quo nocetur privatis litigantibus; ita magistratus, horum consiliarii & ministri loco ejus quod ad salutem publicam pertinet, substituunt quid perniciosum acceptâ pecuniâ. Hinc crimen repetundarum committunt magistratus majores seu cum Imperio pecuniam sumentes ne judicem dent, vel mutent, (dabant enim apud Romanos magistratus superiores judices pedaneos præscriptâ formulâ. Quâ de re infrà in materiâ de processu.) ut hominem in vincula publica conjicere vel ex vinculis dimittere jubeant, ut eum condemnent vel absolvant; it. ut sententiam talem vel talem in senatu dicant. l. 6. §. ult. & l. seq. ff. ad L. Jul. Repetund. Et in summâ omnes qui munus publicè mandatum acceptâ pecuniâ ruperunt crimine repetundarum postulantur. l. ult. ff. eod.*

4. Videtur tamen hoc crimen magis ex avaritiâ esse & respectu ad avaritiam habito puniri. *Nam ad pœnam sufficit, magistratum accepisse pecuniam & officium venale habuisse, licet nihil injusti cuiquam intulerit officio malè administrato, quia & si pecuniam officii benè gerendi gratiâ acceperit, repetundarum tenetur.* Itaque vitium quod principium hujus delicti existit est avaritia eò ducens magistratus, ut ea, quæ vi officii præstare tenentur venalia habeant, & quasi cum hisce mercaturam exerceant. *Elegans hac de re est l. 3. C. eod. cujus verba hæc sunt:* Omnes cognitores & judices à pecuniis atque patri-

moniis

moniis manus abstineant, neque alienum jurgium putent suam prædam. Etenim privatarum quoque litium cognitor idemque mercator, statutam LLbus cogetur subire jacturam. *Ex quo textu apparet, etiam repetundarum conveniri posse judicem, qui ut judicaret seu malè seu benè accepit pecuniam, licet falsum judicium secutum non fuerit. Quia sufficit ad hoc crimen, ex avaritiâ pecuniam acceptam & venale officium habitum esse.*

5. Crimen ergò repetundarum committit qui ductus avaritiâ gerenda ex officio publico venalia habet & pro datâ pecuniâ benè vel malè gerit.

6. Pœna jure civili extraordinaria est seu arbitraria exilii nimirum, vel gravior interdum prout admiserint. *l. 8. §. ult. ff. eod.*

7. Ejusdem cum crimine repetundarum essentiæ est quod committit testis accipiens pecuniam, ut veritatem dicat. *Nam æq; ac magistratus, qui repetundarum tenetur, peccat testis venale suum officium faciens, quod ultrò sine mercede præstare debebat. Pœna, quam DDres dictare solent, est carcer vel relegatio temporalis.*

MEMBR. XXXI.

DE

CRIMINE AMBITUS.

1. Crimen ambitûs committitur ab iis, qui corrumpunt eos, penes quos jus est eligendi magistratus, quò, licet minus idonei sint, ab iisdem eligantur & muneribus publicis præficiantur; habetque naturam vel similitudinem criminis falsi. *Nam ambitûs crimen perpetrantes æq; peccant, ac qui judicem corrumpunt, ut malè judicet: utriq; enim pecuniâ suâ & largitionibus faciunt, ut malè judicent, judices quidem de caussâ; electores de personâ muneri præficiendâ.*

2. Erat hoc crimen frequens apud Romanos. *Nam cùm penes populum esset jus creandi magistratus, dabant operam candidati, ut corrumperent plebejos, & vota ab iisdem mercarentur.*

MEMBR. XXXII.

DE

CALUMNIANTIBUS, PRÆVARICANTIBUS ET TERGIVERSANTIBUS.

ARTIC. I.

DE

NATURA HORUM DELICTORUM.

1. Calumniari est alteri dolo malo facessere negotia in judiciis. *Nam & calumniari dicitur qui in judicio de caussâ civili instituto alteri sciens facessit negotia.* Hic autem, quatenus in crimen incidit,

cidit, calumniari nil aliud est, quàm falsa crimina intendere. *Falsa verò crimina intendere est hoc agere, ut aliquis innocens condemnetur, vel accusando adhibitis falsis testibus vel substituendo accusatorem vel delatorem suggestis probationibus.* Pœna jure civili est similitudo supplicii quod calumniator innocenti struebat. *l. ult. C. de Calumniat.*

2. Prævaricari hîc est colludere cum reo & translatitiè munere accusandi defungi, quò nocens à pœnâ criminis absolvatur. *Est autem translatitiè munere accusandi fungi probationes dissimulare, falsas verò exceptiones Rei admittere l. 1. §. prævaricatorem. 6. ff. ad SCt. Turpit.*

3. Tergiversari est ab accusatione desistere citra abolitionem criminis. *l. 1. §. si quis 7. ff. eod. Abolitionem criminis jure Romano impetrat, qui ostendere potest, se non fallaciter per temeritatem, calorem, errorem ad accusationem prosiluisse, non qui à reo corruptus vel deceptus eam postulat l. abolitio 2. C. de abolit.*

ARTIC. II.

DE

MITIGANTIBUS POENAM CALUMNIANTIUM.

1. A pœnâ calumniæ liber est qui ex inconsulto calore vel caritate naturali prosiluit ad falsum crimen intendendum. *l. 1. §. quæri potest 5. ff. ad SCt. Turpil. l. mater 2. C. de Calumn. l. calumniæ. 4. C. eod. Nam hic magis ex imbecillitate quàm dolo peccat.*

2. It. qui in minis calumniandi subsistit, pœnæ, quam SCtum Turpil. introduxit, non subjicitur. *l. Quæsitum est 5. ff. eod.*

MEMBR. XXXIII.

DE

FRAUDATORIBUS ANNONÆ PUBLICÆ.

1. Fraudator annonæ dicitur qui sui lucri gratiâ hoc egit, quò annona carior fieret: Estque similis falsario. *Nam hoc agere, ut omnia carius vendantur est multorum iniquorum contractuum auctorem esse. Et proinde in eo similis est falsario fraudator annonæ, quòd uterq; injusti particularis principium & caussa ob suum commodum existit.*

MEMBR. XXXIV.

DE

CRIMINE STELLIONATUS.

1. Delictis, quæ quam proximè ad crimen falsi accedunt, annumero crimen Stellionatus. *Parum namq; ab hoc videtur differre, & quantum ex LLbus & Ddribus colligere possum, non nisi gradu calliditatis. Videtur enim crimen hoc nomen habere à stellione animali, quo cum*

cùm nullum fraudulentius homini invideat, stellionum nomen in maledictum translatum fertur. Plin. lib. 30. cap. 10.

2. Videtur autem Stellionatûs crimen positum in sophisticâ quâdam ratione injustum committendi. *Quæ ratio convenientiæ est cum crimine falsi. Nam hoc substituit simpliciter falsum, quò injustum obtineatur; at stellionatus aliquid adhibet sophisticum. Unde nonnulla quæ crimini falsi annumerantur stellionatui etiam accensentur.*

3. Plerumque stellionatûs crimen admittitur interveniente contractu. *Nam dum stelliones sophisticè delinquunt, hoc agunt, ut commutationes justæ videantur quæ sunt injustæ; & ita sub specie commutationum voluntariarum peragunt invitas. Ita v. g. stellionatus est, quando dissimulatâ obligatione res pignorata alii venditur. l. 4. ff. de crim. stellionat. it. si quis rem diversis temporibus pluribus donat: posterior enim donatione decipitur, ut beneficia stellioni frustrà exhibeat. it. si quis frumenta vendentibus in foro plus precii offert, non emendi animo, sed ut annonæ caritatem augeat. Habet quidem hoc naturam criminis falsi sed, ob adhibitam fallaciam, stellionatus reputatur. it. Qui commodatâ pecuniâ & ostentatâ hoc agunt, ut mutuam accipiant pecuniam decepturi creditorem. it. si quis in capsulâ res preciosas ostentans & mox obsignans, illasq; pignori se daturum simulans, aliam capsulam substituit acceptâ mutuâ pecuniâ. it. Qui triste vel lætum afferunt nuncium, ut alter consentiat, cùm nunquam aliàs consensurus fuisset. His fermè modis committitur stellionatus.*

4. Pœna hujus delicti est arbitraria. *Nam injustum particulare, quod sophisticis artibus infertur, non unius generis est, sed varium ratione læsionis.*

MEMBR. XXXV.
DE CRIMINE LÆSÆ MAJESTATIS HVMANÆ.

1. Crimen læsæ Majestat. duplex est: vel enim læditur Majestas humana vel divina.

2. *Humanam majestatem definiunt Ddres*, summam & perpetuam legibusque solutam potestatem: *adeoq; genus ponunt potestatem, differentiam autem in tribus collocant.* 1. quod sit summa seu nullum superiorem nisi Deum recognoscens. 2. quòd sit perpetua: *sumunt enim potestatem magistratuum supremorum tempore restrictam, qualis erat Dictatorum, CSS. Prætorum apud Romanos Majestatem dicendam non esse, secus ac jura civilia faciunt, quæ Majestatis CSS. prætorum toties quoties mentionem faciunt, retentâ consuetudine loquendi*

in liberâ Republ. usitatâ. 3. quòd sit legibus soluta: *eum enim, qui LLbus subjectus est, summum haud dici posse putant: cùm videatur contradictio, summum esse & legem velut ducem & superiorem agnoscere. Hanc definitionem in medio relinquimus velut constantem differentiis ab accidentibus quibusdam ejus, qui majestatem habet, petitis; pro ratione instituti nostri naturam Majestatis sequenti modo investigantes & describentes.*

3. Videtur Majestas in regibus & Imperatoribus esse quiddam simile existimationi privatorum. *Nam iisdem videtur modis lædi Majestas, quibus existimatio: quemadmodum enim injuria alia realis alia verbalis est; ita quoq; Majestas vel verbis vel re lædi videtur; ut ita crimen læsæ Majestatis sit injuria regi, imperatori vel Reip. supremæ illata. Hinc quemadmodum injuriam privati patiuntur vel per se vel per alios, liberos nimir. vel uxores: ita quoq; crimen hoc committitur vel in ipsas regum personas vel in consiliarios & legatos horum personam repræsentantes.* Uti ergò existimatio consistit in opinione, quam homines de aliquo habent, quòd sit virtuosus aut ad minimum non malus: ita etiam Majestas consistit in subditorum firmâ opinione imperantem summis honoribus dignum, eique tanquam inviolabili omne obsequium omnemque reverentiam exhiberi debere.

4. Videtur etiam habere Majestas similitudinem quandam cùm auctoritate. *Nam auctoritas itidem videtur consistere in opinione inferiorum, quam de aliquo velut superiori habent, ejus sententiæ & decreto parendum standumq; esse. Sic dicimus, Titii magnam apud vulgus auctoritatem esse, quando videmus, vulgus firmiter opinari consiliis & decretis illius parendum esse.*

5. Ex hisce patet, si id, in quo conveniunt existimatio, auctoritas & Majestas, & ea in quibus differunt, inquiramus, Majestatis definitionem nos obtenturos esse. *Nam naturam rei tunc sufficienter à nobis inquisitam censendum est, quando id, in quo cum aliis convenit, & ea quibus ab iisdem differt, cognita habemus: neq; enim in investigandâ naturâ rei differentias ejus ab omnibus speculari necesse est, sed sufficit illas in congenereis cognitas habere.*

6. Videtur autem aliter nominari existimatio, aliter auctoritas & Majestas: *ita enim in relatis comparatum est, ut modo ab hoc modò ab altero relatorum quid denominetur: v. g. obligationis vox petita ab eo, qui obstringitur, denotat etiam jus quod quis erga obstrictum sibi competens habet. Similiter existimatio denotat aliquid, de quo est bona opinio, quodq; meretur eam; propriè tamen ipsa bona opinio est: contrà auctoritas & Majestas propriè id significat, quod inest ei, de quo bona opinio est,*

est, quodq; eam meretur. Hoc autem aliter quàm dignitatem, voce hac generaliter sumptâ, nominare non possumus.

7. Majestas ergò auctoritas & existimatio passivè sumpta videntur genus habere dignitatem, voce hac generaliter acceptâ. *Sunt namq; id, quod habent ii, de quibus bona opinio est.*

8. Posito, quòd genus Majestatis sit quædam dignitas, inquirendum erit porrò, quomodo ab auctoritate differat. *Nam auctoritas quàm proximè ad Majestatem accedit: in iis autem, quæ quam maximè similia sunt, danda potissimum opera est, ut differentias obtineamus.*

9. *Majestas & auctoritas tanquam dignitates eorum, qui superiores sunt quà tales, aliter quàm gradibus superioritatis differre nequeunt. Itaq; si, quæ dignitas in summo aliquo posita sit, investigaverimus, natura Majestatis erit data. Cumq; tres sint partes civitatis, in quibus tota Respublica consistat, magistratus, judicia & Senatus; tum in unaquaq; civitate superiorem non agnoscente summa est Senatus deliberans de bello, pace, fœderibus, muniendâ regione, exportandis, importandis, vitâ & nece civium, & de legibus. Id quòd part. 4. uberius declarabitur.*

10. Definimus ergò Majestatem, quòd sit dignitas, quâ mediante firmum ratumque est quicquid in imperio vel civitate superiorem non agnoscente imperatur, judicatur & senatu deliberante de pace, bello, fœderibus, muniendâ regione, exportandis, importandis vitâ & nece civium, deque legibus decernitur, quâque totumque imperium vel civitas tota salva est.

11. *Ex hac definitione progredi ad naturam Criminis, quod nunc contemplamur, possumus, modo spectemus, in quonam posita sit dignitas ista, seu quo mediante firmum ratumq; quicquid imperatur judicatur senatu decernitur, quoq; salva tota civitas vel universam imperium redditur.* Posita verò dignitas hæc est in duobus 1. ut omnes, qui in civitate vel sub imperio sunt, habeant firmam opinionem submissâ reverentiâ obsequium ei, qui majestatem habet, ut maximè honorando, venerando præstandum esse, & ex hac natum constans propositum id faciendi. 2. ut is, qui dignitatem hanc habet, sit sanctus & inviolabilis. *Quæ duo omne imperium omnemq; civitatem salva reddunt.*

12. Crimen itaque læsæ Majestatis est delictum lædens id, in quo posita est dignitas, quâ salva est tota civitas vel totum imperium.

13. Circa supplicium huic delicto inferendum multa singularia introducta sunt; nim. ut præter pœnam mortis arma seu insignia

gnia delinquentis deleantur ac destruantur, domus ipsius usque ad fundamenta diruatur, omnibus bonis privetur, ipsiusque liberi egeant. *Quæ partim consuetudine partim LLbus introducta sunt. l. ult. ff. & l. quisquis pr. & §. 1. & l. 6. pr. C. ad L. Jul. Majest. Nam cùm cætera crimina partem aliquam civitatis lædant, hoc destruit universæ civitatis bonum & communem omnium salutem.*

PARS PRIMA
Membri trigesimi quinti.

DE CRIMINIS LÆSÆ MAJESTATIS SPECIEBUS.

1. Species criminis læsæ Majestatis peti possunt, 1. à duobus illis in quibus posita est dignitas, 2. à speciebus Rerumpubl. *Nam ratione diversarum formarum Reipubl. dignitas, in quâ Majestas consistit, diversa est.*

2. Quod ergò prius specierum fundamentum concernit, dicimus crimen læsæ Maj. committi vel hostilia tentando in Rempubl. seu id quod jura Majestatis habet, vel debitum honorem detrahendo, aut loco hujus ignominiam inferendo; illud crimen perduellionis vocatur.

ARTIC: I.

DE CRIMINE PERDUELLIONIS.

1. Crimen perduellionis committit qui hostili animo erga Rempubl animatus est. *l. ult. ff. ad L. Jul. Maj.*

2. Hoc crimen propriè illud est, in quod Respubl. ita sævit, non modò mortem delinquenti inferendo, sed etiam bona ejus fisco addicendo, liberosque omnibus facultatibus & honoribus privando. *l. quisquis 5. pr. & §. 7. C. eod. Nam hostilia tentans in Rempubl. non conqueri potest, si ut hostis tractetur & in totam ipsius familiam seviatur. Liberis autem propterea nulla fit injuria, quia, si his relinquantur bona paterna, cogitur Resp. hæreditarium ab iisdem metuere malum. Satius verò est unum vel alterum ferre paupertatem, quàm totam civitatem vel totum imperium versari in perpetuo periculo.*

3. Hostilis autem animus erga Rempubl. declaratur vel ipsos cives concitando adversus Rempubl. vel externis hostibus favendo.

4. Qui ergò cœtus & conventus faciunt hominesque ad seditionem convocant, vel etiam consilium & operam adhibent, quò quis contra Rempubl. arma sumat, incidunt in crimen læsæ Majestatis, *l. 1. §. 1. ff. eod.*

5. Pro-

5. Propriissimè loquendo criminis perduellionis reus est, qui externis hostibus favet: qualis est, 1. Qui externos concitat populos. *l. 3. ff. eod.* doloque malo facit, ut ex amicis Reipubl. fiant hostes. *l. 4. eod.* 2. qui hostibus nuncium literasve mittit vel signum dat, ut occasiones observare possint. *l. 1. §. 1. ff. eod.* vel omninò patriam prodit; in quem severissima pœna constituta est *Ordinat. Car. artic.* 124. ut nim. prostratus in terram ad locum supplicii raptetur, ignitis forcipibus laceretur & in partes quatuor secetur. 3. Cujus operâ dolove malo hostes populi Rom. commeatu, armis, telis, equis, pecuniâ aliâve re adjuvantur. *d. l.* 4. 4. Qui se hostibus sociat, *l. 2. eod.* vel aliis persuadet ut hoc faciant, *d. l.* 4. 5. Cujus dolo malo exercitus hosti traditur vel etiam civis aliquis, *l. 4. & 3. ff. eod.* 6. Cujus dolo malo fit, quò minus hostes in potestatem Reipubl. perveniant, *d. l.* 4. qualis est, qui fugientem occultat. *l. Methrodorum* 40. *ff. de pœn.* 7. Qui in bellis cedit, arcemque aut castra defendenda hosti tradit. *d. l.* 4. *Hi inquam omnes perduellionis Rei sunt, favore erga hostes declarando hostilem in Rempubl. animum. Non tamen omnes æquali pœnâ, sed pro ratione circumstantiarum mitiori, quàm ordinaria est, quandoq; afficiuntur. Sic relegationis pœna dictatur hostem Reipubl. occultanti d. l. Methrodorum.*

ARTIC. II.

DE HIS QVI MAJESTATEM HABENTI DETRAHVNT DEBITVM HONOREM VEL EVM IGNOMINIA AFFICIVNT.

1. Crimen detrahentium honori ejus, qui jura Majestatis habet, vel ignominiâ eum afficientium in Monarchiis propriè locum habet. *Nam quicquid in privatis injuria est, id commissum in Monarcham solet haberi pro crimine læsæ Majestatis.*

2. Huic speciei annumerandum, si quis statuas vel alia honori monarchæ dedicata lædit. *l. 6. ff. eod.* *Nam hoc ipso ille petitur honor, qui monarchæ ut monarchæ exhibetur, & ita crimen læsæ Majestatis committitur: solent quippe principes illas injurias, quæ ad se magis, quatenus privati sunt, pertingunt, negligere.*

3. Pertingit & hoc in ignominiam Majestatem habentis, si quis ejusdem jura sibi arroget. *Nam & in privatis obtinet, ut arrogans sibi potestatem circa rem alterius inviti & prohibentis injuriarum conveniri possit. v. g. si quis invito domino intret ædes vel fundum illius. Quod autem injuria est in privatis id fit crimen læsæ Majestatis in jura Majestatis habentem commissum. Id enim manifestum est ex iis, quæ de*

naturâ

naturâ hujus delicti disseruimus. Hinc 1. qui injussu principis bellum gerit, dilectum habet, exercitum comparat, criminis læsæ Majestatis reus est. *d. l. 3.* 2. qui injussu Majestatem habentis furcas erigit, privatum carcerem exercet, torturæ aliquem subjicit. *Nam hi omnes arrogando sibi Majestatis jura inferunt ei injuriam, cui competunt. Quamvis qui carcerem vel torturam in aliquem exerceant non ordinariâ criminis læsæ Majest. pœnâ, sed fustigationis, relegationis vel pecuniariâ de consvetudine affici soleant.*

ARTIC. III. DE SPECIEBVS CRIMINIS LÆSÆ MAJESTATIS PETITIS A DIVERSIS FORMIS RERVMPVBL.

1. Quò constet, quàm variæ sint species Criminis læsæ Majestatis ratione diversarum Reipubl. formarum, obiter, & quatenus ad præsentem materiam conducit, monemus, Respubl. alias simplices esse alias mixtas; simplices sunt monarchia, oligarchia, democratia; id quod cuivis, modò leviter attigerit disciplinam politicam cognitum est. Mixtus status est varius pro varietate & diversitate miscendi.

2. Aliter ergò committitur crimen læsæ Majestatis in Monarchiâ, aliter in Oligarchiâ, aliter in Democratiâ, aliter in mixtis formis. *Nam in democratiâ consistit hoc crimen in læsione salutis & securitatis totius populi. Quæ caussa est, quare apud Romanos in liberâ Republ. definiretur crimen adversus populum Romanum vel securitatem ejusdem commissum. Quam ita, ut solet, Ulpianus in introducto statu monarchico retinuit. l. 1. §. 1. ff. ad L. Jul. Maj. in Oligarchiis perpetratur in Magistratus superiores. Voco autem superiores, inter quos τὸ κῦρον seu summa potestas divisa est. Ita v. g. exactis Romæ regibus dividebatur regium imperium in Consules, Censores, prætores, ædiles curules, qui singuli particulam ejus habebant, & propterea magistratus majores vocabantur. In monarchiis crimen hoc frequentissimum est; quia quævis injuria in Monarcham redundans pro crimine læsæ Majestatis habetur. In mixtis formis dupliciter committitur, partim in populum partim in magistratum. Sic apud Romanos, libera adhuc Republ. status mixtus erat; quia merum imperium erat penes populum, mixtum penes magistratus, v. g. Prætor habebat summam potestatem exercendi Judicia civilia quæ vocabatur Idictio cum mixto imperio. Et hinc crimen læsæ Majestatis committebatur vel in populum lædendo securitatem ejus cit. l. 1. §. 1. vel in magistratus, v. g. si quis dolo malo consilium iniret, quò magistratus*

quispiam

quispiam P.R. qui imperium potestatemve habebat occideretur. cit. l. 1. §. 1. verb. cujusve operâ &c. *it. si privatus pro potestate magistratuve quid sciens dolo malo gereret. l. 3. fin. d. t.*

ARTIC. IV.

DE
CRIMINE LÆSÆ MAJESTATIS IN IMPERIO COMMISSO.

1. Videtur aliter crimen læsæ Majestatis perpetrari in civitate, quæ suprema est sibique vivit & nullius imperio est subjecta; aliter in Imperio, cujus caput est vel princeps aliquis vel civitas; unde hodiè imperia solent dividi in principatus & Respubl.

2. In Rebuspubl. Majestas læditur, vel si quis ipsam urbem i. e. civitatem, quæ caput imperii est, aggrediatur, aut dolo malo faciat, ut in eâ sint homines cum telis lapidibusque. *d. l. 1. §. 1. verb. quò armati. it.* si quis muros ejusdem violaverit. *l. ult. ff. de Rer. divis.* vel si quis provincias Reipubl. subjectas vel reges earum concitaverit, ne pareant. *l. 4. d. t.*

ARTIC. V.

DE
CRIMINE LÆSÆ MAJESTATIS, QUATENUS ILLUD HODIE IN NOSTRO IMPERIO GERMANICO COMMITTITUR.

1. Nostro in imperio committitur primùm crimen læsæ Majestatis in Imperatorem. *Nam in hujus dignitate posita est salus totius imperii.*

2. Deinde committitur etiam in Electores. *Aurea Bulla tit. 24. vers.* **So iemand mit Fürsten.** *Ratio hujus redditur in quodam Decreto Rudolphi II. in quo hæc verba habentur.* **Das der Churfürsten Hoheit und Autorität mit eines Römischen Kaysers Gewalt und Hoheit/ dahero sie auch fleust/ dermassen verbunden/ daß eine ohne die andere nicht verschmälert werden/ auch ohne die andere nicht bestehen kan.**

3. De reliquis principibus, comitibus & baronibus statibus imperii dubitari quidem potest, videtur tamen magis dicendum, & in his locũ habere crimen læsæ Majestatis. *Nam licet principes imperii suas provincias jure sibi proprio habere & velut partes imperii Imperatorem tanquã superiorem & caput suum agnoscere videantur, & præterea in Aureâ Bullâ cit. tit. per hoc, quòd specialiter in Electores crimen hoc committi dicatur, principes videantur excludi: nihilominus etiam in principes Imperii crimen læsæ Majestatis committi statuendum est: quia principes in suis sibi propriis provinciis imperantes imperatorem repræsentant.*

Unde ortum, quod hisce in suis territoriis æqualis ac ipsi Imperatori reverentia exhibeatur. Quâ de re alibi dicendi locus est. Utuntur Ddres etiam hoc argumento, quòd Status Imperii dimidiam partem summa potestatis cùm Imperatore habeant: verùm hoc non videtur inferre, in singulos crimen læsæ Majestatis committi; sed in universos & conjunctim sumptos, quatenus status sunt.

ARTICUL. VI.

DE

IGNOMINIA QVAM MAJESTATEM HABENTES PER SUOS LEGATOS VEL CONSILIARIOS PATIUNTUR.

1. Quemadmodum privati injuriam vel per se vel per suos liberos, uxores &c. patiuntur: ita & contingit lædi eum, qui Majestatem habet vel per se vel per legatos & consiliarios suos, qui eundem in suo munere repræsentant. *l. quisquis. 5. pr. C. d. t.*

2. Solent autem Ddres ultra gladii supplicium non procedere, si non in ipsum Imperatorem immediatè, sed in consiliarios peccatum sit.

PARS SECUNDA

Membri trigesimi quinti.

DE

AGGRAVANTIBUS POENAM CRIMINIS LÆSÆ MAJESTATIS.

1. Quò major est ignominia, quove major est hostilitas erga Imperatorem regem vel principem, eò gravius est delictum. *Nam in hisce duobus hujus natura & essentia est posita.*

2. Aggravatur etiam, si committitur ab iis, qui Imperantibus præ cæteris fidelitatem debent. *v. g. à militibus. Nam quo plus fidelitatis quis debet, eò major fit læsio illata. Id quod suprà lib. 1. huj. part. circa justitiam particularem demonstravimus: unde reliqua aggravantia hoc delictum peti possunt: quæ enim faciunt ut injuria atrocior sit, ea etiam hujus delicti atrocitatem augent.*

PARS TERTIA

Membri trigesimi quinti

DE

IIS QVÆ POENAM HUJUS CRIMINIS MINUUNT.

ARTIC. I.

DE

EO QVI VIDETVR NON DICENDVS CAVSSA EFFICIENS.

1. Non dubitandum est, conscios & satellites perduellium, licet

licet principales tantùm videantur caussa efficiens criminis existere, ordinariâ pœnâ afficiendos esse. *l.* 5. *§.* 6. *C. d. t.* *Nam consciis & satellitibus idem ac ductoribus inest principium mali excitatum ad operandum ab eodem fine. Unde pariter ac principales & ductores pro caussis efficientibus haberi debent.*

2. Sed de hoc quæritur, quo jure ad liberos delinquentium pertingant pœnæ, si ut socii criminis non concurrant, nec quicquam conferant? *Est enim injustum, eum puniri sive vindicativâ sive criminali pœnâ, qui caussa efficiens mali non est; quomodo enim non injustè detrahetur ei, qui plus non habet, aut quid proderunt in eo dolores, cui nihil vitii inest? An fortasse illud Taciti,* habet in se aliquid injusti omne grave exemplum, quod utilitate publicâ rependitur, *hîc allegandum erit? Et sanè huc optimè quadrat. Nam cùm Respubl. in liberis delinquentium facultatem id faciendi habentibus malum parentum velut hereditarium metuendum habeat, vult ea pro declinando metu isto liberos paupertate affligere: & quamvis liberi, si innocentes sint, aliquid injusti pati videantur: id tamen utilitate publicâ rependitur. Quin nec paupertas, quam quis in salutem Reipubl. patitur, rebus injustis est annumeranda: utpote cùm omnia, quæ habemus Reipubl. per quam tuti à periculis vivimus, debeamus.*

ARTIC. II.
DE
IIS QVI INCONSVLTE ET PER INCOGITANTIAM IN IMPERATOREM PECCANT.

1. Quod inconsultè & per incogitantiam fit, in eo remittendo faciles sese Imperatores exhibere debent. *Nam cùm alias quæ ex imbecillitate fiunt aliquam pœnæ mitigationem mereantur, tùm quammaximè decet Imperatorem subditis suam in hisce Clementiam ostentare: præsertim cùm per hanc interdum plus quam per nimiam severitatem obtineatur. Huc pertinet l. 2. C. d. t.*

ARTIC. III.
DE
HIS QVI POENITENTIA DUCTI PRODVNT FACTIONEM SEDITIOSAM.

1. Licet pœnitentia in hoc crimine nullam veniam mereri debere videatur, parcendum tamen est pœnitentibus & factionem prodentibus. *Nam crimen læsæ Majestatis tam atrox est, ut satis vitiosus esse videatur nec vitâ amplius dignus, qui vel cogitat & proponit hoc ipsum committere, licet nunquam perpetret. Interim tamen, quia in-*

terest Reipubl. factiones prodi, quò maturè occurri iisdem possit, non modò pœnitentes & prodentes à pœnâ immunes reddendi, sed etiam præmiis ad id faciendum alliciendi sunt. Nam salus Reip, præcipua lex est. l. quisquis 5. §. ult. C. d. t.

ARTIC. IV.
DE
POENA CONATUS.

1. Singulare videtur hoc in delicto, quòd conatus etiam pœnâ ordinariâ dicatur affici: si tamen rem rectè perpendimus, tanta singularitas non est, quanta vulgò concipitur. *Certum quidem est, crimen hoc puniri, licet nihil effectûs secutum sit: ait enim Imperator d. l. quisquis pr.* eâdem severitate voluntatem sceleris, quâ effectum jura puniri voluerunt. *Sed hæc voluntas pro solo conatu in crimine perduellionis haberi non debet. Nam committit hoc crimen qui hostis Imperatoris vel Reipubl. est: at non tantùm is est, qui læsit hostiliter, sed qui hostilia egit & ad lædendum se præparavit: quemadmodum non is demum pro publico hoste habetur, qui nos occidit, sed de quo constat, quòd arma sumpserit vel exercitum conduxerit, ut nos debellaret. Quapropter non puto ab hac regulâ,* nullus conatus ordinariâ pœnâ afficitur, *peculiariter excipiendum esse crimen perduellionis: cùm enim hoc crimen consistat in hostili animo erga Rempubl, conatus ne quidem fingi vel cogitari potest. Nam voluntas sceleris ipsum crimen est quod punitur. Quapropter quod de ordinariâ pœnâ circa conatum tradunt Ddres videtur solùm in crimine perduellionis, non in cæteris criminis læsæ Maj. speciebus locum habere.*

ARTIC. V.
DE
MALEDICENTIA IN PRINCIPEM.

1. Videtur crimini læsæ Majestatis non annumerandum, si quis principi maledicat. *Nam licet maledicere involvat aliquem contemptum & odium; quia tamen perfecta quædam injuria non est vergens in Imperatorem quatenus Majestatem habet, nec satis etiam hostilem animum indicet & arguat: rectius faciunt imperatores si maledicentiam punire negligant. Initio tamen tyrannidis Romanæ nonnulli Imperatores etiam verba in se impia pœnâ criminis læsæ Majestatis affecerunt: postea modestiores, ut viderentur alieno à præcedentibus tyrannis animo, maledicta in principem impunita voluerunt; adeò ut etiam injuriosis verbis remissionem pollicerentur. l. un. C. si quis Imperat. maledix. magis tamen in speciem quàm in rei veritate; quia Imperator in d. l. unic. suo arbitrio pœnam reservat. Duo namq; sunt tyrannorum genera: alii enim solâ vi imperant, alii simulando regium imperium; hi occultiores quidem sunt*

non

non tamen illis meliores. Quod ipsum non satis perpendentes Ddres inanes circa d. l. unic. interpretationem disceptationes instituunt.

2. Hæc fermè sunt quæ pœnam hoc in delicto mitigant. Reliqua quæ in nonnullis aliis criminibus veniam pariunt, velut dignitas, item insigne artificium, nullam vel mitigationem vel liberationem à pœnâ pariunt. *Nam quomodo poterit meritis in Rempubl. pensari delictum, quod in eversione Reipubl. positum est? adeoq; nullum artificium tantum esse potest, ut à pœnâ liberet. Nullam autem dignitatem à pœnâ delinquentem eximere hæc ratio est, quia frequentius in dignitate positi, utpote aliquâ potentiâ instructi seditiones & tumultus faciunt; quibus si parceretur, magis instigarentur ad peccandum. Hinc neminem privilegium dignitatis ab inquisitione defendere debet. l. si quis 3. C. ad L. Jul. Maj.*

MEMBR. XXXVI.
DE FALSIFICATIONE MONETÆ.

1. Falsificatio monetæ est crimen ex crimine falsi & læsæ Majestatis quasi compositum. *Nam quatenus moneta adulteratur, crimen falsi est; quatenus privatus sibi sumit potestatem cudendi, quæ nemini nisi imperatori, vel ei, cui id specialiter ab imperatore concessum est, competit, crimen læsæ Majestatis est. l. si quis. 2. C. de falsâ monet.*

2. Committitur ergò falsificatio monetæ ex vitio injustitiæ particularis. *Nam & falsi & læsæ Majestatis crimen principium in homine habent injustitiam particularem.*

3. Pœna ordinaria est supplicium ignis, ut delinquentes vivi comburantur. *d. l. 2. in fin. Ordinat. Crim. Carol. artic. 111.*

4. Pœnam ordinariam propriè merentur qui ex vitiosâ materiâ monetam cudunt & fallendi caussâ expendunt. *Nam hi perfectum crimen, cui nihil deest, committunt & caussa efficiens proxima & immediata hujus sunt: si quis enim tantùm cudat non expendat, vel expendat non cudat, de eo dubitari potest, an caussa efficiens proxima & immediata criminis falsi & læsæ Majestatis sit. Quâ de re paulò pòst dicetur.*

PARS PRIMA
Membri tricesimi sexti,
DE VARIIS MODIS QVIBUS CRIMEN FALSIFICATIONIS MONETÆ COMMITTITUR.

1. Modi delinquendi circa monetam, eam falsificando, à naturâ bonæ & justæ monetæ petendi videntur. *Nam cognito bono & justo, facilè investigari potest falsum, quod bonum & justum destruit.*

2. Bonitas monetæ consistit in qualitate & quantitate debitâ, quam indicat signum impressum ab eo, qui jus publicè signandi habet. *Nam ad monetam adhibetur aurum vel etiam argentum, interdum etiam in penuriâ argenti vel auri cuprum, quæ metalla suâ quantitate, quam pondus designat, omnes res commutandas metiuntur. Et vetustissimis quidem temporibus adhibito pondere æs appenderunt: postea verò, ne opus esset pondere & ne ratione qualitatis materiæ homines decipi possent, signum imprimi cœpit indicans & qualitatem & quantitatem materiæ. Cujus imprimendi potestatem conditis civitatibus sibi plerumque reservarunt jura majestatis habentes. Unde natum hoc, quòd falsificatores monetæ incidant in Majestatis læsæ crimen.*

3. Committitur itaque hoc crimen vel falsam monetam cudendo vel benè cusam corrumpendo. Qui cudit monetam falsam eamque expendit gravissimè peccat & ordinariâ ignis scil. pœnâ afficitur. *Nam hic & falsum committit & crimen læsæ majestatis, cui utrique nihil malitiæ deest: prout diximus num. ult. princ. huj. membr.*

4. Cusam monetam corrumpunt qui vel aliud metallum obducunt, ut appareat preciosior quàm est, vel eam radunt; qui utrique ordinariâ ignis pœnâ non solent affici. *Nam cùm cusione lædatur Majestas, dum cudens sibi signandi potestatem sumit: apparet hæc delicta in solum falsi crimen incidere.*

5. Qui cupream vel argenteam monetam auro tingunt seu tincturâ faciunt, ut cuprea aurea vel argentea, & argentea quæ est aurea appareat, arbitrariâ pœnâ afficiuntur. *Nam hos solùm falsi crimen committere, modò dictum est: falsi autem crimen arbitrariâ pœnâ punitur.*

6. Similiter meritò puniuntur, qui monetam auream vel argenteam radunt. *Ita enim habetur Ordinat. Carol. artic.* 111. **welcher aber der Müntze ihre rechte schwere gefährlicher weyse benimbt &c. Der soll gefänglich eingeleget/ und nach Recht am Leibe oder Guth/ nach gestalt der Sachen gestrafft werden.** *Nam itidem in merum falsi crimen hoc incidit, quod arbitrariè puniendum est.*

PARS SECUNDA

Membri tricesimi sexti

DE AUGENTIBUS MALITIAM CRIMINIS FALSIFICATIONIS MONETÆ.

1. Pœna falsificationis monetæ non augetur, licet ex reiteratione delicti & ex quantitate pecuniæ cusæ singularis quædam malitia maximumque injustum arguatur. *Nam supplicium ignis alias*

lias satis severum & crudele est. Unde reiteratio nihil hoc in delicto operatur, quàm ut ordinariam pœnam confirmet; aut tunc augeat, si delictum tale sit, quod pœna ignis regulariter non coërcetur. Quemadmodum in foro Saxon. expendens monetam falsam regulariter fustigatur & reiteratione accedente, tandem pœnâ capitali afficitur. Glossa ad Landrecht *libr. 2. artic. 26. lit. A.*

PARS TERTIA
Membri trigesimi sexti
DE
MINUENTIBUS POENAM FALSIFICATIONIS MONETÆ.
ARTIC. I.
DE
HIS QVI NON VIDENTUR PROPRIE DICI POSSE CAUSSA EFFICIENS DELICTI.

1. Non dubitandum est, eos, qui cum cudentibus falsam monetam concurrunt hisce ferendo opem & auxilium, dum ignem sufflant vel in excubiis stant &c. ordinariâ pœnâ afficiendos esse. *Nam caussa efficiens proxima delicti sunt; quia eodem fine, quo ipse cudens, excitati operando in se habentes principium motûs concurrunt. Quia tamen in excubiis stans non æq; principalis caussa efficiens ac cudens esse videtur: solent quandoq; Ddres, præsertim si aliæ circumstantiæ minuentes delictum accedant, sententiæ hanc inserere clausulam.* Man wolte Jhm dan in ansehung / daß Er die falsche Müntze nicht selbst gemacht / Gnade erzeigen / auff dem fall möchte er mit dem Schwerd von leben zum Todte gestrafft werden.

2. Eum verò, qui monetam non cudit sed cusam tantùm expendit, minus propriè caussam efficientem esse non dubitandum est. *Quemadmodum enim qui falsum instrumentum non fecit sed tantummodo recitavit, à pœnâ L. Corneliæ absolvitur, l. falsi 13. §. 1. ff. de L. Cornel. de fals. ita & qui non ipse monetam falsam cudit sed tantum expendit. Nam cudenti propriè inest principium unde descendit operatio, quâ læditur Majestas & falsum committitur. Expendens verò monetam cusam nec crimen læsæ majestatis committit, nec propriè criminis falsi principium existit. Quâ de caussâ licet Ordinat. Carol. artic. III. etiam pœnæ ignis subjiciantur* die falsche Müntze uffwechseln oder sonst zu sich bringen und wiederumb gefährlich und boßhafftiglich dem Nechsten zu nachtheil wissentlich ausgeben. *Recte tamen Scabini Lipsienses rigorem hujus Sanctionis agnoscentes SRmo Electori, quod existimarent pœnam mitigandam esse & vel solam gladii vel fustigationis dictandam, significarunt; quorum*

sententia non improbata fuit: ut adeò hodiè in Electoratu Saxon. erogantes falsam monetam non gravius quàm fustigatione vel relegatione puniantur.

ARTIC. II.
DE
EO QVI CAUSSA REMOTA FALSIFICATIONIS MONETÆ EXISTIT.

1. Caussa remota falsificationis monetæ est qui conscius criminis est, nec illud defert. *Nam hic silentio suo facit, ut alter falsæ monetæ caussa existat, & ita caussa caussæ est. Et quamvis qui solummodo conscius est videatur remotissima quædam delicti hujus caussa, in ipsum tamen ordinaria pœna constituitur l. 1. C. de falsâ mon. Scil. liberum est LLatoribus interdum, si existiment, aliam pœnam non sufficere, dictare gravissimam: aliàs sanè dubium non est, quin is, qui caussa remota existit, mitius puniendus veniat, quàm qui caussa efficiens proxima est.*

2. Est & is caussa remota in cujus domo moneta falsa cuditur. *Nam dum non inquirit, quid rerum in suâ domo geratur, suâ negligentiâ caussa caussæ falsificationis monetæ existit. Pœna jure civili statuitur in hunc, ut domus ipsius in quâ cusa est moneta fisco vindicetur. d. l. 1. C. de falsâ mon. Quam tamen pœnam Ordinat Carol. cit. artic. 111. tunc demum locum habere vult, si dominus sciens passus fuerit in suâ domo monetam cudi. verb:* **Die ihre Häusser dazu wissentlich leihen / dieselben Häusser sollen sie damit verwircket haben.** *Cæterum hæc extraordinaria pœna adhibetur tunc, si dominus de monetâ non participet. Nam si ex concessione speret lucrum, non ex negligentiâ indicandi delictum, sed ex avaritiâ peccat: adeoq; gravius puniendus venit. Unde tali in casu amissioni domûs relegationem Ddres addere solent.*

ARTIC. III.
DE
HIS QVI IGNORANTES EXPENDUNT FALSAM MONETAM.

1. Qui ignorantes expendunt falsam monetam vel id faciunt ex ignorantiâ vincibili vel ex ignorantiâ invincibili; illi caussa remota existunt falsi, hi ex accidenti tantùm & casualiter peccant immunesque sunt ab omni pœnâ. *Nam qui ex invincibili ignorantiâ utuntur falsâ monetâ, hi per se non committunt falsum sed per accidens tantùm, & proinde immunes sunt ab omni pœnâ: at qui ex ignorantiâ, quam evitare poterant, peccant, caussa caussæ peccandi & per consequens caussa remota existunt: ignorantia quippe est caussa peccati; hi autem ignorantiæ.*

ARTIC. IV.
DE
FALSIFICATIONE MONETÆ A MINORENNIBVS COMMISSA.

1. Minorennes, licet cuderint & expenderint falsam monetam, non tamen ignis ordinariâ sed extraordinariâ gladii nim. pœnâ affici solent. *Nam sæpius dictum est, in atrocissimis suppliciis parci minorennibus, propterea, quòd atrocitas pœnæ in vitiosissimos statuatur homines, quales minorennes regulariter non sunt; quia, ut vitium aliquod extremum alicui insit, requiritur tempus longum: sine longâ enim consuetudine firmissimas radices vitium agere nequit. Hinc Ddres vel gladii vel fustigationis pœnam dictare solent.*

ARTIC. V.
DE
HIS QVI DUCTI PAUPERTATE FALSAM MONETAM CUDUNT.

1. Videtur iis, qui paupertate ducti extremâ falsam eamque modicam monetam cuderunt, quò emerent vitæ necessaria, pœna mitiganda. *Nam magis ex infirmitate quàm ex vitio peccarent. Hinc pro ratione aliarum circumstantiarum accedentium vel sola relegatio iis dictari potest.*

ARTIC. VI.
DE
IIS QVI POENITENTIA DUCTI FALSIFICATIONEM NON PERFECERUNT.

1. Ducti pœnitentiâ dum cudunt, adeò, ut ne quidem penitus forment monetam, meritò absolvuntur. *l. qui falsam 19. ff. de L. Cornel. de fals. Nam eos non peccasse ex vitio satis arguit pœnitentia in ipso actu superveniens.*

ARTIC. VII.
DE
MINUENTIBUS INJUSTITIAM FALSIFICATIONIS MONETÆ, QVATENUS HÆC INCIDIT IN CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS.

1. Videtur primo intuitu mitius puniendum delictum eorum, qui principum statuumque Imperii monetam falsificant: sed non dubitandum est, quin & circa hanc monetam lædatur Majestas. *Quamvis l. 2. C. de falsâ monetâ, de eâ monetâ solâ quâ Imperator cudi curat loquatur; & Majestas non nisi in eo lædi posse videatur, qui superiorem non agnoscit: demonstravimus tamen membr. præced. p. 1. art. 5. etiam in principes crimen læsæ Majestatis committi, utpote qui ipsum imperatorem in suis territoriis repræsentent, qualiter olim præsides provinciarum*

apud Romanos; ut adeò non dubitandum sit, quin in cudendâ monetâ Imperatorem repræsentent. Quapropter nec permittuntur jus, quod habent, alteri locare. Edict. monetar. Ferdinandi I. de anno 1559. *§.* **Ferner als sich auch erfinden thut** *&c. Est ergò moneta principum ac statuum imperii pro monetâ Imperatoris Romani reputanda; & proinde circa eam æq; ac ipsius imperatoris monetam crimen læsæ majestatis committi statuendum est. Quin licet hoc non ita se haberet, tamen falsicans monetam læderet majestatem, sumendo sibi potestatem, quam quis non nisi ex speciali concessione Imperatoris habere potest.*

2. A crimine autem læsæ Majestatis absolvunt quidem nonnulli Ddres eum, qui non Imperatoris aut statuum imperii sed extranei cujusdam Regis v. g. Galliæ, Angliæ &c. monetam falsificat, non ignis sed gladii pœnam propterea dictantes: videtur tamen in rei veritate etiam monetâ extranei regis falsificatâ crimen læsæ Majestatis committi. *Nam licet falsificator sub jurisdictione illius non sit, cujus signum imitatur: peccat tamen læditq; Majestatem, dum sibi sumit potestatem in Imperio peregrinam monetam cudendi: neq; enim in imitatione monetæ imperatoriæ crimen læsæ Majestatis consistit; sed in arrogatione potestatis, quæ solius Imperatoris propria est. Qualecunq; ergo signum quis imponat, modò sibi arroget potestatem in imperio sine consensu Imperatoris cudendi monetam, in crimen læsæ Majestatis incidit. Nam potestatem sibi arrogare eam quæ propria est imperatoris, eâq; uti sine concessione illius est crimen læsæ Majestatis. Quapropter Constitutio Carolina generaliter præcipiens, falsificatores monetæ,* **welche falsche Müntze machen/** *ignis supplicio puniri, non temerè limitanda & restringenda est in eum casum, quo quis non Imperatoris sed alio signo utitur. Quamvis ob supplicii nimiam severitatem nollem reprehendere Ddres loco ignis gladii pœnam hoc in casu dictantes, præsertim, si appareat, delinquentem ex metu & reverentiâ erga Imperatorem & principes imperii abstinuisse ab horum signis imprimendis.*

ARTIC. VIII.
DE MINUENTIBUS INJUSTITIAM FALSIFICATIONIS MONETÆ, QUATENUS HÆC INCIDIT IN CRIMEN FALSI.

1. Minus injustus est, qui numos minimi valoris **Zweyer und Pfennige** cudit & sparsim nec in magnâ summâ expendit. *Nam, præterquam quòd jus ejusmodi numos cudendi minimis quandoq; opidis ab imperatore concessum deprehendamus, etiam singulis, quibus hæc pecunia non in magnâ summâ datur, minus damni inferri videmus. Solent ergò*

Ddres

Ddres hæc perpendentes pœnam gladii fustigationis vel relegationis in casu, quo quis semel aut bis exiguam summam expendit, dictare, ad pœnam ignis tunc procedentes, quando apparet, erogationem in magnâ summâ aut longo tempore & sæpissimè factam esse.

2. Est etiam ille minus injustus, qui pecuniam falsam in ludo expendit. *Nam nihil injusti patiuntur aleatores pecuniâ falsâ circumventi, utpote cùm omne illorum lucrum sit injustum. Hinc si quis non ipse excudit, minusq; reus criminis læsæ Majestatis ob hoc existit, solâ relegationis pœnâ affici solet.*

3. Deest quoque quoad falsum injustitia, si quis privilegio cudendi destitutus fabricet monetam justi ponderis & valoris. *Hic cùm tantummodo peccet in arrogando quod sibi non debetur: arbitrariâ pœnâ affici jubetur. Ordinat. Crimin. artic.* III. *verb.* **oder auch ohne habende Freyheit müntzet/ der soll gefänglich eingeleget werden/ und nach Recht am Leibe oder Guth/ nach gestalt der Sachen gestrafft werden.**

4. Videntur quidem & minus injusti qui monetam pondus debitum excedentem radunt: sed reverà contra justitiam particularem peccant. *Nam hi sibi sumunt quod saluti publicæ debetur, detrahuntq; principi laudem, quam hac monetâ pondus excedente sibi quæri. Hinc Ddres vel carceris vel relegationis pœnam pro ratione aliarum circumstantiarum delinquenti dictare solent.*

ARTIC. IX.

DE POENA CONATUS.

1. In conatu subsistit qui monetam fabricat, non tamen expendit, & huic hodie gladii pœnam dictare solent. *Quamvis enim hi crimen læsæ Majestatis reverà committant, quippe quod in arrogatione facultatis cudendi positum est; & Imperator in l. 2. C. de falsâ mon. cusores pœnæ ignis subjiciat non habitâ ratione, an expenderint: quia tamen Ordinatio Carol. artic.* III. *non solùm criminis læsæ Majestatis sed & falsi damniq; inde dati in pœnâ infligendâ rationem haberi vult. verb.* **Dem Nechsten zum nachtheil:** *Deinde etiam arbitrariæ pœnæ eum subjicit, qui monetam justi valoris cudit, verb. artic. præced. num. 3. citatis; non aliam ob caussam, quàm quod quidem læsæ Majestatis, non tamen falsi crimen committatur: merito à rigore ordinariæ pœnæ receditur & sola gladii pœna velut reo criminis læsæ Majestatis dictatur.*

MEMBR. XXXVII.

DE CRIMINE LÆSÆ MAJESTATIS DIVINÆ ET IN SPECIE DE BLASPHEMIA.

1. *Ad similitudinem læsæ Majestatis humanæ crimen læsæ divi-*

næ Majestatis considerantes, species ejusdem sequenti modo investigare nitimur. Ponamus, quod est Rex in civitate, hoc Deum esse in suâ Ecclesiâ; statim dabuntur species criminis læsæ Majestatis. *Nam quemadmodum læditur regia Majestas si vel hostilia tentantur, vel honor debitus Regi detrahitur, aut loco illius ignominia infertur: ita quoq; Divina læditur Majestas, quando vel hostilia adversus ipsum aut ecclesiam ejus suscipiuntur, vel Deo honor detrahitur aut ignominiosum quiddam in eum fit aut dicitur. Hostilia tentantur in monarchicis Rebuspubl. vel quando favore erga hostes & pactionibus cum his initis declaratur hostilis animus adversus Rempubl., vel quando in civitate excitantur seditiones & turbantur leges: sic & hostilia tentando fiunt Rei criminis læsæ Majestatis Divinæ vel magi, qui pactionem cum hoste Dei & Ecclesiæ diabolo ineunt vel hæretici qui falsis blasphemisq; in Deum opinionibus Ecclesiam turbant & commovent. Ignominiosum quid in Deum committunt blasphemi & perjuri; hi nomine Dei abutendo, illi Deum contemnendo. Singulas hasce criminis læsæ Majestatis Divinæ species seorsim distinctis membris proponemus initium facientes à crimine blasphemiæ.*

2. Blasphemia est delictum, quo quid fit aut dicitur in contumeliam Dei.

PARS PRIMA
Membri trigesimi septimi.

DE SPECIEBUS BLASPHEMIÆ.

1. Blasphemia in Deum committitur vel mediatè vel immediatè; mediatè, quando contumeliosum quiddam in ejus ministros, dum suo officio funguntur, vel sacramenta vel imaginem Salvatoris nostri statuitur vel dicto vel facto; immediatè, quando contumelia in ipsum Deum directa est.

ARTICUL. I.

DE BLASPHEMIA QVÆ IMMEDIATE IN DEUM COMMITTITUR.

1. Maximè horrendum crimen est blasphemia immediatè in Deum commissa, oriturque ex impietate, vitio, quod secum trahit omnia reliqua. *Nam qui Deum non timet ad qualibet flagitia est paratus.*

2. Pœna blasphemiæ immediatè in Deum commissæ hodiè apud nos est gladius. *Nam & jus divinum Levitic. 24. v. 13. & 14. & civile Novell. 77. c. 1. §. præcipimus 2. supplicium mortis præcipiunt, & in Receß. August. de anno 1548. sub tit.* von den Gotteslästerungen/ *pœna mor-*

mortis vel mutilatio membrorum injungitur verb: der soll am leben oder mit benehmung etzlicher Glieder/ wie sich nach gelegenheit der Persohnen und geübter Gottes-lästerung / auch Ordnung der Rechten eignet und gebühret/ peinlich gestrafft werden. *Quam Sanctionem specialiter approbavit D. Mauritius Elector Ordinat. Provinc. de anno* 1550. *tit.* Von Gotteslästern/ fluchen und schweren. *Et D. Augustus part.* 4. *constit.* 1. *qui ea, quæ Receß. imper. de mutilatione membrorum præcipiuntur, ad lingvam restrinxit: verb.* Jedoch mit dieser Erklährung / daß die wörter/ oder benehmung etzlicher Glieder/ auff die Zunge / damit solche lästerung verwircket / zuverstehen seyn.

3. Consistit autem blasphemia omnis vel in dicto vel in facto tendente in Dei contemptum. Dicto peccatur, vel quando quis obscœna & turpia de Deo loquitur, vel quando quis adversus eundem maledictis aut imprecationibus utitur. *Nam maledicta & blasphemiæ æquiparantur. Levit.* 24. *v.* 16. *Licet enim maledicens privato pro injuriante communiter non habeatur: aliter tamen se habet in summo Ente, cujus Majestas omnibus tremenda esse debet.*

ARTIC. II.
DE
BLASPHEMIA MEDIATE IN DEUM COMMISSA.

1. Mediatè blasphemat qui quid contumeliosum committit circa Sacramenta, vulnera vel passionem Christi, ministros verbi cultum divinum exercentes, it. circa Salvatoris nostri imaginem.

2. Sacramenta contumeliosè tractantur vel verbis vel facto; verbis, si quis per Sacramenta alii maledicat. *In hunc apud nos constituta pœna est, ut non modo præforibus templi, curiæ vel tabernæ publicè conspiciendus præbeatur, sed etiam, ut pœnâ pecuniariâ vel carcere puniatur, aut, si nulla emendatio sit, relegetur. part.* 4. *Constit. Elect.* 1. *Recessibus Imperii primâ vice blasphemus admonetur, ut à suis blasphemiis abstineat; & si parere nolit, vel carcere vel pœnâ pecuniariâ punitur.*

3. Facto contumeliosè tractantur Sacramenta, quando inter compotationes lusus jocique gratiâ recitantur verba cœnæ vel cœna administratur porrectione panis aut calicis. *Cui delicto à Ddribus pœna relegationis dictari solet, tanquam arbitraria.*

4. Imaginem Salvatoris contumeliosè tractantes arbitrariâ itidem pœnâ tanquam Rei criminis læsæ Majestatis Divinæ puniuntur. *Nam quemadmodum in principis imaginem contumeliosus existens punitur, ita, imo multo magis qui Salvatoris nostri imaginem dehonestat.*

5. Mediatè tandem committunt crimen læsæ majestatis divinæ & blasphemi sunt aut his æquiparandi, qui publicè in Ecclesiâ contradicunt concionatoribus, & contumeliosè eosdem tractando sacra turbant, pœnâ fustigationis relegationis vel etiam pecuniariâ pro ratione circumstantiarum affici soliti. *Circumstantiæ variantes hoc delictum sunt persona, locus, tempus, turbatio cultûs: Hinc volunt Ddres quandoq; ad gladii pœnam progredi judicem posse, si omnia hæc concurrant, nim; læsam esse personam ecclesiasticam, in loco ubi cultum divinum exercet, eo tempore, quo res divinas tractat & inde cultum divinum turbatum esse.*

6. Hûc referre possumus blasphemiam quæ in Deum committitur ratione sanctorum cumprimis autem B. virginis Mariæ Dei genetricis. *Nam quemadmodum contumelia vergit in DEum, si ministri ipsius ignominiosè tractentur, ita quoq;, si sancti ejus: sunt enim præ cæteris Deo cari. Hinc ignominiosa locuti de B. virgine Mariâ meritò pœnâ arbitrariâ afficiuntur.*

PARS SECUNDA
Membri trigesimi septimi.
DE
AGGRAVANTIBUS DELICTUM BLASPHEMIÆ.

1. Aggravatur blasphemia 1. quò magis vergit in contumeliam Dei: fit autem hoc, quò magis obscœnum est dictum aut factum quo blasphematur.

2. Deinde & Reiteratio malitiam majorem indicat. *Nam semel commissa blasphemia ex incogitantiâ vel aliquo affectu vehementiori orta esse potest: reiteratio autem arguit hominis impietatem seu perfectum vitium, unde hoc crimen fluit. Ad minimum ergò facit reiteratio, ut judex pœnæ mortis strictè inhæreat, aut etiam eam augeat præviâ linguæ abscissione.*

PARS TERTIA
Membri trigesimi septimi,
DE
MITIGANTIBUS POENAM BLASPHEMIÆ.

1. *Circa pœnam blasphemiæ irrogandam habendam esse rationem circumstantiarum & nonnunquam locò gladii pœnam fustigationis vel relegationis aut etiam carceris &c. infligendam Recessus imperii & Constitut. Carol. articul. 106. monent. Quapropter in circumstantias minuentes inquirendum est.*

ARTIC.

ARTIC. I.
DE
CAUSSA REMOTA BLASPHEMIÆ.

1. Caussa remota blasphemiæ sunt partim privati eam non denunciantes, partim magistratus non punientes. *Nam hi faciunt, ut homines impii blasphemando pergant & ita caussa causse existunt. Quapropter imperator suam indignationem minitatur magistratibus vindictam in delinquentes non inferentibus. Nov. 77. cap. 1. §. ult. in fin. & Recessus imperii de anno* 1548. *tit.* von Gottes-lästerungen. *& Ordinat. polit. Francof. de anno* 1577. *eod. pœnam indicunt non denunciantibus nec detegentibus vel effugientes blasphematores recipientibus.*

ARTIC. II.
DE
BLASPHEMIA EX IMBECILLITATE COMMISSA.

1. Ex imbecillitate magis quàm vitio impietatis videtur committi blasphemia, quam gignit calor iracundiæ, & propterea mitiùs punienda, quàm ea, quæ ex impietate est. *Nam licet qui per iracundiam blasphemat ex vitio peccet, non tamen id facit ex vitio hujus delicti proprio. Quapropter pœna gladii in eum qui irâ commotus lubrico lingvæ blasphemat non statuitur, sed mitior, quò ira fuit vehementior. Idq́ introduxit Maximilianus I. Recessib. Wormat. de anno* 1495. *sub tit.* Die Poen derer so aus Hitze oder Zorn schweren.

2. Imbecillitati quoque annumerandum est quod fit ex incogitantiâ. *Nam in sermonibus contingit homines non semper in consilium vocare rationem. Unde dicere solemus, lingvam præcurrere mentem. Quapropter non dubitandum est, quin qui ex incogitantiâ blasphemavit paulo mitius puniendus sit.*

3. Ebrietas quoque aliquam arguit infirmitatem, præsertim si enormis sit. *Id namq́, lib. 1. huj. part. demonstratum dedimus. Et attendendam hanc esse cit. Receß. Wormat. de anno* 1495. *monent tit.* Die Poen deren / so aus Hitze oder Zorn schweren. *verb.* wo solches aus bewegter Hitze des Zorns / aus Trunckenheit / oder dergleichen zufäll unbedacht geschehe *&c.*

4. Nonnulli Ddres & rusticitatem admittunt hoc in delicto velut caussam mitigandi pœnam: id quod tamen admittendum non videtur. *Nam tolerandum in Christianâ Ecclesiâ non est, ut quis alleget ignorantiam, dicatq́, se ex rusticitate ignorasse, Deum esse ens summum & maximè colendum. Hæc enim ignorantia summam hominis arguit impietatem & merito ordinariâ pœnâ coercenda: id quod itidem lib. 1. huj. part. demonstratum dedimus.*

5. Si-

5. Signum infirmitatis est statim in ipso facto concomitans pœnitentia, quæ proinde quoque pœnam mitigat. *Nam superius demonstravimus, ex imbecillitate magis quàm vitio peccare eum, in qua sana mens statim rediens malum commissum ob oculos ponit. Quo in casu solent Ddres ita respondere:* **Es wolte dan die hohe Obrigkeit dem gefangenen / dahero das Jhme angeregte Gotteslästerliche reden / alsbald Leid gewesen / Gnade erzeigen ꝛc**

ARTIC. III.
DE
BLASPHEMIA JUDÆORUM IN MESSIAM NOSTRUM.

1. Blasphemiam in Salvatorem nostrum Judæi solent excusare tanquam minus injustam. Quæ caussa est, quare de eâdem hoc loco tractemus. *Dicunt enim, se non agnoscere eum verum Deum & proinde nec blasphemare; quemadmodum enim crimen læsæ Majestatis non committit, qui contumeliosum quid statuit in regem, cujus Jdictioni subjectus non est; ita nec se divinam Majestatem lædere in nostrum Salvatorem contumeliosas voces evomendo.*

2. Sed non dubitandum est, quin ordinariæ pœnæ subjiciendi sint. *Quemadmodum enim prætendens, se regem, quem læsit, non agnoscere, non liberatur ab ordinariâ pœnâ; si reverâ sub regis Jdictione sit: ita quoq; Judæos nullo modo hoc excusabit, si dicant nostrum Messiam non esse verum Deum; quia est.*

MEMBR. XXXVIII.
DE
PERJURIO.

1. Perjurium est delictum, quo quis agit id, ob quod, si à se fieret, Numinis iram sibi precatus est. *Nam juramentum nihil aliud est quàm invocatio æterni Numinis, ut omnem gratiam avertat, iram autem suam exerceat in jurantem, si agenda, ob quæ jurat, non egerit.*

2. Perjuri non videntur, quatenus tales, pœnæ subjiciendi. *Nam perjurium satis habet Deum ultorem, ut loquitur Imperator l. 2. C. de Reb. credit. definivimus enim perjurium qui id egit, ob quod, si ageret, Numinis iram sibi precatus est: qui autem ita invocat Deum usurpat nomen ipsius ad hoc, ut sibi fides tribuatur, quam non servans vanè usurpat. Minatur verò Deus se non impunitum relicturum esse eum, qui hoc fecerit. Exod. 20. v. 17. ut adeò rectè videatur dixisse Cicero lib. 2. de LL.* perjurii pœna divina exitium, humana dedecus violati Jurisjurandi esto. *Cùm ergo satis punitus sit qui iram Divinam & maledictionem in suam domum concitavit Zachar. 5. vers. 4. superflua videtur omnis reliqua pœna.*

3. Per-

3. Perjuri ergò si puniuntur, non ob perjurium, sed ob læsionem, quæ perjurium comitatur, pœnam patiuntur. *Sunt namq; multi homines impii pœnam æterni Numinis & futuros cruciatus infernales parvi facientes, modò defraudare alios possint. Quapropter horum nequitiæ occurrendum, inflictâ pœnâ, si mediante perjurio alios læserint.*

4. Pœna ordinaria in eos, qui suo perjurio alios læserunt, est amputatio digitorum. *Ordinat. Carol. art.* 107. *verb.* Welcher vor Richter oder gerichte einen gelehrten Meineyd schweret/ so derselbige Eyd zeitlich Guth antrifft/ das in des/ der also fälschlich geschworen hat/ Nutz kommen/ der ist zuförderst schuldig/ wo er das vermag/ solch fälschlich abgeschworen Guth dem verletzten wieder zukehren/ soll auch dazu verleumbd/ und aller Ehren entsetzt seyn/ Und nach dem im heiligen Reiche ein gemeiner Gebrauch ist/ solchen falschen Schwerern die zweene Finger/ damit sie geschworen haben/ abzuhawen/ dieselbe gemeine gewöhnliche leibesstraffe wollen wir auch nicht ändern. ꝛc.

5. Eadem pœna irrogatur quoque iis, qui cautionem juratam de non redeundo in territorium, unde relegati sunt, aut de non ulciscendo pœnam, quam germanicè Vrpheden appellamus, rupe-runt. *Et hoc fit propterea, quia unà lædunt Majestatem ejus cujus Jdictio est. Verba Ordinat. Carol. art.* 108. *hæc sunt:* So aber einer ein Vrphede mit Sachen/ darumb er das leben nicht verwircket hat/ fürsetzlich und freventlich verbreche/ der soll als ein Meineydiger mit abhauung der Hand oder Finger und andern/ wie in nechst obgemelten Articul berühret/ gestrafft werden. *Hanc ordinationem confirmat Augustus Elector p.* 4. *constit,* 48. *pr. his verbis:* Die so uff einen geschwornen Eyd verweiset/ und doch wissentlich wiederkommen/ sollen mit abhauung der zwey förder Finger/ damit sie geschworen/ anderweit verweiset werden. *Quæ verba Ddres Saxonici ita interpretantur, ut priores duorum digitorum articuli tantum resecandi sint, & si relegatio fuerit temporalis, ea in tot annos repetatur in quot antea irrogata erat. Solentq; ita pronunciare:* So wird Er wegen solches begangenen meineyds mit abhauung der förderglieder der beyden Finger/ damit Er geschworen/ billich gestrafft/ und des landes wiederumb auff drey Jahr lang verwiesen.

PARS PRIMA

Membri trigesimi octavi

DE AUGENTIBUS POENAM PERJURII ORDINARIAM.

1. Auget pœnam perjurii reiteratio, dum iis, qui ex provinciâ relegati contra juratoriam cautionem bis præstitam secundâ

vice deprehenduntur, fustigationis pœna cum comminatione gladii, si tertiâ vice redierint; iis, qui tertiâ vice deprehenduntur, gladii pœna infertur. *part. 4. constit.* 148.

PARS SECUNDA
Membri trigesimi octavi

DE MITIGANTIBUS POENAM PERJURII.

ARTIC. I.

DE PERJURIO QVOD EX IMBECILLITATE COMMITTITUR.

1. Multum prodest ad minuendam pœnam, si non ex vitio sed magis ex imbecillitate perjurium sit commissum. *Nam in hos propriè ordinaria pœna constituta est, qui dolo malo & ex proposito contra juramentum redeuntes Jdictionem violant.*

2. Liberatur ergò ab ordinariâ pœnâ, qui, ut debita exigeret, rediit in territorium, unde relegatus est. *Nam hic magis ex imbecillitate peccavit amore obtinendi debita sua, quàm animo violandi Jdictionem principis. Hinc pœna amputationis digitorum pro eâ vice ipsi remittitur, cum comminatione tamen, si redierit, in eum pœnam fustigationis tanquam secundâ vice peccantem statutum iri.*

3. Pariter remittitur ordinaria pœna, quando ob pericula latronum relegatus per territorium prohibitum transit. *Nam peccat ex imbecillitate resistendi necessitati. Dum mavult servare vitam quàm fidem juratam.*

4. Attendere etiam in remissione ordinariæ pœnæ paupertatem Ddres solent, si nimir. nullam aliam ob caussam relegatus redierit, quàm ut se suosque sustentare posset, deficientibus alimentis in exteris regionibus. *Nam & in hoc magis imbecillitas, quàm vitium principium peccandi existit.*

5. Simplicitas quoque perjurum excusat, si v. g. ob non satis intellectam vim juramenti relegatus redierit. *Nam imbecillitati & potentiæ malorum activæ imperfectæ annumeravimus suprà imprudentiam & simplicitatem.*

ARTIC. II.

DE PERJURIO SINE INJUSTA LÆSIONE COMMISSO.

1. Perjuro, qui suo perjurio neminem læsit, meritò remittenda est pœna. *Nam demonstravimus initio huj. membr. perjuria, quà talia, habere Deum ultorem, temporalibus autem à LLbus pœnis affici propter læsionem injustam, cum quâ conjuncta sunt.*

2. Me-

2. Meritò itaque parcitur ei, qui minus secundum statuta relegatus rediit. *Nam si relegatio non est facta secundum statuta, minus injustus est reditus relegati. Hinc si Reus sine prævia informatione & sententiâ JCtorum, quibus de jure respondendi potestas data est; præstitâ cautione relegatus fuerit, non ipsi à Ddribus Saxonicis pœna abscissionis digitorum dictatur. Nam D. Augustus p. 4. constit. 47. pr. jubet pœnam relegationis ex consilio prudentum infligi. verb:* daß Ihme mit oder ohne Staupenschlagen / die ewige / oder zeitliche Landesverweisung durch unsere Schöppenstüle zugesprochen wird / 2c.

ARTIC. III.

DE

RELEGATO QVI NONDUM ABIIT.

1. Videtur etiam ei pœna amputationis digitorum infligi non posse, qui ultra tempus in provinciâ, è quâ relegatus fuerat, commoratus est. *Nam p. 4. constit. elector. 48. pœna hæc solùm in eos statuta deprehenditur, qui contra præstitum juramentum redeunt. Hoc enim indicant verba Rubricæ,* und ein oder mehrmals wiederkommen / *repetita in textu, verb:* und doch wissentlich wiederkommen. *Unde Ddres moti loco pœnæ statuunt in eos, qui ultra tempus commorantur, ut habeantur pro iis, qui primâ vice redierunt, quo fit ut iterum redeuntes virgis cædantur.*

ARTIC. IV.

DE EO QVI DIGITOS AMPUTANDOS NON HABET.

1. Ex accidenti liberatur à ferendâ pœnâ qui articulos digitorum amputandos non habet. *Nam cùm LLatores præceperint, ut illi ipsi digiti, quibus juratum est præscinderentur, non audent Ddres defectu horum alios amputandos dictare.*

MEMBR. XXXIX.

DE

CRIMINE HÆRESEOS.

1. Crimen hæreseos videtur simile ei, quod committunt, qui movendo seditiones præsentem statum Reipubl. evertere nituntur & propterea Rei fiunt criminis læsæ Majestatis humanæ. *Videmur enim singulas species criminis læsæ Majest. Divinæ petere posse à speciebus læsæ Majestatis humanæ. Dictum verò est, quod hostilia tententur adversus Majestatem humanam duobus modis, vel concitando adversus eam seditiones in civitate vel hostibus externis favendo, & sese iisdem associando. Similiter Majestatem divinam hostiliter impugnare quis potest, dum vel hosti Dei & Ecclesiæ sese associat, & cum eo pactiones init;*

vel homines à cultu divino detinet, & ut nomen Dei veri profanent, aliosq; Deos quærant eosdem instigat. Hoc posterius qui facit propriè hæreticus est.

2. Definimus ergò hæreticum, qui dolo malo & ex vitio impietatis Ecclesiam Dei membrum illius existens turbat, persvasionibus suis homines à vero cultu avertendo & ad faciendum omne id, quod ex impietate provenit, ducendo. *Nam quod est seditiosus homo in Republ. hoc est hæreticus in Ecclesiâ: at nemo dicitur seditiosus, nisi qui, cùm civis sit, civitatem turbat & concitat cæteros cives, ut præsentem statum vel eum, penes quem est Majestas, impugnent. Conveniunt hæc cum sententiâ nostrorum Ddrum, qui tradunt Hæreticum non esse habendum eum, qui Mahumetanus, Ehtnicus vel Judæus est & nunquam indigena vel civis Ecclesiæ fuit; nec eum, qui errat circa interpretationem Scripturæ Sacræ, in puncto non concernente articulos fidei; nec eum qui sine pertinaciâ, blasphemiâ & seditione hoc facit. Ita namq; Lutherus Tom. 4. Jenens. germ. fol. 408. ait:* Man soll ja einen jeden glauben lassen/ was Er wolle: Glaubt Er unrecht / so hat Er gnung Straffe an ewigen Feuer in der Hölle/ warumb will man sie dan zeitlich martern / so fern sie am Glauben irren/ und nicht darneben aufrühriſch oder sonst der Obrigkeit wiederstreben. Mit der Schrifft und Gottes Wort sol man Ihnen wehren und wiederstreben/ mit Feuer wird man wenig außrichten. *Quapropter hæreticus pœnæ cuidam crudeli à magistratu subjiciendus non est, nisi ex vitio Impietatis & dolo malo Ecclesiam Dei membrum ipsius existens seditiosè turbet, homines, qui in Ecclesiâ sunt, à vero Dei cultu avertendo & ad impietatem omnem seducendo.*

3. Pœnâ in ejusmodi hæreticos jure Saxonico est, ut vivi comburantur. Landrecht. *libr. 2. artic. 13. Qui textus etiam consuetudine est approbatus. Et sanè si in blasphemos pœna gladii statuitur, longè gravior in hæreticos introducenda fuit: utpote cùm gravius peccet qui suis blasphemiis totam ecclesiam turbat, quàm qui ipse tantùm blasphemat. Deinde si æq; peccat qui in civitate movet seditiones & tumultus, ac qui hosti sese jungit; uterq; enim perduellionis reus jure Romano habetur: etiam is qui homines in Ecclesiâ à Deo avertit, & ut opera diaboli faciant, callidè seducit æq; puniendus est, ac qui cum diabolo pactum init & ex diabolo operatur. Cui pœnam ignis de consvetudine dictari notum est.*

4. *Hæc est heresis propriè dicta ejusq; pœna. Verùm cum magna sit nostri intellectûs imbecillitas, etiam in naturalibus, nedum divinis cognoscendis: fit, ut multa oriatur opinionum diversitas in credendis: cumq; nemo æq; veritatem quàm gloriam & ostentationem ingenii in quâdâ novâ opinione introducendâ eâq; defendendâ quærat: etiam mutua eaq; æterna & inextin-*

extinguibilia odia inter homines excitantur, ut pro defendendis suis opi-
nionibus ferarum in modum concurrant, cædibusq; sese absumant. Hinc
persecutiones illæ gravissimæ inter eos, qui Christi nomen profitentur. Pu-
dor! Cùm omnes deberent esse unum corpus in Christo & per caritatem
mutuam ostendere se Christianos esse; opera diaboli faciunt, errantes fra-
tres cruciatibus & crudelissimis suppliciis subiicientes. Si operatio & vi-
ta omnis Christianorum consistit in exercitio mutuæ caritatis: nemo autem
colens honestam amicitiam eam dissolvit, nisi videat, amicum esse ine-
mendabilem; imò dissolutâ amicitiâ ipsi nihilominus benè vult. Quid dicen-
dum erit de amicitiâ & caritate Christianorum fundatâ in Christo? Au-
dite ò Christiani, quid Aristoteles Ethnicus tradat lib. 9. Nicomach. cap.
3 Sed si eum in amicitiam receperit, ut virum bonum: malus autem
evaserit, aut evasisse videatur: utrum etiam nunc amandus est? an
hoc fieri non potest? siquidem non omnis res amabilis est, sed ea de-
mum, quæ bona est. Neque verò quisquam vitiosus est diligendus
neque diligi debet. Non enim oportet rerum malarum studio
atque amore teneri; neque improbi hominis similem effici. Suprà
autem dictum est, simili simile amicum esse. Vtrum igitur statim
discindendæ sunt amicitiæ? Annon cum omnibus, sed cum iis,
quorum improbitas insanabilis est? iis autem, qui corrigi possunt,
auxilium ferendum est, multò magis ad mores quàm ad fortunas &
facultates; quanto hoc melius amicitiæque convenientius est? Vi-
deatur autem is, qui sese à tali amico disjungit, nihil absurdi facere.
Non enim huic aut tali amicus erat Quoniam igitur eum immu-
tatum restituere ac servare non potest, sese ab eo semovet ac segre-
gat. *Nos, qui in Christum baptizati sumus, omnes sumus in Christo unum*
& ex Christo opera caritatis invicem exercere debemus. Desinit quis ex
numero fratrum nostrorum esse amabilis opinionem fovens, quæ cum fide
in Christum pugnat. Quid faciendum? discindenda non modo statim e-
rit Christiana amicitia, sed diabolica odia erunt fovenda, cruciatus inge-
rendi, quos ne quidem Nero vel Domitianus in Christianos exercuit? Ne-
quaquam ò Christiani respondet Ethnicus: iis, qui corrigi possunt, feren-
dum est auxilium; insanabiles qui deprehenduntur sunt deserendi, & ab
his segregatio facienda, qui immutati restitui ac servari non possunt.
Quòd si ergò vel ex solo lumine naturæ procedentes utimur Christi
doctrinâ velut hypothesi quâdam; cernere possumus, eos, qui non
sunt blasphemi nec hostes Christi, sed erroneas tantùm fovent opi-
niones circa interpretationem Scripturæ Sacræ & credenda, prius
placidè admonendos esse: quòd si non resipuerint, vitandos & ex-
communicandos, ne bonos inficiant, sed verecundiæ pudore suffu-

si resipiscant, &ad membra, à quibus sejuncti sunt, redeant. *Adeoq; ut nostrorum Theologorum Gerhardi in Loc. de Magistrat. politic. num. 317. & seqq. Balduini in disputat. de hæretic. ferendis non aufferendis & cumprimis B. Lutheri citat. tom. 4. Jenens. german. doctrinæ inhæream vel me Philosophia ducit. Ut maximè mirer, homines Christianos legentes illud Pauli ad Tit. 3. vers. 10.* Hæreticum hominem, post unam & alteram correptionem devita, sciens, quia subversus est, qui ejusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio judicio condemnatus, *si audiant quem secedere ab opinione, quam illi de fide habent, statim clamitent, ure, seca, tolle!*

5. Ex hisce discimus, duo esse hæreticorum genera, quorum alterum tendit ad omnem pietatem tollendam ad blasphemandum & tumultus in Ecclesiâ Christi adversus Caput Christum & unionem in Christo concitandos; alterum verò deviare in interpretatione Scripturæ S. faciendâ, prava dogmata in occulto fovere, & sine blasphemiâ aut manifestâ malitiâ aliter quàm in particulari Ecclesiâ docetur, credere. Hoc corrigendum, aut si in emendabile sit, devitandum; illud tanquam blasphemum & hostile in Deum & Ecclesiam pœnæ ignis vel gladii à magistratu subjiciendum esse.

MEMBR. XL.

DE CRIMINE SORTILEGII.

1. *Sortilegi & malefici dicuntur, qui adhibitâ diabolicâ ope quod præter cursum naturæ est perficere student.*

PARS PRIMA
Membri quadragesimi

DE VARIIS GENERIBUS MALEFICORUM.

1. Varia genera maleficorum tradi solent à Doctoribus. *Alios enim vocant incantatores & exorcistas, qui adhibitis carminibus & imprecationibus vel etiam characteribus quid efficere conantur; alios præstigiatores, qui hominibus illudunt ponendo ob oculos conspicienda quæ non sunt; alios haruspices, qui adhibitâ arte diabolicâ hominibus futura prædicunt; it. veneficos, qui pharmacis diabolicâ arte præparatis hominibus bestiisq; nocent; it. Lamias, sagas, Striges, quæ variis modis ope diabolicâ nocent hominibus, libidinemq; cum eo exercent. &c.*

2. *Nos, intuitu pœnarum, quatenus hæ diversimodè infligendæ sunt, species hujus delicti considerabimus, ita procedendo.* Omnis qui se sociat diabolo vel se totum illi dedit vel ope & auxilio illius sine deditione factâ utitur. Qui se totum diabolo mancipat id facit mediante conventione vel expressâ vel tacitâ.

3. Qui

3. Qui mediante pactione sese diabolo mancipat rursus id facit vel nocendi animo vel non nocendi. Qui prævia pactione cum diabolo hominibus nocet, pœnæ ignis sine dubio subjiciendus est. *Nam hic velut Dei hominumq; & communis salutis hostis meritò adhibito crudelissimo supplicio è medio tolli debet. Hinc Ordinat. Carol. art. 109. ita statuit:* So iemand den Leuthen durch Zauberey schaden oder nachtheil zugefüget/ soll man ihn straffen von Leben zum todte/ und man soll solche Straffe mit den Feuer thuen. *Hanc ignis pœnam jubet SRmus Elector Augustus part. 4. constit. 2. omni ei infligi, qui pactione initâ cum diabolo commercium cum eodem habet & conversatur, licet hactenus nemini nocuerit: verba enim dictæ constitutionis hæc sunt:* So iemand in vergessung seines Christlichen Glaubens mit dem Teuffel Verbündniß auffrichtet/ umbgehet/ oder zu schaffen hat/ das dieselbe Persohn/ ob sie gleich mit Zauberey niemand schaden zu gefüget/ mit dem Feuer vom Leben zum Todte gerichtet und gestraffet werden soll. *Et id quidem non sine causâ. Nam fœditas hujus delicti, ob quod in delinquentem sæviendum est, non æq; in animo nocendi hominibus, quàm in hoc consistit, quòd quis diabolo sese mancipans fiat hostis Dei & salutis humanæ, & ita crimen læsæ Majestatis Divinæ in extremo gradu horrendum committat. Quemadmodum ergo perduellis, licet nondum cuiquam civium nocuerit, pariter ac is, qui nocuit, punitur; ita quoq; qui ineundo fœdus cum Dei hominumq; hoste infensissimo seq; illi mancipando suum animum hostilem declarat, licet ex accidenti nondum nocuerit, gravissimâ illâ ignis pœnâ nihil ominus afficiendus est.*

4. Tacitè sese mancipat & dedit diabolo persona, quæ nefandam cum eo libidinem exercet, ac propterea, licet expressum pactum cum diabolo non præcesserit, ignis pœnæ subjicitur. *Nam præterquam, quòd hoc ipsum species quædam sodomiæ est, etiam tale est factum, quod satis indicat, delinquentem sese dedidisse & mancipasse diabolo: corpus enim suum præbet huic immundo spiritui instrumentum libidinis.*

5. Qui sese diabolo mediante pactione non mancipârunt, utuntur tamen artibus diabolicis, hi vel conversantur cum eo vel non conversantur. Vtrique has artes tractant vel nocendi vel non nocendi gratiâ.

6. Qui ergò sese diabolo mediante pactione non quidem dedidit, artibus tamen diabolicis, quas vel ab ipso dæmone vel ab alio mago didicit, damnum infert, gladio feriri jubetur ab Electore. *p. 4. constit. 2. §. 2. verb.* So aber ausserhalb solcher Verbündniß iemand mit Zauberey schaden thut/ derselbe sey groß oder geringe/ so soll der Zaube-

Zauberer Mann oder Weibesperson mit dem Schwerd gestrafft werden. *Nam jus civile & in eos, qui malis artibus Elementa turbant, aut vitam insontium labefactant, aut diris & devotionibus inimicos suos conficiunt, capitalem pœnam statuere videtur, quando Imperator l. multi 6. C. de Maleficis & Mathemat. dicit: hos feralis pestis absumat. Quamvis autem Constitutio Carol. artic. 109. omnes, qui artibus diabolicis nocent hominibus,* so den Leuthen durch Zauberey schaden oder nachtheil zugefüget/ *jubeat vivos comburi: quia tamen pœna ordinaria infertur crimini propriè dicto & perfecto; id de sortilegio perfecto intelligendum est, quale est quod committit, qui pactionem cum diabolo fecit.*

7. Qui non nocendi gratiâ nec prævià cum diabolo pactione artes diabolicas tractat vel id facit conversando & colloquendo cum diabolo vel sine conversatione cum ipso. Conversantes cum diabolo pœnâ gladii affici solent. *part. 4. constit. 2. §. fin. verb.* daß auch die/ so sich unterstehen aus des Teuffelskunst war zu sagen/ oder mit dem Teuffel durch Cristallen oder andere wege Gespräche/ oder dergleichen Gemeinschafft zu halten/ und sich von ihme beschehener oder zukünfftiger dinge Bericht und Erforschung zu erholen/ mit dem Schwerd vom leben sollen gerichtet und gestraffet werden. *Nam quemadmodum cum hoste Reipubl. conversatus & amicitiam colens hostis & perduellis habetur; ita & erga Deum hostili animo censetur esse qui cum diabolo hoste Dei & hominum conversatur & colloquia miscet. Quin ipse Deus omnes hariolos & incantatores abominatur jubetq́; eos, in quibus divinationis fuerit spiritus, lapidibus obrui Levit. 20. vers. 27. Deuter 18. v. 10. & seq. Jus quoq́; civile idem videtur statuere l. nemo 5. C. de Malef. & Mathemat.*

8. Qui sine conversatione cum diabolo tractant artes diabolicas vel ut futura prædicendo, aut morbos curando aut fures indicando quid lucrentur, vel ut thesauros inveniant, videntur à pœnâ absolvi *l. eorum 4. verb. nullis verò C. de Malefic.* hodiè verò apud nos arbitrariâ carceris relegationis vel fustigationis puniuntur. *Hic etiam adjicere solent Ddres, ut antequam relegentur vel in carcerem conjiciantur tradantur ministris Ecclesiæ informandi & commonefaciendi, quo à superstitionibus suis desistant.*

PARS SECUNDA
Membri quadragesimi
DE
AUGENTIBUS POENAM MALEFICORUM.

1. Nihil videtur esse quod pœnas singulis speciebus determinatas augeat. *Nam reiteratio & magnitudo damni illati in hoc delicto non attenduntur, quia malefici non æq́; quatenus nocuerunt puniuntur.*

tur, quàm quatenus vel diabolo sese dediderunt vel cum ipso conversati sunt nocendi vel non nocendi gratiâ. Quemadmodum nec in pœnâ perduellionis ad damnum illatum, sed ad hostilem animum respicitur.

PARS TERTIA
Membri quadragesimi
DE MINUENTIBUS POENAM MALEFICORUM.
ARTIC. I.
DE CAUSSA EFFICIENTE DUBIA.

1. Videtur dubitandum, an ulla saga pœnâ ignis affici debeat, si ponas, eas tandem igne puniendas, quæ vel nocuerunt vel Sathanicam sodomiam commiserunt, vel in monte Bructero aut alibi cum diabolo conversatæ sunt. *Nam quod attinet conversationem in Bructero & venereos congressus, videntur hæc omnia consistere in phantasiâ à diabolo excitatâ ad repræsentandum homini velut per somnium ejusmodi actus. Imagines enim diabolus sagis imprimendo eas decipit. Quemadmodum ergò somnians, se cum jumento rem habere, non potest dici caussa efficiens peccati sodomitici: ita nec in quo diabolus excitat phantasiam, ut imaginem coitus cum ipso repræsentet. Videntur etiam vermiculi non ex coitu diaboli nati, quos sagæ se generare concipiunt, sed itidem falsa entia gignentia falsos conceptus in phantasiâ: quemadmodum febricitans vermem concipit, qui non est. Nullius porrò damni quod magicis artibus infertur sagæ videntur esse caussæ efficientes. Nam instrumenta, quibus utuntur sunt vel substantiæ immobiles seu entia mathematica, characteres nim., quæ nec ad motum excitari possunt nec habilia sunt ad movendum alia; vel tales substantiæ quibus vis movendi ea, quæ producuntur, non inest: plerumq; enim cum re motâ non simul sunt; at nihil movet naturaliter aliud, nisi quod cum re motâ simul est. Ut adeò omne motûs principium diabolo, nullum ipsis sagis inesse videatur.*

2. Verùm, licet nonnulli sint, qui his argumentis vel etiam levioribus & non satis eruditis ducti seriò persvasum habeant, sagis parcendum esse: re tamen penitius inspectâ sagæ reverâ hominibus nocent suis artibus&, quantum in ipsis, etiam conversantur cum dæmone sodomiticumque peccatum committunt. *Nam ponas diabolum reverà non exercere actum venereum cum sagis, aut eas reverà non ducere in Bructerum (De quâ re nemo nisi stolidè philosophabitur: nec enim sapientem decet lusus & ineptias diabolicas speculari & in caussas earum inquirere, cùm sit spiritus longâ quidem experientiâ instructus, sed insipientissimus, & callidus quidem, sed imprudentissimus: id quod ex con-*

versatione. quam cum sagis tractat, sufficienter apparet) per se tamen, & quantum in ipsis, cum diabolo conversantur & congressus venereos patiuntur: & ita per se caussæ efficientes hujus delicti sunt, ex accidenti non. (Posito, non tamen concesso, mera esse phantasmata merosq; lusus.) Hoc verò ridiculum est, negare, lamias esse caussas efficientes damnorum propterea, quòd utantur instrumentis ad movendum ineptis. (v. g. si sub limine domûs, cujus habitator lædendus est, sepeliant characteres vel etiam crines, aut etiamsi utantur certis carminibus.) Nam quis negabit mandantem, licet nihil operetur, quàm quòd mandet & consentiat in delictum, reverà pro caussâ efficiente delicti habendum: cùm insit ei principium excitans mandatarium ad motum? At nonne par est ratio, si sagæ pactionem ineunt cum dœmone? cùm enim dæmon sine sagarum consensu damna ejusmodi, quæ volentibus & consentientibus his potest, hominibus ipsis vel bonis eorundem inferre nequeat: (jamdudum enim universum periisset genus humanum, si sine speciali Dei vel etiam hominum voluntate pro suo lubitu nocere dæmon posset; quia imprudens est spiritus ad nihil tendens quod salutare est: callidus tamen & ad media nocendi invenienda sagacissimus, si lædere permissum sit) quis non videt, sagas paciscentes cum dæmone & consentientes, imò quantum in se est, ridiculè tamen, ut ludibrio diabolo sint, operando & incassum sese macerantes pro effectu producendo, caussas efficientes malorum esse? Hinc testatur experientia, quam suggerit confessio sagarum, diabolos anxiè modo blanditiis & persuasionibus, promissisq;, modò minis niti consensum earum impetrare. Quibus probè perpensis, satis perspicuè apparet, sagas principium nocendi suo consensu diabolo existere & caussam efficientem proximam & immediatam esse: excitantur quippe à damno ad consensum diabolo præbendum ut noceat, & ad concurrendum operando, quantum in ipsis est.

3. Cùm ergò consentiendo dæmoni & ipsi quasi nocendi potestatem tribuendo, lamiæ peccent, hoc verò obscurum sit, cùm talia clandestinè fiant, judici difficile redditur in caussam efficientem inquirere. *Quomodo enim de corpore delicti i. e. de pactione cum diabolo & de coitu cum eodem commisso, vel conversatione cum ipso habitâ constabit? An singulare erit in crimine maleficorum, ut ex solâ suâ confessione sint puniendi? Sed hoc admodum periculosum est in pœnâ tam horrendâ infligendâ. Sanè prudentis judicis est omnes circumstantias probè perpendere, omniaq; signa in summam colligere, ut ad proprium, quod cum sagâ simpliciter convertitur, perveniat. Hoc pacto enim firmissimas præsumptiones nos consequi, demonstrabitur infrà in materia præsumptionum: v. g. si Reus cum aliis magis semper conversatus sit, hoc signum est eum esse maleficum: pares enim cum paribus facilimè congregan-*

tur;

tur: *sed non est firmum, quia non est proprium: neq; enim simpliciter cum malefico convertitur, ut possis dicere, omnem eum, qui conversatur cum magis esse magum: plura ergò ejusmodi signa colligenda in summam sunt, donec venias ad proprium malefici, seu id quod cum eo simpliciter convertitur. v. g. repertam esse in arcâ ipsius obligationem seu chirographum, quo sese obstrinxerit diabolo reus: eum esse hactenus conversatum cum maleficis & mathematicis: edidisse operationes, quas homo sibi relictus & sine ope spiritûs maligni perficere nequit: lachrymari non posse: recitasse carmina & imprecationes: omnes, cum quibus rixatus hactenus est, cruciatibus dæmoniacis subjectos fuisse: deprehensum fuisse in angulo colloqui & cum quo loqueretur neminem visum; confessionem ipsius congruere cum aliis, quas malefici & sagæ edere solent. Hæc inquam si simul sumas, accipies proprium, quod nulli alii quàm malefico inest & propterea simpliciter & universaliter cum eo convertitur. Verùm hæc hujus loci propriè non sunt: obiter tamen tradenda fuere, ut sciretur, quomodo judex de causâ efficiente hoc delicto certior reddi possit, licet de corpore delicti non constet. Ne fortasse hîc incidamus in opinionem: mitigandam in hoc crimine semper esse pœnam, cùm de corpore delicti nullus judex satis certus existere queat.*

ARTIC. II.
DE HIS QVI EX INFIRMITATE QVADAM MALEFICI REDDUNTUR.

1. Sunt nonnulli, qui ducti intempestivâ erga sexum fæmininum misericordiâ, putant, vetulis deceptis à dæmone pœnam mitigandam esse. *Cùm enim sexus fæmininus aliàs dolis sit expositus & facilè circumveniri possit futura non satis perpendens: tum vel maximè inhabem esse ad resistendum calliditati mali dæmonis. Verùm quia diabolus in hominem nihil vi tentare potest, sed cogitur expectare consensũ illius & pactionem: necesse est mulierem, quæ tentata à diabolo vel à sagis id ministris verbi divini non indicat, nec consilium occurrendi tentationibus diabolicis petit, extremè malitiosam esse, nec ex infirmitate, sed ex impietate audaciam congrediendi cum diabolo plusquam virilem addente peccare.*

2. Ex infirmitate autem peccant impuberes seducti à parentibus. *Nam hi tantum prudentiæ non habent, ut de pactionis cum diabolo sive expressæ sive tacitæ fœditate judicium facere possint. Quapropter in hisce tentatur potius conversio, ut puerorum more castigati ad saniorem mentem redeant.*

ARTIC. III.

De

MALEFICIS POENITENTIBUS.

1. Rarò contingit, maleficos & sagas ultrò, & antequam in eos inquiritur, pœnitentiam agere. *Nam cùm extremâ impietate laborent & in diaboli sint potestate: difficile est elabi.*

2. Quapropter iis, qui Ministris verbi divini delictum fatentur, & consilium redeundi in viam, pactoque cum diabolo inito renunciandi petunt, parcendum videtur. *Nam cùm non intervenientibus totius Ecclesiæ precibus vix detur facultas elabendi: sequitur, si hæ sine metu pœnæ publicæ subeundæ impetrari nequeant, multos in delicto permansuros, quàm veniam quæsituros esse. Quapropter suaderem, ut ne quidem pœna corporis afflictiva inferatur pœnitentib9, si nondum hominib. nocuerint, & damnorum illatorum multitudo non exegerit aliquod supplicium. Quòd si verò privatim saga ausa sit renunciare diabolo, licet nocuerit hominibus, non tamen ignis sed gladii tantùm pœnam Ddres eidem dictitant.*

MEMBR. XLI.

De

VI PUBLICA ET PRIVATA.

1. Crimen vis publicæ privatæque consistit in hostilitate quam quis in alterum statuit. Quam ob caussam hunc in locum tractatum hujus delicti differre volui. *Nam uti crimen læsæ Majestatis divinæ & humanæ consistit in hostilitate erga Deum & Imperatorem: ita vis publica & privata in hostilitate erga quemcunq; alium.*

2. *Posito quòd essentia hujus criminis consistat in actione quâdam hostili erga alterum, in investigandis hujus delicti speciebus facilè erit progredi.*

PARS PRIMA

Membri quadragesimi primi

De

SPECIEBUS HUJUS CRIMINIS.

1. Hostiliter erga alterum agit vel qui id in alterum statuit quod hostis solet, vel qui non modò hoc agit, sed etiam se hostem alterius declarat pacique renunciat. *Nam potest quis in alterum statuere hostilia ex affectu quodam & subitò commotus, licet in statu illo, in quo qui hostes sunt versantur, esse nolit.*

2. Qui se hostem alterius declarat; & negotium, quod coram magistratu transigendum erat suscipit bello privato finire, incidit in crimen fractæ pacis publicæ.

3. Qui verò se hostem alterius non declarat, nec in eo statu cum eo esse cupit, in quo sunt qui bella publica gerunt, interim tamen tale quippiá agit erga alterum, quod hostis erga hostem in bello, vim dicitur committere, eamque vel publicam, si mediantibus armis id facit; vel privatam, si sine armis.

ARTIC. I.
DE
VI PUBLICA.

1. Vis publica dicitur id, quod mediantibus armis hostiliter in alterum statuitur.

2. Quapropter tot sunt genera vis publicæ, quot & quam varia sunt quæ hostis in hostem statuit. *v.g. hostis adversus hostem,* 1. *bellum meditatur,* 2. *colligit homines,* 3. *se armat,* 4. *aggreditur hostem vel apertè vel per insidias,* 5. *obsidet eum,* 6. *Castellum ejus expugnat, muros transcendit,* 7. *invadit civitatem vel regionem ejus & homines spoliat.* 8. *de possessione ejicit victos,* 9. *incendiis persequitur,* 10. *occidit,* 11. *occisis vel aliàs mortuis hostibus sepulturam denegat.* 12. *victos non occisos captivos ducit, vincit, carceribus includit,* 13. *Virgines, puerosq; rapit, violenter stuprat,* 14. *vectigalibus & tributis miseros onerat,* 15. *ad pacta iniqua ineunda eos cogit, & ut patiantur fieri quod contra jus & fas est. Hæc si privatis applicaverimus, quàm varia sint genera vis publicæ, facilè perspicere poterimus.*

3. Primò diximus hostile esse meditari bellum: unde colligimus, privatum, qui bellum meditatur, & armis reposcit quod per judicem reposcere debebat, vim publicam committere. *Sic etiam qui dolo malo facit, quò minus judicia tutò exerceantur, dicitur vim facere. l. 10. pr. ff. ad L. Jul. de vi publ.*

4. Committit 2. vim publicam, qui homines vis faciendæ gratiâ congregat. *l. 3. pr. ff. eod. l. ult. C. eod. Nam quoad hoc imitatur hostem exercitum conscribentem.*

5. Qui arma, tela domi suæ agrove in villâ præter usum venationis vel itineris vel navigationis cogit itidem vim publicam committere dicitur. *l. 1. ff. eod. Nam qui nullam caussam allegare potest, quare tot arma habeat, privatum aliquod bellum in alterum parat, facitq; aliquid hostile. Nam hostes sibi arma parant & hisce sese accingunt.* Vnde & quivis, qui in publico arma non tuendæ salutis suæ caussâ tenet, reus habetur hujus criminis. *l. in eadem 3. §. eadem 2. & l. Qui dolo 10. pr. verb. item qui l. penult. §. ult: ff. eod. Arma autem nil aliud sunt, quam instrumenta adhoc, ut hominib. vi noceatur, compara-*

ta. Quâ de causâ armatus dicitur non tantùm qui tela habet, sed etiam quid aliud, quod nocere potest. l. armatos. 9. & l. penult. §. 1. ff. eod.

6. Quartò vim publicam committit qui alterum telo vel sclopeto aggreditur aut viam obsidet. Hinc descendit crimen obsessionis itinerum, der verwegelagerung. *Si quis viam vel angiportum aut alium ad invadendos prætereuntes oportunum locum in urbe obsidet, ut quem adoriatur, verberet aut pulset. Hoc autem crimen ad vim pertinet, quia solet omnis hostis suum hostem vel armis apertè aggredi vel per insidias. Pœna obsessionis viarum ex Constitut. Electorali part. 4. constit. 13. hæc est, ut, si obsessor quem leviter vulneraverit, carcere puniatur vel ad tempus relegetur; sin verò graviter vulneraverit, manus ipsi amputetur vel fustigetur.*

7. Quintò vis publica est, quando quis congregatis armatis aliquem in suâ domo aut villâ obsidet. *Hoc enim actus quidam est, quem hostis in hostem exercet.*

8. Sextò, si quis villas expugnat adhibitis armatis hominibus vim publicam exercere dicitur. *l. 3. §. in eadem 2. ff. eod. Et in hunc statuitur jure civili pœna, ut capite plectatur. l. penult. pr. ff. eod. Nam expugnatio ejus, in quo quis securus degere nititur, actus maximè hostilis est. Hûc referri potest & is, qui muros hostiliter transcendit; hic enim in urbe, quæ caput est imperii, crimen læsæ Majestatis, in opidis & municipiis vim publicam committit.*

9. Septimò vi publicæ annumeratur, si quis cum telis & armis invadens alterius domum bona ipsius rapiat. *d. l. 3. §. in eadem 2. fin.*

10. Octavò L. Juliâ de vi publicâ tenetur, qui hominibus armatis possessorem domo agrove suo, aut navi suâ dejicit. *l. 3. §. ult. ff. eod. Nam hostilis actus est alterum de possessione armis dejicere.*

11. Nonò qui congregatis hominibus incendium facit vis publicæ reus est. *l. qui cœtu 5. pr. ff. eod. item*, qui ex incendio quid rapit. *l. 3. §. 3. ff. eod. it.* qui in incendio cum gladio aut telo rapiendi causâ est, vel prohibendi dominum res suas servare. *d. l. 3. §. sed & qui 5.*

12. Decimò de vi tenetur, qui alteri infert certamen in quo homo occiditur. *Hunc capitali supplicio afficiendum vult Constantinus l. Quoniam 6. C. h.*

13. Vis publica undecimò est, si quis fecerit quo minus sepeliatur, quò magis funus diripiatur, distrahatur. *l. 5. pr. ff. eod. Nam actus maximè hostilis est sepulturam denegare.*

14. Duo-

14. *Duodecimò de vi publicâ tenetur qui hominem includit, in carcere vinculisq́ detinet. d. l. 5. pr. l. 8. ff. eod. l. 3. C. eod.*

15. Vis publicæ species quoque est crimen Raptûs, si quis fœminam honestam libidinis satiandæ caussâ rapiat, abducat. *l. 3. C. eod.* Cujus pœna est supplicium capitis. *l. 5. ff. 2. ff. eod. Prohibet quoq́ imperator l. unic. C. de Raptu virg. raptori nubere: neq́ enim ullo modo illi favendum est, qui hostili more in Republ. matrimonium studet sibi conjungere. Huc etiam referri potest omnis violenta stupratio l. 3. §. præterea 4. ff. eod. Nam & hic actus talis est, quem hostis in hostem statuere solet.*

16. Decimoquartò tenetur & L. Jul. de vi publicâ qui nova vestigalia exercet. *l. ult. ff. eod. Nam hostilis actus est nova extorquere vectigalia.*

17. Tandem & vim publicam committunt qui per vim aliquem sibi obligant. *l. 5. in fin. pr. l. 10. pr. verb. qui ludos &c. ff. eod.*

18. Pœna ordinaria, quam L. Julia vim publicam facientibus imposuit, est aquæ & ignis interdictio. *l. 10. §. ult. ff. eod.* Hodiè autem pœna arbitraria est, *soletq́ judex si vis non in crimen fractæ pacis vel aliud delictum publicum, latrocinium, rapinam, homicidium, incendium &c. incidit, ei, qui de vi publicâ convincitur, pœnam carceris, relegationis, fustigationis vel amputationis manûs cum perpetuâ relegatione dictare, pro ratione variarum circumstantiarum.*

ARTIC. II.

DE

VI PRIVATA.

1. Ad vim privatam pertinent quæcunque hostilia, quæ sine armis fiunt. *Nam hoc ipso differt vis publica à privatâ, quod illa fiat armis, hæc sine armis.* Pœna jure civili huic delicto constituta est publicatio tertiæ partis bonorum. *l. 1. ff. ad L. Jul. de vi priv.*

2. Qui ergò præeligit bellum & propriâ vi reposcit quod per judicem debebat, siquidem sine armis faciat, vim privatam committit. *Nam vis non tantùm est, quando quis homines vulnerat, sed etiam quandocunq́ quis bello privato exigit quod per judicem petere debebat. Pœna ex decreto D. Marci est præter infamiam & publicationem tertiæ partis bonorum, juris crediti amissio l. penult. & ult. ff. ad L. Jul. de vi priv.*

3. Tenetur & L. Jul. de vi privatâ qui convocatis hominibus non armatis vim facit, quò quis verberetur, pulsetur, aut quò minus quis in jus producatur. *l. 2. & 4. ff. eod. l. 4. C. eod* it. qui convocati sunt. *Omnes namq́ hi sine armis faciunt id, quod hostis in hostem facere solet.*

4. Item si quis aliquem dejecit ex agro suo hominibus congregatis sine armis, vis privatæ postulari potest. *l. 5. ff. eod. it.* si ex bonis alterius per injuriam quid auffert. *l. 3. §. 2. ff. eod*

ARTIC. III.
DE
CRIMINE FRACTÆ PACIS PUBLICÆ.

1. Crimen fractæ pacis publicæ à vi publicâ distinguo, quòd vis publica consistat in actu quodam hostili, crimen fractæ pacis in hoc, quòd quis se hostem alterius declaret, & sub specie justi belli nitatur quicquid velit in alterum statuere. *Nam constitutio de pace publicâ impugnat mores illos veterum,* da das Faust und Kolbenrecht im schwange gieng. *Tunc temporis enim solebant invicem inimicitias denunciare & lites armis finire. Qui mos ex barbarie mansit residuus. Et hoc videntur dicere velle Ddres, quando solliciti de differentiâ inter crimen fractæ pacis quâ à simplici vi publicâ distinguatur, nihil reperiunt, nisi quòd dicant; crimen fractæ pacis publicæ consistere in hoc, ut vis publica, quæ armatâ manu & collectis hominibus fit, proficiscatur à vero dolo, atroce malitiâ, ex proposito & destinatâ offendendi voluntate, praecedente & communicato consilio de industriâ & datâ operâ* fürsetzlich / gefährlich / und frevenlich. *Scil. nihil aliud videntur Ddres velle innuere, quam crimen fractæ pacis provenire ex proposito suscipiendi bellum cum altero & declarandi se hostem alterius; cùm vis publica possit inferri sine hoc proposito. Nam hostilia in alterum statuere potest etiam is, qui se hostem alterius non profitetur. Rem autem ita, prout dixi, sese habere, indicant verba Constitut. Carol. VVormat. anno* 1521. Wir richten auff / ordnen und machen einen gemeinen Frieden durch das heilige Reich und Teutsche Nation in und mit Krafft dieses Briefes / also das von Zeit dieser verkündung niemands / von was würden standes oder wesens der sey / der ander befähden / bekriegen / berauben / fahen / überziehen / belägern / auch dazu durch sich selbst oder iemands anders von seinet wegen nicht dienen / noch auch einig Schlos / Städt / Märckt / Befestigung / Dörffer / Höff oder Weiler absteigen / oder ohn des andern Willen mit gewaltiger That frevenlich einnehmen / oder gefährlich mit Brand oder in andere wege dermassen beschädigen soll. ꝛc. Sondern wer zum andern zu sprechen vermeint / der soll solches thuen an den Enden und gerichten / da die Sache hievor oder itzt in der Ordnung des Cammergerichts zu austrag verthädingt seind oder künfftig würden / oder ordentlich hingehörten. Und darauff haben wir alle offne fehde und verwarnung durch das gantze Reich auffgehebt und abgethan. ꝛc. *Ex quibus satis manifestè patet, crimen fractæ pacis publicæ eum propriè commit-*

committere, qui more veterum bellum suscipit cum altero & sese hostem illius declarat, der sich des Faust und Kolbenrechts gebrauchet. *Hinc dubitatum est, an etiam à privatis, civibus & rusticis hoc crimen committi possit; quia vetustissimis temporibus nobiles, comites, barones ita bella sibi denunciare solebant: Unde etiam natus Ganerbinatus, cùm nobiles conficerent sibi arces munitas, in quibus cum familiis suis & rebus preciosioribus securi vivere & adversus invasores se defendere possent.*

2. *Pœna huic delicto constituta est Bannum Imperiale secum inferens delinquentibus hoc malum,* daß deroselben Leib und Guth allermänniglich erlaubet sey/und niemand daran freveln oder verhandeln könne oder möge. *& si deprehendantur, ut gladio feriantur. Receß. Imper. VVormat. sub Carol. V. anno* 1521. *tit.* die Poen aller friedbrecher/ *& præter pœnam hanc banni est etiam pecuniaria, nim.* 200. *marcarum auri puri, ut & amissio privilegiorum ab Imperatore concessorum constituta.*

ARTIC. IV.

DE CRIMINE DIFFIDATIONIS.

1. Diffidatio vox barbara, diffidare enim gallicè diffier, nihil aliud denotat quàm belli privati denunciationem. *Nam qui aliquem ad duellum provocant, dicere solent, je vous deffie, etiam si sint qui sub regibus bella gerentibus militent: sed si rex Galliæ denunciet bellum; vocatur hoc ipsum, declarer la guerre. Quo posito, diffidatores propriè sunt superiori cuidam subjecti qui alios ad duellum provocant.*

2. Quâ de caussâ non puto benè statui genus diffidationis esse minas. *Nam nullus provocans ad bellum vel duellum minari dicitur, nisi per accidens, si minas addat.*

3. Diffidatio itaque, quatenus in crimen incidit, est injusti belli ab eo, qui bellandi jus non habet, denunciatio. Bellandi jus non habere hoc in loco eum dicimus, qui magistratum habet, coram quo caussa, ob quam bellum suscipit, tractanda est.

4. Hisce positis rationem reddere possumus, quare diffidatio habeatur pro specie fractæ pacis publicæ. *Nam si pacem frangere,* ein Friedbrecher und Muthwilliger bevehder werden *est declarare se hostem alterius & eum subire statum, in quo sunt qui bella invicem gerunt, quis actus potest magis hoc significare, quàm diffidatio, id est, belli & extremarum inimicitiarum denunciatio? uti loquitur Zasius §. sic itaq; discretis. n.* 15. *Instit. de act. Ut ita non opus habeamus cum Dd ribus quærere, quare diffidatio habeatur pro specie criminis fractæ pacis, cùm tamen Constitutio de pace publicâ vim armatam & violentiam quandam requirat verb.* Mit gewaltiger That und gewehrter Hand. *Nam hostem*

quis se alterius vel declarat denunciando bellum vel armatâ manu eum invadendo & hostiliter tractando: utrumq́, ergò hoc incidit in crimen fractæ pacis, imò magis illud, quàm hoc, quò magis perspicuè quis verbis quàm facto animum declarare potest. Quapropter etiam pœna diffidatorum est eadem quæ fractæ pacis publicæ, *de quâ diximus artic. præced. num.* 2. nim. ut incidant in Bannum Imperiale. *Constit. de diffidatione de anno* 1521. & 1555. §. wir setzen/ & *sub tit.* die Poen aller Friedebrecher. *it.* ut deprehensi ceu pacis publicæ violatores gladio puniantur. *Ordinat. Carol. artic.* 128. & 129. *sub tit.* muthwillige befehdere. *verb.* welcher jemand wieder Recht und Billigkeit befehd/ den richtet man mit dem Schwerd vom leben zum Tode.

5. Diffidatio fit vel per literas vel per aliud signum, quo usitatè persecutio extrema vitæ & bonorum indicatur. *Nam imitatur diffidatio denunciationem, quam solent facere bella publica invicem suscipientes reges: hi enim vel per literas vel per aliud signum v. g. mittendo acinacem id faciunt. Sic diffidatores vel literas mittunt aut certo in loco ponunt, vel signa hostilia suspendunt, scopos nim. titiones, carbones, papyrum cum pulvere tormentario & similia, quæ vulgò* Brandzeichen *vocantur. Est & species denunciationis, si quis effundens minas sese recipiat ad loca suspecta profugiatq́, ad eos, à quibus opem & auxilium habiturus est. Nam hoc ipso facto bellum tacitè denunciatur.*

6. Quò quid pro diffidatione habeatur, requirunt Ddres nonnulli, qui in minis ponunt essentiam hujus delicti, ut minæ sint factæ tales, quæ alicui communioni vel universitati terrorem injiciant. *Rationes reddunt.* 1. *quòd minæ factæ privato communiter in praxi pro diffidatione haberi non soleant. v. g. si quis dicat alteri,* er wolle Ihm eine Kugel schencken. 2. *quòd hostilia denunciare propriè non pertineat ad unum aliquem, sed ad totum populum vel universitatem. l. Hostes* 24. *ff. de Captiv.* 3. *quòd Ordinat. Elector. tit.* muthwillige befehdere *habeantur verba in plurali* unsern Unterthanen und Verwanthen/ *quibus in plurali numero sumptis videtur universitas indicari. Verùm hujus opinionis caussa existit, quòd diffidationis genus sumant minas, & cùm videant, minas uni factas non facilè pro diffidatione posse haberi, facilius autem eas, quæ communioni terrorem injiciunt: deveniunt in hanc sententiam, diffidationem non fieri in unum aliquem, sed in communionem. Nos autem negamus, genus diffidationis esse minas, & loco hujus ponimus denunciationem: cumq́, denunciatio belli & inimicitiarum extremarum non modò communioni sed & uni fieri possit, præsertim tali, qui homines sibi adsociare & hostilia cum altero tractare valet, v. g. si nobilis nobili denunciet vitæ persecutionem,* Er wolle Ihn mit Schwerd und Pistolen verfol-

gen//

gen/ und solle zwischen Ihnen eine ewige Feindschafft seyn: Statuimus diffidationem etiam uni cuidam fieri posse. Pro resolutione verò argumentorum dicimus, minas factas communioni facilius pro diffidatione haberi posse, quàm quæ uni fiunt. Nam nemo facilè minatur integræ communioni, nisi talia in eam statuturus sit, quæ hostis publicus in eum cujus hostis est: minæ enim in unum sæpè ex subito iræ affectu sine proposito pro hoste eum habendi fiunt; at qui minatur communioni præsumitur consilium cepisse, quòd velit eam ut hostis persequi: magis enim ex odio provenit quod agit quàm ex irâ. Idq; hostium magis proprium est. Quæ caussa existit, quare minæ factæ communioni pro diffidatione habeantur, non item eæ, quæ uni fiunt. Quo ipso corruit ratio prima. Quod secundam attinet, dicimus, eam nihil probare: diffidatio enim est injusti belli denunciatio, adeoq; eò magis quid diffidatio dici debet, quò minus decet eos qui denunciant & quibus denunciatio fit bellum suscipere: ut adeò nihil ad rem faciat cit. l. 24. Ad tertiam rationem respondemus, nomina in plurali sumpta non denotare regulariter collectionem. Concludimus ergò, minas in unum factas non facilè arguere animum denunciandi bellum; magis autem eas quæ fiunt communioni. Quòd verò dicitur, minas uni factas pro diffidatione tunc haberi, si his unà incutiatur terror toti cuidam civitati vel oppido, v. g. si privati ædibus appendantur signa inflammationis; adeoq; firmiter statuendum, diffidationem esse minas, quibus terror communioni, opido, pago &c. incutitur; nihil ad rem facit. Nam quòd appendens alicujus privati ædibus signa inflammationis ut diffidator gladio puniatur; hujus caussa non est, quod unarum ædium incendio facto, incendium ac hostilia toti communitati sint expectanda: sed hæc ratio est, quia est denunciatio vera facta mediante signo, quod ostendit diffidatorem, ut hostem extrema tentantem, igni persecuturum alterum esse. Quare enim nec is, qui minatur verbis, er wolle Titio einen rothen Hahn auffs Hauß setzen/ toti civitati terrorem itidem incutientibus, aut etiam qui integræ civitati ita minatur, er wolle die Stadt anstecken/ ut diffidator gladio punitur? Cùm eum, qui villæ alicujus seorsim positæ, & cujus incendium ad alios serpere nequit, signa inflammationis apponit, gladio feriendum esse, dubitandum non sit. Nimirum essentia diffidationis non consistit in minis differentiam suam accipientibus ab eo, cui factæ sunt, sive sit unus quispiam sive integra communio, sed in verbis aut factis comprehendentibus denunciationem belli injusti. Quæstio autem in hoc posita est, quando minæ pro denunciatione habendæ sint, quando non. Videnturq; minæ factæ communioni ad diffidationem propius accedere, quàm quæ diriguntur in unum. Id quod in seqq. magis patebit.

7. Quid ergò differt diffidatio à minis? *Diffidatio est denunciatio belli injusti & prohibiti dissolutæq; pacis publicæ, quam Leges imperii inter omnes, qui sub Imperio sunt, servari volunt; quæ denunciatio actus quidam solennis est; quemadmodum enim certis solennitatibus adhibitis homines pacem facere solent; ita & pacem dissolvunt. Hinc Romani utebantur fecialibus certis ceremoniis adhibitis denunciationem facientibus. Nullæ ergò minæ pro diffidatione haberi debent, nisi accedat actus supplens quod ratione ceremoniarum deest. v. g. si quis minetur incendium & fugiat ad homines incendiarios eos conducens ut locent operam: quemadmodum pro denunciante bellum habetur rex, qui minatus se alterum regem ferro & flammâ persecuturum statim conducit milites, instruit exercitum &c. Et in summâ diffidatio in actu consistit simili ei, quo uti solent reges & supremæ Respublicæ ex edicto bellum gerentes, uti loquitur Livius lib. 31. nim. aut literæ scribuntur quibus bellum indicatur, aut mittitur caduceus, quemadmodum apud græcos, vel fecialis, velut apud Romanos, renuncians amicitiæ & societati, si quaintercessisset, mittendo hastam &c.*

8. Omnis diffidatio vel pura est vel conditionalis. *Nam & denunciatio belli, quam rex regi facit, alia pura alia conditionata est. Conditionatæ denunciationis exemplum est apud Livium lib.* 8. Eam se injuriam, nisi ab ipsis, qui fecerint, dematur, omni vi depulsuros esse. *Exemplum etiam est apud Euripidem, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:*

Vicina Theseus qui tenet regna sola
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sic amica faciet gens Erichtidûm tibi.
Hinc si probantur, tum refer retrò pedem.
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Jam mox ut arma pubis expectent meæ.

Pura denunciatio quæ specialiter Indictio vocabatur adhibebatur, si alter jam bellum intulisset aut quid commisisset quod puniendum erat. Pariter & diffidatio fit vel purè vel conditionaliter, **so fern man dieses oder ienes nicht abschaffen wurde.** Parit autem non modò pura sed & conditionalis diffidatio pœnam ordinariam. *Nec obstat, quòd conditionalis diffidatio non æq; terrorem incutiat ac pura. Nam diffidatio non gignit pœnam ob incussum terrorem, sed quia denunciatio quædam belli injusti est: dum diffidator non ordinariâ juris cognitione contentus, jus in manibus positum habet & spretâ magistratuum auctoritate, quasi nullum superiorem agnoscens bellum indicit.*

9. Quæritur, an provocans alterum ad duellum ut diffida-

tor

tor puniendus sit? *Respondemus, provocantem ad duellum in rei veritate diffidatorem esse, & posse quemlibet principem suo in principatu laudabiliter statuere, ut quilibet provocans ob commissam diffidationem gladio puniatur. Nam provocans contemptâ magistratûs auctoritate quod in judicio peragendum erat mavult privato bello decisum, subiens potius periculum mortis, quàm ut magistratui debitum honorem deferat. Sed quando nulla pœna expressè statuta est, cogitur judex in dictandâ pœnâ mitius procedere, quàm circa cæteros diffidatores. Nam diffidator propriè dictus omnem pacem rescindit & in statu hostili cum altero perseverare destinat: at duellum subeuntes faciunt hoc eo animo, ut factis tribus congressibus,* wann sie drey gänge gethan / *redeant in gratiam omni contentione finitâ & inimicitiâ sepultâ. Licet ergò duella subeuntes peccent in eo, quòd contemnant auctoritatem magistratûs & Judiciorum, hostilem tamen illum animum non habent, nec æq; pacem publicam turbant ac diffidatores propriè dicti, quos constitutio de diffidatione banno ac gladio punit.*

10. Diffidatores pœnitentiâ ducti & literas diffidatorias revocantes vel etiam signa inflammationis affixa tollentes mitius puniri solent, fustigatione nimirum vel relegatione perpetuâ. *Nam licet hæc pœnitentia non arguat, diffidatorem ex imbecillitate magis quàm vitio peccasse; sed potius pœnam metuisse: est tamen ejusmodi pœnitens mitius puniendus, quàm contumax & pertinax diffidator, qui nullam metuens pœnam in fractione pacis perseverat. Cui accedit, quòd Reipubl. intersit, omnibus modis turbatores pacis reduci in viam: quod non fiet, si sciant, se æq; punitum iri pœnitentes ac in proposito malo perseverantes: desperatio quippe faciet, ut omnia extrema tentent. Hinc meritò D. Augustus Elector. part. 4. constitut. 16. pœnæ mitigationem circa pœnitentes introduxit.*

11. Tandem & notare cogimur, diffidatorum complices & receptatores eâdem cum his pœnâ affici. *Receß. Imper. de anno 1555. Nam hi non tantùm caussa remota sed & proxima turbationis pacis publicæ sunt, & eo ipso suam hostilitatem æq; ac diffidatores declarant: quemadmodum qui hostibus suppetias ferunt. Hinc vocantur cit. loc. uti & Ordinat. provinc. Saxon.* Enthalter / Fürschüber / Beystânder. *Inde & ordinaria pœna afficiuntur qui alieno nomine vel ex mandato literas diffidatorias vel signa inflammationis affigunt. Stant namq; à partibus ejus, qui hostem se declarat, & hoc ipso quoque hostilem actum exercent. Quapropter his æq; ac diffidatoribus pœna gladii infligitur.*

CONCLUSIO
DICTORUM IN PARTE SECUNDA.

1. *Hactenus demonstravimus caussas eorum, quæ legibus statutis & hodiernâ consuetudine apud nos observantur circa justitiam universalem, quatenus ea communiter in omnibus imperiis & civitatibus introduci & conservari potest. Nam Resp. communiter subsistere solent in expellendis vitiis, se satis salvas reputantes, si morbis careant, licèt non pancraticè & athleticè valeant.*

2. Hæ caussæ curandi morbos societatum humanarum in omnibus Imperiis pro interpretatione legum de criminibus puniendis latarum facient. *Nam licet pœnæ sint diversæ & varient pro arbitrio legumlatorum: si tamen de caussâ puniendi constet, manet semper eadem ratio augendi & minuendi easdem. Quâ de re plura tradentur infrà de interpretatione.*

3. *Finito tractatu de Justitiâ Universali, quatenus hanc leges student in civitatibus conservare, antequam ad species Justitiæ particularis distributivam nimirum & correctivam accedamus, quidq; ad conservationem societatum humanarum conferant contemplemur; alterum illud quo omnis societas humana conservatur AMICITIAM nim. contemplari aggrediemur.*

FINIS.

PARTIS SECUNDÆ.

PARS

PARS TERTIA, DE AMICITIA.

LIB. I.

DE AMICITIA IN GENERE ET REQVISITIS PERFECTÆ AMICITIÆ.

CAP. I.

DE DIFFERENTIA AMICITIÆ ET JUSTITIÆ.

1.

DIximus part. præced. cùm de principiis injustitiæ universalis ageremus, omnem substantiam mobilem habere in se aliquod principium excitari solitum ad operandum ab aliquo bono vel vero vel apparenti; & cùm homo sit substantia quædam mobilis intellectualis, principium motuum & operationum hujus propriarum esse intellectum practicum, eumque vel judicio sano, quod mediante prudentiâ fit, instructum, vel hoc destitutum aut vitiis corruptum aut imbecillitatibus laborantem. Quæ hic iterum ponenda sunt, quò in contemplatione amicitiæ progredi possimus.

2. Quemadmodum ergò omnis substantia mobilis vel sibi vel alteri operatur, ita & homo. *Videtur namq; natura hujus universi suum bonum habere consistens in ordine quodam substantiarum mobilium vel ad se invicem vel ad unum aliquod operando tendentium. Similiter & homo substantia mobilis existens in se videtur habere principium, quo movetur & vel aliis operatur vel cum aliis ad unum aliquod operando tendit.*

3. Homo ergò vel sibi operatur vel alteri, & alteri quidem iterum dupliciter: vel enim in ipso est principium naturale excitatum à bono aliquo ad operandum alteri; vel verò ab extrinseco ad operandum excitatur & dirigitur. *Nam superius diximus, substantiis mobilibus accidere, ut vel proprium & naturale principium in iisdem moveat, vel ut moveantur ab extrinseco.*

4. Utrumque autem & alteri & sibi operari contingit duobus modis, vel per se vel per accidens. Per se dicitur sibi operari qui excitatus à proprio bono operatur; alteri autem per se operatur.

tur, qui excitatus à bono alteri proprio id facit. *v. g. qui emit panem, per se sibi, per accidens alteri operatur; quia excitatur ab hoc ad operandum, ut habeat panem quem edat; per accidens autem, cùm panem consequi nequeat, nisi venditori det precium, etiam operatur venditoris gratiâ. Pater autem probus per se operatur liberorum, per accidens sui gratiâ. Nam salus & bonum liberorum ipsum excitat ad operandum; & quia bonum liberorum quærere nequit, nisi & ipse salvus sit, per accidens quoq; sibi unà operatur.*

5. Hisce mediantibus videmur penetrare posse in differentiam Amicitiæ & justitiæ. *Nam utrâq; exercent homines operationes, quæ sunt alterius gratiâ. De amicitiâ hoc manifestum est; quia omnis amicus, quando ut amicus operatur, agit ea, quæ bona & salutaria sunt suo amico. Justitia verò universalis habitus existens ex omnibus virtutibus compositus ita à virtutibus simpliciter sumptis differt, quòd sit quiddam ad alterum, & videtur nil aliud esse, quam omnium virtutum erga alterum usus quidam. Justus etenim is est, qui virtutibus erga alterum uti potest; quia eum, qui suis virtutibus sibi salutaria operatur, privatim felicem & virtuosum dicimus, operantem autem aliis ex suis virtutibus Justum, seu cultorem Justitiæ universalis.* Atq; ob hanc caussam, *inquit Aristeles,* sola ex omnibus virtutibus justitia alienum videtur esse bonum, quia ad alterum refertur ac pertinet: quæ enim alteri salutaria sunt operatur, nimirum imperanti vel communioni. *Patet hoc etiam ex injustitiâ universali, de quâ quomodo eam studeant exstirpare Respubl. præced. part. disseruimus. Nam consistit hæc in vitiis, quatenus quis hisce in communionem & societatem & ita erga alterum utitur; avaritiâ, furando, latrocinando, rapiendo, lenocinium fœnus improbum exercendo; intemperantiâ, stuprum, adulterium, incestum, polygamiam committendo; iracundiâ homicidia, veneficia perpetrando, damnum injuriâ inferendo &c. injustitiâ particulari, inferendo injurias falsiq; crimen committendo &c. Quemadmodum ergò injustitia universalis, posita est in vitiis, quatenus erga alterum sunt; ita habitus huic contrarius justitia universalis consistit in virtutibus, quatenus ex hisce operamur erga communionem in quâ vivimus. Nos verò etiam initio Elementor. sumpsimus, duo esse, quæ omnem humanam societatem & in specie perfectissimam, civitatem nimirum, conservant,* Justitiam & Amicitiam. *Quo posito, erunt Justitia & Amicitia habitus, quibus homo communioni & partibus communionis benè operatur.*

6. Videtur verò Amicitia consistere in actionibus ejusmodi, quibus homines per se alteri per accidens sibi; Justitia verò in iis, quibus per se sibi per accidens alteri operantur: Utadeò ex usu virtu-

virtutum erga alterum differentiam Amicitiæ & Justitiæ petere liceat. *Id ita demonstrabimus: sumamus ex numero virtutum fortitudinem, & ponamus ob oculos fortem virum ex suâ virtute operantem: deprehendemus in hoc triplicem secundum hanc suam virtutem operationem: vel enim sibi tantùm, vel per se sibi per accidens alteri, vel per se alteri per accidens sibi operatur: sibi soli operatur, quando v.g. hunc aggrediuntur latrones in viâ publicâ, & is hosce fortiter propellit, it. si sit puella, cujus pudicitiam impurus homo vi tentat, resistens fortiter eidem: dicimus eam sibi ex fortitudine operatam esse. Ponamus autem, Titium esse in navi, quam aggrediuntur pyratæ, &, dum videt, se salvum esse non posse, nisi navis tota sit salva, fortiter pugnare pro defendendâ eâdem: dico, hunc per se sibi, per accidens alteri operari: excitatur quippe ad operandum suâ propriâ salute, quam, dum videt se consequi non posse, nisi tota navis salva sit, per accidens in salutem omnium, qui in navi sunt, operatur. Pariter si quis sit in civitate, quam aggreditur hostis & lege jubente fortiter esse pugnandum, clypeum non abjiciendum, aliâ enim ratione civitatem salvam esse non posse, stet in acie & strenuè pugnet, motus inde, quòd opinetur, nisi hoc fecerit, subsecuturum, quod lex prædixit, nim. perituram totam civitatem singulosq; in eadem, & sese suamq; familiam unà cum hisce: eum ex justitiâ operari dico. At si ponas Nisum in navi, quam aggrediuntur pyratæ, eumq;, dum videt Eurialum jam cinctum hostibus periturum esse nisi seipsum trucidandum iisdem objiciat, idq; ipsum faciat: sanè hunc omnes magis ex amicitiâ quàm justitiâ operatum fatebuntur. Quare verò? quia per se alterius gratiâ operatur: excitatur enim in Niso principium movens seu potentia activa salute Eviali, quam is tanquam ultimum suâ actione appetit.*

7. Amicitia bonum majus magisque civitatem conservans quàm justitia videtur esse. *Id primò approbant LLatores dialectico argumento: quando dicunt,* licet justitia exerceatur in civitatibus; desideratum tamen iri amicitiam; at ubi colitur amicitia, non multum desiderari justitiam. *Quæ etiam caussa est, quare studiosum juris & investigaturum rationes legum oporteat notam sibi reddere naturam amicitiæ; quia LLatores sæpenumero majorem amicitiæ quàm justitiæ rationem in LL. ferendis habentes multas petunt Leges ex naturâ amicitiæ; in quarum caussas penetrare nequit, qui, quid sit amicitia, quàm variæ sint hujus species, quæq; singularum specierum proprietates ignorat. Deinde omnem societatem humanam magis amicitiâ quàm justitiâ conservari ex hactenus demonstratis ita perspicuum reddimus. Omnis societas quàm maximè conservatur & salva permanet, quò magis una est;*

quia societatis essentia in hoc posita est, quod sit ex pluribus hominibus unum. At una magis permanet societas, quando singulæ partes & toti societati & cæteris partibus per se operantur, quàm si id non æq; per se faciunt: etenim, si operari alteri reddit societatem unam, erit per se operari alteri quid magis unam reddens, quàm operari alteri per accidens. Quin si speculando progredimur, deprehendimus, justitiam id operari, ne societas dissolvatur querelis; amicitiam hoc, ut qui in societate sunt, non modò non dissolvant eam, sed quàm maximè desiderent cohabitare, unà esse & vivere. v. g. justus propterea fortiter in acie pugnat, ne de se aliis civibus querendi ansam præbeat, quasi nihil ad communem salutem contulerit; qui verò ex amicitiâ id facit excitatur cæterorum civium salute ad pugnandum, ut hi perpetuò sint & vivant. Et quemadmodum unum continuum magis unum est. quàm quod constat ex partibus discretis: ita videtur societas amicitiâ unita magis una esse, quàm quæ solâ justitiâ cohæret. Si enim totius continui partem moveris, movebitur totum: ita si una pars societatis, quæ amicitiâ conservatur, benè se habere incipiat, commodum sentiet tota societas; & contrà, si una pars quid mali patiatur, sentiet hoc quoq; tota, &, quod pars sola nequit, damnum studebit avertere.

8. *Ex his omnibus patebit caussa, quare, dum Elementa legum trado, ex quibus rationes earundem petendæ veniunt, tàm prolixus sim & sollicitus in naturâ, speciebus & affectionibus amicitiæ investigandis. Ut adeò non putem, à quoquam hoc mihi vitio verti posse. Id quod monere cogor; quia hanc tam nobilissimam materiam incultam sperni & negligi video, tanquam sterilem nullosq; producentem fructus.*

CAP. II.

DE DEFINITIONE AMICITIÆ.

1. Videtur ad contemplationem amicitiæ multum prodesse inquirere, quid benevolentia, amor, amicitia differant. *Si namq; in quibus hæc tria conveniant, in quibus differant, investigaverimus; definitio amicitiæ resultabit: omnis enim definitio seu oratio essentiam rei declarans constat ex eo, quod commune est cum aliis, & differentiis specificis, quibus separatur ab iisdem, cum quibus quid commune habet.*

2. Conveniunt in hoc benevoli, amantes & amici, quòd alteri benè velint, eumque bonis auctum & ornatum optent. *Omnibus enim hoc inest.*

3. Benevolentia ab amore differt, quòd amor conjunctus

sit

ſit cum operatione erga alterum qui amatur, benevolentia autem otioſa eſſe poſſit. *Nam amor affectus quidam eſt, quem incutit appetitus homini ad hoc, ut moveatur & operetur: quia lib. 1. part. 1. tradidimus, appetitum incutiendo affectus movere homines ad operandum. Amor ergò non latitat ſed ſeſe exerit trahens amantē ad hoc, ut cum amabili velit unà eſſe & ejus gratiâ operari: benevolentia autem latitare poteſt, v.g. benevolum gladiatori dicimus eum, qui huic optat victoriam, tale ſcil. bonum quod gladiator ſibi expetit, licet ad victoriam nihil conferat, nec, ut gladiator eam conſequatur, contendat.*

4. Differt autem amor ab amicitiâ, quòd amor ſit paſſio ſeu affectus quidam, amicitia magis habitus. *Nam & beſtia beſtiam amat: at amicitia inter eos eſt, qui amant & redamant ex conſilio: quicquid autem ex conſilio fit habitui annumerandum eſt: bonum enim conſilium venit à quâdam diſpoſitione.*

5. Amicitia à benevolentiâ differre videtur quemadmodum principiatum à ſuo principio. *Nam principium eſt, unde unumquodq; fit aut eſt: tale autem quippiam reſpectu amicitiæ benevolentiam eſſe inde colligimus; quia benevoli iis, erga quos benevoli ſunt, volunt bona evenire, nondum tamen laboris aut moleſtiæ quicquam propterea ſuſcipiunt: ſucceſſu autem temporis, quando utriſq; invicem benevolis accedit converſatio & conſvetudo, gignitur amicitia. Quapropter benevolentia eſt id primum unde amicitia fit.*

6. Cùm amor ſit affectus quidam, & communis hominibus & brutis; amicitia propria hominum vel fortaſſe generalius ſubſtantiarum intellectualium, & benevolentia principium amicitiæ: inquirendum erit, quomodo principium amoris & amicitiæ invicem differant: *Ita enim fortaſſe magis ſeſe conſpiciendam exhibebit amicitia. Nam ſpecies rerum format intellectus inquirendo in differentias.*

7. Quò verò quodnam ſit principium propriè amoris, quodnam & quale amicitiæ, pateſcat; repetendum eſt ex *part. 2. lib. 1. cap. 3.* duplicem in homine eſſe appetitum, rationalem, qui voluntas vocatur, & irrationalem. *Nam dicebamus ibidem appetitum præparari à phantaſiâ & hanc rurſus vel ab intellectu vel à ſenſu quodam.*

8. Principium amoris eſt phantaſia à ſenſu quodam præparata. *Nam cùm amor ſit communis cum beſtiis, habebit & principium quod beſtiis ineſt. Nim. ſi ſenſus quiſpiam in animali deprehendit ab aliquo alio quippiam ſuæ naturæ conveniens (ſingulis enim ſenſibus addidit natura judicium, quo quid congruum naturæ ſuæ quid adverſum diſcernere valeant) repræſentat hujus objecti imaginem phantaſia appetitui, hic autem excitans calorem optimè temperatum diffluentem cum ſan-*

guine per corpus movet affectum, quem amorem vocamus, quo animal operatur illius objecti gratiâ id, quod sui boni caussâ operatur, desideratq; cum eo esse & vivere. v. g. si homo porrigat cani frustum panis vel carnis, tactus ipsius judicat hoc jucundum: idq; provenisse ab hoc individuo, quod visu & olfactu canis à cæteris distingvit: phantasia illius hominis imaginem & unà voluptatem ex tactu cibi offerens & repræsentans appetitui hujus canis, facit, ut appetitus excitet in cane affectum amoris trahentem eundem, ut homini adhæreat cum ipso sit & vivat, omniaq; noxia ab eo æq; ac à seipso avertere studeat. Et ita patet amoris principium esse phantasiam repræsentantem animali quandam imaginem ejus, quo sensus aliquis ipsius, à quo phantasia præparata est, delectatur. Et hæc phantasia se habet respectu amoris, quemadmodum benevolentia respectu amicitiæ: quia principium est movens animal ad amandum.

9. Benevolentia, quæ principium amicitiæ est, consistit in appetitu præparato à judicio intellectus, quem voluntatem vocamus. *Nim. quando intellectus judicat, alteri aliquid amabile inesse; incipit appetitus rationalis appetere hoc, ut alter ille omnibus bonis augeatur & ornetur. Et hic rationalis appetitus seu voluntas dicitur benevolentia. Porrò quia voluntas humana sæpè est sine prælectione mediorum & labore ad finem quem vult, tendendi: ita & benevolentia aliquandiu sine operatione. v. g. multi volunt esse eruditi, nunquam tamen aggrediuntur id facere, quo mediante eruditio paratur: sic fit, ut interdum quis velit alteri omnia bona evenire, nullius tamen incipiat effector esse. At quando hæc benevolentia duobus inest, & hi incipiunt eligere media perveniendi ad ea, quæ mutuo salutaria sunt, & ex electione operantur postea tribuendo & retribuendo; gignitur amicitia.*

10. Ex hisce colligimus definitionem Amicitiæ humanæ, quòd sit habitus proæreticus seu in consilio positus tribuendi & retribuendi quod benevolentia propter amabile tribuendum & retribuendum esse jubet. *Nam benevolentia est mensura tribuendorum & retribuendorum, benevolentiæ autem mensura est amabile, quatenus illud judicium intellectûs æstimat, quale & quantum sit: pro qualitate enim & quantitate amabilium eliguntur quæ tribuenda & retribuenda sunt.*

CAP. III.
DE REQVISITIS NONNULLIS PERFECTÆ AMICITIÆ.

1. Omnem LLatorem oportet primùm omnium in LL ferendis intu-

intueri perfectam amicitiam. *Nam quò magis quid conservat societatem humanam, eò potior ipsius ratio haberi debet in ferendis legibus, & cùm amicitia in conservandâ societate humanâ præferenda sit justitiæ, ut cap. 1. demonstratum dedimus; tum verò perfecta amicitia erit illud, quod humanam societatem maximè conservat & felicem reddit.*

2. Primò itaque quò magis quis per se alterius gratiâ bonum appetit & operatur, eò perfectior est amicitia. *Nam cit. cap. 1. n. 6. ostendimus, amicitiæ essentiam positam esse in actionibus, quibus homo per se alteri per accidens sibi operatur. Quò magis ergò quis alteri alterius gratiâ per se vult bona evenire, eò perfectior erit amicitia.* Signum ergò perfectæ amicitiæ est velle alteri bona evenire, & hoc agere, ut eveniant, licet nemo sciat. *Nam quod quis non facit nisi homines sciant, hoc non appetit quà tale, sed propterea, ut ex eo cognito emolumentum capiat, & ejus causâ, quòd ex eo percipit, quando cognitum est.*

3. Secundò quò magis ex amore erga seipsum capit determinationem amatio eò perfectior est. *Nam cùm quilibet seipsum per se amet & sibi bona velit evenire, etiam alterum per se & non per accidens amabit, si amet eum ratione amandi à seipso petitâ. Aut ergò amicus eadem habet bona, ob quæ quis seipsum diligit; & perfectè eum, ut scil. seipsum amabit; aut habet bona alia, & diliget honorabitq; eum, quemadmodum se vellet dilectum & honoratum, si ipse haberet.*

4. Hinc deducimus 1. neminem perfectam amicitiam colere posse, nisi qui seipsum quàm maximè amat. *Nam cùm quilibet maximum amorem ex eo, quo seipsum prosequitur, metiatur; non potest alterum perfectè amare qui seipsum non satis amat.* 2. fundamentum aliquod amicitiæ esse identitatem, eamque, quò perfectior in homine est, eò perfectiorem reddere amicitiam. *Nam quò major intercedit identitas, eò magis quis alterum ut seipsum amat, eòq; perfectior est amicitia.*

5. Quò constantior quoque est amicitia eò perfectior est. *Nam amicitia est quiddam quod conservat societatem eamq; felicem reddit. Quò ergo amicitia est constantior, eò felicior est societas & eò perfectior est Amicitia, utpote in quâ felicitas illa posita est.*

6. Hinc deducimus, amicitiam eam esse perfectam, quæ fundata est in amabili, quod est bonum aliquod verum & non apparens tantùm. *Nam amatio non potest esse perfecta, nisi amabile perfectum existat. Potentia enim activa aliter non operatur, quàm passiva admittit. At nisi bonum sit reverà bonum, perfectum non est: prout enim unumquodq; est in veritate, ita & in suo esse. Hinc quod verum bonum*

non est nec habet ea quæ ad esse boni pertinent. Quòd verò non habet omnia quæ ad esse requiruntur perfectum non existit. Deinde verum bonum constantius amatur, quàm apparens: cessante enim opinione circa apparens bonum, cessat & amor. At verum bonum semper bonum semperq; amabile est. Quò autem constantius est amabile, eò constantior est amicitia, eoq; perfectior.

7. Maximè perfecta, indissolubilis & omnium querelarum expers est illa amicitia, in quâ amatio ita fit, ut quò magis quis declarat amorem erga amicum, eò magis se amet, & quò magis se amat, eò magis amet amicum. *Nam hec amicitia nihil habet quod amorem minuit, sed tota talis est, ut ex se augmentum capiat, & proinde constantissima. Quòd si enim quò quis magis amat amicum, quoq; plus eidem tribuit, eò minus seipsum putat amare; quòq; magis seipsum amat, eò minus amico putat tribuendum; eò citius cessabit amicitia; quia quilibet amorem sui præfert omni alii amori. Unde sequitur, amicitiam illam non diuturnam esse, quam qui colunt statim putant, se non ipsos satis amare. Contrà quò magis colens amicum, eò magis se amare videtur, eò magis augetur amicitia. Nemo enim amore sui exsatiari potest, sed eum in infinitum extendit.*

8. Quæ magis in habitu posita est amicitia perfectior est, quàm quæ in passione. *Nam affectus subita animi commutatio est & communis cum belluis: habitus autem constans existit, & hominis, velut substantiæ intellectualis, proprius. Unde amicitia in habitu posita eò perfectior erit passione, quò substantia intellectualis perfectior est eâ, quæ solis sensibus prædita est: quoq; perfectior est amicitia quæ constantior existit.*

9. Porrò quia omnis habitus vel consistit in actu primo vel in secundo. *v. g. in actu secundo consistit scientia geometrica, quando actu speculamur magnitudines; in primo, quando scientiam habemus & nihil speculamur:* ea erit perfectior amicitia quæ magis in actu secundo, quàm primo tantùm consistit. *Nam qui virtutem tantùm actu primo habet, minus perfectè est virtuosus, quàm is, cui inest actu secundo, seu qui eam exercet, idq; in reliquis habitibus quoq; ita se habet, & præsertim in amicitiâ, quæ aut virtus quædam est, aut virtuti quid simillimum.*

10. Perfecta amicitia non est, nisi inter eos, qui unà sunt & vivunt, unà dolent & lætantur. *Nam nisi id fiat, amicitia magis actu primo quàm secundo est. Quò verò magis unà sunt vivunt, lætantur, dolent, eò magis exercetur amicitia & in actu secundo posita est, & proinde eò perfectior.*

11. Unde porrò infertur, amicitiam perfectam non esse, nisi

iner

inter eos, qui in definiendis bonis malisque conveniunt. *Nam qui non eadem pro bonis & malis habent, nec unà lætari nec unà dolere, & per consequens nec amicitiam colere & in actu secundo positam habere possunt.*

12. Sequitur & porrò, quò arctior & angustior est societas, eò perfectiorem eam admittere amicitiam. *Quo enim arctior est societas, eò melius obtineri potest, ut amici unà vivant, doleant, lætentur: & proinde habitus magis in actu secundo consistet.*

13. Est & eò perfectior amicitia, quò cum majori voluptate operationes in eâdem exercentur. *Nam tunc perfectum censemur adepti habitum, quando operationes nulla molestia comitatur, sed omnes potiùs summâ cum jucunditate conjunctæ sunt. Cui accedit, quòd jucunditate operationes perficiantur, ut iisdē homines inhæreant: quò verò magis alliciuntur ad inhærendum operationibus amicitiæ, eò constantior eadem existit.*

14. Tandem quia definivimus amicitiam habitum in tribuendo & retribuendo consistentem, ea perfectior erit amicitia, circa quam in tribuendo & retribuendo nullæ oriuntur querelæ. *Nam querelis subortis circa tribuendum & retribuendum, aperitur via ad dissolutionem, & ita minus constans est amicitia. Unde patet, quò magis querelæ cessant, eò constantiorem perfectioremq; esse amicitiam. Quare quæ amicitia jus quam maximè servat, ut nullæ querelæ suboriantur, præ cæteris perfecta erit.*

LIB. II.

DE DIVISIONE AMICITIÆ IN SPECIES RATIONE AMABILIUM.

1. Videtur natura amabilis petenda ex eo, ob quod quisque se ipsum amat. *Nam ob quod quis seipsum amat id illud est quod videtur propriè amabile: amat enim quisq; quam maximè seipsum.*

2. Quisque autem amat 1. suum esse, non aliam ob caussam, quàm quod suum esse est. *Hinc quilibet suam vitam studet quam maximè conservare, & nihil magis desiderat, quàm seipsum suasq; operationes sentire.*

3. Deinde & quilibet se amat propter bona sua, quæ plerumque majora esse judicat, quàm reverà sunt. *Ita divites propter suas divitias, nobiles propter nobilitatem suam; eruditi ob cognitionem artium & disciplinarum sese quam maximè amant.*

4. Alter ergò alterum benevolentiâ prosequitur vel 1. quia novit alterum esse secum idem: *quemadmodum enim suum esse, ita & hunc*

hunc amabit. vel 2. quia alter aliquid boni habet quod sibi bonum reputat. *Nam quod sibi bonum est quilibet amat, & propterea quoq; seipsum, quando sibi inesse deprehendit.*

5. Boni tria sunt genera: aliud enim est honestum aliud jucundum aliud utile. Unde oriuntur tria genera amicitiæ, nimirum honesta, utilis & jucunda.

6. *Quapropter acturi sumus* 1. *de amicitiâ quæ ex solâ identitate est.* 2. *de eâ quæ ex bonis amabilibus gignitur &* 3. *de eâ, si qua datur, quæ ex utrisq; oritur.* Manifestum autem est, si qua talis datur, eam fore cæteris perfectiorem. *Nam huic nihil deest ejus quod amabile est.*

CAP. I.
DE AMICITIA QVÆ EX SOLA IDENTITATE EST.

1. *Datur quædam amicitia quam gignit sola identitas. Videtur autem hæc consistere vel in corpore vel in animo. Amicitia, quæ in corporis identitate consistit, locum habet inter eos, qui sangvine juncti sunt, quales sunt cognati, it. affines; quia & affines identitas sangvinis copulat. Quæ animo inest identitas consistit in similitudine morum. Hâc sepositâ, prius dicturi sumus de conjunctione sangvinis.*

MEMBR. PRIMUM.
DE AMICITIA COGNATORUM.

1. Principium amicitiæ cognatorum est parentum & liberorum amicitia. *Nam identitas, quæ inter parentes & liberos est, præbet identitatem cæteris omnibus cognatis. Dum namq; fratres & sorores norunt se cum parentibus eosdem, etiam se inter se eosdem inde colligunt.*

ARTIC. I.
DE AMICITIA PARENTUM ET LIBERORUM.

1. Parentes & liberi se invicem amant, quia norunt, se esse idem. *Nam caussa, quare parentes ament liberos, hæc est, quia liberi sunt quædam parentum partes ex hisce tanquam totis existentes: sunt enim quasi dens vel pilus vel tale aliquod quod ex parentum corpore est, & ejus pars est. Et in matre quidem hoc magis perspicuum est, quia fœtus in utero materno formatus est velut dens in ore, qui hujus pars conjuncta est, quamdiu gingivæ adhæret; separata, si ex ore exemptus sit. Unde & jure Romano liberi partes parentum vocari solent, præsertim si adhuc in*

fami-

familiâ existunt. Soleo hæc meis auditoribus declarare simili pullulorum è radicibus arborum natorum: hi enim quamdiu radicibus arborum adhærent partes illarum dicuntur, licet distinctæ ab illis arbores sint.

2. Major est benevolentia matrum erga liberos, quàm patrum. *Quò enim major est cognitio identitatis, eo vehementior est amor: at matres magis norunt liberos secum idem esse, utpote quos in utero gestarunt, quàm patres, qui non scientiam; sed tantùm opinionem identitatis habent: neq; enim aliunde colligunt identitatem, quàm quòd fidelem sibi putent uxorem.*

3. Major quoque est parentum erga liberos, quàm liberorum erga parentes benevolentia. *Nam parentes liberos diligunt, quemadmodum quis suas partes corporis diligere solet; imò magis & tanquam seipsos, sunt enim liberi quasi alteri ipsi, ex quibus sunt nati, nec ita tantùm partes parentum sunt, ut dentes vel pili, sed velut alterum ipsum, quod parentes sunt. Liberi autem, dum à primo ortu identitatem ignorant & non nisi cum ætate eam intelligere incipiunt; quin etiam dum sentiunt, à teneris, se à parentibus amari, ex consuetudine concipiunt, se naturâ quiddam esse quod à parentibus amandum potius est, quàm quod amorem & benevolentiam iisdem debet.*

ARTIC II.

DE AMICITIA FRATRUM ET SORORUM.

1. Fratrum sororumve minor est benevolentia invicem, quàm parentum & liberorum. *Nam identitas fratrum sororumve minor est quàm parentum & liberorum: concipiuntur namq; duo fratres idem: quia cum uno patre unâq; matre idem sunt. Quæ enim eidem sunt eadem inter se eadem sunt, non tamen tali identitate, quam ipsa ad idem habent. Ob quòd namq; unum quodq; est tale, illud magis tale est.*

2. Fratres vel sunt germani vel consangvinei vel uterini. Germani sunt, qui eundem patrem eandemque matrem habent; consangvinei eundem patrem diversasque matres habentes; uterini, qui ex eâdem matre, diversisque patribus oriundi sunt. *Par est ratio sororum vel etiam fratrum & sororum inter sese collatorum.*

3. Germanorum major invicem benevolentia est, quàm cæterorum. *Nam major horum identitas est.*

ARTIC. III.

DE CÆTERORUM COGNATORUM AMICITIA.

1. Cæterorum præter fratres & sorores cognatorum amicitia, quatenus ex identitate sangvinis est, eò remissior est, quò magis

à principio generis absunt. *Quò magis enim absunt à principio seu à stipite, eò minor identitas sentitur: præsertim si stipitem non norint. Nam cognitio stipitis est perceptio identitatis.*

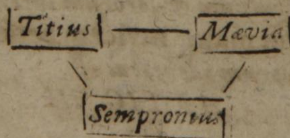
2. Amicitia cognatorum plerumque finitur in consobrinis. *Sunt enim consobrini generaliter loquendo, qui eundem avum eandemq́; aviam habent. Unde amicitia, quæ ex identitate sangvinis oritur, in his finiri solet: quia contingit hominibus avum aut aviam seu ex patre seu ex matre nosse: ulterius rarissimè datur.*

MEMBR. II.
DE AMICITIA AFFINIUM, ET DE EA QVÆ INTER CONJUGES EST.

1. Utramque & conjugum & affinium amicitiam uno membro comprehendimus; *quia, prout ex sequentibus patebit, conjugum amicitia in identitate eâ fundata est, ex quâ affinium oritur.*

ARTIC. I.
DE CONJUGUM AMICITIA QVATENUS EX IDENTITATE EST.

1. Videtur & amicitia conjugalis nasci ex identitate, & quidem cum procreando vel procreato. *Nam qui matrimonium ineunt, id propterea faciunt, ut gignant quod idem cum ipsis est. Mas enim & fæmina concurrunt tanquam duo distincta in unam carnem i. e. in unum gignendum cum quo sint idem. Quæ caussa est, quare cessante procreatione sobolis benevolentia conjugum minuatur. Nam illud idem, cujus gratiâ societatem & amicitiam inierunt, consequi nequeunt. Quemadmodum ergò fratrum sororumve amicitia nascitur inde, quòd se sciant ex eodem principio & cum illo eadem esse: ita conjugum inde oritur, quòd sint principia ejusdem: & cum principiato communi eadem. v. g. Quia Titius pater & Mævia mater norunt se idem cum filio Sempronio: inter ipsos conceptus identitatis gignitur velut duorum ejusdem principiati principiorum.*

2. Quàm sollicita fuerit natura, ut homines exactè unamquamque amicitiæ speciem colant, ne confusio amicitiarum oriatur vel alterâ cultâ altera intereat; cernimus exinde, quòd horrorem incusserit iis, qui norunt se sangvine idem esse, quo ducti à conjugiis;

jugiis abstineant. *Nam deprehendimus, omnes, qui in lineâ rectâ sunt, patres & liberos, avos & nepotes &c. eosve qui sunt in lineâ collaterali, quousq; identitatem ex uno principio sentiunt, à conjugio abhorrere: id quod collateralibus contingit usq; ad avum: plerumq; enim datur hominibus avum aut aviam seu ex patre seu ex matre nosse. Caussa hujus rei est, quia conjugalis societas connectit diversas personas: ut per idem gignendum quasi idem quid fiant, & se ament propterea, quod per idem procreatum idem quiddam redditi sint: at cognatorum amicitia colitur ob hoc, quod se sciant ex eodem esse: quo cognito cultus amicitiæ conjugalis cessat: neq; enim naturaliter idem fieri desiderant & laborant qui jam idem sunt.*

ARTIC. II.

DE AMICITIA AFFINIUM.

1. Affinitatis principium est matrimonium. *Nam cognati mariti sunt affines uxoris & contrà cognati uxoris sunt affines mariti.*

2. Principium amicitiæ affinium idem est quod conjugum. *Ponamus Titii sororem Mæviam junctam Sempronio, cùm inter hasce per-*

Titius — Mævia — Sempronius
Paulus

sonas arctissima oriatur amicitia per hoc, quod vel ad idem procreandum tendant vel jam genuerint idem, Paulum nimirum: dico inter Titium & Sempronium quoq; ex eâdem identitate nasci amicitiam. Titius enim idem existens cum Mævia sorore ob patrem eundem, etiam idem quiddam est cum Paulo: at hic Paulus idem quoq; existit cum Sempronio: quapropter etiam Titius & Sempronius per Paulum, cum quo idem quiddam existunt, junguntur. Unde patet, affinium amicitiam principium capere ex eâdem identitate, quæ & conjugalis amicitiæ principium existit.

3. Inter cognatos duorum matrimonio junctorum nulla concipitur esse affinitas. *Sunto Mævia & Paulus conjuges: Mæviæ frater, Titius; Pauli soror, Sempronia: filius ex Paulo & Mæviâ natus Cajus.*

Titius — Mævia — Paulus — Sempronia
Cajus

Dico Titium fratrem Mæviæ esse affinem quidem Pauli & Semproniam sororem Pauli, affinem Mæviæ: at Titium & Semproniam non inter sese haberi pro affinibus. Nam evanescit sensus identitatis inter has personas, cùm identitas Titii & Caji à Mæviâ: Caji & Semproniæ à Paulo originem ducat.

CAP. II.

DE AMICITIA UTILI.

1. Hactenus consideravimus amicitiam, quæ ex solâ identitate est: sequitur, ut contemplemur eam, quæ ex solis bonis suboritur, qualis est utilis & jucunda. *De jucundâ id demonstrabitur sequenti capite: quod utilem concernit, patebit hoc ipsum ex iis, quæ modò dicturi sumus.*

2. *Quò verò in utilis amicitiæ naturam penetremus, præmittendum erit, quid sit utile bonum.* Est verò bonum utile id, per quod fit bonum aliquod. Et proinde utilem amicitiam cum altero colit qui propterea alterum amat, quòd per hunc fiat aliquid boni ad sese pertingens.

3. Qui utilem colit amicitiam per se sui, per accidens alterius gratiâ operatur. *Nam amat alterum propterea, quod ad se ab altero aliquid boni pertingat, seu quod alter sit quasi instrumentum acquirendi bonum. Hunc autem per se sui gratiâ operari manifestum est, quia eo, quod sibi ab altero contingit, bono ad agendum excitatur, per accidens autem alterius caussa; quia sine hoc suum bonum obtinere nequit.*

4. Amittit itaque utilis naturam amicitiæ. *Nam lib 1. demonstravimus, amicitiæ naturam positam esse in operatione ad alterum, & quidem tali, quæ per se alterius gratiâ est. Jam verò colentem utilem amicitiam per se sui, per accidens tantùm alterius gratiâ operari modò demonstratum est.*

5. Nulla hac in amicitiâ attenditur identitas. *Nam sive bonus sive malus sit alter amicus, sive eorundem sive diversorum morum, nihil curatur; modò aliquid commodi ab altero ad alterum pertingere possit. Cui accedit, quòd nonnunquam qui contrariorum sunt morum, hanc colant amicitiam v. g. pauperes & divites, ignorantes & docti, & in summâ indigentes cum habentibus.*

6. Finitur hæc amicitia, quando cessat indigentia. *Nam cùm amans non per se, sed tantùm per accidens ob indigentiam alterius gratiâ operetur, cessabit omnis hæc operatio indigentiâ cessante. Cui enim accidit tantùm amabile, ei etiam, accidit amicitia & tamdiu durat quamdiu amabile.*

7. Destituitur quoque hæc amicitia exercitio, nec admodum in actu secundo posita est. *Nam actus secundus amicitiæ consistit in hoc, ut amici unà sint & vivant, doleant item simul & lætentur. At amicitiam utilem colere solent homines avari, qui intenti rei familiari*

unà

unà vitam colere & conversari nequeunt. Est & senum propria hæc amicitia, qui velut austeri ad quotidianam conversationem sunt inepti.

8. Nec etiam hac in amicitiâ amor capit mensuram ab amore sui ipsius. *Nam non ut se ipsum alter alterum amare potest; quia amat eum tantummodò ut instrumentum suæ utilitati inserviens.*

9. Reperitur & hoc in istâ amicitiâ, ut quò magis quis alterum amat, eò minus seipsum amare putet. *Nam hanc amicitiam colentes homines avari existimant, eum sese odisse, qui alteri de suo dat & amittit: eum verò se quam maximè amare, qui semper accipit nihil dat. Quapropter utilem colentes amicitiam dum alterum, qui vult dando amari, nimis amant, seipsos se odisse putant.*

10. Quamplurimæ quoque circa tribuenda & retribuenda hac in amicitiâ querelæ oriuntur. *Nam qui putant, se semper minus habere quàm habere debebant queruli sunt. At colentes amicitiam utilem, quales sunt avari, tales existunt: avarus enim semper eget, & putat, se minus accepisse. Plena ergò querelarum & criminationum est hæc amicitia.*

11. Nihil ergò constans firmumque huic amicitiæ inest. *Nam in quâ amicitiâ amatio non per se, sed per accidens, & quidē ob accidens, quod facilè cessare potest, (quale est indigentia) contingit, magisq; sui quàm alterius gratiâ omnis instituitur operatio, quæq; nec actum secundū amicitiæ non admittit: nec ab amore sui ipsius mensuram amationis petitā habet: quoq; magis quis alterum, eò minus se ipsum amare videtur, quæq; referta est multis querelis ob tribuenda & retribuenda, ea inconstans, infirma & imperfecta est. At talem esse amicitiam utilem, hactenus demonstravimus.*

CAP. III.
DE
AMICITIA JUCUNDA.

1. Aliter appetitur bonum jucundum aliter utile. *Nam utile jucundi gratiâ, jucundum magis propter se & tanquam finis appetitur.*

2. Licet bonum jucundum tanquam finis appetatur; non tamen & in hac fit operatio per se alterius gratiâ. *Nam jucundum hominem amans non illius sed sui potius gratiâ per se operatur: Voluptate enim, quam ipse percipit, ad opera amicitiæ facienda excitatur; nec amicum amat qua talem, sed quia ab ipso voluptate afficitur: quod si cesset jucundus esse, non amplius desiderabit alter cum illo unà esse & vivere. Hinc amatores libidinosi, exsatiato appetitu, quando voluptatem ex coitu non ampliùs desiderant, fugiunt amasia, nec cum iis conversari ulterius volunt.*

3. Nulla quoque hac in amicitiâ identitas attenditur. *Nam qualiscunq; ille sit qui jucundus est, seu bonus seu malus, cum eo, ut jucundo, colitur amicitia.* Non tamen æquè ac utilis inter contrarios initur. *Qui namq; planè contrariorum morum sunt non facilè jucundi invicem esse possunt.*

4. Magisquòq; hæc, quàm utilis amicitia, in exercitio posita est; *quia jucundam colentes amicitiam unà esse & vivere volunt: cui accedit, quòd hæc propria sit juvenum & sodalium, qui unà esse & vivere semper optant. Quod secus se habet in utili amicitiâ, quam colunt avari senesq; austeri.*

5. Nec æquè ac utilis querelis referta est. *Nam ridiculus esset qui conquereretur, amicum non satis jucundum esse.* Non tamen in totum vacat querelis. *Videmus enim inter eos, qui jucundam colunt amicitiam, sæpè querelas & contentiones nasci, quando jocosè dicta pro convitiis habent. It. si æqualis qui est ab altero tanquam inferiori delectationem capere desideret.*

6. Ex his apparet amicitiam jucundam imperfectam quidem esse, non tamen omnibus infirmitatibus laborare, quibus utilis. *Nam licet sit magis per accidens quàm per se, nec consistat in operatione per se alterius gratiâ; magis tamen in actu secundo & exercitio posita est, magisq; à querelis est vacua quàm amicitia utilis.*

7. Notandum verò est amicitiam jucundam aliam esse ex eâdem re, aliam ex diversis; & illam esse hac constantiorem. *Nam in eâ, quæ ex eâdem re est, licet alter facere cesset quod jucundum est; ab altero tamen propterea non cessatur. At quando ex diversis jucundis constat amicitia, altero cessante tribuere alter quoq; retribuere cessat; unde dissolutio amicitiæ consequitur. v. g. si puella desinit esse pulchra, cessat in amatore observantia & cultus: unde contrà puella desinit amare & ita dissolvitur amicitia.*

8. Multò magis autem infirma existit hæc amicitia, si non ab utraque parte jucundum bonum sit quod tribuatur & retribuatur, sed ab alterâ jucundum ab alterâ utile. *Datur enim & ejusmodi amicitia, quæ quasi mixta est v. g. meretrix adolescenti jucunda est, ut ille huic sit utilis. Hæc autem facilè dissolvitur. Nam cessante utili bono, aut, si non tantum detur, quantum expectatur, statim rescinditur amicitia.*

CAP. IV.
DE HONESTA AMICITIA.

1. **Honesta amicitia perfecta quædam & constans amicitia est.**

est, & eò perfectior quò virtuosiores sunt qui eam colunt. *Patebit hoc ipsum, quando singula percurremus, quæ ad perfectam amicitiam requiri supra tradidimus: omnia quippe huic requisita inesse deprehendemus.*

1. Et primò quidem amicitia honesta illam habet operationem, quæ perfectæ amicitiæ propria est, nim. quòd amicus amicum amet quà talem, & ipsi omnia bona evenire satagat ipsius gratiâ. *Quemadmodum enim pulchritudo corporis & voluptas, quæ ex adspectu gignitur, principium est amoris: (quando enim formâ specieq; alicujus puellæ delectamur, statim ipsi bona evenire volumus, illiusq; absentis desiderio ducimur; & hoc pacto nascitur amor.) Ita quoq; vir bonus, si videat alterum virum bonum honesta & præclara gerere, operaq; virtutum, justitiæ, liberalitatis, fortitudinis, temperantiæ &c: edere; horum delectatione statim capitur, ut velit ei, qui ita operatur, omnia bona evenire, & quidem illius caussâ: quia ejus operationibus præclaris gaudet, vultq; ipsum salvum, eiq; omnia bona illius caussâ evenire. Constat ergò, amicitiæ honestæ quandam perfectam benevolentiam principium esse, talem scil. quâ volumus alteri bona evenire non aliam ob caussam, quàm illius gratiâ. Nec tantùm ita se habet benevolentia, quæ principium amicitiæ est, sed amatio quoq; ipsa: in amicitiâ enim honestâ alter alterius esse amare videtur, quam amationem necesse est per se & non per accidens fieri. Nam hominis quà homo esse & vivere positum est in operationibus intellectûs cùm theoretici tùm practici & appetitûs, qui huic intellectui subjicitur. Cætera homo non habet quà homo, sed quatenus animal vel corpus vegetativum est. Esse ergò hominis honesti est instructum virtutibus intellectualibus & moralibus esse & secundum hasce operari. Hinc sequitur, virum honestum & sapientem, quando ob virtutes intellectuales & morales amatur, ob hoc, quod ipse est, amari, suiq; & non alterius gratiâ. Id quod etiam ex hoc signo colligitur. Nam vir bonus amat sese propter virtutes suas. Quisq; autem se sui & non alterius gratiâ amat.*

3. Inest quoque honestæ amicitiæ amor summus & talis, qui provenit ex amore erga seipsum. *Nam caussa, ob quam se amat vir bonus, non est ea, quâ moventur idiotæ ad seipsos amandos nim. merum esse, sentire & vivere quocunq; modo; sed benè h. e. secundum virtutes vivere: cætera enim vir bonus in se parvi facit, in virtute omnia collocata habet, & ex illâ, quinam sit, sese æstimat: ex hac sese operari quammaximè lætatur, & ob hoc etiam se quammaximè diligit. Ex quo ergò æstimat amorem erga seipsum, ex eo etiam amorem erga amicum.* Quæ caussa est, quare amor honesti viri erga honestum & æqualem sit constantissimus. *Nam prout honestus vir se amat, ita & amicum. Unde is*

de iis, qui sese non constanter amat, nec amicum potest perpetuò amare. Est autem amor, quem vir bonus erga seipsum gerit, assiduus & non interruptus. Bonus quippe semper talis est, nec mutatur, firmumq; in eodem est id, ob quod seipsum amat, & ob hoc idem diligit amicum suum. Unde sequitur, constantem esse inter honestos amicos amorem.

4. Provenit ergò amicitia honesta etiam ex quâdam identitate. *Nam quod vir bonus est, hoc ratione virtutis est & quatenus virtuosus existit. Unde quando duo viri boni ob suas virtutes se amant, ob quandam inter se identitatem hoc faciunt.*

5. Contingit porrò amicitia honesta ob bonum non apparens sed verum. *Nam cætera bona, velut honor, divitiæ, voluptates corporis sunt tantùm apparentiâ bona: virtus autem verum hominis bonum est.*

6. Est & bonum, ob quod in hac amicitiâ contingit amatio, tale quod amando non amittitur vel absumitur sed magis magisque augetur. *Nam qui utilem colunt amicitiam faciunt, amicum suum bonum amittere horum gratiâ: at honestum bonum, velut commune, student amici inter sese conservare, dum amicus amico labenti suppetias fert, omnemq; dat operam, quò eum corrigat & emendet, donec tandem in utroq; per exercitia virtutum ita firmatum sit bonum, ut amitti nequeat.*

7. Id porrò in hac contingit amicitiâ, ut, quò magis quis amicum amat, eò magis sese amet. *Nam vir bonus quò se virtuosiorem sentit, eò magis se amat: quò autem plus beneficii in amicum confert, eò virtuosiorem se sentit: unde fit, ut, quò plura in amicum confert beneficia, eò magis erga sese amor augeatur, eoq; magis se amore prosequatur. Unde aucto amore erga amicum, augetur amor erga seipsum; & contrà, aucto amore erga sese, augetur amor erga amicum. Nam non ita vir bonus comparatus est, quemadmodum vulgus, quod existimat, eum sese odisse, qui pro patriâ, civibus suisq; amicis vitam profundit. Quò enim magis se amat vir bonus, eò plus studii ponit in actionibus virtuosis & præclaris edendis. Præclarum autem est amicis benefacere, pro iis mori & bona externa profundere. Patet ergò in honestâ amicitiâ unà cum aucto amore erga seipsum augeri beneficia in amicum & contrà.*

8. Consistit etiam honesta amicitia quam maximè in habitu. *Nam amici honesti non prosiliunt ad amicitiam, quemadmodum qui utilem vel jucundam colunt: & licet principium amicitiæ sit benevolentia: non tamen statim ab hac ad exercitium amicitiæ progrediuntur. Honestus namq; vir prudens est, nec facilè quem in arctissimam amicitiam recipit, sed longo tempore cum eo, quem sibi juncturus est amicum, conversatur, quò prius de animo & moribus satis constet. Quapropter viri boni*

honestam

honestam subeuntes amicitiam habitum sibi pariunt operando diu invicem ex electione: cæteri ex solâ quâdam benevolentiâ naturali aut ex conventione, quales sunt jucundi & utiles amici subitò ad amandum procedunt.

9. Versantur etiam honesti amici præ cæteris in actu secundo. *Nam cùm reliqua bona non semper appetantur, sed ubi opus est. honesta bona à virtuosis omni tempore & prospero & adverso, inter seria & in otio appetuntur: cumq; semper honestè vivere exoptent virtuosi, tùm id maximè agunt, ut cùm amicis honestam colant vitam: est enim hæc cum maximâ jucunditate conjuncta. Suavitas quippe & jucunditas, quæ honestis operationib. inest, trahit eosdem, ut alter sine altero vivere nequeat: sive seria sive jocosa tractanda sint. Nam vir beatus desiderat sentire, se esse beatum: (quemadmodum enim omnes substantiæ viventes maximopere cupiunt sentire se vivere, ita & vir honestus, se honestè operari, quippe quæ viri beati vita est) sentit autem is se beatum, communicando cum amicis sermones & cogitationes. Cum amico ergò vivere & conversari viro bono maximè optabile est. Possunt quinetiam præ cæteris viri honesti suum perpetuò exercere amicitiæ habitum. Nam bona, in quibus communicandis hæc amicitia consistit, ipsis semper præstò sunt: secundum virtutes enim operantur suas colendo amicitiam. Ex quibus constat, honestos amicos præ omnibus reliquis & velle & posse unà vivere & quotidiè conversari. Quæ autem quis vult & potest hæc facit. Demonstratum itaq; satis est, amicitiam honestam in quotidiano exercitio, & ita in actu secundo positam esse. Possumus autem & aliâ ratione demonstrare, hanc solam amicitiam præ reliquis omnibus amicitiæ speciebus in perpetuo consistere exercitio. Nam omnes amici desiderant vel amare vel amari. Et quidem vulgus magis ad hoc tendit, ut ametur, quàm ut amet. Hinc vulgi amicitia otiosa est: quando enim omnes magis pati quàm agere volunt, nemo quicquam agit; cessatq; omne exercitium. Sed contrà, quia viri honesti semper intendunt quod magis præclarum est; estq; præclarius amare tanquam agere quàm amari tanquam pati: etiam singuli malunt agere i.e. amare, quàm pati i.e. amari: & per consequens nullo modo otiosa potest esse horum amicitia, sed præ cæteris omnibus amicitiæ speciebus in perpetuo exercitio consistit. Patet ergò honestæ amicitiæ cultores perpetuò unà esse & vivere, atq; hoc ipso suam amicitiam in perpetuo exercitio conservare. Probandum est & alterum, in quo amicitia actu secundo posita est, nimirum, in hac amicitiâ solâ fermè contingere posse, ut amici unà lætentur & doleant. Quod ita demonstramus: Qui exactè conveniunt in determinandis bonis & malis, præ cæteris unà lætari & dolere possunt: lætamur quippe bonis, dolemus malis: nisi ergò conveniamus in defi-*

niendis bonis & malis, unà lætari non poterimus; sed super quâ re alter lætabitur, super eâ alter dolebit. Viri autem boni exactè in bonis malisq; definiendis conveniunt. Deinde & honestos amicos præ cæteris unà lætari & dolere posse, horum arcta & angusta societas facit. Nam cum multis unà lætari & dolere varietas casuum humanorum non admittit: neq; enim fieri potest, & quis eodem tempore lætetur & doleat. Est autem honesta amicitia arctæ societati inclusa, tum ob amoris excellentiam quæ ad multos extendi nequit, tum etiam, quòd prærequiratur longo tempore facta conversatio morumq; exploratio, quam circa plures instituere hominis unius industriam excedit. Quapropter & honesta amicitia aptissima est, ut in perpetuo consistat exercitio.

10. Necesse quoque est, omnes amicorum honestorum operationes conjunctas cum magnâ quâdam voluptate esse. *Nam quæ operationes ab habitu sunt, jucundissimæ existunt. Hinc enim velut à signo colligimus an quis habitum adeptus sit nec ne. At cùm amicitia honesta in habitu præ cæteris amicitiæ speciebus consistat, necesse est & operationes ejusdem cum maximâ voluptate conjunctas esse.*

11. Vacat quoque amicitia honesta omnibus querelis & criminationibus. *Nam dum vir bonus cum altero certat de facultatibus, vitâ & cæteris bonis pro altero profundendis, idq; faciendo se quam maximè amat, alter de altero quasi non satis tribuat conqueri nequit: sed uterq; erit suo statu contentus & in hoc jucundissimo certamine summâ cum suavitate vivent. Deinde cùm in cæteris amicitiæ speciebus id obvenire soleat, ut qualis sit amicus, tandem elucescat quando infidelitas ejus proditur: unde querelæ & criminationes oriuntur; tale quippiam in honestâ amicitiâ evenire nequit. Nullus namq; vir honestus temerè amicitiam cum altero init; sed prius mores futuri amici probè explorat: unde fit, ut nulli calumniatori fidem tribuat, sed quicquid alii dicant, in constanti amore perseveret.*

12. Videtur quoque amicitia honesta omnes in se species reliquas amicitiæ vel potius quicquid in iis bonum est comprehendere. *Nam 1. continet honesta amicitia in se utilem; quia viri honesti non modò in moribus sese quotidiè corrigunt & emendant, virtutesq; crebris exercitiis quotidiè augent, quæ maxima quædam utilitas est, sed præterea etiam omnibus modis se mutuis commodis afficere student. 2. Est & honesta amicitia maximè jucunda: viri namq; honesti ex suis operationibus veram aliquam & constantissimam percipiunt voluptatem, cum quâ cæteræ volupates omnes, quas sectatur jucunda amicitia, ne quidem comparandæ sunt: sunt quippe instabiles & hominibus perniciosæ. 3. Continet quoq; honesta amicitia naturam ejus, quæ ex identitate est, & illâ, quæ in san-*

in sangvinis identitate consistit, eò excellentior est, quò præstantior est animus corpore. Nam ob virtutes animi contingit in honestâ amicitiâ amatio; secundum virtutes autem has vir bonus est id quod est. Quapropter in identitate mentis optimè ornatæ hæc amicitia consistit. Quod paulò antè num. 4. demonstravimus.

13. Concludimus itaque honestam amicitiam omnium hactenus enarratarum perfectissimam & constantissimam esse. *Nam quæ amicitia includit in se omnes cæteras amicitiæ species & quidem in longè excellentiori gradu, quàm ipsæ sunt, ea perfectissima est. Deinde cui amicitiæ omnia requisita amicitiæ perfectæ & constantis insunt, ea perfectissima est: at honestæ omnia ista requisita inesse modo demonstravimus, nim. quòd in hac amicus amicum amet quà talem, & quidem eo amore, quem quisq; metitur ex amore erga seipsum, quiq; est ex identitate, ob bonum verum & non apparens, quodq; non amittitur sed per amicitiam augetur, quo etiam amore, dum alterum prosequitur amicus, se quam maximè amat; quòdq; hæc amicitia sit posita in habitu, qui cum perpetuo exercitio & operationibus suavissimis conjunctus est, cessantibus in tribuendo & retribuendo omnibus querelis. Quapropter præ cæteris hactenus narratis speciebus honestam amicitiam perfectam & constantem esse satis demonstratum dedimus.*

14. Habet verò & hæc amicitia eam in se affectionem, quam habent omnia magna & admirabilia bona, nim. quòd rara sit. *Nam honestorum virorum magna est penuria*

Rari quippe boni -- -- --

Cui accedit longa consuetudo, sine quâ præviâ nullum virum honestum inire amicitiam modò diximus: at quod non nisi longo tempore & multâ probatione præviâ paratur, rarum est.

LIB. III.

DE DIVISIONE AMICITIÆ IN ÆQVALEM ET INÆQVALEM HUJUSQVE SPECIEBUS.

1. *Hactenus quo pacto ratione amabilium suas species sortiatur amicitia consideravimus; sequitur, ut ad aliam dividendi rationem progrediamur.*

2. Videtur autem amicitia rectè dividi posse in æqualem & inæqualem. *Nam si amicitiam consideramus tanquam quiddam conservans & felices reddens societates, quas homines inter se colunt, deprehendimus, alias ex æqualibus alias ex inæqualibus constare. Talem autem*

tem necesse est esse amicitiam, qualis est ipsa societas qualiterq; ad invicem illius partes sese habent. Sed quod inæqualem amicitiam concernit, non videtur in eâ, quæ à diversitate hominum in societatibus viventium petitur, subsistendum, sed ulterius progrediendum ad alias substantias intellectuales, si quæ sunt cum quibus homini amicitia intercedere potest. Nam quemadmodum in hoc universo deprehendimus omnia entia vel ad totum vel ad se invicem ordinata; ita quærendum, an non homo tanquam substantia intellectualis ad aliquam aliam intellectualem substantiam aut ad plures ordinata sit.

3. Est autem de inæquali amicitiâ peculiariter tractandum. *Nam videtur retributio aliter in æquali aliter in inæquali amicitiâ facienda: æquales enim æqualia tribuunt retribuuntq;: at inæquales, quibus insunt amabilia inæqualia potentiaq; operandi inæquales æqualia tribuere & retribuere non posse videntur. Quin potius ei, qui plus utilitatis confert, videtur plus amoris tribuendum v.g. in amicitia divitis & pauperis tenetur pauper plus amoris exhibere diviti, quò suo amore compenset quod utilitate nequit. Ita aliter amant parentes liberos, aliter liberi parentes.*

4. Videntur autem inæqualis amicitiæ plures esse species, distinctæque in singulis amationes. *Neq; enim eadem est inter parentes & liberos, quæ inter maritum & uxorem, nec inter hos eadem, quæ inter magistratum & subditos, amicitia: aliter enim amant & honorant liberi parentes, aliter subditi regem.*

5. Dubitari autem posset, an inæqualium etiam sit amicitia propriè dicta. *Nam inæqualium non esse propriè dictam amicitiam, inde videtur colligi posse; quò enim inæqualiores fiunt homines, eò minus amicitiam colere dicuntur. Nemo namq; nisi ridiculè se regis amicum vocabit qui plebejus est & infimæ sortis homo: quemadmodum nec sapientissimi cujusdam audet se amicum vocare, qui ex infimâ populi fece est. Si paulisper ab æqualitate abeas, manet quidem quodammodo amicitia, si ulterius progrediaris, ut ad nimiam inæqualitatem deveniatur dissolvetur.*

6. Sed parum refert, an id quod inter inæquales intercedit amicitiam voces an aliud ei nomen tribuas: sufficit inter maximè inæquales & hoc deprehendi, quòd invicem operentur alter alterius gratiâ per se & propter ipsos qui amantur. *v.g. rex omnium subditorum gratiâ per se, per accidens sui causâ operatur, contrà subditorum est regem per se ipsius non sui causâ, quatenus utilis hisce est, amare. Videmus autem latinos hac in re adhibuisse vocem pietatis. Parum autem refert, quâ voce utaris, modò de sensu constet. Unde nos & in omni amicitiâ inæquali vocem amicitiæ retinebimus.*

CAP.

CAP. I.

DE FUNDAMENTIS RETRIBUTIONIS IN INÆQUALI AMICITIA FACIENDÆ.

1. Fundamentum retributionis faciendæ in amicitiâ inæqualium videtur petendum 1. ab amabili. *Quale enim in quoq; est amabile, talis debet esse in eum amatio. Quapropter aliter amatur Deus, aliter magistratus, aliter pater, aliter mater. Hinc in retributione attendendum semper erit, ut tribuamus quod amabili congruum & conveniens est.* 2. à pœnitentiâ bonorum activâ in retribuente, seu à virtute ejusdem à quâ habet facultatem operandi. *Nam si nulla virtus & potentia operandi insit inferiori amico, cessabit omnis amicitia; utpote quæ est habitus quidam tribuendi & retribuendi quod amabile ab utrâq; parte exigit. Ubi ergò deficit omnis virtus tribuendi quid amabili, ibi nulla est amicitia. Sin verò virtus adsit sufficiens ad operandum amabili convenienter & retribuendum æqualia beneficiis collatis: jam non amplius inæqualis sed æqualis quædam amicitia est. Quapropter inæqualis amicitia inter eos est, quorum alter suâ virtute alterum excedit, ut æqualia operari nequeant.* At quomodo conservabitur inæqualis amicitia si æqualia retribui nequeunt? *habet enim & amicitia suum jus, sine quo salva esse nequit.* Dico necessarium esse, ut loco ejus, quod ob defectum virtutis in inferiori amico retribui nequit aliud substituatur. Tale quiddam est HONOR. Debent ergò qui à superiori amico beneficio affecti sunt, quando id, quo superior dignus est, assequi nequeunt, eundem pro viribus colere & honores ipsius beneficiis convenientes offerre. Quòd si nec hi satis digni reperiri possint, jubet amicitia superiorem contentum esse honore illo, quem præstare pro viribus inferior amicus potest. *Nam nec strictum jus ad impossibilia obligat, nedum quod in amicitiâ positum est.*

2. Quamvis autem in inæqualium amicitiâ contingere nequeat, ut alter alterum amet tanquam seipsum: perfecta tamen amatio contingit ex mensurâ amationis circa seipsum conceptæ. *v. g. rex debet tribuere subditis, quod ipse sibi vellet tribui à rege, si subditus esset; & contra subditus regi, quod hic vellet sibi tribui si rex esset. Ita Galba, cùm adoptaret Pisonem & in Imperio successorem eum sibi eligeret, brevibus, quid in principatu agendum, & quomodo eum benè gerere debeat, comprehendere & præscribere voluit in hunc modum:* Utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare, quid aut nolueris sub alio principe aut volueris. *Tacit. lib. 1.*

lib. 1. Histor. cap. 16. Huc respexit Salvator noster tribuens regulam: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. *it.* Quod vis ut faciant tibi homines, hoc tu ipsis facias. *Cùm enim in inæquali amicitiâ æquales amationes non sint: nec etiam is amor, quo quis seipsum prosequitur, alteri tribui potest: sed is demum erit summus & perfectus, quem quis concipit sibi deberi, si amabile illud in se haberet, ob quod alteri quid tribuendum venit.*

CAP. II.

DE AMICITIA INTER DEUM ET HOMINES, QUATENUS DE EADEM EX LUMINE NATURÆ DISSERI POTEST.

1. Videtur primo intuitu nulla vel admodum exigua, si solam secteris philosophiam, inter Deum & homines esse amicitia. *Nam 1. amicitia perfectissima inter æquales est & omnes reliquæ amicitiæ ab æquali originem trahere videntur: unde fit, ut, quò major inæqualitas intervenit, eò magis amicitia exspiret. Quemadmodum ergò ridiculum videtur, plebejum sese appellare regis amicum: ita & inter Deum & homines amicitiam adstruere indignum divinâ Majestate videtur. 2. Nulla homini deprehenditur inesse potentia & virtus in gratiam Dei operandi. Nam ne quidem naturaliter scire posse videtur, quales operationes in gratiam Dei institui debeant, nedum ut quicquam illius gratiâ operari valeat. Sanè si evolvamus scripta sapientissimorum ethnicorum, exigua admodum, quæ de Deo & cultu ipsius scripserunt esse deprehendimus. Plato enim plures statuit Deos curam omnium rerum habentes, & justorum preces exaudientes, punientesq; malos & improbos. Dari Deos ponit; hos autem curam rerum humanarum habere probat hoc modo: quòd si ponatur, eos curam rerum humanarum non habere, fatendum, id fieri aut ex imbecillitate & impotentiâ aut ex contemptu: neutrum horum asseri posse; & proinde concedendum, humana Diis curæ esse. Cultum verò horum collocat in votis & sacrificiis: ita enim ait lib. 10. de LL.* Sic autem nunc tibi simpliciter dico, quòd si quis grata Diis loqui & agere norit, vovens atque sacrificans, hæc sancta sunt: atque hæc officia tum domos proprias tum civitates conservant. *Alibi autem sacrificiis exiguam vim tribuit: ita enim loquitur in dialogo qui Alcibiades II. sive deprecatione inscribitur:* Nos nimium deliramus, si quando nos Lacedæmoniis propter munera acceptiores Deo esse ducimus. Etenim grave esset, si Deus ad donaria & sacrificia nostra respiceret potius, quàm ad animum, utrum justus sanctusque sit. Ad quam equidem

dem Deum arbitror multò magis attendere, quàm ad multi sumptûs pompas atque sacra, quæ nihil prohibet eum, qui multa in Deum hominesque peccaverit, facere. *Et paulò post.* Perspicuum est & apud Deum & apud homines sanæ mentis justitiam & prudentiam præcipuè honorari. Prudentes autem justique sunt, qui sciunt quæ erga Deum & homines agere & dicere deceat. *Et lib. 4. de Legib. ita ait:* Quænam igitur actio à Deo amatur Deumque sequitur? una certè rationem unam antiquam habens atque præcipuam, quòd simile simili quod moderatum sit amicum est. *In summâ videtur Plato sacrificia non rejicere, sed statuere esse dona Deo grata & accepta, non quà talia, sed quatenus proveniunt à puro & sancto animo. Sic enim ait eod. lib.* 4. Impurus mali est animus, boni autem purus. Ab impuro autem capere munera neque bonum virum neque Deum decet. *Amicitiam porrò cùm Diis cultumq; hoc commodum parere statuit, ut scil. animæ virtuosorum & piorum in locum aliquem meliorem transferantur: sic enim ait cit. lib.* 10. *de LL.* Anima, quando propriâ voluntate & assiduâ consuetudine vehementius permutatâ divinæ virtuti adhæsit, talisque præcipuè facta est, in locum longè meliorem sanctumque transfertur; quæ verò contrario modo affecta est in contrarium translata vitam peragit suam. *Hæc fermè sunt, quæ Plato de Deo ejusq; cultu docuit. Cæterùm Aristoteles deprehendens in rerum naturâ, quicquid movetur ab alio moveri, collegit inde dari aliquod primum immobile movens cœlum motu primo: & hoc esse substantiam aliquam intellectualem, omniumq; substantiarum primam; quippe totius cœli motricem; præter hanc autem dari alias substantias naturâ perpetuas & immobiles per se sineq; magnitudine, & quidem tot, quot sunt diversæ astrorum lationes. Has substantias intellectuales immobiles, à quibus motus astrorum dependent, deos vocat; idq; ita ab antiquioribus traditum & in fabulæ figurâ relictum dicit; reliqua autem, quæ ab ethnicis de Diis prodita sunt, fabulosa esse ad multitudinis persuasionem, & ad legum, ac ejus quod conferat opportunitatem illata. Manifestè enim ineptum esse, quòd Deos fecerint hominiformes ac aliorum animalium nonnullis similes. lib. 12. Metaphys. cap. 8. De amicitiâ autem inter Deos hominesq; ita philosophatur. Primò perfectionem & beatitudinem mentis divinæ in contemplatione sui ipsius consistere probat in hunc modum: Mens divina aut nihil intelligit perpetuoq; otiosa est, aut intelligendo semper occupata est: si ponas, eam actu non intelligere, erit aliquid potentiâ nec optimum: quod enim actu est præstantius est eo quod est potentiâ. At mens quæ non semper speculatur, quandoq; potentia est: essentia enim intellectûs in intelligendo posita est. Sed si ponamus intellectionem esse Dei essentiam, quæritur, qualis:*

qualis intellectio sit; & quia intellectus in aliquo objecto intelligendo versatur; etiam quæritur, quale illud sit objectum quod perpetuò intelligens intellectus suam sibi felicitatem habet. Id ita inquirere conatur: intellectus aut seipsum intelligit aut quid aliud; & si aliud à se, aut semper idem aut aliud atq; aliud quærendo in varietate delectationem; & vel quodcunq; fortè fortunâ obvium est vel tantùm id quod bonum est. Verùm non quodcunq; speculando mentem divinam beatam esse, ita videtur probari posse: quemadmodum homo quædam cogitare fugit, ita multò magis mens divina quæ mala sunt intelligendo non capiet felicitatem, sed speculando quod honorabilissimum divinissimum & æternum ac immutabile est. Nam si objectum est mutabile, etiam intelligens mutationi subjicitur. Quapropter verosimile est, mentem divinam seipsam intelligendo suam perfectionem & beatitudinem habere: adeoq; in mente divina esse quoddam intelligens id quod intelligitur, & id quod intelligit intellectionem fieri, distincta quidem, maximè tamen unum. Nam intelligens intelligit seipsum, aliud tamen est intellectum & intelligens: intellectionis autem intellectio est illud ipsum quod intelligit & intelligitur, ab eo tamen diversum. Nisi autem Deus esset suæ intellectionis intellectio; beatitudinem non sentiret suam. Hæc, quamvis valdè subtilia sint, & videantur quàmproximè accedere ad ea, quæ nos Verbo divino edocti de unitate essentiæ & Trinitate personarum fide apprehendimus: inferunt tamen hoc, hominem Deo carum reddi speculativâ vitâ, dum scilicet intellectus ipsius res varias speculatur, & tandem varia intelligendo etiam seipsum, quoad hoc, quantum per debilitatem licet, Deum imitando. Quapropter etiam in Ethicis concludit, speculativam vitam esse vitæ divinæ imitatricem, & propterea beatissimam, talemq; quæ hominem Diis carissimum reddat, Verba ejus cap. 8. lib. 10. ad Nicon. hæc sunt: Perfectam autem beatitudinem functionem quandam muneris esse in rerum contemplatione positam, etiam ex hoc perspicere licet, quòd Deos felicissimos arbitramur. Actiones autem quas eis tribuere oportet? justas ne? an ridiculi videbuntur contrahentes inter se & deposita reddentes, & cætera id genus? an fortes, ut res formidolosas subeant ac perferant, & periculum adeant, quia honestum sit? An liberales? cui verò donabunt? absurdum autem, si apud eos etiam erit numus, aut aliquid tale. Jam verò utrum erunt temperantes, an inepta & contumeliosa laus illa Deorum futura est, vitiosis cupiditatibus eos carere? Quòd si omnia, quæ in actionibus versantur, persequamur, exigua sanè Disque digna reperientur. Atqui nemo est, qui non eos vivere existimet. Ergò & aliquo munere fungi. Non enim eos oportet dormientes fingere ut Endymionem. Ei igitur, qui vivit, si actio, multòque

tòque magis si effectio adimatur, quid præter contemplationem relinquitur? Quocirca Dei muneris functio ea, quæ beatitudine antecellit, in contemplatione consistere reperietur. Ergò & humanarum functionum, ut quæque huic simillima est, ita ad beatam vitam constituendam plurimum valet. Huic quinetiam argumento est, quòd cætera animalia, quæ tali muneris functione orbata sunt, beatitudine quoque excluduntur. Diis enim immortalibus omnis vita beata est: hominibus autem, quatenus simulacrum aliquod talis functionis habent. Reliquorum autem animalium beatè vivit nullum, quoniam nulla est eis contemplationis communitas. *Et cap. 9. ejusd. libri. ita differit:* Qui verò muneribus fungitur menti consentaneis, & hanc colit, estque optimè animo affectus, eum probabile est Deo carissimum esse. Nam si Dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum verisimile est; illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optimâ, sibique maximè cognatâ delectari (hæc autem mens fuerit) iisque qui hanc maximè diligunt & plurimi faciunt, præmia persolvere, gratiamque referre, ut eorum, quæ ipsis cara sunt, curam habentibus, rectasque & honestas actiones obeuntibus atque exercentibus. Hæc autem omnia in sapiente inesse maximè, non est obscurum. Est igitur Deo carissimus. *Hæc fermè sunt quæ Aristoteles de Deo, & amicitiâ, quæ inter ipsum & homines intercedit, docet; pauca profectò & non pro merito rei hominibus præ cæteris omnibus cognitu necessaria. Quòd si ergò horum philosophorum subtilitatem nemo hactenus satis assecutus sit, nedum superaverit; & Plato videatur poëtarum fabulis statutisq; ethnicorum inhæsisse in pietate erga Deum considerandâ; Aristoteles verò admodum dubitativè locutus sit de curâ Dei circa res humanas; uterq; verò multitudinem quandam Deorum approbaverit, ille ob communem ethnicorum opinionem, hic ob veterum astrologorum opiniones, quas habebant de orbibus & sphæris stellarum partim fixarum partim errantium: videtur desperandum de subtiliori quâdam circa amicitiam inter Deum & homines cognitione per philosophiam acquirendâ. His non obstantibus puto Aristotelem potuisse philosophiâ suâ ulterius progredi & longè plura reperire ad amicitiam Dei hominumq; pertinentia, quibus cognitis sine dubio coactus fuisset statim ulterius inquirere, ut ita potuisset, ope divinâ accedente, ad lumen revelationis pervenire legendo Moysis & prophetarum scripta. Nitar ergò ex ipsius fundamentis procedendo, & quæ ab ipso in speculatione vel neglecta vel ignorata sunt supplendo ex lumine naturæ probare. arctissimam inter Deum hominesq; amicitiam naturaliter esse debere, caussamq;, quare hæc in homine naturalibus suis viribus nitenti*

sese non exserat ex solo verbo divino reperiri posse, & proinde facilè adversus gentiles probari posse, nostram religionem illam veram esse, quam omnes amplecti debent, cæteras fictas & erroneas.

MEMBR. PRIMUM.
DE
DEO UNO.

1. Datur substantia quædam immobilis movens omnia. *Nam quicquid movetur ab alio movetur. (Id enim satis demonstratum ab Aristotele in physicis hìc supponimus.) Quapropter necesse est, cùm non detur progressus in infinitum, dari tandem aliquod immobile cuncta reliqua movens: si enim hoc ponatur mobile, esset quiddã à quo moveretur, & ita non esset primum: prius quippe esset quod hoc moveret. Datur itaq; substantia quædam prima immobilis cuncta movens & principium motûs omnibus entibus existens.*

2. Hæc substantia immobilis & prima est ens intelligens. *Nam cuncta quæ moventur secundum caussas nihilq; horum frustrà moveri videmus. Id enim satis manifestum est iis, qui res naturales speculantur: deprehendunt quippe nihil sine caußâ moveri. Unde etiam Aristoteles ruit in hoc universale: Natura nihil facit frustrà. Quicquid autem operatur secundum caussas & rationes, est intellectus quidam. Substantia itaq;, quæ principium motuum omnium existit, est intellectus seu mens.*

3. Eadem substantia est ens incorruptibile. *Nam quod immobile est nihil corruptivum recipere potest: esset enim habile ad recipiendum motum à suo contrario eoq; potentiori. Sed demonstravimus illam substantiam primam nullius motûs ab alio impressi susceptivam esse.*

4. Vivit quoque hæc substantia non in tempore. *Nam quicquid immobile est sui esse suæq; vitæ mensuram tempus non habet: tempus quippe est mensura & numerus motûs, & proinde affectio illarum substantiarum quarum vivere est moveri. Substantiæ autem primæ vivere non est moveri.*

5. Unde sequitur porrò, Substantiam hanc primam æternam esse. *Nam quicquid incorruptibile & extra tempus est, seu vitam habet, quam nullum tempus metitur, est quiddam æternum.*

6. Est & eadem Substantia infinitæ potentiæ. *Nam si daretur mobile, quod ab hac moveri non posset, quod fieri omninò debet, si infinitæ potentiæ non est; non erit substantia omnia movens.*

7. Ejusmodi Substantia prima & immobilis una est. *Nam si ponas plures concurrentes in motibus partium hujus universi; erunt hæ vel ordinatæ ad totum, & subjectæ directioni illius quæ totum dirigit, & instru-*

instrumenta potius, quàm motuum hujus universi principia; vel concurrentes, quod præter necessitatem est, quia una virtus infinitæ potentiæ sufficit. Quòd verò Aristoteles tot fingit substantias primas moventes, quot sunt astrorum lationes: id primò fit ob opinionem veterum astrologorum, quam habuerunt de Sphæris & orbibus, deinde & præter necessitatem: Videmus quippe motus planetarum omnes ad Solem respectum habere; ut adeò universum ab unâ aliquâ primâ substantiâ regi necesse sit omnia ordinante & disponente.

8. Est & substantia ista expers magnitudinis. *Nam si magnitudinem haberet, esset vel finitæ vel infinitæ magnitudinis; infinita non datur & est non ens; finita ex se infinitam non potest habere potentiam.*

9. Nullâ quoque re indiget. *Nam si aliquâ re indigeret, esset ipsius potentia non infinita sed limitata, ab iis scil. quæ suppetunt.*

10. Hæc substantia est ille Deus quem nos colimus. *Nam colimus nos Christiani illud Numen, quod omnium rerum principium est, & à quo dependent.*

MEMBR. II.

DE HOMINE AD DEUM ORDINATO.

1. Omnes substantiæ mobiles opera quædam Dei sunt. *Nam ab hoc tanquam substantiâ immobili omnia movente omnes substantiæ mobiles dependent, suum esse, suam vitam atq; operationes suas habent.*

2. Deus substantias mobiles, quatenus ipsius opera sunt, amat. *Nam substantiæ mobiles, quatenus à Deo sunt, ipsius sunt. Omnis autem substantia intellectualis benè operans quod suum est & à se productum amat. Deus verò non potest malè operari, quia perfectissimam eamq; infinitam potentiam habet, & ens immobile existit, quod de suo bono nequit dimoveri.*

3. Substantiarum, quæ à Deo amantur, nullæ possunt cum ipso colere amicitiam præter eas, quæ intellectu præditæ sunt, qualis est homo. *Nam licet Deus amet substantias omnes tanquam opera sua, quia bona sunt; non tamen quæ intellectu sunt destituta ullam cum ipso amicitiam colere possunt, sed illæ tandem quæ intellectuales existunt. Consistit namq; amicitia in operatione quâdam intellectuali: ex proæresi enim & consilio tribuendum & retribuendum quid venit.*

4. Homo Dei est, quicquid est. *Nam nihil a Deo frustrà fit: est enim mens summa, in quam non incidit quicquam frustrà facere. Quod si ergò animalia omnia hominis gratiâ sunt velut instrumenta ejus; cujus gratiâ homo erit? imò cùm homo sit opus Dei, quicquid est ipsius erit.*

5. Homo non est Dei gratiâ ut instrumentum. *Nam Deus est ens nullâ re indigens.*

6. Hominis est omnes operationes suas dirigere ad Deum, huic esse, huic vivere, eumque super omnia colere. *Nam quicquid homo est Dei est: substantiam autem intellectualem esse & Dei esse, est intellectu suo Deo esse, vivere & operari. Et quia Deus hominem ut suum opus amat; homo autem ut prædita intellectu substantia redamare possit: sequitur hominem quid retribuere teneri tanquam à Deo maximis beneficiis affectum, utpote cujus opus est & à quo esse suum & vivere habet. At quid retribuet Deo, qui nullâ re indiget? Nihil restat, quàm ut summum cultum, summum honorem & amorem exhibeat. Nam cap. 1. n. 2. huj. libr. demonstravimus, in amicitiâ inæquali mediante honore compensandum quod alia ratione retribuendo æquari nequit.*

MEMBR. III.

DE SIMILITUDINE HOMINIS CUM DEO.

1. Videtur Deus nullâ aliâ ratione coli posse, quàm imitatione. *Nam cùm tribui Deo nihil queat ab homine quo is indigeat: nihil aliud restat quò gratus ipsi fiat, quàm ut vivat vitam Dei vitæ similem. Hinc rectè Plato dixit:* Nos deliramus, si quando nos Lacedæmonis propter munera acceptiores Deo esse ducimus: etenim grave esset, si Deus ad donaria & sacrificia nostra respiceret potius, quàm ad animum, utrum justus, sanctusque sit. Fit autem homo similis Deo, quatenus simulacrum quoddam functionis divinæ habet, & quidem in honorem ipsius tanquam opus ejusdem.

2. At in quânam re similitudo consistit? *Respondet Aristoteles; in solâ contemplatione: Deum enim esse mentem simplicem maximéq; unam & beatum esse contemplando seipsum sentiendoq; illam contemplationem. Ponamus autem, Dei hanc vitam esse hanc perfectionem ejusdem: non tamen sequetur, solâ contemplatione nos Deum debere imitari. Nam cùm Deus sit ens primum movens omnia, & nos ipsius opus ad similitudinem ejus producti: profectò bonitatem suam aliis communicat: unde & quoad hoc decet eum imitari. Sed objicit Aristoteles, nos agendo non posse Deum imitari propterea, quòd Deus non habeat appetitum intellectu practico regendum, adeoq; nostras actiones ab actionibus Dei longè diversas esse, nec quicquam in virtutibus moralibus simile Dei virtuti deprehendi. Respondeo, hoc pacto nec ratione contemplationis nos Deo similes esse posse. Nam Deum habere intellectum passivum, qualem Aristoteles homini inesse dicit, quis assereret? Fit ergò Deo similis homo, quantum ipsius natura admittit.*

3. Quid dicendum? demonstravimus hominem totum Dei esse, huic vivere & operari debere, & quidem ita, ut similis Deo fiat;

quænam autem sit illa similitudo ignoramus. Non autem verisimile est, Deum ejusmodi intellectualem substantiam, quæ quicquid est illius est, ignorantem voluntatem & essentiam ipsius produxisse. Unde hæc ignorantia? *Tibi, mi Deus, sit laus, honor & gloria in secula seculorum, quòd me in Ecclesiâ, ubi Verbum tuum purè & incorruptè docetur, nasci volueris. Mi JEsu assiste mihi Spiritu tuo Sancto, ut ex Te Tibi vivam & operer, Tibi moriar & aliquando Tecum sim, Te* τὸν λόγον τȢ πατρὸς, *in cujus contemplatione Tui Patris perfectissima & suavissima vita posita est, intuear, & illius summæ jucunditatis particeps fiam. O inenarrabilem felicitatem, quam nec auris audivit, nec oculus vidit, nec intellectûs nostri imbecillitas comprehendere hac in vitâ valuit aut valebit! In hanc gratiarum actionem, Lector benevole, prorupit intellectus meus, cùm ista contemplarer. Deprehendebam enim, Aristotelem & omnes saniores ethnicos Philosophos hac speculatione ductos potuisse imò debuisse in lumen revelationis inquirere, ex quo luculenter caussam addiscere potuissent, quare, cùm homo quicquid est, Dei sit, adeoq; Deo vivere & operari debeat, & hoc quidem ita, ut Dei simulacrum quoddam existat, id verò impetrare nequeat, nisi essentiam & voluntatem Dei noverit, in tantâ nascatur ignorantiâ, ut sibi relictus nihil quicquam de Deo sciat aut, licet omnem operam det, ne umbram quidem vitæ divinæ conspiciendam consequatur. Hanc eandem ob caussam subjiciam speculationem quam habui de duplici perfectissimâ hominis cum Deo amicitiâ, alterâ scilicet quam habuit in statu integritatis; alterâ, quam habet per Christum Salvatorem nostrum. De utrâq; in formâ dialogi dissserturus sum introducens Aristotelem & Philosophum Christianum.*

ARTIC. I.
DE AMICITIA INTER DEUM ET HOMINEM, QUALIS FUIT CUM HIC INSTATU INTEGRITATIS ESSET.

Christianus. *O Aristoteles miraculum naturæ, cujus intellectui mancipatum quicquid ab Ente illo æterno pendet, dic mihi, in quonam posita sit summa felicitas hominis?* Aristot. *Maxima hominis felicitas est, si Deo similis fiat.* Christ. *ita est; sed quo pacto putas, hominem hoc impetrare posse: tanta namq; miseria humana est tantaq; imbecillitas, ut de similitudinis illius adeptione desperandum esse videatur?* Aristot. *Si auscultare lubet, id quomodo fieri possit, luculenter demonstratum dabo.*

Christ. *Rem facies mihi gratam.* Aristot. *Non dubito, te non latére, quod demonstravi in libris περὶ ἀρχῶν, dari aliquod primum & divinissimum, à quo omnium substantiarum motus pendent, & hoc esse mentem quandam. Si & tu hoc ponis, non est, quare prolixè repetam quæ ibi latè dicta sunt.* Christ. *Ponamus hæc. Nam summo ducitur mens mea desiderio addiscere, qualem illam divinam mentem qualemq; ejus esse vitam dicturus sis.* Aristot. *Placet interrogando procedere, quò unà sentiam, quid in meo discursu desideres. Mens illa divina intelligitne actu an otiosa & dormienti similis est?* Christianus. *Nequaquam otiosa est dicenda.* Aristot. *intelligit ergò & in intelligendo vitam suam habet positam. Sed putasne dari aliquod excitans hanc mentem velut potentiam quandam, an existimas, eam esse actum & perpetuam intellectionem?* Christ. *Mallem id ex te audire.* Aristot. *Miror te hîc hæsitare: nonne mens illa divina est optima substantia?* Christ. *imò.* Aristot. *Quòd si est optima substantia, nunquam potentiâ sed semper actu intelliget eritq; actus intelligens. Nam actus præstantior potentiâ est. At si perpetua quædam intellectio est, quid intelliget, quo suâ intellectione sit ens perfectissimum & beatissimum: intelligetne seipsum an alia?* Christ. *Si est optima & perfectissima substantia Mens divina, uti etiam est, omnia intelligit.* Aristot. *Non hoc nego, nec propterea quæro, quasi dubitem. Id autem ex te scire contendo, an, cùm ipsius esse sit intellectio, perficiatur intellectione sui ipsius vel aliorum.* Christ. *id excedit meum captum, nec audeo quicquam statuere, ne Ens illud summum offendam aut quicquam dicam quod alienum à fide & religione Christianâ esse possit. Tibi ergò disserenti auscultabo.* Aristot. *Audi ergò. Non puto quenquam statuere posse, nihil interesse quid Mens illa intelligat, an sit bonum aliquod, an aliquid quod fortè fortunâ offertur. Quidni ergò dicendum, intellectionem illam quæ ens summum, beatissimum & perfectissimum est, perfectionem suam positam habere in intellectione divinissimi & honorabilissimi. Putasne verò aliquod ens magis divinum & honorabile esse, quàm ipsa illa hæc Mens est?* Christ. *nequaquam.* Aristot. *Contemplatur ergò hæc divina Mens seipsam; si autem seipsam, erit ea secundum perfectionem suam intellectio quæ intellectionis intellectio est. Ex quibus infertur, vitam Dei totam speculativam esse & nil aliud existere Deum quoad suam beatitudinem, quàm speculationem sui ipsius.* Christ. *intelligo mentem tuam. Sed perge dicendo, quomodo homo similis Deo ipsiq; carissimus evadere debeat.* Aristot. *Quid restabit, quàm ut concludam, eum hominem Deo carissimum esse, qui speculativam colit vitam. Nam si Deus mens est, & beatitudo ejus intellectio sui ipsius, quis hominum carior ipsi esse poterit, quàm mentem suam excolens? hunc profectò præmiis multis affectum iri dubitandum non est.* Christ.

Est

Est ô Aristoteles tua subtilitas admiranda, sed & miseranda. Aristot. *Quare me misericordiâ dignum deprædicas?* Christ. *Quid censes fieri post mortem circa animam nostram?* Aristot. *Intellectum activum, qui & theoreticum & practicum illuminat, immortalem esse scio, de passivo recipiente rerum formas dubito, quippe qui, licet non corporeus, materiatus tamen existat.* Christ. *Cognoscitne activus sine passivo?* Aristot. *nequaquam.* Christ. *Ergò post mortem intellectus noster nihil scit?* Aristot. *Ita videtur.* Christ. *Otiosusne erit hoc modo in omne ævum?* Aristot. *Ea est intellectûs nostri imbecillitas, ut in rebus tam abstrusis sæpè hæreamus, ignorantes quorsum pedem gradumq; progrediendo vertamus.* Christ. *Soleo tuam semper magnifacere auctoritatem: pauci enim sunt philosophi, qui vim tuarum demonstrationum assequi, longè pauciores qui inveniendo æquare possint: sed hac in re cogor planè à te alienus esse.* Aristot. *Aveo ex te audire & discere rationes à me dissentiendi.* Christ. *Nonne homo est substantia intellectualis?* Aristot. *Noli quærere quæ scis à me posita & concessa: ne detinendo me cognitis molestus mihi sis. Nam nosti cupiditatem meam discendi caussas.* Christ. *Nonne hæc substantia intellectualis tota substantiæ illius primæ gratiâ est?* Aristot. *Natura nihil producit frustrà.* Christ. *Si tota est Dei gratiâ, nihil in eâ esse debet quod non Deo operetur.* Aristot. *At quomodo? Deus enim tanquam ens potentiæ infinitæ nullâ re indiget: nihil sanè restat quàm imitatio. Quid verò est quod imitari homo possit præter contemplationem? Vita enim sapientis similis est vitæ divinæ, præterea quid dici fieriq; simile possit non video. Nam homo, quod intellectum practicum concernit, versatur in affectibus & concupiscentiâ carnis compescendis, quæ sanè vita Deum non decet.* Christ. *Deus nonne operatur liberè?* Arist. *Ita: cui enim majorem libertatem tribueres, quàm enti summo & perfectissimo.* Christ. *nonne liberrimè appetit operari quod operatur.* Aristot. *Appetit, quemadmodum qui omnia habet dicitur appetere quæ habet: ipsi quippe nihil deest.* Christ. *Hæc subtilitas nunc nobis non proderit: sufficit enim Deum liberrimè appetere, & proinde esse Substantiam intellectualem liberrimæ voluntatis. Quid si homo omnia faceret ex liberrimâ voluntate proveniente à judicio intellectûs non errantis, nec impeditâ ab appetitu irrationali, nonne quoad hoc similis esset Deo?* Aristot. *Fingere talem hominem licet, quemadmodum Plato ideas, dari eum non posse testatur experientia. Hominis namq; intellectus tandem sese exerit, quando totum hominem occuparunt voluptates corporis, quas à teneris sentit, ut ita per totam fermè vitam nihil agendum habeat, quàm ut hanc bestiam, à quâ subjugatus propemodum est, de solio suo detrudat.* Christ. *Nonne hic est ingens naturæ humanæ defectus & quidem talis, cum quo verisimile non est, naturam integram speciem &*

em & quidem eam, quæ divino bono instructa est, produxisse? *Natura quippe non producit integram aliquam speciem monstrosam. Quæ quæso animaliū integra species ita se habet, ut si appetitus tendat pedem movere in anteriora moveat eum retrò? at in homine ita comparatum est, ut, dum tendit ad temperantem vitam, incidat in luxuriam. Id enim tu ita & quidem præclarè docuisti in libris de Moribus.* Aristot. *Sæpè quidem id, quod nunc dicis, miratus sum; sed quia fingere hominem aliter non licet, quàm esse deprehenditur, semper docui, de naturâ hominis esse, ut appetitus irrationalis resistat rectæ rationi eamq; debellare nitatur.* Christ. *Video te hærere, &, si ita vis, ex nostræ religionis fideiq; principiis tibi caussas omnium horum, quæ te dubium reddunt narrabo. Ita autem tecum agam, ut tuæ doctrinæ de facultatibus animæ singula accommodem, & secundum tuam philosophiam, quantum fieri potest, hæc tractem.* Aristot. *attentè te audiam* Christ. *Hic mundus, quem tu conspicis, non est, ut existimas, æternus. Nam quamvis DEUS nihil faciat in tempore, dicere tamen æterno suo verbo extra tempus potest, ut quid in tempore fiat. Quemadmodum enim noster intellectus imperans, brachium moveri in anteriora, omnes spiritus habet obedientes, quorum beneficio motus fit, idq; ex lege naturæ: ita Verbum Dei seu ὁ λόγος Mentis Divinæ ex se habet hanc potentiam, ut omnia sint & fiant, prout esse fieriq; dicit. In illo ergò temporis principio, cùm Verbo Mentis Divinæ omnia crearentur, etiam creatus est homo non cum tali appetitûs irrationalis vi, quam nunc habere vides, nec etiam cum eâ intellectûs imbecillitate, quâ proh dolor! nunc laboramus. Habet namq; se noster intellectus ad veritatem, quemadmodum oculi noctuarum ad lucem solis. Sed, ut singulas vires partium animæ humanæ tibi enarrem, initium faciam ab intellectu theoretico. (Hæsito mi Aristoteles trepidoq;: vereor enim ne errem aliquâ in parte, mallemq;, si in vivis essent, nos habere præsentem vel Chemnitium vel Meisnerum vel Jacobum Martini, Theologos magnos, qui quâ in re hallucinarer & impingerem me juvare possent.* Aristot. *Perge narrando, quia nunc unà sumus. Si enim videro, mihi satisfactum in iis, de quibus multa & inextricabilia dubia occurrerunt, non verebor vestros Theologos adire.* Christ. *Hâc ergò lege dicendo progrediar, ut in dictis à me non subsistas, sed uberiorem informationem à præcellentioribus Theologis petas. Primùm omnium ergò Deus immortalis intellectui theoretico Adami se cognoscendum præbuit, quod scil. unus esset essentiâ & trinus personis, viveretq; vitam amicissimam suavissimam & jucundissimam. Quid enim magis amicum esse potest, quàm quod essentiâ unum est? Prima persona est Pater, secunda Filius, qui est Patris imago substantialis. Col. 1. v. 15. tertia Spiritus S. à Patre & Filio procedens. Hoc Trinitatis mysterium*

cognitum accepit homo, quantum ad vitam in hac terrâ ad placitum Dei, ut huic carus & amicus esset, opus erat, cum expectatione quâdam, quòd sublatus in cœlum aliquando visurus sit Deum à facie ad faciem i. e. quòd fruiturus sit beatitudine ipsius Dei, cujus felicitas & jucundissima vita consistit in contemplatione suæ imaginis substantialis. Præter hoc mysterium cognitam quoq; habuit homo voluntatem Dei, nihilq; ignoravit agendorum ad placitum ipsius, quò carissimus eidem esset. Omnium porrò rerum creatarum caussas novit & quomodo unaquæq; res Deum creatorem, quâq; in re imitetur. Nam omnia per filium tanquam imaginem suam substantialem & λόγον suum produxit, quo ipso evenit, ut singulæ etiam minimæ res Deum creatorem aliquâ in parte, homo verò præ cæteris rebus corpus habentibus exhibeant. Initium etiam contemplandi statim homo fecit, singulis rebus imponendo nomina. Genes. 2. v. 19. Est enim, uti præclarè doces lib. 1. de part. animal. cap. 1. tota rerum natura λόγος quidam, partes autem τοῦ λόγου sunt τὰ ὀνόματα. De quibus ritè constituendis sapientem primùm omnium sollicitum esse convenit. Quod & tu facis cap. 2. 3. & 4. d. lib. 1. de part. anim. At quod nos hodiè longâ multorum hominum experientiâ absolvimus, id omne Adamus, qui primus homo fuit, expeditè, cùm primùm res creatas inspiceret, fecit. Quid putas, nonne carior erit Deo ita tractans sapientiam, quàm qui tantùm in caussis rerum cognoscendis versatur? Aristot. *Fateor, quòd in singulis rebus similitudinem Dei spectare & singulas cum Deo in ipsius honorem componere sit ipsi & vivere & operari.* Christ. *Nonne ergo agnoscis miseriam, in quâ nunc vivimus?* Aristot. *Agnosco & defleo, dumq; existimavi, me omnium hominum sapientissimum, video me nihil propemodum scire eorum, quibus Deo reverà cari sumus. Nam delectari caussis rerum repertis, quod maximè suave & jucundum est, est sibi operari contemplando, sed unà cum caussis imaginem Caussæ primæ & principii motuum omnium, est operari Deo. Videor mihi videre Adamum initium contemplationis ab imagine substantiali Patris eiq; coæternâ & cum eo ejusdem essentiæ facere & procedere ad reliqua, ordinem servando, prout propius Deum exhibuerunt. Quæ jucunditas, quando semetipsum contemplatus in se deprehendit Dei imaginem? Qualis ardor in Deo amando cujus imaginem præ cæteris creaturis sese habere sentiebat? Sed perge narrare, quod circa intellectum practicum dicere habes.* Christ. *Homo, prout à Deo fuit conditus, nihil appetivit, nisi quod intellectus dictaret; adeoq; solâ voluntate operatus est. Judicium intellectûs practici fuit sanum nullisq; voluptatibus inordinatis per appetitum irrationalem corruptum, & quia intellectui theoretico voluntas Divina fuit cognita; practicus huic subordinatus nihil præscripsit*

agendum, quam quod Deo gratum acceptumq; & ipsi homini reverà bonum & salutare esset. Voluntas verò appetens ab intellectu præscripta liberrimè appetivit: nihil enim coactè & ex necessitate operatus est; quia naturæ ipsius congruentissimum erat voluntatem Dei facere. Justus ergò fuit homo & reverà sanctus. Quemadmodum enim universali Justitiâ Justum eum vocamus, qui legibus paret, id est, secundum voluntatem legislatoris operatur: ita quam maximè Justus est, qui voluntati divinæ faciendæ inhæret promptè, constanter, sine coactione & liberrimè maximâq; cum jucunditate. Sanctus fuit homo, quia nihil impurum admixtum habuit, sed voluntas ipsius exstitit purissima nil aliud quàm divinum appetens. Quæ omnium perfectissima & divinissima virtus Paulo Ephes. 4. v. 24. vocatur δικαιοσύνη καὶ ὁσιότης τῆς ἀληθείας, *Justitia & Sanctitas veritatis. Hæc Justitia & Sanctitas veritatis constitit in summâ Dei dilectione, quam homo declaravit contemplando singulas res, quatenus similitudinem quandam Dei repræsentârunt & potissimum seipsum intuendo & in se imaginem creatoris deprehendendo. Quid enim magis amorem & dilectionem gignere potest, quàm imaginem alterius in se conspicere? Ob hanc sanè homo & Deum & seipsum quàmmaximè amavit; & per consequens etiam proximum ut seipsum. Nam si se amavit ob imaginem Dei; quam habebat non modò ratione theoretici sed & practici intellectûs voluntatisq; (liberrimè enim ad imitationem Dei appetebat reverà nonmodò bonum, sed optimum) eamq; & in aliis hominibus deprehendit, necesse est, eum amasse proximum quemadmodum seipsum. Nam caussa amandi proximum & seipsum planè eadem fuit. Huic dilectioni nihil deesse potuit; quia fuit fundata in identitate ejus quod divinum erat & Dei simulacrum existebat. Et quò nullum amoris fundamentum deesset, condidit Deus Adamo Evam adjutricem, cum quâ hanc arctissimam amicitiam coleret ex costâ ipsius. Quam caussam arctissimæ amicitiæ sentiens exclamavit, hæc est caro de carne meâ & os de osse meo! Quanti fecisti hactenus ô Aristoteles amicitiam virorum honestorum sese ob identitatem virtutis amantium? cogita qualis hæc fuerit quæ constitit in identitate vitæ sanctissimæ, Deo acceptissimæ, ejusq; vitam repræsentantis. Perpende etiam, quantum tu abfueris à veritate, quando hactenus statuisti, hominem, quod vitam practicam concernit, similem Deo reddi non posse. Deum enim non corrigere & emendare affectus & concupiscentiam. Scil. tu practicam vitam hominis perfectam eam esse putasti qualis nunc est.* Arist. *intelligo me errasse & errorem lubens agnosco. Sed recita porrò, qualis tunc fuerit in homine appetitus irrationalis.* Christ. *Præ dolore vix narrare possum. Nam postquam hic suas cœpit exserere operationes & voluntati prædominari, illam Dei imaginem amisit homo, & cum hac ipsius*

quoq;

quoq; gratiam, redactusq; est in statum, in quo tu es & manebis, nisi fidem Christianam profitearis. Aristot. *Qui ita?* Christ. *Excellentissima cum Deo conformitas & sanctissima voluntas non admittebat quicquam inordinati circa appetitum irrationalem: nulla deprehendebatur concupiscentia. Scil. intellectus semper præstò erat & dictabat Dei voluntatem, humana voluntas erat prompta & summâ cum jucunditate liberrimè non coactè appetebat quod intellectus præscripserat. Nullus ergò locus erat phantasiæ voluptatem quandam corporis inordinatam appetitui repræsentandi & excitandi eum ad movendum spiritus, quò fierent quæ à voluntate Dei aliena erant. Hæc caussa erat, quare cùm Adam & Eva nudi essent, nullam tamen sentirent concupiscentiam Genes. 2. v. 25. Omnia quippe parebant rationis arbitrio. Sed proh dolor! cùm artificio diaboli seducta mulier* quòd bonum esset lignum ad vescendum & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, *de quo tamen Deus vesci prohibuerat, & tulit de fructu illius. & comedit, deditq; viro suo, qui comedit: appetitus irrationalis cœpit dominari intellectui & totum ita genus humanum imaginem illam divinam amisit, & cùm Deo carissimum & summè amicum esset, redditum est inimicum. Nam quiescebat intellectus Evæ quasi in soporem conjectus, cùm adspiceret lignum quòd pulchrum oculis & aspectu delectabile esset, datusq; est locus, phantasiæ repræsentanti pulchritudinem appetitui, quo excitatus ad vescendum movit membra hominis. Et hinc porrò exercuit in Adam & Evâ appetitus irrationalis dominium: statim enim se nudos animadvertebant & sentiebant concupiscentiam, quæ peccatum est Rom. 7. v. 7. Hic lapsus primorum parentum flebilis est principium & caussa, quare voluptates corporis à teneris nos regant, intellectu nostro tardè admodum sese exerente & per totam vitam cum irrationali appetitu in pugnâ versante, ut cedere nolit dominio qui obœdire & silere debebat. Ita ergò, quòd sine lachrymis dicere nequeo, imago Dei est amissa in homine, & loco summæ amicitiæ, quam homines & cum Deo & inter se colebant mera nata est inimicitia. Hanc imaginis divinæ amissionem comitata est privatio eorum, quæ cum imagine illâ conjuncta erant. 1. dominium in res creatas. 2. immortalitas. 3. necessitatis impassibilitas. Nam quod dominium concernit, quamvis adhuc hodiè hominum gratiâ omnes bestiæ sint: (cujus gratiâ autem unumquodq; velut instrumentum illius est, is dominus est. Utor enim iis, quæ tu libr. 1. politic. tradidisti, ubi demonstras, hominem naturâ dominium in omnes bestias habere) erat in homine alia ratio imperandi bestiis quàm nunc est: Quo modo enim intellectus divinus statim quod pronunciat producit & quomodo intellectus noster practicus aliquid pronuncians eo ipsò dum enunciat facit astrictis ad obœdiendum naturâ spiritibus qui in homine sunt; eo modo &*

intellectus hominum regebat bestias, ut quicquid enunciaret hoc facerent. Nam cùm intellectus hominis esset simulacrum intellectûs divini, & Deus ipsi subjecisset bestias; ad imitationem Dei easdem rexit. Immortalitas à Deo velut donativum & consequens imaginis divinæ superaddita fuit. Nam ejusmodi hominem sanctum Deoq; amicum mori non decebat. Quin Deus hominem, si in illo integritatis statu mansisset, transtulisset in cœlum & ipsum perfectissimum reddidisset participem eum faciendo omnis contemplationis, quâ ipse fruitur & beatus existit. Sed lapsu interveniente per unum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: & sic in omnes homines mors pertransiit, quatenus omnes peccaverunt. Rom. 5 v. 12. Liber quoq; homo fuit ab omni necessitate & casibus. Nam cum esset amicissimus Deo, non permittebat Deus, ut ullum externum accidens præter inclinationem ipsius naturalem in eo quicquam operaretur. Et hinc porrò in ipso cessabant omnes molestiæ. Nam ut tu quoq; docere soles, omnes molestiæ inde proveniunt, si quid contra inclinationem naturalem & nostræ naturæ non convenienter in nobis fiat. Nunc verò variis molestiis homo subjicitur, & plus potest in eo necessitas & casus quàm ipse in sese. Aristot. *Mira mihi narrasti, & ego non diffiteor, mihi talem ideam hominis perfectissimi nunquam fingere potuisse, talem autem fuisse producendum à Naturâ, ne illa esset caussa peccati. Sed nonne illius imaginis divinæ & amicitiæ cum Deo datur recuperatio?* Christianus. *Rectè quæris mi Aristoteles, nosse etiam debes reconciliationem cum Deo jam factam esse, modumq; si scire desideras, crastinâ die hunc in locum redire poteris. Interea, ut meditatè singula dicam, me præparabo.*

ARTIC. II.

DE AMICITIA INTER DEUM ET HOMINES, QUALIS NUNC EST POST STATUM INSTAURATIONIS PER CHRISTUM.

Aristoteles. *Credas velim mi Christiane me hanc noctem duxisse insomnem; partim quia animo revolvi à te audita, partim quia ducebar aviditate audiendi ex te reliqua, & quis modus fuerit redeundi in gratiam cum Deo. Nunc lætor diem illuxisse, ut te convenire potuerim. Si ergò tibi molestum non est, enarres mihi illum modum reconciliandi humanum genus.* Christ. *Nulla erit mihi molestia. Nam soleo singulis diebus, sole oriente, antequam aggrediar reliquos labores, summâ cum jucunditate hæc meditari, Salvatori meo gratias agere & in fide erga ipsum hilari animo quæ mihi gerenda sunt suscipere. Nihilq; jucundius mihi est, quàm Salvatoris mei merita contemplari & me conformem ipsius vitæ gerere. Cætera omnia mundana pro quisquiliis habeo. Ne autem quid*

omittam

omittam narrando, de principio nostræ reconciliationis primò dicturus sum. Utar quoq; verbis Scripturæ S. in quâ comprehensa ista sunt: valde namq; sollicitus sum in ejusmodi divinis, ne quid dicam quod à Verbo Dei nobis revelato sit alienum. Principium unicum nostræ cum Deo reconciliationis fuit Deus ipse. *Non enim ex operib9, quæ sunt in Justitiâ, quæ faciebamus nos, sed secundum suum propositum & gratiam salvos nos fecit. Tit. 3. v. 5. 2. Timoth. 1. v. 9. In epistolâ Pauli ad Ephes. 2. v. 4. & seq. hæc habentur: Deus qui dives est in misericordiâ, propter multam caritatem suam, quâ dilexit nos, etiam cùm essemus mortui per delicta, convivificavit nos unà cum Christo.* Hic Deus misericordissimus ex summâ caritate misit filium, qui est ὁ λόγος & imago substantialis ipsius, in hunc mundum, ut assumeret carnem, & sese traderet cruciatibus & morti pro toto humano genere reconciliando. Qui etiam pro summâ suâ & ineffabili caritate, quâ nos prosecutus est, semetipsum hostiam pro nobis tradidit. *Ea namq; fuit beneficentia Jesu Christi, ut propter nos pauper fieret, quùm esset dives, quò nos illius paupertate ditesceremus. 2. Cor. 8. v. 9. Et ita piissimus & sanctissimus pro nobis impiis, justus pro injustis mortuus est. Rom. 5. v. 6. 1. Petr. 3. v. 18. ô quanta caritas! Nam vix pro justo quisquam morietur: siquidem pro bono forsitan aliquis etiam mori sustinet. Luculenter ergò suam caritatem nobis exhibuit, quòd, cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Rom. 5. v. 7. & 8.* Hujus nostri salvatoris obœdientiâ, quam morte & passione suâ exhibuit, omnis noster reatus sublatus est, ut ita justi simus coram Deo Patre. *Nam qui longinqui eramus propinqui facti sumus per sanguinem Christi. Ephes. 2. v. 13. Et quemadmodum per inobœdientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita per obœdientiam unius, justi multi. Rom. 5. v. 19. ut ita nunc gloriemur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem reconciliationem assecuti sumus. v. 11. eod.* Hoc Jesu Christi merito nobis applicato renascimur reddimurque filii Dei & nova quædam creatura. *Nam omnis qui est in Christo Jesu nova creatura est. 2. Cor. 5. v. 17. qui credit Jesum esse Christum ex Deo natus est. 1. Joh. 5. v. 1. habetq; in se Spiritum S. qui testatur quòd filius Dei sit. Rom. 8. v. 15. Gal. 4. v. 6. Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, ut Filii Dei nominemur. 1. Joh. 3. v. 1. & mundum vincamus. Quoniam omne quod natum est ex Deo vincit mundum: & hæc est victoria, quæ vicit mundum, Fides nostra. 1. Joh. 5. v. 4.* Et nunc amici Dei sumus, quando Christum, qui à mortuis resurrexit, induentes in eo vivimus ipsumque in omni vitâ imitamur. *Nam renati per Christum exuimus deponimusq; veterem hominem, qui corrumpitur juxta concupiscentias er-*

reris. Col. 3. v. 9. & renovati Spiritu mentis nostræ induimus novum hominem, qui juxta Deum conditus est per justitiam & sanctitatem veritatis. Ephes. 4. v. 23. & 14. Sic ut radices habeamus fixas in Christo Jesu, quem accepimus, & in illo superstruamur & confirmemur per fidem, exuberantes in eâ cum omni gratiarum actione. Coloss. 2. v. 7. servantes præcepta ejus, quo ipso in illo manemus & ille in nobis. 1. Joh. 3. v. 24. Et ita nunc non nos vivimus, sed vivit in nobis Christus. Vitam autem, quam vivimus in carne per fidem vivimus Filii Dei, qui dilexit nos & tradidit seipsum pro nobis Gal. 2. v. 20. Deus enim Pater, quem in Spiritu invocamus, dat nobis juxta divitias gloriæ suæ, ut fortitudine corroboremur per Spiritum suum in internum hominem: ut inhabitet Christus per fidem in cordibus nostris, fixis in caritate radicibus, & fundamento jacto; ut valeamus assequi cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo & longitudo & profunditas & sublimitas, cognoscereq; præeminentem cognitioni dilectionem Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei. Ephes. 3. v. 16. & seqq. Omnia in omnibus Christus est. Col. 3. v. 11. Quemadmodum ergò Christus mortuus fuit peccato & vivit Deo: ita & nos peccato morimur vivimusq; Deo per Jesum Christum Dominum nostrum. Nec patimur regnare peccatum in mortali nostro corpore, ut obœdiamus illi per cupiditates ejus: neq; accommodamus membra nostra arma injustitiæ peccato: sed accommodamus nos Deo velut ex mortuis viventes & membra nostra arma justitiæ Deo. Rom. 6. v. 10. & seqq. Non amplius carnales sed spiritales sumus, nec quæ carnis sed quæ Spiritus sunt curamus. Nam qui in carne sunt Deo placere non possunt. Habemus ergò Spiritum Christi, & Christus in nobis est. Rom. 8. v. 4. & seqq. Resurreximus namq; unà cum Christo, & superna quærimus & curamus, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens, terrestria negligimus. Col. 3. v. 1. & 2. Quicquid agimus sermone aut facto, omnia in nomine Domini Jesu facimus, gratias agentes Deo & Patri per illum. Col. 3. v. 17. sive edamus sive bibamus, sive quid faciamus. 1. Cor. 10. v. 31. Hunc nostrum Salvatorem imitamur 1. in sanctimoniâ. Nam tanquam filii obœdientes nos non accommodamus pristinis concupiscentiis; sed quemadmodum is qui nos vocavit sanctus est, ita & nos quoq; sancti in omni conversatione simus, propterea quòd scriptum est: Sancti estote, nam Ego Sanctus sum. 1. Petr. 1. v. 14. & seqq. 2. in humilitate. Nam ita præcipit Apostolus Philipp. 2. v. 3. & seqq. Ne quid fiat per contentionem, aut per inanem gloriam, sed humilitatem animi. Is enim affectus in nobis esse debet qui fuit in Christo, qui cum esset in formâ Dei, non rapinam arbitratus est, ut esset æqualis Deo. Sed semetipsum inanivit, formâ servi sumptâ, in similitudine hominum constitutus, & figurâ repertus ut homo, humilem præbuit semetipsum, factus obœdiens

usq;

usq; ad mortem, mortem autem crucis. 3. In patientiâ. *Quoniam Christus afflictus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut insequeremur vestigia ipsius, qui peccatum non fecerat, nec inventus est dolus in ore ejus, qui cum maledictis incesseretur, non regessit maledicta: quùm malis afficeretur, non minitabatur, sed tradidit vindictam ei, qui judicat justè. 1. Petri. 2. v. 21. & seqq.* 4. In dilectione erga proximum. *Ita enim præcipit ipse Christus, Joh. 13. v. 34. & 35. quando ait: Præceptum novum do vobis, ut diligatis vos mutuò: sicut dilexi vos, ut & vos diligatis mutuò. In hoc cognoscent omnes, quòd discipuli mei sitis, si caritatem habueritis inter vos mutuam. Et Paulus ad Ephes. 4. v. 2. ait: Sitis igitur imitatores Dei tanquam filii dilecti, & ambuletis in dilectione, quemadmodum & Christus dilexit nos, tradiditq; semetipsum pro nobis oblationem ac victimam Deo in odorem bonæ fragrantiæ. Et Johannes ep. 1. c. 3. v. 23. Hoc est præceptum ejus, ut credamus nomini Filii ejus Jesu Christi, & diligamus nos mutuò, sicut dedit præceptum nobis. Idem eâd. epist. c. 4. v. 7. Carissimi, diligamus nos invicem; quia caritas ex Deo est, & omnis qui diligit ex Deo natus est & cognoscit Deum.* Hæc arctissima cum Christo conjunctio, quod in eo vivamus & ille in nobis, facit, ut nullo periculo, nullâ molestiâ nulloque malo patiamur nos ab eo separari, sed omnes dolores omnesque gravissimos cruciatus hilari animo subeamus. *Quis enim nos separabit à dilectione Christi? num angustia, num persecutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius? (Quemadmodum scriptum est: propter te morti tradimur totâ die, habiti sumus velut oves destinatæ mactationi.) Verùm in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos. Nam nos nec mors nec vita, nec angeli, nec principatus, nec potestates, nec instantia, nec futura, nec altitudo, nec profunditas nec ulla creatura alia poterit separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Rom. 8. v. 35. Et ita ferimus afflictiones ut boni milites Jesu Christi. 2. Tim. 2. v. 3. Nam omnes qui volunt piè vivere in Christo Jesu persecutionem patiuntur. 2. Tim. 3. v. 12. Id enim est illud quo caritatem & gratum in Christum animum declaramus. Hinc Petrus ep. 1. c. 4. v. 14. ita nos alloquitur: Carissimi, ne miremini, dum per ignem exploramini, (quæ res ad experimentum vestri fit) perinde atq; si novum aliquid vobis contingat. Imò in hoc, quòd consortes estis afflictionum Christi, gaudete: ut in revelatione quoq; gloriæ ejusdem gaudeatis exultantes, si probris afficimini in nomine Christi, beati estis, quoniam gloria & Spiritus Dei super vos requiescit. & vers. 16. si ut Christianus affligitur aliquis, ne pudefiat, imò glorificat Deum in parte hac.* Hæc eadem vita, quam in Christo vivimus, facit, ut omnia vitia fugiamus & quæcunque virtuosa sunt sectemur, & per Christum opere-

operemur. *Omnia enim vitiosa tanquam opera carnis fugimus, virtuosa ex fide in Christum tanquam opera Spiritus sectamur. Ita enim ait Paulus Gal. 5. v. 16. Spiritu ambulate, & concupiscentiam carnis non perficietis. Opera autem carnis sunt: adulterium, scortatio, immunditia, lascivia, idololatria, veneficium, inimicitia, lis, æmulationes, iræ, odia, concertationes, seditiones, sectæ, invidiæ, cædes, ebrietates, commessationes, mollities, concupiscentia mala, avaritia, obscœnitas, stultiloquium, inobœdientia, servitus voluptatum, superbia, detrectatio, maledictio; pugna, rixæ. Gal. 5. v. 19. 2. Tim. 3. v. 2. Coloß. 3. v. 5. Ephes. 5. v. 3. Tit. 3. v. 3. 1. Tim. 6. v. 9. Jacob. cap. 4. Opera Spiritus sunt, Misericordia, Comitas, modestia, mansuetudo, lenitas, mutua peccatorum remissio, obœdientia & reverentia erga magistratus, gaudium, pax, benignitas, temperantia. Coloß. 3. v. 12. Tit. 3. v. 1. & 2. Gal. 5. v. 22. Nam opera carnis inimicitia sunt adversus Deum. Rom. 8. v. 7.* Aristoteles. *Sed si hoc pacto amici redditi estis Deo, quare non cessat mors? videmus enim & vos atque ac illos qui nullam fidem in Christum habent mori.* Christ. *Omnes adhuc morimur, quia adhuc concipimur nascimurque in peccatis: noster enim appetitus adhuc pugnat cum ratione & ad mala suâ concupiscentiâ nos impellit; cui tamen resistimus ope & auxilio Spiritus S. Hinc moriendum nobis adhuc est. Sed Christus aliquando resuscitabit nostra corpora à mortuis, & ad se congregabit omnes in ipsum credentes, dabitque ipsis ex gratiâ tanquam carissimis amicis æternam vitam; & elevabit nostrum intellectum, ut habilis fiat ad videndam S. S. Trinitatem in omnem æternitatem;* 1. Cor. 15. v. 21. v. 22. *Hæc est ô Aristoteles summa fidei nostræ consistens in dilectione Dei & proximi per Jesum Christum Salvatorem nostrum. Quam si tuo more & philosophicè loqui licet ita concipere potes. Tu demonstratum dedisti, Judicium intellectûs residere in corde, præscribens appetitui ibidem circa sanguinem operanti persequenda & fugienda. Huic Judicio nostro adhiberi debet Salvator Jesus Christus, cujus vita, quando operamur ob oculos ponenda est: ut ita principium omnium nostrarum operationum sit Christus illuminans Spiritu S. nostrum intellectûs judicium: ex quo principio operantes & concupiscentiis nos opponentes vivimus ut veri amici Dei. Nam operari per Christum placet Deo, utpote cùm Christus filius Dei carissimus sit. Licet ergò tu omnem habeas humanam sapientiam; non tamen placebis Deo; quia quicquid non ex fide in Christum est peccatum est. Nihil te juvabunt subtilissimæ tuæ speculationes. Nam sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum. 1. Cor. 5. v. 19. novit enim Dominus cogitationes sapientum, quòd sint vanæ Ps. 94. v. 11. Quid nunc putas, nonne lux accedit tibi hactenus in tenebris versato.* Aristot. *Moveor, ut credam vestram religionem illam unicam esse quæ quid*

solidi

solidi continet. Quæ enim nos gentiles hactenus finximus simulachra ex manifestâ quâdam stoliditate proveniunt. Ceterùm quæ vos docetis, ibi incipiunt, ubi mea Philosophia desinit & tenebris, quibus ea involuta est, lucem addunt.

CAP. III.

DE AMICITIA QVÆ EST INTER IMPERANTES ET PARENTES.

1. *Consideratâ amicitiâ omnium perfectissimâ, quæ ex Deo est & ad Deum tendit, & ita absolutis omnibus, quæ de perfectissimâ amicitiâ, quam homo hac in vitâ consequi valet, dicenda fuerunt: progrediemur ad reliquas species inæqualis amicitiæ dicturi de eâ, quæ inter parentes & imperantes, docentes item & discentes est.*

2. Differunt autem civiliter & heriliter imperare. *Nam civiliter imperare est parentium virtutes perficere suâ prudentiâ & eorum salutem promovere: heriliter autem imperare est dirigere alterum velut instrumentum quoddam ad certum usum.* Et quidem herili imperio nulla videtur inesse amicitia; *quia servus instrumentum est, cujus omnes operationes necessitati sunt sunt subjectæ, in quibus nulla aut exigua admodum se potest exerere amicitia. Quia verò civile imperium in virtutibus perficiendis consistit: prius virtutes speculabimur, quam variæ sint.*

3. Virtus alia est intellectualis alia moralis; intellectualium alia perficit intellectum theoreticum & in speculando subsistit, alia practicum & versata in singularibus actiones seu operationes humanas regit. Virtus intellectualis perficiens intellectum theoreticum est scientia & sapientia; practicum, prudentia; & hæc ipsa omnium virtutum moralium directrix quædam & perfectio existit.

4. Hinc nascitur duplex genus amicitiæ, quorum alterum propriè est inter imperantes& parentes,alterum magis inter eos qui docent discuntque. *Nam part.* 1. *tradidimus aliam virtutem & justitiam esse propriam imperantium, aliam parentium; & has virtutes differre ab invicem, quemadmodum scientia & prudentia ab opinione. Scientia enim prudentiam & hæc virtutes morales perficit, ut patet ex dictis lib.* 1. *part.* 2. *unde virtus moralis cum prudentiâ est quiddam perfectum; conjuncta cum opinione, quiddam perficiendum. Scilic. imperantium est, pro suâ scientiâ & prudentiâ operari & aliis agenda præscribere; parentium, bonam opinionem de præscriptis ab imperantibus habere, & secundum hanc vivere & actiones instituere, quò tandem etiam sibi prudentiam virtutesq; morales perfectas parent. Primum*

ergò genus amicitiæ, quod inæqualiter virtuosi habent, est inter imperantes seu prudentes qui præscribunt, quomodo sit vivendum; & inter parentes, qui secundum horum præscripta operantur. Alterum amicitiæ genus, quod est inter inæqualiter virtuosos, oritur exinde, quòd scientia & sapientia sint perfecta quædam rerum ex caussis cognitio, quæ aliis communicari potest. Docentes ergò sunt scientes & sapientes suam cognitionem aliis communicantes; discentes, qui perfectam rerum cognitionem à docentibus hauriunt. Hinc alterum genus amicitiæ est inter docentes & discentes.

5. Utriusque generis amicitiæ eadem ratio videtur. *Nam in utroq; intercedit amor, velut inter perficiens & perficiendum. Parentes enim obœdiunt imperantibus, non ut perpetuò pareant, id enim servile est, sed ut parendo discant imperare i.e. ut perficiant suas virtutes, & ipsi efficiantur prudentes; discentes audiunt docentes, ut & hi consequantur eam scientiam & sapientiam, quam docentes habent. Quapropter uno cognito genere, non latebit alterum.*

MEMBR. I.

DE AMICITIA CIVILITER IMPERANTIUM ET PARENTIUM.

1. In amicitiâ imperantium diversa amabilia sunt. *Hinc enim fit, quòd amicitia sit inæqualis.* Sed quidnam est amabile illud ob quod imperans amat parentes? *Non enim virtutes parentium valde amabiles eosdem reddere possunt, quia imperfectæ sunt, & imperantes in se longè excellentioris gradûs virtutes sentientes ad valdè amandum moveri nequeunt. Videmus tamen, imperantes eos, qui ipsis parent, & docentes eos, qui discunt, valdè amare.*

2. Amabile seu id, ob quod imperans parentem amat, est, quòd parens sit opus quoddam imperantis & aliquid quod imperans ipse est. *Nam secundum mentem homo est id quod est; mentisq; perfectio est scientia & prudentia. Dum ergò subditi seu parentes operantur ea, quæ dictitat scientia & prudentia imperantis, operantur secundum id quod imperans est. Unde hic videns, se in parentibus esse & vivere ut dirigens, amat omnes tanquam aliquid sui.*

3. Amabile imperantium est virtus, prudentia scil. à quâ parentes perficiuntur. *Nam diximus imperantes & parentes conjungi tanquam perficiens & perficiendum: perficiuntur autem parentes virtute, prudentiâ imperantium, quam propterea tanquam perfectionem sui amant.*

4. Est hæc amicitia ex identitate animi, quemadmodum parentum & liberorum ex identitate sangvinis. *Nam demonstratum est num. 2. parentem ab imperante amari, quòd imperans sentiat parentem esse opus suum & aliquid quod ipse ratione mentis est: quapropter uti inter gignens & genitum amicitia oritur ex Identitate, quòd genitum cum gignente sit alterum ipsum: ita quoq; inter imperans & parens, quia imperans scit, id quod paret suam mentem quasi esse. Contrà sicuti liberi amant parentes suos, scientes, se sangvinem carnemq; illorum esse: ita parentes, dum secundum præscripta imperantium vivunt, sentiunt, se quid fieri quod imperantes sunt, ex quo identitatis sensu amor talis gignitur qualis liberorum erga parentes. Hac de causâ etiam aliæ affectiones huic amicitiæ insunt similitudinem cum iis habentes, quæ superius de amicitiâ parentum & liberorum demonstratæ sunt, Idquod mox patebit.*

5. Uti pater & mater magis amant liberos, quàm hi illos; ita imperans magis amat parentem quàm hic illum. *Nam cuiq; suum esse est amabile & quisq; se maximè sentire vult: ex opere autem suo se quisq; cognoscit. Indicat quippe opus, quis & qualis quisq; sit. At parens inspiciens imperantem non æq; sua æstimat quæ ipsi bona insunt, nec inde talem se colligit, qualem imperans se æstimat inspiciendo parentem; quia parens virtutibus imperantis inspectis sese inferiorem judicat. Unde sequitur, majorem jucunditatem percipere imperantem, dum se excellentem sentit, ex amore parentis; quàm parentem, qui se sentit inferiorem, ex amore erga imperantem. Sensus namq; superioritatis jucundius; non æq; inferioritatis.*

6. Constantem autem hanc amicitiam esse colligitur, quòd in habitu quodam magis quàm affectu sit posita. *Nam benè parere & benè imperare benevolentiam gignit, quæ principium hujus amicitiæ est: utrumq; autem provenit ab habitu: nemo namq; nisi prudens ad imperandum aptus est: nemo benè paret, nisi qui sibi aliquam constantiam voluntatis & firmum propositum faciendi quæ præscripta sunt acquisivit. Utriusq; ergò operatio, in quâ posita est amicitia, a quodam provenit habitu.*

7. Deinde & constantiam arguit hoc, quòd habitus, quo colitur hæc amicitia, sit positus in exercitio. *Dum enim parens tendit ad suam perfectionem, semper cum imperante vivere & esse vult; imperans semper vult hunc tanquam suum opus speculari.*

MEMBR. II.
DE
AMICITIA DOCENTIUM ET DISCENTIUM.

1. *Diximus præced. membr. in eâdem ratione fundatam esse hanc ami-*

citiam cum eâ, quæ est inter imperantes & parentes. Quapropter sine difficultate tradi poterunt, quæ de hac amicitiâ dicenda sunt.

2. Amabile docentium est illa scientia vel sapientia, quam ab his quis discere laborat, quâ sapientes instructi eam docent. *Propterea enim junguntur discentes docentibus, quòd scientiâ docentium perfici appetant.*

3. Contrà docentes amant discentes tanquam opus suum. *Nam dum sapiens docet, ejus sapientia fit sapientia discentis: unde profectum discentis sentiens eum amat, tanquam habentem quid à se profectum & per consequens tanquam suum opus.*

4. Est ergò & hæc amicitia constans & firma. *Nam* 1. *est ex identitate; quia mens docentis fit mens discentis.* 2. *est in habitu posita, quia docens ex habitu sapientiæ operatur.* 3. *in exercitio perpetuo habitûs, dum discens appetit sapientiam, docens discentem sibi præsentem tanquam opus suum, quò ex eodem delectationem capiat.*

5. Notandum verò est, amicitiam imperantium esse propriam eorum qui sunt mediæ ætatis; docentium, senum; parentium, juvenum; discentium, juvenum & eorum qui mediæ ætatis sunt. *Nam qui mediæ ætatis existunt, quales sunt qui triginta sex annos excesserunt & nondum sexagesimum sunt adepti, apti sunt ut suâ prudentiâ Junioribus cùm belli tùm pacis tempore adsint & quæ singulis in negotiis & occasionib. facto opus sint moneant & præscribant. Quapropter qui mediæ sunt ætatis, idonei existunt ad imperantiũ officio fungendum. Senes autẽ, qui ob defectum spirituum ad res laboriosas gerendas inepti sunt maluntq́ in otio versari, aptissimi ad docendum sunt; quia ad sapientiam excolendam otium quoddam desideratur & experientia multa: illud senes sibi optant, hanc verò ob ætatem suam habent. Juvenum est parere & discere. Nam* 1. *abundant calore & spiritibus, ut labores tolerare, quæq́ præcepta à prudentibus sunt perficere possint.* 2. *abundat ætas juvenilis calore & per consequens etiam affectibus & concupiscentiâ ac proinde indiget ducibus præscribentibus modos resistendi horum vehementiæ. Utrorumq́ verò & juvenum & mediocrium est discere. Nam & prudentia in scientiâ & sapientiâ suam perfectionem positam habet. Id quod part. 2. lib. 1. demonstravimus. Quare & qui jam prudentes sunt ad sapientiam tendunt.*

MEMBR. III.

DE VARIIS GENERIBUS CIVILITER IMPERANTIUM PARENTIUMQUE ET INDE NATIS SPECIEBUS AMICITIÆ.

1. Quam varia sint civiliter imperantium parentiumque genera

nera ex Rebuspubl. seu formis imperandi parendique in civitatibus videtur hauriri posse. *Nam part. 1. ostendimus, civitatem esse quandam perfectissimam societatem perfectissimum jus continentem, quam propterea reliquæ societates imitantur. Civitas enim tendit ad omne bonum humanum, reliquæ societates ad certum aliquod particulare. v. g. societas iter facientium tendit ad securitatem in itinere; exercitus ad victoriam, sodalium societas ad voluptates ex cibo potu & conversatione percipiendas: sed civilis societas non hoc vel illud bonum appetit; verum utilitatem ad omnem omnino vitam sese extendentem. Civilem ergò societatem velut perfectissimam cæteræ imitantur: & per consequens similes habent parendi & imperandi rationes.*

2. Imperiorum civilium tria sunt genera: vel enim unus imperat omnibus tanquam in omni genere virtutum excellens, vel quidam ex iis virtutibus quibus reliquos antecedunt, vel vicissim omnes. *Hinc solent politici Rerumpublicarum bonarum tres facere species, Regnum, Aristocratiam, Politiam. De quibus part. seq. tradetur.*

3. Has Rerumpublicarum formas imitantur domesticæ societates. *Nam pater respectu liberorum quasi rex est, adeoq; societas paterna regni speciem præ se fert: quemadmodum enim rex omnibus bonis abundans nullisq; indigens subditorum salutem quærit & conservationem: ita & pater. Viri & uxoris Imperium simile est Aristocratico; quia habent suum imperium divisum ratione virtutum suarum & singulis propriarum: aliarum enim mas, aliarum fœmina curam habet: ita maritus in parsimonia uxoris; uxor in ratione acquirendi mariti imperium audire debet. Fratrum autem societas democraticum imitatur statum: sunt enim inter se æquales, nisi nimia ætatis intercedat differentia. Sed quemadmodum in democratiis nullum propemodum cernitur imperium, sed facilè in anarchiam degenerant: ita quoq; comparatum est circa fratrum societatem.*

4. Ex hisce patet tria genera imperiorum civilium esse, & proinde tot distinctas amicitiæ species. *Nam prout variant imperantes parentesq;: ita quoq; amicitia quæ imperantium parentiumq; propria est: qualis enim est societas, talis est amicitia eam conservans: at societas à Republ. suam qualitatem habet. Ergò species Rerumpubl. distinguunt amicitiam quæ parentium imperantiumq; propria est.*

MEMBR. IV.

DE AMICITIA QVÆ HERILI IMPERIO INEST.

1. Amicitia eorum, qui heriliter imperant & serviliter pariunt

riunt nulla propemodum & non nisi ex accidenti est. *Nam licet sint nonnulli homines, qui nullo alio quàm herili imperio regi volunt, nec omne tale imperium tyrannicum sit & in nolentes: nulla tamen per se amicitia inter imperantes parentesq; intercedit. Cùm enim heriliter imperare sit parentibus velut instrumentis suis uti, eademq; dirigere ad suum commodum; non ulterius imperans amabit parentes, quàm quemadmodum dominus sua instrumenta, scil. dabit operam, ut sibi semper præsto sint usibus inservientes. Quia tamen his accidit, quod homines sint, & natura inter omnes homines hanc cognationem constituit, ne alter alterum læderet, qui infimus gradus amicitiæ est (Amare enim est omnia bona velle; odisse, mala velle; interjectum inter hæc & ita infimum in amicitiâ nihil mali sine justâ caußâ velle) etiam ex accidenti aliquid amicitiæ intercedit: scil. ut dominus servos, rex barbarus suos barbaros cogitans homines esse non nimium gravet laboribus, sed velut homines tractet.*

LIB. IV.

DE CONCORDIA ET DICORDIA.

1. Quemadmodum in hoc universo omnia vel ad se invicem vel ad commune & totum quoddam ordinata sunt: ita quoque in omni societate humanâ se res habet, ut scil. homines vel ordinentur ad se invicem quò alter alteri operetur vel ad commune. Et hinc necesse est oriri novum amicitiæ genus. *Nam si alteri per se operari, idq; ex benevolentiâ facere, est illud, in quo posita est natura amicitiæ, & omnes qui in societate sunt vel sibi mutuò operantur vel communioni: sequitur peculiare genus amicitiæ esse in hoc positum, ut qui in eâdem societate sunt ducti benevolentiâ erga commune bonum per se & illius gratiâ operentur.*

2. Hujus amicitiæ natura ex societate civili addisci debet. *Nam diximus cap. præced. membr. 3. cæteras omnes societates civilem velut perfectissimam imitari: ita enim semper comparatum est, ut imperfectum id quod perfectum est imitetur & hujus aliquam similitudinem præ se ferat.*

3. Videtur autem exactior concordiæ cognitio peti posse à caussis discordiarum. *Nam hæ ubivis obviam sunt; quia ita, proh dolor! se res habet in vitâ humanâ, ut semper plus discordiæ quàm concordiæ in civitatibus reperiatur.*

4. Discordiarum caussæ sunt. 1. si qui in societate sunt diversa appetunt. 2. si eadem quidem appetunt, in consultationibus verò, quando de mediis deliberant convenire nequeunt. 3. si eadem

dem appetentes conveniunt quoque de mediis, sed quod vi suscepti consilii perficiendum singuli exequi nolunt. Maxima autem nascitur discordia, quando qui in societate sunt diversa appetunt. *Nam qui diversa appetunt nunquam convenire possunt: unde fit, ut integra dissolvatur societas. At ubi appetitio ejusdem finis est, licet quandoq; contingat, cives ductos arrogantiâ, inani gloriâ vel etiam æmulatione dissentire in mediis eligendis, dum quilibet suam opinionem prævalere vult: si tamen videant, stante dissensione, se finem suum obtinere non posse, remittunt tandem de opinione & coëunt.*

5. Omnes autem hæ caussæ originem inde habent, quòd homines voluptates corporis, commoda & inanes honores sibi quærant; molestias, damna & ignominiam fugiant & in alios transferre nitantur. *Nam dum hic commoda & honores solus aut præ cæteris habere, onera & incommoda in alterum derivare studet; ille itidem: impossibile est eos convenire posse: Hinc licet tendant ad unum finem & elegerint eadem media ad illum ducentia, si tamen singuli molestias fugiunt, decreta nunquam perficientur.*

6. *Quid ergò est concordia?* Amicitia civilis in hoc posita, quòd singuli cives idem appetunt, eadem media ad illum finem ducentia eligunt & singuli quæ communi consensu electa sunt exequuntur & perficiunt.

7. Hoc amicitiæ genus quammaximè decet Christianos. *Est namq; Ecclesia quiddam ex partibus in unum corpus Christi coëuntibus.* 1. *Cor.* 12. *v.* 27. *Quemadmodum enim corpus unum est & membra habet multa, omnia verò membra corporis unius, multa quùm sint, unum sunt corpus: sic & Christus v.* 12. *eod. Quapropter jubet Deus Ephes.* 4. *v.* 3. *servare unitatem Spiritûs per vinculum pacis: ut sit unum corpus & unus Spiritus; & ad Philipp.* 1. *v.* 27. *ut stemus in uno Spiritu. Hoc autem obtinemus, quando mutuò inter nos idem sentimus secundum Jesum Christum, & unanimiter uno ore glorificamus Deum ac Patrem Domini nostri Iesu Christi. Rom.* 15. *v.* 6. *Quando namq; singuli vivimus in Christo & operamur imitantes Iesum Christum, eadem loquimur & ad idem tendimus, nec unquam inter nos sunt dissidia, sed aptè cohæremus in eâdem mente & eâdem sententia ut loquitur Paulus* 1. *Cor.* 1. *v.* 10.

LIB. V.

DE IIS QVÆ AMICITIAM IMPETIUNT ET INIMICITIAM GIGNUNT.

1. *Hactenus consideravimus varias amicitiæ species & unà amabilia quæ gignunt amicitiam: sequitur ut videamus quæ amicitiam tollant & impediant.*

2. Duæ

2. Duæ sunt numero caussæ tollentes & evertentes amicitiam, nim. 1. ea quæ fugiunt homines. 2. ea quæ negligunt & vilipendunt. *Nam quæ fugiunt homines ea sublata volunt. Quod autem quis sublatum vult est contrarium amabili, gignitq́, inimicitiam & odium. Quod autem vile est id parvipenditur & negligitur, & per consequens non amatur; quia nemo studet illud, quod contemnit & vilipendit, salvum esse & omnibus bonis abundare.*

3. Quæ fugiuntur & vilipenduntur sunt mala: quænam autem ea sint, ex inspectione singulorum mali generum fit manifestum. *Nam cùm tria sint bona, totidem quoq́, erunt quæ privativè & contrariè his opponuntur: contrariè quidem honesto turpe & vitiosum, utili damnosum, jucundo molestum opponitur: privativè autem cum honesto & virtuoso quod vile, abjectum, plebejum & sordidum dici solet; cum utili inutile; cum jucundo injucundum pugnat. Ex horum numero dico, alia fugi ab hominibus alia vilipendi. Id enim manifestum est, si vel sola mala, quæ utili opponuntur, inspiciamus. Nam damnosa fugimus, inutilia vilipendimus.*

4. Quæ utili & jucundo bono contrariè opponuntur fugiunt homines; non tamen omnia quæ honesto & virtuoso contraria sunt: sed ea demum quibus nocetur. *Nam non facilè homines oderunt fugiuntq́, prodigum, sed avarum & injustum: hæc enim vitia nocent: illud non item. Licet enim cujusvis hominis sit, turpia & vitiosa fugere & odisse: honesta quæ sunt omnibus modis persequi: communiter tamen ita comparatum est, ut homines non oderint vitiosos, nisi quatenus ab iis damnum & læsionem metuunt. Hinc part. 2. demonstravimus, vitia prodigalitatis, pusillanimitatis, nimiæ lenitatis, adulationis, morositatis, arrogantiæ, dissimulationis, scurrilitatis, insulsitatis &c. nullas publicas pati pœnas. Contemnuntur enim hæc vitia potius quam puniuntur.*

CAP. I.
DE IIS QVÆ ODIUM ET INIMICITIAM GIGNUNT.

1. Tria sunt quæ odium & inimicitiam pariunt. 1. Turpia & vitiosa quibus hominibus nocetur. 2. damnosa. 3. molesta. *Contradistingvo autem turpia nocentia damnosis: quia videmus, in nonnullis vitiosis hominibus magis turpitudinem in odio esse, unde nocetur: in aliis non æq́, vitiositatem caussam odii esse quàm læsionem ipsam.*

MEMBR.

MEMBR. I.

DE TURPIBUS GIGNENTIBUS ODIUM ET INIMICITIAM.

1. Odium & inimicitiam sibi pariunt qui quid in conspectu hominum operantur, ex quo velut signo colligi possit, eos vitio ad nocendum alliciente nocere. *Nam vitia hominum cerni non possunt; sed ex operationibus velut signis colliguntur.*

2. Fugiunt ergò homines & oderunt eos, qui quid operantur, ex quo colligitur, eos injustos, audaculos, avaros, iracundos, odia & inimicitias foventes, ingratos erga benefactores esse. *His namq; vitiis imbuti aliis nocent, ut sibi consulant. Nam injusti onera & labores boni publici gratiâ subeundos à se declinant & in alios transferunt; sibi plus appetunt, aliis minus relinquunt; audaculi & iracundi levem ob caussam meditantur vindictam; avari corradunt pecuniam nec accipiunt à quo debebant: ingrati sua commoda quærunt cum aliorum incommodo.*

3. Cùmprimis autem inimicitiam pariunt ea, quæ injustum hominem arguunt. *Nam injustitia vitium est societates humanas dissolvens.*

4. Præ cæteris igitur in odio sunt maledici & quidem in eos, qui se defendere nequeunt, absentes nim. & mortuos, it. falsarii, proditores, hypocritæ, homines personati mel in ore fel in corde habentes. *Injusti namq; sunt.*

5. Odium quoque sibi pariunt qui cum his conversantur & amicitiam colunt. *Nam præterquam quod conversatio sit indicium morum; dum qualis quisq; sit ex suo socio noscitur; etiam circa amicitiam & inimicitiam ita comparatum est; ut quemadmodum amici nostri amicus noster quoq; amicus redditur; sic quoq; nostri inimici amicus noster inimicus fiat. Qui ergò familiaris & amicus est ejus, quem homines oderunt, etiam ipse per hoc sibi odium parit.*

6. Superbia vitium est quàm maximè odio expositum. *Nam superbi despiciunt alios: despicientia verò est caussa iræ & odii. Quâ de re suprà, cum de affectibus ageremus, à nobis dictum est. Omnes ergo jactabundi & prædicantes sua opera, ambitiosi, altiora loca, primos accubitus amantes. it. benefacta sua narrantes molesti sunt. Despicientiam enim quandam sapit sua commemorare, quasi enim aliis nihil insit boni sua superbi enarrant.* Et præ cæteris infensi sunt qui beneficia exprobrant. *Nam manifestè hi indicant, se superiores altero esse, eumq; sibi obligatum propterea habere velle.*

7. In odio sunt maximo impudentes. *Præterquam enim quòd vitia in iis inemendabilia sunt; etiam contemnere & vilipendere alios homines videntur.*

MEMBR. II.

DE

IIS QVÆ DAMNOSA SUNT HOMINIBUS.

1. Damnosa hominibus sunt, quæ felicitatem hominum impediunt, minuunt, infelicitatem inferunt, augent sive in totum sive in parte.

2. Felicitas hominum consistit in bonis, quæ quisque præ cæteris appetit vel ratione totius vitæ vel ratione partis: *Sic æger suam felicitatem positam habet in sanitate, eamq; in parte tantum vitæ appetit. Quoad totam verò vitam alii appetunt divitias, alii honores, alii sapientiam, alii voluptates corporis &c.*

3. Bona, in quibus communiter homines positam habent felicitatem, sunt vel externa vel interna, & hæc vel animi vel corporis. Animi bona sunt virtus & continentia.

4. Virtutes semel acquisitæ corrumpi aut minui non facilè possunt: at circa continentes contingit, eos quandoque ab appetitu superari. Quapropter etiam his accidit, ut persuasionibus ducantur ad parendum appetitui. Sed qui ejusmodi persuasionibus utens à recto tramite continentem ducit in avia plerumque in ejus odium incidit. *Nam in eo, qui continentiæ deditus est, appetitu exsatiato redit pœnitentia, oditq; homo seipsum ob hoc, quod perpetravit, & proinde etiam eum, cujus persuasionibus illect9 est ad parendum appetitui.*

5. Est & hoc odiosum, bona, ex quibus quis se felicem æstimat, deprimere, contemnere, & hoc agere tentare, ne quis suâ sorte sit contentus. *Nam homines pleriq; vivunt suâ opinione, & propterea communiter felices sunt qui suâ sorte sunt contenti, & cùm in hac opinione positam felicitatem suam habeant, videntur imminuere felicitatem, qui persuasionibus utentes ejusmodi opinionem evertere nituntur.*

6. Bona, quæ corpori inhærent, sunt sanitas, pulchritudo, vita, robur &c. quorum imminutione & ablatione quis redditur odiosus. *Quam enim aliam ob caussam carnifices & horum ministri exosi sunt apud omnes, licet sine his Respubl. esse nequeat: quàm quòd profiteantur ejusmodi genus vitæ quod in aufferendâ vitâ minuendâq; sanitate aliorum hominum versatur?*

7. Bona externa sunt honor, existimatio, amicorum bonorum copia, bona proles, divitiæ. Horumque accessoria sunt 1. facultas talia bona adipiscendi. *Nam & hoc bonum est.* 2. securitas.

Reddit

Reddit namq; securitas bona externa, quæ amissioni obnoxia sunt, meliora.

8. Odio itaque se subjicit qui existimationem & honorem alicujus lædit eidem detrahendo: qualis est aliquem vitiosum deprædicans, aut talem, qui nihil habeat quod communiter & publicè vel seorsim salutare hominibus sit. *Nam honor exhibetur iis, de quibus opinio est, quòd sint virtuosi vel etiam tale quid habeant, quod communiter omnibus aut singulis seorsim salutare sit.*

9. Qui facit, ut quis paucos aut nullos habeat amicos, odium illius consequitur. *Nam felicitas hominum in copiâ & bonitate amicorum consistit.*

10. Pariter & ii sese odiis exponunt qui prolem alterius corrumpunt ratione seu animi seu corporis. *v. g. si filias seducant, ut sordidæ, impudicæ &c. fiant. Nam in prole bonâ & honoratâ consistit hominum felicitas.*

11. Ratione divitiarum infensi sunt hominibus qui colunt vitæ genus occupatum in divitiis cum aliorum damno acquirendis. *Nam hi videntur versari in destruendâ hominum felicitate. Hinc apud nonnullos, qui pericula æstimare nequeunt, in odio sunt mercatores, dum putantur ditescere non posse, nisi ab aliis hominibus sibi lucrum parent.*

12. Læduntur autem ratione divitiarum homines si ipsa eorum bona, supellex, agri, horti, vineæ, servi, pecora imminuuntur non modò quoad numerum & quantitatem; sed etiam quoad qualitatem. *Consistit autem qualitas rerum in utilitate & jucunditate, quæ petitur vel ab ornatu vel à splendore vel à voluptatibus, quas corpori humano & sensibus præbent. Ad qualitatem quoq; referri potest possidendi ratio v. g. si quis habeat res cum facultate easdem alienandi. Quapropter qualitati detrahitur, si alienabilia quæ sunt redduntur inalienabilia: aut simpliciter alienabilia, talia, quæ sub modo tantùm alienari possunt.*

13. Haud parum odii sibi parit, qui facit, ne homines securè sua possidere possint. *Nam bona externa sine securitate ne quidem pro bonis reputanda sunt. Quapropter graviter lædit humanam felicitatem qui securitatis bonum evertit & destruit.*

14. Odio tandem hominum se exponit qui tendit ad ea bona, quæ non nisi aliis detracta habere potest. *Nam hunc necesse est felicitatem humanam lædere.* Hûc pertinet qui quærit fructum alieni laboris. *Nam quod alterius est eidem detrahit.*

MEMBR. III.

DE IIS QVÆ MOLESTA HOMINIBUS EXISTENTIA INIMICITIAM PARIUNT.

1. Molestia jucunditati contrariè opposita est perceptio malæ & naturæ non convenientis operationis faciens, ne in eâ quis persistat, sed operari desinat. *Ita namq; part. 2. lib. 1. molestiam definivimus.*

2. *Quænam ergò molesta sint, addiscere poterimus, si quæ non congrua sint humanæ naturæ viderimus. Et quia homo est quædam substantia mobilis, sentiens & intellectualis, singula ordine percurremus.*

ARTIC. I.

DE IIS QVÆ HOMINI MOLESTA SUNT QVATENUS GENERALITER CONSIDERATUR UT SUBSTANTIA MOBILIS SE SUASQVE OPERATIONES PERCIPIENS.

1. Substantiæ mobilis se suasq; operationes sentientis naturæ conveniens est sentire. 1. se esse & operari. 2. suum esse in altero. 3. se bonam. 4. gratam mutationem. 5. à laboribus quibus defatigatur quietem. 6. consuetudini congruentia. 7. libertatem.

2. Impedire ergò alterum, quò minus inchoata perficere & suum opus sentire queat, odiosum est. *v. g. sermones aliorum interrumpere, aut facere, quò minus opera ipsorum lucem conspicere possint. Nam omnis substantia cupit seipsam & per consequens suum opus sentire: unde fit, quòd incongruum sit naturæ cujusq; hominis se suumq; opus sentire non posse.*

3. Odiosus quoque est dissimiles & contrarios cum altero mores habens. *Nam omnis substantia intellectualis delectatur, si se in aliis conspiciat: cujus indicium præbet substantia omnium perfectissima, Deus nim. qui ad imaginem suam hominem creare dignatus est, & ob hanc eundem in statu innocentiæ maximè dilexit. Quapropter dissimile quiddam à sese in altero cernere molestum & per consequens odiosum est. Hoc communiter non attendentes homines suis moribus strictè inhærent, & ita sibi indulgentes aliorumq; nullam rationem habentes caussæ existunt discordiarum infinitarum.*

4. Per quem alter incidit in inimicitias odiosus ipsi est. *Nam cuilibet molestum est sentire hominum odia: quia suæ bonitatis testimonia quilibet in aliis desiderat, vultq; amari. Quapropter qui caussa est ut alter in odio vivat, is molestus est.*

5. In-

5. Indicans aliquo facto, se tædio duci sermonis vel actionum alterius aut ex iisdem molestiam percipere, fit alteri odiosus. *Nam molestum est sentire se alicui molestum esse: qui enim sentit se molestum esse alteri, percipit se non benè operari.* Et generaliter omnis corrigens alterum hanc ob caussam molestus est: *quia corrigere est significare, alterum non benè operatum esse.* Ob hoc etiam omnis temerè contradicens exosus est. *Nam contradicere est niti corrigere alterum.*

6. Molestus quoque alteri est qui eum non honorat. *Nam testatur hoc ipso alteri nihil boni inesse: & ita dum alter sentit sibi nihil inesse honore dignum molestiam percipit.*

7. Molesti etiam sunt, qui in statu suo aliquem detinent, & ne gratam mutationem sentiat perficere student. *Nam cùm substantiæ mobiles in motu sint, & perfectibiles; ipsarum naturæ congruum est ad erectionem in meliorem statum tendere: & hanc qui impediunt, faciunt, ne quod naturæ congruum est sentire possint; adeoq; molesti sunt.*

8. Sunt & molesti qui quietem impediunt. *Nam homines fatigantur laboribus & propterea naturâ tendunt ad quietem; quam impedientes faciunt, ut quod suæ naturæ congruum est sentire nequeant.*

9. Molestiam etiam creant, qui aliquem implicant laboribus, quibus adsuetus non est. *Nam cùm consuetudo sit altera natura, pugnat quodammodo cum naturâ, eiq; congruum non est quod contra consuetudinem est, & per consequens molestum existit odiosumq;.*

10. Necessitatem alteri imponens molestus est, eique, cui imponitur, odiosus. *Nam omne necessarium & violentum est quiddam cum naturali inclinatione pugnans, & per consequens molestum.* Hinc non amatur sed exosus est qui videtur aliis creare curas, studia, contentiones, labores, aut talia augere. *v. g. qui in caussâ est, ut occasio deficiat.* Eandemque ob caussam jocis deditum abstinens & seriis implicans exosus fit. *Nam seria non cum libertate omnimodâ aguntur; sed cogitur qui operatur ita operari quemadmodum negotia exigunt.*

ARTIC II.

DE

MOLESTIS HOMINI QVATENUS SENSUS QVINQVE HABET.

1. Quæ faciunt, ut sensuum aliquis non benè fungatur munere suo molesta sunt. *Nam diximus, generaliter ea molesta esse, quæ naturæ alicujus non congruenter fiunt.*

2. Exhibens alteri objecta sensibus non proportionata molestus est. *Nam sensus omnes malè funguntur munere, quando percipiunt*

unt objectum ſibi non proportionatum: ita v.g. auditus ſonum nimis acutum, viſus objectum nimis ſplendidum & lucidum, olfactus fœtorem percipiens moleſtiam gignit.

3. Ea quibus defatigantur ſenſus moleſta homini ſunt. *Nam defatigati non benè operantur. v.g. ſi auditus crudo ſono offendatur; aut uniſono. (defatigatur quippe auditus nullam ſentiens varietatem.)*

4. Quæ faciunt ut ſenſus fruſtrà laborent moleſta ſunt. *Nam tunc unumquodq; benè operatur, quando ſuum finem adipiſcitur; & malè ſi eundem conſequi nequit: ſentiens verò ſe malè operari moleſtiâ afficitur. Sunt autem ſenſus cuiq; animalium ad ſui conſervationem dati, ut hiſce percipiant, quid naturæ ſuæ congruum ſit. Sic guſtui cujusq; animalis datum diſcernere, quid cibi fugiendum aut perſequendum tanquam nutritivæ facultati conveniens. Hinc illa moleſtia, quando pituitâ laborantes diſcernere non poſſumus cibos. Viſus, olfactus, auditus dati ſunt animalibus brutis, ut præſentire ſalutaria & exitioſa poſſint: in hominibus verò habent hunc uſum, ut intellectuali cognitioni adjumentum præbeant.* Quapropter omnes illi moleſti ſunt qui viſui & auditui quid repræſentant quod percipi nequit: ut quando quis nimis ſubmiſsè loquitur. *Nam fruſtrà tunc laborat auditus. it.* Qui idem ſæpius narrat. *Nam fruſtrà laborat auditus, quando narrata & cognita jam ſunt quæ narrantur.*

5. Viſum offendit deformitas, *Nam quemadmodum pulchritudo parit viſui jucunditatem: ita deformitas moleſtiam.* Eſt autem deformitas quædam diſconvenientia objectorum viſus partim propriorum ut colorum partim communium figuræ ſcil. motûs, quietis, magnitudinis, numeri. Hinc minus amabiles ſunt homines deformes nihilque pulchri habentes. *Et quia deformitas colorum & figuræ à naturâ eſt, danda erit homini deformi, qui vult amabilis aliis eſſe, opera, ut cætera, quæ in motu, inceſſu, geſticulatione deformia ſunt, fugiat.*

ARTIC. III.
DE MOLESTIS RATIONE PHANTASIÆ.

1. *Phantaſia, ut part. 2. lib. 1. declaravimus, objecta ſenſuum abſentia exhibet & velut præſentia repræſentat. Et propterea præſentium & futurorum eſt, facitq;, ut quod fuit vel futurum jucundum eſt ſentiatur tanquam præſens. Unde facilè quæ ratione phantaſiæ moleſta ſunt perſpicere poterimus.*

2. Moleſti ergò ſunt qui ſpes recordationesque hominum jucundas turbant. *Nam phantaſia futura & præterita bona objicit*

&

& repræsentat tanquam præsentia: unde fit, ut turbantes eam molesti existant æq; propemodum ac ii, qui bonum præsens evertunt. Consistit autem spes in phantasiâ & imaginatione futuri: recordatio, in imaginatione præteriti boni.

3. Molesti etiam sunt, qui alicui in memoriam revocant aliquid turpe vel ignominiosum, quod is olim perpessus est, it. qui expectationem mali alicujus excitant. *Quemadmodum enim imaginatio boni parit jucunditatem æq; ac ipsum fermè bonum: ita imaginatio mali seu futuri seu præteriti molestiam æqualem fermè ei, quam percipimus, si nunc ipsum malum patimur.*

4. Sunt quoque molesti, qui excitant phantasiam ad repræsentandum id, quod, quando sentitur, molestum est. *v.g. si quis in convivio disserat de iis, quæ gustui molestiam pariunt, excitat in audientibus phantasiam, ut repræsentet illud ita, quasi nunc gustetur: ut hinc nausea circa præsentes cibos gignatur. Nam phantasia repræsentat absentia tanquam præsentia.*

ARTIC. IV.
DE MOLESTIS HOMINI QVATENUS INTELLECTU PRÆDITUS EST.

1. *Intellectûs operatio consistit in discendo & docendo. Unde quid ratione intellectûs homini molestum sit hauriendum est.*

2. Molestiam itaque creat, qui avidè quid discentem *i.e. legentem literas amici vel intentè auscultantem amico nova narranti*, turbat. *Nam hic discenti injicit difficultatem, ut in discendo non benè operetur. Sic mathematico molestus est, qui circulos ipsius turbat; idiotæ, qui eum abstinet à spectandis picturis: spectare enim picturas est discere imitationem illius quod depictum est.*

3. Item molestus est celans hoc ipsum quod alter scire desiderat. *Nam malè operatur intellectus tendens ad cognitionem ejus, quod non addiscere potest.* Hæc caussa est quare molesti sint aliorum auribus insusurrantes, vel ita cum aliis colloquentes, ut cæteri, qui præsentes sunt, hoc quod dicitur intelligere nequeant. *Sunt enim homines novitatum avidi & propterea molestiâ afficiuntur, si non rescifcant quod scire desiderant.* Et in summâ sentire errores & ignorantiam molestum est: *quia hoc est signum malæ operationis intellectui inhærentis: sentiunt autem ignorantiam qui audientes alium differentem eundem non intelligunt.*

4. Est & decipi molestum. *Nam decipi est in errorem conjici: errare est mala intellectûs operatio.* Hinc in maximo odio sunt deceptores

ptores & dissimulatores: *præterquam enim quòd lædant alterum, faciunt, ut is quoq; sentiat in se imprudentiam quandam.*

5. *Altera species operationis intellectualis est docere: & ita mala intellectûs operatio est malè docere.* Quapropter molestiam percipiunt qui sentiunt se malè docere. *Voco autem docere, intellectui alterius quid cognoscendum repræsentare.*

6. Molesti ergò sunt homines stupidi, *it.* qui semel dicta non intelligunt & iterum iterumque interrogant. *it.* interrogantes ea, quæ non indigent informatione aut doctrinâ, quales sunt, curiosi in minutissima inquirentes. *Nam hi omnes faciunt, ut quis sentiat, se frustrà docere & ita malè operari.*

7. Molesti quoque sunt non auscultantes dictis, aut tædium nauseamque præ se ferentes vel medium discursum deserentes. *Indicant enim, loquentem & conceptus suos aliis communicantem malè operatum: Unde loquenti gignitur molestia.*

8. Molesti etiam sunt, qui informationem ab altero intempestivè desiderant. *Nam molestum est intellectui, relictis aliis speculationibus jucundioribus, inania docere. Hinc fastidium sui creant qui cum altero colloquentem vel alios auscultantem alloquuntur, inepta & quæ nullius momenti sunt rogitantes & explorantes.*

9. Item qui loquentem impediunt, orationem ejus interrumpunt, & quod is narrare cœpit, inutile & jam cognitum dicentes vel sese offerentes tanquam ad finem perducturi quod is narrare cœpit. *Nam ex hisce omnibus sentit qui loquitur se non benè docere: seu cognoscenda & discenda malè narrare.*

ARTIC. V.

DE

MOLESTIIS QVÆ CREANTUR HOMINI QVATENUS APPETIT.

1. *Suprà part. 2. lib. 1. dictum est, habere hominem suum appetitum, quo movetur, eumq; duplicem, rationalem scil. & irrationalem.* Quò verò appetitio fiat, necesse est, dari aliquod bonum sive sit reverà tale sive apparens, quod apprehendit phantasia vel ab intellectu vel à solo sensu excitata, & objiciens appetitui eum ad operandum allicit. Unde discimus, molestam operationem gigni ratione appetitûs, quando bonum, quod appetitur, obtineri nequit.

2. Molestus itaque est qui impedit alterum in obtinendo eo, quod appetit. *Nam impedire appetentem, quò minus finem obtineat, est hoc agere, ut frustrà & ita malè operetur appetitus ejusdem. Hoc verò molestum est.*

3. *Cæterum impossibile est omnia hic enarrare quæ appetuntur ab hominibus, sed prudentis est, adhibere operam in inquirendo, quid quisq; appetat. Quod ipsum fit, si attendatur, quomodo moratus & affectus unusquisq; sit. Quâ de re plura tradentur infrà in materiâ de præsumptionibus. v. g. si appareat quem iratum esse, molestos nos futuros colligimus ultionem impedientes: irati enim appetunt vindictam tanquam bonum suum.*

4. Quandoque molestus est succurrens appetenti, ut finem obtineat, si per hoc non eo modo appetens consequitur bonum quo appetit. *Nam & malè putat quis sese operari, quando non eo modo finem consequitur, prout eum appetit. v. g. solent homines communiter id quod appetunt occultare, & hoc agere, ut illud consequantur non animadvertentibus aliis. Quod quando fit, molestus redditur qui scire se quod appetit alter indicat. Nam exploratum habere, quod alter occultum esse volebat, est appetitionem illius malam reddere.*

ARTIC. IV.
DE
MOLESTIIS QVAS HOMINES SENTIUNT RATIONE AFFECTUUM.

1. Sunt nonnulli affectus conjuncti cum molestiâ, quales sunt metus, pudor, stomachatio, invidia, ira, æmulatio & misericordia. *De quibus suprà part. 2. lib. 1. dictum est.*

2. Affectus cum molestiâ conjunctos excitantes molesti sunt. *Nam molestiæ ad minimum caussa remota sunt.*

3. Inimicitiam sibi parant iram in se concitantes, nec amabiles esse possunt, quamdiu ira durat. *Est namq; ira amicitiæ contraria: quia irati mala volunt evenire ei, cui irascuntur, ob vindictam: at amici omnia bona amicis volunt evenire. Movent autem iram.* 1. contemptio. 2. incommodatio. 3. contumelia. *De quibus actum est suprà part. 2. lib. 1.* Contemptûs species variæ sunt quibus quis inimicos sibi reddit: *v. g.* oblivisci alicujus & nomen ipsius ignorare. *Nam facilè oblivisci est alicujus nullam curam habere; hoc autem contemptus quidam est. It.* Non dignari aliquem alloquio & congressu: circa alios non hunc benè mereri: jocari dum alter seria tractat: in præsentiâ alicujus loqui, facere, quæ loquenda facienda non sunt per reverentiam quam ipsi debemus. it. non curare res adversas alicujus. it. liberè & confidenter mala alicui nunciare. it. beneficiorum immemorem esse, *Nam hæc omnia indicant, quem alterius nullam curam habere.* Incommodationis genera innumera sunt, nec hîc enarrari possunt. *Sunt namq; innumera quæ ab hominibus appetuntur:*

tur: ita ægrotantes sanitatem, pauperes divitias, amantes præsentiam rei amatæ, sitientes potum, famelici cibum, bellatores victoriam appetunt. Fit autem incommodatio, quando tendenti ad finem suum quis vel non suffragatur, vel obsistit, sive directè sive per indirectum: vel facit, ut is præter opinionem contrarium ejus, quod desiderat, consequatur: idq́; facit, non ut sibi aliquid eveniat, sed tantùm ne alter adipiscatur. Contumeliæ signa sunt, irridere, subsannare, illudere, injuriam seu realem seu verbalem inferre. *Nam contumelia est nocere alteri in iis, in quibus dedecus est patienti, ut inde voluptas percipiatur.* Gignitur autem inimicitia eò major, quò minus convenienter id fieri putat qui despicitur. *v.g. si despiciatur dives à paupere, eloquens à rude dicendi, imperans ab eo cui imperatur, existimans se dignum imperio ab eo cui se imperare posse putat, benefactor ab eo cui benefecit. it.* Si contemptus fiat eâ in re, cui quis quam maximè studet, quamque nondum adeptus est. *Nam maxima oritur molestia, si vilipenditur id, per quod magnus & eximius quis esse vult. it.* si quis alterum contumeliosè tractet præsentibus iis, cum quibus de honore certat, aut quos admiratur & reveretur, aut quibus vult admirationi esse aut qui reverentur ipsum. *Molestia enim his casibus gignitur major.* Molestus autem est non modò qui iram alterius erga se, sed etiam erga alterum concitat. *Nam licet vindicta sit jucunda, & fortasse durante irâ gratus sit irascenti is qui iram cencitavit: finitâ tamen irâ, præsertim si excessus in vindictâ commissus sit: aut durante etiam eâ, si ultio difficilis aut impossibilis sit, odium conjicitur in eum, qui hujus molestiæ caussa est.*

4. *Metus itidem affectus est cum molestiâ conjunctus:* unde minus acceptus & amabilis est metum incutiens. Metum autem quis excitat vel erga se ut scil. ipse metuatur, vel ut aliquis alius. Qui sese metuendum præbet in odio est. *Hinc illud vulgatum:* Quem metuunt oderunt. *Nam metuendum fugiunt homines non modò ut molestum, sed etiam ut nociturum.* In odio itaque sunt qui sentiuntur irati vel inimici. *it.* qui læsi possunt ulcisci injuriam. *it.* Competitor cum altero in re, quam uterque simul habere nequit. *Nam hi solent animum lædendi habere. Omnis autem qui vult & potest lædere metuitur.* Odiosi autem non modò sunt qui seipsos metuendos exhibent sed & qui metum, terroremque incutiunt narrantes mala imminere. *Nam ad minimum sunt molestiæ, cum quâ metus conjunctus est, caussa efficiens & ita tanquam molesti exosi.*

5. Sunt & molesti pudorem excitantes cumprimis apud eos, quos non decet, quales sunt qui maturæ ætatis existunt. *Nam pudor affectus est cum molestiâ conjunctus.* Odiosi ergò sunt narrantes

tes

tes aliquem quid fecisse, quod indicat vitium cum vilitate vel ignominiâ conjunctum, quale est timiditas, intemperantia, avaritia, adulatio, mollities, degener animus. *Nam qui sentit, se pro tali haberi pudore suffunditur.* Odium itaque subeunt, qui dicunt, Sempronium abjecisse clypeum in acie, primum fuisse qui auffugit, non interfuisse prælio cùm posset & deberet, non ultum esse injuriam ab hoc vel illo illatam. *Nam hæc timiditatem arguunt.* it. concubuisse cum meretrice vel ministerium turpe præbuisse. *Hæc enim arguunt intemperantiam.* it. lucratum à pauperibus, non auxiliatum cùm posset, mutuum accepisse à vili homine; *quia hæc arguunt illiberalitatem.* it. laudasse præsentem, mala alterius obtegisse quæ revelare debebat. *hæc enim indicant adulatorem.* it. frigus exiguum, vel illos labores, quos senes etiam tolerant, perferre non posse. *Sunt enim hæc propria hominis mollis.* His accensendi etiam sunt qui in præsentiâ eorum, qui se laude dignos putant, & bonum, ob quod alter laudatur, ipsi habere debebant, alios nimium laudant. *Nam in hisce arguitur degener animus.*

6. Nullus habens talia, quæ stomachationem pariunt amabilis est apud eos, qui ad stomachationem propensi sunt. *Nam stomachatio est affectus cum molestiâ conjunctus natus exinde, quòd quis alterum reputet indignum bonis quæ is habet. Qui autem alterum indignum existimat bonis, quæ habet, & propterea molestiam sentit, vult ipsum bona, quæ habet, non habere: quod amicitiæ contrarium est: utpote quæ in hoc consistit, ut alter alteri velit omnia bona evenire.* Amabiles ergò non sunt qui, cùm exstiterint ignobiles, plebeji & pauperes, nobilitatem, potentiam, divitias sine suo merito consecuti sunt. *Hi enim, cùm indigni videantur bonis quæ possident, stomachationem in aliis hominibus movent. Nova enim quæ sunt bona non videntur illius, qui eadem possidet, adeoq; si nullum singulare meritum accedat, ab indigno possideri.* Auget malevolentiam, si quis sua bona, quæ nuper adeptus est, extollat, & de his glorietur. *v. g. si nuper creatus nobilis magnâ cum pompâ sese aliis nobilibus conspiciendum præbeat, melioribus, quàm hi habent, instructus equis &c.* & multò magis, si hi, coram quibus gloriatur, se solos illis bonis dignos existiment. *Nam hi præ cæteris majori molestiâ afficiuntur.*

7. Invidiam creantia amorem destruunt. *Nam invidia est affectus, quo molestiam percipimus ex bono quod alter habet. Cui ergò invidemus, ab eo molestiam percipimus, eo ipso, dum sentimus ipsum bona habere.* In odium itaque incidunt minimeque amabiles existunt qui bona sua ostentant. *Nam si conspicienda exhibentur invidiam gignunt.*

gignunt. Augetur invidia, si quis talia habeat bona, quibus opinio hominum aucupari solet, aut ob quorum carentiam homines despiciuntur. *Nam ob talia ii, qui ad invidiam dispositi existunt, oderunt; quales sunt qui se bona possidentibus similes putant, seu genere, seu ætate, seu habitu, seu copiis &c. it. qui ob suam felicitatem honorari volunt. it. qui sibi putant deberi bona aliorum. it. qui olim ea bona, quæ quis facilè consecutus est, multis laboribus acquisiverunt.*

8. Æmulatio partim gignit partim etiam evertit amorem diverso respectu. *Nam si contingat circa ea bona, quæ uterq; habere nequit, gignuntur odia; secus si bona talia sint, quæ uterq; sine alterius detrimento & molestiâ habere potest. Quem enim æmulamur, superiorem hoc ipso declaramus, agnoscere autem alterum superiorem est gratum alteri. Sed si æmulatio conjuncta putetur ab altero, quem æmulamur, cum detrimento honoris sui, gignit odium. v. g. si plebejus potentem, ignobilis nobilem æmuletur. Hæc namq; æmulatio parit in altero potius stomachationem & odium.*

9. Tandem & odiosum se reddit, qui immaturè misericordiam movet. *Nam licet misericordia bonus affectus sit, est tamen cum molestiâ conjunctus, præsertim si is, in quo hic affectus motus est, aut ob avaritiam nolit egenti succurrere, aut ob defectum facultatum non possit: manet namq; in hoc molestia cum quâ misericordia est conjuncta. Unde qui hunc affectum movit molestus & odiosus est.*

ARTIC. VIII.
DE
MOLESTIIS QVAS CREANT MOLESTIÆ ALIORUM.

1. Molesta sunt hominibus omnia ea, quibus molestiam alii indicant. *Ita v. g. molesti sunt ejulatus mulierum, fletus infantum: it. molestiam creant homines queruli, leves injurias magni æstimantes it. tristitiam vultûs, oculorum asperitatem, intensam superciliorum gravitatem exhibentes. it. qui nullius defectum tolerare possunt. Videtur enim in percipientibus molesta & tristia se res habere, quemadmodum in iis, qui oscitantes inspectant: hi enim trahuntur ad idem faciendum.*

2. Irascentes in præsentiâ hominum fiunt odiosi. *Nam irascentes molestiam, quam patiuntur, produnt deformitate oris, oculorum & totius faciei: quam inspicere molestum est. Hinc peccant qui inter convivia liberos aut servos coërcent & lamentari eos faciunt.*

3. In odio quoque sunt meticulosi. *Nam hi indicantes molestiam, quam ex metu percipiunt, molesti sunt.*

4. Est & molestum, alium pudore suffusum videre. *Nam affectus, quando in aliis sese exerunt, in nobis similem gignunt molestiam. Exemplum præbent concionatores, qui ob defectum memoriæ hæsitant & orationem abrumpere coguntur: major enim sæpè apud auditores, quam ipsum ineptum oratorem molestia nascitur.* Hinc adulatores potentem quendam in faciem laudentes exosi fiunt; *potenti quidem, quòd huic pudorem incutiant; cæteris; quòd pudore potentis similis in hisce excitetur molestia.*

5. Stomachatores quoque molesti sunt iis, ob quorum bona stomachantur. *v.g. si quis dicat, Sempronium non esse nobilem & tamen fungi officio, quod solos nobiles decet: necesse est, Sempronium affici molestiâ, dum audit se indignum bono esse.* Aliis autem nonnunquam jucundi sunt stomachantes, iis scil. qui & ipsi hoc affectu laborant & justi volunt videri. *Qui enim stomachationi adsueti sunt cum hisce lubentes conversabuntur, materiam adepti secundum affectum suum operandi.*

6. Inidi homines maximè sunt exosi. *Non enim tantùm molesti, sed & perniciosi existunt.*

7. Quamvis autem misericordia sit affectus cum molestiâ conjunctus: non tamen molesti sunt misericordes. *Nam misericordia est affectus quo homines alii aliis prosunt. Hinc potius in odio sunt immisericordes tanquam dispositi ad nemini benefaciendum.*

CAP. II.

DE HIS QVI VILIPENDUNTUR ET IN CONTEMPTU SUNT.

1. Cum his, qui vilipenduntur nemo amicitiam colit. *Nam quem amamus, ejus curam habemus, ut scil. omnia bona ipsi obveniant: sed qui vilipenditur ejus cura nulla habetur.*

2. Vilipenduntur, autem 1. homines aut nullâ in re excellentes & imprudentes, aut ejusmodi vitio laborantes quod contemptum parit. 2. Inutiles. 3. nihil jucunditatis habentes. *Nam quæ appetibilia non sunt vilipenduntur: talia autem appetibilia non sunt; quia appetendorum privationes sunt.*

ARTICUL. I.

DE HIS QVI NULLA IN RE EXCELLUNT.

1. Excellere est habere quid quod magnum, honorandum, rarumque est. Quapropter nullâ in re excellunt qui nihil magni, hono-

honorandi vel rari habent. Unde porrò sequitur signa, quæ indicant, quem nihil magnum honorandum vel rarum habere, facere, ut quis vilipendatur. *Nam diximus vilipendi eos, quibus nihil excellentiæ inest.*

2. Viles ergò sunt qui de eo, quod omnes habent, gloriantur. *Nam qui de eo, quod omnes habent, gloriatur, nihil magnum & rarum habere potest: ipse enim magnum reputat quod tale non est.*

3. Item qui nullius rei magnæ curam habent. *Nihil enim magni quis unquam sine curâ & labore consequitur. Quapropter signum est, aliquem nihil magni habere, qui nullius rei magnæ curam habet.*

4. Item qui nullius viri excellentis æmuli sunt. *Nam æmulando tendere solemus ad ea quæ magna sunt.*

5. Item nemini benefacientes, nec bonum aliquod in commune conferentes, & occasiones peragendi res memoriâ dignas prætermittentes. *Nam prætermittere occasiones res memoriâ dignas gerendi arguit, quem nullarum rerum magnarum curam habere: abjectiq; hominis signum est, datâ occasione non exercere quæ faciunt ii, qui excellentes & superiores sunt. Sunt autem excellentium propria beneficia in alios & potissimum in totam civitatem.*

6. Item qui nihil agunt eorum, quibus præmia sunt constituta. *Nam præmia rebus magnis & arduis constitui solent. Qui ergo negligit ea, ob quæ præmia distribuuntur, arguit, se magnum non esse, nec magnarum rerum curam habere.*

7. Item qui neminem ullâ in re corrigunt. *Nam qui nec eum, cujus corrigendi facultatem habet, corrigit, indicium præbet, se nolle superiorem & excellentem esse: abjecti namq; animi est, excellere nolle, ubi possis.*

8. Signum porrò vilis hominis est incognitum esse. *Nam magna honoranda & rara non facilè latent.*

9. Vilem etiam hominem indicat, aures adulantibus præbere, & delectari laudibus eorum, quos nemo laudat. *Nam qui adulatores magnifaciunt produnt suam imbecillitatem; quia adulatores mendaces sunt & fingunt alicui inesse quæ non insunt. Qui verò tales homines quærunt fatentur tacitè, se nihil reverà magnum & excellens habere.*

ARTIC. II.
DE HIS QVI VILIPENDUNTUR OB IMPRUDENTIAM ET STOLIDITATEM.

1. Quinam vilipendantur velut imprudentes addiscere possu-

possumus ex requisitis prudentum. *Nam qui requisita prudentum non habet imprudens reputatur.*

2. Sunt autem requisita prudentiæ 1. debitam rerum notitiam habere. 2. rectè & benè consultare. *Sine his namq; neminem prudentem esse patet ex traditis part. 2. lib. 1. Quapropter duabus partibus absolvemus quæ hoc artic. tradenda sunt.*

PARS PRIMA

Articuli secundi.

DE HIS QVI PRO IMPRUDENTIBUS HABENTUR OB DEFECTUM EORVM QVÆ SCIRE PRVDENTEM DECET.

1. Prudenti necessaria est cognitio. 1. hominis in genere, qualis substantia sit. 2. sui ipsius. 3. eorum, circa quos agendo versantur. 4. *rerum in quibus agendo occupatus est.*

2. Quod scire prudentem decet circa hominem in genere, qualis substantia sit, hoc est, quòd homo sit substantia mobilis fortunæ & casibus subjecta. Hinc imprudentes sunt qui in suis operationib. fortunæ & accidentium nullam rationem habent. *Nam prudentes perpendunt, multum sibi reservasse fortunam in actionibus humanis; ac proinde in suis operationibus student avertere casus supervenientes, quantum quidem fieri potest. Qui autem id non faciunt, sed rebus agendis affingunt necessitatem imprudentes sunt & vilipenduntur.* Item imprudentes sunt, qui rebus prosperis securi sunt, superbiunt, & illa ita habent, quasi nunquam amittere queant. *Nam prudentes, quibus notum est, hominis vitam fortunæ & casibus variis subjectam esse, perpendunt, secunda non minus discriminis habere quàm adversa: ac proinde rebus prosperis non elati sunt, sed ad ferenda adversa se præparant. Hinc qui superbiunt rebus prosperis imprudentes meritò habentur.* Produnt quoque imprudentiam qui adversam fortunam nimis molestè ferunt. *Nam prudens, qui scit hominem casibus subjectum & propterea ad casus varios æquo animo ferendos se præparat, non immodico mœrore adversa patitur.*

3. Imprudens etiam est qui se suosque defectus ignorat. *Nam prudentis prima cura est se ipsum nosse: & primus ad stoliditatem aditus est defectus suos ignorare.*

4. *Quæ scienda sunt de iis, circa quos agendo versamur & cum quibus conversatio nobis est, ex signis colliguntur. Quapropter qui vel ex signis nihil colligere possunt vel colligunt quæ non insunt prudentium munere non funguntur.* Imprudentes ergò habentur non valentes inqui-

inquirere in animos hominum. *v. g. qui fidem tribuunt iis, à quibus metuendum erat: veluti si devictis à se quis credit: hi enim metuendi sunt. it. qui non cognitum inquisitumq; habent quid ei circa quem agendo versantur utile vel jucundum, damnosum vel molestum habeatur.* Sed & ii imprudentes sunt, qui ex signis in animos hominum inquirere nituntur, sed vel bonos concipiunt qui mali sunt, vel malos, qui boni existunt. *Nam prudentium est in talibus non errare.* Hinc non modò vilipenduntur, sed & in odio sunt homines pleni suspicionum. *Nam qui suspicionibus laborant non modò produnt suam imprudentiam, sed & odium erga eos fovent, erga quos non debebant. Et proinde ipsi quoq; in odio sunt. Quapropter qui prudens haberi vult, eum oportet probè inquirere, quo pacto unusquisq; sit animatus: an ex amore vel odio vel ex quo affectu unumquodq; agat.*

5. Est & is imprudens qui rerum agendarum imperitus est. *Nam prudentis est rerum peritiam habere in quibus agendo occupatus est.* Hinc imprudens æstimatur, qui putat in turbido esse quod in luce est.

6. Et in summâ qui non in singula cognoscenda debitâ ratione inquirit imprudens habetur. *v. g. qui famæ & rumoribus nimium credit, vel omnibus quæ homines dicunt.*

6. Is quoque tandem imprudens est, qui non in singulis intellectum suum adhibet. *Nam prudens omnia agit ex judicio intellectûs. Hinc imprudentes habentur præproperè & incogitanter respondentes, it. de iis quæ non intelligunt loquentes.*

PARS SECUNDA
Articuli secundi

DE

HIS QVI IMPRVDENTES HABENTVR, QVOD NON BENE CONSVLTENT.

1. Omnis consultatio posita in hoc est, ut proposito aliquo fine quærantur media ad illum finem ducentia, & an hæc possibilia sint perpendantur.

2. Prudentis autem est rectè consultare. Recta consultatio consistit in hoc, ut finis propositus aliquis sit certus & constans in bono vero consistens, & ut quærantur media ad hunc ducentia non quælibet, sed quæ quamoptimè finem producunt. *Id enim & part. 1. lib. 1. latius exposuimus.*

3. Imprudens itaque est qui ignorat quid velit. *Nam hic nullum habet propositum finem ad quem tendat.*

4. Item

4. Item qui nihil liberè vult & constanter. *Nam qui nihil liberè vult, nihil ipse vult sed intellectu alterius vivit. Et qui inconstans est nullum habet certum scopum, ad quem in vitâ tendere possit. Sed hic quotidiè novam vitam incipit vivere & ita nullam certam vivit. Prudens autem quæ vult liberè vult & constanter.*

5. Imprudentes quoque videntur communiter agentes ea, quæ nullum ipsis commodum, aut quæ plus incommodi quàm commodi afferunt. *Nam hi nullum finem nullum bonum videntur sibi propositum habere.* Quemadmodum & imprudentes habentur qui evitare malum volentes talem adhibent medicinam, cui plus incommodi insit, quàm malo ipsi quod declinant.

6. Item qui casu reguntur & fortunâ. *Nam prudens taliter vivit, ut magis ratione regat cuncta, imò ut fortunæ ipsi dominetur.*

7. Item qui suscipiunt ea agenda, quæ in potestate non habent. *Nam prudens probè perpendit, an quæ elegit media ad finem ducentia in potestate suâ habeat.*

8. Tandem imprudens habetur qui vulgus imitatur. *Nam vulgus à prudentiâ longè abest & propterea in contemptu.* Ad mores autem vulgi pertinet, vana & inania admirari, trepidare ad prodigia. *&c. Nam cum caussas rerum ignoret, cuncta admiratur vulgus.*

PARS TERTIA
Articuli secundi.

1. Quinam imprudentes sint & ob imprudentiam suam contemnantur, quantum ad præsens propositum sufficienter enarratum est. *Nam omnia imprudentium facta enarrare impossibile est; sufficiunt, à quibus licet progredi ad similia.* Sequitur ut de stoliditate dicamus.

2. Est autem stoliditas corrupta in homine judicii facultas, quæ facit, ut, quo ipso vult fieri magnus & admirabilis, fiat ridiculus.

ARTIC. III.
DE VITIIS CONTEMPTUM PARIENTIBUS.

1. Ut impietas odium, ita superstitio contemptum parit. *Nam impietas arguit vitiosissimum hominem: quemadmodum enim pietas trahit secum amorem & dilectionem proximi, ut nemini noceamus; ita contrà impietas omnia vitia, quibus alter alteri nocet. Et ita impii meritò in odio sunt. At superstitiosi magis in contemptu vivunt: dum enim vanis & inanibus gesticulationibus cultum exercent deridendos se præbent.*

2. Ignavi timidique omnium contemptui expositi sunt: *formidare quippe levia, puerorum; falsa, infantum est: Puerilia verò contemni solent. Stoliditas etiam est, mala imminentia non excutere sed trepidare; metu ultimæ horæ totam vitam inquietam habere; & inscium vitæ, mortis timidum esse; mortis moras quærere & expectatione illius miserum esse velle. Solent autem communiter pro ignavis haberi ignobili & vili genere oriundi: fortes enim censentur creari ex fortibus & bonis. Quapropter ne ita natus in odio sit, decet eum multa fortitudinis specimina edere.*

3. Intemperantes itidem viles homines sunt: *Sunt enim serviles, quia voluptatibus inserviunt non fruuntur iisdem: imprudentes etiam sunt, quia initia morborum & molestiarum pro gaudiis habent. Sub intemperantibus comprehenduntur homines impudici item parasiti: sunt autem parasiti viles homines, quia voluptatum quæ ex cibo potuq; percipiuntur gratiâ adulantur.*

4. Molles quoque & delicati vilibus hominibus annumerantur. *Nam molles qui sunt, indicant, se ad virtutes, quibus excellimus ineptos esse. Stolidi etiam sunt qui molestiam sibimetipsis augentes, fingentes, præcipientes, querelas movent, leve frigus, calorem solis anxiè fugiunt, creduntq; intoleranda ad quæ tantùm imbecilli sunt; qui deliciis permadentes omnia difficilia reputant, qui omnem motum molestiam judicant, semper quiescere volentes; qui de rerum, quibus carere nequeunt, fugâ deliberant; quibus labor & industria pœna est.*

5. Avari non modò in contemptu sed & odio sunt. *Dum namq; avari neminem beneficio afficiunt, nihil excellens agunt, & ita pro vilibus reputantur: sunt quoq; imprudentes; quia indigent omnibus, nullâ re uti norunt, & bona possidentes habentur potius quàm habent. Has ob caussas ergò in contemptu sunt: sed & odium sibi pariunt ea, quæ aliorum sunt, aufferentes. Id quod superius demonstravimus. Quapropter amabiles non sunt operosam aliquam vel sordidam artem pecuniæ acquirendæ gratiâ tractantes; item qui nil nisi fructuosa possidere volunt, ad ornatum facientia negligunt.*

6. Qui contra magnificentiam peccant pro stolidis habentur. *Nam quid deceat perspicere nequeunt, &, dum magnum quiddam & admirabile facere nituntur, deridendos se præbent: hoc autem stolidum est.*

7. Pusillamini viles homines sunt. *Nam necesse est eum ab aliis pro vili homine haberi, qui nullis sese honoribus dignum putat.* Sunt autem pusillanimi, qui semper ibi sunt, ubi infimum obtinent locum; qui patiuntur se ab omnibus corrigi, fæminarum viliumque personarum imperium audiunt, & toti ad nutum aliorum vivunt.

Nam

Nam nihil excellentiæ habent qui ſemper inferiores ſunt; nihil prudentiæ qui aliorum ductu vivunt. His annumero ſectantes id, quod cum hac vitâ exſtingvitur. *Nam beſtiæ vitam vivit qui non poſt mortem vivere ſtudet; & ita viliſſimus homo eſt.*

8. Adulatores viliſſimi homines ſunt. *Nam adulator in omnibus oſtendit ſe inferiorem, alterum verò excellentem & ſuperiorem etiam in iis, in quibus non eſt. Hoc autem hominem vilem & abjectum reddit. Id communiter ignorantes homines, dum volunt amabiles eſſe, faciunt, ut tædioſi fiant, & negligantur: v. g. dum nullâ in re contradicunt, ſi ais ajunt, ſi negas negant, & omnia ſupra modum in præſentiâ laudant.*

9. Abjecti vilesque ſunt ſcurræ. *Nam qui intempeſtivè rident, & hoc tantùm agunt, ut ridiculi fiant etiam cum contemptu & ignominiâ ſui, omnibusq́ ſeriis jocos immiſcent, in contemptu ſunt.*

10. Amabiles non ſunt mendaces. *Nam qui lucri gratiâ mentiuntur, ut falſarii & injuſti; qui honoris cauſſâ, ut arrogantes in odio ſunt; qui nullius gratiâ id faciunt, ut vaniloqui & imprudentes contemnuntur.*

11. Degeneres in contemptu vivunt. *Nam degeneres ſunt qui ſe exhibent majoribus ſuis indignos, ac propterea in majori contemptu ſunt, quàm alii virtutibus deſtituti: fœdius enim eſt retinere non poſſe quod quis à majoribus ſuis habet, quam non poſſe acquirere quod natura non dediſſe videtur.*

12. Viles quoque reputantur qui cum vilibus converſantur. *Nam noſcitur ex ſocio qui non cognoſcitur ex ſe.*

13. Tandem & nimia familiaritas cum iis, cum quibus honeſta non poteſt coli amicitia, contemptum parit. *Nam rara homines magnifaciunt, quotidiana vilia reputant.*

ARTIC: IV.

DE HOMINIBUS QVI TANQVAM INUTILES CONTEMNUNTUR.

1. Inutiles aliis reddit partim ignorantia partim negligentia. *Nam utilis qui eſſe vult debet non modo noſſe, quânam in re poſita ſit cujusq́ felicitas, quæq́ ſint media eandem acquirendi, ſed & curare talia ut adſint.* Quapropter inutilis eſt qui quânam in re poſita ſit ſingulorum hominum felicitas ignorat, aut ſi ſciat non tamen curam illius parandæ habet.

2. Vilipenduntur ergò qui omnia ſui gratiâ faciunt. *Nam hi aliorum felicitatem negligunt.*

3. Item qui parum de aliorum felicitate solliciti sunt. *Nam qui sollicitus non est de aliquâ re, is eam ignorare videtur.*

4. Item qui de utilibus loqui & disserere nequeunt. *Nam de aliquâ re disserere & loqui non posse signum ignorantiæ est. Ignorantia autem utilium facit, ut quis inutilis sit.*

5. Contemnuntur non modò sed & stolidi reputantur qui, dum utiles esse volunt, nocent. *Nam hi suam produnt imprudentiam.* Hinc inepti laudum deprædicatores tanquam stolidi negliguntur: *dum enim his, qui in honore felicitatem positam habent, prodesse volunt, nocent.*

6. Tandem vilipenduntur qui nulli sua officia unquam exhibent, nemini benefaciunt, nullius negotia gerenda suscipiunt, commoda non quærunt, mala non avertunt. *Nam hi nullam alienæ felicitatis curam habent.*

ARTIC. V.
DE
IIS QVI NON SUNT JUCUNDI.

1. Sunt nonnulli homines non quidem molesti aliis, minus tamen jucundi: hi vilipenduntur, quemadmodum molesti in odio sunt. *Nam quod appetibile non est negligitur.*

2. Negliguntur ergò & parvifiunt qui nec facetias sustinere, nec eleganter lacessere, nec decentes ludos tractare possunt. *Nam conversationem cum hominibus innocui joci & ludi jucundam reddunt: quibus destituti negliguntur.*

3. Item qui nullam spem boni hominibus facere, nihilque jucundi in memoriam revocare norunt. *Multum enim jucunditatis in bonorum spe & jucundâ recordatione positum est: quam qui excitare ignorat negligitur.*

4. Item qui nullas res olim gestas recitare possunt. *Nam discere jucundum est, & contra nihil habere quod communiter homines discere possint injucundum.*

5. Item qui aliorum opera ignorant vel non curant. *v.g. qui cum milite conversantur & res gestas ipsius ignorant: aut cum erudito, & scripta illius non legerunt: it. qui cum liberis alicujus non loquuntur: sunt enim liberi parentum opera, & cuilibet jucundum, suum opus magnifieri.*

6. Item qui nullum amoris & honoris edunt signum. *Nam cuilibet jucundum est amari & honorari.*

7. Qui correctionem & emendationem desiderantes non debitè corrigunt quoque viles habentur. *Nam omnibus jucundum est sentire se in meliorem statum translatos: hi ergò, à quibus id obtineri nequit, jucundi non sunt.*

LIB.

LIB. VI.

DE COLENDA AMICITIA ÆQVALI.

1. Æqualis colitur amicitia, si æqualia mutuò retribuuntur. *Nam æqualis amicitia est inter æquales. Quapropter & æqualia retribui debere videntur, ne querelæ nascantur: æquales enim nisi æqualia accipiant querelas movent tanquam injustum perpessi.*

2. Verùm dicere quomodo in omnibus speciebus æqualis amicitiæ æqualia sint retribuenda, ne querelæ nascantur, fortasse ridiculum est: *quia in honestâ æqualium amicitiâ, licet non paria retribuantur, nullæ querelæ audiuntur: studet enim vir honestus alterum suis superare beneficiis, & propterea gratum ipsi est, si videat, se superiorem esse benefaciendo.*

3. Quapropter de Amicitiâ honestâ non differemus, quomodo sit colenda, ne querelæ oriantur & ut diuturna sit: sed hoc agemus, ut quædam idea honestam amicitiam colentium, horumque requisita tradantur. *Nam nihil est, quod amicitiam honestam dissolvere possit, nisi quando qui virtuosus est redditur vitiosus. Quamdiu enim in colentibus amicitiam honestam manet virtus, impossibile est ullam querelam oriri: quia ut modò diximus, alter alterum beneficiis superare studet. Quod si labatur amicus, & de virtute remittat, alter eum erigere studet. Nam viri boni honestatem quammaximè amantes student omnibus modis in eâdem conservare amicum. Adeoq; nihil de amicitiâ honestâ conservandâ, ne dissolvatur & intereat, dici potest, nisi hoc; ita quemq; vivere debere ne inemendabilis appareat, sed corrigentem amicum æquo animo audire.*

CAP. I.

DE COLENDA AMICITIA HONESTA, QVAM PERFECTAM SUPRA ESSE DEMONSTRAVIMUS AMICITIAM.

1. *Ea proh dolor! est imbecillitas humana, ut docentes cultum honestæ amicitiæ somnium quoddam narrare ipsis videantur. Et hoc eò magis dolendum, id etiam inter Christianos contingere. Sed piorum hominum est, ista non curare, & quò magis caritas inter homines hisce novissimis temporibus riguit, eò magis huic fovendæ operam dare. Quapropter licet hæc videantur à studio Jurisperitorum aliena, & si hæc, quæ nunc de honestâ amicitiâ dicturi sumus cœperint obtinere, nullus rabularum vel obolum ex studio suo acquisiturus sit: quia tamen speculatio nos ita ducit, ut*

ut unumquodq; prout est, tradamus: cogimur ita, ut facere cœpimus, progredi, &, seu legantur seu negligantur quæ scribimus, nihilominus officium viri boni & veritatem amantis facere.

2. *Primò ergò de honestâ amicitiâ ita differemus, quemadmodum ex lumine naturæ philosophus lumine revelationis destitutus id faceret; deinde de Christianorum amicitiâ velut longè perfectiori acturi sumus.*

MEMBR. I.

DE COLENDA HONESTA SEU PERFECTA AMICITIA, QVALITER ID SVADET RECTA RATIO LUMINE REVELATIONIS DESTITVTA.

1. Quò de colendâ honestâ amicitiâ ita, quemadmodum decet, disseramus, cogimur præmittere, quænam sint requisita honestam amicitiam colere volentium. *Nam frustrà tentabit hanc amicitiam nisi qui requisitis necessariis instructus est.*

2. Principale autem requisitum perfectæ amicitiæ est, ut quis seipsum quammaximè amet. *Nam summus amor est amare alterũ ut seipsum. Qui ergò se non satis amat, nec amicum sufficienter amabit.*

3. Quapropter inquirendum est, quisnam sit ille amor quo naturaliter unusquisque seipsum prosequi debet. *Nam cùm amor suiipsius sit principium amicitiæ perfectæ & æqualis: danda opera est, ne hoc lateat. Si enim in principio sit erratum, errabitur quoq; in toto.*

ARTIC. I.

DE AMORE SVI IPSIVS PROVT HVNC VVLGVS HOMINVM DEFINIT.

1. In definiendo amore suiipsius vulgus cum sapientibus convenire non potest. *Nam amare est velle alicui omnia bona evenire & horum effectorem esse. Ergò amare seipsum est sibi cuncta bona evenire velle, & hæc ut contingant, pro posse effectorem esse. At quæ bona sunt vulgo, sapientibus non sunt: ergò nec quæ sibi sapiens optat appetitq; optabit appetetq; sibi vulgus: & per consequens seipsum amare aliter vulgus aliter sapientes definiunt. Vulgus autem hominum voce omnes, qui sapientiâ non reguntur.*

2. Quin nec vulgus inter se convenit de bonis definiendis: *alii enim divitias, alii honores, alii voluptates corporis, pleriq; autem has, tanquam omnium rerum optimas, appetunt.*

3. *Hinc homines, prout communiter vivunt, alii definiunt se quammaximè amare,* sibi ingentem divitiarum copiam; *alii,* summos

mos honores; *alii*, voluptates corporis, ut quotidiè in delitiis vivere possint, parare. *Nam hæc sunt quæ vulgus hominum tanquam optima concupiscit.*

4. Itaq; ex mente vulgi amare quammaximè seipsum est suis cupiditatibus, affectibus & concupiscentiis obtemperare, nec cuiquam hac in re cedere. *Nam cedere hac in re alteri stolidum putant: quia stolidus se & sua commoda negligere videtur.*

5. Hic amor sui, prout à vulgo definitur, nullam gignit amicitiam, sed parit inimicitiam cum aliis hominibus. *Nam vitiosis suis cupiditatibus obtemperantes, & divitias, honores, voluptatesq; corporis in infinitum appetentes, aliis hominibus nocent. v. g. appetentes supra modum divitias avaritiæ vitium contrahunt, & furta, rapinas, latrocinia hisq; similia delicta committunt, injusti quoq; fiunt, & homines in contractibus lædunt, fœnus improbum exercent, falsum comminiscuntur, quò lucrum consequantur, injustas advocationes præbent, malè judicant &c. Voluptatibus corporis dediti redduntur intemperantes, adulteria, stupra committunt, pudicitiã honestis fæminis vel fraudulentis persuasionibus vel per violentiam adimunt: matrimonia turbant & infelicia reddunt. Honores affectantes fiunt arrogantes & injusti, honores, quibus digni non sunt, affectant, & alios digniores in iis consequendis impediunt. Et in summâ ex amore suiipsius, prout communiter definitur, omnia illa delicta nascuntur, de quibus exstirpandis omnes vel plerasq; civitates sollicitas esse præced. part. diximus. Patet ergò, eum, qui eo amore seipsum amat, quo vulgus, nemini amabilem, sed cæteris hominibus totiq; civitati exosum fieri, talemq; se exhibere, ut è medio removendus sit, si felix societas esse velit.*

6. Quin qui hoc amore se persequuntur sibi ipsis infensi & inimici isto amore fiunt. *Nam quando, qui perfectè improbi, vident, se, dum nimium sectantur voluptates corporis, vilipendi & contemni, dumq; aliorum facultatibus & honoribus insidiantur, in odio hominum esse, & semetipsos hujus odii caussas sibi existere, in semet tanquam principium sui mali odium conjiciunt. Mala namq; conscientia eos lacerat & torquet, & in tales redigit angustias, ut seipsos fugiant, & interdum planè è medio removeant. In imperfectè improbis, quales sunt incontinentes, perpetua voluntatis & appetitûs pugna deprehenditur: quod enim ex cœco erga se amore concupiscunt, hujus contrarium volunt: intellectus enim exsatiato appetitu superveniens & quæ agenda sint bona dictitans ostendit, non verum ipsos bonum persecutos esse, sed quod revera damnosum est.*

7. Nec obstat, improbos plerumque quærere amicos, cum quibus totos dies consumant. *Nam id faciunt propterea, quòd seipsos*

fugi-

fugiant. Dum enim soli sunt conscientia horrenda & gravia ipsis objectat crimina, quæ commiserunt, quibus ut obliviscantur, aliorum conversationem quærunt. Quin non possunt cum amicis constantem fovere amicitiam: quomodo enim qui secum ipsis non conveniunt cum aliis concordes vivent? Quemadmodum ergò altera pars animæ rationalis scil. tristatur repressa à concupiscentiâ, altera voluptate afficitur ex propriis actionibus: ita & amicorum & similium malæ actiones partim placebunt partim etiam displicebunt. Unde nihil constantiæ amori inesse potest. Ex his apparet, eos qui amorem erga seipsum taliter definiunt, qualiter vulgus hominum solet, & sui & aliorum inimicos fieri.

ARTIC. II.

DE AMORE SVI IPSIVS, QVALITER HVNC SAPIENTES DEFINIVNT.

1. Sapientes amorem sui planè aliter ac vulgus definiunt. *Nam dum seipsos quammaximè amant, concupiscentias pecuniæ, honorum, voluptatum corporis fugiunt & compescunt: justitiam enim, temperantiam, fortitudinem, liberalitatem &c: sectantur & ob has virtutes sibi ipsis cari fiunt.*

2. Scil. sapientes amant sese quatenus intellectu, quæ dominans in homine pars est, præditi sunt; vulgus quatenus facultatem quandam irrationalem habent, cujus opus naturaliter est servire. *Nam perpendunt, unumquodq; secundum id maximè esse & vivere, quod præcipuum in ipso est: quemadmodum tota civitas vivit & salva est per præcipuam sui partem, penes quam est τὸ κύϱιον: destructo quippe eo, quod præcipuum est, totum salvum esse nequit. Ac proinde quasi homo mens sit ita vivunt. Et rectè; quia quæ operatur intellectus hæc homo censetur egisse: si integer est & benè se habet, ipse homo benè operatur, si vitiis corruptus & inquinatus, ipse homo malus est. Cùm ergò homo intellectu suo sit homo, ratione appetitûs bestia quædam: sanè si se amare velit, non ratione appetitûs, sed ratione intellectûs id facere debet.*

3. Hinc si sapiens se quammaximè amat ex judicio vulgi se odisse videtur. *Nam concupiscentias supprimit & iisdem nullum locum relinquit: divitias & honores voluptatesq; corporis spernit, ut virtuosè vivat: vitam ipsam floccipendit, si datur occasio honestam mortem oppetendi. Unam enim honestam actionem & pulchram præfert longissimæ & omnibus copiis instructæ vitæ.*

4. Sed hic amor sui nullam apud alios gignit inimicitiam. *Nullus enim hominum ansam habet odio prosequendi eum, qui divitias vilipendit, pro patriâ mortem subit, & omnibus benefacere appetit.*

5. Fir-

5. Firmissimæ potius amicitiæ principium & caussa est. *Nam qui patriæ & amicorum caussâ paratus est mortem etiam subire, & pecuniæ, honorum, omniumq; bonorum, de quibus homines ducti concupiscentiis suis concertant, jacturam facere, modò amicis benè sit: (id enim facere honestas exigit) profectò perfectissimam & constantissimam colent amicitiam. Vir namq; bonus & honestus se plurimum lucratus arbitratur, si amico benefacit, & pro eodem bona sua profundit; & dum videtur amico plus dare sibi minus relinquere; sibi plus dat, amico minus. Nam honestum ipse lucratur, amicus pecuniam. Honestum verò bonum omnia reliqua excedit & superat.*

6. Est quoque hic amor sui constantissimus. *Nam virtuosus velut habitu instructus à suis actionibus præclaris se dimoveri non patitur: nec ipsum unquam actorum pœnitere potest.*

7. Idem hic sui amor integras civitates omnemque humanam societatem conservat. *Facit namq; ut omnibus præstò sint bona; quia ejusmodi amor sui nullum alium ullo bono destitui permittit quod quidem alter alteri possit tribuere.*

ARTIC. III.

DE

AMICORUM HONESTORUM ET PERFECTAM AMICITIAM COLENTIUM SVAVISSIMA VITA.

1. Est quidem sapientis & boni viri vita quoad se suavissima & jucundissima. *Nam vir sapiens & bonus. 1. semper eadem appetit & nunquam à seipso dissentit, ac proinde nihil molestum ex pugnâ quâdam in se sentit. 2. quæ vera bona sunt sibi appetit, & nunquam in bonis quæ persequitur se deceptum deprehendit: unde sequitur & quoad hoc omnem molestiam abesse: quæ enim in speciem bona sunt mala fiunt errore deprehenso. 3. sui & non alterius gratiâ operatur; quia qui appetitui operatur bestiæ inservit, quod molestissimum est; at qui vivit intellectui sibi vivit: secundum intellectum namq; quisq; est id quod est. 4. quin totum ipsius esse videtur bonum esse; quia dum mens ipsius bona est, homo verò secundum mentē est id quod est, totum hominis sapientis & virtuosi esse bonū videtur. Si ergò bonum obtinere jucundum est, secundum suum esse id obtinere perfecta erit jucunditas.* Hinc fit, quod vir sapiens & honestus cupiat semper secum esse & vivere. *Nam jucundissimum ipsi est, se talem sentire, qualis est. Scil. quando secum revolvit quæ honesta egerit quæ agenda restent; sentit recordationem rerum actarum optimarum & spem similium futurarum: id quod jucundissimum est. Si nihil sit, in quo aliis suas virtutes ostentet, secum habitat contemplando, excitans mentem, ut rerum*

plurimarum & abstrusissimarum perceptiones, quibus abundat, recolat. Quo ipso sibiipsi sit admirabilis, & maximè jucundus.

1. Hanc tamen suam svavissimam vitam cum amico colere exoptat. *Nam omne bonum communicativum sui est: & quemadmodum Deus, licet ex se optimam & suavissimam vitam vivat; suam tamen bonitatem communicat aliis: ita & cum viro bono & honesto comparatum est. Unde fit, ut vir sapiens & honestus desideret amicum erga quem animatus sit ita, ut in seipsum. Neq; enim cum vulgo existimandum est, eum tantùm amicos quærere oportere qui eget: vulgus quippe ex utilitate amicos æstimat. Si namq; nulla alia esset caussa, ob quam quærendi essent amici, quàm ea quæ vulgus hominum movet, omnem amicitiam negligeret vir beatus: suis enim hic bonis contentus vivit, nec lucri captandi gratiâ cuiquam adulatur; omnem verò adventitiam voluptatem respuit, quia ex suis speculationibus summam jucunditatem percipit.*

3. Videntur autem tria esse in quibus cultus amicitiæ honestæ consistit. 1. ut habeat vir bonus & sapiens circa quem optimè operetur. 2. ut præstò sit ex cujus operationibus bonitas ipsius augmentum capiat. 3. ut honesta agi semper cernat. 4. ut in altero seipsum intuetatur. *Ad hæc quatuor capita referri posse ea, in quibus honestorum virorum amicitia consistit, ex modò dicendis patebit.*

4. Virtutes itàque morales vir bonus circa amicum suum summâ cum jucunditate exercet. *Nam cùm honesto viro jucundum sit pro aliis mori, tum maximè jucundum erit fortiter pro amico succumbere. Si jucundum est viro bono liberalem esse & hominibus benefacere; tum maximè jucundum erit viro bono, de suo amico optimè mereri: utpote quem scit beneficiis esse dignissimum. Licet enim liberalis propterea se non oderit, quod quandoq; indigno dederit: non tamen æq; jucundum est indignis quàm dignissimis donare & beneficia exhibere. Si temperantem esse jucundum est, maximè jucundum viro bono existit, temperantiam in gratiâ amici exercere, v.g. abstinere à suavissimis cibis, quò amicus his vescatur. it. parcè & duriter vivere, quò amico suppetant quibus ad vitam opus habet.*

5. Ita cum suo amico conversatur, ut ex illâ conversatione melior reddatur. *Nam ex conversatione cum amico sapienti & bono quotidiè quis melior redditur: vel enim in rebus abstrusissimis aliquam reperit caussam eamq; communicat: unde sapientiæ oritur augmentum, & hinc summa sentitur jucunditas. Nam cùm discere aliàs jucundum sit, tum vel maximè sapienti jucundum est. Quoad mores verò capitur augmentum, dum secundum virtutes morales quotidiè operantur, & alter ex alterius pulchris operationibus mutuâ æmulatione perficitur; aut si quâ in parte erratum sit, alter alterum corrigit: ea namq; quisq; imitatur quæ in altero*

altero probat, ea quæ improbat corrigit. Nam in altero quid non deceat cernere, quàm in seipso facilius est. Atq́; ita summè jucundum est ope amici in bono quotidiè perfici.

6. Est & hæc pars vitæ suavissimæ, quam colunt honesti amici, honesta & pulchra perpetuò intueri. *Quemadmodum enim amatores perpetuò cum amasiis vivere volunt, nullam interdum aliam ob caussam, quàm ut aspectus pulchritudinis summam ipsis jucunditatem tribuat: ita imò longè magis jucundissimum est hominibus sapientibus & bonis honestas actiones animo cernere. Quod enim est pulchritudo corporis respectu visûs, hoc est honestas & virtutum cultus respectu animi alicujus sapientis. Esse ergo sapiens & bonus cum amico suo honesto perpetuò vult, ut in eo quotidiè honestas & præclaras conspiciat actiones. Ut enim musicus quotidiè harmoniam suavem desiderat, dissonantiam tolerare nequit: ita vir sapiens & honestus eligit alium harmonicè i.e. secundum virtutes & mediocritatem viventem & hunc inspicere avet: vitiosè operantes fugit.*

7. In hoc autem posita est maxima, quæ ex æquali & honestâ amicitiâ percipitur, jucunditas, quòd alter in altero seipsum conspiciat. *Viri enim beati vita est secundum virtutes operari, & hac operatio quammaximè delectat virum bonum & sapientem. Sed quemadmodum difficile est de suâ pulchritudine judicare & ex eâ delectationem capere, nisi speculum præstò sit, in quo eam perpetuò intueri liceat; aversâ enim à speculo facie, obscura admodum superest imago; potentior namq́; est phantasia, quando præsenti aliquo sensu operatur: ita quoq́; se res habet circa pulchras & præclaras actiones, in quibus vita hominis sapientis & boni consistit: alterum enim quisq́; facilius quàm seipsum & illius actiones quàm suas cernere potest. Jucundissimum ergo est sapienti seipsum in suo amico intueri. Nam omnis jucunditas in eo posita est, ut percipiamus nostras operationes: intelligere enim jucundum non est, nisi intelligamus nos intelligere; nec sentire, nisi sentiamus nos sentire: ita operari secundum virtutes non est jucundum nisi nostras virtuosas operationes percipiamus. Si ergo percipere se benè operari est jucunditas, & in amico suo vir bonus percipit suas operationes bonas, in quibus felicitatem habet positam; sequitur viri boni & sapientis jucunditatem & suavem vitam in amici sui vitâ positam esse.* Duobus autem modis vir bonus in amico suo se felicem & beatum bonaque operantem conspicit, 1 dum amicus æqualis eadem facit quæ ipse: se enim videt operantem dum amicum intuetur. 2. dum in amico suum opus videt, idque itidem duobus modis: vel enim perfectiorem eum in virtutibus ex conversatione suâ, vel auctum suis beneficiis & ita suâ operatione felicio-

rem redditum cernit. *Quando autem suas virtuosas operationes vir bonus in alio videt, seipsum videt. Nam honesti viri esse & vivere est virtuosè operari.*

8. Hæc est illa perfectissima amicitia quam homines vel solo lumine naturæ ducti colere, quamque inter se foventes felicissimè vivere possent. Sed ea est naturæ humanæ corruptela, ut surdis narretur fabula, & quod dolendum est, ipsis Christianis etiam somnium. *Neq; enim dubito, quin multi dicturi sint, me hîc Aristotelis somnium recitare. Tanta scil. est corruptio hominis, tanta in eodem vis appetitûs, ut quæ salutaria sint, intellectus practicus judicare nequeat.*

MEMBR. II.

DE AMICITIA PERFECTA QVAM QVI VERI CHRISTIANI SUNT IN HAC VITA COLERE DEBENT.

1. *Imitabimur hîc regulam Salvatoris nostri, jubentis nos in divinis prudentiam petere à filiis hujus seculi, qui prudentiores sunt filiis lucis in suâ natione, & ad imitationem speculationis, quam Aristoteles habuit circa amicitiam honestam hominum mundanorum & veram salvificamq; fidem ignorantium, instituemus speculationem circa amicitiam, quam qui verè fideles sunt & in Christum Salvatorem nostrum credunt colere & ita omnium suavissimam & jucundissimam vitam degere possunt. Quod dum facimus, eâdem quâ in præcedentibus methodo procedentes consideraturi sumus, in quo posita sit vita Christiani, quomodoq; amor sui in Christiano sit definiendus: ita enim apparebit, qualis amicitia quamq; jucunda & suavis sit eorum, qui in Christo Jesu vivunt.*

ARTIC. I.

DE CHRISTIANORUM VITA.

1. Christianorum vita est in Christo Jesu vivere & operari, & hunc habere in corde suo operantem per Spiritum caritatis.

2. Quid autem sit in corde suo Jesum habitantem tenere, & in eo & per eum operari penitius intellectu nostro conspicere poterimus, si hypothesi nostrâ utamur, quam suprà circa facultates animæ, sedemque principalis facultatis tradidimus. *Nam anima in nobis principium operandi est: ac proinde necesse est, illam tanquam principium à Christo certo modo affici, quo Christum in nobis operantem habere dici possimus.*

3. Prin-

3. Principium vitæ Christianæ consistit in propositione, quam ope & auxilio Spiritus S. concipit noster intellectus practicus ita, ut nihil, etiamsi firmissimis nitatur demonstrationibus, verius unquam putet, nimir. Christus verus Deus & Homo meus est Salvator, pro me passus & mortuus, is me liberavit ab irâ divinâ & Deo Patri suo sangvine reconciliavit, ut nunc sim eidem gratus & acceptus: Hujus debeo esse imitator, huic vivendum huic moriendum: Hujus merito parata mihi est æterna salus. *Nam Spiritus S. gratiâ qui verè Christianus est huic principio vitæ suæ firmius inhæret, quàm ullus mathematicus suarum demonstrationum principiis. Quæ enim major certitudo esse potest, quàm ea, quam operatur Spiritus Sanctus?*

3. Hoc principio firmiter stante, is, qui illud radicatum in suo corde habet, fit Christi imitator. i. e. ipsius actiones & præcepta ob oculos ponit, & quemadmodum qui coram mundo honestè vivit ita operatur, prout vir prudens hoc definit: sic Christianus ea facit quæ Christus visibiliter præsens dictaret. *Nam si hoc modo vivimus, Christus vivit in nobis & nos in Christo, redditurq; fides nostra efficax.*

4. Hinc pius Christianus imago quædam Christi est. *Nam Christum ipsum in vitâ & actionibus suis repræsentat; in humilitate, in patientiâ, in misericordiâ & caritate erga proximum &c.*

ARTIC II.
DE
AMORE SUI, PROUT EUM CHRISTIANUS DEFINIT.

1. Verus Christianus non ita amorem sui definit, quemadmodum id vulgus facere *præced. membr.* dicebamus. *Nam Christianus novit concupiscentiam pecuniæ, honoris & voluptatum corporis esse inimicitiam cum Deo; & pati ut concupiscentia regnet in ipso esse nil aliud, quam peccato & ejus auctori diabolo servire: neminem vero Christo vivere posse qui servus peccati & diaboli est. Quapropter cupiditates hujus seculi tanquam summè exosas fugit; & si videat quandoq; concupiscentiam prævaluisseem, setipsum propterea odit, moxq; meritum Christi apprehendens munimine Spiritus S. confisus hostem suum internum debellare studet.*

1. Ob hoc verò Christianus se quàm maximè amat, quòd sit Deo Patri per Christum reconciliatus, quòd non amplius filius iræ sed gratiæ sit, quòdque sit imitator Christi in eo vivens & per ipsum agens. *Nam qui firmiter credit, se sangvine Jesu Christi redemptum, & ob meritum hujus Deo Patri placere, nihil magis appetit, quàm ut Christum habeat sibi inhabitantem & in se operantem per Spiritum*

Sanctum, nihilq; magis quàm hoc in se conservatum vult. Quod autem quammaximè in nobis conservatum volumus, hoc illud ipsum est, ob quod tanquam nobis inexistens nos ipsos quammaximè amamus. Quapropter Christianus summè se amans tendit ad hoc, ut Salvatori suo similis fiat in afflictionibus, in persecutionibus, in patientiâ. Adeoq; ob quod mundus putat, quem sese odisse, in hoc positum habet summum sui amorem.

3. Hic amor sui summam parit amicitiam. *Nam qui ita vivit est* 1. amicus Deo; *quia novit se Deo Patri gratum & acceptum esse per Filium, cujus imitator est, cujusq; imaginem in suâ vitâ gerit.* 2. nihil, quod apud homines odio dignum sit, facit. *Nam & inimicos suos amat iisq; benefacit. Ac proinde hilari animo hominum odia patitur; quia novit, se ea commeritum non esse. Nec enim nisi improbissimus & ex ipso diabolo natus ejusmodi homini, qui benefaciendo studet hostes suos vincere, infensus esse potest.* 3. sibi amicissimus est; *quia quemadmodum suum Christum, ita se imitatorem ejus quammaximè diligit: quicquid enim à Christo profectum in sese sentit hoc sibi carissimum est.*

ARTIC. III.

DE SVAVISSIMA ET JUCUNDISSIMA CHRISTIANORUM VITA QVAM IN JESU CHRISTO PER MUTUAM CARITATEM VIVUNT.

1. Omnium perfectissima amicitia est, quæ exercetur inter Christianos per caritatem, quam habent in Christo Jesu. *Nam nullus Christianus præter Jesum suum quicquam amat: novit enim, in nullo alio nomine se salvari & verè felicem esse, quàm in nomine Jesu. Ostendas divitias, apage, inquiet, Jesum habeo! summos promitte honores, sufficit mihi Jesus! respondebit: Offeras omnes mundi delicias, Jesus, dicet, mea unica voluptas, meum unicum bonum! Ob quod ergò se amat? ob nihil aliud, quàm quòd Jesum suum in se operari sentiat: præter hoc enim nihil ipsi jucundum aut suave esse potest. Ob quod autem quammaximè diliget proximum? sanè hæc erit caussa summè diligendi eum, quòd sentiat & in eo Christum operantem per caritatem: nihil enim amat quàm quod Christum sapit. Amabit ergò proximum ob hoc, ob quod seipsum? ita. Quomodo ergò amabit? ut seipsum. Quo amore? Eo quem incendit in corde ipsius Spiritus Sanctus: nemo enim Jesum amare potest, nisi Spiritus S. amoris ignem in ipso accendat. Est ergo amicitia Christianorum omnium perfectissima; quia in ente omnium perfectissimo est radicata.*

2. Omnis ergò sapientia mundana est vana & inanis. *Magnum est quod Aristoteles de honestâ amicitiâ tradidit, & pudorem incutit Christianis de suâ amicitiâ colendâ, heu dolor! parum sollicitis. Sed*

nihil est. Nam Christum ignorare est nihil scire. Erramus enim in toto si verum principium ignoramus. O utinam hæc esset nostra in rebus divinis speculatio! cessarent omnes inanes controversiæ, nil nisi odium & iram gignentes; quibus ita dant operam homines, quasi in theologicis nihil detur aliud cognoscendum: contrà id in quo consistit vita Christiani, caritatem scil. erga Deum & proximum negligunt.

MEMBR. III.

DE
COLENDA UTILI AMICITIA.

1. *Maximâ cum molestiâ cogor speculando regredi ad humana, quæ omnia quisquilias esse reputo. Sed ratio propositi id ita exigit. Inspiciam ergò ista, quia ita professio mea exigit, tanquam latrinam quandam.*

2. Vulgus hominum, quod nec pietatis nec honestatis rationem habet, utilem solet colere amicitiam. *Nam*

Vulgus amicitias utilitate probat.

Hoc enim agit, ut vivat, non ut benè vivat: in hoc autem fine subsistere, ut vivatur est quærere necessaria adq; vitam. Unde fit, quod plerisq; in rebus humanis nihil boni norint homines, nisi quod fructuosum est, & pari amore suos proximos, ac sua pecora diligant. Nam ut rusticus eam vaccam, quæ plurimum lactis præbet, amat, eamq; præ cæteris salvam esse vult: ita qui utilem colit amicitiam eum præ cæteris amat, unde plus lucri & commodi sperat.

3. Videntur autem pro colendâ utili amicitiâ duo consideranda. 1. quibus quis alteri utilis fiat. 2. quæ ratio sit ineunda, ne oriantur querelæ, neve amicitia dissolvatur.

ARTICUL. I.

DE IIS QVÆ COMMUNITER UTILIA SUNT.

1. Utilem aliis sese exhibet, qui id, in quo vulgus positam habet felicitatem vel tribuit vel auget sive in totum sive in parte; contrà verò id, in quo putat infelicitatem consistere, tollit vel minuit. *Nam utile est, quod ad finem aliquem producendum vel obtinendum facit: finis autẽ, quem quisq; propositum habet, cujusq; felicitas est seu tota seu in parte. Tota scil. felicitas est ille finis, qui in totâ vitâ intenditur; in parte, qui hoc vel illo tempore.*

2. Eum, qui vult colere utilem amicitiam, probè inquirere oportet, quânam in re amicus ipsius positam habeat felicitatem suam sive in totum sive in parte. *Nam vulgus hominum diversas de felicitate fovet opiniones: alii enim divitias, alii honores, alii voluptates corporis pro summo bono habent: nonnulli verò hæc omnia simul, nonnulli quædam ex hisce appetunt. Particularis verò felicitas infinitis modis variat: alii*

at: alii enim tempore belli pacem; alii tempore pacis bellum; alii quando egent, pecuniam; quando ægrotant, bonam valetudinem exoptant.

3. Vtilis ergò amicus est qui confert aliquid ad felicitatem putativam. *Nam qui veram felicitatem positam in operatione secundum virtutes aliis confert vel auget honestus amicus est. Sic honesta amicitia est inter professorem & studiosum. Nam professor confert sapientiam studioso, dum docet ipsum & in variis disciplinis informat. Hinc suprà demonstravimus, honestam amicitiam perfectam esse propterea, quòd utilem & jucundam in se contineat. Imò honesta amicitia plus utilitatis continet, quàm ipsa utilis amicitia. Qui enim pecunias erogando utilis est præscriptum à facultatibus modum habet, quem egredi non potest, nisi prodigus & absumptis per prodigalitatem omnibus inutilis fieri velit: qui verò prudentiâ & sapientiâ suâ utiles sunt semper tales existunt, & quò magis aliis prosunt bonis suis, eò plus sibi acquirunt. Fructum namq; ingenii capit, qui hunc aliis communicat, suamq; sapientiam & prudentiam auget.*

5. Felicitas, cujus studiosus utilis amicus est ut eam alteri comparet, consistit in bonis externis, quæ adversâ fortunâ amitti possunt. *Nam in talibus bonis felicitatem suam vulgus collocatam habet.*

6. Bona hæc vel inhærent corpori humano vel extra hominem sunt. Corpori ipsi inhærent sanitas, vita, pulchritudo, agilitas. *Nam hisce inexistentibus redditur corpus benè affectum.*

7. Extra hominem sunt divitiæ, honor & existimatio, amici, iique vel multi vel boni, bona uxor, bona proles.

8. Utilis ergò amici est, circa singula bona hæc in suo amico perpendere indigentiam, &, prout hæc exigit, succurrere. *Quò namq; indigentia major est, eò majus & beneficium existit: ubi nulla est indigentia, beneficium pro nullo reputatur.*

9. Quapropter, quod divitias concernit, amici utilis est succurrere amico latrociniis, bellis, incendio, naufragio pauperato, vel etiam annonâ gravato, captivo, cæterasque his similes occasiones observare. *Nam hisce casibus beneficium majoris quàm aliàs æstimatur.*

10. Item utilis est amicus qui usum facultatum meliorem reddit. *Nam divitiarum essentia in usu posita est: itaq; felicior ratione divitiarum redditur, cujus divitiæ meliorem usum consequuntur.*

11. Decet ergò utilem amicum hoc agete, ut bona non alienabilia reddantur alienabilia. it. ut plus vel usûs, vel fructûs vel jucunditatis afferant. *Nam usus cujusq; rei duplex est, proprius & com-*

munis

munis; proprius vel ad necessitatem vitæ vel ad fructum vel ad voluptatem spectat. Communis consistit in alienatione, pignori datione, &c. quia omnes res hunc usum habent.

12. Utilem quoque se exhibet, qui jura alicujus tuetur & auget. *Nam jura sunt res incorporales præbentes usum vitæ, quales sunt hereditas, pignus, servitus, libertas ab oneribus.*

13. Quod honores concernit, utilem se præbet amicum, qui deprædicator est laudum & bonam famam alicui parat. *Nam bona fama & existimatio, honorq́; bonum quoddam est, ex quo se felices homines æstimant.* Est aut bonam famam alicui parare, narrare, eum habere, quæ omnes in civitate vel plerique vel prudentes & boni appetunt.

14. Decet etiam utilem amicum deprædicare amabilia quæ alteri insunt. *Qualia multa peti possunt ab honestis, utilibus & jucundis. Nam hic est modus conciliandi cuilibet amicos: ut autem hoc debito modo fiat, observanda sunt quæ vicina amabilibus cuiq́; insint, & quæ quisq́; amabilia reputat.*

ARTIC. II.

DE ÆQUALITATE RETRIBUTIONUM IN AMICITIA UTILI SERVANDA NE FACILE DISSOLVATUR.

1. Querelæ & contentiones oriuntur, si nulla retributionum in utili amicitiâ servatur æqualitas. *Nam quemadmodum in contractibus, si inæqualitas suboriatur, contentiones nascuntur: ita & in amicitiâ utili: tendit enim in hac amicitiâ quilibet ad lucrum obtinendum: videtur autem damnum pati, si minus accipit quàm dedit. Hinc mutuæ querelæ, dum alter conqueritur, se minus accepisse; alter, se plus dedisse, vel à se plus exigi, quàm dare possit.*

2. Quapropter ne dissensiones oriantur, jus observandum est. *Nam jus positum in æqualitate querelas impedit & tollit; quibus sublatis, occasiones dissolvendi amicitiam præscinduntur.*

3. Jus, quo regitur utilis amicitia est vel scripto vel consuetudinario simile. *Nam quemadmodum in civitatibus jus duplex est, scriptum & non scriptum seu consuetudinarium; & scriptum est illud, quod nititur in expreßâ voluntate civium, penes quos legum ferendarum potestas est; non scriptum quod in morib. positum est; ita quoq́; jus, quod dirigit amicitiam utilem, duplex est, alterum quod nititur in conventione & pacto expresso, alterum quod in moribus & consuetudine consistit. Quod pacto expresso inter amicos introducitur jus est juri scripto in civitate simile;*

mile; quia utrumq; expressâ voluntate eorum, qui in aliquâ societate sunt, introducitur.

4. Qui pacto aliquo expresso utilem amicitiam suam regunt, initio amicitiæ faciunt pactum vel purum vel conditionale. Qui puro aliquo pacto determinant retribuenda obviam quidem eunt querelis, sed amicitia eorum desinit esse amicitia & in mercaturam aliquam seu negotiationem degenerat. *Nam qui ex pacto utrinq; obligantur, operantur ex necessitate quodammodo impositâ magis quàm ex benevolentiâ. Omnes autem amicitiæ operationes ex quâdam benevolentiâ provenire debent. Nam nulla alia inter amicitiam & mercaturam deprehenditur differentia.*

5. Pactum autem conditionale v. g. ut qui beneficium accepit retribuat, si quandoque possit & res familiaris aucta sit, facit quidem, ut amicitiæ negotium similius videatur: sed datur major querelis occasio. *Nam conditionem nondum exstitisse alter semper dicet; alter verò efflagitabit, quasi jam solvendo sit. Qui tamen ita sub conditione donat videtur magis ex benevolentiâ facere.*

6. Ea verò amicitia utilis honestæ similima est, in quâ qui beneficium dat liberum relinquit ei, qui beneficium accepit, quod consuetudo & mores exigunt retribuere. *Nam ex merâ benevolenlentiâ ab utrâq; parte agi videtur.*

7. Non tamen qui ita accepit debet existimare, liberum sibi esse retribuere quid vel non, sed se non aliter ac ex contractu quodam obligatum reputare. *Nam amicitiam utilem fovens non hoc agit, ut beneficio superior sit altero, sed ut tantum, quantum dedit aut plus recipiat, non aliter ac qui mutuò dedit vel locavit. Ratio autem hujus rei est, quia quamplurimi id quod honestum est præ se ferunt, in rei veritate bonum utile sectantur.*

8. Ne autem in hac utili amicitiâ, quæ speciem honestæ habet, querelæ oriantur, ad officium ejus, qui beneficium accepit, pertinet. 1. spontè restituere nec moram facere, ne opus sit interpellatione. *Nam alter vult, quasi obtrudi sibi remunerationem; quò speciem honestatis amicitia habeat: sed qui interpellatus restituit, facit, ut mercaturæ similis amicitia reddatur. Unde nascuntur querelæ.*

9. Secundò. Ejus, qui beneficium accepit, est, perpetuò animo revolvere, se errasse, quòd passus fuerit, se beneficio affici. *Nam in rei veritate etiam errat, qui à non amante accipit: amicus autem utilis non ex benevolentiâ & amore, sed tanquam lucraturus dat. Ac proinde, dum quis meditatur, se peccasse, quod à tali homine beneficium acceperit, studebit eidem satisfacere & utili amico placebit. Hoc etiam facere*

facere solent, qui in commutationibus spontaneis ita se gerere student, ne querelæ oriantur. Et hac de caussâ etiam quid retributuri sint statim significant: id quod etiam amicum in utili amicitiâ beneficio affectum observare decet.

10. Tertiò attendendum est quid is, qui beneficium offert, sibi retribui intendat. *Nam si retributio sine damno nostro fieri nequeat; satius erit beneficium non accipere, quàm non solvendo id, quod expectatur, querelis & criminationibus occasionem præbere.*

11. Pleræque autem querelæ inde nascuntur in utili amicitiâ, quòd non æqualia retribuantur & sufficientia: inæqualitatis caussa fermè hæc est, quòd homines habentes beneficium, illud vilioris æstiment, quàm initiò antequam acciperent. Unde minus rependitur quàm debebat. *Nam si æstimatio fieret secundum illud tempus quo quis beneficium accepturus est, fortasse sufficiens retributio fieret.* Quapropter in amicitiâ utili hoc jus est: ut æstimatio petatur ab utilitate, fiatque talis, qualem quis faceret, antequam beneficium haberet: secus ac honestus amicus solet facere. *Nam in honestâ amicitiâ non ipsa spectatur utilitas, sed voluntas & consilium benefacientis.*

ARTIC. III.
DE
EXERCENDA CALLIDE UTILI AMICITIA QVO QVIS SEMPER LUCRETUR.

1. Qui dando utilem exercent amicitiam plerumque id faciunt cum suo damno. *Nam dum dando utiles existunt, suis facultatibus quid detrahunt.*

2. Quapropter ita callidè exercebitur amicitia utilis, si quis det operam, quò sine damno rei familiaris utilitatem in aliquem conferre queat. *Nam hoc pacto necessariò quis ditescet ex amicitiâ utili. Quoties enim sine alicujus boni amissione utilis est ab altero accipiet. Qui autem pro eo quod accipit nihil amittit ditescit.*

3. Ejusmodi amicitiam utilem hodiè exercent cum hominibus plebejis eruditi. *Justitiæ enim cultores qui esse volunt propterea dant studio Juris operam, ut, dum procuratorum vel advocatorum munere fungendo hominibus utiles sunt, inde quid lucrentur: Medicinam tractantes, ut sua pro restitutâ hominibus sanitate honoraria consequantur. Nam cùm non ut mercenarii locent operam, nec etiam horum labor pecuniâ æstimari queat: in contractum locationis conductionis non incidit, quod rerum gerunt: sed tanquam amici hominibus inserviunt honoraria & salaria accipientes.* Verùm hic mos facit, ut studia evilescant nec

solidè tractentur. *Nam vulgus distinguere non valens inter liberalia studia in intellectûs operatione posita, & inter sordida & mechanica opera eruditos salariis acceptis inservientes ejusmodi vilibus & sordidis hominib. æquiparat. Deinde ulterius nemo in studiis progreditur, quàm quatenus hisce communiter utilis esse & lucrum sibi parare potest: quilibet contrà scientias optimas & præstantissimas negligit: aut velut ludicras res tractat. Ita v.g. videmus, physicam hodiè in academiis à multis propterea disci, quò de quæstionibus convivalibus disserere & gratiam discursibus suis parare sibi possint. Hinc tales & similes quæstiones ventilare discunt, quare gallinæ non mingant? an ovum sit prius gallinâ, an gallina prior ovo? an sol die resurrectionis dominicæ saltet? an homines reverà in lupos transmutentur à diabolo? Quæ autem ad ipsam scientiam physicam pertinent, ut scil. omnium rerum naturalium caussæ cognoscantur, negliguntur. Quapropter apud Romanos saluberrimè lata fuit lex Cincia quâ cavebatur, ne quis ob caussam orandam pecuniam donumve acciperet, sed gloriosæ vocis munimine confisi advocati cogitarent, præmium eloquentiæ & legitimæ scientiæ sufficiens esse amorem popularium, famamque in posteros, & hanc tam præclaram scientiam sordidis ministeriis fœdandam non esse. Sed ita, proh dolor! hodiè comparatum est, ut qui pauperes sunt studium literarum velut medium ditescendi tractent: nec pauci sint numero peritiam juris habentes, qui inimicitias, odia, accusationes & lites quascunque foveant, ut quemadmodum vis morborum precia medentibus: sic fori tabes pecuniam hisce patrocinium in judiciis præbentibus ferat. Quibus advocatorum dignitas evilescit, adeò, ut audias nonnunquam etiam honestiores conqueri: nihil quicquam publicæ mercis æque venale esse, quàm advocatorum lucrum captantium perfidiam.*

4. Similis huic amicitiæ est societas mercatoria, quæ colitur inter eos, quorum alter pecuniam alter consilia confert dirigendo negotiationem, cum pacto, ne de damno participet. *Hunc enim necesse est ditescere.*

MEMBR. IV.
DE COLENDA JUCUNDA AMICITIA.

1. Quæ agenda sunt in jucundâ amicitiâ ex voluptatis definitione peti possunt. *Nam jucundi sunt qui voluptatem aliquam excitare in aliis norunt: seu qui operantur id quod voluptatem aliis affert.*

2. Est autem, *ut suprà part. 2. tradidimus,* voluptas perceptio quædam bonæ operationis hanc perficiens.

3. Conveniens ergò erit, naturam hominis contemplari, & secundum singulas ejusdem naturæ partes quid quibusque congruum sit

um sit tradere. *Ita enim pleraq; pervolvere poterimus, quibus homo homini jucundus redditur. Nam operatio bona est quæ cujusq; naturæ & substantiæ conveniens est. Si ergò fiat quod naturæ cujusq; conforme est, percipiet alter in se bonam operationem, cujus is, qui quod naturæ congruum facit, principium est. Et hoc modo jucundus dicitur.*

4. *Est verò de natura hominis, quòd sit substantia mobilis, intellectualis & in animalium numero. Ac proinde quid naturæ hominis conveniens sit quatenus substantia & quidem mobilis & intellectualis est & tandem quatenus animam habet sentientem & appetentem spectandum erit.*

5. *Fit autem quis dupliciter jucundus, vel si principium existat naturæ congruentis operationis: vel si testimonium præbeat, aliquem benè operatum esse. Prius autem de iis dicturi sumus qui bonæ operationis in altero principium existentes jucundi fiunt.*

PARS PRIMA
Membri quarti
ARTIC. I.

DE JUCUNDIS HOMINI QVATENUS EST SVBSTANTIA ET QVIDEM MOBILIS.

1. Jucundus alteri est qui illius esse & operari in se repræsentat. *Nam cuilibet substantiæ suum esse & vivere jucundum est: substantiæ enim esse est ejusdem, quatenus substantia est, bonum, & vivere nil aliud est quàm operari.* Hinc jucundus existit qui se opus alterius exhibet. *Nam quilibet suum esse, vivere & operari ex suis operibus cognoscit. Exhibet autem se quis alterius opus, profitendo se quod est per illum esse v.g. Doctorem, sapientem, prudentem, artificem.*

2. Item is jucundus est qui gratæ alicujus mutationis sensum in altero excitat. *Nam substantiæ mobiles moventur & mutantur, & immutatione mediante tendunt in meliorem statum. Ergò si sentiant in se gratam immutationem, percipiunt bonam operationem & voluptate afficiuntur.* Amantur ergò ii, à quibus quis percipit se celeriter immutatum in melius esse. *v.g. si horum ope sciatur quod antea ignorabatur, aut qui improbus erat redditus sit probus.*

3. Jucundus quoque est labores alicujus minuens. *Nam substantiarum mobilium & quidem earum, quæ ex contrariis constant, suntq; interitui obnoxiæ, naturæ conveniens est, non semper moveri, sed gratam percipere motûs & quietis vicissitudinem. Hinc illud:*

Quod caret alternâ requie durabile non est.

Amantur ergo tanquam jucundi. 1. in rebus quæ alias difficiles forent occasio quædam existentes. *Nam occasio medium aliquod desideratum & acceptum est sine labore nobis offerens id quod multo labore parandum erat. Jucundi autem sunt qui laborem minuunt: imminutio enim laboris aliquam gratam quietem sapit. Occasio autem existunt v.g. quorum conversatio facit, ut reddamur amici & familiares eorum, ad quorum notitiam non sine magno labore potuissemus pervenire.* 2. Labores alterius in sese derivantes. *Nam aliorum labor in nostris negotiis nostra quies est. Hinc amatores, ut jucundi sint amasiis, in sese recipiunt gestanda quæ ipsis oneri sunt.* 3. Pro aliis vigilantes. *Horum namq; vigilia illorum, quorum gratiâ vigilant, quies est. Hinc amantur milites, quando pagani percipiunt, se horum vigiliâ securè dormire.* 4. Auxilium præbentes & partem laboris ferentes. *Pro quâ parte enim laborant, pro eâ quietem cæteri sentiunt.* 5. Facientes, ne molestiæ ex laboribus sentiantur. *Nam quodammodo in quiete videtur esse qui nullas ex laboribus molestias percipit: & nulla quies jucunda reputatur, nisi sit cessatio ab ejusmodi laboribus, qui cum molestiâ conjuncti sunt. Ne autem molestiam ex laboribus suis quis sentiat, prodest alia jucunda interea, dum quis laborat, intellectui vel sensibus objicere quibus intentus minus sentiat molestias laborum. Hinc illud: socius facundus pro vehiculo. Hoc callido remedio solent uti diligentes patresfam. dum molestias laborum ministris minuere student: seipsos enim alacres in laboribus exhibent & quæ auditu jucunda sunt narrant.*

ARTIC. II.

DE JUCUNDIS HOMINI QUATENUS EST SUBSTANTIA INTELLECTUALIS.

1. Intellectûs operatio se benè habens singulari afficit hominem voluptate. *Nam intellectus præstantissima animæ humanæ facultas est: & per consequens etiam voluptas ex hujus facultatis operatione bonâ planè singularis est.*

2. Intellectûs duæ sunt operationes, discere & docere: cui utrique operationi quid jucundum insit videndum est.

3. Jucundam qui vult colere amicitiam non ut sapiens docere debet. *Nam qui ab altero tanquam sapiente discit, honestam colit amicitiam, de quâ hîc non loquimur. Nec apud vulgus erit gratus qui ut sapiens docet: quia vulgus ineptum est ad abstrusas rerum caussas cognoscendas. Quæ ratio est, quare vulgus eruditorum veterum sapientum scripta, qualia sunt Aristotelis, Platonis, Euclidis &c. negligat, & inhæreat lectioni eorum, qui in anilibus fabulis recitandis sunt occupati, ex quorum integris voluminibus vix una aut altera propositio sapienti homine di-*

ne digna erui potest. Quapropter non est, quòd sophistæ glorientur, sua scripta per totum orbem terrarum legi: exiguum enim sapientiæ testimonium præbet ab omnibus communiter magnifieri.

4. Jucundi ergò sunt recitantes nova & antea nunquam audita sed tamen 1. intellectu facilia. *Nam vulgus audiens nova, quæq; statim ac audit percipere potest, cum jucunditate discit; quia sentit, se intellectu suo benè operari: novum enim quod est incognitum est; cognoscere autem hactenus incognita est discere; cum facilitate discere est jucundum.* 2. Et talia quæ celeriter discuntur. *Nam intellectus quò celerius discit eò melius ad finem pervenit, cognitionem scil.: & ita voluptate afficitur sentiens, se benè operari. Ut autem celeriter quis discat, evitandæ sunt in novis recitandis ambages. Ii enim qui multis utuntur ambagibus in narrandis, quæ gesta sunt, sive judiciales sive extrajudiciales caussas tractent, molestiâ audientes afficiunt.* 3. quæ admirabilia esse videntur. *Nam admiratio est quædam discendi concupiscentia; ac proinde qui admirabilia narrat facit, ut auscultans cum cupiditate discat. Quod verò facimus cum cupiditate faciendi hoc cum jucunditate facimus. Concupiscentia enim quid obtinendi omnes molestias superat. Hæc caussa est, quare qui delectandi gratiâ fingunt gesta quæ gesta non sunt, varias circumvolutiones, & quo pacto hic vel ille pericula, sed vix & non nisi inopinatis mediis evaserit comminiscantur. Nam hæc omnia admirabilia sunt pariuntq; legentibus cupiditatem inquirendi in eventus. Quapropter & similia narranda iis, quibus quis suavis futurus est.*

5. Jucundi quoque sunt qui benè imitari possunt. *Propterea enim inspectio imaginum depictarum, statuarum, lectio carminum jucunditatem parit: quia poësis, ars pictoria & statuaria in imitatione rerum consistunt. Dum enim de imitatione judicamus, ratiocinamur, & id quod imitatione expressum est colligimus: & quando mediante ratiocinatione caussas imitationis benè factæ reperimus, sentimus nos intellectu benè operari. Rationes enim & caussas veras reperire est benè discere. Hanc eandem ob caussam & histriones, qui comœdias vel tragœdias exhibent, jucundi sunt: imitatores enim existunt.*

6. Eloquentes etiam jucundi & amabiles sunt. *Nam qui verè eloquentes sunt utuntur metaphoris vim docendi habentibus: & dum non longè petitæ sunt sed tales quarum ratio conjici facilè potest: sentit intellectus, dum audit dicentem, se discere.*

7. Est & jucundum, disserere de iis, quæ cujusque vitæ generi convenientia sunt. *Quæ namq; cujusq; generi vitæ congruunt hæc cum cupiditate discit. Est autem cum cupiditate discere jucundum. Hinc cujusq; vitæ genus nosse debet, & huic convenientia disserere qui in conversatione gratus & acceptus esse vult.*

8. Quem-

8. Quemadmodum cujusque vitæ genus inspicere convenit, si discursibus gratus & acceptus esse velis; ita quoque ingenium. *Nam alii homines magis memoriâ, alii magis judicio instructi sunt.* Cum iis, qui memorosiores sunt, sententiis, cùm judicio instructis rationibus & caussis agendum est.

9. Dissimulare ita, ut is, cui jucundus esse vis, id solus intelligat, jucundum est. *Nam ut non intelligenti dissimulare molestum est: ita eò jucundius est intelligenti: sentit enim se benè operari qui intelligit quod cæteri ignorant. Et hoc pacto decet dissimulare, si jucundus esse velis: quia homines aperti negliguntur: in iis enim intellectus noster nihil sentit, se intelligere.*

10. Ita patet quomodo discere alteri reddatur jucundum, seu quomodo quis principium benè discendi existens alteri jucundus fiat: sequitur, quomodo quis alterum ad benè docendum præparare debeat. *Nam benè docere altera operatio intellectûs est, quæ voluptatem in homine excitat.* Est ergò ejus, qui jucundus alteri esse vult, observare occasionem, ad quid narrandum hoc vel illo tempore sit pronus, & ad hoc faciendum eum instigare. *Nam ad quod narrandum vel docendum quis pronus est, hoc cum jucunditate quâdam narrat.* Item ad id narrandum instigandus est, quod narrans attentos auditores scit se habiturum esse. Consultum quoque est auditores ad attentionem præparare. *Nam hæc faciunt ut quis operationem jucundam suscipiat.*

ARTIC. III.

DE JUCUNDIS HOMINI RATIONE APPETITUS ET PHANTASIÆ.

1. Operatio appetitûs in hoc consistit, ut excitatus à bono ad illud tendat. *Nam appetitus hoc ipsum est quod excitat affectus & movet spiritus, quibus ipse homo ducitur rapiturq́ ad operandum id, quod intenditur.*

2. Tunc autem quis putat se benè appetere, quando finem ad quem tendit singulariter vel jucundum vel utilem existimat, eumque se obtinere posse firmissimam spem habet. *Nam si is qui appetit desperet de fine obtinendo, vel concipiat parum utilitatis vel jucunditatis eidem inesse, cessat appetere: adeoq́ appetit cum molestiâ: quia molestia est id quod facit homines ab operando abstinere. Unde per contrarium, si spem quis habeat obtinendi bonum, & hoc, si obtinuerit, singulariter bonum futurum existimaverit, perficietur appetitio eritq́ jucunda.*

3. Quâ de caussâ jucundus est qui de obtinendo aliquo bono, quod quis appetit, spem excitat. *Nam hic in appetente repræsentat bonum, quasi appetens jam habeat.*

4. Item qui bonitatem ejus, quod appetitur, extollit. *Nam hic reddit appetionem in appetente jucundam.*

5. Ad phantasiam spectat recordatio; *fit enim recordatio, quando phantasia præteriti boni imaginem ita exhibet quasi præsens esset.* Quapropter recordatio jucundi boni jucunda est. *Dum enim recordamur jucundi alicujus boni, æq; afficimur voluptate, ac si illo tanquam præsente fruamur. Hinc tristari ob mortem amici cum jucunditate nonnunquam conjunctum est: dum namq; tristamur, in memoriam nobis illius conversationem revocamus & quasi præsentem eum sentimus.*

6. Excitare ergò in altero jucundam recordationem reddit eum suavem & jucundum. *Nam quemadmodum spes futura; ita recordatio præterita velut præsentia exhibet.* Non autem solummodo jucundorum recordatio jucunda est sed & tristium. *Nam malorum, quæ quis honestè aut cum admiratione aut præter opinionem evasit, recordatio jucunda est: quemadmodum enim præter opinionem periculum evadere jucundum; ita quoq; recordatio ejusdem.* Hinc etiam is jucundam excitat recordationem qui in memoriam alicui revocat pericula quæ quis honestè & cum admiratione evasit.

7. Totus jucundus fit, qui ita cum amico conversatur, ut sui absentis jucundam, eamque continuam memoriam relinquat. *Nam ita quasi semper præsens esset jucundus existit, & sui desiderium excitat, ut appetatur, & de eo præsenti lætetur amicus, non aliter ac is, qui suum bonum, quod hactenus diu appetivit, obtinuit.* Relinquit autem quis suam memoriam amico, quando ita cum ipso conversatur, ut conversatio caussetur reminiscentiam. *Nam reminiscentia fit, quando motꝰ animi ita se habent, ut alter subinde post alterum fieri natꝰ sit. Quod quando fit, memoria alicujus rei etiam aliud agenti excitatur.* Quapropter ita jocabitur qui perpetuò jucundus esse vult, ut, quicquid amicus absens tractet, reminiscatur jocorum: *ita enim quotidiè jucundæ conversationis memor erit, & desiderio absentis ducetur.*

ARTIC. IV.
DE
IIS QVÆ RATIONE QVINQVE SENSUUM JUCUNDA SUNT.

1. *Homo animal existens instructus est sensibus quinq;, visu, auditu, olfactu, gustu, tactu.*

2. Singuli sensus suam voluptatem nanciscuntur ab objectis circa quæ occupati sunt, & facultate circa ea operandi. *Nam sensus circa objecta sua operantur & ab his afficiuntur: si ergò benè operantur & benè afficiuntur voluptas suboritur.*

3. Hîc sufficiet dixisse, quomodo ab objectis sensus benè afficiantur. *Nam amicus amico jucundam sensuum operationem efficere aliâ ratione non potest, quàm repræsentando objecta, quibus sensus benè afficiuntur.*

4. Omnia autem sensibilia vel per se vel per accidens talia sunt. Sensibilia per accidens sunt, quæ non ipsa afficiunt sensus, sed iis, quæ sensus afficiunt, accidunt. *v. g. lapis non per se videtur; sed illud album, cui lapis accidit.* Sensibilia per se sunt, à quibus quà talibus sensus afficiuntur. Et alia sunt propria alia communia. Sunt autem propria cujusque sensus, quæ unum aliquem sensum afficiunt, velut color & lux visum. Communia sunt, quæ non unum certum sed omnes sensus afficiunt. Qualia sunt motus, quies, figura, numerus, magnitudo. Hæc objecta quo pacto procreent singulis sensibus jucunditatem considerandum est: *ita enim patebit, quomodo præsentando objecta sensibus amicus amico jucundus esse possit.*

5. Benè afficiunt sensus 1. proportio objectorum. 2. Varietas eorundem. 3. Novitas. *Nam sensus dati sunt homini discendi etiam gratiâ: unde fit, ut non modò intellectui, sed etiam sensibus jucunda sit & varietas & novitas. Objectum autem proportionatum jucundum est: quia deprehendimus à disproportionato objecto molestiam gigni.*

6. Visum delectat 1. pulchirtudo. *Nam pulchritudo consistit in proportione consistente in numeris, redditq́; objectum visui optimè proportionatum. Ita quod objectum visus proprium concernit, colores nonnulli sunt pulchri & benè affecti, ex quorum inspectione homo delectatur. Est enim verosimile omnes colores ex proportione albi & nigri compositos esse, cosq́;, qui habent proportionem in numeris, visum benè afficere, proportionem autem ἄλογον habentes molestiam visui parere: est autem ἄλογος proportio, quæ numeris efferri nequit. Objectis communibus motui, quieti, magnitudini, figuræ itidem pulchritudo inest benè afficiens visum. Hinc saltationes pulchræ sunt, diciturq́; quis pulchrè saltare, quando motus ejusdem consistit in numero respondenti sono, qui itidem in numero consistit, seu harmoniâ. Ratione magnitudinis & figuræ pulcher homo dicitur qui habet magnitudinem & figuram totius corporis singularumq́; partium ad totum & ad se invicem relatarum per symmetriam proportionatas. Circa parandam pulchritudinem in motu, & quiete ars multum potest.*

poteſt. Quapropter jucundum ſe ſuâ arte exhibet qui operam dat decenti motui corporis, ſingularumque partium ejusdem; & ut hæ ad quietem decenter diſponantur: neve circa hæc quicquam affectatè fiat. *Nam affectantes pulchritudinem ſunt ſtolidi & non amantur ſed vilipenduntur. Eſt autem affectare ſui oſtentandi cauſſâ & ut ſit admirationi operari.* 2. Delectat etiam viſum varietas & novitas. *Nam hæc cauſſa eſt, quare amatores, ut placeant ſuis amaſiis, utantur veſtimentis varietate & colorum novitate diſtinctis; novas etiam iisdem indant figuras & modo contrahant modò dilatent caligas. Sed ſi & hæc cum affectatione fiant, ſtoliditatem indicant & faciunt, ut quis vilipendatur. Quâ de cauſſâ Galli, qui præ cæteris populis novitati ſtudent, ne affectare videantur, ſemper aliquem ſingularem uſum prætendere ſolent, cujus gratiâ figuras veſtimentorum mutent.*

7. Auditus itidem ſonorum proportione, varietate & novitate benè afficitur. *Hæc enim cauſſa eſt, quare harmonia oriatur ex proportione ſonorum in numeris conſiſtente. Fiunt ergò ratione auditûs jucundi & amabiles.* 1. qui vel ore vel fidibus canendo aures amicorum mulcent. 2. qui ſonum vocis, quando loquuntur, ſecundum proportionem temperantes acutum ſcil. cum gravi, lenem cum aſpero, ſubmiſſum cum claro gratâ varietate miſcent. *Nam ex hiſce ſoni diverſimodè componuntur & infinitis modis variant, quemadmodum ex proportione albi & nigri colores. Quomodo autem temperamentum quærendum ſit, ex ſequentibus fundamentis addiſci poteſt:* ſonus acutus offendit auditorem, *quia nimium penetrat, dum auditum multum & brevi tempore afficit, quemadmodum tactum id quod pungit.* Gravis ſonus non ſatis excitat auditorem: *eſt enim tardus & longo in tempore parum movens auditum, ſimilisq́; ei, quod in tactu obtuſum vocamus, quod non pungit ſed pellit.* Levis ſonus mollitie ſuâ tædium & faſtidium auditori parit. *Similis enim eſt ei, quod guſtui dulce eſt.* Aſpera vox exacerbandi vim habet. *Inde enim videmus canes accendi ad iram, quando ſonum literæ R. audiunt.* Submiſſa vox moleſta eſt audienti; *quia reddit operationem auditûs difficilem, dum exaudiri diſtinctè nequit quod dicitur.* Nimis clara vox nimium afficit ſenſum; *quemadmodum quod ſupra modum ſplendidum eſt oculos.* Eum ergò, qui voce & ſermone auditui amici, cum quo converſatur, gratus & jucundus eſſe vult, decet iſta probè perpendere, & moderamen adhibere.

8. In odore hoc peculiare eſt, quòd ſemper homini vel moleſtus vel jucundus exiſtat. *Nam in cæteris ſenſibus contingit, eos facere ſuum officium ſine voluptate & moleſtiâ: at odor ſemper vel moleſtiam*

vel voluptatem junctam habet. Qua de caussâ homo, quod tamen bestias facere videmus, hoc sensu non facilè utitur ad differentias rerum inquirendas: Unde tradunt physici, hominem distingvere odores suavitate & horrore, quemadmodum animalia quæ duros oculos habent colores. Quare periculosum est ei qui jucundus esse vult, odoribus operam dare. *Nam præterquam quòd sine affectatione hoc fieri nequit, æq; molestus ac jucundus esse potest. Quamvis amores tractantes etiam odoribus studeant. De quibus tamen Plautus hoc facit judicium:*

---- ---- ----- mulier rectè olet
ubi nihil olet

Nam isthæc veteres, quæ se ungventis unctitant interpoles,
Vetulæ, edentulæ, quæ vitia corporis fuco occulunt;
Ubi se sudor cum unguentis consociavit, ilicò
Itidem olent, quasi quom una multa jura confundit coquus.

9. Tactus in hominibus exquisitissimus est, præsertim in iis qui acutiori sunt ingenio. *Nam cutis mollities acuminis ingenii signum est.* Afficitur autem benè tactus, quando calidum & frigidum benè proportionata ad sensum sunt. *Objecta enim tactûs sunt calidum, frigidum, humidum siccum, durum, molle: quæ ut benè afficiant tactum, optimè ad hunc proportionata esse debent; cumprimis autem calidum & frigidum. Nam si vel calor vel frigus aëris corpus nostrum circumstantis parum excedat, statim molestia gignitur.* Est & molle gratius tactui quàm durum. *Quæ caussa est, quare molles homines utantur pulvinaribus, it. amatores mollitie cutis amasiorum capiantur.*

10. Gustus olfactu exactior est in homine. *Nam aut tactus quidam est aut tactui quid simile. Objecta gustûs sunt, dulce & amarum; illius subjectum est corpus pingue, hujus salsum. Inter dulce & amarum hæc velut media sunt interjecta, acerbum, acre, acidum & acutum.* Qui ratione gustûs jucundus esse vult, quid cujusque palato conveniens sit, inquirere debet.

11. *Accidentalia sensuum objecta varia & innumera sunt; omnia scil. entia, quæ unà cum objectis sensuum percipiuntur. Adeoq; de hisce nihil hîc dici potest. Hoc tantùm velut maximè conducens ei, qui amico jucundus & non molestus esse vult, annotandum hîc est:* ut scil. fugiat omnes sordes, mundumque se in cultu corporis & vestitu exhibeat. *Nam quicunq; tandem sensus unà cum objecto sordes percipit molestiâ afficitur. Quam fugere omnibus modis decet amicum jucundum.*

ARTIC: V.

DE

AFFECTIBUS QVIBUS QVIS JUCUNDUS REDDITUR.

1. Fit jucundus quis suo amico vel affectus præ se ferendo vel in amico excitando. Quapropter hæc duo circa singulos affectus consideranda sunt.

2. Ei qui jucundus esse vult, ira, quantum fieri potest, fugienda est, aut si contigerit irasci, promptitudo ad remissionem exhibenda est. *Nam suprà ostendimus, irasci molestum esse. Hinc si contingat irâ suâ molestum esse, promptâ remissione correctio molestiæ fieri debebit: ita enim aliquam voluptatem pariet. Nam subita molestiæ depositio voluptas est. Cui accedit quòd aliàs cum hominibus ad reconciliationem pronis inire amicitiam homines desiderent.* Jucundus irâ redditur, qui ob amici sui contumelias magis, quàm proprias irascitur. *Magni enim amoris indicium est amici sui contumelias magis quàm proprias observare.* In amico autem iram concitare erga alterum non est tutum ei, qui vult jucundus esse. *Nam omnis ira est molesta ante obtentam vindictam, post vindictam itidem nihil suavitatis sæpenumero habet, sed cum pœnitentiâ conjuncta.* Magis danda opera est, ut amici irati ira leniatur, si jucundus esse velis. *Hinc nonnulli, qui placere volunt, ab iis, quibus amicus irascitur statim vindictam sumunt, quò ira amici leniatur.*

3. Qui metuentes erigunt, animumque addunt jucundi existunt. *Nam is qui metum deponit liberatur à molestiâ: metus enim omnis cum molestiâ conjunctus est: à molestiâ autem liberari est jucundum. Confidentem autem amicum reddit* 1. *qui argumentis confidentiam suadentibus utitur v.g. qui dicit, malum quod metuitur longè remotum esse, non esse magni momenti, illatum facilè corrigi posse, eos à quibus malum metuitur mutasse animum & nolle malum infligere, non amplius iratos sed placatos esse, it. velle quidem, sed non posse. Quæ argumenta persuasoria latius in Rhetoricis proponuntur.* 2. *qui subministrat media effugiendi periculum. Quamvis magis officium utilis quàm jucundi amici præstet, & ex accidenti jucundus sit.*

4. Nonnunquam jucundus fit excitans pudorem; si hoc facit in iis personis, quibus pudor gratus est, quales sunt juvenes & adolescentulæ. Debet autem error objectus levis esse & facilè emendabilis, quo pudor movetur. *Nam si error levis sit & facilè emendabilis, lætabitur homo adolescens super specimine tam boni affectûs edito.*

5. Stomachationem præ se ferre & in amico movere reddit jucundum eum, qui conversatur cum homine justi amante. *Nam omnes qui amant justum ex hoc affectu voluptate afficiuntur: Indicat enim hominem justum.*

PARS SECUNDA
Membri quarti.

DE

TESTIMONIIS BONÆ OPERATIONIS JUCUNDITATEM PARIENTIBUS.

1. *Ita homines sunt comparati, ut testimonia bonarum operationum ab aliis requirant, & voluptate afficiantur, si aliorum judicium bonam operationem dictitet. Quapropter singula iterum, in quibus hominis natura consistit, persequentes, de testimoniis, quibus quis gratus & jucundus redditur, circa unamquamq; operationem ferendis dicturi sumus.*

2. Fertur autem testimonium de cujusque bonâ operatione vel expresse laudando & approbando eam, vel tacitè, dum quis facto aliquo declarat, eam bonam esse.

3. Jucundus ergò est, qui nec contradicit nec corrigit amicum, sed quæ dicuntur aut fiunt, nisi aliud ratio amicitiæ dictitat, approbat. *Per quem enim percipimus, nos malè operatos esse, molestus nobis est. At per eum, qui nos corrigit, hoc percipimus. Quapropter solent qui de amicitiâ disputant dubitare circa correctionem ejus cum quo conversatio est. Nam non corrigere amicum, sicubi opus sit, est eum negligere nec ipsi omnia bona cupere. Hinc Cato fertur dixisse: multò melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quàm amicos qui dulces videntur; illos verum sæpè dicere, hos nunquam. Est præterea neminem corrigere vilem sese exhibere: vilem autem contemnimus nec dignum amicitiâ reputamus. Quapropter distingvenda sunt genera amicitiæ: aut enim honesta aut utilis aut jucunda colitur amicitia.* Qui colit amicitiam honestam liberè non tamen asperè corrigit amicum eique contradicit honestate id exigente. *Nam qui liberè corrigit ex intimâ amicitiâ id facere videtur; qui non asperè, tendit ad emendationem alterius tanquam hominis carissimi: hic autem honesto amico carus & acceptus est. Honestus namq; vir maximi facit honestatem, nihilq; huic molestum est, per quod eam consequitur. Et hujus amicitiæ proprium est præceptum, quod exhibet Tullius quando ait: Omnis igitur hac in re habenda est ratio & diligentia: primum, ut monitio acerbitate, deinde objurgatio contumeliâ careat, in obsequio autem comitas adsit, assentatio vitiorum adjutrix procul amoveatur, quæ non modò amico, sed ne quidem*

dem libero homine digna est, In amicitiâ utili, si amicus quâdam in re erret, unde damnum nasci potest, corrigendus erit. *Nam amor lucri in avaro & pecuniæ cupido homine facit, ut nulla correctio molesta ipsi sit, modò videat conducere eam sibi ad utile bonum. Jucundum enim huic est quod utile est. Par mihi videtur esse ratio in jucundâ amicitiâ.* Quâ de causâ qui jucundam colit amicitiam nullâ in re corrigere debet amicum, nisi jucundi boni obtinendi gratiâ. *Nam si deprehenderit amicus, correctione plus jucunditatis impetrari, non poterit ea esse molesta. Unde colligo, nullam contradictionem & correctionem molestam esse, nisi eam, quæ tendit ad contrarium ejus boni ob quod amicitia colitur.* Jucundum itaque amicum quoad mores corrigere, & suâ correctione tendere ad id, quod ipsi jucundum non est, molestum existit. *Ponamus, amicum jucundum delectari mendaciis; sanè qui eum vult corrigere & hoc agere ne mentiatur, molestus erit: at qui mendacium ita corrigit, ut majus fiat, quàm ab ipso dictum est, magis jucundus quàm molestus erit.*

4. Est & jucundus qui observator & exprobator peccatorum non est, magisque quæ bona, quàm quæ mala sunt in hominibus observat. *Nam homines, qui virtutibus non dant operam, sed voluptatibus corporis dediti sunt, ipsi student sua peccata ignorare, quò malam fugiant conscientiam, & ne illa excitata addat ipsis tormenta & molestias. Quapropter jucundi hisce sunt, qui aliorum peccata non observant nec exprobrant: sunt enim ab hisce securi, nec metuunt, ne ob peccatum aliquod commissum creetur aliqua molestia.*

5. Præterea jucundus est qui se amici moribus accommodat, & habitum cultumque ejus imitatur *Nam imitator qui est, tacitè approbat tanquam benè gesta, quæ alter agit: & ita hujus tacito testimonio alter sentit, se benè operari: nemo enim id quod improbat imitatur. Hoc ipso suum erga regem declarant amorem ipsiusq; benevolentiam captant Galli & nos rursus horum: dum illi regis nos illorum cultum habitumq; corporis imitamur.*

6. Ex eodem fundamento æmulator jucundus est, modò æmulatio contingat in bono, quod uterque sine alterius detrimento obtineri potest, quôque nec æmulator indignus videtur. *Nam qui æmulatur testimonium fert de altero, eum habere in se bonum peculiare; & hoc pacto fit jucundus. Sed hanc jucunditatem absorbet molestia, quam alter percipit vel ex stomachatione, quando æmulatorem eo bono indignum putat, vel etiam inde, quòd videt suum bonum hujus æmulatione imminutum iri. Quapropter plebejus, qui æmulatur nobiles in equestribus exercitiis, exosus redditur propter stomachationem, quam suâ*

æmula-

æmulatione in his excitat. Unde colligimus, æmulationem jucundam esse, si fiat inter pares genere, dignitate & divitiis, circa tale bonum quod uterque sine alterius incommodo habere potest, *Nam hæc æmulatio cum nullâ invidiâ & stomachatione est conjuncta.* In honestâ amicitiâ æmulatio jucundissima est. *Nam nihil invidiæ & stomachationis secum inferre potest, & amicus in æmulo suo cernit quasi exemplar suarum virtutum. Id quod honesto viro jucundissimum existit.*

7. Jucundus etiam est qui alterum amat & honorat, ob ea bona, ob quæ amari & honorari vult. *Nam qui amat & honorat alterum, præbet testimonium de bonis, quæ huic insunt.* Quia verò diversa sunt amabilia diversa amoris signa sunt edenda (*Nam si debiti amoris signum non edatur, nec sentiet amicus, se amari*) hinc eum, qui edidit sapientiæ specimen, decet admirando amare. *Nam quem sapientem putamus admiramur. Est enim sapientis, nosse abstrusissima, divinissima & à sensibus maximè remota, quæq; communiter incognita sunt; & hæc qui novit in admiratione esse solet.* Qui virtutem aliquam & prudentiam quâ putat se communiter utilem esse, præ se ferunt laudando amandi sunt. *Nam eos, qui suis virtutibus aliis communiter prosunt, justos, fortes, robustos, agiles (laudamus enim & corporis virtutes, quibus quem aliis prodesse videmus) solemus verbis magnitudinem describentibus deprædicare.* Qui jucundos se esse concipiunt, hos desiderando illorum præsentiam amare debemus. *Nam cujus præsentiâ exhilaramur, de eo testamur, quòd jucundus nobis sit.* Amor ob utile bonum declaratur remunerando, vel debitum confitendo, & media remunerandi quærendo. *Nam hoc ipso testimonium ferimus, eum utilem nobis fuisse. Par ratio est, si dicamus, cives vel alios homines quærere media remunerandi beneficia amici vel fateri, se remunerare non posse benefacta.* Præparatus autem quisque ad ita amandum accedere debet, ne videatur deprædicare incognita. *Nam qui testatur de aliquo incognito hujus testimonium deprehenditur inane & falsum. Ex inani autem & falso testimonio nihil jucunditatis alter percipere potest; quin potius afficitur molestiâ, dum inania alterum loqui audit. Quare deprædicandi laudibus & amandi sunt vicini, familiares, ii quorum rebus gestis interfuimus, it. qui cum nostris familiaribus conversati, aut qui publicè noti sunt. Nam ita videbimur non incognita laudare. Conducit etiam, si ipsi de bono videamur judicare non posse, provocare ad judicium alicujus viri prudentis.*

8. Vt autem in specie nonnulla de bonis operationibus dicamus, de quibus testimonium ferentes aliis jucundi existimus; jucundi primò sunt qui immutationes in meliorem & perfectiorem statum in nobis deprædicant. *Ita v. g. adolescentibus jucundi fiunt, qui au-*

augmentum staturæ, partitudinem barbæ, morum bonorum, eruditionisq́; notabile accrementum laudant. Nam homo substantia mobilis & mutabilis sentiens in se gratam & in melius factam mutationem afficitur voluptate: dum autem ita laudatur sentit eandem.

9. Docentes vel aliquid narrantes avidè audire jucundum est. *Nam hoc est signum, quo præbemus testimonium, alterum suo munere docendo vel rem enarrando fungi.* it. celeriter & statim intelligere quæ dictantur, nec dicentem sæpius rogare, quasi non satis intellectum sit quod dictum est: *qui enim denuò rogatur, sentit, se dicendo malè functum esse officio.*

10. Est & jucundum beneficia oblata avidè acceptare & se lætum hilaremque ob data exhibere. *Ex hoc namq́; signo colligit alter se benefaciendo pulchrè functum esse munere suo. Par est ratio, quando in convivio sumus, ut scil. tunc avidè comedamus, non, quemadmodum nonnulli facere solent, à cibo abstineamus. Nam avidè comedens testimonium fert probè præparati cibi: unde sentiens paterfam. se benè functum munere suo voluptate afficitur.*

11. Tandem in cujusque bona seu animæ seu corporis seu interna seu externa inquirendum & hæc depradicanda sunt, si jucundus existere velis. *Nam dum deprædicatio fit, excitatur in audiente voluptas; quia sensus in ipso oritur bonorum, quæ habet. v. g. si patrisfam. pecus inspexeris, singula quæ his bona insunt observanda & extollenda sunt: afficitur enim voluptate sua bona sentiens. Hæc autem circa omnia bona seorsim enarrare infiniti foret laboris.*

PARS TERTIA.

Membri quarti.

DE HILARITATE ET LÆTITIA QVA QVIS JVCVNDVM SE EXHIBET.

1. Ad officium jucundi amici pertinet hilari facie & læto ore comparere, nec querulum existere. *Nam quemadmodum molestiam indicantia molesta; ita voluptatem significantia jucunda sunt. Lætitia autem & hilaris facies signum perceptæ voluptatis est.*

2. Quammaximè verò lætum hilaremque in convivio esse decet. *Nam dum voluptas percepta significatur, unà quoq́; testimonium fertur, hospitem in apparatu benè functum esse suo munere.*

3. Hospitis etiam, qui convivas in suâ domo recipit, est hoc agere, quò omnes qui in familiâ sunt hilares & læti appareant. *Jucundum namq́; erit convivis nullum ex ullo hominum molestiæ signum percipere.*

CAP. II.

DE OBSERVANDIS CIRCA UTRAMQVE AMICITIAM, UTILEM SCIL. ET JUCUNDAM QVO DURENT NEC STATIM DISSOLVANTUR.

1. Utilis & jucunda amicitia plerumque inter improbos est & incontinentes. *Nam virtuosi qui sunt honestam colunt amicitiam; cæteri utilem vel jucundam.*

2. Mali homines nullam constantem amicitiam colere possunt. *Nam mali seipsos amant tali amore qui aliis & sibi ipsis perniciosus est & odium parit. Tum verò improbi inter se pugnant; quia & vitia hominum maximè contraria sunt. Contrarii enim sunt avarus & prodigus, audax & timidus, superbus & pusillanimus, lenis & iracundus &c: Quapropter dum contraria agunt mali, ejus verò quod jucundum est contrarium molestum existit: necesse est si improbo suæ actiones sunt jucundæ; eas, quæ his contrariæ sunt, molestas ipsi existere. Improbus ergò improbo amicus non erit; quia molesta quæ sunt odium pariunt. Inest & hoc improbis, quòd hinc inde fluctuent & rapiantur, quorsum affectus, ira, odium, lenitas, metus, confidentia, crudelitas, invidia, immatura stomachatio & misericordia ducunt. Hinc accidit, operationes malorum diversas & pugnantes esse & adeoq; raro alterum alteri existere jucundum, sed plerumq; molestum. Unde quemadmodum bonitas homines maximè unos; ita malitia eos multos reddit & dissociatos.*

3. Quò autem inter eos, qui probi & honesti non sunt, amicitia firmetur, necesse est, id vitari, ob quod malitia hominum amicitiam evertit. *Nam cessantibus caussis cessabit etiam id quod inde caussatur.*

4. Videntur autem quæ caussæ existunt improbis, quo minus amicitiam colere queant, corrigi posse 1. similitudine morum, si accidat eos delectari iisdem vitiosis actionibus. 2. si qui diversorum morum sunt de suâ malitiâ quid remittant. *Nam si de caussâ dissolvente amicitiam quid remittitur, minus potens est ad effectum suum producendum.* Cùmprimis autem malorum hominum amicitiam firmat similitudo morum. *Quemadmodum enim vir honestus inspiciens virtuosas actiones movetur ad benevolentiam: ita nonnunquam vitiis immersi alterum amant, in ipso imaginem sui conspicientes: v.g. si latro latronem videat latrocinium callidè & artificiosè exercentem, delectatur ipsius actionibus & singularem circa eundem concipit benevolentiam.*

Unde

Unde proverbium, similis simili gaudet. *Hinc etiam ex conversatione alicujus cognoscimus tanquam ex signo mores ipsius juxta illud.*

Noscitur ex socio qui non cognoscitur ex se.

5. Sed nec hæc media usquequaque sufficientia sunt ad firmandam satis improborum amicitiam. *Nam licet malus eum, qui similis malitiæ est, videatur amare ut seipsum; quia tamen mali erga se amor verus & constans nullus est; dum enim sentiunt se quotidie suâ malitiâ pessum & in deterius ire sibiq; ipsis in perniciem vivere, se suamq; vitam oderunt: nec amicum ob similitudinem morum constanter amare possunt. Non etiam admittit invidia, ut alter alterum bono aliquo afficiat, sed quilibet studet sibi consulere magis quàm amico. Nec quoq; fieri poterit, ut affectus similiter mutentur, dum scil. alter metuit vel confidit, ut idem alter faciat. Tum verò nullus improborum alterum novit amare, magisq; amari vult, ac proinde omne amicitiæ exercitium cessat: dum namq; uterq; vult amari, nemo amat. Jubet etiam summa infelicitas, quæ hanc amicitiam consequitur, malos statim ab amicitiâ recedere: uti enim virtutes ad conservationem hominum, ita vitia ad perniciem & interitum pertingunt. Cùm autem quò firmior est malorum amicitia, eò vitiosiores edantur actiones: sequitur, quò magis amicitia malorum colitur, eò perniciosiores sibiipsis malos fieri: ac per consequens, quando interitum sui ex amicitiâ nasci deprehendunt; cogi eosdem amicitiam dissolvere.*

6 *Ex hisce omnibus patet, quicquid agas vel tentes, nullam nisi inter bonos stabilem amicitiam introduci posse; quia sine amicitiâ hominum omnis vita & societas misera est; malorum vitam miserrimam esse, bonorum autem & virtuosuorum felicissimam jucundissimam & suavissimam. Bonitatem ergò sectari necesse est, si quis & sibi & aliis amicus constantissimus esse velit.*

LIB. VII.

DE VARIIS AMICITIÆ ET CUMPRIMIS INÆQUALIS GENERIBUS RITE COLENDIS.

1. Principalissima omnium amicitiarum est ea, quam habemus cum Deo Patre per Jesum Christum. *Nam hæc perficit omnes reliquas quas colimus cum hominibus amicitias. Quod suo modo demonstratum dedimus lib. præced. cùm ageremus de amicitiâ quam veri Christiani inter se colunt. Quâ de caussâ cùm de colendis amicitiæ inæqualis generibus hic tractare constituerimus: initium ab hoc meritò faciendum est. Sed accuratius de hac tractatus ad nos non spectat, verùm ad Theologos, ad quorum lectionem lectorem remittimus. Tantummodo hîc ostensuri*

sur, sumus, quomodo vera politica & jurisprudentia S. S. Theologiæ subjiciatur & ab eâ dependeat, adeò ut JCtus, verusq; philosophus nullus sit, qui Theologus non audit nec à sacrâ scripturâ hujusq; orthodoxis interpretibus pendet. Brevibus ergò trademus quæ ab orthodoxis latissimis voluminibus tradita & demonstrata per compendium sciri debent, quò nostra sapientia humana non degeneret in aliquam stultitiam.

CAP. I.

DE AMICITIA CUM DEO COLENDA.

Principium amicitiæ cum Deo est vera fides. *Nam justificati fide pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum. Per quem etiam fide adducti fuimus in hanc gratiam per quam stamus & gloriamur sub spe gloriæ Dei. Rom. 5. v. 1. & 2. Nec accepimus Spiritum servitutis ad metum, sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba, Pater. Rom. 8. v. 15. Talem ergò inter Deum & nos per fidem obtinuimus amicitiam, qualis solet esse inter Patrem optimum & liberos. Nam quotquot Spiritu Dei aguntur filii Dei sunt. Rom 8. v. 14. it. quotquot receperunt eum, eis dedit jus, ut filii Dei fierent. 1. Joh. 12. Itaq; de Fide salvificâ prius dicturi sumus.*

MEMBR. I.

DE FIDE SALVIFICA.

1. Fides consistit in propositione, quam in cujusque fidelium corde intellectus practicus facit mediante Spiritu S. seu potius quam Spiritus S. in corde non resistentis operatur, quæque talis est: *Christus me dilexit, pro me passus, crucifixus, mortuus est, & propter hujus meritum Deus mihi est propitius, ut nunc per Christum sim filius gratiæ, & heres vitæ æternæ, repositaq; mihi sit corona, quam reddet mihi Dominus in illo die. 1. Joh. 5. v. 1. Gal. 2. v. 20. 2. Tim. 4. v. 8. Conveniunt hæc cum iis, quæ Orthodoxi nostri Theologi ex Verbo divino tradunt. Nam 1. docent unanimiter, fidem addisci ex verbo prædicato: fides quippe est ex auditu, auditus autem per verbum Dei, Rom. 10. v. 17. Ergò inest intellectui. Sed & 2. practico non theoretico intellectui solummodo inest. Nam non in nudâ aliquâ cognitione fides existit, sed unà posita est in fiduciâ quâdam. Hinc per fidem dicimur habere* πεποίθησιν *fiduciam. Ephes. 3. v. 12. Scil. subjectum fidei receptivum intellectus practicus est, qui non simpliciter affirmat vel negat, quemadmodum theoreticus, sed affirmatio semper conjuncta est cum appetitione, & negatio cum fugâ: & qualis*

qualis est affirmatio, talis est appetitio; qualis negatio, talis quoq; fuga. v. g. quando intellectus practicus pronunciat hanc propositionem: Christus me dilexit, ut pro me sese traderet morti crucis & reconciliaret me Deo Patri: unà gignitur appetitio meriti Christi & gratiæ Dei Patris, quæ per meritum Salvatoris contingit: quando intellectus practicus pronunciat me per apprehensionem meriti Christi esse filium Dei, unà hanc meriti apprehensionem & hanc filiationem appetit. Ita quando apprehenditur intellectu practico hæc propositio: applicatio meriti Christi est vita æterna: appetitur applicatio. Fingere enim affirmationem in intellectu practico sine appetitione est dicere intellectum practicum non practicum. Sed ut magis hæc pateant: ponamus Christianum in fieri, & esto homo sibi relictus, cogitans, se esse substantiam intellectualem in hoc productam, ut inserviret Deo: nihil autem sentire in sese quod Deo carum esse possit, sed potius similem existere abjectæ bestiæ, quæ vivit prout ducit cupiditas cibi & potûs, se etiam ita moriturum esse; imò fortasse aliquid subesse pejus: animam enim intellectualem immortalem esse & post mortem durius quiddam metuendum: satiusq; videri nunquam natum fuisse. Talia meditanti superveniat nuncians cœcitatem intellectûs, quòdq; homo à facie Dei rejectus sit, contigisse ob peccatum Adami; sed Deum ductum misericordiâ misisse Filium unigenitum in hunc mundum, & hunc assumptâ carne humanâ passum mortuumq; & suo sanctissimo merito nos homines Deo Patri reconciliasse, ut nunc simus ejusdem amici & filii, expectandamq; habeamus hereditatem in cœlis, quando corpora nostra resuscitabit à mortuis redditurusq; nos est participes suæ felicitatis, quâ ipse fruitur, in omnem æternitatem. Hæc miser ethnicus ita audiens ope & auxilio Spiritûs S. hanc suo intellectu practico concipit propositionem: Christus Jesus Filius Dei unigenitus mei gratiâ, ut scil. me redimeret ab omni peccato, venit in hunc mundum & assumptâ humanâ carne pro me passus & mortuus est, meq; qui eram damnatus in peccatis reconciliavit Deo Patri, ut nunc sim ejusdem filius carissimus, daturusq; mihi sit ex gratiâ suâ tanquam suo amico & filio æternam felicitatem. Quid putas, si hanc propositionem ita tanquam certissimam pronunciat ille homo, poteritne hoc facere, ut non unà fiduciam quandam habeat erga Deum Patrem Christiq; meritum? sanè nisi somniantem fingere velis aut ita recitantem propositionem illam, quemadmodum moniales latinum psalterium, fateri cogeris hominem istum maximam in Deum unà accipere fiduciam, & cùm antea desperabat de se, nunc confidentissimum esse. Dum hæc scribo, venit mihi in mentem, tot numero in papatu esse clericos, totq; quotannis non auri tonnas sed milliones absumere, nec hactenus in facultates animæ melius penetrare posse. Quid quæso magis ridiculum esse potest ei, qui in facultates animæ vel leviter inquisivit, quàm hoc argumentum:

Una

Una eademq; virtus in duabus potentiis genere diversis esse nequit.
Fides est virtus animæ,
Ergò una in intellectu & voluntate tanquam diversis animæ potentiis esse nequit.

Esset autem non modo in intellectu, sed & in voluntate, si consisteret in fiduciâ. Hoc inquam argumentum prodit profundam aliquam philosophiæ ignorantiam, & arguit, eos indignos esse omnibus beneficiis & præbendis. 3. *Dixi, hanc propositionem, in quâ fides consistit, in intellectu gigni ope Spiritus S. Nam intellectus naturaliter affirmat & negat, seu entia componit & dividit vel mediante causâ & demonstratione vel sine causâ, quod contingit in principiis, quando inspectis paucis singularibus ruit in universale, secum dicendo, non dubito quin in omnibus ita se habeat, prout in hoc vel illo singulari deprehendi. At pro hac propositione faciendâ nullum naturale medium est: nec enim ut naturale principium nec ut ex naturali deductum sciri potest. Ergò istam fiducialem in intellectu practico affirmationem solus operatur Jesus Christus per Spiritum S. qui fidei inceptor & consummator dicitur. Hebr. 12. v. 2. Et hoc est opus Dei ut credamus in eum quem misit ille. Joh. 6. v. 29. quia nobis donatum est* τὸ ὑπὲρ χριστοῦ, *non solùm ut in eum credamus, verùm etiam, ut pro illo patiamur. Phil. 1. v. 29. Hanc propositionem proinde necesse est certissimam & firmissimam esse. Nam certitudo, quam Spiritus S. operatur, certissima est. Hinc dicitur* ἔλεγχος μὴ βλεπομένων, *i. e. tale quippiam, quo intellectus se convictum deprehendit, ut assensum denegare non possit.*

MEMBR. II.

DE CHRISTIANO EX FIDE ERGA DEUM OPERANTE ET ITA AMICITIAM EXERCENTE.

1. Fides in Christianis operatur firmissimam erga Deum dilectionem. *Nam firmissimè intellectu practico apprehensam habens & actu meditatus hanc propositionem:* Deus ita me dilexit, ut Filium suum unigenitum pro me traderet. *Joh. 3. v. 16. non potest non Deum supra omnia diligere. At fidem in firmissimâ talis propositionis enunciatione consistere præced. membr. diximus. Est ergò fides* ἐνεργουμένη δι' ἀγάπης *operans per dilectionem. Gal. 5. v. 6. Se ergò fidelis ita alloquitur: Me neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; potestates, neq; principatus, neq; instantia, neq; futura, neq; altitudo, neq; profunditas, neq; ulla creatura alia poterit separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Rom. 8. v. 38. & 39.*

2. Hæc

2. Hæc summa dilectio facit. 1. ut præcepta Dei servare studeamus. *Nam maximè diligere aliquem est facere omnia quæ ipsi placent. Hæc ergò est caritas Dei, ut præcepta ejus servemus, quæ gravia non sunt. 1. Joh. 5. v. 3. Matth. 11. v. 30. add. Joh. 14. v. 21. Nam omnia possumus per Christum, qui nos corroborat. Philip. 4. v. 13.*

3. Secundò ut Christum induamus, eumque in cordibus habitantem teneamus. *Nam cùm sciamus Christum esse filium unigenitum & omnes hujus actiones Deo Patri placere: nos autem summè diligentes Deum eidem placere studeamus; nulla verò melior placendi ratio sit, quàm ea facere, quæ fecit in hoc mundo qui summè placet: aliter operari non possumus, quàm ut Jesum Christum imitemur. Quapropter dicitur Christus nobis exemplum reliquisse, ut insequeremur vestigia ipsius 1. Petr. 2. v. 21. Omnium ergò actionum principium est, quod Christus vult fieri, hoc faciendum, quod prohibet fieri, hoc omittendum. Nam quod Christus fieri non vult hoc nobis debet esse impossibile; id verò solummodo possibile quod Christo placet. Et ita vivimus non nobis sed Christo, Gal. 2. v. 20. Nam Christus est vitis illa vera & Pater ipsius est agricola. Omnem palmitem in Christo non ferentem fructum tollit: & omnem qui fert fructum purgat, ut plus fructûs afferat. Joh. 15. v. 2.*

4. Tertiò ut gratum animum Christo exhibeamus. 1. benefaciendo ipsi in suis membris. *Nam quod facimus uni ex fratribus minimis ipsius hoc ipsi facimus. Matth. 25. v. 40.* 2. Magnificando & glorificando eum in omnibus actionibus. *Semper enim magnificandus Christus in corpore nostro, sive per vitam sive per mortem. Nam nobis vita Christus est, mors lucrum. Phil. 1. v. 20. & 21. ita & ipse Christus ait Matth. 5. v. 16. splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera & glorificent Patrem, qui est in cœlis: & Paulus 1. Cor. 6. v. ult. Nam empti estis precio, glorificate Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro, quæ sunt Dei. & 1. Petr. 3. v. 11. ut in omnibus glorificetur Deus per Jesum Christum.* 3. Deprædicando ipsius beneficia. *Impleamini Spiritu loquentes vobis ipsis per psalmos & hymnos, & cantiones spirituales, canentes & psallentes in corde vestro Domino: gratias agentes semper de omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo & Patri, inquit Paulus ad Ephes. 5. v. 18. & seqq.*

5. Quartò ut operibus carnis & tenebrarum renunciemus. *Nam cùm appetitus noster inordinatus reddiderit nos Deo inimicos: in fide autem versantes Deum summè diligamus: omnibus modis appetitûs inordinatis operationibus resistendum nobis erit. Nam qui quammaximè quem diligit fugit omne illud quod ipsi inimicum est. Facere namq; opera carnis inimicitia cum Deo est. Rom. 6. v. 12. & 13. Ne regnato peccatum*

tum in mortali vestro corpore, ut auscultetis ei in cupiditatibus corporis. Neq; sistite membra vestra arma injustitiæ peccato: sed sistite vos Deo, ut ex mortuis vivos, & membra vestra arma justitiæ Deo.

6. Quintò ut nos exhibeamus Deo filios obœdientes. *Omnes enim qui credimus in Christum filii Dei sumus. Gal. 3. v. 26. Ne quisquam vos decipiat inanibus sermonibus, inquit Paulus ad Eph. 5. v. 6. & seqq. Propter hæc enim venire solet ira Dei in filios inobœdientes. Ne sitis igitur consortes illorum. Eratis quondam tenebræ, nunc autem lux in Domino! ut filii lucis ambulate (Nam fructus Spiritûs situs est in omni bonitate & Justitiâ & veritate) probantes, quid acceptum sit Domino.*

7. Sextò. Ut mundum & Sathanam vincamus. *Quoniam omne quod natum est ex Deo vincit mundum: & hæc est victoria quæ vicit mundum Fides nostra. Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quòd Jesus est Filius Dei. 1. Joh. 5. v. 4. & Rom. 12. v. 2. Ne conformate vos seculo isti sed transformate vos per renovationem mentis vestræ, ad hoc, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona illa placens & perfecta.*

8. Et in summâ, ut redeamus ad imaginem Dei per lapsum amissam per Christum restauratam. *Ita enim ait Paul. Col. 3. v. 10. Induite novum illum hominem, qui renovatur in agnitionem congruentem imagini ejus, qui condidit ipsum. & ad Ephes. 4. v. 23. & 24. Renovamini Spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum conditus est ad Justitiam & sanctimoniam veram add. Rom. 6. v. 6. Nam imago Dei in homine ante lapsum consistebat in sanctitate & cordis puritate; quia tota anima hominis erat pura nihil deforme habens. Hæc imago restauratur in nobis per fidem. Nam Deus fide in Christum corda nostra purificat. Actor. 15. v. 9. & per Jesum Christum sanctificat. 1. Cor. 1. v. 2.*

9. Quamvis autem fides nostra nonnunquam langvescat: resuscitanda tamen semper est. 1. lectione Verbi divini. *Nam Evangelium Christi est potentia Dei ad salutem omni credenti. Rom. 1. v. 16. 1. Cor. 1. v. 18.* 2. ardentibus precibus. *Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit. Luc. 11. v. 10. & Deus vult, ut semper oremus. Luc. 18. Obsecrationi instate, vigilantes in eâ cum gratiarum actione, ait Paulus Col. 4. v. 2. indesinenter orate 1. Thes. 5. v. 17.* 3 frequentiori sacræ cœnæ usurpatione. *Nam hoc Sacramentum instituit Christus in sui commemorationem, ut quoties comedamus panem hunc & de poculo hoc bibamus mortem ipsius annunciemus donec venerit. 1. Cor. 11. v. 26. Scilicet licet renovati simus à Spiritu S., carnales tamen adhuc sumus venditi sub peccato: quod enim agimus non probamus, nec quod volumus facimus, sed quod odimus hoc agimus. Rom. 7. v. 14. & 15. appetitus*

titus

titus enim noster etiamsi Spiritu S. illuminatus sit intellectus practicus, tantam in nobis vim habet, ut patiamur hunc quandoq; quiescere: quemadmodum contingit illud ipsum & in non renatis honestæ vitæ operam dantibus. Sed nostrum est, adhibitis illis mediis modò enarratis nos iterum erigere.

MEMBR. III.

DE FRUCTU AMICITIÆ QVÆ EST EX FIDE CUM DEO.

1. Quamvis si omnia fecerimus, fateri cogamur, nos servos inutiles esse: DEVS tamen ex summâ gratiâ, ut amicus quidam noster & qui nos tanquam opus suum summè diligit, cuique accepti redditi sumus per fidem in Christum, nobis credentibus vitam æternam pollicitus est. *Nam finis fidei salus animarum est. 1. Petr. 1. v. 9. Deus enim tradidit Filium unigenitum, ut omnes qui credunt in eum non pereant, sed habeant vitam æternam.*

2. Hoc donum, quod nobis suis amicis Deus promisit, omnem felicitatem, quam homo excogitare potest excedit & ipsa felicissima felicitas est. *Nam talis est, qualem mens humana capere hac in vitâ non potest. 1. Cor. 2. v. 7. & seqq. Consistit enim vita æterna in plenâ & perfectâ Dei visione: ita enim ait Christus ipse: qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum,* & manifestabo ei meipsum, *Joh. 14. v. 21. & Joh. 17. v. 24. ait: Volo, ut ubi ego sum, etiam illi sint mecum, ut videant claritatem, quam dedisti mihi. & Matth. 5. v. 8. Beati mundi corde, quia videbunt Deum. & Paulus 1. Cor. 13. v. 12. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem à facie ad faciem. & Johannes 1. ep. 3. v. 2.* Cum apparuerit, similes ei erimus: videbimus enim eum sicuti est. *Hæc Dei visio omne id, quod jucundum dici potest, excedit: est enim ipsa Dei jucundissima vita. Nam Deus jucundissimè vivit seipsum intuendo & imaginem suam substantialem contemplando. Elevabit ergò Deus nostrum intellectum qui nunc sine tempore sine quanto vix quicquam intelligere valet, ut eum velut ens illud summum, quod extra omne tempus vivit, suiipsius contemplatione gaudens etiam nos speculemur, illiusq; jucundissimæ vitæ, quam ipse vivit, participes fiamus.*

3. Hæc est illa summa & principalissima amicitiæ species, à quâ omnis reliqua amicitia Christianorum dependet; quique in spe illius summi boni obtinendi hanc etiam in mediis tribulationibus & adversitatibus jucundissimè colunt. *Nam reputant, non esse pares afflictiones præsentis temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur erga ipsos. Rom. 8. v. 18.*

4. Quâ de causâ etiam breviter de hac ex nostrorum Theologorum orthodoxorum scriptis quædam dicere debui. *Nam politici & legislatoris Christiani studium Theologico studio subjectum est: cogiturq; hic intra limites, quos Theologus præscribit, se continere. Prudentia enim, quæ in Christo fundata non est, mera stultitia est. His ergò breviter, & quantum ad nostrum institutum prodest, præmissis, percurremus modos varia amicitiæ genera colendi, ostensuri, quomodo singula optimè coli debeant.*

CAP. II.

DE COLENDA AMICITIA QVÆ INTER DOCENTES ET DISCENTES EST.

1. Triplex occurrit considerandа ratio colendi amicitiam quæ inter docentes & discentes est. *Nam qui docent vel mundanam vel divinam docent sapientiam, & utriq; vel debito modo veram sapientiam colendo vel turpis lucri gratiâ. Cum quibus quidem nulla amicitia esse potest: dicendum tamen est, quo pacto hi alios homines in amicitiam suam trahant, & ita decipiant.*

MEMBR. I.

DE AMICITIA QVÆ EST INTER DOCENTES ET DISCENTES SAPIENTIAM HUMANAM.

1. Diversa sunt officia docentium discentiumque, quæ invicem in colendâ amicitiâ retribuunt. *Nam amicitia hæc inæqualis est, & superiori loco docens, inferiori discens est. Hinc duobus distinctis articulis de his acturi sumus.*

ARTIC. I.

DE SAPIENTUM OFFICIIS IN COLENDA CUM DISCENTIBUS AMICITIA.

1. Quò amicitia hæc ritè colatur, sapiens verâ sapientiâ instructus esse debet. *Nam qui verâ sapientiâ instructi non sunt nec docere possunt: est enim docere singularum rerum caussas demonstrare. Nam τὸ ὅτι rerum quilibet sibi ipsi per experientiam parare debet, τὸ διότι à sapiente tradendum. Quare constans amicitia non erit, nisi docens sciat rerum caussas: discens enim si non audiat caussas, sed in argumentis sophisticis aut dialecticis detineatur, semper in viâ veritatis permanebit, ad veritatem ipsam non perveniet, & ita vivet cum præceptore vitam molestam.*

stam. Est namq; molestum nunquam finem suum & perfectionem obtinere. Perfectio autem cognitionis est nosse res singulas per suas caussas, & quòd hæ rerum caussæ sint.

2. Quò carus sapiens habeatur, non modò caussas rerum docere, sed & errores depellere & errantem reducere in viam corrigereq; debet. *Nam studiosi veritatis qui sunt, summam ex correctione hac jucunditatem percipiunt. Nam perceptio tam gratæ mutationis, quando ex errore quis reductus in viam ipsam veritatem conspicit, cuiq; sapientiæ studioso gratissima est. Quemadmodum existit jucundissimum in tenebricosâ sylvâ oberranti accipere prælucentem & in viam reducentem.*

3. Est & docentis, cujusque ingenio se accommodare & nihil docere nisi id, cujus principia auditori nota sunt. *Nam progredi ex incognitis nullam parit scientiam. Debent enim principia, ex quibus fit intellectualis cognitio, esse notissima. Qui verò sentit, se nihil discere nec in scientiâ proficere molestiâ afficitur, quia frustrà & non benè se laborare percipit.*

ARTIC. II.
DE OFFICIO DISCENTIUM.

1. Discentium est summum in auscultando exhibere ardorem. *Nam cui docenti non operam damus, sentit se frustrà operari, & proinde molestiâ afficitur. Debet ergò avidè quæ docentur haurire, discens, quò amabilis docenti existat.*

2. Est & discentium sæpius rogare ea de quibus dubitant. *Nam hoc pacto docens & ardorem discendi animadvertens & sciens quid docere debeat sentit, se non frustrà laboraturum esse. Unde discens eidem erit jucundissimus.*

3. Decet præterea discentes quæ didicerunt datâ occasione proloqui & graves quandoque de rebus abstrusis discursus instituere. *Nam hoc pacto docens seipsum in iisdem sentiet, eosq; summè diliget.*

4. Et in summâ discentium est, eâ aviditate discere, ut docens quotidiè animadvertat progressum.. *Nam quò magis suorum laborum fructum quis sentit, eò jucundior labor est.*

5. Discentium porrò est, honore compensare quod remunerare pecuniâ vel alio modo nequeunt. *Nam sapientia, quam à docentibus hauriunt, æstimari nequit, ac proinde nec æquivalens pro eâdem reddi potest. Decet ergò discentes observare, quod suprà in inæquali amicitiâ faciendum esse diximus, ut scil. cultu & honore compensare studeant quod remunerare nequeunt.*

6. Consistit autem cultus in signis, quibus ostendunt, se esse inferiores & eos, à quibus sapientiam habent, non modò summè vereri, sed etiam admirari. *Nam admiratione & veneratione digni sunt qui res abstrusissimas norunt. Hinc docente loquente discentes omnes silere statim debent: hoc enim discens docenti naturaliter debet, & hoc quandam admirationem indicat.*

7. Conversatio discentium cum docentibus non nimis libera esse debet, nec etiam à discentibus temere quid asserendum, quod sententiam docentis impugnet. *Hoc enim velut signo indicant discentes, se agnoscere suam imbecillitatem in errando & certitudinem à docente requirere.*

MEMBR. II. DE AMICITIA VERBUM DEI DOCENTIUM ET DISCENTIUM

1. *Iterum hîc duo considerabimus.* 1. *officia docentium.* 2. *discentium.*

ARTIC. I. DE OFFICIIS DOCENTIUM VERBUM DEI QVIBUS ET DEO ET HOMINIBUS AMABILES SUNT.

1. Officium ministrorum verbi divini ab ipso Deo est. *Nam Deus dedit alios Apostolos, alios prophetas, alios autem Evangelistas alios autem pastores & doctores ad instaurationem sanctorum in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi, Ephes.4. v.* 11. *&* 12. 1. *Cor.* 12. *v.* 28.

2. Amabiles ergò Deo & hominibus fiunt ministri verbi. 1. si sint tenaces Verbi nec quicquam addant vel detrahant, nec ullâ re patiantur se dimoveri. *Ita enim præcipit Paulus Timotheo* 2. *Tim.* 1. *v.* 13. *&* 14. *Formam habeto sanorum verborum, quæ à me audisti cum fide & caritate, quæ est in Christo Jesu. Egregium depositum servato per Spiritum S. qui inhabitat in nobis. Idem* 1. *Tim. ult. v* 20. *ait: ò Timothee, depositum serva, devitans profanas vocum inanitates, & oppositiones falsæ scientiæ.*

3. Secundò si sint apti ad docendum. *Nam nisi aptitudinem docendi habeant, nec proficient per ipsos auditores: adeoq́, molesti potius erunt quàm jucundi & amabiles. Hinc Paulus in Episcopo requirit, ut sit διδακτικός.* 1. *Tim.* 3. *v.* 2. 2. *Tim.* 2. *v.* 24.

4. Tertiò

4. Tertiò si contradicentes redarguere validi sint. *Tit. 1. v. 9. Nam præcavere eos decet, ne qui in Ecclesiâ sunt seducantur.*

5. Decet autem eos magis exemplo quàm verbis docere. *Nam tota scientia Christianorum quà talium consistit in imitatione Christi: docent ergò imitari Christum: at imitatio actionum magis exemplo quam verbis docetur. Quâ de caußâ requiritur in Episcopo, ut sit irreprehensibilis & inculpatus 1. Tim. 3. v. 2. Tit. 1. v. 7. quò existat τύπος τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, 1. Tim. 4. v. 12. 1. Petr. 5. v. 3. Semet ergò tanquam in conspectu existentes imitandos exhibere debent: ita enim qui laici sunt Christum imitari discent. 2. Thessal. 3. v. 9.*

6. In docendo sese accommodent captui auditorum. *Nam & Christus ipse multis parabolis loquebatur hominibus sermonem Evangelii, prout poterant audire, Marc. 4. v. 33. Ita Paulus inquit 1. Cor. 3. v. 2. Lactis potu vos alui, & non cibo: nondum enim poteratis, imò ne nunc quidem adhuc potestis. Nam adhuc carnales estis.*

7. Curam habeant animarum & pro his coram Deo indesinenter intercedant. *Hi namq; apud verè fideles erunt maximè amabiles.*

ARTIC. II.
DE AUDITORUM OFFICIO.

1. Quò debitam auditores cum fidis verbi ministris colant amicitiam Deoque grati & accepti sint, debent iisdem præbere alimenta, seu honestam sustentationem. *Ita enim ait Paulus 1. Cor. 9. v. 11. 13. 14. Si nos vobis spiritualia seminamus, num magnum est, si carnalia vestra metamus? Nescitis, quoniam qui sacris operantur, quæ de sacrificiis supersunt edunt? Et qui altari deserviunt cum altari participant: ita & dominus ordinavit his, qui Evangelium annunciant, de evangelio vivere; & ad Gal. 6 v 6. Communicet qui in sermone instituitur cum eo, qui se instituit, omnia bona.*

2. Præbere quoque unusquisque se debet ejus, qui animarum curam habet, diligentem & auscultatorem & imitatorem. *Nam ita sentient, se benè operari in Christo, summâq; cum jucunditate officium facient. Hebr. 13. v. 17. Obœdite ductoribus vestris & obsecundate: excubant enim ipsi pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri, ut cum gaudio faciant, & non suspirantes: id enim est vobis inutile.*

3. Et quia rependere non possunt auditores beneficium quod à ministris verbi divini accipiunt, eo honore, qui dispensatores, cooperatores & legatos Dei 1. Cor. 3. v. 9. 2. Cor. 5. v. 20. decet iisque conveniens est, illos prosequi debent. *Nam ita Paulus ait: 1. Tim. 5.*

v. 17. Qui benè præsunt presbyteri duplici honore digni sunt: maximè qui laborant in sermone doctrinæ.

4. *Quæ hîc subjici possent de sophistis differimus ad tractatum de simulatâ amicitiâ.*

MEMBR. III.
DE
OFFICIIS MUTUIS IMPERANTIUM ET PARENTIUM.

1. Duo sunt genera imperantium, ac proinde de utrisque, quomodo suam, quam habent, colere amicitiam debeant dicendum est. *Nam alii imperant civiliter alii heriliter.*

PARS PRIMA
Membri tertii
DE
AMICITIA CIVILITER IMPERANTIUM ET PARENTIUM COLENDA.

1. *Progrediemur circa officia civiliter imperantium & parentium consuetâ methodo; dicturi primò de officio imperantium.*

ARTIC. II.
DE
OFFICIO IMPERANTIUM.

1. Imperantium est suam publicè prudentiam suasque virtutes ostentare. *Nam omnis amicitia parentium & imperantium, quòdq́, hi cari acceptiq́, sint, dependet à virtute ipsorum, & cumprimis prudentiâ. In omnibus ergò prudentes sese exhibere debent. Quemadmodum enim qui minus pulchri sunt hominem pulchrum inspicientes admirantur, colunt & amant, ita & civiliter parentes id facient; præsertim cùm spem habeant hanc actionum pulchritudinem sibi acquirendi.*

2. Debent & imperantes eorum qui parent curam habere, quò in virtutibus proficiant. *Nam si parentes sentiant, se in virtutibus augmentum capere, reddentur hisce summè amabiles.*

3. Cumprimis autem Christianos magistratus decet Deum colere & revereri. *Nam in pietate reliquæ omnes virtutes Christianorum sunt fundatæ. Deut. 17. v. 18. & 19. Rex quum insidebit solio regni sui, describet sibi exemplum legis in libro, eritq́, penes eum, & leget in eo omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Deum suum & observare omnia verba hujus legis, & statuta ista, faciendo ea. Et Psalm. 2. v. 11. Colite ô Reges Jehovam cum reverentiâ & exultate cum tremore. Osculamini filium, ne irascatur & pereatis in viâ cum exarserit ira ejus. Beati omnes qui sperant in eum. It. Exodi 18. v. 21. Elige ex omni plebe viros strenuos & ti-*

& timentes Deum, in quibus sit veritas. Fit autem hoc ipsum 1. collapsum religionis cultum fideliter restaurando. 3. *Reg.*18. *v.* 4. *& cap.* 23. 2. hæreses, quantum fieri potest exstirpando. *Deuter.* 17. *v,* 18. *& c.* 13. *v.* 5. *Psalm.* 2. *v.* 10. *Esaiæ* 49. *v.* 23. 3. Curam habendo ministrorum verbi, quò orthodoxi sint, & vitæ integri. *exemplo* Jojadæ 2. *Par.* 23. *v.* 18. Ezechiæ. 2. *Paral.* 29. *v.* 20. Josiæ. 2. *Par.* 36. *v.* 1. 4. splendida ædificia, in quibus cultus divinus exerceatur, exstruendo, conservando, collapsa restituendo. *Nam ita unà & pietatis & & magnificentiæ specimen exhibebitur. Exemplum præbet Salomon* 1. *Reg.* 5. *v.* 4. *& c.* 6. *v.* 2. *& c.* 8. *v.* 64.

ARTIC. II.

DE OFFICIO CIVILITER PARENTIUM.

1. Civiliter parentium est præcepta imperantium & actiones eorundem observare & diligentissimè imitari. *Nam ita summè amabiles erunt imperantibus, quia percipiet hos esse opus suum, & deprehendens in iisdem aliquid sui eos sincerè amabit.*

2. Est & parentium imperantibus convenientem exhibere honorem. *Nam civiliter imperantes in virtutibus parentes perficiunt; parentes verò imperfectam virtutem habentes tale quippiam retribuere nequeunt, multò minus aliud æquivalens: nihil enim est quod virtutem æstimet. Quapropter quod remunerando consequi posse nequeunt honorum exhibitione supplere debent. Id enim & præcipitur Rom.* 13. *v.* 7. *in fin. & Petrus* 1. *ep. c.* 2. *v.* 17. *Deum timete. Regem honorate. Scil. alius cultus Deo alius regibus debetur: unicuiq; enim conveniens honor exhibendus est.*

3. Cumprimis autem suum erga imperantes amorem declarabunt pro iisdem orando. *Nam quem salvum & incolumem volumus, pro hoc coram Deo ardentibus precibus intercedimus. Ita Paulus ait* 1. *Tim.* 2. *v.* 1. *&* 2. *Hortor, ut fiant obsecrationes, orationes, deprecationes pro Regibus & omnibus in eminentiâ constitutis, ut quietam & tranquillam vitam agamus.*

PARS SECUNDA

Membri tertii.

DE AMICITIA HERILITER IMPERANTIUM CUM PARENTIBUS.

1. Heriliter imperant qui suis subditis utuntur velut servis, id est, quemadmodum paterfam. dirigens eos tanquam instrumenta ad usum vitæ suæ.

2. Vide-

2. Videtur autem inter hos exigua esse amicitia. *Nam nemo instrumentum suum magis amat, quàm quatenus sibi utile est. Quin si quis hominibus liberis & sub herili imperio vivere respuentibus ita imperat tyrannus est & in odio subditorum.*

3. Volunt tamen & qui tyranni sunt amari & honorari à subditis suis. *Nam hic malorum mos est, ut cùm nihil boni habeant, testimonium tamen virtutum ab aliis petant & lætentur, si in opinione sint, ac si virtuosi existant, licet virtutis nihil habeant. Quemadmodum enim sophistæ contenti sunt, si videantur docti, licet non sint: ita mali dissimulantes sua vitia volunt videri præclaris animi donis instructi, & omnia benè agere, suoq; munere præclarè fungi. Ridiculi autem sunt qui subditos serviliter tractant, & tamen ab hisce testimonium virtutis petunt. Quale enim hoc erit quod à servilibus hominibus proficiscitur.*

4. Si ergò amicitia inter tyrannum & subditos intercedit à parte subditorum simulata & adulatoria est. *Nam adulator est, qui se longè inferiorem & alterius admiratorem cultoremq; simulat: nemo autem, nisi talis sit, cum tyranno amicitiam colere posse videtur.*

5. An ergò, quia Christianos non decet adulari, ejusmodi tyranno nullum honorem nullum amorem exhibebunt? *Nequaquam: scriptum est enim, principi populi tui non maledices. Actor. 23. Exod. 22. v. 28. ita ergò debemus circa tyrannos nos gerere, ne contra fidem & Christianas virtutes quicquam committamus. Ita namq; Christus ait: Matth. 22. v. 21. Reddite Deo quæ sunt Dei, & Cæsari quæ sunt Cæsaris. Erant autem tempore Salvatoris nostri Cæsares tyranni, quorum imaginem satis ad vivum depinxit Tacitus. Nam & sine adulatione tyrannis obœdientes esse possumus. Christianorum ergò sub tyrannorum potestate viventium est observare illud Pauli Rom. 13. Omnis anima potestatibus supereminentioribus subdita sit: non enim est potestas nisi à Deo. Itaq; qui resistit, ordinationi divinæ resistit. & Petri monitum. 1. ep. c. 2. v. 13. Subditi estote cuivis humanæ creaturæ, propter Dominum, sive regi tanquam præcellenti, sive præsidibus, ut qui per eum mittantur ad vindictam quidem nocentium, laudem autem rectè agentium. Quoniam sic est voluntas Dei ut benefaciendo os obduretis hominibus stultis & ignorantibus. Tributa quoq; exacta solvenda sunt, secundum Pauli monitum Rom. 13. v. 6. & 7. Reddite igitur omnibus quæ debetis, cui tributum debetur, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timor, timorem; cui honor, honorem. Sed in hoc summa cura posita sit Christianis, ne magis tyrannis quàm Deo pareant. Deus namq; super omnia est amandus. Ita Daniel alloquebatur regem: Notum tibi sit Rex, Deos tuos nos non esse culturos, & imaginem auream, quam erexisti, non adoraturos. Rom. 3. v. 16. ita Apostoli Petrus*

&

& Johannes: An justum sit, in conspectu Dei vobis potius ausculture, quàm Deo, judicate. Actor. 4. v. 19. & actor. 5. v. 29. dicunt apostoli: Obœdire Deo magis oportet quàm hominibus. & Paulus 1. Cor. 7. v. 3. Precio empti estis: nec estote servi hominum. Hinc Christus ita nos jubet Cæsari quod Cæsaris reddere, ut reddatur Deo quod Dei est.

6. Singularem ergò virtutem exercent Christiani amantes propter Christum quoad cultum externum quoq; eos qui apud omnes in summo etiam sunt odio. *Nam regem amore & honore dignum amare & honorare etiam externa dictitat honestas: at exemplo Christi etiam tyrannis solvere vectigalia & tributa promptè & sine molestiâ à Christianorum provenit virtute, qui & suos inimicos, eosq; à quibus persecutionem patiuntur, amant.*

CAP. III.

DE AMICITIA QUÆ INTER PARENTES ET LIBEROS EST RITE COLENDA.

1. *Doctrinam de officio parentum & liberorum duobus articulis comprehensuri sumus.*

ARTIC. I.

DE OFFICIO PARENTUM.

1. Parentum officium, quod ipsis amicitia imponit, est 1. Liberis prospicere de alimentis. *Nam dum liberi sunt idem cum parentibus, tanquam ex his velut suo principio producti, caritas naturalis ducit parentes, ut his prospiciant de alimentis. Id namq; & in bestiis observamus, procreans procreato prospicere & ut habeat alimentum curare, donec hoc sibi quærere cibum possit. Quatenus ergò identitas hujus amicitiæ fundamentum est, parentes alliciuntur ad subministranda liberis quæ ad vitam necessaria sunt.*

2. Secundum officium est, ut rationem habeant educationis quò liberi perficiantur in virtutibus, cumprimis autem in pietate erga Deum. *Hæc enim prima cura parentum esse debet, ut à pueris sacras literas liberi norint, quæ eos possunt eruditos reddere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Jesu. 2. Tim. 3. v. 15.*

3. Est autem ratione curæ morum aliud patrum aliud matrum officium. *Nam 1. liberorum masculorum cura magis patrum videtur, fæmellarum magis matrum: superius enim docuimus, imperium, quod mas & fæmina in familiâ habent, esse aristocraticum, singulisq; ratione virtutum propriarum competere. Virtutes verò ad quas liberi*

Uu u masculi

masculi educandi sunt patribus insunt; ad quas fæmellæ, matribus. Habent enim singuli sexus suas sibi proprias virtutes, v. g. virorum propria virtus est fortitudo, & prudentia, ut scil. suam familiam tueantur & foris versentur mediantibus negotiis & contractibus quærendo quæ domi necessaria sunt; contra mulierem est, domi parsimoniam exercere, quò quæ maritus acquisivit ritè custodiantur & ad usum in familiâ præparentur, regimenq; circa culinam exerceant. Quare patres dabunt operam, quò masculi liberi prudentes, fortes & ita temperantes, quemamodum masculos decet, fiant; matres verò, quò filiæ adsuefiant parsimoniæ & præparandis cibis, quòq; evadant pudicæ. Nam temperantia in pudicitiâ consistens propria mulierum virtus est. Et quia mulierum amicitia cum maritis requirit submissionem quandam; statim à teneris matres suas filias ita adsuefacere debent, ut reverentiam discant præstare superioribꝰ. Hinc jubet Paulus Titum informare anus ut honesta doceant, quò nimirū modestas reddant adolescentulas, ut maritos suos diligant, ut liberos ament, ut sobriæ sint, puræ, domus custodes, bonæ, subdidæ suis viris. Tit. 2. v. 3. & seqq.

4. Et quia à teneris magis ad malitiam homines proni sunt, quandoque decet parentes castigare liberos: omnis tamen opera dari debet, ut cum voluptate quâdam opera virtutis tractare discant. *Nam potestas patria non in severitate sed in pietate consistit, quò liberi virtuosi evadant. Hinc Paulus ad Col. 3. v. 21. Patres, ne provocetis liberos vestros, ne despondeant animum. Et Ephes. 6. v. 4. Vos patres, ne provocetis ad iram liberos vestros, sed educetis eos* ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ κυρίου. *Quantum ab officio pietatis absuerint leges Romanæ in iis, quæ de potestate liberorum tradiderunt, ex hisce addisci potest. imitatur enim patria potestas regium non tyrannicum imperium.*

6. Potestas autem patria & cura educandi eousq; se extendit, quousque liberi prudentiâ patris indigent. *Nam frustrà est imperium ubi quis prudentiâ eò pervenit, ut seipsum regere valeat. Unde iterum apparet, quantum LLatores Romani errârint, liberos non modò reddendo instrumenta acquirendi patribus, sed & concedendo, ut possent eos in potestate retinere, quousq; vellent.*

6. Amicitia ergò à patribus efflagitat, ut liberos adultos & satis prudentiæ habentes emancipent, tantumque bonorum iisdem addant, quò patresfam. fieri possint. *Nam nisi quis aliquod corpus bonorum seu familiam habeat, patrisfam. officio fungi nequit. Cùm enim liberorum gratiâ parentes acquirant, liberiq; quamdiu in familiâ sunt velut partes parentum, quodammodo paternorum bonorum domini existant: (cujus gratiâ enim instrumentum aliquod vitæ est, is hujus dominus est.*

Quod

Quod pluribus infrà, quando de dominio acturi sumus tradetur.) necesse est cum ipsis, quando à familiâ separantur etiam aliquam particulam familiæ seu corporis, bonorum quæ ipsis inserviat, unà separari. Id quod iterum non intelligentes LLatores Romani liberos seu sub potestate patrum seu emancipati essent miseros & infelices reddiderunt. Tantum nocumenti affert Reipublicæ, LLatorem fundamenta amicitiæ ignorare.

ARTIC. II.
DE
OFFICIO LIBERORUM ERGA PARENTES.

1. Cùm à parentibus liberi vitam & educationem habeant, idque tantum beneficium sit, quod æstimari & remuneratione æquari nequit: debent quod rependere nequeunt honore compensare. *Nam quod in inæquali amicitiâ remunerando consequi non possumus, loco ejus honorem tribuendum esse suprà docuimus.*

2. Honor autem offerendus parentibus similis divino seu ei, qui Deo debetur, longè tamen inferior. *Nam & Deus & parentes dant vitam; ille ut substantia à quâ omnes omnium substantiarum mobilium motus pendent, hic ut Dei quoddam opus & caussa ab eodem dependens: addit namq; pater semen, quo natura velut instrumento in efformando homine utitur. Cùm ergo jura amicitiæ exigant, ut singulis convenientes tribuantur honores, Deo debebitur summus cultus, parentibus autem is qui hisce conveniens est.*

3. Fiunt autem liberi amabiles præstando obœdientiam parentibus. *Nam ita perficiuntur in virtutibus & patres sentiunt non modò se benè fungi munere educationis, sed etiam suam imaginem in liberis non modò quoad carnem verum quoq; quoad virtutes conspiciunt. Quod ipsis summè jucundum est. Christianos liberos cumprimis decet hanc suam virtutem exercere ad imitationem Christi, qui licet unà verus Deus esset, tamen obœdiens suis parentibus erat. Hinc Paulus Coloss. 3. v. 20. Filii obœdite parentibus in omnibus. Hoc enim benè placet Domino. & Ephes. 6. Filii obœdite parentibus vestris* in Domino. *Nam id est justum. Honora patrem tuum & matrem (quod est præceptum primum in promissione) ut benè sit tibi, & sis longævus in terrâ. Matth. 15. v. 4. Marc. 7. v. 10. Exod. 20. v. 12. Deuter. 5. v. 16. Decet ergò liberos subjectos esse parentibus cum omni reverentiâ. 1. Tim. 3. v. 4.*

4. Non autem tantùm honorem & obœdientiam liberi parentibus debent quamdiu in familiâ sunt; sed etiam postquam sunt emancipati. *Nam beneficium parentum non desinit, licet emancipatio sit facta. Et quanquam quando emancipati sunt tantum prudentiæ cen-*

seantur habere, ut sibiipsis prospicere possint. Sunt tamen prudentiæ gradus, teneturq; aliàs qui juniores sunt seniorum consilia sequi.

5. Parentibus, qui per senectutem sibi quærere necessaria ad victum nequeunt, aut per adversam fortunam in extremam paupertatem sunt conjecti, alimenta liberi debent. *Nam hæc remuneratio est planè conveniens beneficio, quod liberi à parentibus acceperunt.*

CAP. IV.

DE OFFICIIS CONJUGALEM AMICITIAM COLENTIUM.

1. Non in unum amicitiæ genus incidit, quo felix & salva conjugalis societas redditur. *Nam benevolentia, à quâ hæc societas capit initium, ex consilio est & non à principio eodem semper provenit: interdum enim divitias velut utile bonum, interdum pulchritudinem in facie, gestibus, motu &c. vel etiam facetias, velut jucundum bonum, interdum parsimoniam, pudicitiam &c. velut honesta bona respiciunt qui matrimonium ineunt.*

2. Honesta amicitia, quæ inest matrimonio, naturam habet imperii Aristocratici, quod inter eos est, qui diversarum virtutum sunt. *Nam alia virtus est masculorum, alia fœminarum. Ut in superioribus docuimus.*

3. Uxoris ergò est maritum sincerè amare & in iis quæ ejus propria sunt obtemperare. *Nam maritus prævalet scientiâ, prudentiâ usq; virtutibus quibus domus regenda est. Hujus ergò imperium mulier audire & propterea ipsi velut capiti debitam reverentiam exhibere debet. Hoc à fœminis Christum colentibus quammaximè exigitur. 1. Petr. 3. v. 1. & 2. Uxores subditæ sitis vestris viris, ut etiam qui non obtemperant sermoni, per uxorum conversationem absq; sermone lucrifiant, dum considerant cum reverentiâ conjunctam castam conversationem vestram. & Coloss. 3. v. 18. Uxores, subditæ estote propriis viris, sicuti convenit in Domino. it. Ephes. 5. v. 22. uxores propriis viris subditæ sitis, veluti Domino. it. Paulus ad Tit. 2. v. 5. jubet ita educari fœminas, quò subditæ sint suis viris.*

4. Spectat etiam ad uxores, virtutes, quas proprias habent, exercere. *Nam ex honestate colentes conjugalem amicitiam actionibus virtuosis sese amabiles reddunt. Consistunt autem virtutes mulierum in parsimoniâ, in habitu curandi res familiares & amandi liberos, in munditie. Ita Paulus Tit. 2. v. 44. jubet adolescentulas ita educari, ut maritos suos diligant, liberos ament, sobriæ sint, puræ, domûs custodes, bonæ,*

subditæ

subbitæ viro. Ad virtutes etiam mulierum spectat tolerantia in liberis procreandis & educandis. Hac non modò marito sed & Deo mulierem gratam reddi testatur Paulus 1. *Tim.* 2. *v. ult. Salva fiet mulier per generationem liberorum, si manserint in fide ac dilectione & sanctificatione cum castitate. Quammaximè verò ornat mulierem castitas. Nam si impudicæ sint mulieres, dubium reddunt maritum de liberis & non modò in odio apud eundem sunt, sed etiam efficiunt, ut, quæ agenda in salutem liberorum sunt, negligat: unde tota familia infelix redditur.*

5. Ornatus mulierum debet esse modicus, & talis qui placeat marito. *Si enim ulterius quàm decet in ornatu mulier progrediatur, non modò suspicionem excitat, quasi aliis placere laboret; sed etiam peccat contra parsimoniam, quæ ipsius propria virtus est.* Magis autem mulier interno animæ ornatui operam dare debet. *Id enim non modò recta ratio sed & verbum Dei exigit.* 1. *Petr.* 3. *v.* 3. *& seqq. Mulierum ornatus sit non externus, qui situs est in plicaturâ capillorum & additione auri, aut in palliorum amictu:* verùm occultus qui est in corde homo, si careat omni corruptelâ, ita ut spiritus placidus sit ac quietus, qui in oculis Dei magnifica ac sumptuosa res est. *Nam ad eum modum olim & sanctæ illæ mulieres sperantes in Deo comebant sese, & subditæ erant suis viris.*

6. Vir contrà & Deo & mulieri amabilis fit, 1. si mulieri præsit tanquam caput ejusdem, imitando Salvatorem nostrum Jesum Christum. *Nam in omnibus nostris actionibus imitari Christum debemus. Datur autem occasio marito in matrimonio id faciendi; quia Christus comparatur in sacris literis sponso & Ecclesia sponsæ. Et quemadmodum mulier desiderat naturaliter virum tanquam caput suum; ita Ecclesia unicum caput agnoscit Jesum Christum. Quapropter inquit Paulus Ephes.* 5. *v.* 25. *& seq. Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam & semetipsum tradidit pro eâ, ut illam sanctificaret mundatam lavacro aquæ per verbum: ut adhiberet eam sibi ipsi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut quicquam ejusmodi, sed ut esset sancta & irreprehensibilis.*

7. Et inde sequitur. 2. quòd maritus uxorem, ut suum corpus diligere debeat. *Nam maritus caput mulieris est ratione amicitiæ. Ergo & ut corpus suum eam debet diligere. Hinc Paulus ad Ephes.* 5. *v.* 28. *& seqq. Sic debent viri diligere suas uxores ut sua ipsorum corpora. Qui diligit suam uxorem se diligit. Nullus enim unquam suam ipsius carnem odio habuit: imò nutrit ac fovet eam, sicut & Dominus Ecclesiam. Quoniam membra sumus corporis ejusdem, ex carne ejus, & ex ossibus ejus. Hujus rei gratiâ relinquet homo patrem & matrem, & adjunge-*

jungetur uxori suæ: atq; e duobus fiet una caro. Mysterium hoc magnum est. Verùm ego loquor in Christo & in Ecclesiâ. Quanquam & vos singulatim suam quisq; uxorem diligat tanquam seipsum. Uxor autem ut revereatur virum.

8. Sciat autem & maritus comiter imperare uxori. *Neq; enim herile exercet imperiũ seu tale quale dominus habet in servos: sed quia sexus fœmininus imbecillitate quâdam laborat; mariti est prudentiâ suâ eidem subvenire, & sicubi erret mulier illam suaviter corrigere. Ita Petrus ait 1. ep. c. 3. v. 7. Viri cohabitent secundum scientiam velut infirmiori vasi muliebri impartientes honorem, tanquam etiam cohæredes gratiæ vitæ, ne interrumpantur preces vestræ.*

9. Viri & uxoris porrò conversatio casta debet esse. *Versantur enim in actu rei venereæ, circa quem exercenda est temperantia, servando mediocritatem, ne scil. vel in totum altera pars ab alterâ abstineat, vel debitum conjugale nimium exigat. Hinc Paulus 1. Cor. 7. v. 3. & seqq. uxori vir debitam benevolentiam reddat: similiter autem & uxor viro. Uxor proprii corporis jus non habet, sed maritus: similiter & maritus proprii corporis jus non habet, sed uxor. Ne fraudetis vos invicem, nisi si quid ex consensu, pro tempore, ut vacetis jejunio & precationi: & rursum in unum conveniatis, ne tentet vos Sathanas propter intemperantiam vestram. Nam quibus non data est heroica temperantia, in matrimonio vivere coguntur & temperantiam ex mutuo consensu exercere.*

10. Quæ in solâ utilitate posita est amicitia conjugum diuturna non est & multis referta querelis. *Nam maritus qui divitem uxorem duxit, dotem, postquam eam accepit, parvi æstimat. Contrà uxor, quæ dotem dedit, se plus dedisse, quàm onera matrimonii exigunt, conqueritur. Nonnullæ fœminæ ita argumentantur:*

Qui plus in societatem contulit, ei primæ debentur partes
Ego hoc feci. E.

Et hoc syllogismo seductæ maritis student adimere imperium, quod naturaliter iisdem debetur. Contrà si mulier dotem nullam aut admodum exiguam, aut minorem quàm præ se ferebat, dederit; maritus conqueritur, se minus accepisse, quam promissum erat aut onera matrimonii requirunt.

11. In jucunditate solâ posita est conjugum amicitia, si vir ad matrimonium fertur ineundum pulchritudine mulieris illectus. Hæc autem quoque minus diuturna est. *Nam pulchritudo corporis cum ætate accrescente minuitur; quo facto etiam de amore remittitur: prout namq; intenditur vel remittitur amabile, ita & amor. Deficiente autem cultu, oriuntur querelæ & criminationes. Volunt enim amari & coli pulchræ mulieres.*

12. Sem-

12. Semper autem amicitia conjugum firmior est, quando liberiori consensu matrimonium inierunt. *Nam ejusmodi amicitia à majori benevolentiâ initium cœpit, adeoq; magis per se amicitia est.*

13. Multum quoque ad constantiam amicitiæ facit debita ætatis proportio. *Nam maritus, utpotè cui imperium competit, ætate quodammodo excedere uxorem debet: ætas enim minor aliquid auctoritati ipsius detrahit; quia prudentia, quæ in imperio requiritur, cum tempore paratur.*

CAP. V.

DE FRATERNA AMICITIA COLENDA.

1. Fraterna amicitia in æqualitate quâdam consistit, ac proinde in eâdem velut in sodalium amicitiâ æqualia sunt retribuenda. *Sunt enim fratres in unis parentibus idem quiddam & præterea coætanei: quia partis ætatem excipiunt.*

2. Hæc augetur, si parentes pariter liberos amant, & in iisdem educant studiis. *Si enim imparia tractant studia & alter præ altero diligitur, inæqualitas suboritur: vult autem fraterna amicitia æqualitate conservari.*

3. Nos Christiani maximâ cum jucunditate hanc amicitiam columus, cogitantes Jesum Christum Salvatorem fratrem nostrum esse, atque hunc nos imitari; ut quemadmodum ille nos; ita nos invicem nos diligamus. *De hac mutuâ caritate & amicitiâ cantare possumus canticum Davidis. Ecce quàm bonum & quàm jucundum, habitare fratres in unum. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaronis, quod descendit in oram vestimenti ejus: sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem & vitam usq; in seculum.*

CAP. VI.

DE CONSANGVINEORUM ET AFFINIUM AMICITIA COLENDA.

1. Consangvineorum & affinium amicitia imitatur partim eam, quæ inter parentes & liberos est, partim etiam fraternam. *Nam consangvinei & affines omnes vel similes sunt fratribus & sororibus, velut consobrini, comprigni &c. vel parentibus & liberis; quia patruus, avunculus, amita, matertera parentum personam repræsentant.* Quapropter ad imitationem eorum, quæ hactenus de amicitiâ parentum & liberorum, fratrum item inter sese diximus, hæ amicitiæ sunt colendæ.

2. Est autem proprium hujus amicitiæ, ut scil. qui eam colunt singularem honorem sibi invicem exhibeant in nuptiis, genethliis &c. *Nam hi actus proprii eorum sunt qui in unâ gente vel familiâ vivunt.*

CAP. VII.

DE AMICITIA COLENDA QVÆ INTER DOMINUM ET SERVUM EST.

1. Inter dominum & servum videtur nulla propemodum esse amicitia. *Nam inter dominum & servum tantundem juris & amicitiæ videtur intercedere, quantum intercedit artifici cum instrumento, animo cum corpore. Artifices enim fovent sua instrumenta & student ea conservare quatenus prosunt ad usum: sed nemo dicet amicitiam aut jus artificibus cum instrumentis esse. Est autem servus nihil aliud quàm instrumentum sui domini domesticum: quà ergò servus est nulla cum ipso amicitia est; sed quatenus huic accidit hominem esse. Est itaq; amicitia inter dominum & servum ex accidenti.*

2. Sed quamvis durissima servorum sit conditio, adeò ut bestiis æquiparentur, possunt tamen servi Christiani jucundè in Christo vivere & ex amicitiâ quâdam dominis suis inservire; dum quod ethnici servi ex necessitate, hi ex benevolentiâ erga dominum imitantes Christum faciunt. *Nam Christus formam servilem assumens etiam pro servis mortuus est. Quare Salvatorem suum in humilitate & patientiâ imitantes ejus imaginem in servitiis suis dominis præstandis repræsentare, & ita æq; felices ac ii, qui omnibus imperant, esse possunt. In quo enim Christus habitat & operatur satis felix est. Hinc Paulus instruit Titum, quid docere servos debeat, in hunc modum: Servos hortare, ut suis dominis pareant, in omnibus illis placeant, non responsatores, non suffurantes, sed fidem omnem ostendentes bonam: ut doctrinam Servatoris nostri ornent in omnibus. Tit. 2. v. 9. & seqq.* Quin dum servi ex voluntate Christi obœdiunt, non hominum sed Christi servi sunt, servilia munera quasi ipsi Christo præstantes. *Ephes. 6. v. 5. ait: Servi obœdite iis qui domini sunt juxta carnem, cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis vestri tanquam Christo, non ad oculum servientes velut hominibus placere studentes, sed tanquam servi Christi, facientes quæ vult Deus, ex animo; cum benevolentiâ servientes Domino & non hominibus, illud scientes, quòd unusquisq; quod fecerit boni hoc reportabit à Deo, sive servus fuerit, sive liber.* Hoc pacto quoque cum jucunditate acerbis Dominis servire possunt. *Nam quod Christiani in Christo & per Chri-*

Christum operantur hoc jucundissimum ipsis est. Quâ de caussâ Petrus ita hortatur servos: Famuli subditi sint cum omni timore Dominis, non solùm bonis ac humanis, verùm etiam pravis. Nam hæc est gratia, si quis propter conscientiam Dei suffert molestias, præter meritum affectus malis. Quæ enim est laus, si quum peccantes alapis cædimini, suffertis? Sed si quum benefacitis, tamen malis afficimini, suffertis, hæc est gratia apud Deum. Si quidem in hoc vocati estis; quoniam & Christus afflictus est pro nobis: relinquens nobis exemplum, ut insequeremini vestigia ipsius. 1. Petr. 2. v. 18. & seqq.

3. Contrà domini fidem Christianam colentes ad majorem amorem servis suis præstandam, quàm solam honestatem sectantes obligati sunt. *Nam domini sciunt Christum Salvatorem omnes æq; diligere pro omnibus æq; passum & mortuum esse. Hinc Paulus ita hortatur dominos: Vos domini jus & æqualitatem servis exhibete, scientes, quòd & vos habeatis Dominum in cœlis. Coloss. 4. v. 1. & ad Ephes. 6. v. 9. ita ait: Vos Domini eadem facite erga illos, remittentes minas; scientes, quòd & vester ipsorum Dominus est in cœlis, nec personæ respectus est apud illum.*

CAP. VIII.

DE COLENDA AMICITIA CUM DIVERSI GENERIS HOMINIBUS.

1. Quò minus eadem cum omnibus hominibus conversatio sit, morum diversitas, & quòd non omnibus eadem jucunda vel utilia sint, caussa est. *Nam hæc tria amabilia esse suprà positum est.*

2. Sed cumprimis mores hominum considerandi sunt, si cum omnibus amicè vivere velis. *Mores namq; cujusq; indicant quæ singulis utilia quæq; jucunda sint.*

3. Mores diversos tribuunt hominibus Natura, Adsuefactio & Fortuna. *Quapropter etiam tribus distinctis membris de moribus variis hominum dicturi sumus.*

MEMBR. I.

DE MORIBUS QVOS TRIBUIT HOMINIBUS NATURA.

1. Naturales cujusque mores indicant 1. temperamentum. 2. ætas. 3. sexus.

ARTICUL. I.

DE TEMPERAMENTIS QVATUOR, ET MORIBUS, QVOS TRIBUUNT HOMINIBUS.

1. Oriuntur temperamenta ex quatuor combinationibus qualitatum, calidi, humidi, frigidi, ficci. *Nam quamvis quatuor sex modis combinari possint: sunt tamen duæ combinationes humidi nim. & sicci, calidi & frigidi impossibiles.*

2. Dantur ergò quatuor temperamenta, Cholericum, calidum & siccum; sangvineum, calidum & humidum; phlegmaticum, humidum & frigidum; melancholicum, frigidum & siccum.

3. Hæc autem temperamenta rursus differunt. *Nam cholericum, quod magis calidum quàm siccum est, diversum est ab eo, quod magis siccum quàm calidum existit: & ita porrò in cæteris.*

4. Hinc licebit etiam temperamenta dividere secundum quatuor elementa, nim. in igneum, aëreum, aqueum & terreum. Igneum temperamentum est quod magis calidum quàm siccum existit. *Nam ignis magis calidus quàm siccus est: ignis quippe est quidam excessus caloris, fervorq́ calidi.* Aëreum est quod magis humidum quàm calidum est. Terreum est quod magis siccum quàm frigidum existit. Aqueum quod magis est humidum quàm calidum.

5. *Sangvineum temperamentum in calore consistens & humiditate reddit homines.* 1. celeriter & acutè excandescentes quique statim sedantur. *Nam quemadmodum ignis effervescere aquam facit, quæ tamen citò iterum frigescit: ita se habet in temperamento sangvineo: excessus enim caloris velut ignis facit humidum effervescere & ebullire, quod non aliter ac aqua calida etiam reliqua calefacit: unde hic motus vehemens, quem excandescentiam vocamus. Sed quemadmodum aqua citò iterum tepescit & eò citius quò minus terreni inse continet: ita quoq́ fit in sangvineo temperamento eò magis, quò minus terreni admixtum habet.* 2. temulentorum mores imitantes. *Nam ebrietas ex superfluitate calidi & humidi nascitur. Sunt autem temulenti bonæ spei, confidentes, nihilq́ mali metuentes, liberaliores & nullâ re indigentes, in rebus venereis incontinentes, facetiis, risui dediti, à convictu & sodalitate volentes recedere. Tales ergò colligimus & sangvineos esse.* 3. valde concupiscentes. *Nam beneficio caloris excitantur spiritus quibus appetitus utitur movetq́ hominem. Quò ergò medium potentius est, eò & vehementior est operatio. Hæc eadem ratio est quare etiam.* 4. sangvinei sint excellentiæ appetentes. *Calor enim excitat movetq́ spiritus, quos in se sentientes nihil arduum esse reputant, velut naturâ instructi iis, quibus*

homi-

homines apti sunt ad motus & operationes. 5. Verecundos etiam hoc temperamentum reddit. *Nam videtur verecundia quædam flamma esse, quæ longè, leviter tamen urendo & calefaciendo, protenditur. (Videmus etenim ignem in carbonibus non protendi longius sed vehementissimè urere, flammam longius protendi sed urere levius) cùmque flamma sit vapor accensus: (Nam excitatur flamma circa ligna, quòd vapores exhalescentes accendantur) in temperamento sangvineo contingit tale quiddam, ut scil. ignis i. e. excessus quidam caloris (Nam ignis nil aliud quàm caloris excessus est) in subtilissimis vaporibus, qui consistunt in humido excitetur: unde flamma citò protenditur in faciem, rubicundumq; reddit, leviter quasi urendo.* 6. Sunt & sangvinei mutabiles. *Nam calor est quiddam aptum ad varia agendum, humidum ad recipiendum & amittendum. Quemadmodum videmus aquæ subitò quid imprimi impressumq; subitò evanescere.* 7. Quia verò humidum varios gradus habet, etiam sangvineorum non est eadem natura. Omnium optimi sunt, quorum sangvis est calidus tenuis & sincerus: *sunt namq; & fortitudine & prudentiâ præditi, ingenioq; multum valent. Quorum autem sangvis paullò crassior est, hi magis pollent viribus & robore corporis.*

6. Temperamentum melancholicum sangvineo contrarium etiam contrarios gignit mores. *Nam melancholici* 1. sunt magis ad odium quàm ad iram propensi. *Ubi namq; nullus est calor, ibi nec caloris excessus effervescentiam quandam excitare potest. Affecti ergò injuriâ melancholici, diu perpendunt meditanturq; injuriam vel contemptum, nec vidictam apertè quærunt confidentiâ destituti, sed occasionem expectant nocendi.* 2. nihil valdè concupiscunt: *destituuntur enim calore velut medio. Quam eandem ob caussam,* 3. nec excellentiæ appetentes sunt sed pusillanimi. *Utpote nihil in se commotum sentientes quod vires habeat. Quicquid enim movet indiget quâdam facultate & robore; robur capitur à spiritibus congenitis: ubi ergò nullus est sensus excitati roboris vel commotorum spirituum, ibi gignitur animus ad altiora non tendens velut sentiens se viribus destitutum.* 4. necesse quoque est, ut melancholici habeant mores contrarios iis, quos temulentis inesse deprehendimus. *Ubi enim defectus calidi & humidi est, ibi deesse necesse est ea, quæ à superfluitate caloris & humiditatis gignuntur.* Sunt itaque melancholici meticulosi & nullius spei sed omnia metuentes, parci & tenaces, semperque indigentes, temperantes nec appetentes res venereas, facetias, risum, convictus sodalitatesque fugientes. 5. Nec etiam gratas in sese sentiunt mutationes, nec ullus in eis vigor est. *Frigus enim naturâ est propensum ad consistendum, & siccum minus aptum ad varia recipiendum, sed quod impressum habet firmiter tenet.*

7. Phlegmatici qui sunt timidiores existunt. *Nam metum in frigore consistere exinde colligitur, quod metu affecti eadem patiantur, quæ illi quorum membra occupavit frigus, nim. stridorem dentium, pallorem, tremorem omnium membrorum. Quod part. 2. lib. 1. pluribus docuimus. Sunt autem timidiores ii quorum sangvis est dilutior. Nam quemadmodum aqua eò citius congelascit, quò purior limpidiorq; est, ita & frigus sangvinem dilutiorem citius consistere facit. Unde & major nascitur metus. Qui autem plurimum terreni admixtum habent, eorum humor consistere tandem potest. Unde fit ut qui lenti sunt ad iram, quando diutius detinentur in calore licet exiguo tandem furiosis similes fiant & cholericis. Nam calore in humido & terreno diu detento, evaporatur quod humidum est & terrenum calefactum consistit. Habent &* 2. phlegmatici mores mulierum moribus similes. *Nam harum temperamentum collatum ad masculorum temperamentum ad humidum & frigidum inclinat. Hinc fit quod mulieres sint timidæ & meticulosæ, minus prudentes & ductore indigentes, capiteq; quod eas soletur & defendat, huic adhærentes, simplices, quæq; secreta domus pandant. Tales ergò & sunt phlegmatici.*

8. Cholerici ingenia habent animosa, iracunda & furibunda magis. *Nam ira consistit in excessu caloris seu igne, siccum autem tanquam firmius & solidius ignitum & suprà modum calefactum urit; id quod in lapide, ferroq; deprehendimus. Quibus ergò multum inest caloris & plenum sangvinem repletum fibris habent, in hisce fibræ velut solidæ & terrenæ fervorem quendam in corpore faciunt, non aliter ac solida calefacta: unde ille furor. Hinc videmus animalia maximè animosa & furibunda habere sangvinem fibris refertum & omnium celerrimè coëuntem & durescentem.*

ARTIC. II.
DE MORIBUS DIVERSARUM ÆTATUM PROPRIIS.

1. Tres sunt distinctæ hominum ætates, nim. juvenilis, senilis & ætas media. *Quapropter & tribus distinctis partibus hoc in articulo de his acturi sumus.*

PARS PRIMA
Articuli secundi
DE MORIBUS JUVENUM.

1. Duo sunt naturalia morum in juvenibus principia, Temperamentum & Prudentia. *Videtur namq; singularum ætatum proprium*

prium quoddam esse temperamentum, & secundum ætates prudentiam augeri part. 1. lib. 2. dictum est.

2. Docet autem experientia, juvenilem ætatem humido & calido præ cæteris ætatibus abundare: adeoque ad cæteras comparatam sangvineæ complexionis esse; senectutem verò calidi humidique defectu & proinde complexione frigidâ & siccâ laborare. Vnde consequitur, mediæ maturæque ætatis homines etiam mediam & benè mixtam complexionem habere.

3. Sunt ergò juvenes, quod temperamentum eorum concernit, 1. proni ad iracundiam, & ita quidem, ut celeriter & acutè excandescant, mox tamen sedentur. 2. valdè concupiscentes. 3. Excellentiæ appetentes. 4. Verecundi & ad pudorem faciles. 5. confidentes & bonæ spei. 6. paulò liberaliores. 7. Incontinentes in rebus venereis. 8. facetiis, risui, lusibus dediti, convictus sodalitatesque amantes. *Nam hos esse mores eorum qui calido & humido abundant prac. artic. demonstravimus.*

4. Quod prudentiam juvenum concernit, est ea planè imperfecta. *Nam ætas eorundem ejusmodi experientiam non admittit, quæ ad perfectam requiritur prudentiam. Consistit autem prudentia in hisce; 1. ut certus finis sit propositus, ad quem tenditur. 2. ut bona consultatio fiat, quærantur[que] media ad finem ducentia: ad quam conducunt duo; primò scientia universalium seu propositionum practicabilium & deinde habitus sentiendi ea quæ faciunt res se aliter atq[ue] aliter habere: hisce enim non perspectis, nec universalia per scientiam cognita ritè applicari poterunt. Quæ verò faciunt, ut quid aliter atq[ue] aliter eveniat, insunt materiæ circa quam prudens versatur. Materia circa quam prudens versatur sunt res & homines. Rerum contingentiam ut aliter se habeant operatur & fortuna & malitia hominum calliditasq[ue] in simulando posita. Hæc probè perpensa non modò probabunt quod demonstrandum est, prudentiam juvenum planè imperfectam esse, sed & in quibus imperfectio illa consistat manifestum facient. Nam nihil horum perfectè juvenibus inesse sequentia docebunt.*

5. Juvenes certum finem propositum non habent ad quem tendunt, sed mutabiles sunt in horas & inconstantes. *Est namq[ue] juvenilis ætas variis exposita affectibus, cùm propter temperamentum calidum & humidum, quod præ cæteris potens est in excitando appetitu irascibili & concupiscibili, facitq[ue] ut homines celeriter & acutè excandescant, vehementer concupiscant, sed mox iram remittant, mox neglecto hoc aliud concupiscant; quia celeriter à quovis objecto moventur: Tum etiam quia nondum satis firmatâ ratione id quod reverà bonum est ab apparenti*

renti distinguere nequeunt; & ita sectantur bona apparentia, quæ varia sunt, & afficiunt hominem prout ab eo sentiuntur. Nam apparentia bona movent hominem, quatenus sensum afficiunt, gignuntq́; phantasiam: at verum bonum intellectus cognoscit & dijudicat. Hinc juvenis aspiciens alium probè ornatum amari à virginibus, & phantasiam de amore illo, quàm jucundus sit, faciens tendit ad amorem puellarum tanquã ad scopum vitæ suæ; mox videns alium magnifieri ob duella feliciter gesta, & phantasiam sibi faciens de gloriâ, quæ inde paratur, vitam pugillatoriam eligit: nunc videns, hunc vel illum ob eruditionem magnifieri, se accingit ad studia; mox ponente phantasiâ ob oculos suavitatem otii & conversationis cum sodalibus, deserit studia, immemorq́; fit gloriæ & honoris parandi. Ex hisce patet, quænam sint caussæ inconstantiæ & mutabilitatis in juvenibus.

6. In juvenem etiam non cadit facilè scientia rerum practicabilium. *Nam licet juvenes possint universales propositiones prudenti necessarias memoriæ mandare, ut quovis tempore recitare queant; faciunt tamen id plerumq́; sine intellectu: primò enim in universalia non satis penetrare possunt, sed recitant ea quemadmodum pueri versus Empedoclis, ob intellectum adhuc quodammodo cœcum & non satis excultum: deinde occœcat eos appetitus, ut assensum satis firmum præbere universalibus nequeant. Aliter namq́; intellectus practicus aliter theoreticus entia componit dividitq́;: hic liberè, ille præpeditus appetitu. Quâ de caußâ & juvenis aptior est ad scientiam aliquam theoreticam quàm practicam apprehendendam.*

7. Deesse & juveni habitum sentiendi ea quæ faciunt hoc vel illud se aliter habere ætas facit. *Nam longa ad id requiritur experientia, ut quid fortuna quid hominum malitia & simulatio possit perspiciamus.*

8. Hinc ratione defectus prudentiæ colligimus mores juvenum dicimusque eos esse. 1. inconstantes in suis propositis & facilè mutabiles. *Id enim num. 5. satis demonstratum est.* Præ cæteris tamen bonis honesta & jucunda eligere. *Nam utilis nullam habent rationem, velut nondum experti indigentiam. Quare cessat in iisdem provida in pecuniis quærendis cura & in his conservandis parsimonia: liberalioresq́; sunt, alliciente ipsos & temperamento.* 2. Vivere opinione magis & legibus seu præscriptis aliorum quàm propriâ prudentiâ. *Nam qui ipse scientiam non habet opinione & aliorum præscriptis utitur. Ita enim nobiscum comparatum est, ut si ipsi in rerum naturam penetrare nequeamus & verum perspicere, aliorum, quos scire putamus, sententias sectemur.* 3. Esse credulos non suspicaces, & propterea aptos ad decipiendum. *Nam per ætatem nondum satis perspectam habent hominum*

num malitiam & simulationes. Unde operantes secundum ea quæ tantùm apparent, facilè decipi possunt. 4. Esse quodammodo pronos ad misericordiam. *Nam cùm nondum malitiam hominum compertam habeant, concipiunt omnes mala indignè pati: hoc autem præbet principium misericordiæ: sed quia hoc unicum non sufficit ad opera misericordiæ exercenda, nisi cogitemus, & nobis hæc evenire, opera misericordiæ sæpè negligunt; quia ob levitatem ingenii & lasciviam id non meditantur.* 5. Bonam spem habere de quovis fine obtinendo, aureosque sibi montes polliceri. *Nam qui ignorat quid possit fortuna, quidvis putat se feliciter ad finem perducere posse.*

PARS SECUNDA

Articuli secundi.

De MORIBVS SENVM.

1. Senum mores contrarii sunt moribus juvenum. *Sunt namq; & temperamento & ætate contrarii: est enim senum temperamentum frigidum & siccum ei, quod calidum humidumq; est, contrariè oppositum. Ratione autem ætatis contrarii sunt, quia senes multos annos, juvenes paucos numerant, hi habent ætatem accrescentem illi descrescentem. Unde senes meditantur magis præterita, juvenes magis futura.*

2. Prudentia senum maxima esset, ob summam experientiam, nisi temperamentum eorum crearet mores prudentiam corrumpentes. *Nam quemadmodum virtus nulla est sine prudentiâ, ita nec prudentia potest esse sine virtute & moribus. Unde fit, ut moribus corruptis corrumpatur & eadem: Sed cùm prudentia semel acquisita videatur non facilè amitti posse; considerandum est, quo pacto in senibus id accidat.*

3. Temperamentum in senibus frigidum & siccum facit, ut sint 1. depressi in vitâ & pusillamini. 2. meticulosi. 3. parci & tenaces. Ad quæ in ipsis corrigenda nulla prudentia sufficere videtur. *Nam sentientes quotidiè destructiones virium & spirituum, in quibus robur consistit, similes sunt ægrotis, pusillanimiq; & queruli existunt. Uti enim fortissima animalium demittunt animum animadvertentia sibi robur decedere: ita & natura trahit homines ad idem faciendum decedentibus spiritibus, frustrà contranitente rectâ ratione.* Pusillanimitas facit ut queruli sint. *Nam fortes qui sunt parvifaciunt mala non magna, magnis quærunt remedia: at pusillanimi quasi non valentes sibi consulere ad querelas confugiunt.* Metum in iisdem quoque non minuit ipsorum longa experientia, sed propemodum auget. *Dum enim refrigerans temperamentum excitat metum, experientia longa caussam metuendi confirmat proferendo exempla, quàm multi inopinatis casibus submersi*

mersi fuerint; quoties contigerit, ut, dum longè periculum abesse existimaverint, jam vertici imminuerit. Hæc & talia efficiunt, ut senes omnia etiam tutissima circumspiciant. Nec parcam & tenacem ipsorum vitam improbat, sed approbat longa illa, quam habent, experientia. *Hæc namq; docuit ipsos, quàm difficilis sit acquisitio facilis amissio bonorum, exemplis partim propriis, partim aliorum in egestatem lapsorum. Hæc est caussa, quare non magna & gloriosa nec jucunda, sed utilia & ad vitam pertinentia persequantur.*

4. Quoad reliqua prudentiæ requisita ipsis nihil deesse potest. *Nam si dederint philosophiæ operam, adepti erunt perfectissimam scientiam, ob ætatem perfectissimam. Aut si hoc non fecerint:* non tamen ducentur ad quid temerè asserendum, sed omnibus adjicient limitationem dicentque fortè, fortasse ita esse. *Nam qui in multis deprehendunt se errasse, non fáciles & proni sunt ad temerè asserendum.*

5. Circa ea quæ faciunt aliter atque aliter res se habere etiam plus quàm decet solliciti sunt senes. *Nam cùm sæpissimè decepti sint, nemini fidem tribuunt & omnia in malam partem interpretantur, pleniq; suspicionum sunt.* Unde fit, ut nec multum ament nec multum oderint. *Nam licet frigus magis ad odium quàm amorem eos moveat: ita tamen odio habent tanquam amaturi, & ita amant tanquam odio habituri. Nam increduli sunt & suspicaces nec amicis nec delatoribus multum fidei tribuentes.*

6. Porrò ad mores senum spectat, ut quùm tædio vitæ duci debeant ob decrementum virium, vivere quàm maximè cupiant. *Dum enim vitam fugientem intuentur, redduntur quasi vitæ indigentes. Quâ autem re indigemus, eam vehementer cupimus.*

7. Ad docendum etiam pronos senes videmus, quemadmodum & ad præscribendum. *Nam docere & præscribere est sentire & percipere se multa didicisse. Hoc autem jucundum est. Hinc videmus senes eos, qui non eruditi sunt, in suorum annorum rerumq; gestarum serie narrandâ totos dies consumere, auditoresq; patientissimos sæpènumerò defatigatos reddere.*

PARS TERTIA
Articuli secundi.
DE
MORIBUS EORUM QUI SUNT MEDIÆ ÆTATIS.

1. Qui mediæ ætatis sunt habent omnia commoda conjunctim quæ senes & juvenes sibi distribuerunt, & moderata ea quæ in iisdem excedunt & deficiunt. *Nam hisce inest moderatum temperamentum, & cum hoc conjuncta quædam haud levis experientia.* Temperatus

ratus calor facit 1. ut non nimis confidant, nec nimis metuant; adeoque destituantur eo quod in juvenibus & senibus reprehenditur. 2. ut nec parcè & tenuiter nec luxuriosè vivant. 3. ut nec excandescant nimium nec remissum aliquod suscipiant odium; sed irascantur quibus & quomodo oportet. 4. ut fortitudinem cum temperantiâ,&temperantiam cum fortitudine conjunctas habeant.

2. Inest porrò hominibus mediæ ætatis, ut nec creduli nimis sint, nec tamen & nemini credant, sed potius ex veritate magis judicent. *Credulitatis enim caussa in juvenibus est defectus experientiæ; suspicionum in senibus longissima experientia cum timiditate conjuncta. Cumq; Viri habeant experientiam cum fortitudine conjunctam: non impediuntur ab affectu vel vitio in veritatem inquirendam.*

3. Ducuntur & medii bono utili magis quàm jucundo, ita tamen ut nec negligant honestum. *Nam experti necessitatum quarundam moventur quidem ad quærenda utilia, ita tamen ut calore, quem adhuc habent excitentur ad non negligenda præclara & gloriosa.*

ARTIC. VI.

DE

MORIBUS MULIERUM.

1. Mores mulierum à moribus virorum differunt propter temperamentum & imbecillitatem, quâ hic sexus laborat. *Nam si mulieres conferas cum masculis, deprehendes temperamentum paulò frigidius.*

2. Sunt autem mulieres meticulosæ. *Nam frigidius temperamentum timiditatis caussa est: ob hoc enim phlegmatici & melancholici censentur cæteris timidiores.*

3 Student parsimoniæ & avaræ existunt. *Nam cùm sint meticulosæ, tum & paupertatem quammaximè timent.*

4. Minus quoque prudentes existunt: *similes namq; sunt phlegmaticis, quibus sensus insunt parum mobiles. Hinc licet parcæ sint, patiuntur tamen in contractibus se circumveniri. Quod ipsum occasionem dedit SCto Velleiano.*

5. Mobiles quoque sunt & inconstantes. *Nam tantum prudentiæ non habent, ut certum aliquod bonum sibi proponere & actiones eò dirigere valeant.*

6. Nec perfectas, quæ cum molestiis conjunctæ sunt, virtutes acquirere valent. *Nam ob suam imbecillitatem & timiditatem impares sunt rebus magnis suscipiendis.*

7. Avidæ tamen dominii & potestatis existunt. *Nam quo magis quis per naturã bono aliquo destituitur, eò magis & vehementius appetit;*

tit; *præsertim si licentia occupandi illud detur, juxta illud: nitimur in vetitum.*

8. Nuptæ quæ sunt trahunt maritos suos, à quibus amantur, in similia vitia. *Nam experientia testatur, mulierum suasionibus sæpè fortissimos in formidinem tractos fuisse.*

9. Pandunt etiam secreta domûs; *quia præterquam quod imprudentiâ laborent etiam loquaces existunt.*

MEMBR. II.
DE COGNOSCENDIS MORIBUS, QVOS HOMINES ADSVEFACTIONE SIBI PARARUNT.

1. *Signa, ex quibus mores hominum, quos adsuefactione sibi pararunt, cognoscimus, ita distribuemus; ut primò dicamus de moribus in quibuslibet hominibus cognoscendis, deinde de iis qui insunt singulis vitæ generibus.*

ARTIC. I.
DE INDICANTIBUS MORES HOMINUM QVALIBET IN CIVITATE.

1. Indicantia mores hominum ad uefactione paratos ita possumus tradere ut sc. doceamus, quibus vitiosi à virtuosis dignoscendi sint, & deinde ex quibus signis singulæ virtutes singulaque vitia sint cognoscenda.

2. Virtuosos à vitiosis distingvit conscientia. *Nam quemadmodum vitiosos mala; ita virtuosos bona comitatur conscientia. Indicia itaq; malæ conscientiæ sunt quoq; indicia vitiositatis. arguunt autem malam conscientiam tristitia, angor, crebra locorum mutatio, hominum conspectum fugere & solitariam vitam eligere.*

3. Vitiosorum alii emendabiles alii inemendabiles sunt. Inemendabiles indicat impudentia. *Nam emendationis remedium est pudor; qui ubi nullus est inemendabilem significat.*

4. Virtutes & vitia in specie indicant 1. Educatio. 2. operatio. 3. Virtutum vitiorumque connexio. 4. conversatio.

5. Circa educationem considerari debent patria & parentes; Circa patriam, quâ in formâ Reipubl. quis sit educatus. *Nam educati in statu ad democratiam inclinante sunt homines summâ libertate semper utentes: finis enim democraticorum est libertas. Educati in statu tyrannico sunt adulatores, serviles, humiles & nullo ex honesto spem habentes; hominibus ingenuis indigna facientes, timidi & in perpetuo pavore, omnem splendorem & magnitudinem famæ fugientes, nihil liberè loquen-*

loquentes. His autem propemodum similes sunt in statu oligarchico educati.

6. Parentum mores plerumque liberi imitantur. *Nam virtutes & vitia naturalia plerumq; à parentibus tanquam bona & mala hereditaria liberi habent. Hinc illud Horatii lib.* 4. *od.* 4. fortes creantur fortibus & bonis. *&c. His autem virtutum vitiorumq; seminariis accedit educatio: ita enim pleriq; parentes educant liberos, ut suis in moribus eosdem imbuant.*

7. Singularum virtutum ut & vitiorum sunt propriæ operationes, quas probè inspicere decet, si judicium de cujusque moribus facere velis. *Nam cùm vitia & virtutes sint habitus firmiter inhærentes, ex unicâ operatione, quæ fit cum consilio & ex proposito, statim tota hominis vita colligi potest.*

8. Tertiò etiam indicium morum præbet connexio & cohærentia virtutum & vitiorum. *Nam vitium unum, quod perfectè irradicatum inhæret, secum trahit alia, v.g. luxuria prodigalitatem, & hæc avaritiam. Intemperantes enim erogant pecuniam, & quando prodigè amiserunt tendentes porrò ad luxuriam avari fiunt.*

9. Quartò indicat etiam cujusque mores conversatio. *Nam noscitur ex socio qui non cognoscitur ex se.*

ARTIC. II.

DE MORIBUS QVOS HOMINES HABENT RATIONE GENERIS VITÆ QVOD COLUNT.

1. Homines alii sunt honestiores alii plebeji. Honestiorum mores cognoscuntur ex iis, quæ singulas hominum virtutes indicant. Cognoscuntur autem hæ ex operationibus, quæ secundum has fiunt. *De quâ re num.* 7. *præced. artic. dictum est. Plebejorum ergò hominum mores considerandi restant. Voco autem plebejos seu vulgus hominum qui ad virtutes & prudentiam educati non sunt, sed hoc tantùm agunt, ut vivant & ad vitam sufficientia habeant.*

2. Vulgus itaque hominum est 1. superstitiosum. *Nam de rebus divinis & cultu nihil judicare potest. Quâ de caussâ sæpè ducitur ad ludicra, queis putat, se Deo gratum exhibere officium, osculando ossa sanctorum, vel etiam numos, quibus ossa vel imagines sanctorum tacta sunt.*

3. Secundò novis movetur & percellitur. *Nam rerum caussas ignorans si quid novi in cœlo videat, trepidat, concurrit, rogitat quid sit, quid portendat: & ita nova & inania admiratur.*

4. Tertiò præsentibus studet, futura non cogitat. *Nam cogitare & prævidere futura prudentium est: at vulgus prudentiâ destituitur.*

5. Quartò. Est & instabile. *Nam ubi non est animus virtuti adsuefactus, ibi nec constantia ulla esse potest. Quoquo vorsum ergò rapitur vulgus.*

6. Est etiam 5. ad omnia nova, quæ jucunda vel utilia videntur, lætum. *Nam futura & secutura perpendere nequit: sed tunc tandem se errasse animadvertit, quando aliter res cadunt, quàm putabat.*

7. Nec etiam 6. quicquam modicè appetit. *Nam nullâ ratione appetitum regere valet. Hinc metu perculsum extremè metuit, extra metum positum etiam terret.*

8. Septimo. Mores non nisi domesticos amat, incognitos odit. *Nam de nullâ re judicare valens amplectitur tantùm ea, quibus est adsuetum; incognita pro vitiis habet.*

9. Octavò. Nihil facilè nisi per parabolas addiscere potest. *Sunt enim parabolæ & fabulæ adminiculum imbecillitatis. Docet nos hoc plebs Romana fabulâ Menenii Agrippæ in urbem reducta.*

10. Eorum qui vulgo annumerantur sunt mercatores, opifices, rustici. In specie ergò mores mercatorum in hoc positi sunt, ut quicquid faciunt lucri caussâ faciant. *Nam finis horum cujus gratiâ operantur in divitiis consistit.*

11. Opifices & mercenarii extra curam & solicitudinem magis quàm mercatores vivunt. *Nam singulis diebus quod habeant acquirere possunt.*

12. Ad rusticorum mores pertinet, de aliis rebus sollicitum non esse. *Semper enim habent quod agant quod meditentur.* Quapròpter solent esse simplices non seditiosi sed quietam vitam amantes.

13. Dividi porrò possunt homines ratione vitæ generis in paganos & milites. Est autem proprium militum, quòd sint gloriosi. *Id quod docere voluit Plautus in suâ comœdiâ de milite glorioso. Nam ex rebus fortiter gestis lucrum & honores quærunt: quapropter eas exponunt venales quemadmodum medici circumforanei sua unguenta.*

14. Possunt etiam distingvi homines in aulicos & politos & in eos qui domesticam semper colunt vitam. Mores malorum aulicorum Tacitus ita breviter exprimit, quòd sint superioribus insidiosi, æqualibus difficiles, inferioribus arrogantes.

MEMBR. III.

DE MORIBUS EX FORTUNA.

1. Fortuna utraque parit tria hominum genera; prospera, nobi-

nobiles, divites, potentes; adversa, plebejos, pauperes, impotentes. *De his ergò tribus articulis tractaturi sumus.*

ARTIC. I.

DE MORIBUS NOBILIUM ET QVI HISCE OPPONUNTUR PLEBEJORVM.

1. Nobilitas dignitas quædam est, quam majorum virtus tribuit, & per consequens bonum tale, quod semel fortunâ negatum non datur, nisi ex fictione ejus, penes quem jura Majestatis sunt.

2. Mores nobilium potissimum in his consistunt. 1. quòd concipiant, se habere bonum honoratius, quàm cæteri homines & ad gloriandum magis idoneum. *Nam antiqua & longè remota fabulis aucta semper censentur honoratiora, quàm præsentia, licet fortasse hæc majoris facienda sint: nobilitas autem dignitas quædam est à longè remotâ & antiquâ virtute petita, quam hodierna secula, velut sequiora capere non posse videntur.*

3. Hinc fit 2. quòd reliquos præ se contemnant. *Nam qui suam dignitatem positam concipiunt in bono, quod alii assequi nequeunt, cæteros præ se contemnunt. Vident enim cum Nicodemo neminem ex plebejâ natum in uterum nobilis fœminæ intrare & denuò nasci posse.*

4. Tertio, quòd aut stomachentur aut invideant, si deprehendant alios ad eandem dignitatem aspirare. *Nam stomachatio affectus est, quem gignit opinio, alium bono, quod adeptus est, indignum esse. Concipiunt autem nobiles propterea cæteros indignos nobilitate, quod illorum bonum sit recens, nec cum majorum suorum virtutibus quibus dignitatem istam acquisiverunt comparandum.*

5. Sunt verò nobiles distingvendi: alii enim sunt generosi, alii degeneres. Generosi sunt, qui non deficiunt à virtutibus suorum majorum. Degeneres, qui à majorum moribus deflectunt. *Est enim generatio hominum velut proventus agrorum: neq; enim bonus ager semper fert fructus bonos, nec ex seminibus bonis semper similes fructus nascuntur: multa quippe in naturâ rerum sunt accidentia, quæ pariunt errores. Est quidem naturæ conveniens, ut fortes creentur ex fortibus & bonis: at quia tria concurrunt ad generationem hominis mas, fœmina, astra; creberrimè contingit error. Quid enim possit influentia astrorum, quid phantasia fœminæ circa generationem hominum, physicis notum est.*

6. Mores hactenus enarrati magis degeneribus quàm generosis nobilibus insunt. *Nam generosi qui sunt tanquam reverà virtuosi magis seipsos ex suis quàm alienis virtutibus æstimant; & proinde cæteros*

virtuosos, etiamsi ex plebejis nati sint, non contemnunt, nec talia, qualia cæteri nil boni proprii habentes fingunt.

7. Tendunt quoque generosi qui sunt ad altiora, studentq; suorum majorum virtutes superare. *Nam ita comparatum est, ut honorati semper altiora cupiant, nec persequi omittant quæ sese consequi posse concipiunt.*

8. *Plebeji ita nominati quatenus nobilibus contradistinguuntur, vel honestiores sunt ultra vulgus sese erigentes, quorum mores consistunt in virtutibus; qui autem in numero plebejorum manent, nec sese erigunt, de his præced. membr. artic. 2. dictum jam est.*

ARTIC. II.

DE MORIBUS DIVITUM ET PAUPERUM.

1. Dives est, qui quando opus est, pecuniam in promptu habet. Est autem pecunia res, quâ bona omnia, quæ in commutationem cadunt, æstimantur.

2. Divites concipiunt, se omnia bona habere. *Nam qui habet id quod cuncta æstimat, cuncta habendi potestate gaudere videtur.* Unde felicitas divitum quædam demens felicitas est: *Dum enim cuncta bona se habere putant, omnibus destituuntur quibus vera felicitas humana paratur.*

3. Fiunt ergò superbi & arrogantes. *Nam qui concipit, se habere omnia bona elatus & superbus est: nascitur enim in hominibus superbia, dum inanes conceptus faciunt, se habere bona aut multa aut magna aut admiranda. Divites autem se cuncta bona in suâ manu habere concipiunt.*

4. Contemnunt reliquos. *Nam superborum proprium est, alios contemnere. Contemptus autem in hoc consistit, quòd putent se omnia bona, reliquos nihil habere.*

5. Sunt & delicati. *Omnibus namq; hominibus jucundum est suam ostentare felicitatem: dum enim hoc faciunt, percipiunt, se felices, & hæc felicitatis perceptio jucunditas quædam est. Cùm verò felicitas divitum consistat in hoc, quòd putent, se omnia bona habere: ostentatur ea hoc modo, si delectus fiat bonorum, & in quo vel minimum desiderari possit, removeatur ab usu. Hoc namq; pacto ostentatur, nihil boni deesse. Qui enim pauca bona habent arripiunt quodvis & quocunq; modo ad usum accommodatum. Quapropter delicati sunt divites selectum in bonis, quibus abundant, facientes & levem ob caussam hoc vel illud ab usu removentes.*

6. Magis tamen contumeliosi quàm malitiosi sunt. *Nam qui alios lædunt vel lucri vel inanis gloriæ vel voluptatis causâ hoc faciunt.*

unt. Jam qui concipiunt, se omnia bona habere, neminem lucri caussa lædunt. Ergò vel inanis gloriæ vel voluptatis gratiâ faciunt. Hi autem potius contumeliosi quàm malitiosi sunt.

7. *Non obstat nostris demonstrationibus, quod multi reperiantur divites homines abjecti animi & sordidi. Nam definivimus divitem, eum, qui quando opus est pecuniam in promptu habet. At hæc definitio hominibus avaris & sordidis applicari nequit. Hi enim quò plura habent eò pluribus indigent; magisq; pauperes quàm divites sunt: animo quippe semper pauper est, qui semper eget. Quemadmodum & satis dives est, qui nullâ re eget.*

8. Sunt autem divites duorum generum: alii namque recentes & à seipsis partas possident divitias, alii eas à majoribus habent. Qui recentes possident divitias deterioris sunt conditionis. *Nam præterquam quòd invidiam patiantur ab aliis, odium etiam gravius sibi pariunt, dum ex imperitiâ status in quem translati sunt ineptè superbiunt, singula affectatè facientes, quæ alii quasi naturâ & sine affectatione. Unde & stoliditatem incurrunt.*

9. Pauperum mores divitum moribus contrarii sunt. Pauperes autem definio eos, qui indigent pecuniâ. *Nam aliud est pecuniâ destitui, aliud indigere. Vir namq; bonus nunquam pauper est, licet destituatur bonis fortunæ: vivit enim quasi non indigeat, præsentibus contentus. Sunt ergò mores pauperum contrarii moribus divitum; quia indigere pecuniâ & eam semper in promptu habere velut contraria etiam mores contrarios gignunt.*

10. Pauperum mores hi sunt. 1. quòd opinentur, se divitum injuriis expositos esse. *Nam qui sentiunt se destitui eo, quo reliqua æstimantur bona, nullum videntur sibi bonum parare posse, & nec quidem securitatem adversus lædentes: hæc enim & ipsa bonum est, quod in corruptis Rebuspubl. venale existit.*

11. Hinc fit quòd abjecti animi sint. *Nam omnium injuriis expositi pusillanimi sunt, nec quicquam magnum cogitare possunt.*

12. Nulli divitum tribuunt fidem, nec facilè contrahunt cum iisdem. *Nam quorum injuriis quis putat se expositum esse, ei fidem non tribuit: sed commutaturos cum Euclione ita alloquitur:*

Pactum non pactum est, non pactum pactum est, quod vobis lubet.

13. Oderunt quoque divites. *Nam à quibus metuimus injurias, hos odimus.*

14. In lædendo malitiosi sunt. *Nam pauperes lædunt lucri captandi gratiâ; & præterea calliditatem adhibent; quia aliâ ratione impunè peccare nequeunt. Lædere autem callidè lucri gratiâ est malitiosum esse.*

ARTIC.

ARTIC. III.

DE MORIBUS POTENTUM, FORTUNATORUMQUE ET IMPOTENTUM.

1. Ii, quibus fortuna assistit potentiamque tribuit, quodammodo eosdem cum divitibus & quodammodo etiam diversos ab iisdem mores habent. *Nam* 1. præ divitibus colunt pietatem. *A Deo namq; videntur habere quod habent. Nam quod prospera fortuna concedit, etiam ethnici divinitùs datum crediderunt. Qui autem pietatem colunt minus vitiosi sunt negligentibus eandem. Sunt etiam* 2. potentes quotidiè occupati. *Nam nulla potentia diu sine adhibito labore & industriâ conservari potest: coguntur enim potentes cogitare de iis, quæ ad potentiam pertinent. Sed numos multos habentes magis in otio, quod vitia dat, vivere possunt.* 3. sunt divitibus fortiores. *Nam opera, quæ propter potentiam ipsis facienda sunt, viriliores eos reddunt. Et ita fermè meliores divitibus sunt.*

2. Magnanimi magis quàm divites sunt. *Nam divinum quiddam concipiunt se possidere bonum: & quia propter suum bonum clari dignitate existunt, molliter magis & eleganter graves sunt. Magis etiam hos quàm divites elatus decet animus: quia in rebus ad felicitatem humanam pertinentibus quotidiè sunt occupati. Ergò magnanimis similiores quàm divites sunt.*

3. Contrà impotentes & infortunati ignavi & abjecti animi sunt. *Nam qui nihil potentiæ habent nihil magni aggredi student, de paucis cogitant, nec sedulitatem & diligentiam adhibent. Frustrà namq; omnia esse putant quæ moliuntur.*

4. Sunt & cauti & circumspecti. *In multis enim à fortunâ elusi omnia metuunt, nihilq; satis tutum esse existimant.*

MEMBR. IV.

DE AMICITIA JUVENUM CUM ÆTATE MAJORIBUS.

1. *Cùm sæpius dictum sit, tria bonorum amabilium genera esse honestum nim. utile & jucundum; præcipuum autem amabilium esse honestum: sequetur quemlibet suâ sibi propriâ virtute præcipuè amabilem esse. Dicendum itaq; est de virtute juvenum, quomodo hac se amabiles reddant.*

2. Virtutem perfectam juvenes non habent, sed perficiendam. *Nam nimiis præpediti cupiditatibus rationem audire non semper possunt: præsertim cùm nec prudentiæ tantum habeant, quantum regendis affectibus & actionibus sufficit. Unde in præcedd. demonstravimus, juvenes*

nes naturâ duci ad vivendum secundum opinionem, i. e. præscripta & monita aliorum, donec ipsi debitam consequantur prudentiam.

3. *Juvenum virtus consistit* 1. in hoc ut habeant animum emendandi errata. *Nam cùm homines non statim perfecti existere possint, prima quædam virtus & quasi via ad virtutem, seu potentia, quæ in actum deduci incipit, est animus constans emendandi errata. Hujus signum est*, peccata agnoscere & scire, aut scire desiderare. *Nam qui negligit inquirere in peccata sua, nec curam emendationis habere videtur. Scire autem & agnoscere errata parit pudorem seu verecundiam.* Hinc propria juvenum virtus est verecundia & pudor. *Aliud quoq; signum animi emendationem desiderantis est* subducere seductoribus animum tenerem & recti parum tenacem. *Nam qui non fugit irritamenta malorum, nec firmam intentionem mala emendandi & fugiendi habet. Præterea si hoc negligitur, etiam cessat signum prius & modò memoratum. Nam juvenis non fugiens se ductores signum edit, se nondum agnoscere suos defectus & nescire quàm facilè flecti juvenilis animus ad quoscunq; perversos mores possit. Hoc autem indicat animum emendandi nondum adesse.*

4. Secundum, in quo juvenum virtus consistit, est, hoc agere, ut se meliores quotidiè faciant. *Nam cùm virtus perfecta res ardua sit & non sine laboribus & curis paretur: convenit curas debitas & labores ei parandæ impendere. Signa autem ejusmodi curæ sunt* 1. ductorem desiderare, quem quotidiè imitari quis possit. *Nam quemadmodum imitando artifices peritiores artis magisq; exercitati reddimur; ita quotidiè imitantes honestos & perfectè virtuosos meliores evadimus. Qui autem nullam curam habent ducum sibi sapere, nec agnoscere errata, nec animum sese perficiendi habere videntur.* 2. Nihil differre in diem, ex quo bonus evadere possis. *Nam differens bona agenda non videtur seriò ad suam tendere perfectionem.*

5. Ex hisce discimus, juvenem virtutem sibi propriam ostentare, eâque se amabilem reddere, dum agnoscendo errata pudore suffunditur, seductores evitat; ductorem vitæ bonum desiderat, ipsius monita sequitur, actiones imitatur, nihilque boni quod agendum habet differt. *Hæc namq; indicant animum ad perfectam virtutem tendendi, in quo virtus juvenum propria posita est.*

6. Hanc suam virtutem exercentes probè juvenes etiam se jucundos ætate majoribus exhibebunt. *Nam dum sapientes & prudentes imitantur eosq; velut duces vitæ sequuntur, exhibent se se opera eorundem. Quilibet autem bonus opus suum bonum amat quam maximè, dum ex eo jucunditate afficitur, sentiens se ritè functum esse munere suo*

In hoc namq; voluptatem positam esse, superius diximus.

7. *Et quia juvenes à senibus emendantur, corriguntur & ad perfectionem perducuntur: quâ in re senes ipsis maximè utiles sunt.* Hinc decet juvenes qui integras vires habent & corporis labores sustinere possunt venando, bellando &c. acquirere senibus, quò otiari & à laboribus corporis quiescere, sapientiæque studia, quibus juvenibus prosunt, excolere possint.

8. *Sed quia sapientia & prudentia, quam à senioribus & ætate provectioribus consequuntur, nullo bono externo æstimari potest, id quod in amicitiâ inæquali fieri suprà diximus, observare juvenes debent:* nim. ut cultu & honore compensare studeant id quod remunerare nequeunt. Cultus hic eorum in signis consistit, quibus ostendunt se inferiores. Unde oriuntur officia, quæ juvenes conversando cum senibus iisdem exhibere debent.

9. Decet ergò juvenes in senum præsentiâ præcipitem lingvam frenare & paratos magis ad audiendum quàm loquendum esse. *Eo enim ipso velut signo ostendunt, se exhibere quod naturaliter debent, & agnoscere se inferiores.*

10. Decet quoque juvenes senibus consurgere; *quem morem in veteribus Romanis collaudat his versibus poëta:*

Credebant hoc grande nefas & morte piandum
Si juvenis vetulo non assurrexerit, & si
Barbato cuicunq; puer. &c.

Nam honor & cultus, qui superioribus exhibetur, semper in signo aliquo convenienti positus esse debet. Est autem hoc signum tale; quia indicat seniori deberi otium & quietem, juveni laborem adhibendum in gratiam senioris ut quiescat & tranquillo corpore sit, dum intellectu operatur in gratiam juvenis.

11. Conversatio quoque juvenum cum senibus verecunda esse debet, non nimis libera. *Hoc enim velut signo indicant, se agnoscere imbecillitatem suam in errando, & non liberè sed cum verecundiâ conversando studere omnia ita agere, ne senibus judicare valentibus quicquam displiceat.*

12. Et quia mores juvenum contrarii sunt senum moribus, conveniens est, juvenes de suis remittere, & se senibus accommodare. *Nam remittere de suis moribus signum est, se agnoscere alterum superiorem & habere quid quod corrigendum est.*

13. Est & juvenum æquo animo tolerare molestas senum morosorum & querulorum mores, & præ se ferre, nullam se ex iis molestiam sentire. *Signum enim hoc est, se maximi facere sapientiam & monita, quæ ab iis speranda habent.*

14. *Ex his patet, juvenum cum ætate profectioribus amicitiam naturaliter coincidere cum eâ, quæ inter parentes seu subditos & imperantes, discentes & docentes est.*

MEMBR. V.
DE AMICITIA SENUM CUM HOMINIBUS CÆTERARUM ÆTATUM.

1. Senum mores non admittunt, ut cum juvenibus plurimum converſentur. *Sunt namq; planè contrarii, nec videntur ita remitti posse ut conveniant.*

2. Videntur quoque moribus amabiles non esse posse senes. *Sunt namq; moribus ejusmodi præditi, qui colendæ amicitiæ cum hominibus non congruunt. Quicquid etiam in ipsis virtutum moralium reliquum est parcitate & tenacitate, nimiâ timiditate, incredulitate, & suspicaci animo corrumpitur.*

3. *Quid ergò est, quo senes amabiles redduntur reliquarum ætatum hominibus?* Sapientia. *Nam hæc nullo temperamento mutari & corrumpi potest; & præterea senum propria virtus est, utpote qui longissimâ experientiâ ad eam se præparare potuerunt, & ob dejectionem virium, defectumq; spirituum ad labores inepti naturâ ipsâ in otium conjiciuntur. Sapientiæ ergò studium otium desiderans decet senes quos natura, velut ad hoc præ cæteris aptos, otiari voluit. Ex his ergò patet, sapientiam esse illam virtutem senum propriam, quam colendo se amabiles reliquarum ætatum hominibus reddere possunt.* Debent ergò senes si quà volunt esse amabiles 1. se promptos ad docendum exhibere, & non modò unum vel alterum id petentem docere, sed de rebus divinis & abstrusis, aliisque in omni vitâ salutaribus præclara opera conscribere. *Sic namq; sese non modò cunctis in civitate viventibus, sed & omni posteritati maximè venerandos reddunt. Fiunt quoq; admirabiles dum quasi nihil agendo agunt ea, quæ maximi momenti sunt. Quin videntur proximè ad Deum accedere, si pietatem colunt & vitam ejusmodi, in quâ positi contemnunt mortalia, nec curant quæ eminent, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur, quibusq; incertâ sorte inæqualitas inest.* 2. graviter & nervosè de omnibus loqui, præsertim iis, quæ instructioni vitæ inserviunt. *Hoc enim signum sapientis est.* 3. Corrigere homines sicubi in veritate errant. *Hoc enim proprium sapientis esse indicant sophistæ, qui student corrigere & reprehendere alios; quò sapientes appareant.*

4. Vita speculativa etiam propterea sapientibus conducit, si amabiles esse velint; *quòd hæc vita angustum quid requirat quò tra-*

duci possit, nec robur, spiritus, animum desideret: ut ita, quæ senem odiosum reddere possunt, tenacitas, timiditas, suspicax animus supprimantur nec in actionibus ejus compareant.

MEMBR. VI.

De AMICITIA HOMINUM MEDIÆ ÆTATIS CUM SENIBUS ET JUVENIBUS.

1. *Videtur media hominum ætas inter senilem & juvenilem naturâ interjecta, ut eas velut contrarias conjungat media interposita, non aliter ac elementa contraria aqua nimirum & ignis interjecto medio, aëre nim. combinantur. Congruit enim aër cum aquâ in humido, cum igni in calido, & ita ignem cum aquâ connectit. Quemadmodum & ita aqua terram & aërem*

Ignis ---- siccus calidus,
Aër ---- ---- calidus humidus,
Aqua ---- ----- ----- humida frigida,
Terra ---- ---- ----- ----- --- frigida sicca.

2. *Hoc ergò fermè modo secundum suas qualitates, mores nimirum, tres ætates hominum considerantes, quibus omnis perfecta societas humana seu civitas constat, ostendemus, qualis sit per amicitiam totius civitatis connexio naturalis. Nam pueros ab hac concatenatâ serie excludimus, utpote publicam amicitiam colere non valentes, sed potentiâ tantùm cives existentes & ad hoc præparandi, quò cives aliquando fiant.*

3. Viri ergò i. e, mediæ seu maturæ ætatis homines, congruunt cùm senibus dum non confidunt ubi metuendum est, non luxuriosè vel prodigaliter, sed temperanter vivunt, non excandescunt nimium, non omnibus credunt, quodammodo & bono utili ducuntur: Cùm juvenibus autem congruunt, dum quæ non metuenda sunt non metuunt, sed fortes existunt, nec parcè & tenuiter vivunt, nec remissum aliquod suscipiunt odium nec omnibus fidem respuunt, bonum honestum colunt & gloriæ studio trahuntur.

4. Universalis ergò & inter homines omnium ætatum firmissimè subsistens in societate civili orietur amicitia: si universales propositiones petantur à senibus velut sapientibus; à viris applicentur singularibus, habitâ ratione quando aliter vel aliter se habeant, & ita præscribatur quid facto opus sit; juvenes verò consilia virorum audiant, & ipsorum virtutes imitentur. *Ita namq; quælibet ætas secundum virtutem sibi propriam erit amabilis; ætas senilis & media suis perfectis virtutibus, illa sapientiâ, hæc moribus & honestate; ætas verò juvenilis id quod imperfectum est in moribus perficiendo.*

MEMBR.

MEMBR. VII.

DE AMICITIA QVÆ PRUDENTIBUS ET SAPIENTIBUS CUM VULGO INTERCEDIT.

1. Inter prudentes sapientesque & vulgus videtur similis intercedere amicitia cum eâ, quæ est inter dominum & servum. *Nam vulgus hominum non potest placere & amabile prudentibus sapientibusq; reddi, nisi quatenus suo corpore utilitatem quandam præbet, & instrumenti cujusdam vicem sustinet.* Vulgus enim id vocamus quod nullam curam prudentiæ & virtutum habet. Vnde etiam fit, quòd amicitia hæc admodum exigua sit. *Suprà namq; demonstravimus, amicitiam domini cum servo fermè nullam esse.*

2. Præclaræ & pulchræ prudentum operationes reddunt nonunquam eosdem vulgo amabiles, sed admodum debiliter. *Est namq; ea vis probitatis, ut eam homines nonnunquam in hostibus suis amare cogantur. Hinc & vulgus, quod nullam curam virtutum alias habet, delectatur rebus præclaris & pulchrè gestis, non tamen eo modo quo is, qui virtuosus est. Nam dum sentit incommoda à malis hominibus, virtuosos discit magnifacere: quemadmodum mediantibus præviis dissonantiis discit magnifacere harmoniam. Sed ut aliter harmoniâ afficitur musicus, qui de eâdem judicare valet; ita aliter virtuosus cernens in alio virtuosas actiones. Hæc caussa est, quare musica olim tantâ vehementiâ traxerit auditores, ut nonnunquam in enthusiasmum conjicerentur: hodiè verò parum virium in movendis hominibus habere videatur. Quotusquisq; enim est qui de harmoniâ judicium facere possit? Scil. latet nos scientia musica, nec, cùm deperdita sit, nostra pigritia eam unquam in lucem reducet.*

3. Vt verò vulgus observet virtutes prudentis & honesti viri, decet eum tales exercere virtutes quæ communiter utiles sunt. *Nam vulgus utilitate ducitur ad observanda ea quæ honesta sunt: omnia namq; ex utilitate æstimat. ita v. g. quia vulgus superstitiosum est; amabilis redditur fortem se exhibens in superstitione horum propugnandâ. Par ratio est, si quis fortiter pugnet pro vulgi libertate, si hanc amet, vel ejusdem commerciis per terram aut mare tractandis. Amor namq; superstitiosi cultûs, libertatis, utilitatis &c. ducet illud ad observandas & colendas viri fortis pulchras & præclaras actiones.*

4. Ita tamen vir prudens & virtuosus pulchram suam colere debet vitam, ne videatur vitæ vulgi contraria, si amabilis existere vulgo velit. *Nam contrarius qui apparet molestus est & in odio. Sed quomodo id obtinebitur, cùm vitia virtutibus sint contraria? Respondet Seneca: intus sint dissimilia, frons vulgo conveniat. i. e. si videris quem ex numero*

numero vulgi vitiosum & tuæ virtuti, quam exerces, contrarium, quiesce parumper. Ad quid enim prodest coram tali homine præclaras operationes edere, qui nec eas attendet & propterea te fugiet? Ferendi sunt defectus humani tentanda correctio, si peccant quos corrigere tuâ in potestate est. Signa virtutum ita edenda sunt, prout hæc vulgus capere potest. *Si ex lyrâ rusticus musicum æstimat, lyrâ te canere decet, quò musicus ab eodem habearis. Si vulgus ex longis capillis homines liberalis ingenii æstimat, noli eosdem evellere, radere, præscindere. Si amicitiæ studiosum vulgus æstimat eum, qui publicis conviviis interest, noli illa fugere, si amicitiæ cultor velis videri. Sed dices, quis temperantium interesse poterit vulgi compotationibus? Remitte aliquid de temperantiæ rigore, exhibe tamen specimen temperantis: fortasse pulchritudinem tuæ actionis inspicientes deformitatem suam agnoscent. Temperanda est vita, inquit Seneca, inter mores publicos & bonos. Sed hujus temperamenti mensuram amicitiam cum Deo & patriæ salutem ponendam addo. Nam si nihil, quod ad emendationem in fide, in honestate, in præstandis, quæ salus patriæ præstari requirit, à vulgo per hoc temperamentum obtineri potest, frustrà fit, nec hominem honestum decet. Viri itaq; prudentis est quærere, quantum fieri potest, probos & virtuosos, coram quibus specimina virtutum edat: sed si contingat coram vulgo operari, exigente hoc salute patriæ vel pietate erga Deum, quousq; judicium plebis admittet operabitur. Sic enim celeberrimus musicus quærit auditores peritos & judicare de harmoniâ valentes; sin verò coram imperitis canendum sit, de gravitate harmoniæ quid remittit, sic tamen operatur, ut & vulgo artificem se exhibeat.*

5. Cogitur autem vir prudens cum vulgo simulatam colere amicitiam. *Nam ad captum ejusdem tenetur sese applicare. Quemadmodum enim qui canes vel equos informant tenentur horum phantasiæ sese accommodare: ita prudens amicitiam vulgi, procedendo ex opinionibus ipsorum conservare debet.*

6. Est ergò sapientis, fortuita in portenta convertere. *Nam vulgus superstitiosum est, novisq; rebus movetur & percellitur. Quantum potuerit in vulgo superstitio indicat Germania nostra, in quâ cùm nondum studia florerent, pontifex Romanus magnam auri argentiq; copiam venalem habendo remissionem peccatorum & mercaturam cum reliquiis sanctorum tractando sibi paravit.*

7. Aliter autem divites, aliter pauperes tractandi. *Nam hi contrariis sunt moribus.* Pauperibus utili bono, divitibus inani aliquo honore succurrendum. Contrà à pauperibus labores à divitibus nummi sunt exigendi. *Hæc namq; moribus ipsorum, de quibus suprà diximus conveniunt.*

MEMBR.

MEMBR. VIII.

DE RELIQVIS, QVÆ SUPERSVNT, AMICITIÆ SPECIEBVS COLENDIS.

1. Inter nobiles degeneres & ignobiles virtuosos nulla est amicitia. *Nam qui se invicem contemnunt amici esse nequeunt: nobilis autem ignobilem contemnit, tanquam habens bonum, quod alter nunquam acquisiturus est; ignobilis virtuosus degenerem nobilem, quòd is inane bonum jactet, hic verum bonum possideat:* sed cum generoso quædam amicitia intercedere potest. *Nam generosus se ex suâ virtute æstimat magis quàm majorum.*

2. Inter nobiles quoque & vulgus amicitia existere potest. *Nam vulgo hominum adsueto parére nobilibus impressa quasi est hæc opinio, nobiles ad imperandum natos esse, & propterea Deum voluisse hos nasci ex hisce parentibus, ut imperarent, seu virtuosi seu vitiosi sint. Vulgus enim ex virtutibus neminem æstimare valet.* Possunt etiam nobiles, qui generosi sunt & à majorum virtutibus non recedunt, sed eas superare student, suis virtutibus amabiliores esse, quàm ignobiles, licet easdem virtutes habeant. *Nam ignobilium virtus apud pares genere plus sæpè invidiæ quàm gloriæ parit. Nobilis autem qui est virtutem tanquam bonum proprium & hereditarium possidet.*

3. Inter pauperes & divites potest mutua subsistere amicitia, si divites pecuniâ, pauperes laboribus existant utiles. *Nam pauperes viles & abjecti sunt, contemptumq; divitum patiuntur, modo utile ab iisdem bonum consequantur. Contrà divites otiari volentes indigent laborantibus. Et ita amorem pauperum divitumq; mutua indigentia conciliat.* Sed hæc velut amicitia utilis referta est querelis, dum pauperes pro laboribus non satis numorum, divites pro numis non satis laborum se consequi putant. *Ejusmodi enim querelas in amicitiâ utili nasci superius diximus.*

4. Cum potentibus impotentes qui sunt amicitiam colere possunt, si sint utiles & jucundi. *Nam potentes desiderant tales, qui in potentiâ eorum conservandâ se utiles præbent, & præterea faceti sunt & urbani. Cùm enim multis curis onerati sint, aliquam otiosam recreationem appetunt.*

LIB. VIII.

DE SOPHISTICA ET SIMVLATA AMICITIA.

1. Simulata amicitia diabolica est & Christianos non decet. *Nam quod diabolicum est Christianos fugere decet, utpote quorum est in Christo*

Christo operari & diaboli opera omnibus modis fugere. Esse autem simulatam amicitiam diabolicam, patet ex seductione primorum parentum, quos decipiebat & amicos sibi reddebat sophistico aliquo bono, vergente in extremam & miserrimam horum miseriam. Quapropter Paulus Rom. 12. v. 9. hoc nobis suggerit praeceptum: dilectio sit non simulata, sitis odio persequentes quod malum est, adhaerentes ei quod est bonum. & 2. Cor. 6. v. 4. & seqq. In omnibus commendemus nos ipsos ut Dei ministri, in tolerantiâ multâ, in afflictionibus, in necessitatibus, in anxietatibus, in plagis, incarceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in puritate, in scientiâ, in animi lenitate, in benignitate, in Spiritu S. in caritate non simulatâ. *Quin & Ethnici similia docuerunt. Ita enim Cic. de Amicitiâ: Ex omni vitâ simulatio dissimulatioq; tollenda.*

2. Est tamen frequentissima inter homines. *Nam pleriq; iis, quae verè amabilia sunt, destituuntur, & sese amant eo amore qui vergit in aliorum hominum perniciem: unde dum volunt amabiles aliis esse amicitiam simulant. Et haec amicitia ita celebratur ab hominibus, ut neminem prudentem existiment, nisi simulare valentem. Quae etiam caussa fuit, quare sophistarum turba me semper imprudentem judicarit & propterea ad conversationem civilem planè ineptum. Sed malo esse prudens in Christo & stultus coram mundo, quàm stultam jactare prudentiam. Quò autem videant sophistae, me aeq; nosse ea, quibus simulata colitur à diaboli creaturis amicitia, & ut doceam eos, qui pietati student, ejusmodi homines fugere: modum colendi simulatam amicitiam tradam; unà tamen ostensurus hanc diuturnam non esse, nec felices reddere homines, sed quemadmodum artes diabolicae solent, homines in eosdem, quos aliis struunt, laqueos conjicere solere. Ne tamen ista fingere videar, ex communi magistro, quo hodiè politici utuntur, Tacito nim. exempla petam.*

CAP. I.

DE AMICITIA SIMULATA IN GENERE.

1. Sophisticum & simulatum est quod consistit magis in videri quàm in esse. *Nam simulatum est & falsum quod apparet esse hoc quod non est: ut aliud ita in hoc sit videri, aliud esse.*

2. *Duo ergò sunt quae faciunt ad colendam simulatam amicitiam* 1. similitudo ejus quod apparet cùm vero, & 2. defectus judicii, apparens à verò discernere non valentis. *Nam quae reddunt aurum falsum & simulatum, seu quod pro auro habetur non tamen est? sanè requiritur similitudo & convenientia materiae in quantitate & qualitate; si scil. prae se ferat colorem & pondus auri; & judicium ineptum ad differentiam subtiliter quaerendam. Nam inquirendo differentiam judicium intelle-*

ctûs

ctus vel sensuum apparens à vero discernit. Est ergò aurum falsum tamdiu aurum, donec artifex lydio suo lapide differentiam inquirat; quâ cognitâ non amplius æstimatur aurum sed rejicitur.

3. Sophisticam & fucatam seu simulatam amicitiam colere apti sunt, qui quæ amabilia apparent pro veris exhibere norunt non valentibus suo judicio apparens à vero distingvere. *Hæc enim duo requiri in præcedentibus tradidimus.*

4. Est autem fucata amicitia non diuturna, sed simulatorem aut in odium aut in contemptum conjicit. *Nam rarò homines sine affectatione simulare possunt, quæ quando animadvertitur, facit ut affectans stolidus & ridiculus habeatur. Quæ autem deceptio & fallacia latet vel ob artificium simulantis vel ob imbecillitatem judicii in eo, qui circumvenitur; aliquandiu & non in infinitum latet: emergunt enim successu temporis quædam indicia, aut ad minimum eventus deceptiones manifestat. Unde eò vehementiora nascuntur odia, quò injustius est sub specie amicitiæ decipi.*

5. *Porrò quia tria sunt amabilia, honestum, sub quo hîc comprehendimus id quod pium est, utile & jucundum & totidem contraria odium gignentia:* necesse est, eum, qui simulatam vult colere amicitiam, præ se ferre pietatem, honestatem, utilitatem, jucunditatem; contrà dissimulare impia turpia, damnosa & molesta. Quapropter de singulis ordine dicturi sumus.

CAP. II.

DE SIMULATIONE VIRTUTUM.

1. *Quò singula percurramus quæ falsi amici & sophistæ facere solent, quando virtutes, ob quas amabiles esse volunt, præ se ferunt: dicturi sumus primò de iis quæ generaliter conducunt ad simulandam honestatem; deinde in specie singulas percurremus virtutes.*

MEMBR. I.

DE SIMULANDA MORUM HONESTATE IN GENERE.

1. Simulatio honestatis in hoc consistit, ut quis præ se ferat signa, ex quibus generaliter colligimus, quem virum pium, probum & honestum esse. *Nam ex signis animum cujusq; colligimus.*

2. Signa alia sunt antecedentia, alia concomitantia alia consequentia. *Id namque pluribus tradetur infra in materiâ de præsumptionibus.*

3. Quod signa antecedentia concernit, debet quis præ se ferre bonam educationem. *Nam qualiter quisq; est educatus, tales etiam sunt mores ipsius.* Extollendi itaque sunt parentes, &

quoties horum mentio fit, indicandus est gratus animus. *Hoc enim indicium est bonæ educationis. Secus autem solent nonnulli sophistæ facere, conquerentes de parentum negligentiâ: quo ipso volunt suum ostentare ingenium. Si talis vir sum neglectus à parentibus, qualis futurus essem ritè educatus? Sed rectius pro suo proposito obtinendo de his tacerent & contrarium loquerentur.* Simile faciendum circa præceptores & tutores. *Nam horum ope, si diligentes sint, virtutes adipiscimur. Sic Nero consularia insignia petivit Asconio Labeoni, quo tutore usus erat. Tac. annal.* 13. *cap.* 10. *init. Idem ita alloquitur Senecam præceptorem suum:* Tu, quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis meam juventam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita mihi suppetit æterna erunt, *nec ab ullâ fortunâ mihi eripientur.* Quæ à me habes horti, & fœnus & villæ casibus obnoxia sunt: ac licet multa videantur, plerique haudquaquam artibus tuis pares plura tenuerunt. Vnde etiam rubori mihi est, quòd præcipuus caritate, nondum omnes fortunâ antecellis. *annal.* 14. *cap.* 55.

4. Signa concomitantia virtutum consistunt 1. in operationibus eorum quæ honesta videntur, quod fit, si quis simulet se non sui, sed patriæ, civium gratiâ suos labores suscipere, iisque dare operam quæ post mortem prosunt. *Nam quæ talia apparent honesta reputantur. Sit in ore hoc Muciani apud Tacitum* 2. *Histor. cap.* 76. Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reipubl. utile, ipsisque gloriosum sit. *Hûc pertinet & illud Tiberii, quod præ se fert, quando ait annal.* 4. *c.* 38. Proinde socios, cives, Deos, deasque ipsas precor; hos uti mihi ad finem usque vitæ quietam & intelligentem humani divinique juris mentem duint; illos, ut quandocunque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur. 2. In operatione constanti & cum jucunditate; ut scil. quis præ se ferat, se cum voluptate facere quod honestum est. *Nam conjuncta cum operatione voluptas indicat virtutis habitum & præterea operantem amabilem reddit; dum in conspiciente similem voluptatem excitat; nō aliter ac si dulcedine cibi lætantem conspicientes allicimur ad similem voluptatem, quam nostra nobis gignit phantasia.* Præ se ferre ergò debet simulator animum alacrem, fidum, suisque actionibus, etiam tunc, quando summè molesta sunt quæ gerit, gaudentem. 3 In hoc, ut ad voluptates corporis quis pavidum se exhibeat. *Nam qui simulat, se voluptatibus corporis non fidere magnam virtutis curam præ se fert.* 4. In conversatione cum virtuosis. *Talem enim unumquemq; esse colligimus, qualis est is, cum quo conversatur.* 5. In hoc, ut quis

quis fingat se imitari honestos. *Nam imitando honestos honesti reddimur. Imitatio simulatur, quando quis se cum aliquo honesto comparat; quemadmodum Thraseæ sese Vitellius assimilabat. De quo Tacitus 2. Histor. cap. 91. ita refert:* Ac fortè Helvidius Priscus, prætor designatus, *statuendo quæ non erant congruentia menti Vitellii* contra studium ejus censuerat. Commotus primò Vitellius, non tamen ultrà quàm tribunos plebis in auxilium spretæ potestatis advocavit. (*fingebant enim tunc temporis imperatores se tribunos plebis: unde & Vitellius simulabat, ac si suos collegas in auxilium vocaret*) Mox *circumsistentibus deprecantibusq́, & ita* mitigantibus *Vitellium* amicis *Helvidii*, qui *putabant ægrius laturum imperatorem &* altiorem iracundiam ejus verebantur: nihil novi accidisse respondit, quòd duo senatores in Republ. dissentirent: (*simulans ita se nihil de se amplius existimare, ac quòd senator sit*) solitum se etiam Thraseæ contradicere. (*Quasi nunc repræsentaret Thraseam, qui erat vir honestissimus & prudentissimus.*) *Sed secutum est quod solet contingere ejusmodi simulatoribus, quando simulationem sentiunt homines.* Irrisêre plerique *senatores* impudentiam æmulationis, *quòd imperator, velut homo pessimus, se viro honesto & prudenti, qualis Thrasea erat, compararet. Ex quibus unà discimus hoc simulandi stratagema periculosum esse. Nam duo opposita juxta se posita facilimè elucescunt.*

6. Ut quis jactet dicta honestorum virorum, *v.g. ita tyrannus jactare potest hoc quod Galba adoptato Pisoni præscripsit apud Tacitum 1. Histor. 16.* Utilissimus item ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare quid aut nolueris sub alio principe, aut volueris. *Ita Tiberius, cùm vellet simulare modestiam dicebat:* se vocatum ab Augusto in parte curarum experiendo didicisse, quàm arduum, quàm subjectum fortunæ, regendi cuncta onus. *1. annal. 11. Sed subjicit Tacitus:* plus in oratione tali dignitatis quàm fidei erat. *Scil. latere simulatores non facilè possunt.*

7. Consequentia virtutum sunt 1. bona conscientia. 2. gloria & honor. Quapropter qui ob honestatem vult esse amabilis, debet præ se ferre bonam conscientiam, malam dissimulare. *Nam si multa loquitur de conscientiâ bonâ, eam laudibus extollendo, gloriando se eam habere, aut lætitiâ externâ eam præ se ferendo, reputabitur ab omnibus vir honestus. Sed hoc admodum difficile est, & licet improbi hoc affectent tamen sese produnt. Elegans textus est in Tacito 6. annal. 6.* Adeò facinora atque flagitia sua ipsi (*Tiberio*) quoque in supplicium verterant, *ipsumq́, secum ferentia malam conscientiam torquebant & cruciabant.* Neque frustrà præstantissimus sapientiâ, *Plato scil. philosophorum*

phorum princeps, firmare solitus est; si recludantur tyrannorum mentes, *modò fieri possit, quemadmodum cor ita & animus aperto pectore conspiciatur*, posse aspici laniatus & ictus: quando ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur. *Et quamvis Tiberius esset optimus dissimulandi artifex*, non *tamen eum* fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pænas fateretur.

8. In hoc verò maximè simulatores laborant, ut gloriam & honorem consequantur. *Nam gloria & honor testimonium virtutis est, quod habentes maximè virtuosi esse videntur: aliorum enim testimonium plus fidei habet quàm proprium*: solent ergò simulantes animi virtutes honorem velut testimonium virtutis emere ab iis qui ducti avaritiâ dignitates, quas secundum merita virtutum distribuere debebant venales habent. *Et hoc est medium sine ullo præclaro facto testimonium virtutis consequendi. Par est ratio, si contractâ affinitate vel alio præstito officio in utilitatem alterius, penes quos potestas est dignitates conferendi honorem quis adipiscatur.* Vt autem & ipse magnus appareat aut si magnus habeatur, ejus gloria non minuatur, conducit. 1. prohibere eum, qui majoris æstimatur, præsentem esse. *Sic Quadratus noluit admittere, ut Corbulo ipsius provinciam intraret*, ne si *eam* intrasset Corbulo, omnium ora in se verteret. *Erat enim* corpore ingens, verbis magnificus, & super experientiam sapientiamque etiam specie inanium validus: *vulgus enim externa & inania admiratur: & ita si Corbulonem cum Quadrato comparassent imminuta fuisset hujus dignitas.* 2. Hoc agere ut sibi magistratum gerenti succedant in officio aut etiam collegæ jungantur homines imprudentes & viles. *Ita refert Tacitus ex sententia nonnullorum, Tiberium non* caritate aut Reipubl. curâ *ab Augusto* successorem adscitum: sed quoniam arrogantiam sævitiamque ejus inspexerit, comparatione deterrimâ sibi gloriam quæsivisse. *Scil. putavit Augustus si successorem haberet naturâ superbum & crudelem, futurum, ut comparatione factâ cum hoc haberetur pro optimo principe & æternam clementiæ laudem adipisceretur.* 1. *ann.* 10. *Sic* civitati grande desiderium *Burrhi* mansit per memoriam virtutis & successorum alterius segnem innocentiam (*quòd quidem non esset malus sed socors & ignavus*) alterius flagrantissima flagitia & adulteria. 14. *annal.* 51. *verb. civitati.* 3. Ex rebus ab aliis gestis captare gloriam, quasi prudentiâ & consiliis præfuerit. *Sic Tiberius devicto Sacroviro scripsit Senatui*, fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse. 3. *annal.* 47. *Sic etiam si nulla consilia tyranni allegare possint victoriam suis auspiciis adscribunt.*

De

De Othone scribit Tacitus 1. *Histor.* 79. *quòd gloriam deportatæ victoriæ in se traxerit* lætus, tanquam & ipse felix bello & suis ducibus suisque exercitibus Rempubl. auxisset. *Ita Tiberius victo Maroboduo apud Senatum* magnitudinem viri *devicti*, violentiam subjectarum ei gentium, & quàm propinquus Italiæ hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit. 2. *annal.* 63. 4. Fortuita sibi adscribere & in gloriam convertere. *Sic Tiberius cùm soror Germanici Livia nupta Druso duos virilis sexûs simul enixa esset, jactavit apud patres*, nulli antè Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam; nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat. 2. *annal.* 84. 5. Manifestè adulantes fugere & simulare odium erga illos. *Nam vir bonus anxiè aliorum laudes non desiderat: satisq; contentus est scientiâ factorum propriâ.*

9. Cumprimis autem simulatam amicitiam colens quærit gloriam ex virtutibus communiter utilibus. *Nam utile bonum sectari solet. Ergò ut videatur virtutem habere, quâ lucrari possit, eas simulat virtutes quæ communiter utiles sunt.*

MEMBR. II.

DE SIMVLATIONE PIETATIS.

1. Pietatem ita simulant improbi ne superstitiosi, ne etiam hypocritæ appareant. *Nam qui deprehenduntur hypocritæ in odio sunt tanquam deceptores & quidem in re tam arduâ: superstitiosi verò viles & in contemptu sunt. Qui autem reverà pius habetur ab improbis pro intercessore à piis pro summo amico habetur. Quapropter ita simulant, ut omnibus amabiles habeantur. Sed hypocrisis non diu latet: quia Christus satis fideliter docet. ex fructibus hypocritas cognoscendos esse.*

MEMBR. III.

DE SOPHISTIS.

1. Sophistæ sunt qui lucri captandi caussâ profundam jactant sapientiam. *Quemadmodum enim sapientum finis est speculatio, ita sophistarum pecunia. Hoc ergò agunt, ut ab omnibus pro sapientibus habeantur, quò aliquid lucrentur. Habent proinde sophistæ se ad sapientes, quemadmodum puellæ quæ fuco illinunt faciem ad eas quæ naturâ pulchræ sunt.*

2. Hoc ergò agunt sophistæ ut videantur potius quàm ut sint sapientes: cùm qui verę sapientiæ dant operam magis hoc agant ut sint quàm ut videantur. *Nam qui tendunt ad speculationem non quiescunt, donec videant se adeptos esse rerum caussas, ac proinde non laborant, ut videantur scire quæ non sciunt: hisce enim tempus terere nequeunt. At sophistarum studium omne positum est in lucro faciendo, & per*

hoc sapere sibi præ aliis videntur, quod ingentem pecuniæ summam corradere possint, verè sapientes, qui pecuniæ studium negligunt, stolidos vel imprudentes pronunciantes. Proinde quid sciant vel non sciant parvi faciunt, modò quid habeant sapientiæ simile, quo lucrum captent.

3. Itaque nihil scribunt quod difficile intellectu, sed quod lectu jucundum magis est. *Nam hoc ipso consequuntur, ut scripta ipsorum per universum orbem terrarum legantur, quò & bibliopolarum & suis consulant commodis. Vulgus enim eruditorum non solidas rerum caussas, sed quod novum & facile intellectu est cognoscere desiderat. Quapropter sophistæ profundis scientiis tractandis non diu inhærent.*

4. Nec à quoquam corrigi volunt sed censuram sibi arrogant circa aliorum scripta. *Nam qui corrigitur deprehenditur errasse: sophistæ autem infallibiles esse volunt, & aliis potius errores ostendere.*

5. In hoc autem potissimùm sunt occupati, ut verba captent. *Ita namq; quidvis defendere & reprehendere possunt. Si quid contra thesin ipsorum objicias: in promptu habebunt varias vocum significationes, & si aliâ ratione effugere nequeant, statim suæ thesi alium sensum imponent: ut te refutent talem tuis scriptis affingent sensum, qui tibi nunquam in mentem venit.*

6. Docendo miseros decipiunt fingendo, se brevissimo temporis spacio integram aliquam scientiam absolvere posse. *Nam omnes scire quidem desiderant: nemo autem debitos vult impendere labores. Hinc homines sese informandos committunt iis, qui brevi tempore omne negotium se absoluturos promittunt. Videntur autem hi similes iis, qui avidi videre Romam contenti sunt, si quis illos eò ducat, ubi è longinquo urbem videre possint. Qui autem veram colunt sapientiam ita singulas tractant scientias, quemadmodum ii, qui putant se Romam non vidisse, nisi minutissima quæ ibi sunt observaverint. Decipiuntur ergò miseri à sophistis existimantes se totam hausisse scientiam, quando summa quædam illius capita recitare audiverunt.*

7. Sed quemadmodum nullum apparens ita comparatum est, ut semper verum reputetur: ita & circa sophistas comparatum est. *Quamdiu enim in imperitiâ suâ remanent homines fidem ipsis tribuunt: mox fallacias animadvertunt, & se deceptos esse sentiunt.*

MEMBR. IV.
DE ARTIFICIO SIMULANDI PRUDENTIAM.

1. Quemlibet quammaximè recommendat prudentia. *Nam civilis prudentia velut vitæ dux quemcunq; reddit amabilem. Et quidni amabilis erit nihil ex præcipitantiâ omnia ex consilio faciens; hominum judicia*

judicia non numerans sed æstimans; occasiones singulas observans; non properans ante tempus, nec cessans in tempore, nullis obnoxius casibus?

2. Homines autem se tunc prudentes esse putant, si suis commodis consulere valeant. *Hinc artem ditescendi fallaciasq; struendi aliis addiscunt; veram autem prudentiam simulant tantum. Et quidem calliditates quibus homines alios in contractibus vel aliis negotiis circumveniunt hujus loci non sunt. Quapropter ea tantùm persequemur quibus simulantes prudentiam amabiles sese reddere nituntur.*

3. Primò ergò qui prudentes videri volunt, hoc agunt, ut exhibeant animum sanum, erectum, qui fortunam despiciens molestias & injurias virtute elidere & supprimere valet. *Nam prudentis est mala fortunæ vincere.*

4. In rebus prosperis dissimulant superbiam & elatum animum; in adversis pusillanimitatem. *Nam hoc pacto similes fiunt prudentibus qui in omni & adversâ & prosperâ fortunâ se rectè gerunt. Consequitur autem hoc ipsum quis ut talis esse videatur, si sententiis utatur, quibus prudentes uti solent, & dicat ea quæ prudentes facere solent. v. g. rebus prosperis dicet cum Pisone* 1. *Histor.* 29. Secunda non minus discriminis habent quàm adversa. *Et hoc modo sub specie præparandi se adversus fortunæ inconstantiam poterit etiam si malus sit & flagitiosus impunitati scelerum suorum consulere. Eleganter hac de re loquitur Tacitus* 1. *Histor.* 72. pessimus quisque, *ait*, diffidentiâ præsentium mutationem pavens, adversus publicum odium, privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiæ cura, sed vitæ impunitatis. *Caveat ergò sibi qui vir prudens videri vult, ne ut lætitiæ ita mœroris immodicus agat; ob quod reprehenditur Nero* 15. *annal.* 23. *sed ut videatur moderatus & ad futura sese semper præparare.*

5. Si prosperum quid contingit suæ prudentiæ, si adversum fortunæ adscribunt. *Nam in rebus humanis multum potest fortuna: itaque huic adscribunt quicquid male cessit.*

6. Constantiam in proposito præ se ferre speciem prudentiæ habet. *Nam vir prudens non hinc inde vagatur, sed in suo proposito constans est.*

7. Talium quoque bonorum quæ non inania sunt appetitionem simulare solent, qui prudentes videri volunt. *Ita enim mala quæ per honestatem subeunda sunt mali à se declinant, videnturque ipsis prudentibus prudentiores. Sic cum Thrasea Pætus nolens adulari Imperatori silentio vel brevi assensu senatorum adulationes transmitteret, quoties in senatu sibi dicenda esset sententia; reprehendebatur tanquam minus prudens. Nam dicebant, eum* exitium senatui ac sibi caussam periculi

periculi fecisse, cœteris libertatis initium per hoc non præbuisse. 14. *annal.* 12.

8. Aliorum consilia quoque audiunt & pro suis venditant. *Nam prudens est qui bona & recta consilia invenire valet: quare prudens videbitur qui iactat ea se reperisse. ita sæpè princeps quispiam apparet prudens, quamdiu scil. bonum habet consiliarium: mox omnia imprudenter agit, consiliario scil. mortuo. Contigit id circa Tiberium: quamdiu enim Drusus vivebat & Sejanus bonis consiliis notescere vellet*, rari per Italiam Cæsaris agri, modesta servitia, intra paucos libertos domus; ac si quando *Tiberius* cum privatis certaret, forum ac Jus, *(patiebatur enim secum lege agi)* quæ cuncta non quidem comi viâ, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur, 4. *annal.* 7.

9. In summâ autem notare decet, eum, qui vult prudens videri, oportere vitare mores vulgi. *Nam vulgus & prudentes contrariis sunt moribus.*

MEMBR. V.

DE SIMULANDA JUSTITIA.

1. Qui Justitiam simulant valde amabiles sunt. *Nam hac virtute omnis societas conservatur & salva est.*

2. Simulatur autem justitia, si unum aliquod præclarum editur specimen. *v. g. si inveniens rem anxiè inquirit in dominum, cum tacere & rem retinere posset. it. si paupertate adigente quis abstineat à lædendo altero. Nam qui semel tale aliquod specimen edit semper justus esse putatur.*

3. Justus quoque habetur & is qui ex legibus omnia agere videtur. *Nam vivere secundum leges est justum esse. ita Tiberius, quò suum imperium justum videretur, simulabat se ex legibus imperare. Ita namq; disserebat in Senatu:* Satis onerum principibus, satis etiam potentiæ: minui jura, quoties gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. *Callidum autem commentum est, quò quid justum videatur hoc agere*, ut prius lex condatur pronuncians licitum esse. *Sic Claudius, quò justum videretur ipsius cum Agrippinâ matrimonium, Senatum ingressus decretum postulavit*, quò justæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ imposterum statuerentur. 12. *annal.* 7. Hæc *quoq; caussa fuit multitudinis legum apud Romanos. Quâ de re ita disserit Tacitus.* 3. *annal.* 27. secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum *patriciorum & plebis*, & apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava per vim latæ sunt. Hinc Grachi & Saturnini turbatores plebis; nec

minor

minor largitor nomine senatus Drusus; corrupti spe *civitatis communicandæ*, aut illusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico mox civili omissum, quin multa & diversa sciscerentur; donec L. Sulla dictator, abolitis vel conversis prioribus cùm plura addidisset, otium ei rei haud in longum paravit, statim turbidis Lepidi rogationibus. neque multò post tribunis reddita licentia, quoquò vellent populum agitandi. Jamque non modò in commune sed in singulos homines latæ quæstiones: & corruptissimâ Republ. plurimæ leges. *Est & callidus modus huc referendus nim.* leges sophisticè interpretari. *Nam quod ex interpretatione legum fit justum videtur.* *Sic*, quia vetere SCto quæstio *servorum* in caput domini prohibebatur, callidus & novi Juris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico jubet: scil. ut in Libonem ex servis salvo SCto quæreretur. *Sophistica scil. hæc erat SCti interpretatio.*

MEMBR. VI.
DE
SIMULANDA FORTITUDINE.

1. Fortes valde amabiles sunt. *Nam horum virtute patria, fortunæque civium conservantur. Præclarè verò secundum hanc virtutem operantur qui, quò patriam, cives, amicos â servitute, morte vel aliis periculis liberent nihil terribile habent nisi ipsum terrorem, quoque plus metus affertur eò minus timent: qui se æquè promptos exhibent ad pericula occupanda ac crudelitas est ad irroganda; qui morte totam vitam cohonestant & in æternum per gloriam vivunt.*

2. His & talibus fortium virorum factis se amabiles reddunt, qui non reverà fortes sunt, sed commodi sui privati vel augendi imperii aut vanæ gloriæ gratiâ suscipiunt bellum sub prætextu defendendæ religionis vel libertatis. *Nam fortitudo non melius simulari potest, quàm prætendendo finem aliquem honestum vel pium, cujus gratiâ bellum suscipitur.*

MEMBR. VII.
DE
SIMULANDA LIBERALITATE.

1. Liberalitas suos cultores gratissimos & acceptissimos reddit. *Nam præter elegantiam in operando continet quoque utilitatem. Pulchrè autem secundum hanc virtutem operantur, quorum sacculo quicquid inest ipsis sat est, modo habeant, unde indigentibus succurrant, qui procuratores potius suarum divitiarum quàm domini sunt.*

2. Quæ ergò pulchrè facit liberalis semper, id semel in conspectu

ſpectu potiſſimum hominum parcorum facere debet qui liberalitatem vult ſimulare. *Nam homines parci magis quàm cæteri factum liberale deprædicant & extollunt.*

3. Parit quoque ſpeciem liberalitatis, non de ſuo ſed de alieno dare. *Quapropter ſimulare volentis liberalitatem & conciliandi ſibi favorem eſt hoc agere, quò quaſi procurator fiat in diſtribuendis aliorum pecuniis: aut ut accipiat poteſtatem de publico donandi.*

MEMBR. VIII. DE SIMULANDA MAGNIFICENTIA.

1. Magnifici redduntur amabiles, ſplendida ædificia, curias, templa exſtruendo, Deo bona dedicando. *Hi enim cum cultu quodam & honore amantur: dum ſeſe ſplendidis operibus magnos & memorabiles præbent.*

2. Magnificentiam ſimulant qui id faciunt de alieno. *Ita fertur* Nero condendæ urbis novæ & cognomento ſuo (*Neroniana*) appellandæ gloriam quæſiviſſe. 15. *annal.* 40. *Sed quod initiò monuimus, nihil ita ſimulari poſſe, quò minus ſimulatum ſentiatur, id & Neroni hîc contigit. Quamvis enim pro reparandâ urbe nihil intermiſerit:* non *tamen* ope humanâ, non largitionibus principis, aut Deûm placamentis decedebat infamia, quin juſſum incendium crederetur. 15. *annal.* 44.

MEMBR. IX. DE SIMULANDA MAGNANIMITATE.

1. Magnanimus amabilis fit agendo talia quæ magna & non communia ſunt. *Nam magnanimus non parvis ſed magnis ſe ſubjicit periculis, & dum in iis verſatur ſibi non parcit, in potentes ſe excelſum, in reliquos moderatum præbet; non inter parvos gloriatur, nullius quam amici nutu vivit; omnia apertè dicit, nihil timidè aut ſimulatè; (neminem enim metuit) alios non vituperat, nec illorum curam habet: idque propterea facit, quia novit ſe omnibus virtutibus & bonis abundare. Quis verò hominum non amet virum interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adverſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ibi ſtantem ubi omnes jacent, ibi elatum ubi omnes deprimuntur, ex ſuperiori loco videntem homines ex propinquo Deum?*

2. Horum nonnulla præ ſe ferendo quis magnanimitatem ſimulare poteſt: *v.g. non facilè admirari, non vilibus ſe immiſcere, ſimulationes & diſſimulationes occultare, non occultas ſtruere inſidias ſed apertè*

pertè aggredi hostem velle. Hoc pacto magnanimitatem simulavit Tiberius. *Cùm enim* Adgandestrii principis Cattorum legerentur in senatu literæ, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur: responsum *ab eo* esse *fertur*; non fraude neq; occultis, sed palàm & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci, quâ gloriâ æquabat se Tiberius priscis Imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant prodiderantque. 2.*annal.c.ult.* *Ita idem magnanimum se ostentare voluit, cùm Druso datum esset venenum. Id quod Tacitus* 4.*annal*.8. *ita enarrat*: cæterùm Tiberius per omnes valetudines ejus (*Drusi*) dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto necdum sepulto, Curiam ingressus est. Consulesque *non curulibus sellis sed* sede vulgari per speciem mœstitiæ sedentes honoris locique admonuit; & effusum in lachrymas senatum victo *seu cohibito* gemitu, simul oratione continuâ erexit. *Sed licet hoc unâ aut alterâ vice fiat: si tamen cætera actiones non correspondent, facilè sentitur simulatio.*

MEMBR. X.

DE SIMULANDO HABITU COLENDI HONESTAM AMICITIAM.

1. Habitus colendæ amicitiæ maximè amabilem reddit. *Nam cum hoc omnes amicitiam inire desiderant, qui deprehenditur habitu colendi amicitiam instructus.*

2. Hominis politi & simulatoris est operam dare, ne videatur cujusquam amicitiam captare ductus cupiditate lucri vel adversâ suâ fortunâ commotus. *Nam homines per se amabiles esse voluit. Itaq; eo tempore quærendi sunt amici, quo nondũ apparet, quærentem hisce indigere. Hoc enim modo videtur amicitia iniri in eum modum, quo natura hominem homini conciliat.*

3. Anxiè ergò simulator quærere debet aliquid honesto simile in eo, cum quo ineunda est amicitia, quod prætendere possit, tanquam principium benevolentiæ. *Nam hoc pacto videbitur alterum per se amare & debitâ benevolentiâ prosequi.*

4. Nullius boni possessionem sine socio jucundam esse præ se ferat. *Nam talia simulans videtur habitum colendæ amicitiæ ita parasse, ut sine amico vivere nequeat.*

5. Debet quoque hunc habitum simulaturus præ se ferre morum similitudinem. *Nam ita videbitur natura hos velut similes conjunxisse. Eorundem autem morum videtur qui externas gesticulationes, vestimenta, cultumque corporis imitatur. Nam ex hisce externis*

homines interna dijudicant. Hanc ob caussam Caligula gratus fuit militibus. Nam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam (*caligæ enim calceamentum militare erant, quo altius muniebantur pedes, ita ut etiam tibias tegerent*) appellabant, quia plerumque ad conciliandа vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. 1. *annal. 41. & ita imitabatur milites manipularios seu gregarios, qui propterea caligati vocabantur, quod ejusmodi caligis uterentur. Sic & gratus fuit Narcissus Neroni, quia* abditis adhuc vitiis per avaritiam & prodigentiam mirè congruebat: *artes enim prædandi, quò præstò essent necessaria ad luxuriam didicerat.*

6. Simulandum etiam est, quem eadem bona eademq; mala cum altero habere. *Hoc autem contingit, si super iisdem quis cum altero lætetur & doleat: si præ se ferat, se cum altero eosdem & amicos & inimicos habere.*

7. Consilia quoque & secreta communicanda sunt, fingendaque secreta quæ non sunt. *Nam signum intimæ amicitiæ est cum aliquo secreta pectoris & consilia communicare. Signum etiam est, nos alterum dijudicare prudentem à quo consilia expetimus.*

8. Constantia quoque in amando erga amicos, quos habet, ostentanda est. *Nam constantia amoris habitus signum est. Constantiam autem indicant, si quis amet non modo præsentes sed etiam absentes, mortuorumque liberis etiam benefaciat. it. si quis subortis contentionibus se promptum ad conciliandum exhibeat, hominumque defectus patienter ferat.*

9. Tandem & virtutes homileticas quis præ se ferre debet. *Nam hæ aptissimum reddunt ad colendam amicitiam. De quibus latius in Ethicis.*

CAP. III.

DE OCCULTATIONE ET DISSIMULATIONE VITIORUM ET MALORUM AMICITIAM DISSOLVENTIUM.

1. In hoc omnem malitiosi homines impendunt operam, ut vitiosas actiones occultent, ne ob has sibi comparent inimicos. Occultari autem potest vel 1. persona malum agens. vel 2. factum vel 3. qualitas & vitiositas facti.

ARTIC. I.

DE OCCULTANDA PERSONA MALA OPERANTE.

1. Primus modus occultandi personam est, si quis malum non ipse

ipse sed per alium infert. *Nam quod quis per alium facit, ejus ipse caussa efficiens existit: interim tamen non ipse sed alius fecisse videtur.* Substituitur autem alius vel per mandatum & hoc aut expressum aut tacitum, vel sine mandato. Expressè alicui mandare periculosum est. *Nam mandatarius sibi ita mandatum esse statim fatetur & prodit. Quapropter solent, qui ita lædere volunt, callidos eligere ministros & in occultè perpetrandis malis exercitatos, aut tales qui non prodituri sunt, quia inimicitiam mandantis metuunt vel aliquod malum inde emersurum.* Sed tutissimus modus est alios instigare movendo in iisdem stomachationem, invidiam, odium erga lædendum. *Nam hoc pacto quis quamoptimè latére potest. Ita Sejanus* fratrem Neronis Drusum traxit in partes *& contra fratrem instigavit,* spe objectâ principis loci, si priorem ætate & jam labefactum dimovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiæ, & solita fratribus odia, accendebatur invidiâ: quod mater Agrippina promptior Neroni erat, *& propensior.* 4. *annal.* 60. *Ex quo loco unà discitur, quinam dispositi sint, ut facilè instigari possint.*

2. Item si quis culpam criminis perpetrati in alium transfert qui se defendere nequit. *Hoc stratagemate usus est Tiberius circa defunctam matrem. Quod ita enarrat Tacitus* 14. *annal.* 12. Cæterùm quò gravaret invidiam matris eâque demotâ, auctam lenitatem suam testificaretur; fæminas illustres Juliam & Calpurniam, præfecturâ functos Valerium Capitonem & Licinium Gabolum sedibus patriis reddidit. *Quo ipso omnis sævitiæ & crudelitatis principium in matrem suam transferre voluit, matre se non valente defendere, quia mortua erat. Sic idem Tiberius occisurus Sempronium Gracchum milites in insulam ad eum occidendum non Româ misisse, sed auctor fuisse traditur, ut ab L. Asprenate proconsule Africæ mitterentur, utpote* qui *hoc modo* famam cædis posse in Asprenatem verti frustrà speraverat.

3. Callidissimum est ita rem agere, ut lædendus malum, quod ipsi inferendum est, in seipsum statuat. *Hoc callido velamine crudelitatis usus est Tiberius. Ita enim Tacitus* 6. *annal.* 29. At Romæ cæde continuâ, Pomponius Labeo per abruptas venas sanguinem effudit, æmulataque est conjux Praxæa. Nam promptas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat: & quia *qui expectabant sententiam* damnati, publicatis bonis, sepulturâ prohibebantur: eorum qui de se statuebant humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar missis ad Senatum literis, disseruit, morem fuisse majoribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ *seu amicitiæ* ponere: id se repetivisse in La-

beone. atque illum quia malè administratæ provinciæ, aliorumque criminum urgebatur; culpam invidiâ, *quam hoc suo facinore in seipsum commisso in Imperatorem transferre nisus fuerat*, velavisse, frustrà conterritâ uxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse.

4. Tandem conducit etiam, se ita gerere, ne homines præsumant aliquid mali: quod impetratur simulando virtutes, cumprimis autem pietatem. *Nam qui pius reputatur & Deum colens, de hoc nihil mali præsumunt homines.* Conducit etiam verecundiam simulare. *Nam verecundi qui sunt & modesti inepti ad facinora mala committenda videntur.*

5. Osorem etiam se esse vitii, ex quo peccat, simulare prodest. *Nam nemo facilè odit vitium quo laborat, sed illud defendere & palliare nititur. Hoc privati faciunt prodendo & accusando eos, qui simili vitio laborant; magistratus, severè puniendo. Ita v. g. magistratus gravissimis suppliciis coercens adulteros, videtur vitium intemperantiæ tanquam ab hoc alienus graviter odisse.*

ARTIC. II.

DE

FACTO ODIUM ET CONTEMPTUM GIGNENTE OCCULTANDO.

1. Quo facta lateant, committenda ibi sunt, ubi nulli sunt observatores. *Duobus autem modis contingit nullos observatores esse 1. si locus sit obscurus, ubi nulli sunt homines. 2. si locus in aperto & oculis omnium expositus videatur. Nam tali in loco nemo quicquam mali metuit. Hinc solent fures, quò magis lateant, id aufferre quod in oculis omnium esse videtur. Maximè securum verò est in locis obscuris & longinquis perpetrare mala. ita Tiberius Juliam enecavit*, obscuram fore necem longinquitate exilii ratus. 1. *annal.* 53. *& ipse postea sex annis Româ abfuit, quòd speraret, minus conspicua fore quæ crudeliter & libidinosè patraret: putabat enim sævitiam ac libidinem quam factis prodebat locis ab urbe dissitis occultari posse.* 4. *annal.* 57. *Hinc solent tyranni volentes vitia occultare non sæpè prodire in publicum: magisque amantur & coluntur auditi quam inspecti. Id quod contigit circa Imperatores Romanos in Syriâ* 2. *Hist.* 6. *Solent etiam tyranni observatores & proditores flagitiorum occidere. Hinc eum, qui in Tyrannico statu felix esse vult, oportet scientiam flagitiorum dissimulare.*

2. Possunt & flagitia latère, si committantur in eas personas, quæ proloqui quod perpessæ sunt non audent vel pudore impeditæ vel metu majoris mali. *Nam interdum læsi malunt illatum malum reticere*

ticere quàm propalare: ita si quis vi stupraverit honestam puellam inde non gravidam redditam, sæpè impunè hoc facit, puellâ malente reticere & negare, quàm injuriam confiteri. Nec etiam is conqueretur de malo qui ex querelâ gravius damnum metuit.

ARTIC. III.
DE OCCULTANDA FACTI INJUSTITIA ET VITIOSITATE.

1. *Nemo habetur vitiosus & ob malas actiones in odio est, nisi qui apparet 1. ex vitio seu potentiâ mali activâ operatus. 2. nocuisse seu damnum intulisse ratione alicujus boni vel utilis vel honesti. idque 3. injustum esse.*

2. Potentia malorum activa, seu, ut communiter loqui solemus, animi vitiositas occultatur. 1. si quis prætendat bonam in operando intentionem. *Nam quale sit in quoque principium operandi, ex fine, à quo ad operandum excitatur, colligimus. Hoc est illud, ex quo fermè æstimamus hodiè politicum, nim. occultare intentionem malam & in omnibus actionibus bonam aliquam præ se ferre. v.g. cum malis conversari signum est improbi hominis: at convertendorum ipsorum gratiâ hoc facere bonum est. it. Lucrum quærere & pecuniam extorquere signum est avari hominis: at boni publici gratiâ, quia aliter pax cum vicinis conservari nequit hoc facere, indicium est boni magistratûs, qui publicæ tranquillitatis curam habet. Voluptatibus corporis deditum esse signum est improbi hominis: at recreationis gratiâ post perfecta multa ardua & laborum plena negotia aliquid voluptatis capere honestos quoque decet. Sui gratiâ omnia facere suamq; quærere salutem tyrannicum est: at facere hoc, quòd sine se salvo Respubl. salva esse nequeat, etiam bonum principem decere videtur. Sic, ignominiosè aliquem tractare injuria est: at corrigendi animo id facere honesti viri officium. Ita pallium Titio aufferre injustum est: at in hunc finem aufferre, ut Sempronius, cujus est, eum recuperet justi speciem habet.* 2. Si quis loquendo aliam animi intentionem prodat, *quàm habet. Plerumque enim sermo proditor animi est, & secreta pectoris pandit. Quâ de causâ callidi homines aut tacent aut contraria eorum quæ intendunt proloquuntur.* 3. Si quod intendit nonnunquàm oblatâ occasione arripiendi respuit. *Callidè hoc Sejanus in praxin deduxit, quando oblatâ occasione occidendi Tiberium & imperium invadendi eam noluit arripere, quia nondum omnia satis erant præparata. De quo Tacitus 4. annal. 59. ita refert:* Ac fortè illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum auxit vana rumoris: præbuitque ipsi materiam, cur amicitiæ constantiæque

Sejani

Sejani magis fideret. Vescebantur in villâ cui vocabulum Speluncæ. ejus os lapsis repentè saxis, obruit quosdam ministros. hinc metus in omnes & fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus genu vultuque & manibus super Cæsarem suspensus opposuit sese incidentibus; atque habitu tali repertus est à militibus, qui subsidio venerant: Major ex eo, & quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. 4. Si palam operando exhibeat habitum contrarium illi vitio, ex quo, quod perpetraturus est, manare solet. *v.g. Quia autores seditionum in Repub. sunt homines superbi, elati, turbarum amantes, nulli parcentes labori in acquirendis honoribus, superioribus infideles & moribus contrariis, impudentes, callidi feroces & audaces, in re militari exercitati. Hinc molituri seditionem quò lateant, simulant, se esse humiles, pacis, quietis & otii amantes, laborum impatientes, superioribus fideles & moribus similimis, verecundos, simplices, timidos, artis militaris nullam peritiam habentes &c.* Quòd si quid commissum sit quod malum est, simulandum, id factum magis ex necessitate vel casu vel ex affectu eoque bono. *Nam hæc à vitiositate excusare solent.* Ad necessitatem spectat si quis dicit, se ex officio quod gerit cogi facere. *v.g. qui crudelitatem exercent fingunt, se ex officio quod Deus injunxit id facere cogi: præcepisse enim Deum, ut magistratus gladium in improbos stringat. Ut verò tali in casu sibi fidem quis conciliet, tarditatem quandam in operando & molestiam ex eâ præ se ferre debet. Quemadmodum ille, qui cùm subscribendum esset sententiæ ferali, dicebat, quàm mallem me scribere nescire. it.* Coactum fuisse facere ob necessariam sui defensionem, aut jussu superioris &c. Prætextum etiam præbet bonus affectus. *Nam quod ex bono affectu fit à nullo vitio provenire videtur. Hinc qui honestam puellam stuprârunt prætendere summum amorem erga illam solent, & dicere se ex amore fecisse.*

3. Ne videatur actio vel operatio lædens & damnosa seu ratione honesti seu utilis seu jucundi boni, conducit argumentis suasoriis uti, & inutile utile, inhonestum honestum, molestum jucundum esse persuadere: *Nam homines ducuntur opinionibus, ut sæpenumero credant salutare quod damnosum est & contrà. Quâ in re multum potest eloquentia.* Redduntur & molesta jucunda adsvefactione. *Quâ de causâ solent duces gregarios milites adsuefacere laboribus perferendis, & ita impositis etiam rebus molestissimis horum amicitiam & benevolentiam conservare.*

4. Ne injustum videatur quod illatum est, prodest 1. quod quis in alterum statuit etiam in se statuere. *Nam cùm nemo habeat animum in sese statuendi injustum, nec injuriosum putabitur, si quis in se statuere*

statuere videtur quod committit erga alios. 2. statuere in aliquem quod alius ultrò patiendum recipit. *Hinc callidi homines aliquid erga aliquem facturi, ob quod is irasci possit, exhibent alium quendam ultro ad patiendum sese offerentem. Nemo enim ultro patiendum recipit, nisi sciat bonum aut non malum esse quod patitur.* 3. Sensim aliquod bonum detrahere. *Nam minuta singula parum injusti habere videntur, unde totum quoque tale esse videtur.* 4. Simulare vindictam *v. g. dicere eum qui læsus est olim gravius aliquod malum intulisse, & propterea vel proprio vel alieno nomine vindictam sumi.* 5. Concedentibus legibus fieri. *De quo etiam diximus, cum de simulandis virtutibus ageremus.*

ARTIC. IV.
DE
MALO ILLATO CORRIGENDO, ET ODIO INDE NASCITURO AVERTENDO.

1. Si manifesta satis sit læsio & injuria, consultissimum erit, quò odium declinetur, niti corrigere malum. Itaque 1. simulanda est pœnitentia. *Nam quorũ nos pœnitet, ea non videmur ex malitiâ fecisse.*

2. Proponenda quoque læso sunt alia dicenda & facienda quò illati mali obliviscatur. *Nam obliviscentes illati mali aut metuendi similes redduntur iis qui nihil mali perpessi sunt, vel metuunt. Hoc modo cùm rumor oriretur, parari Agrippinæ à Tiberio exitium,* Cæsar quò famam averteret *& sermones hominum ad alia duceret,* adesse frequens Senatui, legatosque Asiæ ambigentes, quânam in civitate templum statueretur, plures per dies audivit. 4. *ann.* 55.

3. Prosunt etiam media iram lenientia. *Nam positâ irâ facile reditur in gratiam. Mitigant autem iratos excusationes quibus probatur, nõ despiciendi animo factũ esse quod pro contumeliâ vel injuriâ habetur, sed jocandi causâ; vel ex iracundiâ, quia quod per iracundiam fit, non fit animo despiciendi. Præ reliquis autem conducit, ob oculos læsis ponere, ita tamen ne objectandi animo fieri videatur, beneficia antea in eos collocata, sive à lædente sive à majoribus ipsius: item succurrere læso in periculo magno constituto. Sic Germanicus studuit mitigare odium Pisonis, quando ortâ tempestate, cùm Pisonis navis raperetur in abrupta, interitusque ejus ad casum referri potuisset misit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur.* 2. annal. 55. *Habenda quoque ratio est ingeniorum; & dignitatis potentiæque amici: aliisque metus incutiendus; respectu aliorum metus simulandus. Nam qui metuit non irascitur: metuens enim in quærendâ vindictâ tardatur.* 6. annal. 32. verb. Artabarus. *Ejus autem, quem simulamus nos metuere, ira quoque sedatur. Sic* Claudius Corsus notæ

facundiæ, sed dicendi artem aptâ trepidatione occultans, *i. e. dum præ se ferebat, quasi præsens metus ipsum facundum redderet, quæ res majorem dictis ipsius fidem addidit*, militis animũ mitigavit. 2.Hist.69.

4. Præcavenda quoque est erga læsum misericordia. *Nam misericordes erga læsum lædenti irascuntur occultumque in eum conjiciunt odium. Impeditur autem misericordia, si præcavetur, ne qui in miseriâ est veniat in conspectum eorum, qui misericordiam exhibituri sunt. Hoc observavit Narcissus prohibens Messalinam liberosque ejus venire in conspectum Claudii* 11. anal. 34. verb. simul codicillos. *Nam nihil magis movet misericordiam, quàm malum conspiciendum exhibere. Ita Agrippina vidua Germanici omnes ad misericordiam commovit, quando se lectissimam fœminam cum urnâ, in quâ cineres mariti erant, & liberis populo conspiciendam exhibuit. Verba Taciti* 2.annal. 75. *hæc sunt*: miserantibus cunctis, quòd fœmina nobilitate princeps pulcherrimo modò matrimonio inter venerantes gratantesque adspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, & infelici fecunditate fortunæ toties obnoxia. *Sic Tiberius volens misericordiam movere jussit Germanici liberos in senatum ducere ita patres allocutus*: Patres conscripti: Hos orbatos parente, tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, quanquam illi esset propria soboles, ne secus quàm suum sanguinem foveret ac tolleret, sibique & posteris confirmaret. erepto Druso preces ad vos converto, diisque & patriâ coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus genitos suscipite regite: vestram meamque vicem explete. Hi vobis Nero & Druse parentum loco: ita nati estis, ut bona malaque vestra ad Rempubl. pertineant. *His subjicit Tacitus*, Magno ea fletu, & mox precationibus faustis audita, ac si modum orationi posuisset, misericordiâ sui gloriâque animos audientium impleverat. *Hinc porrò discimus*, si conspectus læsorum impediri nequeat, mox conciliandam hominibus opinionem, læsos non indignè perpessos esse. *Nam eorum misereri solemus, quos putamus indignè quid pati. Sic Vibulenus movit misericordiam apud gregarios milites, ut inde irascerentur Blæso: quùm eum ita alloqueretur*: Responde Blæse, ubi cadaver *fratris mei* abjeceris? ne hostes quidem sepulturam invident, cùm osculis, cùm lacrymis dolorem meum implevero: me quoque trucidari jube. Dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, ii sepeliant. 1. *annal.* 22. *Contrà ergò quò impediatur misericordia, inculcandum, eum qui conqueritur longè majora mala commeritum esse.*

5. Optima ratio est imaginariâ compensatione malum illa-

tum

tum corrigere. Fit autem compensatio, si pro ablato bono aliud restituitur, aut restitui fingitur. *v.g.* Si in bono utili lædatur ambitiosus, compēsatio fieri potest mediante honore. *Ambitio enim homines occæcat, ut vano aliquo honore patiantur utile bonum compensari.* Læso superstitioso cōpensatio fit, si lædēs jactet informationē in religione vel defensionē religionis. *Nam hic facilè deponet querelas, si viderit pro amisso bono externo, se tantum animi bonum adipisci.* Læso avaro in utili bono, aliud objectandū est bonum utile unà cum facultate illud acquirendi. *Nam qui facultatem acquirendi dedit ipse dedisse videtur.* vel etiam bona reliqua quæ habet ratione qualitatum augenda sunt. *v.g. oneribus gravatis tribuenda libertas; quæ inalienabilia sunt reddenda alienabilia iis quæ minus tutò possidentur addenda est securitas. Magis autem avarus admittit compensationem, si pro honore oblato pecunia vel simile quiddam rependitur.* Quòd si ambitiosis adimitur honor, correctio fit, si pro ablato restituitur honor qui par aut major videtur. *Quid enim frequentius est, quàm sub specie majorum honorum tribuendorum præsentes adimere?* Callidissimus modus est pro honoribus aut divitiis ademptis jucundum aliquod bonum retribuere. *v. g. pro tributis otium & quietem. Sic præsides provinciarum in Republ. Romanâ pro exactis tributis solebant provincialibus spectacula ludosque exhibere.* Commune autem hoc est, quod pro molestiis impositis retribuantur bona utilia. *Ita solent duces militares magnos auri montes polliceri militibus, quò molestias & labores bellicos subeant.*

6. Quò etiam detineantur in amicitiâ, qui satis caussæ habent eam dissolvere, semper ob oculos poni debet iis, quantum incommodi ex dissolutione amicitiæ oriturum sit. *Metuentes enim damna ex dissolutâ amicitiâ nata officia amicitiæ præstare tenentur.*

7. Imponitur quoque hominibus, si pro damnosis vel molestis subeundis de aliis quid remittitur. *v.g. si pro servitiis præstandis aliquid remittitur de tributis vel pro solvendis tributis aliquid de servitiis.*

CAP. IV.
DE ARTIFICIO ADULANDI.

1. *Quæ hactenus proposita sunt non modò in amicitiâ æquali, sed etiam inæquali ab iis qui superiores sunt simulari possunt: nihil ergò de simulatâ amicitiâ tractandum restat, quàm ut consideremus eos, qui in inæquali amicitia inferiores se exhibent, & adulatores vocantur.*

 2. Adula-

2. Adulator est qui simulat se inferiorem amicum & alterum longè superiorem, quàm reverà est.

3. Adulatores reddunt timiditas, avaritia, intemperantia, paupertas, ambitio, vel seorsim vel nonnunquam conjunctim. *Ita parasitos facit paupertas & intemperantia: his enim venter has creat ærumnas, auribus ut peraudienda sint, ne dentes dentiant. Nemo enim nisi necessitate adductus ejusmodi servile genus vitæ subit: hæc autem, nim. timiditas, cupido divitiarum & honorum, concupiscentia voluptatum corporis, paupertas necessitatem imponunt.*

4. Omnis autem adulatio fit colendo & inserviendo. Cultus consistit in mentiendo, corruptè & melius quàm fieri debebat judicando, & tertiò amplificando & magnifaciendo. *De quibus ordine dicturi sumus subjicientes postea reliqua quæ circa hoc artificium veniunt notanda.*

ARTIC. I.
DE ADULATIONE QUÆ FIT MENTIENDO.

1. Mentiendo fit adulatio 1. si quod is, cui adulando inserviendum est, in honore habet magnumque existimat, ipsi inesse dicitur. *v.g. si adulator videat, tyrannum ex arte saltatoriâ vel pugillatoriâ laudem quærere, hanc artem summè deprædicabit, & quæ ad illam spectant tyrannum habere asseret.*

2. Secundò, si quod prudens vellet alicui inesse dicitur in eo reperiri. *v.g. si adulator potentem, cui adulatur, deprædicat pium: omnis enim vir prudens in potente pietatem desiderat.*

3. Tertiò & is mentiendo adulatur qui mendacia alicujus confirmat. *Utuntur enim adulatores hoc Plautino:*

assentandum est quicquid hic mentibitur.

qui autem mendaciis assentitur & ea confirmat etiam suo modo mentitur.

4. Quartò mentiendo etiam adulantur simulantes se omnia non modò velle quæ alterum velle vident, sed etiam antè voluisse. *Tales sunt qui cum Artotrogo Plautino dicunt:*

Novisse mores me tuos meditatè decet
Curamque adhibere, ut prævolet mihi quò tu velis.

Id enim faciunt adulatores, quò cum altero eandem mentem eandemq; voluntatem habere videantur. Quare adulatorum munus est, mores ejus, cui adulandum est, exactè notos habere.

ARTIC. II.

ARTIC. II.

DE ADULATIONE QUÆ FIT CORRUPTE JUDICANDO ET OMNIA ETIAM MALA BONA VEL BONA MALA INTERPRETANDO.

1. Artificium singulare adulatorum est omnia posse & laudare & vituperare. *Nam quæ insunt ei, cui adulandum est, sunt laudanda & extollenda; quæ aliis, præ quibus is præminerè vult, vituperanda & deprimenda. Quapropter definit Tacitus adulatorem eum*, cui omnia principum honesta atque inhonesta laudare mos est. 2. *annal.* 38. *Qui habitum adulandi sibi pararunt, non verentur diversis temporibus eundem supra modum extollere & deprimere. Audias adulatores eo tempore, quo à rege aliquo beneficio afficiuntur, exclamantes: Vivat rex noster, omnium regum quotquot sunt, quotquot fuerunt, quotquot futuri sunt optimus maximus! mox cessantibus beneficiis & quando exquisitioribus epulis ab alio saginantur hunc velut stolidum aut crudelem contemnentes.*

2. Ut verò non sine caussâ laudent, id quod vitiosum virtuosum interpretantur. *Nam sola virtus laude & honore digna est: itaque ut improbi laudari possint, quæ vitiosa sunt exponenda velut virtutem indicantia. Adulatores ergò audacem fortem, timidum cautum, ignavum pacificum, prodigum liberalem, avarum parsimoniæ deditum, superbum & stolidum magnanimum, iracundum ingenuum apertum & candidum, abjectum & servilem lenem, nobilem more majorum peccantem generosum, eum verò qui à virtutibus majorum degenerat novas virtutes familiæ addentem vocant. Hoc artificium describitur apud Tacitum* 1. *Hist.* 52. *his verbis:* Et Vitellius apud severos humilis. id comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo sine judicio donaret sua, largiretur aliena. Simul aviditate impetrandi *quidvis à Vitellio*, ipsa vitia pro virtutibus interpretantur.

3. Non autem in hoc subsistunt, sed vitiis excellentiam virtutis affingunt. *Ita dicunt audacem omnes heroës fortitudine superare; timidum cautiorem omnibus fortibus. Cùm enim vitiosi quidã in excessu peccent, facilè est iisdem excellentiam virtutis affingere.*

4. Eò processit hoc artificium, ut adulatores nonnunquam truncum stipitemque velut deum quendam colendum exhibeant. Obtinent verò hoc 1. fortuita alicujus prudentiæ adscribendo. *Nam ita semper magna gerere quis videbitur, si quæ sub ipsius auspiciis contingunt prospera forte fortunâ prudentiæ ejusdem tribuantur.* 2. Si appareat solâ alterius prudentiâ quæ plæclarè gesta sunt perfecta esse, ejus cui adulatio facienda auspiciis adscribendum venit quod

gestum est. *Semper namq; ita principium boni ei inesse videbitur cui adulando inservitur. Sic solebant in statu tyrannico Romani suis imperatoribus domi latitantibus & voluptates corporis sectantibus attribuere quæ fortè fortunâ à ducibus prosperè gesta erant. Imperatorum namque auspiciis omnia fieri concipiebantur. Qui hoc modo adulantur similes sunt iis, qui imagines colunt & venerantur, affingentes hisce singularem vim, quasi ab his proveniant quæ fortuna dat. Talem adulandi modum describit Tacitus 16. annal. 2.* Ac fortè quinquennale judicium secundo lustro celebrabatur: oratoribusque præcipua materia in laudem principis adsumpta est. Non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed novâ ubertate provenire terras, & obvias opes deferre deos; quæque alia summâ facundiâ, nec minori adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis.

ARTIC. III.
DE
HIS QUI SINGULA BONA AMPLIFICANDO ET MAGNIFACIENDO ADULANTUR.

1. Exercentur & adulationes singula bona amplificando & magnifaciendo. Amplificatur quid verbis & oratione; magnifit factis, quibus velut signis magnitudo rei declaratur.

2. Ut bona amplificent adulatores utuntur mediis oratoriis. *Nam dicere solent, hunc solum vel primum vel cum paucis vel etiam præ cæteris & maximè fecisse. Adhibent etiam epitheta in suis orationibus à rebus pulchris, cœlestibus & divinis petita.* Himlisch / Engelisch ꝛc. *Conferunt quoq; res deprædicandas cum rebus gestis aliorum illustrium virorum, hasque cæteris omnibus præferunt. Et in summâ quæ in arte rhetoricâ circa amplificationem in genere demonstrativo faciendam traduntur, his adulatores callidè utuntur, eademque in malum finem dirigunt.*

3. Magnifiunt res gestæ signis magnitudinem quandam indicantibus. *Hinc solent adulatores rebus ab aliquo gestis novos honores excogitare, quasi hactenus usitati non sufficiant. Ita cùm Nero suam matrem enecasset prætendendo per naufragium id factum, magno tamen cum commodo Reipubl.* miro procerum certamine decernuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, ut quinquatrus, quibus apertæ essent insidiæ, ludis annuis celebrarentur. Aureum Minervæ simulacrum in Curiâ & juxtà principis imago statueretur. 14. *annal*, 12. Signum etiam quo declaratur aliquem magnifieri, est decernere pro ipso vota & preces. *Ita* Pontifices Romani eorumque exemplo cæteri sacerdotes, cùm pro incolumitate principis vota susciperent,

Neronem quoque & Drusum iisdem diis commendavêre; non tam caritate Juvenum, quàm adulatione.

ARTIC. IV.

DE

ADULATIONE QUÆ FIT INSERVIENDO.

1. Inserviunt adulatores potentibus 1. dum lætitiam tristitiamque præ se ferunt, prout prospera vel adversa quæ ipsis contingunt requirunt. *Ejusmodi adulatores depingit Tacitus 1. annal. 7.* At Romæ ruere in servitium Consules, patres, eques, quantò quis illustrior, tantò magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne læti excessu principis, neu tristiores primordio; lachrymas, gaudium, questus adulatione miscebant.

2. Deinde quoque inserviunt adulatores præbendo sese ministros flagitiorum, intemperantiæ, crudelitatis, avaritiæ, &c. *Magnam hic exemplorum copiam adducere possemus & hisce adulantium imaginem repræsentare: sufficiet tamen unicum, quod exhibet Cæpio Crispinus delator Marcelli quò crudelitati Tiberii inserviret. De quo Tacitus 1. ann. 74.* Nec multò post Granium Marcellum prætorem Bithyniæ Quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone. Qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum & audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis (*i. e. secretis delationibus*) principi adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremò sibi invenêre. Sed Marcellum insimulabat, sinistros de Tiberio sermones habuisse: inevitabile crimen, *quodque defensionibus suis Marcellus declinare non poterat*, cùm ex moribus principis fœdissima quæque diligeret accusator, objectaretq; reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. *Huic adulatorum generi accensendi, qui ut potentibus placeant, varios modos extorquendi pecuniam subditis excogitant.*

ARTIC. V.

DE

ARTIFICIO TECTE ADULANDI.

1. Plerumque tædiosi fiunt adulatores & molesti qui apertè adulantur. *Nam sentientes aperta mendacia esse quæ dicuntur ab adulatoribus nec quicquam seriò ab his dici fierique; non possunt non molestiam inde percipere.*

2. Qua

2. Quapropter dant operam adulatores ut tectè id faciant & ne sentiantur adulari. *Nam hoc pacto fiunt magis tolerabiles.*

3. Quo pacto verò animum adulandi occultent adulatores uno aut altero exemplo declarabo. *Mortuo Augusto Tiberius consultavit de honoribus:* ex quîs maximè insignes visi: ut portâ triumphali duceretur funus, Gallus Asinius; ut legum latorum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Aruntius censuêre. addebat Messalla Valerius, renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii interrogatusque à Tiberio, num se mandante eam sententiam prompsisset? Spontè dixisse, respondit: neque in iis quæ ad Rempubl. pertinerent, consilio nisi suo usurum vel cum periculo offensionis, ea sola adulandi species supererat. 1. annal. 8. *Aliud exemplum est* 3. annal. 70. Post auditi Cyrenenses, & accusante Anchario Prisco Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum majestatis postulatum, quòd effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset, recipi Cæsar inter reos vetuit: palam aspernante Ateio Capitone, quasi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim statuendi, neque tale maleficium impune habendum. sanè lentus in suo dolore esset *Cæsar*; Reipubl. injurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius ut erant magis *adulatoria scil.* quàm ut dicebantur: perstititque intercedere.

ARTIC. VI.
DE
PRÆMIIS ADULATORUM.

1. Adulatorum diversa videntur genera & alii magis alii minus malitiosi. Qui quæ mala sunt laudant pessimi sunt, meliores qui quæ debebant inesse bona deprædicant quasi insint. *Nam dum adulator bona, quæ inesse debebant deprædicat ac si insint, tacitè eum, cui adulatur, reprehendit, efficitq́ ut sentiat, cui rei operam dare debeat. At qui quæ mala sunt velut bona laudat ex malo reddit pejorem. Ab hoc genere adulatorum ut sibi Piso caveret Galba fideliter monuit apud Tacitum 1. Histor. 15. his verbis:* fidem, amicitiam, libertatem, præcipua humani animi bona, tu quidem eâdem constantiâ retinebis: sed alii per obsequium imminuent. Irrumpet adulatio, blanditiæ pessimum veri affectus venenum, sua cuique utilitas. Nam suadere principi quod oportet multi laboris: assentatio erga principem quemcunq; sine affectu peragitur, *nullamque animi sollicitudinem parit.*

2. Præmium autem commune adulatorum est, ut pro vilibus & abjectis hominibus habeantur atque in contemptu sint. *Ita enim*

enim ait Tacitus 1. Hist. 1. Adulationi fœdum crimen ſervitutis, malignitati falſa ſpecies libertatis ineſt: *De L. Vitellio ita refert* 6. annal. 32. fin. Eo de homine haut ſum ignarus, ſiniſtram in urbe famam, pleraq; fœda memorari: cæterùm regendis provinciis priſcâ virtute egit. Unde regreſſus & formidine Caii Cæſaris familiaritate Claudii turpe in ſervitium mutatus, exemplar apud poſteros adulatorii dedecoris habetur: ceſſeruntq; prima poſtremis & bona juventæ ſenectus flagitioſa obliteravit. *De Capitone adulatore ita judicat*. 3. ann. 70. fin. Capito inſignitior infamiâ fuit, quòd humani diviniq; Juris ſciens egregium publicum & bonas domi artes *adulatione* dehoneſtaviſſet. *De Haterio ita:* Atq; Haterius cùm ejus diei SCta aureis literis in curiâ figenda cenſuiſſet, derididiculo fuit ſenex fœdisſimæ adulationis tantum infamiâ uſurus. 3. annal. 57. *Et quomodo ſervilia & fœda tractantes non poteſt contemptus & turpitudo ſeqvi? tædet tandem projectæ adulantium patientiæ ipſos quibus adulantur.* 3. annal. 65. Cæterum tempora illa adeò infecta & adulatione ſordida fuêre, ut non mòdò primores civitatis, quibus claritudo ſua obſequiis protegenda erat, ſed omnes conſulares, magna pars eorum qui præturâ functi, multique etiam pedarii ſenatores certatim exſurgerent, fœdaq; & nimia cenſerent. Memoriæ proditur, Tiberiū, quoties curiâ egrederetur, græcis verbis in hunc modum eloqui ſolitum, ò homines ad ſervitutem paratos! ſcil. etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ ſervientium patientiæ tædebat.

3. Sæpè autem, præſertim ſi ſuis adulationibus nocuerint aliisq; exitiū parârint, ſibi ipſis exitio ſunt. *Ita Tacitus de Criſpino:* mox clarisſimo cuiq; periculum facesſit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus dedit exemplum, quod ſecuti ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi perniciem aliis ac poſtremò ſibi invenêre 1. annal. 74. *Et de Junio Gallione:* 6. annal. 3. At Junium Gallionē, qui cenſuerat, ut prætoriani actis ſtipendiis jus apiſcerentur in quatuordecim ordinibus ſedendi, *i. e. ut expleti militiâ fierent equites Romani*, violenter increpuit *Cæſar*; velut coràm rogitans, quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neque præmia niſi ab imperatore accipere par eſſet. reperiſſe prorſus quod D. Auguſtus non providerit. an potius diſcordiam & ſeditionem à ſatellite Sejani quæſitam? quâ rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiæ morem propelleret. Hoc precium Gallio meditatæ adulationis tulit, ſtatim curiâ deinde Italiâ exactus.

4. *Hæc hactenus circa varia genera amicitiarum velut generalia tractata nunc applicaturi ſumus ad Jura in civitatibus lata aut ferenda:*

Initium facientes à Jure publico, cujus maxima pars in jure amicitiæ est fundata. Neq; enim quæ hactenus de simulatâ amicitiâ dicta sunt docendi gratiâ sunt proposita, quomodo ea sit colenda: nec ut inde nequam homines scientiam hauriant, sed ut appareat, quæ sint fundamenta ex quibus in variis Rebuspubl. conditores Juris publici procedant, quò inpromptu habeamus rationes, & causas legum variarum in diversis regnis de Jure publico latarum.

FINIS.

PARTIS TERTIÆ.

PARS QUARTA COMPREHENDENS ELEMENTA JURIS PUBLICI.

LIB. I.

DE OPTIMA REPUBLICA, QUATENUS EA LUMINE RATIONIS INTRODUCI POTEST.

Uò pateat, quæ methodus & ratio procedendi à nobis servetur, repetendum est quod tradidimus part. 1. *duo esse quæ omnem societatem conservant, nim. JUSTITIAM & AMICITIAM; Justitiam autem aliam esse universalem, aliam particularem. Et quia hactenus de universali Justitiâ, quatenus in omnibus Rebuspubl. custoditur* part. 2. *de amicitiâ autem & singulis hujus speciebus* part. 3. *disseruimus: Consequens est ut progrediamur ad ea Jura, quæ in Justitiâ particulari eâque vel* Distributivâ *vel* Correctivâ *fundata sunt; qualia sunt jus publicum & privatum.*

CAP. I.

QUID SIT JUS PUBLICUM.

1. Dividunt JCti Romani Jus in publicum & privatum: illud definiunt quod ad statum rei Romanæ spectat; hoc, quod ad singulorum utilitatem. l. 1. §. 2. ff. de Justit & Jur. & §. ult. Instit. eod. Quæ tamen definitio videtur obscura. *Nam quid status rei Romanæ sit non imme-*

immeritò quæri poteſt: cùm enim definitio ſit principium omnis cognitionis, quam de re aliquâ ex ſuis cauſſis habemus; non ſubſiſtendum eſt in tali, quæ obſcura exiſtit: debet enim notisſimum eſſe, ex quo velut principio in cognoſcendo progredimur.

2. Videtur autem vel ſtatus denotare unumquodque quo aliquid ſtat ſeu conſiſtit: ut adeò ſenſus definitionis ſit hic: Jus publicum eſt quod tradit præcepta concernentia hoc per quod res Romana ſtat. *Hunc ſenſum videntur approbare Ddres præcipui, quos hîc magno numero allegare prohibet inſtituti noſtri ratio, quam in præfatione indicavimus.*

3. Sed adhuc manet natura Juris publici obſcura, licet vel maximè tali definitione, *quod ſit ſyſtema præceptorum concernentium id per quod res Romana ſtat*, eam delineaverimus. *Nam quid eſt illud per quod unumquodque ſtat? an cujusque rei ſubſtantia? ita videtur; quia ſubſtantiam id vocamus per quod unumquodque ſubſiſtit. Sed cùm ſubſtantia ſit duplex, propterea, quòd ſubſtantia alicujus rei modò ipſius materia modò forma ejusdem dicatur; quæritur, an ſtatus ſit id per quod tanquam materiam vel id per quod tanquam formam res Romana ſtat.*

4. Videtur autem ſtatus rei Romanæ denotare formam in quâdam ejuſdem ordinatione & diſpoſitione conſiſtentem. *Id enim indicat vocis* ſtatûs *communis apud Latinos autores acceptio: ita Plautus* Amphitr. act. 1. ſc. 1. v. 110.

Etenim quoniam formam cepi hujus in me & ſtatum.

Sic & Terentius Eunuch. act. 3. ſc. 5. v. 49.

Tum equidem illuc os tuum impudens videre nimium vellem,
Quis eſſet ſtatus, flabellum tenere te aſinum tantum.

Ich möchte wohl ſehen wie es dir anſtünde / wenn du groſſer Eſel den Wedel hieltest. *Ut adeò ſtatus nihil aliud ſit propriè loquendo, quam habitus quidam & ſchema corporis. Huc autem commodè facere videtur, quòd ſtatus ſumatur propriè pro illâ corporis figurâ & diſpoſitione, quâ quis ad pugnandum vel aggrediendum alterum vel ad aliquid aliud perficiendum ſe præparat: ita accipit Plautus* Milit. glor. act. 4. ſc. 9. v. 12.

- - - - - - in ſtatu ſtat ſenex
Ut adoriatur mœchum.

Quemadmodum ergò ſtatus corporis eſt quædam diſpoſitio certa ſingularum partium ejusdem talem vel talem figuram præbens, quâ quis ſe præparat ad pugnandum vel aliquid aliud perficiendum: ita ſtatus rei Romanæ videtur eſſe quædam diſpoſitio populi Romani & ordinatio ſingularum partium ejusdem, quâ ſubſiſtit, ſe conſervat & aliquid operatur. Unde quemadmodũ ordinata partium corporis diſpoſitio poteſt turbari, tolli, reſtitui: ita & talia de ſtatu ſolemus enunciare: dicimꝰ enim ſtatum Reipubl.

convellere; in statum civitatem, provinciam &c. restituere, statum suum tueri, tenere. Sic Tacitus 3. annal. 28. multorum excisi status *i.e. disposi- tio & ordinatio sui suarumque rerum, quâ se ad benè vivendum præparaverant eversa; dum ipsis dignitas resq; familiares ereptæ. Colligimus ergò statum rei Romanæ esse formam quandam consistentem in dispositione & ordinatione rei Romanæ, quâ mediante populus Romanus consistit. Hæc ordinatio videtur olim petita fuisse à virtutibus cumprimis autem fortitudine. Hinc Ennius.*

Moribus antiquis res stat Romana virisque.

Hanc nostram sententiam quòd scil. status sit quædam forma consistens in ordinatione & dispositione partium alicujus totius confirmat hoc, quòd pro tali formâ & in Jure privato status videtur accipi: quia dicitur consistere in libertate, civitate & familiâ: i.e. in ordinatione privatorum, consistente in hoc, ut diversis juribus participent.

5. Hucusque pervenimus ut sciamus statum esse ordinationem & dispositionem rei Romanæ certam formam tribuentem, ut per hanc illa subsistat. Sed nondum videmur naturam satis adsecuti. *Nam quid est res Romana? an Respublica? Respondent Ddres quòd sic. Quid Respublica? ordinatio civitatis, quâ vel unus vel quidam vel omnes vicissim imperant. Si tale quippiam est Respublca, non videtur ea esse idem cum re Romanâ. Nam res Romana semper stetit, Respubl. mutata est. Initiò quippe status erat monarchicus, quia manu regiâ omnia gubernabantur non invitis civibus Romanis: eratque adeo tùnc regnum barbaricum. Id quod innuit Tacitus* 1. annal. 1. *quando inquit:* Urbem Romam à principio reges habuêre. *Mox degeneravit in tyrannidem ob superbiam Tarquinii; eoq; tyranno exacto libertatem & consulatum Brutus instituit i.e. statum politicum reddidit, magis tamen ad oligarchiam propendentem: regiam enim potestatem regumque insignia accipiebant duo Consules ex patriciorum numero electi, & ita ex perpetuo annuum imperium placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel morâ corrumperetur.* Flor. lib. 1. c. 9. Dictaturæ ad tempus sumptæ. Tacit. cit. loc. *i.e. quoties urgebat necessitas: adeoque aliquando etiam Romæ obtinuit æsymnetia, seu tyrannis optiva, suffragio scil. delata:* Neque decemviralis potestas *i.e. forma purè oligarchica in decemviris, quibus administratio LL. erat commissa, consistens*, ultra biennium. Tacit. eod. neque tribunorum militum consulare jus diu valuit. idem eod. *Aucta deinde tribunorum plebis potestas statum reddidit democraticum ut plebs patriciis prævaleret. Mox Cinnæ, Syllæque dominatio sed non longa.* & Pompeii Crassique potentia citò in Cæsarem: Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessére. Idem eod. *Ademptâ postea callidis artibus*

Tibe-

Tiberii simulantis se tribunum plebis omnis populo potestas, translatis è campo comitiis ad patres. Idem annal. 1. c. 15. *Quanta Reipubl. mutatio! res tamen Romana semper stetisse dicitur. Res ergò Romana non videtur idem quod Respublica. Quid agendum, quid dicendum, quomodo progrediendum, ut per semitam, quæ ad veritatem ducit, incedamus? Monstrat nobis viam Cicero* lib. 1. de Orat. *quando dicit*: Jus publicum versari in iis, quæ sunt propria civitatis & imperii. *Quid? est ne alia ordinatio civitatis alia imperii, ut ita mutatâ ordinatione civitatis Romanæ, manserit ordinatio & dispositio imperii, & ita quoad imperium res Romana semper steterit? Si ita est, quid differt civitas ab imperio, & quænam est ordinatio & dispositio imperii? Hæc ante aliquot annos speculari incipiens notis ad Grotium inserui, ductus spe, fore nonnullos, qui placidâ mecum disputatione initâ excitarent meum ingenium ad subtiliorem hac de re speculationem faciendam. Sed inanem fuisse meam operam hactenus expertus sum; objectante sophistarum turbâ, me delirum esse, neq; enim sanum hominem conjicere posse, qui mihi in mentem talia tamque inepta venerint. Ut tamen statuatur alium statum, aliamque formam civitatis, aliam imperii esse, omnem saniorem hominem monebunt quæ hactenus à nobis de re Romanâ enarrata sunt.*

6. *Videtur ergò sensus definitionis, quam tradit Ulpianus* cit. l. 1. §. 2. ff. de J. & J. *hic esse*: Jus publicum esse systema continens præcepta circa ea, quæ concernunt ordinationem & dispositionem civitatis & imperii in salutem illius.

7. *Quæ ergò nobis agenda sint, quò elementa i. e. primas demonstrationes & universalia ex quibus rationes Juris publici peti possint ritè, tradamus, ex hisce perspicimus.* Scil. inquirendum est in ordinationes & dispositiones illas, quibus salvæ civitates salvaque imperia redduntur, ut consistant nec dilabantur. *Cæterùm quæstiones, quas Ddres initio commentariorum in Jus publicum movere solent, quæ scil. caussa sit, quare Jus publicum in Instituta non sit relatum; quare & in Germaniâ diu fuerit incultum, hîc superfluum putamus enucleare. Ultrò enim sese offeret quid respondendum sit, toto tractatu absoluto. Deum veneror, ut contemplationi, quam in gloriâ ipsius suscipio, suo Spiritu S. adsit.*

CAP. II.

FUNDAMENTUM JURIS PUBLICI ESSE JUSTITIAM DISTRIBUTIVAM.

1. *Divisimus* part. 1. *Justitiam in universalem & particularem, hanc verò rursus in distributivam & Correctivam, quam commutativam*

 vulgò

vulgò vocant. Ista autem non esse inania Aristotelis somnia, sed nos ducere ad abstrusissimas tam publici quàm privati Juris caussas, ex sequentibus, quæ hisce in Elementis traditurus sum, patefiet. Nam Jus publicum suum fundamentum in Justitiâ distributivâ; privatum in correctivâ habere, demonstrabitur. Hoc in loco circa Jus publicum id manifestum reddemus.

2. Initium contemplandi facimus ab eo, in quo præced. cap. substitimus, nim. Jus publicum tradere præcepta de ordinatione seu dispositione civitatis & Imperii ad salutem utriusq; *i. e. quò & civitas & imperium consistat, nec corruat. Nam quærendum nobis est, quænam sit illa ordinatio & quomodo facienda, quò civitas salva sit.*

3. Ordinatio inferens salutem & civitati & imperio, utque consistant nec corruant debet fieri secundum rectam rationem & Justitiam. *Nam quicquid secundum rectam rationem fit salutare hominibus est, quod contra eam fit destruit quicquid humanum est, & in actionibus humanis positum. Id quod subtilissimè demonstravit Aristoteles* 1. Ethic. *Ita quoque quicquid justum est conservat societatem humanam, quicquid minus justum est eam destruit. Quapropter ordinatio civitatis & imperii debet fieri secundum id quod naturaliter Justum est: i. e. quod recta ratio dictitat Justum esse.*

4. Jus publicum dirigit Justitia distributiva. *Nam ordinatio nil aliud est quam certa dispositio partium civitatis vel imperii secundum prius & posterius. Ea autem ordinatio, quæ non temerè fit sed secundum rectam rationem & Justitiam ea est, quæ fit secundum personæ cujusq; dignitatem. Itaq; ordinatio justa est nil aliud quàm dispositio civium ratione dignitatis, quam singuli habent i. e. pro cujusque merito. Scil. quò justa sit ordinatio, debet ea fieri ita: quemadmodum persona ad personam ita ea quæ siugulis personis adsignantur ad se invicem. Hoc autem Justitiæ distributivæ proprium est. Nisi enim secundum proportionem personarum fiat ordinatio seu distributio honorum, oriuntur querelæ, quasi minus justè facta sit distributio. Unde patet, ordinationem in Justitiâ distributivâ fundatam esse.*

CAP. III.

DE OPTIMA REPUBLICA, QUALIS EX SOLO LUMINE RATIONIS INTRODUCI POTEST, INSTITUENDA ET ADORNANDA.

1. *Cum Ordinatio Reipubl. quò querelis civitas vacet, & quilibet suo statu contentus sit, debeat fieri secundum Justitiam distributivam:*

(Hac

(Hac enim id quod commune est dividimus inter partes alicujus societatis ita, ne pars ulla conquerendi caussam habeat.) repetenda sunt, quæ part.1. cap.3. circa naturam hujus Justitiæ tradidimus.

2. *Quò autem querelæ in distributionibus cessent, prima cura esse debet, ne aut æqualibus inæqualia aut inæqualibus æqualia vel etiam inæqualia, inferiori plus, superiori minus tribuantur, sed potius ut fiat:*

Quemadmodum persona ad personam ita res ad rem.

3. *Sed unde petenda est proportio personarum? Notandum probè est, quod d.part.1. cap.3. n.4. docuimus,* distributionem fieri inter personas, quatenus sunt partes alicujus societatis, quia eatenus ex communi iis aliquid debetur; quemlibet autem hominem eatenus dici partem alicujus societatis, quatenus aliquid confert ad bonum commune illius obtinendum. Ex eo ergò, quod quis in societatem pro bono illius impetrando confert, sumendam esse proportionem personarum.

4. Quapropter inquirendum est, quodnam sit illud bonum, ad quod tendit civitas. *Nam hoc pacto constabit, quantum in ordinatione & dispositione unicuique tribuendum sit. Ex eo enim quod quisque ad bonum civitatis confert, personarum proportio petenda est.*

MEMBR. I.

DE CIVITATIS BEATITUDINE ET SUMMO BONO.

1. Videtur eadem totius civitatis quæ singulorũ hominũ esse felicitas & beatitudo. *Id colligitur primò à signo & consensu tacito hominum. Nam quilibet judicium faciens de beatitudine alicuj9 civitatis petit fundamentũ judicandi ab eo, quod ipse pro beatitudine suâ propriâ habet. Qui felicitatẽ hominis in otio collocant laudant civitatem in otio versantẽ; qui divitias pro summo bono habent, eam civitatẽ prædicant felicẽ quæ bonorũ copiâ abundat; qui in eo putant felicitatem collocatam esse, ut liceat in quamplurimos herili imperio imperare, eam civitatem felicem esse dicunt, quæ quamplurimis aliis civitatibus & provinciis imperat; reliquas nullum imperium in alias habentes viles reputat. Qui admiratur fortem virum, magnifaciet quoque civitatem res in bello strenuè gerentem. Deinde notum est, civitatem esse societatem quandam & quidem hominum. Hujus ergò aut erit aliqua operatio aut nulla. Si ponas, hanc societatem nihil operari, frustrà erit & nullius caussâ inita: & per consequens homo trahetur ad hanc à naturâ frustrà; quod absurdum est, quia natura nihil facit frustrà. Sin autem societas civilis comparata est ad aliquid operandum, necesse erit, humanum quiddam esse, quod illa operatur: quemadmodum enim grex*

est

est multitudo ex pluribus capitibus, pecoribus nimirum: ita quoque societas civilis est unum quiddam ex multis hominibus. Non potest autem totum ex hominibus velut partibus constans aliud operari, quam id quod ab hominibus proficisci potest. Quapropter beatitudo civitatis est operatio quædam in quâ hominum perfectio consistit, & simile quiddam felicitati singulorum hominum.

2. Civitas ergò duplici operatione redditur felix, eâ nim. quâ erga seipsam operatur, & eâ quâ erga alias civitates, populos, & nationes. *Nam & homo duobus hisce modis operando felix esse potest. Ponamus enim hominem aliquem solitariam in deserto degere vitam, suamq; ibi familiam suos servos habere variarum artium peritiâ instructos, quò prestò sint instrumenta ad usum vitæ necessaria: erit hic felix operando erga seipsum. Nam habens bonam conscientiam, dum nullam sentit in se pugnam intellectûs & appetitûs, nullam perniciem ex vitiis intemperantiæ scil. luxuriæ, timiditatis & nimiæ lenitatis vel iracundiæ in regendis servis, sed contemplationi astrorum deditus quotidiè novas motuum cœlestium causas reperiens, jucundè vivit erga se operando. Sed quia beatitudo hominis in præclaris operationibus secundum virtutes intellectuales & morales consistit: non poterit homo talem solitariam vitam ducens æquè beatus dici ac qui in communione versatur & erga alios operatur. Nam hujus fortitudo, liberalitas, magnificentia, magnanimitas longè pulchriorem reddit vitam ipsius, quàm solitarij existit. Similiter se res habet circa civitatem: Si enim ponamus aliquam à cæteris omnibus civitatibus separatam, erit ea non nisi ratione partium seu civium inter sese communicantium, justitiamque & amicitiam colentium felix. At pulchrior erit ea dicenda, quæ & foris præclaras actiones exercet aliisque civitatibus formidabilis existit.*

3. Ea civitas ratione operationum, quibus erga seipsam versatur, felix & beata est, quæ virtutes augere omnibus modis studet, & divitias eatenus, quatenus instrumenta sunt exercitio virtutum inservientia. *Communiter quidem ita comparatum est, ut ad summum homines fugiant vitia, excellentiam virtutis negligant; divitias tamen in infinitum appetant, secundum hoc:*

O cives, cives quærenda pecunia primum,
Virtus post numos!

Nam ad beatitudinem civitatis sufficere putant, si ita temperantes sint cives, ne scortationes, stupra, adulteria, incestus, sodomiam committant; ita liberales, ne furta, rapinas, latrocinia faciant, vel improbum fœnus exerceant; ita lenes, ne quenquam occidant; ita Justi, si nullam injuriam nullumve crimen falsi committant. Quæ caussa est quare part. 2. de

Justitia universali, quatenus in Rebuspubl. communiter conservatur tractantes, nil aliud docuerimus, quàm quibus pœnis ordinariis singula crimina apud nos puniantur; & ex quibus fundamentis ordinariæ pœnæ vel minuendæ vel aggravandæ sint. Communiter itaque civitas habetur felix, si cives â vitiosis rebus abstineant, in divitiis autem acquirendis in infinitum procedant. Verùm cùm is sit reverà prudens, qui bona non temerè appetit, sed unumquodque secundum suam naturam: dicimus eam civitatem beatam, in quâ virtutes appetuntur augenturque in infinitum i.e. sine termino; divitiæ autem quatenus instrumenta sunt. Nam divitiæ virtutibus non virtutes divitiis velut instrumenta inserviunt. Divitiarum enim essentia in usu posita est, & proinde quatenus instrumenta sunt appeti debent: i.e. quatenus usus efflagitat: cætera quæ præter usum appetuntur, superflua & supervacanea sunt, & in hisce frustrà desudatur. Sed animi bona nulla supervacanea sunt, nulla superflua aut cum incommodo conjuncta, quousq; tandem in iis appetendis procedatur. Quemadmodum ergò ille homo reverà felix est, qui præ cæteris benè vivendi facultate est instructus: ita & civitas. Is verò facultatem benè vivendi habere censendus est, qui morum & mentis virtutibus egregiè est exornatus, licet bonorum externorum copias mediocres habeat; & quidem magis, quàm ij qui, cùm multò plura bona externa habeant, quàm quibus ad victum cultumque indigent, virtutum inopes sunt & hisce destituuntur. Ergò & civitas in tantum felix censeri debet, quantum cuique virtutis, prudentiæ & actionum his consentanearum contingit. Huic accedit, quòd civitas maximè una optimè se habeat & perfectissima societas existat. (Est enim societas ex multis hominibus unum & proinde ratione suæ essentiæ perfectissima quæ maximè una,) Eam autem societatem maximè unam ostendimus part. præc. quam conservat perfectissima amicitia; & hanc perfectissimam amicitiam, quæ ex virtutibus colitur, sive inter ætate pares sive impares. Cùm ergò civitati, quæ studet virtutibus nihil Justitiæ nihil Amicitiæ desit; necesse est, eam ratione sui beatissimam esse, cujus partes singulæ debitis virtutibus instructæ sunt, tantumque bonorum externorum habent, ut eas exercere valeant.

4. Ratione operationum ad extra, ea civitas beata censenda est, quæ vicinis imperare valet, quatenus ratione virtutis sibi imperium competit. *Nonnullæ olim exstitère civitates, quæ se felicissimas arbitratæ sunt, si in quamplurimas alias provincias & civitates imperarent. Nam nullum videtur magis gloriosum parari nomen posse, quàm si in omnes homines & vel in totum mundum exerceatur potestas. Deus enim videtur terrestris omnibus nationibus & populis imperans: huic enim omnium actionum humanarum principium inest. Quare existimant, nemini*

mini vel patri vel fratribus parcendum; etiam ipsam pietatem lædendam esse, modò imperare possis. Sed hoc simpliciter appetere nec pulchrum nec justum est. Aut enim homines sunt serviles aut liberalis ingenii: si serviles sunt quid pulchri imperio inesse potest? servis enim præcipere agenda nihil gloriâ dignum habet, & præterea molestum est prudentibus & res præclaras meditantibus. Si liberi homines existant imperio subjiciendi: injustum erit imperium, nisi imperans à parentibus distet, quemadmodū pater à liberis vel maritus ab uxore: omne enim imperiū in liberos homines est injustū, nisi exerceatur ab eo qui prudentior est. Quare vi invadere alios æquè prudentes eosque subjicere imperio nil aliud est quàm publicā rapinā publicumq; latrociniū exercere. Qui enim injustè aliis bona & vitā per violentiā adimunt raptores & latrones sunt. Hoc ergò gloriosum est civitati si servet officia & colat studia respectu habito ad vicinos: ut scil. ferocibus & bellicosis resistat; iis quos suâ virtute longè superat & sibi ipsis consulere ritè non valentibus imperet, omnibus verò terrori sit. Nam huic civitati obsequi pulchrum & honestum, parere justum. At dominatum appetere in servire nolentes maximè injustum est: quia est contra regulam quæ omnis justitiæ & amicitiæ humanæ fundamentum existit, nim. Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris. *Omnes enim nolunt sibi injustè imperari. Ergò & in alios hoc statuere debent. Non ergò dicenda beata illa civitas, quæ omnes suas curas in hoc positas habet, ut cæteris imperet, & in belli artibus perpetuò occupata est. Bella namq; propterea gerimus, ut otiari possimus: perpetuis detineri bellis laboriosum & vitæ tranquillitati prosperitatiq; contrarium. Est præterea etiam stolidum in nolentes imperare velle. Quemadmodum enim dementem quivis diceret medicum cogere volentem homines, quò patiantur suam sanitatem dirigi ab eodem: ita & ridiculum est, adigere conari homines, ut suam beatitudinem & felicitatem à nobis administrari patiantur.*

5. Alia porrò est beatitudo civitatum alia municipiorum. Hîc autem de civitate non de municipiis agimus. *Nam municipiorum beatitudo ea est, quam habent homines qui aliorum imperium audire tenentur; civitatum autem talis, qualis est hominum aliis imperantium & nullius imperio subjectorum. Civitates seu societates superiorem non agnoscentes operantur nihil ex necessitate sed omnia ex liberrimâ electione; at municipia ex metu pœnæ. Quemadmodum ergò reverà felix est homo qui ex insitâ virtute cuncta operatur; minus autem talis, qui metu mali à malo abstinet: ita perfecta felicitas & beatitudo civitatibus, minus perfecta municipiis inesse videtur. Hæc etiam caussa est, quare municipia nullâ indigeant scientiâ civili seu politicâ. Nam quæ sub imperio continentur subsistunt & quiescunt metu superioris vim cogendi habentis: at civitates superiorem non agnoscentes ex suâ insitâ formâ & dispositione*

quiescere

quiescere & subsistere debent. Et circa has Aristoteles suam speculationem in libris de Republ. instituit. Cujus propterea nullum aut exiguum usum cernunt qui in municipiis i. e. civitatibus imperio subjectis vivunt.

6. Ex hactenus dictis patet, eam civitatem beatam esse, quæ facultate instructa est operandi κυρίως & architectonicâ ratione res præclaras & virtuosas nō modò quoad se ipsam, sed etiam quoad extraneos. *Nam cùm beatitudo hominis & civitatis consistat in actionibus virtuosis: erit ea beatitudo summa, si architectonicè & imperativè operatio fiat: quemadmodum architecti præscribentis facienda operatio melior est quàm eorum, qui ad præscriptum illius operantur.*

MEMBR. II.

DE IIS SINE QUIBUS CIVITAS CONSISTERE NEQUIT.

1. Civitati beatæ necessariò adesse debent quæ in homine, quò beatus existat, requiruntur. *Nam demonstravimus* num. 1. membr. præc. *beatitudinem civitatis in eâdem, quâ hominis, operatione consistere. Quapropter etiam eadem requisita operandi erunt hominis beati & felicis civitatis. Cognoscenda ergò sunt requisita beati hominis, & civitati applicanda.*

2. Homo constat duplici intellectu, theoretico & practico. Unde in homine beato duplex requiritur virtus altera perficiens intellectum theoreticum altera practicum. *Nam demonstravit Aristoteles in Ethicis, beatitudinem hominis consistere in operatione secundum virtutes utrumque hunc intellectum perficientes.*

3. Est itaque homo beatus 1. per sapientiam, & scientiam. *Nam sapientia est virtus perficiens intellectum theoreticum, versaturq́, in rerum divinarum & obscurissimarum contemplatione.*

4. Secundò beatus existit homo per prudentiam. *Nam prudentia virtus est perficiens intellectum practicum. Id enim superius* part. 2. l. 1. *satis declaratum est.*

5. Prudentia autem in homine triplex est, judicatrix, consultatrix & præceptrix. *Nam prudens proposito vero bono, ad quod cognoscendum etiam facit theoreticus intellectus, deliberat de mediis ad bonum obtinendum facientibus: quæ consultando reperit appetitui præscribit, eumq́, ad operandum excitat; & postea de suis factis judicat voluptatem percipiendo, si benè; molestiam, si malè gesta sint. Hinc enim oritur mala conscientia, quando intellectus practicus judicans deprehendit appetitum*

à tramite aberrasse, & quid contra honestatem & rectam rationem commisisse.

6. Requiritur etiam in homine benè operante appetitus audiens imperia prudentiæ & excitans affectus convenientes spiritusq; quorum beneficio membra corporis humani moventur. *Nam nisi conveniens temperamentum adsit & sanguis receptivus variarum qualitatum, spiritus item, quorum ministerio appetitus in movendo homine utitur, operationes virtutum moralium cessant. Quammaximè autem irascibilis appetitus spiritibus indiget.*

7. Nulla porrò operatio perfici ab homine potest, nisi præstò sint necessaria instrumenta. *Sine his enim nulla substantia mobilis operari potest.*

8. Sunt autem omnia instrumenta, quibus homo indiget ad vitam, vel naturalia vel artificialia, vel talia, quibus utraque hæc parantur: *usum enim præbentia ad vitam alia producit natura alia ars: pecunia autem hoc ipsum est, quo utraque parantur.* Quapropter tria sunt homini ad vitam necessaria velut instrumenta. 1. ea quæ profert natura 2. quæ ab arte producuntur & 3. pecunia, quâ hæc utraque parantur.

8. Ex hisce præmissis colligimus, Civitatem nullam beatam esse posse, nisi sint 1. qui rerum divinarum curam habeant 2. qui deliberent de rebus ad civitatem pertinentibus 3. qui Judicent 4. qui imperent 5. milites qui arma tractare valeant. 6. locupletes abundantes pecuniâ. 7. qui quærant instrumenta ad vitam necessaria, quæ à naturâ producuntur. 8. artifices conficientes ea, quibus præter data â naturâ indigemus ad vitam. 9. Qui laboribus corporis adsueti suo corpore inserviunt. *Nam nisi hæc adsint, civitas beatum aliquem virum repræsentare nequit.*

9. Principalem civitatis partem constituunt, quibus cultus divinus est committendus: hosque sapientes esse decet. *Nam nulla gens tam fera ac barbara est, quæ non agnoscat Deum. Tum etiam conducit ad hoc, ut cives timentes Numen pareant legibus & magistratibus. (Loquor hîc gentilium more; quia dissero de Republ. optimâ, quatenus lumine rationis solo ab ethnico & scripturam ignorante introduci potest.) Hos autem sapientes esse decet: utpote qui hanc vitam profitentur, ut in res divinas & obscurissimas inquirant. Atq; hæc pars civitatis repræsentat sapientiam in homine seu virtutem intellectus theoretici.*

10. Hanc excipit ea pars, quæ deliberat de pace, bello, fœderibus, muniendâ regione, de exportandis & importandis, de legibus, de morte & exilio civium it. publicatione bonorum, & de eligen-

eligendis magiſtratibus. *Nam in his fermè præcipuæ civitatis operationes, de quibus inſtituendæ veniunt deliberationes, conſiſtunt. Hæc autem pars repræſentat prudentiam conſultatricem, ſeu virtutem intellectûs practici, quâ homo de his quæ ad ſuam beatitudinem & felicitatem ſpectant deliberat, vocaturque Senatus.*

11. Tertiò nec ſine Judicibus poteſt eſſe civitas. *Quemadmodum enim homo de ſuis negotiis judicat, an benè an malè geſta ſint; unde naturaliter in præmium bonis oritur bona; in pœnam improbis mala conſcientia: ita quoque in civitate eſſe debet pars judicans 1. de geſtis à magiſtratibus, expoſcens ab iiſdem rationes & inquirens, an officia benè an malè gesserint. 2. de criminibus quæ committuntur vel in ſtatum Reipubl. vel adverſus honeſtatem publicam vel in damnum privatorum. 3. de controverſiis, quæ ſuboriuntur vel inter magiſtratus publicasq; perſonas & inter privatas, imperantes ſcil. & parentes, de negotiis quæ imperium magiſtratuum concernunt; vel circa cauſſas & negotia privata, commutationes nim. ex quibus vel alter alteri obligatur, vel ob quas alter cum altero diſceptare valet; quæ vel ſunt de rebus magnæ æſtimationis vel de parvis; & ſiunt vel inter ſolos cives vel inter ſolos peregrinos in civitate commorantes vel inter cives & peregrinos. De his, inquam, Judices judicare neceſſe eſt, qui proinde quoque aliquam civitatis neceſſariam partem conſtituunt.*

12. Quartò in civitate debent eſſe magiſtratus qui imperent. *Quemadmodum enim intellectus practicus mediante prudentiâ præceptrice diſponit appetitum, quouſque appetendo progredi, quosque motus facere & quo ordine ſingula peragere debeat: ita in civitate neceſſe eſt ut ſint, quorum ordinatione cuncta fiant. Ita v. g. debet eſſe in civitate Imperator qui dirigat exercitum & negotia militaria, it. dirigat educationem puerorum; contractus & commercia in foro. it. qui convocet ſenatum, vota colligat & finitâ deliberatione eum dimittat.*

13. Nec etiam ſine militibus civitas felix eſſe poteſt. *Nam ratione operationum externarum civitas beata non exiſtit, niſi aliis vel terrori ſit vel imperet. Iis enim quæ ejusdem virtutis ſunt formidabilis, cæteris imbecillioribus & minus aptis, ut ſe defendere queant, imperare debet. Eſt autem hæc pars ſimilis appetitui iraſcibili ſpiritibusq; quorum beneficio contingunt motus in homine, quando erga alios operatur. Nec modò adverſus extraneos, ſed etiam eos, qui in ipsâ civitate ſunt & parere nolunt manu militari opus eſt: neq; enim magiſtratus imperium in cives exercere poſſunt, niſi vi quâdam coactivâ inſtructi ſint.*

14. Debent quoque in civitatibus eſſe homines artem ditteſcendi exercentes. *Nam pecunia eſt nervus rerum agendarum: & hu-*

jus usus magnus est non modò ad comparandas res quas regio, in quâ sita est civitas, non producit; sed etiam ad negotia urbana & militaria gerenda. Acquiritur autem pecunia vel in quâque regione ex fodinis metallicis vel aliunde per mercaturam. Quâ de causâ communiter in civitatibus nullam virtutis curam, magnam autem divitiarum habentibus summo in precio mercatores esse solent.

15. Septimò opus est iis, qui versantur circa paranda quæ in regione producit natura vitæ inservientia. Suntque trium generum: agricolæ scil. pastores & venatores. *Agricolas voco omnes eos, qui curam habent hortorum, vinearum, agrorum qui præparandi sunt ad frumentum producendum: pastores, qui curam habent mansuetarum bestiarum, quæ gregatim pascuntur: venatores, qui impendunt operam capiendis bestiis feris, quæ in terrâ, aquâ, aëre degunt: quorum propterea tres species sunt: venatores in specie sic dicti, piscatores, aucupes.*

16. Octavò necessarii civitati sunt artifices mechanici varia producentes instrumenta, quibus præter res, quas natura suggerit, homo indiget ad vitam. *Nisi enim sint fabri ferrarii, lignarii, sartores, sutores &c. multis carebit civitas instrumentis ad usum vitæ quotidianum necessariis.*

17. Tandem necesse quoque est adesse homines serviles, qui duros subire labores corporis valeant. *Nam hisce quotidiè civitas indiget.*

MEMBR. III.

DE ORDINATIONE PARTIUM CIVITATIS SECUNDUM JUSTITIAM DISTRIBUTIVAM FACIENDA.

1. Quò ritè fiat distributio, prout scil. exigit Justitia distributiva, primum omnium inquirendum est, an omnes præcedenti membro enarrati, sine quibus civitas esse non potest, sint habendi pro partibus civitatis nec ne. *Nam qui partes societatis civilis non sunt, iis nec quicquam è communi debetur.*

2. Partes civitatis, quæ vult esse beata, haberi non debent mercatores, agricolæ, pastores, venatores, piscatores, aucupes, artifices mechanici, mercenarii. *Nam qui cauponariæ vel tabernariæ operam dant humiles sunt & non generosi, coluntque vitam virtuosorum vitæ contrariam: lucellum enim pro summo bono habent: Agricolæ autem non possunt otiari, sed in perpetuis detinentur laboribus: decet autem eos, qui virtuosè vivere volunt & præclaras edere operationes à laboribus immunes esse. Artifices mechanici & mercenarii opera servilia faciunt in-*

ingenuo

ingenuo & liberali homine indigna, quibus cum totam vitam consecrare teneantur, inepti sunt ad excolendas virtutes. Virtutum autem opifices esse decet, qui volunt cives esse in beatâ civitate. Cæteri enim ad bonum civitatis summum nihil conferunt & per consequens nec partes optimæ civitatis existunt.

3. Restant ergò liberali ingenio instructi & avidi virtutum, tantumque agri & bonorum possidentes ut ex hisce in otio vivere & virtutes excolere possint. *Tales enim præsupponendi sunt cives in quos introducenda est respublica optima, quò tota civitas beata fiat, Legislator enim ordinationem facturus indiget materiâ quâdam circa quam operetur: non aliter ac opifex, qui quò aptiorem habet materiam, eò pulchrius opus conficit. Debent ergò pro introducendâ optimâ Republ. cujus beneficio civitas beata redditur, tanquã materia quædam, quæ prærequiritur, præstò esse 1. homines in debitâ multitudine & qualitate, 2. bona sufficientia. Quod autem concernit bona, debent ea tot tanta & talia esse, quot quanta & qualia requiruntur, ut tam imperantes quàm parentes sua virtutum munia exercere valeant. Optandum ergò foret, urbem esse positam eâ in regione, in quâ est ager omnium rerum ferax aut præcipuarum, quò nihil desit civibus: bona immobilia etiam esse tantæ magnitudinis & bonitatis, ut cives ab omni opere vacantes liberaliter & temperanter vivere possint: ne usus bonorum trahatur ad luxuriam aut ad nimiam parsimoniam; taliter quoque comparata, quò & frumenta & ligna præstò sint. Situs quoque urbis commodus prope mare esse videtur; quò quæ regio non producit, facilè aliunde afferri possint. Quod attinet ipsos cives, debent ii adesse in debita multitudine, tanta scil. quæ ad opus civitatis proprium peragendum requiritur; quæ tamen nec bonæ ordinationi impedimento sit. Nam nimia civium copia facit, ne sit ordinationis capax. Immensam enim multitudinem ordinare est opus divinũ. Cessante autẽ ordinatione cessant & leges & jura; quia legũ juriumq́ omnis vis in bona ordinatione consistit. Quando autem societas aliqua legibus regi nequit non amplius societas est, sed multitudo hominum remissa & dissoluta. Nec existimandum est, eam civitatem magnam esse quæ multos habet cives ad res agendas ineptos, sed quæ instructa est civibus ad agendum valentibus. Unus fortis miles plus potest quàm decem homines serviles. Ingenium autem civium debet esse acre ad cogitandum & ferox ad audendum. Nam prudentes & animosos esse decet cives. Quapropter apti sunt ad optimam rempubl. qui naturali prudentiâ & fortitudine sunt instructi.*

4. Præsuppositis civibus idoneis, dicimus distributionem munerum secundum Justitiam distributivam aliâ ratione fieri non posse, quàm ut Juvenibus injungatur officium parendi & militandi,

ſenibus iiſque ſapientibus cura ſacerdotum & eorum qui circa cultum divinum ſunt occupati ; iis qui mediæ ætatis ſunt & quidem ſingulis ſecundum ſuam prudentiam munus imperandi, omnibus verò ut ſenatores ſint & judicent. *Nam ita ſinguli ſecundum proportionem quam inter ſe habent conſequentur quod ſibi debetur ; proportio autem erit petita ab eo quod quisque ad bonum ſocietatis civilis confert : ut ex ſeqq. patebit.*

5. Juvenibus dicimus id tribuendum eſſe, ut pareant & militent, modò tales ſint qui cives exiſtere posſint. i. e. ſint inſtructi fortitudine & prudentiâ naturali. *Nam juvenibus inſunt vires corporis & ſpiritus, ut imperata exequi & ſtrenuè res gerere poſſint. Tum verò habent virtutem naturalem mediante adſvefactione & rectâ ratione perficiendam : ut ita naturaliter horum ſit parêre & parendo diſcere imperare. Nec hoc pacto Respubl. à bellantibus, quarum arbitratu illa manet vel non manet, quisquam metuendum habebit. Quis enim militum, ſciens ſe aliquando imperium bono titulo conſecuturum eſſe, maximo cum periculo illud rapiet. Quatenus ergò Juvenes ad finem civitatis conferre habiles ſunt, eatenus etiam ſuum honorem conſequuntur ; nim. ut ritè parendo & prudentium præcepta ſtrenuè exequendo & pro patriâ pugnando gloriam domi & foris conſequantur. Adeoque iis tributum eſt quod Juſtitia diſtributiva jubet.*

6. Circa eos qui maturæ ætatis ſunt ita juſta honorum diſtributio fiet ; ſi perpendatur, an in numero horum ſit, qui omnes cæteros ſapientiâ & prudentiâ eâque præceptrice, conſultatrice & Judicatrice longè ſuperet, ſitque velut Deus terreſtris quidam. Huic enim perpetuum in omnes & in omnia imperium committendum eſt. *Nam quatenus quisque confert ad bonum ſocietatis, eatenus ipſi tribuenda è communi ſunt quæ diſtribuenda veniunt. At hic confert ad operationem ſecundum virtutem optimam i. e. ad bonum ſocietatis civilis, tanquam perficiens cæterarum omnium virtutes & velut exemplar quod omnes imitari decet. Ergò talis quoque honor ipſi debetur. Unde infertur, hunc ab omnibus colendum eſſe tanquam ſuperiorem, & ab eo velut principio omnium cæterorum actiones debere dependere, quemadmodum à Deo omnes hujus univerſi motus. Hoc pacto contingit optimam Rempubl. in regium ſtatum incidere.*

7. Quod ſi talis heros non reperiatur, dividendi erunt honores & alii ſenibus alii mediæ ætatis hominibus erunt adſignandi. Senibus itaque regulariter committenda eſt cura rerum divinarum & ex horum numero eligendi qui præſint ſacra tractantibus. *Nam quatenus quisque aptus eſt conferre quid ad finem ſocietatis civilis, eatenus in di-*

in distributione, quo justa sit, ipsi bonorum distribuendorum adsignatio fieri debet. At præ cæteris ad felicitatem civitatis, ut Numen sibi habeat propitium, conferre senes possunt. Ergò etiam cura cultûs divini, & honor qui talibus debetur ipsis adsignari debet. Nam divina curare illi optimè possunt, qui sapientes sunt & res divinas maximeque obscuras speculari valent. Tales autem sunt senes, qui maxima rerum experientia instructi in universalissima præ cæteris penetrare possunt. Cui accedit, quòd senibus velut ætate fessis, quique per Juventutem & maturam quoque ætatem multos sustinuerunt labores tandem debeatur otiosa vita, eaque honestissima & pulcherrima: talis autem est quæ in speculatione rerum abstrusissimarum & divinissimarum posita est. Quapropter patet, justissimè & secundum proportionem fieri distributionem, si senes sapientiæ studium tractantes tali muneri præficiantur, ex quo reddantur maximè venerandi & cum admiratione omnium colendi: quale est cura cultûs divini & imperium in eos qui rebus sacris præfecti sunt.

8 Qui mediæ & maturæ ætatis sunt omnes debent esse participes Consiliorum & Judiciorum. *Nam quò plures sunt qui sua vota conferunt & futura præteritaque ponderant, eò felicius consultationes & judicia perficiuntur: Omnes ergo qui maturæ mediæque ætatis sunt decet esse Senatores & Judices. Nam cùm per ætatem prudentiam sibi pararint & tantum virium habeant, ut commodè in rebus gerendis versari queant, munia prudentiæ consultatricis & qui ex hisce parantur honores ipsis debentur. Consequuntur enim suam gloriam quatenus habiles sunt ad bonum civitatis aliquid conferre.*

9. Quod autem magistratus concernit, adsignandi hi sunt unicuique secundum suam virtutem maximè propriam, & si plures sint æqualis virtutis, vicissim imperium erit committendum. *Nam magistratus sunt, qui principium motuum & actionum existentes faciunt ut omnia debito ordine gerantur. Secundum ergò virtutem, quæ ad unumquemque magistratum gerendum requiritur, distributio facienda: & ita alii creandi Consules qui præsint Senatui; alii prætores qui præsint judiciis; alii Censores morum, qui observent, quomodo quilibet civium in suis actionibus id quod honestum & pulchrum est sequatur, alii Imperatores, quorum ductu juventus militet, alii ædiles, qui curam habeant ædificiorum publicorum, fori item & viarum publicarum & quæ in his geruntur, &c. Quòd si hæc omnia secundum virtutem propriam cuique adsignantur, observata erit Justitia distributiva, quia data est cuilibet copia gloriam sibi parandi, quatenus habilis est ad bonum civitatis quid conferre. Multis autem pari virtute instructis existentibus, ex necessitate vicissitudo imperandi introducenda. Injustum enim est eum, qui æquè*

aptus est imperare ac alter, illius caussâ à potestate gloriam, quæ sibi ob virtutem debetur, capiendi perpetuò excludi.

10. Ex hisce patet procedendo secundum Justitiam distributivam & adsignando munera civibus quatenus ad beatitudinem & summum civitatis aliquod bonum conferunt tres classes civium fieri, sapientum scil. prudentum & militum.

11. Ex dictis quoque hoc elucescit, Rempublicam positam in ordinatione, quæ fit secundum Justitiam distributivam, aut monarchicam reddi aut aristocraticam, nunquam politicam. *Nam tres possunt concipi formæ oriri ex ordinatione, vel ut unus perpetuò imperet, vel ut quidam vel ut omnes vicissim: unde oriuntur tres formæ, Regnum, Aristocratia & Politia. Est autem politia impossibilis introductu, quia Juvenes & senes æqualium virtutum esse & æqualia capere vicissim imperando nequeunt. At hoc possibile est, unum omnes sapientiâ & prudentiâ superare, quem cæteris æqualem velle reputare injustum est, unde gignitur Monarchia. Quòd si talis heros non existat, singulis pro suis virtutibus conferri honores necesse est: & hoc modo aristocraticus nascitur status.*

MEMBR. IV.

DE CONCOMITANTIBUS ORDINATIONEM CIVIUM SECUNDUM JUSTITIAM DISTRIBUTIVAM FACTAM.

1. *Nullâ in re magis miratus sum ingenium Aristotelis, quàm quando deprehendi, ipsius Rempubl. cujus inventor est, tam exactè omnia habere quæ optare in civitate, ut felix & salva sit, possis; Et præterea quomodocunq; demonstrando progrediar (usus sum enim aliâ quâ is methodo in reperiendâ optimâ republ.) semper me ad idē, ad quod ille pervenire. Miratus quoq; sum rerū naturā in omnibus exactè congruentem, ut si habueris unum cum ipsâ congruens, in reliquis non facilè errare possis, modò demonstrando procedas. Ut vel ex hoc solo intelligere liceat, naturam esse opus Mentis nunquam errantis, & ita qualis hæc sit Mens illa è longinquo & per nebulam quasi videre. Dum hæc meditor, fundo has preces:* O Mens æterna quamdiu cessas me dissolvere, Veni mi JEsu & fac, ut tuam essentiam penitus intuear, Teque à facie ad faciem videam!

2. *Mira sunt, lector benevole, quæ nunc tibi narrabo: Demonstravimus hactenus, Ordinationem Republ. debere fieri secundum Justitiam distributivam, & unà quoque ostendimus, quo pacto id ritè fiat, ut adeò nunc pateat, qua Respublica sit in Justitiâ distributivâ fundata. Audi, quæ bona hanc ita introductam concomitentur.*

3. Omnes ex Republ. secundum Justitiam distributivam ordinatâ felices sunt. *Nam felicitas seu beatitudo consistit in operatione secundum virtutem, qualis in unoquoque maxima esse potest. At in Civitate secundum Justitiam distributivam seu eo modo, quo diximus, ad-*

ornatâ

ornatâ unumquemque secundum suam virtutem operari contingit. Ergò & ex hac quisque suam sortitur felicitatem. Juvenes optimè operantur secundum virtutem quæ propria est parentium, quia sortiuntur optimos doctores, sapientes scil. & optimos ductores, prudentes nimirum. Qui mediæ ætatis sunt edunt operationes secundum virtutes morales perfectissimas, quia secundum suam prudentiam vivunt & operantur aliisq; præsunt. Senes habent sibi convenientem, otiosam nim. vitam & in sapientiæ studio occupati divinas faciunt speculationes. Omnes ergò & singuli suam ex hac Republ. nanciscuntur felicitatem.

4. Est ergò hæc Respubl. omnium optima. *Nam optima meritò dicenda est ordinatio, ex quâ quisque secundum ætatem suam optimas res agit & optimè seu felicissimè vivit. At in hac Republ. id contingere præced. num. demonstratum est.*

5. Cumq; duo sint quæ omnem civitatem conservant, Justitia nimirum & amicitia: utraque in civitate dicto modo adornata reperitur. De Justitiâ id primum demonstrabimus. *Nam cives ita ordinatæ civitatis non sunt justi quemadmodum part. 2. tradidimus Justitiam universalem communiter obtineri, ut scil. cives fugiant vitiosas actiones metu pœnarum: Sed singuli per se justi sunt i. e. sponte & secundum virtutes suas justa operantur. Perfectissima ergò in hac civitate viget Justitia.*

6. Summam quoque Concordiam huic civitati inesse necesse est. *Quid enim est Concordia? Definivimus eam part. 3. l. 4. quod sit amicitia civilis in hoc posita, quòd singuli cives idem appetunt, eadem media ad illum finem ducentia eligunt, & singuli quæ communi consensu electa sunt, exequuntur. At in taliter ordinatâ civitate omnes & singuli cives idem appetunt: qui enim mediæ ætatis sunt, audiunt sapientes, eos qui mediæ ætatis sunt, velut prudentes & ductores suos sequuntur juvenes & militantes: & ita omnes appetunt idem bonum, quod scil. sapientia & prudentia appetendum præscribit, i. e. veram beatitudinem. Nam unica est beatitudo vera; infinita beatitudines falsæ & apparentes. Ad unum ergò finem omnes tendere qui veram beatitudinem appetunt, necesse est. Sed & in mediis ad finem ducentibus conveniunt: ponimus enim mediæ ætatis cives prudentiam doctrinâ & adsuefactione acquisivisse. Prudentes autem qui sunt, facilè quæ reverà salutaria sunt ad finem consequendum ab apparentibus separare possunt: ut ita quoad hoc nulla discrepantia oriri possit. Juvenes verò discentes parendo imperare, & in hoc suam gloriam quærentes, si probè paruerint, omnia deliberata in prudentibus satis strenuè exequuntur. Quapropter summa erit inter cives omnes concordia.*

 7. Perfe-

7. Perfectam etiam inter cives amicitiam esse necesse est. *Nam qui mediæ ætatis sunt inter se colent amicitiam honestam in æqualitate positam, & alter alterum ut seipsum amabit, si magistratus vicissim conferuntur, quilibet dignus magistratu seipsum in imperante intuebitur, eumque prosequetur amore quo seipsum diligit. Ita Agrippa Orat. ad Augustum.* Quòd si quis aliquâ virtute præditus est, ipsemet eam & libenter ostendit & alacriter exercet. Si verò in alio eam elucere cernit, intrepidè fovet, augere studet & magnificè prædicat. *Cum sapientibus colent amicitiam, qualem discentes cum docentibus, cum Juvenibus talem, qualem part. 3. demonstravimus inter civiliter imperantes & parentes intercedere: nimirum prudentes diligent Juvenes parentes tanquam opus suum, & hi illos tanquam accipientes ab iisdem perfectionem suam. Et ita tres hominum ætates arctissimâ illâ inter sese connexæ erunt amicitiâ, de quâ part. præced. egimus.*

8. Omnes quoque cessabunt querelæ, nec quisquam erit, qui Jure conqueri possit, se esse ab imperio exclusum. *Nam dum omnes Juvenes habent spem consequendi cum ætate imperii, nullus horum ab imperio potest exclusus censeri.*

MEMBR. V.
DE DISTRIBUTIONE BONORUM TAM MOBILIUM QVAM IMMOBILIUM IN OPTIMA REPUBL.

1. *Hactenus ostendimus, quomodo facienda sit distributio honorum in civitate, quò beata sit. Nam munera militum, senatorum, Judicum, magistratuum, sacerdotum, pontificum sunt quasi instrumenta quædam quibus unusquisque secundum virtutem suam honorem & gloriam parare potest. Quantum ergò muneris cuique in civitate, tantum facultatis parandi honoris & gloriæ tribuitur. Quapropter quantum muneris, tantum & honoris conceditur: unde cùm ostenderimus, quæ munera singulis assignanda sint, & quidem habitâ ratione Justitiæ distributivæ, unà secundum hanc honorum distributio facta est. Et quia bona externa, quæ in civitate distribuenda veniunt, sunt honores & divitiæ seu bona: (voco enim hîc bona omnia ea, quæ usum quendam ad vitam præbent, seu sint à natura seu ab arte producta.) consequens nunc est, ut de distributione bonorum disseramus.*

2. Bona alia sunt mobilia alia immobilia. *Nam omnia instrumenta, quibus ad vitam utimur, vel circumferri possunt, usumque præbent omnibus in locis, vel utentem ad certum terræ locum quasi alligant: hæc immobilia, illa mobilia vocantur. suntque ita in numero immobilium*

solum

solum & quæ solo adhærent. v.g. arbor in horto plantata bonum immobile est, quia utentem ad certum terræ locum, eum nimirum, in quo plantata est, alligat.

3. Præsupposito, tantam bonorum immobilium copiam adesse civitati, quæ sit sufficiens, ut scil. inde tantum fructuum petere cives possint, quantum & publicè & privatim ad usum necessarium est: dicimus, dominium bonorum immobilium omnium solis civibus adsignandum, nihil verò iis qui à civitate excluduntur attribuendum esse. *Nam agricolæ instrumenta quædam civium sunt, & quicquid faciunt illorum & non sui gratiâ facere debent: operarentur autem sui gratiâ, si quorundam bonorum immobilium domini essent. Nam dominus est cujus gratiâ res est id quod est. Par est ratio in cæteris qui cives non sunt.*

4. An autem bona immobilia debeant omnia communia esse, an omnia dividi, ut singulorum propria fiant, an nonnulla debeant esse communia nonnulla propria & in singulos distributiva, quæri & dubitari potest. *Socrates namque apud Platonem omnia vult communia esse, quò cessent querelæ: si enim omnes cives possint dicere, hoc est meum, putat nullas nasci contentiones posse circa bona externa, & ita civitatem maximè unam, adeoque satis felicem fore. Verùm Sophisma hoc esse ostendit Aristoteles lib.2.politic.cap.3. Nam respondet ad argumentum Socratis, desituras esse contentiones, si omnes tanquam singuli (voce* omnis *distributivè in singula generum sumptâ) dicere possint hoc est meum, non si conjunctim: at bonis communibus existentibus, conjunctim quidem dicere posse omnes, hoc est meum, non singulos. Sed quia sententiæ illius absurditas, quâ statuitur, omnia debere esse communia, satis ab Aristotele demonstrata est, sumemus hîc omnia bona, etiam immobilia, communia esse non posse. Nam quis non videt ineptum esse prædia urbana seu bona immobilia ad habitandum comparata communia facere velle: singulos enim cives suum habere domicilium proprium necesse est. At de rusticis bonis, ut maneant communia, servis communibus velut agricolis ad rus colendum destinatis, non absurdum est contendere. Si namque certi magistratus sint, quibus cura laborum rusticorum & regendorum agricolarum committatur, divisis quotannis fructibus ratione numeri liberorum in quâq; familiâ & dignitatis quam quisq; gerit, (magistratus enim quamdiu imperant velut pluribus ministeriis indigentes plura accipere justum est) videtur omnis evitari inæqualitas divitiarum, quæ discordiarum mater est. Verùm quia beatitudo civium consistit in operatione secundum virtutes, nulla autem beatitudinis particula civibus est adimenda, sed danda potius opera, ut ratione omnium virtutum cives pulchrè & præclarè operari possint: etiam*

rustica, ex quibus fructus quotannis cives colligunt, dividenda sunt, ut singuli bona propria habeant. Nam si bona erunt communia, cessabunt opera temperantiæ, liberalitatis, amicitiæ. Quibus enim actionibus quis suam amicitiam vel liberalitatem ostentabit, si singuli consequantur è communi fructus quibus utantur in re familiari? Quomodo apparebit, quis temperans sit nec ne, si singuli noverint se tantum & nō plus habere quàm quantū absumant? Temperantia enim quā necessitas imponit temperantia nō est. Quòd si autem bona propria existunt, liberalitatem & benevolentiam quisq; ostendere potest: amicis enim donare, opem ferre, epulas proponere, indigentibus succurrere, & alia, ex quibus vir bonus summam jucunditatem percipit, faciendi facultatem habet. quæ omnia cessant bonis communibus existentibus. Nam liberalitas virtus est in usu propriorum bonorum consistens.

5. Omnia ergò bona immobilia, sive urbana sive rustica ita dividi debent, ut alia sint communia alia propria. *Nam & ædificia in urbe & bona rustica quædam communia & publica esse debent. Ædificia enim omnia, in quibus vel Deo cultus exhibendus, vel judicia aut comitia celebranda it. in quibus convivia publica instituenda sunt, publica esse debent. Et eandem ob caussam etiam agri nonnulli publici & communes existant necesse est. Nam debet quædam agrorum pars destinata esse ad cultum divinum, ad publicos servos alendos atq; ad publica sodalitia & convivia. Cæterùm pro habitatione & conservatione familiæ quilibet civis proprium suum ædificium propriumq; agrum habere debet, servatâ æqualitate. Nam cùm in Republicâ hac tendant omnes ad perfectam virtutem: omnes etiam æqualibus instrumentis ad virtutem exercendam necessariis instructi esse debent.*

6. Sed quia non omnis omnia fert tellus, quid statuendum est de mercaturâ & quomodo ea in optimâ Republicâ est exercenda? *Si hanc seorsim civibus exercendam committere velis, reddes eos avaros. Nam vita mercatorum pro fine habet lucrum: qui autem lucrum pro scopo & fine actionum suarum habent redduntur avari. Quòd si iis qui cives non sunt mercaturam concedere velis, multi ex plebe magnum pecuniarum cumulum sibi acquirent & unà superbi, arrogantes, sique videant se plus pecuniæ habere quàm cives, etiam imperium eorum respuentes evadent: hos enim esse mores divitum* part. præced. *docuimus. Quapropter civitatem, quæ beata esse vult, communem mercaturam per servos publicos mercatores exercere decet. Nam hoc pacto non temerè exportabuntur & importabuntur res; sed eæ exportabuntur quibus civitas abundat & non indiget; contrà importabuntur quibus opus habet, nec quærentur eæ quæ tantùm ad luxum faciunt. Quibus ergò quilibet civis non indiget ad rem familiarem, ea conferre in publicum debet, velut in socie-*

tatem

tatem mercatoriam, factâ æstimatione illatorum, & postea secundum proportionem de lucro participare. Hoc enim modo sine avaritiâ & injustitiâ in optimâ civitate commodissimè mercatura exerceri poterit.

7. Quod concernit venationes, piscationes, aucupia, hæc itidem nemini nisi qui civis est concessa esse debent. *Nam in præcedentibus demonstravimus, solis civibus concedendum, ut rerum dominium acquirant; cæteros in hoc faciendo serviles tantummodo operas præstare. An autem loca in quibus venationes, piscationes, aucupia fiunt debeant manere communia, an singulis civibus secundum regiones assignari, quemadmodum & quibus temporibus concedendæ, docet territorii magnitudo & qualitas.*

MEMBR. VI.
DE
JURE QVO REGITUR BEATA CIVITAS.

1. *Divisimus* part. 1. *Jus, quo quæque civitas regitur, in scriptum & non scriptum. Et docuimus, scriptum Jus esse quod memoriæ gratiâ, ne amittatur aut vigere in civitate desinat, in scripturam redigendum est: non scriptum esse, quod ultrò per consuetudinem cives observant. Quibus repetitis, facilè erit videre, quo Jure beata civitas regatur.*

2. Jus ergò quod regit beatam civitatem est illud quod non-scriptum nominamus. *Nam qui Juvenes sunt & parent imperio, ex factis prudentum seu imperantium vivere convenienter Reipubl. discunt: imperantes verò secundum virtutes ex adsuefactione paratas operantur, & ultrò faciunt quæ facienda sunt: ut ita Jure scripto opus non sit. Scil. cives boni redduntur tribus modis 1. naturâ 2. consuetudine 3. oratione bonum præcipiente & præscribente. Natura tribuit hominibus bonitatem, quando instruit eosdem naturali aliquâ prudentiâ & inclinatione ad virtutes morales v.g. ad fortitudinem, temperantiam, liberalitatem. Et hoc munus Dei est, quando cives nascuntur benè corpore & animo conformati. Adsuefactio seu consuetudo habet vim partim virtutes naturales confirmandi, partim etiam id quod non naturale est reddendi tale ac si à naturâ inesset: ita v.g. qui naturâ timidus est adsuefieri potest, ut edat actiones similes actionibus eorum, qui naturâ fortes sunt. Oratio autem præceptrix boni sæpè facit, ut homines præter naturam & consuetudinem suam quid agant. Nam intellectus practicus persvasum habens, aliud faciendum esse, quàm quod natura vel consuetudo dictitat, conjunctius est cum voluntate tendente ad id, quod à naturali inclinatione vel consuetudine est alienum.* Quando ergò natura consuetudo & Oratio præceptrix agendorum, quam latini rectam rationem vocant, concinunt, nullo opus est Jure scripto. *Nam ita præparati cives omnia agenda*

genda ultro faciunt. *In civitate autem beata seu Republ. optimè informata omnes cives hoc modo præparati operantur. Etenim totam Rempublicam & civium ordinationem secundum Justitiam distributivam factam videmus in hoc positam esse, ut Iuvenes à sapientibus discant, à prudentibus adsuefiant. Præsupposito ergò, cives natura benè corpore & animo conformatos, quod partim optandum, partim etiam cohabitatione cum mulieribus ritè facta impetrandum, nihil deerit ad hoc, ut cives secundum Jus non scriptum vivant. Ubi verò nec natura civium bona est, nec cura habetur illos ad virtutes adsuefaciendi, nec etiam oratione ulla trahuntur ut persuadeant sibi firmiter, benè operandum esse, opus est Jure scripto i.e. Oratione præceptrice cum vi coactiva conjunctâ & in scripturam redacta, quò in libris custodita præsto sit, ut inde quæ agenda, & quomodo transgressores puniendi sint, peti queat. Quare civitates, in quibus nulla civiũ ad virtutes adsuefactio est, Jure scripto regũtur, usúsq; virtutũ propemodũ nullus est, sed cives ex necessitate & vi pœnarũ metuentes supplicia & animadversiones à vitiosis actionib9 abstinent: ob quã causam etiã part. 2. docuimus, quomodo pœnæ partim ordinariæ partim extraordinariæ secundum gradus peccatorum infligendæ sint, quò cives in officio detineantur & à criminibus & peccatis sibi caveant. In optimâ autem civitate hac pœnarum irrogatione opus non est: usus enim virtutis ex necessitate non est, sed cives ducti naturâ, adsuefactione & doctrinâ ultrò faciunt quæ bona & honesta sunt. Satis itaq; patet, beatam civitatem optimâ illâ, de quâ egimus, Republ. instructam Jure non scripto uti, nullisq; legibus scriptis indigere. Et de his civibus verum est quod leges Romanæ de principe dicunt, nimirum quòd legibus soluti vivant ea tamen quæ legibus præcipiuntur agant. Hoc namq; ita se habet in omnibus Jure naturæ imperium habentibus.*

CAP. IV.

DE BEATÆ CIVITATIS IMPERIO.

1. Civitas beata exercet in extraneos imperium vel civile vel herili simile. *Quemadmodum enim homo beatus & in societate vivens civili suis servis heriliter, cæteris civibus civiliter imperat: ita & contingit civitati beatæ, ut aliis civitatibus vel provinciis præsit imperio civili; aliis eo, quod herile imitatur.* Ut ita non immeritò qui sub imperio sunt alii socii, alii servi sint dicendi.

MEMBR. I.

DE IMPERIO IN SERVOS ET BARBAROS.

1. Imperium in servos & barbaros nimium extendere salu-

tare

tare non est, nec etiam hoc civitas, quæ verè beata est, appetit. *Nam molestum est viris bonis in regendis servis & barbaris versari, nihil enim præclarum huic imperio inest. Deinde & periculosum est servorum numerum supra modum augere. Nam quantum in hisce tandem quale in virtuosis superare valet. Testantur id bella servilia in Imperio Romano.*

2. Eousque ergò beata civitas imperium extendit, quousq; necessitas requirit. *Nam quot requiruntur ad agros publicos privatosque colendos, ad pasturam pecorum, ad venationes, piscationes, aucupia, ad artes mechanicas exercendas, ad mercaturam faciendam, tot imperio subjectos habere necessitas exigit: ita tamen ut nihil proprii habeant sed sua alimenta à civitate consequantur: servis enim naturaliter debetur cibus & castigatio.*

3. Imperium hocce positum in eo est, ut prospiciatur, ne qui sub hoc sunt velint aut possint quicquam adversus civitatem moliri. *Nam talem hominum conflugem solâ amicitiâ continere impossibile est: sunt enim bestiis similes.*

4. Conducit itaque cives ex variis gentibus sumere homines viles, abjectos & pusillanimos, ut ita singulis civium familiis aliæ atque aliæ gentes inserviant. *Nam pusillanimitas & abjectus animus facit ut nolint, diversitas ut non possint quicquam moliri adversus suos dominos. Nec tamen per hoc minus apti erunt ad officia sua facienda; quia homines abjecti vilisq; animi, modo robore valeant corporis ad negotia servilia aptissimi sunt. Quando verò singuli cives diversas habent nationes, coire inter se adversus dominos nequeunt: incogniti enim sunt.*

5. Videtur & hoc salutare, prudentiores, si qui ex hisce servis nascuntur, in numerum publicorum servorum recipere, & ex his dignos libertate manumittere ac in civitatem recipere. *Nam singulis civibus potestatem manumittendi concedere justum non est: consensum enim totius civitatis servos manumitti & cives reddi fas est; ne contingat civitatem supra modum libertinis repleri. Accidet porrò ut, dum servi publici habent spem adipiscendæ libertatis, faveant civitati, & si fortasse cæteri qui privatorum sunt quid novi molituri sint, per hosce possint coerceri.*

6. Ut nolint nec concipiant servi se posse quicquam moliri adversus dominos prodest paupertas, dum uti diximus nihil pecuniæ ipsis relinquitur, sed datur quantum ad victum sufficit. *Nam nihil pecuniæ iis, qui usum illius ignorant, quales sunt liberalitatis virtute destituti, relinqui non modò non injustum, sed & ipsis salutare est. Quemadmodum enim peccat qui infanti cultrum vel gladium porrigit; ita qui usum divitiarum ignoranti permittit divitias habere: Aut enim avarus*

redditur & studet numos augere in infinitum, aut prodigus & luxuriosus.

MEMBR. II.

DE IMPERIO BEATÆ CIVITATIS IN LIBEROS POPULOS ET ALIAS CIVITATES LIBERAS.

1. Civitas optima habet vicinos vel virtutibus æquales vel inferiores vel nullis virtutibus instructos vel vitiosos. *Nam plura genera fingi haud posse videntur.*

2. Cum virtute paribus civitas beata optimam colit amicitiam & quidem æqualem. *Quemadmodum enim vir honestus alterum æquè virtuosum ut se ipsum amat: ita & civitas optima. Et ut vir bonus cum altero colens æqualem amicitiam unà lætatur & dolet: ita civitas beata cum alterâ æquè bonâ in fœdere æquali existens eadem prospera & adversa habet.*

3. Quòd si civitas beata habuerit aliã vicinã virtutibus imparem i. e. constantem ex civibus fortibus ad parendum magis quàm imperandum aptis, & cum hac fœdus ineat, necesse est hoc inæquale existere, & optimam civitatem alteri imperio civili præesse. *Nam hoc imperium naturaliter justum esse sæpius demonstratum est. Contingit autem civitatem aliquam parentium virtute instructam esse, si cives naturâ sint fortes & boni, sed destituantur bonâ educatione; ut ita virtus eorum naturalis nec adsuefactione nec rectâ ratione & prudentiâ perfici possit. His dico salutare esse, ut alterius civitatis imperio regantur & sub hujus directione fortitudinem suam exerceant. Nam virtus naturalis sine prudentiâ sæpenumero magis damnosa quàm proficua est. Existit enim homo insigni virtute naturali præditus prudentiâ destitutus similis grandi alicui corpori oculis orbato: hoc enim ubique offendit, & eo magis, quò grandius existit. Patet ergò naturaliter justum esse, ut civitas gaudens civibus naturâ fortibus sit sub imperio ejus quæ habet cives prudentes & ad imperandum aptos. Ejusmodi imperium in nonnullos populos Civitatem Romanam exercuisse testatur Florus, quando ait:* Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant *(i. e. nulla tributa & stipendia solvebant nec à proprætoribus & præfectis regebantur)* sentiebant tamen magnitudinem & victorem gentium, populum Romanum reverebantur. *Tale quoque fuit imperium urbium matricum in colonias. Nam coloniæ cum urbibus matricibus pari erant jure libertatis, sed tenebantur* τίμᾶν τὴν μητρόπολιν, *ut loquitur Thucydides, & exhibere* τὰ γέρα τὰ νεμιζόμενα. *Agellius lib. 16. cap. 13. dicit: municipes esse cives Romanos ex municipiis, suo Jure, & legibus suis utentes, muneris tantum cum populo Romano honorarii participes, à quo munere capessendo appellatos videri,* nullis

nullis aliis necessitatibus neque ullâ populi Rom. lege astrictos. Primos autem municipes sine suffragii Jure Cerites esse factos, concessumque illis, ut civitatis Rom. honorem quidem caperent: sed negotiis tamen & honoribus vacarent, pro sacris bello Gallico receptis, custoditisque. De coloniis ita refert: has non extrinsecus venire in civitatem, nec suis radicibus niti, sed ex civitate quasi propagatos esse, & Jura instituta que omnia populi Rom. non sui arbitrii habere. Hanc autem conditionem, quamvis magis obnoxiam minusq; liberam, potiorem tamen & præstabiliorem existimari, propter amplitudinem Majestatemq; populi R. cujus istæ coloniæ quasi effigies parvæ simulacraque esse videntur. Unde deducimus civitatum & populorum civiliter parentium rursus certa quædam genera esse & inter sese differre. Apud Germanos exemplum ejusmodi imperii civilis exhibent feuda quæ libera seu franca vocantur, quæ in sola personali obligatione consistunt. Nam vasallus domino feudi operam, hic autem vasallo præsidium & tutelam pollicetur. Omnes porrò qui in inæquali fœdere sunt sub hoc imperio contineri videntur. Tale fuit fœdus secundum, quod Romani cum Carthaginiensibus fecerant, scil. ne cui Carthaginienses bellum facerent injussu populi Rom.

4. Conservatur autem imperium hoc civile civitatis superioris in inferiores amicitiâ quâdam inæquali. *Nam civitates inferiores superiorum ductu militant, ab his auxilia adversus hostem & securitatem suam habent: pro his beneficiis autem inferiores debent reverentiam. Hinc illud quod Labeo dicit l. non dubito 7. §. 1. ff. de Captiv.* Liber autem populus est is, qui nullius alterius populi potestati est subjectus, sive is fœderatus est: item sive æquo fœdere in amicitiam venit, sive fœdere comprehensum est, ut is populus alterius populi majestatem comiter conservaret. hoc enim adjicitur, ut intelligatur, alterum populum superiorem esse: non ut intelligatur, alterum non esse liberum. & quemadmodum clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate neque dignitate, neque jure omni nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est. *Sic Scipio Africanus Major apud Livium lib. 26. ait:* populum Rom. beneficio quàm metu obligare homines malle, exterasque gentes fide ac societate junctas habere, quàm tristi subjectas servitio. *Ii quibus civiliter imperatur solent dici in fide esse; quibus verò heriliter, in ditione. Et imperare etiam modestiori voce ordinare dicitur. Plin. lib. 8. epist. 24. Officia imperantium in hac societate describuntur apud Thucydidem in oratione Corinthiorum:* χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας τὰ κοινὰ προσκοπεῖν. Decet eos qui fœderis principes sunt, circa suas qui-

dem utilitates nihil præcipuum ſumere, at in communibus rebus curandis eminere ſupra cæteros. *Iſocrates veteres Athenienſes hoc civile imperium exercuiſſe ait;* ὅλων ἐπιστατοῦντας, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι. Curam gerentes pro ſociis omnibus, ſed ita, ut iis libertatem integram relinquerent. *& alibi:* ut imperium haberi belli, non dominari ſe debere cenſerent. it: συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν: ſocialiter non heriliter horum curam habentes. *Quæ verò civitates heriliter quamplurimis imperare pro ſummo bono habent, ſolent officiis hiſce ſepoſitis ſucceſſu temporis imperandi rationem civilem in herilem mutare. Primùm enim patiuntur liberè agere inferiores ſocios, poſtea in conſuetudinem parendi eosdem provocant, & ita gignitur quædam precaria ſervitus. Sic Latini querebantur, ſub umbrâ fœderis Romani ſe ſervitutem pati. Liv. Lib. 34. Sic Civilis apud Tacitum 4. Hiſt. 14. Conqueritur,* non ſocietatem ut olim, ſed tanquam mancipia haberi: tradi ſe præfectis centurionibusque. *it. cap. 7.* Simul, ſecretis ſermonibus, admonebat malorum, quæ tot annis perpesſi, miſeram ſervitutem falsò pacem vocarent.

MEMBR. III.

DE IMPERIO IN POPULOS STIPENDIARIOS ET TRIBUTARIOS.

1. Eſt hoc imperium magis herile quàm civile, quando populo imponuntur tributa. *Nam ſunt hi populi velut inſtrumenta quædam præbentia ea quibus imperans populus utitur ad bella gerenda.*

2. Hoc autem imperium duobus modis fit juſtum. 1. quando ſub hoc continentur; qui nullâ virtute inſtructi exiſtunt ignavi & ad gerenda bella inepti, & propterea in ditionem aliorûm ſeſe dedunt. 2. quando vitioſis in pœnâ id injungitur. Sunt verò paulò liberiores habendi qui nullo delicto ſuo ſed ex pacto magis ſtipendia ſolvunt reſervatâ libertate. *Nam interdũ imbecillitas virium reddit civitates ignavas, ut ineptæ fiant ad res agendas. Tali ſub Romanis imperio olim fuiſſe Judæos teſtatur Chryſoſtomus; quando dicit, Judæos, ex quo retrò ferri res eorum cœperunt, Romano attributos imperio, neque in plenâ, ut ante, fuiſſe libertate; neq; tamen ut poſtea, omninò ſervos; ſed ſociorum nomine honoratos regibus ſuis tributa pendiſſe & ab iis præfectos accepiſſe: in plerisq; verò ſuis uſos fuiſſe legibus, ita ut & popularium delinquentes, ipſi punirent ſecundum mores patrios. Hinc Judæi reſponderunt Pilato Johann. 19. v. 7.* Nos legem habemus, & ſecundum legem noſtram debet mori, quia filium Dei ſe fecit. *Nam ne alienis legibus Judæi ſe ſubji-*

subjicerent religio caussabatur. Reperiuntur autem qui sese in servitutem perfectam dant, & hos justè servire non est dubitandum: in voluntariâ enim servitute vivunt. Tales sunt qui se cernentes devictos nec ullâ aliâ ratione salvos sese dedunt. Ita Plautus:

Deduntq; se divina humanaque omnia, urbem & liberos
In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano poplo.

Formula dedendi apud Romanos talis fuit. Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaq; omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio. Liv. lib. 9. *ita refert*: Teates Apuli impetraverunt ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, sed ut in ditione populi Romani essent. *idem l. 6. c. 2.* Romanis mos vetustus erat, cùm quo nec fædere nec æquis legibus jungerentur amicitiâ, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dedidisset, obsides accepti, arma adempta, præsidia urbibus imposita forent. *Civitas autem beata nullos in talem ditionem recipit, nisi videat eos planè ignavos & nullâ virtute instructos. Nam virtute & prudentiâ pollentes iniquo morte usos ita subjicere servituti injustum est, imperiumq; in hos magno cum periculo conjunctum diuturnum non existit.*

3. Potest quidem Civitas beata populos vitiosos pœnæ nomine in servitutem redigere: sed hoc satis tutum non est. *Nam beatæ Civitati competit jus puniendi eos populos à quibus nec sibi nec amicis suis securis esse licet: amicorum enim injurias ulcisci tantò justius est quò laudabilius est aliorum quàm suas injurias vindicare. Et ob hoc tantis laudibus à veteribus celebratus Hercules fuit, quòd transierit tot terras non concupiscendo sed vindicando, injustos puniendo: refert enim de eodem Diodorus Siculus, quòd homines injustos & reges insolentes tollendo beatas reddiderit civitates. Eandẽ ob caussam laudatur Theseus, ultor scelerum, qui quicquid ubique monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextræ comminuit; testante hoc de eodem Valerio Max. l. 5. c. 3. Quidni ergò ei populo, qui suis delictis meruit amissionem libertatis, ea justè auferetur? At multos ita populos præter necessitatem servos constituere imminuit civitatis felicitatem. Nihil enim gloriosum facit, qui servis imperat, eosq; sub imperio continet.*

4. *Ex hisce constat quale & quam varium sit civitatis beatæ in alios populos imperium, quæ item sit optima Respublica. Quamvis autem multa quæ faciunt ad introducendam optimam Rempubl. cumprimis quæ educationem civium concernunt tradere hîc possim: quia tamen hoc excedit modum Elementorũ, & præterea nonnulla de hac re differenda erunt,*

quando infrà de Christianorum Republ. quæ perfectissima & omnium optima est, disserendum erit. Interim quæ hactenus de optimâ civitate ejusq; imperio in alios populos dicta sunt sufficere possunt.

LIB. II.

DE FORMIS AB OPTIMA REPUBL. RECEDENTIBUS.

1. *Hactenus consideravimus optimam Rempubl. quæ in Justitiâ distributivâ fundata civitates felices beatasq; reddit. Hanc, mirum dictu! deprædicant pleriq; hodiè, & proh pudor! Christiani qui audire volunt, impossibilem somniumq; Aristotelis: cùm tamen, quod inferius traditur, Christianorum sit longè perfectiorem adhibere formam. Quæ caussa hujus rei sit, primum omnium inquirendum erit.*

CAP. I.

DE CAUSSIS OB QUAS CIVITATES COMMUNITER ABEUNT AB OPTIMA REPUBL.

1. **Duæ** sunt caussæ facientes, ut homines optimam Rempubl. ex quâ omnes beati esse possent introducere non possint. 1. defectus virtutum. 2. carentia instrumentorum, quibus opus est ad acquirendas & exercendas virtutes. *Nam beatitudo & felicitas civitatum in quâ tanquam fine fundata est Justitia distributiva, ordinans ac disponens singulas civitatis partes, & hac suâ ordinatione introducens optimam Rempublicam in operatione secundum virtutes consistit: ut præced. libr. demonstratum est. Nulla autem hæc operatio sine virtutibus esse potest, difficilis quoque fit si deficiant instrumenta. Quapropter & virtutem & instrumentorum ad operandum necessariorum defectus facit ut optima Respubl inter homines non vigeat.*

MEMBR. I.

DE DEFECTU VIRTUTUM IMPEDIENTE OPTIMAM REMPUBLICAM.

1. *Demonstravit Aristoteles l.6. Ethic. cap. ult. Nullam virtutem moralem sine prudentiâ nec prudentiam deficiente vel unicâ virtute morali consistere posse, & inde fieri, quòd nemo possit unam virtutem moralem perfectam habere nisi quoque cæteræ virtutes adsint. v.g. fortem neminem esse nisi & sit temperans, & liberalis: si enim naturali fortitudine instru-*

structus sit luxuriosus vel avarus, militabit voluptatum vel pecuniæ & divitiarum parandarum gratiâ: at talis fortis non est, sed potius audaculus dicendus: nemo enim fortis est, nisi honestatis caussâ periculis sese subjiciat. Et nos tradidimus part. 2. lib. 2. si unicum adsit vitium, semper illud trahere secum alia & efficere, quò reliquæ virtutes exerceri haud possint.

2. Ex præmissis discimus, duo esse genera caussarum optimam Rempubl. impedientium in civitatibus. *Nam duo sunt defectus parientis aberrationem à beatâ vitâ, prudentiæ scil. & virtutum moralium. Videtur carentiam prudentiæ defectus doctrinæ; virtutum moralium neglectus adsuefactionis & educationis parere. De quibus in seqq. dicturi sumus.*

ARTIC. I.
DE
NEGLECTU DOCTRINÆ GIGNENTE ABERRATIONEM AB OPTIMA REPUBL.

1. Prudentia hominem beatum reddit, quatenus eum præparat, ut scopum & finem actionum suarum convenientem appetat, & actiones ad finem propositum pertinentes & conferentes eligat. *Nam part. 2. lib. 1. demonstravimus, munus prudentiæ consistere in duobus. 1. In fine debito & reverà bono appetendo. 2. in reperiendis per bonam consultationem mediis ad optimum finem ducentibus. Quorum uno deficiente necesse est hominem miserum & infelicem reddi. Quemadmodum enim in artibus, si vel in fine vel in mediis erretur, nasci opus vitiosum: ita & circa vitam hominis contingit. Nam si medicus ignoret aut finem, sanitatem nim. quid sit, aut media quibus hæc, in quibus sanitas posita est, efficiuntur, aberrabit in opere nec hominem valetudini restituet, sed morti tradet.*

2. Gignuntur ergò Respubl. variæ ab optimâ aberrantes primò ob hoc, quòd homines diversa bona appetant; alii divitias, alii honorem & gloriam nominisque sui famam, alii libertatem, alii otium & voluptates corporis. *Nam demonstravimus c. 3. lib. 1. h. part. eundem esse finem civitatis qui singulorum hominum, & quemlibet civem æstimare civitatem ex eo beatam, ex quo seipsum beatum & felicem judicat. Quod ergò vel tota societas civilis vel maxima civium pars pro suo summo bono habet, in eo quoque positus est ipsius civitatis finis. Quapropter quâ in civitate maxima pars civium appetit gloriam & famam, finis civitatis est imperium in alios populos; in qua plerique cives ducuntur lucri cupiditate, in eâ divitiæ pro felicitate civitatis reputantur,*

3. Secundò diversas formas civitatum gignit diversitas mediorum

diorum quibus ad finem propositum tenditur. *Nam ad eundem finem per diversa media & diverso modo sæpenumero itur. Ponamus civitatis finem divitias: qualia sunt ingenia hominum, talia quoque erunt media ad divitias perveniendi. Si cives sit animosi gerent bella cum vicinis, arripientque rapinas & latrocinia media ditescendi; Si timidiores paulò existant, callidi tamen in circumveniendis hominibus, mercaturam tractabunt &c. Et in summâ, quod cuique magis possibile videtur, hoc præ cæteris eligit; quo utatur ad obtinendum finem suum. Est autem unicuique possibile ad quod producendum aptus natus est.*

4. Tertiò caussa diversarum formarum est diversitas opinionum, quas homines habent circa Justum. *Nam demonstravimus part. 2. lib. 1. prudentiam perfici à scientiâ, corrumpi autem ab ignorantiâ & opinione malâ. Cùm ergò ordinatio civitatis requirat Justum distributivum ne querelæ oriantur: diversæ autem de hoc sint opiniones hominum, nulla apud quenquam ejusdem scientia: necesse est tam varias esse Respublicas ab optimâ formâ recedentes, quam variæ sunt de Justo distributivo opiniones.*

5. Ut uno verbo dicamus neglectus doctrinæ in civitatibus caussa est, optimæ Republ. locum non esse. *Nam scientia eorum, quæ reverà bona sunt, quæque conducunt ad ea paranda, acquiritur doctrinâ. Jam verò scientiam parare res difficilis & laborum plena est, quam homines fugiunt.*

ARTIC. II.
DE NEGLECTU EDUCATIONIS ET ADSUEFACTIONIS.

1. Virtutes morales adsuefactione parantur. *Nam homines quidem decet aptos ad virtutes suscipiendas nasci, quò virtuosi evadant; sine adsuefactione tamen virtutes morales parare sibi nequeunt. Quæ enim virtuosi operantur hæc imitari & crebrò agere debet evasurus virtuosus v.g. sæpè edendo actiones temperantium, fortium, liberalium, fit temperans, fortis, liberalis.*

2. Necesse ergò est, formas ab optimâ diversas nasci in civitatibus, in quibus nulla cura educationis & ad virtutem adsvefactionis habetur. *Nam cessante adsvefactione homines virtutibus destituuntur, his autem destituti nullam honestam operationem appetunt; sed tendunt ad aliquod aliud bonum. Nam virtutes nos præparant ad verã beatitudinẽ unicè appetendã. Hoc ergò ipso, quòd cives virtutes sibi adsvefactione nõ parant, Respubl. cæteræ à bonâ & rectâ deviant, differuntque. Hæc rursus caussa est, quare nullibi Respubl. optima reperiatur: nulla enim civitas debitam*

debitam virtutum curam habet, sed si qua educationi liberorum impenditur diligentia, in hunc finem fit, ut eam sibi eruditionem parent, ex qua honestè sese alere possint patrocinium litigantibus præbendo, vel artem medicam exercendo. Quia verò ratione rerum agendarum homines sibi relicti quærunt voluptates corporis, otium, ignaviam, & hæc sæpè agendo intemperantes otio & luxui dediti, ignaviq; redduntur; (Nam quemadmodum sæpè bona agendo boni, ita sæpè mala agendo mali redduntur. Quales enim sunt munerum functiones, tales in unoquoq; gignuntur habitus) fit, ut nulla civitas propemodum reperiatur verè beata.

MEMBR. II.

DE DEFECTU INSTRUMENTORUM AD BENE BEATEQ; VIVENDUM ET VIRTUOSE AGENDUM NECESSARIORUM.

1. Beatitudo civilis præsupponit instrumenta, quibus opus est ad virtutes morales exercendas. *Quomodo enim liberalitatem magnificentiamq; exercebit, qui omni destitutus pecuniâ laboribus corporis eam parare sibi tenetur? quomodo temperanter vivet, qui præter panem & aquam nihil habet? nihil præclari habet temperantia, si famem & sitim æquo fers animo. Quomodo justitiæ particularis specimina edet qui nihil habet, de quo cum altero contrahat?*

2. Quin requirit beatitudo talem bonorum externorum copiam, quò domestica opera aliis curanda comittere & otium tractandis virtuosis actionibus quis habere possit. *Nam qui ipse agrum colere, pecora pascere & opera rustica vel etiam mechanica facere tenetur, quo sibi paret necessaria ad vitam, parum aut nihil temporis habet quod præclaris & virtuosis actionibus impendat. Requirit autem cultus virtutum otium ab omnibus servilibus laboribus.*

3. Ex his patet, defectum instrumentorum vitæ, agrorum nim. & pecorum, servorumque qui horum curam habeant quique artes mechanicas tractent, facere, ut civitates beatæ non existant nec optimam Rempubl. admittant. *Nam si his destituantur cives; neglecto virtutum cultu varia vitæ genera subire coguntur, tractando artes vel liberaliores velut medicinam, geodesiam, graphicam, pictoriam &c. vel sordidiores sartoriam, sutoriam, pistoriam &c. it. colendo agros, hortos, vineas, it. piscando, aucupando, venando, item mercaturam, cauponariam &c. tractando, quò se suosque alere possint. Et hinc gignuntur formæ civitatum ab optimâ planè alienæ.*

4. Quin defectus instrumentorum, quæ ad beatam vitam vivendam requiruntur facit, ut pleræque civitates non sui juris esse

posſint, ſed alterius imperio ſe ſubjicere cogantur. *Nam deſtituti pecuniâ, quâ arma & quæ neceſſaria ad bella ſunt parare posſint, detentiq́, in variis artificiis & agriculturâ, ut artis militaris peritiam acquirere nequeant, vicinis potisſimùm barbaris potentibus; volentes nolentes alieno imperio, quò ſecure vivant, ſe ſubjicere tenentur. Et hinc fit, quòd hodiè raræ civitates reperiantur. Municipia enim fiunt & imperiis ſe ſubjiciunt civitates quæ virtutibus & facultatibus ſemetipſas defendendi deſtituuntur.*

CAP. II.

DE VITIOSIS FORMIS.

1. Communiter tres formæ ſeu ſtatus civitatum eſſe traduntur, nim. ſtatus monarchicus, oligarchicus & democraticus. *Ita Tacitus 4. annal. 33. cunctas nationes & urbes populus, aut primores aut ſinguli regunt.* Tres autem iſtas rurſus ſubdividunt in vitioſas & bonas ſeu rectas. Nos non ab accidentibus & numero hominum imperantium ſed ex ipsâ naturâ procedentes & ſingula penitius inſpicientes demonſtravimus hactenus dari optimam aliquam Rempubl. eamque modò regiam modò ariſtocraticam eſſe; politicam in quâ omnes vicisſim imperent dari nullam. Nunc ergò in vitioſas formas, tyrannidem ſcil. oligarchiam & democratiam, quales ſint & quænam in ſingulis ordinationis ratio, inquirendum venit.

2. Videntur autem fundamenta vitioſarum formarum non inde petenda, quod aut omnes vicisſim, vel maximam partem civium aut paucos aut unum imperare contingat. *Nam ejusmodi accidentale in numero poſitum eſſentiam imperandi non variat nec ordinationis rationem & cauſſam oſtendit. Ponamus namq́, maximam partem civitatis divitias obtinere & hanc imperare; qualis hæc erit dicenda Reſpublica? non profectò oligarchica, ſi eam libuerit ita nominare, in quâ pauci imperant. Contrà, ſi contingat pauperes paucos fortaſſe bello adſuetos & ad labores perferendos magis idoneos dominatum arripuiſſe in divites quamplurimos, an hæc oligarchia erit nominanda? Sanè ſi ita philoſophari velis & ab accidentibus ſpecies petere, nunquam quicquam ſolidi de formis docere poteris, ſed quod de oligarchiis dictum continget circa democratias; & quod circa democratias, continget circa oligarchias. Quod ſi dicas, manere nihilominus poſſe fundamentum dividendi, quòd aut unus aut pauci aut pleriq; vel omnes in civitate imperent, modò addatur paucis quòd divites ſint, multis quòd pauperes, ut adeò Oligarchia ſit, in quâ pauci divites & Democratia, in quâ multi aut omnes iiq́, pauperes imperant. Verùm*

rum quorsum erit referenda hæc forma, si pauci pauperes multis divitibus & multi divites paucis pauperibus imperent?

3. Oligarchiam & Democratiam divitiæ & paupertas distingunt. *Nam necesse est omnes qui imperio præsunt aut ex virtute imperare aut non: Virtuosis justè debetur imperium, & constituunt aut optimam Rempubl. aut talem, quæ pro vitiosâ habenda non est. Quando nulla virtutis in civitate habetur ratio, vulgus imperat & hoc constat ex divitibus & pauperibus. Aliud enim nihil superest, quo ipso vulgus secundam suam essentiam dividas in species. Ex quibus patet, nomen oligarchiæ ab accidenti petitum formæ, in quâ divites imperant, applicatum esse: contingit enim plerumq; in civitatibus divites esse paucos, pauperes quamplurimos: ut adeò non à multitudine & paucitate imperantium, sed à divitiis & paupertate divisionis ratio in vitiosis Rebuspubl. petenda videatur; dicendaq; sit oligarchia in quâ divites pauperibus, etiamsi hos numero superent, imperant. Hoc docuit & contra sui temporis Philosophos probè inculcavit Aristoteles lib. 3. de Republ. c. 8.*

4. At quid de tyrannide dicturi sumus? *tyrannus enim imperat & divitibus & pauperibus. Ducit nos ad fundamenta tyrannidis reperienda Tacitus eleganti suo discursu, quem habet lib. 2. Hist. cap. 38. quando ait:* Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum imperii *Romani* magnitudine adolevit erupitque. Nam rebus modicis æqualitas facile habebatur, *vigebatq; status quidam politicus, quando ex virtute bellicâ vicissim imperabant, quam virtutem unà cum modestiâ excolere ducti necessitate cogebantur, plurimis circumquaque potentibus vicinis cum quibus bella gerebant, nondum satis opibus muniti.* Sed ubi subacto orbe, & æmulis urbibus regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit; *& sine externorum metu potentiam quærere*: prima inter patres plebemque certamina exarsêre, Modò turbulenti tribuni, modò Consules prævalidi, & in urbe ac foro tentamenta *seu præludia* civilium bellorum. Mox è plebe infimâ Cajus Marius, & nobilium sævissimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt, *manifestamq; suppressâ Rempubl. tyrannidem exercuerunt.* Post quos Cn. Pompejus occultior, non melior. *Simulabat enim defensionem libertatis, auctoritatis item Senatus & optimatum, sed in animo imperium in omnes volvebat.* Et nunquam postea, nisi de principatu quæsitum. *Ex quo discursu addiscimus tyrannidem gigni, si in numero hominum, qui à virtute alieni sunt, quos vulgi nomine comprehendimus, reperiantur ducti libidine heriliter in omnes imperandi. Hi namq; plures numero existentes nunquam bellando desistent, donec unus aliquis supersit,* qui cuncta discordiis civilibus fessa, sub

sa, sub imperium accipiat. 1. *annal.* 1. *pauperibusq; non modo sed & divitibus heriliter imperet. Nam homines ejusmodi imperii cupidi nec parem nec superiorem ferre possunt. Ex hisce fundamenta singularum formarum & jura, quæ imperantes in singulis formis prætendunt, addiscere possumus. Quò ergò formæ vitiosæ cum optima Republ. comparatæ eò melius suam essentiam conspiciendam exhibeant; methodum, quâ circa optimam Rempubl. usi sumus, observantes, dicturi sumus* 1. *de Jure distributivo, quod in vitiosis formis prætenditur.* 2. *De Jure quo in vitiosis formis utuntur.* 3. *De concomitantibus respubl. vitiosas.*

MEMBR. I.

DE JURE DISTRIBUTIVO FALSO QUOD IN VITIOSIS FORMIS PRÆTENDITUR, ET CUI INNITUNTUR.

1. Vitiosæ formæ nihil Juris habent: *unicum enim illudque verum Jus distributivum est, quod observat optima Respubl. Cætera omnia ab hoc Jure abeunt.*

2. Nulla tamen etiam vitiosissima forma est, quæ non Jus aliquod prætendat. *Nam quemadmodum aurum dici nequit, nisi quod speciem aliquam externam, ad minimum ratione coloris habeat; ita nec Respubl. vel ordinatio civium, nisi cui insit ratio aliqua distribuendi honores. Quapropter omnes formæ, licet sint vitiosissimæ, aliquam speciem Juris distributivi præ se ferant: ut adeò non immeritò nunc de illo Jure putativo agamus, in quo singulæ vitiosæ formæ fundatæ sunt.*

ARTIC. I.

DE JURE DISTRIBUTIVO PUTATIVO ET FICTITIO IN QVO STATUS TYRANNICUS FUNDATUS EST.

1. Fundamentum Juris distributivi quo utuntur tyranni, prætendentes se non injustè imperare consistit in hoc argumento:

Quicquid reddit beatum non est negligendum sed ab unoquoque omnibus modis appetendum.

Imperare cunctis reddit beatum.

Ergò ab unoquoque omnibus modis appetendum est.

Majorem probant; quia stolidus dicendus, qui quæ ad suam beatitudinem faciunt negligit nec omni adhibitâ diligentiâ persequitur. Beatitudo namque hominum est scopus ille ad quem collimare & omnes suas actiones dirigere tenentur. Minor per se videtur manifesta: quæ enim major beatitudo in humanâ vitâ excogitari potest, quàm toti orbi præesse & ab omnibus

bus ut deum quendam terrestrem coli? sane talis homo ad Deum, quem omnia colunt, accedere videtur. Quidni ergò vel ipsum jus, ipsa pietas, fidesque violanda, modo imperare in alios possis? Exemplum est in Julio Cæsare, qui fertur semper in ore habuisse versus Euripidis, quos latinè ita expressit:

Nam si violandum est Jus regnandi gratiâ
Violandum est; aliis rebus pietatem colas.

Sint alii, qui itidem imperium affectant, removendi è medio erunt, nec quiescendum, donec funditus deleti sint. Nam natura cuilibet homini hoc indidit, ut quisq; seipsum quam maximè amet & suam beatitudinem quærat destructis omnibus qui eam evertere conantur.

2. Jus ergò distributivum, juxta quod procedentes tyranni sibi in omnes arrogant imperiū, introducit falsa opinio & perversa φιλαυτία seu malus amor sui. *Nam sophistica quædam argumentatio est, quam praeced. num. enarravimus, gignens falsam opinionem. Nim. latet. 1. æquivocatio in beatitudinis voce: est enim alia beatitudo vera alia ficititia & putativa. Vera beatitudo consistit in operatione secundum virtutes intellectuales & morales; & hanc in infinitum appetentes non peccamus, quin potius eximiâ gloriâ digni reddimur, & quò magis id facimus, eò magis ad Deum accedere, philosophicè loquendo, videmur: Hic enim quoq; ex se operatur quod optimum est. At beatitudo putativa consistens in divitiis, honoribus & voluptatibus corporis, si in infinitum appetatur, summè infelices homines reddit. Nam hæc bona sub modo quodam sunt expetenda; divitiæ, quatenus præbent usum in vitâ beatâ; honores quatenus sufficiunt ad testimonium virtutum, quibus quis ornatus est; voluptates corporis, quatenus conservationi speciei & individui inserviunt. Quod si appetendo hæc bona in infinitum progrediaris, non beatus sed miserrimus evades. 2. latet quoque æquivocatio in voce Imperare. Nam imperium aliud est civile aliud herile: imperium civile reddit beatum; quia consistit in exercitio virtutum moralium conciliatq; cum parentibus summam amicitiam, qui hoc imperio perficiuntur, & ad imperandum itidem adsuefiunt. At herile imperium nihil splendidum vel gloriosum habet: quæ enim servum facere decet hoc imperium herile tenentem præcipere oportet. Et quemadmodum mulio non felicior & beatior deprædicandus est, quod agat mulos plures quàm cæteri: ita nec qui servis imperat ex multitudine eorum, in quos imperium exercet præ cæteris felix deprædicandus est. Falsum est ergò imperium herile, quod tyranni appetunt, beatum reddere. Præterea part. præced. demonstravimus, hunc non esse verum amorem sui, quando quis sibi divitias, voluptates, externum splendorem &c. appetit: sed hominem, qui hoc facit, sese odisse, dum sibi odium*

apud omnes & suum tandem exitium hoc amore comparat. Indidit ergò cuilibet natura amorem sui; sed stolidi homines hoc amore ad sui pernici-abutuntur.

3. Jus ergò distributivum, in quo tyranni suum statum fundatum habent, summè injustum est, & ex inordinato amore sui profectum. *Nam in alios statuere quod quis in se summè injustum reputat maximè injustum est. At nullus tyrannus cuiquam parére vult, putatque summè injustum si quisquam ipsi velit imperare, ipse tamen in reliquos omnes tanquam servos imperare cupit. Quod ergò in se summè injustum reputat, hoc in alios statuere nititur. Quare summè injustum est Jus quod prætendit, & ex inordinatâ φιλαυτίᾳ natum.*

ARTIC. II.

DE JURE PUTATIVO IN QVO FUNDATA EST OLIGARCHIA.

1. Jus distributivum, quo utuntur oligarchici fundatum est in hac ratiocinatione.

Inæqualibus debentur inæqualia, superiori plus, inferiori minus.

Atqui divites & pauperes sunt inæquales & divites superiores.

Ergò divitibus plus debetur: & per consequens Imperium in pauperes: Nam si pauperibus itidem concederetur imperium, inæqualibus æqualia tribuerentur.

Videtur autem hoc argumentum valdè plausibile; quia major est ipsum Justitiæ distributivæ fundamentum: superiùs enim part. 1. scil. docuimus, omnes querelas circa distributiones factas inde nasci, si æqualibus inæqualia & inæqualibus æqualia tributa sint.

2. Sed hoc Jus rursus mala opinio parit nata ex perversâ φιλαυτίᾳ seu cœco amore sui ipsius. *Nam primò Major non simpliciter vera est: neque enim ex quâque re inæqualibus debentur in quâlibet societate inæqualia; v. g. si mercatores inierunt societatem, non debetur ei qui longioris staturæ est plus lucri, sed ei qui plus pecuniæ contulit pro lucro, in quo finis societatis mercatoriæ consistit, consequendo. Cum enim personæ æstimentur ex eo, quod unaquæq; ad finem societatis consequendum contulit; ita facienda erit major propositio: Ei qui plus confert ad finem societatis civilis obtinendum plus debetur, & quidem secundum proportionem, pro quâ contulit. Jam verò divites quà divites non plus conferunt, ad finem societatis civilis quàm pauperes. Licet enim instructi sint instrumentis, quibus qui beati sunt utuntur ad benè operandum: nihil tamen hoc ipsis prodest si usum ignorent. uti enim pro optimo musico non habendus est*

qui

qui optimam cytharum habet, sed qui optimè cantat: ita nec optimus civis est. qui instructus est multis divitiis, sed qui iisdem optimè utitur. Secundò inconveniens etiam distributio est, si ratione divitiarum adsignentur dignitates & honores. Nam dignitas & imperium est quasi instrumentum quoddam parandi gloriam & famam nominis. Quemadmodum ergò musico non optimè vestito optima tribuenda tibia, sed ei qui hac præcæteris uti potest: ita & non ditissimo sed virtuosissimo tribuenda maxima dignitas, qui hac ad suam gloriam potest uti. Ex his ergò patet divites non nisi stolidè imperium in pauperes arrogare, quo tamen uti ad suam gloriam non possunt. Sed amor sui eccœcat eosdem, ut melius de se judicent, quam debebant.

ARTIC. III.

DE JURE PUTATIVO IN QVO FUNDATA EST DEMOCRATIA.

1. Democraticorum hoc est fundamentum quo utuntur pro Jure suo defendendo:

Æqualibus æqualia debentur.

Pauperes divitibus & cæteris sunt æquales; quia æquè liberi sunt.

Ergò & pauperibus æquales dignitates, imperiumque æquè ac divitibus debentur.

Argumentum hoc magis apodicticè profert Agrippa Orat. ad August. Par nascendi conditio parem quoq; distributionem desiderat, quam si consequitur gaudet, sin minus dolorem capit.

In omnibus autem par nascendi conditio est; quia omnes liberi nascuntur. E.

Hæc ratio rursus petita est ab eo unde deducitur Jus distributivum, nim. æqualibus æqualia deberi. Et sanè si pauperes aliorum imperio semper subjiciuntur, libertas eorum minui videtur: quia perpetuò parére servile videtur. Quapropter cum æquè liberi ac divites sint, videtur iisdem tribuenda potestas vicissim cum divitibus imperandi. Quo tamen facto imperium in hos tanquam numero plures pervenit.

2. Sed rursus decipiunt & decipiuntur, idque quod reverà injustum est ponunt justum & fundamentum suæ formæ. *Nam non qualibet æqualitas facit æqualia attribuenda esse, sed ea quæ gignuntur æstimatione personarum petitâ ab eo, quod conferant ad finem societatis obtinendum.*

MEMBR. II.

DE JURE QVO UTUNTUR FORMÆ VITIOSÆ.

1. Jus

1. Jus quo utuntur formæ vitiosæ est voluntas hominum vitiosorum imperantium imponens subditis necessitatem operandi. *Nam in tyrannide voluntas tyranni; in oligarchiâ voluntas divitum; in democratiâ pauperum necessitatem operandi civibus imponit (imperare enim est principium motûs parentibus existere: hoc autem nihil aliud est, quam vim addere, ut fiat quod volumus) cùm enim in democratiâ omnes æquales reputentur; necesse est pauperes velut numero superantes divitibus imperare. Discenda ergò qualibet in formâ vitiosâ imperantium voluntas, si in eâ salvus esse velis. Elegans est textus Taciti 4. annal. 33. huc faciens:* Igitur, *inquit,* ut olim plebe validâ, *cùm status esset democraticus,* vel cũ patres pollerent, *statu existente oligarchico,* noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; Senatûsque & optimatum ingenia qui maximè perdidicerunt, callidi temporum & sapientes credebantur: sic converso statu, neque aliâ rerum, quàm si unus imperitet, hæc *quæ scribo* conquiri tradique in rem fuerit. *Ex quo textu discimus in qualibet formâ vitiosâ voluntatem imperantium pro Jure haberi quo regitur civitas.*

2. Vivendum itaque est moribus imperantium in vitiosis formis. *Nam quales cuique sunt mores, talis quoque singulorum est voluntas: virtutes voluntatem rectam vitia corruptam reddunt. Qualiter enim morati sumus, taliter intellectus practicus judicat, & talis quoque nostra est voluntas. In statu ergò tyrannico mores principis; in oligarchiis divitum; in democratiis pauperum legem sibi facere debet qui vult salvus esse.*

3. Est autem voluntas imperantium in vitiosis formis corrupta & vitiosa. *Nam destituti prudentiâ & virtutibus moralibus judicium intellectûs aut nullum aut corruptum habent: unde sequitur voluntatem quoque vitiosam & corruptam esse: quale enim in quoque est intellectûs practici judicium: talis quoque est voluntas: quia voluntas est appetitio ejus quod judicium intellectûs dictitat.*

4. Fiunt in his formis parentes servi imperantium. *Nam parentes voluntate imperantium reguntur. Voluntas autem hominum non virtuosorum oritur ex inordinato amore sui, qui, ut part. præced. demonstravimus, facit, homines aliorum felicitatem in damnis habere, sibi solis consulere & hoc agere, ut sui gratiâ omnia fiant. Unde fit, ut subditi imperantium gratiâ omnia, nihil sui causâ operentur; sintque quasi instrumenta imperantium, quæ hi dirigunt ad suum usum. At alterius gratiâ esse & operari, & ab hoc dirigi est esse servum. Subditos ergò in vitiosis formis servos esse ex hisce patet. Hisce præmissis de jure singularum formarum disserere possumus.*

AR-

ARTIC. I.

DE

JURE QUO REGUNTUR SUBDITI IN OLIGARCHICO STATU.

1. Præcipuum Jus in Oligarchiis est accommodare se moribus divitum imperantium. *Nam init. huj. membr. n. 2. demonstratum, imperantium moribus vivendum esse in vitiosis formis. In oligarchiis autem divites imperantes sunt.*

2. Quapropter Jus est in oligarchiis, pauperes exhibere divitibus honores tanquam habentibus omnia bona. *Nam demonstratum est lib 8. part. præced. divitum hos esse mores, quod existiment, se omnia bona habere. Et quia horum moribus vivendum n. 1. huj. artic. docuimus; sequitur, pauperibus velut Jus quoddam imponi in oligarchiis, ut divitibus exhibeant honores tanquam possidentibus omnia bona.*

3. Jus quoque est, ut pauperes à divitibus se patiantur contemni. *Nam cit lib. 8. p. præc. ostendimus, hos esse divitum mores ut pauperes præ se contemnant. Pati ergò se contemni, contumeliis verbalibus & realibus affici à divitibus Jus quoddam oligarchicum est.*

4. Servitia præstare colendis agris divitum aliasque operas serviles Jus hujus formæ est. *Nam in omnibus vitiosis formis imperantes parentibus utuntur velut instrumentis suis domesticis & quatenus inservire possunt: divitibus autem pauperes hisce commodè inservire possunt.*

5. Deterrimum jus est, si divites utantur pauperibus velut instrumentis acquirendi, exigendo ab iisdem præter labores corporis etiam gravissima tributa. *Nam pauperes ignominiâ affecti tanquam humilis animi existentes Jus hoc tolerant: at si ipsis præterea quicquid habent auferatur vel apertè imponendo tributa vel callide fœneri dando pecuniam sub gravissimis usuris, & ita miseris nihil relinquendo, hoc intolerabile esse videtur.*

ARTIC. II.

DE

JURE QUO REGUNTUR DEMOCRATIÆ.

1. Quemadmodum in oligarchiis pauperes moribus divitum; ita in democratiis divites moribus pauperum se tenentur accommodare.

2. Jus itaque est, ut divites patienter ferant, sibi malitiosè & callidè aufferri bona & publicari. *Nam pauperum mores sunt, magis malitiosè & lucri causâ lædere. Quod ipsum porrò perferre ubi pares imperant jus est. Inserviunt ergò divites pauperibus, quemadmodum servi qui in hoc comparati sunt, ut suis dominis acquirant.*

ARTIC. III.
DE
JURE QVO REGUNTUR SUBDITI IN TYRANNICO STATU.

1. Jus tyrannicum ex Jure oligarchico & democratico est compositum. *Nam tyrannus & in divites & in pauperes imperat.*

2. Jus ergo tyrannicum est divitibus aufferre bona, pauperibus durisſimos labores & multa servitia imponere. *Hoc enim oligarchicum illud democraticum est. Eleganter hoc jus tyrannicum Samuel depingit Israëlitis 1. Reg. cap. 8. v. 11. & seqq. quando ait:* Hoc erit Jus regis, qui imperaturus est vobis: filios vestros tollet & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos & centuriones & aratores agrorum suorum, & messores segetum & fabro sarmorum & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias & focarias & panificas. Agros quoq; vestros & vineas & oliveta optima tollet, & dabit servis suis. Sed & segetes vestras & vinearum reditus addecimabit, ut det Eunuchis & famulis suis. Servos etiam vestros & ancillas & juvenes optimos & asinos aufferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi.

MEMBR. III.
DE
CONCOMITANTIBUS RESPUBL. VITIOSAS.

1. Proprium vitiosarum formarum est, quòd non sint diuturnæ & constantes, sed citò dissolvant societatem civilem. *Nam in quibus civitatibus desunt Jus & amicitia, eæ non possunt diu subsistere: hæc enim duo sunt, quibus omnis societas conservatur. Id autem in omnibus formis vitiosis ita se habere, inde patet, quòd Jus cùm illud, in quo fundata est ordinatio, tùm quoq; alterum in quo positum est regimen sint maximè injusta; quòdq; civitates ita formatæ omnia in se contineant principia discordiarum & inimicitiarum.*

ARTIC. I.
DE
JURE PUTATIVO, IN QVO VITIOSÆ FORMÆ FUNDATÆ SUNT, QVATENUS CIVITATES DISSOLVIT.

1. Cùm aliàs Jus sua naturâ sit quiddam conservans societates humanas; jus distributivum, in quo fundatæ sunt formæ vitiosæ civitates dissolvit & dissociat. *Nam demonstravimus membr. 1. huj. cap. Jus hoc tantùm putativum esse, natum ex opinione malâ quam in improbis*

probis hominibus parit inordinatus amor sui. Non ergò mirum est id quod putativum & falsum est operari contrarium ejus quod verum Jus operatur i.e. destruere & dissociare civitates, cùm verum Jus eas conservet & in unitate retineat. At quomodo contingit hoc Jure distributivo posito dissociatio? Explicandum id nobis nunc erit.

2. Jus distributivum, in quo fundatæ sunt vitiosæ formæ, tunc vim querelas pariendi & dissolvendi civitates consequitur, quando cives opinantur, id non verum, sed falsum jus esse. *Nam quamdiu homines injustum non sentiunt non queruntur: at cernentes injustum aut putantes se cernere, querelas & seditiones movent. Quapropter diversitas opinionum circa Jus distributivum facit, ut hoc ipsum dissensiones in vitiosis formis pariat. Ob quod visuri nunc sumus, quamvariæ opiniones circa Jus distributivum, in quo ordinatio fundatur oriri possint. Ita namq; non modò in vitiosis formis, sed & in cæteris, quæ ab his abeunt, judicium de motibus & caussis horum facere poterimus.*

3. Oriuntur ergò quærelæ & dissensiones 1. quando sentiunt cives æqualitatẽ & inæqualitatẽ personarũ nõ ex eo æstimatã esse, ex quo æstimatio petenda erat. *Nã demonstravimus membr. 2. h. cap. omnes vitiosas formas æstimare dignitatem personarum ex eo, quod dignitatis fundamentum non est. v. g. In democratiis ex libertate æstimatio petitur, dum putant, omnibus deberi imperium æqualiter, quòd omnes æquè liberi homines nati sint. In oligarchiis ex divitiis inæqualitas & prærogativa infertur. Si, inquam, secum reputent qui parent, imperantium imperium tali fundamento inniti sentiunt injustum.* Prima ergò caussa faciens, ut ob Jus distributivum non adhibitum oriantur querelæ & motus, est, quòd cives non conveniant in opinione circa principium unde cives æquales vel inæquales æstimandi sint.

4. Dissentiunt secundò & querelas movent cives, quando in fundamento dignitatis personarum, quidem conveniunt; sed minus aut plus tributum esse opinantur, quàm secundum dignitatis proportionem debebat. *v. g. Si tota civitas conveniat in hoc, divitibus deberi prærogativam quandam & proinde in distributione munerum habendam esse rationem divitiarum; contingit divites existimare, sibi plus deberi ratione dignitatis quàm distribuendo adsignatum est, pauperes contrà in eâ opinione esse, ac si plus tributum sit divitibus quàm debebatur. Si enim cives putent, proportionem personarum & rerum non observatam esse, injustum concipiunt quod factum est: & hinc querela & motus.*

5. Tertia circa Jus distributivum diversitatis opinionum caussa est, quando cives & in fundamento æqualitatis & in honoribus civilibus secundum gradus dignitatis assignandis conveniunt,

sed personæ inesse ea, quæ dignitatem tribuunt, negant. *Nam cùm quilibet, ob amorem sui, de sese plerumque malè judicet, putando sibi inesse quæ non insunt: contingit, nonnullos sese obtrudere velut dignos honoribus, cùm digni non sint.*

6. Cùm ergò ratione justi distributivi, quod fundamentum est Reipubl. cujusque, motus & seditiones pariat diversitas opinionum 1. circa fundamentum dignitatis personarum 2. circa id quod cuique ratione dignitatis est assignandum seu circa proportionem 3. circa personas an ipsis insit dignitas: & hæc quidem in omnibus etiam à vitiosis abeuntibus locum habere possit; ea quæ circa fundamentum dignitatis est in vitiosis formis potissima motuum caussa est. *Nam pauperes contendunt se æquè liberos homines natos ac divites & proindè sibi æquè ac divitibus deberi imperium: contrà divites contendunt se inæquales, & ita perpetua pugna circa ipsum fundamentum est. Adeoque in oligarchiâ & democratiâ cives nec circa fundamentum conveniunt. In tyrannide autem planè nullum est.*

7. Ex dictis colligimus motus & seditiones in vitiosis formis contingere tribus modis. 1. quando Rempubl impugnant & statum ipsum mutatum volunt. 2. quando tentant statum intendere vel remittere. 3. quando statum præsentem approbant eumque nec mutatum nec intensum aut remissum volunt, imperantes tamen deponere & vel alios vel seipsos surrogare nituntur. *Nam vel in fundamento Juris distributivi peccatum concipiunt, & dignitatem personarum inde petitam, unde peti non debebat; & tunc integrum statum eversum volunt; vel concipiunt non tantum honoris assignandum quantum assignatum est, aut minus tributum quàm debebat tribui; & tentant statum intendere aut remittere. Vel tandem id, ex quo æstimatur personarum proportio imperanti non inesse, aut amico suo vel sibi magis aut æquè inesse; & tunc præsentem statum in omnibus approbantes vel pro se vel pro amicis motus & seditiones excitant. Ita Mutianus digniorem imperio judicans Vitellio Vespasianum hunc concitat, ut ipse imperium invadat,* Torpere *inquit,* ultrà & polluendam perdendamque Rempubl. relinquere sopor & ignaviâ videretur. 2.*Histor.76 & cap 77. in fine ita:* Nec mihi major in tuâ vigilantiâ, parsimoniâ, sapientiâ fiducia est, quàm in Vitellii torpore, inscitiâ, sævitiâ. *Mucianus verò se socium præbebat & ministrum Vespasiano, quòd doleret, per Cæcinam & Valentem geri à Vitellio imperium, homines tanto honore non dignos, quibusque ipse dignior sit. Ita enim ait cit. cap.77.* Nobis nihil ultra arrogabo, quàm ne post Valentem & Cæcinam numeremur.

8. Ut

8. Ut autem perspicuè doceamus, quomodo ex hoc capite oriantur motus & seditiones, dicimus, quando intellectus practicus alicujus ponderat, imperium eorum, qui præsunt, non in vero Jure distributivo fundatum esse, gigni affectum, qui vocatur stomachatio, non patientem quiescere eum, donec injustum quod est, remotum & sublatum sit. *Est enim stomachatio, ut eam part. 1. definivimus, affectus cum molestiâ conjunctus natus ex bono, quo gaudet, quem eo indignum putamus. Et quia homines molestiam omnem fugiunt; hæc autem, cum quâ hic affectus conjunctus est, deponi nequeat, nisi injusto sublato: alliciuntur qui perpendunt, in injusto fundatum imperium, ut omnem operam adhibeant, quò imperium tollatur. Quamdiu enim hoc durat, molestiam sentiunt.*

9. Stomachatio autem magis ac aliàs gignitur, quando imperantes imperium recens consecuti sunt *v. g. si in oligarchiâ pauperes subitò divites redditi imperium sint adepti. Nam quò quis magis aliena quàm sua occupare putatur, eo facilius de eo concipitur opinio, quòd injustè ea habeat: videntur autem aliena quæ nova sunt: duplici itaq; modo injustus videtur per novas divitias imperium acquirens 1. quòd divitiæ ipsius hoc non mereantur. 2. quòd ipse indignè has possideat. Ponas ei qui formosam habet uxorem conferri imperium, & esse quendam deformem ducentem uxorem formosissimam; plus hic erga se stomachationis excitabit, quàm si & ipse formosus esset. Elegans est exemplum apud Tacitum 2. Hist. 20. de uxore Cæcinæ Salomnâ: de quâ Tacitus ita:* Salomnam, quanquam in nullius injuriam insigni equo ostroq; veheretur, tanquam læsi gravabantur: insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo vidêre.

ARTIC. II.
DE
JURE IN QVO REGIMEN VITIOSARUM FORMARUM CONSISTIT QUATENUS CAUSSA EST OMNIS INFELICITATIS.

1. *Sequitur, ut consideremus, quomodo Jus, quo reguntur vitiosæ formæ, caussa miseriæ & omnis infelicitatis humanæ existat.* Est autem caussa omnis miseriæ, quam vitiosæ formæ patiuntur ex Jure quo reguntur, duplex: quarum altera est posita in vitiositate voluntatis ejus qui imperat, altera in necessitate parendi. *Nam definivimus Jus, quo utuntur vitiosæ formæ voluntatem hominum improborum impe-*

rantium imponentem subditis necessitatem operandi. Ex quibus patet in hisce duobus quærendam caussam miseriæ. Quemadmodum enim optima Respubl. ex suo Jure salva est, quæ utitur Jure non scripto posito in voluntate rectâ & quòd singuli cives ultrò faciant quæ justa sunt: ita vitiosæ formæ ex suo Jure quod Juri optimæ Reipubl. contrarium est (consistit enim in voluntate corruptâ & necessitate parendi) infelices & miseræ reddi videntur.

2. Necesse ergò est civitatem, quæ vitiosorum hominum voluntate regitur, miseram esse & multis turbis motibusque obnoxiam. *Quemadmodum enim homo redditur infelix & miser, in quo principium operandi est corruptum i.e. in quo est voluntas proveniens à Judicio intellectûs practici vitiis corrupto: ita quoque illam civitatem miseram necesse est, in quâ principium motuum & operationum est voluntas vitiosa & corrupta. Docuimus enim lib.1. cap.3. membr.1. huj. part. civitatem censendam similem homini. Sed & sepositâ hac similitudine, facilè cernere licet, quare tumultus & miserias subditorum inferat hoc Jus: oritur enim ex amore quo seipsos homines mali imperantes prosequuntur. Nam ostendimus part.3. homines improbos sui amantem definire eum, qui in pecuniâ, honoribus voluptatibus denique corporis sibiipsi majorem & potiorem partem tribuit; idque obtinere nititur etiam cum pernicie aliorum. In hoc ergò amore sui posita est voluntas imperantium in vitiosis formis: hæc enim tanquam improbi homines concupiscunt & in hisce, velut omnium rerum optimis omne studium suum collocant. Talis autem amor sui principium voluntati imperantium, quâ regitur civitas, existens subditos, qui ex eodem amore sui nituntur operari necessariò infelices reddit. Nam dum voluntate temperantium reguntur, omne id in quo positam habent suam felicitatem vident ad imperantes pertingere. Et hinc tumultus & dimicationes suboriuntur. Qui enim dum Juri obsequuntur seipsos odiisse videntur, nunquam, si poterunt, parebunt, sed sese quovis modo opponent. At dum in vitiosis formis parent subditi pecuniam, honores & voluptates sibi detrahentes & in eos qui imperant conferentes se maximè odisse videntur, quia putant se facere contrarium ejus quod agunt qui se quam maximè amant. Et ita fit, ut nec improbi contenti sint Jure quo utuntur. Longè autem minus qui virtuosi sunt hoc Jure salvi esse possunt: hos enim, cum sint liberalis ingenii, necesse est fugere illud Jus, quò redduntur instrumenta improbi hominis quò is obtineat quod concupiscit. Nihil aliud enim sunt quàm servi illius; ut demonstravimus init. membr. 2. nemo autem qui liberali ingenio est servit: magis mortem subit. Ita Thraces Romanis nunciarunt, si ipsis* ut victis servitium indiceretur;

esse

esse sibi ferrum & juventutem,& promptum libertati, aut ad mortem animum. 4.*ann.46.*

3. Secundò quoque miseri sunt subditi in vitiosis formis, quod perpetuæ necessitati subjecti sint. *Nam demonstravimus part.1. omne necessarium & violentum molestum esse, quemadmodum omne illud, quod non ex necessitate sed secundum inclinationē naturalem fit, jucundum est. At in vitiosis formis & improbi & probi ex necessitate parent, probi ob hoc, quod nolint esse instrumenta concupiscentiæ; improbi, quòd putent amorem sui aliud suadere, quàm alterius commodis inservire. Ergò quicquid operantur secundum regimen Juris quo utuntur est molestum. Omnis autem cui quicquid operatur molestum est miser est.*

4. Maximè autem molesti imperantes subditis sunt, si præcipiant contraria eorum quibus adsueti sunt. *Nam quemadmodū quod secundum consuetudinem fit jucundum est: ita quod cum hac pugnat molestum. Hūc pertinet exemplum quod habet Tacitus 6. ann.* 41. Per idē tempus, *inquit*, Clitarū natio Cappadoci Archelao subjecta, quia nostrū in modū deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit. *Hinc nullū satis validū imperiū est prohibendis quibus populus adsuetus est. Id idē autor exemplo confirmat. l.3. ann. c.6.* Crebrescebat, *inquit.* græcas per urbes licentia atq; impunitas asyla statuēdi. Complebantur templa pessimis servitiorū. Eodē subsidio obærati adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coërcendis seditionibus populi flagitia hominum ut ceremonias Deûm protegentis: *putabat enim si paterentur sceleratos inde abripi, Jus templorum violari.*

5. Ob hanc caussam movent seditiones qui amantes sunt libertatis, voluntque patriam à servitute liberatam. *Quales sunt omnes qui honestatis & gloriæ studiosi sunt liberalique ingenio præditi. Hi enim nullâ sæpè injuriâ ab imperantibus affecti movent seditiones. Sic conjurantibus adversus Neronem* sociavit Lateranum consulem designatum nulla injuria, sed amor Reipubl. *& studium eam à servitute liberandi.* 15. *ann.* 49.

ARTIC. III.

DE DISCORDIA CIVIUM IN VITIOSIS FORMIS.

1. Vitiosas Respublicas comitatur etiam perpetua discordia. *Discordiam tribus ex caussis gigni part. præc. docuimus.* 1. *Si contraria appetant cives.* 2. *Si tendant quidem ad eundem finem sed in mediis ad illum ducentibus convenire nequeant.* 3. *Si nolint exequi deliberata, sed quæ peragenda sunt alter in alterum differat; primam autem caussam maximam gignere discordiam. Inde demonstrabimus vitiosas formas discordiarum plenissimas esse. Nam in hisce quilibet sui perversus armato-*

mator existens suis privatis utilitatibus studet. Habent enim subditi hac in re praeeuntes sibi imperantes. Suam ergo solam felicitatem, quam ponunt in pecuniâ, honoribus, corporisq; voluptatibus, omnes quaerunt, aliorum felicitatem in propriis damnis, calamitatem in commodis ponunt. Necesse ergò est, omnes in civitatibus vitiosâ aliquâ formâ laborantibus maximè discordes esse: contraria enim eorum quae caeteri singuli appetunt, hic suam felicitatem, illius infelicitatem, ille hujus infelicitatem suam felicitatem habent. Sed si contingat aliquando convenire in uno appetendo, quod fit, quando metu concitati coeunt ad propulsanda externa pericula, in mediis eligendis diversi ab invicem sunt; aut si necessitas doceat circa haec consentire; alter tamen in alterum executionem transferre nititur. Nam quilibet semetipsum quam maximè amans vulgato illo amore onera & labores in alterum transfert, sibi quietem, otium & vacuitatem ab oneribus quaerit. Ex his apparet vitiosas respublicas perpetuis discordiis laborare.

ARTIC. IV.
DE
CAUSSIS EVERTENTIBUS OMNEM AMICITIAM ET PARIENTIBUS ODIA INIMICITIAS ET TURBAS IN FORMIS VITIOSIS.

1. *Principium conversionis omnis amicitiae in vitiosis formis vel inest imperantibus vel subditis, utrumque consistit in aliquâ vitiositate vel defectu virtutis: de quibus distinctis duabus partibus acturi sumus.*

PARS PRIMA HUJUS ARTICULI
DE
VITIIS IMPERANTIUM IN VITIOSIS FORMIS, QVIBUS VEL ODIO VEL CONTEMPTUI SUBDITORUM SE EXPONUNT.

1. Amicitia quae inter parentes & imperantes intercedit est inaequalis: unde & parentes imperantibus honorem debent: caussam ostendimus *praeced. part.3.* Quò ergò vera inter parentes & imperantes intercedat amicitia, necesse est, ut imperantibus insint bona amabilia eademque honore digna. *Nam sine amabilibus amicitia nulla est.*

2. Hic autem perversus mos est imperantium, quòd putent sibi omnia licere, nec opus habere ullâ curâ quò sint amabiles: cùm tamen id quam maximè operam dare debeant. Sic Felix Judaeae impositus cuncta malefacta sibi impunè ratus, tantâ potentiâ subnixo. *Tacitus 12. annal. 54. Scil. vitiosi homines liberè mala operantur, quando impu-*

impune possunt: id autem ipsis contingit si potestate polleant. Deberent autem dare operam rebus amabilibus & honorabilibus; quia cessantibus his deficit omnis cultus quem parentes imperantibus velut superioribus debent: & ita cessat amicitia, quâ status conservari debebat.

3. Quo minus subditi imperantibus in vitiosis formis officia amicitiæ exhibeant imperantium vitia potissimum in caussâ sunt. *Nam vitia vel faciunt ut quis in odio sit vel ut evilescat & vilipendatur. Quem autem odimus & vilipendimus, eum amicum superiorem non agnoscimus; Imò cùm illius nulla emendatio appareat eundem è medio tollere studemus. Id quod Sulpitius Asper caussam quare Neroni insidias struxerit ingenuè confessus est. De quo Tacitus* 15. *ann.* 68. Proximum constantiæ exemplum Sulpitius Asper centurio præbuit, percunctanti Neroni, cur in cædem suam conspiravisset? breviter respondens: Non aliter tot flagitiis ejus subveniri posse. *Quopacto autem contingat vitiosos homines vel in odio esse vel ad minimũ vilipendi, part.* 3. *lib* 5. *ostendimus: nunc verò quæ ibi dicta imperantibus applicanda sunt, & ostendendum, quomodo inimicitiæ & odiorum caussa apud subditos in vitiosis formis sint, petitis unà testimoniis ab exemplis quæ nobis offerunt historici, quorum præcipuus hac in re est Tacitus, qui etiam pro ratione instituti nobis sufficere potest.*

4. Vitia quibus læduntur aliorum hominum bona fortunæ, qualia sunt vita, libertas, fama, existimatio, possessiones & facultates, apud læsos gignunt iram & odium, apud reliquos metũ, vel misericordiam: unde fit, ut omnes subditos sibi inimicos reddant imperantes ejusmodi vitiis inquinati. *Et primò quidem ii, qui vitiis imperantium læduntur, iram odiumq; erga eosdem concipiunt. Est enim, ut hunc affectum part.* 2. *definivimus, ira appetitus cum dolore conjunctus vindictæ propter apparentem despicientiam vel in se vel in suorum quempiã nõ convenienter. Hinc si subditi videant, se nõ convenienter. i.e. ab homine vitioso & indigno qui imperet cõtemni, contumeliâ affici aut in suis rebus & bonis impediri (hæ enim species despicientiæ sunt) moventur irâ: ex longâ & multâ irâ gignitur odiũ. Læsos ergò subditos irã odiũq; adversus imperantes concipere quando ab iisdem ut vitiosis læduntur ex his constat. Ira autẽ & odiũ subditorũ motus & seditiones pariunt: appetunt enim irati vindictã & qui odiũ erga aliquẽ fovent, eũ è medio sublatũ volunt. Tacitus* 15. *ann.* 48. Ineunt deinde consulatũ Sulius Nerva, & Atticus Vestinus cœptâ simul & auctâ conjuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, fœminæ etiam, cùm odio Neronis tum favore in Cn. Pisonem. *Odio enim concepto omnia in deteriorem partem homines interpretantur & caussas quascunq; conquirunt, quibus motus excitent.*

tent. Ita Tacitus 1. *H.* 51. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu & ubi vires suas respexerant, securitate. *Sunt autem contumeliæ varii generis; aliæ scil. reales aliæ verbales: Referre hûc lubet quæ de motu Icenorum scribit Tacitus* 14. *ann.* 31. Rex Icenorum Prasutagus, longâ opulentiâ clarus, Cæsarem heredem duasque filias scripserat, tali obsequio ratus regnum & domum suam procul injuriâ fore, quod contrà vertit. adeò ut regnum per centuriones; domus per servos *procuratores Cæsaris* velut capta vastarentur. Jam primùm uxor Boudicea verberibus affecta & filiæ stupro violatæ sunt, præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur, & propinqui regis inter mancipia habebantur. Quâ contumeliâ & metu graviorum (quando informam provinciæ cesserant) rapiunt arma. *Interdum incommodatio in re levi iram concitare potest ad extrema queq; tentanda in commoventem subditos. Sic* Lucanum, *ut sociaretur conjurantibus adversus Neronem*, accendebat, quòd famam carminũ ejus præmebat Nero, prohibueratque ostentare vanus assimulatione: *volebat enim ipse Nero poeta insignis celebrari.* 15. *ann.* 49. *Sed caussas irarum & odii enarrare omnes hujus loci non est: sufficit constare eos qui læduntur, si ad iram & odium aliàs sint dispositi hos affectus contrahere & ita ad seditiones & motus disponi. De cæteris non læsis nunc dicendum est: in his enim metus & misericordia principia motuum existunt. Metus enim est affectus natus ex opinione mali imminentis vim interimendi habentis.* Talem ergò affectum in omnibus subditis concitari, si videant nonnullos lædi ab imperantibus, extra dubium est: quin ipsi qui læsi sunt plura secutura mala metuunt, si cernant imperantes ex vitio læsisse. *Sic seditionem militum adversus Galbam peperit metus: Accessit, inquit Tacitus* 1. *H.* 51. callidè vulgatum, temerè creditnm decumari legiones *(i. e. decimum quemq; militum destinari ad supplicium)* & promptissimum quemque centurionum dimitti, *seu exauctorari. Idem* 1. *H.* 6. Introitus *Galbæ* in urbem trucidatis tot millibus inermium militum infaustus omine, atque ipsis etiam qui occiderant *ministerium Galbæ præbendo* formidolosus. *Præ cæteris autem metuunt, qui cùm hactenus faventes imperantes habuerint, sentiunt eosdem de favore quid remisisse. Tacitus* 15. *ann.* 50. Ergò dum scelera principis, & finem adesse imperii, deligendumque qui fessis rebus succurreret inter se aut inter amicos jaciunt, aggregavêre Tullium Senecionem, Cervarium Proculum &c. equites Romanos: ex quibus Senecio è præcipuâ familiaritate Neronis speciem amicitiæ etiam tum retinens (*i. e. extinctâ amicitiâ verâ simulatam tantum colens*) eò pluribus

ribus periculis conflictabatur. *i. e. in perpetuo metu versabatur trepidamque colebat vitam.* Misericordia quoque concitata in subditis erga eos, qui innocentes patiuntur, gignit odium erga imperantes. *Est enim misericordia affectꝰ cũ molestiâ conjunctus natꝰ exinde, quòd quis concipiat, alterum præter suum meritum sentire malum, quod vel vim interimendi habet vel cum magno dolore conjunctum est, quodque ipse se vel suorum quempiam pati posse putat. Quando ergò qui imperant hominibus virtute præditis aut de patriâ benè meritis, quibus præmia & honores debentur, mala inferunt; bona adimunt, cæteri ducti misericordiâ concitant tumultus, dum molestiam quam gignit misericordia ferre non possunt. Sic Romanorum militum ira exacerbabatur erga germanos hostes suos, cum conspicerent ossa cæsorum sub Quintilio Varo: Tacitus* 1. *ann.* 62. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionũ ossa, nullo noscente, alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, auctâ in hostem irâ, mæsti simul & infensi condebant. *Scil. misericordia movebat hos ad iram. Solere autem nasci misericordiam, si benè meriti loco præmii quod expectabant quid mali sentire tenentur, ostendit oratio patris pro filio Horatio apud Livium lib.* 1. *quâ misericordiam movere studebat:* Hunccine quem modò decoratum ovantemque victoriâ incedentem vidistis, eum sub furcâ vinctum inter verbera & cruciatus videre potestis? I lictor, colliga manus, quæ paulò antè armatæ imperium populo Romano pepererunt! I, caput obnube liberatoris hujus!

5. Nonnulla vitia faciunt, ut imperantes appareant homines viles, ob quod nascitur in subditis pudor alliciens eos, ut nolint amplius parére, parati potius extrema quæque tentare. *Sic Piso de Othone oratione ad milites quæ habetur* 1. *Histor.* 30. Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiæ: neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. Vitia quibus solis gloriatur, evertêre imperium, etiam cum *nondum imperator, sed* amicum imperatoris *Neronis* ageret *& in aulâ ejus versaretur.* Habitune & incessu, an illo muliebri ornatu meretur imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc & comessationes & fœminarum cœtus volvit animo: hæc principatûs præmia putat, quorum libido ac voluptas penes ipsum sit; rubor ac dedecus penes omnes, *qui eidem parent. De Vitellio hæc habentur lib.* 2. *H.* 90. Posterâ die, tanquam apud alterius civitatis Senatum populumque, *qui ipsius vitam & flagitia in itinere perpetrata ignoraret,* magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus attollens: conscciis flagitiorum i-

psis qui aderant, omnique Italiâ per quam somno & luxu pudendus (*i. e. ut puderet honestos tali Imperatori parére*) *incesserat*.

6. Pariter etiam motus gignuntur, si imperantes in suo imperio utantur flagitiosis & servilibus hominibus. *Nam quæ vitiosa à flagitiosis ministris committuntur redundant in imperantes; quæ autem nomine imperantium præcipiunt serviles ministri pudorem subditis, qui liberali ingenio sunt, incutiunt, ut parére denegent. Sic Polycletus à Nerone missus ad spectandum Britanniæ statum, quia libertus erat derisus est. De quo Tacitus* 14. *ann.* 39. *ita*: Hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quòd dux & exercitus tanti belli confector servitiis obœdirent. *De Mauris idem* 4. *ann.* 23. *quod* Ptolemæo Jubæ filio juventâ incurioso, libertos regios & servilia imperia (*i. e. dum ob Juventutem incuriosius imperium suis libertis committit*) bello mutaverant *& à se declinaverant*.

7. Ut verò in specie singulas virtutes percurramus & ostendamus quopacto vitiis hisce oppositis imperantes indignos subditorum amicitiâ & cultu sese reddant odiaque sibi pariant: initium ab iis virtutibus facturi sumus quæ imperantium quammaximè propriæ sunt. Et primò quidem requiritur in imperantibus prudentia & vigor: quam ob caussam etiam in optimâ Republ. imperium mediæ ætatis hominibus adsignavimus. Hinc cultum, quem subditi magistratibus debent, denegant homines senibus, juvenibus, fœminis, ducti pudore. *Nam senibus non est ille vigor, qui in imperantibus requiritur, & per consequens pudore suffunduntur qui imperio ignavi alicujus senis parére tenentur, præsertim si imperium exerceatur in militares homines. Sic exercitus* Hordeonium Flaccum spernebat, senectâ ac debilitate pedum invalidum, sine constantiâ sine auctoritate. 1. *Histor.* 5. *Sic* Artabanus *Parthorum rex* metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos; (*i. e. jure & legibus eos tractans*) mox superbiam in nos, sævitiam in populares sumsit. Fretus bellis, quæ secunda adversus circumjectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberii ut inermem despiciens. 6. *ann.* 31. *Cui accedit plerumque deformitas corporis quæ senectutem comitatur, cujus rationem vulgus ineptum habere solet. Tacitus* 1. *Histor.* 7. Ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat, adsuetis juventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus. *Et hæc fuisse caussa videtur, quare Tiberius extra urbem in senectute vixerit*: *idem* 4. *ann.* 57. Erant qui crederent, in senectute quoque corporis habitum pudori fuisse: quippe illi prægracilis & incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulce-

ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta. *Similiter pudori est subditis parere Juveni aut faminæ. Nam Juvenibus & faminis non inest ea prudentia, quæ in imperantibus requiritur. Hinc Roma* postquam *Augusto* provecta jam senectus, ægro & corpore is fatigabatur: pars multò maxima civium imminentes dominos variis rumoribus differebant, trucem Agrippam, & ignominiâ accensum, non ætate neque rerum experientiâ tantæ moli parem. Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello; sed vetere atque insitâ Claudiæ familiæ superbiâ, multaq; indicia sævitiæ, quanquam premantur, erumpere. &c. accedere matrem muliebri impotentiâ (*i.e. vitiis muliebribus, nim. imbecillitate judicii & contumaciâ*) serviendum fæminæ, duobusque insuper adolescentibus (*Tiberio & Germanico*) qui Rempubl. interim premant, quandoque distrahant. 1. *ann.* 4. *Pares querelæ nascebantur imperante Nerone Juvene cum matre Agrippinâ: quas narrat Tacitus* 13. *ann.* 6. Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursum Parthos, & rapi Armeniam allatum est, pulso Rhadamisto, qui sæpè ejus regni potitus. dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in urbe sermonum avidâ, quemadmodum princeps vix septendecim annos egressus suscipere eam molem aut propulsare posset, quod subsidium in eo qui fœminâ (*matre Agrippinâ*) regeretur. num prælia quoq; & oppugnationes urbium & cætera belli per magistros administrari possent, anquirebant. In imperantibus maturæ ætatis produnt actiones imprudentiâ. v. g. Si imperantes omnia fortunæ committant nihil ex ratione agant. *Nam prudentis est omnia cum rectâ ratione agere & hâc ipsâ fortunam vincere.* Si quidvis temerè agant, mala in homines probos statuant, bona flagitiosis impertiant. *Nam prudentes singula prius expendunt.* Indicat quoq; imprudentem, ad prodigia vel alias res novas trepidare. *Nam prudentis est nosse rerum caussas & nihil novum sibi habere, sed in omnibus rectè se gerere & consilia reperire. it.* Rebus prosperis nimis securum esse & superbire, adversam fortunam immodico mœrore pati. *Nam prudentes lubricitatem fortunæ norunt quæ ipsis documento est adversus securitatem & superbiam. Specimen talis imprudentiæ præbebat Nero cùm natam sibi ex Poppæâ filiam* ultra mortale gaudium acciperet; (*i.e. plus lætaretur, quàm homines ob inconstantiam fortunæ decet*) quartum *autem* intra mensem defunctâ infante, ut lætitiæ ita mœroris immodicus *ageret.* 15. *ann.* 23. *it.* Agere quæ Reipubl. perniciosa sibi turpia & ignominiosa aut ingloriosa sunt. *Nam* omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur Reipubl. utile, ipsis gloriosum aut promptum effectu aut certè non arduum

sit. 2. *Hist.* 76. *It.* Misso solido inania quærere. *Nam prudentes missis inanibus vera & solida bona quærunt. It.* Pro bonis obtinendis vel malis avertendis amplecti media quibus plus incommodi & damni inest. *In hoc imprudentiæ genus incidisse Pompejum narrat Tacitus 3. ann.* 28. Tum Cn. Pompejus tertiùm consul corrigendis moribus dilectus & gravior remediis, quàm delicta erant, suarumque legum auctor idem & subversor, quæ armis tuebatur armis amisit. *It.* agere suo cum damno quæ nemini prosunt. *Ob hoc imprudentiæ accusatus* Thrasea Pætus silentio vel brevi assensu priores *senatorum* adulationes transmittere *i.e. in adulatoriis senatorum decretis tacere vel paucis verbis consentire* solitus, qui exitium *hoc ipso* senatui ac sibi caussam periculo fecit, cæteris libertatis initium non præbuit. *i. e. ut cæteri senatores hoc imitati ferrentur in exitium, ipsi inviso cædes pararetur. Qui tamen idem* cohibuit spiritus *Rustici Aruleni, pro Thraseâ intercedere Scto volentis, quo hic ad mortem condemnatus erat, monuitq;* ne vana & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. 16. *annal.* 26. *It.* Suscipere impossibilia. *Nam omnis vir prudens primùm omnium perpendit, an id quod velut ultimum in deliberatione reperit, quodque primum in actione esse debet sit possibile. It.* Cujusque hominis consilia audire. *Nam vir prudens probè attendit, quisnam ille sit qui consilium suggerit, & an idem in executione consilii futurus fuerit socius nec ne. Sic Mucianus Orat. ab Vespasianum 2. Hist.* 76. Simul ipse qui suadet considerandus est, adjiciatne consilio periculum suum: & si fortuna cœptis adfuerit, cui summum decus acquiratur. *It.* Temerè omnibus credere, vel contrà plenum suspicionum esse & nulli fidem tribuere. *Nam prudentis est singula probè expendere & nosse quibus fides tribuenda quibus non item. It.* In caussas actionum non inquirere, quo animo homines unumquodque agant. *Nam prudens non externas actiones respicit, sed quo quisq; animo sit explorat.* In hoc autem imprudentes quam maximè labuntur, ut in primo specimine statim impingant quemadmodum cantherius in portâ. *Hoc modo peccavit Vitellius initio imperii irrepentibus dominationis magistris superbior & atrocior occidi Dolabellam jubens,* magnâ cum invidiâ novi principatûs, cujus hoc primum specimen noscebatur, *(i.e unde argumentum futuri principatûs capiebatur). In specie quia prudentia alia est consultatrix, alia præceptrix alia judicatrix, quod concernit Judicatricem prudentiam, vilipenditur imperans nullius Juris cognitionem habens. Sic contemnebatur Vitellius qui* omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque socordiâ, velut inter temulentos agebat. 2. *Hist.* 90.

8. Imperantium maximè propria virtus esse debet Justitia, & pro-

& propterea Injustitia, quæ vitium est ad homines lædendos comparatum, in odium conjicit eosdem. *Nam qui per injustitiam læduntur lædentem oderunt, cæteri ducuntur stomachatione ad fovendum inimicitias cum injustis magistratibus. Oritur enim stomachatio super omni injustitiâ non modo erga eum qui plus accepit, sed etiam eum qui distribuit. Sive ergo imperantes malis conferant bona, sive probos malis afficiant, semper in subditis gignitur stomachatio. Tacitus 2. Hist. 69.* Postero die Vitellius, Senatûs legatione, quam ibi operiri jusserat, auditâ, transgressus in castra ultrò pietatem militum, *qui pridie Virginii viri consularis & quondam ducis Vitellii ejusq; innocentis exitium flagitaverant*, collaudavit: frementibus auxiliis (*auxiliaribus militibus*) tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis accessisse. *i. e. facinus pessimum non modò impunitum relinqui, sed laudari etiam nequam homines, ut arrogantiores inde fiant.* Species injustitiæ est crudelitas, quam sæpissimè sub specie puniendi delinquentes exercent tyranni, & hæc summum apud subditos odium gignit. *Hæc enim facit, ut etiam reges maximè strenuè & summâ cũ sui gloriâ in bello cuncta gerentes de solio dejiciantur vel planè è medio tollantur. Crudelitas enim metum gignit & misericordiam, quibus affectibus moti subditi tyrannis insidias struunt. Sic Bardanes Parthorum rex* ingens gloriâ *belli*, atque eò ferocior & subjectis intolerantior. Qui, dolo antè composito, incautum venationiq; intentum interfecêre primâ intra juventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares quàm metum apud hostes quæsivisset. 11. *annal. cap.* 10.

9. Justitiam excipit fortitudo, quâ imperantes amabiles fiunt: contrà reddit imperantes viles & cultu subditorum indignos ignavia. *Exemplum ignavi principis exhibet Tacitus 3. Hist. 36. Vitellium describens his verbis*: At Vitellius profecto Cæcinâ, *quem ducem præfecerat suo exercitui*, cùm Fabium Valentem paucis pòst diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere, sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, præterita, instantia, futura, pari oblivione dimiserat. *Neronem quoq; ob ignaviam contemptum subiisse & inde inter eum & Vestinum natum esse odium testatur idem 15. ann. 68.* Cæterum Neronis odium adversus Vestinum ex intimâ sodalitate cœperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpè asperis facetiis illusus; quæ ubi multum ex vero traxêre, acrem sui memoriam relinquunt.

10. Intemperantiæ varia genera sunt: aliis nocetur, alia contem-

temptum gignunt, omnia subditorum cum imperantibus amicitiam dissolvunt motuumque caussæ existunt. *Peperit intemperantia contemptum Vitellio* numquam ita ad curas intento, ut voluptatum oblivisceretur. *Tacit. 2. H. 67. fin. Erat enim* epularum fœda & inexplebilis libido. Ex urbe atque Italiâ irritamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus. exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum, vastabantur ipsæ civitates. degenerabat à labore ac virtute miles, assvetudine voluptatum & contemptu ducis. 2. *Hist. 62. & cap 87. eod.* Dum hæc per provincias à Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior indies segniorque ad omnes municipiorum villarumque amænitates resistens gravi urbem agmine petebat. *Ut Vitellius in cibo & potu, ita Nero in re venereâ intemperans parricida redditus matrem, præceptoremq́; occidit miserrimèq́; tandem ipse periit. Nam primò delapsus in amorem libertæ, cui vocabulum Acte, quæ principis libidines per luxum & ambigua secreta explebat,* ne severioribus quidem ipsius amicis, *Senecâ & Burrho* adversantibus: metuebatur *enim* ne in stupra fæminarum illustrium perrumperet, si illâ libidine prohiberetur 13. *ann.* 12. *Post fœda Romæ exacta lascivia,* quâ Nero itinera urbis & lupanaria & diverticula veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent, adversus ignaros adeò, ut ipse quoque acciperet ictus & ore præferret. 13. *ann.* 25. *Hinc illigatus amore Poppææ uxoris Othonis eod. cap. 46. Progressusq́; esset ad incestum cum matre committendum, ni Seneca subsidium à fœminâ petivisset, Actemq́; instigasset, quæ simul suo periculo & infamiâ Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. 14. ann. 2. Occidit ergò matrem consilio & ministerio usus Anceti liberti cap. 3. & seqq. eod. Hac sublatâ* se in omnes libidines effudit, quas malè coercitas qualiscunque matris reverentia tardaverat. *cap. 13. eod. Ita* per licita & illicita fœdatus *i. e. per naturales & præternaturales coitus infamis redditus* nihil flagitii reliquit, quo corruptior ageret, *seu se ulterius commacularet*, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum solennium conjugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum *insigne sponsarum*. Missi auspices duo & genialis torus, & faces nuptiales; cuncta denique spectata, quæ etiam in fœminâ nox operit. 15. *ann.* 37. *Hæc atq́; talia peperêre ipsi contemptum & odium motumq́;, ut cogeretur seipsum è medio tollere. Hæc narramus propterea ut appareat, quam vim habeat intemperantia ad evertendas Respubl. Quo-*

tidiè

tidie enim augmentum capit hoc vitium semel admissum; quia voluptates corporis appetuntur in infinitum, nec finis harum fit, donec his omnia pessum eant. Maximi autem motus ex stupris oriuntur: stuprum enim fecit, ut exactis regibus status Romanus mutaretur, ut decemviralis potestas diuturna non esset. &c.

11. Liberalitati opponuntur duo vitia, avaritia & prodigalitas, quorum illud in odium & contemptum, hoc magis in contemptum imperantes conjiciendo amicitiam dissolvit & motuū caussa existit. *Sic avaritia caussata est, ut provinciæ tyrannicum statum, quem Augustus Romæ introducebat, munia Senatûs, magistratuum, legum in se trahendo approbarent. Tacit. 1. ann. 2. fin.* Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatûs populique imperio ob certamina potentium & avaritiam magistratuum, invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremò pecuniâ turbabantur. *Concipiunt autem subditi odium, quando imperantes magna & multa exigunt tributa, aut sub gravissimis usuris pecuniam fœnori dant. Inde nata seditio civitatum Gallicarum, cujus exstimulator acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir:* Ii secretis colloquiis, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo; componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus seditiosa differebant, de continuatione tributorum, gravitate fœnoris, sævitiâ ac superbiâ præsidentiū. *Tac. 4. H. Qui ex fœnore nati sint motus historia Romana testatur. Sufficiet nobis enarrasse quæ habet Tacitus 6. annal. 16.* Interea magna vis accusatorum in eos irrupit qui pecunias fœnore auctitabant adversum legem Dictatoris Cæsaris, quâ de modo credendi possidendique intra Italiam cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sanè vetus urbi fœnebre malum & seditionum discordiarumque creberrima caussa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. *Sæpissimè verò contingit, ministros imperantium suâ avaritiâ caussas motuum existere. Testatur hoc motus Julii Civilis de quo Tacitus 4. H. 14.* Igitur Civilis dissidii certus, occultato interim altiore consilio, cætera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Jussu Vitellii Batavorum juventus ad dilectum vocabatur: quem suâpte naturâ gravem onerabant ministri avaritiâ ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos precio dimitterent, rursus impuberes, sed formâ conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia (*odium*) & compositi seditionis auctores: perpulêre ut dilectum abnuerent. *Idem ministrorum*

amicorumque vitium Galbæ peperit odium, qui simplicitate suâ aulicorum suorum rapacitatē & avaritiā augebat: erat enim credulus nec acer in inquirendo in delicta: unde nec ipsum metuebant aulici & vitiosis suis actionibus lucrum sibi parabant. Verba Taciti. 1. *H.* 12. *fin. hæc sunt:* Quippe hiantes in magnâ fortunâ amicorum cupiditates ipsa Galbæ facilitas intendebat, cùm apud infirmum & credulum minore metu & majore præmio peccaretur. *Eadem incommoda pariunt magistratus provinciis regendis præfecti. Tacitus* 1. *H.* 60. Præerat *in Britanniâ* Trebellius Maximus per avaritiā ac sordes contemptus exercitui invisusq;. *Sic Catus præfectus provinciæ Britannicæ, quia sciebat se in odio provincialiū esse, quos suâ avaritiâ ad rebellionē concitaverat fuso Ceriali coactus est è provinciâ auffugere. Tacitus* 14. *ann.* 32. Et victor Britannus Pæto Ceriali legato legionis nonæ in subsidium adventanti obvius fudit legionē, & quot peditū interfecit &c. Quâ clade & odiis provinciæ, quàm avaritiâ in bellum egerat trepidus procurator Catus in Galliam transiit. *Prodigalitas imperantium hominibus, qui se præbent instrumenta libidinis, grata cæteris exosa est: præsertim quando absumptis per luxuriam omnibus trahit secum avaritiam, ut fiant prodigi de alieno. Nam erga aliena sumptus eosdem faciunt quibus sua prodegerunt.* 1. *Hist.* 20. *Sunt autem etiamsi grati nonnullis sint principes prodigi apud omnes in contemptu. Quis enim non contemneret perdere scientes donare nescientes* 1. *Hist.* 30.

12. Magnanimitati & modestiæ opponuntur vitia superbia & arrogantia, quibus ingens odium imperantes sibi parant. *Ita Romani senescente Augusto aversabantur successorem Tiberium ob superbiam: Tacit.* 1. *ann.* 4. rumoribus differebant &c. Tiberium Neronem maturum annis; spectatum bello: sed vetere atque insitâ Claudiæ familiæ superbiâ. (*Nam familia Claudia semper superba plebem contempserat*) *Sic Galli superbiâ præsidentum commoti ad seditionem.* 3. *ann.* 40. *verb. sævitiâ ac superbiâ. Sic* plerique *Armeniorum* superbiam Parthorum perosi, datum à Romanis regem malebant. 14. *ann.* 26. *Similiter* Vannius Suevis à Druso Cæsare impositus pellitur regno, primâ imperii ætate clarus acceptusque popularibus: mox diuturnitate in superbiam mutans & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. *Sic & arrogantia quæ præcipuum cum avaritiâ vitium validiorum est* 1. *Hist.* 51. *verb. secundum avaritiam &c. odium iisdem gignit. Superbia enim & arrogantia vitium faciunt, ut imperantes subditos præ se contemnant: contemptus verò iram odiumque concitant.*

13. Lenitati opponuntur iracundia, & nimia lenitas; hoc viti-

vitium contemptum illud odium parit. *Iracundi enim omnibus sunt molesti & potentiâ instructi incutiunt metum: unde odia & dissensiones. Lenitas autem nisi vi approbata facit imperantes vilipendi.*

14. Vitia quoque cum homileticis virtutibus pugnantia contemptum parere imperantibus solent. *Ita popularitas reddit subditis gratum principem, sed destituta virtutibus cæteris contemptum parit. Exemplum est in Vitellio, qui plebis gratiam captare nisus est, candidatos deducendo in curiam & senatoribus commendando, spectando etiam histriones & circenses, velut unus ex multis esset. Sed hæc potius contemptum quàm gratiam plebis ipsi conciliarunt, quia deprehendebantur fieri ex libidine cui olim fuerat adsuetus. De hoc Tacitus 2. Hist. 91. ita: Vitellius* comitia consulum cum canditatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor affectavit. quæ grata sæpè & popularia, si à virtutibus proficiscerentur; memoriâ vitæ prioris indecora ac vilia accipiebantur. *Contra urbanitatem peccantes qui imperant, si scurrilitatem & ludicras artes amplectantur in maximum contemptum conjiciuntur. Ex hac caussâ nonnulli Pisonem hortati sunt, ut pergeret in castra aut rostra ascenderet, & experiretur an militem populumq; ad defectionem commovere posset: ad omnia enim ista Neronem velut hominem histrioniæ & scurrilitatibus deditum imparatum esse. Verba Taciti 15. annal. 59. hæc sunt*: Fuêre qui proditâ conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Pisonem, pergere in castra, aut rostra ascendere, studia militum & populi tentare: Si conatibus ejus conscii aggregarentur, secuturos etiam integros, magnamque motæ rei famam, quæ plurimum in novis consiliis valeret. Nihil adversum hoc Neroni provisum, etiam fortes viros subitis terreri; nedum ille scenicus, Tigellino scil. cum suis pellicibus comitante, arma contrà cieret. *Nonnunquam contingit, imperantes quando inter iocos ludibrio aliquem habere volunt, parere in hunc misericordiam. Exemplum est apud Tacitum in Neronem, qui cùm inter ludos rex sorte crearetur, jussit Britannicum exurgere & canere cantilenam, ludibrio fore sperans, movit erga hunc apud spectatores misericordiam: cantabat enim hic, se detrusum imperio & solio paterno. verba Taciti 13. ann. 15. hæc sunt*: Festis Saturno diebus inter alia æqualium ludicra regnum lusu sortientium, (Herr König ich kom Euch zu hofe) evenerat ea sors Neroni. Igitur cæteris diversa, nec ruborem illatura ubi Britannico jussit, exsurgeret, progressusque in medium cantum aliquem inciperet; irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos ignorantis; ille constanter exorsus est carmen, quo evolutum cum

sede patriâ rebusque summis significabatur. Unde orta miseratio.

15. Maximum odium imperantibus parit impietas. *Omnes enim subditi commoventur sentientes iratum in civitatem Numen, ob impietatem capitum imperii, putantque expiari Numen, si malum nim, imperantes è medio tollant.*

PARS SECUNDA ARTICULI QUARTI.

DE PRINCIPIIS MOTUUM QUÆ INSUNT SUBDITIS IN VITIOSIS FORMIS.

1. Subditorum in vitiosis formis alii volunt non tamen possunt, alii possunt non tamen volunt, alii & possunt & volunt movere bella intestina præsensque imperium evertere. Posse autem dicuntur dupliciter. nim. de facto & de jure. *Huic meæ contemplationi præbuit principium quod habet Tacitus lib. 1. ann. cap. 13. quando narrat Augustum supremis sermonibus tractasse*, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel itidem possent cuperentque: M. Lepidum capacem sed aspernantem; Gallum Asinium avidum & minorem; L. Arruntium non indignum, & si casus daretur ausurum.

2. In omnibus vitiosis formis jure de Imperio disceptationem & controversiam movere possunt virtuosi, nullas tamen turbas dant vel seditiones propterea excitant. *Nam virtuosis deberi imperium ex iis, quæ de optimâ Republ. disseruimus, constat: honores enim & munera publica sunt illa instrumenta, quibus virtuosi utuntur ad specimina suarum virtutum exercenda & ostentanda; hæc si iisdem denegentur & aliis indignis tribuantur, Jus disceptandi de imperio concedunt. Sed virtuosi licet de jure possint imperium occupare, nolunt tamen turbas & tumultus sui juris obtinendi caussâ dare. Gloriosius enim est de jure suo remittere, quàm tumultus concitare, imò mori potius quàm cum incommodo patriæ vitam suam tueri: Hoc Othonem Imperatorem tam celebrem reddidit, & cùm aliàs homo sceleratus & luxuriosus esset, effecit, ut optimus post mortem princeps haberetur: maluerat enim mori, quàm admittere, ut pro suo imperio ulterius sanguis profunderetur. De quo Tacitus 2. H 50. ita:* duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, *cæde nim. Galbæ*, altero egregio, *morte sumptâ ultrò, ne bellis affligeret Rempubl.* tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. *Oratio ejus erat plena virtutis, quâ alloquebatur milites suos moriturus 2. Hist. 47.* Civile bel-

ſe bellum à Vittellio cœpit, & ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit, *ut ſit quod læter me horum malorum auctorem non eſſe*: ne plus quàm ſemel certemus, penes me exemplum erit. *Glorioſum quippe mihi reputo, ſi ut eò citius finiatur bellum ego auctor ſim.* Hinc Othonem poſteritas æſtimet. Fruetur Vitellius fratre, conjuge, liberis, *qui in meâ poteſtate ſunt.* Mihi non ultione neque ſolatiis opus eſt: *aggredior enim quid glorioſum quod vindictam vel conſolationem non exigit.* Alii diutius imperium tenuerint: nemo tam fortiter deliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus ſterni rurſus & Reipubl. eripi patiar? *Ex his ergò patet, verè virtuoſos de Jure poſſe ſibi petere imperiũ; ſed non facere evitandorũ tumultuũ gratiâ. Glorioſius enim eſt omni carere ſplendore, quàm eundẽ vi et fraudibus ſtudere obtinere.*

3. Cæterum qui virtuoſi non ſunt, nõ contenti præſenti ſtatu, quando putant ſe de facto movere tumultus & vel ſtatum evertere vel imperantes dejicere poſſe, id faciunt. *Quod quis enim vult & poteſt hoc facit. Volunt autem qui virtuoſi non ſunt & ea quæ de jure facere non poſſunt, modò de facto queant. Quapropter conſiderandum eſt quinam ſubditi velint, & quinam poſſint movere, aut putent ſe poſſe.*

4. Volunt omnes ſtatum præſentem mutatum qui vel infelicitatem & miſeriam præſentem auffugere vel felicitatem ex motibus ſibi parere nituntur. *Quilibet enim hominum felicitatem ſuam quærere infelicitatem & miſeriam declinare nititur.* Felicitatem verò communiter homines collocatam habent in honore, divitiis, voluptatibus corporis; contrà infelicitatem & miſeriam ex turpitudine, paupertate & moleſtiis æſtimant. Omnes ergò appetentes vel fugere turpitudinem, paupertatem vel damna in re familiari & moleſtias, vel perſequi honores, divitias & voluptates volunt nova motusque moliuntur. *Egeſtate multos ad res novas adductos varii hiſtorici teſtantur; & ſufficere vel ſolius Saluſtii poſſet hiſtoria quam de bello Catilinario ſcripſit. Nos Tacito noſtro inhærentes ex ejusdem ſcriptis commemorabimus quod habetur 3. ann. 40. quando deſcribens ſeditionem in Galliâ ita ait*: Eodem anno Gallorum civitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptavere, cujus exſtimulator acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir. nobilitas ambobus & majorum bona facta, eoq; Romana civitas olim data, cùm id rarũ, nec niſi virtuti preciũ eſſet. Ii ſecretis colloquiis, ferociſſimo quoq; adſumto, aut quibꝰ ob egeſtatẽ ac metũ ex flagitiis maxima peccandi neceſſitudo. *ære enim aliquo gravati tempore pacis metuere judicia coguntur, turbatis rebus ab hoc metu immunes ſunt. Quibus enim* afflicta fides in pace, hi turbatis rebus alacres, &

per incerta tutissimi *sunt* 1. *H.* 88. *fin. Hinc Taciti axioma : Ab inopiâ præcipua audacia* 14. *annal.* 57. *Molestiæ & turpitudinis seu ignominiæ fugiendæ caussâ nonnulli movent ; & alii quidem, ut molestias declinent præsentes, alii, ut futuras & imminentes. Sic cùm Romã allatus esset rumor, Gallos descivisse,* optimus quisq; Reipubl. curâ mærebat: multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur. *Metus malorum imminentium, præsertim si suis flagitiis eadem commeriti non sint prætextus quidam sæpenumerò est, quò motus non videantur injusti : neq; enim injustum videtur quod quis periculorum evitandorum gratiâ facit. De Othone res novas moliente Tacitus* 1. *H.* 21. *ita:* Fingebat & metum, quò magis concupisceret, *i. e. ut eò justius videretur affectare imperium prætendebat metum.* Prægravem se Neroni fuisse, nec Lusitaniam rursus aut alterius exilii honorem esse expectandum. *i. e. Neronem non potuisse ipsum præsentem ferre, sed eum sub specie honorum, quasi præficeret Lusitaniæ, eò relegasse. Hoc tam honoratum exilium à Galbâ non esse expectandum.* Suspectum semper invisumque dominantibus qui proximus destinaretur. *Propensissimi sunt qui ex quiete & motu idem vel ex quiete mali habent metuendum. Ita Otho cit. loc.* non contatione opus, ubi perniciosior sit quies, quàm temeritas. *Ita Mucianus trahebat Vespasianum ad invadendum imperium & Vitellium dejiciendum, ostendens ambos incidisse in necessitatem oppugnandi Vitellium, propterea, quòd de invadendo imperio deliberarint, & hinc eodem reputentur, ac si jam defecerint, verba Muciani* 2. *H.* 77. *fin. ita refert Tacitus:* Sed & meliorem in bello caussam quàm in pace habemus. Nam qui deliberant desciverunt. *Porrò quàm varia sint molesta odium inimicitiasq; parientia part.* 3. *l.* 5. *cap.* 1. *membr.* 3. *à nobis enarratum est, nec repetitione indiget.* Præcipua ex iis quæ hûc referri & applicari possunt sunt morum diversitas in subditis & imperantibus. *Molestum namque est velut cum libertate pugnans sub peregrini imperio esse. Ita cum Cheruscis cœpisset imperare rex Italus, qui diu Romæ vixerat: petita est ansa querendi à præcipuis populi :* adimi veterẽ Germaniæ libertatem, & Romanas opes insurgere, adeò neminem iisdem in terris ortum, qui principis locum impleat : nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos attollatur? Frustrà Arminium præscribi : (*i. e. prætendi, ac si Italus sit Arminio sanguine junctus*) cujus si filius hostili in solo adultus in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimoniâ, servitio, cultu, omnibus externis. *Item* si subditi implicentur multitudini laborum, quibus non adsueti sunt. *Item* si concipiant se impediri ab imperantibus in iis quæ appetunt. &c: *Contrà voluptatis, lucri, gloriæ & imperii caussâ itidem motus oriri inde patet.*

patet. Sunt enim nonnulli qui nullam aliam ob caussam turbas concitant, quàm quòd hisce delectentur. Hac ex caussâ sese sociarunt multi impostori qui Scribonianum se Camerinum ferens magnas res favorabili principio moliebatur: de quo Tacitus 2. Hist. 27. Exstiterat quidam Scribonianum se Camerinum ferens Neronianorum temporum metu in Histriâ occultatum, quod illic clientelæ & agri veterum Crassorum, ac nominis favor manebat. Igitur acerrimo quoque in argumentum fabulæ adsumpto *(i.e. improbo quoque conciliato, ut testimonium ferret, impostorem illum reverà Scribonianum esse)* vulgus credulum, & quidam militum errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur. *Spes lucri ex novis rebus multos quoque excitat ad tumultus. Ita Cæcina & Valens Vitellium instigarunt adversus Othonem ducti lucri cupiditate, Tacitus 1. H. 52.* Profusâ cupidine *(i. e. immoderatâ aviditate lucrandi)* insigni temeritate, legati legionum Alienus Cæcina & Fabius Valens: è quibus Valens infensus Galbæ &c. instigare Vitellium, ardorem militum ostentans. *Quin vulgus hominum ad motus & bella non melius quàm raptus & latrocinia concedendo allicitur: erat hoc axioma Othonis: Vulgus & plures seditionibus & ambitioso imperio lætos per turbas & raptus ad civile bellum impelli. 1. H. 83. Honoris caussâ movent. qui vident, non nisi turbidis rebus ad dignitatem se pervenire posse. Sic Othoni,* cui compositis rebus nulla spes *consequendi dignitatem,* omne in turbido consilium. 1. *H.* 21. *Tanta enim regnandi apud homines cupido est, ut nil non imperii obtinendi gratiâ subeant. Sic fertur Agrippina* ardore retinendæ potentiæ eousque provecta, ut medio diei, cùm id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comptam & incesto paratam. 14. ann. 2. Est namque cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior. 15. *ann.* 53 *fin. Nonnullos autem non imperium ipsum æquè ac ea, cum quibus conjunctum putatur, excitat. Ita idem Otho ad imperium invadendum illiciebatur* ab intimis libertorum & servorum qui aulam Neronis & luxus adulteria, matrimonia cæterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ut sua *(i. e. quasi jam in manu ipsius esse)* ostentabant, quiescenti *(non audenti invadere imperium)* ut aliena exprobrabant. *i.e. reprehendebant, quòd pateretur hæc, quasi solus hisce dignus, alium habere) Nonnulli nec imperium, sed ex solo facto gloriam affectantes invadunt eos qui imperant. Tales sunt qui vitam suam parvi faciunt, modo facinus gloriosum perpetrent, quo nomen suum æternare possint.*

5. Sequitur ut videamus quinam concipiant se posse movere. *Nam non omnes subditi possunt movere, resistentibus imperantibus & per-*

& pœnas gravissimas seditiosis infligentibus. Omnis ergò tentans aliquid seu adversus imperium seu adversus imperantes vel id facit apertè & vi vel clandestinè. *Nam quicquid cum periculo & metu pœna conjunctum est & fit aliis nolentibus id vel violentum vel clandestinum est.* Vi & apertè rē aggrediuntur vel ii, qui nullas metuunt pœnas vel qui resistentib9 imperantibus pares aut superiores esse posse putant. *Nā nullos cruciatus nullas pœnas metuentes quidvis in alios statuere possunt.* Omnes autem qui æstimant quid valeant & an superiores esse possint eo, adversus quem movent, petunt æstimationem vel à numero, vel à potentiâ vel à virtute vel à fortunâ. Numero superiores se putant, qui se solo quanto vincere posse opinantur. *Ita decem rustici unum strenuum militem superare valent.* Potentia consistit in divitiis, amicorum, vasallorum, confœderatorum copiâ, locorum munimine. *Sic miles in Oriente, postquam vulgatum erat,* Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, ne penes cæteros imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere & vires suas circumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque: inde continua Ægyptus, duæque legiones: hinc Cappadocia Pontusque, & quicquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia & cæteræ provinciæ nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ. quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello fæcundum tutumque ipsum mare. 2. *H.* 6. *fin. Ita Mucianus trahebat Vespasianum ad bellum adversus Vitellium, ponendo ob oculos potentiam:* Tibi, *ajebat*, è Judæâ & Syriâ & Ægypto novem legiones integræ, nullâ acie exhaustæ non discordiâ corruptæ, sed firmatus usu miles, & belli domitor externi. Classium, alarum, cohortium robora: & fidissimi reges. 2. *H.* 76. *fin.* Ratione virtutis se superiores esse posse existimant feroces, audaces, confidentes. *Tales sunt qui corpus habent patiens inediæ, vigiliarum, laborum. Nam* industria ac vigilantia *licet talia sint quæ virtuosos quam maximè decent*, haud minus *tamen* noxiæ, quoties parando regno finguntur 4. *ann.* 1. *Confidentes reddit experientia militaris.* 2. *Hist.* 76. *fin. Egregius huc facit textus* 2. *Hist.* 5. *ubi Tacitus describit Vespasianum & Mucianum sese Vitellio opponentes & virtutibus suis confisos.* Vespasianus, *inquit*, acer militiâ, anteire agmen, locum castris capere, *metatoribus non fidendo*, noctu diuque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix à gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum econtrariò magnificentia & opes, & cuncta privatum modum supergressa extollebant, aptior sermone, dispositu.

situ, provisuq; ; civilium rerum peritus. egregium principatus temperamentum, si demtis utriusq; vitiis, solæ virtutes miscerentur. *Ex quibus discimus virtuti suæ confidere eos qui præter tolerantiam laborum, quam habent etiam instructi sunt astutiâ & facultate dicendi. Nam talibus nihil deesse videtur virtutis, quod ad res novas & magnas suscipiendas requiritur.* Fortunam prosperam & hac sese superiores esse posse sibi promittunt, qui antea multa facinora & periculis plena negotia feliciter ad finem perduxerunt. *Exemplum est in Artabano rege Parthorum:* qui superbiam in Romanos, sævitiam in populares sumpsit, fretus bellis, quæ secunda adversus circumjectas nationes exercuerat. *6. ann. 31. item* qui persuasi sunt à genethliacis se fato benigno & ad præclaras maximasque res gerendas esse natos. *Sic Othonem concitant ad invadendum imperium mathematici.* dum novos motus & clarum Othoni annum observatione syderum affirmant genus hominum, potentibus *senriis qui in imperio sunt* infidum, sperantibus fallax, quod in civitate *Romanâ & vetabatur semper & retinebatur.* 1. *Hist.* 22. *Nonnunquam reperiuntur, qui fortunæ omnia tribuunt & tutissima à præsentibus eligunt, de cæteris parum solliciti; exemplo Julii Cæsaris, qui ajebat:* Eatur quò Deorum ostenta & inimicorum iniquitas vocat, jacta est alea. *Sueton. in eod. Hi omnes porrò in suâ opinione firmantur, si imperantes, adversus quos bella movent, sint homines imbelles aut impotentes: ita Artabanus* fretus bellis, quæ secunda adversus circumjectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberii ut inermem despiciens *6. ann. 31. Sic Cæcina & Valens hortantur Vitellium, ut Galbam aggrediatur,* precarium *enim* seni esse imperium *i. e. nullâ propriâ potentiâ subnixum:* & brevi transiturum. 1. *H.* 52. *Item. Si imperantes Deum adversarium habere videantur.*

6. Qui vident se solâ vi & apertè invadere imperium vel ipso aut Jure aut facto nō posse, adhibent media clandestina & fraudulenta, quibus dissimulant voluntatem & potentiam callidè res magnas tractandi, simulantque Jus si finem obtinuerint. *De quibus agetur, quando de Ratione status tractaturi sumus.*

7. Quæ hactenus tradita sunt, nos manuducunt, ut generaliter dicamus, seditiones & mutationes vitiosarum formarum habere sua principia & caussas etiam in subditis aut vitiosis aut virtutibus destitutis. *Nam demonstravimus, virtuosos, licet de Jure possint, non tamen imperium appetere, si non nisi vi, fraudibus & dolo occupari possit: eos verò qui virtutibus destituti felicitatem suam in honore, divitiis, & voluptatibus corporis positam habent motus & seditiones concitare, quique putant se vel vi vel dolo & fraudibus impunè finem suum obtinere posse. Ex*

quibus patet, ad seditiones & motus pronos esse homines avaros, luxuriosos, intemperantes & prodigos, ambitiosos & superbos, iracundos, audaces, feroces, petulantes, leves, invidos, ex suis actionibus vitiosis mala metuentes, & in summâ omnes eos qui inordinato amore sui (qui principium est omnis inimicitiæ, ut part. 3. demonstratum dedimus) ducuntur. Qui enim lucri cupiditate, aut ut fugiant egestatem motus concitant avari sunt: at fugâ paupertatis & lucri cupidine duci homines ad motus modò demonstratum est. Prodigalitas in improbis caussa remota est motuum: parit enim paupertatem, & hæc avaritiam, quâ ducti res novas moliuntur. Ex hoc fundamento accusabatur Torquatus Silanus tanquam homo factiosus: Jussi *enim* id accusatores objicere, prodigum *eum* largitionibus, neque aliam spem quàm in novis rebus esse. 15. *ann.* 35. *Sic Otho*, cui luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda *omne in turbido consilium habebat.* 1. *Hist.* 21. *Luxuriosi & intemperantes tendunt ad hoc, ut sua flagitia & voluptates impunè exercere possint. His autem moveri homines ad imperium invadendum paulo antè docuimus. Qui enim imperio pollent impunè talia committere se posse putant. Superbiam & ambitionem caussas esse motuum nullum est dubium. Nam solo honoris studio nonnunquam homines duci ad motus modo diximus: hi autem superbi sunt & ambitiosi; quia non appetunt honores eo modo quo debebant. Iracundia quoq; motuum caussa existit. Nam sæpè improbi homines, ut ulciscantur injurias, totum aliquod turbant imperium. Sic Othonem exstimulabat* in Galbam ira, *quòd scil. ab ipso non esset adoptatus, sed Pisoni postpositus* 1. *Histor.* 21. *Audacia porrò & ferocia, quæ species quædam audaciæ est, (ferox enim propriè esse videtur, qui ex petulantiâ quâdam se conjicit in pericula) faciunt, ut improbi concipiant, se posse motus periculosos feliciter conficere. Hinc solent qui res novas moliuntur ferocissimos quosq; sibi conciliare.* 3. *ann.* 40. *verb. ferocissimo quoq;. Impellit & levitas improbos homines ad motus & tumultus concitandos imperiaque mutanda. Sic Tacitus differens de caussis quibus Cæcina & Bossus moti videantur, ut à Vitellio desciverint, inter alias etiam refert levitatem quando* 2. *H. ult. ita ait:* Nobis super insitam levitatem, & prodito Galbâ mox vilem fidem, æmulatione etiã invidiâq;, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertisse ipsum Vitellium videntur. *Similis levitati est petulantia, quia utraq; in incogitantiâ quâdam posita est. Leves enim sunt qui per incogitantiam & sine sufficienti ratione propositum mutant; petulantes qui per incogitantiam varia etiam periculosa tentant. Unde fit, ut quandoq; petulantia degeneret in perfidiam.* 2. *Hist.* 27. *fin. Nam dum petulantes ex varietate rerum novarum & periculosarum voluptatem percipiunt, tandem etiam, si nihil aliud superest, ad-*

adversus imperantes nova moliuntur. Differunt autem leves & petulantes, hi enim in novis inanem tantum jucunditatem, illi ex novis commodum quoddam interdum exiguum quærunt. Tacitus 1. *H.* 88. levissimus quisque & futuri improvidus spe vanâ tumens. *Rapiuntur & qui virtutibus destituuntur, quorsum ducunt affectus, amor, odium, metus, confidentia &c. Et de metu quidem sæpius diximus. De invidiâ autem & æmulatione, quæ in est improbis adhuc monendum restat, hos affectus multorum magnorumque motuum caussas sæpenumero existere. Parit autem invidia motus duobus modis: vel enim subditi erga imperantes vel erga alios subditos, qui ab imperantibus magnifiunt, invidiosi concitant seditiones. Sic Otho ductos invidiâ in Pisonem, sibi à Galbâ præpositum* 1. *H.* 21. *Cæcina & Bossius, ut modò ex* 2. *H. cap. ult. memoravimus*, æmulatione invidiâq; , ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertisse ipsum Vitellium videntur.

ARTIC. V.
DE CAUSSIS STATUM TYRANNICUM EVERTENTIBUS.

1. Consultum videtur singula ab initio repetere, & omnes odiorum, dissensionum & querelarum caussas quatenus singulis vitiosis Rebuspubl. insunt contemplari. *Nam hoc accuratè nosse nobis proderit in inquirendis adversus mala remediis; quæ considerabimus paulò post, quando de ratione status tractaturi sumus.*

2. Et primò quidem solus tyrannus cum suis ministris videtur Rempubl. propriam habere: unde fit ut nulli subditi curam illius habeant quò salva maneat. *Nam cùm subditi à consiliis excludantur & solus cum suis ministris tyrannus consilia tractet: à cæteris Respubl. aliena videtur. Tacit.* 1. *Hist.* 1. *verb.* inscitiâ Reipubl. ut alienæ. *Quare subditi eam tanquam alienam negligunt nec amant (proprium enim esse debet quod communiter hominibus amabile est) ac proinde nec illius ullam curam habent ut salva sit. Definivimus quippe part. præced. quòd amare sit curam alicujus habere, ut salvum sit.*

3. Secundò quia solus tyrannus imperium habet, idque privati commodi gratiâ exercet, nascitur apud eos, qui ad hunc affectum inclinati sunt invidia in tyrannum, quæ porrò inimicitias & odia parit. *Definivimus enim invidiam part.* 2. *l.* 1. *c.* 3. *membr.* 4. *affectum parientem molestiam ob felicitatem ex bonis quâ gaudent qui nobis similes sunt aut inferiores, ob hoc, quòd quis nolit hæc alteri adesse. Quia ergò tyrannus solus imperans excludit multos alios genere, ætate, cognatione, divitiis, existimatione, potentiâ, virtutibus animi & corporis pares*

vel superiores: consequens est, eum in perpetuâ vivere invidiâ. Invident ergò tyrannis 1. omnes qui genere sunt pares vel superiores. *Hinc fratrum illæ circa imperium æmulationes & discordiæ.* 15. *ann.* 2. *verb.* videbarque contra vetera fratrum odia & certamina familiæ nostræ penates ritè composuisse, *Ita cùm Nero fratrem Britannicum occideret, facinori* plerique hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias & insociabile regnum æstimantes. *i. e. ponderantes, quantum discriminis imperio ex fratrum invidiâ nascatur. Hoc intelligens Sejanus* fratrem Neronis Drusum traxit in partes *suas & contra fratrem instigavit,* spe objectâ principis loci, si priorem ætate & jam labefactum dimovisset. Atrox enim Drusi ingenium super cupidinem potentiæ, & solita fratribus odia, accendebatur invidiâ quòd mater Agrippina promptior Neroni erat. 4. *ann.* 60. *Sic Piso* Drusum haut fratris interitu trucem, quàm remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. 3. *annal.* 8. *Similiter se res habet in agnatis, cognatis vel etiam hominibus diversi generis dignitate tamen paris. Nec ab invidiâ retrahit caritas naturalis, quæ inter fratres ex identitate sanguinis existere solet.* Nam cupido regni fratre & sorore potior est. *Exemplum est apud Tacitum* 12. *annal.* 48. 2. Invidiæ quoque pleni sunt, qui res strenuè pro patriâ gerunt aut aliàs benè de hac merentur: *eadem enim aut superiora sese habere concipiunt ac qui imperat; & ex hac paritate nascitur invidia.* 3. Qui apud plebem in honore sunt, *Nam ex honore ultrò oblato concipiunt, se imperio quoq; dignos, & ita imperantibus pares: unde invidia.* 4. gloriæ & honoris studiosi. *Suum enim hi arbitrantur, cujus studiosi sunt: & hinc invidia erga alios idem habentes. Nam cùm homines doleant ob bona quæ alii homines habent quibusq; se quoque dignos æstimant, tum verò major fit dolor, si videant alterum impedimento esse, quominus & ipsi eadem possideant. Hinc illud: & figulus figulo invidet. Alter enim alterius lucellum ex arte captandum impedit.* 5. Qui olim cum imperantibus de gloriâ contenderunt. *Hi namque similiter suum esse putant bonum quòd imperantes habent.* 6. Qui vel quorum majores magno cum labore adepti sunt, quod qui imperant vel horum majores nullo labore acquisiverunt, *ut si principis alicujus majores potentiam sibi suam conjugiis, alterius, sudoribus bellicis parârint: hic enim invidet illi; quia quod sibi justius deberi putat hoc alterum possidere vidit.* 7. Qui ejusdem generis vel potentiæ existentes cum imperantibus ætate majores sunt. *Nam hi imperantibus Junioribus invident; quia putant sibi dudum debitum quod hi habent, unde eò major invidia.*

4. Tertiò quia tyrannus nequit ullum meritum suæ personæ alle-

allegare (*ponimus enim eum tyrannum qui nec ex virtute propriâ nec ex virtute majorum suorum seu generis sui nec ex ullo alio suo merito aut beneficio erga civitatem imperat*) & ita nullo in Jure fundatum habet imperium, comitatur eum stomachatio. *Definivimus enim part. 2. lib. 1. c. 3. membr. 4. stomachationem, affectum cum molestiâ conjunctum natum exinde, quòd quis aliquo bono indignè fruatur. Indignè autem frui videtur qui nec proprium nec generis sui meritum allegare potest.* Hinc ei, qui imperium suum à majoribus habet, non facilè stomachantur. *Nam bonum antiquum possidens minus indignè habere videtur: magis enim ut suum & quasi ex præscriptione illud habet.* At qui nullâ ex familiâ illustri oriundi nuper divitias, potentiam & imperium nacti sunt sine ullo satis manifesto suo merito, molestias hoc ipso cæteris hominibus creant & quidem eò majores, quò minus digni videntur. *Hi enim quicquid habent ut alienum sibique non conveniens habere videntur. Injustum enim apparet quicquid alienum ut suum quis habet: it. quod quis non convenienter habet; quia Justum in analogiâ quâdam consistit. Est autem inconveniens, hominem ignobilem & nullâ propriâ virtute nobilitatum possidere imperium.* Ejusmodi tyrannus recens imperium nactus etiam stomachationem movet in aliis exteris & vicinis regibus: unde & ab extraneis sibi metuendum habet. *Nam Reges extranei ex genere illustri oriundi molestiâ afficiuntur, quando vident hominem incogniti & vilis generis pari cum iisdem dignitate frui.* Omnes præterea stomachantur, qui de Justo judicare possunt sapienter & prudenter. *Nam quò est exactius & subtilius Judicium de Justo & fundamentis Rerumpublic. eò vehementior est stomachatio; quia ex Judicio de Justo & injusto hic affectus oritur, ut ex definitione ejusdem patet.* Sed hi nihil movent; *quia paulò antè demonstravimus, virtuosos licet justè imperium petere possint, non tamen tumultus concitare.* Hi autem & stomachantur & hoc affectu ducti tumultus quoque concitant qui genere, potentiâ, divitiis superiores tyranno existunt: *auget enim molestiam dum vident, alterum indignè possidere id, quo se dignos autumant.*

5. Quartò quia Jus quo regitur civitas tyrannicâ formâ utens est voluntas vitiosi hominis, quæ principium omnium actionum civilium existens totam civitatem infelicem reddit, quemadmodum hominem quemque sua voluntas corrupta, tum quidem flagitiosi homines aliquandiu hoc Jure delectantur, donec malâ conscientiâ ducti & seipsos & tyrannum oderint; honestatis verò studiosos semper odisse tyrannum necesse est: *Contingit enim nonnullis placere tyrannicum imperium, iis scil. qui cupiditatibus immersi amici tyrannorum*

sunt: qualis erant in Romanâ juventute adolescentes, *post exactos reges*, quorum in regno libido solutior fuerat, æquales sodalesque adolescentium Tarquiniorum, adsueti more regio vivere: qui eam tum æquato jure omnium licentiam querentes, libertatem aliorum in suam vertisse servitutem inter se conquerebantur. Regem hominem esse, à quo impetres, ubi Jus ubi injuria opus sit: esse gratiæ locum esse beneficio; & irasci & ignoscere posse: inter amicum atque inimicum discrimen nosse: leges rem surdam, inexorabilem esse, salubriorem melioremque inopi quàm potenti: nihil laxamenti nec veniæ habere, si modum excesseris: periculosum esse in tot humanis erroribus solâ innocentiâ vivere. *Liv. lib. 2. cap. 3. Scil. plures semper improbi, qui vitiosis actionibus delectantur, quàm probi sunt, & illi sæpenumero pessimam subeunt servitutem, quò vitiosas actiones impunè exercere possint, & ita delectantur aliquandiu principis vitiosis actionibus: sed quemadmodum mali homines tandem seipsos oderunt: ita quoque malâ subortâ conscientiâ subditi tyrannum, cujus ductu vitiosis actionibus immersi sunt, odisse tandem solent. Sic cùm Nero carmina in scenâ recitaret, & flagitante populo, ut omnia sua studia publicaret, ingrederetur theatrum cunctis cytharæ legibus obtemperans i. e. observans omnia quibus cytharœdi adstricti erant, plebs applaudebat*. crederes, *inquit Tacitus 16. ann. 4. & seq.* lætari, ac fortasse lætabantur, per incuriam publici flagitii. Sed qui remotis è municipiis severamque adhuc, & antiqui moris retinentes Italiam, quique per longas provincias lasciviæ inexperti, neque adspectum illum tolerare neque labori inhonesto, *ut scil. clamore & manuum collisione cytharœdum illum laudarent*, sufficere. *Sed quamvis apud paucos tacito voto bonus & innocens princeps pro pessimis ac flagitiosissimis expetatur, quia rari sunt boni: suboritur tamen tandem & in improbis aliquod fastidium principum, quorum flagitia ac dedecus publicè noscuntur. 2. Hist. 37. init. Ex his patet, licet tyrannus improbis suis actionibus apud pessimos quosq; & iisdem vitiis immersos amicitiam paret, hanc tamen diuturnam & constantem non esse, & talem qualem vitiosi secum ipsis habent. Hûc referri potest illud Erupidis*

ὐδὲν τυράννυ δυσμενέστερον πόλει,
Ὅπυ τὸ μὲν πρώ- στον οὐκ εἰσὶ νόμοι
Κοινοί. κρατεῖ δ' εἷς τὸν νόμον κεκτημένος.

6. Quintò quia suprà diximus, Jus tyranni esse, sublatâ libertate omnibus velut servis uti, & à divitibus pecuniam extorquere, pauperes laboribus & gravissimis servitiis onerare, virtuosos sup-

ſupprimere & flagitioſos extollere: neceſſe eſt tyrannum apud eos, qui libertatis & divitiarum amantes, laboribus verò adſueti non ſunt & apud omnes bonos quoque, qui aliàs amicitiæ & unitatis amantes exiſtunt in perpetuo vivere odio. *Libertatem namque naturâ & bruta amant 4. Hiſt. 17. quam aut tenere aut ante ſervitium mori decet 2. annal. 15. pro quâ vincendum aut cadendum. 14. annal. 35 fin. ſerviunt enim quibus major vitæ quàm gloriæ cupido, ingenuis hominibus deſtinatum eſt cum libertate occidere. 4. ann. 50. Quapropter plenum odii eſt & inimicitiarum imperium herile in liberos homines exercitum. Et quia liberorum hominum duo ſunt genera: alii enim ſunt virtuoſi & hi iterum vel recens acquiſitas virtutes habent vel majorum ſuorum, qui ſcil. ex illuſtri familiâ oriundi ſunt; alii virtutibus deſtituti & hi vel divites vel pauperes: tyranni virtuoſos & nobiles genere clarosq; ſupprimunt, ne virtutibus præemineant, flagitioſos fovent. Sic ſub Tiberio* incedebat deterrimo cuique licentia impunè probra & invidiam in bonos excitandi, arreptâ imagine Cæſaris: libertique etiam ac ſervi, patrono vel domino, cùm voces, cùm manus intentarent *i. e. injuriis verbalibus vel realibus afficerent*, ultrò metuebantur. 3. *ann.* 36. *Quin ſæpè homines viliſſimi admoventur ad imperium excluſis nobilibus & virtuoſis. Ita Tacitus de Creſcente Neronis liberto* 1. *Hiſt.* 76. Nam in malis temporibus partem ſe Reipubl. fecerat. *i. e. In tyrannico ſtatu auſus erat vilis iſte homo ſe immiſcere curis Rempubl. concernentibus. Idq; tunc quammaximè obtinet, ſi tyrannis ope flagitioſorum fuerit acquiſita. Tacitus* 1. *Hiſt.* 83. Otho quanquam turbidis rebus & diverſis militum animis, cùm optimus quisque remedium præſentis licentiæ poſceret: vulgus & plures ſeditionibus & ambitioſo imperio (*i. e. in quo principes ambitione coguntur vulgo indulgere*) læti, per turbas & raptus facilius ad civile bellum impellerentur; ſimul reputans, non poſſe principatum ſcelere quæſitum ſubitâ modeſtiâ & priſcâ gravitate retineri *mulcendo milites ſeditioſos coactus eſt ad præſens componere quos coercere non poterat. Neceſſe autem eſt ejusmodi tyrannos apud omnes honeſtos & bonos in odio eſſe.* Divitibus porrò in ſtatu tyrannico auferuntur bona: aut ſi id de facto fieri nequit, ſtruuntur iiſdem inſidiæ. *Sic divitiæ exitio fuere Sexto Mario. Tacitus 6. ann. 19.* Poſt quos Sextus Marius Hiſpaniarum ditiſſimus defertur inceſtaſſe filiam, & ſaxo Tarpejo dejicitur, ac ne dubium haberetur magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe aurariasque ejus, (*i. e. ne lateret, ſed cuique manifeſtum fieret non tam crimina quàm divitias & aurifodinas mortem peperiſſe*) quanquam publicarentur, *ſeu ærario adjudicarentur,* ſibimet Tiberius ſepoſuit. *Item Valeri-*

Aſiati-

Asiatico, de quo 11. *annal.* 1. Nam Valerium Asiaticum bis consulem, fuisse quondam adulterum ejus (*Pompejæ Sabinæ*) credidit: pariterque hortis inhians *Messalina uxor Cæsaris*, quos ille à Lucullo emptos insigni magnificentiâ extollebat, Suilium accusandis utrisque *Asiatico & Pompejæ* immittit. Adjungitur *ab eâdem Messalinâ* Sosibius Britannici educator, qui per speciem benevolentiæ moneret Claudium, auri vim atque opes principibus infensas &c: *Idem contigit Statilio Tauro ab alterâ ejusdem Imperatoris conjuge Agrippinâ* 12.*ann.*59. At Claudius sævissima quæque promere adigebatur ejusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus illustrem hortis ejus inhians pervertit, accusante Tarquitio Prisco. *Ex his discimus, tyrannos ductos vel avaritiâ vel quòd ipsis divitiæ præsertim cum virtute conjunctæ suspectæ sint divites pervertere. Tacit.*1. *ann.* 13. Post quæ L. Arruntius haud multum discrepans à Galli oratione perinde offendit, quanquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: sed divitem, promptum, artibus egregiis & pari famâ publicè suspectabat. *His accedit etiam invidia. neque enim ferre possunt tyranni, ut ullus civium magnificos opes ostentet. Hinc Senecæ infensi eundem variis criminationibus adoriebantur*, tanquam ingentes & privatum modum evectas opes adhuc augeret, quòdque studia civium in se verteret, hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentiâ quasi principem supergrederetur. *Contrà Regulus licet* auctoritate, constantiâ, famâ, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, adeò ut Nero æger valetudine, & adulantibus circum, qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit, habere subsidium Rempubl. in Memmio Regulo: vixit tamen, quiete defensus, & quia novâ generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. *Pauperibus tyranni imponunt labores partim sui commodi caussâ, quia subditis utuntur velut instrumentis domesticis; partim etiam quia populus otiosus facilè lascivus redditur. Contrà vulgus hominum luxum & otium cupit, disciplinam & laborem aspernatur.* 1.*ann.* 16. *Hinc seditiones.* 1. *annal.* 31. inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unâ & vicesimanis quintanisque initio & tractis primâ quoque ac vicesim legionibus, nam iisdem æstivis in finibus Ubiorum habebantur, per otium aut levia munia. Igitur audito fine (*morte*) Augusti vernacula multitudo, nuper acto in urbe delectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, implere cæterorum rudes animos. *Contingunt & odia, si plebs libertati dedita sordidis laboribus implicatur. Exemplum præbet Tarquinius apud Liv. lib.* 1. *c.* 59. *de quo citatus Autor ita:* addita *crudelitati* superbia regis, miseriæque & labores

bores plebis in fossas cloacasque exhauriendas demersæ: Romanos homines victores omnium circa populorum opifices ac lapidicidas pro bellatoribus factos. His incensam multitudinem perpulit *Brutus*, ut imperium regi abrogaret, exulesque esse juberet Tarquinium cum conjuge & liberis. *Ex his omnibus patet, in tyrannico imperio nihil tutum vel securum nihil amicum, seu divitibus relinquantur seu adimantur bona, seu labores imponantur inopibus seu otium permittatur.*

7. Sextò quia nihil amabile habet tyrannus, omnia officia subditorum adhibitâ vi metuque pœnarum extorquere tenetur: hinc erga eum odium. *Egregiè enim Ennius*: quem metuunt oderunt: quem quisque odit, periisse expetit. *& Cic. 2. Offic.* Omnium autem rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas & tenendas, quàm diligi, nec alienius quàm timeri: *neq; enim possunt extra odium esse qui suorum animis metum è crudelitate incutiunt; ut paulò ante demonstratum dedimus. Et quamvis aliquandiu in officio subditi contineri metu possint: nullam tamen fidem & in parendo constantiam habent. Ita Tacitus 1. Hist. 76.* Nusquam fides aut amor *erga Imperatores*, metu ac necessitate hûc illuc mutabantur *i.e. in ejus verba jurabant quem præ altero metuebant.*

8. Septimò ut à nemine amentur tyranni, sed ut partim in odio partim in contemptu sint, vitiis suis efficiunt. *Idipsum jam demonstravimus artic. 4. huj. membri. Quando ergò tyrannus vigore & prudentiâ destitutus deprehenditur, quod accidit vel per ætatem, quando vel senex decrepitus vel admodum Juvenis est, contemnendum se præbet; vel per alias caussas imprudentiam arguentes. (de quib. cit. art. 4.)* 2. Injustitia tyranni odium eidem parit, & quidem diversis modis: *peccat enim vel contra Jus distributivum vel contra correctivum. Circa distributivum jus peccat, quando indignos præficit muneribus, hominibus servilibus & flagitiosis tribuendo honores & magnas dignitates, virtuosos postponendo; ministris luxuriæ magna salaria, cæteris exigua stipendia constituendo. Circa correctivum Jus peccat tyrannus duobus modis, vel injuriis verbalibus realibusq; afficiendo subditos vel malè Judicia administrando & pecunias ex judiciis sibi parando. Exemplum nobis suggerit apud Tacit. 2. Hist. 84. Mucianus. Qui pecuniam studebat acquirere Jus dicendo non secundum Justitiam & veritatem; sed ita, prout ex caussâ plurimum pecuniæ acquireretur, fovendo etiam delatores divitum, ut condemnatorum bona publicarentur, verba Taciti hæc sunt:* Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, sed

solam magnitudinem opum spectabat passim delationes, & locupletissimus quisque in prædam correpti. *Superius etiam monuimus sæpè sub specie administrandæ Justitiæ in puniendis criminibus tyrannos crudelitatem exercere, quod repetere superfluum est.* 3. Ignavia tyrannis contemptum gignit. *Cujus exempla art. 4. n. 9. huj. membr. attulimus. Notissimum est exemplum Sardanapali, qui fertur interfectus, quòd à duce bellico deprehenderetur cum fæmellis, lanam ac telam tractans.* 4. Intemperantia tyrañi item liberorũ & ministrorũ ejusdẽ partim contemptũ partim odium eidẽ parit. *Odium quidẽ gignitur tyranno liberisq; ejus, si stupra & adulteria committant. Præter exempla art. 4. n. 10. allata exstat luculentum in Tarquiniis propterea Româ ejectis. Frequens autem hoc est in tyrannorum liberis, ut antequam curam imperii subeant ejusmodi flagitiis se polluant. Tacitus 4. H. 2.* Nomen sedemque Cæsaris Domitianus *filius Vespasiani imperatoris* acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris & adulteriis filium principis agebat. *Et quî aliter fieri contingit, quando liberi sic educantur, ut turpissimis à teneris imbuantur cupiditatibus; quando ante pubertatem iisdem scorta adducuntur, vino epulisq; obruuntur, neq; ullum tempus iisdem sobriis relinquitur. In contemptu ergò & odio tyrannos horumq; liberos vivere hoc modo contingit.* 5. Intemperantiam & luxuriam tyrannorum comitatur prodigalitas, hanc avaritia: unde rursus odia & contemptus. *Quemadmodum ergo luxuria tyrannis horumq; ministris frequens est: ita & avaritia. Ut enim voluptates corporis; sic & pecunia, quâ parantur, in infinitum appetuntur. Unde fit, ut, dum potentiâ quoq; instructi sunt, miseris auferant quicquid habent. Quam ob caussam Tacito avaritia & arrogantia præcipua validorum vitia vocantur. 1. Hist. 51.* 6. Odium præ cæteris vitiis tyrannis parit superbia. *Hujus rursus præter superius allata exemplum præbent Tarquinii.*

9. Ex hisce discimus, tyrannidem esse formam maximè infirmam & nihil diuturni habentem. *Nam omnis societas conservatur & una manet per Jus & amicitiam. At tyrannidi nihil Juris & amicitiæ inest. Demonstravimus enim, Jus & illud in quo tyrannis fundata est, & id quo regitur nullum esse: utpote cùm illud sit perversus amor tyranni erga se, hoc verò bestialis ipsius voluntas. Amicitia propterea omnis cessat, quia tyrannus quicquid est in odio & contemptu penes subditos est. Quem autem odimus & contemnimus ei officia amicitiæ, quæ amicus inferior superiori debet, exhibere ex animo non possumus.*

10. Cùm ergò loco Juris & amicitiæ tyrannidi insint odiũ & contemptus; odiũ facit, ut subditi velint tyrannidẽ tollere; contemptus, ut concipiant se posse, & ita concurrentibus utrisq; nihil est

quod

quod eam ulterius conservet. *Nã licet homines quid velint; non tamẽ faciunt, nisi concipiant se posse facere; nec si possint quid perficere, idipsum facere aggrediuntur, nisi & velint. Sed quod quisq; vult & putat se posse facere hoc facit. ut tradidimus in articuli 4. part. 2. Quapropter deprehendimus multos tyrannorum ab amicis & familiaribus è medio sublatos esse. Nam nimia familiaritas contemptum parit.*

11. Quia etiam quæ pariunt iram odii caussæ existunt, impressiones quæ fiunt ex irâ sunt vehementiores, eæ quæ ex odio suscipiuntur periculosiores. *Nam quæ ex irâ operantur sine consilio quasi ex furore quodam invehuntur: odium autem cum consilio conjunctum est, & ita periculosum magis est tyranno. Quicquid enim mali adhibito consilio struitur, majoribus cum insidiis fit, eiq; minus obviam iri potest.*

12. Impressionum præterea aliæ fiunt in principatum aliæ in ipsum principem. *Nam suprà ostendimus alios motus fieri ad ipsum statum evertendum, alios ad hoc, ut status maneat, sed qui nunc præsunt removeantur. Sic Brutus non modò ut regem Tarquinium tolleret, sed & ipsum regium statum everteret, movebat: quando cultrum ex vulnere Lucretiæ extractum manantemque cruore præ se tenens ita ajebat:* Per hunc castissimum, ante regiam injuriam, sanguinem juro, Vos dii testes facio, me L. Tarquinium superbum, cum scelerat â conjuge & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quâcunque dehinc vi possim, exsequuturum. nec illos nec alium quenquam regnare Romæ passurum.

13. Quæ impressiones ex irâ fiunt magis petunt corpus ipsum tyranni quàm statum. *Nam ira in certam aliquam personam eam scil. quæ iram despiciendo adversus se concitavit directa est: & hoc ipso part. 2. ab odio eam differre diximus: tendit enim ira ad vindictam, ut malum sentiat persona despiciens. Unde porrò patet contemptum, contumeliam & impeditionem facere, ut subditi petant corpus tyranni. Nam tres hæ caussæ iræ sunt. Contumeliæ species sunt injuriæ reales & verbales. Quapropter discimus ex historicis, multos tyrannos miserè periisse ob verbera & convitia subditis illata. Nolumus exempla ab Aristotele lib. 5. de Republ. cap. 10. allata hîc repetere.*

14. Quapropter tyrannicus status & subditos & ipsos tyrannos in extremam conjicit miseriam. *Nam omnis liber homo serviens extremè miser est; non minus autem & is qui cum perpetuo suæ vitæ periculo dominatur. Antigonus hinc ad vetulam quandam, quæ felicitatem ejus extollebat dixit: si nosses, quantis malis hic panniculus (ostensâ purpurâ) refertus esset, ne in sterquilinio jacentem tolleres. Sunt enim tyranni æsopicæ sui similes semper mortem metuentes; quia sciunt se æquè ac sues mortem omnibus debere. Quin dubites quid deterius sit, an tyran-*

nidi subesse vel præesse. Singuli enim subditi unum tyrannum, hic omnes subditos metuendos habet, etiam uxorem & liberos, cum quibus cæteris hominibus arctissima amicitia intercedit. His omnibus accedit mala conscientia. Exemplum nobis exhibet Tiberius 6. annal. 6. Qui literas ad senatum datas ita exorsus erat: Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omninò non scribam hoc tempore, dî me deæque pejus perdant, quàm perire quotidiè sentio, si scio. *His eleganter subjicit Tacitus:* Adeò facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant *(i.e. ipsum cruciabant)* Neque frustrà præstantissimus sapientiâ *(Plato scil. philosophorum princeps)* firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus & ictus; quando ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis, animus dilaceretur.

ARTIC. VI.
DE
CAUSSIS STATUM OLIGARCHICUM EVERTENTIBUS.

1. Sequitur, ut de caussis evertentibus Oligarchiam dicamus: est autem oligarchia, in quâ divites sibi solis arrogant imperium & quo pro arbitrio heriliter imperant in pauperes eosque liberos homines. *Hîc enim de perfectè vitiosis formis agimus.*

2. Primò itaque cùm soli divites imperent, suboritur apud plebejos invidia, gignens contentiones & tumultus. *Elegans hac de re exemplum est apud Livium lib. 6. cap. 34. Cùm enim Patres ita firmasse imperium viderentur, ut nullus putaretur ex plebe ausurus petere honores, contigit M. Fabii Ambusti potentis viri sorores alteram nimir. natu majorem patricio Ser. Sulpicio, alteram natu scil. minorem C. Licinio Stoloni illustri quidem viro, tamen plebejo nubere:* eaque affinitas haud spreta, gratiam Fabio apud vulgum quæsierat. *Fortè ita* incidit, ut in Servii Sulpicii tribuni militum domo sorores Fabiæ, quum inter se sermonibus tempus tererent, lictor Sulpitii, quum is de foro domum se reciperet, forem, ut mos est, virgâ percuteret. quum ad id mo is ejus insveta, expavisset minor Fabia, risui sorori fuit, miranti id ignorare sororem. Cæterùm is risus stimulos parvis mobili rebus animo muliebri subdidit. *Scil. invidiâ concitata est mulier, cùm videret suæ sororis fortunatum ex dignitate mariti matrimonium seque impari junctam, & tali quem nec honos nec dignitas comitaretur, quia nemo à proximis anteiri vult. A quâ propterea motus pater Ambustus* consilia cum genero cœpit, adhibito L. Sextio strenuo adolescente, & cu-

& cujus spei nihil præter genus patricium deesset, *eoq; res perducta victo senatu rogationes tribunicia acciperentur, & comitiis consulum adversâ nobilitate habitis P. Sextius de plebe primus Consul fieret.*

3. Secundò quia in divitibus sæpè nulla virtus comparet, adeoque indignè frui imperio deprehenduntur oritur inde stomachatio, præsertim si in numero plebis sint virtutibus instructi. *Suprà namq; demonstravimus divites nullum Jus verum habere, in quo ipsorum imperium fundatum sit.*

4. Quia tertiò in oligarchiis cuncta reguntur voluntate divitum, pauperes serviliter tractant labores durissimos imponendo; unde motus & seditiones. *Hac enim in re oligarchia cum tyrannide concurrit, quòd herile in utrâque formâ imperium in pauperes exerceatur: unde etiam in utrâq; par caussa seditionum existit. Hinc ansam movendi petivêre tribuni plebis cùm Imperatores vellent populum Rom. sub pellibus militare & hyemando bellum continuare. Liv. lib. 5. cap. 2.*

5. Quartò cùm divites in pauperes sæviant & crudelitatem exerceant, metus inde & misericordia; & hinc motus. *Dum enim supplicia metuunt pauperes student divites è medio tollere aut alios concitant motus vel civitatem deserunt & auffugiunt: aut si ipsi nulla metuant, ducuntur tamen misericordiâ erga eos qui sæva patiuntur. Exemplum crudeliter tractati à divitibus moventis misericordiam est apud Liv. lib. 2. cap. 23.*

6. Septimò vitia divitum imperantium faciunt, ut apud pauperes subditos in odio & contemptu sint. *Nam 1. injustitia, avaritia, superbia, intemperantia & libido faciunt, ut lædant subditos injuriis verbalibus & realibus eos afficiendo, pecuniam extorquendo imponendo ipsis tributa, vel etiam fœnus improbum exercendo. Cujus exemplum præbet Romana civitas, quæ* intestino inter patres plebemque flagrabat odio; maximè propter nexos ob æs alienum. Fremebant plebeji, se foris pro libertate & imperio dimicantes domi à civibus captos & oppressos esse, tutioremque in bello quàm in pace, inter hostes quàm inter cives libertatem plebis esse. *Liv. lib. 2. cap. 23. Solebant enim debitores, si solvendo non essent in vincula conjici. Id quod tamen tumultu facto abrogatum est. Quâ de re Liv. lib. 8 cap. 28. ita:* Eo anno plebi Romanæ velut aliud initium libertatis factum est, quod ligari nexi desierint: mutatum autem jus ob unius fœneratoris simul libidinem, simul crudelitatem insignem. L. Papirius is fuit. Cui cum se C. Publilius ob æs alienum paternum nexum dedisset; quæ ætas formaque misericordiam elicere poterat, ad libidinem & contumeliam animum accenderunt: & florem ætatis ejus fructum adven-

adventitium crediti ratus, primo perlicere adolescentem sermone incesto est conatus: dein postquam adspernabantur flagitium aures, minis territare, atque identidem admonere fortunæ: postremò cùm ingenuitatis magis, quàm præsentis conditionis memorem videret, nudari jubet, verberaque afferri. Quibus laceratus juvenis, quum se in publicum proripuisset, libidinem crudelitatemque conquerens fœneratoris, ingens vis hominum cum ætatis miseratione atque indignitate injuriæ accensa, tum suæ conditionis liberûmque suorum respectu in forum atque inde, agmine facto, ad curiam concurrit. &c.

7. Magis propium oligarchiæ principium motuum est ipsorum divitum inter se discordia & odium. *Nam cùm nihil firmum sit quod discordat: ut enim concordiâ res parvæ crescunt, ita magnæ dilabuntur: pauperes infensi occasionẽ arripiunt, & ita oligarchicos deturbant.* Gignitur autem discordia inter divites, quando qui in imperio sunt stomachatione & invidiâ ducuntur erga eos, qui recentibus divitiis acquisitis imperium adepti sunt. *Nam non possunt homines se continere, quin subitas ostentent divitias: unde suâ stultitiâ augent invidiam & stomachationem. Ita Fabius* Valens diu sordidus *per inopiam*, repentè dives, mutationem fortunæ malè tegebat, accensis egestate longâ cupidinibus immoderatus, & inopi juventâ senex prodigus. Item, quando ditiores qui sunt alios divites â maximis magistratibus excludere, & ita Oligarchiam oligarchiæ inserere conantur: aut si aliam ob caussam divites nonnulli à magistratu capessendo arceantur. *Nam divites qui excluduntur ducti contemptu sese pauperibus jungunt populique auxilium advocant: unde oligarchia vel in tyrannidem vel in popularem aliquem statum commutatur.*

8. Contingit etiam in oligarchiis sæpè ex numero divitum nonnullos superbiâ ductos tyrannidem affectare. *Sunt enim improbi homines ita comparati, ut nec parem quandoque præ superbiâ ferre queant. Solent autem mediante demagogiâ quâdam id conari perficere. Nam vel alios divites in suas partes trahunt vel plebem. Simulant enim qui affectat tyrannidem cum aliis potentibus amicitiam & societatem, mox collegas, si vident tyrannidem firmatam è medio tollentes. Sic Augustus cum M. Antonio & Lepido triumviratum iniens, mox postquam Lepidum jusserat privatum esse & Antonium interfecerat*, posito triumviri nomine, consulem se ferens, & ad tuendam plebẽ tribunitio jure contentum, ubi militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit; insurgere paulatim, munia Senatûs, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante 1. *ann.* 2. *Ex quo discimus duplici*

plici demagogiâ usum esse Augustum; primâ erga potentes, & his remotis alterâ erga plebem. Aliud exemplum exhibet Sp. Mælius eques Romanus, qui frumentum populo suâ impensâ largitus & ob id conciliatâ plebe regnum affectabat. De quo Livius lib. 4. cap. 13. ita: Tum Sp. Mælius ex equestri ordine, ut illis temporibus, præ dives, rem utilem pessimo exemplo, pejore consilio est aggressus. frumento namque ex Etruriâ, privatâ pecuniâ per hospitum clientiumque ministeria coempto largitiones frumenti facere instituit: plebemque hoc munere delinitam, quacunque incederet conspectus elatusque supra modum hominis privati, secum trahere, haud dubium consulatum favore ac spe despondentem. Ipse, ut est humanus animus insatiabilis eo quod fortuna spondet, ad altiora & non concessa tendere, & quoniam consulatus quoque eripiendus invitis patribus esset, de regno agitare.

9. Contingit etiam præcipuè in Oligarchiis caussam seditionum esse, si divites qui imperii capaces sunt absumpserint sua bona & unà cum facultatibus etiam imperium amittant. *Nam hi aut moliuntur nova, dum vel ipsi tyrannidem invadere student vel aliis id tentantibus adsistunt; aut pecuniam publicam furantur, unde vel cum plebe vel cum cæteris divitibus contendere coguntur.*

10. Cùm itaque & divites inter se discordent, neuterque alteri fidem habeat, externo milite uti, & ei qui medius est vel cuidam extraneo imperium in eundem tradere solent: unde contingit tyrannidē nasci. *Nā dux externo militi præfectus facilè sibi favorē parare & hoc acquisito tyrannidem invadere potest, dum prensat gratiam militum. Id enim nonnunquam & tyrannis contingit, cujus exemplum præbet Sejanus præfectus prætorio à Tiberio constitutus, qui ipsum Tiberium aggredi & imperium invadere nisus est. De quo Tacitus 4. ann. 2.* Vim præfecturæ modicam antea intendit *i. e. uberiorem & majorem reddidit,* dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo: ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in cæteros metus crederetur. *i. e. discerent quantum fidere sibi ipsis quantum metûs aliis incutere valeant.* Prætendebat lascivire militē diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri. & severius acturos *i. e. meliori disciplinâ habitum iri,* si vallum statuatur procul urbis illecebris. Ut perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse diligere.

11. Fit nonnunquam magis ex accidenti, quàm vitio eorum qui præsunt, mutari oligarchiam, si ex certo aliquo & quantitate determi-

terminato censu imperent. *Nam auctâ felicitate temporum pecuniâ, augetur & numerus imperantium, & contingit imperium tandem ad plerosq; vel omnes pervenire. It.* Si numerus pauperum augeatur præter expectationem, ut quanto superent quale i. e. potentiam divitum.

ARTIC. VII.

DE CAUSSIS DEMOCRATIAM EVERTENTIBUS.

1. *Agimus hîc de deterrimâ democratiâ, in quâ plebs dominatur in divites heriliter, & suâ voluntate velut lege quâdam omnia gubernat, continens in se homines vilissimos, vitiosissimos, pauperrimos.*

2. Primò itaque quia in democratiâ pessimâ maximos magistratus vilissimi homines gerunt & in Senatu Judiciisque prævalent, longè vehementior quàm in oligarchiis gignitur stomachatio. *Nam in divitibus quædam dignitatis umbra est tribuens prærogativam; in democraticis nihil reperitur quod prætendi queat.*

3. Necesse quoque est invidiam erga imperantes majorem esse. *Nam quò quis digniorem se reputat bono quod alter habet, eò magis invidet. Digniores autem se existimant divites imperio, & sibi solis competere, adeoq; pauperes possidere bonum, quod sibi debetur, arbitrantur. Maximam ergò apud hos esse invidiam consequens est.*

4. Cùm porrò voluntas vulgi in democratiis sit illud primum unde motus totius civitatis pendent, nihil boni civitas operari potest. *Nam vulgi voluntas tota corrupta est; vivit enim vulgus prout rapiunt affectus. Et hoc modo fit, ut bestia quædam multorum capitum in hac formâ præsit.*

5. Totum ergò imperium vulgi in divites & virtute claros viros est violentum & molestum. *Nam bestiæ nemo volens paret: ignominiosum enim est & parentibus pudorem injicit, vilibus hominibus & fæci populi subjectum esse. Quâ de caussâ non nisi inviti & metu pœnarum sub imperio detinentur qui parent.*

6. Plenum præterea injuriarum & peccatorum imperium democraticum est. *Nam plerumq; agit vulgus ex quâdam injustitiâ & imprudentiâ; hæc facit ut peccet in suis actionibus; illa ut noceat.*

7. Injustum, quod vulgus imperans facit, omne magis lædit bona & facultates quàm existimationem. *Nam quicquid vulgus committit magis lucri quàm voluptatis gratiâ facit: vulgus enim hîc vocamus quod virtutibus & divitiis destituitur. Hoc facultatem lædendi alios habens semper lucri gratiâ lædit. Unde fit, ut divites fugientes damna & metuentes amissionem facultatum moveant seditiones.*

8. Præcipuum mutationum & tumultuum principium in demo-

democratiis sunt, demagogi. *Cum enim plebs sine aliquo capite esse nequeat, utitur suis ductoribus, qui eidem adulantes velut homines viles divites clarosq; viros vexant; divites quidem, dum eorundem bonis insidias struunt; claros viros, quia tolerare eosdem non possunt velut moribus contrarios. Hinc objectant hisce falsa crimina, quo damnati publicis judiciis e medio tollantur. Testimonium nobis præbent ex Romanâ historiâ tribuni plebis, qui multa damna variasq; ignominias claris viris intulerunt, quorum præcipui fuêre duo Scipiones Africanus & Asiaticus. De quibus Livius lib.* 38. *cap.* 50. *& seqq.* P. Scipioni Africano, *inquit*, (ut Valerius Antias auctor est) duo Q. Petillii diem dixêrunt. Id prout cujusque ingenium erat interpretabantur. Alii non tribunos pl. sed universam civitatem, quæ id pati posset, incusabant. Duas maximas orbis terrarũ urbes ingratas uno prope tempore in principes inventas, Romam ingratiorem: si quidem victa Carthago victum Annibalem in exilium expulisset, Roma victrix victorem Africanum expellat. Alii, Neminem unum civem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non possit: nihil tam æquandæ libertatis esse, quàm potentissimum quemq; posse dicere caussam. Quid autem tutò cuiquam, nedum summam rempubl. permitti, si ratio non sit reddenda? qui Jus æquum pati non possit, in eum vim haud injustam esse. Hæc agitata sermonibus, donec dies dicendæ caussæ venit. nec alius antea quisquam, nec ille ipse Scipio consul censorve majore omnis generis hominum frequentiâ, quàm reus illo die in forum est deductus. *Hic Scipio, ne amplius tribunitiis injuriis vexaretur, in voluntarium exilium Liternum concessit.* Major *enim* animus & natura erat, ac majori fortunæ adsuetus, quàm ut reus esse sciret, & submittere se in humilitatem caussam dicentium. *Scil. nequam illi homines splendere, alienâ invidiâ volunt & spolia ex triumphis clarissimorum virorum petere. Hac sine dubio caussa fuit, quare imperatores invasuri tyrannidem simularent, se tribunitiâ potestate contentos esse, quo scil. velut demagogi plebis uterentur favore, senatus decreta & clarissimos quosq; viros evertere possent. Tacit.* 1. *annal.* 2. *Augustus* posito triumviri nomine, consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio jure contentum &c. *Ita post finem Augusti* Tiberius cuncta per consules incipiebat, tanquam vetere Republ. & ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribunicia potestatis præscriptione posuit sub Augusto acceptæ. 1. *annal.* 7. Scil. id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliquâ cætera imperia præmineret. *Unde discimus demagogiam in caussâ esse, quare democra-*

tiæ degenerent in tyrannides: demagogus enim artis militaris peritus fit tyrannus. Nam cùm demagogi hûc illuc trahant vulgus, omnia tandem horum voluntate geruntur, fiuntque principium omnium actionum in Republ.

9. In democratiis contingit omnia negotia publica fieri venalia. *Nam plebs ex comitiis & judiciis sibi quærit pecuniam. Lucri enim gratiâ omnia facit. Sic Romæ qui ambibant honores suffragia plebis emebant. Hinc Jugurtha Româ abiens exclamabat, ò Roma venalis, modò quispiam foret qui te emere cuperet. Adeò enim plebem invaserat avaritia, ut teste Plutarcho in Cæsare absq; rubore in comitiis mensæ argento plenæ ponerentur: non aliter ac si sub hastâ venderentur & quidem publicè magistratus. Et ita contingit ubi eliguntur ex divitibus magistratus; at ubi hoc non fit, coguntur divites tributa solvere, quò plebs quando comitiis judiciisque interest sportulas consequatur. Ita Pericles fertur auctoritatem populi auxisse, dum judicia populi reddidit mercenaria. Plut. in vit. Periclis.*

10. Sunt etiam democratiæ multâ improbitate refertæ, unde harum interitus. *In his namq; vivit quisq; prout vult: quia democratiarum finis est libertas, quam definiunt facultatem vivendi prout quisq; vult. (Unde & JCti Romani suam definitionem petivêre, emendantes ipsam adjectâ limitatione, nisi si quid vi aut jure prohibeatur) Concessâ autẽ facultate vulgo faciendi quod vult, innumera gravissimaq; committi flagitia necesse est, furta, adulteria stupra &c. ex quibus nil nisi extrema pernicies emergere potest.*

11. Quandoq; tamen contingit & in his nasci homines virtutibus deditos & magnis laboribus easdem sibi parantes, quod quando fit, mutationes consequuntur. *Nullus enim excellens admittet, ut à plebe in se dominium exerceatur. Hinc aut voluntarium exilium eligunt, ut modò de Scipione narravimus; aut verò plebem compescere & subjicere sibi student, quod fit, quando excellentiæ in virtutibus accedit potentia & amor imperandi: omnia enim pericula hi subeunt modò principatum obtineant.* Declaravit id temeritas C. Cæsaris, qui omnia Jura divina & humana pervertit, propter eum, quem ipse sibi opinionis errore finxerat, principatum. *Cic. 2. offic. ut verò unus incipiat excellere virtutibus & potentiâ, bello evenit. Id quod exemplum modò laudati Cæsaris docet.*

12. *Hactenus consideravimus formas civitatum seu Respublicas eas, quæ suâ naturâ injustitiam inimicitias & odia in se continent & proinde haud diu subsistere possunt, hasq; subjecimus velut oppositas optimæ Reipubl. quæ suâ naturâ Justitiam & amicitiam velut principia conservantia.*

vantia in se habet: consequens est, ut speculemur eas, quæ à vitiosissimis abeunt & vel minus injustitiæ & odii inimicitiaque vel nihil habent quo interire possint.

CAP. III.
DE
FORMIS IN QUIBUS VITIOSITAS CUM QUIBUS HACTENUS ENARRATÆ FORMÆ CONJUNCTÆ SUNT LEGIBUS EMENDATUR VEL TOLLITUR.

1. Formæ, quibus occurritur injustitiæ, inimicitiis odiisve, continent aliquid in se destruens, impediens vel emendans caussas evertendi & dissolvendi societatem civilem, quæ insunt formis vitiosis hactenus enarratis. *Nam quæ caussam tollunt, destruunt, impediunt vel mitigant alicujus mali, etiam tollunt malum ipsum.*

2. Videtur autem præcipuum emendandi caussam omnis malitiæ quæ vitiosis formis inest remedium id quo impeditur vel emendatur corrupta imperantium voluntas. *Nam hæc est præcipuum principium omnis tumultûs omniumq; turbarum in Rebuspublicis: ut ex præcedd. constat. Videtur autem optimum remedium esse, si legi magis quàm voluntati imperantium imperium committatur. Quapropter dum de formis minus vitiosis tractatum instituimus, meritò ab iis quæ legibus reguntur, initium facimus.*

MEMBR. I.
DE
REBUSPUBL. QUÆ LEGIBUS REGUNTUR.

ARTIC. I.
DE
COMMODIS LEGUM.

1. Nullas leges nullumque Jus scriptum observari in optimâ Republ. sed imperantes pro suâ prudentiâ vivere benè, ultrò facere justa & honesta, unà parentibus vivam legem existere virtutumque imaginem, & inde firmam aliquam & constantissimam gigni amicitiam; contrà in vitiosissimis formis voluntatem corruptam imperantium regere & odiorum contemptusque caussam existere, in præcedd. diximus. cùmque hæc voluntas, quæ tanquam Jus debebat conservare civitatem, dissolvat eandem: stante & positâ hac, malo aliter occurri non potest, quàm si restringatur & temperetur nec penitus libera relinquatur: id quod fit, si qui præsunt cogantur

ex legibus imperare. *Hæc ratio procedendi in contemplatione facit, ut quæ de legibus discenda sunt exactè & ex suis caussis cognoscamus, naturamq́ue earum eò magis aperiamus. Et hancce in speculationem induxit me Tacitus 3. annal. 26. Quando ait:* Vetustissimi mortalium, nullâ adhuc malâ libidine, sine probro scelere, eòque sine pœnâ aut coercitionibus agebant, neque præmiis opus erat, cùm honesta suopte ingenio *i. e. propter se & quòd honesta essent* peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. *vel ut Ovidius loquitur 1. Metamorph.*

Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat:
Nullus erat justis reddere jura labor.

Scil. quod demonstravimus superius, in optimâ republ. omnes Jure non scripto uti & ultrò facere quæ decet, nec legibus indigere, id cum poëtis fingit Tacitus olim contigisse, ut quænam sint proprietates optimæ Reipubl. ostendat. At postquam exuta æqualitas *i. e. postquam nonnulli sese efferrent & cæteris prævalere niterentur*, & pro modestiâ ac pudore ambitio & vis incedebat *i. e. & alii callidis artibus alii violentis remediis & apertè imperia invadere laborarent omni exutâ modestiâ*; provenêre dominationes *i. e. herilia imperia & cumprimis tyrannides*, multosque apud populos æternum mansere; *eas scil. qui servili erant ingenio & herilibus imperiis adsuefieri poterant.* Quidam statim aut postquam Regum pertæsum leges maluerunt. *Vides lector, Tacitum narrantem contigisse quod philosophum decet speculari, ansam nobis præbuisse subtilius in legum vim & naturam speculandi.*

2. Est autem propriissimè loquendo lex oratio seu propositio dirigens actiones imperantium & parentium à voluntate utrorumque profecta. *Nam part. 1. diximus, leges dirigere actiones humanas ita: quòd sint propositiones universales, sub quibus homines casus singulares subsumentes conclusionem suis actionibus comprehendunt. Quod enim in theoreticis syllogismis est conclusio, hoc in practicis est operatio. Quapropter patet, nos rectè legem per orationem vel propositionem definivisse. Requiritur verò ad perfectam legem consensus imperantium & parentium. Si enim soli imperantes potestatem legum ferendarum habeant, imperium exercent hi in nolentes & à jussibus herilibus parum differunt: quid enim interest, an qui voluntatem habet corruptam in scriptis promulget suam voluntatem an ore pronunciet: imperat enim utroque modo corrupta voluntas in nolentes & invitos. Ad hoc fortasse ejusmodi lex minus perfecta conducere posset, ne imperantes facilè voluntatem & quod semel placuit mutare queant. Ad perfectam ergò legis naturam videtur requiri & imperantium & parentium consensus. Hinc Aristo-*

Aristoteles lib.1.Rhet.cap.15.ait: καὶ ὅλως αὐτὸς ὁ νόμος συνθήκη τίς ἐστιν. Et omninò ipsa lex pactum quoddam est. *Id perfectam legem esse, & ita definitionem faciendam indicio erunt quæ circa hujus effectus & commoda dicturi sumus.*

2. Lex facit, ut sine affectibus imperetur. *Nam lex est oratio perpetuò permanens & nō mutabilis: homo autem qui suo intellectu practico præest solidâ prudentiâ & virtutibus parum instructus orationes, quas facit circa entia justa & honesta, sæpè mutat; quia judicium intellectus in non virtuosis rapitur quò ducunt affectus. Hinc Aristoteles 4. de Republ. cap.* 16. Qui mentem præesse atque imperare jubet, is Deum & leges imperare videtur jubere: qui verò hominem jubet addit & feram. *Huc pertinet querela Juvenum apud Livium lib.2.cap.3. cujus suprà quoque mentionem fecimus;* Regem hominem esse, à quo impetres, ubi jus ubi injuria opus sit: esse gratiæ locum esse beneficio; & irasci & ignoscere posse, inter amicum & inimicum discrimen nosse. Leges, rem surdam, inexorabilem esse, salubriorem melioremque inopi quàm potenti: nihil laxamenti nec veniæ habere, si modum excesseris; periculosum esse in tot humanis erroribus solâ innocentiâ vivere. *Scil. quod salutare legibus inest, hoc in eâdem reprehendebant homines nequam & improbi; quia sua nequitia obviam husce iri videbant. Quoad hoc ergò vitiositatem aliquam & caussam motuum tollunt, quod emendent vitiosam imperantium voluntatem, quæ huc atque illuc affectibus rapitur multaque per contumeliam per gratiam facere suadet. dum enim coguntur adhærere legibus imperando, contingit, mentem quandam affectibus non corruptam præesse. Consulitur ergò imperantibus per leges non aliter ac medicis qui ipsi ægrotantes aliorum consilia audire solent. Corrigitur enim judicium imperantium, quod sibi relictum perversum est, à legibus & in viam reducitur.*

4. Secundò efficit lex, ut de imperio subditi conqueri & illud velut injustum accusare nequeant. *Nam lex perfecta consensu parentiū condita valet tanquam ex pacto: unde fit, ut parentes, in quos ex lege quid statuitur conqueri nequeant. Dicimus enim, volenti non fieri injuriam. Patet ergo leges facere, ne injustitia in civitate regnet.*

5. Minuitur tertiò odium & invidia erga imperantes qui non pro suâ sed legum voluntate imperant. *Nam si quid minus arrideat, quando scil. malis pœnæ infliguntur, principium magis legibus quàm imperantibus inesse videbitur. Odium verò ob malum erga eum, in quo hujus principium non est, injustum est.*

6. Introducitur quoque mediantibus legibus æqualitas in infligendis pœnis, impediturque crudelitas, quam qui pro suâ vo-

luntate imperant exercent. *Nam licet varia peccatorum sint genera; constitutis tamen ordinariis pœnis, quas sine caussâ excedere non licet, terminis inclusa potestas puniendi à crudelitate imperitantes abstinebit.*] *ut patet ex iis quæ parte 2. lib. 2. de delictis disseruimus.*

ARTIC. II.
DE
LEGUM IMBECILLITATIBUS.

1. Leges non redddunt civitatem beatam, perfectam vacuamque ab omnibus debilitatibus. *Nam leges hanc vim non habent ut imperantes parentesque perfectè justos reddant. Justitia enim, quæ virtus est perfecta ex omnibus virtutibus constans, aliâ ratione non paratur, quàm si homines naturali prudentiâ & ad virtutes morales propensione & inclinatione instructi disciplinâ & adsuefactione à teneris perficiuntur. Leges verò tantùm præmiis alliciunt homines ad virtuosas actiones edendas (quæ etiam à non virtuosis edi possunt: contingit enim eum, qui non justus est, agere quod justus operatur metu scil. pœnæ vel spe præmij, non per se & amore virtutis) improbos à vitiosis actionibus metu pœnarum deterrent. Quo ipso fit, ut ulterius nihil perficere queant, quàm ut homines à vitiosis actionibus abstineant & virtuosa non tamen virtuosè agant. Cùm verò tunc beata sit civitas, si singuli virtuosè operentur: apparet leges hanc vim non habere, ut civitatem beatam, perfectam & ab omnibus debilitatibus vacuam reddant. Qui enim metu pœnarum abstinent ab actionibus vitiosis & spe præmiorum operantur virtutibus conformia, cessantibus his aliter operabuntur: peccabuntq́, si impunè licebit. Manebitque adeò in his principium malorum; & sic civitas adhuc suis imbecillitatibus laborabit, non obstantibus legibus. Id ipsum Dolabella, quamvis adulandi animo, verè tamen dixit,* legibus delicta puniri, mitius in eos à quibus metuuntur delicta, melius in passuros damna ex delictis provideri, ne peccetur. *3. ann. 68. fin.*

2. Inesse legibus & alia potest imbecillitas, si calliditas accedat in iisdem ferendis. *Nam contingit leges callidè ferri in perniciem alterius partis civitatis quam altera suppressam vult, & hoc pacto injustos esse. Quemadmodum enim circa pacta contingit, ut dolo malo vel vi metuve inita injusta fiant. (Circa hæc enim propterea pollicetur prætor restitutionem in integrum) ita & circa leges, quæ itidem in consensu subsistunt & pacta quædam sunt. Qui enim omnia in se trahunt reliquos, quibus dominari nituntur, aut vi aut dolo ad consentiendum in leges perniciosas sibi trahunt. Hoc ut ita doceamus, ansam rursus nobis præbet elegans ille textus Taciti 3. annal. 26. quando ait:* Hæ leges primò rudibus hominum animis simplices erant *i. e. sine fuco & fallaciis ferebantur.*

bantur. maximèque fama celebravit Cretensium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quæsitiores *i. e. subtilius excogitatas* jam & plures Solon præscripsit. *Scil. eo tempore cives committebant certis Latoribus negotium condendi leges & ita sine fuco condebantur, prout salutares videbantur toti civitati & singulis ejusdem partibus. Quando verò à partibus civitatis inter se contendentibus leges conficiuntur, semper altera ab alterâ vel vi vel fraudibus consensum parare nititur, ut ita ex legibus suam salutem alterius perniciem consequatur. Quo ipso contingit & injustas leges, taliaque comprehendentes, quæ in perniciem partium Reipubl. vergunt, condi. Tacitus hoc circa Rempubl. Rom. docet. l. 3. ann. cap. 27. quando inquit:* Pulso Tarquinio adversum Patrum factiones multa populus paravit tuendæ libertatis & firmandæ concordiæ: creatique decemviri, & accitis quæ usquam egregia, compositæ XII. tabulæ, finis æqui Juris *i. e. ultimum Jus quod Roma consentientibus ordinibus sine fraudibus & vi accepit; cætera sequentia vi & fallaciis condita sunt.* Nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, *senatûs patriciorum & plebis*, & apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava per vim latæ sunt. *Ejusmodi fuêre L. Apuleia, per quam pulsus est Metellus Numidicus & L. Clodia, quâ Cicero.* Hinc Gracchi & Saturnini turbatores plebis; nec minor largitor nomine Senatûs Drusus: corrupti spe *civitatis communicandæ*, aut illusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili omissum, quin multa & diversa *à tribunis plebis* sciscerentur; donec L. Sulla Dictator, abolitis vel conversis prioribus cum plura addidisset, otium ei rei, *ut scil. super condendis legibus non amplius dissensiones essent*, haud in longum paravit, statim turbidis Lepidi rogationibus. neque multò post, *Consulatu Pompeji & Crassi scil.* tribunis reddita licentia, quoquo vellent populum agitandi, *& ita perniciosis legibus turbas movendi.* Jamque non modò in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones: & corruptissimâ Republ. plurimæ leges. *Ex hisce constat, mala Reipubl. legibus non tolli, si dolo & vi ferantur: adeoq; hae in parte suos defectus habere, ut civitatem perfectè beatam reddere nequeant.*

3. Legum & hæc imbecillitas est, quòd quandoqve oblivione, quandoque contemptu aboleantur, interdum graviora mala concitent, quàm quorum abolendorum gratiâ latæ sunt. *Nam si levioribus utaris pœnis contemnuntur leges: neq; enim quales quales statuas pœnas sufficiet pro exstirpandis vitiis præsertim inveteratis; quia* ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, nisi per dura & aspera coerceas. corruptus scil. & corruptor, æger & flagrans animus haud

haud levioribus remediis restingvendus est, quàm libidinibus ardescit. tot à majoribus repertæ leges, tot quas D. Augustus tulit; illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ securiorem luxum fecêre. nam si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetêre. atsi prohibita impunè transcenderis, neque metus ultrà, neque pudor est. 3. *ann.*54. *Ex his discimus, si non satis virium leges habeant, nonnunquam eas ansam uberius peccandi præbere. Quòd si in puniendis improbis strictè persistas, movebunt improbi, qui à vitiis abstinere nequeunt metu pœnarum. Exemplum præbet* Cæcina, *quem* juvenem Galba quæstorem in Bæticâ, impigrè in partes suas transgressum, legioni præposuit; mox compertum publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari jussit. Cæcina ægrè passus, miscere *& turbare* cuncta, *suam damnationem bello civili eludere* & *ita* privata vulnera Reipubl. malis operire statuit. 1. *Hist.* 53.

4. Leges sine administratoribus esse nequeunt, & inde rursus quædam imbecillitates. *Nam nisi sint legum defensores, qui majestate quâdam pollentes vim addant iisdem, ut serventur, frustrà erunt latæ. Hanc vim defensorum sæpè perrumpunt improbi homines. Unde factum, ut vix ullus legumlatorum existimârit legibus parari auctoritatem posse, sine deorum cultu. Et hinc tam varia de diis ad multitudinis persuasionem & ad legum usum fabulosè ab Ethnicis excogitata sunt. Id quod ipse Ethnicus Aristoteles refert* 12. *Metaphys. cap.* 8. *Tacitus* 3. *ann. c.* 6. Nobis Romulus, ut libitum imperitavit: dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit. *Hinc Cic. lib.* 2. *d. LL.* Sit igitur hoc jam à principio persuasum civibus, dominos esse omnium rerum ac moderatores deos, eaque quæ gerantur eorum geri judicio, ac numine, eosdem optimè de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, quâ mente quâ pietate religiones colat, intueri, piorumque & impiorum habere rationem: his enim rebus imbutæ mentes haud sanè abhorrebunt ab utili & à verâ sententiâ. *Sed qui ad virtutes adsueti à teneris non sunt, quemadmodum qui Platoni Titanum è genere dicuntur, & dîs cœlestibus & magistratibus adversantur: ut adeò leges sæpè spretæ jaceant. His accedit, quod* νομοφύλακες, *qui libros non modo, in quibus leges scriptæ habentur sed etiam facta hominum observare & ad leges revocare debent sæpè corrupti pecuniâ vel affectibus id negligunt. Huc pertinet, quod narrat Tacitus* 1. *ann.* 2. *provincias tyranni eum statum, quem Augustus introducebat non abnuisse,* invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremò pecuniâ turbabantur. *Est porrò & alia caussa, quare legibus constituendi sint administratores. Nam cùm leges de omnibus casibus ferri*

tingentibus, nec in omnibus casibus locum habeant: esse in civitate debent qui interpretentur leges, easdem extendendo ad casus, de quibus nō loquuntur, & restringendo, sicubi in hoc vel illo casu non procedant. Cùm etiam sensus sæpenumero obscurus sit, convenientem sensum erui necesse est. De interpretatione extensivâ hoc testatur Julianus l. non possunt 12. ff. de LL. & Pedianus citante Ulpiano in l. 13. ff. eod. Sed si ii, penes quos legum administratio est, improbi homines sint, quid illæ proderunt? Poterunt etenim extendi ad casus, ad quos extēdi nō debebant, & restringi in casibus in quib9 nō debebant. Quin si paulò obscuriores sint, affingi iisdē planè alienus sensus poterit: præsertim si authentica interpretatio administratoribus sit concessa. Fiunt ergò hoc pacto ob improbitatem hominū leges quasi cereæ & flexibiles in quamcunq; partē: & ita improbis existentibus administratoribus parum præsidii iisdem inest. De quo conqueritur Segestes apud Tacitum 1. ann. 58.

5. *Ex his patet, Respubl. in quibus cives ad perfectas virtutes non educantur, aliquid felicitatis consequi, si qui præsunt ex legibus imperent, multis tamen adhuc imbecillitatibus laborare.*

MEMBR. II.
DE
REBUSPUBL. PAULATIM A VITIOSISSIMIS ABEUNTIBUS.

1. Præmissis quibusdam, quæ circa legum utilitatem dicenda fuerunt, commodè nunc species Monarchiarum, Democratiarum, Oligarchiarumque à vitiosissimis formis abeuntium contemplari poterimus. *Nam multum tollitur malitiæ mediantibus legibus in singulis formis hisce. ut ex præcedd. patet.*

ARTIC. I.
DE
MONARCHIIS A VITIOSISSIMA TYRANNIDE ABEUNTIBUS.

1. *Prima species Monarchiarum à tyrannide abeuntium est regnum barbaricum.* Est autem barbaricum regnum monarchia quâ quis heriliter imperat in homines serviles & alio imperio regi nescientes. *Hoc autem regnum firmius esse tyrannide inde constat; quia destituitur injustitiâ, quæ inest tyrannidi: neq; enim, ut in tyrannide, in liberos homines heriliter imperatur. Quin naturæ congruum est ejusmodi regnum, utpote in tali imperio positum, quale natura parentium exigit. Est ergò tutum & diuturnum, quia fit in volentes ita regi & per consequens legitimum est. Quicquid enim ex voluntate & consensu subditorum subsistit legitimum est: lex enim pactum quoddam est: ut præced. membr. ostendimus. Habet tamen & hoc regnum suas imbecillitates. Nam ju-*

stitia ejus & firmitudo dependet à voluntate vulgi ingenio servili præditi, quâ immutatâ, necesse est & regnum fieri injustum & motibus percelli. Est autem vulgus 1. superstitiosum: adeoq́; si rex aliquid tentet quod contra præconceptam opinionem est, quam vulgus de religione & cultu divino habet, statim gignuntur turbæ. Hanc ob caussam Augustus Ægyptum singulariter sibi regendam reservare voluit. Tacit. 1. H. 11. Ægyptum copiasque, quibus coerceretur, jam inde à D. Augusto equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, superstitione ac lasciviâ *i. e. levitate animi* discordem & mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum domi retineri. 2. *Est & instabile ejusmodi vulgus in iis, quibus non est adsuetum. Quapropter nisi regnum barbaricum sit avitum & vulgus adsuetum familiæ certæ parere, nihil diuturni habet.* 3. *Vulgus servile & barbaricum amat domesticos mores, incognitos odit. Nam de nullâ re judicare valens amplectitur tantùm ea quibus est adsuetum: incognita pro vitiis habet. Hinc quamvis nonnunquam à peregrinis reges petiisse barbari deprehendantur: nisi tamen statim mores ipsorum domesticos adsumpserint reges, iterum de regno depulsi sunt. Elegans hac de re est exemplum apud Tacitum 2. ann. 1 & seqq. de Vonone quem Parthi Româ petitum accepêre lætantes*, ut fermè ad nova imperia; *mox aspernati sunt, cùm subiret eos pudor, quasi degeneraverint, petendo alio ex orbe regem, nec inter ipsos educatum, sed* hostium artibus infectum *i. e. moribus gentis hostilis imbutum.* Accendebat dedignantes & ipse *Vonones* diversus à majorum institutis, raro venatu, segni equorum curâ, quoties per urbes incederet lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas. Irridebantur & græci comites *i. e. oratores & historici græci, quibus more Romanorum utebatur*, ac vilissima utensilium annulo clausa *i. e. vascula in quibus cibus potusve servabatur obsignata.* Sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis. *Ex hisce patet, quænam barbaricis regnis insint imbecillitates.*

2. Secunda monarchiarum species est regnum æsymneticum. Definitur Aristoteli æsymnetia, tyrannis optiva, seu consensu & suffragio populi delata. *Differtq́; à tyrannide pessimâ, quòd fundata sit in Jure voluntario; & per consequens legitima sit. Quicquid enim ex voluntate & consensu illius in aliquem statuitur, justum, vel ad minimum non injustum est. Non est autem æsymnetia unius generis; quia alia confertur ad totam vitam & ita indeterminata est, alia est determinata vel certo tempore vel usu, quando confertur ad certas res gerendas, quibus finitis & illa finitur. Ortum autem habent æsymnetiæ à necessitate,*

te,

te, quando populus liber videns, se aliâ ratione salvum non esse, eligit aliquem eiq; concedit imperium herile. Hoc circa Dictaturam, quæ species quædam æsymnetiæ fuit, testatur Livius lib. 2. cap. 18. quando ait: Supra belli Latini metum id quoque accesserat; quòd triginta jam conjurasse populos, concitante Octavio Mamilio, satis constabat. In hac tantarum expectatione rerum, sollicitâ civitate, dictatoris primum creandi mentio orta. *Hoc itidem vult Tacitus, quando ait 1. ann. 1.* Dictaturæ ad tempus sumebantur *i. e. pro tempore prout exigebat necessitas. Nam quando herile imperium uni commissum est, strictius cives parére coguntur: id quod tempore necessitatis salutare est. Liv. citat. loc.* Creato dictatore primum Romæ, postquam præferri secures viderunt, magnus plebem metus incessit, ut intentiores essent ad dicto parendum, neque enim ut in Consulibus, qui pari potestate essent, alterius auxilium, neque provocatio erat: neque ullum usquam nisi in curâ parendi auxilium. Sabinis etiam creatus Romæ dictator (eò magis, quòd propter se creatum crediderant) metum incussit. *Est autē æsymnetia magno cū periculo civitatis conjuncta. Nam si conferatur ad tempus, appetitur ab iis qui præsunt ad vitam; si datur ad vitā facilè transit in perpetuā tyrannidem; quia student qui præsunt imperiū ad suos posteros propagare & dum vivunt tyrannidem ita firmant, ut liberis facilè aufferri nequeat. Testatur hoc ipsum historia Julii Cæsaris & aliorum perpetuam dictaturam sibi afferentium.*

3. Tertia monarchiarum species est regnum Laconicum, quod maximè legibus adstrictum nihil potestatis regi relinquit, præterquam quando extra urbem est in bello, & civibus ut dux militaris imperat. *Nam reges Laconici tempore belli habebant ut perpetui duces jus vitæ & necis. Est autem regnum laconicum aliud gentile & quasi hereditarium, aliud electitium. Recedit ergo regnum hoc à tyrannide, quia rex legibus subjicitur, quando domi agit, & lege imperat. Sed laborat & hoc imbecillitatibus, quod scil. ejusmodi reges perpetuò occupati sint, quò liberentur à legum observantiâ, contrà cives nitantur vim legum in eos conservare, nimis rigidè quandoque adversus eos procedendo.*

4. Quarta species est regnum heroicum, estque monarchia ob benè merita alicui vel familiæ integræ, ut ex hac semper unus præsit, concessa. *Estq; & hæc in lege & voluntate parentium fundata & præterea in meritis vel imperantium ipsorum vel familia, ex quâ sunt oriundi. Differtq; præ cæteris longissimè à tyrannide; quia fundata est partim in justo legitimo ex voluntate scil. parentium descendente, partim quodammodo in naturali, quia datur ob beneficia & merita vel ipsius regis vel majorum ejusdem, ex quibus oriundus est. Hoc autem regnum his imbecil-*

litatibus gaudet, quòd regũ filii in delitiis & voluptatibus educati sæpenumerò bestiis similes fiant & propterea summè contemnendos se præbeant, aut etiam maximis injuriis afficiant subditos extorquentes pecuniam iisdem, ut luxuriosè vivere queant. Verùm nisi extremè malitiosi evadant, non facilè imperium amittunt; quia videtur imperium his naturaliter deberi. Consequitur & suum interitum nonnunquam, quando plures sunt in familiâ qui de imperio contendunt.

ARTIC. II.
DE SPECIEBUS OLIGARCHIARUM A PESSIMA RECEDENTIUM.

1. Habent & Oligarchiæ suas species quæ pessimæ contradistinguntur. Emendatur autem in his quoque vitiositas à legibus, dum Jure legitimo fit justum quod naturaliter non est, dumque qui præsunt non pro suo placito, sed ex legibus imperant. *Nam part. 1. demonstravimus, ex quibus caussis quod naturaliter justum non est quandoque ex lege Justum fieri possit.*

2. *Ut autem singularum specierum fundamenta, & in quantum à vitiosissimâ abeant, intelligamus, repetimus, vitiosissimam oligarchiam eam esse, in quâ sine legibus pro suo arbitrio imperant divites summque imperium pro lubitu in alios transferunt: unde plerumque hereditaria est, quia quilibet dat operam, ut ad liberos suos imperium transferat.*

3. Prima ergò species Oligarchiæ minus vitiosæ est, quando ea quidem est hereditaria & imperium qui præsunt unà cùm suis bonis ad liberos transferunt, ex legibus tamē imperant. *In hac oligarchiæ specie cessant incommoda quæ inde oriuntur, quòd oligarchici pro suâ voluntate imperent, præcipiendo heriliter parentibus perniciosa sibi utilia & proficua, it. inde, quòd contra voluntatem parentium & in eos invitos imperetur: adeoque & in Jure legitimo hæc species fundata est & secundum jus legitimum in hac imperitatur. Originem autem huic speciei præbet potestas divitum paulò minor quàm requiritur, ut sine lege pro arbitrio imperetur. Quapropter hoc agunt divites, ut secundum leges quidem exerceatur imperium, sed hereditarium & ad liberos devolutum.*

4. Secunda species oligarchiæ à pessimâ recedens est ea, quæ non hereditaria sed electitia est, potestatem autem ex lege habent eligendi qui ipsi imperant & quidem ex numero eorum qui censum legibus definitum habent. *Contingit hæc secunda species paulò magis abiens à pessimâ, quando divitum tanta potentia non est, ut imperium hereditarium facere queant: interim pauperum numerum suâ potentiâ excedentes inhærent huic principio seu axiomati, divitibus velut*

supe-

superioribus imperium deberi; & hoc ipso obtinent, ut nemo alius admittatur quàm tantum vel tantum censum habens; sibique jus eligendi arrogant: ne fortasse quandoq; & ex aliis magistratus quærantur, & Jus cui innituntur evertatur. Habet hæc species incommoda quædam cum pessimâ communia, quòd scil. ab imperio personæ debitum censum non possidentes semper excludantur, & proinde apud eos potissimum, qui satis prudentiæ habent, ut ipsi quoque imperare valeant, stomachatio & invidia oriatur. Commoda autem insunt huic speciei omnia, quæ à legibus proveniunt: & præter hæc etiam, quòd non temerè quilibet dives imperium consequatur; sed qui præ cæteris divitibus idoneus videtur: quia imperium non hereditarium, sed electitium est: quo ipso hæc species præcedenti primâ melior est.

5. Tertia species est, quando censsus definitus talis est, cujus quamplurimi sunt participes, qui propterea ex LLbus imperant: *Hæc species, præter commoda, quæ insunt cæteris à pessimâ oligarchiâ abeuntibus, & hoc habet, quòd nimirum non tam multi, ut in cæteris oligarchiis excludantur à participatione imperii. Unde eò minor invidia.*

6. Et hæ fermè sunt species Oligarchicæ recedentes quidem paulatim à pessimâ & vitiositatem ejus emendantes, per hoc, quòd leges in hisce imperent; non tamen carentes suis imbecillitibus, quæ partim circa singulas enarratæ sunt, partim etiam cognosci possunt ex iis, quæ *membr.* 4. *art.* 2. de imbecillitatibus LL. disseruimus. *Nam cùm hæ formæ omnem suam bonitatem à Legibus habeant & præterea nullam, quâ legum defectus corrigantur: sequitur eas laborare omnibus imbecillitatibus, cum quibus diximus leges conjunctas esse. Leges enim quamvis studeant occurrere malis: non tamen efficere possunt, ut propterea singuli suo statu contenti sint. Ita v. g. leges oligarchicæ nonnunquam prohibent filios unà cum parentibus aut duos fratres simul imperare; ne occasio detur familiæ ad se solam trahendi imperium. At quia hoc ipso multi divites ab imperio excluduntur; seditiones quamplurimæ inde gignuntur. Ita nonnunquam leges eligendi Jus conferunt plebi, quia salutare videtur, dum qui præsunt magis ex voluntate subditorum, tanquam ab hisce electi imperant. Sed hoc ipso sæpenumero causæ malorum existunt; dum divites plebejis blandiuntur, ambitu imperium quærentes. Item salutaris videtur in Oligarchiis lex, quâ jubentur magistratus reddere plebejis rationes gesti officii: at hoc sæpenumerò maximè detrimentosum est. Nam divites magistratus non ritè gerunt, sed ad placitum vulgi: gignunturque inde demagogi.*

7. Dantur & accidentia principium mutationum existentia: Qualia sunt quibus potentia immutatur. *Nam omnis oligarchia fundata est in divitum potentiâ, quâ prævalent. Quod si hæc immutetur, con-*

cidit fundamentum, cui leges oligarchicæ superstructæ sunt: Et ipsæ quoq; vim omnem amittunt: à potentioribus quippe perrumpuntur, v.g. si unius ex divitum numero potentia ita augeatur, ut hic solus cæteris prævaleat, studebit hic tyrannidem invadere, & omne imperium sibi arrogabit. Contingit hoc tempore belli si uni ex divitibus committitur exercitus ex stipendiariis militibus constans: hic enim favorem militum sibi comparans potens evadit & validus ad supprimendum cæteros. Contrà etiam accidit, populum numero superiorem reddi divitibus, quo ipso mutatio in democratiam fit. Similiter etiam accidit, legibus determinatum esse certum censum, sed florente civitate augeri facultates civium ita, ut plerig; cives fiant harum participes, quo facto status redditur popularis.

ARTIC. III.
DE SPECIEBUS DEMOCRATIARUM A PESSIMA RECEDENTIUM.

1. Nascuntur species democratiarum à pessimâ recedentes ex principio, quod facit plebejos cogi ad committendũ imperium legibus. *Nam si legibus regantur vitiosæ formæ, malitiam harum mitigari demonstravimus membr. 1. artic. 1. hui cap. Est autem principium faciens, ut plebeji legibus committant imperium nec pro suâ voluntate imperent, si civitas non sit potens nec provincias aut civitates sibi subjectas habeat tributarias. Nam defectus tributorum & vectigalium efficit, ut plebeii pauperes nequeant comitiis & judiciis interesse, quod quando fit, legibus imperium committunt.*

2. Prima ergo species est, quando omnibus qui liberi homines sunt aditus patet ad imperandum & participes sunt consiliorum & judiciorum, sed legibus committunt imperium. *Hæc species insigni illâ vitiositate, quæ pessimæ democratiæ inest destituitur. Nam in pessimâ democratiâ imperat bellua multorum capitum voluntas nimirum corrupta plebejorum: at in hac lex, quæ est quædam constans & perpetua ratio, licet in arbitrio plebis fundata existat. Oritur autem hac forma, quando non suppetunt civitati tributa & vectigalia, ut pauperes qui intersunt judiciis sportulas consequi queant: hoc enim casu legibus imperium relinquitur.*

3. Secunda species est, in quâ omnes liberi homines, qui nullâ infamiâ notati sunt, participes existunt imperii. *In hac enim secundum leges imperari necesse est: legem namq; esse oportet, quæ jubeat excludi infamiâ notatos. Deinde & virtutis quodammodo habetur ratio; quia coguntur qui participes esse volunt imperii, abstinere à vitiosis actionibus infamiam importantibus. Quod secus se habet in pessimâ democratiâ, in*

quâ

quâ voluntas pessimorum & flagitiosissimorum hominum pro lege habenda venit.

4. Tertia species est, in quâ certus aliquis census legibus determinatus est, quo instructi esse debent qui imperii participes esse volunt. *Hac itidem emendat vitiositatem pessimæ democratiæ; quia 1. legi committitur imperium 2. non admittuntur pauperrimi insidias struentes bonis divitum, sed ii qui tantum census habent, ut otiari possint.*

5. Quarta species est fundata in lege edicente æqualitatem divitum pauperumque, & reddente omnes æqualiter participes imperii. *In hac formâ divites non æquè subjacent imperio pauperum minusq; insidiis sunt expositi, ac in cæteris formis. Tantùm eatenus hic status democraticus est, quatenus pauperes numero suffragiorum exsuperant divites.*

6. Hæ omnes formæ pessimâ democratiâ durabiliores sunt: laborant tamen defectibus quas diximus inesse iis formis, quæ nihil boni præterquam à solis legibus habent. *Nam in hisce demagogis non æquè locus est; quia ex legibus imperatur: in pessimâ enim, ubi voluntas plebis pro lege habetur, trahitur plebs à blandis ductoribus, ut perpetret, quæ in perniciem divites detrudunt.*

CAP. IV.

DE DISTRIBVTIONE BONORUM MOBILIUM ET IMMOBILIUM IN FORMIS VITIOSIS, ET EADEM ITA FACIENDA QVO QUÆ COMMUNITER OPTIMA RESPUBL. EST EMERGAT.

1. Distributio bonorum præsertim immobilium in vitiosis formis qualis qualis nulla naturaliter justa est. *Nam facultates nemini secundum justitiam distributivam rectè adsignantur, nisi dignus hisce sit. Nemo verò dignus iisdem est, nisi verum earum usum sciat. verum autem usum divitiarum soli liberales norunt. unde sequitur, in nullâ republ. justè distribui & dividi res nisi in optimâ, in quâ cura habetur, quò omnes cives sint virtuosi.*

2. Quamvis verò distributio bonorū seu rerum divisio in cæteris præter optimam rebuspubl. nulla naturaliter justa sit: aliter tamen ea fit in monarchiis & oligarchiis, aliter in democratiis. Videtur quoque dari modus dividendi res ita, ut inde emergat aliqua constantior respubl. quàm cæteræ præter optimam rempubl. formæ sunt. Quâ de caussâ de his nunc disserendum erit.

MEMBR.

MEMBR. I.

DE DIVISIONE RERUM SEU DISTRIBUTIONE BONORUM IN VITIOSIS FORMIS FIERI SOLITA.

1. In democratiis nulla certa ratio dividendi res seu mobiles seu immobiles adhibetur. *Nā quod attinet bona mobilia, quicquid inventũ vel occupatum fuerit, occupantibus cedit; omnes enim parem in occupandis rebus, quæ nullius sunt, libertatẽ sibi arrogant; cum democratiæ sint in æqualitate & libertate fundatæ. Omnibus ergò facultas venandi, aucupandi, piscandi concedi solet. Circa immobilia ab hostibꝰ capta pauperes dominium appetunt, sibique adsignari desiderant. Exemplo est apud Romanos lex agraria, quæ Cassio & Virginio CSS. primùm promulgata;* nunquam deinde sine maximis motibus rerum agitata est. *Liv. lib. 2. cap. 41.*

2. In monarchiis & oligarchiis venationes, piscationes, aucupia sibi arrogant qui imperant; bonorum immobilium possessiones non nisi cum onere servitia & tributa præstandi pauperibus concedunt. *Herile namq; monarcharum & divitum in oligarchiis est imperium: adeoq; & servorum in modum subditos tractant: ut instar peculii habeant quicquid bonorum ipsis relinquitur.*

MEMBR. II.

DE REPUBLICA MEDIORUM

1. Mediorum rempubl. voco in quâ divisis civibus in tres classes, divitum nim. mediorum & pauperum; ea habetur mediorum ratio, ut præsint, potentiâ tali instructi, quâ superiores existere possint partim divitibus partim pauperibus, quò juncti alteri parti patienti injuriam, alteram superare valeant.

2. Hæc forma est 1. aliena à vitiis quæ democratiis oligarchiisq; insunt ob mores distortos divitum pauperumque. *Nam divites sunt contumeliosi, nec facilè alios admittunt ad imperium, sed ipsi semper imperare volunt tyrannidem affectantes; exercentq; in pauperes imperium herile: unde in Oligarchiis turbæ & seditiones nascuntur. Contrà pauperes sunt malitiosi, fraudulenti, aliorum bonis insidias struentes, it. humiles & abjecti, imperare nescientes aptioresq; ad serviendum; quæ caussæ sunt maximarum turbarum in democratiis. Unde sequitur, mediorum in utrosq;, divites nimirum & pauperes imperium his vitiis non laborare, quibus oligarchiæ & democratiæ. Medii enim imperantes nec contumeliosi sunt in pauperes æquè ac divites; nec divitibus struunt insidias, ac faciunt, qui pauperes sunt; nec æquè sunt subjecti invidiæ ac divites.*

3. In

3. Inest 2. huic mediorum Reipubl. constantior quædam concordia. *Nam tanta inter imperantes & parentes non est morum contrarietas, ac ubi divites in pauperes vel hi in illos imperant: medii enim partim cum divitibus, partim cum pauperibus congruunt; divitibus pauperibusq; planè inter se pugnantibus: minor ergò erit mediorum cum utrisq; discordia, cessantibus odiis, quæ ex contrarietate oriuntur.*

4. Ex necessitate 3. coguntur & pauperes & divites quiescere, adeoque non facilè in oligarchiam aut democratiam status mutabitur. *Nam moventibus pauperibus assistent imperantibus medus divites; his moventibus, stabunt à partibus mediorum imperantium pauperes: & ita ope alterius partis parentium semper pars imperans satis munita erit adversus eos, qui statum turbare nituntur.*

5. *Ex his patet, quid respublica mediorum sit, & quæ commoda habeat, quæ incommoda oligarchica & democratica emendet vel tollat.*

CAP. V.
DE FORMIS MIXTIS.

1. Vidimus *præced cap.* 4. quâ ratione ex divitiarum proportione, si iis, qui mediocres divitias habent summa potestas committatur stabilis aliqua & media forma sit conficienda; *& cap.* 3. *membr.* 2. quid possint leges in vitiosis formis, si secundum has imperetur. Nunc contemplabimur cum Aristotele *lib.* 4. *polit.* latiusque, quod ibi tradit Philosophus persequemur, quàm varia genera rerumpubl. ex mixtione legum oligarchicarum & democraticarum oriantur. Hæ enim mixtæ formæ sine dubio species simplices oligarchicas & democraticas etiam eas, quæ legibus reguntur, bonitate suâ superabunt. *Nam leges oligarchicæ latæ in salutem divitum & democraticæ in salutem pauperum defectus oligarchicos & democraticos retinent. Quin licet pro virtute feras leges deferendo virtuosis imperium, orientur multa incommoda quæ oligarchiis insunt. unde si leges oligarchicæ & democraticæ aristocraticæque miscentur; nulla civitatis pars videtur conqueri posse, se præteritam esse.*

2. Mixtio legum oligarchicarum in salutem divitum & democraticarum in salutem pauperum vergentium vel ita fit, ut dignoscere nequeas, utrum status propendeat ad oligarchiam an ad democratiam. i. e. ut forma videatur esse & democratica & oligarchica, & tamen etiam neutra, *quam rempubl. perfectè mixtam vocabimus*, vel ita, ut status quodammodo ad oligarchiam propendeat, qui aristo-

craticus nominari solet; *quia divites plerumque magis moribus exculti sunt, magisque honestati operam dant, quàm pauperes*; vel ita, ut status propendeat ad democratiam, *qui popularis & politicus dici consuevit.*

3. *Hinc tria distincta nobis gignuntur membra, nim.* 1. *de formis perfectè mixtis* 2. *de aristocratiis.* 3. *de populari seu politico statu. Quibus accedet quartum de mixtione quæ diversimodè fit respectu trium præcipuarum civitatis partium.*

MEMBR. I.
DE
REPUBLICA EX DEMOCRATIA ET OLIGARCHIA PERFECTE MIXTA.

1. Mixtio democratiæ & oligarchiæ tribus contingit modis. Primus est, quando ex utrâque formâ sumuntur leges circa idem. *v.g. lex democratica est*: pauperes qui intersunt judiciis, accipiunto sportulas; *oligarchica*, divites qui judiciis non intersunt, mulctam danto. *Utraque lex circa judicia in eâdem republ. lata reddit formam mixtam secundum primum modum.*

2. Secundus miscendi modus est, si medium sumatur eorum quæ in oligarchiâ & democratiâ recepta sunt. *v.g. esto civitas, quam si reddere oligarchicam velis, legem conficere talem necesse habeas*: nemo admittitor ad magistratum nisi facultates ipsius 10000. aureos excedant; *sin eam democraticam habere velis, ut talis tibi facienda lex sit*: nemo admittitor cujus bona 4000. excedunt: *gignetur status mixtus, si lex fiat*: ii creantor magistratus, quorum bona nec infra 4000. sunt nec 10000. excedunt. *Hâc enim lege latâ status nec democraticus nec oligarchicus dici potest; sed potius incidit in rempubl. quam mediorum cap. 4. membr. 2. vocabamus.*

3. Tertius miscendi modus est, quando ex duobus, quorum alterum oligarchiæ, alterum democratiæ proprium existit, fit una lex. *v.g. si lex fiat*: nulla census ratione habitâ fiat magistratuum electio. *est hæc composita ex duobus, quorum alterum democratiæ, alterum oligarchiæ est proprium. Nam magistratus eligi oligarchicum est; ex nullo censu sumi, democraticum.*

4. His tribus modis mixtione legum factâ gignetur forma, quâ totâ inspectâ non apparet utrum magis ad oligarchiam an ad democratiam propendeat; & quamvis durante hac formâ cessent querelæ: rarò tamen hoc legum æquilibrium & non nisi magnâ curâ adhibitâ conservari potest. *Nam facilè contingit, alteram partem potentiâ prævalere, quæ leges tales non diu admittit. Videtur id innuere*

Tacitus

Tacitus 4. annal. 33. quando ait: Nam cunctas nationes & urbes, populus, aut primores aut singuli regunt, delecta ex his & constituta *i.e. mixta in eum modum, quo nunc diximus,* Reipubl. forma laudari facilius quàm evenire; vel si evenit, haud diuturna esse potest. *Cujus caussa nulla alia est, quàm quòd facilè contingat, aliquam partem prævalere; quia à medio & æqualitate facilimè abitur; idque tunc potissimum contingit, si civitas sit potens & in pace constituta. Tacit. 2. H. 38.* Nam rebus modicis æqualitas facilè habebatur, sed ubi subacto orbe & æmulis urbibus regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, *i.e. sine externo metu domi potentiam quærere datum est;* prima inter patres plebemque certamina exarsere. *Quæ autem forma non nisi metu externorum subsistit ex se diuturna non est. Scil. Romanorum æqualitas, quam intendebant legibus non satis firmis erat munita. Id verò nisi fiat, & leges æqualitatem præcipientes strictè serventur, facilis contingit mutatio.*

MEMBR. II.
DE ARISTOCRATIIS.

Aristocratiæ duorum generum sunt: & quidem 1. vocantur aristocratiæ, si mixtione ex oligarchicis & democraticis legibus factâ resultet ejusmodi forma, quæ ad oligarchiam propendeat. 2. Si ex virtute divitiis & popularitate fiat mixtio, ita tamen ut eorum, qui divites & virtuosi sunt, præcipua ratio habeatur. *Nam ut solius virtutis respectus habeatur non nisi in optimâ republicâ contingit.*

2. Est verò aristocratiæ communis quædam species Nobilium imperium. *Nam nobilitas est quiddam in divitiis & virtutibus majorum consistens. Ergò imperium nobilium est forma quædam ex divitiis & virtutibus mixta.*

3. Habent aristocratiæ principia eversionum cum oligarchiis communia. *Nam quando qui divites sunt aut divites & virtuosi simul reliquis præferuntur, nascitur æque ac in oligarchiis, in quibus divites omnia superiora habent, in exclusis ab honoribus invidia quædam, præsertim si ij sint exclusi qui magnos spiritus habent & concipiunt se virtuosis similes. Contingit autem tales existere multos; quia in communibus hisce aristocratiis prudentia & fortitudo virtutes eæ sunt, quarum ratio habetur; existimant verò audaculi & callidi homines se fortes & prudentes esse. Sunt ergò communes aristocratiæ ratione exclusionis eorum qui divites & virtuosi non sunt, quædam oligarchiæ.*

4. Est ergò prima caussa evertens aristocratias, quod his in formis excludantur multi à participatione imperii. *Nam* [*num. præc. ostendi-*

ostendimus, multos dari, qui prudentes & fortes sese esse concipiunt, & proinde ducti invidiâ erga imperantes conqueruntur, se iniquè ab imperio excludi.

5. Secunda caussa est, si qui in imperio sunt cæteros præ se contemnant. *Nam ita morati sunt, qui unâ vel alterâ virtute & non perfectâ præditi sunt, ut æquè ac divites cæteros vilipendant & contemnant; sive reliqui nihil virtutis habeant, sive aliâ quâdam virtute instructi sint. Sic experientia hodiè testatur, eos, qui studio rei militaris dant operam, floccipendere eruditos. Inde autem odia & iræ oriuntur in contemptu affectis. Par est ratio in iis aristocratiis, quæ sunt formæ mixtæ ad oligarchiam propendentes, si qui locupletes sunt & imperio eminent studium suum ad contumeliosa facinora & cupiditates immoderatas atque injustas conferunt.*

6. Tertia caussa est, si divites & virtuosi jam præeminentiâ quâdam gaudentes studeant omnia superiora habere. *Nam qui unicâ aliquâ virtute velut fortitudine tantùm pollent arripiunt occasionem sibi aliquam monarchiam parandi, tunc, quando magistratus diuturnos gerunt ex virtute bellicâ.*

7. *Quæ reliqua in oligarchiis principia motuum existentia etiam aristocratiis inesse possint, facilè ex his, quæ circa oligarchias superius tradita sunt, peti potest. Nunc verò singulas aristocratiarum species considerabimus.*

ARTIC. I.
DE ARISTOCRATIA QUÆ MIXTA FORMA EST PROPENDENS AD OLIGARCHIAM.

1. Debilis admodum hæc forma est, quæ ex divitiis & popularitate mixta propendet ad oligarchiam. *Nam & perfectè mixtas formas propterea haud diuturnas esse paulò ante diximus, quod facilè ab æquilibrio abiri ad alteram partem possit, legibus non satis firmis existentibus. Quid ergò sperandum, si status versus alteram partem jam prominet, prævalentibus nullâ virtute instructis, quâ cupiditates honorum reprimere valeant?*

ARTIC. II.
DE ARISTOCRATIIS, IN QUIBUS PRÆEMINENTIAM HABENT QUI DIVITES ET VIRTUOSI SUNT.

1. Præter generales caussas, quas *init. huj. membr.* enarravimus, reperimus speciales, & hujus formæ, in quâ virtuosi præeminen-

minentiâ habent, proprias, quibus corrumpuntur *num*. 1. si plebs bellicosa existens vel lędatur vel in paupertate vivat, aut aliâ ob caussam suo statu contenta nô sit. *Nâ fortitudo illa virtus est potissima, ob quâ praeeminentia dari solet: ac proinde aristocratiae, de quibus hîc agimus, locû habent in civitatibus bellicosis: facilè autem prosilit plebs bellis adsueta, si vel egestate laboret, vel alias statu suo contenta non existat. Testatum hoc facit respubl, Romana. Ita Livius lib. 2. cap. 23.* Sed & bellum Volscum imminebat, & civitas secum ipsa discors intestino inter patres plebemque flagrabat odio, maximè propter nexos ob æs alienum. Fremebant, se foris pro libertate & imperio dimicantes, domi à civibus captos & oppressos esse: tutioremque in bello quàm in pace, inter hostes, quàm inter cives libertatem plebis esse.

2. Haud levis motuum caussa & hæc est, si virtuosi perversa æmulatione ducti odia inter se foveant. *Nam hic est mos eorum qui unâ vel alterâ & non perfectâ virtute praediti sunt, ut aemulatio, quae aliàs solâ virtute delectantium virtutem non modo ipsam, sed & amicitiam auget, (gratissimum enim est perfectè virtuosis de virtute certare) mera gignat odia. Ponamus duos fortes, utrosque autem aut ambitiosos, superbos & inanis gloriae cupidos aut avaros: pariet horum aemulatio mera odia; quia certamen non aequè est circa virtutes, quàm de gloriâ aut divitiis, quas virtutibus suis sibi parare student. Et inde fit, ut haec aemulatio non aequè tendat ad excitandas mutuo virtutes, quàm ad hoc, ut alter alterum supprimat, ipsiusq; famam minuat. Talis aemulatio existebat inter Caecinam & Valentem- de quibus Tacitus 2. H. 30.* Hinc æmulatio ducibus. Cæcina *Valentem* ut fœdum & maculosum *i. e. sordidum & infamem*; ille *Valens* ut vanum ac tumidum *i. e. arrogantem & superbum* irridebant. *Scil. ut alter alterius gloriam vel commoda alia ob virtutes minuat, solent invicem vitia objicere, cum quibus virtutes conjunctae imminutionem quandam patiuntur. Vergit quippe talis aemulatio ad hoc, ut alter alterius fortunam moretur. 3. Hist. 65. init. Quae caussa est, quare viri fortes aemulorum plerumque impatientes sint. Tacit. 15. annal. 6.* Sed neque Corbulo æmuli patiens. *& 4 annal. 3.* Nam Drusus impatiens æmuli. *Sic Piso Drusum* haud fratris Germanici *interitu trucem*, quàm remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. *Ex his patet, quomodo aemulatio minus perfectè virtuosorum caussa motuum existat.*

ARTIC. II.
DE REPUBLICA NOBILIUM SEU PATRICIORUM.

1. Rempubl. nobilium seu patriciorum voco, in quâ præeminen-

nent, qui nituntur divitiis & virtutibus majorum. *Nam, ut paulò antè diximus, nobilitas quædam dignitas est posita in divitiis & virtutibus avitis.*

2. Habet autem & hæc aristocratia similes cum oligarchiis caussas corrumpentes, & primò quidem, si sint qui divitias recens acquisitas propriasque virtutes habent æquè ac nobiles, excludantur autem ob defectum generis à participatione imperii. *Hi enim & stomachatione & invidiâ laborant, & propterea tumultuum auctores existunt.*

3. Secunda caussa est, si non ex omnibus familiis imperent, sed ex quibusdam, fiatque familiarum distinctio. *Nam in ejusmodi aristocratiis similiter se res habet, ac quando oligarchiæ oligarchia est inserta. Hinc multi fiunt tumultus, si familiæ antiquiores eas, quæ recentiores sunt, præ se contemnant.*

4. Tertia caussa seditionum est, quòd nobiles soleant contemnere plebejos tanquam habentes aliquod bonum quod ab his parari nequit. Præcipuum autem contemptûs genus est, quòd plebejos à communione matrimoniorum arceant. *Id quoque comprobat Respubl. Romana, in quâ hac plebis adversus patres seditionis caussa fuit.*

5, Frequens etiam est, ut nobiles à majorum virtutibus degenerantes nihil retineant imperio dignum, sed luxuriæ & otiandi libidine ducti se contemnendos præbeant. *Nihil enim magis vile videtur esse, quàm parta à majoribus tueri non posse.*

6. Existunt etiam nobilium inter se discordiæ caussæ motuum. *Similiter enim & in oligarchiis se res habet, quando divites inter se contendunt.*

7. Tandem contingit nobiles luxuriâ corruptos sua bona avita absumere, & pro parandâ pecuniâ ærarium spoliare aut alia crimina committere.

MEMBR. III.
DE STATU POLITICO SEU POPULARI.

1, Politiam communem suprà definivimus eam formam, quæ mixta ex oligarchiâ & democratiâ ad hanc paulùlum propendet.

2. Est verò hæc longè firmior, quàm illæ mixtæ formæ quæ ad oligarchiam propendent, de quibus modò egimus. *Nam in politiis magis tenditur ad æqualitatem, quæ facit homines esse æquiori animo & præsenti statu magis contentos.*

3. Non

3. Non ergò facilè contingere potest, ut hæc forma intereat, nisi fortasse nimium aucto populo, & plebe tribunos nactâ, forma planè in democratiam degeneret.

MEMBR. IV.

DE

RATIONE DIVERSIMODE MISCENDI FORMAS QUOAD TRES PRÆCIPUAS CUJUSQUE CIVITATIS PARTES.

I. Tres sunt partes præcipuæ, ex quibus omnis status Reipubl. æstimandus venit, (*id quod superius per suas caussas demonstravimus*) Senatus, Magistratus & Judicia, & quarum respectu variæ mixtiones contingere possunt. *Nam contingit judicia esse aristocratica, magistratus oligarchicos senatum democraticum: Imò fit, ut alij magistratus oligarchici sint alij democratici. Contingit etiam aliam partem esse purè oligarchicam vel purè democraticam aliam mixtam. Unde gignitur mixtio infinitis modis varians, fiuntq; formæ mixtæ infinitæ. Quapropter, quò de singulis formis exactissimè judicium fieri possit, qualiter mixtæ sint; considerandum erit, quæ singulis in partibus oligarchica, democratica vel aristocratica sint, initio facto ab eâ parte quæ senatus vocatur.*

ARTIC. I.

DE

SENATU.

1. Senatum voco eam civitatis partem, quæ deliberat de rebus ad Rempubl. & salutē totius civitatis pertinentib9. *Velut de pace, bello, fœderibus, muniendâ urbe vel regione, de legibus ferendis, de exportandis & importandis, de monetâ & qualis cujusq; metalli valor esse debeat, de vitâ libertate, jure civitatis, civibus adimendis vel conservandis, it. de rationibus à supremis magistratibus reddendis.*

2. Fit ergò Senatus vel democraticus vel oligarchicus vel aristocraticus vel monarchicus vel mixtus. *Nam deliberant vel de omnibus omnes, aut nonnulli, hiq; vel divites vel virtuosi aut unus. Omnes de omnibus deliberare est democraticum; nonnullos de omnibus oligarchicum vel aristocraticum; unum de omnibus monarchicum est. At si de quibusdam omnes, de reliquis nonnulli deliberent, mixtus quidam ratione senatus nascitur status.*

3. Redditur senatus democraticus non uno modo. *Nam variis modis contingit, omnes de omnibus deliberare; vel enim solis magistratibus deliberandi potestas conceditur, omnes autem vicissim magistratum gerunt; vel omnes conveniunt & vota ferunt rogantibus magistratibus, idque vel tributim vel sine tribuum distinctione.*

4. Uterque

4. Uterque modus, & quando de omnibus omnes deliberant, & quando omnes vicissim imperant cum deliberandi potestate arguit pessimam democratiam; minus tamen mala est ea democratia in quâ tributim, quàm in quâ sine tribuum distinctione vota ferunt; quemadmodum & ea minus mala est, in quâ omnes conveniunt ut deliberent, quàm in quâ magistratibus conceditur potestas deliberandi. *Nam melius videntur plebeji deliberare, si omnes conveniant, quàm si pauci sibi relinquantur: exinde enim, quòd omnes aliquam particulam sanæ mentis conferunt, totum aliquod effici potest melius eo, quod unus vel alter solus sibi relictus decernit. Sed quando omnes conveniunt deliberandi caussâ, melius est si tributim ferantur vota. Nam in hac formâ non æquè demagogus aliquis facilè populum in suam sententiam trahere valet.*

5. Democratiarum meliorũ, quæ legibus reguntur, hoc propriũ est, nonnulla magistratibus, nonnulla omnibus consultanda comitti. *Nã indiciũ hoc est, plebem omnibus rebus gerendis adesse non posse, & proinde legib9 imperium concedere. v.g. si omnes deliberent de legibus ferendis it. de pace & bello; reliqua magistratibus committantur, indicium hoc præbet, plebem non semper convenire posse & propterea legibus imperium relinquere.*

6. Optimæ democratiæ signum est, si singuli magistratus à populo electi præficiantur iis rebus, quæ non nisi â peritis & prudentibus geri possunt, ijsq; deliberandi de rebus quibus præfecti sunt, potestas concedatur; omnes verò conveniant, si rationes à magistratibus reddendæ sint, aut si de pace & bello deliberandum sit. *Nam in hac democratiâ singula fiunt secundum cujusque virtutem, & quod plebs habet ab ipsius facultate non est alienum: potest enim ea facilius de imperiis aliorum judicare, quàm ipsa imperare & deliberare.*

7. Senatus oligarchicus vel aristocraticus est, quando nonnulli de omnibus consultant. *Si enim pauci divites, qui ad posteros transferunt imperium quod sine legibus exercent, de omnibus deliberant, indicat hoc pessimam oligarchiam. Quòd si verò pauci divites de omnibus deliberantes vel ex legibus imperent & eligantur vel à lege vel ab omnibus vel ab ipsis, qui præsunt, divitibus; incidit respublica ratione senatûs in aliam aliquam mitiorem oligarchiæ speciem.*

8. Ex mixtione eorum, quæ dicta sunt, senatus modò politicus modò aristocraticus fit. *Nam si divites habeant potestatem deliberandi de pace & bello, omnes verò de legibus ferendis, de rationibus à magistratibus repetendis, fit forma aristocratica: status enim versus oligarchiam propendet. Quòd si de omnibus deliberant magistratus, de aliis electi,*

de aliis

de aliis iisque potissimis sortitò creati: status est politicus; quia ad democratiam propendet.

ARTIC. II.
DE JUDICIIS.

1. Circa judicia primum omnium considerandum est, quàm variæ sint res, de quibus fiant: *Nam quæ sunt de rebus parvi momenti, vix in considerationem veniunt: parum enim refert, quinam hisce intersint. Sunt autem res majoris momenti, de quibus si non rectè judicatum fuerit, seditiones oriri solent: ejusmodi judicia sunt quæ instituuntur de crimine læsæ majestatis vel in statum vel in personas, quæ præsunt, commissum. it. de Residuis & repetundarum. it. Judicium appellationum. it. quod suscipitur inter magistratus & privatos de multarum irrogatione, quando privati disceptant, eam non esse legitimè factam. it. de contractibus & hereditatibus majoris momenti. Cætera judicia partim criminalia partim civilia, quæ sunt de contractibus & negotiis exigui momenti parum aut nihil faciunt ad statum cognoscendum, qualis ratione judiciorum sit.*

2. Quod judicia majoris momenti concernit, duo spectanda veniunt. 1. Ex quorum numero 2. Quomodo constituantur judices. *Nam judices vel ex omnium vel ex quorundam civium numero sumuntur, & quidem vel sorte vel per electionem. Quando eliguntur vel omnes eligunt vel certe quidam.*

3. Judices sumi ex omnium numero & quidem sorte est maximè democraticum. Quòd si verò eligantur, aut in nonnullis eligantur, in nonnullis sorte creentur; aut divites sorte, pauperes electione: status fit mixtus ad popularem magis inclinans.

4. Judices sumi ex quorundam & quidem divitum, nobilium vel virtuosorum numero oligarchicum aristocraticumque est. Quamvis & hic nonnullæ iterum occurrant differentiæ. *Nam vel per sortem vel per electionem creantur; vel in nonnullis per sortem, in aliis per electionem; vel primo ex paucis per electionem & ex his iterum per sortem. Quibus modis à pessimâ oligarchiâ abitur.*

5. Quod si tandem nonnulli judicent ex quorundam numero, de aliis ex omnium sumpti, seu sortitò seu per electionem, mixtus quidam status Judiciis inest.

6. Posset quidem existimari, non alienum esse ab hoc loco, si jubeantur quoque perpendi ii qui Judices eligunt: verùm hoc potius pertinet ad tertiam partem Civitatis nimirum magistratum. *Nam qui Judices dant Jurisdictioni præsunt: est autem Jurisdictio potestas*

exercendi Judicia publica, dandi scil. Judices & exequendi horum sententias, quod magistratus proprium est.

ARTIC. III.

DE MAGISTRATIBUS.

1. Quò appareat, qualis sit status ratione magistratuum, consideranda sunt 1. constitutio. 2. Qualitas eorundem. *Nam quod constitutionem horum concernit, necesse est, eos vel sorte creari vel eligi. 2. vel ex omnium vel ex quorundam numero. 3. vel omnes creandi potestatem habere vel nonnullos. Quoad qualitatem considerari potest. 1. an cum aliis an solitariè imperent. 2. quibus in rebus potestatem exerceant. 3. an perpetuò an ad tempus idque vel longum vel breve imperent: & an uni semel an reiteratò detur magistratus. 4. an sit necessarius an non necessarius.*

2. Indicat ergò statum creatio magistratuum 1. si perpendatur, penes quosnam sit potestas eosdem creandi; an penes omnes cives, an penes quosdam, & hos iterum vel sortitò creatos vel electos seu à lege seu à civibus: an nonnullos magistratus quidam, nonnullos omnes constituant. Si consideretur, ex quorum numero creentur, an ex omnium vel quorundam, an sortitò an per electionem; & porrò, an omnes ex omnium aut quorundam, an quidam ex omnium, quidam ex quorundam numero. Creationem omnium magistratuum fieri per electionem ex quorundam, divitum nim. nobilium & virtuosorum numero, oligarchiam & aristocratiam quandam sapit; sorte & ex numero omnium, democratiam; alios sorte, alios electione; alios ex censu, alios ex virtute, alios ex omnibus, mixtam quandam formam arguit, quæ qualis sit, ex superius dictis cognosci potest.

3. Quod qualitatem magistratuum concernit, considerandi potissimum illi, qui necessarii existunt. Necessarii sunt, sine quibus civitas esse nequit. Qui quales sint hac methodo investigari possunt. Civitas indiget magistratibus vel tempore belli vel tempore pacis. Tempore belli necessarii sunt præfecti urbis, qui hujus custodiam habeant, duces qui regunt vel totum exercitum vel partem ejusdem; & vel terrâ vel mari ut classis & triremium præfecti. Tempore pacis necessarii sunt 1. rebus sacris. 2. Senatui. 3. Judiciis. 4. negotiis ad sufficientiam bonorum spectantibus præfecti. Rerum divinarum curam habent magistratus qui sacerdotibus, ædibus sacris, rebusque Deo consecratis præpositi sunt. Senatorii magistratus seu senatui præfecti sunt, qui senatum seu eam partem civitatis,

vitatis, penes quam est potestas deliberandi de rerum summâ convocant, vota & decreta consignant ac promulgant. Rebus Iudicialibus præsunt Prætores penes quos est Iurisdictio i. e. potestas publica judicia exercendi, dandi scil. actiones, & judices, quodque judicatum fuerit, executioni mandandi, quique legum custodiam habent. Quæ ad sufficientiam spectant dirigunt qui vectigalibus, sumptibus faciendis, annonæ, rebus venalibus, foro, portubus, agris, ædificiis præsunt. Non necessarii sunt, qui tantùm ad benè esse faciunt: ut censores morum, quorum alii mulieribus alii viris alii pueris horumque educationi & exercitiis præsunt. it. qui spectacula edunt. *Hi non necessarii aristocraticum quid indicant; quia faciunt ad benè esse.*

4. Iudicium ergò secundum singula ista, cujus formæ propria sint, faciendum. *Nam magistratus sorte creari democraticum, eligi oligarchicum & aristocraticum, partim sorte creari partim eligi mixtæ formæ proprium est &c.*

CAP. VI.

DE IMPERIIS FORMARUM AB OPTIMA REPUBL. RECEDENTIUM.

1. Quid & quale sit imperium optimæ Reipubl. supra dictum est. *Nimirum imperium est illa potestas, quam civitas in extraneos qui cives non sunt i. e. in populos, provincias & municipia exercet; idque taliter facit, qualiter id justum esse recta ratio dictat.: nunc videndum, quo pacto imperia cæterarum formarum ab optimâ republ. abeuntium sese habeant & ab optimo illo imperio optimæ civitatis abeant.*

2. Imperia, prout communiter introducta reperiuntur, vel principatus vel respublicæ appellantur. *Id eleganter observavit Machiavellus vir aliàs subtilis, sed atheos, uti videtur; quippe omnibus suis scriptis, quæ edidit, satis testatus, se non credere, Deum aliquam rerum humanarum curam habere, secutus hac in re quamplurimos Italorum. Quâ de re aliquando in extremo Iudicio ipsi respondendum erit. Nos sanè part. 3. satis luculenter demonstravimus, inter Deum hominesque intimam quandam intercedere amicitiam. Cæterùm sepositis nunc hisce, rationes hujus à Machiavello factæ divisionis reddemus: idque propterea, quia videmus nonnullos, qui imperium à civitate non separant, hac in re labi, dum existimant, id esse commentum Italorum à veteri Philosophiâ alienum. Nimirum in republicà optimâ, si vel unus vel optimates imperant*

rant secundum suas virtutes respublica ab imperio facilè distingui potest; quia monarcha in cives civiliter in extraneos & provinciales heriliter imperat, ut latére nequeat quid imperium, quid Respubl. At in formis recedentibus à republicâ optimâ contingit plerumque, monarcham eodem uti imperio in civitatem, quæ caput imperii esse debebat & in municipia; ut inter municipium (quod nihil aliud est, quàm societas civili societati similis sub imperio existens) & civitatem nulla distinctio compareat: in oligarchiis verò & democratiis imperium exercentibus de civitate municipiis contradistinctâ satis constat. Hinc fit, quod omne imperium exercitum à formis vitiosis sit vel principatus vel Respublica. v.g. cùm imperatores Romani tyrannidem invaderent: mansit imperium Romanum Respublica, quamdiu scil. tyranni Urbi Romanæ imaginem veteris Reipubl. relinquebant. Postquam verò imperium in græciam transferebatur, Roma à municipio nihil differebat. Patet ergò, imperia, qualia communiter sunt, in quibus inter imperium civile in primariam civitatem & herile in municipia exercitum nulla fit distinctio, meritò in principatus & Respubl. dividi. Nam in oligarchiis & democratiis imperantibus civitas, quæ caput est, comparet. Ut adeò satis subtiliter processerit Machiavellus, quem hac de caussâ secuti sumus.

3. *Primò ergò generaliter de Imperiis vitiosarum formarum dicturi sumus; deinde de principatibus & Rebuspublicis seorsim agemus.*

MEMBR. I.
DE IMPERIIS QUALIA COMMUNITER SUNT IN GENERE.

1. De imperiorum interitu & duratione generaliter judicium facturus haud inconvenienter procedes, si primum omnium naturam & ingenium provincialium, qui sub imperio sunt, inspexeris. *Nam aliæ provinciæ diu sub imperio jam fuerunt adsuetæ vel Reipubl. aut principi parére; vel hactenus sui juris fuerunt & in libertate.*

2. Quæ hactenus semper sub eâdem Republ. fuerunt, aut familiæ, ex quâ princeps oriundus est, parére adsuetæ sunt nō facilè imperiū respuunt, aut seditiones movent. *Nam consuetudo altera natura est, & sine molestiâ, ut demonstravimus part. 2. Adeoque imperium in provinciam parére adsuetam non periclitatur, nisi à veteri imperandi consuetudine & à majorum institutis abeatur.*

2. Provinciæ novæ vel antea paruerunt vel liberæ fuerunt. Quæ antea paruerunt movent, quando incipiunt alio imperii genere regi, quàm antea rectæ fuerunt. *Nam licet vulgus hominum interdum*

terdum lætum sit ad nova imperia 2.annal.2, meliorum vana expectatione: mox tamen novum imperium sentientes, cui adsueti non sunt, fastidire incipiunt, & jugum quod imprudenter subierunt abjicere. Nam quod fit contra consuetudinem vulgi molestum eidem est. Contingit autem provincias alia ratione regi quàm debebant, si imperantes ab his planè diversorum morum diversæque linguæ sint. Peccant ergò qui provinciis imperio adjunctis reges diversorum morum aut ex familiâ, cui parére non adsueti sunt, præficiunt. Tacit.14. ann.26. advenit Tigranes à Nerone ad capessendum imperium dilectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archilai nepos; sed quòd diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus; nec Consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum.

4. Provinciæ quæ liberæ fuerunt antequam subigerentur difficilius conservantur. *Nam & injustum est novum imperium quod in liberos homines exercetur & tale, quod ferre subjugati planè respuunt. Quapropter Romani Capuam, Carthaginemque devictas, maluerunt evertere, quàm integras sub jugo conservare. De Capuâ Livius lib.26.c.16. ita:* De urbe *Capuâ* agroque reliqua consultatio fuit; quibusdam delendam censentibus, prævalidam, propinquam, inimicam. Cæterùm præsens utilitas vicit. Nam propter agrum, quem omni fertilitate terræ satis constabat primum in Italiâ esse, urbs servata est, ut esset aliqua oratorum sedes, urbi frequentandæ multitudo incolarum libertinorumque & institorum, opificumque retentar: ager omnis & tecta publica populi Romani facta. Cæterum habitari tantùm tanquam urbem Capuam, frequentarique placuit: corpus nullum civitatis, nec Senatus nec plebis concilium, nec magistratus esse. sine consilio, sine imperio multitudinem, nullius rei inter se sociam, ad consensum inhabilem fore. Præfectum ad jura reddenda ab Româ quotannis missuros.

5. Generaliter autem in omnibns qualibuscunque provinciis nascuntur tumultus & seditiones primò si tributis novis aut supra modum auctis provinciales onerantur. *Nam vetera onera sine avaritiâ & crudelitate magistratuum provinciæ tolerant, novis turbantur Tacitus 4.ann.6. fin.* Idem 3.*ann.40. verb.* Igitur per conciliabula. &c.

6. Sunt autem provinciæ aliæ pacatæ & quiescentes aliæ in motu & manu militari compescendæ. Pacatæ commoventur ad seditiones præsidum malitiâ: si sint avari, crudeles, corpora provincialium verberibus tractantes, bona iisdem adimentes 4.*ann.6 it.* superbi 3.*ann.*40. *verb.* sævitiâ ac superbiâ præsidentium. *Sunt enim sævitia*

sævitia & superbia maximè invisa scelera. 3. Hist. 31. fin. *Quapropter* haud frustrà placitum olim *Romanis*, ne fœminæ in socios aut gentes externas traherentur *i. e. ne præsides secum ducerent uxores, propterea quòd superbiâ & avaritiâ maritos corrumperent. 3. ann. 33.*

7. Est autem admodum difficile, præsides; qui mittuntur in provincias, in officio continere. *Nam si nimiam ipsis potestatem concedas; superbiâ, avaritiâ & sævitiâ provincias turbant; si accusare præsides concesseris provincialibus, & in malè gubernantes paulò severius animadvertas, adulantur provincialibus, quò laudes apud eosdem demereantur. Ita apud Romanos, cum moris esset, ut provinciales grates agerent proconsulibus pro moderato imperio, reddebantur superbi, quasi penes eos esset potestas judicandi de proconsulum imperio. Unde Claudius Timarchus Cretensis in contumeliam Senatus Romani dixerat*: in suâ potestate situm, an proconsulibus, qui Cretam obtinuissent, grates agerentur *pro imperio administrato. 15. ann. 20. Quâ re motus Pætus Thrasea eleganti oratione adhortatus Senatum est, quò adversus provinciarum superbiam dignum fide constantiaq; Romanâ caperent consilium: suasitque cap. 21. eod. ut laus falsa & precibus expressa perinde cohibeantur, quàm malitia, quàm crudelitas.* Plura, *ajebat*, sæpè peccantur, dum demeremur *seu placere studemus*, quàm dum offendimus. Nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita vetitâ gratiarum actione ambitio cohibetur.

8. Provinciæ, quæ nondum satis pacatæ sunt, nec aut coloniis aut sufficientibus præsidiis continentur, sine dubio motus concitant. *Nam si præsidiis denudentur provinciæ arripiunt occasionem.*

9. In universum autem cuncta intereunt imperia si desit virtus, potentia, fortuna. *Nam si vel unum horum deficiat, dominatio ingentes perit. Hisce tribus quippe superiores cæteris hominibus existimus. Quod enim virtutem concernit, nimirum fortitudinem & artem militarem, si hæc exercita non sit, opus est peregrino & duce & milite mercenario. Duci autem mercenario summam rei committere periculosum est. Quæ caussa fuit, quare Augustus Imperator præsidi Ægypti junxerit Juridicum Alexandriæ; quia fame urgere Italiam poterat, qui eam provinciam, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus insedisset. 2. ann. 59. fin. Contrà tamen si pluribus ducibus una provincia regenda committatur, metus discordiæ subest, quæ multarum turbarum caussa esse solet.*

10. Haud parum incommodi affert & miles mercenarius. *Nam præterquam quòd ingentes sumptus ad stipendia militibus porrigenda requirantur, ut interdum tributa, quæ pendent provinciæ subactæ non sufficiant*

sufficiant: mercenarij quoque ad pugnandum non æquè gloriâ quàm spe prædæ trahuntur: ut adeò ignavi fiant, si provinciæ ipsis diripiendæ non concedantur. Id quod maximo cum malo conjunctum est.

11. Amittitur quoque plerumque imperium si auxiliario milite utatur civitas imperans. *Nam præpotentes in auxilium vocati victores existentes sibi, quod in manu habent plerumque retinent. Possumus hûc referre illud Taciti* 13.*ann*.19. Nihil rerum mortalium tam instabile, ac fluxum, quàm fama potentiæ non suâ vi nixæ. *Exemplum porrò ille nobis exhibet in civitate Seleucensium quando ait* 6.*ann*.42. Civitas potens, septa muris neque in barbarum corrupta *i.e. nec barbarorum ritu vivens*, sed conditoris Seleuci *i.e. legum quas ille tulit* retinens. Trecenti opibus aut sapientiâ delecti, ut Senatus, sua populo vis: *i.e. status eorum mixtus est ex divitiis, virtute & popularitate seu libertate.* & quoties concordes agunt, spernitur Parthus: ubi dissensêre, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem adversus omnes valescit.

12. Cùm tandem omne imperium firmum sit amicitiâ & destruatur eo, quod amicitiam tollit: duo autem sint quæ evertant amicitiam nim. 1. ea quæ pariunt contemptum. 2. quæ gignunt inimicitiam & odium: tum verò comprimis quicquid contemptûs caussa existit imperia evertit. *Nam imperia fundata sunt in quâdam potentiâ & vi, nullaque subditorum erga imperantes amicitia propemodum est, quàm quæ ex admiratione potentiæ oritur. Omnia itaq; ea quæ faciunt auctoritatem imperantium evilescere imperiis detrimento sunt. Qualia sunt* 1. *Si qui imperant, nullâ rerum magnarum tractatione subditis sese commendent, sed imbelles existant, & nervis rerum agendarum destituti, aut nullâ potentiâ innixi.* 2. *Si metuant subditos. Hinc nonnunquam qui securitati suæ studentes arma subditis detrahunt, arces munitas in suis municipiis exstruunt sibi nocent, non modo diffidentiam erga subditos, sed etiam metum prodentes.*

13. Cernitur & in eversione Imperiorum divina quædam potestas. *Præterquam enim quòd nos Christiani ex revelato Dei verbo sciamus, Deum peccatis hominum accensum regna & imperia evertere: deprehendimus etiam sensisse ethnicos, nullam nonnunquam aliam caussam subversionis potuisse subesse quàm iram Numinis. Ita Tacitus* 16.*ann*.16. *quando tristes exitus tam præclarorum Romæ virorum deflet in hæc prorumpit verba.* Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium semel editam transire licet. *Multa namque adversa imperiis ita eveniunt, ut nullâ prudentiâ corrigi queant. Nec sufficit tunc, quò evitentur mala, quod Machia-*

chiavellus urget adversus fortunam ferociâ & circumspectione se præparare: sed requiritur, ut homines seriâ pœnitentiâ iram æterni Numinis placent. Qui namque ferociâ suâ impugnare fortunam studet & Machiavellianum sequitur principium, quod cap. 25. de principe inculcat, quando dicit: Fortuna namque fæmina est; & ut quis eam sibi subjiciat, necesse est, ut fuste eam subagitet atque instiget: *hic mirum in modum decipietur.*

MEMBR. II.
DE PRINCIPATIBUS.

1. De principatibus & quibus ex caussis evertantur nihil fermè habemus, quod singulare tradamus, præter ea, quæ superius de tyrannidem & monarchias evertentibus diximus. *Nam idem est modus civitati & integris provinciis heriliter imperandi. Hinc etiam videmus præter generalia, quæ modo circa imperiorum eversiones notavimus, nihil peculiare à Machiavello traditum, sed repetita potius esse quæ Aristoteles habet lib. 5. politic.*

2. Summa scil. eversionis principatuum, quod quidem ad caussas attinet quæ principi insunt, si princeps incidit in vitiorum infamiam quibus contemptus odiumque gignuntur. Sunt autem vitia principem latè imperantem in contemptum odiumque conjicientia 1. Avaritia nimiaque parsimonia. *Nam decet principem erga milites, in quorum benevolentiâ fundata est plerumque potentia ipsius, liberalem esse, præsertim si horum ope, quòd sperarent donativum nactus sit imperium. Nihil enim aliud Imperium Galbæ evertit, quàm avaritia & nimia parsimonia. Nam* miles urbanus longo Cæsarum sacramento imbutus *i. e. à multis annis ex Cæsarum familiâ imperatores agnoscere consuetus*, & ad destituendum Neronem arte magis & impulsu quàm suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eundem in pace qui in bello locum præventamque gratiam intelligit. *i. e. majori in gratiâ esse legionem Hispanam, quæ prima Galbam principem salutaverat*, pronus ad novas res *studet alium eligere imperatorem*; scelere insuper Nymphidii Sabini præfecti imperium sibi molientis agitatur, 1. *Hist.* 5. 2. Nimia crudelitas & intolerabilis sævitia. *Nam principatus magni magis quidem videntur terrore incusso subditis, quàm affectatione favoris conciliari, secus ac in civitatibus; quia imperia omnia magna aliquid herile continent. Id namque & in optimâ Rep. publ. circa eos qui civitati serviunt observandum est, ut terror incutiatur iisdem quò pareant. Neque enim id in magna multitudine hominum*

quorum

quorum plerique servilis animi sunt & malitiosi, obtineri potest, ut sincerè ament, sed magis metu regi volunt; interim tamen, si manifestò appareat, principem profusione sanguinis delectari, extra insidias vivere nequit. Hac fermè circa principes latum imperium habentes singulariter notanda veniunt; cætera congruunt cum iis quæ suprà de tyranni de & monarchiis diximus.

MEMBR. III.

DE

REBUSPUBLICIS.

1. Rarò reperiuntur Respublicæ imperium amplum habentes. *Nam si sit civitas quædam gloriæ cupida & imperii, plerumque in tyrannidem transit rebus auctis. Id testatum facit Romana Respubl. de quâ Tacitus 2.H.38. ita:* Vetus ac jam pridem insita mortalibus cupido cum imperii magnitudine adolevit erupitque. *Erat enim initio status oligarchicus, sed cum auctâ potestate plebs, quæ foris imperabat, domi servire nollet,* inter patres plebemque certamina exarsere *degeneravitque status in democraticum: neque enim plebs bellicosa oligarchiam seu imperium divitum herile tolerat.* Mox è plebe infimâ C. Marius & nobilium sævissimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt, Post quos Cn. Pompejus occultior non melior. Et nunquam postea nisi de principatu quæsitum. *Scil. quâ in civitate ex imperio gloria pro summo bono habetur, quilibet gloriæ cupidus imperium tanquam maximam quandam felicitatem in infinitum affectat; fitque dominandi cupido omnibus affectibus flagrantior, nec redditur civitas quieta, donec omnes uni paruerint. Id quod etiam Romanæ contigit civitati, quæ nunquam potuisset esse felix, nisi Augustus* cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepisset. *1. ann. 1. Et hæc caussa est, quare pleraque imperia sint principatus.*

ARTIC. I.

DE

OLIGARCHIARUM DOMINATIONE.

1. Nulla oligarchia diu videtur dominari posse. *Nam oligarchia aut utitur propriis civibus pauperibus scil. in acquirendo imperio in extraneos, & volunt pauperes unà imperii esse participes, ut init. huj. membr. docuimus, mutaturque status in democraticum: aut utitur militibus externis, & oriuntur illa incommoda quæ membr. 1. n. 9. & seqq. huj. cap. tradita sunt. Huic accedit contentio inter divites imperandi cupidos & propterea de imperio certantes, illudque dilacerantes.*

ARTIC. II.

DE DOMINATIONE DEMOCRATIARUM.

1. Democratiarum dominatio diuturnior est quàm Oligarchiarum. *Nam in oligarchiis tractat plebs Rempubl. ut alienam; in democratiis quilibet proprium negotium gerere sibi videtur, quando pro amplificatione imperii pugnant; & ita democratiæ civium militant militiâ nec indigent mercenariis, atq; in hisce pro gloriâ pugnatur.*

2. Imminuunt tamen dominationem. 1. quòd nihil consilii propemodum latére possit: *quæ enim ab omnibus communiter cernuntur in propatulo sunt. Quâ in re feliciores sunt principatus, in quibus potestas decernendi penes unum est.* 2. nimia pauperum avaritia: *hi enim participes dominationis provincialium facultates imminuunt, motusque concitant; dum provincialibus repetundarum eos convenientibus non succurritur. Quo ipso moti provinciales in Imperio Romano principatum præ republ. expetivére. Tacit. 1. ann. 2.* Neque provinciæ illum rerum statum *principatum scil. Augusti* abnuebant, suspecto Senatûs populique imperio ob certamina potentium & avaritiam magistratuum, invalido legum auxilio, quæ vi ambitu, postremò pecuniâ turbabantur.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER III.

DE RATIONE STATUS.

CAP. I.

QUID SIT RATIO STATUS.

1. Variæ sunt circa definitionem rationis statûs sententiæ. *Nam nonnulli tradiderunt, rationem status nihil aliud esse,* quàm regimen aut artem gubernandi. *Qui tamen videntur èrrasse, propterea, quòd communiter credatur ratio status spectare utilitatem eorum maximè qui Rempubl. gerunt, cùm ars gubernandi magis tendere videatur ad salutem subditorum. Alii definiverunt* prudentiam consultatricem. *Videtur tamen prudentia consultatrix latius patere, quàm ratio status;*

quia

quia hæc solùm circa res versatur, quæ præbent medium conservandi rempublicam in salute imperantium positam; illa verò ad longè plura se extendit. Alii distinxere rationem status in veram & apparentem; veram eandem esse dixerunt cum prudentiâ civili; apparentem eam, quæ propriè nomen rationis statûs sortita sit. *Hanc negant prudentiam esse, quòd cum nullâ virtute morali sit conjuncta: sed docent esse pædiam quandam velut habitum scientiâ & prudentiâ imperfectiorem. Alii velut Scipio Ammiratus discurs. ad Tacit. definivere eam* contraventionem Juris communis, publicæ majorisq; utilitatis gratiâ. *Qui videntur rationi status eandem naturam tribuere, quam habet privilegium. Unde Clapmarius l.4.c.4. de arc. rerump. definit rationem status jus quoddam supremum seu privilegium bono publico introductum, contra jus commune seu ordinarium, sed tamen à lege divinâ non alienum. Verùm videtur & rationi status locus esse in rebuspubl. in quibus nulla lex, nullum Jus commune est, ut in pessimâ tyrannide. Occasione definitionis, quòd ratio status definiatur contraventio Juris communis publicæ majorisque utilitatis gratiâ, incidimus & in hanc quæstionem & dubitationem, an etiam ratio status cadat in subditos; Ponamus dari tyrannum, cujus imperium excutere publicæ utilitatis interest: id cum aliter fieri nequeat, quàm veneno eum tollendo: quæritur, an id fiat per rationem status. Aliud quoque suboritur dubium, an scil. ratio status locum tantùm habeat in bonis formis an & in vitiosis. Nam in formis pessimis nullæ leges sunt, in iis, quæ à pessimis recedunt reperiuntur leges, sed statui conformes, ut non opus sit contra eas venire. Est & alia definitio, quòd ratio statûs sit* bona consultatio de majoribus regiminis politici commodis omni aliâ ratione soluta. *Quam ita conficiunt qui rationem status in hoc ponunt, quòd sit quippiam, quo mala principum actiones contra salutem publicam in commodum proprium tendentes teguntur & excusantur. Ut adeò ex mente horum formis bonis ad salutem subditorum tendentibus nulla ratio status insit. Fortassè ergò mens horum est, rationem status esse illud externum quo unaquæque forma indiget ad sui conservationem, quæ per se satis firma non est. Quo in sensu ratio status erit quoddam quasi fulcimentum Reipubl. per se non satis firmæ consistens in astutiis & calliditatibus ad conservationem requisitis, (quas hic bonam consultationem vocare videntur) prævalentibus omnibus rationibus aliud quiddam Justum suadentibus. (id enim videntur his verbis,* aliâ ratione soluta, *indicare) Alii inquirunt prius in naturam status, eumque definiunt,* dominium stabile in populos, *unde infertur rationis statûs hæc definitio,* quòd sit notitia mediorum idoneorum ad constituendum, conservandum, ampliandumque dominium ita vel ita comparatum. *Quæ definitio occasionem nobis*

præbet dubitandi, an etiam ratio status se extendat ad formas constituendas & introducendas. Et sanè non videtur alienum à communi usurpatione: si enim invadens tyrannidem indigeat pecuniâ, eamque callidis artibus extorqueat, interrogatus quare id faciat, respondebit rationem status id exposcere. Tale est quod faciebat Mucianus imperium Vespasiano obtenturus. Hic enim, cùm pecuniam velut belli civilis nervos conquirere opus haberet, non jus aut verum in cognitionibus, sed magnitudinem opum spectabat *i.e. acquirere pecuniam sibi studebat ex Judiciis, dum non secundum Jus judicabat, sed prout quàmplurimum pecuniæ caussa afferret.* passim delationes & locupletissimus quisque in prædam correpti. *i.e. reperiebantur qui divites deferrent condemnandos, ut bona ipsorum publicarentur & in fiscum redigerentur.* quæ gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata. *Scil. Imperium Vitellio aliâ ratione adimi non poterat, quàm armis; hæc non aliter parari quàm pecuniâ poterant: necessitas ergò armorum erat ratio status, quâ scelera Mucianus excusabat circa pecuniam quærendam commissa. Tacitus 2. Hist. 84. Septalius, cujus tractatum de ratione status de Italico in Latinum versum edidit affinis meus carissimus Joannes Garmers sumit,* rationem statûs positam esse totam in cognoscendis mediis, iisque adhibendis quæ idonea sunt ad instituendum conservandumque regnum vel dominium sive illud bonum sit sive vitiosum. *Unde colligit, aliam rationem status esse bonam, aliam malam & vitiosam, illam scil. bonam, quæ tendit ad bonam formam; malam, quæ tendit ad malam introducendam vel conservandam: & inde porrò deducit, rationem status definiri non facilè & sine defectu posse, sed distinctis definitionibus tradendam esse naturam rationis statûs bonæ pravæq́; aut si unâ definitione natura exponenda sit; dicendum, rationem statûs esse* habitum intellectûs practici, qui dicitur prudentia vel sagacitas; per quem homines post consultationem deliberant de mediis modisque, quibus introducere vel conservare possint illam formam dominii, in quâ sunt constituti. *Sed si sumimus rationem statûs tale quippiam esse, quid ea differet à politicâ scientiâ?*

2. Nos perpensis paulò accuratius singulis, quæ communiter de ratione status enunciantur, definimus eam Hypothesin in formâ aliquâ Reipubl. vel introducendâ vel conservandâ fundatam reddentem licitum (*ut scil. videatur justum aut ad minimum non injustum,*) quod fortasse aliàs & simpliciter loquendo tale non est. *Nam quicquid in optimâ Republ. obtinet est simpliciter justum, & quod licitum sit ratione status non excusatur. Quicquid præter hoc conservat formas*

ab opti-

ab optima Republ. abeuntes ex hypothesi, posito scil. hanc vel illam formam introducendam vel conservandam esse justum est.

3. Ex hac definitione peti potest caussa, quare Improbi homines sceleratas suas actiones ratione status defendere nitantur. *Habet namque ratio status speciem Justi. Jus enim initio elementorum posuimus esse quiddam quo civitas salva est. Et quia unumquodque est salvum per suam formam; forma autem civitatis est Respubl. Hinc quicquid stante hypothesi in Republ. aliqua fundata agendum est Justum videtur, quia est quiddam per quod civitas salva esse videtur. Ratione status ergo velut Jure quodam tegere suam nequitiam improbi student.*

4. Invenias tamen & valde reprehendentes rationem status, & dicentes, esse eam nomen novum à principum parasitis excogitatum honesti justique speciem præ se ferens, quo improbas & sceleratas actiones excusent. *v.g. quando Turcarum imperator initio imperii fratres suos occidit, tyrannus homines studio gloriæ deditos tollit, democratia in excellentes ostracismum introducit &c. Scil. quemadmodum quod ex hypothesi tantùm verum est simpliciter falsum existit: ita quoque quod ex hypothesi tantùm justum vel licitum est simpliciter justum non est, sed sublatâ hypothesi quandoque magis injustum: adeoque quod jubet ratio status sæpe numero, si simpliciter illud consideres, maximè injustum est.*

5. Solent & quod dictitat ratio status sub nomine necessitatis excusare. *Idque patet ex exemplo Muciani num. 3. allato, quando necessitas armorum afferebatur pro excusandis sceleribus speciejudiciorum perpetratis. Caussa est quia ex hypothesi verum vel justum dicimus, quod illo vel illo posito necessarium est ut sit. Ita ex hypothesi verum dicimus, asinum habere pennas; quia posito quòd volet necesse est eum pennas habere. Idque facit, ut quod ratio status dictitat excusationem mereatur & admittimum non injustum esse videatur; quia & aliàs necessitas à vitio & crimine excusat.*

6. *Ita apertâ naturâ rei rationes errorum & quibus caussis inducti rationem status tam diversimodè definierint detegere possumus. Qui rationem status definiverunt regimen aut artem gubernandi hac caussâ moti sunt, quia qui quid pro conservando vel introducendo utile & necessarium callidè reperire possunt censentur artem gubernandi novisse. Et quia utilia & necessaria pro statu introducendo vel conservando reperire calliditatem requirit: nonnulli rationem status sumpsêre pro ipso habitu callidè reperiendi media utilia & necessaria: unde factum, ut prudentiam nominarint vel habitum prudentiæ similem. Qui rationem status contraventionem juris communis publicæ utilitatis gratiâ definiverunt, moti sunt hac ratione, quia deprehenderunt id quod per rationem status excusatur*

cum eo quod justum simpliciter est nonnunquam pugnare. Similiter videre possumus, quid velint qui rationem status definiunt bonam consultationem de majoribus regiminis politici commodis omni aliâ ratione solutam. Nimirum viderunt hi, eos, qui secundum rationem statûs operantur, callidè consultando reperire media pro conservando statu, praeferenda aliis quae honestas sed minori cum utilitate & commodo suggerit. Septalius verò non perpendens optimae Reipubl. inesse jus simpliciter, & existimans omnes tam bonas quàm malas formas jure hypothetico conservari, sumpsit rationem status pro ipsâ prudentiâ civili, quâ inveniuntur media constituendi & conservandi formas bonas & vitiosas.

7. Cognitâ hoc pacto naturâ rationis status, & posito, quòd sit quiddam licitum, justum & salutare hominibus non simpliciter sed ex hypothesi fundatâ in aliquâ formâ recedente ab optimâ republica, species rationis statûs & methodum, quam circa ejusdem speculationem servare licebit, investigare poterimus. *Nam hypothesis praebens caussas agendorum consistit in Republicâ vel introductâ vel introducendâ. Agenda verò pertinent vel ad eos qui sunt in parendi vel ad eos, qui sunt in imperandi conditione: ut ita tota doctrina de Ratione statûs quatuor capitibus absolvi queat.* Dicemus ergò 1. de ratione statûs concernente eos, qui imperium & praesentem formam conservare volunt. 2. de ratione statûs eorum, qui imperium parare vel novam formam introducere nituntur. 3. de ratione statûs parentium in formâ firmatâ & consistente, 4. de ratione status parentium in formâ immutandâ vel sub imperio de cujus immutatione jam laboratur.

CAP. II.

DE RATIONE STATUS OBTINENTE IN OMNIBUS FORMIS AB OPTIMA REPUBL. ABEUNTIBUS.

1. *Duo sunt quorum cura habenda est, ut salva sint civitas & imperium. Itaque duo sunt potissima capita Rationis status, alterum tradens modum conservandi formam in civitate; alterum ostendens, quomodo imperium salvum & incolume conservandum sit.*

2. Generaliter autem notandum est, Rationem status consistere in his, quae caussas motuum impediunt, tollunt, supprimunt ne vires exserere valeant. *Quapropter ex superius traditis principiis motuum & seditionum facilè erit colligere, quaenam ratio status pro conservatione Rerumpubl. & imperiorum exigat.*

PARS

PARS PRIOR
CAPITIS SECUNDI
DE
RATIONE STATUS CIVITATIS.

MEMBR. I.
DE HIS QUÆ RATIO STATUS IN CIVITATIBUS, QUÆ FORMIS UTUNTUR AB OPTIMA RECEDENTIBUS, EXIGIT, QUO SEDITIONES ET TUMULTUS PRÆCAVEANTUR VEL EXCITATÆ COMPOPONANTUR.

1. Tria sunt quæ præcipit ratio status observanda. 1. impedientia caussas. 2. occasiones motuum quæ vel imperantibus vel subditis insunt. 3. agenda, seditionibus jam concitatis. *Nam si caussæ impediri nequeant, quò minus vires exserant, præcavendæ sunt occasiones. Quòd si subditi occasiones nacti fuerint, & seditio subortasit, danda opera, ut illa compescatur. Insunt autem caussæ motuum vel imperantibus vel subditis.*

ARTIC. I.
DE
PRÆCEPTIS RATIONIS STATUS CONCERNENTIBUS CAUSSAS ET PRINCIPIA MOTUUM QVÆ INSUNT IMPERANTIBUS.

1. *Primum motuum principium in formis vitiosis est, quòd de Jure distributivo diversæ sint hominum opiniones & de fundamento distribuendi honores in Republ. convenire nequeant. Ne autem hæc caussa vires suas exserere valeat, suadet ratio status,* ne cuiquam concedatur facultas liberè de statu Reipubl. disserendi. *Nam si non liberè loqui possint homines quid sentiant: manet opinio hominum occultata nec vires suas potest exerere. Idque ita observari in Rebuspubl. vitiosis testatur experientia: Rara namque est temporum felicitas, ubi sentire quæ velis & quæ sentias dicere licet. 1.Hist.1.fin.* Constitui quoque in eos, qui de justitiâ status disputant, gravissima pœna potest, nim. criminis læsæ Majestatis. *Hac severitate enim pœnæ deterriti ne quidem cogitare talia audebunt. It.* prohibendum est omne otium. *Nam ejusmodi speculationes otiosos homines desiderant. Si ergò laboribus perpetuis detineantur subditi; alia habebunt, quæ meditentur.* Sed tutissima omnium ratio est, de vitiositate status quid remittere & exclusos ad minimum in speciem ad rempubl. admittere. *Nam tutius est hoc agere;*

agere, ne de injusto homines caussam conquerendi habeant, quàm cogere eos, ne querelas moveant caussâ querendi non sublatâ.

2. *Secundum motuum principium superius esse diximus, quòd scil. voluntate imperantium perpetuæ necessitati subditi subjiciantur: inimicitias enim sibi pariunt quorum voluntas necessitatis & molestiarum principium hominibus existit. Videtur ergò, quò præcaveantur motus, ratio status exigere*: ut imperantes simulent se ex legibus imperare. *Nam hoc modo invidiam & odium à se declinabunt. Sic Tiberius urgebat, legibus relinquerent imperium*, satis onerum *ajebat* principibus, satis etiam potentiæ: minui jura, quoties gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. *Nec hoc ipso impedientur imperantes pro lubitu & voluntate imperare: possunt quippe curare, ut de his quæ facere volunt leges condantur. Possunt etiam leges latas extendere ad quoscunq; velint casus, de quibus non loquuntur: aut etiam in casibus, in quibus nolunt easdem valere, illas restringere, & ita adhibitâ sophisticâ interpretatione quidvis statuere pro suo arbitrio. Sic* quia vetere SCto quæstio *servorum* in caput domini prohibebatur, callidus & novi juris repertor *i.e. malitiosus juris interpres* Tiberius mancipari singulos actori publico jubet: scilicet ut in Libonem ex servis salvo SCto quæreretur. 2.*ann*.30. Tutissima autem via est inordinatam voluntatem temperare, & imperio subjectos nullis malis, nullâ injuriâ afficere *Nam ita rursus reverà cessabit caussa conquerendi, apud subditos.* Optimè autem temperatur voluntas educatione. *Nam qualiter quisq; educatus est, talis est. Quapropter facit ad salutem singularum formarum imperantes ita educari, ut perversa ipsorum voluntas moderetur.*

3. *Discordiâ quoq; perpetuâ laborare formas vitiosas suprà demonstravimus. Quapropter singulari artificio concordia obtinenda est, nim.* ponendo ob oculos mala discordiæ. *scil. concordiâ res parvas crescere, magnas dilabi. Ita Titus prava certamina patris Vespasiani & Muciani* communi utilitate *abolwit*. 2. *Hist*. 5. *Condunt enim homines odia & discordias seponunt eandem utilitatem foventes* 2.*H*.30. *circ.fin*. Conducit quoque bella externa fovere. *Nam etiam infensissimi qui sunt coeunt imminentibus belli externi malis. Et ut Liv. ait l*.2.*c*.34. Externus timor maximum concordiæ vinculum suspectos quamvis infensosque inter se jungens animos.

4. *Et quia imperantibus in vitiosis formis nihil reverà & per se amabile inest, ac proinde nihil amicitiæ est quod civitatem conservet & unam reddat*, simulata colenda est amicitia, *de qua diximus part*.3. *ad quem locum lectorem remittimus, ne inutiliter quamplurima repetere cogamur. Scil. simulanda sunt honestum, utile, jucundum, dissimulanda turpe,*

turpe, damnosum, molestum. Virtus ergò quasi propria imperantium in pessimis formis est simulatio & dissimulatio, videturque communiter optimè imperare, qui optimus dissimulandi artifex est. *Et hæc est illa politica hodierna, de quâ aulici tantopere gloriantur, ars nimirum diabolica, utpote eludens illud ipsum, in quo Christianorum vita consistere debet; veram nimirum caritatem. Imperantes exemplar quod imitari possint habent Tiberium, de quo Tacitus* 4. *ann.*71. Nullam æquè Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis quàm dissimulationem diligebat, eò ægrius accepit, recludi quæ premeret. *Hoc dissimulandi artificio usus quoq; est Otho, cùm necessitas id suaderet. Tacitus* 1. *Hist.* 71. Otho interim contra spem omnium, non delitiis, neque desidiâ torpescere, dilutæ voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita.

5. Simulabunt ergò imperantes pietatem, prudentiam, Justitiam &c. iis, quòs suprà *part.* 3. *lib.* 8. *cap.* 2. tradidimus modis: *Pietatem simulantes qui imperant efficiunt, se videri amicos Deo & proinde inviolabiles & sanctos. Deum enim offendit qui amicum ipsius lædit. Trahit etiam pietas secum omnes virtutes: & proinde qui pius putatur existimatur omnibus virtutibus cæteris instructus. Et hæc caussa est, quare olim reges simularint, se ex diis procreatos; quare itidem Cæsares prætenderint suos majores inter divos relatos esse. Quia ipsi patiebantur suas imagines & statuas deorum instar coli. Ita adulator ille apud Tacitum* 3. *annal.* 36. *disserebat*: principes instar deorum esse. *Pietatem porrò suprà cit. part.* 3. *ita simulandam diximus ne hypocrisis appareat, nec tali superstitione, quæ deridendum imperantem subditis præbeat.* Prudentiam simulare summopere conducit imperantibus; *quia hæc imperantium propria virtus est. Simulatur autem prudentia, ut cit. part.* 3. *docuimus, nihil temerè agendo, ad res novas non trepidando, rebus prosperis non nimis securè agendo, nihil suscipiendo quod non utile & salutare appareat, inania missa faciendo, nihil damnosum subeundo, nisi sub spe majoris emolumenti, nihil gerendum suscipiendo nisi quod possibile sit, non cuivis fidem tribuendo aut cujusvis consilia audiendo, in caussas actionum cujusq; sedulò inquirendo. Præ cæteris autem artibus inserviet imperantibus hoc*, si omnia fortuita sibi velut caussæ primæ adscribant. *Ita cùm soror Germanici Livia Druso nupta duos virilis sexus simul enixa esset, non temperavit Tiberius, quin jactaret apud patres*, nulli antè Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam. nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat. 2. *annal.* 84. *It.* Si ex rebus ab aliis gestis sibi gloriam captent suæ prudentiæ vel ad minimum suis auspiciis adscribendo quod gestum est. *Sic Tiberius confecto in Gallia bel-*

lo adversus rebellantes, Senatui patratum bellum narravit, fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse. 2. *annal.* 84. *Sic Otho victis Sarmatis latus gloriam belli in se trahebat,* tanquam & ipse felix Bello, & suis ducibus suisque exercitibus Rempubl. auxisset. 1. *Hist.* 79. *Porrò* quæ suæ prudentiæ desunt potest qui imperat bonis consiliariis supplere. *adeoq; imperantium est operam dare magnosque impendere sumptus, ut bonos sortiantur consiliarios. Sic cum multi Romæ Neronem reprehenderent velut juvenem & tanta moli regendæ imparem* : alii contra melius evenisse disserebant, quàm si invalidus senectâ & ignaviâ Claudius militiæ ad labores vocaretur servilibus jussis obtemperaturus. Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientiâ cognitos. 13. *annal.* 6. *Quia porrò prudentes circam inutissima sunt solliciti*, imperantium est vitare incuriam & curare τὸ μικρόν. *Nam prudens in ore habet illud Tiberii* : nihil spernendum 2. *annal.* 40. *Et ita patet, quid imperantes agere oporteat, ut simulando prudentiam amabiles fiant.* Altera virtus imperantium propria est Justitia, quam proinde unà cum prudentiâ præ se ferre debent. *Diximus autem cit. p.* 3. *Justum eum videri qui ex legibus omnia agit. Unde non modò ob hoc quod num.* 2. *h. art. tradidimus, sed etiam quò videatur justus, imperantis est hoc agere, ut videatur ex LLbus imperare. Tum etiam simulabitur Justitia, si quis vel semel aliquē præclarū Justitiæ actū edat: ut si strictè fidē servet, ubi non servare liberum erat. Hæc caussa est, quare politici omni laude dignum deprædicent in principe, pactam fidem servare, atque vitæ integritatem sine omni dolo malo retinere. Quamvis contrà nonnulli doceant : nihil gloriosum esse, quod non scuto fraudis tectum sit. Volunt enim hi, satius esse imperantem apparere callidum quàm simplicem, omnem autem eum qui justitiam nimium colit simplicem videri.*

6. Quoad veliquas virtutes sufficiet imperantibus occultare vitia virtutibus opposita. *Nam vulgus vivens in civitate, in quâ nulla virtutum cura habetur, de actionibus virtuosorum judicare nequit : unde nec qui eas edunt amabiles se hisce reddere possunt. Quemadmodum enim musicus elegantissimam harmoniam edens apud rusticos non cum admiratione auditur sed negligitur : ita & comparatum est circa virtuosos, qui specimina virtutum vulgo exhibent. Sufficere ergò videtur vitia occultare quæ odium & contemptum pariunt. Quinam autem sint modi vitia occultandi, ne hominum incurras odium & contemptum. part.* 3. *lib. ult. cap.* 3. *docuimus. nim.* 1. *si principium malæ & vitiosæ actionis, derivetur in aliam personam.* 2. *si factum* 3. *facti vitiositas occultetur. Quæ latius ibi tradita hîc nolumus repetere. Ut verò generalibus ibi traditis magis specialia quæ imperantes concernunt hîc addamus :* Consultum est, imperantes vitiosos non sæpè prodire in conspectum. *Hæc caussa est,*

quare

quare nonnulli tradant, decere reges pro conservandâ majestate suâ, ut rarò se conspiciendos præbeant: idque plerumque Hispani docere solent. Et habemus exemplum Romanorum imperatorum, quos oriens constanter coluit propterea, quia non conspiciendos acceperat. Tacitus 2. Hist. 6. auditique sæpius in Syriâ Judæâque Cæsares quàm inspecti sunt. *Conducit secundò & hoc*, ut puniant vitia, quibus maximè inquinati sunt. *Nam quæ quis punit odisse videtur: contrà quibus quis vitiis inquinatus est, ea dissimulare & punire non solet. Tacitus 2. Hist. 56.* Valens ob lucra & quæstus infamis, eoque alienæ etiam culpæ dissimulator. *i. e. & ob hanc caussam rapinas in militibus non puniebat. Maximè autem consultum est imperantibus* attendere ob quæ antecessores in contemptu & odio fuerunt eaque fugere, aut ad minimum fugam præ se ferre. *Observavit hoc Nero*, quando Curiam ingressus, & de auctoritate Patrum, & consensu militum, *quomodo scil. hisce imperator creatus sit, quædam* præfatus, consilia sibi & exempla capessendi egregiè imperii memoravit: nec juventam armis civilibus aut domesticis discordiis imbutam: nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre. Tum formam futuri principatûs præscripsit ea maximè declinans, quorum recens flagrabat invidia. Non enim se negotiorum omnium judicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. *i. e. ut, quemadmodum hactenus pauci principes, familiares in domo ejusdem judicia exercerent.* Nihil in penatibus suis venale *i. e. non admissurum, ut quisquam familiarium pecuniâ corrumpatur, tanquam obtenturus à principe, ut quid contra justitiam pronuncietur*, aut ambitioni pervium: discretam domum & Rempubl. Teneret antiqua munia Senatus, Consulum tribunalibus Italia & publicæ provinciæ assisterent. Illi *Consules scil.* Patrum aditum præberent; se mandatis exercitibus consulturum. 13. *annal.* 4.

7. Imperantium in civitatibus nullam virtutum curam habentibus est, amicitiæ utili operam dare, ne damnosi sed utiles videantur civitati. *Nam vulgus virtutum expers omnia ex utilitate æstimat.* Præ cæteris ergò malis hoc fugere debent imperantes, ne damnosi videantur & lædentes vitam, famam, existimationem, pudicitiam aut possesiones. *His enim apud vulgus extremum conciliatur odium. Quapropter consultum est, cædes peragendas per alios committere, quò principium non sentiatur æquè imperantibus inesse. Sic Tiberius Sempronium Gracchum è medio tollens curavit milites à L. Asprenate mitti, quò in hunc fama cædis verteretur. 1. ann. 53. fin. Est & consultum, cædes sub specie Justitiæ committere, & ita in removendo è medio delato-*

res constituere, qui eosdem de crimine accusent, quò judicati pereant. Observavit hoc Tiberius & eò rem perduxit ut, quod maximè exitiabile tulêre ipsius tempora, primores Senatûs etiam infimas delationes exercerent, alii propalàm, multi per occultum: neque discerneres alienos à conjunctis, amicos ab ignotis, quid repens aut vetustate obscurum: perinde in foro in convivio quâque de re locuti incusabantur, ut quis prævenire & reum destinare poterat; pars ad subsidium sui, *ut alios suis calumniis in Judicio evertendo ipsi tuti essent*, plures infecti quasi valetudine & contactu. *6. annal. 7. Testatur idem Tacitus hujus temporibus repertum primum esse hoc artificium quo exederetur Respubl. 2. annal. 27. verb.* quia tum primùm reperta, quæ per tot annos Rempubl. exedere. *Hinc & delatores summopere defendit Tacitus 4. annal. 30. memorat eum pro delatoribus ita locutum*: irritas leges & Rempubl. in præcipiti esse, nisi foverentur delatores: subverterent potius Jura, quàm custodes eorum amoverent. Sic, *inquit Tacitus*, delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum per præmia eliciebatur. *Honores ergò & divitias præmium delatoribus constituere debent imperantes, quò tollendos tollere è medio possint; interim Judicio facto & sententiâ ferali dictatâ ægrè quasi ferre mortes civium.* Si pudicitiam alicujus honestæ fæminæ per intemperantiam læserint, prætendendum, hoc factum esse ex amore vehementiori erga puellam. *Nam ita minus ægrè ferent cognati ignominiam tanquam ab amore quodam profectam.* In tributis exigendis quibus læduntur hominum possesiones & facultates prætendi debet necessitas belli. *Nam quæ ex necessitate fiunt agentem ab odio excusant. Ita multa gravia tributa, multæque intolerandæ exactiones necessitate armorum initio excusantur, in pace tamen manent. 2. H. 84. verb.* quæ gravia &c. *Conducet etiam præcipuos civium instigare, ut ultrò contribuant pecuniam exigendam. Nam nihil querelâ & odio dignum vel injustum videtur dici posse quod homines honesti ultrò faciunt. Decipi autem cæteri possunt, si ultrò conferentib. plus præmii loco refundatur. Sic* propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quò avidius de Republ. sumeret. Cæteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti rarissimus quisque eandem in recuperando licentiam habuerunt. 2. *Hist.* 84. *Sunt & alii modi callidè extorquendi pecuniam ita, ne exactiones tanquam ex avaritiâ factæ pariant imperantibus odium. nim.* Si in vitia frequentissima, quæ aliàs pœnis corporalibus affici solent, constituantur pœnæ pecuniariæ. *Videbuntur enim imperantes ex singulari clementiâ facere quod ex avaritiâ fit. Ita ex cœlibum pœnis lex Papia Poppæa augebat ærarium*

tarium. Tacitus 3. annal. 25. Legem Papiam Poppæam ſenior Auguſtus poſt Julias rogationes incitandis *i. e. intendendis* cœlibum pœnis, & augendo ærario ſanxerat. *Hac enim lege introductum, ut delinquentes adverſus eandem, ſi nollent habere præmia & privilegia parentum, ſentirent pœnas, vel ut Tacitus loquitur cap. 28 eod.* ſi à privilegiis parentum ceſſaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret: *ſed cuſtodes huic legi dati* altius penetrabant *i. e. per interpretationem extenſivam faciebant, ut quamplurimi obnoxii fierent multæ*, urbemque & Italiam, & quod uſquam civium corripuerant: multorumque exciſi ſtatus *i. e. everſæ fortunæ*, & terror omnibus intentabatur *i. e. vix reperiebatur, qui à pœnis hujus legis immunis eſſe poſſet. Eſt & hic callidus modus quaſi ex benevolentiâ ſubditorũ acquirere, ſi hoc agatur, ut nullũ teſtamentum facilè ratum ſit, ſed infringatur (id quod facilè fieri poteſt. Singulis ad ſubtiliſſimam juris rationem examinatis) niſi in quo imperantes heredes inſtituti ſunt, vel legatum adepti. Obtinuit hic mos initio ſtatim monarchiæ Romanæ: ſed Tiberius hoc non ſufficiens ad occultandam avaritiam ratus, ſi hereditatem ex Teſtamento caperet, nullius* hereditatem adiit, niſi cùm amicitiâ meruiſſet. Ignotos & aliis infenſos, eoque principem nuncupantes procul arcebat. 2. *annal.* 48.

8. Pro colendâ cum ſubditis amicitiâ utili conducit felicitatem eorum ſpectare, in quânam re eandem poſitam habeant, & huic adipiſcendæ conſulere. *Eſt autem felicitas hominum curam virtutis non habentium varia: alii enim honores, alii divitias, alii voluptates appetunt: alii pro ratione temporis aliud vel aliud, afflicti bello pacem, morbo proſperam valetudinem tanquam ſummum ſuum bonum appetunt. Amicitiam ergo ſibi parabunt imperantes, ſi in hiſce utiles exiſtant. Tiberius,* ſævitiam *ſeu caritatem* annonæ incuſante plebe, ſtatuit frumento precium quod emptor ſolveret, *vilius ſcil. ut pauperes emere poſſent*, binosque numos ſe additurum negotiatoribus in ſingulos modios. *ob quod nomen patris patriæ ingeminabant recuſatum tamen ab eodem. Callidum commentum eſt in pericula & damna ſubditos conjicere & poſtea ſe liberatorem exhibere. Ita Auguſtus maximum apud cives Romanos favorem quæſivit, cùm* cuncta diſcordiis civilibus, *quarum tamen & ipſe auctor fuerat*, feſſa ſub imperium accepit, *pacemque orbi Romano reſtituit.* 1. *annal.* 1. *Solent nonnulli imperantium odia fovere civium & parti perſecutionem patienti ſe jungere; ita enim amicitiam & benevolentiam partis, cui ſuccurrunt ſibi parant.*

9. Quamplurima etiam plebi jucunda ſunt, quibus propterea imperantes jucundam quandam comparare amicitiam poſſunt. *Nam & vilibus hominibus jucundi eſſe poſſunt imperantes. Id quod fit, ſi*

simulent, se subditorum singularem curam habere. (Quemadmodum enim molestum est & inimicitiam parit negligi & contemni, ita jucundum & benevolentiam concilians in precio esse) Hoc medio sibi magnum favorem conciliavit Vitellius, quando inferiorem Germaniam ingressus, hyberna legionum cum curâ adierat *i. e. ita, ut satis appareret, eum omnia intentè & maximâ cum diligentiâ facere:* redditi plerisque ordines *i.e. restitutus honestior militiæ locus iis, qui pœnæ nomine ad inferiorem ordinem rejecti erant;* remissa ignominia; allevatæ notæ *i. e. notati infamiâ in integrum restituti sunt:* plura ambitione *i.e. pleraque fiebant sine merito eorum, quibus succurrebatur,* quædam judicio: in quibus sordem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis assignandisque militiæ ordinibus integrè mutaverat. Nec consularis legati mensurâ, sed in majus omnia accipiebantur. *i.e. quòd tam exactam curam militum haberet, in ipso laudabatur à militibus non tantummodo ut legatum decens, sed tanquam profectum ab homine maximum fastigium commerito.* 1. *H.* 52. Conducit & imperantibus eam partem plebis colere, quam nemo æstimat. *Nam quò magis quis negligitur à cæteris hominibus, eò jucundior est qui negligentibus superior existens colit neglectos. Ita Tiberius,* ut mors Sulpicii Quirini publicis exequiis frequentaretur petivit à Senatu. *Cujus ratio hæc fuit, quòd* Tiberium quoque Rhodi agentem, *cùm nemo ipsius curam haberet,* coluerat. 3. *annal.* 48. *Par est ratio, si imperantes cum iis colloquuntur, quos nemo aliàs alloquio dignaretur.* Prodest Imperantibus etiam ad benevolentiam captandam subditos singulos nominibus appellare posse. *Nam hoc indicium est, eos subditorum curam habere, unde jucundi iisdem fiunt. Hic erat modus, quem Otho adhibebat in parando militum favore invasurus imperium, dum militum studia affectabat,* in itinere, agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoriâ Neroniani comitatûs (*erat enim ob memoriam bonorum præteritorum jucundus*) contubernales *appellando,* alios agnoscere *i.e. pristinæ amicitiæ admonere,* quosdam requirere *i. e. desiderare & rogare ubi essent* & pecuniâ aut gratiâ juvare. *Sunt quoque imperantes jucundi subditis pulchro corpore gaudentes, quod tamen donum naturæ est: unde nec est quod præsenti loco de hoc tractemus.* Jucundiores præterea subditis sunt imperantes sese ad illorum mores accommodantes. *Nam quemadmodum honesta amicitia virtuosis est plena jucunditatis, ita iis, qui non virtuosi sunt similitudo morum: Ita Caligula imitatus vestimenta militum magnum sibi horum favorem paraverat. Caligula, inquit Tacitus* 1. *annal,* 41. infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam (*à caligis seu calceis*

ceis militaribus) appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur.

10. Si amabile aliud nullum supersit, poterunt imperantes cum subditis, quorum benevolentiam habere interest, affinitatem contrahere & ita mediantibus connubiis amicitiam sibi parare. *Ita Antonius Tarentino Brundusinoque fœdere & nuptiis Octaviæ sororis Augusti illectus ab eodem subdolæ affinitatis pœnas morte exsolvit. 1. annal. 10.*

ARTIC. II.

DE IIS QUÆ RATIO STATUS IN DECLINANTIBUS AB OPTIMA REPUBL. FORMIS JUBET ATTENDERE RATIONE PRINCIPORUM CAUSSARUM MOTUUM QUÆ SUBDITIS INSUNT.

1. Imperantium munus est, vigilare & in suorum subditorum animos inquirere. *Nam si noverint quomodo animati subditi sint, quæque foveant consilia, maturè malis occurrere statumque suum tueri possunt. Juxta vulgatum illud: tela prævisa minus nocent. Qualia autem sint consilia singulorum occulta, non nisi per amicos inquiri potest: Ita enim comparatum est cum hominibus, ut plerumque habeant quos censent intimos amicos, quibus arcana pectoris revelant.* Decet ergò imperantes in vitiosis formis alere exploratores, qui intimam cùm præcipuis civium, à quibus quid mali metuitur simulatam tamen colant amicitiam arcana ipsorum explorantes. *Ejusmodi explorator fuit Firmius Catus Senator intimam cum Libone Druso colens amicitiam & juvenem improvidum postea deferens 2. annal. 27. & seqq. It. Latinius Latiaris. 4. annal. 68. & cap. 69. fin. Taciti verba hæc sunt.* Non aliàs magis anxia & pavens civitas, etiam adversum proximos congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari, etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumspectabantur. *Item* conducit imperantibus in amicitiam recipere & fovere uxores civium servosque: *hæ enim personæ quotidie in familiâ civium versantes arcana revelare possunt.* Prodest quoque discordias serere inter subditos: *ita enim sese mutuò observabunt & prodent. privata enim odia impellunt homines ad suscipiendam curam boni publici: quò sub specie boni publici privata sua odia exercere possint. Exemplum est in Helvidio Prisco. 13. annal. 28. fin.*

2. Circa singulos subditos duo inquirenda sunt; an velint & an existiment se posse quid novi moliri. *Nam quod quisque vult & potest hoc facit. Id paulo superius docuimus ex eleganti textu Taciti 1. ann. 13*

1. annal. 13 verba haec sunt: Augustus supremis sermonibus cùm tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque. *Ex quibus verbis discimus, tria genera subditorũ perpendenda habere imperantes, nim. eos, qui quid novi moliri volunt & non possunt; eos, qui possunt & nolunt, & tertiò eos, qui & volunt & possunt. Ii qui possunt & nolunt, aut volunt non tamen possunt, metuendi non aequè sunt: at ab iis, qui & volunt & possunt cavere omnibus modis sibi debent imperium tenentes.*

3. Iis qui volunt & possunt moliri nova occurri potest, 1. si planè è medio tollantur clandestinis remediis vel fovendo delatores, qui calumniosè ipsos accusent, quò ad ultimum supplicium condemnentur. *De quâ re num. 7. praeced. disseruimus: ubi docuimus, quo pacto soleant tyrannicè imperantes suam crudelitatem occultare.* vel veneno extinguendo. *De generibus venenorum & quaenam quibusvis casibus praeligenda, principia suggerere potest consultatio Agrippinae 12. annal. 66.* 2. Si cogantur semper in conspectu versari. *Nam nihil novi tunc moliri facilè possunt: latere enim decet nova tentantes. Ita Tiberius Caesar L. Arruntium, quem Augustus non indignum imperio, & si casus daretur ausurum supremis sermonibus dixerat 1. annal. 13. inter aulicos receptum semper in conspectu habuit. Quod stolidè & sine causâ Vitellius circa Cluvium imitatus est. 2. Hist. 65.* 3. Si aliis occupationibus detineantur. *Nam ita dediscent nova moliri. Ita refert de Britannico exercitu Tacitus 1. H. 9. in illo nihil irarum, nec alias legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egisse. seu quia procul & oceano divisae;* seu crebris expeditionibus doctae hostem potius odisse. *Simile quid faciendum circa cives, qui nova moliri videntur & velle & posse, ut scilicet variis iisque arduis occupationibus, & quidem iis locis, in quibus nullam occasionem arripere possunt, distenti à proposito suo arceantur, & simul etiam periculis objiciantur. Sic* Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis, ut eâ specie Germanicum suetis legionibus, *seu quarum favorem longâ consuetudine sibi paraverat,* abstraheret, novisque provinciis impositum dolo simul & casibus objectaret, *i. e. malitiosis artibus & periculis exponeret.* 4. Si qui clari fieri possunt aliis modis supprimantur. *Imperantium enim est dare operam, ne quisquam subditorum facilè emergere & clarus fieri queat. Referri huc potest illud Taciti, quod narrat de Memmio Regulo:* Eo anno mortem obiit Memmius Regulus auctoritate, constantiâ, famâ, in quantũ praeumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, *14. ann. 47. Modum autẽ supprimendi subditos, ne studeant inclarescere, commonstrat quod habet Tacitus 3. annal. 55. quando ait:* luxus mensae à fine Actiaci bel-

ci belli, ad ea arma quîs S. Galba rerum adeptus est per annos centum profusis sumptibus exerciti paulatim exolevêre. Caussas ejus mutationis quærere lubet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabebantur. nam etiam tùm plebem, socios, regna colere & collicitum, ut quisque opibus, domo, paratu speciosus per nomen & clientelas illustrior habebatur. Postquam cædibus sævitum, & magnitudo famæ exitio erat; cæteri ad sapientiora convertere. *Ex hisce discimus supprimi posse subditos, ne studeant emergere, si plura exempla posita ob oculos habeant eorum, qui splendori dediti in extrema pericula præcipites acti sunt.*

4. Maximè autem salutare est imperantibus in vitiosis formis, ut subditos adsuefaciant adulationibus & studiis servilibus. *Nam hoc pacto obtinent amicitiam quæ propria est hominum quibus heriliter imperatur, ut patet ex iis quæ lib. ult. part. 3. de adulatoribus diximus. nec quicquam stomachationis & invidiæ metuendum habebunt. Nam qui servilis & abjecti ingenii sunt nec stomachantur nec invident. Ut verò subditi evadant serviles consequentur imperantes.* 1. Idoneâ educatione. *Si scil. à teneris adsuefiant adulationibus, moribusque servilibus.* 2. constitutis in adulatores & ad servitium promptos præmiis. *Hoc pacto initio status tyrannici cives Romani adsuefiebant adulationibus: Nobiles enim quantò quis servitio promptior, opibus & honoribus extollebantur, 1. ann. 2 Vulgus verò Romanum adeò edoctum erat adulari 1. Hist. 90. ut tandem adulandi libidine flagraret 4. H. 49. Et quia statim cum tyrannide ars adulandi cœperat, vetus hoc in Republ. malum vocatur Tacito 2. ann. 32. Nec difficile est cives ita adsuefacere: est enim adulatio malum, quod postquam in uno radices egit suo contactu reliquos secum trahit. Sic cùm Asia Tiberio delubrum exstruxisset, statim Hispania ulterior missis ad Senatum legatis oravit, ut sibi idem facere liceret. 4. ann. 37.*

5. *Præmissis hisce generalibus, percurremus species cum eorum qui volunt tum & illorum qui possunt, & si quæ peculiaria media singulis obviam eundi dantur, aut quæ ex generalibus singulis magis convenientia perscrutabimur. Demonstratum autem superius, omnes velle nova vel fugiendæ miseriæ vel adipiscendæ felicitatis gratiâ. Principium fugiendi miseriam est sentire se miserum esse. Sentiunt autem miseriam, qui imperantium calliditates quorsum tendant ex signis conjiciunt. Quapropter solent tyrannicè imperantes odisse & persequi arcana scrutantes. Hinc M. Terentius apud Tacitum 6. ann. 6.* abditos principis sensus *i. e. arcana illius*, & si quod occultius parat, exquirere illicitum, anceps. *Fugientes miseriam sunt qui vel ob paupertatem vel ob declinandam turpitudinem aut aliam aliquam molestiam id faciunt.* Circa eos qui paupe-

tate adigi ad res novas possunt datur medium, si nimirum maturè his succurratur. *Ita Tiberius* census quorundam senatorum juvit *i. e. supplevit ipsorum opes, ne cogerentur senatu abire* 2. *annal.* 37. *Idque medium adhibendum tunc potissimum est, quando sine suâ culpâ in paupertatem sunt conjecti, id quod innuit Tacitus* 13. *annal.* 34. *Non nimis etiam frequentandum in Republicâ hoc medium, ob mala alia, quæ secum trahit, monet Tiberius, quando respondet Hortali precibus:* dedit tibi Hortale D. Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege, ut semper daretur, languescit alioqui industria *i. e. remittetur de labore & studio facultates suas conservandi,* intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes. *Quod attinet eos, qui honoris cupidi studio gloriæ moliuntur nova, hæc videtur optima ratio iisdem occurrendi,* si removeantur è medio: *neque enim quisquam virtutibus emergere volens diu tolerandus: Id enim tyrannicè imperantibus moris esse facere, testatur Tacitus* 1. *H.* 2. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine; & ob virtutes certissimum exitium. *Constat etiam ex variis exemplis, quorum quædam ex Tacito nostro narrasse sufficiat.* 16. *ann.* 15. *ita inquit:* Ostorius longinquis in agris apud finem Ligurum id temporis erat. eò missus centurio, qui cædem ejus maturaret. Caussa festinandi ex eo oriebatur, quòd Ostorius multâ militari famâ, & civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore armorumque scientiâ metum Neroni fecerat. *Sic Turcarum imperator metuens à fratribus insidias laqueo eos maturè tollere solet. Est autem & mitior via, cujus antea mentionem fecimus, si nimirum affectantes imperium aliis occupationibus distringantur aut maturè ipsis aliud imperium invadendum objiciatur. id quod circa filium suum ita practicavit Pharasmanes* 12. *annal.* 44. Volunt etiam imperantes invadere subditi qui ducuntur odio, invidiâ, æmulatione, qui propterea plerumque è medio tolli solent. *Hisce namque affectibus erga imperantes ducti sine dubio vitæ eorundem insidiis struunt.*

6. Diximus de his qui concipiunt se posse superius, esse nimirum eos qui putant se vel numero vel potentiâ vel virtute vel fortunâ superiores existere. Iis qui numero superare possunt occurritur, si ita disponantur, ne vires suas circumspicere & scire valeant. *Collegimus hoc ex eo, quod Tacitus de legionibus adversus Vindicem contractis* 1. *Hist.* 51. *ait:* Nimis potentibus nunquam fides tribuenda. *Nam nunquam satis fida potentia, ubi nimia est. Tacit.* 2. *H.* 92. *Est autem non unius modus occurrendi potentibus. primò enim odia concitanda aut simultates, ne potentes suis clientibus fidem tribuere possint.* 2. *vires sub aliquo honesto prætextu distrahendæ. Simile*

quip-

quippiã fecit Valens in militibus à quibus seditionẽ metuebat 2. *H*.28. Nõ autem tantùm iis, qui potentes sunt, sed etiam his, qui potentiam parant, occurrendum maturè est. *Tales sunt qui favorem plebis aut provinciæ cujusdam* 16. *ann*. 23. *vel etiam militum parare student*. 1.*ann*.69. 6.*ann*. 10. & 1. *ann*. 52. Virtute se superiores esse posse putant homines feroces audaces & confidentes, *plus quam civilia agentes, ut loquitur Tacitus* 1. *annal*. 12. *Sunt autem feroces imperantium potentiam vilipendentes, qualis erat Calpurnius Piso* 4. *ann*. 21. *It*. qui artis militaris peritiam aliquam habent, corpusque laborum & inediæ patiens. *His autem potest & aliâ ratione quàm occidendo eosdem occurri, si nimirum adsueviant voluptatibus. His enim vel fortissimos trahi ad ignaviam testatur exercitus Vitellii* 2. *H*.62. & 93. *It*. astuti & callidi, simulatores, eloquentiâ pollentes. *Hi enim suis artibus superiores se posse existimant. Imago hominis ab imperantibus metuendi exhibetur in Sejano* 4. *annal*. 1. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator, juxta adulatio & superbia, palàm compositus pudor, intus summa apiscendi libido; ejusque caussâ modò largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia, haud minus noxiæ quoties paranda regno finguntur.

ARTIC. III.
DE PROHIBENDIS SEDITIONUM OCCASIONIBUS.

1. Occasio consistit in medio, quod fortè fortunâ in tempore offertur, à quo initium operandi fieri potest, reddens operationem quæ impossibilis videbatur possibilem, & eam quæ difficilis erat facilem, *Unde fit, ut occasio alliciat homines ad faciendum quod aliàs non facerent*. Quapropter imperantium, qui aliis modis motus prohibere nequeunt, est occasionibus occurrere: *Ita namque multi acerbissimi motus impedientur*.

2. Consistunt autem occasiones plerumque in rebus parvis. *Solent enim seditiosi plerumque à parvis initium movendi facere. Unde etiam docet Aristoteles, seditiones non de parvis, sed ex parvis rebus esse*. Quæ caussa est, quare plerumque qui imperant negligant occasiones nec iis occurrant. *Quæ enim parva sunt non curantur*. Prudentium autem est iis omnibus modis occurrere: *sunt enim malorum principia & faciunt, ut fiat, quod aliàs non fieret*.

3. Rixæ potentum etiam de rebus ludicris occasiones bellorum intestinorum esse solent, omnibus propterea modis præcavendæ. *Nam utraque pars adhærentes sibi amicos & clientes habet; quod*

facit civitatem in partes scindi. Arripiunt namque turbandi occasionem qui seditiones amant auxilium patronis rixantibus ferendo. Imperantium ergò est, rixas potentum impedire omnibus modis, aut his maturè occurrere.

4. Alia occasio consistit in adversâ imperantium & prosperâ parentium, præsertim in bello, fortunâ. *Nam inde arripiunt occasionem subditi nova moliendi. Ita Artabano infeliciter res gerente Vitellius sollicitavit subditos*, desererent regem sævum in pace & adversis præliorum exitiosum. Igitur Sinnaces patrem Abdagesem, aliosque occultos *i. e. clandestinæ conjurationis socios* consulit, & tunc continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis quàm benevolentiâ subjecti repertis auctoribus *i.e. seditionum ducibus* sustulerant animum: *Ex quo colligimus*, Imperantes si videant, se uti adversâ fortunâ, quammaximè curiosos esse debere, ne subditi quicquam moveant.

5. Otium quoque occasionem præbet. *Nam otia dant vitia, i.e. lasciviam pariunt. Tacit. lib. de Mor. Germ.* otiosæ armatorum manus facilè lasciviunt. *Ita otio tumultuabantur miles Pannonicus* 1. *annal.* 16. *& Germanicus* 1. *annal.* 31. Quâ de caussâ exigit nonnunquam ratio statûs, bella cum exteris fovere, quò in his occupati cives desistant intestina bella meditari, aut alios labores subditis imponere.

6. Est & alia occasio, si petituri corpus imperantium latére possunt. *Nam omnes peccandi occasionem inde petunt, quando latére possunt, quando interitus inimici qui petitur ad casum trahi potest.* 2. *annal.* 55. Decet ergò imperantes esse abstrusos & tristissima quæque maximè occultare. *Id quod fecisse Tiberium testatur Tacitus* 1. *annal.* 24. *init.*

7. Nonnunquam & defectus annonæ, eaque quæ hunc pariunt (*quale quid ante aliquot annos in nostrâ patriâ contingebat ob corruptam monetam*) occasionem tumultuandi præbent. *Idque tunc potissimum contingit, quando imperantes in caussâ sunt. Sic Domitio & Camillo CSS* gravitate annonæ juxta seditionem ventum, multaque & plures per dies in theatro licentius efflagitata, quàm solitum adversum Imperatorem. 6. *annal.* 13. *Ne ergò tumultuandi occasio præbeatur*, maturè sævitiæ annonæ occurrendum. *Id quod Tiberium fecisse legimus* 2. *ann.* 59. *&* 4. *ann.* 6.

8. Alia occasio est, si imperantes sint incauti. *Est enim frequens, eos, qui alios aggredi volunt, incautos petere. Sic Rhescuporis per epulas & vinolentiam incautum Cotyn catenis onerabat.* 2. *ann.* 65. Decet ergò imperantes semper meditari mala imminentia & pericula, etiam

etiam ubi nulla sunt fingere, quò omnes collegæ vel consiliarii semper vigilent.

9. Attendendum quoque, an in viciniâ sint, quorum auxilio subditi uti possint. *Nàm horum auxiliis freti occasionem movendi subditi arripiunt. Contingit autem à vicinis juvari subditos, si formâ illi utantur contrariâ: ita democratici prompti sunt ad auxilia subditis in Oligarchiis ferenda.* Imperantium ergò est dare operam, quò vicinos sibi habeant faventes, aut si per contrarias, quas amplectuntur, formas id fieri nequeat, ut maturè vicinorum vires infringantur.

10. Datur & occasio, si milites, quorum præsidio imperantes utuntur, iisdem infensi sint, aut dispersi, aut duces dissideant. *Ita ducum Cæcinæ & Valentis dissidia infregêre imperium Vitellionis.2.H.92.*

11. Inhibetur subditis & occasio, si omnia conventicula seriò prohibeantur. *Nam à facultate conveniendi occasiones concitandi turbas petunt. Secreta namque colloquia & conventicula suspecta Imperantibus esse debent.* 15. *ann.* 55. *fin.* Imprimis autem ab iis sibi cavere debent, vel pœnas dictitare iisdem, qui singulari artificio cœtus facere possunt. *Qualis erat Percennius*, dux olim theatralium operarum *i.e. plausores histrionibus conquirens*, dein gregarius miles procax linguâ, & miscere cœtus histrionali studio doctus. 1. *annal.* 16.

12. Magnum quoq; momentum hac in occasione situm est, si plebs seditiosa ducem nacta fuerit. *Nam sine duce plebs nihil perficere potest. Ergò* nova cupientibus aufferatur dux & auctor. 16. *annal.* 22. *Nec existimare debent imperantes, difficilè fore parentibus ducem nancisci*; motis enim rebus dux facilè reperitur. 14. *annal.* 61.

ARTIC. IV.
DE
SEDITIONIBUS SUBORTIS COMPONENDIS.

1. *Quia contingit, seditiones in vitiosis formis suboriri, quomodocunque adornatis cunctis, quæ ratio status jubet; nosse etiam decet modos occurrendi seditionibus jam flagrantibus. Nec hoc alienum à nostro proposito est: conducit enim ad inquirendas rationes & caussas legum latarum circa pœnas infligendas crimen læsæ Majestatis committentibus.*

2. Indiciis ergò de seditione subortâ factis, non cunctari decet imperantes. *Nam aspernantes indicia alunt dubitatione bellum intestinum.* 3. *ann.* 41. *fin.*

3. Prima autem cura esse debet de eo mittendo, qui idoneus sit ad animos hominum sibi conciliandos. *Nam qui hoc artificio non instructus est, magis irritabit seditiosos. Valent autem ad cap-*

 ptan-

ptandos animos qui eloquentiâ pollent. It. qui in favore apud seditiosos sunt. Idque observavit Galba præmittens in castra ad componendos seditiosos milites Pisonem juvenem magno nomine & recenti favore. 1. H. 34.

4. Finis persuadentis esse debet, ut trahat ad pœnitentiam seditiosos. *Obtinetur hic* 1. *si argumentis ostendatur impossibilitas consequendi id, ad quod tendunt seditiosi v.g. solos non sufficere, reliquos esse quietos. Fecit hoc Germanicus milites tumultuantes allocutus* 1. *ann.* 34. *circ. fin.* 2. Contumacibus pœnas, pœnitentibus spem veniæ vel etiam præmia pollicendo. *Nam si videant, se præmiorum nomine tantum consecuturos, quantum periculis, quibus se injiciunt, tuta potius arripiunt, periculosa seponentes: conducet que tunc ingeminare illud, quod habetur apud Tacitum* 1. *ann.* 28. Tarda sunt quæ in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias. *Hac caussa est, quare pœnitentibus & prudentibus socios criminis læsæ Majestatis non modò venia, sed etiam præmia promittantur, l. quisquis* 5. §. *ult. C. ad L. Jul. Maj. Contumaces qui sunt nec verbis flectuntur, pœnis minisq; adigendi. Nam* nihil in vulgo modicum, terrent, nî paveant, ubi pertimuerint impunè contemnuntur, 1. *ann.* 25. *In summâ periculorum præmiorumq; ostentatorem esse oportet eum, qui componere seditiosos nititur.* 1. *H.* 24.

5. Alterum remedium est, seditiosos dissociare. *Quemadmodum enim consociatio improborum promovet seditionem, ita dissociatio eam impedit. Hinc cùm agrestium Cilicum nationes commotæ essent,* rex ejus oræ Antiochus blandimentis adversus plebem, fraude in ducẽ, cùm barbarorum copias dissociasset; Trosobore paucisque primoribus interfectis, cæteros clementiâ composuit. 12. *annal.* 55. *Idem medium observatum tradit Tacitus* 2. *H.* 28. Cumprimis autem danda est opera, quò concitati & auxiliares ab auctoribus separentur. *Hoc namque factu facilè est, promissis præmiis aut veniâ iis, qui commoti sunt; & sic manebit auctores sua pœna. Ita Tiberius Tacfarinate moventes, dat negotium Blæso,* cæteros quidem ad spem proliceret arma sine noxâ ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo potiretur. 3. *annal.* 73. *add.* 1. *ann.* 29. & 30. *Conducit & quandoq; callidum Germanici commentum adigendi commotos, ut ipsi de auctoribus pœnas sumant.* 1. *ann.* 48. *Quandoq; contrà, si ita magis consultum videatur, duces seditiosorum sub specie amicitiæ avocandi sunt. Fecit hoc Galba, abducto per speciem amicitiæ Verginio duce germanici exercitûs moventis* 1. *H.* 8. *unde illa seditio implacabilis videtur, in quâ dux non apparet* 1. *ann.* 32. *Interdum lento veneno auctores seditionum imperantes tollere solent: interdum inimicos ipsorum in eosdem concitare.*

6. Extre-

6. Extremis autem & jam flagrante incendio, utendum audaciâ, si cætera media non prosint. 1. *ann.* 38. *Scil. coercendi tumultuantes, labantes inhibendi, boni in suo proposito firmandi.* 1. *Hist.* 56. *init.*

MEMBR. II.

DE RATIONE STATUS TYRANNICA.

1. Duplex ratio statûs tyrannica traditur ab Aristotele, quarum altera est violenta tollens & impediens caussas & principia motuum, quæ insunt subditis, altera in simulatione consistens amicitiã & benevolentiam intendens subditorũ erga tyrannũ talẽ, quali qui in regio vivunt statû suum regem prosequuntur. *Nam caussæ & principia motuum in tyrannico statû partim insunt ipsi tyranno partim subditis. Unde fit, ut aut tyrannus nullam sui rationem habens tantum operam det, quò cessent caussæ nec prorumpant vimq; exserant quæ insunt subditis; aut verò dissimulet, quæ sibi insunt, odium & inimicitiam parientia, contrà simulet se instructum iis, quibus reges amabiles esse solent. Utroque enim hoc modo obtineri potest, ut quis pro libitu imperet & voluntas ipsius sit jus dirigens civitatem.*

ARTIC. I.

DE RATIONE STATUS TYRANNICA IMPEDIENTE PRINCIPIA MOTUUM IN SUBDITIS SOLIS.

1. Tyranni nihil remittere de suâ malitiâ aut dissimulare volentis est operam dare 1. ne subditi velint movere 2. ne concipiant se posse vel possint. 3. ut præscindantur ipsis occasiones. *Nam qui volunt & possunt movere occasionem oblatam arripiunt & movent.*

2. Quod ergò *cap.* 2. *membr.* 1. *art.* 2. docuimus, imperantium scil. esse, ut explorent subditorum animos & consilia, quò sciant quinam velint quid novi moliri, id tyrannus ratione statûs de quâ nunc agimus, quammaximè observare debet. *Conveniens ergo huic rationi statûs est.* 1. mulieribus licentiam maximam imperiumque in maritos concedere. *Nam hoc pacto obtinebitur, ut maritorum consilia enuncient & facta, ex quibus, quales sint, præsumptiones peti queant.* 2. servos remissius tractare, horum libertatibus favendo, dominorumque severitatem coercendo. *Nam & hi facta dominorum detegent; sique necessitas exegerit, è partibus tyranni stabunt.* Nec est, quòd à mulieribus & servis insidias tyrannus metuat. *Nam quid ad hos, quali imperio civitas regatur?* 3. Exploratores fovere simulantes intimam amicitiam & prodentes quæ arcana viderunt & audiverunt. *Nam*

ita

ita nihil occultum obscurumq; manebit eorum, quæ cives agunt dicuntve: præsertim si exploratores omnibus cœtibus & conventibus sese immisceant. Idque etiam ad hoc conducit, ne cives quicquam audeant liberè loqui eorum, quæ ad statum pertinent.

3. Qui ergò deprehenduntur tales, ut velint & possint novi quid moliri vel è medio tolluntur à tyrannis. *Nam cùm tyranni in imperio sibi conservando felicitatem habeant positam: nihil injustum ipsis reputatur quod pro imperio conservando facit: tollunt ergò & removent quicquid nocere potest. Ferocibus ergò hominibus & potentiâ tali instructis, ut quid novi tentare valeant vitam adimunt.* vel etiam hoc agitur cum iis, ut in publico tyranniq; conspectû quotidiè versari teneantur. *Nam nihil novi tentare possunt qui semper in conspectu hominum versantur.* vel 3. laboribus & aliis gerendis implicantur. *Dum enim alia gerenda habent nova meditari nequeunt.*

4. Tutissimum tyrannis est, curam impendere, ut serviles reddantur subditi, constitutis præmiis in eos qui ad servitia prompti sunt, pœnis in refractarios; vel etiam curam educationis habendo, ut serviliter educentur. *Nam si animi civium serviles redditi sint, magis in volentes exercebitur tyrannis, incidetq; in speciem regni barbarici. Et licet suam libertatem meditentur, nihil tamen tentare audent; nihil enim magni aggreditur, qui abjecti animi est.* Quò verò serviles reddantur subditi, conducit hoc agere, ut negligantur disciplinæ & studia liberalia, contrà verò cives parasitico more discant quærere voluptates corporis: *ita namque necesse est eos maximè serviles evadere. Et in summâ lex tyrannica est: Virtus pro crimine habeatur quò quisque servitio promptior eò major habetor.*

5. Quod verò *cit. art. 2. num.* 5. tradidimus, ne ducti paupertate moveant subditi, dandam esse operam, quo succurratur civibus pauperibus & paupertas eorum sublevetur, id tyrannidi, de quâ nunc agimus conveniens non est. *Nam tyranni potius est subditos in paupertatem conjicere, ne potentes evadant & quid novi moliri valeant. Quòd verò Tiberium & cæteros Romæ tyrannos id fecisse legimus, ut cit. num. 5. ostendimus; id propterea factum, quia fingebant, pristinam Rempublicam, & hoc agebant, ut imago veteris mixtæ formæ ex oligarchiâ & democratiâ superesset, in quâ ratio status dictabat tale medium pro conservatione adhiberi.*

6. Omnes porrò tyrannum æmulantes supprimi aut malè perire necesse est. *Nam tyrannicum est, neminem tolerare gravitati morum & magnificentiæ deditum; soli namque tyranni magnifieri & in honore esse volunt: in hoc namque felicitatem suam positam habent, ut præ*

cæteris

cæteris & instar deorum honorentur & colantur. Omnibus itaque æmulis & gravitate magnificentiâque cum tyranno certantibus & liberaliter viventibus adimenda est excellentia. Si enim tanquam eversores imperii in odio sunt æmuli tyranni, facilè cæteri discent cautius mercari & humiliter se gerere.

6. Ne possint cives quicquã movere, nevè concipiant se posse, conducunt quæ suprà tradidimus observanda, ne vel numero vel potentiâ vel virtute vel fortunâ superiores se esse posse homines existiment. Et quidem ne numero evadant superiores, seminandæ discordiæ vel hoc agendum, ut invicem sint incogniti. *Nam inanis est numerus qui unus non est; fit autem numerus unus amicitiâ, ut demonstravimus part. 3. itaque omnis impedienda est inter cives amicitia: fit autem hoc vel si manent incogniti, vel si cogniti sint, ut discordes existant inimicitiis mutuis sese persequentes. Hoc pacto namque omnis fides & amicitia inter cives cessabit. Sin nec hoc obtineri queat, fovenda sunt bella cum vicinis multis, dividendi cives & auxiliaribus miscendi, ne vires suas discant.*

7. Ne potentes evadant cives, conducit eosdem pauperare. *Nam in divitiis potissima potentia consistit. Redduntur autem pauperes, si coguntur alere prætorianos tyranni milites, & tributa solvere pro muniendâ urbe & exstruendis splendidis ædificiis. It. vectigalia magna solvere. Quemadmodum de Dionysio narrat Aristoteles, tanta ipsum tributa & vectigalia exegisse, ut omnes res familiares tributo conferendo quinquennio essent exhaustæ.*

8. Ne virtute bellicâ cives se superiores esse posse concipiant, feroces & audaces qui sunt & artis militaris peritiam habentes vel tollendi vel in voluptatem & luxuriam rapiendi sunt. *Nam voluptatibus enervantur hominum animi.*

9. Ne occasionem invadendi tyrannum subditi arripiant, omne otium ipsis adimendum est. *Nam, ut superius diximus, otiando lascivi redduntur subditi. Ne in otio vivant conducit iterum quod num. 7. rationem status tyrannicam suadere diximus*, nim. pauperes reddere eosdem. *Si enim pauperes sint, in otio vivere nequeunt, sed coguntur omnem operam impendere, quò necessaria ad victum sibi parent. It.* in perpetuis laboribus eos detinere. *Ita enim nihil otii ad insidiandum iis reliquum erit. Hujus rei exemplum, inquit Aristoteles, præbent pyramides quæ sunt in Ægypto, & Cypselidarum Colossi, donaque diis consecrata, & ædes Jovis Olympii à Pisistradidis ædificata, & opera Samia à Polycrate facta. Hæc enim omnia ad unum & idem valent, nim. ad civium occupationem & paupertatem.*

10. Omnia tandem conventicula prohibere tyranni interest. *Nam ita præripietur occasio societatem adversus tyrannum ineundi.*

11. Restat, ut de tyranni amicitiâ utili & jucundâ dicamus, quomodo eam colere possit. *Nam nihil honesti tyranno inest: unde si quid amicitia colit, ad utilem vel jucundam referendum est.* Jucundam tyrannum colere amicitiam cum subditis tutum non est. *Neque enim in familiaritatem recipiendus est, cui nullam fidem tribuere queas. Jubet ergò ratio status peregrinorum uti conversatione, & eos ad convivia & quotidianam vitæ consuetudinem adhibere potius quàm cives. Nam cives tyranni hostes sunt, peregrini autem cum ipso de principatu non certant, nec ad se pertinere putant, quomodo imperet. Sed nec his etiam amicissimis fides tribuenda. Familiares enim qui sunt præ cæteris occasionem habent struendi insidias. Ad quod etiam peregrini trahi possunt corrupti pecuniâ à civibus.*

12. Ne autem planè inutilis subditis videatur, utilem quandam cum subditis colere potest amicitiam, si nimirum bella foveat. *Nam bellis implicati ductu hujus carere non poterunt, & ita quadam utilis intercedet amicitia. Sed suam hanc amicitiam impetrabit, quemadmodum improbi solent, reddendo homines infelices, quò utiles videantur infelicibus succurrendo.*

13. Ex his dictis colligimus cum Aristotele, tria esse, quæ ratio status tyranno apertam tyrannidem exercenti attendenda præscribit: *nim.* 1. ut cives, qui sub imperio sunt, humiles & abjecti animi fiant. 2. ut nulla inter eos admittatur amicitia, sed hoc potius agatur, ne alter alteri fidat; *ubi enim nulla fides, ibi nec adversus tyrannum congredi possunt.* 3. ut omni copiâ bonorum & potentiâ destituti concipiant se nihil movere posse. *Nemo enim aggreditur eas res, quas novit se perficere non posse: ergò nec tyrannidem evertendam, si desit agendi facultas. Ad hos fines observandos ratio status tyrannorum voluntates revocat: quos meritò corporeos diabolos nominaveris, omnem amicitiam & felicitatem humanam intervertentes.*

14. *Cùm verò dixerimus suprà, moventium alios statum petere, alios caput imperantium, frequentissimum est in tyrannico ipsam vitam tyrannorum peti.* Cui malo occurrere tyrannis difficilimum. *Nam mille invadentibus facilè resistas; at clandestinè per venena insidiantibus aut etiam invadere paratis gloriæ studio, licet in ipso momento vitam amittant suam, non itidem. Quapropter hi præ cæteris accuratissimam custodiam adhibeant.*

ARTIC.

ARTIC. II.

DE ALTERA RATIONE STATUS TYRANNICA IN SIMULATIONE REGII STATUS CONSISTENTE.

1. Alter conservandi tyrannidem modus consistit in emendatione & dissimulatione caussarum motuum quæ tyrannis insunt: & ex enarratis suprà statum tyrannicum evertentibus addiscendus est.

2. Ne ergò indignus videatur imperio tyrannus nec stomachationem invidiamque apud subditos excitet, alere debet adulatores, qui coram populo merita ipsius majorumque & virtutes extollant. *Diximus enim part. 3. lib. ult. adulatores etiam vitiosos prædicare posse velut in virtutibus excellentes.* Secundo debet virtute instructos & imperio dignos civibus regendis præficere, & ejusmodi honoribus ornare, ut non facilè de suo statu conqueri possint. *Nam ita cessabit querela, quam aliàs caussatur tyrannis omnes præter unum ab imperio excludens: decipientur enim honorum cupidi, existimantes se imperii satis participes, si tyrannus ministerio horum utatur in administratione Reipubl. Quemadmodum apud Romanos introducto statu tyrannico tandem contingebat, ut magistratus nil aliud essent, quàm status tyrannici ministri.* In his ergò eligendis respiciet monarcha ad proportionem virtutum. *Nam si secundum dignitatem & merita cujusq; ministeria distribuit, videbitur fons & origo omnium honorum justusque eorundem distributor. Cessabit ergò omnis stomachatio & invidia, singulis, qui honorum cupidi sunt à tyranno consequentibus sua ministeria, quæ circa Rempubl. regendam præbeant. Observabit autem & hoc tyrannus, ut officia publica & præmia ob res benè gestas ipse conferat, executionem verò pœnarum certo magistratui mandet. Nam ita quod benevolentiam parit ipse aget, odia & invidiam in alios derivabit. Ne autem qui imperii participes fiunt potentiâ abutantur, singulis in magno magistratu constitutis addet collegam actiones illius observantem: quemadmodum Augustus Præsidi Ægypti jungebat Juridicum Alexandriæ. Dabit etiam operam, ne facile magnis muneribus præficiat quos paulo antè dicebamus velle & posse imperium invadere.*

3. Conducit etiam, tyrannum leges condere pro suo arbitrio. *Nam si leges ferantur consentientibus civibus, status desinit tyrannicus esse, quia non in volentes imperatur. Deceptio tamen gignetur, si is pro suo lubitu leges ferat, quasi ex legibus imperet: & ita cessabunt motus, qui inde oriri solent, quòd subditi videant, se ad nutum & volun-*

tatem unius vivere cogi; licet nihilominus & in rei veritate voluntati tyranni pareant.

4. Præcipuum principium everſionis tyrannidis eſt, quòd ſubditi liberi homines videant, tyrannum in ſuam propriam ſalutem imperare ſeque illius ſervos exiſtere: Conſervabit ergò ſtatum tyrannus, ſi ita ſe gerat, ut videatur eſſe potius diſpenſator & adminiſtrator civitatis velut alicujus familiæ. *Nam hoc pacto regem imitabitur & videbitur ſubditorum gratiâ eſſe, nec æquè ſuam ac ſubditorum utilitatem quærere.* Videbitur autem procurator & adminiſtrator boni publici, ſi ſe offerat ad rationes reddendas de acceptis & expenſis. *Sed opponas, nihil hoc pacto prodeſſe tyrannidem, cùm hujus finis ſit ex imperio felicem eſſe; hoc autem, ex republ. tantum pecuniæ ſibi parare, quò voluptuosè & luxuriosè vivere queat. Reſpondemus Tyranno, non obſtante, quod ſeſe offerat ad rationes reddendas, pecuniam deficere non poſſe, propterea, quòd ſummâ in civitatē poteſtate gaudeat. It.* ſi tributa exigere videatur ad uſus domeſticos neceſſarios & ad belli opportunitates. *Nam & hoc pacto videbitur potius procurator & adminiſtrator quàm ſuum proprium negotium gerere. Dum namque fingit, quicquid pecuniæ ad ſplendorem familiæ exigit, id fieri Reipubl cauſâ, cujus interſit, caput ejusdem peregrinis ſplendorem & pompam exhibere: ſingula videbitur Reipubl. gratiâ facere.* Abſtinere ergò debet à nimiâ profuſione & quidem eâ, quæ in privatam luxuriam & non in totius Reipubl. ſplendorem fit. *Nam ſumptus facere in ſcorta & peregrinos homines luxuriæ inſervientes commovet maximam iram ſummumque apud ſubditos odium; ſæviunt enim & iraſcuntur ſubditi, quando vident, ſe quicquid laboribus aſſiduis tenuiter & parcè vivendo acquiſiverunt, cogi tyranno dare, ut ita temerè profundat, & viliſſimis hominibus largiatur.*

5. Alterum everſionis tyrannidis potiſſimum principium eſt, quòd tyranni ob vitia ſua in odio & contemptu ſint. Virtutes ergò ſimulandæ, vitia diſſimulanda, eo modo, quo diximus *membr.* 1. *art.* 2. *h. c.* ut videatur rex qui tyrannus exiſtit. *Simulabit ergò tyrannus.* 1. pietatem. *Nam pietatem comitari cæteræ virtutes ſolent, ut adeò ſi pius videatur tyrannus omnes quoque reliquas virtutes habere, & ſervans legum eſſe exiſtimetur. Nam minus timent, inquit Ariſtoteles, ſubditi, ne quid ſibi incommodi præter leges importetur, ſi principem religioſum eſſe, & metu deorum contineri & deos curare exiſtiment. Conducit etiam hypocriſis tyranno ad hoc, ne cenſeant ſubditi, ſe poſſe quicquam adverſus hunc obtinere. Nam qui faventem Deum habet, adverſus eum fruſtrà & planè infeliciter motus ſuſcipiuntur; fortunâ*

enim

enim prosperâ superior existit. & ita, ut rursus loquitur Aristoteles, minus ad insidias se conferunt subditi tyranno comparandus, tanquam deos habenti belli societate conjunctos. 2. prudentiam. *Nam prudentia est illa virtus, quâ reges benè imperant. Quapropter tyranni est aut scientiam rerum civilium sibi parare, aut prudentum consiliariorum ope uti.* 3. Justitiam, *quæ altera est potissima virtus imperantium propria. Id quod obtinebit vel unum insigne specimem hujus virtutis proprium edens; tum etiam, si non patiatur locupletes & pauperes sese mutuis injuriis afficere: hoc ipso enim non modò justus videbitur, sed putabunt tam pauperes quàm locupletes, se sine tyranno defensore salvos esse non posse. it. si studeat securitati viarum, puniendo latrones &c.* 4. Magnanimum; *præ se ferendo gravitatem sine asperitate; id quod obtinebit, si hoc agat, ut qui cum eo loquuntur & conversantur eum non metuant nec horreant sed vereantur & pudore prosequantur. Quod ipsum ex doctrinâ de pudore, quæ in scientiâ civili tradenda est, hauriendum est. add. tradita part. 3. lib. ult. c. 2. membr. 5.* 5. Magnificum. *Idque obtinebit exornando urbem ædificiis & mœnibus, licet id faciat non de propriis sed publicis pecuniis: apparebit enim magnificus ut administrator pecuniarum publicarum, quo ipso duplicem ob caussam amabilis fiet, & quia scit, quinam sumptus singulis rebus conveniant, & quia se administratorem boni publici exhibet.* 6. Humanum & affabilem. *Id quod obtinebitur, si nobiles & præcellentiores ad congressus admittat, plebem autem populari oratione quandoque mulceat. Videbitur enim ita imperium regio similius tanquam non in humiles & abjectos, sed homines liberalioris ingenii.* Contrà dissimulabit tyrannus vitia, quibus vel odium vel contemptum incurrit. *Faciet ergò contrarium ejus, in quo communiter tyranni peccant, existimantes sibi omnia licere, nim. ut non modò per integros multos dies in luxuriâ & comessationibus vivant, sed & suarum libidinum conscios omnes reddant, quo tanquam felices & fortunati iis fiant admirabiles: dico contrarium hujus observandum esse, temperandumque voluptatibus, aut, si id per intemperantiam fieri nequeat, occultandas illas esse, ne in oculos hominum incurrentes contemptum tyranno gignant. Quin non modò hoc ipso contemptum fugiet tyrannus, sed etiam præscindet occasionem insidias struentibus. Incauti namque sunt luxuriosi: Incauti autem occasionem præbent sui invadendi.* Nam neque is qui siccus ac sobrius est impressionem facientibus patet, aut dignus est qui contemnatur; neque is qui vigilat atque excubat; sed is qui dormit. *inquit Aristoteles.* Nullum etiam contemnet aut injuriâ seu reali seu verbali afficiet tyrannus; idque cumprimis observabit circa eos, qui honorum cupidi sunt. *Nam quemadmodum divitiarum cupidi valdè dolent, sibi injuriam inferri circa*

pecunias: ita vehementissimè dolent honorum studiosi, se ignominiâ affici. Quòd si verò quis vel pœnâ ignominiam inferente vel pecuniariâ afficiendus est, simulandũ nec ex avaritiâ nec ex cõtemptu id fieri, sed provenire ex paterno animo castigandi. Sin etiam contigerit, quem ignominiâ affectum esse, uberiori honore compensandum est. ut docuimus part. 3. lib. ult. cap. 3. artic. 4. A contemnendis hominibus tyrannus etiam uxorem, liberos & omnes suos familiares abstinere debet. *Nam quod hi committunt, in ipsum tyrannum redundat. unde ob uxorum contumelias multa trannides interierunt. teste Arist. 5. polit.*

6. Ejusmodi tyrannus diu exercens tyrannidem non perfectè malus videtur remanere posse. *Nam qui multas virtuosorum proprias actiones edit, licet simulatè id faciat; successu tamen temporis bonis agendis adsuescit; vitiaque occultans, licet id faciat imperii firmandi tantum gratiâ, dediscit tamen mala agere. Quapropter eum Aristoteles dimidiâ parte bonum, dimidiâ malum esse dicit.*

MEMBR. III.

DE RATIONE STATUS OLIGARCHICA.

1. *Primum motûs principium in oligarchiis præbet disputatio de fundamento Jure nim. distributivo: dolentque & stomachantur exclusi ab imperio præsertim duriter à divitibus tractati. Quòd si ergò oligarchici inhærere velint suæ opinioni & nihil remittere, sed sibi omnia superiora sumere, cæteris nihil honorum relinquere, nullus alius conservandi statum modus est, quàm inhibere disputationes de statû sub gravissimis pœnis, ut generaliter de conservatione statûs diximus. Satius tamen semper est tutissimam viam eligere & de vitiositate formæ quid remittendo caussam conquerendi de injusto iisdem adimere quàm relinquere.* Ne ergò pauperes in Oligarchiis conqueri possint, se exclusos ab imperio, mandandi his quoque sunt magistratus lucrosi, tales tamen, qui ad summam imperii non spectant. *Nam contenti erunt pauperes, si & honoris quiddam & ex eodem præterea lucrum captent. Nec novum est, alicui magistratum mandari cum honore & lucro conjunctum, qui tamen nihil gerendum habeat ad rempubl. faciens: ita enim Consules Romani maximo honore gaudebant, adeò ut & ipsi imperatores consulatum nonnunquam subirent: nihil quicquam tamen potestatis habebant. Quapropter videtur caussa conquerendi pauperibus & stomachatio omnis adimi posse, si divitibus mandetur magistratus magnâ cum curâ & sollicitudine, pauperibus cum honore & lucro conjuncti & sine onere atque laboribus.*

2. Temperanda quoque est divitum voluntas ex inordinatis ipso-

tis ipsorum moribus resultans, ne ignominiâ & injuriis verbalibus realibusve subditos afficiant. *Nam hanc tutissimam viam superius esse diximus, cùm de ratione statûs in genere ageremus. Compescuntur autem divitum mores & immutantur vel legibus vel educatione (hi namque duo modi sunt perversos alicujus mores emendandi) legibus, si ita ferantur, ut graviores pœnæ constituantur in divites divitumque liberos ausos ignominiâ & injuriâ afficere subditos, quàm in pauperes se mutuò lædentes. Cumprimis autem prohibendum est omne injustum pauperum facultates lædens. Nam patiuntur tandem pauperes se vilipendi: at lædi etiam in bonis suis ipsis intolerabile est. Cùm autem plus perficiat educatio legibus: danda est opera, quò à teneris divitum liberi parentibus in imperio successuri ita educentur. Optima itaq; ratio est statum oligarchicum conservandi divitum liberos oligarchicè educari. Est autem ea educatio oligarchica, non quâ divitum liberi discunt pauperes contemnere & supprimere, sed quâ ducuntur ad hoc, ut ab omni contemptu & ignominiâ abstineant. Sic enim moderato Jure oligarchico, quod in voluntate divitum consistit, cessabunt quæ superius tradebamus ex jure oligarchico damna oriri. Sed cùm contrarium communiter observetur & divites suorum liberorum felicitatem in hoc consistere existiment, si ex ignominiâ pauperum lætentur, eosque supprimant; etiam educationem ita faciunt: sed hoc pacto statum omnem suum evertunt.*

3. Ex virtutibus simulanda est præ cæteris magnificentia & liberalitas; ex vitiis dissimulanda avaritia. *Erunt namque divites in admiratione apud pauperes, si in honorem Dei splendida exstruant templa; in amore, si liberales videantur, Maximè autem fugere avaritiam divites debent, ne pecuniam publicam furentur, aut ex magistratu, quem gerunt, ditescere studeant. Nam pauperes non æquè indignè ferunt, se excludi ab honorum ac à divitiarum participatione. Quo enim quis indiget, id quammaximè appetit: Si itaque videant pauperes indigentes numis, se eosdem ex magistratu acquirere posse: non quiescent nisi illius participes redditi Contrà magistratibus sterilibus existentibus, lætabuntur, se suis rebus superesse & ad vitam necessaria acquirere posse. Difficultas autem maxima in oligarchiis sese offert; quia difficile est medium servare & virtutem obtinere: aut enim divites qui præsunt reipubl. avari existunt aut prodigi; si avari sint & pecuniam publicam suffurentur, motus pauperum excitant; si prodigi existant, patrimonium suum profundentes, ut tandem censu definito destituti excludantur à participatione imperii, ipsi rebus novis student. Tantum scil. incommodorum infert virtutum neglectus. Posito tamen, cives ad virtutes non educari nec curam harum haberi, alia ratio non superest, quàm ut operationibus malis hominum bonis legibus occurratur. Ne ergò divites avaritiam exercentes pe-*

cuniam

cuniam publicam in suos usus convertant; salutare est, pecuniam publicam magistratum ineuntibus publicè & in conspectu civium cunctorum tradi rationumque exempla per curias & tribus servari, Iis qui magistratum benè gesserunt & bona publica optimè administrarunt honores legibus decerni. *Et quia seditiones etiam suboriuntur, si divites potentes fœnus improbum exerceant: conducit statui oligarchico conservando legem ferre prohibentem in mutuo omnes usuras, vel quantitatem earundem ita definientem, ut modicæ sumantur. Nam si divites egentium necessitatibus sine usuris subveniant, benevolentiam singularem sibi conciliabunt.*

4. Et quia in specie Oligarchiæ intereunt ob contentiones divitum inter se, dum oligarchia oligarchiæ inseritur, conducit pro salute oligarchiæ servare æqualitatem & popularitatem inter divites. *Nam servatâ æqualitate & cultâ amicitiâ tali, qualis inter æquales est, querelæ omnes & contentiones inter divites cessabunt: nec dabitur pauperibus occasio quid machinandi contra divites: quam aliàs rixæ eorundem largiuntur. Quapropter oligarchiæ salutares erunt leges democraticæ divitibus applicatæ. Uti namque fundamentum legum democraticarum est æqualitas: ita debet esse earum quæ divitibus in oligarchiis præscribuntur. Lex ergò esto:* breves v. g. semestres sunto magistratus: *quò scil. omnes qui divites sunt magistratuum sint participes. Nam hoc ipsum quoque in democratiis ita servari solet. Habebit hæc lex & alium usum, nim. ne existere possit præpotentior invadens tyrannidem. Nam diuturnitas magistratuum præbet iis, qui cæteris ditiores & potentiores sunt, occasionem tyrannidem invadendi. Adeoq; non ob unam caussam magistratus breves esse debent in oligarchiis.*

5. Conducit etiam divitum imperio terrores incuti & divites qui in imperio sunt perpetuo metu detineri. *Nam hoc ipsum reddet divites vigilantes & ne per suam negligentiam & incuriam præbeant pauperibus occasionem nova moliendi & imperium excutiendi. Cùmque metus sit affectus natus ex phantasiâ imminentis mali: fingendum semper erit magistratibus, qui præsunt, ea quæ longè remota sunt præsentia: quò cæteri divites, qui in consilio sunt, perpetuò suas curas impendant conservationi Respubl.*

6. Contentionibus omnibus divitum & potentiorum maturè obviam eundum est. *Nam principiis & initiis parvis obstandum, nimis serò paratur medicina, si jam invaluerint. Fit autem hoc, si lites potentiorum fortè fortunâ subortæ statim per arbitros componantur, & cæteri partibus accessuri inhibeantur.*

7. Ne etiam ex accidenti oligarchia transeat in democratiam

etiam, si præfinito censu augeantur facultates fiatque status democraticus: consultum est vel quotannis vel tertio, quarto, quintove anno censum instituere & perlustratis civium bonis edicere censum, ejusque magnitudinem definire, retentâ proportione eâ, quæ initiò fuit observata.

8. Si accidat præter spem, unum quendam & amicorum & pecuniarum copiis & magnitudine cæteris prævalere, quod quando contingit, oligarchiæ in tyrannides transire solent, ostracismo adhibito, jubendus est aliquandu extra civitatem esse. *Nam cùm durum sit innocentes è medio tollere: periculosum tamen sit, ejusmodi viros in civitate versari: decet quidem mediantibus legibus præcavere, ne accidat, ut unus aliquis cæteros omnes potentiâ superet: sed si præter spem nihilominus contigerit tale quippiam: ex necessitate ad hoc recurrendum est medium. At quomodo occurritur huic malo? nimirum ita, si prosperâ fortunâ & nimiâ felicitate ferocientes arceantur à magistratibus præsertim majoribus, sed hi potius committantur reliquis minori felicitate utentibus.*

9. Cæterùm quod in tyrannide frequentissimum est, ut petatur ipsum corpus imperantis, id non æquè facile est factû in oligarchiis: *Omnes enim divites simul è medio tollere uno tempore clandestinis artibus vix perfici potest. Sed faciunt divites hac in re sui copiam, quando in senatu magno sunt i. e. deliberandi caussâ de rebus maximi momenti uno in loco convenerunt. Quapropter decet eos tunc temporis vigilare & locum ubi convenerunt magnis præsidiis firmatum habere.*

MEMBR. IV.

DE RATIONE STATUS DEMOCRATICA.

1. *Primum motuum principium est in democratiis fundamentum injustum, nimirum æqualibus æqualia tribuenda, omnes autem esse æquales: stomachantur enim divites se æquales reputari pauperibus. Sed æqualitas facilius toleratur quàm inæqualitas: ferre enim, ut & alii imperent indigni, quàm ut excludaris ab imperio tolerabilius est.* Quòd si autẽ divitibus favendum, quò prærogativam habere videantur, excogitandi sunt magistratus nihil potestatis habentes, eum magno tamen splendore & apparatu conjuncti: *Ita quippe præ pauperibus divites singulare quippiam obtinebunt, republicâ tamen manente salvâ: præsertim si hos gerentibus imponatur necessitas multas impensas faciendi.*

2. Secundum principium turbarum in democratiis est perversa voluntas plebis imperantis, omnia in detrimentum & eversionem divitum facientis. *Nam plebs bellua quadam est multorum ca-*

pitum. Quapropter necesse est, ut huic perversæ voluntati obviam eatur vel legibus vel bonâ educatione; legibus quidem gravissimâ pœnâ constituentibus in pauperes divitum bonis insidias struentes. Et si divites enervandi sunt, callidè id fieri potest offerendo ipsis magistratus cũ onere impensarũ faciendarũ conjunctos, velut in ludos & spectacula. Omniũ autẽ optimũ mediũ adversus mala hæc democratia est educatio democratiæ conveniens. Nã qualescunq; feras leges, nisi cives fuerint à teneris adsuefacti, ultrò hisce parere, nihil perficies salutare Reipubl. Non verò existimandum est, hanc esse educationem democratiæ convenientem, si pauperum liberi imbuantur odiis erga divites & insidiis faciendis bonis & facultatibus eorundem, vivantq; prout libuerit. Taliter enim educationẽ faciunt qui finẽ democratiæ habent libertatem, eamq; definiunt facultatem faciendi quod cuilibet lubet. Ita ergò educandi sunt liberi pauperum, ut adsuefiant legibus convenienter vivere. Conducit quoque democratiis, ne voluntate nudâ pauperum & plebejorum hinc inde nutante & variabili, sed legibus magis, callidisq; artibus eò flectere animos pauperum utut agriculturæ dent operam, assignatis iisdem ex liberalitate vel etiam leviori precio venditis & distractis agris. Nam hoc pacto laboribus irretiti, dum otiari nequeunt, legibus imperium paulatim concedent, & à pessimâ democratiâ abibitur.

3. Et quia præcipuum motuum principium in democratiis sunt demagogi seu tribuni plebis, qui vel ipsi tyrannidem invadunt, si bellicosi homines sint, vel blanditiis suis trahunt plebem, ut omnia faciant in perniciem divitum: danda cumprimis opera est, ut tribuni eligantur homines modesti, legum tenaces & qui voluntatem plebis inordinatam temperare valeant. *Nam cùm voluntas plebis immoderata formam democraticam evertat, temperamento indiget, cujus effectores tribuni plebis esse possunt.* Videtur & salutare studium eloquentiæ exterminare & odium huic conciliare, nec admittere, ut tribuni plebis eligantur eloquentiâ imbuti, nisi modesti & legum tenacissimi sint. *Nam eloquentiâ præditi trahunt plebem in quascunq; partes.* Lex quoque ferri debet, ne quisquam potens & artis militaris peritus tribunus plebis creetur. *Nam si imbelles & impotentes homines huic muneri præficiantur, præripietur occasio invadendi tyrannidem.* Consultũ etiam videtur, tribunos initio sui officii jurejurando obstringi & ita cogi jurare, quod nolint quicquam in perniciem divitum moliri. *Nam ita non facilè audebunt contra divites quicquam statuere, nec plebs eos velut perjuros audiet.*

4. Spectat tamen ad tribunos excitare plebem, ut vigilet & sui statûs conservandi curam habeat. *Nam plebis incuriositas occasionem præbet divitibus imperium invadendi. Fingere ergò pericula*

debent

debent ubi nulla sunt, quò plebs in perpetuo metu & terrore detineatur.

5 Salutare autem & huic formæ est magistratus non diuturnos esse. *Nam cùm status democraticus positus sit in quâdam æqualitate: omnes verò simul imperare & magistratu fungi nequeant: (quis enim paréret?) magistratus deferendi sunt non diuturni, quò ita successu temporis omnes magistratûs participes fiant. Conducit deinde & hoc, ne unus præpotens diu magistratu fungens ansam arripiat invadendi tyrannidem. Quòd si autem contigerit, alicujus potentiam honoribus supra modum auctam esse, paulatim eadem & per minima procedendo imminuenda erit. Nam violenta ablatio parit tumultus.*

6. Si existant potentes & feroces apti ad tyrannidem invadendam, vel supprimendi sunt vel ostracismo coercendi. *Nam ostracismus, quo jubentur qui potentes sunt extra civitatem aliquandiu esse, ad id inventus est, ne opus sit vitam adimere præpotentibus & Reipubl. formidabilibus. Supprimuntur autem qui præ cæteris felices & fortunati potentesque sunt, si nullis præficiuntur muneribus, sed ab his excluduntur. Contra magistratus minus potentibus mandantur.*

MEMBR. V.
DE RATIONE STATUS FORMARUM QUÆ SALUTEM SUAM IN LEGIBUS FUNDATAM HABENT.

1. *Diximus superius, circa vitiosas formas rem optimè geri, si legibus potius committatur imperium, quàm solis hominibus: unde & deduximus species Oligarchiarum & democratiarum à pessimis & vitiosissimis abeuntes. Sed quia & legibus sui defectus insunt: disserendum est & de his quæ jubet ratio status observare, quò legum sua maneat auctoritas.*

2. Quò ergò leges in vigore maneant, salutare est, singulos magistratus initio officii in leges jurare, *se nimirum earum custodes exstituros nec latum ungvem usq; ab iisdem recessuros esse; Daturosq; operam, ne interpretando quisque sibi leges aptas faciat, sed suos potius mores ad eas accommodet.*

3. Ne verò magistratus interpretationibus sophisticis vel extendédo trahant leges ad casus, ad quos nullâ rectâ ratione accõmodari possunt, aut restringendo limitent easdem, ubi limitandæ non sunt, aut etiam affingant iisdem sensum, quem habere nequeunt: consultum est vel collegio pontificum sacra tractantium vel prudentibus quibusdam & sapientibus hominibusque speculativæ

vitæ deditis & à vitâ civili alienis interpretationem committere, & jubere magistratus horum consiliis uti, si fortasse obscuritas quædam legum obveniat. *Nam hi non immixti negotiis status secundum conscientiam & sine affectibus leges interpretabuntur; præsertim si jurejurando adstringantur ad interpretationem legum secundum conscientiam faciendam.*

4. Authenticam autem interpretationem, quæ adhibetur quando prudentes, qui ipsi potestatem ferendarum legum non habent, nullum sensum eruere valent, penes totum populum esse conveniens est. *Nam uti totius populi consensu leges ferri Reipubl. cuivis tranquillitatem parit: ita & conveniens est, authenticam interpretationem penes omnes esse. Si enim parti prævalenti relinquatur, in oligarchiis divitibus, in democratiis plebi: redit imperium ad perversam voluntatem imperantium dissidia & contentiones, dissociationemque civitatis gignentem.*

5. In omnibus ergò formis vitiosis non modò oligarchiis & democratiis sed & monarchiis emendatur vitiositas & redduntur status diuturniores, si quantum fieri potest, cuncta legum imperio committantur. *Nam quò magis leges imperant, eò minus odii & invidiæ in imperantes redundat; redduntur quinetiam qui in imperio sunt minus imperiosi & ita civibus magis tolerabiles. Quapropter conducit in hisce formis quamplurimas habere leges.*

MEMBR. VI.
DE RATIONE STATUS MIXTARUM FORMARUM.

1. Mixtæ formæ hominibus salutares sunt; *quia quod in democratiâ pauperibus, in oligarchiâ divitibus conducit, hoc sumitur & miscetur*: vix tamen mixta forma introduci facilè potest, aut si introducta sit diuturna existit, *Nam in omnibus civitatibus inter se pugnant quantum & quale: quantum voco pauperes, qui non nisi numero prævalere possunt; quale, eos qui virtute & potentiâ divitiarum externorumq́; amicorum plurimum possunt. Plerumque autem prævalet vel quantum vel quale; & quod prævalet prædominari alteri parti nititur, nec mixtionem aliquam perfectam admittit. Hinc Tacitus 3. ann. 33.* Cunctas nationes & urbes populus, primores, aut singuli regunt; delecta ex his & constituta *i. e. mixta* Reipubl. forma laudari facilius quàm evenire, vel si evenit haud diuturna esse potest; *quia scil. facilimè contingit, aliquam partem prævalere.*

2. Ratio

2. Ratio ergò ſtatûs jubet collatis invicem quanto & quali convenienter & ſecundum potentiam utriuſque mixtionem facere, ut ſcil. prævalente quanto ſtatus paulatim ad democratiam; prævalente quali, ad oligarchiam inclinet, utrâque æqualium virium exiſtente, perfecta mixtio fiat. *Nam niſi ita fiat, ſemper pars prævalens movebit videns, ſe nullâ prærogativâ gaudere.*

3. Diuturniores autem ſunt ſtatus populares, propendentes ad democratiam, ariſtocratiis ſeu formis ad oligarchiam inclinantibus. *Nam & quod numero ſuperat potentius eſt, quàm quod quali; quia numerus manet; virtus, fortitudo nim. ſæpè luxuriâ & voluptatibus labefactatur, amici deficiunt, divitiæ per adverſam fortunam diſpereunt. Unde in mixtis formis conveniens erit rationi ſtatûs, quantum fieri poteſt, favere quanto; diuturniorem namque hoc pacto formam exiſtere neceſſe eſt.*

4. Conſtitutâ aliquâ Republ. mixtâ & ex ſimplicibus formis delectâ, maxima cura civium habenda eſt, ut legibus ſtrictè pareant, ne vel minimum in legibus ſervandis negligatur. *Nam ſi à minimo abitum ſit, ſtatim deviatum à medio eſt & datur anſa longius evagandi: unde vel ad oligarchiam vel ad democratiam abitur.*

5. Plurimum autem in mixtis formis valet τὸ μικρὸν: *ſtudent enim qui prævalere nituntur in minimo progredi, exigẽtes ſibi cõcedi, quod primo intuitu exigui momenti videtur; dehinc huic paulatim addunt, donec ſucceſſu temporis integer ſtatus mutetur: quemadmodum enim nemo animadvertit lapidem cavari à guttâ, ſed elapſu temporis cavatum quilibet videt: ita contingit in Rebuspubl. potiſſimum mixtis mutationem non ſentiri ſed ſtatum mutatum eſſe.* Ratio ergò ſtatûs exigit in mixtis formis τὸ μικρὸν obſervare nec negligere. *Niſi enim hoc fiat, occultè ſerpit ac ſe inſinuat legum violandarum atque inſtitutorum civitatis negligendorum conſuetudo. Quemadmodum totum patrimonium parvi ſumptus exhauriunt ſi ſæpè fiant. Non apparet autem mutatio; quia non profunditur univerſa familia: decipitur enim ab iis rebus mens, tanquam falſo quodam ſyllogiſmo; cujusmodi eſt ſophiſtica ratio: Si unumquodque parvum eſt: ergò & omnia: hoc autem eſt, ut ſit verum, eſt ut non ſit. Totum enim & omnia non ſunt parva ſed ex parvis componuntur. Huic igitur principio ſtatim opponenda cuſtodia & cautio eſt. verba ſunt Ariſtotelis* 5. *politic. cap.* 8.

6. *His in genere præmiſſis, conveniens eſt de ſingulis ſpeciebus mixtarum formarum quid ſubjicere.*

ARTIC. I.
DE
ARISTOCRATIARUM RATIONE STATUS.

1. Aristocratiæ multa habent communia cum oligarchiis, & proinde etiam ratio status propemodum eadem est. *Nam Aristocratiæ aut fiunt ex mixtione divitiarum & libertatis pauperum, ita ut divites prævaleant, consequaturque forma aliquam naturam oligarchicam: aut unà attenduntur virtutes, & sic nec ab oligarchiis multum differunt. Sunt enim qui unâ vel alterâ virtute præditi existunt divitibus moribus haud dissimiles, contemnendo præ se cæteros tanquam longè se inferiores. Quapropter multa pro aristocratiis faciunt præcepta circa oligarchias supra tradita.*

2. In Aristocratiis autem cumprimis notandum est generale præceptum; quod ratio status in omnibus aberrantibus formis suadet, cujusque contrarium communiter facere solent, nim. partem prædominantem non debere operam dare, ut sua jura augeat in infinitum, alteram partem inferiorem supprimat. *Nam quò magis pars prævalens studet sese extollere, eò magis augetur formæ vitiositas, invertens & infelicem reddens totam civitatem. Quid enim si pars inferior tota deleta & extincta sit, an tunc feliciores erunt quàm nunc sunt?*

3. Habenda potius est ratio inferiorum, ne ullâ injuriâ afficiantur. *Nam, ut inquit Aristot. intelligendum est, nonnullas non solùm aristocratias, sed & oligarchias manere, non quòd stabiles & tutæ sint reipubl. administrationes, sed quòd ii qui magistratus & imperia obtinent rectè se gerunt adversus eos, qui sunt extra Reipubl. administrationem, nullam iisdem inferendo injuriam. Nam longè felicior est civitas, si fugiantur odiorum & inimicitiarum caussa, quàm si una pars tendens ad summa in perpetuo reliquorum odio vivat. Facienda ergò eorum, qui in civitate minus potentes sunt, distinctio, quòd alii sint honorum, alii sint divitiarum cupidi: circa hos danda opera ne ratione lucri & commodorum; circa illos, ne ratione honorum lædantur. Ira enim in quolibet est vehementior, quò magis appetit id, quo impeditur.*

4. Nemo privatorum ratione virtutum & divitiarum imperio dignus excludatur. *Nam hoc pacto occurretur stomachationi & invidiæ.*

5. Maxima pestis aristocratiarum, prout communiter sunt, hoc est, virtuosi qui sunt inter sese foveant æmulationes rixarũ & inimicitiarũ caussas. *Qui enim unã vel alterã quærunt virtutẽ non virtutis*

tutis sed magis gloriæ aut lucri causâ id facere solent: unde horũ æmulationes magis lucri & gloriæ, quàm ipsius virtutis augendæ gratiâ sunt, & proinde perniciosæ, ut in præcedd. docuimus. Quapropter propriũ suũ commodũ perpẽdentes virtuosi æmulationes pravas seponere, & tanquã omnes virtute pares inter se vivere debent, scientes, dum alter alterum præ se contemnit & supprimere laborat, omnium auctoritatem evilescere. *Conducit autem pro hoc obtinendo, virtuosis semper ob oculos ponere mala ex pravis æmulationibus nascentia, & pericula inde imminentia. Hoc pacto inter Vespasianum & Mucianum concordiam aluisse Titum filium Vespasiani testatur Tacitus 2. Hist. 5. quando ait*: Cæterum *Mucianus* Syriæ, *Vespasianus* Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus invidiâ *(æmulatione)* discordes, exitu demum Neronis, positis odiis in medium consuluêre, primùm per amicos, dein præcipua concordiæ fides Titus prava certamina communi utilitate abolucrat.

ARTIC. II.
DE RATIONE STATUS NOBILIUM IMPERANTIUM.

1. Nobilium Rempubl. conservant. 1. si virtutibus & sufficientibus divitiis instructi à dignitate patriciatûs non excludantur. *Nam ita plebeji magis quiescent scientes, se non planè à participatione imperii excludi; sed datâ pecuniâ se dignitatem generis, ex quâ æstimatur aptitudo consequendi honores & munera in Republ. consequi posse. Salutare itaque est, legem ferri, ut quilibet benè meritus de patriâ & sufficientibus divitiis instructus in numerum nobilium seu patriciorum recipiatur.*

2. Vitare quoque nobiles debent differentias familiarum, ne altera alteram præ se contemnat, sed æqualitas servetur. *Nam quod de divitibus diximus, interire oligarchias, si inter se diffideant & oligarchia oligarchiæ inseratur; id quoque locum habet, si nobiles, qui præsunt, inter se concordes non vivant, nec æqualitati studeant.*

3. Quammaximè verò hoc agere debent, ne quenquam plebejorum contemnere videantur. *Nam odium, quod parit invidia, augetur, si præterquam quòd videant homines, se ab imperio exclusos perpetuò parére cogi, etiam contemnuntur.*

4. Salutare etiam est Reipubl. huic, id agere, ne familiæ nonnullæ supra modum ditescant, neve etiam ita facultates imminuantur, quò minus ex dignitate familiæ vivere queant. *Nam si aliqua familia supra modum ditescit, metuenda tyrannis est, si verò in pauperta-*

pertatem conjiciatur, timendi tumultus. Videtur verò pro bonis nobilium in debito statû conservandis conducere legem circa successiones facere nonmodò admittentem omnes filios ad successionem, modò excludentem nonnullos v.g. eousque quousque singuli 50000. consequi possunt, cæteros à successione excludendos; sin unus filiorum plus 50000. consequatur, admittendas ad hereditatem quoque esse filias & ex numero agnatorum vel cognatorum debitâ bonorum quantitate destitutos.

5. Circa matrimonia hæ leges videntur conducere, ut quidem nobili concessum sit plebejam ducere uxorem. *Nam hoc pacto cum plebejis affinitas juncta arctiorem reddet nobilium & plebejorum amicitiam.* At ut plebejus ducat fæminam nobilem, prohibitum esse debet. *Nam fœminæ nobiles per superbiam alliciunt plebejos maritos ad faciendas seditiones & invadendam nobilium dignitatem.*

6. Nobilium porrò liberi non ad luxuriam, voluptates corporis & mollitiem, sed ad bellicos labores educandi sunt. *Nam luxuria & mollities contemptum iisdem parit.*

MEMBR. VII.

DE RATIONE STATUS MONARCHICA.

1. *Quæ sit ratio statûs tyrannica & quibus modis tyrannides conservandæ, superius tradidimus; sequitur, ut de ratione statûs monarchicâ disseramus:* differunt autem monarchiæ à tyrannidibus, quòd hæ nil aliud sint, quàm dominationes & herilia imperia in liberos homines & proinde merè injustæ; illæ verò justæ & in volentes. *Nam regnum barbaricum licet, in herili imperio consistat, justum tamen est & naturale; quia homines barbari & serviles alio regi imperio nequeunt. Laconicum regnum fundatum in legibus justum est; æsymneticum, quamvis ex necessitate sit, non tamen in nolentes est. Heroica autem regna, quæ certæ alicui familiæ ob benè merita conferuntur præ cæteris sunt justa, & se habent ad regnum optimum & perfectissimum, quemadmodum aristocratiæ communes ad illam optimam aristocratiam, in quâ optima Respublica consistit. Nam optimus rex omnibus virtutibus instructus est, monarchæ, de quibus hîc agimus, unâ vel alterâ, Justitiâ nim. & fortitudine.*

2. Monarchiæ nullâ stomachatione nullâ invidiâ laborant. *Nam omnes monarchiarum species in volentes exercentur: & hoc ipso à tyrannide differunt. Id enim patet ex iis, quæ suprà de regno barbarico, Laconico, æsymnetico & heroico diximus. Heroicum autem etiam in jure distribu-*

distributivo naturali fundatum est: quia confertur alicui familiæ ob virtutes & benèmerita.

3. Exiguam proinde in hisce, & cumprimis in Heroicis regnis vim habet ratio status. *Nam heroica regna ex se satis firma sunt & in jure optimo fundata, meritis scil. erga Rempubl. à virtute provenientibus, ut adeò non sit quòd ad externa & accidentalia recurratur conservantia: modò lege aut consuetudine satis firmiter constitutum sit, ad quosnam ex familiâ transire imperium debeat, ne contentiones oriantur circa successionem in regno: modò etiam reges & principes curam habeant educationis liberorum, quò à teneris adsuescant pietati, prudentiæ, Justitiæ, magnificentiæ & similibus virtutibus. Quod enim precabatur Tiberius à dis, ut sibi ad finem usque vitæ quietam & intelligentem humani divinique juris mentem darent lib. 4. annal. 38. hanc ut educatione consequantur liberi, heroes operam dare debent, cumprimis autem, ut discant à teneris judicare de consiliis & quæ suggesta à consiliariis magis salutaria eligere. Sæpè namque contingit consiliarios ambitiosos cæterorum optima consilia eludere & sua inculcare principibus accipienda, omnisq; egregii consilii quod non ipsi attulerunt, inimicos existere 1. Hist. 26. fin. Quod justitiam concernit, duo discenda potissimum regum liberis 1. ut norint dignis attribuere officia, ne cogantur toti dependere ab iis, qui pro aliis eadem ambiunt: est namque perniciosum & principi & Reipublicæ alienâ ambitione trahi. 3. annal. 69. 2. ut judicia possint exercere & ipsi, si quando opus est jus dicere.*

4. Respectu tamen subditorum & diversorum Reipubl. temporum Ratio status varia & diversa suadet. Estque regum bonorum sese subditorum ingeniis accommodare. *Voco autem accommodare sese ingeniis subditorum, quando reges perpendunt, qualiter animati sint subditi, quidque à regibus suis boni sibi optent inquirere, & hujus auctorem existere. Optima scil. gubernandi ratio est, si rex perpendat, quid sibi fieri vellet eo in loco, in quo subditi ejus, positus, & hoc ipsis tribuat.* Utilissimus *scil. principi* idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare quid aut noluerit sub alio principe aut fieri voluerit. 1. *H.* 16. *Sunt autem subditi trium generum: alii sunt planè serviles, quales Armenios fuisse refert Tacitus 13. ann. 34. fin. alii liberalis ingenii, alii qui nec totam servitutem nec totam libertatem ferre possunt. Id Galba quo imperio gubernandi Romani essent Pisoni inculcabat teste Tacito 1. H. 16. fin. qui verba Galbæ hæc refert:* Neq; enim hîc, ut in cæteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus & cæteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. *Alii porrò subditorum sunt*

prompti ad bona agenda, alii segnes nec facilè jussa exequentes: in quos proinde diversum debet esse regimen: boni enim laudibus & præmiis, segnes exemplo pœnisq; excitandi,

5. Quò porrò reges benè educati constantes in suis virtutibus permaneant, nullā fidē tribuere adulatoribus & pravæ dominationis magistros fugere debent. *Hoc Galba suū, quē adoptabat Pisonē docebat his verbis*: Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona tu quidem servabis: sed alii per obsequium imminuent. Irrumpet adulatio, blanditiæ pessimum veri affectûs venenum, sua cuiq; utilitas. *i. e. suadebunt & salutare dictabunt quod cuique utile est.* Nam suadere principi quod oporteat multi laboris, assentatio erga principem quemcunque sine affectu peragitur. *i. e. assentari principi facilè & nullam sollicitudinem parit. Quapropter boni principis est ejusmodi consiliarios eligere, qui sepośito omni placendi studio quæ reverà salutaria sunt suadeant. Contrà verò pravæ dominationis magistri, qui ex principibus bonis malos, ex malis peiores reddunt procul habendi. Sic Vitellius adventu fratris & irrepentibus dominationis magistris superbior & atrocior redditus. 2. H. 63. Ita quoque Vespasianus inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinatus, donec indulgentia fortunæ & pravis magistris didicit aususq; est. 1. H. 84.*

6. Optimum omnium regnorum, prout esse possunt, ubi virtutis cura haberi nequit, est, in quo regis proprium est territorium, & propterea Rex in regno est, quod paterf. in suâ domo. *Nam ejusmodi reges principesq; suos subditos fovent quemadmodum paterfam. eos, quos habet in suâ familiâ. Quò plures enim quòque ditiores habet subditos, eò sese feliciorem esse novit. & non nisi stolidus princeps ille erit, qui subditos suos destruit: ut ita in tali principatu nullius mali principium existere possit, nisi sit extremè stolidus & imprudens. Præterea, licet princeps ejusmodi summè avarus, crudelis ac superbus existat, nullum tamen propterea jus competere potest subditis statum immutandi vel principem è medio tollendi: sed si tolerare imperium nequeant, abire ipsis concessum erit.*

PARS POSTERIOR CAPITIS SECUNDI

DE RATIONE STATUS IN IMPERIIS CONSERVANDIS ET AMPLIFICANDIS.

1. *Duo sunt quæ de Ratione status imperiorum dici possunt. 1. quomodo imperia sint conservanda. 2. quomodo sint amplificanda. Quapro-*

propter & duobus membris absolvemus quæ hac in posteriori cap. 2. parte dicenda sunt.

MEMBR. I.
DE
IMPERIIS CONSERVANDIS.

1. *De conservatione imperiorum ita dicturi sumus, ut prius tradamus, quæ ratio status suadeat in genere; deinde quæ notanda in specie circa principatus & Respublicas veniant.*

PARS PRIMA MEMBRI PRIMI
DE
CONSERVATIONE IMPERIORUM IN GENERE.

1. Principium conservandi imperia cuncta est partim vicinis, partim etiam subjectis provinciis terrori esse. *Nam superiorem neminem agnoscimus, nisi terrori nobis existat.*

2. Tria verò faciunt, ut populus terrori sit aliis populis. 1. Virtus. 2. Potentia. 3. Fortuna, si adsint vel adesse videantur. *Nam populus his instructus concipitur superior reliquis esse posse. Unde fit, ut populi cæteri partim subacti partim alii vicini eum revereantur. Hoc autem obtento, firmum satis est imperium. Quapropter ut hæc adsint, danda est opera, vel ad minimum, ut adesse videantur.*

ARTIC. I.
DE
VIRTUTE CONSERVANTE IMPERIA.

1. Virtus triplex imperia conservat, Fortitudo nimirum, ars militaris & Prudentia. *Nam hisce instructi terrorem aliis incutere possumus.*

2. Fortitudo paratur conservaturque 1. arcendo cives à voluptatibus. *Nam quicquid corrumpit militum mercenariorum fortitudinem; etiam nocet civibus Reipubl. vel principatûs dominantis, qui suâ fortitudine vicinis vel etiam subjectis provinciis terrori esse debent. At omnes historiæ testantur, milites corrumpi voluptatibus & luxuriâ. Tacitus 2. Hist. 93.* Miles plenis castris & redundante multitudine, in porticibus aut delubris & urbe totâ vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per illecebras urbis & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. *& 13. annal. 24.* Fine anni statio cohortis assidere ludis solita demo-

vetur, ut miles theatrali licentiæ non permixtus incorruptior ageret. *Et testatur experientia, florentissimas civitates, quarum præcipua fuit Roma, statim ac auctæ opibus frui voluptatibus cœperunt usas quoque esse mercenariis militibus harumque cives ignavos esse redditos.* 2. pudorem injiciendo, si ignaviæ cives sese dedere incipiant. *Nam ut pudore incusso à cæteris vitiis, ita & ab ignaviâ deterrentur homines.* 3. æmulationes fovendo. *Nam affectus æmulationis ad virtutes colendas excitat homines. Sic Muciani exercitus, licet in pace ageret, excitabatur tamen æmulatione & studio æquandi laudes exercitûs Vespasiani. Tacitus 2. Hist. 4.* Sed æmulatio & proximi exercitûs gloria repulerat segnitiam.

3. Ars militaris summè necessaria est populo imperare volenti. *Ita enim ait Vegetius l.3. de Re Militari.* Quis dubitat, artē bellicā rebus omnibus esse potiorē, perquā libertas retinetur, & dignitas propagatur, provinciæ conservantur & imperiū? Hanc quondam relictis doctrinis omnibus Lacedæmonii, & pòst coluêre *Romani & lib.1. cap.1. Nullâ aliâ re* videmus populū Romanum orbē subegisse terrarū, nisi armorum exercitio, disciplinâ castrorum usuque militiæ. Quid enim adversus Gallorum multitudinem paucitas Romana valuisset? Quid adversus Germanorum proceritatem brevitas potuisset audere? &c. Sed adversus omnia profuit tyronem solerter eligere, jus (ut ita dixerim) armorum docere, quotidiano exercitio roborare, quæcunque evenire in acie, atque in prœliis possunt, omnia in campestri meditatione prænoscere, severè in desides vindicare. *Nutrit quoque ars militaris confidentiam. Nam nemo facere metuit, quod se benè didicisse confidit.* Paratur autem ars militaris. 1. scientiâ. 2. exercitio eorum quæ ad artem pertinent 3. tolerantiâ variarum molestiarum. *Nam hæc duo, scientia & exercitatio in omni arte parandâ requiruntur. Datur enim. ut in cæteris artibus, ita & in hac quadam architectonica scientia, quam excultam habere debent Duces bellici, quorum scientiâ & prudentiâ cuncta reguntur. Et hanc quidem scientiam tradere hujus loci non est, sed dabitur aliquando, si Deus vitam concesserit, tempus de hac quid scribendi. Nunc quæ ad exercitium & tolerantiam pertinent potissimum persequemur.* Consistunt autem exercitia. 1. in Cursu & saltu. *Nam interdum opus est impetu in hostem, interdum ut celeritate præoccupent loca oportuna hostibus eadem capere nitentibus; interdum ut fugientes apprehendant. Saltui adsuefieri propterea utile est, quò fossæ transiliri vel impediens altitudo celeriter superari queat. Quod ipsum docet & Vegetius lib. 1. c. 9.* 2. In natando. *Non enim pontibus semper flumina transeuntur. quandoque hostis securus ex improviso*

tranato

tranato flumine invadi potest. Quòd profuerit ars natandi, exemplum habemus in Tacito 2. Histor. 35. Cùm enim gladiatores Othonis navibus tenderent ad Insulam in medio fluminis sitam; præventi sunt à Germanis nandi peritis, qui sub Vitellio militabant. verba Taciti hæc sunt: & erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes Germani nando prælabebantur. *Ideoque Romani veteres, quos tot bella & continuata pericula ad omnem rei militaris erudierant artem, campum Martium vicinum Tyberi elegerunt; in quo Juventus post exercitium armorum sudorem pulveremque dilueret, ac lassitudinem cursûs natandi labore deponeret. teste Vegetio l.1.c.10.* 3. in facultate tractandi equos & ascendendi descendendique. *Neminem enim vel modicâ belli experientiâ instructum latet utilitas celeriter & cum armis insiliendi equos & desiliendi.* 4. In armorum usu. *Non enim vestium nitor, vel auri vel argenti, gemmarumque copiæ hostes aut ad reverentiam aut ad gratiam inclinant, sed solo terrore subiguntur armorum. Consistit autem usus armorum 1. in hoc, ut hisce nos defendamus, 2. ut iisdem hostem lædamus. Alia quoque arma sunt ad hoc comparata, ut iisdem cominus pugnemus, quibus ritè tractandis inservit ars pugilatoria; alia ut his eminus lædamus hostem, quæ diriguntur ad usum jaciendo: horumque exercitium in eo positum est, ut tyrones discant non frustrà jacere. Multum namque peccatur in bello telis in falsum jactis. Quod probè monuit Sabinus apud Tacitum 4. ann. 50. fin.* 5. In portandis oneribus. *Nam in arduis expeditionibus contingit graves sarcinas quandoq; portandas esse. Quod ne difficile sit usu facile reddendum est.* 6. In muniendis castris. *Nam miles in his exercitatus semper vallum secum quasi circumfert, ut sicubi opus sit, hoc utatur tutus adversus quælibet pericula imminentia.* 7. In ordinibus servandis. *Quid enim exercitum retinet magis salvum in prælio quàm servati ordines?*

4. Nullâ in arte molestiarum variarum tolerantia æquè necessaria est ac in militari. *Præter labores enim multos, frigoris, caloris, inediæ, vigiliarum molestiæ ferendæ veniunt. Hæc tolerantia ut conservetur, nunquam otiosi relinquendi sunt rem militarem tractantes. Nam consuetudo facit, ut nulla molestia molesta sit: at facilè illa amitti potest otio & desidiâ. Tacitus 1. annal. 16.* Castris æstivis tres simul legiones habebantur, præsidente Junio Blæso: qui fine Augusti & initiis Tiberii auditis, ob Justitium aut gaudium intermiserat solita munia. eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cujusque sermonibus præbere aures, denique luxum & ocium cupere, disciplinam & laborem aspernari. *Quapropter Duces optimi primum omnium de tolerantiâ in militibus gignendâ solliciti esse solent. Elegans exemplum*

nobis exhibet Corbulo apud Tacitum lib.13. ann.35. verba Taciti hæc sunt: Corbuloni plus molis (*laboris*) adversus ignaviam militum, quàm contra perfidiam hostium erat: quippe Syriâ transmoti legiones, pace longâ segnes, munia armorum ægerrimè tolerabant &c. Retentus omnis ab ipso exercitus sub pellibus, quamvis hyeme sævâ adeò, ut obducta glacie nisi effossa, humus tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine in laboribus frequens adesse; laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. *Ex hujus ducis insignis gestis discimus, optimum medium reddendi milites tolerantes esse, si ipse dux exemplo præeat. Hac enim re egregium exhibuit specimen Corbulo semper. De quo idem Tacitus 14. ann. 24.* Ipse *Corbulo* exercitusque ut nullis ex prælio damnis, ita per inopiam & labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, fervida æstas, longinqua itinera, solâ ducis patientiâ mitigabantur, eodem plura, quàm gregario milite, tolerante.

5. Prudẽtia ostentata cõservat itidẽ imperia. *Nã incutit quoq; terrorẽ partim provinciis subjectis partim vicinis imperiis & civitatibus.* Ostentatur autẽ prudentia in imperiis 1. singularitate consiliorũ. *Nã singularis videtur prudentia in eo, qui nõ vulgatis consiliis utitur, sed talibus, quæ recedunt à communi usu. Tale fuit Levini Consulis, cùm intra castra hostem exploratorem reperisset: jussit enim hunc circumducere & exercitum ostendere.* 2. In novorum instrumentorum mediorumque quibus finis aliquis obtinetur, inventione. *Ita v. g. Hannibal cùm ad prælti fluminis transitum elephantos non posset pellere, jussit ferocissimum elephantorum sub aure vulnerari, & eum qui vulnerasset, transnato statim flumine procurrere: quo facto, Elephantus exasperatus ad persequendum doloris sui auctorem, tranavit amnem, & reliquis idem audendi fecit exemplum. Frontinus lib. 1. stratag. c. 7.* 3. traducendo negotia & potissimum bellica in eum statum quo commodissima nobis sunt, hostibus maximè damnosa. *Ita Fabius Maximus gerens bellum adversus Hannibalem successibus præliorum insolentem & vehementem cunctando restituit. Sic Themistocles adventante Xerxe, cui Athenienses nullâ ratione pares esse poterant, auctor his fuit, ut relictis Athenis statum belli ad navale prœlium transferrent. Ex his patet, verissimum esse, quod dixit Tiridates apud Tacitum 5. ann. 1. fin.* Non ignaviâ magna imperia contineri.

AR-

ARTIC. II.

DE POTENTIA QUA CONSERVANTUR IMPERIA.

1. Præcipua potentiæ pars est concordia. *Nam debile est quicquid discordat, & in contemptu. Quia quilibet novit, facilè disjici posse quod motibus & discordiis laborat. Tale autem terrori non est. Malum hoc plurimum nocuit Romanis. Referre proinde huc lubet quod narrat Livius lib. 2. cap.* 44. Inde ad Vejens bellum profecti, quo undique ex Etruriâ auxilia convenerant, non tam Vejentium gratiâ concitatâ; quàm quòd in spem ventum erat, discordiâ intestinâ dissolvi rem Romanam posse. Principesque in omnium Etruriæ populorum conciliis fremebant; æternas opes esse Romanas, nisi inter semetipsos seditionibus sæviant. Id unum venenum, eam labem civitatibus opulentis repertam, ut magna Imperia mortalia essent.

2. Alterum in quo consistit potentia est militia. Estque hæc vel propria vel auxiliaris. utraque vel mercenaria vel non mercenaria. *Nam contingit auxiliares nobis jungi vel acceptâ mercede vel communis utilitatis gratiâ.*

3. *Ut autem de propriâ militiâ initium disserendi faciamus, quæstionem enucleabimus, quam tractare politici solent, quidnam melius sit in propriâ militiâ, an uti civibus sine mercede & legere milites, an datâ mercede eos conducere. Videtur usum mercenariorum militum confirmare hodierna consuetudo. Quis enim regum Europæorum aliâ quàm mercenariorum utitur militiâ? Cæteri omnes artis rudes existimantur & ignavi. Contrà Machiavellus c.* 10. *de Principe arma mercenaria planè rejicit. Et sanè non omnes rationes ipsius quas affert inanes sunt. Nam* 1. *cùm omnia mercenarii milites utilitatis, nihil propemodum honestatis gratiâ faciant, quæstu cessante etiam denegant officia.* 2. *Omnem civium pecuniam absumunt, eosque in extremam paupertatem redigi faciunt: cùm contrà si ipsi cives versentur in militiâ, prædam ex hostibus lucrentur.* 3. *Sunt plerumque flagitiosi homines, quibus nulla fides pietasq; inest; struentes ipsis, quibus serviunt, insidias; adeò, ut quò major horum sit copia, eò in majori periculo Respubl. existere videatur. Verùm sciendum est, ejusmodi quæstiones non ita generaliter nullâ habitâ ratione formarum Reipublicæ definiendas esse. Nam fortasse nonnullis Rebuspubl. conducit nullos admittere mercenarios milites, ponas aliquam formam, in quâ singuli cives fortes suo statu sunt contenti, nec imperans à parente quicquam metuendum habet. Quòd si verò cives sint ignavi, acquirendis tamen di-*

vitiis

vitiis dediti, necessariò adhibendi sunt mercenarii milites. Nam disciplinâ severiori in mercenarios obtineri potest, ut Jussa ducum strenuè exequantur & ita præstent quod à civibus ignavis nunquam obtineretur: his contrà licet in pace vivere & acquirere, unde alantur milites. Versantur tamẽ hi cives unà in summo periculo, si utantur quoq; duce mercenario. Nam hic aut ignavus est, & nihil proderit: aut strenuus, & tentabit invadere tyrannidem in manu suâ exercitus habens. Consultissimum tamen semper est in omnibus civitatibus magnum Imperium habentibus, & cives informare à teneris in arte militari, eos, qui fortes naturâ apparent, seligendo & exercendo. Nam hi ducti honestate & amore erga patriam pugnabunt reverá fortes existentes & rem bellicam majori cum constantia exercentes. Quapropter duces etiam ejusmodi milites gloriâ, qui verò præsunt mercenariis spe prædæ concitare ad pugnandum solent. Exemplum est apud Tacitum 6. ann. 34. quando ait : Cæterum directa acie Parthus imperium orientis, claritudinem Arsacidarum, contràque ignobilem Hiberum mercenario milite disserebat. *i. est. hortabatur suos dicendo, sese pugnare pro orientis Imperio & nobilissimâ Arsacidarum familiâ; contra hostem ignobilem omnem potentiam habere positam in mercenario milite.* Pharasmanes integros semet à Parthico dominatu *i. e. dux adversæ partis disserebat, se nunquam hactenus Imperio Parthorum subjectos fuisse.* quantò majora peterent *i. e. quò nobiliorẽ hostẽ aggrederentur,* plus decoris victores, aut si terga darent, flagitii atque periculi laturos. simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædam ostendere. *Nec tamen propterea dissuaderem in totum usum mercenariorum, licet ipsa civitas habeat exercitatos milites. Nam non facilè in unâ civitate aut uno populo reperiuntur ad omnia negocia bellica feliciter peragenda idonei: ut proinde non sine salute imperii ex variis regionibus etiam conducendi sint milites mercenarii, & adhibendi ad usus, ad quos maximè idonei sunt. Alii enim populi robore alii celeritate magis pollent; alii loca aspera inrepere consueti: quorum singulorum diversi & distincti sunt usus. Variant quin etiam ratione plagarum mundi homines; quia septentrionales sunt fortiores & frigora ferre adsueti; meridionales callidiores. Quapropter utile erit, seligere ad singulos usus præstantissimos ex variis terræ locis, eosque civibus jungere. Nec obstant incommoda quæ politici allegare solent; quia adhibitâ ratione status facilè his occurri potest. Decet enim eum, qui mercenariis militibus utitur, sese accommodare ad mores horum, & semper lucri aliquam spem ostendere, nunquam verò admittere, ut tribuni vel centuriones stipendia intervertant, aut à gregariis militibus mercedem vacationis (quod Romanis usitatum fuit) exigant. De quâ*

re

re *Tacitus* 1. *H.*46.*quando ait*: Flagitatum, ut vacationes *i. e. precia vacationum à muneribus* prȩstari centurionibus solitæ remitterentur. namque gregarius miles, ut tributum annuum *seu ordinarium* pendebat. pars manipulis, pars per comeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret *i. e. modò tantum corraderent quantum centurionibus pro vacatione solvendum esset*, neque modum oneris quisquam neque genus quæstûs pensi habebat. *i.e. neque considerabant, quanta onera essent injuncta, quibusque artibus pecunia quæreretur.* per latrocinia & raptus, aut servilibus ministeriis militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sævitiâ fatigari, donec vacationem emeret. *i.e centuriones, quemcunque ditissimum noverant, ei eò plus laborum injungebant verberibus in eundem sævientes donec pecuniam solveret.* Ubi sumptibus exhaustus secordiâ elanguerat, inops pro locuplete, iners pro strenuo in manipulum redibat. Sed Otho ne *prohibendo istam mercedem*, centurionum animos averteret, ex fisco suo vacationes annuas exsoluturum promisit: rem haud dubiè utilem, & à bonis postea principibus perpetuitate disciplinæ firmatam. *Ita dico, dandam operam esse, ne tribuni à gregariis militibus pecunias exigant. Sed potius hoc agendum, ut in perpetuâ spe lucri detineantur, & ubi caussæ bellandi prætenduntur, magnitudo prædæ unà ostendatur: nisi enim hoc fiat, statim querelas movent, dicentes*, militiam gravem, infructuosam, *paucis* assibus in diem animam & corpus æstimari. 1.*ann.*17. *&* 1.*H.*51. *Nec oneratur sumptibus nimiis civitas, si bella in exteris geruntur regionibus, & militibus conceditur potestas liberè latrocinandi. Cæterùm in amplissimo Imperio omnia mercenariis militibus peragere consultum non est. Romanum enim imperium hoc genere militum eversum nemo ignorat, qui in historiâ Romanâ hospes non est.*

4. Nunquam auxiliares copiæ adhibendæ, nisi necessitate exigente, & tunc involvendi sunt bello vicini, à quibus auxilia petimus æquè ac si suam caussam agant. *Nam si sociis danda salaria sunt, facilè contingit Rempubl. planè enervari. Quapropter adversus hostes nostros incitare debemus eorum æmulos & invidos.*

5. Consistit quoque potentia imperii in hoc, si & urbs & regio munita sit. Est verò regio munita, si hosti sit aditus difficilis. *Quomodo autem hoc perficiendum sit, hujus loci non est dicere.*

ARTIC. III.
DE
FORTUNA CONSERVANTE IMPERIA.

1. Terrori quoque est Respubl. aliis civitatibus & provinciis

si Deum videatur habere faventem, & tunc fortunatam eam dicimus. *Nam quæ Respubl. Deo grata esse videtur, sancta & inviolabilis habetur. Hinc fortunatam Rempublicam vel principatum revereri populi solent: fortunata enim ea dicitur, cujus actionibus Numen suâ benignitate adesse videtur. Ita Alexander M. terrori erat cunctis populis non modò suâ virtute, sed & fortunâ. Ita enim de eo refert Curtius lib.10. cap.5. n.35.* Fatendum est, cùm plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ; quam solus omnium mortalium in potestate habuit. Quoties illum à morte revocavit? quoties temerè in pericula vectum perpetuâ felicitate protexit? Vitæ quoque finem eundem illi, quem gloriæ statuit. Expectavere eum fata, dum oriente perdomito, aditoq; oceano, quicquid mortalitas capiebat impleret.

2. Videbitur autem sancta civitas imperans & Deum singulariter faventem habere, si habeatur in eâdem locus singulari modo sacer. *Tale fuit inventum Regis Romanorum Servij Tullij; qui, ut loquitur Liv. lib.1.c.45.* auctâ civitate, magnitudine urbis, formatis omnibus domi ad belli & ad pacis usus, ne semper armis opes acquirerentur, consilio augere imperium conatus est, simul & aliquod addere urbi decus. Jam tum erat inclytum Dianæ Ephesiæ fanum: id communiter à civitatibus Asiæ factum fama ferebat. Quum consensum Deosque consociatos laudaret mirè Servius inter proceres Latinorum, cum quibus publicè privatimque hospitia amicitiasque de industriâ junxerat, sæpè iterando eadem, perpulit tandem, ut Romæ fanum Dianæ populi Latini cum populo Romano facerent. Ea erat confessio, caput rerum Romam esse: de quo toties armis certatum erat.

ARTIC. IV.
DE REGIMINE PROVINCIARUM.

1. Provinciæ sunt vel veteres & assuetæ parére vel novæ & recens acquisitæ. *De hisce dicturi sumus, quando de imperio amplificando tractabimus: de illis hoc in loco agemus.*

2. Regimen provinciarum veterum & parére adsuetarum ita instituendum, ne querelæ oriantur ob nimiam sævitiam, sed ut prompti sint provinciales solvere tributa & præstare servitia. *Nam duo sunt quorũ gratiâ imperium in provincias exercetur: nim. 1. ut tributa & vectigalia pendant & 2. ut præstent servitia. In imperiis enim communibus commercia relinquuntur provincialibus, modò solvantur tributa & vectigalia.*

3. Potissimum medium, quo adhibito querelæ provincialiũ parére adsuetorum cessant, est, majorum instituta & consuetudinem non transgredi. *Hi namque sunt mores vulgi, ut contentum sit suo statu cui adsuetum est, novis supra modum percellatur. Conducitque adeò, quod observavit Tiberius eo tempore, cùm adhuc moderatè uteretur imperio, dum nimirum providit*, ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera *onera* sine avaritiâ aut crudelitate magistratuum tolerarent. 4. *annal.* 6.

4. In servitiis tributisq; augendis potest observari τὸ μικρὸν *i.e. ut procedatur per minima, addendo semper aliquid insensibile. Nã vulgus hominum præsentibus intentum futura non speculatur. Quapropter singula seorsim minutissima admittit tanquam exigui momenti. Verùm apud nos hodiè stratagema hoc tam frequens est, ut rustici nolint in servitiis minimum admittere, sed præcisè inhæreant consuetudini, nisi vi majore adigantur.*

5. Quòd si autem necessitas exigat subitam tributorum graviorum impositionem, consultum est terrorem incutere mediante famâ, quasi provinciæ immineant hostes & bella expectanda sint: addenda etiam prodigia, quibus metus imminentium malorum firmatur. *Est namque vulgus superstitiosum, novis facilè percellitur, nec nisi affectibus suis vivit. Quâ de caußâ movendi prius affectus sunt, si ab eodem quid impetrare velis. Præ cæteris verò affectibus metus conducit ad illud movendum & impellendum, cui mediantibus prodigiis incusso temperare nequeunt. Tacitus* 1. *annal.* 29. Nihil in vulgo modicum; terrent, ni paveant: ubi pertimuerint, impunè contemnuntur.

6. Præmiis quoque pœnisque Præsides provinciarum adducendi, ut benè fungantur suo munere. *Nam si præsides præmia sua aliunde expectanda habeant, non ex provincialibus æquè ditescere student; præsertim si unà metuendas habeant gravissimas pœnas ob crimen repetundarum conventi. Præmia verò non tribuenda sunt ob publicas laudes à provincialibus impetratas. Nam hoc si fit, indulgenter nimis tractant provinciales, malitiæ ipsorum connivendo, quò favorem & laudem mereantur. Sed occultè in regiminis modum, quo singuli utuntur, inquirendum est.*

7. His observatis antiquæ provinciæ facilè quiescunt. *Nam in antiquis provinciis obruta jacet memoria libertatis & quomodo melius vivi possit ignoratur. & difficulter admodum trahuntur homines paci & otio adsueti ad motus: præsertim si & hoc agatur, ne turbatores pacis admittantur ad intrandum provincias.*

PARS SECUNDA MEMBRI PRIMI

DE CONSERVATIONE IMPERIORUM QUÆ RESPUBLICÆ VOCANTUR.

1. Reſpublica vel benè mixta eſt, & imperium conſervatur non aliis modis, quàm nunc dictum eſt. (*Nam de nullâ re quàm de imperio in tali formâ ſollicitos cives neceſſe eſt*) vel minus benè eſt mixta, ſed vel propendet ad oligarchiam vel ad democratiam: & majori opus eſt labore, ut imperium conſervetur. *Nam impotentisſima eſt civitas imperans internis diſcordiis laborans: ut demonſtravimus part. 1. hui. membr. art. 2. Quapropter dicendum nobis de duplici genere Rerumpubl. penes quas imperium eſt, nim. de iis quæ ad democratiam & iis quæ ad oligarchiam inclinant.*

ARTIC. I.

DE RERUMPUBLICARUM AD OLIGARCHIAM INCLINANTIUM IMPERIO CONSERVANDO.

1. Reſpublicæ inclinantes ad Oligarchiam vel unà fundatæ ſunt in aliquâ virtute & quærunt pauperum ſalutem, vel ad deterrimam accedunt pauperum detrimentum intendentes. Oligarchiæ ſeu Ariſtocratiæ quærentes commodũ pauperũ poſſunt uti militiâ ex civibus lectâ: id quod cæteræ oligarchiæ, in quibus perpetuæ inter patricios divites, virtuoſos & inter plebẽ contentiones facere nequeunt. *Nam quando premitur plebs & herili vexatur imperio, ſtatim fremunt, ſe foris pro libertate & imperio dimicare, domi à civibus opprimi; tutioremque inter hoſtes quàm inter cives libertatem plebis eſſe. Liv. lib. 2. cap. 23. Quin & ipſa civitas imperans in contemptu apud finitimos eſt, ſi aliqua pars ipſius militaris ſervilis eſt: nihil autem quod in contemptu eſt terrori exiſtit. Tale quippiam contingebat Romanis, cùm tyrannidem exercerent decemviri, Livius lib. 3. cap. 38.* Deploratur in perpetuum libertas: nec vindex quisquam exiſtit, aut futurus videtur. nec ipſi ſolùm deſponderant animos, ſed contemni cœpti erant à finitimis populis: imperiumque ibi eſſe, ubi non eſſet libertas indignabantur. Sabini magnâ manu incurſionem in agrum Romanum fecêre. latèque populati, cùm hominum atque pecudum inulti prædas egiſſent, recepto ad Eretum, quod pasſim vagatum erat, agmine, caſtra locant, ſpem in diſcordiâ Romanâ ponentes.

2. In omni ergò Oligarchiâ quæ lectâ utitur militiâ & pauperes ad bella admittit debet 1. cessare herile imperium. *Nam, ut modò dictum, herile imperium parit non modò contemptum, sed & discordias excitat, quibus impotens redditur civitas.* 2. Plebs debet prædæ particeps reddi. *Nam qui ad victoriam conferunt, etiam participes esse debent fructuum victoriæ: aliàs enim oriuntur querelæ, peccaturq; contra Justitiam distributivam. Immobilia, quæ commodé dividi nequeunt in publico servari debent, ut inde parentur belli necessaria: redditis plebi rationibus. Hæc si observassent patricii Romani, nec ipsi agros hostibus ademptos occupassent, & ita plebem fraudassent prædâ: non cum tantis motibus agitata fuisset lex agraria.* 3. Commodum quoque videtur, habitâ ratione liberorum, divisionem prædæ fieri. *Nam hoc pacto plebs allicitur ad procreationem liberorum; id quod bellicosæ civitati & imperium affectanti maximè salutare est. Id & factitatum apud Romanos testatur Livius lib. 5. cap. 30. Vejentibus enim devictis SCtum factum,* ut agri Vejentani septena jugera plebi dividerentur: nec patribus familiæ tantùm, sed ut omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur; vellentque in eam spem liberos tollere.

3. In Oligarchiis, in quibus patricii imperant, salutare est, plebejos, qui virtutem suam bello ostentarunt, & satis bonorum sibi acquisiverunt, in numerum nobilium recipere. *Nam hoc modo plebeji magis erunt contenti statu, proniores que ad fortitudinem & belli artes excolendas.*

4. Quæ verò Oligarchiæ ad pessimam accedunt, & in plebe supprimendâ occupatæ sunt magis conservant statum alendo mercenarios milites & plebem ab usu armorum arcendo. quamvis nec sic diuturnitas quædam & constantia imperii speranda sit. *Nam alendo gregarios milites & prohibendo arma plebi, redditur hæc imbellis & inepta ad quicquam movendum. Quin adacta ad alendos milites tota enervatur, ut nihil potentiæ ipsa retineat. Habent præterea divites nobilesque qui præsunt in milite mercenario præsidium. Ut adeò in vitiosâ hac formâ magna utilitas mercenarii militis esse videatur. Sed nec sine periculo est ipsa Oligarchia. Nam Oligarchici aut utuntur duce peregrino aut proprio ex numero divitum vel patriciorum: de utroque metus est, ne nova moliatur & tyrannidem invadat. Adeoque nisi magna cura & vigilantia adhibeatur, ope mercenarii militis Oligarchia facilè in tyrannidem abire potest. Id quod etiam Aristotelem observasse videmus lib. 5. politic.*

ARTIC. II.

DE

POLITIARUM ET DEMOCRATIARUM IMPERIO CONSERVANDO.

1. Politiarum imperium maximè diuturnum est, modò observentur cætera, quæ facere decet civitatem imperare volentem. *Nam hæ formæ tutò uti possunt lectâ militiâ: adeòque si excolunt artem militarem & à teneris adsuefiunt fortitudini; nihil facilè erit, quod imperium ipsarum infringere valeat; omnibus in commodis, cum quibus mercenaria militia conjuncta est, cessantibus.*

2. Ducum autem munere vicissim fungi debent electi ex virtute bellicâ, potentiâ & divitiis postpositis. *Nam potentiâ & divitiis destituti & ad tempus tantùm imperantes in bello statum evertere nequeunt. Hoc plurimum conduxit ad imperii Romani splendorem, non obstante, quòd perpetua inter patricios & plebem lis esset. Sic spes unica populi Romani L. Quintius Cincinnatus quatuor jugerum colebat agrum operi agresti intentus, cùm ab legatis rogaretur, ut togatus mandata Senatûs audiret, & hic togam properè é tugurio proferre uxorem Raciliam juberet, absterso que pulvere ac sudore, velatus procederet consalutatus Dictator. Liv. lib. 3. c. 26. Quod quando observatur, plerumque duces fiunt qui per singula officia militaria gradatim progressi; secus ac ubi potentia & divitiæ respiciuntur, ut in Oligarchiis: sunt namque hi duces laborum patientes & severi, disciplinam militarem conservantes, maximeque experientiæ. Id de Rufo testatur Tacitus 1. annal. 20. quando ait:* Quippe Rufus diu manipularis, dum centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, invictus operis ac laboris, & eò immitior, quia toleraverat. *& de Cæcinâ 1. annal. 64.* Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperandi habebat, *i. e. quadragesimum annum partim miles partim dux existens militaverat:* secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus.

3. Danda in politiis quoque opera civium copiæ parandæ. Id quod fit, vel si cives alliciuntur ad procreationis liberorum studium, vel etiam si bellicosissimi quique ex peregrinis in numerum civium recipiuntur. *Ita crescebat Roma Albæ ruinis, duplicato civium numero. Liv. lib. 1. cap. 30.*

PARS TERTIA

MEMBRI PRIMI

DE

CONSERVATIONE PRINCIPATUUM.

1. *Quæ sit Ratio status monarchici tyrannicique in civitatibus, superius,*

superius, quantum ad præsens propositum, sufficienter dictum est: nunc hoc loco tractandum est de Ratione statûs imperiorum, quæ sub Regibus sunt & principatus hodiè vocari solent.

2. Principatus alii sunt meri alii mixti. Meros principatus voco eos, in quibus absoluta omnium rerum potestas uni competit principi imperanti in omnes tanquam provinciales. Principatus mixti sunt, qui constant ex principatu & Republica. Respublica conjuncta Principatui vel inest civitati cuidam, quæ imperii caput est, vel nulli civitati inest. *Sic Romanum imperium ante tempora Constantini M. erat mixtus principatus; quia Senatus Romanus, in quo posita erat Respublica civitatis Romanæ tanquam capitis imperii, unà imperabat ad minimum in speciem: sed tempore Constantini M. dividentis imperium in orientale & occidentale, & Italiam cæteris provinciis annumerantis, redditus est principatus merus magis: dicebat enim hic imperator, ubique Romam esse. Est & germanicus status mixtus & plerorumq; per Europam regnorum; quia proceres regnorum in consilium vocari soliti aliquam Rempubl. & imaginariam civitatem repræsentant, licet nulla civitas uspiam appareat, ob hoc, quòd non habitent in unâ quâdam Urbe. Meri principatus sunt Turcicum Persicumque imperium & alia per Asiam & Africam. Quapropter tribus articulis propositurí sumus quæ de principatibus tradenda sunt.*

ARTIC. I.
DE PRINCIPATIBUS MERIS ET ABSOLUTIS.

1. Principatus absoluti potentissimi sunt ad subsistendum, sed eversi securius possidentur ab occupantibus. *Nam in præcedd. ostendimus, discordiis maxima imperia collabi. At una eademque persona imperans secum ipsa discors esse non potest. Sed contrà hac, familiâq; ipsius, penes quam imperium est, sublatâ, securius possidetur imperium invasum: nullus enim est, à quo novus princeps sibi metuendum habeat.*

2. Quapropter nihil magis facto opus est, quàm ut princeps suæ personæ consulat, ne vel in contemptum vel odium incidat. Id quod fit, ut superius, cùm de Ratione statûs monarchicâ ageremus, dictum est. 1. abstinendo à voluptatibus, præsertim si præcipui duces bellici sint abstinentes. *Nam plerumque principes amplissimum imperium habentes non involuti curis militaribus, quia omnibus copiis abundant, voluptatibus alliciuntur, ut quid committant, quo contemnen-* dos

dos se præbeant. Q. Curt. lib. 6. cap. 2. de Alexandro hæc refert : Sed ut primum instantibus curis laxatus est animus militariũ rerum, quàm quietis otiique patientior, excepere eum voluptates: & quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt. Intempestiva convivia, & perpotandi pervigilandique insana dulcedo, ludique & greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem. *Erant autem amici ipsi* tenaces disciplinæ suæ, soliti parco ac parabili victu ad implenda naturæ desideria defungi. Hinc sæpius comparatæ in caput ejus insidiæ. 2. à superbiâ. *Nam & hæc solet principes latissimum imperium obtinentes præ cæteris vitiis comitari. Naturam enim ipsam hominum valent commutare res secundæ, & raro quisquam erga bona sua satis cautus est. Curt. lib. 10. cap. 2. n. 40. Idem l. 6. c. 6. n. 1. de Alexandro M.* Hic verò palàm cupiditates suas solvit, continentiamque & moderationem in altissimâ quâque fortunâ eminentia bona, in superbiam ac lasciviam vertit. Patrios mores disciplinam Macedonum regum salubriter temperatam, & civilem habitum, velut leviora magnitudine suâ ducens, Persicæ regiæ, par deorum potentiæ fastigium æmulabatur. Jacere humi venerabundos pati cœpit. 3. à Jactantiâ & contumeliis, quæ superbiam comitantur. *Hinc enim oriuntur insidiæ, has sequuntur cædes conjunctæ cum miseratione. Videatur idem Curt. lib. 6. c. 7. & seqq. & l. 8. c. 1. n. 22. it. c. 6. & seqq.* 4. ab assentatoribus. *Est enim assentatio perpetuum maximorum principum malum, horum opes sæpius quàm ipse hostis evertens. Curt. l. 8. c. 5. n. 6. fin. Verùm de hisce plura superius jam disseruimus.*

3. Maximè salutare ejusmodi principibus est sanctos se reddere & inviolabiles. *Nam maximè securi sunt, quos existimat vulgus non nisi sub gravissimâ Dei pœnâ lædi posse. Id gentiles tentarunt perficere fingendo, se ex Deo vel Deâ quâdam natos. Quæ etiam videtur fuisse intentio Alexandri M.* Jovis filium non se dici tantùm, sed & credi volentis. *Curt. lib. 8. cap. 5. n. 5.* æmulantis præterea Liberum Patrem *id. l. 9. cap. 10. n. 24. & seqq. Verùm quia id fingebat non credentibus Macedonibus suis, superbiæ ipsius adscriptum est. Ob quod Hermolaus, qui adversus Alexandrum conjuraverat, eum sic alloquebatur* : Tu Macedonas genua voluisti tibi ponere, venerarique te ut Deum: tu Philippum patrem aversaris, & si quis deorum ante Jovem haberetur, fastidires etiam Jovem. *Curt. l. 8. c. 7. n. 13.*

ARTIC. II.
DE PRINCIPATU CUM REPUBLICA ALICUJUS CIVITATIS, QVÆ CAPUT IMPERII EST, CONJUNCTO.

1. Prin-

1. Principatus conjunctus cum Republ. alicujus civitatis, quæ caput imperii est, debilis admodum est, & facilè invadi potest, sed occupatus non facilè conservari. *Nam quicquid discordat impotens est: at principium quo regitur ejusmodi imperium laborat discordiis, quæ inter principem & civitatem, & inter ordines civitatis imperantis intercedere solent. Hinc fit, quòd ordinis cujusdam, qui infensus principi est amicitiam comparans facilè invadere imperium queat & nonnunquam principem ipsum intervertere: sed nunquam securè imperium possidere valeat. Nam licet princeps cum suâ familiâ sublatus sit, manet tamen Respublica, quæ adversus novum hunc principem semper nova molitur.*

2. Duo sunt modi in ejusmodi principatibus imperandi, quorum alter tyrannicus hunc habet scopum, ut civitas, quæ caput imperii est, supprimatur & municipio adæquetur; alter ut civibus imperantis civitatis ita imperetur, quò contenti suo statu esse possint. Prior modus obtinetur, quando 1. princeps omnem militiam per cunctas provincias ad se trahit. *Nam Respublica omni militiâ destituta nihil habet potentiæ: unde nec quicquam novi adversus principem moliri potest. Observavit hoc Augustus imperator, quando senatui concedens provincias pacatas, sibi sumens regendas cæteras, in quâ bella gerenda erant, omnem ita militiam Romanam sibi propriam habere cœpit.* 2. quando Rempublicam ad paucos reducit. *v. g. si statu existente politico, jus comitiorum populo adimit sub specie quasi convocari totus populus toties, quoties necessitas exigit non possit, & ad paucos Senatores transferat. Nam paucos Senatores facilius est adigere, ut nihil decernant aliud quàm quod principi placuerit: id quod fit, si refractarii & qui liberius quæ sentiunt in Senatu proferunt maximis afficiantur malis. Hæc calliditate usus est Tiberius transferendo comitia è campo Martio ad Patres. 1. annal.* 15. 3. Quando provincialium privilegia auget & civibus adæquat. *Nam hoc pacto tacitè obtinetur, ut tandem inter civitatē & municipia nulla amplius sit distinctio. Sic Claudius imperator Eduis Galliæ populis jus Senatorum dedit, caussatus non esse novū, ut Jus Senatûs extendatur, & tributariis, qui hoc antè non habuerant. Refertur enim Patres sic allocutus* 11 *ann.* 24 *fin.* Omnia P. C. quæ nunc vetustissima creduntur nova fuêre. Plebeij magistratus post patritios, Latini post plebejos, cæterarum Italiæ gentium post Latinos: Inveterascet hoc quoque: & quod hodiè exemplis tuemur inter exempla erit. *Dein Antoninus Imperator omnes, qui sub orbe Romano sunt, jussit cives Romanos esse.* 4. Quando municipia in provinciis magnitudine & munitione exequat civitati & ibi quoque residet.

*Nam ita tandem inter civitatem & municipia cætera nulla erit differen-
tia. Ita tempore Conſtantini M. tandem Roma, quæ hactenus civitas &
caput imperii fuerat, reddita eſt municipium. Sed hic modus conſervan-
di principatum, quamvis reddat principis imperium liberius, in perpetuo
tamen vitæ periculo detinet principem, redditque monarchiam amplam
parrum ſtabilem, ſi contingat principem ignavum eſſe, multisque bellis
affligtari. Nam quicunque tali in imperio favorem militum nactus fuerit,
princeps evadit altero dejecto: ſoli enim vi & potentiæ mercenariorum
militium innititur.*

3. Si civitas retinenda eſt caput imperii, danda opera eſt
1 ut bonæ leges ſcribantur, ex his imperetur, iisque ſtrictè inhærea-
tur. *Nam unius imperium perpetuum facilius tolerant cives, ſi ex lege ſit*
2. ne cives ſerviliter tractentur, ſed civiliter & ſecuudum leges.
*Nam dominantes aliis facilè ducuntur pudore, ſi quid ſervile patiantur,
ut quid novi moliantur. Gignit quin etiam civitati imperanti contem-
ptum, ſi domi ſerviat. ut & paulò antè docuimus.* 3. ut hæc ſola ſit po-
puloſiſſima & ſatis munita. *Nam id magis ſalutare eſt hac in formà;
quàm ſi passim per pro vincias variæ arces exſtructæ ſint. Eſt enim hoc
modo vis unita quæ fortior exiſtit.* 4. ut, qui mittuntur in provincias,
præſides non diu præſint. *Nam hoc modo nihil novi facilè tentare poſ-
ſunt.* 5. ut ipſe princeps pervagetur ſingulas provincias & quid fir-
mum quid ægrum cognoſcat, *Nam ita nihil facilè latebit principem,
diſcentque præſides, ſe non ſuum ſed principis negotium in provinciis ge-
rere.* 6. ut provinciis, in quibus bella gerenda ſunt, vel ipſe princeps
interſit, vel ſi id fieri nequeat, non uni civi omnia gerenda com-
mittat, ſed alium eidem ſemper adjungat. *Nam obſervatorem habens
præſes nihil novi moliri poterit. Præter hæc omnia in civitate faciet, quæ
ſuperius eum, qui vult bonus monarcha videri, decere docuimus.*

ARTIC. III.
DE
CÆTERIS MIXTIS PRINCIPATIBUS.

1. Sunt nonnulli principatus & quidem in Europâ haud pau-
ci, qui principis & ſtatuum Conſilio reguntur, adeoque admixtam
aliquam Rempublicam, ſine civitate tamen capite, habent. *Ita Rex
Angliæ leges conditurus vel abrogaturus junctum ſibi habet parlamen-
tum conſtans ex domo ſuperiori & inferiori. Sic in regno Bojemiæ Maje-
ſtatem cum rege communem habent ſtatus, Barones nimirum Equites &
civitates. Sic etiam rex Poloniæ Senatu inconſulto neque bellum cuiquā
facit neque fœdus publicè cum quoquā icit, neque tributa, vectigalia aut*

telonia

telonia nova instituit, neq; alienat quicquam de bonis regni, neque quicquam ad Rempublicam pertinens majoris momenti statuit. Leges autem novas condere, pecuniam extra ordinem publicè imperare, successorem sibi designare ne cum Senatu quidem potest absq; consensu cæteræ nobilitatis, sive equestris & militaris ordinis.

2. Cæterum modus imperandi in hisce regnis itidem duplex est, ac in iis, in quibus civitas caput imperii est. *Nam quid interest ad potestatem Regis limitandam & restringendam, homines constituentes Rempubl. unà habitare in urbe vel sparsim? Quapropter princeps vel imperabit, statuum potestatem imminuendo aut conservando; imminuendo, si* 1. militiam ipse omnem gubernat 2. potestatem deliberandi de præcipuis ad paucos reducit, qui ad nutum ipsius vivere tenentur. *aut contra* 3. paucorum dynastarum potentium potestatem deliberandi de rebus ad imperium pertinentibus ad plures eosque sibi faventes extendit. *Quòd si autem statuum dignitas atq; auctoritas infringi nequit, principis est* 1. ex legibus imperare 2. status non serviliter sed planè civiliter tractare. 3. non tamen unius vel alterius vires supra modum augere, nec facilè uni ex statibus summam belli gerendi committere, sed quantum fieri potest, interesse bellis & singula per se gerere. Cum primis autem princeps singulas singulorum dynastarum provincias sedulò visitabit, & hoc aget, ut sæpius in aulâ principis compareant, ne obliviscantur ejusdem, sed perpetuò eundem revereantur, scientes, se superiorem habere, quem agnoscant.

MEMBR. II.
DE AMPLIFICANDIS IMPERIIS.

1. *Insatiabilis imperandi cupido facit, ut homines studeant imperia perpetuò augere: idq; eò magis, quia communis hæc est hominum opinio,* non ignaviâ magna imperia contineri; virorum armorumque faciendum certamen. Id in summâ fortunâ æquius quod validius. & sua retinere privatæ domûs; de alienis certare regiam laudem esse. *i.e. suis rebus contentum & aliena non rapere in privatis laudabile esse, reges decere alienorum auferendorum & sibi acquirendorum gratiâ bella gerrere. Tacit. 15. ann. 1. Cùm ergò aliàs homines avidi sint, rerum alienarum, multò magis id studebunt facere, si videant cum injusto lucro gloriam conjunctam esse & immortale nomen. Ne ergò quicquam omittamus, quod ad Rationem status pertinere videtur: nonnulla de amplificando imperio dicenda nobis erunt.*

2. Amplificatur & augetur imperium, novas civitates provinciasque adjiciendo: id quod fit vel vi vel dolo & fraudib9. *Quapropter duobus articulis comprehendemus quæ de hac materiâ dicenda nobis veniunt.*

ARTIC. I.
DE
IMPERIO VI AUGENDO.

1. Si vi quádam vicinas civitates provinciasque adjicere velis, danda opera est, ut prius virtutem & potentiam earum imminuas. *Nam his ipsis terrori sunt aliis & adversus quoscunque vim facturos se tueri possunt.*

2. Virtus vicinorum infringitur, si virtuosi, quibus instructi sunt callidis artibus è medio tollantur. *Ita cùm Sextus filius Tarquinii Superbi, simulando se ob injuriam patris profugum, receptus Gabiis satis virium jam collectum ad omnes conatus videret, & è suis unum sciscitantem Romam ad patrem mitteret, quidnam se facere vellet: huic nuncio nihil voce responsum est; sed rex velut deliberabundus, in hortum ædiū transiens sequente nuncio filii tacitus summa papaverum capita baculo decussit. Sexto filio quid vellet parens, quidve præciperet tacitis ambagibus statim patuit. primoresq; civitatis, criminando alios apud populum, alios suâ ipsos invidia opportunos interemit. Liv. l 1. c. 54*

3. Potentia imminuitur 1. serendo discordias in civitate vel provinciâ subjugandâ. *Nulla enim, quamvis minima natio, potest ab adversariis perdeleri, nisi propriis simultatib9 seipsa consumpserit. Nā civile odium ad inimicorum perniciem præceps est, ad utilitatem suæ defensionis incautum. Veget. lib. 3. de Re milit. Ejusmodi stratagemate usus est Drus9 in Germanos, suggerente consilium Tiberio. Tacitus. 2. ann: 62.* Haut leve decus Drusus quæsivit inliciens Germanos ad discordias, utque fracto jam Maroboduo usq; in exitium insisteretur. *i.e. ne ullum se colligendi spatium iis daretur. Hinc fit, quòd discordiæ hostium velut occasio arripiatur ad eos invadendos: Idem 1. ann. 55.* Germanicus quanquam in æstatem summâ ope *bellum* parabat, initio veris & repentino in Cattos excursu præcepit. *i.e. inchoavit antè quàm destinaverat.* Nam spes incesserat, dissidere hostem in Arminium ac Segestem. *i.e. hos duos duces fovere diversas factiones. Dignum est quod huc referamus factum Marci Coriolani, qui ut ignominiam damnationis suæ adversus patriam ulcisceretur, populationem patriciorum agrorum inhibuit, deustis vastatisq; plebejorum: ut discordiam moveret, quâ consensus Romanorum distringeretur. Liv. lib. 2. cap. 39. Consultum autem est*

est discordias diu fovere, ut eò magis exacerbentur odia; non statim primo tumultu, nisi vocatum in auxilium intervenire. Nam externus timor maximum concordiæ vinculum quamvis suspectos infensosque inter se jungit animos. *ut loquitur Livius cit. loc.* 2. Concitando in vicinos subjiciendos ipsorum vicinos invidos æmulosque. *Ita Sabini ad defectionem adversus Romanos sollicitarunt Vejentes. Liv. lib.* 1. *c.* 30. Et Nero duos veteres reges Agrippam Jocchum expedire copias, quîs Parthorum fines ultrò intrarent mandat. *Tacit.* 13. *ann.* 7. *Sic corbulo Mardos immissis Hyberis vastavit,* hostilemque audaciam externo sanguine ultus est. *Tacit.* 14. *ann.* 23. 3. Munitas civitates præsidiis nudando & commeatum earum perdendo. *Ita Fabius Maximus, vastatis Campanorum agris, ne quid eis ad fiduciam obsidionis superesset, recessit sementis tempore, ut frumentum, quod reliquum habebāt, in sationes conferrent: reversus deinde renata protrivit & ad famem redactis potitus est. Ut præsidiis nudentur urbes munitæ, consequi possumus, si aliò vocantes hostem efficiamus, ut ipse præsidia è muntissimis civitatibus tollat.*

4. In invadendis vicinis observandæ sunt occasiones. Nim. ut invadas eos. 1. quando sunt incauti. *Nam hæc occasio communiter ab optimis ducibus observari solet, quando nullus apud hostem belli timor. Sic Germanicus Cæsar invadebat Germanos, cùm festam tractarent noctem, ac solennibus epulis ludicram. Fiunt autem vicini incauti, quando simulamus impotentiam & propositum quiescendi, aut nos ita alienis bellis intricatos, ut nihil novi tentare valeamus.* 2. quando bellis intestinis laborantes aut aliàs in periculo versantes indigent auxilio. *Ita ope & auxiliis indigi Campani, cùm hæc à Romanis denegarentur coacti sunt se his dedere, quò suppetias impetrarent. Liv. lib.* 7. *c.* 31. *Quò autem ab infirmioribus in auxilium vocetur Respublica, obtinet suâ virtute bellicâ, potentiâ & in adjuvandis sociis fide. Hoc eleganti stratagemate usi Romani sociis defendendis ac juvandis terrarum omnium potiti sunt; It. Philippus Alexandri M. pater, de quo Justinus lib.* 8. *c.* 1 Philippus rex Macedoniæ velut è speculâ quâdam libertati omnium Græciæ civitatum insidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxili ũ inferioribus ferendo, victos pariter ac victores subire regiam servitutem coegit. *Hæc omnium optima occasio est vicinos invadendi & subjiciendi: habet namq; honesti speciem miseris suppetias ferre & in protectionem eosdem recipere.*

5. Si vi occupatur aliqua vicina provincia, danda est opera, ut præcipua & munitissima urbs statim initio occupetur. *Ita Vitelliani duces Galliam Cisalpinam intrantes Veronam occupare primo loco decre-*

decreverunt. Id quod rectè factum dicit Tacitus propterea, quod potens esset civitas, cujus exemplum alias pertinaces civitates terrere posset, & movere, ut itidem se dederent: quin suis opibus exercitum Vitellianum juvare potuit. verba ejus 3. Hist. 5. hæc sunt: In Veronensibus precium fuit. exemplo opibusque partes juvere.

6. Devictâ provinciâ aliquâ, nihil reliquendum per quod rursus bellum excitari à subjectis possit. *Nam nisi hoc observetur, contingit rursus amitti quod magno labore partum est. Observandum hac in re est monitum Alexandri M. apud Curt. lib. 6. c. 3.* Sicut in corporibus ægris nihil quod nociturum est medici relinquunt: sic nos, quicquid obstat imperio, recidamus. Parva sæpe scintilla contempta magnum excitavit incendium. Nil tutò in hoste despicitur: quem spreveris valentiorem negligentiâ facies.

7. Non existimandum autem est, devictos populos jam imperio subjectos: *longè enim difficilius est, devictos sub jugo detinere, quàm bello eosdem subjicere. Florus lib. 4. c. 12.* Difficilius est provincias obtinere, quàm facere. viribus parantur jure retinentur. *Tutum itaque non est, provinciam victam potius quàm domitam habere.*

8. Præcipuum medium conservandi provincias devictas est deductio coloniarum: de quibus, quatenus prosint, & quis modus sit deducendi & deductas in officio suo detinendi nunc dicendum est. *Nam conducunt coloniæ primò ad hoc, ne opus sit præsidia alere: deinde, ut notari possint & observari provinciales, ne quid novi moliri audeant, & tandem, ut successu temporis adsuefiant parere. Et quia devicti populi aut sunt prudentiores aut barbari; & illi rursus vel feroces vel molles & effœminati: conducunt potissimum coloniæ, si devictis populis ferocissimis & libertati deditis maxima horum pars, quæ armis adsueta est, trucidetur vel hinc inde ad servitia dispergantur, & agri vacui in coloniam deductis adsignentur. deinde & si devicti populi sint barbari, qui suos agros hactenus nondum satis excoluerunt: cùm enim barbari nondum imperiis assueti rigidâ cervice jugum subeant, ut loquitur Alexander M. apud Curtium lib. 6. c. 3 tempore opus est, dum mitioribus ingeniis imbuuntur, & efferatos mollior consuetudo permulcet. Optimum hic usum præbere Colonias quis non videt? Quò autem prosint coloniæ notandum est.* 1. eos deducendos qui bellicosi sunt. *Nam tales esse debent, qui vim rebellantium sustineri possint, donec mittantur auxilia. Quam ob caussam Romani solebant veteranos mittere, & quidem integras legiones. cujus ratio patet ex iis, quæ tradit Tacitus 14. ann. 27. quando ait:* Non enim, ut olim, universæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & sui cujusque ordinibus, militibus ut consensu & caritate

tate Rempubl. efficerēt, sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repentè in unum collecti, numerus magis quàm colonia. *Scil. tales mitti debent, qui apti sunt ad constituendam inter se Rempublicam. Aut ergò veterani hoc pacto sunt deducendi, aut cives invicem cogniti apti ut assuefiant armis tractandis.* 2. Hos atque tales ita mitti assignatis agris non sufficit, sed requiritur etiā, ut colonia optimè muniatur. *Nam arduum non est exscindere coloniam nullis munimentis septam. ut loquitur Tacitus* 14. *annal.* 31. *fin. Ex quo textu & hoc discimus: ipsam Rempublicā de munienda coloniā solicitā esse debere, nec id deductis in coloniam committere. Nam hi amœnitati potius quàm usui consulunt. i. e. singuli quid privatim jucundum sit magis quærunt, quàm quod publicè utile est.* 3. Requiritur, ut crebrò mittantur præfecti novi in Coloniam. *Nam ita impeditur, quo minus qui eas inhabitant degenerent in mores provincialium & ab his seducti in Rempublicam quid moliantur.*

9. Alterum medium, quo domari & sub jugo detineri devicti populi possunt, est, fidelibus & servire perseverantibus amicitiam & benevolentiam; novere conatis gravissima infligere supplicia. *Hæc enim duo sunt quibus homines præparantur, ut voluntatem suam improbam & nocere paratam emēdare discant. Occasionem hæc docendi petii ex gestis Corbulonis prudentissimi ducis, quæ narrantur à Tacito* 14. *ann.* 24. *Verba ejus hæc sunt:* In regionem Taurantiam *Corbulo* transgressus improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus non ignobilis barbatus cum telo repertus, ordinem insidiarū seque auctorem & socios per tormenta edidit. Convictique & puniti sunt qui specie amicitiæ dolum parabant. Nec multò post legati Tigranocerta missi, patêre mœnia afferunt, intentos populares ad jussa *i. e. incolas paratos esse facere imperata.* Simul hospitale donum, coronam auream tradebant. Accepitque cum honore, nec quidquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinerent, *i. e. ut retentis salvis rebus suis tantò fideliores Romanis forent.*

10. præter hæc etiam datur medium domandi devictos, quod principatuum proprium est, nim. si princeps in devictâ provinciâ ipse degat, & provincialibus imperet, accommodando sese ad illorum mores. Quâ in re tamen unà adhibenda cautio est, ne populus principalis provinciæ quasi neglectus & insuper habitus inde odium in principem conjiciat. *Nam præsentia principis tanquam victoris deterret devictos, quominus quid novi moliantur; & benevolentia ejusdem conciliat amicitiam. Sed si princeps, quo captet favorem devicti populi, ita se accommodet hujus moribus, ut videatur hos potiores*

tiores suis habere, facilè sibi eo ipso principalis populi odium parare potest. Sic Alexander M. devictorum Persarum mores assumens eos sibi adeò devicit, ut cum moreretur, comis hi suo more detonsis, in lugubri veste, cum conjugibus ac liberis, non ut victorum & modò hostem, sed ut gentis suæ justissimum regem lugerent. Adsueti sub regibus vivere, non aliũ, qui imperaret ipsis, digniorem fuisse confitebantur. Curt. lib. 10. cap. 5. num. 17. sed hoc ipso ita popularium animos oculosq; offendit, ut à plerisque amicorum pro hoste haberetur. Id. lib. 6. cap. 2. num. 2.

ARTIC. II.
DE IMPERIO DOLIS AUGENDO.

1. Provinciæ dolo alliciendæ vel sui juris vel alieno imperio subjectæ sunt. His, ut suo nativo imperio se subtrahant, reddendi sunt imperantes exosi, promissâ magnâ sub novo imperio felicitate & securitate. *Nam pronæ sunt hominum aures ad res novas, præsertim, si id se consequi posse putent, in quo positam habent felicitatem suam. Ita Rhadamistus consilio patris Pharasmanis patruum suum circũvenit & regno privare studuit.* Simulatâ *enim* adversus patrem discordiâ, tanquam novercæ odiis impar, *adit* patruum, multâque ab eo comitate in speciem liberûm cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro & ornante insuper *patruo* Mithradate. *Tacit. 12. annal. 44. fin.*

2. Populus, qui sui Juris est, alliciendus est in societatem bellicam pactis unâ initis, ut tot vel tot viros in auxilium mittat, mox, ut horum loco aliquid pecuniæ conferat quotannis pro defensione illius susceptâ. *Nam hæc pecunia sine difficultate naturam tributi induere potest. Hoc pacto soliti sunt Romani socios suos circumvenire. In summâ, hoc agendum, ut socii per reverentiam cedant, deinde procedendo per minima magis magisque intendendum imperium. De Batavis narrat Tacitus 4. Hist. 12. eos opibus Romanis societate validiorum nondum attritos viros tantum armaque imperio ministrasse. Sed cum Vitellii ministri non observarent modum in comiter hisce tractandis nata est seditio (procedendum enim est secundum τὸ μικρὸν.) Idem d. 4. Hist. cap. 14. Possem hîc me latius diffundere: sed fatigatur mens nequitiis enarrandis. Hæc pro ratione Instituti sufficiant: quæ propterea commemorantur, ut rationes & caussæ pateant Juris publici cujuscunque regni & status.*

CAP. III.

CAP. III.

DE RATIONE STATUS IMPERIUM INVADENTIUM NOVAMQUE FORMAM INTRODUCENTIUM.

1. *Non videtur alienum & hoc in loco tradere ea, quæ jubet Ratio status observare circa immutationes Rerumpubl. quando imperium callidè invadendum vel nova forma introducenda est. Et quia eorum, qui invasuri sunt imperium aut aliquid novi molituri, prima cura esse debet, ut lateant; initium à modis latendi facturi sumus.*

MEMBR. I.

DE MEDIIS LATENDI QVIBUS UTI NECESSE HABENT QVI QVID NOVI MOLITURI SUNT.

1. Novi quid tentaturos primum omnium oportet operam dare, ne videantur velle aut posse nova moliri. *Nam de quibus conjecturam habent imperantes, quòd velint possintque novi quid tentare, his maturè occurrere solent.*

2. Ne autem videantur velle quid adversus imperium vel imperantes tentare, conducit 1. hypocrisis seu simulatio pietatis. *Nam qui pii putantur & Deum colentes, præsumuntur præcepta ejus observare, ac proinde cuicunque magistratui etiam improbo reverentiam & obedientiam debitam exhibere.*

3. Prodest 2. simulare humilitatem & animum à cupiditate imperandi planè alienum. *Sic in Sejano palàm compositus pudor, intus summa apiscendi libido 4. ann. 1. Ut verò videatur quis alienus ab animo affectandi imperiū, obtinebit, si sæpius de periculis & molestiis, cum quibus conjunctum est, disserat cum iis, qui hoc ad imperantes iterum deferunt. Simile fecit Tiberius, qui invasurus vel potius confirmaturus tyrannidem solitus est ita loqui:* Cuncta mortalium incerta, quantò quis plus adeptus fuerit, tantò eum magis in lubrico esse.

4. Tertiò simulandus animus cupidus quietis. *Nam quietem qui amant nihil novi facilè moliuntur. Præ se autem ferunt quietem, qui de molestiis laborum quotidiè conqueruntur; & inquietos, si qui sunt, deferunt. Nam qui pœnas struunt delinquentibus videntur delicta odisse.*

5. Conducit 4. specimina nonnulla fidelitatis imperantibus exhibere. Sic Germanicus quantò summæ spei propior, *i. e.*

videbatur facilius imperium obtinere posse, tantò impensius pro Tiberio niti. *i.e. eò fideliorem in imperio Tiberii conservando sese exhibebat. Exemplum speciminis, quo fidelitatis opinionem sibi conciliavit Sejanus apud Tiberium, exhibetur à Tacito 4. ann. 59. quando ait*: ac fortè illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris: præbuitque ipsi materiam, cur amicitiæ constantiæque Sejani magis fideret. Vescebantur in villâ, cui vocabulum Speluncæ, nativo in specu, ejus os lapsis repentè saxis obruit quosdam ministros. hinc metus in omnes & fuga eorum, qui convivium celebrabant. Sejanus genu, vultuque & manibus super Cæsarem suspensus opposuit sese incidentibus. atque habitu tali repertus à militibus qui subsidio venerant. Major ex eo, & quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur.

6. Quintò prodest conformem se moribus imperantium exhibere. *Nam qui eorundem cum altero morum est, potius amicitiam ejus sibi parare studet, quàm ut eum subvertat.*

7. Septimò quicquid mali infertur ab imperantibus, simulare non ingratum esse. *Nam qui hoc simulat videtur cum suo statu semper contentus, nec quicquam novi machinari.*

8. Ne quis videatur posse quid novi tentare, convenit simulare simplicitatem. *Nam simplices qui sunt & nullâ calliditate nihil magnum aggredi audent. Talis erat apud Romanos Brutus, qui exactis regibus novum pro libertate populi introducebat statum.*

9. Secundò inertiam. *Sic Salvium Titianum fratrem Othonis sua juvit inertia & ignavia, ut sub Vitellio salvus esset. Tacitus 2. Hist. 60.* Salvius Titianus Othonis frater nullum discrimen adiit pietate & ignaviâ excusatus *i.e. quòd fratrem salvâ pietate destituere non potuerit, nec Vitellio ob ignaviam formidabilis existeret.*

10. Tertiò laborum impatientiam, vel etiam se otio deditum. *Sic Memmius Regulus, licet ob auctoritatem, constantiam, famam clarus adeò ut ab ipso Nerone dignus imperio censeretur*: vixit tamen quiete defensus *i.e. quòd videretur otii & quietis studiosus*, & quia novi generis claritudine nec invidiosis opibus erat. 14. *annal.* 47.

11. In universum autem prodest nova tentaturis omnia signa, ex quibus quis alteri insidias struere colligitur, evitare. *Talia sunt* 1. subitò & nimium præterque solitum blandiri, *Tacitus* 13. *annal.* 13. Tum Agrippina, *mater Neronis quæ hactenus severam se erga filium exhibuerat*, versis artibus per blandimenta juvenem aggredi, suum potius cubiculum ac sinum offerre contegendis, quæ prima ætas & summa fortuna expeterent. Quin & fatebatur intempestivam,

vam severitatem, & suarum opum, quæ haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat. Ut nimia nuper coercendo filio; ita rursus intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantque caveri insidias mulieris semper atrocis tum & falsæ. *i. e. tam repentinam mutationem Nero suspectam habuit & alere quid monstri non modò ipse, sed ejus amici viderunt.* 2. Nimis meditatè loqui. *Referatur hûc exemplum, quod habet Tacitus 4. ann.* 68. 3. Scrutari arcana. *Hinc M. Terentius apud Tacitum 6, ann.* 8. abditos principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere illicitum. 4. nimio silentio uti *Nam semper aliquid monstri alunt qui magis cum fortunâ principis quàm principe ipso loquuntur.* 4. Parare sibi media rebus novis inservientia. *v. g. corradere pecuniam, militum favorem sibi conciliare, secreta cum amicis tractare colloquia* 13. *ann.* 18 *verb.* at matris.

12. Tandem si vi solâ invadere imperium quis velit, adhibebit celeritatem. *Nam tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam secretò invadit, & publicè armat, cujus summa est, assumpto diademate ac purpurâ videri antequam sciri. inquit Orosius lib. 7. cap.* 40. Sin verò fraudibus meris uti velis; sequentis membri præcepta proderunt.

MEMBR. II.
DE IPSA MUTATIONE REIPUBL. DUM FIT, OCCULTANDA.

1. Quò ipsa mutatio occultetur, & ne qui in Republ. sunt sentiant eam fieri, conducit 1. observare τὸ μικρὸν i. e. ita mutando Rempubl. procedere ne sentiatur mutatio fieri sed facta esse. *Sunt enim multa in naturâ etiam ita comparata, ut eadem non moveri sed mota esse tandem videamus: ita nemo videt gramen crescere sed crevisse, nemo videt lapidem stillicidio cavari sed cavatum. Pari ratione procedendum est in Republ. immutandâ, si velis mutationem latere. Tale quippiam sub imperatoribus contigisse videmus licentiam judicandi vulgantibus, de quâ in liberâ Republ. tot dissensiones inter ordines civitatis, quæstrem, senatorium & plebejum erant.* Nam Augustus apud equestres, qui Ægypto præsiderent, lege agi, decretaque eorum perinde haberi jusserat, ac si magistratus Romani constituissent: mox alias per provincias; & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Claudius omne Jus tradidit, de quo toties seditione aut armis certatum, cùm Semproniis rogationibus equester

ordo in possessione Judiciorum locaretur, aut rursum Serviliæ leges Senatui judicia redderent.

2. Secundò hoc agendum, ut imago veteris Reipubl. supersit. *Id potissimum in mutandâ Reipubl. & firmandâ tyrannide observavit Tiberius Tacit. 3. ann. 60.* Sed Tiberius vim principatûs sibi firmans imaginem antiquitatis Senatui præbebat postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. *Ex hoc Taciti textu discimus, simulari veterem Rempubl. superesse si quandoque actus concedatur veteris Reipubl. proprius. Hinc idem Tacitus 13. annal, 28.* Manebat nihilominus quædam imago Reipubl. Nam inter Vibullum prætorem & plebei tribunum Antistium ortum certamen, quòd immodestos fautores histrionum, & à prætore in vincula ductos tribunus omitti jussisset. *i. e. intercessisset, quasi adhuc veteri Republ.* Comprobavêre patres incusatâ Antistii licentiâ &c. *Elegans præter hunc est textus 1. annal. 77.* Actum de seditione histrionum apud Patres, dicebanturque sententiæ, ut prætoribus jus virgarum in histriones esset. Intercessit Haterius Agrippa, tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis Senatui præbebat. *Hæc ita miseros peragere Tiberius permittebat, quò conciperent, se adhuc in Republ. liberâ, in quâ perpetuæ cum tribunis erant contentiones, vivere.* Manet 2. veteris Reipubl. imago, si leges pristinæ retineantur. *Nam retentis LLbus videtur pristina Respubl. superesse. Tacitus 4. ann. 6.* sua consulibus, sua prætoribus species. Minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesq; si majestatis quæstio eximeretur, bono in usu. *Hinc monet Aristoteles, non semper ex LLbus statum Reipubl. dignosci posse propterea, quòd retentis legibus status nonnunquam mutetur.* Callidum quoque 3. est pro imagine Reipubl. retinendâ admittere, ut judicia in caussis privatorum veteri more tractentur. *Nam hoc parum ad statum facit, interim speciem Reipubl. pristinæ conservat. De Tiberio Tacitus ita:* si quando cum privatis disceptaret, forum & jus. *i. e. patiebatur secum in Jure lege agi per procuratores.* 4. Retentis magistratuum vocabulis & ornamentis, cultuque, nihil aut parum potestatis ipsis relinquere. *Tacitus 1. annal. 3.* Domi res tranquillæ, eadem magistratuum vocabula: *munia autem in se traxerat Augustus 1. ann. 2.* 5. Subire magistratum magnæ potestatis in veteri Republ. *Nam ita sub specie veteris Reipubl. tyrannis exerceri potest. Sic Augustus invasurus tyrannidem simulabat,* se tribunicio jure contentum *1. ann. 2. Nam ita captabat benevolentiam apud plebem tanquam defensor ejusdem & consequebatur facultatem infringendi omnia SCta, adeoque suo nutu regendi Rempubl. Tacitus 3. ann. 56.*

3. *ann.* 56. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut Dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliquâ cætera imperia præmineret.

3. Subtilissimus est modus: mutationem ita instituere, ut nihil dignitati cujusquam ademptum, sed ea aucta potius compareat. *Ita cùm Tiberius comitia è campo Martio in curiam transferret i.e. populo jus comitiorum adimeret, & patribus daret deliberanda, quæ in comitiis tractabantur: videbatur hoc ipso aucta potestas Senatorum; populus autem nihil amisisse; quia Tiberius velut tribunus non admittebat, ut senatus quicquam in perniciem populi decerneret. Sed cùm Senatores nihil decernere auderent, quod præviâ imperatoris Oratione non esset præscriptum: accidebat hoc pacto, omnem de rebus magnis deliberandi & decernendi potestatem in imperatorem transferri. Tacit.* 1. *annal.* 15. Tum primùm è campo comitia ad Patres translata sunt. nam ad eam diem, & si potissima arbitrio principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant: neque populus ademptum jus quæstus est, nisi inani rumore.

MEMBR. III.

DE IMPERANTIBUS IN REPUBL. EVERTENDA CALLIDE SUPPRIMENDIS.

1. Qui de imperio dejiciendi invadendi vel tollendi sunt callidis artibus devinciendi sunt quò arcana pectoris revelent, & incauti fiant. *Nam si eos incautos reddideris jam adeptus es occasionem eos invadendi & deturbandi, sive id fiat vi sive clandestinis artibus. Id fecit Sejanus invasurus imperium:* Tiberium *enim* variis artibus devinxit adeò, ut obscurum adversum alios sibi uni incautum intectumque efficeret. *Tale consilium susceptum à Rhadamisto, cùm patruum è regno ejecturus esset: quo enim incautum eum opprimeret,* simulatâ adversus patrem discordiâ, tanquam novercæ odiis impar pergit ad patruum Mithradatem, multâque ab eo comitate in speciem liberûm cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro & ornante seu instruente insuper Mithradate.

2. Danda & opera est, ut fiant exosi & contemptibiles. *Nam his duobus solent imperia everti. Hæc summa erat consilii quod suggerebatur Quadrato* 12. *ann.* 48. *Semina odiorum adversus Rhadamistum jacienda, tutum Romanis Rhadamistum invisum & infamem esse.*

3. Antequam ipsi imperantes tollantur è medio, si aliâ ratione supprimi nequeunt, removendi sunt successuri in imperio.

Hoc pacto enim occultius & securius proceditur, si successuri paulatim tollantur. Facit pro nequitiâ cognoscendâ consilium à Sejano susceptum, quod habet Tacitus 4.*ann.*3.*cujus verba hæc sunt:* Cæterùm plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant. *i.e. cùm videret Sejanus, sublato Tiberio adesse liberos ipsi in imperio successuros, hosq; ipsius intentione obsistere, quominus ipse imperii compos fieri possit.* & quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. placuit tamen occultior via, & à Druso incipere, in quem recenti irâ ferebatur.

4. Ipsi imperantes variis artibus tolli possunt, seu fictis in eos criminibus, quò jure videantur necari, vel venenis aut aliis mediis, quæ animus horret enarrare, quorum magnam copiam diabolus suis instrumentis suggerit.

MEMBR. IV.
DE PARANDA CALLIDE POTENTIA.

1. Pro parandâ potentiâ conducit ferocissimos & potentissimos civitatis sibi reddere socios & commune cum his imperium simulare, mox singulos removere, quò penes solum invadentem maneat potentia. *Nam non omnes sunt eo animo, quo Mucianus erga Vespasianum erat:* si vincimus, *ajebat*, honorem quem dederis habebo: discrimen ac periculum ex æquo partiemur. 2. *H.* 77. *plerique tendunt ad hoc, ut participes sint imperii. Hoc movit Augustum, ut triumviratum & societatem cum Lepido & Antonio iniret, quò hostes suos debellare, ferocissimos quosq; tollere, & ita tandem exuto Lepido, interfecto Antonio imperium solus invadere posset.* 1.*ann.* 2. & 10. *Possunt autem æmuli imperii variis artibus removeri, de quibus superius diximus.*

2. Qui imperium non affectant strenui tamen in bello sunt spe novarum rerum lactandi. *Nam inani spe multi homines decipiuntur, ut res periculosissimas subeant. Quapropter invasurus imperium artificio debet instructus esse excitandi in hominibus spes vanas. Consistit autem spes in phantasiâ magnorum & multorum bonorum futurorum.*

3. Maxima autem cura in parando exercitu posita esse debet. *Media perficiendi hoc ipsum hæc sunt.* 1. danda opera est, ut exercitus regendus committatur. *Nam hoc ipso occasio datur exercitum ad se trahendi.* 2. Imperantes infensi militibus reddendi, culpatâ horum avaritiâ, crudelitate nimiâque severitate. *Fecit hoc Otho adversus Galbam* 1. *H.* 37. 3. Favor militum parandus. *Nam apud milites omne consiliis robur & sine his quamvis egregia invalida sunt.* 1. *H.*38.

1. *Hist.* 38. *Allicere autem & ad se trahere milites quis potest donis. Ita Augustus pellexit donis militem* 1. *ann.* 2. *Quod ipsum imitantes cæteri imperatores fecerunt, ut omne imperium in manu militum esset. Otho per speciem convivii, i.e. quasi sportulas convivales daret quoties Galba apud eum epularetur cohorti excubias agenti viritim centenos numos dividi curavit.* 1. *Hist.* 24. *Lubet hic enarrare artificium, quo usus est Sejanus, de quo Tacitus* 4. *ann.* 2. Vim præfecturæ modicam antea intendit *i.e. cùm factus esset præfectus prætorio auxit hujus muneris potentiam, quæ antea erat exigua*: dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo: ut simul imperia acciperent. *i.e. prætendens, hoc pacto omnes simul jussa ducis audire*, numeroque & robore & visu inter se fiduciâ ipsis in cæteros metus crederetur. *i. e. dum quotidiè se mutuò conspiciunt milites, fieri, ut & vires suas & quantum fiduciæ sibi esse debeat, quantumque metûs aliis incutere valeant, æstimare discant.* Prætendebat lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri. & severiùs acturos *i. e. severiori sub disciplinâ eos habitum iri*, si vallum statuatur procul urbis illecebris. Ut perfecta sunt castra, irrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando, simul centuriones ac tribunos ipse diligere. *Ex quo haurimus* 4. *ducem facilè sibi totum exercitum fidelem reddere posse, si tribunos & centuriones suos amicos & fideles eidem præficiat. Conducit pro favore militum* 5. Remittere de severitate disciplinæ. *Sic Piso* postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium juvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eousque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur. 2. *ann.* 55. 6. Comem esse & humanum erga milites eorumq; facta laudibus prædicare. *Sic Germanicus* facta singulorum militum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloriâ, cunctos alloquio & curâ, sibique & prœlio firmabat. 1. *ann.* 71. *Hæc & similia faciunt ad conciliandam potentiam, sine quâ frustrà res novæ tentantur.*

MEMBR. V.
QVÆ OBSERVANDA CIRCA PRIMORES CIVITATIS.

1. Primoribus civitatis facienda est spes honoratioris vitæ, addendusque iisdem dignitatum cumulus. *Nam hac re illecti favebunt actionibus nova quærentis. Id observavit Otho teste Tacito* 1. *H.* 77.

quano-

quando ait: Sed Otho pontificatus Auguratûsque honoratis jam senibus cumulum dignitatis addidit. *i.e. viros senes gestis honoribus claros honoratiores reddidit, cooptando in collegium pontificum & augurum.* & recens ab exilio reversos nobiles adulescentulos, avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. *i.e. in solatium restituit his sacerdotia, quæ patres avique eorum obtinuerant.*

2. Sollicitari quoque possunt ad societatem. *Cujus caussam praced. membr. tradidimus. Consultum verò est & tunc id facere, licet potentia hisce non multum augeatur: ut scil. participes redditi imperij in speciem & amici invadentis imperium eò fideliores existant. Sic Catualda validâ manu fines Marcomannorum ingressus sollicitavit primores ad societatem, 2. ann. 62.*

3. Fidelibus & servitio promptis tribuendi sunt amplissimi honores. *Nam præmiis talibus allecti cæteri ruent in servitia. vid.* 1. *ann.* 2. *verb.* cæteri nobilium. &c.

MEMBR. VI.

DE

PARANDA PLEBIS BENEVOLENTIA.

1. Captatur vulgi amicitia 1. largitionibus. *Nam ex utilitate vulgus omnem amicitiam æstimat. Sic Augustus pro captando favore plebis frumentum menstruum distribui curavit.* 1. *ann.* 2. *verb. populum annonâ.*

2. Secundò novum & diu exoptatum bonum populo exhibendo. *Hoc pacto namque lætus ipsi & amabilis novus status existet, qualis contingebat Romanis cùm Augustus post diuturna bella exoptatam pacem ipsis restitueret. Tacitus* 1. *ann.* 2. cunctos dulcedine otii pellexit.

3. Tertiò libertatis aliquam imaginem concedendo. *Nam libertas omnibus jucunda.*

4. Quartò ingeniis ac moribus eorundem sese accommodando. *Nam molestum est vulgo & barbaris quicquid moribus ipsorum contrarium est. Tacitus* 2. *ann.* 56. Regem illa tempestate *Parthi* non habebant amoto Vonone, sed favor nationis inclinabat in Zenonem, quòd is primâ ab infantiâ instituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxta devinxerat.

MEMBR. VII.

DE

CURA PROVINCIARUM HABENDA AB EO QVI IMPERIUM INVASURUS EST.

1. Pro-

1. Provinciæ Reipubl. subjectæ vel sunt imbelles & invalidæ, vel tales quibus vis inest sese opponendi imperium invadentibus. Imbellium rationem habere non exigit necessitas, *Nam inermes provinciæ cuicunque servitio expositæ sunt, & in precium belli cedunt. Tacit. 1. Hist. 11.*

2. Quæ autem provinciæ vi aliquâ valent, circa has non cunctandum, sed 1. injectâ trepidatione aliquâ statim invadendæ sunt. *Hæc caussa movebat milites, ut suaderent Vitellio, invadendas esse provincias maturè. Tacitus 1. Hist. 62.* Mira inter exercitum imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere, dum Galliæ trepident, dum Hispaniæ contentur, non obstare hyemem, neque ignavæ pacis moras, invadendam Italiam, occupandam urbem, nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis quàm consilio opus esset. *Quò autem sese subjiciant, persuasionibus initiò uti salutare est, objectâ spe meliorum; quibus si non moventur, vim adhiberi necesse est. Id observavit Vitellius injungens Fabio Valenti, ut Gallias persuasionibus in partes traheret, vel si imperium respuerent, in transitu eosdem popularetur. Tacitus 1. H. 61.* Fabius Valens allicere vel si abnuerent vastare Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam irrumpere.

3. Occupatæ provinciæ bellicosæ præsidiis sunt muniendæ. *Nam licet simulent subjectionem; fides tamen iis nulla tribui potest; quia ruunt quò metus quò spes commodi ducit, suntque, qui mores sunt vulgi, instabiles. Sic Corbulo* ne *Frisii* jussa exuerent, præsidium immunivit. 11. *ann.* 19.

4 Non tamen initiò duriter; sed ita tractandæ, ut harum benevolentia captetur: id quod fit 1. minuendo tributa. *Nam in hoc provinciæ imperiis subjectæ omnem suam felicitatem positam habent. Id namque unicè exoptant, ut à tributis immunes fiant. Circa Cappadoces à Romanis id observatum testatur Tacitus. 2. ann. 56.* At Cappadoces in formam provinciæ redacti Q. Veronium Legatum accepêre. & quædam ex regiis tributis deminuta, quò mitius Romanum imperium speraretur. 2. Cætera privilegia, quæ habent, augendo. *Talia Othonem initio imperii largitum provinciis privilegia testatur Tacitus 1. H. 78. Nam* Hispalensibus & Emevitensibus familiarum adjectiones *i. e. ut novas familias in suam coloniam adoptare possent*, Lingonibus universis civitatem Romanam, provinciis Bæticæ Maurorum civitates dono dedit; nova jura Cappadociæ, nova Africæ, ostentui magis quàm mansura. 3. Inania & servitium indicantia negligere, vimque potius imperii quærere. *Nonnulli quidem existimant, nisi*

provinciales adhibitis ceremoniis sese submiserint, se nondum possessionem in provinciis adeptos esse: sed falluntur: dum enim actu aliquo servili suam subjectionem declarare tenentur, molestiâ ex novo imperio afficiuntur. Ejusmodi inania neglexère Romani. Exemplum est apud Tacitum 15. annal. 31. Et digressus, *inquit, Tiridates* Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis reperit, non incuriosum fratris: quippe & propriis nunciis *i.e. suo non fratris nomine* à Corbulone petierat, ne quam imaginem servitii Tiridates perferret. *i. e. ne quid facere nimium humile & rege indignum teneretur ad contestandam suam subjectionem.* neu ferrum traderet, aut complexu provincias obtinentium arceretur. *i.e. salutatione proconsulum prohiberetur*, foribusve eorũ adsisteret *i.e. ante fores eorum tardè admissus præstolari cogeretur:* tantusque Romæ, quantus Consulibus, honor esset. Scil. externæ superbiæ sueto non erat notitia nostri: apud quos jus imperii valet, inania transmittuntur. *i. e. erat fastui adsuetus Tiridates, cui barbari reges operam dare solent, facilitatem Romanorum ignorans: hi namque solennitates non curant contenti se habere imperium.*

5. Provinciæ porrò, quæ sub imperio sunt, vel regibus gubernantur vel præsidibus, qui in eas mittuntur. His quæ regibus gubernantur interdum præponendus novus rex venit, quod quando accidit, eligendus est ex eâ familiâ, cui provinciales parére adsueti sunt, aut moribus talibus, quales amant nec adversantur. *Nam favor erga familiam, cui parére adsueti sunt barbari non facilè remittitur: vid. Tacit. 14. ann. 26.* Si rex provinciæ alicujus deponi nequeat & bellicosus sit, ut in servitio non facilè detineri queat, in belli societatem assumendus, & cum eodem intima fingenda amicitia. *Nam hoc ipso suam se consecuturum plenam libertatem sperabit nec amicitiam & auxilium respuet.*

6. Præsidum in provinciis captanda benevolentia & in eorum locum, qui provincialibus accepti non sunt, substituendi qui alieni sunt à parientibus luxum, formidinem, contemptum, apti autẽ ad conciliandum hominum favorem & benevolentiam. *Hoc namq; modo fiet, ut de statũ ex novo imperio lætiori sibi gratulentur qui in provinciis sunt. Aptissimi qui imperii initio provinciis præficiantur sunt moribus instructi, qualibus præditus erat Licinius Mucianus, de quo Tacitus 1 Hist.10. Mucianus* apud subjectos *i. e. imperio ipsius traditos*, apud proximos *i.e. amicos & sodales*, apud collegas, variis illecebris potens: & cui expeditius fuerat tradere imperium quàm obtinere. *i. e. qui facilius alii imperium invadenti auxilio esset, quàm ipse imperium invaderet.*

MEMBR.

MEMBR. VIII.
DE
IMPERIO NOVO FIRMANDO.

1. Pro firmando imperio novo facit 1. bonus prætextus abrogandi vetus. *Nam eò justius videtur novum, quò justior videtur caussa impugnandi vetus. Possunt autem prætextus peti* 1. à religione, *Nam vulgus superstitiosum est, nec facilè tolerat quod contra receptam & patriam religionem facit.* 2. à libertate. *Nam nihil justius videtur, quàm populum à sævitiâ, crudelitate tyrannorum & reliquorum heriliter imperantium liberare. Nihil etiam acceptius præstantiusque est tyrannorum depulsoribus. inquit Aurel. Victor. de Cæsar.* 3. à quâlibet aliâ felicitate, quam cives & qui sub imperio intendunt. *Nam justum videtur quicquid pro amovendâ infelicitate hominum suscipitur.*

2. Secundò danda est opera iis qui novum imperium invaserunt, quò videantur hoc voluntate subditorum accepisse. *Nam justum reputatur quod ex voluntate subditorum tenetur imperium. Hæc inter alias caussa fuit, quare Tiberius initio imperii cuncta per Consules inciperet tanquam vetere Republ. & ambiguus imperandi. Nam* ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribunitiæ potestatis præscriptione posuit sub Augusto acceptæ. Verba edicti fuêre pauca, & sensu permodesto. de honoribus parentis consulturum: neque abscedere à corpore: idque unum ex publicis muneribus usurpare. Sed defuncto Augusto signum prætoriis cohortibus ut imperator dederat excubiæ, arma, cætera aulæ. miles in forum, miles in curiam comitabatur. literas ad exercitus tanquam adepto principatu misit: nusquam cunctabundus, nisi cùm in senatû loqueretur. *i.e. in senatu tantùm simulabat se nolle esse imperatorem.* Caussa præcipuè ex formidine, ne Germanicus, in cujus manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quam expectare mallet. Dabat & famæ, ut vocatus electusque potius à Republ. videretur, quàm per uxorium ambitum & senili adoptione irrepsisse. 1. *annal.* 7.

3. Dissimulanda 3. honorum cupiditas. *Nam ita videbitur boni publici gratiâ imperium occupatum, eritque erga novellum imperantem major favor. Obtinetur hoc, si evitantur tituli & ambitiosa vocabula, aliique inanes honores. Ex hoc principio Seneca informavit Neronem, ut statuas sibi argento vel auro solidas adversus offerentes prohiberet: Et quanquam censuissent patres, ut principium anni inciperet mense Decembri, quo ortus erat Nero, veterem religionem Kal. Januar. inchoando anno retineret.* 13. *ann.* 10.

4. Quartò quod omnibus imperantibus ratio ſtatûs dictitat, ut ſcil. præ ſe ferant virtutes, occultent vitia, id multo magis eos, qui imperium quod invaſerunt confirmare volunt, obſervare decet. *Dum enim præ ſe ferunt virtutes, videntur non injuſtè occupaſſe imperium, ſed tanquam debitum. Sunt autem virtutes, quæ præ cæteris à novellis imperantibus ſimulandæ ſunt clementia & liberalitas. Nam vulgus nihil magis exoptat, quàm lucrum & delictorum impunitatem. Quam ob cauſſam Seneca Neronem inſtigabat, ut initio imperii ſuam clementiam non modò deprædicaret, ſed & nonnunquam oſtentaret. Tacitus* 13. *ann.* 11. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ab adulterium Meſſalinæ ordine remotum reddidit Senatui, clementiam ſuam obſtringens crebris orationibus; quas Seneca teſtificandi, quàm honeſtè præciperet vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat: *Idem Tacitus reprehendit Mithradatem, quòd clementiâ, quæ initio novi regni utilis eſt, uſus non ſit, quando dicit,* atrociorem *eum fuiſſe,* quàm novo regno conduceret. 11. *ann.* 9. *Liberalitate ſolâ Tiberius, crudeliſſimus aliàs, effecit, ut cæterorum vitiorum obliviſcerentur cives. Tacit.* 2. *ann.* 48. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæſar haud minus gratâ liberalitate, quòd bona Æmiliæ Muſæ locupletis inteſtatæ petita in fiſcum, *velut caduca,* Æmilio Lepido, cujus è domo videbatur; & Patulei divitis equitis Romani hereditatem (quamquam ipſe heres in parte legeretur) tradidit M. Servilio, quem prioribus neque ſuſpectis tabulis ſcriptum compererat; nobilitatem utriusque pecuniâ juvandam præfatus. *Vitia verò ea potiſſimum ſunt fugienda aut diſſimulanda, ob quæ dejecti de imperio à civibus vel imperio ſubjectis fuêre reprehenſi. Id ipſum obſervavit Vitellius initio imperii, quando aulica officia non ut anteriores principes ſuis libertis, ſed equitibus Romanis deferebat. Tacitus* 1. *H.* 58. Vitellius magiſteria principatûs per libertos agi ſolita in equites Romanos diſponit. *Cumprimis autem adulatorum blanditiis, quibus ſeduci ſolent qui novum imperium ſunt adepti, reſiſtendum. Nam & prudentes viri nonnunquam ſeſe patiuntur ſeduci, ut nimis tyrannicè imperent.*

5. Amici & fideles extollendi & magnis rebus præficiendi. *Nam hoc pacto in his augebitur ſtudium, & cæteri eadem præmia expectantes illos imitabuntur. Tacitus* 1. *ann.* 3. Cæterùm Auguſtus ſubſidia dominationis *i. e. ut novam ſuam tyrannidem firmaret,* Claudium Marcellum, ſororis filium admodum adoleſcentem, Pontificatu & curuli ædilitate; M. Agrippam ignobilem loco, bonum militiâ & victoriæ ſocium geminatis Conſulatibus extollit.

6. Hominum in arte bellicâ peritorum & potentiorum, qui

pu-

putantur fideles futuri conciliatâ amicitiâ, benevolentia, mediante affinitate, paranda. *Nam hominum virtutibus parum deditorum vix ulla alia constantior & firmior potest reperiri amicitia. Sic Augustus M. Agrippam, de quo num. praeced. diximus, quamvis ignobilis esset, ob peritiam in arte militari, defuncto Marcello, cui Julia filia Augusti erat juncta, generum sumpsit.* 1. *ann.* 3. *Et Vitellius Valerium Asiaticum Belgicae provinciae firmandi imperii caussâ generum adscivit.* 1. *H.* 59. *verb.* accessêre.

7. Si sint nonnulli ex potentioribus metuendi, qui tamen tolli non possunt, his consultum dare imperium aliquod sed jungere collegas contumaces & refractarios. *Nam ita futurum, ut non modo nihil praeclarum potentiae augendae caussâ gerere possint, sed etiam in insidias collegarum incidant. Sic cùm à Germanico sibi metueret Tiberius, orienti eum praefecit; jungens eidem Pisonem hominem ferocem & parère nescientem. Tacitus* 2. *ann.* 43. Tunc decreto Patrum permissae Germanico provinciae, quae mari dividuntur *i. e. trans mare mediterraneum sitae sunt*, majusque imperium quoquo adisset, quàm his qui sorte *i. e. proconsules* aut missû principis *i. e. praesides* obtinerent. Sed Tiberius demoverat Creticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum ejus pacta erat; praefeceratque Qn. Pisonem ingenio violentum & obsequii ignarum, insitâ ferociâ à patre Pisone & praeter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinae nobilitate & opibus accendebatur. vix Tiberio concedere, liberos ejus ut multum infrà despectare: nec dubium habebat, se dilectum, qui Syriae imponeretur ad spes Germanici coercendas.

8. Securum quoque redditur novum imperium praesertim tyrannicum electis & constitutis successoribus multis. *Nam frustrà existimabunt tolerare imperium nolentes tolli eos qui in imperio sunt, si videant successores adesse. Exemplum praebet Augustus, qui* Agrippam socium potestatis *tribunitiae & hoc* defuncto, Tiberium Neronem dilegit, ne successor in incerto foret. Sic cohiberi aliorum spes rebatur; Simul modestiae Neronis & suae magnitudini fidebat. 3. *annal.* 56.

9. Cumprimis autem hoc agendum est, ne qui sub imperio sunt spe frustrentur, quâ ducti mutationem Reipublicae admiserunt. *Quippe humanae mentes frustratae boni spe asperius offenduntur, cùm mutato rectore flagitioso aerumnarum vis manet. ut loquitur Aurel. Vict. de Caesar.*

CAP. IV.
DE
RATIONE STATUS PARENTIUM IN FORMA REIPUBL. VITIOSA FIRMATA ET SUBSISTENTE.

1. Indigent & ſubditi in vitioſis imperiis ratione ſtatus. *Nam nulla hiſce ex ejusmodi formis, qua talibus, ſperari felicitas poteſt. Quapropter ſingulari arte videtur quærenda.*

2. Et virtuoſorum quidem nulla alia ratio ſtatûs ſupereſt, quàm ut parent ſeſe ad mortem fortiter ſubeundam, ſi ita exigat neceſſitas & voluntas hominum vitioſorum penes quos imperium eſt. *Nam rara eſt temporum felicitas ut vitioſâ in formâ ſentire quæ velis & dicere quæ ſentias poſſis* 1. H. 1. *At virtuoſi ſuam liberã voluntatem ſibi adimi non patiuntur: ſed manent firmi & conſtantes in ſuâ ſententiâ, liberèq; loquuntur, nec quicquam reticent, quod honeſtas eloqui jubet. Quapropter nil niſi odium imperantium in peſſimis formis metuendum habent: nec quicquam aliud ſupereſt, quod præclarè agere posſint, quàm ut mortem fortiter & conſtanter patiantur. Virtuoſi enim & delectationem capiunt ex morte virtutis & honeſtatis gratiâ ſubeundâ. Conducit hîc referre ex annal.* 16. *cap. ult. exemplum Thraſeæ Pæti, qui accepto SCto, quo jubebatur mori*, Helvidium & Demetrium in cubiculum inducit; proſectis utriuſque brachii venis, poſtquam cruorem effudit, humum ſuper ſpargens, propius vocato Quæſtore, Libemus, inquit Jovi liberatori! Specta juvenis *me morientem*, & omen quidem Dî prohibeant! cæterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expedit conſtantibus exemplis *i. e. quibus ſalutare eſt, fortium virorum exempla inſpicere & animum firmare ad mortem pari conſtantiâ ſubeundam.*

3. *Verùm cùm rari ſint virtuoſi, plerique ſtolidos exiſtimant virtuoſos ſibi non melius conſulentes, & media varia exquirunt felicitatem aliquam in vitioſis formis parandi & conſervandi: ut adeò de Ratione ſtatûs horum nonnulla nobis dicenda ſint. Perficiemus autem hoc tradituri* 1. *in genere de vitioſis formis.* 2. *in ſpecie de ſtatu tyrannico, utpote in quo difficillimum eſt ſe, bona & vitam ſuam conſervare.*

MEMBR. I.
CONTINENS GENERALIA CIRCA RATIONEM STATUS VIVENTIUM IN VITIOSIS FORMIS.

1. *Videmur haud ſubtilius Rationem ſtatûs, quæ viventibus in ſtatu*

vitioſo

vitioso observanda est, generaliter tradere posse, quàm id factum est à Tacito 4. ann. 33. Ex cujus verbis universalia quadam collegimus; quæ cum suis rationibus & caussis hic tradituri sumus.

2. Rarò contingit, dari formam, in quâ non reperiatur aliqua pars civitatis aliquo modo ex formâ Reipubl. infelix: ac proinde variis mediis indigens, ad quæ ex necessitate confugere opus habeat, quò salva sit. *Nam mixta formæ, in quibus omnium tàm virtuosorum, quàm divitum & plebejorum salus quæritur, rarissimè inveniuntur, aut si dentur, non diu durant: prævalet enim plerumque vel divitum vel plebejorum pars, ut superius demonstravimus: ita enim Tacitus ait init. cit. cap.* cunctas nationes & urbes populus, aut primores aut singuli regunt. dilecta ex his & constituta Reipubl. forma laudari facilius quàm evenire; vel si evenit haud diuturna esse potest.

3. In omni formâ vitiosâ Ratio statûs id exigit, ut qui in eâdem vivunt sese accommodent moribus imperantium seu eorum qui prævalent. *Nam qui moribus sese imperantium accommodare norunt, in amicitiâ horum sunt & hac fruentes salvi existunt. Inservient itaq; Rationi status quæ part. 3. lib. ult. de moribus variorum hominum disseruimus: ut nim. qui in statû democratico vivunt norint mores vulgi; qui in oligarchiâ, mores divitum & nobilium; qui in tyrannico, singulorum tyrannorum. Verba Taciti cit. cap. hæc sunt:* Itaque ut olim plebe validâ *i. e, cùm status Romanus inclinaret ad democratiam*, vel cùm Patres pollerent, *i.e. cùm prævalerent patricii & status vergeret in oligarchiam*, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; Senatûq;s& optimatum ingenia, qui maximè perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic converso statu, neque aliâ rerum quàm si unus imperitet, hæc *quæ in libris annalium & historiarum de tyrannide in Romanâ civitate tractantur*, conquiri tradique in rem fuerit. *Ex quibus patet, rationem status exigere, ut viventes in statu aliquo vitioso cumprimis imperantium mores addiscant, & sese iisdem accommodent.*

4. *Sed quid est sese moribus imperantium accommodare? an facere quæ volunt, & ipsorum malitiam augere? ut fecit Otho* gratus Neroni æmulatione luxûs. 1. *Hist.* 13. *Quid autem hoc aliud est, quàm & se & totam civitatem in pessima mala & pericula præcipitare? Nam firmare improbos homines est in malitiâ sibi malum struere. Hinc videmus in democratiis demagogos, in oligarchiis & tyrannidibus adulatores rarò felicem eventum suis blanditiis & adulationibus adeptos esse. Quemadmodum enim, auctâ malitiâ improbi seipsos tandem oderunt, ita & eos, quorum auxilio & persuasionibus deteriores redditi sunt.* Quapropter tutum

non

non erit in vitiosis formis, ita te prævalentium moribus accommodare, ut horum malitiam studeas augere, ministrum scelerum te præbendo.

5. Tutissimum ergò est viventibus in formâ aliquâ vitiosâ observare præceptum Taciti, quod *cit. cap.* habet, & naturam imperantium temperanter habere. *i. e. non concitare erga se vel etiam alios improbum & malitiosum imperantium animum ad intemperatè utendum suâ potestate. Quemadmodum enim à bestiâ aliquâ feroci & robustâ stolidè speres felicitatem & commoda: ita quoque ab imperantibus in vitiosis formis. Sufficit si hoc agas ne tu ipse lædaris vel ne alii te instigante à bestiâ quæ præest, in pericula conjiciantur. Unde sequitur, eos optimè secundum rationem status vivere in formis vitiosis, qui callidis artibus temperare & mitigare indomitam improbitatem imperantium norunt, ne hac vel sibi vel aliis noceatur; contrà eos in extrema periculu præcipites agi, qui suis blanditiis bestialem imperantium animum erga alios commovent, vel etiam ipsi eum in se irritant. Similes itaque sunt in vitiosis formis viventes barbaris, qui diabolum adorant, ne is noceat.*

6. Ex præmissis deducimus, conducere pressis tyrannide plebis, divitum, nobilium vel unius alicujus, nosse modos latendi, quos *cap. 3. membr. 1.* enarravimus. *Si namq; velis tutus esse à tyranno, prima tibi erit cura impendenda, ne lædendi caussam ipsi præbeas.* Omnis itaque excellentia occultanda. *Nam nullâ in Republ. vitiosâ nimia alicujus excellentia toleratur, præsertim si militum favore sit munita. Quæ res evertit Germanicum. ut patet ex 1. ann. 69. & aliis locis.* Quantò autem quis excellentior apparet, tantò submissiorem erga imperium tenentes sese exhibere debet. *Hoc sub Tiberio cogebantur observare Viri illustres, quò salvi essent. 1. ann. 7.* At Romæ ruere in servitium Consules, Patres, Eques, quantò quis illustrior, tantò magis falsi ac festinantes. *i. e. quantò magis quisque eminebat, tantò magis dominationem Tiberii sese amplecti simulabat.* Occultatur etiam excellentia, si quis abstineat ab omnibus rebus præclaris & eximiam gloriam parientibus. *Nam ex his velut signis excellentia colligitur. Quantum autem detrimenti attulerit quæsita gloria in variis Reipubl. formis, exempla Græcorum nos docere possunt: nos autem insistentes proposito nostra, ex solo Tacito id deducemus. Sic Corbulo, ut ostentaret virtutem suam,* semina rebellionis præbuit. *i. e. ansam ipsis dedit insurgendi adversus Romanos: sed hæc* ut læta apud plerosque, ita apud quosdam sinistrâ famâ. cur hostem concîret, adversa in Rempubl. casura *i. e. si improsperè quid contigerit, damnum Reip. fore:* sin prosperè egisset formidolosum paci virum insignem & ignavo principi prægravem.

Ideò

Ideò Claudius adeò novam in Germanias vim prohibuit; ut referri præsidia cis Rhenum juberet. Jam castra in hostili solio molienti Corbuloni hæ literæ redduntur. Ille re subitâ, quanquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quàm, beatos quondam duces Romanos, signum receptui dedit. 11. *ann.* 19. *Sic Rubellius Plautus coactus est in Syriam secedere & cum conjuge ibi habitare, quòd omnium ore celebraretur idoneus, qui Neroni succederet.* 14. *annal.* 22. *Unde enim gloriæ egregiis viris, & pericula gliscunt.* 15. *annal.* 23. *fin.*

MEMBR. II.
DE RATIONE STATUS EORUM QVI VIVUNT IN TYRANNIDE.

1. Viventibus in statu tyrannico prima cura esse debet, ut compertos habeant mores tyranni. *Nam sine horum cognitione nec hujus parare amicitiam nec odia illius effugere possunt. v. g. an sit acuti & subtilis, an hebetis ingenii, aut an adversetur consilia uxoris. an uxori devinctus, qualis fertur Claudius fuisse* 11. *ann.* 28. *Si namque uxorius vir sit tyrannus, tentanda est uxoris amicitia. It. an sit constans in opinionibus an patiatur se facilè persuaderi. Nam si mobilis sit, non facilè sibi aliisq; relinquendus. Id observavit Narcissus circa Claudium* 11. *annal.* 33. & 34.

2. Inquirendum 2. quinam tyranno præ cæteris sint amici, horumque amicitia paranda. *Nam quod communiter fit, ut amicorum nostrorum amici nostri quoq; amici reddantur, id quoq; in tyranno ita obtinet, præsertim cùm ad hunc nullus fermè quàm per ministros pateat aditus.* Non tamen cum his, qui circa tyrannum sunt, intimiorem iniri amicitiam tutum est. *Nam horum periculum, quando gratia tyranni in odium mutatur, extendit sese quoque ad ipsorum amicos. Exemplum notabile est in Sejano Tiberii intimo consiliario, cum quo pereunte quamplurimi alii perierunt. Lubet huc referre quæ habet Tacitus* 4. *annal.* 74. *Cùm Tiberius & Sejanus in Campaniâ essent & in urbem ire recusarent,* venêre eò patres, eques, magna pars plebis anxii erga Senatum: cujus durior congressus *i. e. quem accedere non facilè dabatur*: atque eò per ambitum & societate consiliorum parabatur. *i. e. familiaritas ejus non aliter obtineri poterat, quàm prensando ministros & consiliis eius pro potentiâ sibi parandâ susceptis sese immiscendo.* Satis constabat, auctam ei arrogantiam, fœdum illud in propatulo servitium

spectanti, *i. e. cùm videret senatorum publicas easque serviles adulationes.* quippe Romæ sveti discursus: & magnitudine Urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat. Ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine noctem ac diem juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. *i. e. æquè serviliter à janitoribus tractabantur & admissi & repulsi.* donec id quoque vetitum *i. e. donec id quoque, ut scil. ita à janitoribus tractarentur, impetrare non amplius potuerunt.* & revenêre in urbem trepidi, quos non sermone non visu dignatus erat. quidam malè alacres *i. e. quidam ad alloquium & amicitiam admissi malo suo læti*, quibus infaustæ amicitiæ gravis exitus imminebat. *i. e. quibus postea cum ipso ab amicitiam ejus pereundum erat. add. quæ narrat Tacitus lib. 5. & 6. ann. de iis quæ post Sejani interitum amicis ipsius contigere. Ita ergò tractandi sunt tyrannorum amici & tali modo colendi, tanquam mox in summo odio exstituri. Nam aut quid novi moliuntur ducti contemptu in principem ob nimiam familiaritatem, aut aliâ ratione amicitia dissolvitur. Docet hoc nos Tacitus 3. ann. 30. exemplo Crispi Sallustii*, qui incolumi Mecœnate proximus, mox præcipuus cui secreta imperatorum *Augusti & Tiberii* inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ conscius ætate provectâ, speciem magis in amicitiâ principis, quàm vim tenuit *i. e. non tantum amplius valuit apud principem quàm communiter crederetur.* Idque & Mecœnati acciderat: fato potentiæ rarò sempiternæ: an satias capit, aut illos cùm omnia tribuerunt, aut hos cùm jam nihil reliqvum sit quod cupiant?

3. Cui contingit familiariter cum tyranno vivere, quod tamen nō nimis avidè quærendum, tractare eum tenetur ut bestiam aliquam ad iram & odium facilè mobilem. *Nam in tyrannis nulla constantia amicitiæ speranda, quemadmodum & in hominibus omnibus nullâ virtute præditis. Aliquandiu ministros scelerum fovent, mox horum pertæsi alios eligunt. Sic Tiberius*, qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves *i. e. molestos & odiosos* afflixit. 4. *ann.* 71. *Voluptatibus enim & honoribus dediti adsuetiq; tyranni quicquid non satis jucundum est molestum, quod non satis servile honoribus perniciosum existimant. Quapropter periculosa est omnis cum tyrannis conversatio: nec omnia ipsis reticenda nec cuncta narranda. Elegans exemplum est apud Tacitum* 11. *ann.* 28. *& seqq. Cùm enim Messallina uxor imperatoris, hoc absente, nupsisset Silio, idque nunciaretur*: domus principis inhorruerat: *i. e. aulici Claudii trepidi erant & perturbati*, maximèque quos penes potentia, & si res verterent, *i. e. si ad alium im-*

perium

perium transiret, formido. Subibat *etiam* sine dubio metus *ne frustrà contenderent apud principem*, reputantes hebetem Claudium & uxori devinctum multasque mortes jussu Messallinæ patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti forent. *Additis sequentibus, quæ Narcissus tentavit, ejusque periculis, quibus hoc ipso subjectus fuit, manifestum redditur, quàm periculosum sit familiarem tyranno esse. Hinc solent aulici quæ molesta sunt aliis mandare principi narranda.* 11. *ann.* 29. *nonnulli dant operam orationi verbisq; ambiguis, si ipsi quid enarrare vel proloqui in præsentiâ principis coguntur. Sic* inter diversas voces *Claudii* principis, cùm modò incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii & infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium fama fuit, quàm ò facinus! ò scelus! Instabat quidem Narcissus aperire ambages, & veri copiam facere; sed non ideò pervicit Vitellium, quin suspensa & quò ducerentur inclinatura responderet. *i. e. quin loqueretur ambigua & quæ posset interpretari quomodocunque vellet & prout exitus exigeret.* 11. *ann* 34.

4. Quia verò vix possibile est, ut quis tyranno amicus sit, nisi adulator existat, danda quidem opera adulationibus, sed ita ut tectè hoc fiat. *Quâ de re & quomodo fieri debeat, dictum est part.* 3. *lib. ult. Nam qui cum tyrannis conversatur debet se exhibere humilem & servilem, admiratoremque & veneratorem eorundem: Id autem adulator est. Sed quia non volunt videri amatores adulatorum; ne tacitè fateantur se nihil amabile habere: callidus modus adhibendus est, ut scil. adulatio ita fiat, ne sentiatur fieri*; moribus *enim* corruptis adulatio perinde anceps, si nulla, & ubi nimia est. 4. *ann.* 17. Unde angusta & lubrica *facilèque in utramque partem peccans* oratio, sub principe, qui libertatem metuit, adulationem odit. 3. *ann.* 87. *Quòd temperare adulationibus posset L. Piso, id eum reddidit clarum; vitâ tamen periculo in tyrannide exemit. Tacit.* 6. *ann.* 10. Per idem tempus L. Piso pontifex, rarum in tantâ claritudine, fato obiit *i. e. naturali morte discessit*: nullius servilis *seu adulatoriæ* sententiæ *in Senatu* spontè auctor. & quoties necessitas ingrueret sapienter moderans. *i. e. quoties serviendum temporibus & adulatorium quid dicendum esset, ita se gerens, ne adulari videretur. Referri huc potest, quod de Lepido refert Tacitus* 4. *ann.* 20. *Quando ait*: Hunc ego Lepidum, temporibus illis gravem & sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit *i. e. adulationes cum sævitiâ conjunctas mitigavit*:

neque tamen temperamenti egebat *i. e. non nimiâ libertate utebatur*; cùm æquabili *nec temporibus mutatâ* auctoritate & gratiâ apud Tiberium viguerit. Unde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, ut cætera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam *i. e. pertinacem subjectionis detrectationem*, & deforme obsequium *i. e. turpem & servilem adulationem* pergere iter ambitione ac periculis vacuum. *i. e. quâ nec adulando gratia captatur & pericula imperio principis parendo præcaventur. Ex quo discimus, quantum fieri potest, ab adulationibus abstinendum esse.*

5. Odium & insidias tyranni effugiet. 1. qui non in arcana ejus inquirit. *Nam suspectus principi est qui arcana ejus scrutatur 6. ann.* 8. 2. qui simulat se nihil eorum intelligere, quæ tyrannus dissimulare & occultare nititur. *Nihil enim subditos magis exosos tyrannis reddere potest, quàm si verbulo prodant, se sentire quod obscurum esse volunt. Exemplum exhibet Tacitus 1. ann.* 11. *Versæ, inquit*, inde à *patribus* ad Tiberium preces, *ut susciperet imperium*, & ille variè disserebat, de magnitudine imperii, suâ modestiâ, solam D. Augusti mentem tantæ molis capacem; se in partem curarum ab illo vocatum didicisse, quàm arduum, quàm fortunæ subjectum regendi cuncta onus. proinde in civitate tot illustribus viris subnixâ, non ad unum omnia deferrent. plures facilius munera Reipublicæ sociatis laboribus exsecuturos. Plus in oratione tali dignitatis quàm fidei erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu naturâ seu adsuetudine suspensa semper & obscura verba: tunc verò nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus metus, si intelligere viderentur, in quæstus, lachrymas, vota effundi &c. *Ex quo apparet nihil magis periculosum esse, quàm prodere, se tyranni simulationes & dissimulationes intelligere.* 3. qui flagitia tyranni ignorat. *Referri huc potest quod de Nerone narrat Tacitus 13. ann.* 25. Q. Volusio, P. Scipione CSS otium foris, fœda domi lascivia, quâ Nero itinera urbis & lupanaria & diverticula, veste servili, in dissimulationem sui, *seu, ne agnesceretur*, compositus pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent, adversus ignaros adeò, ut ipse quoque acciperet ictus & ore præferret. Julius quidam Montanus Senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus fortè per tenebras cum principe, quia vim tentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. 4. Qui cavet sibi à simulantibus intimam amicitiam & servorum suorum odia vitat. *Nam hi sunt quibus proditi*

diti miseri in extremas angustias & pericula vitæ devolvuntur. Referri huc potest exemplum Latiaris, cujus & superius mentionem fecimus ex 4. ann. 68. Defatigatur calamus hisce scribendis: plura enim afferre possem; ut ergò brevibus omnia concludam, afferam textum ex Tacito 1. Hist. 3. compendio quasi exhibentem quæ in tyrannide quisq; fugienda habet. Nobilitas, *inquit*, opes, omissi gestique honores pro crimine & ob virtutes certissimum exitium. *i. e. Sub tyrannis, quorum res gestas narraturus sum, occidebantur alii, quia ex nobili familiâ erant oriundi, alii, quia ex gestis magistratibus illustres erant; alii, quia metuentes inde periculum magistratus refugiebant; virtutibus verò instructi mortem effugere non poterant.* Nec minus præmia delatorum invisa, quàm scelera. *i. e. Fovebant quoque tyranni delatores, assignatis præmiis, ob quæ uti & ob scelera sua invisi erant:* cùm alii sacerdotia & consulatus ut spolia *i. e. ut exuvias hominum innocentium suis delationibus enecatorum*, adepti, procurationes *seu administrationem pecuniæ* alii & interiorem potentiam *i. e. familiaritatem principis* agerent verterent cuncta *i. e. omnia prædæ haberent.* Odio & terrore corrupti in dominos servi. *i. e. servi adacti ad prodendos & deferendos dominos suos, partim quòd illos odissent, partim quòd tormentis & minis cogerentur*, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. *Ex his quæ quisque vitanda in tyrannide habeat, quò salvus sit & incolumis tanquam per compendium disci possunt.*

CAP. V.

DE RATIONE STATUS VIVENTIUM IN FORMA DE CUJUS MUTATIONE LABORATUR.

1. Periculosissimum est vivere in civitate, quæ motibus turbatur. *Nam quia eventus bellorum est dubius, neutri parti te tutò adjungere poteris.*

2. Quapropter Ratio status ejusmodi in formâ jubet occultare animum & ita te gerere, ut videaris in neutram partem inclinare; nec ulli adversus, si neutri te jungere ob imbecillitatem virium salutare sit. *Nam hæc est omnium tutissima via, quam ingredi datur. Cuicunque enim faveat fortuna, securus esse & sine periculo victoris dominationem expectare poteris. Hinc cùm Otho & Vitellius certarent de imperio; minus prudenter multi Senatorum Romanorum Othonem in castra comitati sunt, cùm tamen nec consilio nec viribus Othonem juvare possent. Quapropter devicto Othone in summis fuerunt angustiis. Tacit. 2. H. 52.*

 Posito

Posito ubique bello, magna pars Senatûs extremum discrimen adiit profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinæ relicta. Illuc de adverso prælio allatum. Sed milites ut falsum rumorem aspernantes *i.e. Othoniani milites qui ibidem erant nuntiis de victo suo imperatore nullam fidem tribuentes,* quòd infensum Othoni Senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumq; trahere in deterius. *i. e. observabant verba gestumq; senatorum, an læti essent tam tristi Othonis exitu.* conviciis postremò ac probris caussam & initium cædis quærebant. cùm alius insuper metus Senatoribus instaret, ne prævalidis jam Vitelli partibus, cunctanter excepisse victoriam *i. e. paulo tardius gratulati Vitellio de victoriâ* crederentur. Ita trepidi & utrinq; anxii coëunt. *Ex quibus apparet, quas in angustias recidant qui imbelles sectantur partes de imperio certantes: ut adeò securum maximè sit ejusmodi hominibus, temporibus inservire & ita se gerere, ne ullam in partem videantur inclinare. Quamvis non diffitear, honestatem suadere, ut eligas partem, cui adhæreas, & cum hac præsentem potius subeas mortem, quàm ejusmodi fœdis artibus conserves vitam. Sed agimus hic de eo, quod Ratio Statûs suadet faciendum, si vitam & bona conservare velis: aut si talis sit caussa duorum tyrannorum, ut neutri tutò accedere possis.*

3. Media occultandi sunt, si nihil eorum, quæ ad statum Reipubl. spectant solus, sed inter plures agas. *Nam victor adeptus imperium non facilè in omnes sævit. Et est aliàs modus latendi, inter multos facere, quod solus impunè facere nequeas. Ad hoc remedium confugiebant Senatores, qui Mutinæ erant. Tacit. d. l. 2. H. c. 51. cujus verba hæc sunt:* Nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpæ tutior, *i.e. Nullus Senatorum quicquam solus decernebat, sed singuli sese numero associabant, scientes, se ita tutiores fore & magis latitaturos.*

4. Aliud medium latitandi est, vitare omnes occasiones, quibus, quali animo quis sit, declarare cogitur. *Nam si admiseris talem occasionem, extra periculum non eris, quicquid agas. Id illis, qui Mutinæ erant contingebat Senatoribus, non satis præcaventibus, ne decuriones Mutinenses pro Othonianis partibus nimis apertè agerent. Tacit. d. l.* Onerabat paventium curas Ordo Mutinensis, arma & pecuniam offerendo, appellabatque Patres Conscriptos, intempestivo honore. *i.e. Ordo decurionum Mutinensium reddebat Senatores suspectos, quasi adhærerent partibus Othonis, dum his arma & pecuniam, quasi pro Othone pugnaturis offerebat, & magnifico illo utebatur nomine, eos appellando Patres conscriptos, ac si ibi repræsentarent Senatum Romanum summa rerum consulentem.*

5. Tertium medium est, ambiguè omnia proferre, si de publicis

cis differendum ſit. *Quemadmodum enim ſophiſtæ & divinatores, qui genethliaci & calendariographi vocari ſolent, utuntur orationibus ambiguis, quarum ſenſum quò velint detorquere poſſint, ut videantur vera dixiſſe: ita Ratioſtatûs ſuadet ejusmodi obſcuritatibus operam dare temporibus Reipubl. adverſis: & quando mutationes imminent. Fecere hoc Eprius cæterique Senatores, quorum hactenus exemplo uſi ſumus. Tacit. 2. Hiſt.* 53. Notabile jurgium inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium ut ambigua differentem. *i. e. talia loquentem, quò verba & Vitellio & Othoni, uter horum victor exſtiturus eſſet, probare poſſet,* invaſit. Nec cæteri ſententias aperiebant. *i. e. idem quod Eprius & cæteri faciebant Senatores, nec quisquã horũ claris verbis ſenſa animi aperiebat.*

6. Alterum, quod Ratio ſtatus monet facere, eſt, dare operam, ut maturè exploretur, quorſum victoria inclinet, quò in tempore victori ſervitia offerri poſſint. *Nam talem te exhibere decet, quaſi anxius fueris victoriæ ſuperantis expectator, ſi huic amicus eſſe velis. Exemplum rurſus nobis præbent miſeri illi Senatores, de quibus Tacitus cit. loc.* Et rediêre omnes Bononiam conſiliaturi. Simul medio temporis plures nuncii ſperabantur. Bononiæ diviſis per itinera *i. e. hinc inde collocatis cuſtodibus,* qui recentiſſimum quemque *nuncium* percunctarentur. interrogatus Othonis libertus cauſſam digreſſûs, habere ſe ſuprema ejus mandata reſpondit. Ipſum viventem quidem relictum, ſed ſolâ poſteritatis curâ & abruptis vitæ blandimentis *i. e. nihil Othonem amplius meditatum eſſe, quàm quid poſt mortem ſuam fieri vellet.* Hinc admiratio & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavêre. *Cui ridere placet, legat quæ Tacitus addit ſeq. cap.* 54.

7. Eſt & aliud medium, quod ſuggerit Ratioſtatûs honeſtum magis, ſed minꝰ tutũ pro conſervandâ vitâ & nõ niſi ſingulari virtute inſtructis ſalutare; nim. parti alteri eiq; Juſtiori ſe jungere, ſtrenueq; pro ipſiꝰ ſalute agere, rebus verò malè cedentibus, fateri, victori ſe adverſarium fuiſſe, promittere huic eandem fidẽ quam exhibuit devicto. *Nam ſæpè conſtantiâ & virtute permoti victores ejusmodi hominibus veniam non modo dant, ſed etiam honores addunt. Exemplum elegans præbet Marius Celſus apud Tacit,* 1. *Hiſt.* 71. Marium Celſum, *inquit,* Conſulem deſignatum, per ſpeciem vinculorum ſævitiæ militum ſubtractum acciri in Capitolium *Otho* jubet. Clementiæ titulus è viro claro & partibus inviſo petebatur. *i. e. Otho volebat videri clemens ſervando vitam viri ob virtutes celebris & ſuis hoſtibus odioſi.* Celſus conſtanter ſervatæ erga Galbam fidei crimen confeſſus exemplũ ultrò imputavit. *i. e. non negavit Celſus, ſe talem ſeſe exhibuiſſe Galbæ,*

qua-

qualem quisque Imperator suos erga se esse optat: nec decere principem hujusmodi ignorata exempla habere; seque eandem fidem Othoni semper præstiturum. Nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostis metum reconciliationis adhiberet, *i. e. Nec sic Otho cum illo egit, quasi culpam condonaret, sed quasi factum probaret, nec Vitellium adversus se acriorem redderet desperatione reconciliationis*, statim intra intimos amicos habuit, & mox bello inter duces delegit. mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix, *i. e. stetit ex eo die Celsus fidus pro Othone, quasi in fatis esset optimi viri, infelicibus Imperatoribus cum sui infelicitate fidelissimum existere.*

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER IV.

DE REPUBLICA ROMANA ET VARIA HUJUS MUTATIONE.

1. *Multum prodest ad interpretationem legum, quæ in Juris civilis corpore continentur cognitio Reipublicæ Romanæ, quàm variis modis illa mutata fuerit. Id quod fiet manifestum cuilibet vel primum librum Digestorum inspicienti. Quapropter speculabimur statum rei Romanæ, qualis quoque tempore fuerit, addentes rationes & caussas mutationum, quò unà hactenus traditorum usus compareat. Duobus autem capitibus cuncta comprehendemus: priori dicturi sumus de statu qualis fuerit ante tempora imperatorum; posteriori, de imperatorum regimine.*

CAP. I.

DE STATU REI ROMANÆ QVALIS FUIT ANTE TEMPORA IMPERATORUM.

MEMBR. I.

DE SEPTEM REGIBUS.

1. Alter annus Numitoris, qui erat ante Christum natum 750. novæ urbi initium dedit, quam Romulus & Remus fratres gemini in iis locis, ubi expositi, ubi educati erant condidere, collectis ex Albanis, Latinis, Pastoribusque tribus hominum millibus. Sed mox Romulus, occiso Remo, qui novos muros in ludibrium transilierat, solus imperio potitus est, & conditoris nomine urbs condita appellata.

ARTIC. I.

ARTIC. I.

DE REGE ROMULO.

1. Romulus primus Romanorum rex palatinum primum, in quo ipse erat educatus, muniit: sacra diis aliis Albano ritu, græco Herculi, ut ab Evandro instituta erant fecit. *Liv. lib. 1. Nam sine cultu divino regi præsertim ejusmodi barbarus populus non poterat.*

2. Rebus divinis ritè perpetratis, vocatâque ad concilium multitudine, quæ coalescere in populi unius corpus nullâ re, præterquam legibus poterat, Jura dedit: quæ ita sancta generi hominum agresti fore ratus, si seipse venerabilē insignibus imperii fecisset, quum cætero habitu se augustiorem, tùm maximè lictoribus XII. sumptis fecit. *Liv. lib. 1. cap. 8. Nam leges nihil prosunt, nisi sit administrator earum, qui Majestatem habens terrori sit populo.*

3. Centum deinde creavit Senatores, sive quia is numerus satis erat: sive soli centum erant qui creari patres possent. (*Patres certè ab honore, patriciiq; progenies eorum appellati*) *Solent enim reges, & interest quoque eorum, optimos quosq; eligere, cum quibus consilia Reipubl. communicent: dictitat etiam natura, consiliis jungi eos, qui & ætate & prudentiâ præ cæteris pollent.*

4. Res erat unius ætatis, populus virorum: itaque mulieres à Sabinis petitæ, quia non dabantur vi captæ sunt. Inde bellum triste & rursus ex hoc repentè læta pax, & ex duabus civitatibus una. (*Titus enim Tatius regnum Romulo sociaverat & cum Curibus Sabinis Romam transierat: unde Romani Quirites dicti*) *Liv. lib. 1. cap. 13. Nam affinitas principium amicitiæ, ob identitatem sanguinis, non admittebat diuturnum bellum.*

5. Divisus postea populus in Curias triginta. conscriptæ etiam centuriæ tres equitum, Ramnenses à Romulo; ab Tito Tatio Titienses appellati. & inde non modò commune, sed & concors etiā regnum duobus regibus fuit, donec Titus Tatius merito suo occideretur. *Liv. eod. Nam quicquid discordiarum ex communione regni nasci & diversitate gentium poterat, nova affinitas & hinc nata sanguinis identitas tollebat.*

6. Hunc Romulum somniarunt in cœlum translatum, auctore Proculo Julio, qui visum à se affirmaverat augustiori formâ cumque Quirinum à dîs appellari. *Est namque vulgus proclive ad superstitiones & quibuscunque facilè ducitur.*

ARTIC. II.

DE NUMA POMPILIO SECUNDO REGE ROMANORUM.

1. Mortuo Romulo, patrum animos certamen regni ac cupido versabat. nec dum à singulis, quia nemo magnopere eminebat in novo populo, pervenerant factiones: inter ordines certabatur. Oriundi ab Sabinis, ne, quia post Tatii mortem ab suâ parte non erat regnatum in societate æquâ, possessionem amitterent, sui corporis creari regem volebant. Romani veteres regem peregrinum aspernabantur. *Nam docuimus lib. 2. huj. partis, querelas nasci, si non conveniant cives circa fundamenta Justitiæ distributivæ. Oriundi ex Sabinis argumentabantur, æqualibus deberi æqualia, & ita ex eorum numero eligendum regem, quò vicissitudo, ut decet inter æquales, observetur. Contrà Romani veteres sibi tanquam vetustioribus præcipuum quiddam deberi concipiebant.*

2. Cùm convenire non possent, placuit interregnum in hunc modum: decem decuriis factis, singulisque in singulas decurias, qui summæ rerum præessent, creant: decem imperitabant, unus cum insignibus imperii & lictoribus erat: quinque dierum spacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat. *Liv. lib. 1. cap. 17. Metus namque externus hanc interea suadebat concordiam, cum multarum circa civitatum irritatis animis Roma sine imperio esse non posset.*

3. Non tamen diuturnum erat imperium fremente plebe, multiplicatam servitutem, centum pro uno dominos factos: creatus deinde à patribus, ita volente populo, Numa Pompilius vir inclytæ Justitiæ & religionis, qui tunc Curibus Sabinis habitabat. *Nam regio imperio vulgus Romanum erat adsuetum, & propterea plurium ferre non poterat: mos namq; vulgi & barbarorum est suetis gaudere. Rectè ergò fecêre patres obsecuti plebi creando novum regem. Ferebant autem ex veteribus Romanis oriundi propterea hunc aliunde originem & quidem ex Sabinis trahentem; quia nullus tunc apud Romanos erat imperio aptior. Scilicet virtus, cui natura imperium detulit, vel invidentibus imperat.*

4. Hic Numa ita regno potitus urbem novam, conditam vi & armis jure legibusque ac moribus metu deorum incusso, simulatis congressibus nocturnis cum deâ Egeriâ, de integro condere paravit. *Multitudo namq; barbarorum erat adsueta bellis, quam domare alia ratio non dabatur, nisi positis aliquandiu armis & cultu divino legibusque introductis: cultum autem divinum non nisi simulatis illis congressibus obtinere*

tinere potuit; quia in animos vulgi non descendit cultus sine aliquo miraculi commento.

5. Dies hic divisit in fastos, seu judiciales, & nefastos, quibus non decebat judicia exercere. *Nam næcesse est, in civitatibus ordinem observari, quò cives debito modo singulis rebus invigilare valeant.*

6. Tum sacerdotibus creandis animum adjecit, quanquam ipse plurima sacra obibat, ea maximè, quæ postea ad flaminem Dialem pertinebant. *Nam interest imperantium conciliare sibi opinionem, quasi sint Deo proximi ejusq; intimi amici: ita enim nemo audebit eos invadere.*

7. Legit & virgines Vestæ, Albâ oriundum sacerdotium & genti conditoris haud alienum, quas virginitate & aliis ceremoniis sanctas fecit. *Nam sanctum & immaculatum esse videtur, quod à coitu venereo aliquod bestialitatis præ se ferente abstinet. Potuissetque diutius hoc medio fascinare vulgus imperitum pontifex Romanus, si a peccatis sodomiticis hominum in ordinem clericorum receptorum ætas juvenilis permisisset.*

8. Subjecit etiam pontificis scita publica & privata sacra, ut esset quò consultum plebes veniret, ne quid divini Juris, negligendo patrios ritus, peregrinosque asciscendo, turbaretur. *Nam plebs superstitiosa perpetuum & constantem desiderat cultum divinum, turbasq; maximas concitat in suâ, quam de colendo Deo semel concepit, opinione turbata.*

9. Eâ hoc modo pietate pectora imbuerat; ut fides ac Jusjurandum pro summo legum ac pœnarum metu civitatem regerent. *Nam leges nil nisi externas & in oculos incurrentes actiones coërcent; quæ occulta sunt nemo nisi Deus ipse Judicare potest. Unde adversus incognita & latentia, quæ ab unoquoque metuimus, securitatem mediante jurejurando quærere solemus. Quæ caussa est, quare reges initio suorum imperiorum jurejurando subditos suos adstringant, quo adversus insidias securi sint & fideles eos sibi habeant. Plena ergò securitas non est sine jurejurando, jusjurandum frustrà est sine pietate. Inculcanda ergò pietas civibus. Et hoc est, quod praced. libr. ex Aristotele docuimus, ethnicos plerosque Deum verum ignorantes direxisse cultum, quem dîs exhibuerunt, ad observantiam legum.*

10. Ita Romuli Numæque institutis tum valida tum temperata & belli & pacis artibus viguit civitas. *Errant namq; qui putant, civitatem felicem satis fore, si tantum ad bella gerenda præparata sit: bellum enim perpetuò gerens civitas misera est, quia finem, cujus gratiâ*

bella sunt, nunquam obtinet; bellum enim gerimus, ut pacem consequamur. Fit praterea ejusmodi civitas cœtus latronum.

ARTIC. III.

DE TULLO HOSTILIO.

1. Numæ morte ad interregnum res rediit: inde Tullum Hostilium, cujus clara pugna adversus Sabinos fuerat, regem populus jussit, Patres auctores facti. *Priori interregno enim erat introductus mos, ut auctorib. patribus & jubente populo fieret, quod firmum ratumque in civitate esse deberet. Salutare fuisset civitati Romanæ, si hoc modo semper electi fuissent reges ex virtute & non ex potentiâ, suppressis semper potentioribus. Nam quod dicunt, electitia regna plena contentionum esse, ac proinde conducere regnis, si hereditaria sint; id obtinet tunc, quando cuncta ex potentiâ magis quàm ex virtute æstimantur.*

2. Hic non solùm proximo regi dissimilis, sed ferocior etiam Romulo fuit, tum ætas viresque, tum avita quoque gloria animum stimulabat. *Liv. lib. 1. cap. 22. Nimia enim juventus in rege reddidit eum ferociorem, senectus paulò tardiorem. Quapropter salutare fuit civitati, paulò juniorem Numæ substituere regem, ne otio dedita & imbellis redderetur. Profuit & hoc, quòd elegerint virum nobilem non degenerem. Nam qui degeneres non sunt majorum suorum virtutibus ad res præclaras gerendas excitantur.*

3. Callidus tamen exstitit in captandâ populi gratiâ. *Nam cùm qui ex tergeminis fratribus Horatiis supererat victor sororem trucidasset & in Jus raperetur, rex, ne ipse tam tristis ingratique ad vulgus Judicii, aut, secundum judicium, supplicii auctor esset; concilio populi advocato, duumviros, qui judicarent, creavit. Liv. lib. 1. cap. 26. Scil. prævideret rex, mortem victoris eo tempore ipsi irrogatam, quo jam præmia suæ victoriæ expectabat, misericordiam apud plebem moturam esse, affectum ejusmodi qui auctori supplicii odium paraturus esset.*

4. Crevit sub hoc rege Roma Albæ ruinis. (*Dirutis enim Albæ tectis cives Albanos Romam transtulerat*) duplicatus civium numerus. Cœlius additus urbi mons, & quò frequentius habitaretur, eam sedem Tullus regiæ cepit, ibique deinde habitavit. Principes Albanorum in patres, ut ea quoque pars Reipubl. cresceret, legit. *Nam conducit bellicosæ civitati & imperium affectanti, si mediante procreatione liberorum numerus in bello cæsorum suppleri nequeat, peregrinos devictos eosque bellicosos in civitatem recipere, Juriumque civitatis participes reddere, excisâ ipsorum civitate: possunt namque hi cives redditi contenti suo statu esse melius, quàm si servituti subjiciantur.*

Fit-

Fitque hoc modo civitas terrori vicinis, auctâ per numerum civium potentiâ.

ARTIC. IV.
DE
ANCO MARTIO.

1. Mortuo Tullo, res, ut institutum jam inde ab initio erat, ad patres redierat. hique interregem nominaverant, quo comitia habente, Ancum Martium regem populus creavit. Patres fuêre auctores. *Liv. lib.* 1. *c.* 32.

2. Numæ Pompilii nepos, filiâ ortus Ancus Martius erat, qui ut regnare cœpit, & avitæ gloriæ memor, & quia proximum regnum cætera egregium, ab unâ parte haud satis prosperum fuerat, aut neglectis religionibus aut pravè cultis, longèque antiquissimũ ratus, sacra publica, ut ab Numâ instituta erant, facere; omnia ea, ex commentariis regis pontificem maximum in album relata proponere in publico jussit. Inde contemptus Anco apud vicinos, his vero animus, desidem Romanum regem inter sacella & aras regnum agentem. *Nam ociosum quod videtur contemptum sibi creat.*

3. Itaque Ancus, demandatâ curâ sacrorum flaminibus, sacerdotibusque aliis, exercitu novo conscripto, profectus, Politorium urbem Latinorum vi cepit: secutusque morem regum priorum, qui rem Romanam auxerant hostibus in civitatem accipiendis, multitudinem omnem Romam traduxit. & cùm circa palatium sedem veteres Romani, Sabini Capitolium atque arcem, Cœlium montem Albani implessent: Aventinum novæ multitudini datum: quibus adjecit postea alios hostes devictos. *Nam necessitas tunc urgebat civitatem numero augeri: aliàs enim id non tutum est, sed principium seditionum existit, si ex diversis & distinctis nationibus vel gentibus constet civitas. Quâ de causâ tali in casu maturè occurrendum malis, quæ ex civium diversitate gigni solent.*

4. Nec urbs tantùm hoc rege crevit, sed etiam ager finesq; Sylva Mæsia Vejentibus adempta: usque ad mare imperium prolatum, & in ore Tiberis Hostia urbs condita. *Proficuum id fuit Romanis prope mare urbem habere, ut ita quæ necessaria essent civitati aliunde inferri possent. Nam lib.* 1. *hui part. demonstravimus salutare esse civitati, vicinam mari esse.*

ARTIC. V.
DE
TARQUINIO PRISCO.

1. Mortuo Anco Martio Tarquinius Priscus qui peregrinus

Tarquiniis Romam venerat, in familiaritatem regis receptus, & tutor liberorum ab ipso constitutus, à populo regiam dignitatem obtinuit. *Liv. lib.* 1. *c.* 35. *Nam virtutis tunc ad huc ratio habebatur, & in novo populo repentina omnis & ex virtute nobilitas.*

2. Ergò virum cætera egregium, secuta, quam in petendo habuerat, etiam regnantem ambitio est: nec minus regni sui firmandi, quàm augendæ Reipubl. memor, centum in Patres legit, qui deinde minorum gentium sunt appellati. factio haud dubia regis, cujus beneficio in curiam venerant. *Liv. lib.* 1. *cap.* 35. *Nam cùm Tarquinius Priscus, utpote peregrinus nullos ex consanguinitate & affinitate eosq; potentes haberet amicos: firmare regnum aliâ ratione non potuit, quod recens acceperat, quàm beneficiis sibi conciliando amicos & potentiam ipsis in Republ. tribuendo.*

3. Numero etiam equitum alterum tantum adjecit, ut mille & trecenti equites in tribus centuriis essent. *Liv. lib.* 1. *cap.* 36. *Deerat enim suis viribus auctâ civium multitudine eques.*

4. Bellis deinde gestis, postquam Collatinos in deditionem receperat, Egerio fratre ibidem in præsidio relicto, nomenque omne Latinum domuerat; pax facta. Inde majore animo pacis opera inchoata, quàm quantâ mole gesserat bella, ut non quietior domi populus esset, quàm militiæ fuisset. *Interest enim civitatis bellicosæ & aliis gentibus imperaturæ, nunquam cives relinquere otiosos; ne ocio & desidiâ corrumpantur.*

5. Tandem quò sibi regnum firmaret, & regiam dignitatem ad posteros transferret, filiam suam optimæ indolis Juveni Servio Tullio, non obstante, quòd ex servâ matre natus esset, nuptum dedit: sed hoc pacto adversus se eò magis irritavit duos Anci filios, quos impuberes tutor eorum existens ab imperio excluserat: cùm enim semper antea pro indignissimo habuerant, se patrio regno tutoris fraude pulsos, regnare Romæ advenam, non modò civicæ, sed ne Italicæ quidem stirpis: tum impensius his indignitas crescere, si ne à Tarquinio quidem ad se rediret regnum, sed præceps inde porrò ad servitia caderet. Ferro igitur eam contumeliam arcere statuentes Tarquinium Priscum in regiâ trucidari curant. *Scil. imprudenter satis factum à Tarquinio, quod, cùm sciret apud liberos Anci stomachationem excitatam, utpote qui non nisi injustissimum imperium ejus judicare poterant, tanquam sibi ademptum & peregrino datum (stomachantur enim præ cæteris, qui quod sibi deberi putant alterum velut indignum habere vident: quod namq; quis novum possidet hoc indignè possidere videtur) stomachantibus non occurrerit, vel removendo eosdem callidè*

dè è

de è medio, vel quod magis regium, affinitatem cum iisdem contrahendo & spem imperii faciendo. Sed indignitatem istam auxit contumeliam iisdem inferendo, cùm servilis originis in imperio iis præponeret hominem. Quod ipsum sufficiens fuit motuum principium, ut lib. 2. demonstravimus.

ARTIC. VI.

DE SERVIO TULLIO.

1. Servius Tullius primus injussu populi voluntate Patrum regnavit. *Nam inter mortem Tarquinii, Prisci uxor ejus Tanaquil populum allocutus, jussit eum bono animo esse, sopitum fuisse regem subito ictu. ferrum haud altè in corpus descendisse. Jam ad se rediisse. Interim Servio Tullio jubere populum dicto audientem esse. Eum Jura redditurum, obiturumque alia regis munia. Servius cum trabeâ & lictoribus prodiit; ac sede regiâ sedens alia decrevit, de aliis consulturum se esse regem simulavit, & per aliquot dies, quum jam exspirasset Tarquinius, celatâ morte per speciem alienæ fungendæ vicis suas opes firmavit. Liv. lib. 1. cap. 40.*

2. Postquam obtinuit imperium, non jam publicis magis consiliis quàm privatis munire opes, & ne qualis Anci liberûm animus adversus Tarquinium fuerat, talis adversus se Tarquinii liberûm esset, duas filias juvenibus regiis Lucio atque Arunti Tarquiniis junxit. Nec rupit tamen fati necessitatem humanis consiliis, quin invidia regni etiam inter domesticos infida omnia atque infesta faceret. *Nam docuimus lib. 2. huj. part. affectum imperandi vehementissimum esse, nec parentibus nec cognatis parentem, sed omnem naturalem caritatem evertentem. Nec juvat spem facere imperii. Nam cupido facit, ut homines malint rapere quàm expectare illud ipsum.*

3. Censum posthæc instituit, rem salubrem tanto imperio, ex quo belli pacisque munia non viritim, ut ante, sed pro habitu pecuniarum fierent. Tum classes, centuriasque, & hunc ordinem ex censu fundamentum & onerum & munerum bellicorum collocans, utebatur principio oligarchico in ordinandâ Republ.

4. Suffragium quoque non, ut à Romulo traditum cæteri servaverant reges, eâdem vi eodemque Jure promiscuè omnibus datum est; sed gradus facti, ut neque exclusus quisquam suffragio videretur, & vis omnis penes primores civitatis esset. Equites vocabantur primi, octoginta inde primæ classis centuriæ; ibi si variaret, quod raro incidebat, ut secundæ classis vocarentur: nec ferè unquam ita descenderent, ut ad ad infimos pervenirent. *Liv. lib. 1. cap. 43. Nam conducit monarchias reddere oligarchicas; facilius enim monar-*

monarcha cum primoribus & paucis suscipiens consilium temperare singula potest, quàm si tota multitudo moderanda & compescenda est. Id observabat etiam Tiberius comitia è campo Martio ad patres transferens.

5. Civitatem non modò numero auxit civium, & urbem ad eam multitudinem amplificavit, addendo duos colles, Quirinalem Viminalemque. *Liv. lic.* 1. *cap.* 44. Sed & formatis omnibus domi ad belli & pacis usus, ne semper armis opes acquirerentur, consilio augere imperium conatus est, simul & aliquod addere urbi decus: dum perpulit Latinos, ut Romæ fanum Dianæ cum populo Romam facerent. *Liv. lib.* 1. *cap.* 45. *Nam hoc ipso tacitè fatebantur,, caput rerum Romam esse, de quo toties armis certatum fuerat. Nullus enim modus melior datur callidè alliciendi homines ad exhibendam loco alicui & per hunc civitati reverentiam, quàm superstitio: ei enim loco, ubi concipitur peculiaris deus habitare, honorem coguntur offerre.*

4. Mota hinc seditio à Juvene Tarquinio, cui suam filiam nuptum dederat. *Nam paulò ante tradidimus homines imperii cupidos nulli parcere affinitati, nulli Juri amicitiæ.* Spargebat Juvenis, Servium injussu populi regnare; & quamvis hic callidis artibus à populo impetraret, se juberi regem: non tamen per hoc spem imperii Tarquinio minuit. *Nam frustrà erat, quòd jam diu in possessione regni existens Servius jussum populi exigeret, patres hoc ipso offendens. Neque enim malum tollitur, nisi principio sublato: at hoc erat superbia Tarquinii & uxoris ipsius filiæ: erat namque juvenis ardentis animi, & domi uxor Tullia inquietum animum stimulabat. Removendus ergò fuisset Tarquinius è civitate & præficiendus coloniæ vel urbi ab hostibus occupatæ, vel particeps reddendus imperii, aut planè tollendus, quod fieri potuisset, si objectus fuisset belli periculis. Non itaque quievit Tarquinius, donec Servium occidisset.*

ARTIC VII.
DE
TARQUINIO SUPERBO.

1. Occiso Servio Tullio, Tarquinius, cui superbo cognomen facta indiderunt, regnum scelere partum non melius administravit quàm acquisierat. *Nam primores patrum, quos Servii rebus favisse credebat, interfecit. aliaque egit, quæ non nisi in pessimâ tyrannide fieri solent: erat enim inquinatus vitiis tyrannorum propriis, superbiâ & crudelitate.*

2. Pessimam ergò tyrannidem solâ vi innixam exercuit, 1. corpus armatis stipando. *Id enim coguntur facere tyranni, quibus nihil amabile inest, sed potius talia agunt, quæ odium, iram, invidiam stoma-*

stomachationem apud subditos gignunt. 2. Judicia criminalia sine consiliis per se solum exercendo. *Nam hoc modo poterat non tantum criminum reos, sed & suspectos & invisos vel etiam eos, à quibus nihil aliud quàm prædam sperare posset, occidere.* 3. Imminuendo Patrum auctoritatem. *Nullos namque in locum trucidatorum legit, quò contemptior paucitate ordo esset, minusque, per se nihil agi, indignarentur. Primus enim hic regum traditum à prioribus morem de omnibus Senatum consulendi solvit, domesticisque consiliis rempubl. administravit, bellum, pacem, fœdera, societates per se ipse cum quibus voluit, injussu populi ac Senatus fecit, diremitque.* 4. Peregrinis auxiliis se muniendo. *Nam Latinorum sibi maximè gentem conciliabat, neque hospitia modò cum primoribus eorum, sed affinitates quoque jungebat. Liv. lib. 1. c. 49.* 5. Plebi labores graves imponendo. *Nam adhibebat eos primò exstructioni templi (quod plebs minus gravabatur) postea verò ad foros in circo faciendos, cloacamque maximam, receptaculum omnium purgamentorum urbis sub terram agendam. idem lib. 1. c. 56. Exhibet ergò Tarquinius pessimi tyranni exemplar studiosis politices.*

3. Sed ejusmodi tyrannis in populum bellicosum non diu subsistere potuit. Itaque non modò corpns tyranni petitum, sed etiam status regius planè sublatus est auctore Junio Bruto sorore regis nato, Juvene longè alio ingenio, quàm cujus simulationem induerat. *Docuimus namque præced. libr. eum, qui immutaturus statum & nova molitur° est, debere nosse artem simulandi humilitatem, simplicitatemque animi, ignaviam &c. Id quod observavit Brutus. Hic enim* ex industriâ factus ad imitationem stultitiæ, quum se suaque prædæ regi esse sineret, Bruti quoque haud abnuit cognomen: ut sub ejus obtentu cognominis, liberator ille populi Romani, animus latens opperiretur tempora sua. *Liv. lib. 1. c. 56. Quæ etiam obtinuit, postquam Filius Tarquinii Lucretiæ intulisset stuprum, & eadem sibi ademisset vitam: prehenso enim cultro cruento, quo se fæmina illa occiderat, juravit se L. Tarquinium superbum cum sceleratâ conjuge & omni liberorum stirpe quâcunque vi exsecuturum, nec illos nec alium quenquam regnare Romæ passurum. Idem eod. c. 59.*

4. Rem autem Junius Brutus ita perfecit. Elatum domo Lucretiæ corpus ipse viduus & cæteri Collatiæ in forum pro se quisque scelus regium ac vim questi detulerunt. *Nam plebs non melius commoveri ad iram poterat, quàm mediante misericordiâ; hæc autem subjectione cadaveris defunctæ Lucretiæ ob oculos civium: ita enim*

docuimus in superioribus, misericordiam excitari. Et ita movit populum tum patris mœstitia, tum Brutus, castigator lachrymarum atq; inertium querelarum auctorque, quod viros, quod Romanos deceret, arma capiendi adversus hostilia ausos. Ferocissimus quisque juvenum cum armis voluntarius aderat. sequebatur & cætera juventus. habitaque ad populum oratio à Bruto nequaquam ejus pectoris ingeniique, quod simulatum ad eum diem fuerat, de vi ac libidine S. Tarquinii, de stupro infando Lucretiæ, & miserabili cæde: addita superbia ipsius regis, miseriæque & labores plebis in fossas cloacasque exhauriendas demersæ. Romanos homines victores omnium circa populorum opifices ac Lapidicidas pro bellatoribus factos. *Nam quo minus convenienter quis patitur contumelias eò major in eo ira. ut part. 2. lib. 1. docuimus.* His similibusque memoratis Brutus accensam multitudinem perpulit, ut imperium regi abrogaret, exulesque esse juberet L. Tarquinium cum conjuge ac liberis.

5. Status ita regius, qui 244. annis duraverat, rejectus & novus introductus est.

MEMBR. II. DE STATU REI ROMANÆ, QUALIS FUIT A TEMPORE EJECTORUM REGUM USQVE AD LL. XII. TABB.

ARTIC. I. DE NOVÆ REIPUBL. INTRODUCTIONE.

1. Exactis regibus, id quod factum est anno ante Chr. N. 506. Junius Brutus cum L. Tarquinio Collatino Lucretiæ marito Consul creatur: & ita status tyrannicus in aliquam mutatur oligarchiam, quæ non longè à pessimâ aberat, nisi qvòd virtutis aliquid haberet admixta. *Nam creabantur ex equitum numero duo Consules ejusdem potentiæ cum regibus. Ita namque Liv. lib. 2. c. 1.* Libertatis autem originem inde magis, quia annuum imperium consulare factum est, quàm quòd deminutum quicquam sit ex regiâ potestate, numeres. Omnia jura omnia insignia primi Consules tenuêre. Id modò cautum est, ne ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur.

2. Brutus

2. Brutus prior concedente collegâ fasces habuit: qui non acrior vindex libertatis fuerat, quàm deinde custos fuit. Omnium primum avidum novæ libertatis populum, ne postmodum flecti precibus aut donis, regiis posset, jurejurando adegit, neminem Romæ passuros regnare. *Est namque plebs læta ad nova; sed mox eorum pertæsa ad pristina & adsueta redit. Ut docuimus p. 3. lib. ult. Quapropter merito Brutus securitatem sibi, adhibito jurejurando, quæsivit.*

3. Deinde quò plus virium in Senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus regis deminutum Patrum numerum, primoribus equestris gradûs lectis, ad trecentorum summam complevit. *Id namque erat 1. contrarium facto ex acti regis: decet autem eum qui in novo imperio præest, facere contraria iis, ob quæ qui ab imperio depulsus est in omnium odio fuit. 2. & salutare reddere ditissimos, quales erant qui in equestri erant ordine (Servius enim Tullius primum ordinem, qui equitum erat, ex maximis divitiis definiverat) participes Consiliorum. Unde patet reverà aliquam oligarchiam introductam esse; quod scil. ex ditissimorum numero Patres; ex Patrum Consules crearentur.*

4. Rerum deinde divinarum habitâ curâ, & quia quædam publica sacra per ipsos reges factitatæ erant, ne ubi ubi regum desiderium esset, regem sacrificulum creavit: idque sacerdotium pontifici subjecit: ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima cura erat, officeret. *Liv. l. 2. c. 2. Scil. multa fiunt ex affectibus ab hominibus & sæpè metuitur, ubi nihil metuendum est: multa quoque ridicula suadet superstitio. Nomen regis exosum & terroris plenum retinendum in sacrificio faciendo dictitabat superstitio, subjiciendum pontifici metus ex nomine. Quemadmodum & L. Tarquinius Collega Bruti ob invisum nomen Tarquiniorum se consulatu abdicare coactus est, quo vanum ex nomine metum plebi adimeret. Creatusque est Consul & Bruto Collega factus P. Valerius, cujus ope is reges exegerat.*

5. Hoc modo præparato novo statui natum mox periculum, dum Juvenes nobili genere orti, quorum in regno libido solutior fuerat, æquales, sodalesque adolescentium Tarquiniorum, adsueti more regio vivere, de accipiendis clam nocte in urbem regibus consilium suscipiunt. *Ducebantur enim molestiâ ex præsenti statu, quia jucundâ illâ sodalium amicitiâ, quam cum regiis adolescentibus coluerunt & licentiâ in luxuriâ & rebus venereis hoc ipso privabantur hisque nes, aliud æquivalens objicere vel exactissimam curam horum habere &*

 labo-

laboribus bellicis detinere, vel aliâ ratione omnes occasiones præscindere. Sed sumptâ de adolescentibus pœnâ; servo Indici data pecunia, libertas & civitas: ut in utramque partem arcendis sceleribus nobile exemplum esset.

6. Pugnatum postea cum Tarquiniis, ceciditque Junius Brutus Consul. Publius Valerius Consul redux, cùm debuisset hoc primum operam dare, ut collega sibi crearetur, sciens solitudinem plebi de suâ libertate sollicitæ suspectam, id negligit. Hinc ex favore invidia non modò sed suspicio etiam cum atroci crimine orta. *Nam Regnum eum affectare fama ferebat, quia nec collegam surrogaverat in locum Bruti & ædificaverat in summâ Veliâ; unde suspicio, ibi alto & munito loco arcem fore.*

7. P. Valerius *suspicionem declinare nisus* vocato ad concilium populo summissis fascibus in concionem adscendit: Gratum id multitudini spectaculum fuit, summissa sibi esse imperii insignia, confessionemque factam, populi quàm Consulis vim & majestatem superiorem esse. *Liv. lib. 2. c. 7.* sed minimè pro ratione statûs. *Nam cùm status esset oligarchicus, debuissent patres inania quadam plebi tribuere, & ex eâdem creare magistratus cum honore, sine potestate tamen; sibi verò summam potestatem reservare. Sed contrà Valerius effecit, ut insignia & titulos honoresque patres gererent, potestas penes populum esset. Unde status subsistere non potuit. Potuisset sufficere ad adimendam plebi suspicionem ædes exstructas demolire, aliisque civibus collem permittere.*

8. Gratæ deinde in vulgus leges ejus fuêre, quas solus & antequam collegam acciperet tulit, ut sua unius in his gratia esset, (unde & Publicolæ cognomen ipsi factum) ante omnes, de provocatione ad populum adversus magistratus, sacrandoque cum bonis capite ejus, qui regni occupandi consilia iniisset: sed minus prudenter pro statu. *Nam quid hoc aliud fuit, quam patriciis inanem splendorem & vana insignia reservare, plebi autem ipsam potestatem tradere; & ita statum evertere, neque tamen consequi, ut plebs suo statu esset contenta? Nam vulgi mores sunt, ut inania spectet.*

ARTIC. II.
DE DICTATORE PRIMUM CREATO.

1. Posthumo Cominio & T Curtio CSS. supra belli latini metum id quoq; accesserat, quòd triginta jam conjurasse populos concitante

citante Octavio Mamilio satis constabat. in hac tantarum expectatione rerum sollicitâ civitate, Dictatoris primum creandi mentio orta, magistratûs tali rerum statu summè salutaris & necessarii, *Liv. lib.2.c.18. Nam nimia populi libertas & restrictum CSS. imperium civitate in angustiis positâ efficiebat, ut segnius, quàm necessitas exigeret jussa expedirentur: opus ergò fuit magistratu absolutam potestatem ejus vitæ necisque habente, quò metu adacti intentiores essent ad dicto parendum & strenuè perficiendum munus injunctum. Habetque Dictatura aliquam regni æsymnetici naturam; quia volentes Romani absoluto alicujus imperio ad tempus sese subjiciebant.*

2. Creatus autem est Dictator 1. si aut belli externi aut seditionis domesticæ vis tanta esset, ut auctoritas consularis non sufficeret. 2. si clavus figendus esset sedandæ pestilentiæ caussâ. 3. si absentibus CSS. celebranda essent comitia.

3. Jus eligendi eum penes Consulem fuit. *Nam non quemadmodum cæteri magistratus comitiis centuriatis à populo; sed à Consule dicebatur: unde & nomen suum videtur habuisse.*

4. Erat autem Dictatoris potestas quoad hoc CSS. potestate longè major, quòd non esset divisa, sed penes unum, à quo provocari non poterat. *Nam ab altero Consule ad alterum ibatur, ab utrisq; provocabatur ad populum: in dictatore verò nullam usquam nisi in curâ parendi auxilium.*

5. Ne verò occasione hujus magistratûs tyrannidem invadere quis posset, brevis nec diuturnus fuit, ultra sex menses regulariter non datus. *Nam nihil aliud erat, quò in magistratu tantæ potentiæ impediri Tyrannis posset, quàm brevitas temporis, quòdque finito magistratu cogerentur respondere de gesto officio. Et hoc est quod Aristoteles inculcat lib.5. politic. magistratus majoris potentiæ debere esse breves & non diuturnos, & quod Dictator dicebat apud Liv. lib.4.c.24. maximam Reipubl. custodiam esse, si magna imperia non sint diuturna & temporis modus imponatur, quibus jus imponi non possit.*

6 Quamvis autem magistratus hic reverà tyrannicus esset & haud pauci eodem essent functi, nullus tamen ante Syllæ tempora legitur hâc suâ potestate usus vel abusus. *Caussa mihi hæc fuisse videtur, quia finito magistratu, si quicquam injusti potestate abusi commisissent, tribunos metuendos habebant, à quibus iisdem dies dicebatur. Primus tamen Lucius Cornelius Sylla ostendit, tyrannidem huic magistratui involutam*

involutam: id quod hactenus ignoraverant Romani. Hunc secutus Julius Cæsar, qui Dictaturam perpetuam adeptus tyrannidem invasit, effecitque ut postea nullus tyrannorum dictatoris nomine amplius uteretur. Redditum enim erat exosum æquè ac regum nomen.

7. Soliti autem sunt Dictatores, quàm primum dicti à CSS. essent, sibi adsciscere & eligere magistrum equitum virum illustrem: qui quidem haberet quoque imperium in cives, esset tamen subjectus Dictatori, ut sine permissu ejus nihil ipse facere posset. *Testantur hoc exempla nonnulla eorum, qui injussu Dictatorum etiam feliciter rem adversus hostes gerentes discrimen vitæ subierunt, & nonnisi precibus populi à pœnâ mortis liberati sunt. Quales fuêre Q. Fabius & M. Minucius.*

ARTIC. III.
DE
INITIIS DISCORDIARUM INTER PATRES ET PLEBEM, ET IN SPECIE DE SEDITIONE OB IMPOTENTIAM FOENERATORUM, QUÆ CAUSSA FUIT, UT TRIBUNI PLEBIS CREARENTUR.

1. Appio Claudio & P. Servilio CSS. anno scil. ante C. N. 492. mortuus est Cûmis Tarquinius S. cujus morte nunciatâ erecti patres, erecta plebs. Sed Patribus nimis luxuriosa fuit ea lætitia; & plebi, cui ad eam diem summâ ope inservitum erat, injuriæ à primoribus fieri cœpêre. *Liv. lib. 2. c. 21. Scilicet hactenus metus externus, quem Tarquinius S. inferebat, adegerat patres, ut concordes cum plebe viverent & horum favorem nimiis blanditiis ambirent. Unde injuriæ, soluto metu, à patribus illatæ & majorem iram concitarunt.*

2. Bellum Volscum imminebat, & civitas secum ipsa discors intestino inter Patres plebemque flagrabat odio; maximè propter nexos ob æs alienum. *Demonstravimus namque lib. 2. & 3. huj. part. plebem tandem ferre imperium divitum & contumelias eorum, modo aliquid utilitatis expectandum ab iisdem habeat, aut ad minimum non impediatur in commodis rei familiaris: adeoque divitum esse, hoc potissimum operam dare, quò commodo & emolumento sint pauperibus. Hujus contrarium cùm Patres observassent blandiendo plebejis, eosque supra modum venerando, contrà immenso fœnore bona ipsorum exhauriendo: non potuerunt non gravissimæ inde oriri seditiones. Viguisset autem patrum status, si necessitati plebejorum succurrissent sine fœnore mutuam*

tuam pecuniam dando, sibi contrà potestatem omnem summam reservando. Excogitandi etiam fuissent magistratus nonnulli cum lucro conjuncti, sine potestate tamen aliquâ, jure eligendi & conferendi Patribus relicto: ita enim beneficiis ab his aucti didicissent eosdem venerari. Hac namque & non aliâ ratione divites pauperum amicitiam impetrant. Quid ergò insecutum est, Patribus non intelligentibus aut facere nolentibus quod ratio status oligarchica exigebat? Fremebant, *inquit Liv. plebeji*, se foris pro libertate & imperio dimicantes, domi à civibus captos & oppressos esse. *(conjiciebantur enim in compedes ad præstandas serviles operas qui non solvendo erant) Odium plebejorum erga Patricios sponte gliscens insignis alicujus calamitas accendit, qui cum omnium suorum majorum insignibus se in forum projecit, populum ad misericordiam movendo: unde natus clamor & tumultus non in foro se continens, sed totam urbem pervadens.*

3. Durante seditione narratur, Volscos infesto exercitu ad urbem oppugnandam venire, quæ audita (adeò duas ex unâ civitate discordia fecerat) longè aliter Patres ac plebem affecêre. Exultare gaudio plebes, ultores Patrum adesse dicere Deos, alius alium confirmare ne nomina darent: Cum omnibus potius, quàm solos perituros; Patres militarent, ut penes eosdem pericula belli, penes quos præmia essent. *Ita namque comparatum est cum irâ accensis, ut propriam salutem negligant, modo vindictam adipisci possint.*

4. Composita tunc seditio, ut profiterentur plebeij nomina, à Servilio CS. cui ingenium magis populare, quàm collegæ Appio Claudio erat. Edixerat enim, ne quis civem Romanum vinctum aut clausum teneret, quominus ei nominis edendi apud consules potestas fieret. Ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret, aut venderet. *Benè quidem in præsens, sed magno cum malo in tempus futurum: ita namque didicerant plebeji, se suis motibus extorquere posse quod vellent. Rectius consuluissent sibi Patres, si malo in tempore prævenissent, statim initio sine fœnore mutuando pecuniam, succurrendo miseris & ita sibi benevolentiam conciliando.*

5. Fusis hostibus & intra paucos dies bello feliciter peracto promissa Consulis edicto comprehensa fidemq; senatûs plebs expectabat: quam Appius & insitâ superbiâ animo, & ut collegæ vanam faceret fidem, quàm asperrimè jus de creditis pecuniis dicebat. Exinde graviores quàm antea tumultus, contentionesq; tam-

diu agitatæ, donec plebs auctore Sicinio injussu Consulum in sacrum montem secederet. *Liv. lib. 2. c. 32.* *Nam ineptum erat denegare plebi quod extorserat operas in bello recusando, quodque pro conservando statu ultrò præstandum erat.*

6. Cum in Aventino monte plebs se teneret: pavor ingens in urbe, metuq; mutuo suspensa erant omnia: timere relicta ab suis plebes violentiam Patrum, timere patres residem in urbe plebem, incerti manere eam an abire mallent: tandem sentiebant, nullā nisi in concordiâ civium spem reliquam esse. *Scil. ita in vitiosis formis comparatum est, ut altera pars alteram odio prosequatur & omnibus modis supprimere nitatur: cùm tamen neutra sine altera esse possit. Quid enim est democratia sine divitibus? quid oligarchiâ sine plebejis & pauperibus? Cui enim in Oligarchiâ dominabuntur divites exstirpatis pauperibus? Sensêre hoc suo damno Patres, sed nimis serò*, quia prudentiâ honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis sapientes discernunt: plures aliorum eventis docentur. *Tac. 4. ann. 33.*

7. Constituêre itaque Patres plebem per æqua per iniqua reconciliandam civitati esse, misso ad eam Menenio Agrippâ facundo viro, &c, quòd inde oriundus erat, plebi caro, qui parabolâ quâdam à partium corporis cum ventriculo contentione petitâ mentes seditiosorum flexit. *Nam lib. 3. c. 2. huj. part. demonstravimus, subortâ seditione mittendos ad seditiosos esse eloquentiâ instructos & quidem tales, qui seditiosis accepti sunt, ut audiantur. Rectè autem usus Menenius parabolâ, quia vulgus nullâ aliâ ratione melius informari potest. Hinc docet Aristoteles in Rhetor. parabolis ad vulgus utendum esse.*

8. Agi deinde de concordiâ coeptum, concessumque in conditiones, ut plebi sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio adversus Consules esset. Neve cui patrum eum magistratum capere liceret. Ita tribuni plebei creati, *Liv. lib. 2. c. 33.* graviorum malorum auctores potius, quàm medium concordiæ existentes. *Nam hoc modo nata una in urbe duplex civitas, patrum scil. & plebis. Nactaque hæc est suos demagogos & blandos ductores adversus patres irritantes eandem. Rectius fecissent Patres, si omnia debita plebejis potius remisissent & edixissent, ne quisquam imposterum sub fœnore mutuam daret pecuniam, quàm ut plebi duces suos & defensores concederent, fores & democratiæ & tyrannidi aperiendo.*

ARTIC. IV.

ARTIC. IV.
DE
L. AGRARIA PRIMUM LATA.

1. Civitate bellicosâ existente & hostibus bona immobilia adimente, ratio status oligarchica requisiverat, ut hæc publica fierent, servis bello captis ad agros colendos & cætera opera rustica perficienda adhibitis: quibus potuissent præponi ex plebe curam habentes, ut ritè agri colerentur, dato salario. (*Nam hic magistratus ad summam rei non spectat*) Reditusque potuissent impendi in stipendia plebejis militantibus solvenda. *Quantum id profuturum fuisset pro favore plebis obtinendo, indicat, quod tradit Liv. lib. 4. c. 59. fin & c. 60.* Et ne qua contentio nasceretur, quasi patres illos reditus in suos verterent usus: rationes, vocatis ex singulis classibus, qui his reddendis nomine plebis interessent, reddi debuissent. *Nam hoc modo potuissent, in statu oligarchico, salvo patrum imperio, omnia esse quieta.* Sed quum id non fieret, patribus contrà publicos agros in suos usus convertentibus, natæ sunt inde querelæ, & dissensiones.

2. Sp. Cassio & Proculo Virginio CSS. anno scil. A. Chr. N. 483. cum Hernicis fœdus ictum à Romanis, agri partes duæ ademptæ: inde dimidium Latinis, dimidium plebi divisurus Consul Cassius erat. Adjiciebat huic muneri agri aliquantum, quem publicum possideri à privatis criminabatur. Id multos quidem Patrum, ipsos possessores, periculo rerum suarum terrebat. Sed & publica patribus sollicitudo inerat, largitione Consulem periculosas libertati opes struere. Tum primum promulgata lex agraria, nunquam deinde sine maximis motibus rerum agitata. *Nam sine dubio Cassius videns, agros publicos interverti, occasionem inde cœpit favorē plebis non modò Romanæ sed & exterorum, Latinorum nimirum, captandi & tyrannidem ita invadendi. Quapropter & ipsius collega plebi dissuasit, ne acciperet donum, prædicens, agros illos servitutem iis, qui acceperint, laturos. regno viam fieri.*

3. Quamvis verò, his CSS. quum plebes metuens ne Cassius sibi machinaretur regnum, donum illius velut præsentem regni mercedem aspernata, legem ratam non juberet; dulcedo tamen hujus legis ipsa per se dempto auctore subibat animos, accensaque ea cupiditas est malignitate patrum, qui devictis eo anno Volscis Æquisque, militem prædâ fraudavêre. captum ex hostibus Fabius Consul vendidit & in publicum redegit. *Nam cùm nulla populo ra-*

tiones redderentur de publicis, pro amissis vel potius in utilitatem patrum conversis habebantur redacta in publicum. Hinc querelæ; quia præmia belli penes solos patres esse videbantur. Et ita recedebatur à Justo distributivo, quod omnibus distribuere bona communia jubet, qui quid ad victoriam contulerunt. Scil. bona mobilia capta ab hostibus fuissent singulis pro meritis suis & iis quæ ad victoriam contulerant tribuenda.

4. Crebrius postea tribuni plebis ursêre hanc legem: ut Cæsone Fabio & Sp. Furio CSS. *Liv. lib. 2. c. 43.* it. M. Fabio & Cn. Manlio CSS. *Id. lib. 2. c. 44.* ursit & ipse Cæso Fabius denuò CS. creatus initio Consulatûs, priusquam quisqvam agrariæ legis auctor exsisteret tribunus, occuparent Patres ipsi suum munus facere: captivum agrum plebi quam maximè æqualiter darent. verum esse habere eos, quorum sanguine ac sudore paratus sit. *Prudenter satis: ut ultrò datum à Patribus videretur, quod magnâ cum ignominiâ eorundem extorqueri posset.* Aspernati tamen Patres sunt: quæsti quoque quidam, nimiâ gloriâ luxuriare & evanescere vividum quondam illud Cœsonis ingenium. *Nimirum existimant divites & nobiles in oligarchiis, de ratione status esse, etiam justa quæ sunt plebejis denegare. Sed hoc statum invertit. ut lib. 2. cap. 2. h. part. demonstratum dedimus. Perrexêre* ergò Tribuni, quærendo pristina mala domi, si quando foris deerant. Plebem suo veneno agrariâ lege, in resistentes agitare patres, nec in universos modò sed in singulos. *Liv. l. 2. c. 52.* Nec quietum unquam, sed paci externæ semper continuabatur discordia domi. *Id. eod. c. 54.* L. Valerio & Tiberio Æmilio CSS. iterum certamina ordinum de L. agrariâ, & Appio Claudio velut acerrimo adversario legis, & ob hoc plebi maximè inviso dies dicta à tribunis. *Id. eod. c. 61.* Eadem certamina repetita Tiberio Æmilio iterum & Q. Fabio CSS. & obtenta fuisset lex, nisi Antium, quæ tunc capta erat deducta colonia fuisset, dato iisdem ex agro vicino ex hostibus capto. ut ita sine querelis possessorum agri publici plebs in agros iret: quamvis non deesset multitudo, quæ poscere Romæ agrum mallet, quàm alibi accipere. *Liv. lib. 3. c. 1. Et inde tribuni plebis in urgendâ lege agrariâ perseverarunt. Idem eod. & seqq. capp. Anno ante Chr. N. 412. rogatio promulgata à tribunis nonnullis: quicquid agri ex hostibus captum esset & occupatum divideretur, quâ Patres in summas angustias redacti amisissent sua bona, nisi sex cæteri tribuni à patribus blanditiis præparati essent, ut intercederent: Liv. l. 4. c. 48. Ea tandem invasit homines dulcedo occupandi agros hostium devictorum, ut statuerent tribuni, civitatem dividendam, &*

parti

parti Vejos habitandos destinarent. Liv. lib 5. c. 24. *Divisi hinc agri Vejentani plebi septena jugera, nec patribus familiæ tantùm, sed ut omnium in domo liberorum ratio haberetur, vellentque in eam spem liberos tollere. Divisus & paulo post ager Pomtinus* Liv. l. 6. &c.

ARTIC. V.

DE AUCTA TRIBUNORUM MALITIA ET POTENTIA.

I. Auxit malitiam tribunorum 1. Lex de creandis tribunis: cujus auctor Volero tribunus plebis rogationem ad populum ferens, ut plebeji magistratus tributis comitiis fierent. Haud parva res sub titulo primâ specie minimè atroci, ferebatur: sed quæ patriciis omnem potestatem per clientium suffragia creandi, quos vellent, tribunos aufferret. *Hæc res nos monet, ut hoc loco de comitiis populi Romani, seu conventibus ejusdem ferendorum suffragiorum gratiâ actis nonnulla dicamus. Comitia primò omnia calata vocata sunt à calando seu vocando. quod nomen postea singulariter retentum & assignatum iis comitiis, quæ pro collegio pontificum habebantur vel testamentorum condendorum caussâ fiebant.* Gell. l. 15. c. 27. (*Hinc nascebantur testamentorum duo genera, alterum calatis comitiis dictum, alterum in procinctu.* §. 1. *Inst. de testam. ordin.*) *Postea tria comitiorum genera orta:* Curiata *scil.* Centuriata & tributa.

DE COMITIIS CURIATIS.

Omnium prima fuêre curiata, in quibus per curias suffragia ferebantur, quibus omnia initio peragebantur, antequam centuriata & tributa introducerentur, adeò ut & hisce ante legem Voleronis tribuni plebis crearentur. Sed & postea obsoleta sunt.

Fuêre autem curiæ tribuum partes, & quidem triginta numero. Nam Romulus populum in tres tribus (unde fortasse ita appellatæ sunt) & has singulas in decem curias diviserat, singulis aliquem honoratum virum præponendo: testantibus Dionys. lib. 2. & Plutarcho in vitâ Romuli.

Jus habendi comitia & convocandi fuit in statu regio penes reges, in liberâ Rep. penes patricios magistratus, nim. Consules, Dictatores, Prætores, Pontifices, Interreges. Nam habebantur hæc comitia auspicatò & Patribus auctoribus.

Jus suffragii fuit penes cives Romanos, eos tantùm, qui in curias descripti Romæ & non extra urbem habitabant.

Modus celebrandi comitia ista hæc fuit. 1. *edicebantur ab aliquo*

magistratu patricio. 2. Convocatio populi fiebat per 30. lictores. 3. adhibebantur auspicia de cœlo, cogebaturque magistratus comitia celebraturus parere obnunciationi, si observatum de cœlo esset, fas non esse cum populo agi. 4. Si non obnunciatum esset, rogatio, cujus suffragium à populo petebatur, publicè recitabatur. 5. præses comitiorum curias in suffragium mittebat his verbis: si ita vobis videtur, discedite in Curias Quirites & suffragium inite. Dionys. l. 4. 6. Si rogatio non futura è re populi videretur, tribuni plebis intercedebant verbo Veto: & tunc suffragia nulla ferebantur, sed comitia dissolvebantur vel in alium diem proferebantur. 7. Non vetantibus tribunis, discedebat populus in curias & de rogatione consultabat. 8. singulæ curiæ sorte vocatæ exibant vota ferentes, primâ vocatâ mali ominis existente proferebantur comitia. 9. Quod maxima pars curiarum jussisset ratum habebatur. Hinc si sedecim consensissent priores, finis comitiorum erat: sin dissentirent, eousque vocabantur, dum sedecim consensissent. 10. Olim decretum curiarum ad patres relatum, ut auctores fierent.

Centuriata comitia à centuriis ita dicta, quòd in hisce populus per centurias suffragia ferret, originem habent à Servio Tullio rege. Nam Servius Tullius populum in quinque classes diremit. In primâ classe fuère primo octodecim centuriæ equitum, quorum dilectus sumptus ex opulentissimis nobilium. Secundo octoginta centuriæ peditum, quorum census erat possessio haud minor viginti minis. quadraginta Centuriæ Juniorum primum locum in acie tenentium, & quadraginta seniorum erant, qui domi essent urbem custodientes. Arma hos gestare jussit clypeum, loricam ex ære, galeamque & ocreas, tela hastam & gladium. In secundâ classe minimus census erat septuaginta minarum; comprehendebanturque viginti centuriæ, decem Juniorum & decem seniorum; illis secundus in acie locus erat. Paria arma cum illis quæ gestabant pedites primæ classis, nisi quòd loricam non haberent & loco clypeorum scuta. In tertiâ classe census erat ad minimum quinquaginta minarum, itidem viginti centuriæ, decem juniorum & decem seniorum, quibus non modò loricæ sed & ocreæ prohibitæ erant. In quartâ classe minimus census viginti minarum; viginti centuriæ, decem seniorum & decem Juniorum. Arma hi jussi habere scuta, hastas gladios & ultimum in acie locum obtinere. In quintâ classe census erat ad minimum minarum duodecim & dimidiæ, triginta centuriæ, quindecim seniorum & quindecim juniorum, qui cum fundis & jaculis militabant extra ordines. His centuriis annexæ sunt quatuor inermes centuriæ, duæ ad armorum & machinarum fabricam annumeratæ secundæ classi; duæ tubicinum & cornicinum quartæ classi insertæ, pari ætatis

tatis discrimine. Reliqui quasi sextam classem constituentes minus duodecim & dimidiâ minus possidentes immunes à tributis & militiâ redditi, superarunt vel æquarunt omnes in quinque classibus comprehensos. Ut adeò cuivis facilè pateat, statum ad oligarchiam propendisse.

In Centuriatis comitiis 1. creabantur majores magistratus Gell. lib. 15. cap. 14. Dion. lib. 5. 2. rogabantur leges à magistratibus senatoriis seu majoribus auctoritate Senatûs, quæ in nostro Jure leges in specie sic dictæ vocantur. 3. exercebantur Judicia perduellionis. Hinc Cicero pro Sextio: Legibus XII. tab. sancitum, ne de capite civis, nisi comitiis centuriatis ageretur.

Jus convocandi pro magistratibus creandis habuêre Consules, Dictatores, Interreges; pro legibus condendis, Consules, Dictatores & prætores, horumque urbanus potissimum, si Consules abessent; qui itidem vocare ad comitia solebant, si judicia tractanda essent.

Jus suffragiorum competebat civibus in centurias redactis & in quinque classibus constitutis.

Modus celebrandi comitia 1. Patres auctores facti SCto jusserunt magistratum comitia edicere. 2. Quo facto, Senatorii magistratus diem certum edixere Gell. lib. 13. c. 14. propositis etiam quæ futuris comitiis essent tractanda. 3. Capiebantur auspicia; quia obnunciatione factâ à magistratu majori peragi comitia non poterant. 4. Magistratus comitia habiturus urbem egrediebatur in campum martium, atque tabernaculum capiebat, quem olim sequebantur cives armati sub signis in suis quisque centuriis. 5 Concione habitâ proponebatur rogatio, hac formulâ Velitis jubeatis Quirites &c. 6. Magistratus jubebat populum in suas centurias discedere ad suffragium ferendum. 7. Ordo suffragiorum diversis temporibus erat diversus. Nam tempore Servii Tullii, teste Dionysio lib 4. ad suffragium primæ evocatæ octodecim equitum centuriæ & peditum octoginta primæ classis. Hæ si consentirent, definita erat sententia, nec cæterarum classium centuriæ rogabantur; quia prima Classis superabat numero reliquas quatuor classes simul sumptas. Quòd si verò non convenirent centuriæ primæ classis, vocabantur centuriæ viginti duæ classis secundæ, & ita deinceps. Quo ipso raro contingebat, ultimæ classis suffragium audiri. Hic modus velut nimis oligarchicus in liberâ Republ. mutatus est, & ex omnium numero per sortem vocata centuria, penes quam esset primum suffragium, prærogativa appellata; post expletas autem tribus, cum essent triginta quinque, factis duabus sortitionibus vocata est primò prærogativa tribus, secundò ex hac tribu prærogativa centuria. Prærogativam centuriam in suffragio ferendo sequebantur centuriæ pri-

mæ classis equitum scil. & peditum ordine: quibus consentientibus cum prærogativâ centuriâ finita erant comitia, non verò consentientibus cum prærogativâ & inter se, secundæ classis suffragia audiebantur.

DE TRIBUTIS COMITIIS.

Tributa comitia à tribubus ita appellata sunt. Erant autem tribus partes populi Romani regionibus in urbe & extra urbem distinctæ: quarum numerus, cùm tres essent initiò, excrevit ad triginta quinque.

Jus convocandi habuére etiam tribuni plebis, qui semper in creandis tribunis post Legem Voleronis præsides fuerunt comitiorum.

Jus suffragii habuêre omnes cives in tribus relati.

Modus à cæteris comitiis diversus fuit; quia fiebant inconsulto Senatu & inauspicatò Dionys. lib. 9. quamvis obnunciationi parendū esset. Concione ergò factâ populus discedebat in tribus, fiebatque de ordine omnium & singularum tribuum sortitio, longè aliter ac centuriatis comitiis, missis scil. in urnam omnibus tribubus.

Ex his omnibus patet quid Volero intenderit, suâ lege de creandis tribunis plebis, nimirum, ut singulis tribubus sorte vocatis ad suffragia, nullâ equitibus prærogativâ relictâ, & præsidibus ipsis tribunis præcaveri posset, ne patricii suis clientibus tribunitiam potestatem darent, sed eligi semper aut plerumque possent patriciorum adversarii à partibus plebis stantes. Obtinuit ergò tandem, patribus frustrà contranitentibus, lex Voleronis, & tum primùm tributis comitiis tribuni plebis creati sunt.

2. Accessit secundò multum potentiæ tribunis aucto horum numero. *Nam eòdem tempore tres accesserunt. Liv. lib. 2. c. 58.* CSS. C. Horatio & Q. Minutio, cùm bellum cum Sabinis gerendum esset, extorserunt Senatui, ut liceret decem creare. *Liv. lib. 3. cap. 30.*

3. Tertiò quoque adaucta est supra modum tribunorum potestas cum L. Valerio & M. Horatio CSS. lex centuriatis comitiis lata esset, ut quod tributim plebes jussisset populum teneret. *Liv. lib 3. c. 55. Nam hac lege tribuniciis rogationibus telum acerrimum datum est, statimque cœpit magis ad democratiam inclinare, concessâ plebejis magistratibus potestate rogare leges, quibus & patricii obligarentur. Hæc est origo plebiscitorum, ex quibus collecta & in Jus, quo hodiè quoque utimur, relata traduntur §. lex est 6. instit. de Jure nat. gent. & civ. Sed & hæc ab imprudentiâ patrum sectantium speciem externam imperii & splendorem, in rei veritate summam rerum potestatem ad plebem transferentium.*

Quid

Quid enim absurdius esse potest in mixtâ Republ. quàm blandis populi ductoribus potestatem rogandi leges concedere?

4. Quartò cùm ab iisdem hisce Consulibus expressè renovatum, ut Tribuni pl. sacrosancti essent. *Liv. eod. Sanxerant enim, ut qui tribunis plebis, ædilibus, judicibus, decemviris nocuisset, ejus caput Jovi sacrum esset, familia ad ædem Cereris, liberi liberaque venum iret.*

5. Quòd cuique magistratui finito officio, diem dicere possent. *Sic cum Furius dictator terrorem incuteret plebi, quò desisterent obsequi tribunorum libidinibus: hi contra tulerunt ad plebem, idque plebes scivit, ut si M. Furius quid pro dictatore gessisset, quingentum millium æris ei multa esset. Liv. l.6.c.38. Unde augentes hanc suam licentiam etiam ipsos consules in carcerem conjici jusserunt, ut docebitur infrà.*

MEMBR. III.
DE DECEMVIRATU ET LL. XII. TABB. LATIS.

ARTIC. I.
DE CAUSSIS OB QUAS EX GRÆCIA PETITA SUNT LEGES.

1. L. Lucretio & Sp. Veturio CSS. secundæ belli res urbanos motus excitaverunt, dum C. Terentillus Arsa tribunus pl. CSS. absentibus ratus locum tribuniciis actionibus datum, per aliquot dies Patrum superbiam ad plebem criminatus; maximè in consulare imperium, tanquam nimium nec tolerabile liberæ civitati invehebatur: nomine enim tantùm minus invidiosum, reipsa propè atrocius quàm regium esse. quippe duos pro uno dominos acceptos immoderatâ, infinitâ potestate: qui soluti atque effrenati ipsi omnes metus legum omniaque supplicia verterent in plebem. Quæ ne æterna illis licentia sit, legem se promulgaturum, ut quinque viri creentur, legibus de Imperio consulari scribendis. Quod populus in se jus dederit, eo consulem usurum: non ipsos libidinem ac licentiam suam pro lege habituros. *Peccaverant namque Patres iterum contra ea, quæ in superioribus de Ratione status oligarchicâ disseruimus, nim. dare debere imperantes operam, quò videantur ex legibus potius quàm pro libero arbitrio & voluntate suâ corruptâ imperare. Id debuis-*

debuissent observare patricij imperium in populum bellicosum & libertati deditum, nimiisque blanditiis jam corruptum exercere volentes. Sed malè, quod ultrò facere debebant, tribunis extorquendum relinquebant: cujus initium fecit Terentillus, quem cæteri tribuni secuti sunt.

2. Legem, cujus auctor Terentillus erat, ursêre tribuni, donec tandem lenius cum Patribus agerent, petentes, si ipsis plebejæ leges displicerent, ut illi communiter legumlatores & ex plebe & ex patribus, qui utrisque utilia ferrent, quæque æquandæ libertatis essent, sinerent creari. Rem non aspernabantur Patres: daturum leges neminem nisi ex Patribus ajebant. Quum de legibus tantùm conveniret, de latore tantùm discreparet: missi legati Athenas, jussique inclytas leges Solonis describere & aliarum Græciæ civitatum instituta, mores, Juraque noscere. *Hic iterum errarunt Patres pro conservando suo statu facturum autumantes, si ipsi exclusis plebejis conderent legem. Nam mox paratæ fuisſent seditiones & tribuni criminantes, leges in salutem patrum, perniciem plebejorum scriptas esse, & parum fecissent ad quietem, si patres id obtinuissent. Ex accidenti ergò contigit salubrius remedium apprehendi & leges ex Græciâ peti.*

ARTIC. II. DE DECEMVIRIS CREATIS ET LL. XII. TABB. CONDITIS.

1. CSS. P. Sestio & L. Menenio, anno scil. V. C. 302. redierant legati cum Atticis legibus, eò intentius instabant tribuni, ut tandem scribendarum legum initium fieret. Placet creari X. viros sine provocatione. & ne quis eo anno alius magistratus esset. Admiscerenturne plebeii controversia aliquandiu fuit. Postremò concessum patribus, modò ne lex Icilia de Aventino, aliæq; sacratæ leges abrogarentur. *Liv. lib. 3. c. 32. Neutra pars hîc observavit quod esset de ratione status; patres suum imperium intendere laborantes, & decem ex suo numero occasionem invadendi tyrannidem præbentes, plebeii hoc ipsum patribus concedentes.*

2. Anno ergò trecentesimo altero, quàm condita Roma erat, iterum mutatur forma civitatis ab consulibus ad X. viros, quemadmodum ab regibus antè ad consules venerat translato imperio. Minus insignis, quia non diuturna mutatio fuit. *Nam quo pacto aliqua constantia huic magistratui inesse potuit, cum populus libertati supra modum deditus non posset ferre imperium CSS. valde limitatum jam & restrictum.*

3. Con-

3. Confectæ ab his leges in X. tabb. populo oblatæ sunt: quumque ad rumores hominum de unoquoque legum capite edito, satis correctæ viderentur, centuriatis comitiis decem tabb. leges perlatæ sunt: qui nunc quoq; in hoc imēnso aliarū super alias acervatarum legum cumulo, fons omnis publici privatique est Juris. *Quibus X. tabulis paulo post adhuc duæ adjecta sunt.*

ARTIC. III.
DE
DECEMVIRALI POTESTATE ABROGATA.

1. Principium motuúm, quibus decemviratus abrogatus est, exstititAppiusClaudius, qui seipsum comitiis creaverat, adsumptis collegis nequaquam splendore vitæ paribus, quos rejecerat. *Nam cùm moliretur sibi tyrannidem, ratio status flagitabat, ut honestos viros supprimeret, & sibi faceret collegas quos in suos mores formare posset.*

2. Caussæ motuum hæ fuêre 1. prorumpebat superbia, rari aditus, colloquentibus difficiles. *Demonstravimus enim suprà, superbiam magistratibus odium invidiamque parere.* 2. Incutiebant populo terrorem, dum, neglectâ consuetudine priorum decemvirorum, ut unus tantùm fasces haberet, & hoc insigne regium in orbem, suam cujusque vicem per omnes iret, subitò omnes cùm duodenis fascibus prodibant, centumviginti lictoribus forum replentes. Decem regum hæc species erat, multiplicatusque terror, non infimis solùm, sed primoribus Patrum, ratis cædis caussam ac principium quæri. *Hoc autem fugiendum magistratibus suprà demonstravimus, dandamque operam, ne sine caussâ metus civibus incutiatur, & crudelitatis tyrannicæ signa edantur. Sed non substitêre Xviri in minis, secuta etiam crudelitas, dum virgis securibusque sævierunt.* 3. Hominum non caussarum toti erant, ut apud quos gratia vim æqui haberet. *Ostendimus verò superiùs, malam administrationem Justitiæ caussam motuum existere. Quod in Xviris eò magis obtinebat; quia in hunc finem singulariter à populo creati erant, ut injustitiam æqualiter secundum leges administrarent.* Ultimum, ob quod etiam Tarquinii ejecti erant, fuit, quòd Appium virginis plebejæ stuprandæ libido cepit. quam cùm spe pretioque pellicere ad stuprum non posset, sentiens omnia pudore septa vindicanti in servitutem addixit: quò ancillâ pronunciatâ instrumentum suæ libidinis haberet. Ob quod puella, quia aliâ ratione in libertatem vendicari non poterat â patre ipso ictu cultri è medio sublata. Hinc misericordia

apud vulgus erga parentes puellæ; erga Appium stomachatio, odium & ira, cum spe recuperandæ libertatis. Plebe Aventinum occupante eò res devenit, ut decemviri magistratu sese abdicare cogerentur. *Nam cùm nihil omitterent Xviri, quod motuum principium existere posset, subsistere imperium ipsorum diutius non potuit.*

3. Creati denuò tribuni plebis, & per interregem Consules duo L. Valerius & M. Horatius, quorum Consulatus popularis sine ullâ Patrum injuriâ, nec tamen sine offensione fuit. *Nam docuimus suprà, perversum amorem sui in hominibus à virtutibus alienis facere, ut quicquid aliorum bonis accedit, id suis opibus decedere existiment: & ita omnem impediri amicitiam, quâ civitas conservatur. Idem contigit circa Patricios Romanos; qui quicquid cernerent prodesse libertati plebis suis damnis annumerabant. Sed non negandum est, potuisse consules hosce aliis modis se populares exhibere, tribuendo plebejis magistratum lucrosum, non tamen ad summam rei spectantem. Sed dum, ut paulò antè, cùm de auctâ tribuniciâ potestate dissereremus, diximus, plebiscitis vim legis attribuerunt, hisque & patres obligari centuriatis comitiis constituerunt, præterea etiam de provocatione legem rogarunt: ne quis ullum magistratum sine provocatione crearet, qui creasset, eum jus fasq; esset occidi, neve ea cædes capitalis noxæ haberetur, modum in popularibus sese exhibendis excesserunt, & non sine imprudentiâ plebi tribuerunt id, cujus loco aliud dandum fuisset. Hoc tamen ab ipsis factum approbo, quòd instituerint, ut SCta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur, quæ ante arbitrio Consulum supprimebantur vitiabanturque. Nam hoc ipso non minuebatur sed firmabatur imperium patriciorum, dum impediebantur callida artificia, quæ diuturna esse non solent, sed magis nocent quàm prosunt. Non obstante autem, quod Consules hi nimium populares fuerint; ratio status requisivisset, ut patres odium erga Consules dissimulassent, quasi & suum donum fuisset quod Consules dederant: ita namq; captassent plebis benevolentiam omnes; præsertim cùm facta infecta reddere non possent; impedivissent etiam, quod hi Consules suis blanditiis intenderant, nimirum, ne singularem inde à plebe obtinerent gratiam: sed maluerunt odium erga eos suum declarare, triumphum quem meruerant denegando: quo ipso effecerunt, ut hi consules rogatione tribunorum ad plebem factâ injussu Senatûs primi triumpharent, non sine magno ejusdem præjudicio & contemptu. Nam tùm primùm sine auctoritate Senatus, populi jussu triumphatum est. Liv. lib. 3 c. 63. fin. Quin potuissent hoc ipso istis duobus consulibus ansam præbere invadendi tyrannidem aliquam. Id quod satis arguunt quæ mox Livius c. 64. subjicit.*

MEMBR.

MEMBR. IV.
DE
TRIBUNIS MILITARIBUS CUM POTESTATE CONSULARI CREATIS ET LEGE CIRCA CONNUBIA LATA.

1. *Demonstravimus lib. 3. cap. 1. cum de Ratione status Nobilium Imperantium ageremus: dissensiones & discordias oriri in hac oligarchia specie 1. ex contemptu, si plebeji arceantur à nobilium conjugio. 2. Si plebeji videant, se semper arceri ab imperio, quicquid etiam virtutis & divitiarum sibi acquirant: & propterea Rationem status, quò nobilium imperium conservetur, exigere, ut lex fiat: plebejorum filias ad matrimonium nobilium, non nobilium filias ad plebejorum admittendas: (Nam fœminæ nobiles nuptæ plebejis irritant maritos ad dignitatem nobilium invadendam.) deinde recipiendos nonnunquam ex plebejorum numero in nobilitatem, qui virtutes & divitias sibi pararunt idoneas; eosque paris cum cæteris nobilibus dignitatis reddendos. Sed hæc neglecta, imò horum contraria observata effecerunt, ut dum patres nihil tribuerent plebejis, statum suum conservare non possent. Legem namque tulerant Xviri prohibentem connubia inter Patres & plebejos. Liv lib. 4. c. 4.*

2. M. Gerutio & C. Curtio CSS. de connubio Patrum & plebis C. Canulejus tribunus pl. rogationem promulgavit, quâ contaminari sanguinem suum patres, confundique jura gentium rebantur. *Liv. l. 4. c. 1. Hic namque mos nobilium est, ut statim stomachentur, si videant, se bono, quod habent, solos frui non posse, existimantes se specie à cæteris hominibus differre.*

3. Eodem tempore quoque mentio primum illata à tribunis, ut alterum ex plebe Consulem liceret fieri, eò processit deinde, ut rogationem novem tribuni promulgarent, ut populo potestas esset seu de plebe seu de patribus vellet, Consules faciendi. *Liv. eod. Nam cùm nullus virtuosorum divitumque & benè in bello de Republ. meritorum in numerum Patrum reciperetur, & ita omnibus cæteris virtuosis præcluderetur aditus ad honores, quid aliud inde consequi potuit, quàm mutatio status & nova ordinatio, ut scil. etiam liceret ex plebejorum numero magistratus majores creare: præsertim cùm in civitate bellicosâ quotidiè daretur occasio fortitudinem exercendi & ostentandi?*

4. Magnam hoc tempore Patres iterum prodidere imprudentiam. *Nam cùm ipsi debuissent offerre modum, quo plebeji ad dignitatem patriciatûs pervenire possent, imperata etiam aliquâ pecuniæ summâ pro eâdem obtinendâ: simpliciter resistere petitis plebejorum maluerunt: & roganti tribuno, cur plebejum fieri Consulem non oporteret,*

Senatus parum utiliter in præsens certamen respondit, quòd nemo plebejus auspicia haberet; ideoque Xviros connubium diremisse, ne incertâ prole auspicia turbarentur: Plebes ad id maximè indignatione exarsit, quòd auspicari tanquam invisi dis immortalibus negarentur posse. Liv. lib. 4. c. 6.

5. Factum inde, quùm & tribunum acerrimum auctorem plebs nacta esset, & ipsa cum eo pertinaciâ certaret, ut patres in legem de connubio ferendam consentirent, existimantes tribunos contentionem ita de plebejis consulibus deposituros esse. Sed cùm tribuni cœteri Carulejo, qui legem connubiorum extorserat gloriâ cedere nollent, & Patres imminente bello dilectum alio modo impetrare non possent, eò deducta res est, ut patres consentirent in tribunos militum Consulari potestate promiscuè ex patribus & plebe creandos. de Consulibus nihil mutaretur, eoque contenti tribuni contenta plebs fuit. *Liv. eod. Scil. hæc fuit semper Patrum stoliditas, ut inania & splendorem externum affectarent, in rei veritate potestatem omnem in plebem transferrent. Cujus suæ stultitiæ pœnas mox quoque pendere coacti sunt. Nam indictis comitiis de tribunis militaribus creandis, patricios à petendis honoribus desperatio primò, irritatâ plebe, adipiscendi honoris, deinde indignatio, si cum his gerendus esset honos, deterruerunt: nec etiam ambivissent, nisi coacti à primoribus fuissent, ne cessisse possessione Reipubl. viderentur. Quis miserior tunc hisce fuit, suâ imprudentiâ jam omne imperium in eos, quos participes esse nolebant, jamjam translaturis. Longè prudentior tunc plebs, quæ tribunos omnes tunc creavit patricios, contenta eo, quòd habita ratio plebejorum esset. Quo ipso satis ostenderunt, statum longè melius à Patribus conservari potuisse, si in speciem aliquid ab ipsis concessum fuisset: prout cum Aristotele docuimus lib. 3. huj. part.*

6. Anno ergò trecentesimo decimo ab urbe conditâ, ante Chr. N. 441. primum tribuni militum pro Consulibus magistratum inierunt. *Liv. eod.* Omnes ex patriciorum numero, teste Dionysio. Mox Imperio sese abdicantes tanquam minus auspicatò creati: dictique ab interrege denuò Consules per aliquot annos, donec plebs morte Sp. Melii alienata à patribus Tribunos militares consulari potestate iterum crearet. *Ab eo tempore modò Consules modò tribuni militares creati sunt, semper tamen ex patriciorum numero, donec cùm tributum esset grave plebi ex plebe primus nominatus est Licinius Calvus. Liv. lib. 5. c. 12. aliquandiu post ex plebejis sumpti, ut patricii viderentur imperium, quod antea sibi solis appetiverant, amisisse.*

MEMBR.

MEMBR. V.

DE

CENSORIBUS CREATIS.

1. Annus quo M. Geganius & T. Quintius Consules erant, ante Chr. N. 439. Censuræ initium fuit, rei à parvâ origine ortæ. quæ deinde tanto incremento aucta est, ut morum disciplinæque Romanæ penes eam regimen, senatus, equitumque centuriæ, dedecorisque discrimen sub ditione ejus magistratûs, publicorum jus privatorumque locorum, & vectigalia populi Romani sub nutu atque arbitrio essent. *Liv. lib. 4. c. 8.*

2. Ortum autem initium rei est, quòd in populo per multos annos incenso, neque differri census poterat, neque consulibus, quùm tot populorum bella imminerent, operæ erat id negotium agere. Et patres, quanquam rem parvam, tamen quò plures patricii magistratus in Republ. essent, læti accepêre. *Ex quibus patet, quare initiò censorius magistratus exiguus fuerit: constitit nimirum magis in ministerio quondam, quàm in imperio splendido & magnifico: nihil scil. censoribus tunc subjectum erat, quàm scribarum ministerium, custodiaque & tabularum cura. Debuissent ergò Censorem, velut ministrum Consulum, potestati eorundem subjicere. Sed cùm ei darent propriam & summam in censendo potestatem, & patriciis committeretur; splendor statim quidam accessit tribuens eidem majorem honorem, quàm merebatur.*

3. Augendæ potestatis haud exigua fuit occasio, quòd cùm cæteri magistratus essent annui hic quinquennalis existeret. *Quæ caussa erat, quare Mamercus Æmilius dictator censuram minuere intendens tulit legem, ne hic magistratus ultra annum & dimidium duraret. (Quâ de re Liv. lib. 4. c. 24.) Maximam dicebat Reipubl. custodiam esse, si magna imperia diuturna non essent, & temporis modus imponeretur, quibus Juris imponi non posset. Alios magistratus annuos esse, quinquennalem censuram: grave esse iisdem per tot annos maximâ parte vitæ obnoxios vivere; se legem laturum, ne plusquam annua ac semestris esset censura. Censores autem postquam dictator se dictaturâ abdicasset, inde arripuêre occasionem potestatem, quam studuerat imminuere, augendi, & eundem tribu moverunt. Quam quidem rem ingenti animo tulisse fertur, caussam potius ignominiæ intuens quàm ignominiam: patres tamen, quanquam deminutum censuræ Jus nollent, exemplo acerbitatis censoriæ offensi: quippe quùm se quisque diutius ac sæpius subjectum censoribus fore*

fore cerneret, quàm censuram gesturum. Populi certè tanta indignatio coorta dicitur, ut vis à censoribus nullius auctoritate præterquam ipsius Mamerci deterreri quiverit.

MEMBR. VI.
DE
CONSULATU PLEBEJIS CONCESSO ET CREATIS PRÆTORIBUS ÆDILIBUSQUE CURULIBUS.

1. Anno ante Chr. N. 372. quantò magis prosperis bellis tranquilla omnia foris erant, tantò in urbe vis patrum indies miseriæq; plebis crescebant: quùm eo ipso, quod necesse erat solvi, facultas solvendi impediretur. Itaq; cùm jam ex re nihil dari posset, famâ & corpore judicati atq; addicti creditoribus satisfaciebant, pœnaq; in fidem cesserat. Adeò ergò obnoxios submiserant animos, non infimi solùm, sed principes etiam plebis, ut ne ad plebejos quidem magistratus capessendos petendosq; ulli viro acri experientiq; animus esset: possessionemq; honoris usurpati modò è plebe per paucos annos, recuperasse in perpetuum patres viderentur. *Nam quò major læsio ex usurariâ pravitate, quam patres exercebant, contingebat plebeiis; eò vehementiori odio & irâ adversus eos flagrabant: neq; enim tantummodo imminuebantur horum facultates, ut posteà nexi addicerentur operis præstandis; sed etiam impediebantur in honoribus, quorum adipiscendorum jus multis contentionibus acquisierant. Unde cùm magno cum detrimento rei familiaris jacturam quoq; facerent honorum, quos jam adepti & in manu habere viderentur (est enim hæc incommodatio cum maximâ molestiâ conjuncta) vehementissimâ adversus patres concitabantur irâ. Omnes itaq; caussæ seditionum uni huic malo inerant: ignominia, quæ comitabatur debitores; impeditio in honoribus, quæ in virtuosis gloriæ cupidis, quorum magna copia in plebe Romanâ quotidiè bellis exercitâ reperiebatur, magnam ergà reliquos parit invidiam; & amissio facultatum ob fœnus improbum à patribus exercitum. Quibus principiis ita stantibus, plebeij suo statu non potuerunt esse contenti. Nihil ergo profecisse patrum varia consilia, quibus, stantibus hisce principiis, statum suum integrum & salvum se conservare posse existimarunt, mirum non est.*

2. Ne id, quod patres ita adepti erant, nimis lætum iisdem esset, parva, ut plerumq; solet, rem ingentem moliundi caussa intervenit. *Eleganter enim monuit Aristoteles 5. politic. & nos hujus caussam*

caussam dedimus lib.3.cap.2. membr.1.art.3.huj.part. seditiones esse de rebus magnis semper, licet ex parvis principiis originem habeant. Cujus elegans hic nobis exhibetur exemplum, quod descriptum est à Livio lib.6.c.34. Marci Fabii Ambusti potentis viri, quum inter sui corporis homines, tum etiam ad plebem, quòd haudquaquam inter id genus contemptor ejus habebatur, filiæ duæ nuptæ, Ser. Sulpitio major; minor C. Licinio Stoloni erat; illustri quidem viro tamen plebejo: eaque ipsa affinitas haud spreta, gratiam Fabio apud vulgum quæsierat. *Hoc autem matrimonium in statu nobilium prohibitum esse debere, docuimus, cùm de ratione status ageremus, contrà licitum, ut nobilis plebejam ducat.* Fortè ita incidit, ut in Servii Sulpicii tribuni militum domo sorores Fabiæ, quum inter se sermonibus tempus tererent, lictor Sulpicii, quum de foro se domum reciperet, forem, ut mos erat, virgâ percuteret, & ad id, moris ejus insueta, expavisset minor Fabia, risui sorori fuit, miranti id ignorare sororem. Cæterùm is risus stimulos parvis mobili rebus animo muliebri subdidit. dolorem suum patri confessa postea est, quòd juncta impari esset, nupta in domo, quam nec honor nec gratia intrare posset. Inde pater Fabius Ambustus consilia inire cum genero cœpit, adhibito L. Sextio strenuo adolescente, & cujus spei nihil præter genus patricium deesset. *Liv. l.6.c.34. Ita ex re parvâ, muliebri scil. impotentiâ, res maximi momenti mutatio scil. status Reipubl. Romanæ originem traxit.*

3. Creati hinc tribuni pl. Licinius gener Fabii & L. Sextius promulgavêre leges omnes adversus opes patriciorum, & pro commodis plebis: unam de ære alieno, ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio æquis portionibus persolveretur; alteram de modo agrorum, ne quis plus quàm quingenta agri jugera possideret; tertiam, ne tribunorum militum comitia fierent, sed Consulum, & utique alter ex plebe crearetur. Cuncta ingentia, & quæ sine certamine maximo obtineri non possent. *Nam ita status planè evertebatur, ut nihil oligarchici superesset. Cæterùm obtinuissent statim quod vellent tribuni isti, nisi cæteri blanditiis patrum illecti intercessissent. Sed ejusmodi effugia nihil habent diuturni: Satius enim est principia & caussas morborum tollere, quàm neglectis hisce in symptomatibus curandis subsistere, iras hominum morborumque Reipubl. caussas augere. Similes sunt hi homines febricitantib9, qui præsentē molestiā calidæ intemperiei frigidâ potione sedare studentes caussā morbi, & cum hac molestias ex calore nimio augent. Licinius*

enim

enim & Sextius denuò tribuni creati nullos curules magistratus creari passi sunt, eaque solitudo magistratuum, & plebe reficiente duos tribunos, & his comitia tribunorum militum tollentibus, per quinquennium urbem tenuit. Liv. l. 6. c. 35.

4. Cùm diu certatum esset inter plebem patresque, duo tribuni decimùm à plebe hanc potestatem adepti de decemviris sacrorum ex parte de plebe creandis legem pertulêre: creati quinque patrum, quinque plebis: graduque eo via facta ad Consulatum videbatur. *Quâ victoriâ interea contenta plebs permisit, ut iterum tribunorum militarium comitia haberentur. Nam plebs modò obtinuisset remissionem usurarum, solutis in sortem computatis, contenta facilè fuisset, nec quicquam Licinius obtinere potuisset, sed mansisset status patribus integer. Corruisset quippe ita argumentum, quo Licinius & Sextius utebantur, remissionem usurarum aliâ ratione plebem consequi non posse nisi Consularis dignitatis particeps reddita fuerit.*

5. Anno ante Chr. N. 362. devictis à Furio Camillo Gallis per ingentia certamina dictator Furius Senatusque victus, ut rogationes tribuniciæ acciperentur: & comitia Consulum adversâ nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus Consul factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit, quia patricii se futuros auctores negabant, prope ad secessionem plebis res, terribilesque alias minas civilium certaminum venit: cùm tamen per dictatorem conditionibus sedatæ discordiæ sunt, concessumque ab nobilitate plebi de Consule plebejo; à plebe nobilitati de Prætore uno, qui Jus in urbe diceret, ex Patribus creando. *Miræ hæ rursus ineptiæ Patrum: si enim initio discordiarum quid de usuris remisissent & plebejos ad pretorium magistratum, quò Jus dicere in caussis debitorum possent, admisissent, quieta fuisset Respubl. & status patriciis integer magis conservatus. Creatus autem tunc primus Prætor ex patriciis Sp. Furius M. filius, Camillus. Liv. l. 6. c. ult.*

6. Eodem tempore duo quoq; Ædiles curules ex patriciorum numero creati sunt. *Nam ab diutinâ irâ tandem in concordiam redactis ordinibus, quum dignam eam rem Senatus censeret esse, & Deorum caussâ ludos faciendos: recusantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum est à patriciis juvenibus, se id honoris Deûm caussâ libenter acturos, ut ædiles fierent. Quibus cùm ab universis gratiæ actæ essent, factum SCtum, ut duos viros ædiles ex patribus dictator populum rogaret. Ædilitatem ita primi ex patriciis nacti Cn. Quintius Capitolinus & P. Cornelius Scipio. Liv. 7. c. 1.*

7. Con-

7. Contenti sic patres fuere pro unius magistratûs communicatione plebeiis factâ tres novos adepti; miseri, non conjicientes, plebem, si nacta jam sit Consulatum tanquam magistratum supremum; se sine singulari difficultate&reliquorum participem aliquando fore. Longè stolidi9 fuit, si existimarunt, hoc modo patricios liberè usuras imposterum exercere posse. *Nam manentibus principiis motuum & auctâ facultate movendi (id quod contigit admissis ad consulatum plebeiis) nulla quies sperari potest. Hinc C. Martio Rutilo & Cn. Manlio CSS. Judicia populi Romani tristia in fœneratores facta; lexq; lata de unciario fœnore. quod solent interpretari pro 12. singulis annis unum. Tacitus 6. ann. 16. tradit LL. XII. tabl. sanctum, ne quis unciario fœnore amplius exerceret, cùm antea ex libidine locupletium agitaretur; dein rogatione tribunicia ad semuncias redactam & postremo vetitam versuram.*

8. Post aliquot annos, non sufficiente uno prætore, cùm multa peregrinorum jus civitatis non habentium turba Romæ judicia susciperet, alter prætor creatus est, ut duo præessent Jurisdictioni: alterq; urbanus alter peregrinus dictus. *Nam tunc temporis qui sub orbe Romano erant non omnes erant cives Romani jurisq; civilis participes: sed nonnulli solo gentium Jure fruebantur. Quæ caussa est, quare Romano Jure ea quæ juris gentium sunt ab iis quæ sunt juris civilis tantâ distinguantur diligentiâ. Sic v. g. testamenti factio erat juris civilis non gentium; quia nullus peregrinus quicquam ex testamento capere poterat. Quapropter prætor peregrin9 jus dicebat iis in caussis, quæ ex solo jure gentium decidendæ essent. Id quod fiebat si vel peregrino cum peregrino aut cum cive lis intercederet: Et apud hunc non quemadmodum apud Urbanum lege agi poterat. Cæterum creati hi comitiis centuriatis à populo Jdictionem incertam consequebantur: designati verò ex SCto suas Jdictiones urbanam scil. & peregrinam sortiebantur.*

9. Officium & potestas porrò prætorum, qui Jdictioni præerant, consistebat in administratione legum, de caussis civilibus seu pecuniariis præcipientium: quâ suâ potestate valdè abutebantur. *Nam administratio legum in hoc consistit, ut succurratur defectibus legum, de quibus nonnulla diximus lib. 2. c. 3. membr. 1. art. 2. h. p. Scil. 1 quia leges ex utilitate Reipubl. hominumque feruntur: non omnibus autem temporibus omnia prosunt, nec omnibus casibus pro diversitate accidentium & circumstantiarum applicari possunt: administratoris legum est videre, quæ leges sint antiquandæ, & à quibus in dicendo Jure certis temporibus vel casibus sit abeundum. 2. Quia non omnes casus*

legibus comprehendi possunt: administrationis est, si casus legibus non definitus occurrat, vel à simili procedendo vel pro suo arbitrio statuendo quod à mente legumlatorum non alienum est, id quod deest supplere. Hinc Julianus l. 12. ff. de LL. Non possunt omnes articuli singulatim aut SCtis comprehendi, sed cum in aliquâ caussa sententia earum manifesta est, is qui Jdictioni præest ad similia procedere atq; ita Jus dicere debet. *Et Ulpianus l. seq.* Nam, ut ait Pedius, quotiens lege aliquid, unum vel alterum introductum est, bona occasio est, cætera quæ tendunt ad eandem utilitatem, vel interpretatione vel certè Jdictione suppleri. *Solebant ergò prætores initio sui imperii, antequam Jus dicerent, edicta sua proponere, ut cuiq; constaret de Jure quod dicturi essent: quibus Jus civile partim confirmabant (ut scirent cives à quonam non essent abituri) partim emendabant, partim quod eidem deerat supplebant. Quo ipso sibi legislatoriam quandam potestatem parabant. Nam quid edictum aliud quam annua lex est? inquit Cic. & Imperator Nov. 26. c. 1. tradit, prætorem Romanorum Imperatoris simul & legislatoris locum in suâ Republ. tenuisse.*

10. Majestatem prætorum ostentabant insignia hæc: prætexta, sella curulis, hasta & ministri, scribæ nimirum accensi & lictores. *Nam ad legum administratorem quoque pertinet vim addere suâ auctoritate & ita contumacibus terrori esse: Insignium autem nonnulla cum consulum insignibus communia erant, velut sella curulis & prætexta it. lictores: quamvis prætor Urbanus tantùm duobus teste Censorino de die natali, vel sex, ut narrant Polybius & Plutarchus, uterentur.*

11. Anno ante Chr. N. 231. cum Sicilia & Sardinia in provinciæ formam redactæ essent, Senatus Romanus statuit, quatuor prætores creandos, quorum bini jus dicerent in urbe, tertius Siciliæ præesset, quartus Sardiniæ. *Flor. in epit. Nam cùm imperatorum vicibus hi duo fungi deberent, olim autem imperatores & duces prætores, quasi præitores vocarentur: prætorum nomen & his tribuere voluerunt. Creati autem à populo quatuor sunt, de Jdictione & provinciis postea sortiti. Crescentibus dehinc provinciis & latius patescente imperio sex cœperunt creari: idque primum factum Sempronio & Q. Minutio CSS. anno ante Chr. N. 196. teste Livio.*

12. Erat ergò Jdictio inter prætores & populum divisa. *Nam prætores solam habebant Jdictionem civilem i.e. potestatem publicè exercendi Judicia de caussis civilibus & pecuniariis, quæ καθ᾽ἐξοχὴν Jurisdictio vocabatur. Penes populum autem erat Jurisdictio criminalis, quæ merum imperium dici consueverat i. e. potestas exercendi Judicia criminalia, quæ & publica vocabantur. Nulli namque magistratuum conce-*

concedebat populus de capite civis statuere. Id quod etiam tradit Pomponius l. 2. §. Exactis de O. J. ne per omnia regiam potestatem consules haberent, inquit, lege latâ factum est: ut ab his provocatio esset; neve possent in caput civis Romani animadvertere injussu populi: solum relictum est eis, ut coercere possent & in vincula publica duci juberent. Porrò hanc suam Jdictionem criminalem populus exercebat olim creatis Quaestoribus quasi quaesitoribus, qui inquirerent, prout crimen publicâ animadversione dignum incidebat. At postea quaestiones perpetuae constitutae sunt Censorino & Manilio CSS. anno ante Chr. N. 147. ut refert Cic. in Bruto. Creatique sex praetores, quorum duo praeessent Jdictioni, reliqui quatuor Judicia publica exercerent. Quo tempore videtur praetoribus gladius insignium nomine additus, Jdictionem criminalem seu merum imperium denotans. Unde fortasse manat definitio meri imperij, quam habet Ulpianus l. 3. ff. de Jdictione. quòd scil. sit habere gladii potestatem ad animadvertendum in facinorosos. Non tamen existimandum est, eos Jurisdictionem criminalem sibi propriam consecutos esse: nomine enim populi tanquam hujus propriam eam exercebant. Haec caussa etiam erat, quare praetores Jdictionem mandare poterant, merum imperium non item. Nam hoc specialiter lege sibi delegatum habebant. ut ostendit Papinianus l. 1. ff. de offic: ei. cuj. Cùm enim populus sibi merum imperium reservasset, nec tamen ipse semper cognoscere de causis criminalibus posset; praescribebat certam & perpetuam formam de certis criminibus Judicia exercendi: quemadmodum antea scorsim singulis quaestoribus in singulis casibus incidentibus praescripserant: ut ita delegati populi essent, & nullam propriam de delictis publicis haberent Jdictionem.

MEMBR. VII.

DE SEDITIONIBUS QUÆ FIRMATO LIBERÆ REIPUBL. IMPERIO CONTIGERUNT AD AUGUSTUM USQUE.

1. Æquatis plebejis & equitibus, nulla per ducentos fermè annos notabilis contigit seditio, sed populus Romanus in firmando & augendo imperio occupatus sese gloriosum exhibuit. *Nam querelae plebis cessabant: nec dabatur aequè seditiosis tribunis ansa eandem comitandi: creabantur enim ex plebe non modò Consules sed etiam Dictatores velut M. Claudius Marcellus Anno ante Chr. N. 322. Censores, ut Q. Caecilius Metellus & Q. Pompejus Rufus ambo de plebe anno A. C. N. 129. Introductum etiam circa annum A. C. N. 321. crudelitate*

delitate L. Papirij occasionem præbente, ne liceret amplius ob pecuniam debitam civem in vinculis detinere. Liv. Omniaque fuissent ita tranquilla, nisi tribuni pl. quandoque certamen inter primores civitatis patricios & plebejos interjecissent. Quales erant primò Q. & Cn. Ogulnij, qui cùm nihil haberent, quo plebem infimam accenderent, ipsa capita plebis Consulares triumphalesque plebejos aggressi sunt: quorum honoribus nihil, nisi promiscua sacerdotia, deerat: quæ tamen post contentiones aliquot, obtinebantur, ut scil. & ex plebejis pontifices augures que crearentur. Liv. lib. 10. c. 6. & seqq. Contigit hoc anno A. C. N. 298 Quo eodem anno lex de provocatione à magistratibus ad populum tertiò lata est Liv. eod. cap. 9. it. C. Flaminius, qui legem invitis patribus ferebat, ut Picenum regio, unde Senones Galli pellebantur, Romanis militibus dividerentur: quæ caussa fuit, ut bellum Gallicum exoriretur. Polyb. lib. 2. It. duo Q. Petilli, qui incomparabili heroi Scipioni Africano Hannibalis victori diem dixêre. Liv. lib. 38. c. 50. it. qui CSS. Licinium & Postumium delectum severè agentes in carcerem conjiciebant. Epit. Liv. it. Cornelium Scipionem & Junium Brutum. Æquitati, quàm plebes obtinuit accessère virtutes illustrium virorum: frugalitas Curii Dentati, *qui post triumphum bis in eodem magistratu & de Samnitibus & Sabinis actum, teste Cicer. ad foculum sedens, & coquendis rapis vacans aurum Samnitium aspernatus est: malle se, dictitans, aurum habentibus imperare, quàm aurum habere, quòd talis cœna auro non indigeret.* Liberalitas Senatorum, *qui cùm in ærario pecunia non esset, nec privati ulterius classem alere possent, omne aurum & argentum æsq; signatum, quod habebant, in publicum conferebant & Reipubl. mutuò dabant. Quam liberalitatem secuta etiam plebs: atque ita dum Remp. suis opibus tuebantur, suas opes simul conservabant; referente hæc Livio.* Fortitudo & prudentia quam plurimorum heroum, *quos hîc narrare superfluum foret. Ut non immeritò Florus quando lib. 2. c. 19. ad enarrandas res gestas illius temporis, quod nos nunc contemplaturi sumus, progreditur, transitionem ita fecerit.* Hactenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus atque magnificus: reliqua secula ut grandia æquè, ita vel magis turbida & fœda, crescentibus cum ipsâ magnitudine imperii vitiis. *Scil. magnitudo imperii nullum populum virtutibus destitutum felicem, sed potius subministrando vitiis instrumenta miserrimum reddit. Verissimum enim est, quod demonstravit Aristoteles & nos suprà quoque ostendimus, virtuosis solis deberi opes & imperium, ut pote dignis & habilibus, qui hisce uti valeant; idque dictitante Justitiâ distributivâ. Quapropter omnis Respubl. quò magis bonis abundat, eò*

plus

plus operæ virtutibus, cumprimis autem frugalitati, temperantiæ, modestiæ civium operam dare debet.

2. Peracto ergò omni bello Punico & remoto Carthaginis metu, sublatâque imperii æmulâ, domitis item Africâ, Macedoniâ, Siciliâ, Hispaniâ, non gradu, sed præcipiti cursu à virtute descitum, ad vitia transcursum, vetus disciplina deserta, nova inducta, in somnum â vigiliis, ab armis ad voluptates conversa civitas. *Vellej. lib.2. Nam pacis artes veramque felicitatem in operatione secundum virtutes reliquas, soli fortitudini adsveti ignorantes Romani, subministratis voluptatum instrumentis interitum ex vitiis effugere nō potuerunt. Id enim contingere civitatibus latissimè imperantibus lib.3. c.3. huj. partis docuimus.*

3. Natæ ergò denuò gravisfimæ seditiones, quarum caussas tribunicia potestas excitavit, quæ specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata erat, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. *Flor. l. 3. c. 13. Quî enim aliter fieri potest, si in civitate plebis & patriciorum odiis flagrante demagogi & blandi ductores plebi dantur maximâ cum potestate? Hæc enim solere demagogos facere, satis perspicuè docuit Arist. 5. politic. Ex quo quæ suprà de democratiis tradita sunt hausimus.*

ARTIC. I.
DE
TIBERII GRACCHI SEDITIONE.

1. Primam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit. Flor. l. 3. c. 14. *Postquam enim turpissimum Mancinus cum Numantinis fœdus inierat, & ob id, quòd Senatus hoc ratum habere nollet, Numantinis dederetur, qui tamen eum acceptare noluerunt, Oros. lib. 5. c. 4. & 5. immanem deditio ista civitatis movit dissensionem. Et quidem Tiberius Gracchus, quo quæstore & auctore, id fœdus ictum erat, nunc graviter ferens aliquid à se factum infirmari, nunc similis vel judicii vel pœnæ cum Mancino metuens discrimen, tribunus plebis creatus, vir alioqui vitâ innocentissimus, ingenio florentissimus, proposito sanctissimus, ut loquitur Vellej. l. 2. tantis denique adornatus virtutibus, quantas & perfecta natura & industria mortalis conditio recipit P. Mutio Scævolâ & L. Calpurnio consulibus, anno A.C.N.131. descivit à bonis (Caussam hanc metuum nos suprà tradidimus nimirum ignominiam & metum pœnæ) pollicitus toti Italiæ civitatem (Quamvis enim Romani multos populos ut liberos*

liberos sociosque suos tractarint, comiter in eos exercentes imperium: ita tamen comparatum est, ut hæc fraus diu latére nequeat. Quapropter cernentes qui sub orbe Romano erant civium prærogativam Jus civitatis sibi parare omnibus modis nisi sunt: ut adeò medium movendi id Grachus callidè apprehenderit) simul etiam promulgatis agrariis legibus, omnibus statum concupiscentibus, summa imis miscuit & in præruptum atque anceps periculum adduxit Rempubl.

2. Quo verò propositum perficeret, Octavio collegæ pro bono publico stanti imperium abrogavit: III viros agris dividendis coloniisq; deducendis creavit se socerumq; suum consularem Appium, & Gracchum fratrem.

3. Sed P. Scipio Nasica, cùm esset consobrinus Tib. Gracchi, patriam cognationi præferens, & quicquid publicè salutare non esset, privatim alienum existimans cives hortatus, qui salvam vellent rempubl. se sequerentur. Tum optimates, Senatus, atq; equestris ordinis pars melior, major, & intacta perniciosis consiliis plebs, irruere in Gracchum, stantem in areâ cùm catervis suis & concientem penè totius Italiæ frequentiam. Is fugiens decurrensq; clivio Capitolino, fragmine subsellii ictus vitam, quàm gloriosissimè degere potuerat, immaturâ morte finivit. *Vellej. lib. 2. Rectè id quidem tunc factum, quòd in tempore occurrerit Scipio seditioni & seditiosum Gracchum in flagrante crimine occidit: ita enim omnibus visus est jure oppressus. Sed mansit nihilominus principium & caussa motuum scil. quòd qui in Italiâ essent nollent esse exclusi à Jure civitatis: cui compositâ seditione statim occurrendum fuisset. Danda quoq; fuisset opera, ut conditis salutaribus legibus obviam iretur ejusmodi & similibus factionibus, ne dimicationum vis maneret impunita. Quamvis enim Scipio fecerit quod esset salutare Reip. res tamen fuit plena scandali, cùm privatus concilavit homines ad Gracchum occidendum. Neq; enim ibi consistunt exempla, unde cœperunt, sed quamlibet in tenuem recepta tramitem, latissimè evagandi sibi viam faciunt: & ubi semel recto deerratum est, in præceps pervenitur. Hoc ergo factum cùm Scipioni impunè esset, imò laudabile, initium in urbe Româ civilis sanguinis, gladiorumq; impunitatis fuit. Inde jus vi obrutum, potentiorq; habitus prior, discordiæq; civium, antea conditionibus sanari solitæ, ferro dijudicatæ, bellaq; non caussis inita, sed prout eorum merces fuit. Verba hæc sunt Velleii, ex quibus doctrinæ gratiâ hoc haurimus, bella privatorum omnibus modis inhiberi debere, nihilq; justum reputandum quod non viâ legum perfectum est.*

ARTIC.

ARTIC. II.
DE
C. GRACCHI SEDITIONE.

1. Decem interpositis annis, qui Tiberium Gracchum, idem Cajum fratrem ejus occupavit furor, tam virtutibus ejus omnibus, quàm huic errori similem, ingenio etiam eloquentiâq; longè præstantiorem. *Caussa & principium motus, cujus auctor erat, nullum aliudipsi fuisse videtur, quàm superbia & ira hac ut mortis fraternæ; illa ut legum fraternarum vindex existeret. Duo ista fecêre ut vellet; eloquentia vigorq; ingenii, ut putaret se posse imperium consequi.*

2. Hic ergò Cajus, cùm summâ quiete animi, civitatis princeps esse posset; ejusdem exempli cum fratre tribunatum ingressus, longè majora & acriora repetens leges ferre nisus est. 1. Ut populo frumentum venderetur triente & semisse. 2. Ut agri, qui à privatis per vim occupati erant plebi dividerentur. 3. Ut ex numero equitum eligerentur sexcenti qui Judicia administrarent. 4. Ut coloniæ Carthaginem & alia in loca deducerentur. Et hoc pacto nihil immotum, nihil tranquillum, nihil quietum deniq; in eodem statu reliquit. *Fuêre hæc postulata Gracchi haud aliena ab æquitate, talia tamen, quibus sine maximis tumultibus satisfieri non posset. Æquissimum videbatur, miseræ plebi ex ærario subveniri; agros sudoribus bellicis acquisitos injustis possessoribus adimi; sedes & habitationes victoribus loca vacua devictarum gentium tribui; senatu regente provincias tantum auctoritatis equitibus concedi, ut judicia administrent. Sed hæc ipsa in perniciem redibant, & misera Respubl. in exitium suum merces erat. Nam & à Senatu in equitem translata judiciorum potestas, vectigalia i.e. imperii patrimonium supprimebat. Et emptio frumenti ipsos Reipubl. nervos, exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium eversione, qui ipsi pars populi erant? & tamen relictas sibi à majoribus sedes ætate, quasi jure hereditario possidebant. verba sunt. Flori l. 3. c. 13. Scil. quando in principio erratur, progressus malorum tandem contingit in infinitum. Debuisset initio statim, cùm exigua portio agrorum occupata esset, restitutio plebi fieri, aut ad minimum in publicum colendus, ex hostibus captus ager tradi; & aliud quodcunq; potius fieri, quàm ut tribuni plebis admitterentur. Præbet itaq; exemplum Respubl. Romana suo interitu commonefaciens omnes civitates, ut sibi caveant à demagogis, aut si sint, malitia ipsorum omnibus modis occurrant.*

3. Tantum

3. Tantum etiam suis perfecit legibus, ut equites acciperent judicia. *(quibus etiam per 40. annos usq; ad tempora Syllæ præfuerunt)* ipse vero triumvir coloniam in solo Carthaginis dirutæ duceret.

4. Opimius Consul, ut leges Gracchianas rescinderet, Senatum postea instigavit, quò sibi mandaretur, videret, ne quid detrimenti Respubl. caperet. Quo facto Gracchus cum Fulvio, quem collegam habebat, Aventinum montem occupavit, misso ad Consulem Opimium filio Fulvii de pace. Sed Consul ferocior repudiatâ pace ad tria millia civium occidit, & simul Fulvium Gracchumq; in Tyberim projici jussit. *Ab utrâq; parte satis peccatum: Gracchi optimis ingeniis malè nisi miserrimum sibi pepererunt exitũ, qui si civilem dignitatis concupissent modum, quicquid tumultuando adipisci gestierunt, quietis obtulisset Respubl. Consul Opimius dedituris conditiones offerre potuisset, & jubere cum his lege agi. Hoc enim civile magis fuisset. Hinc Vellei. l. 2.* Factum Opimii, quod inimicitiarum quæsita esset ultio, minor secuta est auctoritas & visa ultio privato odio magis quàm publicæ vindictæ data.

ARTIC. III.
DE
SEDITIONE APPULEJANA.

1. Anno A. C.N. 98. Marius Consul tantum animorum clanculum dabat Servilio Glauciæ & Saturnino Appulejo, ut leges Gracchanas asserere & Senatum, ut in ipsorum verba juraret, cogere auderent.

2. Processit eò malitia Saturnini, u Memmium Candidatum Consulatûs interficeret, & Glauciam suæ nequitiæ collegam consulem facere niteretur: lætus interea in tumultu accipiens se regem salutari. *Nim: insatiabilis imperandi libido ita occupaverat animos Romanorum; ut occœcati & occupandi imperii facultatem se habere conciperent qui ab eodem longè aberant. Consultissimum ergò fuisset Reipubl. bella cum externis fovere & cives feroces, gloriosos superbosq; hostibus mactandos exponere: item leges tribunicias prohibentes agrorum numerum possidendo excedere ambabus manibus arripere: vel aliis modis opulentia hominum & potentia occurrere.*

3. Senatus

3. Senatus ergò in mandatis dabat Consuli Mario, videret, ne respubl. detrimenti quid caperet. Et quamvis hic cum utroq; colluderet; adversus redditur ipsis, quos tueri non poterat, ipsos abruptis fistulis in capitolio obsidet, postea sese dedentes in curiam recipit, nihil omittens eorum, quæ ad vitam ipsorum conservandam facere videbantur. sed populus irrumpens in curiam nequam homines trucidavit.

ARTIC. IV.
DE DRUSIANA SEDITIONE

1. L. Martio Philippo & Sex. Julio Cæsare CSS. M. Livius Drusus, vir nobilissimus & eloquentissimus, meliore in omnia ingenio, animoq; quàm fortunâ usus, Senatui priscum restituere cupiens decus Judicia ab equitibus ad eum transferre ordinem nisus est. *Caussa hac rursus æqua videbatur. Nam potestatem judicandi legibus Gracchianis nacti equites, cùm in multos clarissimos atq; innocentissimos viros sæviissent, tum P. Rutilium, virum non seculi sui, sed omnis ævi optimum, interrogatum lege repetundarum, maximo cum gemitu civitatis damnaverant. Vell. l. 2. Videbatur & Ratio Statûs exigere, ne potestas judicandi huic soli parti civitatis ulterius permitteretur: hac enim subnixi equites fata fortunasq; patrum vitasq; principium habebant in manu; interceptusq; vectigalibus peculabantur suo jure Rempublicam. Senatus econtrario omne decus Majestatis amittebat. Flor. l. 3. c. 13.*

2. Sed his ipsis, quæ pro Senatu moliebatur, Senatum habebat adversarium. *Nam non intelligebat Senatus, si qua de plebis commodis ab eo agerentur, veluti inescandæ, illiciendæq; multitudinis caussâ fieri, ut minoribus perceptis, majora permitteret. Deniq; ea fortuna Drusi fuit, ut malefacta collegarum, quàm ejus optimè ab ipso cogitata Senatus probaret magis, & honorem, qui ab eo deferebatur, sperneret; injurias quæ ab aliis intendebantur, æquo animo reciperet, & hujus summa gloria invideret, illorum modicam ferret. Vell. l. 2. Nimirum invidia Senatorum erga collegam occæcabat eosdem, ut judicium de ipsius actionibus integrum facere nequirent.*

3. Tum conversus Drusi animus, quando benè cœpta malè cedebant, ad dandam civitatem Italiæ. *Nam hoc ipso se muniebat adversus Servilium Cæpionem equestris ordinis defensorem. Flor. l. 3 c. 17.*

4. Cùm adesset dies promulgandi legem de dandâ civibus Italiâ, frustrà obrogante Philippo CS. per vim lata jussaque est. Sed cùm revertisset è foro, immensâ & incognitâ, quæ illum comitabatur, multitudine cinctus, in atrio domûs suæ cultello percussus, qui affixus lateri ejus relictus est, intra paucas horas decessit. *Malè hìc iterum consultum malo: manebat enim caussa & principium penes populos Italiæ, sublato licet Druso. Injustum namque existimabant, se suâ ope Romanum Imperium in tantum evexisse fastigium, non tamen de imperio participare. Quid verò æquius & magis in Justitiâ distributivâ fundatum exigi potuisset? Petebant, inquit Vellej. lib. 2. eam civitatem, cujus imperium armis tuebantur: per omnes annos atq; omnia bella duplici numero se militum equitumque fungi, neque in ejus civitatis Jus recipi, quæ per eos in idipsum pervenisset fastigium, per quod homines ejusdem & gentis & sanguinis, ut externos alienosque fastidire posset.*

ARTIC. V.
DE
SOCIALI BELLO.

1. Bellum sociale originem traxit à L. Liciniâ Muciâ de civibus regundis latâ; & à Drusi seditione. *Nam cùm viderent Romani, omnes provincias herile imperium non admittere, quales erant bellicosæ & libertati deditæ: distinxêre easdem, nonnullas recipiendo in societatem bellicam comiter audientes imperium, nonnullis prætores præficiendo & collocatis præsidiis regendo. Et hoc callido invento putarunt fore, ut provinciales bellicosi & libertatis amantes sub imperio retineri possint. Et fortasse etiam ita contigisset: nisi nimis rigorosè Consules Lucius Licinius Crassus & Q. Mutius Scævola ursissent differentiam civium Romanorum & latinorum, condentes legem, quâ negabant, rectum esse, si quis se pro cive gereret, qui civis non esset, teste Cicerone. Cùmq; hac lege socij in suarum civitatum Jura redigerentur, ita alienati sunt à Romanis, ut jus civitatis suo jure peterent, usi hoc syllogismo.*

Qui æqualia conferunt ad Imperium in populos debent etiam participes imperii in eos esse.
Latini, Picentes, Etrusci, Campani, æqualia in bello ad imperium obtinendum ac ipsi cives in urbe contulerunt.
Ergò & his Jura civium & unà cum his imperium in populos bello subjectos debetur.

Jus horum fundatum ita erat in justitiâ distributivâ æstiman personarum dignitatem ex eo, quod quæq; ad finem societatis obtinendu

contu

contulit. Potuissent autem Romani negare minorem propositionem; quia horũ ductu & auspiciis bella gesta erant: ut adeò non præcise jus civitatis sociis dandum fuisset, sed jus cum civibus Romanis de pace & bello deliberandi. Cætera inepta, quod cives Romani soli potestatem in liberos, matrimonia, Testamenti factionem, plenissimum in res suas dominium haberent, negligi potuissent: ita enim quietiores in Italiâ fuissent populi. Sed quemadmodum olim patricii denegabant plebejis matrimonia: Ita cives extraneis negantes contrahi matrimonium nisi societate conjugali inter cives Romanos initâ. His mediis potuisset sociorum seditio impediri: Verùm cùm differentiâ civium & peregrinorum latâ lege subtilius observatâ daretur occasio Tusciæ civitatibus, quas viribus auxerant socii, postulare quod jus ipsis naturale addicere videbatur, & præterea ad spem consequendi jus suum à Druso erant erectæ: eodem oppresso in arma & oppugnationem urbis, ut vi obtinerent quod jure petentibus denegaretur accensi sunt.

2. Cœptum id bellum ab Asculanis, qui Servium Prætorem Fonteiumq; legatum occiderunt: inde à Marsis exceptum in omnes penetravit regiones: natumq; bellum, cujus atrox fortuna fuit, quodq; omne imperium populi Romani evertere potuisset. *Nam defecerunt Vejentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Lucani, Samnites. Quâ populorum copiâ insurgente factum, ut bello absumerentur trecenta millia juventutis italicæ, duo Romani Consules Rutilius ac deinde lato occiderentur, fusis multis in locis populi Romani exercitibus. Vellei. lib. 2. Suum namq; imperium Romanorum imperio opposuerant, quod Italicum appellabant, caputq; ejusdem Corvinium legerant.*

3. Nullâ aliâ ratione Romani salvi esse poterant, quàm recipiendo in civitatem qui arma aut non ceperant, aut deposuerant maturius. Quo vires refectæ sunt, Pompejo, Sullâq; & Mario fluentem procumbentemq; Rempubl. restituentibus. *Hoc quidem consilium primum fuit ad separandos & in partes discindendos seditiosos. (Quod & suprà docuimus faciendum, seditionibus subortis) Sed in effectu effecit, ut Romani prærogativam, quam tanto sanguine profuso tueri nitebantur, amitterent. Primùm namq; Latinis, deinde Italicis omnibus in civitatem redeuntibus data civitas.*

ARTIC. VI.

DE SEDITIONE MARIANA CINNÆ ITEM ET SULLÆ DOMINATIONE.

I. Sequitur, ut dicamus de bello horrendo, quo in Urbe media

mediâ ac foro, quasi arenâ cives cum civibus suis gladiatorio more concurrerunt. Cujus initium & caussa inexplebilis honorum Marii fames. (*Superbiam enim hominum ferocium & bellicosorum seditionum caussam & principium esse superius docuimus: quae eò major in Mario fuit, quò è viliori familiâ oriundus honores primus adeptus est*) *Nam cùm bello Mithradatico Sulla Asia provincia sorte obvenisset: isq; egressus urbe circa Nolam, quae Urbs pertinacissimè arma retinebat, & sola ex rebellantibus Italiae Urbibus devincenda supererat; interea P. Sulpitius tribunus pl. disertus, acer, opibus, gratiâ, amicitiis, vigore ingenii atq; animi celeberrimus, cùm antea, rectissimâ voluntate in populum, maximam quaesisset dignitatem, quasi pigeret eum virtutum suarum, & benè consulta ei malè caderent, subito pravus & praeceps, C. Mario post septuagesimum aetatis suae annum omnia imperia & omnes provincias concupiscenti Asiam provinciam, quae ut modo diximus Sullae obvenit, addixit, legemq; ad populum tulit, quâ Sullae imperium abrogaretur, C. Mario bellum decerneretur Mithradaticum; aliasq; leges perniciosas & exitiabiles, neq; tolerandas liberae civitati, tulit. Quin etiam C. Pompeii CS. filium eundemq; Sullae generum, per emissarios factionis suae interfecit.*

2. Sulla contracto exercitu ad urbem rediit, eamque armis occupavit, XII. auctores novarum pessimarumque rerum, inter quos Marium cum filio & P. Sulpitio urbe exturbavit, ac lege latâ, exules fecit. Sed Marium servilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reservavit. *Nam cùm Sullae equites eum lem consectati abditum limo extraxissent, in carcerem Minturnensium conjectus est. Ad quem interficiendum missus cum gladio servus publicus, natione Germanus, ut agnovit Marium, magno ejulatu expromens indignationem casûs tanti viri, abjecto gladio, profugit carcere. Tum cives ab hoste misereri paulò antè principis viri docti, instructum viatico, collatâq; veste in navem imposuerunt. At ille assecutus circa Aenariam filium, cursum in Africam direxit, inopemq; vitam in tugurio ruinarum Carthaginensium toleravit, cùm Marius aspiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri possent esse solatio.*

3. Exacto ex urbe Mario Consul cùm Cn. Octavio creatus Cornelius Cinna Mario Sulpitioque non temperatior: hic immemor Jurisjurandi, quo obstrinxerat se Sullae de partibus ejus defendendis eidem diem dicit, quòd exercitu urbē occupasset. *Plutarch. in Sull.* utque adversus absentem se muniret, Italicis, qui recepti in civitatem in octo tribus contributi erant, adjectique triginta quinque tribubus Romanorum, in omnibus tribubus eos se distributurum pollicetur. *Nam hoc nomine ingentem totius Italiae frequentiam*

quentiam in urbem acciverat. Frangebatur enim hoc ipso veterum civium dignitas, ut plus possent recepti in beneficium, quàm auctores beneficii. Sed Consulatus ei ab Octavio abrogatur, inque locum ejus sufficitur L. Cornelius Merula. Tum Cinna corruptis primò centurionibus ac tribunis, mox etiam spe largitionis, militibus, ac eo exercitu, qui circa Nolam erat, receptus Cajum Marium cùm filio ab exilio revocat & cum hoc pulsos. *Opus enim erat partibus, auctoritate & gratiâ, quam ita augeri posse putabat.* Pattrato post cum Cn. Pompeio CS. sub ipsis mœnibus prælio, victoque eodem, ingressus urbem Cinna de recipiendo Mario legem tulit. Mox Cajus Marius pestifero civibus suis reditu intravit mœnia. *Nam inde excellentissimi & eminentissimi Civitatis viri variis suppliciorum generibus affecti. Superbiæ & crudelitati juncta est avaritia, hac illi caussam præbente: modus enim culpæ ex pecuniæ modo constituebatur: quiq; erat locuples fiebat nocens. Nihil videbatur turpe quod erat quæstuosum. Hæc nos docent, quàm infelix felicitas sit imperium ingens civitatis virtute destituta: adeoq; superius nos rectè tradidisse: imperium perniciosum esse civitati, nisi cum hoc aucto crescat virtus.*

4. Secundum deinde Consulatum Cinna & septimum Marius iniit, cujus initio morbo oppressus decessit. Dominatus est post Cinna tertium, quartumque Consul creatus, donec reditum ex Græciâ Sullâ moliente ante hujus adventum, seditione ortâ ab exercitu interemptus est.

5. Sulla, trucidato Cinnâ, in Italiam reversus semper pacis auctor fuit, & cum Consule Scipione inter Cales & Theanum de autoritate Senatus, de suffragiis populi, de jure civitatis aliisque de rebus egit: sed cùm inter se convenire non possent, & Sulla Scipionis castra oppugnaturus esset, universus exercitus Consulis signa ad Sullam transtulit, Scipio dimissus est, & Massiliæ postea in exilio vixit.

6. Post Marium Consulem Marii F. & Pontium Telesinum Samnitium ducem victos Sulla à Flacco interrege creatus Dictator, cujus honoris usurpatio per annos 102 intermissa, immodicæ crudelitatis licentiâ usus est, *Nam octo millia deditorum inviâ publicâ trucidavit, tabulam proscriptionis primus proposuit, & universam Italiam cædibus replevit, inter quos Prænestinorum inermium duodecim millia occidit. Incendit nimirum Syllam lex Valleriis Flacci interregis, jubens omnia rata quæ ipse gessit. De qua Cic. orat. 3. contra Rullum:* Omnium, *inquit,* legum iniquissimam, difficillimamque legis esse

arbitror

arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sullâ tulit, ut omnia quæcunque ille fecisset, essent recta. *Et lib. 1. de LL.* Nihil credo magis illa justa est quam Interrex noster tulit, ut Dictator quem vellet civium, indictâ caussâ impunè posset occidere. *Itaq; Sulla plusquam regalem potestatem habens omnes, quos oderat morte mulctabat Cic. pro Ligario. Liberæq; per urbem cædes, percussoribus passim rogantibus, ut quemq; ira vel præda sollicitabat, agitabantur. Oros. lib. 5. cap 21. Primus quoq; infamem proscriptionis tabulam induxit. proscriptisq; ditissimos, proscriptos jugulavit. Ne, ipsius mortis erat via simplex, inquit Orosius cit. loc. aut una conditio, ut in nece civium saltem jus hostium servaretur, qui nihil à victis præter vitam exigunt. M. Marium siquidem de Caprili casâ extractum, vinciri Sylla jussit: Ductumque trans Tiberim ad Lutatiorum sepulchrum, effossis oculis, membrisque minutatim desectis, vel etiam fractis trucidari. Liv. lib. 88 Ut adeo Sulla dictator creatus videretur, quò crudelitatis libido honesti præcipuique nominis reverentiâ & armaretur & velaretur.*

7. Plebi quoq; , quæ partibus Marij faverat, infensus Sulla leges tulit pro imminuendâ tribunitiâ potestate 1. Ne tribunis liceret alios magistratus capere. 2. ne ad eos provocatio esset. 3. ne leges ferre possent 4. ne ipsis concionari liceret. Solam intercedendi potestatem ijs relinquens. *Salutare hoc Reipubl. videtur, si cæteris malis quoq; occurrisset: omnis tribunicia potestas abrogari non poterat, sine infinitis turbis tanquam inveterata. Laudatq; hoc factum Syllæ Cicero lib. 3. de LL. quando ait:* Quamobrem in istâ quidem re vehementer Syllam probo, qui tribunis pl. suâ lege injuriæ faciendæ potestatem ademerit, auxilium ferendi reliquerit.

8. Judicandi quoq; potestatem, quem Gracchus ereptam Senatui ad equites transtulerat, ab equitibus ad Senatum reduxit. *Vellei. l. 2.*

9. Postquam satis sævitum, occisis centum millibus plebeiorum, Senatorum nonaginta, Consularium quindecim, equestris ordinis duobus millibus & sexcentis, spontè dictaturâ abiens Cumas se contulit vitamq; finivit. *Plut. in Sulla.*

10. Mortui Sullæ acta cupidus rerum novarum per insolentiam Lepidus rescindere parabat, non quidem injustè sed minus prudenter. *neq; enim sine magno Reipubl. detrimento id fieri poterat. Nam proscripti à Sullâ revocati a Lepido, quid aliud, quàm ad bellum vocabantur? quanquam enim proscriptionum bona addicente Sulla malè capta: repeditio tamen eorum, licet jure facta, labefactabat compositam*

positam civitatem, adeoq; sine magnâ civitatis clade fieri non poterat. quod Lepidus intendebat. Quapropter Catulus collega Pompeji, & his meritò ipsi restitere. A quibus etiam cùm comparasset sibi exercitum victus Sardiniam recessit; ibiq; morbo & pœnitentiâ interiit.

II. Anno tamen A. C. N. 68. M. Licinius Crassus & Cn. Pompejus M. CSS, tribuniciam potestatem, cujus imaginem tantùm Sulla Dictator reliquerat, restituunt; Cotta verò Prætor judicandi munus, quod Sulla demptum rursus equitibus Senatui reddiderat, æqualiter inter utrumq; ordinem partitus est. *Vellei. l. 2.*

ARTIC VII.
DE SEDITIONE CATILINARIA.

I. Demonstravimus suprà, tumultus moveri ab iis, qui omnibus bonis absumptis, non nisi ex novis rebus felices esse possunt, & propterea tractatu de Ratione status subjecimus media his occurrendi. Ne quicquam mali deesset Reipubl. Romanæ, Catilina specimen excitatę ex hoc principio seditionis edidit: quem luxuria primum, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quòd in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur, in nefaria consilia atq; opprimendæ patriæ suæ compulêre. *Nam cùm auctis opibus per imperium, quod sibi paraverat civitas, quæsitorum bello usum verum ignoraret, nec virtutum ullam haberet curam, cives voluptates corporis quærere, viri pati muliebria mulieres pudicitiam in propatulo habere, vescendi caussâ terrâ mariq; omnia exquirere, dormire prius, quàm somni cupido esset; non famem, aut sitim, neq; frigus, neq; lassitudinem opperiri, sed ea omnia luxu ante capere. Quibus juventus, ubi familiares opes defecerant, ad facinora incendebatur. In tantâ tamq; corruptâ civitate Catilina omnium flagitiosorum atq; facinorosorum circum se tanquam stipatorum catervas habebat. Nam quicunq; inpudicus, adulter, ganeo, aleâ, manu, ventre, pene, bona patria laceraverat; quiq; alienum æs grande conflaverat, quo flagitium aut facinus redimeret; præterea omnes undiq; parricidæ, sacrilegi convicti judiciis, aut pro factis judicium timentes; ad hoc, quos manus atq; lingua perjurio & sanguine civili alebat; postremò omnes, quos flagitium egestas, conscius animus exagitabat, hi Catilinæ proximi familiaresq; erant. Quòd si quis etiam à culpâ vacuus in amicitiam ejus inciderat; quotidiano usu atq; illecebris facilè par similisq; ceteris efficiebatur. Sed maximè adolescentium familiaritates appetebat, & uti cujusq; studium*

ex

ex ætate flagrabat, aliis scorta præbere, aliis canes atq; equos mercari: postremò neq; sumptui neq; modestiæ suæ parcere, dum illos obnoxios fidosq; sibi faceret. Sallust. de bell. Catil. His amicis sociisq; confisus Catilina, simul quod pleriq; Sullani milites largius suo usi rapinarum & victoriæ veteris memores civile bellum expectabant, opprimendæ Reipubl. consilium cepit. Peccaverat hîc multum Senatus, qui Cn. Pompejo in extremis terris bellum gerente tutas res domi tranquillasq; existimantes nihil intuerentur; opportunas prorsus Catilinæ, qui Senatum confodere, Consules trucidare, distingere incendiis urbem, diripere ærarium, totam denique Rempubl. funditus tollere constituerat.

2. Actum fuisset de pulcherrimo imperio, nisi pessimi viri conjuratio in Ciceronem & Antonium Consules incidisset; quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. *Nocturno namq; tempore conscios consiliorum congregavit, conjurationemque fecit. Cui cùm interfuisset Q. Curius, cui homini non minor vanitas inerat quàm audacia; neque quæ audierat, neque suamet ipse scelera occultare; prorsus neque dicere neque facere quioquam pensi habebat. Erat ei cum Fulviâ muliere nobili stupri vetus consuetudo. Cui cum minus gratus esset, quòd inopiâ minus largiri poterat, repente glorians, mare montesq; polliceri cœpit, minari interdum ferro, ni sibi obnoxia foret. Tum Fulvia insolentiæ Curii caussâ cognitâ, tale periculum Reipubl. haud occultum habuit: tantique adeò sceleris indicium per hanc emersit. Cicero verò habito Senatu in præsentem parricidam peroravit, habita oratione luculentâ atque utili Reipubl. quam postea scriptam edidit. Sed non amplius profectum, quàm ut Catilina hostis evaderet & incendium suum ruina restincturum Senatui minaretur. Antonius autem collega Ciceronis, parte conjurationis oppressâ, infestis ab Etruriâ signis patriam petentem Catilinam opprimit. Quàm atrociter dimicatum sit, eventus docuit. nemo hostium bello superfuit. Quem quis pugnando ceperat locum, eum amissâ animâ corpore tegebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est, pulcherrimâ morte, si pro patriâ sic concidisset. Flor. lib. 4. cap. 1.*

ARTIC. VIII.

DE TYRANNIDE JULII CÆSARIS, QUAM DICTATOR PERPETUUS CREATVS INVASIT.

1. *Hactenus ægrotantem Rempublicam Romanam caussasque miseriarum ejusdem speculati sumus: nunc intuebimur illam morientem caussas & principia mortis ejusdem perpendentes.*

2. Prin-

2. *Principium interitûs liberæ Reipubl. fuit superbia Pompeji M. & Julii Cæsaris: quorum hic superiorem, ille parem ferre non poterat.* Refert namq; Cic. 3. *Offic.* quem citat Svetonius, Cæsarem semper in ore habuisse Euripidis versus, qvos sic ipse vertit:

Nam si violandum est jus, regnandi gratiâ
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Vellejus autem *lib.* 2. mores Pompeji describens ducem belli peritissimum, civem in togâ (nisi ubi vereretur, ne quem haberet parem) modestissimum vocat.

3. *Hæc superbia adegit utrumq; ut & inter se & cum Crasso, qui immunis quidem voluptatibus in pecuniâ tamen & gloriâ concupiscendâ nec modum norat nec capiebat terminum, societatem potentiæ inirent, quæ urbi orbiq; terrarum, nec minus diverso quoq; tempore ipsis exitiabilis fuit.* Hoc consilium seqvendi Pompejus causam habuerat, ut tandem acta in transmarinis provinciis, quibus multi invidiâ obtrectabant (nunquam enim eminentia invidiâ carent) per Cæsarem consulem confirmarentur (Consule enim J. Cæsare anno A. C. N. 57. inita hæc societas est); Cæsar autem, quòd animadvertebat, se cedendo Pompejæ gloriæ, aucturum suam, & invidiâ communis potentiæ in illum relegatâ confirmaturum vires suas; Crasfus, ut, quem principatum solus assequi non poterat, auctoritate Pompeji, viribus teneret Cæsaris. Firmata societas affinitate inter Cæsarem & Pompejum: filiam enim Julii Cæsaris Pompejus M. uxorem duxit. *Vellei lib.* 2. Hæc namq; optima ratio est inter improbos firmandi amicitiam.

4. *Cæsar in suo consulatu consentientibus Pompejo & Crasso legem tulit, ut ager Campanus plebi divideretur. Vellej. & Dio.* Nam pro invadendo imperio benevolentia captanda erat: cui rei nullum melius inserviebat medium. Et quamvis Bibulus collega Cæsaris cùm actiones ejus magis vellet impedire quàm posset, majore parte anni se domi teneret; hoc tamen facto, qvo augere studebat collegæ invidiam auxit potentiam. Lex namque perlata est svadentibus Pompejo & Crasso atque circiter viginti hominum millia in agrum Campanum deducta sunt. Eodem modo conatur Cæsar Ciceronem, quem sentiebat sibi adversarium, evertere apud plebem, Clodium in eum concitando, qui tribunus factus plebi gratuitum frumentum dividebat.

5. *Adipiscitur potentiam Cæsar, dum ipsi adsignantur Galliæ. vid. Dio. materia innumerorum triumphorum; Pompejus autem & Crassus ducti invidiâ erga Cæsarem denuò consulatum petunt, ut & ipsi provincias instrumenta potentiæ sibi acqvirant. Tribunum hinc Consules facti subornant, legem ferentem, ut alteri consulum Syria, alteri Hispania in quin-*

quennium cum exercitu conferatur. Cui legi multi Rempubl. à motibus conservare studentes sese opposuerunt. Nam tribuere homini superbo potentiam magnam eamq; longam periculosissima libertati res est. Meritò ergò cives boni cùm viderent, consulatum ab his nec honestè petitum nec probabiliter geri, sese opposuerunt.

6. *Utriusq; potentia accrevit morte Crassi.* Nam cùm Crasso bellum Parthicum molienti Syria decreta esset: diris cum ominibus eam in provinciam abiit, frustrà eum retinere conantibus tribunis plebis. Quorum execrationes, inquit Vellejus, si in ipsum tantummodo valuissent, utile Imperatoris damnum salvo exercitu fuisset Reipubl. Transgressus ergò Euphratem fluvium à rege Orode unà cum parte majore exercitûs interemtus est.

7. *Septimo fermè anno Cæsar morabatur in Galliis, nullâ æstate prætermissâ, quâ non justissimus triumphus emeritus esset, cùm medium jam ex invidiâ Pompeji malè cohærentis inter Cn. Pompejum & C. Cæsarem concordiæ pignus, Julia filia Cæsaris, uxor Magni decessit, atq; omnia inter destinatos tanto discrimini duces dirimente fortunâ, filius quoq; parvus Pompeji, Juliâ natus intra breve spacium obiit. Brevi post belli civilis exarsere initia. Pompeji causa melior, Cæsaris firmior erat: hic valentia illic speciosa.* Nam Pompejum Senatûs auctoritas, Cæsarem militum armavit fiducia. Consules Senatusque caussæ, non Pompejo, summam imperii detulerunt. Appius Claudius Censor Cæsari inimicus multos Senatu movit, qui omnes Cæsaris partes tum secuti sunt, suâque hac imprudentiâ Cæsaris partes auxit. *Plutarch.* Claudio Marcello & Cornelio Lentulo nihil relictum à Cæsare, quod servandæ pacis causâ tentari posset: nihil receptum à Pompejanis: cùm alter Consul justo esset ferocior; Lentulus verò salvâ Republ. salvus esse non posset.

8. *Prælio hinc sumpta est Thessalia, & Philippicis campis, urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. trecenta amplius millia hinc & illinc præter auxilia regum ac Senatûs pugnarunt. Victus Pompejus auffugit in Ægyptum, ubi trucidatus sub oculis uxoris & liberorum mortuus est. Cæsar devictis postea & Pompejanis liberis in patriam victor invehitur: actis triumphis in eum unum omnes congesti honores; circa templa imagines, in theatro distincta radiis corona; suggestus in curiâ, fastigium in domo; mensis in cœlo; adhoc ipse pater patriæ, perpetuusq; Dictator. novissimè dubium, an ipso volente, oblata pro rostris ab Antonio consule regni insignia. Quæ omnia velut infulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Flor. lib. 4. c. 2.* Nam clementiam principis vicit invidia. Conseneruntq; in cædem ejus Brutus Cassius,

sius,

sius aliique Patricii, & sedentem in curuli Senatus in curiâ invasit; tribusq; & viginti vulneribus confecit. Sic ille, qui terrarum orbem civili sangvine impleverat, tandem ipse sangvine suo curiam implevit.

CAP. II.
DE
STATU REIPUBLICÆ ROMANÆ MONARCHICO.

MEMBR. I.
DE
IMPERATORIBUS EX FAMILIA CÆSARUM ORIUNDIS.

ARTIC. I.
DE
AUGUSTO.

1. *Populus Romanus, Cæsare & Pompejo trucidatis, rediisse in statum pristinæ libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompejus liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset Augustum; vel, quod utroq; perniciosius fuit, si non collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentiæ superfuisset Antonius.* Nam Antonius prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum, & jam parato exercitu in Cisalpinâ Galliâ resistentem motibus suis Decimum Brutum obsidebat. Octavius Cæsar ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus Consulem aggressus obsidione Mutinæ liberavit Brutum, Antonium exuit castris.

2. *Octavius cruentissimi fœderis societatem cum Lepido & Antonio iniit, Lepidum divitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipubl.; Antonium ultiones de his, qui se hostem judicassent; Octavium superbia contemtu irritata, inultusq; pater agitabant.* Qvum enim Senatus omnia honorificè de Octavio decrevisset ante victum Antonium, pôst, cùm recessisset metus & Antonius victus esset, Bruto & Cassio provinciæ quas occupaverant lege datæ sunt. Sexto Pompejo verò classis tributa. Octavio honores Consulares decreti, nominatusq; per contemptum puer laudandus & tollendus: petitus Consulatus ipsi denegatus. Motus hisce Octavius pacem cum Antonio Lepidoq; fecit fœdusq; iniit. Convenére tres duces apud confluentes inter Perusiam & Bononiam. Triumviratus invasus Romanæ civitati hactenus incognitus. Oppressâque armis Republicâ, & quasi hereditate qva-

dam inter eos divisâ rediit Sullana proscriptio: cujus atrocitas nihil in se minus habuit, quàm numerum 140. senatorum. Exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium. Romæ capita Cæsarũ in rostris proposita: verũ sic qvoq; civitas lachrymas tenere nõ potuit, qvum recisum Ciceronis caput in illis suis rostris videretur; nec aliter ad videndum eum, quàm solebat ad audiendum concurretur. Octavius Cæsar percussoribus patris contentus fuit, cætera scelera Antonium Lepidumq; auctores habuerunt.

3. *Devictis Bruto & Cassio, grave bellum Augustus cum Pompeji filio gessit; cui cum Lepidus auxilio veniret, sibiq; nimium tribuens, atrocibus verbis in Augustum inveheretur: Augustus ipsius exercitum corrupit inq; suas partes traxit. Lepidum autem deprecantem omnibus provinciis exuit, & in custodiâ Romam misit. Dio lib. 49.* Hoc factum præbet signum, pietatem erga parentem, & vindictam ab Augusto assumptam tantum ut speciosum prætextum, quo bella gerere & satis potentiæ ad invadendum imperium sibi parare posset; Antonium verò & Lepidum specie amicitiæ deceptos esse. Id quod faciendum circa rivales imperii, quando imperium occupatur, docuimus, cùm de Ratione statûs ageremus.

4. *Exuto ita Lepido & victis Antonio & Cleopatrâ, cui Antonius precium libidinum Romanum imperium promiserat, arma collegarum, quos triumvir habebat, in Augustum cessére, qui cuncta discordiis civilibus fessa, nomine principis sub imperium accepit. Tac. 1. ann. 1.* Nam intestinis & civilibus bellis fatigata misera civitas pacem pro summo bono & unicâ suâ felicitate habebat. Quam cum ex Augusti imperio consequeretur: (pace enim toto orbi Romano restitutâ, ausus est Janum Geminũ eludere, bis tantũ ante seclusum septingentorũ annorum spacio; sub Numâ scil. rege & victâ primùm Carthagine) avidè illud tanquam unum suæ felicitatis medium arripiebat; existimantes civitatem aliâ ratione unam permanere non posse, nisi tanquam unum corpus uno spiritu contineretur.

5. *Posito itaq; triumviri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio jure contentum: ubi militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit; insurgere paulatim, muni: Senatûs, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante: cùm ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent. Cæteri nobilium, quò quis servitio promptior, opibus & honoribus extollerentur: ac novis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quàm vetera & periculosa mallent. 1. ann. 2.* Scil. nihil Augustus omisit eorum quæ ratio statûs in imperio Romano pro parandâ monarchiâ requirebat. Triumviratum inierat; quia solus

tantum potentiæ non habebat, ut supprimere omnes hostes & ulcisci patris mortem posset: ipse quasi ex pietate erga patrem sæviens invidiam & odium â se declinabat, & in Antonium Lepidumq; transferebat, qui ducti crudelitate & avaritiâ ferocissimos potentissimosque trucidabant & proscribebant; quò civitate his purgatâ neminem Augustus haberet, quem metueret. Et qvia regium dictatorisq; nomen erat odiosum, illud ob reges per crudelitatem & superbiam exactos; hoc ob potestatem tyrannicam populo horrendam, quodq; jam prætextu hujus muneris Sylla dominationem invaserat; utq; videretur circa statum nihil immutare; ipse Consulatum iniit, unâ tamen assumptâ tribuniciâ potestate, quâ poterat decreta Senatûs evertere & favorem apud populum tanquam defensor ejus captare. Et ita fugiens inanes titulos imperium regium adeptus est, speciosum adhibens nomen tribuni, quod maximam potestatem secum ferebat, ut patet ex iis, quæ de liberâ Republ. dicta sunt. Militum quoq; benevolentiam captare non neglexit; id quod præcipuum in novâ tyrannide. Quicquid enim ubique militum esset ad certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit: definitis pro gradu cujusque & temporibus militiæ, & commodis missionum; ne aut ætate aut inopia post missionem sollicitari ad res novas possent. Utque perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus novis instituit. *Sueton. in Octav. cap. 49.* Utq; ærarium hoc militare augeret, legem Papiam Poppæam de maritandis ordinibus emendavit, statuens, ut si vir vel uxor liberos non haberent, ejus quod alteri reliquissent, decima pars ærario militari adjudicetur. *Dio lib. 56. pr.* Ut & plebis captaret gratiam, Ægyptum in provinciæ formam redactam, feraciorem habilioremque annonæ urbicæ reddidit, fossas omnes, in quas Nilus exæstuat oblimatas longâ vetustate opere militari repurgando. *Idem in Octav. c. 18.* traduntq; Egesippus & Josephus, annonam quatuor mensium singulis annis populo Romano inde ministrari solitam. Quo minus ergò omnem summam in se traheret potestatem nihil impedivit. Ferocissimi, si qui essent in triumviratu occisi & proscripti; adeoq; sine Augusti invidiâ remoti erant. Reliqui qui essent nobiles, quò humiliores se exhiberent & magis serviles erga principem eo plus honorum opumq; consequebantur. Et ita præmiis ad adulationes & vitam servilem ducebantur. Ex quibus patet, Augustum exactè observasse quæ Ratio status in invadendo imperio requirebat. Quæ mirâ quadam brevitate incomparabilis Tacitus unâ periodo comprehendit.

6. *Neq; provinciæ illum statum abnuebant, suspecto Senatûs populiq;*

imperio ob certamina potentium, & avaritiam magistratuum: invalido legum auxilio, quæ vi ambitu postremò pecuniâ turbabantur. Quemadmodum enim intestina bella ipsam urbem caput imperii: ita quoque provincias in extremam conjecerant miseriam: ut quemadmodum ægroti prosperam valetudinem;ita hæ pacem velut summum bonum exoptarent. Hactenus namq; detentæ erant in perpetuo metu, modò huc modò illuc tractæ, prætores & proprætores cæteriq; præfecti quæstum ex officio suo quæsiverant. Et quamvis ex L. Repetundarum convenirentur: nihil tamen adversus eos obtinebatur: dum qui de crimine repetundarum damnari debebant vel potentiâ suâ se defenderent, vel Judices populumq; ambirent vel etiam corrumperent. Adeoq; liberatæ ab hisce malis provinciæ imperio Augusti singularem ex eodem percipiebant felicitatem, præsentiq; statui propterea favebant.

7. *Cæterùm Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescentem, Pontificatu & curuli ædilitate; M. Agrippam ignobilem loco, bonum militiâ & victoriæ socium geminatis consulatibus extulit, mox defuncto Marcello generum sumpsit: Tiberium Neronem & Claudium Drusum privignos Imperatoriis nominibus auxit, etiamdum integrâ domo suâ.* Nam salutare est & Ratio statûs in recens acquisito imperio svadet, ut qui imperium adeptus est, studeat hoc firmare amicis, non modò ob hoc, ut habeat quos consiliorum participes faciat & adhibeat ad Rempubl. in partibus regendam; sed & ut præstò sint, qui morienti succedere possint; ne si nulli sint, ansam arripiant homines superbi & feroces ad petendum corpus principis spe invadendi imperii. Id quod frustrà tentatur, si plures sint qui succedere possint.

8. *Domi ergò res tranquillæ, eadem magistratuum vocabula. Juniores post Actiacam victoriam, etiam senes pleriq; inter bella civium nati, quotusquisq; reliqvus, qui Rempubl. vidisset? Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisci & integri moris. Omnis exutâ æqualitate jussa principis aspectare. 1. ann. 4.* Magnum namque robur ad novum imperium conservandum habet, subditos ignorare bona pristinæ Reipubl. Nam cum ignorantis nulla sit cupido, præsentibus contenti præterita repetere subditi non laborant. Id contigit Imperio Augusti post tot bella civilia gesta & exercitas à potentioribus tyrannides. Cùm ergò nullo amplius æqualitatis & libertatis desiderio ducerentur, omnes tolerabant principatum; præcipui civium contenti si magistratus nominetenus & sine potentiâ gererent.

9. *Provincias imperii idem Augustus cum Senatu divisit, & quidem*

dem pacatiores, in quibus nulla bella essent gerenda, reliquit Senatui, in quas proconsules mittebantur; eas in quibus bella gerenda erant sibi proprias retinuit. Callidum hoc fuit commentum, quo videbatur senatui magis quàm sibi favere, in rei veritate autem hoc agebat, ut perpetuum in milites regimen retineret & jura belli sibi propria faceret.

10. *Præfectum quoq; urbi, qui perpetuò praeesset constituit.* Nam antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur qui jus redderet, ac subitis mederetur. Feruntq; ab Romulo Dertram Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Martium, & ab Tarquinio superbo Spurium Lucretium impositos. Dein Consules mandabant. Cæterùm Augustus bellis civilibus Cilnium Mecœnatem equestris ordinis cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus ob magnitudinem populi ac tarda legum auxilia, sumpsit è Consularibus, qui coërceret servitia, & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat. *6. ann. 11.* Scil. Augustus tacitè merum imperium ita ad præfectum suum transferre nitebatur concedendo potestatem animadvertendi in facinorosos homines servos & nonnunquam cives, si subitum quiddam occurreret, quod legum auxilium expectare non admitteret. Postea cœperunt causæ criminales extra ordinem coram præfecto urbi tractari. *14. ann. 41.*

11. *JCtos quoq; viginti habuit, quibus concessum, ut quæ statuerent perinde rata essent, ac SCta. Dio lib. 56.* Callidus hic quoque modus fuit imminuendi potestatem jus dicendi magistratibus, cum omnes, qui Jdictioni præerant, responsa JCtorum pro Jure agnoscere tenerentur.

12. *Decessit tandem provectâ jam senectute cùm ægro corpore fatigaretur, seu morbo extinctus, seu scelere uxoris, quam suspectabant marito venenum dedisse.* I. *ann. 5.*

ARTIC. II.
DE
TIBERIO.

I. *Tiberius sine dubio matris Liviæ fraudibus imperium adeptus est.* Artibus namq; hujus ab Augusto, filius collega imperii, consors tribunitiæ potestatis sumptus est, & imago ejus signis militaribus exhibita non secus ac Augusti. Hæc quoq; senem maritum adeò devinxerat, uti nepotem unicum Agrippam Postumum in Insulam Planasiam projiceret; rudem sanè bonarum artium & robore corporis stolidi ferocem, nullius tamen flagitii, ob quod potuerit abdicari, compertum, I. *ann.* 3. ad quem visendum rumores tulére posteà vectum

Augu-

Augustum electis consciis & comite uno Fabio Maximo; multas illic utrinque lacrymas, & signa caritatis, spemq; ex eo, fore, ut juvenis penatibus avi redderetur. Quod Maximum uxori Martiæ aperuisse, illa Liviæ, gnarum id Cæsari. neq; multò post extincto Maximo (dubium an quæsita morte) auditos in funere ejus gemitus semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset. Utcunq; se ea res habuit, vix dum ingressus Illyricum Tiberius, ingravescente valetudine Augusti properis matris literis accitur. neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namq; custodiis domum & vias sepserat Livia: lætique interdum nuncii vulgabantur, donec provisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama tulit. 1. *ann.* 5.

2. *Primum facinus novi principatûs fuit Postumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumq;, quamvis firmatus animo centurio ægrè confecit. Nihil de eâ re Tiberius apud Senatum disseruit. inter privatos familiaribus colloquiis patris jussa simulabat, quibus præscripsisset tribuno custodiæ apposito, ne cunctaretur Agrippam morte afficere, quandocunq; ipse supremum diem explevisset.* Erat hoc artificium tyrannicum, quo Tiberius suam dominationem securam reddere nitebatur; Augustum verò mandasse commentitium, faciens ad avertendam invidiam. Multa quidem sine dubio sævaq; Augustus de moribus adolescentis questus, ut exilium ejus SCto sanciretur, suam domum quasi Senatûs imperio subjiciens perfecerat. Cæterùm nunquam odio eò progressus est, ut quenquam suorum juberet occidi. Neq; mortem nepoti pro securitate privigni illatam credibile erat. Propius ergò vero est, Tiberium ac Liviam, illum metu; hanc novercalibus odiis suspecti & invisi juvenis cædem festinavisse. 1. *ann.* 6.

3. *Cæterùm quamvis defuncto Augusto Tiberius signum prætoriis cohortibus ut imperator, literas etiam ad exercitus dedisset, tanquam adepto principatu: cuncta tamen per Consules incipiebat, tanquam veteri Republicâ, & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribunitiæ potestatis præscriptione, poscit sub Augusto acceptæ.* 1. *ann.* 7. Nam duo Tiberio pro novo imperio firmando agenda erant, nimirum ut relinqueret Reipubl. veterem speciem; & ut vocatus electusq; potius à Republ. videretur, quam per uxorium Liviæ matris suæ ambitum, & senili adoptione irrepsisse. Quamvis Tacitus *fin. cap.* 7. hanc fuisse caussam suæ simulationis veram asserat: ut cognosceret, quo erga se primores animo essent, & dum observabat vultus singulorum omnia sinistrè interpretando, quò aliquando vitâ & bonis illos privaret, homines eò magis à novis rebus metum incutiendo deterreret.

3. *Hoc*

3. *Hoc principe primùm è campo comitia ad Patres translata sunt. Nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant. neq; populus ademptum sibi jus questus est, nisi vano rumore: & Senatus largitionibus ac precibus sordidis exsolutus libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quàm quatuor Candidatos commendaret, sine repulsâ & ambitu designandos, 1. ann. 15.* Imminuenda etenim erat Tiberio populi vis & potestas: id quod aliâ ratione fieri non poterat, nisi præscissâ occasione adulandi populo & ambiendi honores: constituit ergò, ne magistratus amplius comitiis in campo Martio celebrari solitis crearentur sed à Senatu. Id quod gratum fuit Senatoribus, ne sordidis precibus honores à populo flagitare tenerentur.

4. *Observabat deinde Tiberius Germanicum quem jussu Augusti adoptaverat.* Erat enim juveni civile ingenium, mira comitas & diversa à Tiberii sermone, vultu arrogantibus & obscuris. Unde in hunc favor & spes: credebatur enim, si rerum potitus foret, libertatem redditurus. *1. ann. 33.* In Tiberio formido, ne Germanicus, in cujus manu multæ legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium quàm expectare mallet. 1. *ann. 7.*

5. *Quapropter postquam Germanicus seditiones militum largitionibus composuerat: multaq; præclara contra Germanos gesserat: contigit res orientis turbari: id quod Tiberio haud ingratum accidit, ut eâ specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, novisq; provinciis impositum dolo simul & casibus objectaret.* Callidum hoc erat Tiberii consilium & Rationi statûs ipsius conforme. Neq; enim qui ducti gloriæ studio potentes sunt, ut imperium armis & jure præ cæteris petere possint, melius supprimi possint, quàm si dolis periculisq; objiciantur, & specie honoris è medio removeantur. Misit proinde Tiberius Germanicum in Orientem eiq; velut in extremas terras relegato adjutorem dedit Pisonem, cujus ut & Plancinæ scelere interceptus immeritâ morte periit.

6. *Mortuo Germanico, quò firmaret imperium, misit literas ad Senatum, quîs tribuniciam potestatem Druso petebat.* Id enim summi fastigii vocabulum Augustus repererat, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliquâ cætera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem delegerat, ne successor in incerto foret. Sic cohiberi pravas aliorum spes ratus. Quo tunc exemplo Tiberius Drusum summæ rei admovebat: cùm incolumi Germanico integrum inter duos judicium tenens neutrum alteri præposuisset. *3. ann. 56.*

7. *Cùm velut succesſore imperii deſignato ſtabilivisſet potentiam Tiberius, imaginem antiquitatis Senatui præbebat, poſtulata provinciarum ad disquiſitionem patrum mittendo. Crebreſcebat enim græcas per urbes licentia atq; impunitas aſyla ſtatuendi. Complebantur templa pesſimis ſervitiorum. eodem ſubſidio obærati adverſum creditores, ſuſpectiq; capitalium criminum receptabantur. Igitur placitum, ut mitterent civitates Jura atq; legatos. Magnaq; ejus diei ſpecies fuit, quo Senatus majorum beneficia, ſociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta, ipſorumq; numinum religiones inſpexit; libero, ut quondam, quid firmaret mutaretve. 3. ann. 60.* Conveniens namq; erat Rationi ſtatûs præſentis tyrannici recens introducti, ut ſenatui concederetur actus in liberâ Republ. celebrari ſvetus: quò cerneretur imago veteris & nondum planè deperditæ Reipublicæ. Hæc causſa fuit, quare Tiberius legatos provinciarum apud Senatum agere ſpecie antiqui Juris concederet.

8. *C. Aſinio C. Antiſtio CSS. P. C. N.* 23. *novus Tiberio annus erat compoſitæ Reip. furentis domûs (nam Germanici mortem inter proſpera ducebat) cùm repentè turbare fortuna cœpit, ſævire ipſe aut ſævientibus vires præbere. Initium & causſa penes Ælium Sejanum, cohortibus prætoriis præfectum.* Nimirum nihil tutum nihil ſecurum tyrannis: metuerat Tiberius ne Germanicus filius ipſius adoptivus cæteros liberos naturales excluderet ab imperio, ſuaq; per hoc fata properarentur: & propterea callidis conſiliis ſtudebat eum è medio tollere: quo impetrato ſibi ſatis conſultum exiſtimabat. Sed nudando domum ſuam inſidiis majoribus affectantium imperium ſe expoſuerat. Et quia mira fuit Sejani in evertendo Tiberio calliditas exhibens praxin eorum, quæ ſuperius de Ratione ſtatûs in invadendo imperio docuimus: non abs re erit ſingula quibus tentavit ad ſumma progredi ex Cornelii noſtri *lib. 4. annal.* enarrare. Ælius ergò Sejanus Tiberium ſibi adeò devinxit, ut obſcurum erga alios & animum occultare valentem ſibi uni incautum intectumque efficeret. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, ſui obtegens, in alios criminator, juxta adulatio & ſuperbia: (ita enim moratos aulicos eſſe decet, ut principi humiles cæteris ſuperbos & arrogantes ſeſe exhibeant) palam compoſitus pudor arguens animum modeſtum & ſuâ ſorte contentum; intus ſumma adipiſcendi libido & faſtigium imperatorium parandi cupiditas. Ejusq; causſâ modò largitio & luxus, ſæpius induſtria ac vigilantia, haud minus noxiæ, quoties parando regno finguntur. Licet hæc ex ſe & ſuâ naturâ talia ſint quæ nemini nocere videntur; ſi tamen velut media quædam pro obtinendâ tyrannide adhibentur, maximis cum damnis conjuncta

juncta sunt. Vim præfecturæ modicam antea intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo: prætendens, ita simul imperatoris jussa audire posse & vires suas addiscere, ut sciant, quantum his fidere debeant, cives verò norint, quos metuere conveniat. Quod tamen non modò ob fallacias Sejani, sed & metuendas à milite prætoriano seditiones summè perniciosum Tiberio erat. (Miles enim prætorianus otiosus cognoscens vires suas novi quid tentat.) Prætendebat etiam lascivire militem diductum & in hospitiis latitantem: si quid subitum ingruat, majori auxilio pariter subveniri, & sub severiori disciplinâ eos habitum iri, si vallum statuatur procul urbis illecebris. Ut perfecta sunt castra irrepere paulatim militum animos, horumq; gratiam adeundo, appellando prensare: simul centuriones ac tribunos ipse diligere. (ita namq; obsequentes & fideles sibi habebat). Neque abstinebat à Senatu ambiendo & in partes suas trahendo, clientes suos honoribus aut provinciis ornando, facili Tiberio, atq; ita prono, ut socium laborum non modò in sermonibus sed apud Patres & populum celebraret, coliq; per theatra & fora effigies ejus interq; principia legionum sineret. Cæterùm plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram injiciebant ipsi, quo minus obtinere posset quæ appeteret. Et quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. Placuit tamen occultior via, & à Druso incipere, in quem recenti irâ ferebatur. Nam Drusus impatiens æmuli (sentirat enim Sejanum parare sibi potentiam) & animo commotior, orto fortè jurgio intenderat manus Sejano, & contrà tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum ad uxorem ejus Liviam convertere. Hanc ut amore incensus adulterio pellexit. Et postquam primi flagitii potitus est, neq; fœmina amissâ pudicitiâ alia abnuerit; ad conjugii spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atq; illa cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seq; ac majores & posteros homine ne quidem in urbe nato fœdabat, ut pro honestis & præsentibus flagitiosa expectaret. Diligitur venenum, quo paulatim irrepente fortuitus morbus assimularetur. Id Druso datum per Lygdum spadonem. Necato Druso nulla spes successionis, nisi in nepotibus, Germanici nimirum filiis duobus, Druso & Nerone, quos Tiberius Senatui mox recommendabat. Sed Senatus populusque Romanus domum Germanici reviviscere occulti lætabantur. Sejanus verò, ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine mœrore publico esse, ferox scelerum animumque ex crimine sumens, & quia primum flagitium ad placitum evenerat, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non

dubia succesſio. Veneno nihil hìc perfici poterat: habebant namq; hi Germanici liberi fidisſimos pædagogos, nec mater ipſorum Agrippina ſtupro corrumpi ut Livia poterat. Contumacem ergò ejus & elatum animum inſectabatur. Et ne Liviam viduam Druſi, cui matrimonium promiſerat, fruſtrari videretur, componebat ad Cæſarem codicillos, quorum talis forma erat: Benevolentiâ patris Auguſti & bonis opinionibus Tiberii ita inſvevisſe, *ut ſpes votaq; ſua non prius ad Deos, quàm ad principum aures conferret.* Neque fulgorem honorum & ut præ cæteris emineret, unquam precatum: excubias ac labores, ut unum è militibus pro incolumitate imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimum, adeptum, ut affinitate Cæſaris dignus crederetur. Et quoniam audiverit, Auguſtum in collocandâ filiâ equitum Romanorum conditionem non ſprevisſe, ſed cum conſultaret, cui eam nuptum daret, mentionem fecisſe etiam equitis Romani: Ita ſi maritus Liviæ quæreretur, rationem Cæſar haberet Sejani, ex affinitate nullam potentiam, nullas opes, ſed ſolam gloriam quærentis: ſe retenturum eſſe munus præfecti prætorii, nec deſerturum illud eſſe: ſatis æſtimare, firmari domum adverſus iniquas Agrippinæ offenſiones. Idque liberorum causſâ. nam ſibi multum ſuperque vitæ fore, quod tali cum principe explevisſet. Cæſar verò hoc ipſius propoſitum disſuadens nihilominus omnem gratiam & benevolentiam pollicebatur. Sejanus metuens ne Tiberius ſuſpicaretur quæ in animo volutaret, aut ex aliis cognoſceret, quæ ſuſpicionem movere posſent, huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Româ amœnis locis degendam impelleret. Quod etiam artibus ſuis impetravit: quippe Tiberius, ut procul urbe degeret, in Campaniam ivit. Ubi magno in periculo Imperatori fidelem ſe præbens Sejanus cauſa exſtitit, quare imperator amicitiæ conſtantiæque ejus magis fideret. Tum verò inſectabatur Neronem Germanici filium maximum natu, tanquam Tiberii proximum ſuccesſorem, inſtigando quoque contra eum Druſum fratrem, ſpe objectâ principis loci, ſi priorem ætate etiam odio Tiberii labefactum dimovisſet. Atrox Druſi ingenium, ſuper cupidinem potentiæ, & ſolita fratribus odia, accendebatur invidiâ; quòd mater Agrippina Neroni eſſet propenſior. Neque tamen Sejanus ita Druſum fovebat, ut non in eum quoque ſemina futuri exitii meditaretur, gnarus præferocem & inſidiis magis opportunum. Interea Tiberii mater moritur, cujus mors ſeveriori & crudeliori dominationi causſam præbuit. nam incolumi eâ, erat adhuc perfugium: quia Tiberio inveteratum erga matrem obſequium; neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. Tunc velut frenis exſoluti proruperunt, misſæq;

lite-

literæ, quibꝰ apud Senatũ urgebatur Agrippinæ & Neronis condemnatio: verba inerant meditatæ asperitatis: sed non arma, non rerum novarum studium, amores juvenum & impudicitiam nepoti objectabat, in nurum ne id quidem confingere ausus, arrogantiam oris & contumacem animum incusavit. Aucta posthæc mirum in modum potentia Sejani, jàm & natalem ejus publicè celebrabant, ejusq; imagines colebant. Vix tamen tandem & astu magis ac dolo quam principali auctoritate Tiberius, certior de nequitiâ ejus redditus eum subvertit. Nam ut à se eum per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumsit in quinto consulatu, quem longo absens intervallo ob idipsum susceperat. Deinde spe matrimonii cum Liviâ & Tribunitiæ potestatis deceptum, inopinantem criminatus est. *Sueton. in Tib. cap. 65.* Vocatus ergò Sejanus in Senatum, quasi tribunitiam potestatem jussu Cæsaris accepturus occiditur scelerumq; suorum subitas pœnas dat, cadavere in gemonias conjecto & per triduum ludibrio habito.

9. *Interfecto Sejano, in amicos ejusdem sævire, alios statim occidere, alios in carcere detinere, donec supplicationibus irritatus, cunctos, qui carcere attinebantur, accusatos societatis cum Sejano necari juberet, miserandum crudelitatis spectaculum exhibens.* Jacuit enim immensa strages: omnis sexus, omnis ætas, illustres, ignobiles, dispersi aut aggregati, & in acervum conjecti. neq; propinquis aut amicis adsistere, inlachrymare, ne visere quidem diutius dabatur. Sed circumjecti custodes & in mœrorem cujusque intenti corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia aut ripis appulsa, non cremare quisquam non contingere. Omnia humanitatis officia vi metu sublata erant: quantoque major erat crudelitas, tanto minus concessum erat lugere. *6. ann. 19.*

10. *Drusum deinde nepotem ex Germanico fame enecat, cùm hic se miserandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Quo deleto, mox Agrippina mater, cùm videret, Tiberium nihil de sævitiâ remittere voluntate extincta, nisi si negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. 6. ann. c. 23. & c. 25.*

11. *Mors tyranni crudelissimi hæc fuit, cùm interclusâ animâ & cessante respiratione creditus esset mortalitatem explevisse: multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Cæsar egrediebatur. & repentè adfertur, redire Tiberio vocem ac visus, vocariq; qui recreandæ defectioni cibum adferrent. Pavor hinc in omnes, & cæteri passim dispergi, se quisq; mœstum aut nescium fingere. Cæsar in silentium fixus à summâ spe novissima expectabat. Macro intrepidus opprimi senem injectu multæ vestis jubet discediq; à limine. Sic finivit Tiberius octavo &*

septuagesimo ætatis anno. P.C.N. 37. Egregius hic fuit, quoad privatus vel in imperiis sub Augusto fuit; occultus ac subdolus fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuêre. Idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre; intestabilis sævitia sed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve. Postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu suo tantum ingenio utebatur.

ARTIC. III.
DE
CAJO CALIGULA.

1. *Cajus Caligula Druso & Nerone fratribus jussu Tiberii hostibus judicatis & occisis solus ex Germanici filiis superstes Tiberio successit, tantâq; cum populi lætitiâ jus arbitriumq; omnium rerum illi permissum est, ut tribus proximis mensibus supra centum sexaginta millia victimarum ferantur cæsa.* Nam plerique militum ipsum infantem cognoverant, & universa plebs urbana ob memoriam Germanici patris miserationemque afflictæ domus ei favebat. *Svet. in eod.* Incenderat & ipse studia hominum omni genere popularitatis, damnatos relegatosque restituendo; criminumque, si qua residua ex priore tempore manebant omnium gratiam faciendo. Nil enim magis recommendat principem, quàm si initio imperii emendet, de quibus antecessoris principatu querelæ sunt actæ. Quo principio & axiomate observato etiam Rationes Imperii ab Augusto proponi solitas, sed à Tiberio intermissas publicavit. Tentavit & comitiorum more revocato suffragia populo reddere. Quas ob res inter reliquos honores decretus est ei clypeus aureus; quem quotannis certo die collegia sacerdotum in capitolium ferrent, senatu prosequente; nobilibusque pueris ac puellis, carmine modulato, laudes virtutum ejus canentibus.

2. *Imperium ejus turbarunt & everterunt vitia* 1. *Superbia.* Nam parum abfuit, quin diadema sumeret, speciemque principatûs, quàm Augustus, ne regis vocabulum ipsum exosum redderet, introduxerat, in regni formam converteret. Verùm admonitus, & principum & regum se excessisse fastigium, divinam ex eo majestatem sibi adserere cœpit, templumque numini suo proprium & sacerdotes & excogitatissimas hostias instituit. *Sueton. in eod. cap. 22.* Senatores quoque, quosdam summis honoribus functos ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia, & cœnanti modò ad pluteum modò ad pedes stare succinctos linteo passus est: omnesque reliquos ordines superbè tractavit.

3. *Secundum ipsius vitium, quo in summo imperio infelicissimè vixit,*

xit, constitit in luxuriâ & prodigalitate. Omnium enim prodigorum ingenia suis sumptibus superavit, commentus novum balneorum usum, portentosissima genera ciborum atque cœnarum, ut preciosissimas margaritas aceto liquefactas absorberet; convivis ex auro panes & obsonia apponeret. Fabricavit & de cedris liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis. Et hoc pacto immensas opes à Tiberio relictas vicies ter millies sestertiûm i.e. ultra centum milliones non toto vertente anno absumpsit. *Dio lib. 58. fin.* Exhaustus igitur atque egens ad rapinas convertit animum, vario & exquisitissimo calumniarum & auctionum & vectigalium genere. Testamenta, in quibus non erat institutus heres, rescidit, substituens qui dicerent, se audivisse ex defuncto, quod animum habuerit, imperatorem dicendi heredem; eos à quibus heres dictus erat venenatis cupediis enecavit. Auctiones rerum ludicrarum instituit & cives ad emendum adegit, adeò ut hisce nonnulli omnibus bonis exuerentur. Vectigalia nova atque inaudita per tribunos & centuriones exercuit, nullo genere rerum aut hominum omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Leges de vectigalibus ita proponebat, ut sciri ab omnibus non possent, quo bona caderent in commissum. Lupanar quoq; in palatio instituit, distinctisque & instructis pro loci dignitate pluribus cellis, in quibus matronæ ingenuique starent. Ac ne ex lusu quidem aleæ lucrum spernens, plus mendacio atque etiam perjurio lucrabatur. Edixit & strenas ineunte anno se recepturum: stetitque in vestibulo palatii sui Kal. Januariis ad captandas stipes, quas plenis ante eum manibus ac sinu omnis generis turba ferebat. *Suet. in eod. c. 42.*

4. *Tertium vitium fuit intemperantia in re venereâ.* Nam pudicitiæ neque suæ neque alienæ pepercit; pantomimos etiam dilexisse fertur commercio mutui stupri. Cum omnibus suis sororibus stupri consuetudinem fecit. Illustriores fœminas cum maritis ad cœnam vocatas, præterque pedes suos transeuntes, diligenter ac lentè, mercantium more consideravit, etiam faciem manu allevans, si quæ pudore submitterent. Quoties deinde libuisset, egressus triclinio, cùm maximè placitam sevocasset, paulò post, recentibus adhuc lasciviæ notis reversus vel laudavit palàm vel vituperavit; singula enumerans bona malave corporis atque concubitus. *Suet. in eod.*

5. *Utq; nihil tyrannici mali deesset, etiam crudelitatem exercuit.* Nam fratrem Tiberium inopinantem, repentè immisso tribuno militum interemit. Silanum item socerum ad necem, secundasq; novaculâ fauces compulit. Ad saginam ferarum noxios laniandos annotavit. Multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum no-

tis ad metalla aut ad viarum munitiones, aut ad bestias condemnavit, aut bestiarum more quadrupedes caveâ coërcuit, aut medios serrâ dissecuit. Parentes supplicio filiorum inesse coëgit. Nec antè satiatus est, quàm membra & artus & viscera hominis tracta per vicos atq; ante se congesta vidisset. Tragicum illud subinde jactavit:

Oderint, dum metuant.

Animum quoque remittenti ludoque & epulis dedito, eadem fuit dictorum factorumque sævitia. Miles decollandi artifex quibuscunq; è custodiâ capita amputabat. Ita bacchantem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri. Sed unâ alterâque conspiratione detectâ, aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo consilium communicaverunt perfeceruntque, primas aggrediendi partes Cassio Chæreâ tribuno cohortis prætoriæ sibi deposcente.

ARTIC. IV.
DE
CLAUDIO.

1. *Claudius maximâ ætatis parte transactâ, quinquagesimo ætatis anno imperium cœpit, quamvis mirabili casu.* Nam auditâ cæde Caligulæ, cùm sese abdidisset, latentem casu offendens miles gregarius extraxit, & præ metu ad genua sibi accidentem, Imperatorem salutavit. Postea lecticæ impositus, tristis ac trepidus miserante obviâ turbâ, quasi ad pœnam raperetur insons, in castra delatus fidemque militis præmio pigneratus est. *Svet. in eod. c. 10.*

2. *Nocuêre imperio ipsius 1. imprudentia & hebetudo ingenii, quæ efficiebant, ut uxoribus libertisq; addictus, non principem se, sed ministrum ageret. Sveton. in eod. cap. 29.* Nam compendio cujusque horum, vel etiam studio ac libidine, honores exercitus, impunitates, supplicia largitus est: & quidem insciens plerumque & ignarus. Posidem Spadonem Britannico triumpho inter viros militares hastâ purâ donavit. Felicem Judææ præposuit trium reginarum maritum. Narcissum & Pallantem decreto Senatus non præmiis modò ingentibus, sed & quæstoriis prætoriisque ornamentis ornari passus est. Uxorum verò prima Messallina multa ipso inscio crudelia perpetravit facinora. Poppææ perniciem festinavit, subornatis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent; adeò ignaro Cæsare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum ejus Scipionem percontaretur, cur sine uxore discubuisset? *11. ann. 2.* Unde natus in eum contemptus. Nam non modò cives sed & Messallina ipsum vilipenderunt. Asiaticus mori jussus dixit, se honestius calliditate Tiberii vel impetu Caji Cæsaris periturum fuisse, quàm quod fraude muliebri & impudico

Vitel-

Vitellii ore caderet. *11. ann. 3.* Messallina verò uxor neglecto marito deperire Silium juventutis Romanæ pulcherrimum; non furtim sed multo comitatu ventitare domum Silii, ipsi si prodiret in publicum adesse, largiri opes, honores; postremò, velut imperium à Claudio in Silium esset translatum, servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur. *11. ann. 12.* Secuta sunt, quæ fabulosa videntur, ut Silius cum Messallinâ uxore principis matrimonium publicè Romæ contraheret, inter convivas discumberet, oscula, complexus, noctem denique licentiâ conjugali ageret: non audentibus ministris aulæ id prodere Claudio, reputantes hebetem eum & uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallinæ patratas. *2. ann. 28.* Nec dedisset adultera pœnas, nisi Narcissus mortem eidem accelerasset. *11. ann. 29. & seqq.* Dimotâ Messallinâ Agrippinam duxit fratris filiam, decretum prius postulans à Senatu, quò justæ inter patruos fratrumq; filias nuptiæ etiam imposterum statuerentur. Versa ex eo civitas, & cuncta fœminæ obœdiebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis illudenti. addictum quasi & virile servitium. Præ se enim ferebat Agrippina severitatem & arrogantiam: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret: Insatiabilis in eâ cupido habendi excusabatur, quod sine magnis opibus sumptibusque imperium administrari non posset. *12. ann. 7.* Ipsa namq; non mariti honore sed suo nomine & genere particeps imperii esse volebat. *12. ann. 37. fin.* Hujus artibus stupidus homo etiam persvasus est, ut Domitium filium ejus suum privignum adoptaret: Instigaverat enim Pallantem Agrippina, quem stupro sibi obstrictum reddiderat, ut stimularet Claudium, consuleret Reipublicæ, Britannici filii sui pueritiam robore circumdaret. Sic apud D. Augustum, quanquam nepotibus subnixum, viguisse privignos; à Tiberio, supra propriam stirpem, Germanicum adsumptum; se quoq; accingeret juvene, partem curarum capessituro. Quibus evictus biennio majorem natu Domitium filio anteposuit. Rogataque lex, quâ Domitius in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret. Nemo tunc adeo expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortuna mœrore afficeret. *12. ann. 25. & 26.* Nero vigesimo ætatis anno Consulatum iniit, spectabat hunc populus decore imperatorio, Britannicum puerili habitu. *12. ann. 41.* Prodidit verò & Claudius suam imprudentiam sermonibus, cùm sæpè ita loqueretur, ut nec quis nec inter quos, quove tempore ac loco verba faceret scire ac cogitare existimaretur. *Suet. in eod. cap. 40.*

3. *Cætera vitia, quæ imperium ipsius evertere poterant, fuerunt sævitia & intemperantia; sed non tanta quanta in Caligulâ.* Nam, quod intem-

intemperantiam attinet, nunquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens; & ut statim supino ac per somnum hianti pinna in os inderetur ad exonerandum stomachum. Libidinis quoque in fœminas fuit profusissimæ, marium tamen omninò expers. *Suet. in eod. cap. 33.* Sangvinarium sævumq; fuisse indicat, quòd tormenta quæstionum sine dilatione exigeret & ipse aspiceret.

4. *Hoc autem proprium sibi habuit vitium, quòd esset timidus ac diffidens.* Nam neq; convivia facilè inire ausus est, nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent, militesq; vice ministrorum fungerentur. *Suet. cap. 35.*

5. *Nullâ in re prudentem se quàm in Censorio munere exhibuit.* Gessit enim censuram diu intermissam non horridè. Oblatum enim adulteriis & corruptelis famosum, nihil amplius quàm monuit, ut aut parcius ætatulæ indulgeret aut certè cautius: addiditq;: Quare enim ego scio, quam amicam habeas? Scilicet noverat, in hoc homine vitiis immerso nihil aliud impetrari posse, quàm ut disceret vitia occultare, ne publicè peccando scandalo esset. It. cum orantibus familiaribus dempsisset cuidam appositam notam, lituram tamen exstituram addidit. *Suet. cap. 16.* Sic famosos probris quonam modo Senatu depelleret anxius, mitem & recens repertam, quàm ex priscâ severitate rationem adhibuit; monendo, secum quisque de se consultaret, peteret jus exuendi ordinis, facilem ejus rei veniam, se motos Senatu & excusatos non distincturum: ut Judicium censorum ac pudor spontè cedentium permixti, ignominiam mollirent. Ob ea Vipsanius Consul retulit, Patrem Senatûs appellandum esse Claudium. quippe promiscuum patris patriæ cognomentum: nova in Rempubl. merita non usitatis vocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit Consulem ut nimium assentantem.

6. *In Jure dicendo autem plus diligentiæ & sedulitatis quàm prudentiæ adhibuit.* Nam Jus & Consul & extra honorem laboriosissimè dixit, etiam suis suorumq; diebus solennibus, nonnunquam antiquitus quoq; festis & religiosis. Sed in cognoscendo & decernendo mirâ fuit animi varietate, modò circumspectus & sagax, modò inconsultus ac præceps, nonnunquam frivolus amentiq; similis. *Suet. in eod. cap. 14. & 15.* Ridiculum inter alia est, quòd aliquando ita pronunciavit, *secundum eos se sentire qui vera proposuissent.* Simplicitas quoque & credulitas effecit, ut causidicis qui his abutebantur patefieret materia prædandi; nec quicquam publicæ mercis tam venale esset, quàm advocatorum perfidia: adeò ut Samius insignis eqves Romanus quadringenties numorum millibus Suilio datis & cognitâ prævaricatio-

ricatione, ferro in domo ejus incubuerit, & Patres consurgerent legem Cinciam flagitantes, quâ cavetur antiquitus, nequis ob caussam orandam pecuniam donumve accipiat. Id quod tamen contradicentibus advocatis Patres obtinere non potuerunt. *11. ann. 5. & seqq.*

7. *Profuit quoq; quòd Claudius ipse Jus dixit ad potentiam Imperatorum augendam, prætorum & aliorum, qui sibi solis Romæ Judicia arrogabant, minuendam: laudemq; acquisivisset hoc ipso Claudius, nisi rursus quid immiscuisset, quod aliquid in ipso arguisset imprudentiæ.* Nam D. Augustus apud equestres qui Ægypto præsiderent, lege agi, decretaque eorum perinde haberi jusserat, ac si magistratus Romani constituissent: mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. (Callida hæc fuit ratio Augusti, prætorum circa Jdictionem potentiam imminuendi.) Claudius autem, omnem & civilem & criminalem Jdictionem in se trahens, omne jus non modò ipse dixit, sed & suis procuratoribus dicendi facultatem dedit (constituit enim & SCto cavit, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset,) de quo toties seditione aut armis certatum in liberâ Republ. erat. Imprudentiæ opus ignominiamque afferens, quòd libertos procuratores suos, quos rei familiari præfecerat, sibiq; & legibus adæquaverit. *12. ann. 60.*

8. *Agrippinæ uxoris dolis veneno extinctus, ut eò maturius in Imperio succederet Nero, quem adoptaverat, & ut ipsa regimini eò magis interesse posset.* Cùm enim in magnâ curarum mole Claudius adversâ valetudine corriperetur, refovendisque viribus Sinuessam peteret: Agrippina sceleris olim certa & oblatæ occasionis propera, nec ministrorum egens de genere veneni consultavit: ne repentino & præcipiti facinus proderetur; si lentum & tabidum dilexisset, ne admotus supremis Claudius & dolo intellecto ad amorem filii (Britannici) rediret. Exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, & mortem differret. Sed cùm venenum à Locustâ ad hoc præparatum, solutâ alvo Claudii, debitum non sortiretur effectum; Agrippina Xenophontem medicum adhibuit, qui tanquam nisus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demisisse creditur: haud ignarus, summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. *12. ann. 67.*

ARTIC. V.
DE
NERONE.

1. *Nero callidis Agrippinæ matris suæ artibus adeptus est imperium.* Hæc namque usa Pallante, qui Claudium persuaderet, effecit, ut hic se-

posito suo filio Britannico Neronem adoptaret, *12. ann. 25.* Deinde inter mortem Claudii, quem veneno extingui curaverat, res firmando Neronis imperio composuit, dum velut dolore victa & solatia conquirens amplexu Britannicum teneret ac variis artibus demoraretur, ne cubiculo egrederetur; donec foribus palatii repentè diductis, comitante Burrho Nero exiret ad cohortem, quæ more militiæ excubiis aderat. Ubi monente præfecto festis vocibus exceptus & lecticæ inditus castris illatus & postquam donativum promiserat, Imperator salutatus est. Sententiam militum secuta sunt Patrum consulta.

2. *Initium Imperii ejus lætum, quamdiu à Senecâ & Burrho patiebatur se regi.* Nam suasu matris superbæ statim itum fuisset in cædes, nisi Afranius Burrhus & Annæus Seneca obviam ivissent. Hi enim rectores Imperatoriæ juventæ & pari in societate potentiæ concordes diversâ arte ex æquo pollebant. Burrhus militaribus curis, & severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ & comitate honestâ, juvantes invicem, quò facilius lubricam principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen his utrisq; unum erat contra ferociam Agrippinæ. Horum suasu ductuque, peractis ob mortem Claudii tristitiæ imitamentis, Nero curiam ingressus, & de auctoritate patrum & consensu militum præfatus, consilia & exempla capessendi egregiè imperii memoravit. nec juventam armis civilibus aut domesticis discordiis imbutam; nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre. Tum formam futuri principatûs præscripsit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabat invidia. Non enim se negotiorum omnium judicem fore (quod Claudius fecerat) ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni pervium. discretam domum & rempublicam. teneret antiqua munia Senatus. Consulum tribunalibus Italia & publicæ (Senatoriæ) provinciæ assisterent. Illi (Consules) Patrum aditum præberent; se mandatis exercitibus consulturum. Hoc Seneca utens axiomate, quod suprà tradidimus, eum qui imperium recens suscipit non melius pro captandâ benevolentiâ sibi consulere posse, quàm si simulet fugam eorum, quibus antecessores in imperio sibi odium pararunt. Ut verò dictis fides esset, etiam arbitrio Senatûs statuere de multis rebus permisit. Quin cùm ipso & Antistio CSS. in acta principum jurarent magistratus; in sua acta collegam Antistium jurare prohibuit: magnis Patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum gloriâ sublatus majores continuaret. *13. ann. 11.* Manebat ergò quædam sub Nerone veteris Reipublicæ imago. Prohibiti namq; à Senatu

natu sunt tribuni, cùm inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antistium certamen ortum esset, jus prætorum & Consulum præripere, aut vocare ex Italiâ cum quibus lege agi posset. Addidit L. Piso Consul designatus, ne quid intra domum pro potestate animadverterent; neve multam ab iis dictam Quæstores ærarii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent: medio temporis contradicere liceret, deque eo Consules statuerent. Cohibita arctius & Ædilium potestas, statutumq; quantum curules, quantum plebeji pignoris caperent vel pœnæ irrogarent. *13. ann. 28.*

3. *Turpavit imperium ejus 1. Agrippina mater suâ superbiâ & regnandi libidine.* Hæc namque cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans speciem libertatis Senatui concessam eripere nitebatur. *13. ann. 8.* Quin & legatis Armeniorum caussam gentis apud Neronem orantibus, ascendere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat; nisi cæteris pavore defixis, Seneca admonuisset, venienti matri Nero occurreret. Ita specie pietatis obviam itum dedecori. Ignominiosum enim erat tanto imperio à fœminâ regi. Adeò autem intenta imperio fuit, ut denegante eidem hoc filio; undique pecunias in subsidium corriperet, tribunos & centuriones comiter exciperet; nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore haberet, quasi quæreret ducem & partes. Quibus motus Nero eam palatio jussit exire, ne cœtu salutantium frequentaretur. *13. ann. 18.* Tradit Cluvius, referente Tacito *14. ann. 2.* Agrippinam retinendæ potentiæ eò provectam, ut medio diei, cùm id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comtam & incesto paratam. Jamque lasciva oscula, prænuntias flagitii blanditias annotantibus proximis perfectum tandem illud fuisse: nisi Seneca contra maternas illecebras subsidium ab Acte libertâ, quam imperator deperibat, petivisset. Igitur Nero vitare secretos ejus congressus; prægravemque & intolerabilem ratus occidere constituit. Idq; cùm Anicetus libertus arte clandestinâ se perfecturum promisisset, navem posse componi docens, cujus pars ipso in mari soluta per artem effunderet ignaram; placuit principi solertia. *14. ann. 3.* Sed cùm fractâ nave sancia levi ictu evasisset, missis à Nerone percussoribus multis vulneribus confecta est. Hoc parricidio Nero matrem à societate Imperii removit; antea in contemptu exhinc in maximo odio.

4. *Secundò perniciem Neroni attulit, quòd artem imperandi negligens imprudentem & vanum sese exhibuerit.* Nam primus hic alienâ eloquentiâ uti coactus est. Dictator quippe Cæsar summis orator-

bus, Hortensio & Ciceroni, æmulus, & Augusto prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, quâ verba expenderet, tum validus sensibus aut consultò ambiguus. Etiam C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio, quoties meditata dissereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis vividum animum in alia detorsit. Celare & pingere, cantus aut regimen equorum aurigando exercere. *13. ann. 3.* Unde prolapsus in vana fœdam exercuit libidinem & petulantiam. Namq; itinera urbis, & lupanaria & diverticula veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent; adversus ignaros adeò, ut ipse quoque acciperet ictus, & ore præferret. Deinde ubi Cæsarem esse, qui grassaretur, pernotuit, augebantur injuriæ adversus viros fœminasq; insignes, & quidam simili licentiâ, sub nomine Neronis, inulti propriis cum globis eadem exercebant, & in modum captivitatis, quasi expugnatâ urbe, nox agebatur. *13. ann. c. 25. Suet. in eod. c. 26.* Vetus quoque illi desiderium erat aurigarum Circensium more quatuor equos agitare, nec minus fœdum studium citharâ histrionum in modum canere cùm cœnaret. Nec tum contineri poterat; cùm Senecæ ac Burrho visum, ne simul & in circo & in scenâ se prostitueret, alterum horum concedere. Clausumque valle Vaticanâ spacium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. mox ultrò vocari populus Romanus. laudibus extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, & si eò princeps trahat, lætum. Cæterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit. ratusque dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales in scenam deduxit. His non contentus in scenam quoque, ut citharâ cantaret, prodire constituit. Et quamvis Senatus propinquo jam lustrali certamine, ut dedecus, quod ipse sibi parabat, averteret, offerret Imperatori victoriam cantûs, adjiceretq; facundiæ coronam, quâ ludicra deformitas velaretur: Nero tamen nihil ambitu, nec potestate Senatûs opus esse dictitans, se æqvum adversus æmulos & religione Judicum meritam laudem assecuturum, primò carmen in scenâ recitat: mox flagitante vulgo, ut omnia studia sua publicaret (hæc enim verba dixêre) ingreditur theatrum, omnia sedulò observans, quæ solebant citharœdi; ne fessus resideret, ne sudorem, nisi eâ, quâ indutus erat, veste detergeret; ne inter canendum spueret vel mungeret nares. Postremò flexo genu adorans populum & manu basia jactans sententias Judicum opperiebatur, ficto pavore. Et plebs quidem urbis personabat certis modis, plau-

plausuque composito lætata, quia parum curabat publicum flagitium. Sed qui remotis è municipiis iis partibus Italiæ habitabant, quibus adhuc prisca severitas vigebat; quique per longas provincias lasciviæ inexperti officio legationum, aut privatâ utilitate advenerant; afficiebantur incredibili pudore, adeò ut adspectum haud tolerare, multò minus applaudere possent. (Diximus autem suprà ejusmodi pudorem trahere subditos ad dejiciendos ab Imperio principes.) *16. ann. c. 4. & 5.* Refertur à Xiphilino, Teridaten, cùm à Nerone creatus Armeniæ rex, vidisset eum publicè citharâ canentem, eundem statim vili pendisse, Corbulonem contrà laudasse, hoc tamen in eodem reprehenso, quòd talem dominum ferret. Singulare quoque vanitatis specimen exhibuit Nero, cùm Cesellius Bassus, origine Pœnus, mente haud integrâ, somnium pro vero venditans, narraret ipsi, repertum in agro suo specum altitudine immensâ, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi & antiquo pondere. Massas quadratas instar lapidum ibi jacere; easq; tot seculis abscónditas, ut præsenti felicitati inservirent. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis inspectâ, nec missis visoribus per quos noscere, an vera assererentur (id quod imprudentium proprium suprà ostendimus) auget ultrò rumorem; mittitque qui velut partam prædam adveherent. Dantur triremes & dilectum navigium juvandæ festinationi. Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi prolatis, quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur. Et divitiarum expectatio inter caussas paupertatis publicæ erat. Sed Bassus agnoscens tandem suum errorem, & ipse miratus, quòd tamdiu vanis somniis passus fuerit se decipi, pudore stultitiæ & metu Neronis seipsum interfecit. *16. ann. c. 1. 2. & 3.* Aliud quoq; suæ imprudentiæ testimonium edidit, quo ostendit, se modum prosperis & adversis lætandi dolendive ignorare. Nam natam sibi ex Poppæâ filiam ultra mortale gaudium accepit (cùm debuisset attendere, natum sibi esse hominem, qui mori posset & ob hoc lætitiæ temperare) appellavitq; Augustam, dato & Poppææ eodem cognomento. Mortuâ postea infante, ut lætitiæ ante, ita nunc mœroris immodicus egit. *15. ann. 23.*

5. *Contemptum præterea & ignominiam ipsi peperit impudicitia & in sectandis vagis libidinibus intemperantia.* Nam abhorrens ab Octaviâ uxore nobili & probitatis spectatæ, quia illicita apud eum prævalebant, delapsus est in amorem libertæ, cui vocabulum Acte. metuebaturque ne in stupra fœminarum illustrium prorumperet, si illâ libidine prohiberetur. *13. ann. 12.* Mox alia fœmina haud minoris infamiæ

miæ majorum Reipubl. malorum initium fecit Sabina Poppæa, quæ famæ nunquam parcens maritos & adulteros non distinxit, nec cujusquam amori capta & ipsa indulsit. Unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transtulit. Hanc Otho adulterio pellexerat, ut divortium à Rufo Crispino faceret; prostituens postea ut leno eandem imperatori, quò sibi potentiam conciliaret. Sed Imperator blanditiis fœminæ illectus Othonem ab urbe removit & Lusitaniæ præfecit. *13. ann. 45. & 46.* Mox Cornelio Syllâ, quem suspectabat *13. ann. 47.* & Plauto, à quo vivente metuerat, ne ad eundem velut ex Juliâ familiâ natum populus & miles indignati deficerent, interemptis, nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatos posito metu paravit, exturbando Octaviam velut sterilem & adulterium servile ipsi objiciendo: quam etiam paulò post mori jussit. *14. ann. 49. & seqq.* Gliscere hinc Romæ flagitia & infamia, nec ulla à conditâ fœdior hominum corruptiorque colluvies exstiterat. Vix enim artibus honestis pudor retinetur; nedum inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modestia, aut quicquam boni moris reservaretur. *14. ann. 15.* Horrendum relatu est quod narrat Tacitus *15. ann. 37.* de epulis in stagno Agrippæ præparatis. Crepidinibus (ripis) stagni, inquit, lupanaria adstabant illustribus fœminis completa, & contrà scorta visebantur nudis corporibus. Jam gestus motusq; obscœni. Ipse per licita & illicita (naturales & præternaturales coitus) fœdatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret; nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum sollennium conjugiorum denupsisset. Inditum Imperatori velum, quo nuptæ uti solebant. Missi auspices duo & genialis torus, & faces nuptiales; cuncta denique spectata, quæ etiam in fœminâ nox operit. voces quoque & ejulatus vim patientium virginum Imperator imitatus est. *Suet. in eod. c. 29.*

6. *Crudelitatem quoq; maximam exercuit, quâ cuncto populo exosus redditus est.* Nam fratrem Britannicum *13. ann. 15.* matrem Agrippinam, ut *n. 3. h. artic. fin.* à nobis narratum est, uxorem Octaviam, quod *præc. n.* dictum; Senecam denique præceptorem suum occidi jussit. *15. ann. 62.* Sæviit quoque in Christianos; cùm enim dolo ipsius, condendæ novæ urbis & cognomento suo appellandæ (Neronianam enim volebat appellari) gloriam quærens, Romam incenderet; nec ullis largitionibus aut deûm placamentis efficere posset, quò minus jussum ab ipso incendium crederetur: abolendo rumori subdidit reos & quæsitissimis pœnis affecit Christianos. Pereuntibus addidit ludibria, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi; atq; ubi defecisset dies, in usum noctur-

nocturni luminis urerentur. *15. ann. 44.* Secuta postea ingens multitudo clarorum Romæ virorum, quos dum enarrat Tacitus, in hæc prorumpit verba: *16. ann. 16. Etiamsi bella externa & obitas pro Republ. mortes tantâ casuum similitudine* (paritate mortium) *memorarem, meq; ipsum satietas cepisset, aliorumq; tadium expectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia servilis* (quod cives Romani tam serviles fuerint, & patienti animo mortem jussu ejusmodi bestiæ obierint, nec illum potius è medio sustulerint) *tantumq; sanguinis domi perditum* & sine utilitate Reipubl. profusum *fatigant animum & mœstitia restringunt. Neq; aliam defensionem ab iis, quibus ista noscentur, exegerim, quàm ne oderim tam segniter pereuntes* (quòd non ex odio erga eos quid de his hìc dixerim, etiam in mortuos invehendo, propterea quod instar pecorum se mactandos serviliter exhibuerint) *Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus exercituum aut captivitate urbium semel editam transire licet.* Quid ergò prodest latissimum imperium, Reipublicæ non benè institutæ? Vani fuêre Romani foris gloriam affectantes, domi servientes.

7. *Tanta tamq; immensa libido, impudicitia, crudelitas & contemptissima vanitas & petulantia sine seditionibus & tumultibus consistere haud potuit.* Facta enim Silio Nerva & Attico Vestino CSS. conjuratio, in quam certatim nomina dederunt Senatores, eques, miles, fœminæ etiam cùm odio Neronis, tum favore erga Pisonem, quem in locum Neronis substitutum volebant. 15 *ann. 48.* Omnes enarrare, qui conjurationi interfuerunt, nimis longum foret. eos tantùm commemorabimus, de quibus constat, quæ ipsos caussa impulerit. Et Lucanus Annæus, Plautiusq; Lateranus vivida odia intulêre. Lucanum incendit quòd famam carminum ejus premebat Nero, ipse se volens his ostentare; Lateranum nulla injuria, sed amor Reipubl. sociavit. Quinctianus molli corpore & à Nerone probroso carmine diffamatus contumelias ultum ivit. Cæteris spes ex novis rebus petebatur. Præcipua conjuratorum fiducia in Fenio Rufo præfecto prætorii videbatur, quem vitâ famâque laudatum per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatq; criminationibus, ac sæpè in metum adduxerat, quasi adulterum Agrippinæ, & desiderio ejus ultioni intentum. Omnia ad interimendum Neronem præparata; mirum quàm inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexûs, dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita sint, donec proditio cœpit è domo Scevini. Detectâ conjuratione auctoresque sociiq; pœnis subjecti. Inter cæteros Subrius Flavius tribunus interrogatus

rogatus à Nerone, quibus caussis ad oblivionem sacramenti processisset? Amaveram te, aiebat, nec quisquam tibi fidelior militũ fuit, dum amari meruisti. odisse cœpi, postquam *parricida matris & uxoris, auriga, histrio & incendiarius* exstitisti. *15. ann. 68.* Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper centurio præbuit. percontanti Neroni, cur in cædem suam conspiravisset? breviter respondens: *Non aliter tot flagitiis ejus subveniri posse.* Hæc tamen ipsum à malitiâ suâ non abstinebant. Jam enim nimis altas in ipso radices vitia egerant.

8. *Talem principem paulò minus XIV. annos perpessus orbis, tandem destituit.* Nam Julius Vindex proprætor Galliarum, cùm provincia, cui præerat, multis exactionibus ad incitas propemodum reduceretur, Galbam qui Hispaniis præerat concitabat. Nunciatâ omnium exercituum defectione, literas prandenti sibi redditas concerpsit, mensam subvertit, & sumpto à Locustâ veneno in auream pyxidem condito ad classem præparandam Ostiam contendit. tribunos centurionesque prætorii de fugæ societate tentavit. Sed partim tergiversantibus, partim apertè detrectantibus, uno verò etiam proclamante

Usque adeône mori miserum est?

varia agitavit, Parthosne an Galbam supplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque rostris, quantâ maximâ posset miseratione veniam præteritorum precaretur: ac nî flexisset animos, vel Ægypti præfecturam concedi sibi oraret. Sed deterritus, ne priusquam in forum perveniret, discerperetur, cùm ab omnibus desertus esset & comperisset, se hostem à Senatu judicatum, & quæri ut puniatur more majorum; moxq; appropinquantes equites, quibus vivus attraheretur sensisset, ferro semetipsum interfecit.

MEMBR. II.

DE IMPERATORIBUS QVI POST NERONEM ULTIMUM EX FAMILIA CÆSARUM IMPERARUNT, ET ROMA VEL ITALIA ORIUNDI FUERUNT.

ARTIC. I.

DE GALBA.

1. *Mortuo Nerone evulgatum arcanum imperii, posse principem alibi, quàm Romæ fieri. Tacit. 1. Hist. 4.* Nam cùm ex Cæsarum familiâ oriundi dominarentur, unius familiæ quasi hereditas fuit populus Romanus consensu Patrum collata. Postquam verò progenies

nies Cæsarum in Nerone defecit, cœperunt milites intelligere, penes se potestatem creandi Imperatores esse. Quo ipso dignitas Senatûs planè eviluit.

2. *Imperium adeptus est Galba nullo gradu contingens Cæsarum domum; sed haud dubiè nobilissimus, magnâq; & vetere prosapia; exosus tamen & spretus ob nimiam parsimoniam & senectutem cum nimiâ severitate conjunctam.* Miles namq; urbanus longo Cæsarum sacramento imbutus (Cæsarum enim familiam venerari & colere à tam plurimis annis didicerat) & ad destituendum Neronem arte magis & impulsu, (quòd alter alterum desciscentem sequeretur) quàm suo ingenio traductus, postquam non dari donativum sub nomine Galbæ promissum videret, pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini præfecti imperium sibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia; nec deerant sermones senium atq; avaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim & militari famâ celebrata severitas ejus metum injiciebat veterem illam disciplinam ferre recusantibus, atque ita XIV. annis à Nerone assvefactis, ut haud minus vitia principum amarent, quàm olim virtutes verebantur. *1. Hist. 5.* Tum verò & plebi & militi ætas Galbæ irrisui & fastidio erat assuetis juventæ Neronis, & Imperatores formâ ac decore corporis, (ut est mos vulgi) comparantibus. *1. Hist. 7. fin.* Huic Galbæ avaritiæ accedebat libertorum, quibus ille obnoxius erat, summa avaritia: hi enim cuncta venalia habebant. Servorum quoque manus avidæ, & tanquam apud senem festinantes. Eratq; adeò domus Galbæ non sanctior ac Neronis, talis tamen cui minus condonaretur. Ita enim Tacitus *1. H. 7.* ait: *Eadem novæ aulæ mala, æquè gravia, non æquè excusata.*

3. *Parsimoniæ nimiæ accessit crudelitas, quâ in principio imperii invisum sese reddiderat.* Nam cùm in itinere esset accepturus Romæ imperium multa millia hominum quorum in numero inauditi & indefensi tanquam innocentes perierunt. Introitusque ejus in urbem, trucidatis tot millibus, infaustus omine, atque ipsis etiam, qui ministerium in occidendis iisdem præbuerant formidolosus? Ita statim initio Imperii *ingens novis rebus præbita materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata. Tacit. 1. H. 6.* (i. e. cùm omnes qui sub imperio erant parati essent ad rebellandum, nec hactenus certum quendam haberent quem singulari favore præ cæteris prosequerentur & Galbæ opponerent, dabatur occasio cuicunque sese offerre) nec facilè postea erat Galbæ favorem sibi recuperare. Nam *inviso semel*

principe seu benè seu malè facta premunt. (i. e. quicquid agat princeps, qui initio statim principatûs incepit in odio esse semper populus id in malam partem interpretatur.)

4. *Maturavit quidem Galba, postquam audierat, superioris Germaniæ legiones imperatorem alium flagitare, suum imperium adoptione Pisonis firmare; sed sine fructu id fecit.* Nam caussa motuum hac adoptione non tollebatur sed augebatur; quia elegerat Pisonem vultu habituq; moris antiqui & de virtutibus benè judicantibus severum; deterius interpretantibus tristem & austerum, adeoque moribus, ob quos in odio erat apud milites sibi similem: milites autem desiderabant alterum quendam Neronem. Potuisset & hoc corrigi liberalitate aliquâ exiguâ: sed cùm nullum donativum militibus daretur, per eos mœstitia ac silentium cùm Pisonem in concione adoptaret, tanquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. Scilicet nocuit antiqvus rigor & nimia severitas, cui tunc nullus Imperator etiam fortissimus & qui terrori militibus esset amplius par esse poterat, nedum decrepitus ille senex.

5. *His atq; talibus effecit Galba, ut à milite sentiente in suâ manu imperium esse, & propterea veterem rigorem ducum respuente miserè trucidaretur.* Nam cùm Otho, de quo *seq. art.* dicetur, favore militum salutatus esset Imperator, Galba in foro miserè periit: fœdè namque crura brachiaque (nam pectus loricâ tectum erat) laniavêre, pleraque vulnera, feritate & sævitiâ trunco jam corpori adjecta. Caput per lixas calonesque suffixum, laceratumque posterâ demum die repertum, & cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Galba tribus & septuaginta annis, quinque principes prosperâ fortunâ emensus, & alieno imperio felicior quàm suo. *1. H.49.* Major privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

ARTIC. II.
DE
OTHONE.

1. *Otho naturâ & moribus similis Neroni, etiam beneficio horum huic familiaris redditus æmulus eidem in amore & propriæ uxoris mœchus existens specie honoris in Lusitaniam remotus est.* Exstitit namque hic à primâ adolescentiâ prodigus, ac procax, adeò, ut sæpè flagris objurgaretur. Ferebatur & vagari noctibus solitus; atque invalidum quemque obviorum vel potulentum corripere; ac distento sago impositum in sublime jactare. Eratque adeò homo petulans, luxuriosus, sævus, audax. Post patris mortem libertinam aulicam gratiosam,

quò efficacius coleret, etiam diligere ſimulavit, quamvis anum ac penè decrepitam. Per hanc inſinuatus Neroni, facilè ſummum inter amicos locum tenuit congruentiâ morum. (Cujus ratio tradita part. 3. cùm de amicitiâ ageremus) *Suet. c. 2.* Sabinam Poppæam agentem in matrimonio Rufi Criſpini pellexit juventâ ac luxu, & quia flagrantiſſimus in amicitiâ Neronis habebatur. Nec mora quin adulterio matrimonium jungeretur. Cæſarem poſt irritamentis ad uxoris ſuæ amorem traxit; quem tamen mox rivalem non æquo tulit animo. Dejicitur ergò familiaritate ſuetâ, poſt congreſſu & comitatu; & poſtremò ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Luſitaniæ præficitur. unde diſtichon:

Cur Otho mentito ſit quæritis exul honore?
Uxoris mœchus cœperat eſſe ſuæ.

Hac in provinciâ usque ad civilia arma, cùm Vindex & Galba Gallias & Hiſpanias concirent, non ex priore infamiâ, ſed integrè ſanctèq; egit, procax otii & poteſtatis temperans. In hoc melior Nerone, quòd neceſſitate exigente ſibi temperare poſſet.

2. *Cùm provinciam quæſtorius per decem annos adminiſtraſſet, moderatione atq; abſtinentiâ ſingulari, tandem oblatâ ultionis occaſione conatibus Galbæ primus acceſſit, eodemq; momento ſpem imperii ipſe cepit.* Quamvis enim videretur homo mollis, munditiarum penè muliebrium, vulſo corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dignoſceret. *Suet. c. 12.* non tamen corpori ſimilis animus erat, ſed virilis & ad res novas ſatis audax. Et intimi libertorum ſervorumq; corruptius, quàm in privatâ domo habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, cæteraſq; regnorum libidines avido talium, ſi auderet ſua (i.e. in manu ejus poſita) oſtentantes; quieſcenti, ut aliena exprobrabant. (i.e. cæteros omnes præter Othonem indignos his bonis eſſe dicebant) Urgentibus etiã mathematicis, dum novos motus & clarum Othoni annum obſervatione ſyderum affirmant, genus hominum potentibus infidum ſperantibus fallax. *1. H. 22.* Ipſi quoq; luxuria etiam principi oneroſa inopia vix privato toleranda: In Galbam ira, in Piſonem invidia. (Quæ ipſa motuum principia eſſe ſuperius docuimus) Fingebat & metum (quò videretur habere cauſſam invadendi imperium aliquam juſti ſpeciem præ ſe ferentem) prægravem ſe Neroni fuiſſe. Luſitaniam rurſus aut alterius exſilii honorem expectandum? (Galbam & Piſonem non eâ moderatione, quâ Nero, uſuros.) Suſpectum ſemper inviſumque dominantibus qui proximus deſtinaretur (ſucceſſor imperii.) Nocuiſſe id ſibi apud ſenem

principem: magis nociturum apud juvenem ingenio trucem & longo exilio efferatum. Occidi Othonem posse. proin agendum audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum (i. e. Rebus novis & tumultibus dum principatus oditur & transfertur dari occasionem novi quid moliendi) nec contatione opus, ubi perniciosior sit quies quàm temeritas. Mortem omnibus ex naturâ æqualem, oblivione apud posteros vel gloriâ distingvi. Ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat: acrioris viri esse, merito perire. (i. e. non quiescere & carnificibus innocentem cervicem præbere sed dignum quid morte committere.) *1. Hist. 21.* Atque ita cum vellet & conciperet se posse imperium invadere, id fecit. Primùm omnium hoc egit, ut corrumperet milites: in itinere, agmine, stationibus vetustissimum quemque nomine vocans, ac memoriâ Neroniani comitatûs contubernales appellando, alios agnoscere, quosdam requirere (i. e. rogare ubi essent) & pecuniâ aut gratiâ juvare, inferendo sæpe querelas & de Galbâ ambiguos sermones quæque alia turbamenta vulgi (quibus ad seditionem concitatur) Labores itinerum, inopia comeatuum, duritia imperii atrocius accipiebantur, *1. Hist. 23.* Cùm ita tum ipse etiam per alios milites blanditiis verborum & pecuniâ corrumperet: suscepêre duo manipulares (seu gregarii milites) imperium populi R. transferendum & (quis crederet) transtulerunt. *1. Hist. 25.* Inerat enim desiderium militibus prioris licentiæ, & ex severitate Galbæ metus mutandæ militiæ, quæ tabes infecerat quoque legionarios & auxiliarios. *1. Hist. 26.* Adeoq; apud malos parata erat seditio, apud integros dissimulatio. Tres & viginti fuêre qui Othonem imperatorem salutatum in castra primi rapuerunt. Factus ergò est Imperator, quòd militum pauci pessimum hoc facinus auderent, plures vellent, omnes paterentur.

3. *Occisis Galbâ & Pisone Senatus Othoni, hic militi adulatur, miles corrumpitur, corruptiq; arbitrio omne Romanum imperium subjicitur.* Tantam namque immutationem mors Galbæ peperit ut alium Senatum alium populum credidisses: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exosculari Othonis manum: quantoque magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura facere. *1. H. 45.* Has adulationes sibi Otho suo erga milites servitio acquisierat: cùm enim in castra translatus omnes palàm & reverà sibi faventes videret milites, protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, servum imitando, quò dominaretur. Hæc servilis adulatio fecit, ut omnia deinde arbitrio mi-

litum agerentur. Prætorii præfectos sibi ipsi legere; Plotium Firmium è manipularibus qvondam, tum vigilibus præpositum, & incolumi adhuc Galbâ partes Othonis secutum. Adjungitur Licinius Proculus, intimâ familiaritate Othonis, suspectus, consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum præfecêre, judicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat; plerique opinantes se fratri ejus Vespasiano gratum hac in re officium facere. Secuti & motus militum nullum fermè imperium ducum agnoscentium. De quibus *1. Hist.* 80. *& seqq.* it. *2. Hist.* 24. *&* 26.

4. *Decernitur Othoni postea tribunitia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores. Imperium quoq; simulatâ clementiâ & conciliato favore administrare aggressus non diu gessit ob Vitellii motus, & hujus exercitu victore existente.* Nam Senatores aliis jam gestis honoribus insignes honoratiores reddidit, cooptando eos in collegium pontificum & augurum, & recens ab exilio reversos nobiles adolescentulos avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus nonnullis Senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant. Quoque justius hisce ignoscere videretur, simulavit, ac si non repetundarum sed Majestatis damnati fuissent, quia lex Majestatis tunc adeò in odio erat, ut sub prætextu hujus & bonæ leges tolli possent. *1. H.* 77. Eâdem largitione civitatum quoq; ac provinciarum animos aggressus est. *1. Hist.* 78. Trepida tamen semper sub ipsius imperio misera civitas fuit, simul atrocitatem recentis sceleris, quòd Galbam crudelitati militum commiserat, simul veteres ipsius mores recolens, mox extremè misera, cùm novo de Vitellio nuncio exterreretur; duos enim omnium mortalium impudicitiâ, ignaviâ, luxuriâ deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos, non Senatus modò ac Eqves, quîs aliqua pars & cura Reipubl. sed vulgus quoque palàm mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetitâ bellorum civilium memoriâ, captam toties suis exercitibus urbem, vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum loquebantur. Propè eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur; sed mansisse sub Julio, mansisse Cæsare Augusto victore Imperium; mansuram fuisse sub Pompejo Brutoq; Rempubl. Nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? Utrasq; impias preces, utraq; detestanda vota, inter duos, quorum bello id solum scires, deteriorem fore qui vicisset. *1. H.* 50. Superior tamen exstitit ille, cujus ignaræ voluntates minus timebantur, quàm alterius flagrantissimæ libidines. Addiderat enim Othoni odium Galbæ cædes:

des: credebaturque hic luxu, sævitiâ, audaciâ, Reipublicæ exitiosior; Vitellius venere & gulâ sibi tantùm hostis. *2. Hist. 31.*

5. *Compertâ victoriâ Vitellii, quamvis copiis abundè instructus, maluit tamen suâ manu perire, quàm certando de imperio Reipubl. damnum, fidissimis militibus labores & mortem ipsam parare. Et ita decessit duobus facinoribus, altero flagitiosissimo* [cæde Galbæ] *altero egregio* (morte scil. de seipso sumptâ, ne ulterius affligeret Rempubl.) *tantundem apud posteros merens bonæ famæ quantum malæ. 2. Hist. 50.*

ARTIC. III.

DE VITELLIO.

1. *Othoni successit Vitellius, cujus imperio occasionem præbuit militum Germanorum lascivia.* Nam cùm Julius Vindex provinciam Lugdunensem adversus Neronem concitans Galbamq; ad imperium vocans à Germanicis exercitibus oppressus esset: (habuerat enim exercitum militiæ inexpertum) tantos statim hi sibi sumebant animos, ut similem occasionem quærere mallent, quàm tenui aliquo stipendio contenti esse. Hactenus namque in horridâ regione bellantes infructuosam & asperam toleraverant militiam, detenti præterea sub severâ disciplinâ, quæ bellis civilibus laxior esse solet, ubi ab utraq; parte largitionibus & pravâ indulgentiâ sollicitatur miles, & transfugia impunè fiunt. His ducebantur milites, ut vellent res novas motusque civiles: sed & se validos esse ad hæc perficienda tunc concipiebant. Nam cùm adhuc in Germaniâ essent, incogniti invicem erant, & nulla, nisi inter eos, qui ejusdem cohortis erant, intercedebat amicitia; quia per partes provinciæ variè dispersi erant: sed bello adversus Vindicem contracti in una castra experti sunt, quid ipsi quid Galli possent. Postquam ergò & voluntas & facultas aderat, bella civilia novasque discordias quærebant. Aulus Vitellius in inferiorem tunc Germaniam ingressus, singulari cum curâ videbatur cuncta ibi agere: restituti suis honoribus, qui pœnæ nomine ad inferiores ordines rejecti erant; ignominiâ notati, famæ: pleraq; fiebant sine merito captandæ tantùm benevolentiæ ergò. Quâ re laudem meruerat non legati alicujus sed hominis summi fastigii propriam. Et quamvis apud severos & graves viros videretur nimis humilem & demissum se gerere: id tamen milites, quorum benevolentiam captaverat, comitatem bonitatemq; vocabant. Solent namq; homines adulantes vitia pro virtutibus interpretari. Instigabant ergò Vitellium Cæcina & Valens, ut capesseret imperium ardorem militum suamq; ipsi dignitatem ostendentes. *Quatiebatur his, inquit Tacitus 1. H. 53. segne ingenium, ut concupisceret magis quàm spera-*

sperаret. i. e. Vitellius ignavissimus homo his stimulis accendebatur, ut quamvis optaret cuperetque imperium, nullâ tamen spe ad illud consequendum erectus esset. Creatus tamen â legionibus, qui à Galbâ desciverant, Imperator. *1.H.54.*

2. *Erat homo nullius virtutis, flexibilis in vitia.* Nam cùm aliàs naturâ humilis esset animi, ut modò dictum, adventu fratris & irrepentibus dominationis magistris (i. e. occupantibus animum ejus qui tyrannidem ipsum docebant) superbior mox & atrocior redditus est, *2. Hist. 63.*

3. *Intemperantissimus gulæ veneriq; deditus adeò fuit, ut Galba illum tanquam de solo victu perpetuo cogitantem haud metuendum esse existimaret. Suet. cap. 7.* Epularum namque inexplebilis libido erat, quas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat: in jentacula & prandia & cœnas, comissationesque (i.e. epulas post cœnam,) facilè omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine *Suet. c. 13.* Ex totâ Italiâ, postquam adeptus imperium erat, irritamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab utroque mari [supero & infero] itineribus, exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum. vastabantur ipsæ civitates. degenerabat à laboribus ac virtutibus miles, assuetudine voluptatum & contemptu ducis. *2. H. 62.* Statim enim initio, cùm tenderet in urbem indies contemptior segniorque reddebatur ad omnes municipiorum villarumque resistebat. Aggregabantur ipsi in turpibus voluptatibus obsequentes scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis fruendæ voluptatis gratiâ mirè gaudebat. Saginabantur milites ipsius non aliter ac gladiatores, quibus pro robore consequendo cibus obtrudi solebat, quod testatur Tacitus *2. Hist. 88.* his verbis: *Singulis militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam saginam, dividebat.* Postquam certior reddebatur, adactum in verba ejus Orientem, ipse & exercitus non ut Romani amplius sed planè barbarorum more in omni vivebant libidine. *2. Hist. 73. fin.* Miles in porticibus, delubris & urbe totâ vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari. per illecebras urbis, & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. *2. Hist. 93.* Sed non fortitudinem militum tantùm Vitellius suâ luxuriâ; verùm & numerum imminuebat. Ut enim ærarium inops ad sumptus, quos absumebat luxuria, sufficeret, amputari legionum, auxiliariorumq; numeros jubet, vetitis supplementis. *2. Hist. 69.* Atq; ita Vitellii tanta fuit luxuria, ut se totumq; exercitum corrumperet.

4. *Magna quoq; ejus fuit crudelitas.* Nam nobiles viros, condiscipulos & æquales suos, omnibus blanditiis tantum non ad socie-

tatem imperii allicefactos vario genere fraudis occidit. Quendam etiam in ipsâ salutatione supplicio traditum, statimq; revocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici jussit, velle se, dicens pascere oculos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cùm raperetur ad pœnam, Heres meus es, exhiberi testamenti tabulas coëgit: utq; legit coheredem sibi libertum ejus adscriptum, jugulari cum liberto imperavit. *Suet. c. 14.*

5. *Trepidans tamen ipse & meticulosus exstitit.* ita namq; Tacitus *3. Hist. 58.* Vitellius *vultu, voce, lachrymis, misericordiam elicere, largus promissis, &, quæ natura trepidantium est, immodicus.* & *cap. 67. eod. Surdæ erant ad fortia consilia Vitellio aures.*

6. *Nullâ in re prudens ridiculum contemnendumque se præbebat.* Ignarus namq; erat ejus quid deceret. Quam suam decoris ignorantiam prodidit, cùm Imperator primùm creatus ingressurus esset Urbem, insigni equo, paludatus accinctusque, Senatum & populum ante se agens. Quod etiam perfecisset, nisi consilio amicorum deterritus esset, monentium, ne urbem ut captam ingrederetur. *2. H. 89.* Maximum Pontificatum adeptus de ceremoniis publicis 15. Kal. Aug. edixit, antiquitus infausto die, Cremerensi Aliensiq; cladibus: id quod apud civitatem religionum observantissimam funesti ominis loco acceptum est: adeò omnis humani divinique Juris, pari libertorum amicorumque secordiâ, velut inter temulentos agebat. *2. H. 90.* Captare etiam studebat plebis gratiam spectando cum eâdem histriones & circenses ludos velut unus ex plurimis: hæc fuissent popularia & grata, si à virtutibus profecta; sed quia deprehendebantur ex lasciviâ fieri, cui olim adsuetus erat, vilia habebantur, & his contemnendum se præbebat, quibus gratum se exhibere nitebatur. *Tacit. eod.* Multa stoliditatis specimina edebat movente Vespasiano v.g. cùm fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultaret, stultâ dissimulatione remedia potius malorum, quàm mala ipsa differendo. *3. Hist. 54.* cùm in summis angustiis constitutus utilia aspera, nec quicquam nisi jucundum & læsurum auribus accipere vellet. *3. Hist. 56. fin.* Quibus suis imprudentibus factis infelicem sui exitum ominabatur: Tacitus *eod. Concionanti (prodigiosum dictu!) tantum fœdarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disjecto sacrificii apparatu, longè nec ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ, improvidus consilii. quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus, alios rogitans, & ad omnes nuntios vultu quoq; & incessu trepidus, dein temulentus. postremò tædio castro-*

rum

rum, & auditâ defectione Misenensis classis, Romam revertit, recentissimum quodq; vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Hinc inter discordantes duces nihil ipsi auctoritatis, & pravâ æmulatione Valentis Cæcina Imperatoris desertor. *2. Hist. 93. & cap. 101.* & deportata ab Antonio, Flavianarum copiarum duce, victoria *3. H. c. 20. & seqq.*

7. *Finis quoq; ejus fœdus.* Nam ubique per imprudentiam suam aut superatus aut proditus, salutem sibi & millies HS. à Flavio Sabino fratre Vespasiani pepigit: statimque pro gradibus palatii apud frequentes milites cedere se imperio, quod invitus recepisset, professus est. *Suet. cap. 15.* (Nemo tunc rerum humanarum adeò immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum principem, & generis humani paulò antè dominum, relictâ fortunæ suæ sede, per populum, per urbem exire de imperio.) pauca locutus: Cædere se pacis & Reipubl. caussâ: retinerent tantùm memoriam sui, fratremq; & conjugem & innoxiam liberorum ætatem miserarentur. Simul filium protendens, modò singulis, modò universis commendans, postremò fletu præpediente assistenti Consuli exsolutum à latere pugionem velut jus necis vitæque civium reddebat. Aspernante Consule, reclamantibus qui in concione adstiterant, ut in æde Concordiæ positurus insignia Imperii, domumque fratris petiturus discessit. *3. H. 68.* Rescissâ ita transactione, tandem capta est urbs à Flavianis. Vitellius per aversam palatii partem, Aventinum in domum uxoris sellulâ defertur; ut si diem latebrâ vitavisset, Tarracinam ad cohortes, fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenii, & quæ natura pavoris est, cùm omnia metuenti præsentia maximè displicerent, in palatium regreditur, vastum desertumq;: delapsis etiam infimis servorum aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo & tacentes loci. tentat clausa, inhorrescit vacuis. fessusq; misero errore, & pudendâ latebrâ semet occultans, ab Julio Placido tribuno cohortis protrahitur: Vincto tergum pone manus, laniatâ veste, fœdum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illachrymante. deformitas exitûs misericordiam abstulerat. Infestis postea mucronibus coactum modò erigere os & offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra, & Galbæ occisi locum contueri, postremò ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat propulêre. Ubi ingestis vulneribus concidit. Et vulgus eâdem pravitate insectabatur interfectum, quâ foverat viventem. *3. Hist. 85.*

8. *Reverà misera sub hoc Imperatore fuit Civitas.* Tacitus *2. Hist. 95. Magna & misera civitas eodem anno Othonem Vitelliumq; passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, variâ & pudendâ sorte agebat; donec successêre*

cessere Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quàm alii mores. Sic fatigata ab Imperatorum istorum ministris tandem Vitellianos Flavianosque sub ipsis mœnibus cernebat de Imperio certantes sangvinemque civilem profundentes, insana & moribus planè corrupta velut spectaculo interesset. Tacitus 3. *Hist.* 83. *Aderat pugnantibus spectator populus, utq; in ludicro certamine, hos modò, rursus illos clamore & plausu fovebat: quoties pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui jugularíq; postulantes parte majore prædæ potiebantur. Nam milite ad cædes & sanguinem obverso, spolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis urbe totâ facies, alibi prælia & vulnera, alibi balneæ popinæq;. Simul & strues corporum. Juxta scorta & scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum, quicquid in acerbissimâ captivitate scelerum: prorsus ut eandem civitatem & furere crederes & lascivire. Conflixerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sullâ, semel Cinnâ victoribus. nec tunc minus crudelitatis. nunc inhumana securitas, & ne minimô quidem temporis voluptates intermissæ, velut festis diebus id quoq; gaudium accederet, exultabant, fruebantur, nulla partium curâ, malis publicis læti.* Perditissima ergò fuit civitas & infelicissima sub hisce tyrannis, utpote suam miseriam ignorans & non agnoscens. add. quæ de captâ urbe plura narrat Tacitus 4. *Hist.* 1.

ARTIC. IV.

DE

VESPASIANO.

I. *Rebellione trium principum, & cæde diu incertum & quasi vagum imperium suscepit firmavitq; tandem gens Flavia: obscura illa quidem, ac sine ullis majorum imaginibus: sed tamen Reipubl. nequaquam pœnitenda, constet licet Domitianum cupiditatis ac sævitiæ merito pœnas luisse.* Nam ipsa fata variis ostentis jam pridem Vespasiano suum favorem ostenderant. *Suet. c. 5.* accessitq;, quæ inopinato & adhuc novo principi deerat, auctoritas & quasi Majestas quædam singulari miraculo. Ex plebe Alexandrinâ quidam, oculorum tabe notus genua ejus advolvitur, remedium cœcitatis exposcens gemitu, precaturque principem, ut genas & oculorum orbes dignaretur respargere oris excremento. Alius manu æger, ut pede ac vestigio Cæsaris calcaretur orabat. Vespasianus primò irridere, aspernari: atque illis instantibus, modò famam vanitatis metuere, modò obsecratione ipsorum & vocibus adulantium in spem induci; donec cuncta fortunæ suæ patêre ratus, nec quicquam ultrà incredibile, lato ipse vultu, erectâ, quæ adstabat, multitudine jussa exequitur. Statim conversa ad usum manus, ac cœco reluxit dies. 4, *Histor.* 81. Adeptus imperium mira-

miraculo & ipse fuit: solus namq; omnium ante se principum in melius mutatus est. *1. Hist. 20. fin.* Confirmavit itaq; Imperium ejus opinio, quam habebat vulgus, gratum Vespasianum cœlestibus esse & horum favore munitum adversus injurias hominum.

2. *Primus Flaviorum Vespasianus post devictum occisumq; Vitellium urbem ingressus per totum imperium nihil habuit antiquius, quàm prope afflictam nutantemq; Rempubl. stabilire primò deinde & ornare.* Nam milites pars victoriæ fiduciâ, qui sub Antonio Cremonam expugnaverant, pars ignominiæ dolore ad omnem licentiam audaciamq; processerant. Participibus autem victoriæ adeò nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima præmia non nisi serò persolverit. Deformem quoque veteribus incendiis ac ruinis urbem pristino nitori restituere nisus est, varias areas occupare & ædificare, si possessores cessarent, cuicunq; permittendo. *Suet. cap. 8.* Libidini quoque atque luxuriæ, quæ nullo coërcente invaluerat, occurrere bonis legibus cœpit. *Suet. cap. 11.*

3. *Civilis & clemens ab initio principatûs ad exitum fuit. Suet. c. 11. fin. offensarum inimicitiarumq; minimè memor executórve. Idem c. 14.* Vitellii enim hostis sui filiam splendidissimè maritavit, dotavitque etiam & instruxit. Nec temerè quisquam punitus insons ab eodem reperitur; nisi absente eo & ignaro, aut certè invito atque decepto. Justis suppliciis etiam illacrymavit atq; ingemuit.

4. *Duo ob vitia reprehenditur, quorum altero odium, altero contemptum sibi parere potuisset, nisi inter virtutum gloriam hæc fuissent.* Fertur namq; fuisse pecuniæ cupidus: ita enim *Suet. cap. 16. Sola est, in quâ meritò culpetur. pecuniæ cupiditas.* Non enim contentus omissa sub Galba vectigalia revocasse; nova & gravia addidisse; auxisse tributa provinciis nonnullis & duplicasse: negotiationes quoq; vel privato pudendas propalàm exercuit, coëmendo quædam tantùm ut pluris distraheret. Nec candidatis honores, reisve tam innoxiis quàm nocentibus absolutiones venditare cunctatus est. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industriâ solitus promovere, quò locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgò pro spongiis dicebatur uti, quòd quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Sed benevolentia hominum, quam cæteræ virtutes, meritaque erga Rempubl. ipsi paraverant, hæc facta ipsius in meliorem interpretabatur partem. Compulsum ad hæc dicebant summâ ærarii fiscique inopiâ, de quâ testificatus esset initio statim principatûs. Fuisse quoque eum plurimæ dicacitatis, refert *Suet. cap. 22.* & sic scurrilis ac sordidæ, ut ne obscœnis quidem, vel

ut citatus autor loquitur, prætextatis verbis abstineret. Quæ abjectum & vilem hominem indicantia contemptum comitem habere solent.

5. *Pacatam & sine tumultibus fermè habuit Rempubl. nisi quod maturè adversam de filio Domitiano acciperet famam, tanquam terminos ætatis & concessa filio egrederetur. 4. Hist. 51.* Erant enim hujus hominis indomitæ libidines, & pronitas ad intempestivos tumultus, nisi Mucianus absente patre flagrantem juvenem retinuisset, ne ferociâ ætatis & pravis impulsoribus paci belloq; malè consuleret. Creditur tamen Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentavisse, an præsenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret. Sed Cerialis salubri temperamento illusit, ut vana pueriliter cupientem. *4. Histor. ult.*

6. Mortuus est alvo repentè usque ad defectionem solutâ, dum consurgeret his usus verbis: *Imperatorem stantem mori oportere.*

ARTIC. V.
DE
TITO VESPASIANI FILIO.

1. *Anno P. C. N. 79. succedit Vespasiano filius Titus nomen patris gerens, antequam subiret imperium alius Nero existimatus.* Præter sævitiam enim suspecta in eo etiam luxuria erat, quòd ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoq; familiarium extenderet. Nec minus libido propter exoletorum & spadonum greges, propterq; insignem reginæ Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suspecta & rapacitas: quòd constabat in cognitionibus patris nundinari præmiariq; solitum. *Suet. cap. 7.* Nata quoque de eo suspicio est, quasi desciseret à patre, Orientisque regnum sibi vindicare tentasset: expugnatâ enim anno P. C. N. 70. Hierosolymâ in gratulatione à militibus Imperator salutatus & cùm abire provinciâ vellet quodammodo vi detentus erat. *Suet. cap. 5.*

2. *Sed hæc fama ei pro bono cessit conversaq; est in laudes maximas, postquam imperare cœpit neq; ullo vitio reperto, & contrà virtutibus summis.* Tantum namq; illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii vel artis vel fortunæ superfuit: ut amor ac deliciæ generis humani diceretur. *Suet. & Aurel. Victor in eod.* Nam ut subiit munus imperatorium, Berenicem nuptias suas sperantem regredi domum & enervatorum greges abire præcepit. Quo facto statim prodidit signum depositæ intemperantiæ. Liberalitatem excoluit ita, ut nullum hac in virtute imperatorem parem habuerit. Nam non modò nulli civium quicquam ademit, sed ab omni alieno abstinuit; nemine tamen

ante

ante se munificentiâ minor. Quin admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur, quàm præstare posset: non oportere, ait, quenquam à sermone principis tristem discedere. Atq; etiam recordatus quondam super cœnam, quòd nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam meritoq; laudatam vocem edidit: Amici diem perdidi! Suborto Romæ incendio, quod per triduum totidemq; noctes duraverat, nihil nisi sibi periisse publicè testatus, cuncta prætoriorum seu villarum splendidè exstructarum ornamenta operibus ac templis destinavit. *Suet. cap. 8.* Clementissimum præterea se semper exhibuit. Nam delatores, qui ex licentiâ veteri superfuerant, assiduè in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac novissimè magnâ cum sui ignominiâ traductos per amphitheatri harenam partim hastæ subjectos pro mancipiis vendi imperavit, partim in asperrimas insularum avehi; periturum se potius, quàm perditurum adjuvans. Duos patricii generis convictos in affectatione Imperii, nihil ampliùs, quàm ut desisterent monuit, dicens principatum fato dari. Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed penè ex professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, nec seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit: sed ut à primo imperii die consortem successoremque testari perseveravit: nonnunquam secreto lachrymis & precibus orans, ut tandem mutuò erga se animo esse vellet. *Suet. c. 9.*

3. Excessit in villâ post biennium quàm successerat patri, non secus atq; in domestico luctu mœrentibus publicè cunctis. Senatus tantas mortuo egit gratias, laudesque congessit, quantas ne vivo quidem unquam atque præsenti.

ARTIC. VI.
DE
DOMITIANO.

1. *Domitianus initio Imperii, licet ob nonnulla in contemptu fuerit, ex mixturâ tamen virtutum & felicitatis in bello spectabilis extitit.* Nam præterquam quòd inter initia principatûs, quotidiè secretum horarium sumere solebat: nec quicquam amplius quàm muscas captare, ac stylo præacuto configere: (ut cuidam interroganti, essetne quis intus cum Cæsare, non absurdè responsum sit à Vibio Crispo, ne musca quidem!) etiam per omne gladiatorium spectaculum ante pedes puerulum coccinatum stantem habuit, parvo portentosoque capite, cum quo plurimum fabulatus est, nonnunquam serio. Auditus est certè, dum ex eo quærit, ecquid sciret, cur sibi visum esset ordinatione proximâ Ægypto præficere Metium Rufum? Sed hæc tanquam ab atrâ bile protecta magis, quàm ab animi vitio felicitate, quam in bello habuit virtutibusq;

tibusq; quibusdam, quarum ſpecimina edidit, conteсta ſunt. Nam de Cattis Dacisque poſt multas clades, quas exercitus ipſius perpeſſi ſunt, duplicem tamen triumphum egit. Bellum civile motum à L. Antonio ſuperioris Germaniæ præſide confecit abſens, felicitate mirâ: cùm ipſâ dimicationis horâ reſolutus repentè Rhenus, tranſituras ad Antonium copias Barbarorum inhibuiſſet. *Suet. cap.* 6. Sagittarum quoque tam doctus fuit, ut inter patentes digitos extentæ manûs viri procul poſiti ſpicula ejus transvolarent. Jus quoque diligenter & induſtriè dixit. Plerumque & in foro pro tribunali extra ordinem ambitioſas centumvirorum ſententias reſcidit: imitatus parentem qui judicia centumviralia, quibus peragendis vix ſuffectum litigatorum ætas videbatur extra ordinem dijudicanda certis perſonis commiſit. Nummarios Judices, ſeu eos, qui patiebantur ſe corrumpi, aſſeſſoresque ipſorum infamiâ notavit. Magiſtratibus urbicis provinciarumque præſidibus coërcendis tantum curæ adhibuit, ut neq; modeſtiores unquam, neque juſtiores exſtiterint. è quibus plerique poſt illum rei omnium criminum deprehenſi. Cenſorio quoque munere benè functus morumque correctionem ſuſcipiens, licentiam theatralem promiſcuè in equitum cuneis ſpectandi inhibuit. Quæſtorium virum, quòd geſticulandi ſaltandique ſtudio teneretur, movit Senatu. Probroſis fœminis lecticæ uſum ademit; jusque capiendi legata hereditatesq;. A cædibus quoque abhorruit initiò diſſimulans ſævitiam. Cupiditatis quoque atque avaritiæ vix ſuſpicionem ullam aliquandiu princeps dedit: imò è diverſo magnæ ſæpè abſtinentiæ non modò, ſed etiam liberalitatis experimenta. Omnes circa ſe largiſſimè proſecutus, nihil prius aut acrius monuit, quàm ne quid ſordidè facerent. *Suet. cap.* 8 *&* 9.

2. *Sed à mixturâ virtutum & vitiorum tandem in vitia deflectens terribilis & invisus redditus eſt.* Nam primò ad ſævitiam mox ad cupiditatem deſcivit. Complures quippe Senatores, & in his aliquot Conſulares leves plerumque ob cauſſas interemit. Erat autem non ſolùm magnæ, ſed & callidæ inopinatæque ſævitiæ. Actorem ſummarum pridiè quàm crucifigeret, in cubiculum vocavit: aſſidere in toro juxta coëgit, ſecurum hilaremque dimiſit, epularumque partibus dignatus eſt. Nunquam triſtiorem ſententiam ſine præfatione clementiæ pronunciavit: ut non aliud jam certius atrocis exitûs ſignum eſſet, quàm principii lenitas. *Suet. cap.* 11. In perſecutione Chriſtianorum Neroni parum ceſſit. Super ingenii naturam etiam inopiâ rapax fuit. Nam exhauſtus operum ac munerum impenſis, tentavit quidem, ad relevandos caſtrenſes ſumptus militum numerum diminuere.

nuere, Sed cùm obnoxium se barbaris per hoc animadverteret: neque eo secius in explicandis oneribus omnibus hæreret: nihil pensi habuit, quin prædaretur omnimodo. Bona vivorum & mortuorum usquequaque, quolibet & accusatore & crimine corripiebantur: satis erat objici qualecunque factum dictumque adversum Majestatem principis. Confiscabantur alienissimæ hereditates; vel existente uno, qui diceret, audiisse se ex defuncto, cùm viveret, heredem sibi Cæsarem esse *Suet. cap. 12.* His vitiis accessit quoque superbia. Nam cùm procuratorum suorum nomine edictalem epistolam, sic cœpit: *Dominus & Deus noster sic fieri jubet.* Unde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cujusquam appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio nonnisi aureas & argenteas poni permisit ac ponderis certi. Quibus omnibus aliis terror fuit sibi ipsi verò summum exitium struxit. *Suet. cap. 13.*

3. *Cunctis ergò exosus tandem oppressus est amicorum libertorumque intimorum conspiratione, simul & uxoris.* Nam ad uxoris manus pueri cujusdam imprudentia pervenerat catalogus trucidendorum, quorum in numero & ipsa fuit. Quo ipsa mota ad trucidandum eum nonnullos instigavit. Cadaver ejus populari sandapilâ per vespillones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latinâ viâ funeravit.

MEMBR. III.
DE IMPERIO ETIAM IN EXTEROS COLLATO, ACCEDENTE TAMEN SENATUS AUCTORITATE.

ARTIC. I.
DE COCCEIO NERVA.

1. *Hactenus Romæ seu per Italiam orti imperium rexêre: hinc advenæ; qui civiliores civibus & indigenis exstitêre.* Unde patet, quale fuerit Romanorum immensi sangvinis profusione imperium in tot populos partum, mox tyrannidi etiam externorum subjectum. Scil. frustrà possidetur dominium in totum orbem, si absit virtus.

2. *Domitiano ergò interfecto factus Imperator Coccejus Nerva, quem ex Cretâ originem traxisse ferunt, qui melius imperium administravit quàm acquisierat.* Nam quamvis operâ interfectorum Domitiani ad imperium pervenerit: æquissimum tamen & civilissimum se præbuit. *Eutrop. lib. 8.* & ut in privatâ vitâ moderatus semper fuit & strenuus: ita sese in imperio quoque talem exhibuit. Liberalitatem ex-

ercuit, indulgendo quicquid antea pœnæ nomine tributis accesserat; afflictos civitatis relevando; clementiam, dum Calpurnium Crassum, promissis ingentibus animos militum pertentantem, detectum, confessumque Tarentum cum uxore removit, Patribus lenitatem ejus increpantibus. *Aurel. Victor.*

3. *Magnam quoq; addidit ipsi gloriam adoptio Trajani.* Nam licet non deessent sangvine juncti: maluit tamen publicam utilitatem privatæ amicitiæ præferre.

4. Interiit febri corruptus ejusq; corpus à Senatu delatum in Augusti sepulchro sepultum est. *Aurel. Victor.* Ipse inter Divos relatus.

ARTIC. II.
DE
TRAJANO.

1. *Ulpius Trajanus adoptione Nervæ Imperium adeptus pacis belliq; temporibus insignis exstitit.* Inusitatæ enim & civilitatis & fortitudinis fuit, inquit Eutrop. *lib. 8.* Et Aur. Victor *Epit.* cùm duo sint, inquit, quæ ab egregiis principibus expectentur, sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia: tantus in eo erat maximarum rerum modus, ut quasi temperamento quodam miscuisse videretur.

2. *Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quàm nobiliter ampliatum, fines longè lateq; diffudit.* Nam urbes trans Rhenum in Germaniâ reparavit. Quinquennium bellavit cum Decebalo Dacorum rege, cui Domitianus tributa promiserat. Eoque devicto trans Danubium provincia facta in his agris quos Taiphali & Victophali & Thervingi tunc habebant. *Eutrop. lib. 8.* Armeniam, quam occupavêre Parthi, recepit, Pharnace Syrio occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem & Sauromatarum & Bosphoranorum, & Arabum & Osdroënorum & Colchorum in fidem accepit. Adiabenos, Marchomedos occupavit. & Anthemisium magnam Persidis regionem; Seleuciam & Ctesiphontem, Babylonem & Edessios vicit, ac tenuit; usq; ad Indiæ fines & mare rubrum accessit atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam. quibus adjecit Arabiam. Hac re quidem sibi perpetuam gloriam, cæteris ignavis principibus immortale dedecus, Imperio verò Romano barbaris undiquaque concitatis haud parum periculi creavit.

3. *Quanquam verò bello tot & tantas præclaras res gesserit, ut superiorem se nullum Imperatorem habuerit, gloriam tamen militarem civilitate & moderatione superavit.* Nam Romæ & per provincias æqualem se omnibus exhibens; amicos salutandi causâ frequentans, vel

ægro-

ægrotantes, vel cùm festos dies habuissent, convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens, nullum in comitate sibi parem admisit. Amicis eum culpantibus, quòd nimiâ erga omnes uteretur comitate respondit: Talem Imperatorem se esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset. Et ita gessit Imperium in amicitiâ fundatum felicissimum.

4. *Præter comitatem etiam alias exercuit virtutes principem decentes, 1. Liberalitatem.* Nam publicè privatimque cunctos ditavit quos mediocri familiaritate cognovit. *Eutrop. lib. 8.* in sublevandis civitatibus largus *Vict. Epit.* Fiscum nunquam injustè auxit. *Eutrop. eod. 2. Justitiam.* Ita enim Aur. Victor *Epit.* Justitiæ ac Juris humani divinique tàm repertor novi quàm inveterati custos. Ipse etiam innocentiæ studuit, ne quenquam injustè læderet, sed suum cuiq; tribueret. Hinc fidens sibi Præfectum prætorio Saburanum, cùm insigne potestatis ex more, pugionem nimirum ipsi daret, monuit, dicens: *Tibi istum ad munimentum mei committo, si rectè agam: sin aliter, in me magis, quòd moderatorem omnium vel errare minus fas sit. 3. Clementiam.* Nam omni ejus ætate unus tantùm Senator damnatus est, per Senatum tamen ipso ignorante. *Eutrop. lib. 8.*

5. *Quapropter maximam sibi acquisivit gloriam.* Nam per multos atque atroces tyrannos perdito prostratoque statu Romano, in remedium quasi tantorum malorum divinitus credebatur datus, Deo proximus, omnibus verò principibus cæteris superior habebatur. *Eutrop. lib. 8.* Hujusque memoriæ tantum delatum est, ut postea principibus in Senatu acclamarint: *Felicior Augusto, melior Trajano!* Adeò gloria bonitatis in eo obtinuit, ut vel assentantibus occasionem magnificentissimi præstaret exempli.

6. *Unicum tamen in eodem vitium, ebrietatis nimirum, notatur.* Et sanè multùm hoc obest principum dignitati sed & rebus agendis: multa quippe per ebrietatem pœnitenda præcipiunt. Sed & hoc Trajanus suâ prudentiâ molliverat, curari vetans jussa post longiores epulas. *Victor de Cæsar.*

7. Profluvio tandem ventris extinctus inter Divos relatus, solusque omnium intra urbem sepultus est.

ARTIC. III.
DE
HADRIANO.

1. *Defuncto Trajano Ælius Hadrianus creatus est princeps; sine aliquâ quidem voluntate Trajani, sed operam dante Plotinâ Trajani uxore, Eutrop. lib. 8.* Nam frequens opinio fuit, Trajano id animi fuisse, ut

ut Neratium Priscum, non Hadrianum, successorem relinqueret; multis amicis in hoc consentientibus; usque eò ut Prisco aliquando dixerit; Commendo tibi provincias; si quid mihi fatale contigerit. Nec defuerunt qui asserent, mortuo jam Trajano adscitum Hadrianum, supposito à Plotinâ, qui pro Trajano fessâ voce loqueretur. *Spartianus.*

2. *Meritò hunc varium & multiplicem historici nominant.* Nam osor belli unà peritissimum ducem se exhibuit armorumque & rei militaris scientissimum. Idem severus, lætus; comis, gravis; lascivus, cunctator; tenax, liberalis; candidus, simulator; sævus, clemens. *Spart.* Idq; quomodo contigerit circa singula ostensuri sumus.

3. *Pacis amatorem se simulans unà prodidit invidiam ergà Trajanum.* Nam statim ac creatus est Imperator, provincias à Trajano multo sangvine acquisitas reliquit, & de Assyriâ, Mesopotamiâ & Armeniâ revocavit exercitus, ac finem Imperii Euphratem esse voluit. *Eutrop. lib.* 8. Idem de Daciâ facere conatum deterruerunt amici, ne multi cives Romani barbaris traderentur: propterea quòd Trajanus victâ Daciâ, ex toto orbe Romano infinitas eò copias hominum transtulerat ad agros & urbes colendas. Tum Græcorum more seu Pompilii Numæ ceremonias, leges, gymnasia, doctoresque curare cœpit, adeò quidem, ut etiam ludum ingenuarum artium, quod Athenæum vocant, constitueret. *Aur. Victor de Cæs.* Jussit quoque nomine suo Salvium Julianum componere Edictum perpetuum i. e. ex prætorum edictis variis colligere optima quæque & in unum volumen redigere, quod prætores & præsides provinciarum observarent semper, quò idem Jus per totum Imperium Romanum diceretur. Ad quod ingentes commentarii JCtorum variorum scripti exercuerunt Tribonianum in Digestorum compilatione.

4. *In pace, ocio & curâ voluptatum se peritissimum ostentavit militem, tacitè facta Trajani reprehendens.* Nam, uti solet tranquillis rebus fieri, remissior rus proprium Tibur secessit, permissâ urbe Lucio Ælio Cæsari: ipse uti beatis locupletibus mos, palatia exstruere, curare epulas, signa, tabulas pictas: postremò omnia satis anxiè prospicere, quæ luxûs lasciviæq; essent. *Vict. de Cæs.* Eodem tamen luxurioso otio exercuit milites ipse duriter vivens: transiitq; in Germaniam pacis magis quàm belli cupidus, quasi bellum immineret; militem, ne otio torpesceret, tolerantiæ documentis imbuens; ipse quoq; inter manipulares vitam militarem magistrans; cibis etiam castrensibus in propatulo utens h. e. larido, caseo & poscâ: exemplo Scipionis Æmiliani, & Metelli & auctoris sui Trajani; multos præmiis, nonnullos honoribus donans, ut ferre possent ea quæ asperius jubebat.

Et ſic diſciplinam incuriâ ſuperiorum principum horumque blanditiis labantem, à Trajano reſtitutam ipſe in pace retinuit. Tribunos non favor militum, ſed Juſtitia commendabat. nulli vitem niſi robuſto & bonæ famæ dabat; nec tribunum niſi plenâ barbâ faciebat, aut ejus ætatis, quæ prudentiâ & annis tribunatûs robur impleret. De militum etiam ætatibus judicabat; ne quis aut minor quàm virtus poſceret, aut major, quàm pateretur humanitas, in caſtris contra morem veterem verſaretur. *Spartian.* Exemplo etiam virtutis ſuæ cæteros adhortatus, cùm etiam vicena millia pedibus armatus ambularet; veſtem humilimam frequenter acciperet, ſine auro balteum ſumeret, ſine gemmis fibulas ſtringeret, capulo vix eburneo ſpatham clauderet. Expeditionem in Britanniam inſtituit; in quâ murum per octoginta millia paſſuum duxit, qui barbaros Romanosque divideret. Idque etiam pòſt alibi & pluribus quidem in locis fecit, in quibus barbari non fluminibus, ſed limitibus dividebantur: ſtipitibus enim magnis, in modum muralis ſepis funditus jactis atque connexis barbaros ſeparare ſtuduit, ut teſtatur idem Spart. Quæ omnia arguunt in ipſo metum ſingularem barbarorum. Quem eundem confirmant quoque, quod Armeniis regem habere permiſit, cùm ſub Trajano legatum habuisſent. à Meſopotamiis tributum non exegit, à Trajano impoſitum. Albanorum & Hiberorum reges largitionibus proſecutus eſt, cùm ad illum venire contempſiſſent. Hinc tradit Aurelius Victor *Epitom.* à regibus multis pace occultis muneribus impetratâ, jactaſſe eum palàm, plus ſe otio adeptum, quàm armis cæteros, cùm pacem pecuniâ redimens in ſummo contemptu eſſet. Quo ipſo metui prætextum quæſivit, gloriam Trajani minuere ſtuduit.

5. *Liberalitati miſcuit luxuriam.* Nam infinitam pecuniam, quæ fiſco debebatur, privatis debitoribus in urbe atque Italiâ; in provinciis verò etiam ex reliquis ingentes ſummas remiſit; ſyngraphis in foro D. Trajani, quò magis ſecuritas omnium roboraretur, incenſis. Equites quoque, quos pauperes & innocentes vidit, ſpontè ditavit; quos verò calliditate ditatos, etiam odio habuit. *Æl. Spart.* Sed unà quoque anxiè proſpexit quæ luxûs laſciviæque eſſent. *Vict. de Cæſar.* poſt cæteras namque immenſisſimas voluptates, in honorem ſocrûs ſuæ, aromatica populo donavit. In honorem Trajani balſama & crocum per gradus theatri fluere juſſit. *Æl. Spart.* Inter alia ludicra etiam venationum cupidisſimus exſtitit: equos & canes ſic amavit, ut eis ſepulchra conſtitueret. Opidum Adrianotheras in quodam loco, quòd illic & feliciter eſſet venatus & urſam occidisſet aliquando,

constituit. Hæc prodigorum & luxuriosorum propria liberalitati immiscuit.

6. *Pronus ad amicitiam parandam æquè ac dissolvendam fuit.* Nam in colloquiis etiam humilimorum civilissimus fuit: detestans eos, qui sibi hanc voluptatem humanitatis, quasi servantes fastigium principis, inviderent. Convivis amicorum interfuit: ægros bis ac ter die, & nonnullos equites Romanos ac libertinos visitavit; solatiis refovit, consiliis sublevavit. Omnia denique ad privati hominis modum fecit. Plebis cumprimis jactantissimus amator fuit. Amicos quoque ditavit etiam non petentes. Idem tamen facilè quicquid de iis insusurrabatur audivit, atque ideò propè cunctos amicissimos, quosque summis honoribus evexerat, postea ut hostium loco habuit. *Æl. Spart.* Curiosus quoque domûs amicorum per frumentarios occulta omnia exploravit, eorumque matrimonia adulteriis fœdavit: hac enim in re nec amicis servavit fidem.

7. *Peregrinationibus suis & magnam industriam nec minorem declaravit vanitatem.* Nam nec quisquam ferè principum tantum terrarum tam celeriter peragravit. Dumque hoc fecit omnes propemodum provincias percurrendo procuratores & præsides severè coërcuit, oppida universa restituit & ordinibus auxit. *Spart.* ad specimen enim legionum militarium fabros, perpendiculatores, architectos, genusque cunctum exstruendorum mœnium seu decorandorum in cohortes centuriaverat. *Aurel. Vict. in Epit.* Contrà videbatur hisce vanitatem suam tegere; nec enim amore imperii, sed cupidine omnia, quæ legerat de locis orbis terrarum, inspiciendi tot tantasque peregrinationes suscepit.

8. *Doctorum virorum & amator & irrisor exstitit.* Poëmatum namque & literarum omnium studiosissimus fuit, arithmeticæ, geometriæ, picturæ peritissimus. præditus quippe singulari memoriâ, libros lectos statim memoriter reddidit. Hinc græcis literis impensiùs eruditus à plerisque græculus appellatus est. Professores tamen omnium artium risit, contempsit, obtrivit tanquam doctior & simul præmiis condecoravit. Et quum ipse auctor esset, ut nulli ab eo tristes recederent; dixit, se graviter ferre, si quem tristem videret.

9. *Arrogantem quoq; se & unà modestum exhibuit.* Nam cùm opera ubique infinita fecisset, nunquam ipse, nisi in Trajani patris templo nomen suum scripsit, singularis cum modestiæ laude: multas tamen civitates Hadrianopolas vocavit prodendo quandam arrogantiam.

10. *Magistratuum Judicumq; officiis functus ita, ut videretur non nun-*

nunquam ex petulantiâ eadem affectus se. Nam Pontificis maximi officio functus sacra Romana diligentisſimè curavit. Causſas Romæ atque in provinciis frequenter audivit, adhibitis consilio suo consulibus, prætoribus & optimis Senatoribus; it. JCtis, Julio Celso, Salvo Juliano, Neratio Prisco. Sed sine causſâ per varia oppida provinciasque magistratuum officiis functus quoque est. In Etruriâ præturam Imperator egit. Per latina oppida Dictator & ædilis & duumvir fuit. apud Neapolin demarchus; in patriâ suâ quinquennalis; & item Hadriæ quinquennalis quasi in alienâ patriâ; & Athenis archon. *Spart.*

11. *Joca ejus licet plurima exstent, jucundus tamen his æquè & molestus fuit.* Nam acerrimus ad lacessendum pariter & respondendum seriis, joco, maledictis fuit: referre carmen carmini, dictum dicto prorsus ut meditatum crederes adversus omnia. Floro poëtæ scribenti ad se

Ego nolo Cæsar esse
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.

respondit:

Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas
Culices pati rotundos.

Hujus uxor Sabina, dum prope servilibus injuriis accipitur, ad mortem voluntariam compulsa est. & antequam moreretur, palàm jactavit, quàm immane ingenium pertulisſet; & elaborasse, ne ex eo ad humani generis perniciem gravida redderetur. *Spart. & Victor.*

12. *Senatui exhibuit se faventem clementemq; & unà crudelem.* Nam initio statim Imperii cùm ad Senatum scriberet, veniam petiit, quòd de Imperio suo Judicium Senatui non dedisſet; salutatus scil. præpropere à militibus Imperator, quod esse Respubl. sine Imperatore non posset. Senatoribus, qui non vitio suo decoxerant, patrimonium pro liberorum modo Senatoriæ professionis explevit. Senatusque fastigium semper extulit, exsecratus principes, qui minus Senatoribus detulissent. Contrà quatuor Consularium occisorum invidiâ premebatur, naturâ crudelis. quod tamen naturæ vitium eò repressit, donec in villâ Tiburtinâ profluvio sangvinis penè ad exitum venit. quo tempore multi vel apertè vel per insidias interfecti sunt. Quapropter & mortuus est omnibus, cumprimis autem Senatui invisus. Patres namque ne succesſoris quidem oratu ad Divi honorem eidem deferen-

deferendum flectebantur; tantùm amissos sui ordinis tot viros mœrebant.

13. Antequam moreretur, adoptavit Cejonium Commodum Verum; eumque Ælium Verum Cæsarem appellavit. Quem cùm minus sanum videret, sæpissimè dictavit; in caducum parietem nos inclinavimus, & perdidimus quatermillies sestertiûm, quod populo & militibus pro adoptione Commodi dedimus. Hoc verò mortuo cùm ipse animo parum valeret, idcircoque despectui haberetur, ad creandum Cæsarem Patres convocavit. Quibus properè accurrentibus, fortè Antoninum conspexit senis soceri aut genitoris anxios gressus levantem manu, quo mirè oblectatus adoptatum legibus Cæsarem esse jussit. Quam ob caussam etiam Pius fertur nominatus Antoninus.

ARTIC. IV.

De

ANTONINO PIO.

1. *Antoninus Pius cognomento à pietate dictus, Galliâ oriundus transalpinâ, formâ conspicuus, ingenio clarus, singulari eloquentiâ, & nitidâ literaturâ artis imperandi gnarus successit Hadriano adoptatus ab eodem.* Nam conditionem imperantium Coccejo Nervâ imperium suscipiente longè antea expresserat: cùm enim hic in curiâ gratulationibus exciperetur; Antoninus hunc amplexus dixit, se gratulari Senatui & populo provinciisque; ipsi autem nequaquam, cui satius fuerit, malos semper principes eludere, quàm tanti oneris vim sustinentem non molestiis modò & periculis subjici; sed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum; qui cùm mereri omnia præsumant, si quicquam non extorserint, atrociores ipsis hostibus existant. Rationem cognominis *praeced. artic. num. ult.* reddidimus, præter quam & aliæ afferuntur, nim. quòd eos, quos Hadrianus per malam valetudinem occîdi jusserat servavit. it. quòd singulari erga Hadrianum patrem pietate non modò quoad vixit, sed etiam post mortem ejus usus fuerit. *Jul. Capitol.* Adoptionis lex ab Hadriano hujusmodi data fuerat: ut quemadmodum Antoninus ab Hadriano esset adoptatus: ita sibi ille adoptaret Marcum Antoninum, fratris uxoris suæ filium, & Lucium Verum Ælii Veri filium.

2. *Spectabilis fuit hic Imperator 1. temperantiâ.* Victus namque ipsius talis fuit, ut esset opulentia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus & mensa ejus per proprios servos, proprios aucupes, piscatores & venatores instrueretur, nec ipse quicquam de vitæ privatæ qualitate mutasse videretur. Ebrietati autem deditus nunquam fuit. 2. *Liberalitate & Magnificentiâ.* Largus namque fuit & alieni abstinens, sem-

ſemper tribuens cum menſurâ & fine jactantiâ. Opera verò ejus multa exſtitêre cùm Romæ tum in municipiis, quibus ſuam oſtentavit magnificentiam. 3. *Clementiâ.* Abſtinuit namq; à civili ſanguine, extinctis quadruplatoribus. nullæ ſub ipſo bonorum publicationes: unus tantùm ipſo imperante, & quidem Senatu pœnam decernente, proſcriptus eſt Atillus Tatianus affectatæ tyrannidis reus. Cùm Patres inſtarent, ut eos, qui conjurationem fecerant, perſequeretur, compreſſit quæſtionem, præfatus, *Neceſſe non eſſe ſceleris in ſemetipſum cupidos pertinacius indagari: ne ſi plures reperirentur, quantis odio eſſet intelligeretur.* A crudelitate adeò fuit alienus, ut & ſeditiones ſolâ gravitate & modeſtiâ comprimeret. 4. *Diligentiâ & ſingulari curâ in adminiſtratione imperii.* Tantâ namq; diligentiâ ſubjectos ſibi populos rexit, ut omnia, quaſi ſua eſſent, curaret. Priusquam ſalutandus prodiret, deguſtans panis aliquantulum, ne frigeſcente circum præcordia per jejunium ſanguine, viribus exeſis, interciperetur, eoq; actuum publicorum laboribus minimè ſufficeret. *Jul. Capit. & Aur. Vict. epiſt.* miniſtris nihil adminiſtrandum reliquit, nihilq; per internuncios egit, unde nec quicquam venale fuit. Præfectos præmiis pœnisq; in officio continuit, bonos locupletando & honoribus mactando; improbos repetundarum damnando, liberis tamen bona relinquens paterna, eâ lege, ut illi provincialibus redderent quod parentes injuſtè retinuerant. Salaria multis in Republ. ſubtraxit, quos otioſos videbat accipere; dicens, Nihil eſſe ſordidius, imò crudelius, quàm ſi Rempubl. is arroderet, qui nihil in eam ſuo labore conferret. *Capitol.* 5. *Benevolentiâ erga Senatum.* Nam Senatui tantum detulit, quantum, cùm Senator eſſet, deferri ſibi ab alio principe optavit. Pater Patriæ ob id appellatus. 6. *Cultu Juſtitiæ.* Multa namque de jure ſanxit, uſus Juriſperitis Vinidio Vero, Salvio Valente, Voluſio Metiano, Ulpio Marcello & Jaboleno. *Jul. Capitol.*

3. *Bella non niſi per legatos geſſit, nec tamen apud exteros in contemptu fuit.* Nam in agris ſuis vixit potiùs quàm in expeditionibus, uſus Scipionis dicterio: malle ſe unum civem ſervare, quàm mille hoſtes occidere. fertur tamen nihilominus tantum auctoritatis apud exteras gentes habuiſſe, quantum alius nullus in pace, adeò trementibus & amantibus eum cunctis regibus, nationibusq; & populis, ut parentem ſeu patronum magis, quàm dominum Imperatoremve, reputarent, omnesq; uno ore propitium ſibi optantes, de controverſiis inter ſe judicem poſcerent. *Vict. epit. Eutrop. lib. 8.*

4. Mortuus eſt, cùm prius Marco Antonino Rempublicam & filiam præſentibus præfectis commendaſſet. A Senatu Divus eſt ap-

pellatus; cunctis certatim adnitentibus: cùm omnes ejus pietatem, clementiam, ingenium, sanctimoniam, laudarent.

ARTIC. V.
DE
MARCO AURELIO ANTONINO.

1. *Marcus Antoninus Philosophus divinitus quasi Romanis datus videbatur ut miseriæ Reipubl. suâ philosophiâ succurreret.* Nam nisi ad illa tempora natus fuisset, totus status Romanus corruisset. Quippe ab armis nusquam quies erat: perque omnem Orientem, Illyrium, Italiam, Galliamq; bella fervebant. *Vict. epit.* Hic verò sortitus à teneris optimos præceptores (quos Julius Capitol. magno numero enarrat) tanto studii flagravit amore, ut hoc ipso serius gravisq; redditus ab omnibus cæteris, quibus indulgent homines abductus ad labores & quaslibet molestias ferendas præparabatur. *Jul. Capit.* Neq; enim cognitione tantum sed & moribus philosophus erat. *Eutrop. lib. 8.* ut meritò in ore potuerit ferre illud Platonis: *florere civitates, si aut philosophi imperent, aut imperatores philosophentur. Jul. Capit.*

2. *Hoc imperante cœpit primùm Romana Respubl. duos habere Augustos.* Nam cùm post excessum Antonini à Senatu coactus esset regimen publicum capere; fratrem sibi participem in Imperio designavit Lucium Verum, ex quo cœperunt pariter Rempubl. regere: cùm ea hactenus singulos semper habuisset Augustos. *Eutrop. l. 8.*

3. *Imminentibus ergò bellis ad Parthicum gerendum, consensu Senatûs misit fratrem; ad cætera alios legatos; ipse verò Romæ remansit.* Caussa, quare miserit fratrem ad gerendum bellum, hæc videtur fuisse. Nam Verus immersus voluptatibus & deliciis exercendus erat in bellis, ut molestiis ferendis adsuefieret, dutioremque colere vitam. Sed consilio hoc satis prudenter suscepto nihil profecit. Verus namq; postq. in Syriam venit bellum legatis gerendum comisit: ipse verò voluptates corporis persequi perseveravit. *Jul. Capit. in Vero.* Hæc fratris sui vitia & celavit & defendit, licet vehementissimè displicerent.

4. *Composito per legatos Oriente, ad bellum Germanicum, Victovalis & Marcomannis cuncta turbantibus, cum fratre profectus, mortuo hoc maximâ cum sui gloriâ illud perfecit.* Nam post obitum fratris solus Rempubl. tenuit, multò melior & feracior ad virtutes: quippe qui nullis Veri jam impediretur aut simulatis callidæ severitatis (quo ille ingenito vitio laborabat) erroribus aut mentis pravæ institutis. Magnâ ergò tum virtute tum felicitate bellum perfecit tantum, quantum nullâ tunc hominum memoriâ fuit: adeò ut Punicis collatum sit: hoc enim durante, pestilentiâ Romæ, per Italiam ac provincias maxima hominum

minum pars, militumq; omnes ferè copiæ perierant. Cum Marcomannis autem Quadi, Vandali, Sarmatæ, Suevi atque omnis Barbaria commoverat. *Eutrop. Epit.*

5. *Incredibilem sibi apud omnes, qui sub Orbe Romano erant & prudentiâ & fortitudine & liberalitate, favorem hoc ipso bello Germanico sibi paravit.* Nam exhausto ærario cùm nervi bellorum deficerent, neque Italiæ neque cæteris provinciis tributa indicere, sed in foro D. Trajani auctionem ornamentorum Imperialium facere. Distracta tunc sunt aurea pocula & crystallina & myrrhina; vasa regia, vestes uxoriæ sericæ & auratæ, gemmæ & alia preciosa, signa nimirum cum tabulis magnorum artificum. Post victoriam verò suâ prudentiâ & virtute bellicâ partam, quâ Rempubl. à barbarorum invasione liberaverat, precia emptoribus restituit iis, quibus empta reddere placuit, nulli qui semel empta retinere maluerat, molestus. Prudentissimum se exhibuit in gerendis bellis non modò sed & civilibus consilia aliorum audiendo: Æquius enim est, ajebat, ut ego tot & talium amicorum consilium sequar; quam ut tot & tales amici meam unius voluntatem sequantur. *Jul. Capit.* Prudentis namque est multorum consilia audire.

6. *Nec defuére ipsi cætera quibus optimi principes benevolentiam subditorum sibi parare solent.* Auctoritatem namque Senatûs auxit prætoriis & consularibus viris delegando negotia decidenda; arcendo equites à causſis capitalibus Senatorum dijudicandis; comparendo in Senatu in Comitiis, nec recedendo de Curiâ, nisi Consul dixisset: *Nihil vos moramur Patres conscripti.* Senatum quinetiam appellationibus à Consule factis Judicem dedit. 2. Justitiam & ipse coluit varias leges & instituta salutaria introducendo: diebus enim fastis plures judiciarios addidit, ita, ut 230. dies annui rebus agendis litibusq; disceptandis essent. Prætorem quoque tutelarem primus fecit; cùm antè tutores à Consulibus poscerentur; quò plus diligentiæ in eligendis tutoribus adhiberetur. De Curatoribus verò, cùm antè non nisi ex L. Lætoriâ vel propter lasciviam vel propter dementiam darentur; ita statuit, ut omnes adulti curatores acciperent, non redditis causſis. *Jul. Capit.* Usus autem est Scævolâ præcipuè JCto. In criminibus puniendis moderatissimus fuit, solitusque omnia crimina minoribus suppliciis, quàm Legibus dictata essent, punire; contra manifestos & gravium criminum reos inexorabilis existens. Capitales causſas hominum honestorum ipse cognovit, & quidem summâ æquitate; ita, ut prætorem reprehenderet, qui citò reorum causſas audierat; juberetque illum iterum cognoscere: dignitatis eorum inter-

esse dicens, ut ab eo audirentur qui pro populo judicaret. 3. *Claros viros fovit*: permisit enim hisce, ut eodem cultu, quo & ipse, vel ministeriis similibus convivia exhiberent. *Jul. Capit. Victor. & Eutrop.* 4. *Clementem se semper exhibuit.* Nam Avidio Cassio rato invalidum vel extinctum Imperatorem Marcum & Orientem in suas partes propterea trahente, ignovit statim civitatibus quæ Avidio consenserant. Nec exultavit Cassii interfectione, caputque ejus sibi allatum humari jussit. In conscios defectionis vetuit Senatum graviter vindicare. simul petiit, ne quis Senator tempore principatûs sui occideretur; ne eius pollueretur Imperium. *Capitol.* Ante tempus quoque mortis, priusquam ad bellum Marcomannicum rediret, in Capitolio juravit, nullum Senatorem se sciente occisum, cùm rebelliones dixerit, se servaturum fuisse, si scisset.

7. *Nullam ob rem videbatur reprehensione dignus, quàm quòd cognatis & domesticis nimium indulgeret.* Nam cuncta in omnes propinquos, etiam indignos contulit ornamenta. Filio Commodo, homini scelesto atque impuro citò nomen Cæsaris, mox sacerdotium, vocabulum Imperatoris, triumphi participationem & Consulatum dedit. Adulteros uxoris non modò toleravit, sed etiam honoribus auxit, nim. Tertullum, Utilium, Orphitum & Moderatum. Tertullum etiam prandentem cum uxore deprehendit. de quo mimus in scenâ præsente Antonino dixit, cum stupidus nomen adulteri uxoris à servo quæreret, & ille ter diceret Tullus, alter verò simulans stupiditatem adhuc quæreret; respondit tandem, jam dixi ter, Tullus dicitur. Hac patientiâ mariti ita abusa est uxor, ut sedens in amœnis litorum Campaniæ diligeret ex nauticis, qui plerumque nudi agebant, flagitiis aptissimos. *Jul. Capit. & Victor de Cæsar.* Fato ergò eorum, qui liberalia colunt studia, usus hic Imperator ex filio & uxore infelix exstitit, cætera summè beatus deprædicatus.

8. *Decessit octavo decimo anno Imperii, vitæ sexagesimo primo insignis famâ & gloriâ.* Parum enim fuit, quòd illi honores divinos omnis ætas, omnis sexus omnisq; Ordo dederat, nisi quòd etiam sacrilegus judicatus est, qui ejus imaginem in suâ domo non coleret, modò per facultates habere posset. Nam quod de Romulo ægrè creditum est, omnes pari sensu præsumpserunt, Marcum cœlo receptum esse. *Vict. Epit.*

ARTIC. VI.
DE
COMMODO ANTONINO.

1. *Marco Aurelio successit Commodus filius planè degener*, qui

pro-

proptereà per adulterium ex gladiatore conceptus credebatur. Cùm enim aliàs parum roboris haberet; ad munera gladiatoria satis validus deprehensus est: multa namque millia ferarum suâ manu occidit. *Ælius Lamprid. in ejus vitâ.*

2. *Fuit hic Commodus homo vitiis fermè omnibus inquinatus, nim. Impius.* Nam & Deorum templa polluit stupris & cædibus. *Æl. Lamprid. Crudelis.* Nam puer duodecim annorum, cùm tepidius paulò lotus esset, balneatorem in fornacem conjici jussit. *Id.* Imperatori facto sæviendi occasio data, cùm soror ipsius Lucilla cum nobili adolescente, cui Quadrato nomen, de eo trucidando consilium suscepisset, ab hoc eodem proditum: stolidus namque cùm pugionem nudasset, non statim occidit, sed hæc ad Imperatorem locutus est verba: Hunc tibi senatus mittit. Quapropter non modò in hunc sed & in sororem Senatumq; sævìit. ferturq; sororem prius compressisse quàm occideret. Senatores, qui jussu ipsius perierunt, nimis longum foret hic enarrare. Quin cùm illi sæpè pugnanti, ut Deo, populus favisset, irrisum se credens, populum Romanum à militibus classiariis, qui vela ducebant, in amphitheatro interimi præceperat. Urbem quoque incendi jusserat, utpote coloniam suam (ita enim vocaverat) Idque factum fuisset, nisi Lætus præfectus prætorio ipsum detinuisset. *Æl. Lampr. Libidinosus.* Nam nec irruentium in se juvenum caruit infamiâ, omni parte corporis atque ore in sexum utrumq; pollutus. nec ab incestu abstinuerat. *Luxuriæ adsuetus & hinc avarus.* Nunquam enim pudori sumptuique pepercit. In domo suâ aleam exercuit: mulieres elegantioris formæ ut prostibula ad ludibrium pudicitiæ contraxit. Cùm aliquando indigeret pecuniâ simulavit iter in Africam, exegitque viaticum, quod postea in convivia & aleam impendit. Cuncta quoque venalia habuit, remissiones pœnarum, administrationes provinciarum, cædes in gratiam aliorum perpetrandas & similia. *Æl. Lampr. Ignavus.* Nam bellum, quod pater ipsius penè confecerat, legibus hostium se subjiciens remisit, & ita, redemptâ pace, cum magnâ sui ignominiâ rediit Romam triumphatusq; est, quasi rebus præclarè gestis. *Xiphil. Sordidus.* Fertur namque preciosissimis cibis humana stercora miscuisse. *Negligens publicorum.* Molestiâ enim affectus ex subscriptione libellorum permisit, ut omnia per alios subscriberentur, quorum avaritiâ tota Respubl. in maximâ frumenti copiâ maximâ inopiâ occœpit laborare. Unde iterum nactus occasionem sæviendi alios occidit alios proscripsit. *Ludicris inhærens & flagitiosis hominibus cuncta regenda committens.* Nam à teneris operam dederat ludicris & libidinosis rebus, calices fingebat, sal-

tabat, cantabat, scurram & in amphitheatro dimicans gladiatorem se exhibebat, aurigæ habitu currus regebat, & in summâ talia agebat, ut probris magis, quàm ei loco, ad quem fortuna provexit, eum natum crederes. *Æl. Lampr.* Quapropter flagitiosissimis hominibus committens imperium, ipse ludicris vacabat rebus & voluptatibus corporis. Hoc pacto Perennis præfectus prætorio omnem sibi potestatem arrogavit, vitâ bonis innocentes exuens: cui, quòd insidias struxisset vitæ imperatoris, occiso Cleander substitutus est. Hic pro servo Romæ venundatus, inde libertus in aulam receptus & postea cubicularius factus Imperatoris ejus pellicem duxit: hisque gradibus ascendit ad hanc dignitatem summam, quam Perenni mortuo obtinuit Præfectus prætorio salutatus, omneque Imperium omnesq; dignitates venales habuit. fertur viginti quinq; consules in unum annum designasse. *Dio lib. 72.* effecit hic quoque suâ avaritiâ detinendo frumentum coëmptum, ut populus Romanus fame affligeretur: ob quod à populo ad necem postulatus est; & quamvis populus à militibus reprimeretur, restitit tamen; unde Commodus sibi metuens Cleandrum occidi jussit ejusque liberos. *Herodianus. Stolidè quoq; superbus fuit, adulatoribus vitium hoc in eo augentibus.* Nam ad Senatum scribens usus est hoc titulo: Imperator Cæsar Lucius, Ælius, Aurelius, Commodus, Antoninus, Augustus, Pius, Felix, Sarmaticus, Germanicus, Maximus, Britannicus, Pacator orbis terrarum invictus, Romanus, Hercules, Pontifex Maximus, Tribunitiæ potestatis XVIII. Imperator VIII. Consul VII. Parer Patriæ &c. Herculem namque se dicebat & ludis editis manu dextrâ clavam gestabat; sinistrâ, cruentum gladium, occidens quos ridentes vidisset. *Dio.* Pii cognomen à Senatu serviliter adulante adeptus est, cùm adulterum Faustinæ matris suæ consulem creasset; qui ipse, cùm Imperator retulisset de Româ Commodianâ dicendâ se quoque Commodianum nominavit, Commodum Herculem & Deum: unde & statuæ Herculis habitu eidem erectæ, & ut Deo immolatum est. Menses quoque in honorem ejus, Augustus Commodus, September Hercules, October Invictus, November Exsuperator, December Amazonius (à concubinâ Marciâ quam amazonico habitu deperibat) dicti sunt.

3. *Hæc bestia, quamvis salutare fuisset eam ante imperium mori, vixit tamen in imperio ultra duodecim annos: donec Lætus præfectus prætorio & Marcia concubina ei venenum propinarent, & hoc non operante à Narcisso laqueo suffocaretur.* Admiratione tamen dignum, hoc vivente per legatos tumultus nonnullarum gentium repressos esse.

ART.

ARTIC. VII.
DE
P. HELVIO PERTINACE.

1. *Helvius Pertinax humili loco natus ad fastigium Imperatorium pervenit ope Læti, qui Commodum veneno extinxerat.* Natus namque est patre libertino Helvio Successo, qui vitam vendendis lignis aridis seu ἀκάπνοις toleraverat: adultus docuit grammaticen, secutus militiam postea, cùm videret ex grammaticâ quæstum exiguum parari, tantâ fortunâ usus est, ut tandem præfectus urbi esset creatus: quam præfecturam imperante Commodo gessit. Conscientiam interficiendi Commodi haud fugiens à Læto præfecto prætorio & Electo Commodi cubiculario Commodo interfecto Imperator dictus est & in castra deductus: illic professus sibi à Læto & Electo ingestum Imperium militi donativum promisit; à paucis tamen primùm Imperator salutatus est, cùm jam esset sexagenario major. *Jul. Capitol.*

2. *Parcus fuit & avarus, blandusq; magis quàm beneficus.* Nam civilem se salutantibus & interpellantibus & quasi præfectus urbi sese omnibus affabilem præbuit; semper dans operam, quò non videretur alius quàm fuerat: quin & displicere sibi Imperium hoc testatus est, quòd aliquando paratus esset illud deponere & ad privatam vitam redire. Sed cùm esset modestus & verbis affabilis, re ipsâ fuit illiberalis & propè sordidus. Imperator enim factus, si sine convivis esset, eâdem consuetudine cœnavit, quâ olim privatus. Fertur etiam apud vada Sabatia jam Imperator mercaturas exercuisse per homines suos non aliter, quàm privatus solebat. Munera quoque lucri libidine libenter accepit. *Jul. Capitol.* Unde eum græco nomine Χρηστόλογον appellavêre. *Victor. in eod.*

3. *Hæc parsimonia ejus, & quòd videbatur veterem disciplinam introducturus eum & aulicis & militibus exosum reddidit, ut ita à militibus trucidaretur.* Nam statim ac Imperator creatus fuit petenti primâ die signum tribuno dedit *militemus*, quo exprobrabat tacitè segnitiam superiorum temporum. Sed hoc ipso milites moti statim de alio Imperatore eligendo cogitarunt: gemueruntque, cùm viderent statuas Commodi dejici: timebant enim militiam, sub sene Imperatore. Quo ipso Pertinax coactus, omnia quæ Commodus militibus & veteranis dederat relinquere. Sed his non obstantibus, ipsi nihilominus factio præparata est per eundem, à quo Imperator primùm salutatus erat. Lætum nimirum præfectum prætorii, & eos quos Pertinacis sanctimonia offenderat. Lætum enim pœnituerat facti, quòd eum Imperatorem fecisset. Militibus grave visum, quòd in causâ Falco-

Falconis, qui Imperium invadere nisus erat, multos milites ad unius servi testimonium occidi præceperat. Trecenti igitur de castris armati ad Imperatorias ædes cuneo facto subitò in palatium venêre: neque hic globus aut arceri, aut quid immineret Imperatori nunciari potuit. Enimverò tantum odium in Pertinacem omnium aulicorum fuit, ut ad facinus milites hortarentur. Prorupêre itaque in intima palatii, primusque horum Tausius hastam in pectus Imperatoris conjecit. Tunc ille precatus Jovem ultorem togâ caput operuit, atque à cæteris confossus est; caputque ejus conto fixum per urbem in castra perlatum, cùm imperasset 85. diebus. *Jul. Capitol. & Aurel. Victor.*

4. *Huic tamen mortuo Divi nomen decretum est, ingeminatisque ad vocis defectum plausibus acclamatum: Pertinace imperante securi viximus, neminem timuimus. Patri pio, patri Senatûs, patri omnium bonorum.* Scilicet populus mortem ejus indignissimè tulit: viderat enim, omnia per eum antiqua posse restitui. Sed nimis intempestivè & statim initiò Imperii animum militum à se alienaverat. Magna ipsius & felicitas & infelicitas fecit, ut fortunæ pila vocaretur.

ARTIC. VIII.
DE
DIDIO JULIANO.

1. *Interfecto Pertinace, Didius Julianus ambitione promissisq; à militibus Imperium obtinuit.* Nam cùm Sulpicianus Præfectus Urbi in castris jam sibi moliretur imperium: hic Didius hortatu P. Floriani & Vectii Apri tribunorum, à quibus etiam ad prætoria castra ductus est, primùm è muro ingentia pollicitus; cùm surdas adhuc militum deprehenderet aures, monuit prætorianos, ne eum facerent Imperatorem, qui Pertinacis mortem esset vindicaturus [Erat enim Sulpicianus socer Pertinacis] scripsitque in tabulis, se Commodi memoriam restituturum. Et ita ad Imperium, quòd pecuniâ & blanditiis mercabatur, admissus est, rogantibus Prætorianis, ne ambitus Sulpiciano crimini vertatur. *Æl. Spart.*

2. *Fuit hic parsimoniæ & temperantiæ cultor, placidus item & injuriarum patiens: sed Imperium ejus ignavia & desidia militum evertit.* Fertur namq; oleribus leguminibusque nonnunquam contentus sine carnibus appositis cœnasse. Sed hæc ipsius virtus odio populi obscurata non modò, verùm etiam luxuriæ insimulatus est, objectumq; quòd gulosus, aleator, armis gladiatoriis exercitus esset senex, cùm antea semper integrè & ab his vitiis ineptiisque immunis vixisset. Ea est vis odii mentientis & omnia in pejorem partem interpretantis.

Nam

Nam populus opinione, quasi Pertinax, quem credebat mala Commodi temporibus introducta emendaturum, hujus consilio interemptus esset, odio erga ipsum flagrabat. Spargebant infensi, Julianum ipsâ die quâ miserè perierat Pertinax luxuriosum parasse convivium, ostreis & altilibus piscibusque adornatum, eumque ingentibus conviitiis in rostris atque ante Curiam lacessebant, sperantes, his se obtenturos, ut Imperium à militibus datum deponeret: nec contenti Imperatoris defectus dicacitate lapidatos, etiam lapides in eum conjiciebant. Mitigatum quoque haud est odium hujus placiditate, sed populus magis incitatus obstitit quoque eunti cum Senatu in Capitolium, nec cessisset, nisi ferro, vulneribus & pollicitationibus aureorum, quos digitis ostendebat ipse Julianus, quò fidem faceret, summotus atque depulsus esset. Ergò Pescennius Niger in Syriâ, Septimius Severus in Illyrico cum exercitibus, quibus præsidebant, à Juliano descivêre. Quâ re perturbatus, [neque enim Severum suspectum habuerat] à Senatu postulavit, ut Severum hostem renunciaret. Milites Severi avocati sub cominatione, nisi intra diem præstitutum deseruerint partes illius, itidem numero hostium eosdem habitum iri. Interea ipse prætorianos in campum deduci jubet, muniri turres: sed milites desides & urbanâ luxuriâ dissoluti exercitium militare molestè subibant, adeò, ut vicarios operis, quod cuique injungebatur mercede conducerent. Ita nihil cum exercitu prætoriano proficientem populus risit, adventum Severi appropinquantis expectans. *Æl. Spart.*

3. *Varia quidem tentavit adversus Severum rebellantem: sed odium in quo erat, omnia consilia reddidit inania.* Nihil namque ab eo & Senatu videtur omissum eorum, quæ superius, cùm de Ratione status ageremus, compescendis inservire tradidimus. Missi etenim sunt legati Consulares à Senatu ad milites, qui suaderent repudiationem Severi, & ut admitterent eum imperare, quem Senatus vellet: horum in numero fuit Valerius Catulinus, qui gratus militibus posset Severo succedere in regendo exercitu. Sed accessêre hi legati Severo. Destinatus quoque Aquilius centurio, notus cædibus Senatoriis, qui Severum occideret; sed frustrà. His consiliis initis, à Senatu petiit Julianus, ut adsumptis Virginibus Vestalibus cæterisque sacerdotibus obviam iret exercitui Severi, eumque ostensis infulis in aliam traheret sententiam. Quod quidem absonum aliàs non est; quia vulgus superstitione ducitur & movetur: sed inane hoc erat adversus barbaros impiosque milites præsidium. Augur quoq; Faustus Quintilius Consularis obnunciabat afferens, non debere imperare eum, qui tueri armis imperium nequiret; cui multi Senatores consenserunt. Hinc i-

ratus Didius milites è castris petiit, qui Senatum ad obsequium cogerent, obstinatos senatores trucidando. Sed mox displicuit consilium: nimis enim tyrannicum videbatur talia in Senatum tentare qui Severum adversarium Didii hostem Reipublicæ judicaverat. Quamvis nonnullis commentum & mendacium odio in eundem confictum visum sit. Meliore ergò consilio flagitavit SCtum de participatione Imperii; quod etiam factum est. (Quo ipso omen, quod sibi Julianus, cùm imperium acciperet, fecerat, Senatoribus in memoriam revocatum est. nam cùm Consul designatus de eo sententiam dicens, ita pronuntiasset: *Didium Julianum Imperatorem appellandum esse censeo;* Julianus suggessit, *Adde & Severum:* quod cognomentum avi & proavi sibi Julianus adsciverat.) Sed pacem hanc simulatam populus reputavit, tentarique suam necem Severus suspicatus est. Denique hostem se Juliano Severus esse maluit, quàm participem, idem militibus sentientibus. Hoc amentiæ Juliani annumerandum, quòd per magos pleraque faceret, quibus putaret vel odium populi deliniri vel militum arma compesci. nam & quasdam non convenientes Romanis sacris hostias immolaverant, & carmina profana incantaverant. Tandem Didius ab omnibus desertus, ipsiq; à Senatu imperium abrogatum est, missique quorum curâ occideretur.

ARTIC. IX.

DE SEVERO.

1. *Severus Germanico exercitui præfectus, ubi auditum est, Commodum occisum, Julianum autem cum odio omnium imperare, salutatus ab exercitu Imperator, prudentem se exhibuit partim in removendis omnibus, quæ Imperio obstare & turbare illud poterant, aprtim in faciendis, quæ ad confirmandum illud conducebant.* Nam cùm auctore Didio Juliano à Senatu hostis esset appellatus, legatis missis, qui milites ipsius hortarentur, quò eum desererent; pertimuit primò quidem, postea corrupit legatos, ut pro se apud milites loquerentur, & in ipsius partes transirent: callidè etiam evitavit manus eorum, qui à Juliano missi erant ad ipsum occidendum; datis contrà literis ad prætorianos, quibus signum dederat, ut Julianum occiderent, vel desererent: statimq; auditus est. nam & Julianus occisus est in Palatio & Severus Romam invitatus. Ita quod nulli unquam contigit, nutu tantùm Severus Victor est factus, armatusque Romam contendit. Postea veniens in urbem prætorianos cum subarmalibus inermes sibi jussit occurrere, eosdemq; sic ad tribunal vocatos & armatis circumdatos exauctoravit. (erant namque seditiosi & unà ignavi, utpote illecebris urbis

ad-

adſueti) Amicos Juliani accuſatos apud Senatum proſcriptioni & neci dedit. *Æl. Spart.* Erant quoque deſignati Imperatores, Peſcennius Niger à Syriacis legionibus, Clodius Albinus à Britannicis & Germanicis. Sed ne & cum Nigro & Albino potentisſimis hoſtibus uno tempore depugnandum eſſet: Albino perſuaſit ut quieſceret, ſe enim pro ipſius dignitate paratum eſſe pericula bellica ſubire. Et ita hoc prius egit quò Imperium Nigro interverteret. *Dio.* Intercepit enim Nigri edicta, ne populo proponerentur, & literas, ne legerentur in Senatu. Deinde componendum Orientem & Nigrum devincendum aggreſſus, cum eo, ſuperato prius per duces Æmiliano, ipſe conflixit, eumq; apud Cyzicum interemit. Liberos ejus in exilium ire, mox occidi jusſit. Deleto Nigro, Albinum fruſtrà Imperium ab eodem expectantem, & propterea moventem hoſtem judicavit eosque omnes qui ad ipſum mollius ſcripſerant vel reſcripſerant. Ad Lugdunum cum illo concurrit, primoque die dux ejus victus, ipſe in dextero cornu poſtero die vicit, Albino occiſo, cujus caput Romam miſit & in crucem egit. *Dio.* Hæc pro removendis, quæ imperio obſtabant, ſtrenuè, prudenter & feliciter gesſit, non ſegnior in perficiendis iis, quibus favor ſenatûs, populi, militum parabatur. Nam non obſtante, quòd à Senatu hoſtis eſſet judicatus, legatis centum deſperatis rebus à Senatu misſis ſeptuagenos vicenos aureos dedit. Poſtea cùm Romam veniſſet, in Curiâ rationem reddidit ſuſcepti Imperii; SCtũ etiam fieri fecit, ne liceret Imperatori inconſulto Senatu Senatorem occidere. Nullum etiam Senatorem qui à partibus Nigri ſteterat, ſupplicio affecit. Populi favorem ſibi parare ſtuduit ſimulando ſe ultorem Pertinacis: quem etiam imitatus eſt, dando ſignum tribuno *Laboremus*, quemadmodum Pertinax, *militemus*. Quin funus quoque cenſorium ejus imagini duxit, inter Divos retulit, additis flamine & ſodalibus Helvianis qui Marciani fuerant, & ſeſe Pertinacem vocari juſſit. Ne tamen ob hoc odium militum incurreret, quia Pertinax parum gratus apud eosdem fuerat, ut in præcedd. dictum eſt; quantum nemo unquam principum, quingenta ſeſtertia militibus dedit. Cùm etiam milites, ipſo in Senatu verſante, per ſeditionem dena millia poſcerent à Senatu, exemplo eorum, qui Auguſtum Octavium Romam deduxerant, tantumq; acceperant, mitigatos additâ liberalitate dimiſit. Deniq; tantum ſtipendiorum his dedit, quantum nemo principum. Pro firmando etiam imperio filias ſuas ſplendidisſimè dotatas nuptum dabat, excluſo fratre liberos adhuc exiguæ ætatis in collegium imperii recipiebat.

2. *Utilis fuit Reipubl. 1. fortitudine & arte militari.* Nam Par-

thiam ingressus Ctesiphontem, pulso rege, pervenit, cùmque hyemali tempore herbarum radicibus milites viverent, atque inde contractis morbis ire longius non possent; tamen perstitit ipse & oppidum cepit, fugato rege. Et ita Parthicum nomen meruit. Persarum quoque regem Abgarum subegit, Arabas in deditionem accepit, Adiabenos tributarios reddidit &c. *2. annonæ & rei frumentariæ consulendo.* Nam moriens septem annorum canonem, ita, ut quotidiana septuagena quinque millia modiorum expendi possent reliquit; olei verò tantum, ut per quinquennium non solùm urbis usibus, sed & totius Italiæ, quæ oleo indigeret, sufficeret. 3. *Justitiæ cultu.* Nam caussas plurimas ipse cognovit, implacabilis delictis existens. accusatos repetundarum à provincialibus Judices convictosq; graviter punivit. Industrios quosq; Judiciis præfecit. Vitam suam privatam publicamq; ad fidem composuit. *Æl. Spart.*

3. *Laudem quoq; promeruit studio philosophiæ & quòd alienus esset à luxuriâ.* Fertur namque fuisse philosophiæ deditus. Unde ejus acutè dicta: cùm enim ex humili per literarum & artis militaris culturam eum ad Imperium fortuna deduxisset: de se ita locutus est: *Omnia fui & nihil expedit.* Idem cum pedibus æger bellum moraretur, idq; milites anxiè ferrent, ejusq; filium Bassianum, qui unà erat, Augustum fecissent: tolli se atque in tribunal ferri jussit: adesse deinde omnes tribunos, centuriones, duces & cohortes, quibus auctoribus id acciderat, sisti deinde filium, qui Augusti nomen acceperat. Cumque animadverti in omnes facti auctores præter filium juberet, rogareturque omnibus ante tribunal prostratis de veniâ: caput manu contingens dixit. Tandem sentitis caput imperare non pedes. Exercuit suam philosophiam etiam fugiendo luxuriam. Usus quippe est vestibus adeò exiguis, ut vix tunica ejus aliquid purpuræ haberet, & cum hirtâ chlamyde humeros velaret. Cibi parcissimus fuit, leguminis patrii avidus carnis frequenter ignarus.

4. *Vituperium ipsi peperit crudelitas & iracundia cum quâdam avaritiâ conjuncta.* Nam devicto Albino, cùm legisset acta de Clodio Censino laudando, iratus Senatui & populo, quasi hoc Albino dederint; Orationem habuit in Senatu, quâ Syllæ Commodique crudelitatem laudavit & hunc divis annumerandum censuit, Deum appellando, quasi hoc modo injuriam à Senatu illatam ulcisci posset: Senatorum deinde, qui in bello erant interemti, cadavera dissipari jussit: aliorum, qui non interfuerant, viginti novē morte punivit. Damnavit præterea multos, alios quidem, quòd jocati essent, alios, quòd tacuissent; alios, quòd pleraque figurata dixissent. Interdum occisis non-

nullis

nullis sese excusavit negavitque se jubente occisos. Fuitque adeò & nomine & re Severus Pertinaxque. Occisorum quàmplurimorum bona publicata sunt: unde filiis suis tantum reliquit, quantum nullus Imperatorum. tuncque primum privatarum rerum procuratio constituta est. Cumq; his ita moribus esset, Senatus de eo censuit, illum aut non nasci debuisse aut non mori: erat enim Reipubl. & maximè utilis & maximè crudelis. *Æl. Spart.*

5. *Minus quoq; cautus fuit in regendâ suâ familiâ.* Nam uxorem Juliam famosam adulterii & consciam conjurationis retinuit. Filius quoque natu maximus Bassianus cùm Plautiani præfecti urbis filiam, dote, quæ quinquaginta reginis suffecisset, instructam duxisset uxorem, eam malè tractavit, quòd Plautianus eum assuetum voluptatibus & imperio cohibuisset. tandem etiam, ut à socero austeriore liberaretur, substituit milites, qui dicerent, se missos à Plautiano, ut Severum occiderent. Quo obtinuit, ut Plautianus occideretur, & filia ipsius, uxor Bassiani relegaretur. Post mortem Plautiani tanquam pædagogo liberati ambo Severi filii Bassianus & Geta fœdissimis libidinibus se polluunt, gladiatores sibi parant, & contrariis studiis dissidere incipiunt, adeò, ut dum curru certant Bassianus crus frangeret. Fertur tamen nihilominus Severus immoderatè lætatus, quòd duos Antoninos pari imperio Reipubl. relinqueret, exemplo Pii, qui Verum & Marcum Antoninos per adoptionem filios Reipubl. reliquerat; hoc melius, quòd ille filios per adoptionem, hic ex se genitos rectores Romanæ Reipubl. daret. Sed deceptus fuit miser occœcatusque nimiâ caritate corrumpente judicium intellectûs. Nam Bassianus fratrem Getam, & Papinianum Juris asylum & doctrinæ legalis thesaurum, quòd parricidium excusare noluisset, occidit. *Æl. Spart.* Refert Dio, Bassianum, cùm sæpius fratrem occidere tentaret, nec tamen patre vivente posset, parentem quoque à tergo aggredi & occidere conatum esse, sed deterritum clamore famulorum fuisse: vidisse quoq; patrem nudum gladium; non tamen id facinus punivisse, sed paulatim mœrore animi contabuisse.

6. Periit morbo naturali. Ultima verba ejus dicuntur hæc fuisse. *Turbatam Rempubl. ubiq; accepi, pacatam etiam Britannis relinquo. Senex & pedibus æger firmum imperium Antoninis meis relinquens, si boni erunt, imbecillum, si mali.*

7. *Post mortem suam, licet crudelis fuerit, desideratus tamen est.* Nam utilitas quam præstitit Reipubl. maximam etiam ejus crudelitatem texit. Accessit etiam malitia liberorum ejus, quâ Reipubl. summè nocebatur.

ARTIC. X.
DE
ANTONINO CARACALLA.

1. Antoninus Basſianus Severi filius Caracalla inde dictus, quòd ex Galliâ veſtem plurimam devexiſſet, talaresque caracallas fecisſet quas diſtribuerat militibus, quibus etiam plebs ipſum ſalutatura uti coacta eſt, ſuccesſit patri in Imperio collegam habens fratrem Getam. *Aur. Vict. Epit. & Dio.*

2. *In pueritiâ benè moratus fuit.* Fertur enim pueritia ejus fuiſſe blanda, ingenioſa, parentibus affabilis, amicis parentum jucunda, populo accepta, grata Senatui, ipſi etiam ad amorem conciliandum ſalutaris, à crudelitate aliena: flevit enim ſi quando feris objectos damnatos vidit, aut oculos avertit. *Egresſus verò pueritiam aſperior crudelior truculentiorq; patre redditus, fortè ita paternis moribus adſuefactus. Æl. Spart. Eutrop.* Sullæ namque ſeipſum comparavit, & toto imperio in ſanguine profundendo occupatus fuit. Initium fecit à medicis, quòd noluiſſent accelerare mortem parentis. Poſtea occidit fratrem Getam: quo ipſo furore aliquandiu pœnas dedit dirarum inſectatione. Ab hoc progresſus ad eos, qui Getæ fratri faverant, quique mortem ejus ſuaſerant. Lætus namque, qui primus mortis Getæ ſuaſor fuerat, etiam primus ob hoc interemptus eſt. Qui verò fratri faverant innumeri occiſi fuerunt; etiam liberti ejus. Papinianus, ſummus & JCtus & ipſi amicisſimus, in conſpectu ipſius ſecuri percusſus eſt. In ſummum quoque diſcrimen Cilo præfectus & Conſul venit ob hoc, quòd concordiam inter fratres ſuaſerat. *Aur. Vict. Dio it. Spart.* Alexandrinis civibus iratus, quòd eum Oedipum appellaſſent, magiſtratus Alexandriæ obviam euntes convivio excepit, & in eodem occidit: inde exercitum urbi immiſit, ſingulosq; cives ſuis in domibus miſerè trucidavit. Cæſorum numerum nemo inire potuit. *Dio.*

3. *Non minor crudelitate fuit intemperantia ipſius.* Præterquam enim, quòd cibi vinique ſupra modum appetens fuit, etiam Virginem Veſtalem ſtuprare conatus, vi venereâ deſtitutus delictum conſummare non potuit: quatuor virgines Veſtales fermè innocentes, quarum in numero & ea fuit, cujus ipſe ſtuprum appetiit, occidi jusſit. Novercam quoque ſuam Juliam uxorem duxit. Hæc enim cùm eſſet pulcherrima, & quaſi per negligentiam ſe maximâ corporis parte nudasſet, dixiſſetq; Caracalla, *Vellem ſi liceret*, reſpondiſſe fertur, *ſi libet, licet. An neſcis te Imperatorem eſſe, & leges dare non accipere?* Quo audito, furor inconditus ad effectum criminis roboratus

eſt, celebravitq; inceſtuoſas nuptias, parricidio jungens inceſtum; ſiquidem Juliæ filium Getam fratrem ſuum occiderat. *Spart.* it. *Vict. de Cæſar.*

4. *Superbior quoq; patre exſtitit.* Aſſumpſit enim cognomen Germanici, Parthici, Arabici & Alemannici. Unde filius Pertinacis fertur dixiſſe, *adde, ſi placet, etiam Geticus Maximus*, quod Getam occiderat fratrem, & Gothi Getæ dicerentur, quos ille, dum ad Orientem tranſiit tumultuariis præliis vicerat. *Spartian.* Conſpecto etiam corpore Alexandri M. Magnum atque Alexandrum ſe juſsit appellari, aſſentantium fallaciis eò perductus, ut truci fronte & ad lævum humerum converſâ cervice, quod in ore Alexandri notaverat, incedens, fidem vultûs ſimillimi perſuaderet ſibi. *Aur. Vict. Epit.* Cùm exercitatus eſſet in apris capiendis & aliquando contra leonem ſtetisſet; misſis ad amicos literis gloriatus eſt; ſeque ad Herculis virtutem accesſisſe jactavit. *Spart.*

5. *Magicis quoq; artibus inquinatus fuit.* Defunctorum namque animas evocaſſe dicitur, à nullâ tamen quàm Commodi quicquam dici audivit: nim. ςεῖχε δίκης ἄσσον. Perge ocius ad ſupplicium. *Dio.*

6. *Periit inſidiis Macrini.* Nam Macrinum præfectum prætorio prædixerat Vates quidam in Africâ regnaturum; cujus rei rumor ad Caracallam perlatus erat. Macrinus certior hac de re factus, cùm videret ſibi mortem imminere, maluit prævenire, immisſis centurionibus, qui eum veſicam evacuantem inter Edesſam & Charras occiderunt. *Dio. Spart.*

7. *Hæc beſtia demortua parricidio & inceſtu polluta nihilominus ab ipſo Macrino qui eam occiderat, timore militum & maximè prætorianorum inter Deos relata eſt.*

ARTIC. XI.
DE
OPILIO MACRINO.

1. *Macrinus, homo vilis vitiorumq; omnium, nactus imperium perfidiâ erga principem, quem occidi juſſit, perjurio ſibi illud firmare ſtuduit.* Fertur namque fuiſſe homo libertinus, in domo imperatoriâ ſervilibus officiis occupatus, venali fide, vitâ ſordidâ, relegatus in Africam venator prius, mox tabellio, & deinceps advocatus fiſci; & ex hoc officio ad ampliora quæque perveniſſe. Factus demum præfectus prætorio, collegâ ablegato Imperatorem ſuum interemit, tantâ fictione, ut non ab eo ſed militaribus inſidiis videretur occiſus, prætenſa in imperatore cauſâ parricidii & inceſtûs. Declaratus hinc à militibus Imperator dedit literas ad Senatum de morte

morte Antonini Divum illum appellans excusansque se & jurans se cædis ignarum fuisse. Ita sceleri suo junxit perjurium homo impiissimus, à quo imperandi initium fecit. Verba literarum ad Senatum hæc recensentur: *Vellemus P.C. & incolumi Antonino nostro & revecto cum triumpho, vestram clementiam videre. tunc demum enim florente Republ. & omnes felices essemus, & sub eo principe viveremus, quem nobis Antoninorum loco di dederant. Verùm quia id evenire per tumultum militarem non potuit: nunciamus primùm, quid de nobis exercitus fecerit: deinde honores divinos (quod primum faciendum est) decernimus ei viro, in cujus verba juravimus: cùm exercitus ultorem cædis Basſiani neminem digniorem præfecto ejus putavit; cui utiq; & ipse vindicandam factionem mandasse, si vivus, deprehendere potuisses.* &c. Lectis in Senatu literis, contra opinionem omnium Senatus & mortem Caracallæ gratanter accepit, & Macrinum libertatem publicam curaturum sperans primùm in patricios allegit, novum hominem, & qui paulò antè privatæ rei procurator fuerat. Eundem cùm scriba pontificum esset pontificem M. appellavit, Pii Felicisque nominibus decretis; Pii cognomen respuit, Felicis accepit.

2. *Contemptum ex vilitate generis & perfidiâ perjurioq; rebus summum odium & contemptum per stoliditatem parientibus evitare studuit.* Ipse enim assumpsit nomen Severi, cùm nullâ illi cognatione jungeretur: unde jocus exstitit: *Sic Macrinus est Severus, quomodo Diodumenus Antoninus.* Filium enim Diodumenum collegam Imperii sumserat, eumque à militibus Antoninum vocari jusserat; fortasse hac de caussâ; ut à se suspicionem interfecti Antonini Caracallæ removeret; vel quia populus militesque ita adsuefacti Antoninis tunc erant, quemadmodum olim Cæsaribus, ut nisi audirent Antoninos, censerent non imperitari posse. Severum etiam imitari voluit asperitate morum & crudelitate homo sævi & incivilis animi, sperans sese his vilitatem ex genere & anteactis posse oblivioni dari: cùm hæc illius severitas occasionem illum reprehendendi & lacerandi aperiret: adeò ut & nomen & vita Severi, quam imitabatur, ipsi magis nocerent quàm prodessent. Nam vilitati generis & vitæ anteactæ addens crudelitatem fecit, ut tanquam homo putidus in Imperio tolerari non posset. Nec etiam toleranda erat crudelitas ipsius: incusans enim superiorum temporum disciplinam, ac solum Severum præ cæteris laudans, in crucem milites egit, & servilibus suppliciis semper affecit: cùmq; ob hoc frequentes sentiret militum seditiones, eos decumavit, vicesimavit, centesimavit: quod verbum ultimum ipsius proprium fuit, cùm clementem se exhibere vellet, quando eos centesimaret, quos decu-

mari

mari vel vicesimari decebat. *Jul. Capitol.* Quibus effecit, ut, quod pecuniæ initio imperii pro crimine abolendo militibus dederat, parum prodesset. (Dederat enim stipendium & prætorianis & legionariis solito uberius.)

3. *Pugnavit tamen contra Parthos, Armenios & Arabas, qui Eudæmones vocabantur, fortiter feliciterq́, legumq́ non sine laude suâ curam habuit.* Statuit namque omnia principum veterum rescripta tollere, ut Jure, non rescriptis ageretur, nefas esse dicens, leges videri Commodi & Caracallæ & hominum imperitorum voluntates: cùm Trajanus nunquam libellis responderit, ne ad alias causas facta præferrentur, quæ ad gratiam composita viderentur.

4. *Imperavit cum filio anno & duobus mensibus. trucidatus est, cùm per luxuriam sui interimendi copiam & Heliogabalus occasionem præbuisset.* Nam, conflictu habito cum Parthis, inferior in bello, quod Antoninus gesserat, Artabene graviter necem suorum civium vendicante, missis legatis pacem petiit, quam libenti animo Parthus interfecto Antonino concessit. Inde cùm se Antiochiam recepisset ac luxuriæ operam dedisset, justam caussam sui interficiendi militibus præbuit, ac Heliogabalum, qui ferebatur filius Caracallæ sequendi. De hujus Heliogabali ortu quæ traduntur hîc nonnulla ex Julio Capitolino adnectemus. Mæsa quædam mulier, sive Varia post mortem Caracallæ ex aulicâ domo per superbiam Macrini expulsa duas habebat filias Semiamiram & Mammæam, quarum illi filius erat Heliogabalus (ita Phœnices solem nominabant) pulchritudine, staturâ & sacerdotio conspicuus, notusque omnibus, qui ad templum venerant; militibus præcipuè, quibus Mæsa dixerat, Heliogabalum hunc Caracallæ filium esse. Erat præterea Mæsa ditissima, ex quo Heliogabalus etiam luxuriosissimus, & propterea militibus magnam sumam pecuniæ promiserat, si legiones à Macrino abduxissent. Factum id quoq; & Imperii insignia Heliogabalo delata. Hæc ubi sunt Macrino apud Antiochiam nunciata, miratus muliebrem audaciam, simul etiam contemnens, Julianum præfectum ad obsidendū Heliogabalum cum legionibus misit. Sed cùm hisce ostenderetur Heliogabalus, miro amore in eum omnibus inclinatis, occiso Juliano præfecto, in partes illius secesserunt. Ita firmatus quâdam potentiâ obviam venit Macrino, commissoque prælio eum vicit. Et hoc pacto Macrinus proditione militum & amore Antonini victus cum filio & paucis aliis fugiens in vico quodam Bithyniæ ipse & filius ejus occisi sunt, caputq; Macrini ad Heliogabalum delatum est.

ARTIC. XII.

DE ANTONINO HELIOGABALO.

1. *Occiso Macrino ejusq; filio Diadumeno in Varium Heliogabalum, Antoninum dictum (quia Antonini Basſiani filius ferebatur) & propterea à Senatu populoq; avidè acceptum, translatum est imperium.* Nam Antoninorum nomen adeò carum erat, ut etiam parricida & incestuosus homo Basſianus propterea amaretur. Hinc cùm Heliogabalus nuntios Romam mitteret, & se nominatum à militibus Imperatorem significaret, omnes ordines ad nomen Antonini, utpote quod non solùm in titulo quemadmodum circa Diadumenum, sed etiam in sanguine redditum videbatur, excitati ingens ejus desiderium ceperunt. Lectis in Senatu literis ejus statim in ipsum fausta, dira in Macrinum ejusque filium dicta sunt, appellatusque Antoninus princeps, volentibus cunctis, & studiosè credentibus, ut sese habent vota hominum ad credulitatem festinantium; cùm quod optant verum esse desiderant. *Æl. Lamprid.*

2. *Libidines hic exercuit plus quàm bestiales.* Quæ enim bestia reperitur, quæ per cuncta cava corporis libidinem recipiat, & rem veneream præter naturam exerceat, si naturali modo frui posſit? Hic verò Heliogabalus Romæ nihil egit aliud, nisi ut emissarios haberet, qui ei benè vasatos perquirerent: de scenâ, circo, arenâ in aulam traducti sunt, quorum corpora placuerant. In conviviis appositi sunt exoleti, ut horum contrectatione & tactu exhilararetur. Omnes aliquando de circo, de theatro, de stadio & cæteris locis meretrices collegit in ædes publicas, & apud eas concionem habuit quasi militarem, vocans eas commilitones, disputavitq; de generibus schematum & voluptatum. Cupiditatem tandem stupri, quam asſequi naturæ defectu non poterat, in se convertens, muliebri nomine Basſianam se pro Basſiano jusſerat appellari. *Æl. Lampr. Vict. Epit.*

3. *Fuit & impudentisſimus.* Coëgit namq; scriptores nonnullos nefanda, imò potius non ferenda ejus dicta de luxuriâ disputare in vitâ ejus. Quæsivit etiam à philosophis & gravisſimis viris, an & ipsi in adolescentiâ perpesſi esſent quæ ipse pateretur & quidem impudentisſimis verbis: nec unquam pepercit verbis infamibus, cum & digitis impudicitiam ostentaret, nec ullus in conventu & audiente populo esſet pudor. Cùm ad vindemias vocasſet amicos nobiles, gravisſimum quemque percontari cœpit, an promptus esſet in venerem, erubescentibusque senibus exclamavit: *erubescit, salva res est*, silentium ac

ac ruborem pro consensu ducens. Addidit præterea ipse quæ faceret, sine ullius pudoris velamento. *Lamprid.*

4. *Homo quoq; exstitit luxuriosissimus.* Multarum namque rerum novarum ad luxuriam facientium inventor exstitit: quas magno numero recitat Lampridius. Proposuit quoque convivis quasi themata, ut jura nova dapibus condiendis invenirent: cujus placuisset commentum, ei dabat maximum præmium, ita ut sericam vestem donaret, quæ tunc & in raritate videbatur & in honore. Si quis displicuisset, jussit eum semper quod invenisset comedere, donec melius invenisset. Ad mare piscem nunquam comedit: in longissimis à mari locis omnia marina semper exhibuit: murenarum lactibus & luporum in locis mediterraneis rusticos pavit. Cœnas Vitellii superavit. Haud minor ejus in vestitu fuit luxuria. Usus enim est aureâ omni tunicâ it. purpureâ & de gemmis Persicâ. Habuit & in calceamentis gemmas & quidem sculptas. *Lamprid.*

5. *Luxuriam & libidines comitabatur mollities.* Nec enim cubuit in accubitis facilè, nisi iis quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum subalares, sæpè culcitas mutans. *Lamprid.*

6. *Ne quicquam deesset ipsi, quod contemptum imperantibus affert, etiam fœminas participes Imperii reddidit.* Nam sine matris Semiamiræ meretriciam viventis vitam voluntate nihil in Republicâ fecit. Hanc quoque primo die quo Senatum habuit in Curiam rogari jussit. Quæ cum venisset vocata ad Consulum subsellia scribendo affuit i. e. SCti conficiendi testis: solusq; omnium Imperatorum fuit, sub quo mulier quasi clarissima loco viri Senatum ingressa est. Fecit & in colle Quirinali mulierum Senatum, in quo Semiamirica facta sunt SCta ridicula de legibus matrimonialibus: quæ quo vestitu incederent, quæ cui cederet, quæ ad cujus osculum veniret, quæ pilento, quæ equo sagmario, quæ asino veheretur, quæ carpento mulari, quæ boum; quæ sellâ veheretur, & utrum pelliceâ an osseâ, an eboratâ, an argentatâ; & quæ aurum vel gemmas in calceamentis haberent. *Lamprid.*

7. *Non minus quoq; avarus fuit & injustus.* Vendidit enim honores & dignitates & potestatem tam per se, quàm per servos ac libidinum ministros. Unde lecti in Senatum sine discrimine ætatis, census, generis. Libertos quinetiam fecit præsides, legatos, consules; & ita omnes dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum. Ad præfecturam prætorii saltatorem, qui histrionicam Romæ fecerat, adscivit: præfectum vigilum Gordium aurigam fecit; præfectum annonæ

Claudium Censorem ad honores reliquos promovit, commendatos sibi pudibilium enormitate membrorum. *Lampr.*

8. *Superbiam exercuit omnes contemnendo.* Nam Senatores nonnunquam per contemtum mancipia togata appellavit; populum verò Romanum unius fundi cultorem: equestrem ordinem in nullo loco habuit. *Lampr.*

9. *Turbavit & populum novis religionibus.* Nam statim ac ingressus esset urbem, omissis iis, quæ in provinciâ gerebantur, Heliogabalum deum in palatino monte juxta ædes Imperatorias consecravit, eique templum fecit, studuit omnia Romanis veneranda in illud transferre, ne quis Romæ deus nisi Heliogabalus coleretur. Omnes deos sui dei ministros esse ajebat, cùm alios ejus cubicularios, alios servos appellaret. *Lamprid.*

10. *His omnibus suis vitiis contemptum odiumq; caussam mortis sibi peperit; insidiis autem, quas Alexandri consobrino à se adoptato struebat, sui occidendi occasionem præbuit.* Milites namque talem bestiam velari Imperatoris nomine pati nequiverunt: statimque eos facti sui pœnituit, quod tale monstrum Imperio præfecissent. Moxque inclinarunt in Alexandrum. Heliogabalus verò hunc Alexandrum, quem adoptaverat, à se amoveri jussit: erat enim egregius juvenis ab ejusmodi vitiis abhorrens. Et quanquam passim instigaret, qui eum occiderent: nullus tamen adduci potuit ad tantum facinus perpetrandum. Quin potius quæ in Alexandrum parabat tela Heliogabalus in ipsum conversa sunt. Milites enim Alexandrum custodiâ suâ periculo mortis exemerunt; Heliogabalum verò, impetu in hunc facto, cùm in latrinam confugeret, occiderunt. Tractus deinde per publicum, additaq; injuria cadaveri est, ut id in cloacam milites mitterent, sed cùm cloaca fortuitò non cepisset, per pontem Æmilium, annexo pondere ne fluitaret, in Tiberim abjectum est, ne unquam sepeliri posset. Unde post mortem Tiberinus, & Trajectitius & Impurus appellatus est. Occisa cum ipso est mater Semiamira probrosissima mulier & tali filio digna: cautumque, ne unquam mulier Senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveretur q;, per quem id esset factum. *Lampr.* Regnavit, ut tradit Dio, annos tres, menses novem, dies quatuor.

ARTIC. XIII.
DE
ALEXANDRO SEVERO.

1. *Interfecto Vario Heliogabalo ad remedium generis humani Aurelius Alexander* (ita dictus, quòd apud Arcenam urbem in templo Alexandro

xandro M. dicato natus esset, cùm casu die festo Alexandri, pater cum uxore solennitatis patriæ implendæ caussâ illuc venisset) *Imperator factus est, cùm ante Cæsar à Senatu, mortuo Macrino, esset appellatus.* Vitiis namq; Heliogabali Imperium Romanum valde debilitatum erat.

2. *Statim in hunc omnes dignitatum tituli collati sunt à Senatu.* Augusti namque & patris patriæ nomen, & jus proconsulare & tribuniciam potestatem & jus quintæ relationis, deferente Senatu, uno die assumpsit. Caussa, conjectante Lampridio, videtur fuisse, vel quòd milites jam insueverant sibi Imperatores & tumultuario judicio facere, & item facilè mutare, utentes pro defensione sui, quòd nescivissent Senatum principē nominasse: unde nata sunt bella civilia. Quamobrem festinavit Senatus, ut omnia simul Alexander tanquam verus Imperator acciperet. Huic caussæ accessit magnus favor, quem partim vitâ & moribus, partim periculo, quod Heliogabalus eidem struxerat, sibi conciliavit. *Lamprid.*

3. *Adolescens erat hic sedecim annorum cum crearetur Imperator, & in ipso nihilominus elucescebat singularis quadam modestia.* Nam dominum se appellari vetuit. epistolas ad se quasi ad privatum scribi jussit, servato tantùm nomine Imperatoris. Recusavit etiam & Antonini & Magni nomen, quamvis hoc tanquam Alexandro illud tanquam optimis Antoninorum virtutibus instructo judicio Senatûs deferretur. Antonini nomen hac oratione declinavit: *Ne quæso P. C. ne me ad hanc certaminis necessitatem vocetis, ut ego cogar tanto nomini satisfacere, cùm etiam hoc ipsum nomen* (Alexandri), *licet peregrinum, tamen gravare videatur. Hæc enim nomina insignia onerosa sunt. Quis enim Ciceronem diceret mutum? quis indoctum Varronem? quis impium Metellum?* De nomine Magni recipiendo ita respondit: *Facilius fuit P. C. ut Antoninorum nomen acciperem: aliquid enim vel affinitati referrem, vel consortio nominis Imperialis. Magni verò nomen cur accipitur? quid enim jam magnum feci? cùm id Alexander post magna gesta, Pompejus verò post magnos triumphos acceperit. Quiescite igitur venerandi patres, & vos ipsi magnifici unum me de vobis esse censete potiùs, quàm Magni nomen ingerite. Lamprid.*

4. *Alienus quoq; fuit ab omni luxuriâ.* Nam gemmas de calceamentis & vestibus tulit, quibus usus fuerat Heliogabalus, veste usus albâ nec auratâ. vestes sericas raras habuit, holosericas nunquam induit. Gemmarum quod fuit vendidit, & aurum in ærarium contulit, dicens gemmas viris usui non esse. Cumque quidam legatus uniones duos uxori ejus per ipsum obtulisset magni ponderis & inusitatæ mensuræ, vendi eos jussit; qui cùm precium non invenirent, ne exemplum

malum à reginâ nasceretur, si eo uteretur quod emi non posset, in auribus Veneris eos dicavit. Aulicum ministerium in hoc contraxit, ut essent tot homines in singulis officiis, quot necessitas postularet. Milites, quos ostensionales vocant, non preciosis sed speciosis clarisque vestibus ornabat: nec multum in signa, aut ad apparatum regium auri & serici deputabat, dicens, Imperium in virtute esse, non in decore. Nanos, nanas & moriones & vocales exoletos & omnia acroamata & pantomimos populo donavit: qui autem usui non erant, singulis civitatibus deputavit alendos singulos, ne gravarentur specie mendicorum. *Lamprid.*

5. *Liberalem contrà se exhibuit.* Nam pauperes juvit, honoratos, quos pauperes verè non per luxuriam aut simulationem vidit, semper multis commodis auxit, agris, servis, animalibus, gregibus, ferramentis rusticis. mutuas etiam dedit pecunias pauperibus sine usuris ad agros emendos, reddendas de fructibus. Cogitavit præterea secum & descriptum habuit, cui quid præstitisset: & si quos sciret vel nil petiisse vel non multum, unde sumptus suos augerent, vocavit eosdem, dixitque: quid est cur nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne de me privatus queraris. *Parcus tamen fuit paterfam.* Nam semper de manu suâ ministris convivii & panem & partes aut olerum aut carnis, aut leguminum dabat, senili prorsus maturitate patremf. agens. Dicitur præterea fuisse ad aurum colligendum attentus, ad servandum cautus, ad inveniendum sollicitus, sed sine cujusquam excidio. Caussa videtur fuisse, quòd in omnibus obsecundaret matri; ob quod aliquid muliebre passus est circa parsimoniam. Refert enim Aur. Victor *in Epit.* matrem ejus Mammæam eò coëgisse filium, ut si mensæ prandiaq; superfuissent, quamvis permodica, alteri convivio reponerentur.

6. *Crudelitatem quoq; fugiens clementem se semper exhibuit.* Inde enim Imperium ejus ἀναίματον est dictum, licet durus & severus fuerit, quia nullum Senatorem occidit, teste Herodiano. Cùm quidam Ovinius Camillus Senator antiquæ familiæ delicatissimus rebellare voluisset, tyrannidem affectans, eique nuntiatum esset ac statim probatum: ad palatium eum rogavit, eique gratias egit, quòd curam Reipubl quæ recusantibus bonis imponeretur, spontè reciperet: deinde ad Senatum processit, & timentem ac tantæ conscientiæ tabe confectum participem imperii appellavit, in palatium recepit, convivio adhibuit, ornamentis imperialibus & melioribus, quàm ipse utebatur affecit. Et cùm expeditio barbarica esset nunciata, vel ipsum, si vellet ire, vel ut secum proficisceretur, hortatus est. & cùm ipse pedes

iter

iter faceret, illum invitavit ad laborem, quem post quinq; millia cunctantem equo sedere jussit. cumque post duas mansiones etiam equo fatigatus esset, carpento imposuit. hoc quoque seu timore seu vere respuentem, abdicantem quinetiam imperium, & mori paratum dimisit; commendatumque militibus tutum ad villas suas ire præcepit, in quibus diu vixit. Quamvis tandem, quod à militibus amaretur, jussu Imperatoris occisus sit. *Lamprid.*

7. *Exstitit quoq; affabilis & amicitiæ cultor maximus.* Cum amicis enim tam familiariter vixit, ut communis esset ei sæpè consessus, iret etiam ad convivia eorum; aliquos autem quoque haberet quotidianos non vocatos; salutaretur verò, quasi unus de Senatoribus, patente velo, remotis admissionalibus: cùm antea salutare principem non liceret. Amicos quoque non solùm primi ac secundi loci, sed etiam inferiores ægrotantes visit. Sibi quoque ab omnibus liberè quæ sentiebant dici optavit, & cùm diceretur audivit, & cùm audivit ita ut res poscebat emendavit atque correxit. In matrem Mammæam unicè pius fuit; adeò ut amandi modum excedens eam participem Imperii faceret. Adulatores falsosque amicos respuit. Si quis caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, uti adulator vel abjiciebatur, si loci ejus qualitas pateretur, vel ridebatur ingenti cachinno, si ejus dignitas graviori subjacere non posset injuriæ. Oratores & poëtas non sibi panegyricos dicentes, sed aut orationes recitantes aut facta veterum libenter audivit; libentior tamen, si quis ei recitavit Alexandri M. laudes, aut meliorum retrò principum, aut magnorum Urbis Romæ virorum.

8. *Justitiæ omnis prudens administrator fuit.* Nam quod Justitiam universalem concernit punivit vitia, iisque occurrit, ita tamen ne quid gravius mali ex prohibitione nasceretur (nonnulli enim legislatores quodvis prohibent delictum plus mali inferentes Reipubl. quàm si conniverent). Habuit aliquando in animo, ut exoletos vetaret, quod postea Philippus fecit: sed veritus est, ne prohibens publicum dedecus in privatas cupiditates converteret: cùm homines illicita magis poscant, vetitaque furore persequantur. Justitiæ particularis, distributivæ scil. & correctivæ, nullam partem incultam prætermisit. Distribuit enim honores non pro mercede, sed pro personarum dignitate: nunquam enim honores Juris gladii vendi passus est, dicens: *necesse est, ut qui emit vendat. Ego non patiar mercatores potestatum, quos si patiar, damnare non possim. Erubesco enim punire illum hominem qui quod emit vendit.* Nec minùs segnis fuit in dandâ operâ quò correctiva Justitia ritè coleretur. Nam Judicia malè administran-

ministrantes gravissimè punivit, eos qui benè præfuerunt præmiis affecit. Eum notarium, qui falsum causæ brevem in consilio Imperatoris retulisset, incisus digitorum nervis, ita ut nunquam posset scribere, deportavit. Si quos vellet vel rectores provinciis dare, vel præpositos facere, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus; si non probasset, subiret pœnam capitis. Judices cùm eligeret, exemplo veterum & argento & necessariis eos instruebat, reddituros nonnulla, nonnulla retenturos, si benè egissent; in quadruplum restituturos, si malè, præter condemnationem aut peculatus aut repetundarum: si alicui præsenti successorem dedit, semper hoc addidit: *gratias tibi agit Respubl.* eumque muneratus est; ita ut privatus pro conditione suâ posset honestè vivere. Retulit Encolpius, quo ille familiarissimè usus est, si Judicem furem vidisset, paratum habuisse digitum, ut illi oculum erueret. Addidit Septimius, qui vitam ejus non mediocriter executus est, tanti stomachi fuisse Alexandrum in eos Judices, qui furtorum famâ laborassent, etiamsi damnati non essent, ut si eos casu aliquo videret, commotione animi choleram evomeret, toto vultu inardescente, ita ut nihil posset loqui. Eos autem præsides provinciarum, quos verè non factionibus laudari comperit, & in itineribus semper secum habuit in vehiculo, & muneribus adjuvit, dicens, & fures à Republ. pellendos ac pauperandos, & integros esse redimendos atque ditandos.

9. *Cumprimis autem ornatus fuit triplici illâ virtute, quâ omnem principem vicinis terrori esse suprà diximus, adeoq; dignum, ut amplo imperio præsit, nimirum arte militari, fortitudine & prudentiâ.* Nam artibus tam civilibus quàm militaribus à teneris imbutus fuit: nec unum quidem diem spontè transire passus est, quo sese non in literis & arte militari exerceret, optimis præceptoribus instructus. Post actus publicos seu bellicos seu civiles lectioni græcorum autorum operam dedit, pervolvens libros Platonis, quos scripsit de Republicâ: nec etiam omisit latinos & cumprimis Ciceronem de Officiis & de Republicâ. In historicis quoque plurimum versatum hoc arguit, quòd literatos non modò vehementer amaret, sed etiam reformidaret, ne quid de se asperum scriberent. *Lamprid.* Et ita tractando exercitia militaria, legendo philosophorum scripta & prudentiam & artem militarem sibi paravit. Fortitudinem sibi acquisivit legendo vitam Alexandri, eundemque imitando, (quamvis crudelitatem & ebrietatem in eo condemnaret). Virtutes enim non melius parantur, quàm ponendo ob oculos alicujus virtuosissimi facta, & ea imitando. Elaborabat

rabat ergò, ut dignus illo nomine videretur, imò ut Macedonem illum vinceret: dicebatq; inter Romanum Alexandrum & Macedonem multum interesse debere.

10. *Artem militarem exercuit* 1. *Favorem militum sibi conciliando.* Milites enim juvenem hunc Imperatorem amarunt ut fratrem, ut filium ut patrem: quem amorem obtinuit *primò* curam habendo militum, ut omnes nosceret: (habuit enim in cubiculo breves, & numerum & tempora militantium) incredibile enim est, quantum benevolentiæ sibi parare dux possit, si singulos etiam gregarios milites nominibus appellare sciat. Caussam hujus rei demonstravimus, cùm de amicitiâ ageremus. *Secundò*, quòd caussas militum contra tribunos sic audivit, ut si aliquem reperisset tribunorum in crimine, pro facti qualitate sine indulgentiæ proposito puniret. *tertiò*, donativum aliquoties dando. *quartò*, quòd horum laboribus suppetias tulerit sarcinas mulis camelisq; imponendo, jungens, milites se magis servare quàm seipsum, quòd salus publica in his esset; quodque ægrotantes visitaverit per tentoria, etiam ultimos, & carpentis vexerit. Quòd si fortè gravius laborarunt per civitates & agros patribusfam. & sanctioribus matronis eos distribuit, reddens impendia quæ fecissent, seu convaluissent seu periissent. *quintò*, in cibo & cultu parem se militibus gerendo. In procinctu namque atq; in expeditionibus apertis papilionibus prandit atq; cœnavit, militarem cibum, cunctis videntibus atque gaudentibus sumendo. Hoc tandem egit, ut milites essent honestè vestiti, calceati etiam ad decorem, armati nobiliter; equis instructi & ephippiis ac frenis decentibus: prorsus ut Romanam Rempublicam intelligeret quicunque Alexandri vidisset exercitum. 2. *Disciplinam militarem strenuè conservando.* Nam severitatis tantæ fuit in milites, ut sæpè legiones integras exauctoraverit, ex militibus Quirites appellans. Cùm enim aliquando Antiochiam venisset, ac milites nonnulli lavacris muliebribus & deliciis vacassent, omnes eos comprehendi jussit & in vincula conjici. Unde cùm mota esset seditio à legione cujus socii in vincula conjecti erant; vinctos jussit duci ad tribunal & armatos legionarios valdè increpavit; cùm verò fremere non desinerent, sed ferro minarentur; *Deponite*, inquit, *dextras contra hostem erigendas, si fortes estis. me enim ista non terrent. Si enim unum hominem occideritis, non nobis deerit Respublica, non Senatus, non populus Romanus, qui me de vobis vindicet.* Cùmque nihilominus post ista fremerent, exclamavit: *Quirites discedite, atq; arma deponite.* Mirando exemplo depositis armis, sagulisque militaribus omnes non ad castra, sed ad diversoria varia reces-

ferunt. Tuncq; primum intellectum est, quantum severitas ejus posset. Hanc tamen legionem, antequam ad expeditionem Persicam proficisceretur, loco suo restituit, eâque pugnante maximè vicit. Si quis de viâ in alicujus possessionem deflexisset, pro qualitate loci aut fustibus subjiciebatur in conspectu ejus, aut virgis aut condemnationi; aut si dignior esset, gravissimis contumeliis afficiebatur, cùm diceret Imperator, *visne hoc in agro tuo fieri quod alteri facis.* Ingemi-nabat enim quam à Christianis didicerat regulam, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Quapropter Parthicam expeditionem tantâ reverentiâ sui egit, ut non milites, sed Senatores transire dicerentur. Ob quæ & tanta bona provinciales eum ut Deum suspiciebant, milites autem rigidæ disciplinæ minus adsueti eum Severum nominabant. Quod tamen illi ingentem in præsens reverentiam, magnamq; apud posteros gloriam peperit: postquam deprehendebatur eò accessisse, ut de animi virtute nomen acciperet. *Lamprid.*

11. *Fortitudinem suam ostentavit contra Artaxerxen regem Persarum pugnando.* Ipse namque Imperator cornua adiit & sub ictu teli versatus milites admonuit non modò, sed & manu multa fecit; fuditq; ita regem, qui cùm septingentis elephantis, falcatisque mille & octingentis curribus ad bellum venerat, equitum centum viginti millibus. *Lamprid.*

12. *Specimina prudentiæ edidit 1. sentiendo dolos & fallacias.* Nemo enim ei poterat imponere, & si quis eum urbanè tentare vellet intellectus ferebat pœnas. 2. *removendo omnia, ob quæ Heliogabalus in odio fuerat.* Nam deposuit omnes à muneribus & honoribus, quos impurus ille Imperator ex genere hominum turpissimo provexerat. Abstinuit quoque à cæteris Heliogabali vitiis virtutes his oppositas exercendo. 3. *Singulorum ordinum, in civitate, provinciarumq; favorem quærendo.* Nam Senatûs auctoritatem auxit, multum tribuendo Senatui, nim. præfectum prætorii ex Senatûs auctoritate constituit; præfectum urbis à Senatu accepit. Senatorem quoq; nunquam sine omnium Senatorum, qui aderant, consilio fecit, ita, ut per sententias omnium crearetur. Præfectis prætorio suis itidem Senatoriam dignitatem dedit, ne quis non Senator de Romano Senatore judicaret. Minuit quoque in gratiam Senatûs potestatem præfecti urbi. Nam curatores Urbis Romæ quatuordecim fecit ex consularibus, quos audire negotia urbana cum præfecto urbis jussit; ita ut omnes adessent aut maxima pars, cùm acta fierent. Ut quoq; splendor accederet, caruccas Romæ & rhedas Senatoribus argentatas habere permisit: interesse Romanæ dignitatis putans, ut his tantæ urbis Senato-

res

res vectarentur. Provincias item consulares ex Senatûs voluntate ordinavit. Libertinos nunquam in equestrem locum redegit, asserens, seminarium Senatorum equestrem locum esse. Populi favorem adeptus est commeatum adjuvando: cùm enim frumenta Heliogabalus evertisset, vicem de propriâ pecuniâ loco suo reposuit. Negotiatoribus, ut Romam volentes concurrerent, maximam immunitatem dedit. Provinciales benevolos reddidit tributa impendendo non in res ludicras, sed in militiam. Hinc aurum argentumque rarò cuiquam nisi militi divisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum converteret id, quod provinciales dedissent; item milites sub disciplinâ detinendo. Quâcunque enim iter per provincias legiones faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant; ipsum verò ob hæc tot & tanta bona provinciales ut deum quendam suspiciebant. 4. *Nihil concedendo familiaribus suis & vehementissimè puniendo eos qui fumum vendidissent.* Nam quendam, qui de eo fumum vendiderat & à milite centum aureos acceperat, in crucem tolli jussit per eam viam, quâ esset servis suis ad suburbana Imperatoria iter frequentissimum. Erat quidam Vetronius Turinus, qui cùm familiaris Imperatori esset, omnia vel fingendo sic vendiderat, ut Alexandri quasi stulti hominis, & quem ille in potestate haberet, cuique multa persvaderet, infamaret imperium: omnibus enim persuaserat ad nutum ejus Imperatorem cuncta facere. Hujus hominis fallacias singulari arte exploravit immittendo quempiam, qui ejus suffragium emeret, eique ingentia præmia daret: cumque fumi venditor iste mentitus esset, suâ intercessione Imperatorem petitis emptoris detulisse, jussit Imperator illum in foro transitorio ad stipitem ligari, & fumo apposito, quem ex stipulis atque humidis lignis fieri præceperat, necari; præcone dicente *fumo punitur, qui vendidit fumum.* 5. *Hoc præcipuum prudentiæ ipsius fuisse existimo, quòd, cùm Juvenis esset, optimis uteretur consiliariis eorumq; monita sequeretur.* Nam melior videtur Respublica & propè tutior, in quâ princeps malus est eâ, in quâ amici principis mali sunt: siquidem unus malus potest à pluribus bonis corrigi; multi autem mali non facilè ab uno quamvis bono: multò magis ergò necesse est, felicem Rempub. esse, si & princeps bonus atq; ad obsequium optimorum consiliariorũ promptus, & consiliarii sint viri non malitiosi, non furaces, non factiosi, non callidi, non bonorum inimici, non libidinosi, non crudeles, non deceptores, non principem ut fatuum circumducentes, sed sancti, venerabiles, virtuosi, religiosi, sui principis amantes. Tales fuêre Consiliarii Alexandri Severi, *Fabius Sabinus* Sabini filius, *Domitius Ul-*

pianus, Jurisperitisſimus, *Claudius Venatus*, Orator amplisſimus, *Pomponius* legum peritisſimus, *Alphenus*, *Africanus*, *Florentinus*, *Martianus*, *Calliſtratus*, *Hermogenes*, *Venulejus*, *Triphoninus*, *Metianus*, *Celſus*, *Proculus*, *Modeſtinus*; qui omnes Juris profeſſores diſcipuli fuêre ſplendidisſimi *Papiniani* [cujus asſesſores feruntur Paulus & Ulpianus fuisſe] & Alexandri Imperatoris familiares. Negotia & causſas prius à ſcriniorum principibus & doctisſimis Jurisperitis hiſce, quorum primus tunc Ulpianus fuit, tractari ordinarique, atq; ita referri ad ſe præcepit. In animo aliquando habuit omnibus officiis genus veſtimenti proprium adſignare, dignitatesque non modò invicem ſed etiam ingenuos ſervosque veſtibus decernere, ne ſervi ingenuis miſcerentur. Sed hoc Ulpiano Pauloque diſplicuit, dicentibus plurimum rixarum fore, hominibus ad injurias facilimis. Ut verò tractaturus de negotiis civilibus Jurisperitos, viros doctos & diſertos; ita de rebus militaribus acturus milites veteres & ſenes ac benè meritos, locorum, bellorum ac caſtrorum peritos, doctos tamen in conſilium vocavit: nec propriâ cujusque experientiâ contentus requirebat, quid in talibus causſis, quales in diſceptatione verſabantur, veteres Imperatores vel Romani vel exterarum gentium fecisſent. Hæc erat ipſius ratio res non modò civiles, ſed & bellicas per amicos tractandi. *Lampr.*

13 *Hiſce ſuis virtutibus quibus utilis Reipubl. erat cunctis redditus eſt amabilis: niſi quod ſeveritatem ejus milites diſciplinæ non adſueti ferre nequirent: à quibus etiam inſtigante ſine dubio Maximino cùm bellum Germanicum ſuſcepturus eſſet, occiſus eſt, poſtquam XXIX. annis vixiſſet, XIII. imperasſet. Lamprid.*

MEMBR. IV.
DE
IMPERATORIBUS QVORUM ELIGENDORUM FACULTATEM SIBI ARROGARUNT MILITES SPRETA SENATUS AUCTORITATE.

1. *Hactenus imperium Romanum à Romulo ad Septimium certatim evolans, Basſiani conſiliis tanquam in ſummo conſtitit. Quo ne confeſtim laberetur Alexandri fuit. Abhinc dum dominandi ſuis quàm ſubigendi externos cupientiores, atq; inter ſe armantur, magis Romanum ſtatum quaſi abrupto præcipitavêre, immisſiq; in Imperium promiſcuè boni maliq; nobiles atq; ignobiles barbariq; multi. Aurel. Vict.* Quid enim boni ſperari poteſt facultate principes ſummosque Imperii rectores eligendi mercenariis militibus, quibus nulla fides pietasque, conceſſâ. Itaque Augusti, de quibus hoc in membro agendum, ſemeſtre

ſtre vel annui plerique per biennium, ad ſummum ſexennium imperarunt.

ARTIC. I.
DE
MAXIMINIS DUOBUS, TRIBUS GORDIANIS, MAXIMO ITEM ET BALBINO IMPERATORIBUS.

1. Imperatorum adeò ferax redditum eſt Imperium, poſtquam milites ſibi ſolis poteſtatem eos creandi ſumpſerunt excluſo Senatu, ut uno propemodum tempore ſeptem numero facti ſint Imperatores. Quos propterea uni articulo incluſimus.

2. *Maximinus ergò vilis barbarusq; robore & magnitudine corporis arteq; militari celebris ab Alexandro toti exercitui præfectus, hunc ſuum Imperatorem è medio tollendo Imperator factus à militibus imperium crudeliſſimè adminiſtravit, ut Romani ab ipſo deficere cogerentur.* Oriundus namque erat ex vico Thraciæ vicino barbaris, barbaro patre & barbarâ matre. Paſtor in primâ pueritiâ, poſt magnitudine corporis conſpicuus, (Referunt enim ejus fuiſſe magnitudinis, ut octo pedes digito excederet) ſtipendia equeſtria mereri cœpit, & paulò poſt cùm curſu defatigatus ſeptem fortiſſimos deviciſſet Severo innotuit. Sed cùm ſub Heliogabalo ars ipſius parvi penderetur, mortuo hoc, officia obtulit Alexandro, à quo benignè receptus Senatuiq; recommendatus & legioni quartæ, quam ex tyronibus ipſe compoſuerat præfectus eſt. Hanc exercuit jubens milites quintâ quâque die decurrere, ſimulacra bellorum agere. Cùm ob hoc reprehenderetur à tribunis, quòd tantopere laboraret, cùm ejus loci eſſet, ut ducatum poſſet accipere, reſpondiſſe fertur: *Ego verò quò major fuero, tanto plus laborabo.* His conſpicuum virum Alexander Severus tandem integro exercitui præpoſuit, ſed in ſuam perniciem. Nam cùm in Galliâ eſſet, immiſſis à Maximino militibus occiſus. & hic à militibus Imperator ſalutatus eſt, ſine Senatûs ſuffragio. [Hujus namque tanta ſemper fuit aſtutia, ut milites non ſolùm virtute regeret, ſed etiam præmiis & lucris ſui amantiſſimos redderet.] Imperium quod crudelitate adeptus erat, crudeliſſimè geſſit, quo ipſo talem incuſſit Senatui populoque Romano metum, ut vota in templis publicè privatimque mulieres etiam cum ſuis liberis facerent, ne ille unquam Urbem Romam videret. Audiebant enim, alios in crucem ſublatos, alios animalibus nuper occiſis incluſos, alios feris objectos, alios fuſtibus eliſos, atque hæc omnia ſine delectu dignitatis, cùm videretur diſciplinam velle regere militarem; cujus exemplo civilia etiam corrigere

voluit: quod non convenit principi, qui diligi vult. Erat enim ei persuasum, Imperium nisi crudelitate non teneri. Simul & verebatur, ne propter humilitatem generis barbarici à nobilitate contemneretur. Meminerat præterea, se Romæ etiam à servis nobilium contemptum esse: &, ut se habent stultæ opiniones, tales eos contra se sperabat futuros, cùm jam Imperator esset. Tantum valet conscientia degeneris animi. Nam ignobilitatis tegendæ caussâ omnes conscios generis sui interemit, nonnullos etiam amicos, qui misericordiæ ac pietatis caussâ ei sæpè quid donarent. Reddebatur hæc bestia quotidiè immanior seditione Magni cujusdam viri Consularis, (quam tamen nonnulli tradunt fictam potius à Maximino fuisse, quo materiam crudelitatis augeret.) item descifcentium sagittariorum Ostroënorum, ob desiderium Alexandri, quem ab illo occisum apud eosdem satis constabat, nec aliud persuaderi poterat. Hæc crudelitas ipsius perficiebat, ut quanquam ex plurimis bellis victor evaderet, cumque ingentibus spoliis atque captivis, ut non dubitaretur, si vixisset, quin totam Germaniam usq; ad oceanum cum septentrionalibus partibus in Romanam ditionem redacturus fuerit. (ingressus enim Germaniam transrhenanã per trecenta vel quadringenta millia barbarici soli vicos incendit, greges abegit, prædas sustulit, barbarorum plurimos interemit, militem divitem reduxit, innumeros cepit, cæteris per amnes, sylvas & paludes confugientibus.) Sed cùm Romani ejus crudelitatem ferre non possent, quòd delatores evocaret, accusatores immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes quicunque in Judicium venissent, ex ditissimis hominibus pauperrimos faceret, nec aliunde nisi malo alieno pecuniam quæreret: nihil denique prætermitteret quod ad crudelitatem videretur facere; contra eum defectionem pararunt.

3. *Cum itaq; Maximianus non solùm in cives, sed etiam in milites hoc modo sæviret, exercitus, qui in Africâ erat subitâ & ingenti seditione Gordianum nobilem senem, virum gravissimum, tunc proconsulem filiumq; ejus Imperatores fecerunt, applausu quidem senatûs sed tristi eventu.* Nam licet militum provincialiumque unanimis adfuerit consensus in Gordiano creando, hic etiam Imperium meruerit, non modò ob nobilitatem generis (originem enim paternam ex Gracchorum, maternam ex Trajani familiâ duxit, patre, avo, proavo, consulibus) sed & divitias, potentiam (in provinciis enim tantum terrarum habuit quantum nullus privatus) virtutesq; eruditionem nimirum & magnificentiam, quâ populo carus fuit: Quamvis etiam Senatus magnâ cum gratulatione factos contra Maximinum Imperatores Gordianos utrosque acceperit,

rit, adeò ut non solùm hæc gesta probaret, sed etiam viginti viros eligeret, inter quos dividerentur Italicæ regiones contra Maximinum pro Gordianis defendendæ: Surrexit tamen adversus hosce Capelianus homo audax & experientiâ militari instructus, qui Gordianum juniorem à patre adversus ipsum missum experientiâ militari destitutum vicit & in pugnâ interfecit. De quâ clade filii certior factus Gordianus senior, cùm in Africâ nihil præsidii & à Maximino multum timoris, & fides Punica perurgeret, & Capelianus acerrimè instaret; luctus deinde mentem atque animum fatigaret, laqueo vitam finivit, postquam filio imperasset anno uno & mensibus sex. *Jul. Capitol.*

4. *Ubi Romam nunciatus est miser Gordianorum exitus, Senatus Maximini & naturalem & jam necessariam crudelitatem timens, Maximum & Clodium Balbinum Imperatores creavit, quibus etiam adjectus est à populo parvulus nepos Gordiani: ut adeò tunc Romanus populus tribus adversus Maximinum Imperatoribus niteretur.* Nam cùm Maximinus homo naturâ ferus SCtum accepit, quò Gordianis Imperium confirmatum erat, sic exarsit, ut non hominem sed belluam putares: arrepto gladio, quasi Senatum uno gladii ictu occidere posset, scidit vestem, effossurus filio adolescenti, quem secum Imperatorem fecerat, oculos: quòd non jussui paterno paruisset & Romæ mansisset: ita enim Senatum nihil ausurum fuisse. Dato ergo stipendio & quidem ingenti, Romam versus cum exercitu proficisci cœpit: Capelinus verò victor in Africâ pro Maximino omnes Gordiani partium interemit atque proscripsit, nec cuiquam pepercit. Tunc suasu Vectii Sabini duo à Senatu Imperatores creati sunt, quorum alter res domesticas, alter bellicas curaret & tyranno cum exercitu obviam iret, Maximus & Balbinus. Verùm dum hi novi Imperatores in Capitolio rem divinam faciunt, populus Romanus Imperio Maximi contradixit: timebat enim vulgus ejus severitatem. Quare factum est, ut Gordianum adolescentem quoque eligerent. Maximus ergò susceptis votis in Capitolio contra Maximinum cum ingenti exercitu missus est, prætorianis domi remanentibus: inter quos & populum tanta seditio fuit, ut ad bellum intestinum perveniretur, urbisque Romæ pars maxima incenderetur, templa fœdarentur, omnesque plateæ cruore polluerentur: nec sedari aliâ ratione tumultus posset, quàm infante Gordiano purpurato & longissimi hominis collo superposito & in forum producto: hoc enim viso populus & milites usque adeò placati sunt, ut amore illius in concordiam redirent. Ingressus autem in Italiam exercitus Maximini fame, hic verò odio militum fatigabatur: consilium enim susceperant provinciales de cunctis quæ victum præbere possent in civitates

civitates recipiendis: unde exercitus incensus, quòd in Italiâ fame laboraret, in quâ post Alpes se recreari posse crederet. Fame auctâ quòd Senatus ubiq; prohibuisset, ne in castra Maximiani commeatus ferretur, hoc verò indies magis in duces militum quasi ignavos sæviente, cum frustrà Aquilejam obsideret, civibus fortiter resistentibus: irâ metuque milites ducti ipsum filiumque ejus medio die quiescentes in tentorio aggressi occiderunt, eorumq; capita præfixa contis Aquilejensibus demonstraverunt. Hic fuit finis Maximinorum dignus crudeli patre.

5. *Occisis Maximinis, paulò post etiam Maximus & Balbinus discordiis suis occasionem præbentes à militibus trucidati sunt, & Gordianus solus declaratus Imperator.* Maximus enim, qui Ravennæ cum suo exercitu commoratus erat, trucidati Maximini exercitu suscepto ad urbem cum ingenti pompâ & multitudine reversus est, mœrentibus militibus, quòd eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdidissent, eorumq; regerentur Imperio, quos Senatus legerat. quo odio semel imbuti militum animi refrenari non poterant. Unde cùm audissent Senatûs acclamationes, ad contumeliam ipsorum pertingentes: (in Senatu enim hæc verba dicta quoque erant: *Sapienter electi principes sic agunt, per imperitos electi sic pereunt.*) sumsêre occasionem occidendi Maximum & Balbinum, qui tacitam inter se fovebant discordiam, eosque cùm in palatio soli essent cum Germanis, quorum præsidio utebantur, impetum in eos fecerunt: cumque Balbinus Maximo Germanos in auxilium mittere nollet, ambos nudatos vestibus regalibus milites de palatio cum injuriis traxerunt, atque ne à Germanis liberarentur statim occiderunt. Inter hæc cùm nullum alium præsentem milites haberent, Gordianus Cæsar Imperator est appellatus & sublatus à militibus Senatui & populo insultantibus. *Capitol.*

6. *Gordianus omnibus amabilis Persicum bellum consilio soceri sui Misithei benè & prudenter gessit, sed insidiis Philippi circumventus miserè periit.* Nam adolescens Gordianus priusquam ad bellum Persicum proficisceretur, duxit uxorem filiam Misithei doctissimi viri. A quo tempore non puerile amplius ipsius imperium apparuit: siquidem optimi soceri consiliis juvabatur. Pugnavit cum Persis præliis frequentibus semper victor existens. Sed Misitheo per venenum, ut suspicabantur, à Philippo sublato; quem magno cum suo malo Gordianus præfectum prætorii constituit: statim Philippus hic humili genere natus nec in novitate atque enormitate fortunæ se continere valens insidias Gordiano per milites struxit, naves frumentarias avertens & milites in ea loca deducens, in quibus annonari non poterat: quo ipso Gor-

Gordiano infestos milites reddidit, non intelligentes artibus Philippi juvenem deceptum esse. Sed Philippus etiam addidit rumorem, adolescentem esse Gordianum, Imperium non posse regere; melius esse, illum imperare, qui militem gubernaret, qui Rempubl. sciret. Quo ipso effecit, ut prius quasi tutor Gordiani cum ipso in pari versaretur imperio: erga quem superbè sese gessit, donec tandem eò rem perduxit, ut occideretur.

ARTIC. II.

De

JULIO PHILIPPO, DECIO, VIBIO GALLO, ET ÆMYLIO ÆMYLIANO IMPERATORIBUS.

1. M. Julius Philippus Arabs Trachonites ortus patre nobilissimo latronum ductore trucidato Gordiano, Imperator factus in consortium Imperii sumpsit filium puerum eumq; C. Philippum appellavit, qui à teneris adeò severi & tristis animi dicitur fuisse, ut nunquam riserit, patremque ludis secularibus solutius cachinnantem vultu notaverit aversato. Firmare quoque nisus est Imperium suum, Priscum fratrem Syriacis exercitibus, Severianum generum Mysiæ Macedoniæque præficiendo. Verùm Mysorum & Pannoniorum legiones Marinum; Orientales avaritiam Prisci non ferentes, Jotapianum Imperatores creant. Quibus territus Philippus deponere Imperium in animo habuit, deposuisletque, nisi à Mesio Decio confirmatus fuisset. Sed cùm Decius à Philippo mitteretur in Pannoniam puniturus factionis Marini complices; illi in rem suam rati beneficio vincere Decium statuunt Imperatorem eum creando. Philippus, filio relicto domi, ut Urbi præesset, confligit prope Veronam cum Decio fugatoq; exercitu cadit. Queis Romæ compertis apud castra Prætoria filius duodecimum annum agens quoque interficitur: postquam annos sex imperitatum esset. *Aurel. Victor.*

2. Decius hostium cæde lætus filium Hetruscum nomine Cæsarem facit: eoque in Illyrios præmisso Romæ moratur mœnium, quæ restituit, dedicandorum gratiâ. Interea Jotapianus, qui per Syriam nova tentaverat, militum arbitrio occubuit, ejusque ora inopinata ad Decium lata sunt. Contrà verò Lucio Prisco, qui Macedonas præsidatu regebat, delata dominatio Gothorum concursu, postquam direptis Thraciæ plerisque illò pervenerant. Decio hac de caussâ Româ degresso Julius Valens vulgo ita cupiente Imperium capit. Verùm utriq; mox cæsi. Decius Vibio Gallo Tanaidis ripæ præfecto, cum filio Gothos invadit & aliquot præliis vincit. Sed dum interclusis itineribus omni prædâ eos exuere conatur, Cniva Dux Gothorum

Philippopolin expugnat, Deciiq; filium in conflictu interficit. Decius, cùm perculsi milites ad solandum eum multa præfati essent, dixisse fertur: detrimentum unius militis parum videri sibi: affectum tamen paternum non ferens hostes invadit, delususque à Gallo apud paludem eos aggreditur: ubi circumseptus à Gothis voraginibus hauritur, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri. Imperavit menses triginta. *Aurel. Victor. Jornandes. Zosim. Zonar.*

3. Vibius Gallus Romam profectus filium Volusianum Cæsarem creat, & postquam Hostilianus, cui Senatus Augustum nomen dedit, pestilentiâ interierat, Decii filium alterum sibi adoptat, quò securius agentem sceleratius interficeret. Quùm verò negligentius agerent hi Cæsares & Romæ pestilentiâ extinctorum exequias curarent, barbari miserè vastarunt Imperium, Scythæ Græciam, Persæ Mesopotamiam, Gothi cum Burgundis & Carpis cætera Europæ. Æmylius ergò Æmylianus legionum Pannoniæ dux, genere Maurus, pugnax, non tamen præceps, cohortatus milites, ne Romanum nomen Scythis conculcandum darent, præter expectationem hostes concîdit, partisq; opimis spoliis in Scytharum regiones suas traduxit legiones. Ab his in Mœsiâ creatus Imperator Senatui per legatos pollicetur, se barbaros Thraciâ, Persas Asiâ Syriâq; expulsurum ac ducem tantùm futurum militiæ, imperio Senatui relicto, properatoque in Italiam tendit itinere, militesq; Galli spe præmii majoris corrumpit, ut Gallum Volusianumque occiderent, & in ipsius partes transirent. Et ita periêre Gallus filiusq; ipsius postquam vix biennium imperitaverant. *Zosim. Zonar.*

4. Æmyliano iisdem artibus, quibus acquisierat, imperium ademptum est: quique odio Galli dederant favore Licinii Valeriani cum vitâ abstulêre. Occisus est inter Narniam & Ocriculum apud pontem ab eodem sanguinarium dictum trimestris Imperator. Hoc pacto pro dominatione brevi mactandas præbuerunt se bestiæ. *Aurel. Vict.*

ARTIC. III.

De

LICINIO VALERIANO.

1. *Valerianus dignissimus Imperio habitus miserrimum & infelicissimum sensit Imperii sui exitum.* Nobilis namque genere per dignitatum omnes gradus suis temporibus ad maximum in terris culmen ascendens septuagenarius, qui vitam omnem duxerat laudabilem, non, ut solet tumultuario populi concursu, non militum strepitu, sed jure meritorum & quasi ex totius orbis unâ sententiâ Imperator factus est. Si enim data fuisset omnibus potestas promendi arbitrii, quem Impera-

peratorem vellent, alium non elegisſent. Decii namq; temporibus cùm creandus eſſet Cenſor, omnes, qui in Senatu fuerant, ſine morâ dixiſſe feruntur: *Valeriani vita cenſura eſt. Ille de omnibus judicet qui omnibus eſt melior, quiq; in totâ ſuâ vitâ Cenſor fuit. Primus genere, emendatus vitâ, doctrinâ clarus, moribus ſingularis, exemplum antiquitatis. Trebell. Pollio.* Factus hic Imperator, cùm undiq; barbari Imperium vaſtarent, Gallienum filium Auguſtum, alterum Cornelium Valerianum Cæſarem creat: Gallieno Occidentem tradit, ipſe in Orientem adverſus Perſas proficiſcitur, quorum Rex Sapores ſuaſu Cyriadis imperium invaſerat. Sed nihil feliciter bono Valeriano proceſſit, occiſo quamvis Cyriade, qui ſalutatus Auguſtus erat: cùm enim Sapori imparem ſe viribus, lue corripiente exercitus Romanos, videret, pecuniâ placare barbarum conatus eſt: ſed ductu cujusdam ducis, cui ſummam omnium bellicarum rerum agendarum commiſerat, ſeu fraude, ſeu adverſâ fortunâ in ea loca deductus, ubi nec vigor nec diſciplina militaris quicquam potuit, captus in poteſtatem regis Saporis pervenit, & in viliſſimâ ſervitute vitam finivit. *Trebell. Pollio.* Sapores namque victor fertur, quoties eqvum adſcenderet incurvati Valeriani cervici pedem impoſuiſſe, & ad extremum cute detractâ fœdè laniatum interfeciſſe.

ARTIC. IV.
DE
GALLIENO.

1. *Capto Valeriano, nutante Republicâ & toto Oriente periclitante, Gallienus incipit imperare homo natus magis otio, voluptatibus & abdomini, quam Imperio. quo proinde ſine ſeriâ curâ, crudeliter tamen imperante miſerè triginta tyrannis laceratum eſt Imperium.* Erat namque adeò negligens, ut ejus ne quidem mentio apud milites fieret: non obſtante, quòd ad liberandum à captivitate parentem pietate excitari debuiſſet. Cùm enim pleriq; patris ejus captivitatẽ mœrerent, ille ſpecie decoris, quòd pater ejus virtutis ſtudio deceptus videretur, ſuprà modũ lætatus eſt: quodq; philoſophus ille dixerat, cùm filius ipſius moreretur: *ſciebam me genuiſſe mortalem*; hoc ille patri hoſtibus miſerè ſervienti applicans dixit: *ſciebam patrem meum eſſe mortalem.* Scilicet gaudebat, patrem Cenſorem amotum, & ſibi nunc licere vivere, ut vellet. Et quanquam non ſemel querelæ de miſeriâ patris audirentur, quòd à filio inultus relinqueretur, cujus tamen vindictam extranei quærerent: talibus non movebatur, obſtupefacto voluptatibus corde: ſed ab iis, qui circum eum erant, requirebat, ecquid habemus in prandio? qualis cras erit cœna, quales Circenſes? Et ita noctes dieſque

vino & ſtupris perdidit; in Republicâ otioſus luxuriam & intemperantiam trahens negotioſam: veris enim tempore cubicula de roſis fecit, de pomis caſtella compoſuit, uvas triennio ſervavit, hyeme ſummâ melones exhibuit, muſtum quemadmodum toto anno haberetur, docuit, ficos virides & poma ex arboribus recentia ſemper alienis menſibus præbuit. Vino & popinis vacavit, lenonibus, mimis & meretricibus ſe dedidit ac bona naturæ luxuriæ in cibo, potu ac re venereâ continuatione deperdidit. Neve ullum omitteret luxuriæ genus, crinibus ſuis auri ſcobem aſperſit, uſus quoq; chlamyde purpureâ gemmatisq; fibulis & aureis & quidem Romæ, ubi principes ſemper togati viſebantur. Vanitates quoque ſectatus eſt factus Athenis Archon vanitate illâ, quâ & civis adſcribi deſiderabat, & ſacris omnibus intereſſe. Areopagitarum præterea cupiebat ingeri numero: ſectabatur enim laudes ex poëſi, in quâ exercitatus erat, certans ſæpenumero cum poëtis. Unde hujus dicitur fuiſſe epithalamium:

Ite, ait, ô pueri, pariter ſudate medullis
Omnibus inter vos: non murmura veſtra columbæ
Brachia non hederæ, non vincant oſcula conchæ.

Scilicet non perpendebat Ucalegon ille, aliud in poëtâ, aliud in Imperatore flagitari, nec carminibus ſuccurri Reipublicæ. Quapropter & poëtarum more de Reipublicæ negotiis loquebatur. Nam cùm ei nunciatum eſſet, Ægyptum deſciviſſe, dixiſſe fertur: Quid? ſine lino Ægyptio esſe non poſſumus? Cùm autem vaſtatam Aſiam comperiſſet: Quid, inquit, ſine aphronitris eſſe non poſſumus? Perditâ Galliâ arriſiſſe ac dixiſſe perhibetur, Non ſine trabeatis ſagis tuta Reſpublica eſt? Sic denique de omnibus partibus mundi, cùm eas amitteret, quaſi detrimentis vilium miniſteriorum videretur affici, jocatus eſt. Et in ſummâ deditus helluationi, ludibriis & aliis vanitatibus non aliter Rempublicam rexit, quàm cùm pueri fingunt per ludibria poteſtates. Huic ipſius luxuriæ & deſidiæ acceſſit crudelitas. Nam cùm ludos aliquando ageret & Regem Perſarum tanquam captivatum (quanta ſtoliditas, cùm Rex ille patrem ipſius captivum teneret!) duceret: quidam ſcurræ miſcuerunt ſe Perſis, diligentisſimè ſcrutantes omnia, & interrogati quidnam ſuâ ſolertiâ agerent, reſponderunt, Patrem principis quærimus. Hoc cùm ad Gallienum perveniſſet, non pudore, non mœrore, non pietate commotus eſt, ſcurrasque juſſit vivos exuri. Quæ impietas & crudelitas & populum & milites valdè affecit. Fertur quoq; terna millia vel quaterna militum ſingulis diebus occidiſſe. Hæc atq; talia cùm nil niſi odium & contemptus conſequi poſſent, & non modò ſubditos ſed & Deum ipſum gravisſimè offenderent:

rent: etiam secuta reliqua sunt, quæ communiter solent. nimirum æternum illud Numen inter tot bellicas clades etiam terræ motus gravissimos immisit, quibus multa ædificia cum habitatoribus absorpta sunt: multi terrore sunt mortui. Mota est & Roma: hiatusque terræ plurimis in locis fuerunt, cùm aqua salsa in fossis appareret. Maria etiam multos urbes occuparunt. Vastavit quoque orbem Romanum pestilentia. Et propterea cùm tot calamitatibus premeretur Imperium Romanum, hinc terræ motibus, inde hiatibus ex diversis partibus pestilentiâ, capto Valeriano, Gallieno voluptatibus & luxuriæ dedito, apud omnes barbaros in contemptu fuit & undiquaq; invasum. Gothi Macedoniam vastarunt, Thessalonicam obsederunt. Templum Dianæ Ephesiæ spoliatum & incensum est. Pleræque civitates Bithyniæ à Scythis deletæ. Denique quasi conjuratione totius mundi factâ, per universum orbem Romanum exstitére tumultus nullam aliam ob causam, quàm quòd Gallienus homo luxuriosissimus, & , modò frui securè voluptatibus posset, ad omne dedecus paratissimus, apud omnes in contemptu esset. Hinc, mirum dictu, hac bestiâ imperante (imperavit autem cum patre sex, solus novem annis) triginta tyranni Imperatores à militibus salutati sunt. Cujus quidem hæc causa, quòd, postquam Senatûs nulla amplius ratio habebatur, Imperator verò contemptissimus homo existeret; nihil esset, quod impediret, quò minus milites quibusvis in provinciis facerent quod vellent. *Pollio.*

2. *Primus tyrannorum, qui adhuc Patre Gallieni regnante Imperatorem se dici voluit, Cyriades fuit, mox à militibus trucidatus.* Nam hic Patrem Cyriadem fugiens, cùm luxuriâ suâ & moribus perditis sanctum senem gravaret, direptâ magnâ parte auri Persas petiit: atque inde Sapori regi conjunctus & sociatus Odenatum primùm, deinde Saporem ad Romanum solum traxit, ipse verò Cæsareanum nomen accepit. Atq; inde vocatus Augustus, cùm omnem Orientem vel virium audaciâ vel terrore quateret. Sed mox insidiis suorum, cùm Valerianus ad bellum Persicum veniret, occisus est.

3. *Hinc Aureolus Illyricanos regens exercitus in contemptum Gallieni coactus à militibus sumsit Imperium, qui tandem post mortem Gallieni à Claudio victus, & prope pontem, qui ab ipso nomen habuit, ut tyrannus viliori sepulchro donatus est.* Nam cùm Gallienus adversus eum tanquam virum fortem frustrà pugnare tentasset: pacem cum eo pugnaturus adversus Posthumium fecit, quò ejus auxilio uteretur.

4. *Hinc pro defendendo Oriente Macrianus & duo ipsius filii Imperatores creati, quibus quartus etiam putatur accessisse Balista: quitamen*

men omnes trucidati sunt. Nam cùm Romanum in Oriente nutaret Imperium, Gallieno nihil agente, Macrianus & Balista coivêre solliciti de Imperatore, pluribusq; accitis placuit, Macrianum & filios ipsius Macrianum juniorem & Quietum dici Imperatores, qui defendendam Rempublicam capesserent. Nemo namq; ducum Macriano tunc sapientior habebatur, nemo ad res gerendas aptior. Erat quoque Macrianus ditissimus, ut adeò privatis posset fortunis publica explere dispendia: accedebat, quòd liberi etiam fortissimi juvenes totâ mente in bellum ruebant, ut essent legionibus exemplo ad omnia militaria. Macrianus ergò Imperator creatus undiq; collectis exercitibus Orientis partes petiit: atque ut posset latè sibi delatum Imperium defendere & tueri, bellum sic instruxit, copiasq; ita paravit, ut esset omnium circumspectus quæ contra eum poterant cogitari. Idem Macrianus *Pisonem* unum ex nobilibus principibus Senatûs ad Achaiam destinavit ob hoc, ut *Valentem*, qui illic proconsulari Imperio Rempublicam gubernabat, opprimeret. (Erat enim hic vir militaris, simul etiam civilium gloriâ pollens virtutum, proconsulatum Achaiæ à Gallieno datum administrans, quem Macrianus vehementer reformidabat) *Sed Valens, comperto quòd Piso contra se veniret, sumpsit Imperium*: aliâ enim ratione se sibi haud subvenire posse videbat. *Piso à Macriano ad interficiendum Valentem missus, ubi eum providum futurorum cognovit Thessaliam concessit, atq; illic, paucis sibi consentientibus, usus quoq; Imperatoris nomine, appellatus inde Thessalicus.* Sed Piso à Valente, Valens à suis est occisus. Macrianus in Oriente relicto uno ex filiis, alterum ex filiis sibi comitem sumens, Aureolum, qui in Illyrico ut Imperator dominabatur, petens ab eodem victus cum filio Macriano juniore occubuit, deditusq; omnis exercitus Aureoli Imperatori. *Pollio.*

5. *Occisis Macrianis Odenatus rex Palmyrenorum Orientem sibi subjecit, strenuè adversus Persas res gerens, ut ab ipso Gallieno Augustus diceretur: sed & ipse tandem insidiis consobrini Mœonii occisus est.* Nam Gallienus cognitâ morte Macrianorum quasi securus rerum, libidini ac voluptati se dedidit totum, ludos celebrans Circenses, scenicos, gymnicos, venationes & ludos gladiatorios instituens; populumque quasi victorialibus diebus ad festivitatem ac plausum vocans. Odenatus ergò certior factus, Gallienum remissius agere ad alterum filium Macriani *Quietum* occidendum festinavit, sub specie, quasi Gallieni partes vendicaret. qui si vixisset dignus Imperio lapsis fortasse succurrere potuisset. Occisus & tunc *Balista* vir insignis & ad Rempublicam consiliis administrandam vehemens, quem itidem aliquandiu Imperatoris nomine usum historici nonnulli referunt. Hoc pacto totius

tius propè Orientis factus est Imperator Odenatus, cùm Illyricum teneret Aureolus, Gallienus Romam, & aut nullas aut luxuriosas aut ineptas aut ridiculas res agens: statimq; bellum Persis in vindictam Valeriani, quam ejus filius negligebat, indixit. Nisibin & Carras occupat, tradentes sese & Gallienum increpantes. Nec defuit tamen reverentia circa Gallienum: captos enim satrapas ad eum misit; quos accipiens Gallienus de victoria Odenati triumphavit. Hinc Odenatus nihil aliud agens, quàm ut Romanorum nomine ignominiam capti Valeriani vindicaret eumque captum liberaret, quotidiè instabat, ac locorum difficultatibus, in alieno solo Imperator optimus laborabat. Cùm Gallienus res gestas Odenati comperisset, redactas scil. Nisibin & Carras in potestatem Romanam, omnem Mesopotamiam Romanorum, deniq; Ctesiphontem esse perventum, fugisse regem, captos satrapas, plurimos Persarum occisos: Odenatum Augustum vocavit, ejusq; monetam, quâ Persas captos traheret, cudi jussit, quod & Senatui & urbi gratum fuit. Sed imperator hic Imperio Romano summè proficuus à consobrino *Mæonio* occisus est, unà cum filio *Herode*, quem pater Odenatus quoque Imperatorem dixerat. Nullam prætendere *Mæonius* caussam potuit quàm Herodis delicias (erat enim homo delicatissimus & pater ingenio ejus favens quicquid concubinarum regalium, quicquid divitiarum gemmarumque cepit eidem tradidit.) Dicitur autem primùm cum Zenobiâ uxore Odenati novercâ Herodis consensisse, quæ ferre non poterat, ut privignus ejus Herodes priore loco quàm filii ejus Herennianus & Timolaus princeps diceretur. Sed fuit hic *Mæonius* spurcissimus homo. *Quare Imperator appellatus per errorem brevi à militibus pro suæ luxuriæ meritis interemtus est. Treb. Pollio.*

6. *Omnis tandem Gallieno imperante consumptus est pudor: & fatigatâ Republicâ eousq; perventum est, ut, Gallieno nequissimè agente, optimè etiam mulieres peregrinæ imperarent.* Nam Zenobia Odenati vidua. quæ se de Cleopatrarum Ptolemæorumque gente jactabat, post sublatum Maritum & Mæonium ejusdem occisorem, imperiali sagulo perfuso per humeros habitu, donis ornata, diademate etiam accepto nomine filiorum Herennii & Timolai diutius quàm fœmineus sexus onus sufferre posse videbatur, imperavit: siquidem & post mortem Gallieni, Claudio bellis Gothicis occupato regale munus obtinuit: & vix deniq; ab Aureliano victa & triumphata in jura Romana concessit. Videtur autem Claudius cautè, dum Gothicis rebus occupatus erat, perpessus, ut illâ servante Orientales fines Imperii ipse securius quæ instituerat perpetraret. Fertur hujus ea castitas fuisse, ut ne virum

virum suum admitteret, nisi tentatis conceptionibus. nam cùm semel concubuisset, expectatis menstruis, continuit se, si prægnans esset; sin minus, iterum potestatem quærendis liberis dabat. Laboribus & molestiis ferendis apta frequenter vel tria vel quatuor miliaria cum peditibus ambulavit. Temperans fuit quoque in cibo & potu: bibebat tamen cum Persis ut vinceret eosdem: historiæ Alexandrinæ atq; Orientalis adeò perita, ut eam epitomasse dicta fuerit. Captæ ab Aureliano data est possessio in Tiburti, quæ postea ab eâdem Zenobia dicta est; liberis ejusdem duobus Imperatoribus occisis.

7. *In Ægypto quoq; Æmilianus, qui urbi Alexandriæ præerat, coactus est sumere Imperium mox vivus Gallieno oblatus.* Nam turba Alexandrina omni seditionum instrumento & furore eum persecuta est. ictus est lapidibus, petitus ferro: ut sciret, sibi pereundum esse, nisi imperium reciperet. Et huic turbæ consensit exercitus Ægyptiacus maximè in Gallieni odium. Nec ejus ad regendam Rempublicam vigor defuit: ad Thebaidem totumque Ægyptum peragravit, & quatenus potuit barbarorum gentes fortiter submovit. Unde Alexandrinus virtutum merito dictus est. Sed non diu imperavit. Nam cùm contra Indos pararet expeditionem, à Theodoto duce, quem Gallienus miserat, superatus & vivus captus est, transmissusq; Gallieno dedit pœnas in carcere strangulatus. *Pollio.*

8. *Galli quoq; nec puerum imperantem nec Imperatorem luxuriosum ferre valentes invito Postumio obtrusére imperium, cui feliciter præfuit per septem annos adversus barbaros pugnando, donec insidiis Lolliani occideretur.* Nam cùm Gallienus filium Saloninum præfecisset Galliæ & huic rectorem Postumium tanquam virum in omni vitâ gravem addidisset, custodemque vitæ ejusdem: missi sunt à Gallis qui Saloninum adolescentem occiderent & Postumium Imperatorem appellarent. Quo facto, à totâ Galliâ & omni exercitu ibidem læto animo acceptus Postumius talem se præbuit per annos septem, ut Germanicis omnibus submotis gentibus securam adversus barbaros Galliam redderet: sustineret etiam Gallienum assumendo sibi collegam Imperii *Victorinum* militaris industriæ virum: donec rebellione *Lolliani* Postumius ejusq; filius *Postumius junior* à patre Cæsar appellatus, ac deinceps in ejus honorem Augustus, interemti sunt.

9. *Lollianus in locum Postumii Imperator surrogatus à Gallis iterum interemtus est.* Fuit hic quidem fortissimus, sed rebellionis intuitu minorem auctoritatem apud Gallos tenuit. Itaque occisus est. *Pollio.*

10. *Interfecto Lolliano solus Victorinus, olim collega Postumii, in*

Imperio

Imperio Galliæ remansit, mox tamen ob libidines occisus. Nam multa militum militariumq; matrimonia corruperat, ob quod ab actuario quodam, cujus uxorem stupraverat, percussus Agrippinæ est. Hoc mali unicam ob libidinem subiit, cætera vir gravis & regendo Imperio aptus. *Pollio.*

11. *Posthæc Victoria vel Victorina mater castrorum & Augusta appellata, Victorinum nepotem suum Victorini filium Cæsarem appellavit, quem tamen puerulum statim milites occiderunt. Hanc mulierem itidem literis & historiâ dignam Gallieni perversi mores reddidêre.* Nam occisis Postumiis, Lolliano, Victorinis *Marius ex fabro ferrario triduanus Imperator fuit.* Primâ die factus est Imperator, alterâ visus est imperare, tertiâ deposuit imperium occisus à quodam milite, qui, cùm ejus quondam operarius in arte fabrili fuisset, eum contempsit. Dicitur interemtor addidisse hæc verba: *Hic est gladius quem ipse fecisti.* Hunc ergò cùm Victoria occisum videret, *Tetricum* ad Imperium exhortata est, ipsa tamen paulò post occisa, vel, ut alii volunt, fatali necessitate consumta.

12. *Tetricus, cujus filius Tetricus Cæsar à Victoriâ dictus est, cùm hæc à militibus mater castrorum appellaretur, ab Aureliano captus & per triumphum ductus.* Nam licet multa Tetricus feliciter egisset, diuq; imperasset, tandem tamen ab Aureliano victus est, & cùm suorum militum impudentiam & procacitatem ferre non posset, volens se gravissimo & severissimo principi dedidit. Versus deniq; illius, quem statim ad Aurelianum scripserat, fertur

Eripe me his, invicte, malis.

Quare cùm Aurelianus nihil simplex neq; mite aut tranquillum facilè cogitaret, Senatorem populi Romani, eundemq; Consularem, qui jure præsidiali omnes Gallias rexerat per triumphum duxit, eodem tempore, quo & Zenobiam Odenati uxorem cum filiis minorennibus Odenati. Postea tamen quasi pudore victus eundem hunc correctorem Italiæ constituit, eundem sæpè collegam, nonnunquam commilitonem, aliquando etiam Imperatorem appellans. Filium quoque ejus Aurelianus tantâ tractavit humanitate, ut neminem illi præferret. *Pollio*

13. *Ingenuus qui Pannonias regebat itidem dictus est Imperator à Mœsiacis legionibus, cæteris Pannoniarum volentibus: ob quod tamen Ingenuus periit & in milites gravissimè sævitum est.* Nam cùm Sarmatæ instarent & deesset Imperator, hic videbatur aptissimus, qui fessis rebus mederetur. Ipse verò Ingenuus sævitiam Imperatoris & aliàs metuendam habebat, quòd esset & fortissimus & militibus acceptissimus,

ac proinde oblatam dignitatem acceptabat. Sed Gallienus, ut erat nequam & perditus, ita etiam, ubi necesſitas cogeret, velox, furibundus, ferus, vehemens, crudelis: denique Ingenuum conflictu habito vicit, eoque occiſo, in omnes Mœſiacos, tàm milites quàm cives, aſperrimè ſævit: nec quenquam ſuæ crudelitatis exſortem reliqvit: usque adeò aſper & truculentus, ut plerasque civitates vacuas à virili ſexu relinqueret. Fertur & Ingenuus civitate captâ intrasſe domum, & in eâdem ſe pugione transfodisſe, atq; ita vitam finiisſe, ne in tyranni crudelis poteſtatem veniret.

14. *Cùm cæteris audacia vel judicium Imperatoriam dignitatem dedisſet Gallieni tempore: Regilliano contulit jocularis aſtutia.* Nam cùm milites quidam cum eo cœnarent, adſtitit Valerianus tribunus, qui diceret, Regilliani nomen unde credimus dictum? Alius continuò, credimus quòd à regno. Tum is qui aderat ſcholaſticus cœpit quaſi grammaticaliter declinare & dicere, Rex, regis, regi, Regillianus. Militesq;, proni ad ea quæ cogitarant, dixerunt; Ergò poteſt rex esſe? item alius, Ergò poteſt nos regere? item alius, Deus tibi nomen regis impoſuit. Quid multa? his dictis, cùm aliâ die manè procesſisſet, à principiis Imperator eſt ſalutatus. Fuit autem vir in re militari ſemper probatus, & Gallieno jam ante ſuſpectus, quòd dignus videretur Imperio. *Pollio.*

15. *Trebellianus dux Iſaurorum, quem alii Archipiratam vocabant, ipſe ſe Imperatorem appellavit, monetam cudi jusſit, & in arce Iſauriæ palatium conſtituit, victus à Cauſiſoleo duce Gallieni & occiſus ſine magno commodo.* Nam à temporibus Trebelliani Iſauri pro barbaris habiti ſunt; & cùm in medio Romani nominis ſolo regio eorum esſet, ſecuri tamen vixerunt; quippe quòd in editis poſiti adiri non posſent. *Pollio.*

16. *Celſum Afri Imperatorem auctore Vibio Pasſieno proconſule Africæ dixerunt vix inter obſcuros principes ab hiſtoricis relatum.* Nam antequam Imperator fieret, privatus in agris ſuis vivebat, eâ tamen & juſtitiâ & corporis magnitudine, ut dignus videretur imperio: Imperator verò creatus ſtatim ſeptimo die pòſt à muliere Gallienâ conſobrinâ Gallieni interemptus eſt. Corpus ejus à canibus conſumtum eſt, Siccenſibus, qui Gallieno fidem ſervaverant, urgentibus.

17. *His omnibus tyrannis accesſere etiam Saturninus, Titus, Cenſorinus.* Saturninus à militibus factus concione fertur dixisſe: Commilitones, bonum ducem perdidiſtis, & malum principem feciſtis. Hinc cùm multa ſtrenuè in Imperio feciſſet, quòd esſet ſeverior & gravior militibus, ab iisdem ipſis, à quibus creatus fuerat, interemtus eſt.

Titus

Titus invictus & timore mortis delatum à militibus Imperium suscepit, mensibus sex imperavit à militibus suis iterum occisus. Censorinus vir diu & in multis honoribus versatus, cùm in agro suo degeret senex atque uno pede claudicans ex vulnere, obq; hoc per jocum à militibus Claudius dictus, Imperator factus statim à militibus electoribus suis interemtus est, felix ad omnia infelicissimus Imperator.

18. *Tandem Gallienus in summo contemptu, ob luxuriam, & odio, ob crudelitatem, non apud Romanos sed etiam exteros occisus: cùm instructus tot ducibus imperatorio munere dignis à milite habitis cunctis nationibus & populis terrori esse potuisset.* Nam cùm tolerari ipsius vita amplius non posset: consilium inierunt Martianus & Heraclianus, ut alter horum imperium caperet: & Claudius quidem vir omnium optimus electus est, qui consilio non adfuerat. Occisus autem ab his est Gallienus insidiis hisce: Gallienus ab Aureolo qui principatum invaserat, disfidebat, sperans quotidiè gravem & intolerabilem tumultuarii Imperatoris adventum. Hoc scientes Martianus & Cecropius, subitò Gallieno jusserant nuntiari, Aureolum jam venire. Ille igitur militibus congregatis, quasi certum processit ad prælium: atq; ita missis percussoribus interemtus est. Dedit hic Imperator exemplum, quomodo desidiâ inclarescere etiam ignavi possint.

ARTIC. V.

DE

CLAUDIO ET FRATRE EJUS QVINTILLO.

1. *Claudius natione Dalmata vir egregius volenti Gallieno successit.* Nam ferebatur, Gallienum jam moriturum regia indumenta huic mitti jussisse.

2. *Egregius fuit civis in omnibus ostendens, se magis patriæ quàm sibi natum esse.* Nam primùm ut factus est Imperator, Aureolum, qui gravior Reipubl. fuerat, conflictu habito â Reipublicæ gubernaculis depulit, tyrannumque, missis ad populum edictis, datis etiam ad Senatum orationibus judicavit. Et quamvis fœdus ille peteret Aureolus: his tamen verbis ipsi fuit denegatum; *Hæc à Gallieno petenda fuerant, qui consentire moribus poterat, & timere.* Deniq; judicio militum apud Mediolanum Aureolus dignum exitum vitæ ac moribus suis habuit. Hinc adversus Gothos paravit bellum, qui evaserant eo tempore, quo illos Macrianus est persecutus, quosque diuturnitas nimis validos ac propè incolas effecerat. Inspecti tunc sunt libri fatales Sibyllini: & cùm ex iis addisceretur, primum Senatorii ordinis victoriæ vovendum, hujusq; morte malis remedium quærendum, Pompo-

nio Basso, qui tunc erat primus, se offerente, ipse Claudius vitam suam, haud passus responsa frustrari, sibi potius id muneris competere ostendit, neminem enim Senatorii ordinis primas habere, nisi ipsum Imperatorem, qui reverà Senatûs & omnium princeps esset. Ita nullo exercitus detrimento fusi barbari summotique, postquam Imperator vitam Reipubl. dono dedit. *Aurel. Vict.* Scytharum diversi populi, dum Claudius in aliis occupatus ad bellum imperatoriè gerendum se præparabat, prædæ cupiditate in Romanum solum venerant, quò gloria principis accresceret, ejusque victoria fieret celebrior toto penitus orbe. Armatarum enim gentium ita trecenta viginti millia suâ virtute superavit & brevi tempore attrivit, paucis ad patrium solum redeuntibus. Feruntur etiam barbari habuisse duo millia navium. Ita enim ipse in epistolâ ad amicum scripserat: Delevimus trecenta viginti millia Gothorum, duo millia navium mersimus. Tecta sunt flumina scutis &c. Finito bello Gothico gravissimus morbus increbuit, quo etiam ipse Claudius affectus mortales reliquit; cùm nondum integro biennio imperasset. Hujus res gestæ tantam posteris famam dederunt, ut Senatus populusq; Romanus novis eum honoribus post mortem affecerint. Illi clypeum aureum Senatus Romanâ curiâ, &, quod nulli antea contigit, populus Romanus sumptu suo in Capitolio ante Jovis templum statuam auream decem pedum collocavit. *Flav. Vopiscus.*

3. *Successit Claudio in Imperio Quintillus frater, qui tamen ob brevitatem temporis nihil dignum Imperio gerere potuit.* Nam septimâ decimâ die, quòd se militibus gravem nimis exhibuerat, eo genere mortis, quo Galba quo Pertinax periit.

ARTIC. VI.
DE
AURELIANO.

1. *Aurelianus vir severitatis immensæ, & disciplinæ singularis omnium legionum consensu Imperator post mortem Claudii factus est, princeps magis necessarius quàm bonus.* Nam à teneris ingenio vivacissimus, viribus clarus nullum unquam diem prætermisit, quamvis festum, quamvis vacantem, quo non se pilo & sagittis cæterisque armorum officiis exerceret. Quapropter ejus in bello, antequam crearetur Imperator, multa exstitêre præclarè gesta. nam erumpentes Sarmatas in Illyrico cum trecentis præsidiariis solus fortiter attrivit. Secundis post hæc usus auspiciis Claudianis Rempublicam in integrum reddidit. Quæ caussa fuit ut legiones omnes ipsum imperatorem salutarent. Hic quidem suâ severitate talem militibus incussit timorem, ut

ſub eo, poſteaquam ſemel cum ingenti ſeveritate caſtrenſia peccata correxerat, nemo peccaverit. Solus denique omnium militem, qui adulterium cum hoſpitis uxore commiſerat, ita punivit, ut duarum arborum capita inflecteret, ad pedes militis deligaret, easdemq; ſubitò dimitteret, ut ſciſſus ille utrinque penderet. Quæ res ingentem timorem omnibus fecit. Haud abs re erit epiſtolam militarem ad vicarium ſuum datam inſerere. *Si vis tribunus eſſe, imò ſi vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contingat. ſegetem nemo deterat. oleum, ſal, lignum nemo exigat; annonâ ſuâ contentus ſit. De prædâ hoſtis, non de lachrymis provincialium habeat. Arma terſa ſint; ferramenta ſamiata* (acuta) *calceamenta fortia. Veſtis nova veſtem veterem excludat. Stipendium in balteo non in popinâ habeat. Torquem brachialem & annulum apponat. Equum ſagmarium ſuum defricet. Captum animal non vendat. Alter alteri quaſi ſervus obſequatur. à medicis gratis curentur. aruſpicibus nihil dent. in hoſpitiis caſtè ſe agant. qui litem fecerit, vapulet.* Hæc quidem benè, niſi & cætera crudelior paulò & iracundior exſtitisſet. Nam incivilius in cives uſus imperio & plenus irarum vindictæque cupidus, quàm ſeditionum aſperitas ſuggerebat: interemptis enim ſeditionum auctoribus cruentius ea, quæ mollius fuerant curanda, compeſcuit: Interfecti ſunt etiam nonnulli nobiles Senatores, cum quibus leve quiddam & quod contemni à mitiori principe potuisſet, vel unus vel levis vel vilis teſtis objiceret. & ita magnum illud, & quod jam fuerat, & quod non fruſtrà ſperatum eſt infamiæ triſtioris ictu contaminavit imperium, timeri cœpit princeps optimus non amari. Cùm alii dicerent perfodiendum talem principem, non optandum; alii, bonum quidem medicum, ſed malâ ratione curantem. Dicitur enim eò procesſisſe ipſius crudelitas, ut plerisq; Senatoribus ſimulatam ingereret factionem conjurationis ac tyrannidis, quò facilius eos poſſet occidere. addunt nonnulli furorem ipſius ad liberos ſororis procesſisſe. Servos & miniſtros peccantes coram ſe cædi juſſit. Crudelitatem in Palmyrenos ipſe confesſus vel potius de eâ gloriatus eſt quâdam epiſtolâ: cujus verba à Flavio Vopiſco hæc referuntur: *Non oportuit ulterius progredi militum gladios. Jam ſatis Palmyrenorum cæſum atq; occiſum eſt. Mulieribus non pepercimus, infantes occidimus, ſenes jugulavimus, ruſticos interemimus. cui terras, cui urbem deinceps relinquemus? parcendum & iis qui remanſerunt.* Res tamen bello præclarè geſſit, adeò, ut quoad hoc meliorem principem optare ſibi Reſpublica non potuiſſet. Nam quamvis propè Placentiam magnâ clade inſidiis Marcomannorum affectus fuerit, vicit tamen eosdem. Et poſt hæc con-

tra Zenobiam, quæ filiorum nomine Orientale tenebat Imperium, iter flexit. Cum quâ, ubi multa in itinere ac magna bellorum genera confecerat, de summâ rerum pugnavit, ipsamque cum Zabâ socio ejus fugavit, plenissimè partâ victoriâ. Tandem quoque eandem in Palmyrâ obsedit, & captam triumpho servavit, occisis plerisque, quibus auctoribus bellum moverat, paraverat, gesserat, ut populi Romani oculis esset ostentui. Interim cùm esset Firmus quidam nomine, qui sibi Ægyptum, sine insignibus Imperii, quasi ut esset libera, vindicaret: continuò ad eum Aurelianus revertit, Ægyptumque statim recepit. Atque, ut erat ferox animi, cogitationis multus, vehementer irascens, quòd adhuc Tetricus Gallias obtineret, Occidentem petiit, Tetricumque sese dedentem itidem ad splendorem suum reservavit. hunc namque, ut & superius retulimus unà cum Zenobiâ triumpho duxit. Præter hæc ita præclarè gesta, etiam muros Urbis Romæ sic ampliavit, ut quinquaginta propè millia murorum ejus ambitus teneret. His omnibus fecit, ut magis princeps utilis, quàm bonus & clemens diceretur. *Flav. Vopisc.*

2. *Tandem cùm victâ Zenobiâ etiam Persis bellum indiceret, iterq; eò faceret, inter Heracleam & Byzantium, malitiâ notarii sui, manu Mucaporis interemtus est, ansam cædi truculentiâ ipsius præbente.* Nam cùm notario secretorum Mnesteo minitatus esset, suspicatus de eo quippiam: hic verò sciret, Aurelianum nec frustrà minari, nec si minaretur ignoscere solere: breve nominum conscripsit, mixtis iis, quibus Aurelianus verè irascebatur cum iis, de quibus nihil asperum cogitabat, addito etiam suo nomine, quò magis fidem faceret ingestæ sollicitudinis: ac breve legit singulis, quorum nomina continebat, addens, dispósuisse Aurelianum eos omnes occidere, illos debere suæ vitæ, si viri essent, subvenire. Et ita princeps hic summè utilis Reipubl. eidem subtractus est. Cui tamen cognitis Mnestei fallaciis interfectores ejus sepulchrum ingens & templum exstruxerunt, Mnesteo bestiis objecto. Imperaverat annos sex. *Fl. Vopisc.*

ARTIC. VII.

DE TACITO ET FLORIANO.

1. *Duo fratres Tacitus & Florianus, quorum alter sex mensibus, alter vix duobus imperavit, quasi quidam interreges inter Aurelianum & Probum, post interregnum Principes nominati sunt.* Nam post interfectum Aurelianum exercitus odio præsentium, vel ideò quòd nullum de his

de his faciendum putabat, qui tam salutarem Reipubl. principem occiderant, quasi ad meliorem mentem revertens ad Senatum literas misit, petens, ut ex ordine suo principem legerent. Verùm Senatus sciens, lectos à se principes militibus non placere, rem ad milites retulit, dumque id sæpius fieret, contigit, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non haberet; omnesque Judices ii permanerent, quos aut Senatus aut Aurelianus eligerat: donec tandem omnis Senatus eligeret Tacitum quòd senior esset & literatus. Et quamvis imperium repudiaret, ratus sibi minus gloriosum fore, si senex fortissimo principi succederet: Senatus tamen replicabat, Trajanum & Hadrianum itidem senes imperatores creatos, animum non corpus ipsius eligi: nimis multos pueros hactenus imperasse, & propterea petere Senatum, ne parvulos suos successores sibi eligeret, sed meminisset, ingentem esse gloriam principis, Rempublicam magis amare quàm filios: quo ipso obtinebatur, ut Tacitus oblatum imperium acceptaret; non tamen diu gereret: septimo quippe mense vel à militibus occisus vel morbo sublatus decessit. Quo mortuo frater ipsius Florianus imperium arripuit, non expectans auctoritatem Senatûs, sed suo motu, quasi hereditarium esset. Sed vix duobus mensibus illud tenuit & occisus est Tarsi à militibus, qui audierant, Probum, quem omnis exercitus legerat, imperare. Volebat hic imitari fratrem, cùm esset ab ipso moribus planè alienis, quod vel cupiditas imperandi satis indicabat. Cùmque hic nihil notatu dignum gesserit, de Tacito nonnulla tantùm hîc adjiciemus. *Fl. Vopisc.*

2. *Sub Imperatore Tacito Senatus pristinam libertatem & dignitatem suam videbatur recuperasse.* Tanta namque Senatûs fuit lætitia, postquam huic eligendi principis cura erat commissa, ut & supplicationes decernerentur & hecatombæ promitterentur: singuli denique Senatores ad suos scriberent, mitterenturque literæ ad provincias, ut scirent omnes socii omnesque nationes, in antiqvum statum rediisse Rempubl. Romanam, ac Senatum principes legere, imò ipsum Senatum principem factum, leges à Senatu petendas, reges barbaros Senatui supplicaturos, pacem ac bella Senatu auctore tractanda. Tacitus etiam factus Imperator ita Senatum allocutus erat: *Ita mihi liceat, P. C. sic Imperium regere, ut à Vobis me constet electum, ut ego cuncta ex vestrâ facere sententiâ & potestate decrevi. Vestrum est igitur ea jubere ac sancire, quæ digna vobis, digna modesto exercitu, digna populo Romano esse videantur.* Hâc suâ libertate ut lætatus, ita quoq; usus est, dum Imperatori petenti pro fratre Floriano Consulatum id denegaret: ut & Imperator dixerit: *Scit Senatus, quem principem fecerit.*

3. Nec

3. *Nec minus quoq; favorem militum sibi paravit publicâ liberalitate, ipse privatim parcus.* Nam cùm primùm creatus esset Imperator ita allocutus est milites. *Et Trajanus ad imperium senex venit, sed ille ab uno deductus est; at me, sanctissimi commilitones, primùm vos, qui scitis principes approbare, deinde amplissimus Senatus dignum hoc nomine judicavit. curabo, enitar, efficiam, ne vobis desint, si non fortia facta, at saltem vobis atq; Imperatore digna consilia.* & post hoc stipendium & donativum ex more promisit. Patrimonium suum publicavit, quod habuit in reditibus, sestertiûm bis millies octingenties. Pecuniam, quam domi collegerat, in stipendium militum vertit. Possessiones, quas in Mauritania habuit, sartis tectis Capitolii deputavit. Argentum mensale, quod privatus habuerat, ministeriis conviviorum, quæ in templis fierent, dedicavit. Ipse tamen fuit vitæ parcissimæ. *Flav. Vopisc.*

ARTIC. VIII.
DE
PROBO.

1. *Probus vir domi forisq; conspicuus, Aureliano, Trajano, Hadriano, Antoninis, Alexandro, Claudioq; præferendus, post Tacitum omnium judicio dignus imperio judicatus, à militibus electus imperator, Rempublicam ab omnibus barbaris vendicavit, securitatem plenissimam cunctis restituit, aureum illaturus seculum, si vixisset.* Nam cùm hic sub Valeriano, Gallieno, Aureliano & Claudio res multas præclarè gessisset; adeò ut ipsum Aurelianus & Tacitus dignum imperio judicassent, mortuo Tacito ab omnibus Orientalibus exercitibus Imperator factus (volebant enim Orientales Italicos prævenire, ne iterum Senatus principem daret) invitus & detrectans hanc dignitatem recepit, sæpè dicens: *Non vobis expedit milites; non mecum benè agitis. Ego enim vobis blandiri non possum.* scripsit etiam ad amicum in hunc modum: *Imperium nunquam optavi, & invitus accepi. Deponere mihi rem invidiosam non licet. Agenda est persona, quam mihi miles imposuit.* Ad Senatum dedit has literas: *Rectè atq; ordine, P.C. proximo superiore anno factum est, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de Vobis, qui & estis mundi principes & semper fuistis, & in vestris posteris eritis, atq; utinam Florianus id expectare voluisset, nec velut hereditarium sibi vendicasset imperium; vel illum vel alium quempiam majestas vestra fecisset. Nunc quoniam ille Imperium arripuit; nobis à militibus delatum est nomen Augustum, vindicatum quinetiam in illum à prudentioribus militibus quod fuerat usurpatum. Quæso ut de meis meritis faciatis quicquid jusserit vestra clementia.* Gratulati sibi sunt Senatores de pri-

principe, in quo essent omnia, quæ à bono principe desiderari possent. non jam Trajanum, non Claudium, non Alexandrum, non Antoninos, non Aurelianum quærendos, omnia in uno principe constituta esse, militarem scientiam, animum clementem, vitam venerabilem, exemplar agendæ Reipublicæ, atq; omnium virtutum prærogativam. Nec fefellit Senatum: exhibuit namq; optimum sese principem 1. *In disciplinâ militari.* Nam ita amorem militum sibi quæsivit, ne milites peccare admitteret: neq; enim, ut Aurelianus, crudeliter eos tractavit, sed singulos manipulos adiit, vestes & calceamenta perspexit: si quid prædæ fuit, ita divisit, ut sibi nihil præter tela & arma servaret: idque sic semper observavit antequam Imperator crearetur. Ne autem lascivirent milites, nunquam admisit eos esse otiosos. Multa enim opera in Ægypto per milites struxit. 2. *In perpetuo labore & pugnâ cum barbaris & tyrannis tumultus concitantibus.* Nam primò Gallias petiit occiso Postumio planè turbatas & à Germanis possessas, ibique ultra quadringenta millia barbarorum, qui Romanum solum occupaverant trucidavit, reliquias ultra Nicrum fluvium removit, tantumque prædæ barbaricæ tulit, quantum ipsi Romanis abstulerant. contrà, urbes Romanas & castra in solo barbarico posuit, atq; illic milites collocavit: nec cessatum est pugnare, donec reguli novem ex diversis gentibus venirent, atq; ad pedes Probi jacerent, quibus ille obsides imperavit. In Illyrico Sarmatas cæterasque gentes ita contudit, ut propè sine bello cuncta reciperet, quæ illi diripuerant. Tetendit deinde iter per Thraciam, atque omnes Geticos populos famâ rerum territos & antiqui nominis potentiâ presſos aut in deditionem aut in amicitiam recepit. Quibus gestis Orientem petiit & Isauriam liberavit, populis atque urbibus Romanis legibus restitutis. Barbarorum in Isauriâ loca vel per terrorem vel per voluntatem ingressus. Omnia ibidem loca, quæ angustè adeuntur, veteranis donavit, addens, ut eorum filii ab anno octavo decimo, mares duntaxat ad militiam mitterentur, ne ante latrocinari, quàm militare discerent. Hinc, factâ pace cum Persis, ad Thracias rediit, & centum millia Bastarnarum in solo Romano constituit, qui omnes fidem servaverunt. Sed cùm & ex aliis gentibus transtulisset, illi omnes fidem fregerunt, quos coactus est variis victoriis opprimere. Hæc cum barbaris Probus gessit. Habuit tamen non leves motus tyrannicos. nam & Saturninum, qui Orientis imperium arripuerat variis præliorum generibus; deinde, cùm Proculus & Bonosus apud Agrippinam in Galliâ imperium arripuissent, & hos devicit. Et in summâ, arte suâ militari & fortitudine eò rem deduxit, ut populus militantium, qui bellis civilibus per tot an-

nos Rempubl. vexaverat, pacis studiis tractandis jam videretur adsuefaciendus. Quæ etiam caussa fuisse videtur, qvare à suis militibus per insidias occideretur. Fama enim fuerat, dixisse Probum, brevi milites necessarios non futuros. *Fl. Vopiscus.* Imperavit annos sex. *Victor, Eutrop.*

2. *Senatus mortem Probi gravissimè accepit, æquè populus: & abhinc etiam militaris potentia convaluit, ac Senatui omne Imperium, creandiq; jus principis ereptum planè est.* Nam statim electus fuit à militibus Imperator Carus tristior princeps & metuendus, quàm maximè verò improbus ipsius heres Carinus. Sed hujus sui interitûs Senatus ipse caussa fuisse videtur. Nam decuisset Patres tempore Taciti, cùm legiones potestatem eligendi principes ultrò offerrent melius vigilare, seq; ipsos duces variis exercitibus exhibere, donativis militibus datis. Verùm dum inter sese dissensiones metuerunt, singuli verò delectati otio divitias & facultates suas voluptatibus potius impenderunt; munivere non modò militibus sed & barbaris viam dominationem in se ac posteros suos arripiendi. *Fl. Vopisc.*

ARTIC. IX.
DE
CARO ET FILIIS EJUS NUMERIANO ET CARINO.

1. *Videbatur Carus medius inter bonum malumq; principem, melioráq; habitus fuisset, si nec fuisset suspectus de cæde Probi, nec liberos suos Cæsares nuncupasset.* Nam per civiles & militares gradus præfectus prætorio tandem à Probo factus est, tantumq; sibi apud milites amoris locavit, ut interfecto Probo, solus videretur dignissimus imperio. Hinc suspicati sunt multi, Cari factione interemtum Probum. alii contrarium collegerunt exinde, quòd Probi mortem & acerrimè & constantissimè vindicasset. Ubi primùm accepit Imperium, consensu omnium militum bellum Persicum, quod Probus paraverat, aggressus est, liberis Cæsaribus nuncupatis; & ita quidem, ut Carinum ad Gallias tuendas cum viris lectissimis destinaret; secum verò adolescentem Numerianum: nulloque sibi occurrente, Mesopotamiam cepit, & Ctesiphontem usq; pervenit, occupatisq; Persis domestica seditione, Imperatoris Persici nomen meruit. Posthæc, cùm morbo laboraret & subortâ tempestate inter tonitrua moreretur, fertur fulmine ictus.

2. *Numerianus patri in bello Persico comes factione Arrii Apri soceri sui occisus. Cujus mortem in Apro vindicavit Diocletianus.* Cùm enim Numerianus fletu nimio ægritudinem oculis consciviset, ansam cepit Aprus spe invadendi imperii eum occidendi, prætendens erga soli-

licitos milites, illum in conspectum hominum non prodire, quòd oculos invalidos vento soliq; subtraheret. fœtore tamen cadaveris res est prodita. Productus ergò Aprus ante signa & principia. quæsitum, quis vindex Numeriani justissimus fieret, quis daretur Reipublicæ bonus princeps. Diocletianum tunc consensu quodam Augustum appellaverunt. A quo Aper gladio percussus dignum vitâ moribusq; exitum dedit.

3. *Carinus ausus contra Diocletianum Imperium suum tueri, magno cum Reipublicæ emolumento victus occubuit.* Erat enim homo flagitiosissimus, adulter, corruptor juventutis, ipse quoque malè usus genio sexûs sui. Eos, cum quibus fœdissima quæque peregerat, ad summos provexit honores. Uxores ducendo ac rejiciendo novem duxit, pulsis plerisque prægnantibus. Mimis, meretricibus, cantoribus atq; lenonibus palatium implevit. Fastidium subscribendi tantum habuit, ut impurum quendam, cum quo semper meridie jocabatur, ad subscribendum poneret. Superbas ad Senatum literas dedit. Vulgo Urbis Romæ, quasi populo Romano, Senatûs bona promisit. Ubi patrem fulmine absumptum, fratrem à socero interemtum, Diocletianum Augustum creatum comperit, majora scelera edidit, tanquam liber à frenis domesticæ pietatis, suorum moribus absolutus. Nec ei tamen defuit ad vindicandum sibi Imperium vigor mentis. nam contra Diocletianum multis præliis conflixit. Sed tandem devictus occubuit.

ARTIC. X.
DE DIOCLETIANO & MAXIMIANO.

1. *Occiso Numeriano, Diocletianus obscuro loco natus Imperator creatus suspicionem cædis in Numeriano perpetratæ à se avertere primùm omnium laboravit.* Nonnullis enim scribæ filius, aliis Anulini Senatoris libertus creditus *Eutrop. lib. 1.* fertur primùm Diocles dictus à Diocleâ matre & patriâ ita appellatis; ubi verò orbis Romani potentiam cepit, Grajum nomen in Romanum morem convertisse. *A. Vict. de Cæsar.* Is occiso Numeriano postquam unanimi militum consensu electus est Imperator, primâ militum concione juravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum: cumque juxta eum Aper, qui censebatur Numeriano insidias struxisse, constitisset, in conspectu militum eundem suâ manu tanquam reum cædis occidit. Quo ipso à suspicione se liberavit.

2. *Homo fuit superbus, ita tamen ut occurreret unà odio, quod hoc vitium parere solet.* Se namq; primus omnium Caligulam, Domitianumq; & Dominum dici, adorari se, appellarique uti Deum passus est, & ita in Imperio Romano regiæ consuetudinis formam magis, quàm Romanæ libertatis invexit. Ornamenta gemmarum vestibus calceamentisq; indidit. Cujus fortasse caussa hæc fuit, quòd humilimi quique, ubi alta accesserunt, superbiâ immodici sint, dum animus potentiæ expers tanquam inediâ refecti, insatiabilis est. Verùm vitium hoc in Valerio Diocletiano obductum cæteris bonis fuit: eoq; quod dominum se dici passus, parentem egit. Satisque apparuit, edocere eum voluisse, atrocitatem rerum magis, quàm nominum officere. *Aurel. Vict. de Cæsar.*

3. *Videtur fuisse princeps singulari prudentiâ.* Refert namq; Eutropius *lib. 9. fin.* Diocletianum fuisse callidè moratum, sagacem præterea & admodum subtilem ingenio, quique severitatem suam vellet alienâ invidiâ explere. Quâ de caussâ sublato Carino Maximianum statim fidum amicitiâ, militiâ atque ingenio bonum sed semiagrestem Cæsarem appellavit. Ita enim de Maximiano Eutropius *lib. 9. Herculius* (hoc Maximiani cognomen erat ipsi à cultu sui numinis inditum) *propalam ferus & incivilis ingenii, asperitatem suam etiam vultûs horrore significans. Hic naturæ suæ indulgens Diocletiano in omnibus severioribus consiliis est obsecutus.* Hunc, cùm in Galliâ Amandus & Ælianus collectâ rusticanorum manu, quos Bagaudas, Banditen / Schnaphähne / vocabant, perniciosos tumultus excitavisent, in Gallias misit, qui facilè agrestium hominum imperitam & confusam manum militari virtute compescuit. *Oros. lib. 7. cap. 25.* Post hæc tempora Carausius, qui vilissimè natus in strenuo militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant, multis barbaris sæpè captis, nec prædâ integrâ aut provincialibus redditâ aut imperatoribus missâ, cùm suspicio esse cœpisset, consultò ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum prædâ exciperet, atq; hac se occasione ditaret; à Maximiano jussus occidi purpuram sumpsit & Britannias occupavit. Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatæ essent, & Carausius in Britanniis rebellaret, Achilleus in Ægypto, Africam Quinquegentiani infestarent, Narseus Persarum rex Orienti bellum inferret, Diocletianus Maximianum Herculium Augustum, Julium Constantium & Galerium Maximianum Cæsares fecit. *Aurel. Vict. de Cæs. Eutrop. lib. 9.* Hos ut concordes redderet, affinitate eos conjunctos reddidit: qui etiam summè concordes eum ut parentem,

ſeu Dei magni modo venerati ſunt. Et quoniam bellorum moles acrius urgebat; quaſi partito Imperio, cunctæ, quæ trans Alpes Galliæ ſunt, Conſtantio commiſſæ; Africa Italiaq; Maximiano Herculio; Illyrici ora ad usque Ponti fretum Galerio; cæterorum Valerius curam habuit: Conſtantius verò Cæſar in Galliâ priori prælio ab Alemannis profligato exercitu ſuo vix ipſe ſubtractus eſt, altero autem ſplendidâ victoriam adeptus eſt; dum paucis horis 60000. millia Alemannorum trucidasſe dicitur. Maximianus autem Auguſtus bellum in Africâ profligavit, domitis Quinquegentianis & ad pacem redactis. Porrò autem Diocletianus Achilleum obſeſſum per octo menſes apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed immoderatè victoriâ uſus Alexandriam direptioni dedit, Ægyptum totam proſcriptionibus cædibusq; fœdavit. *Oroſ. d. l.* Galerius autem Maximianus cùm duobus jam præliis adverſus Narſeum conflixiſſet, tertiò inter Gallinicum & Carras congresſus & victus amisſis copiis, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantisſimè exceptus eſt, ita, ut per aliquot millia paſſuum purpuratus ante vehiculum ejus cucurriſſe referatur. Veruntamen hac contumeliâ quaſi cote ad virtutem uſus eſt, per quam, detritâ regii faſtûs rubigine, aciem mentis expediit. Itaque mox per Illyricum & Mœſiam undique copias contraxit, raptimq; in hoſtem reverſus, Narſeum magnis conſiliis viribusque ſuperavit. Extinctis Perſarum copiis, ipſoq; Narſeo in fugam acto, caſtra ejus invaſit, uxores, ſorores, liberosq; cepit, immenſam vim gazæ Perſicæ diripuit. Reverſusque in Meſopotamiam à Diocletiano plurimo honore ſuſceptus eſt. *Eutrop.* Et ita ſummâ prudentiâ, Auguſtum Cæſaresq; idoneos eligendo, & inter hoſce concordiam ſtabiliendo pacatum reddidit orbem Romanum. Cæterùm in hoc videtur mihi omnes heroas Romanos prudentiâ ſuperaſſe, quòd inuſitatâ virtute uſus ſolus omnium poſt conditum Romanum imperium, ex tanto faſtigio ſponte ad privatæ vitæ ſtatum remearet. Cùm enim ingraveſcente ætate parum ſe idoneum moderando Imperio ſentiret, auctor Maximiano Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, & ſtationem tuendæ Reipublicæ junioribus mandarent. Scilicet viderat prudens princeps, naturam ipſam detrahendo vires ſenibus hoc intendere, ut ſuperatis multis magnisque laboribus tandem homines ex memoriâ rerum retrò geſtarum ſplendidum & jucundisſimum trahant otium. Quapropter & contigit ei, quod nulli alii, ut cùm privatus obiisſet, inter divos tamen referretur.

ARTIC. XI.
DE GALERIO & CONSTANTIO.

1. *Julius Constantius & Galerius Maximianus diviserunt primi Imperium, quasi esset res in eorum patrimonio, quo ipso Romani, qui olim orbi terrarum dominabantur, ob ignaviam suam servilissimi homines redditi sunt.* Nam Galerianus Illyricum, Asiam & Orientem; Constantius Italiam, Africam, Hispaniam & Gallias obtinuit. Sed Constantius vir tranquillissimus, Galliâ tantùm Hispaniâque contentus, Galerio cæteris partibus cessit. Quid hoc aliud est, quàm familiam aliquam erciscere?

2. *Anno P. C. N. 306. cœpit imperare Constantinus Magnus.* Nam cùm Galerius duos Cæsares legisset, Maximinum, quem in Oriente constituit; & Severum cui permisit Italiam, ipse in Illyrico subsistens; Constantius interea in Britanniam movit contra Pictos & Caledonas, ibique bellum gessit: Constantinus verò ex priori conjuge Helenâ Constantii filius, qui hactenus apud Galerium fuerat, cùm in creatione Cæsarum præteritus esset, & sentiret, sibi insidias strui, opportunè fugam ad patrem arripuit, & ab eodem, omnibus militibus suffragantibus, præcipuè verò Alemannorum rege, successor est destinatus. Quapropter ad vitam ejus, & quæ mutatio Reipubl. sub imperio ejus contigerit, delineandum accedemus.

MEMBR. V.
DE SUBLATA PENITUS REPUBLICA ROMANA PER CONSTANTINUM M.

1. *Constantinus M. creatus in Britanniâ Imperator, postquam laqueo Maximianum Herculeum enecaverat, Maxentiumq; devicerat, ipse cum Licinio solus imperare cœpit.* Nam cùm Constantinus juvenculus à Galerio in urbe Româ religionis specie obses teneretur, fugam arripuit, atque ad frustrandos insequentes publica jumenta, quà iter ageret, interficiens, ad patrem in Britanniam pervenit: ubi, ut *n. 2. præc. membr. art. ult.* diximus, Imperator creatus est. *Aurel. Vict. Epit.* Interea verò Maxentius, quòd à patre Maximiano Herculio in eligendis Cæsaribus præteritus esset, & invidens gloriæ Constantini, qui Augustus à patre creatus fuerat conciliatis sibi per tribunos militum prætorianis, imperium invasit. Adversus hunc prætorianorum & Maxen-

tii motum Severus Cæsar Romam, misſus à Galerio, cum exercitu venit; obſidensque urbem militum ſuorum ſcelere deſertus eſt; inde auctæ Maxentio opes, confirmatumque Imperium. Severus fugiens Ravennæ interfectus eſt. Herculius autem pater Maxentii naturâ impotentior de evertendo filio Maxentio conſilia agitat, & publicè profitetur, Maxentium gerendo Imperio idoneum non eſſe. ſed durius acceptus à militibus ſeditionem & convitia ab iisdem tulit. Inde ad Gallias profectus eſt; dolo compoſito, tanquam à filio eſſet expulſus; ut Conſtantino jungeretur: moliens tamen Conſtantinum repertâ occaſione interficere, qui in Galliis, & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæſis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus; quos etiam beſtiis, cùm magnificum ſpectaculum paraſſet, objecit. Detectis igitur inſidiis per Fauſtam filiam, quæ dolum viro enunciaverat, profugit Herculius Maſſiliam, ibiq; oppresſus laqueo vitam finiit, vir ad omnem aſperitatem ſævitiamque proclivis, infidus, incommodus, conſiliis ſtolidus, ardens libidine, civilitatis penitus expers, ortu agreſti Pannonioq;. Per hoc tempus Licinius à Galerio Imperator eſt factus, Daciâ oriundus, notus ei antiquâ conſuetudine, & in bello quod adverſus Narſeum geſſerat, ſtrenuis laboribus & officiis acceptus. mors Galerii confeſtim ſecuta eſt. Reſpublica tum recta eſt à quatuor Imperatoribus, Conſtantino & Maxentio, filiis Auguſtorum; Licinio & Maximino, novis hominibus. Adjungere ſe his niſus eſt Alexander in Africâ homo timidus, inferior adverſus laborem vitio ſenectæ. Sed eum à Maxentio miſſi paucisſimis cohortibus, Rufus Voluſianus præfectus prætorio ac militares duces levi certamine confecêre. Quo victo Maxentius Carthaginem reliquaq; Africæ pulchriora vaſtari, diripi, incendique jusſit, ferus inhumanusque ac libidine multâ tetrior. Nec minus etiam ipſam urbem vaſtabatur totamque Italiam, perfugientibus plurimis nobilium Romanorum ad Conſtantinum. Qui ubi ad bellum ſe præpararet, fertur in ipſo meridie cœlo ſereno, multis ſimul adſtantibus & videntibus conſpexiſſe crucem ſplendentem cum expresſis circum eam literis, *In hoc vinces*. Quo monitus Conſtantinus, qui adhuc Ethnicus erat, curavit ſeſe in doctrinâ Chriſtianâ informari: atque inde ſuperatis Alpibus firmisſima propinquarum urbium præſidia expugnavit, & triplici inde prælio victor potisſimam Italiæ partem occupavit. Maxentius, dum Conſtantino occurrit, paulò ſuperius à ponte Milvio, in pontem navigiis compoſitum ab latere ingredi feſtinans lapſu equi in profundum demerſus eſt, ut corpus vix reperiretur. *Aurel. Vict. Eutropius.* Hoc facto Conſtantinus & Licinius ſimul edictum proponunt de libertate reli-

religionis Christianæ, ut scil. concederetur Christianis & templa habere & conventus. *Euseb.* ipsique affinitate firmant amicitiam, datâ in matrimonium Licinio filiâ Constantini. Maximinus, quòd se dignitate inter reliquos primum censeret, irritatus edictis Constantini & Licinii in Illyricum impetum facit. Licinius contractis copiis primùm clade quidem afficitur, pòst tamen Maximinum Thraciâ expellit, ubi hic iterum copias colligit, sed majore clade victus, abjectis insignibus Imperii fugit, seq; in Ciliciâ Tharso includit: ubi furore accensus multos suorum, quòd bellum suavissent, occidit, & postea moritur, cùm quadriennio Cæsar & triennio Augustus imperasset. Ita potestas orbis Romani duobus quæsita.

2. *Contracta inter Constantinum & Licinium amicitia non fuit diuturna, cùm cœpissent commune Imperium habere, sed Licinius à Constantino devictus & occisus est, ut solus tandem totum Imperium Constantinus nancisceretur.* Imperia namque communia raró sine discordiâ sunt: tum verò hi duo Imperatores contrariorum erant morum. Erat namque Licinius avaritiæ cupidine omnium pessimus, neq; alienus à luxu venereo, asper admodum, haud mediocriter impatiens, infestus literis, quas in inscitiam immodicam virus ac pestem publicam nominabat, præcipuè forensem industriam. Agrarius planè ac rusticantibus, quia ab eo genere ortus altusq; erat, satis utilis, ac militiæ custos ad veterum instituta severissimus. Sed Constantinus cunctos hostes honore ac fortunis manentibus texit recepitq; ; civilibus artibus & liberalibus studiis deditus, laudum, ultrà quàm æstimari potest, avidus, affectator justi amoris, quem omninò sibi & liberalitate & docilitate quæsivit. Sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius; nihil occasionum prætermittens, quò opulentiores eos clarioresque præstaret. Qui si munificentiæ atque ambitionis modum hisq; artibus statuisset, quîs præcipuè adulta ingenia gloriæ studio progressa longius in contrarium labuntur, haud multum abesse putatus fuisset à Deo. *Aur. Vict. de Cæs.* Auxerat namque æstimationem ipsius, quòd cùm cæteri principes, cum quibus imperaverat, naturæ bona quasi incomta aut etiam horrida haberent, hic sua elegantiâ, eruditione & comitate splendida & veneranda reddidisset. Origo autem contentionum hæc fuit; quòd Licinius post partam de Maximino victoriam, omnes ejus regiones sibi sumeret, Constantinus verò partitionem æquam peteret. Hinc bellum, primùmq; apud Cibalas juxta paludem hiulcam nomine, Constantino noctu castra Licinii irrumpente, Licinius fugam petiit, Cibalæq; & Sirmium à Constantino captæ. Inde Licinius, reparato exercitu, in Thraciâ iterum Constantino occurrit: sed

ſed deſperans de victoriâ cum Conſtantino pactus eſt, ut Dalmatiam is, Macedoniam, Mœſiam & Daciam retineret, ipſe verò Thraciam cum Aſiâ, Ægypto & Oriente, & ita Valens Cæſar occiſus eſt. (fecerat enim Licinius Valentem Cæſarem, ut ſocium belli haberet) *Zoſim.* Tunc Conſtantinus, quò utriq; firmaretur Imperium, filios ſuos Criſpum nomine ex Minervâ concubinâ ſuſceptum & Conſtantinum iisdem diebus natum oppido Arelatenſi, Licinianumque Licinii filium menſium ferè viginti, Cæſares effecit. Sed paulò pòſt, cùm Conſtantinus regem Sarmatarum, Criſpus verò filius Francos inſigni victoriâ ſuperaſſet, Licinius incitatus à magis & præſtigiatoribus, occultè primùm, mox apertè perſequi Chriſtianos cœpit, prohibendo, ne epiſcopi inter ſe convenirent, & mulieres à ſacris publicis excludendo; tandem clauſis templis adigendo Chriſtianos, ut ſub dio cultum divinum tractarent, omnibusque remotis è palatio, qui ſacrificare gentilium numinibus abnuerent. *Euſeb. lib. 2. de vitâ Conſt. cap. 8.* Igitur antequam ulterius pergeret Licinius, Conſtantinus vir ingens & omnia efficere nitens, quæ animo præparaſſet, ſimul principatum totius orbis affectans Licinio bellum intulit, non obſtante neceſſitudine & affinitate. (nam ſoror Conſtantini Conſtantia nupta Licinio erat) *Eutrop. lib. 10.* Concurrerunt Licinius ſuos venerans deos, Conſtantinus Chriſtum, cujus inſigne præferebat, & modeſtiam imitari ſtudebat. Sed Conſtantinus triginta millibus hoſtium occiſis & caſtris captis victor exſtitit. Licinius fugit Byzantium & hinc in Aſiam tranſiit, ubi exercitum iterum collegit, & Martinianum, ut ſocium belli haberet, Cæſarem creavit. *Zoſim.* Sed iterum prælio inito Licinius perditis omnibus ſe victori permiſit, qui Theſſalonicam miſſus, ut ibi privatus degeret, paulò pòſt cum Martiniano jugulatus eſt. Et ſic res Romana ſub uno Auguſto eſſe cœpit.

3. *Unius Conſtantini arbitrio, poſtquam Licinius ſublatus erat, cunctis parentibus, omnis Respublica Romana planè interiit, ut ne umbra quidem ſupereſſet. Imperatorq; non amplius Senatûs Romani princeps, ſed potius defenſor religionis Chriſtianæ exſtitit per univerſum illum orbem, in quo Romana Reſpublica ſuum Imperium exercuerat.* Tam admiranda eſt Dei providentia! Scilicet Numen hoc, cujus conſilia ſunt imperſcrutabilia, permiſerat hactenus ſuos fideles tyrannis dilaniandos, quò ita hi opera edere poſſent præclara & Chriſtianis digna, quibus ſuam erga Salvatorem ſuum fidem probarent. Nec enim per hoc infelix fuit Eccleſia, ſed feliciſſima: utpote cujus felicitas non in voluptatibus, divitiis, honoribus, ſed operatione ſecundùm virtutes Chriſti Salvatoris, imitando easdem poſita eſt. Sed ne fideles tandem pla-

nè delerentur, defenſorem ipſis dedit ſucceſſorem tyrannorum à quibus tot perſecutionibus ſine exemplo afflicti fuerant. Nec Conſtantinum ſuo motu talem ſe geſſiſſe vel cætera ab eodem geſta docere poſſunt. Præterquam enim, quòd Licinium affinem ſuum jam privatum & nihil movere valentem juſſerat occidi, etiam parricidio ſe maculavit eo ipſo tempore, quo ſuo munere in adornandâ Eccleſiâ fungi cœpiſſet. Inſolentiâ enim rerum ſecundarum mutatus, Criſpum filium necari juſſit. Dehinc uxorem ſuam Fauſtam in balneas ardentes conjectam interemit: cùm eum mater Helena dolore nimio nepotis increparet. quibus refert Eutropius adjectos fuiſſe numeroſos amicos. Nimirum & antea Licinianum ſororis filium, incertum quâ ex cauſſâ, commodæ indolis juvenem occiderat. Hic Conſtantinus, Deo ſine dubio ita ſingulariter dirigente, de Chriſtianis contrarias planè præcedentibus tyrannicis tulit leges, exules revocavit, ſpoliatos ditavit, ſervos libertati reddidit, plerisque provinciis rectores Chriſtianos dedit. Si qui Chriſtiani eſſe nollent, idolis tamen ſacrificare prohibuit: hortatus ad Chriſtianiſmum omnes propoſitis edictis. moleſtus tamen nemini ob mentis errorem fuit, certamen pro immortalitate ſponte ſuſcipiendum dictitans, teſte Euſebio *in vitâ ejus*. Deinde gliſcentibus diſſidiis ex varietate opinionum, cùm Conſtantinus litigantes, ne ob quæſtionum litis, quàm pietatis feraciorum temeritatem, Eccleſiam Chriſti ſcinderent, darentque ludibrii cauſſam infidelibus, hortaretur, nihil autem proficeret: quæſita utrinque ſuffragia rem ad concilium univerſale perduxerunt, quod Conſtantinus Anno poſt C. N. 325. Nicææ indixit: & hoc ipſo annum Imperii vigeſimum ornavit, ut loquitur Euſebius *lib. 3. in vitâ Conſt.* In hoc decretum, ut Chriſtus ὁμοούσιος Patri haberetur condemnatâ hæreſi Arianâ. Nam ut tradit Sulpitius Severus *lib.* 2. Arianorum dogma hoc fuerat, Patrem inſtituendi orbis cauſſâ genuiſſe filium [An fortaſſe hoc ſomnium petiit Arius ex Platone?] ex eo poteſtate ſui ex nihilo factum Dominum novum alterumque. Sublata quoque eſt in eodem concilio vetus de Paſchate controverſia, ſtatutumq; ne cum Judæis quartâ decimâ lunâ (i. e. decimo quarto die poſt novilunium) celebraretur, ſed die dominico, qui decimam quartam lunam proximè ſequeretur; & ut Alexandrinus Epiſcopus tempus Paſchatis definiret, & ad Pontificem Romanum alioſque Patriarchas tempeſtivè perſcriberet, qui aliis Epiſcopis id indicarent. Poſthæc locum ſepulturæ Domini à gentilibus laſcivæ Veneris fano conſpurcatum emundari, inſignique templo exornari jubet, additâ urbe, cui novæ Hieroſolymæ nomen datum. Nec defuit Helena mater Conſtantini baſilicas circa antrum nativita-

tis,

tis, locumq; ubi ferebatur Christus in cœlos ascendisse, exstruens. *Euseb.* Utq; superstitiones omnes & cum hisce in iisdem fundatam Rempubl. Romanam penitus tolleret (creabantur enim singuli magistratus suis auspiciis, quorum proinde auctoritas durante illâ veteri superstitione, penitus everti non poterat) Byzantium de integro struens eam novam Romam & à se Constantinopolin nominavit: eamq; translatis eò pluribus nobilium Romanorum, collectisq; ex toto orbe opibus, subitò ad tantum fastigium erexit, ut Romæ non cederet. Et ut Roma nil esset nisi municipium & Italia provincia, distribuit imperium in duas partes, Orientem & Occidentem. Occidentis iterum duas fecit, Galliam & Italiam. Gallia comprehendit ipsam Galliam, Hispaniam, Britanniam & Germaniam; Italia ipsam Italiam, Africam & partem Illyrici. Orientis itidem fecit duas partes, Asiam scil. & Thraciam. Quæ omnia facta sunt eo tempore, cùm & Constantinopolin dedicaret. *Zonar. Cedren. &c.* Utq; omnium magistratuum auctoritas & dignitas planè subverteretur, novos titulos honorum v. g. Comitivæ aliquot ordinum invenit, & quamplurimis honores tribuit sub specie magnificentiæ; in rei veritate autem omnis veteris Reipubl. penitus evertendæ gratiâ. Ita enim Amm. Marcell. c. 25. inquit: Nec cujusquam spes aliquod ab eo beneficium expectantis frustrata est: multos auctoritate, multos senatoriis officiis, multos consulari dignitate, ornavit, duces plures ab eo constituti sunt, comites quoque alii primi, alii secundi ordinis: quâ ratione infiniti propemodum maximos honores adepti effecerunt, ut omnium magistratuum dignitates evilescerent. Divisit etiam consulatum, & alterum Consulem Romæ, alterum Constantinopoli esse voluit. Anno post C. N. 331. edicto Constantini templa gentilium clausa & eversa sunt, missis duobus primariæ auctoritatis viris per orbis Romani provincias, à quibus detectâ dæmoniorum fraude, protractisque & ludibrio expositis statuis abolerentur prisci erroris circa religionem contagia. *Euseb. Socrat. Cedren.* Diem dominicum cunctis nationibus feriatum esse jussit. Precandi formulam militibus ipse præivit, negans in armis aut corporum viribus ponendam victoriam, sed in solius Dei manu. Precationem militum hanc refert Eusebius: *Te solum Deum agnoscimus, te regem profitemur, te adjutorem invocamus. per te victorias consecuti sumus, per te hostes superavimus. Tibi & præsentem felicitatem acceptam ferimus. abs te & futuram speramus. Tui omnes supplices sumus. Constantinum Imperatorem nostrum, piosq; ejus liberos quamdiutissimè nobis salvos & victores conserves!*

4. *Hic Imperator, quamvis primus Christianorum Imperatorum*

 fuerit,

fuerit; talia tamen scribitur gessisse, ex quibus colliguntur vitia principem ejusmodi non decentia. Nam 1. *Nimiâ severitate & crudelitate videtur laborasse*, quam ut paulò antè diximus, in filium, uxorem, sororis filium & alios exercuit. 2. *Superbiâ*, quòd conderet urbem novam sui nominis Romæ æmulam. Nam quod dicitur, cum ductum fuisse odio rituum gentilium & cultuum; id prætextus tunc multis videbatur; quia potuisset Romæ pro suâ potestate hæc abrogare; quemadmodum & hoc fecit per universum orbem Romanum. Ostendunt & leges ejus in Codicem à Justiniano relatæ, eum habuisse animum omnem dignitatem magistratuum evertendi. Voluit namq; ut ab omnibus magistratibus daretur provocatio, excepto præfecto prætorio, & in summâ, omnes ejus actiones tenderunt ad eversionem totius Reipublicæ: quæ etiam statu ab eo introducto durante paulò post secuta est. 3. *Irrisor quoq; fertur fuisse & contemptor. Aur. Vict. epit.* Trajanum dicitur vocasse herbam parietariam ob titulos multos ædibus inscriptos. 4. *Dicitur & prodigus fuisse, ignorasseq; modum in dando.* Unde mores ejus secundùm annos quibus imperavit descripserunt ita: fuisse eum decem annis præstantissimum, duodecim sequentibus latronem, decem novissimis pupillum ob profusiones immodicas. An fortasse dicendum, quod habet Aur. Vict. *de Cæsar.* In summo ingenio atque optimis moribus, quamvis parva vitia elucere magis, eoq; notari facilius.

5. Mortuus est anno Imperii tricesimo primo, P. C. N 337. cùm præter liberos suos fratris filium, cui ex patre Dalmatio nomen fuit, Cæsarem vocasset.

MEMBR. VI.
DE IMPERATORIBUS, QVI A TEMPORE CONSTANTINI M. USQVE AD JUSTINIANUM IMPERARUNT.

ARTIC. I.
DE TRIBUS CONSTANTINI M. FILIIS.

1. *Mortuo Constantino M. tres filii Constantius, Constantinus & Constans inter sese divisêre Imperium.* Nam Dalmatius Cæsar adoptatus à Constantino M. prosperrimâ indole, nec patruo absimilis, haud multò pòst oppressus est factione militari Constantio si non jubente, sinente tamen. & ita ad tres orbis Romani dominatio redacta est, Constantinum, Constantium, & Constantem filios Constantini; ita dividentes Imperium: Constantinus cuncta trans Alpes: Constan-

tius

tius à freto propontidis Asiam atque Orientem cum Thraciâ; Constans Illyricum, Italiam, Africam, Dalmatiam, Macedoniam, Achaiam habuit. *Aur. Vict.*

2. *Mox Constantinus cùm imperasset annos tres, dum Constantem fratrem insectatur, incautâ petulantiâ periculis sese offerens à ducibus ejus occisus est. Oros. lib. 7. c. 29.* Neque enim erat Constantinus suâ sorte contentus, quam pater dederat; sed insuper Africam & Italiam petebat, à Galliâ contra Constantem in Pannonias iter armatus ingressus. Constans ipse exercitum opponit, à quo vincitur, & cùm in fugâ ultimus esset, & sine diademate, ut ignotus occiditur prope Aquilejam, & in flumen Alsam projicitur. *Socr.*

3. *Constantis imperium strenuum aliquandiu & justum fuit, mox ad gravia vitia conversum, & provincialibus intolerabilis, militibus molestus factione Magnentii occisus est.* Nam cùm ex Pannoniâ in Gallias iret, venationibus, voluptatibus & fœdis libidinibus sese dedidit, omni Imperii curâ omissâ. Cùm ergò Constans sui securus venandi cupidine per sylvas saltusq; erraret, conspiravère aliquanti militares in ejus necem, auctoribus Chrestio & Marcellino, simulq; Magnentio; & ita apud Helenam opidum Pyrenæo proximum à Gaisone cum lectissimis misso interfectus est. *Vict. Entrop.*

4. *Constantius post civilibus bellis quàm externis, deponendis quàm creandis Cæsaribus felicior prudentiorq;, spadonum aulicorumq; & uxorum amori deditus, & unà superbus solus imperat.* Nam cognitâ morte Constantis Vetranio magister militum in Illyrico consensu militum Imperium corripuit, vir ætate grandævus, naturâ simplex, & qui ne quidem prima literarum elementa unquam didicisset, jucundæ tamen civilitatis & morum veterum. Sed huic Constantius fraternæ necis ultionem adversus Magnentium parans novo inusitatoque more abrogavit Imperium: cùm enim literas primas meditaretur Imperator ille senex, persuasit huic, ut cum literis purpuras abjiceret contentusq; privatis feriis palatium simul scholamque dimitteret. quæ gloria post natum Imperium soli Constantio processit eloquio & clementiâ. *Oros. Vict. Eutrop.* Misit eum Prusiam in Bithyniam, ipsiq; sumptus honestos præbuit. quam Vitam etiam Vetranio omni regno prætulit *Socr.* Eodem tempore & Nepotianus corrupto vulgo, simul Magnentii odio, cæso Urbis præfecto armatusq; gladiatorum manu Imperator fit: cujus stolidum ingenium adeò plebi Romanæ, Patribusque exitio fuit, uti passim domus, fora, viæ templaq; cruore accadaveribus opplerentur bustorum modo. vigesimo atq; octavo die à capto Imperio per Magnentii duces oppressus est, caputque ejus pilo

per urbem circumlatum. *Aurel.Vict.Eutrop.* Magnentius, qui Constantem occiderat, sibi metuens à Constantio fratres suos Decentium & Desiderium Cæsares facit, & ad Hispaniam Italiamque occupandam dimittit. Constantius cum exercitu contra hunc it nullos admittens milites præterquam Christianos, (Ethnicos enim exauctoravit, & in pagos dimisit, unde pagani dicti sunt. quod nomen posteà omnibus gentilibus datum) eumque vincit prope Mursiam. In quo bello planè propemodum consumptæ sunt vires Romanæ totiusq; Imperii fortunæ pessundatæ. Tandem Lugduni obsessus Magnentius amicos suos interficit, & fratrem Desiderium vulnerat. Inde sibi manus infert, mense Imperii quadragesimo secundo. Decentius frater quoque laqueo vitam suam finit, Desiderius autem ex vulnere recreatus veniam adipiscitur. [Hos enim duos Magnentius Cæsares creaverat] Hæc feliciter ita à Constantio peracta sunt. Elegerat & Constantius, antequam bellum cum Magnentio iniret, Gallum patruelem fratrem Cæsarem & adjutorem, eumque miserat in Persas, qui erat vir naturâ ferus, & ad tyrannidem pronior, si suo jure imperare licuisset, elatus præterea & crudeliter omnia ad libitum agens: Hic cùm & comitem Domitianum & quæstorem Montium, salutaria potius quàm grata monentes, trucidaret, delatores foveret & in innocentes sæviret, à Constantio blandis verbis Mediolanum vocatus, in itinere Istriam versus à præsidiariis Constantii exceptus & capite truncatus est. Pòst Sylvanus dux egregius, Germanis Galliam vastantibus, postquam eò missus res præclarè gesserat, à nonnullis sibi invidis delatus, quasi invasurus esset imperium, cùm nosset Constantii in hujusmodi crimine inexorabilem sævitiam, quo securitati suæ melius consuleret etiam reverà sumsit imperium. Contra quem missus Ursicinus dux persuasit militibus, ut eum occiderent. His elatus Constantius, cùm jam solus imperaret, immunem se existimans ab omni mortalitatis incommodo ipse dictando scribendoque propriâ manu orbis totius se dominum appellavit. Sed hac suâ dignitate solus frui non potuit: cùm enim Germani magnis motibus turbarent Galliam Coloniamq; Agrippinam caperent & delerent, Sarmatæ in Pannoniâ tumultuarentur, & Persæ reposcerent Armeniam & Mesopotamiam; his solus resistere non valens nec tamen ducibus exercitus committere audens Julianum patruelem Galli fratrem Romæ proclamat Cæsarem, ipsiq; jungit matrimonio sororem Helenam, quemadmodum & Gallo Constantinam sororem in matrimonium dederat. Hic, dum Constantius Sarmatas vincit & Sarmatici nomen meretur, in campis Argentoratensibus apud Gallias cum paucis militibus infinitas hostium copias delevit.

levit. Stetêre acervi montium similes: fluxit cruor fluminum modo, captus rex nobilis Chonodomarius, fusi omnes optimates redditus limes Romanæ possessionis. postmodum cum Alemannis dimicans potentissimum eorum regem Bodomarium cepit Hinc à militibus Gallicanis Augustus pronunciatus. Constantio urgenti legationibus, ut in statum nomenq; pristinum reverteretur, Julianus mandatis mollioribus refert, se sub nomine celsi Imperii multò officiosius pariturũ; sed mox apostata simulans tantùm Christianam fidem, quò favorem hominum retineret, apertè inimicitias Constantio denunciat, putans id magis securum, ne quemadmodum frater Gallus per insidias tollatur, pacatâq; primo vere Germaniâ, exercitum in multas partes dividit, & diversis viis in Illyricum ac Thraciam tendit. Constantius, cùm appropinquare Thraciæ Julianum audiret, Constantinopolin redit, ubi se baptizari curat. Inde senescente autumno cùm Tarsum in Ciliciam venisset sub Tauri montis radicibus moritur. *Aurel. Vict. Ammianus Marcell.*

ARTIC. II.
DE
JULIANO APOSTATA.

I. *Mortuo Constantio Julianus rerum potitus est, vir aliàs egregius, liberalibus disciplinis apprimè eruditus, facundiâ ingenti, promptæ memoriæ & tenacissimæ, aptissimus Imperio, nec M. Aurelio absimilis, nisi quòd abnegatâ fide factus sit apostata & Christianorum persecutor, quos tueri debebat.* Statim enim ac solus imperare cœpit, prorupit, quod ab ipso occultatum hactenus fuerat. Jussit enim templa ethnicorum aperire: milites ad se vocans præcepit, ut thus in ignem conjicerent, eosq; qui id facere noluerunt ad fines Imperii relegavit, quorum in relegatorum numero fuit & Valentinianus, qui postea imperavit. Ut Christianos ad idololatriam pelliceret, Constantinopoli omnia venum exposita sacrificiis polluit: sed cives toto illo quadragesimæ tempore tantum frumento cocto in cibum usi sunt. Cùm etiam pecuniâ indigeret preparaturus bellum Persicum, Christianos, qui Idolis sacrificare noluerunt, pecuniâ multavit. legatos quoque Persarum, quòd nollent interesse sacrificiis, contra Jus gentium occidit. Antequam in Persiam moveret, Judæis permisit, ut Hierosolymam instaurarent, tributum quoque remittens, & sumptus ad ædificandum suppeditans. Sed dum hoc Judæi aggressi sunt, referente Socrate *lib. 3.* fundamenta jacta terræ motu eruta sunt, & ignis è terrâ erumpens tam operarios quàm instrumenta eorum consumpsit, apparentibus igneis crucibus in vestimentis Judæorum. Tandem, cùm contra

Persas

Persas pugnaret, & sub dexterâ axillâ vulneraretur, ex vulnere illo periit. Causæ apostasiæ videntur fuisse philosophi, quos magnifecit. Themistium enim præturæ insignibus ornavit, & postea præfectum Urbis fecit. Libanio sophistæ quæsturæ donavit insignia. *Amm. Marcell.*

ARTIC. III.
DE
JOVIANO.

1. *Mortuo Juliano statim die sequenti Jovianus electus Imperator homo Christianus, sed ignavus & infelix.* Nam in angustiis positus leges pacis sibi à Rege Persarum præscriptas accepit in triginta annos, concessâ Nisibi urbe & aliis vicinis locis. Ipse milites à Juliano pulsos in exilium & episcopos restituit, hos ad concordiam hortatus, usus consilio Athanasii, qui ipsi & episcopis præscripsit fidei formulam. Sed cùm Constantinopolin tenderet, in opido quodam inter Galatiam & Bithyniam improviso casu nocte exanimatus repertus est. Decessit imperii mense septimo. Hoc ipso valde fœdavit Imperium, quòd multatus Imperii finibus, & nonnullâ Imperii Romani parte traditâ pacem fecerit cum rege Persarum: id quod ante eum à condito Imperio Romano nunquam acciderat. Eutropius. *lib. 10. circ. fin. Amm. Marcell.*

ARTIC. IV.
DE
DUOBUS VALENTINIANIS, VALENTE ET GRATIANO.

1. *Valentiniano mediocri stirpe orto à militibus Imperium aggestum, commendatione patris Gratiani; homini ad imperandum aptissimo, & sine dubio bono principi futuro, si ei infidis hominibus, quibus sese quasi fidissimis prudentissimisq; dederat, carere aut probatis eruditisq; monitoribus uti licuisset.* Fuit namque vultu decens, solers ingenio, animo gravis, sermone cultissimus. Quanquam enim ad loquendum parcus, severus vehemens; infestus tamen vitiis, maximèq; avaritiæ, cujus punitor ipse fuit acer. Genera vetustissimorum armorum meminisse, nova meditari: fingere terrâ seu limo simulacra; prudenter uti locis, temporibus, sermonibus. *Aur. Vict. epit.*

2 *Collegam sibi elegit Valentem fratrem, subtimidum & propterea minus proficuum Imperio visum nonnullis.* Nam cùm deliberaret de collegâ eligendo, fertur Dagalaiphus consilium tale suggessisse: *Si tuos amas, habes fratrem; si Rempublicam, quære alium.* Sed hoc non obstante fratrem elegit: fortassis, quòd ingruentibus undiquaq; hostibus,

stibus, magis ad fidelitatem, quàm ad cæteras virtutes respiceret. De populabantur namq; Alemanni Gallias & Rhetiam; Sarmatæ & Quadi Pannoniam, Picti Saxones & Scoti Britanniam, Mauri & aliæ gentes Africam, Persæ Armeniam, Gothi Thraciam. *Ammian. Marcell.*

3. *Valentinianus & Valens collegæ partim ipsi partim per duces multa strenuè, quamplurima verò & crudeliter.* Nam Valentinianus primò per Dagalaiphum, post ipse vicit Germanos. *Zosim.* Tandem & Germaniam longè lateq; vastabat, ipse verò omnia explorare nisus, in insidias incidit, vixq; ereptus his peractis in hyberna rediit. Valens autem vicit Procopium. Nam Procopius cognatus Juliani, quem etiam Julianus successorem destinarat, postquam diu latuisset in Cappadociâ, Constantinopolin properabat, fretus nonnullorum amicorum auxilio, & pellectâ in societatem multitudine cognationem sobolis Constantini jactando, regiam occupabat, filiamque Constantii Posthumam cum matre Faustinâ secum ducebat, quasi easdem defensurus, captandæ apud vulgus benevolentiæ gratiâ; exercitũ etiam contra se missum, in suas partes trahebat, & ita totâ Bithyniâ potiebatur. Valens turbatus primò astutiâ Procopii in animo habuit in conditiones pacis descendere; sed prohibitus à ducibus suis, postquam auxilia è Germaniâ accersivisset, prælio cum Procopio est congressus, datâ tesserâ *Augustus*. quâ voce subinde ingeminatâ Procopii exercitus signa ad Valentem detulit, ipse verò in sylvas fugiens nocturnâ luce lunæ agnitus captus & trucidatus est. Posthæc Grutungos Gothos bellicosam gentem aggressus, eos ad pacem petendam adegit. Per duces quoq; suos feliciter contra Persas pugnatum est. Optimus horum Imperatorum dux fuit Theodosius, postea Imperator factus, per quem Picti & Scoti in Britanniâ ad suas paludes repulsi, binis relictis qui præessent. Missus hic idem fuit in Africam, ut tumultuantes ibidem beneficiis mitigaret; sed insidiis exceptus prælio hostes fudit victoriam persecutus. Vicit & Igmacem regulum, ad quem Firmus autor rebellionis confugerat. Cæterùm horum Imperatorum gloriam minuit crudelitas: cùm enim Valens Antiochiæ comperisset Theodorum & alios philosophos sortes exquisivisse, datasque esse quatuor literas Θεοδ (quibus indicabatur Theodosium paulò post imperaturum) & has Theodorum putare ad se spectare, hunc statim jussit occidi, multos præterea ob hoc captivitati destinans; adeò ut carceres non sufficerent, multosq; interficiens. Nec provinciæ tributis nimiis exhaustæ horum imperio contentæ fuerunt. *Amm. Marcell.*

4. *Valentiniano, cùm regnasset annos duodecim ferè, subitò mortuo, electus Imperator Valentinianus puer à ducibus, non obstante, quòd Gra-*

tianus jam esset electus & Valens adhuc viveret. Nam cum Sarmatas vicisset, & reducens incolumem exercitum in hyberna, deprehendisset secutos legatos Sarmatarum sordido habitu, dicentes, se selectiores Sarmatarum esse: fertur ita exarsisse iracundiâ, quòd cum adeò abjectis hominibus bellum gessisset, ut subitò conciderit. Cùmque nec Valens nec Gratianus (Hunc adhuc impuberem; cùm gravissimè aliquando Valentinianus decumberet, elegerat Imperatorem) præsentes essent: Duces Valentinianum puerum sexto die Imperatorem proclamarunt.

5. *Hinc imperarunt Valens, Gratianus & Valentinianus junior, sed Valens cùm imprudenter Gothos in fines imperii admisisset, re ita malè gestâ paulò pòst miserè periit.* Nam cùm Gothi urgerentur ab Hunnis adeò, ut operam suam cogerentur Valentiniano offerre contra Persas vel alios hostes in Thraciam irruituros; modò impetrare possent loca Thraciæ vicina, ubi uxores & familiam deponerent: Valens nihil horum Gothis recusavit, utpote indigus militum: quinetiam ipsis frumenta pro conserendis agris præbuit. Verùm cùm Gothi esurirent & loco commeatûs verbera sentirent, juncti Fritigerno Hadrianopolin obsederunt, & quamvis imperiti obsidionem frustrà tentarent, duces tamen Imperatoris devicerunt, & auxiliis à Gratiano missis fortiter restiterunt. Valens postea Constantinopolin veniens à plebe lacessitus probris, quia & suburbia Constantinopolis vastaverant, nullis sufficientibus copiis instructus pugnam cum Gothis denuò aggressus & prælio, ubi Gothi ex insidiis equitatum vicerant, pedites in angustias coëgerant, vix tertiâ parte exercitûs elabente superatus mox à suis armigeris desertus & vulneratus, in casâ ab ignorantibus hostibus quis intus esset, concrematus miserè periit.

6. *Mortuo Valente Gratianus Theodosium, ut esset consors Imperii elegit, & paulò pòst à Maximo Imperium invadente fugatus & occisus est:* Nam cùm Germani tumultuantes Gothiq; urgerent Imperium Romanum, nec solus omnibus præesse posset, Theodosium constituit imperatorem, ipse verò abiit in Gallias pugnaturus adversus Germanos. Non multò pòst Maximus ex deportatâ in Britanniâ victoriâ elatus imperium sibi sumens filium suum Victorem Augustum creatum in Hispaniam misit, ipse Gratianum aggressus est. Hic verò cùm in odio apud exercitum esset, ab eodem desertus, & cùm auffugeret prope Lugdunum occisus est. Ex quo tempore Maximus Gallias, Hispanias, Africam & Britanniam occupavit & quinque annis obtinuit. *Amm. Marcell.* Hi Imperatores faverunt Arianis contra Orthodoxos parum proficui ecclesiæ.

ART.

ARTIC. V.
DE THEODOSIO.

I. *Mortuo Gratiano Theodosius Imperator temperans, lenis, pius & fortis, tyrannicumq; detestans imperium, præfuit cum Valentiniano Ariano.* Nam cùm superiores principes sese infelices existimarent, nisi hybernæ rosæ poculis innatarent & æstiva glacies vinum refrigeraret; nisi etiam fruerentur cibis ex peregrinissimis terrarum locis; hic omnem luxuriam & prohibuit & ab aulâ removit: tantum tribuit etiam pudori, ut consobrinarum nuptias vetaret tanquam sororum. Irasci rebus indignis sed flecti citò: unde modicâ dilatione emolliebantur aliquando severissima præcepta. Habebat enim à naturæ munere, quod Augustus à philosophiæ doctore, qui cùm vidisset eum facilè commoveri, ne asperum aliquid statueret, monuit, ut, ubi irasci cœpisset, quatuor atq; viginti græcas literas memoriâ recenseret, quò illa concitatio, quæ momenti est, mente aliò traductâ, parvi temporis interjectu languesceret. Tyrannidem semper oderat. diligens enim cùm esset in cognoscendis majorum gestis, semper exsecratus est eos, quorum facta superba, crudelia, libertati infesta legerat, ut Cinnam, Syllam, Marium cæterosq; tyrannos. *Aurel.Vict.* Pietatem ita coluit, ut semper esset orthodoxæ religioni addictus. Ideò etiam ad Constantinopolitanos scripsit, ut fidem Nicenam omnes amplecterentur, Arianos templo, quod erat Constantinopoli primarium, ejecit, eosq; in suburbium removit. *Nazianz.* Affectus aliquando injuriâ à Thessalonicensibus injuriam meditabatur; Ambrosius ne faceret orabat. Sed comitibus Imperatoris vindictam urgentibus, vulgus trucidatur, quod Thessalonicæ erat, ut trium horarum spacio septem millia hominum perirent. Quam ob caussam Imperatorem Ambrosius ab Ecclesiâ excludit octo mensium spacio, quo tempore talem egit pœnitentiam, ut populus prostratum Imperatorem fleret, & pro illo oraret. Vixêre sub hujus Imperio præter Ambrosium Augustinus & Chrysostomus. Præclarè quoq; res in bello gessit. Nam ac à Gratiano Imperator dictus esset Gothos devicit & in gratiam recepit, aliis sedes in Thraciâ, aliis partes nonnullas Ægypti habitandas concedens, alios agris colendis præficiens. *Zosimus.* Vicit quoq; Maximum, fratremque ejus Marcellinum. Desertusque Aquilejæ Maximus à militibus ipsi traditus est, cujus vitæ parsisset, nisi milites contradixissent. *Amm. Marcell.* Contigit paulò pòst, ut Arbogastes Francus Comes in aulâ Gratiani & postea quoq; Valentiniani potestate abuteretur, adeò, ut suo arbitrio Imperatorem regi & vivere vellet: quod aliquando in eodem

Valentinianus ſtricto gladio ulciſci niſus fecit, ut juſſu hujus laqueo enecaretur. Quo tempore cum Arbogaſtes, ut peregrinus, ipſe imperium invadere nollet, tradidit hoc Eugenio viro obſcuro, quique quondam grammaticam docuerat. cùm hoc poſtquam totam Italiam Imperator factus ſibi ſubjecit, pugnavit Theodoſius ambiguo Marte primo die, ob quod totâ poſtea nocte precibus apud Deum pro victoriâ ſupplicans, *ubi eſt*, ajebat, *Theodoſii Deus?* his ſuis precibus impetravit, ut poſtero die, cùm pugnaretur, ingens ventorum procella hoſtium arma & jacula impediret non modò, ſed & retorqueret. Quo ipſo fortisſimæ hoſtium cohortes motæ ab Eugenio deſciverunt, Eugenium vinctum offerentes Theodoſio, Arbogaſtes verò ſibi ipſi manus violentas intulit. Claudianus de hoc prælio ita cecinit:

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes! cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad claſsica venti!

2. *Valentiniano extincto, Eugenioq; ſuperato, filios, ſuos quos utroſq; Auguſtos antea, vivente adhuc Valentiniano, pronunciaverat, Arcadium & Honorium gravi morbo decumbens Theodoſius illum Orienti hunc Occidenti præfecit, tutore addito Stillichone, mortuusq; Mediolani, cùm imperaſſet annis ſedecim.*

ARTIC. VI.
DE
ARCADIO ET HONORIO.

1. *Arcadii & Honorii puerilis ætas, expoſita inſidiis & in imperantibus contemptuum ferax omne horum Imperium turbavit & in miſerrimum conjecit ſtatum.* Theodoſius namque, quamvis aliàs bonus princeps, in hoc tamen valdè peccavit, quòd liberos ſuos, cùm ferulæ manum nondum ſubtraxisſent, & adhuc audirent ſuos præceptores docentes capita pietatis, Auguſtos crearet, & Reipublicæ diviſæ relinqueret principes pueros auxilio tutorum indigentes, quibusq; ad ſubſcribendum Edicta magiſtri literarii manus tenerent. Quomodo enim terrori & ſubditis & exteris eſſe poterunt qui manuum magiſtralium ictibus & terrori ſubjacent? Scilicet tantæ tam vaſti imperii erant anguſtiæ, ut liberis impuberibus velut familia quædam erciſcunda relinqueretur datis tutoribus. Igitur cùm Orientem Arcadio & Occidentem Honorio dedisſet Theodoſius, & ſingulis potisſimis infantum cura & diſciplina utriusque palatii eſſet commiſſa, hoc eſt, Ruffino Orientalis aulæ, Stilliconi occidentalis Imperii; quid uterq; egerit; quidve agere conatus ſit, exitus utriusque docuit: cùm alter ſibi, alter filio ſuo affectans regale faſtigium, ut rebus repentè turbatis, neceſſitas

tas Reipubl. scelus ambitûs tegeret, gentes barbaras ille immisit, hic fovit. *Oros. lib. 7. cap. 37.* Nam Ruffinus, à quo Arcadius juvenis & artis imperandi rudis totus dependebat, Alaricum in Græciam clàm vocabat, qui eam vastaret, quò tantis in turbis Arcadium Imperio detruderet. Grata ut erant postulata Ruffini barbaro, ita non respuebat, sed irruens in Græciam depopulabatur Thebas & Athenas, inde Peloponnesum petens Corinthum, Argos & Spartam. Stillico itidem Orienti intentus unà cum cadavere Theodosii ducebat exercitum in Græciam, ut Alaricum pelleret, sed Ruffinus, sentiens occasionem invadendi imperii sibi ereptum iri, persuasit Arcadio, ut juberet Stilliconem, omisso hoste, exercitum Constantinopolin mittere. Quamobrem Stillico iratus Ruffino mandabat Gainæ, ut fraudem ejusdem ulcisceretur eumque trucidaret. Quod etiam ita contigit, cùm Arcadius exercitui obviam iret: Ruffinus enim à militibus mille vulneribus confossus & in frusta concisus dedit pœnam perfidiæ. Huic in officio successit Eutropius non melior: quippe qui clarissimos viros calumniabatur & in exilium agebat; Stilliconem etiam hostem Imperii publicè declarari jubebat, insuper Gildonem comitem in Africâ ad hanc occupandam instigabat, velut jussu Arcadii. Hic ergò Africam excerptam à societate Reipubl. sibi sumere ausus est, gentili magis licentiâ contentus, quàm ambitu regiæ affectationis inflatus. Scilicet minimam in parvulis Imperatoribus spem fore arbitrabatur, præsertim cum absq; his non facilè antea quisquã pupillus in Imperio relictus ad maturitatem virilis ætatis evaserit. *Oros. l. 7. c. 36.* Et sanè maximas turbas dedisset hic Gildo nisi frater ipsius Mascezil novarum rerum molitiones in fratre perhorrescens, & illectus ad vindictam, quòd Gildo filios ipsius occidisset, hunc adortus in fugam conjecisset, in quâ miserè periit. Hujus quoq; instigator Eutropius insidiis Gainæ primùm in Cyprum deportatus, deinde interfectus est. Mox tamen & Gaina Arcadium dejecturus de imperio vincitur à Fravitâ duce Arcadii & tandẽ ab Hunnorũ duce, quò rem gratam Arcadio faceret, obtruncatur. *Zos.* Interea Alaric9 devastatâ Græciâ in Occidentẽ tendit, Dalmatiam Pannonicamq; direptionibus quatiens, ducibus Honorii parum de hisce miseriis sollicitis: quo ipso eousq; audaciæ prolabitur, ut trajecto Pado Italiam invaderet & Hastæ Honorium obsideret: sed pluribus prædiis defatigatus & ab exercitu derelictus inglorius in Illyricum, unde venerat redire cogitur: ostendens facilè potuisse imperium à barbaris liberari, si Imperatores virtutibus ducibusq; fidelibus instructi fuissent. Sed imprudens ignavusq; Honorius coactus consiliis Stilliconis, cujus virtutibus sibi triumphum de Alarico paraverat, parere, devi-

ctum hunc hostem militibus præficit; quò Stillico hujus perfidiâ ad invadendum Orientem uti possit. Quid imprudentius facere potuisset Honorius, quàm Alarico rege cum suis sæpè à Stillicone victo, sæpè concluso, semper dimisso, fidem nihilominus Stilliconi tribuere, & Alaricū exercitui præficere? Vix quies ab Alarico, cùm Radagaisus hostis longè immanissimus repentino impetu totam inundat Italiam. (Nam feruntur in ipsius comitatu fuisse plus quàm ducenta millia Gothorum) qui velut paganus & Scytha omnem Romani generis sangvinem diis suis propinare devoverat. Fit Romæ concursus, conqueruntur qui nondum fidem Christianam amplexi erant, deos esse perditos, repetenda pristina sacra clamant, nomen Christi blasphemant velut luem aliquam præsentium temporum. Sed Stillico, qui numero longè erat inferior Radagaiso; in magnis vallium angustiis ipsum aggreditur, & salvis suis omnibus centum millia hominum trucidat, Rhadagaisus in fugâ capitur & occiditur. *Zosim.* Tanta fertur fuisse captivorum Gothorum multitudo, ut, vilissimarum pecudum modo, singulis aureis passim greges hominum venderentur *Oros. lib. 7. cap. 37.* Ex hac victoriâ elatior Stillico nec contentus, se ex imbelli, avarâ, perfidâ & dolosâ Vandalorum gente oriundum affinem tutoremque Imperatoris esse & nomine hujus imperare, filium suum Eucherium in Imperio quoquo modo sustinere nitebatur. Quamobrem Alaricum cunctamq; Gothorum gentem pro pace & quibuscunq; sedibꝰ suppliciter orantem, occulto fœdere fovens, publicè autem & belli & pacis copiâ negatâ, ad terendam terrendamq; Rempubl. reservavit: præterea gentes alias copiis viribusque intolerabiles Alanorum, Svevorum, Vandalorum, ipsoq; motu simul impulsorum Burgundiorum, ultrò in arma sollicitans, deterso semel Romani nominis metu, suscitavit, sperans miser, sub hac necessitatis circumstantiâ filio imperium parari, & gentes barbaras tàm facilè comprimi, quàm commoveri posse. Irrumpentibus ita Vandalis & Alanis, junctis aliis quampluribus Germanorum & proximas Rheno provincias longè latèque vastantibus, etiam in Britanniâ milites tumultuantur & novum Imperatorem eligunt Constantinum ex infimâ militiâ hominem, propter solam spem nominis, sine merito virtutis. qui continuò ut invasit imperium, in Gallias transiit. Eo tempore moritur Arcadius octennem filium relinquens Theodosium juniorem, eique Isdigerdem Persarum regem tutorem præficit, officio hoc putans se illicere posse barbarum vicinumque potentem, ne pupillo imperatori damnum inferret. quod quò imprudentius fuit eò felicius cessit. vid. discursus, quem habet Agathias *lib. 4.* contra Procopium factum Arcadii defendentis. qui

rectè

rectè concludit, Isdigerdem potius ob benignitatem suam, quàm Arcadium ob factum suum laudandum.

2. *Hactenus Honorius puer & adolescens, nunc majorennis pupillo utitur collegâ Theodosio, quasi fato, ut juvenili puerilíq; imperio orbis Christianus fatigaretur, premereturq;, haud meliori successu in adultâ ætate imperavit.* Nam Stillico mortuo Arcadio & Imperio ad octennem puerum delato meliorem opinatus se nactum esse occasionem invadendi Orientis, Honorio suadet, ne tuendi Theodosii gratiâ Constantinopolin iret, comprimendum enim Constantinum in Galliâ dominantem, expellendos barbaros eandem devastantes: Ipse verò suam operam offert in tutando imperio Orientali. Itaque scelerum scena patefacta & Stillico occisus est, unàq; filius Eucherius, qui ad conciliandum sibi favorem paganorum restitutione templorum & eversione Ecclesiarum imbuturum se regni primordia minitabatur. *Zosim. it. Oros. lib.7. cap.38.* Stilliconis contrà milites improbatâ hac illius cæde ad Alaricum se conferunt, eumque hortantur, ut invadat Italiam. Id quod etiam fecit obseditq; Romam, fame urbem premens, nec eam liberans, donec accepto multo auro & preciosissimâ suppellectile placaretur. Sed Honorius nolens pacem cum Alarico confirmare efficit, ut Alaricus rursus Romam caperet & Romanos adigeret ad Attalum Imperatorem faciendum. Quod Honorius tanquam Ucalegon parvi faciens nuncianti Romam periisse respondit, se mirari eam tam subitò periisse, quùm tamen eam paulò antè vidisset festivissimè ludentem. Scilicet intentus vanitatibus & rebus ludicris, existimabat nuncios locutos de aliquâ gallinâ pugnaci, cui nomen Romæ dederat. cùmque qualis esset Roma audiret, doluit, se frustrà triste nuncium de suâ gallinâ audire coactum esse. Iterum post pax facta cum Alarico, qui Attalum ab imperio removit. Sed interim Sarus dux Honorii, in Galliâ pacem hanc turbaturus, in Gothos inopinantes irruit, & multos cædit, quâ clade motus Alaricus tanquam ab Honorio profectâ, Romam denuò per insidias cæpit; dato tamen præcepto, ut in quantum possent milites prædæ inhærentes à sanguine temperarent. Tertiâ demum die, quùm ingressi urbem fuerant, barbari spontè à direptione & urbe discesserunt. *Oros. Zosim.* Mortuoque paulò post Alarico successit Ataulphus. Dum hæc ita gerebantur, ansa dabatur Constantino agendi quidvis nō modò in Galliis, sed etiam in Hispaniis; barbaris verò, Scotis nimirum, cùm, Constantino invadente Imperium, nemo Romanorum in Britanniâ esset, Britanniam recuperandi. Quapropter Honorius videns, tot oppositis tyrannis, nihil adversum barbaros agi posse, ipsos prius tyrannos delere studet, Con-

ſtantioque comiti ſummam belli committit, (Hactenus enim barbaris comitibus uſus erat) qui in Gallias cum exercitu profectus Conſtantinum Imperatorem apud Arelatem capit, occidit. *Oroſ. lib. 7. cap. 42.* Inde in Hiſpaniam citeriorem tranſit Conſtantius, ubi Maximum, qui tyrannidem ante biennium invaſerat, capit, mox tamen ob humilitatem ejus eum dimittit: quo ipſo Gallia & Hiſpania citerior ad jus Honorii redit. Attalus tanquam inane Imperii ſimulacrum cum Gothis usq; ad Hiſpanias portatus, hinc in mari captus ad Conſtantium comitem deductus, deinde Imperatori Honorio exhibitus, truncatâ manu, vitæ relictus eſt. Heraclianus interea Africæ comes, qui partes hactenus ſtrenuè & conſtanter ſuſtinuerat, ex Conſulatu geſto elatus cum immenſâ claſſe ad littora Italiæ progreſſus crudeliſſimè eadem vaſtabat, ſed occurſu comitis Marini territus & in fugam verſus arreptâ navi ſolus Carthaginem redit, atque ibi manu militari interficitur. *Oroſ. lib. 7. cap. 42.* Poſthæc Franci à Cauſtino duce Honorii è Galliâ, quam invaſerant, exiguntur. Ataulphus quoq; rex Gothorum, qui Attalum ad denuò invadendum Imperium concitaverat, à ſervo proprio occiditur, Attalus à Conſtantio capitur. Wallia dehinc à Gothis electus, ut pacem cum Imperatore infringeret, ſed tranſitu infelici in Africam deterritus datis obſidibus pacem rurſus cum Honorio facit; Romanæ ſecuritati periculum ſuum offert, ut adverſum cæteras gentes, quæ in Hiſpaniâ ſediſſent ſibi pugnaret & Romanis vinceret. (Rectius meo judicio dediſſet Honorius operam, quò is & ſibi pugnare & ſibi vincere potuiſſet) Ob quod ipſius in Imperatorem meritum Aquitaniam provinciam in Galliâ conſequitur. *Iſidor.* Conſtantius autem pro præſtitis ſuis officiis in Gothis devincendis & Honorii ſororem uxorem & Auguſtalem dignitatem, ſed propemodum invitus conſequitur. His geſtis Honorius intercutis morbo perit planè inglorius, utpote qui nil præclari ipſe ſed cuncta per duces geſſit, & quidem eo tempore quo Imperium maximè periclitabatur.

ARTIC. VII.
DE THEODOSIO JUNIORE ET VALENTINIANO III.

I. *Mortuo Honorio cùm Theodoſius cauſſam præſentium malorum nondum animadverterat, nimirum hactenus pueros, adoleſcentes & imbelles Imperio præfuiſſe Valentinianum puerum & ſub tutelâ matris, quæ erat ipſius amita, Orienti præficit.* Invaſerat enim defuncto Honorio Johannes, qui ſcriba fuerat, imperium, niſus favore Caſtini & Aëtii, quo-

quorum hunc cùm comperisset Theodosium sibi adversarium factumque ipsius improbantem, ad Hunnos misit contracturum copias militum; ipse verò Ardaburium Theodosii ducem Ravennæ inclusit, à filio Aspare, quem pastor per paludem cum equitatu duxerat, ut Ravennam intrare posset, liberatum. qui Aspar & Johannem scribam, postquam decimum octavum Imperii mensem complevisset, cepit, Placidiæq; matri Valentiniani misit, cujus jussu primùm manibus pòst capite truncatus est. Aëtius verò extincto Johanne adducens Hunnos paciscitur cum Aspare, Hunnosq; datis muneribus dimittit. *Socrat.* Castino in exilium conjecto Aëtio Bonifacioq; ducibus, matre Placidiâ tutrice utitur Valentinianus, postquam decreto Theodosii Augustalia insignia acceperat. Utrumq; principem seorsim considerabimus dicturi prius de Theodosio.

2. *Theodosius ergò, qui ut minorennis vivente Honorio nihil memoratu dignum gerere potuit, majorennis mortuoq; Honorio, Christianæ religionis quidem & legum amantem, simplicem tamen & ignavum sese exhibuit principem.* Fertur namque Academiam instituisse & confirmasse, in quâ docerent Oratores tres, Grammatici decem, sophistæ quinq;, Philosophus unus, JCti duo. Idem quoq; JCtis suis, eruditione, fide ac prudentiâ notis, injunxit, ut omnes principum Constitutiones à Constantino M. usq; & quidem utiliores in unum corpus redigerent; quò haberent magistratus certum legum Codicem, ex quo Jus dicerent. Inde natus est Codex Theodosianus, quo Justinianus in suo Codice conficiendo usus est. Publicatus fuit à Theodosiano 25. Febr. Anno P. C. N. 435. Posthæc & volumen Constitutionum novarum, quod suo Codici sub Novellarum nomini Romam ad Valentinianum misit, anno 447. Pietatem & amorem erga Christum declarare voluit edicendo, ne imago Christi picta vel sculpta humi collocaretur, sed in sublimi loco statueretur; privilegia quoque templorum auxit, ipsaq; in toto suo ambitu inviolabilia sanxit ab altari usque ad ultimas fores, armaque inferri prohibuit, motus inde, quòd nonnulli servi, qui ad altare tanquam asylum fugerant, cædibus templum Constantinopolitanum fœdassent. Crevit tamen sub hoc principe superstitio, vero Christi cultu imminuto. Nam Eudocia conjux ejus, ita ab ipso Imperatore, cùm duceretur uxor baptizareturq; nominata, ex Palæstina secum attulerat tres catenas, quibus ferebatur Petrus, quando ab Angelo liberatus fuit, vinctus fuisse, it. reliquias Stephani, fasciasque Salvatoris. Inde cùm unam catenarum misisset ad pontificem Romanum, festum S. Petri ad vincula institutum, Calendis Augusti celebrandum. Unà cum superstitione aucta quoque est

Episcoporum superbia. Etenim Nestorius Episcopus Constantinopolitanus homo superbus publicè fertur pro concione ad Imperatorem dixisse: Tu mihi in profligandis hæreticis subveni, & ego tibi in vincendis Persis auxilium feram. Qui idem novo suo dogmate, Mariam non dicendam Deiparam turbavit Ecclesiam brachio seculari usus adversus contradicentes. Secuti hinc inde anathematismi. Clamabat Nestorius in Concilio Ephesino, se eum, qui menstruis spaciis humano more crevisset, Deum non appellaturum. *Socrat.* Magni nomen, quod hactenus Alexandris, Pompejisque tributum erat Leonibus ecclesiasticis dari cœpit. Episcopatus certis adhæsére familiis quemadmodum Imperatoria dignitas Cæsaribus; familiæ diversæ in sese mutuò tyrannidem exercuêre. Id quod acta concilii Chalcedonensis testantur. Varii in ecclesiam irrepsêre errores: prorupit & Eutychiana hæresis, damnati in Concilio qui duas naturas post unionem in Christo statuturi sint. Concilium hoc à Theodosio defensum. Leo papa à Dioscoro Episcopo Alexandrino, qui præses concilii in sententiam Eutychetis cæteros Episcopos manu militari adduxerat, excommunicatus. Bello nihil præclarè ipse Imperator gessit: receptæ quidem Pannoniæ, quæ ab Hunnis quinquaginta annos possessæ erant; feliciter etiam pugnatum adversus Persas, sed per duces. Nam cùm Procopius Dux à Theodosio in Persas mitteretur: placuissetq; Persarum regi, ut duorum militum pugnâ lis dirimeretur; vicit à partibus Areobinda, dataq; regi Persarum pax in quinquaginta annos. Posthæc suppetias genero Valentiniano laturus, misit duces Areobindam & Anaxillum instructos classe quidem hostibus formidabili, nihil tamen suâ potentiâ dignum perficiente. Terruére ipsum Hunnorum reges Thraciam, Macedoniam & Græciam vastantes, quos duces Theodosii viribus inferiores magis irritabant quàm reprimebant. Coactus itaq; est pacis conditiones, quas Hunni præscribebant, subire, ut scil. Attalæ daret sex millia librarum auri & stipendium librarum totidem. Ita Attila ingenti auri pondere & maximo captivorum numero ditatus in Scythiam reversus est. Nec tamen ita quies: Attila enim affectans totius orbis imperium iterum Theodosio, ob annuum tributum non persolutum bellum denunciat, idemque & Valentiniano minitatur: sed Anthemii fidelitate obtenta victoria adversus Attilam & pax facta. Mortuus est Theodosius Anno P.C.N. 450. cùm prius cognitâ fraude Eutychetis pœnam in Eutychianos edixisset, exilium nimirum.

2. *Valentinianus qui sub regimine matris suæ primò cum Theodosio, mox cum Marciano, qui post mortem Theodosii imperium arripuit, Occiden-*

cidentem rexit, homo fuit ignavus, domi voluptatibus deditus, & hinc ob adulterium occisus. Unde miserè à barbaris imperium Romanum vastatum fuit. Nam initio statim Imperii cùm Theudericus Gothorum rex sedibus in Aquitaniâ non contentus esset, Placidia misit Aëtium Theuderici victorem. Mox misera fœmina Bonifacium, cujus ductu Castinus hostis Valentiniani devictus erat, adversarium reddit decepta & circumventa ab Aëtio gloriæ Bonifacii invidente; facitque ut is in auxilium vocaret Vandalos. Posthæc imprudens fœmina sentiens se deceptam ab Attilâ, nec Attilam punire poterat (erat enim valido exercitu instructus) nec Vandalos vocatos à Bonifacio quantumvis conciliatus Placidiæ id ipse tentaret, expellere, quin potius prælio ab his superatus est Bonifacius, & Africa devastata, captâ Hippone urbe, in quâ erat Augustinus tertio mense obsidionis febri corruptus mortuusque. Dum Vandali ita Africanos miseris modis tractant, devicti sunt Scoti Pictiq; qui in Britanniam irruperant; Gundericus rex Burgundionum, qui neglecto fœdere Belgium invaserat, per Aëtium cogitur ad legatos de pace mittendos. Sed pro delendo in Africâ Genserico Vandalorum rege, qui non modò bona externa sed & religionem, utpote Arianus, turbabat, nulla comparebant media, præsertim cùm & pyratæ, qui Vandalis in Africam transeuntibus adfuerant, mare infestum haberent & missos duces imperatoris cum copiis suis trucidarent, ipse verò Gensericus Carthaginem simulatâ pace occuparet. Igitur Theodosius transmissis in Africam auxiliis tandem à Genserico obtinuit, ut pacem faceret, coacto Genserico dare filium obsidem & solvere tributa. Mox Attila Genserici instinctu edicit omnibus ut expeditionem secum in Italiam facerent, non quidem Valentinianum ipsum, sed Gothos invasurus, ut prætendebat: voluitque hic appellari Rex Hunnorum, Medorum, Gothorum, Danorum, Metus Orbis, Deiq; flagellum. Sed cognitâ Attilæ fraude Valentinianus in fœdus convocat Reges Galliæ, Theudericum Gothorum, Gundericum Burgundionum, Meronicum Francorum & Sangibarum Alanorum, Aëtiumque summæ belli præficit. Commissum est prælium, in quo ceciderunt ab utrâque parte 180000. teste Jornande: victoria deportata solis Gothis ab historicis adscribitur. Sed Attila, reparato exercitu, in Italiam irruit, captâ Aquilejâ, cæterisque Italiæ partibus occupatis; quas tamen intercessione Leonis pontificis deseruit; Hoc tempore Veneti populi, cùm omnia exusta essent, insulas cœperunt excolere Rempubl. constituentes. Hisce tam immensis calamitatibus & periculis, cùm Imperium omne quasi in agone jam esset, Valentinianus domi latitans, Imperator scilicet Christianus & Christianorum defensor,

ſor, meditatus eſt ſtupra & adulteria voluptateſque corporis. [Erat enim, ut Procopius ſcribit *de bell. Vandal. lib. 1.* à Placidiâ matre in omni mollitie nutritus, atque illius vitio effœminatus, utens incantamentis, ut potiretur matronis alienis: quanquam ipſe uxore longè formoſisſimâ non careret.] Cùmque arderet amore conjugis Anicii Maximi viri conſularis, decipit honeſtam fœminam annulo mariti, quo luſu aleæ potitus erat. Maximus vindictæ cupidus cædem Valentiniani meditatur: quam ut impunè perficere posſet Aëtium prius ſubmovendum cenſet, quod & perficit mediantibus calumniatoribus eò rem perducens, ut Valentinianus ſuâ manu Aëtium interficeret, quo ſolo hactenus uſus fuerat ad Imperium tuendum & conſervandum. De quâ cæde quidam poëta ita cecinit:

Aëtium placidum mactavit ſemivir amens.

Occiſi Aëtii ſatellites conducti à Maximo Imperatorem rurſus trucidarunt.

ARTIC. VIII.

DE MARCIANO ET MAXIMO.

2. *Theodoſio defuncto Marcianus, Valentiniano trucidato Maximus ſucceſſere, utriq; nuptiis adepti Imperium.* Nam Marcianus duxit uxorem Pulcheriam ſororem Theodoſii virginem quinquagenariam; Maximus verò ipſius imperatoris Valentiniani, cùm extitisſet auctor cædis ejusdem, viduam Eudoxiam recenti mariti cæde turbatam uxorem unàque imperium ſibi arripuit; diſpari tamen eventu. Marcianus enim homo & ingenio & ætate tardus nihil laudabile faciens mortuus eſt, cùm imperasſet annis ſex & totidem menſibus. Maximus verò, dum novæ uxori Eudoxiæ ſtolidè aperit, ſe auctore priorem ipſius maritum Valentinianum occiſum, eam ita ad iram accendit, ut Genſericum ad occupandam Romam vocaret, quo Romam claſſe adventante Maximus fugam tentans lapidibus obrutus eſt, diſcerptus & in Tyberim abjectus. Hinc Genſericus urbem intrans quatuordecim dies ſpoliando & diripiendo conſumit. Quievit hoc tempore Marcianus per ignaviam & tarditatem ſuam. Avitus in locum Maximi Imperator à militibus electus eſt, ſed cùm in Italiam venisſet Româ pellitur, Placentiæ epiſcopatum accipit, & tandem, cùm audiret ſe trucidatum iri, in Gallias abit mœrore animi abſumptus.

ART.

ARTIC. IX.

DE LEONE ET IMPERATORIBUS RELIQUIARUM OCCIDENTIS MAJORANO, SEVERO, ANTHEMIO, OLYBRIO ET GLICERIO.

1. *Leo homo itidem ignavus domi latitans, severus tamen tributorum exactor, imprudentiam etiam suam in eligendo successore prodidit.* Nam cùm quinque annis imperasset, Gothos in Thraciam irrupturos donis placavit, hisque obsidem filium regis Gothorum obtinuit ratione olim Romanis incognitâ obsides barbaris extorquendi. Hinc Zenoni curam rerum bellicarum per Orientem commisit. mox animum sumsit per duces suos debellandi Gensericum, qui omnes partes Imperii prædando pervagabatur, quotannis eas invadendo, nec ordine aut consilio, sed quocunque, ut ipse ajebat, vento ferebatur. Quin etiam Nauclero præceperat, ut eò tenderet, quò venti pellerent: ubivis enim inveniebat prædæ expositos; teste Procopio. Quapropter ducibus suis Genserici petulantiam cohibere nititur: sed hi maximè strenuo ex ipsorum numero, Marcellino nimirum, qui Sardiniam receperat, occiso, Tripolin recipiunt & totam classem, cui Basiliscus præerat, Carthaginem ducunt, quæ mille fertur fuisse navium: Ubi otio dediti corrumpuntur adeò, ut ipse dux Bonifacius, cùm ad prælium perventum esset, primus fugeret. Quo ipso totâ propemodum classe Gensericus potitus est, elatior & audacior redditus. Leo accensus irâ non ausus est punire suorum ducum ignaviam: potentiores enim erant, quàm ut puniri possent. Itaq; cogitur eorum, præsertim Asparis & Ardaburii benevolentiam captare, filiam suam Asparis filio despondendo, & eundem Cæsarem creando, quem tamen noverat Arianæ religioni addictum, & propterea exosum populo. Quapropter tumultus excitante plebe & motibus persequente novum Cæsarem Asparisq; familiâ velut Arianæ sectæ addictam, adeò ut Chalcedonem fugere cogerentur; Leo simulans se his auxilio futurum, jubet Zenonem, quem præ cæteris sibi fidissimum putabat, omnes ex Asparis familiâ occidere. *Nicephor.* Interea Basiliscus, ut maculam ignaviæ detergeret, classe cum Genserico pugnat, eumque vincit. *Procop.* Paulò ante excessum suum nepotem Leonem ex Ariadnâ filiâ & Zenone, patre Zenone præterito, creat Cæsarem, cùm lucem primùm spectasset, & propterea spectacula edit. Scilicet hactenus pueris imperantibus & nutricum matrumque consilio ductis nihilominus steterat imperium, & quidem ita, ut sub pueris poterat: tentandum erat, quid infantes valerent. Postea ex ventris profluvio moritur,

ritur. Succesfit ergò defuncto Leoni Leo infans feptendecim menfium Imperator fanctus & inviolabilis ex mifericordiâ. Quis enim ejusmodi innocentem infantulum læderet? Tutor ipfius erat Zenon parens, fed paucis menfibus cùm imperaffet moritur, ignorans pariter, quid accepisfet, ageret, relinqueret: ut Fafti Siculi habent.

2. *In Occidente interea, dum imperavit Leo, præfuêre plures Imperatores, & primò quidem Majoranus, à Leone missus ad imperium accipiendum, prope Ravennam coronatus, vir fortis & qui jam lapsum Occidentem erigere quodammodo potuisset, nisi per insidias fuisset extinctus.* Nam Genfericus tentaturus, quid poffet novus Imperator, Campaniam populatur: fed infidiis Majorani fuperatus unà cum Vandalis Afrisq; fuis devictis Italiâ cedere cogitur. Inde Majoranus comparatâ claffe in Africam trajiciens, Mauritaniamque recipiens, morbo impeditus, re infectâ in Italiam redit. Hinc cùm Gothi à Genferico incitati extra fedes vagarentur, iisdem occupata oppida adimit, & in fedes recipere jubet. Inde ex Galliis in Hifpaniam tendit, ut claffe ibi paratâ Vandalos adoriatur: & rem etiam ftrenuè perfecisfet, nifi proditione fuorum impeditus fuiffet. Terrorem tamen incufferat Genferico, ut hic legatos mitteret de pace obtinendâ. Occifus eft à magiftro militiæ Ricimero.

3. *Occiso Majorano succesfit Severus: hic usus Ricimero, qui Alanos fudit, rege quoq; eorundem trucidato: mortuus est cùm tres annos novem menses imperasset.*

4. *Cùm interregnum fuisset unius anni & octo mensium ferè, Ricimer dux pepigit cum Leone, ut mitteret, quem vellet Occidenti præesse, filiamq; Ricimeri uxorem duceret. Mittitur igitur Anthemius, qui annos quinq; præfuit. Sed Ricimer propriæ potentiæ postea confisus struit insidias socero imperatori, Romam obsidet, Imperatorem capit & occidit, postquam annos quinq; imperasset. Ipse Ricimer paulò post quoq; mortuus est.*

5. *Anthemio succedit Anicius Olybrius, qui menses tres, dies 23. præfuit.*

6. *Glicerius posthæc ope Gothorum Imperator creatur homo itidem imbellis & ignavus.*

ARTIC. X.
DE
ZENONE.

1. *Anno P. C. N. 474. Orienti cœpit præesse Zenon homo ignavus & voluptatibus deditus, qui cùm potuisset Orientem erigere & Occidentem ab interitu vindicare, passus est se ejici.* Nam tempore, quo Leo morie-

moriebatur, Perozes Persarum Rex cum toto exercitu ab Hunnis occisus præbuit Zenoni occasionem firmandi imperium & contra reliquos hostes res præclarè agendi. Sed hic turpissimis voluptatibus sese dedens nullamq; Imperii curam habens admittit Saracenos Mesopotamiam, Hunnos Thraciam vastantes. Tandem ipse quoque à Basilisco ejicitur, & ut mortem declinaret in Isauriam fugit, vitamq; cum conjuge herbis radicibusq; interdum vescendo tolerat. Ejiciuntur à Basilisco Orthodoxi, Eutychiani exules revocantur suisq; sedibus restituuntur, infirmato Concilio Chalcedonensi. Quo ipso tamen tantum Basiliscus sibi parabat invidiæ odiiq;, ut Constantinopolis incenderetur, & Zeno ex exilio revocaretur, postquam mensibus viginti exulasset. Armatus, quem magistrum militiæ Basiliscus constituerat, Zenoni exercitum sibi commissum tradebat. Unde Basiliscus, templo, in quod fugerat extractus, in exilium missus miserrimam ducere coactus vitam frigore & inediâ periit, nemine quicquam suppeditante. *Procop.* Tandem & ipse Zenon miserrimâ morte periit. Nam correptus morbo comitiali mortuus reputabatur, tradebaturque sepulturæ: cùmque reviviscens sub saxo lamentatus esset; nemo ipsum liberavit prohibente id uxore ipsius Ariadnâ: unde fame extinctus est, postquam ipse suos lacertos devorasset. Quis crederet hos homines Christianos fuisse?

2. *Dum ista in Oriente geruntur, omnes Occidentalis imperii reliquiæ absumuntur.* Nam Julius Nepos à Leone designatus ut Occidenti præesset, classe Italiam petit & Glicerium nullis instructum viribus deponit, Episcopumq; Salonensem facit. (Quæ enim major excogitari potest inter Christianos ignominia, quàm si princeps secularis cultui divino præficitur? Tanta est vis diaboli!) Interea Franci Galliam invadunt, perpetuam sibi sedem ut habeant. Nepos perituræ Galliæ subventurus Orestem Gothum comitem creat & hunc contra Francos Gothosque mittit. Sed Orestes his viribus adversus ipsum Nepotem utitur, ipsiq; Ravennæ adimit Imperium. Vocatur ab amicis Nepotis Odoacer Herulorum rex in auxilium adversus Orestem; sed hic securus hostium filium suum Momyllum creat Augustum, Augustulum posteà, quod exiguæ staturæ esset, dictum. Odoacer autem inopinatò Orestem invadit eumque Ticini capit, & in conspectu militum occidit, Augustulum captâ Româ in exilium conjicit, salutaturq; rex Italiæ: sedes regni Ravennæ constituitur, Romanis Consules creandi potestas adimitur: quò nihil usquam pristinæ dignitatis superesset; mox tamen restituitur ex singulari gratiâ. Interea Clodovæus Francorum rex Romanos invadit in Galliâ, & Syagrium Roma-

num devincit. quo ipso Francorum regno ad Ligerim usque protenso nihil Galliarum amplius Romanorum fuit. Nec tamen Odoacri regnum in Italiâ diuturnum fuit. Nam Theodoricus à Zenone instigatus, quò à sese imminens malum averteret, Italiam invasit regnum ibidem occupaturus, & strenuè cum Odoacro pugnans prope Veronam (unde Veronensis dictus) & postea Abduam vires omnes ejusdem prosternit. Romani ad quos confugiebat Odoacer eundem recipere nolunt, jussi à Zenone per literas habere Theodoricum regem. Inclusus tandem Ravennæ Odoacer & pace factâ cum Theodorico convivioq; acceptus trucidatus est. Et sic regnum Italiæ ad Theodoricum pervenit.

ARTIC. XI.
DE
ANASTASIO IMPERATORE
&
THEODORICO REGE ITALIÆ.

I. *Anastasius Imperator Orientis, judicio mulieris & imbellis Episcopi electus, homo ignavus, orthodoxorum inimicus, seditionum hoc ipso autor tandem fulmine ictus periit.* Nam sepulto Zenone Ariadna hunc asciscebat, consilio Euphemii Episcopi addens hoc pactum, ut chirographo Anastasius sese obstringeret, quòd nihil contra Synodum Chalcedonensem moturus sit. Sed mox Orthodoxorum persecutor existens Euphemium deposuit. Unde cùm monitus à Symmacho papâ Romano, ut sibi caveret ab hæreticis; ipse verò vehementius in Orthodoxos sæviret, in ludis Circensibus tria millia inermium occidens, Eutychianosq; defenderet, ab eodem Papâ excommunicatus est. Sed Anastasius eam excommunicationem nullam esse papamq; majoribus sceleribus obnoxium esse demonstrabat: ejiciebat quoq; in exilium Episcopum Macedonium, & huic substituebat Timotheum, Eutychianum & hominem impurum, quem Constantinopolitani κήλωνα einen Hurenhengst appellabant. Indictâ quoque Synodo damnari curabat omnes Chalcedonensem Synodum amplectentes. Hinc seditio: ejecisſetque Anastasium ex urbe populus: nisi se Synodum Chalcedonensem defensurum pollicitus esset. Sed sedatâ seditione Anastasius haud melior. Quapropter Vitalianus comes sese Orthodoxorum defensorem profitetur, occupatâq; universâ Thraciâ, Scythiâ, Mœsiâ, terret Anastasium, ut promitteret, se Heracleæ concilium habiturum, Vitalianumq; magistrum militum crearet, eo fini, ut tantùm gratiam populi iniret. Sed gratiâ populi paratâ nec sic Synodum instituit, & Vitalianum omnibus honoribus privat, ad papam

literas dat significans, se Imperatorem nec admittere posse, ut quisquam sibi aliquid præcipiat. Hinc iterum seditio Constantinopoli. Bella gessit porrò hic Imperator per duces, Isauricum, quod contra fratrem Zenonis feliciter finitum fuit, Persicum per Hypatium & Areobindam amissis multis militum millibus, adeò ut pecuniâ pacem redimere cogeretur. Hôc etiam imperante, Bulgari, gens hactenus incognita, Thraciam vastantes, cùm itidem aliquot millia Anastasianorum trucidassent, Getæ Macedoniam & Thessaliam diripientes pecuniâ placati & amoti sunt. Tandem fulmine ictus periit, nec quicquam ipsum juvit ædificium, quod à Proclo adversus fulminum pericula fieri curavit.

2. *Theodoricus Italiæ Rex fortior prudentiorq;, non tamen sine sævitiæ infamiâ decessit.* Vicit namque hic Odoacrum occidentalis imperii eversorem, subjectisq; Italiæ urbibus, sapientissimè regnum Italiæ constituit, sibi Cassiodorum consiliarium assumens. Regnum firmavit, filias suas potentissimis regibus in matrimonium dando. Ipse verò Clodovæi Francorum regis filiam Autefledam uxorem duxit. Removit Herulorum principes, suisque Gothis agros eorundem distribuit; Bulgaros Pannoniam vastantes vicit, per ducem tamen suum Petzam. Regnum Gothorum in Hispaniâ occupavit, illudq; Tutorio nomine per quindecim annos reservavit nepoti ex filiâ. Sub hoc rege, quia Arianus erat, nec tamen Orthodoxis infensus, Gelasius papa primatum inter episcopos sibi arrogavit, recepitque post sacra Biblia Concilium Nicenum, Constantinopolitanum contra Macedonium, Ephesinum contra Nestorium, & Chalcedonense contra Eutychetem. Theodoricus autem nemini suam sectam obtrusit: quin potius orthodoxum quendam amplexum religionem Arianam spe summam gratiam adipiscendi manu suâ interfecit, dicens, eum sibi fidum non futurum, qui Deo fidus non existeret. Quapropter etiam cùm inter Symmachum & Laurentium certamen esset de obtinendo papatu, & inde nascerentur cædes, rapinæ & innumera mala, Arianus hic controversiam diremit, prohibuitque, ne imposterum propter ambitum & immoderatam pontificatûs cupiditatem seditiones fierent. Et quanquam Senatum Romanum initiò humanissimè tractaret, Boëthium tamen exconsulem nimiâ libertate utentem in jure Senatûs & populi tuendo adversus aulicos in exilium egit, tandem eundem cum Symmacho socero occidit. (Videtur autem commotus ad iram à Justino Arianos exstinguente, sævusque adeò redditus esse.) Refertque Procopius hanc caussam quoque mortis Theodorico fuisse. Nam cùm paulò post caput piscis esset in mensâ regis appositum, vi-

ſum fuiſſe Theodoricum ſibi videre caput Symmachi ſibi minitantis, & inde in acutisſimam incidisſe febrim, ex eâq; mortuum eſſe.

ARTIC. XII.
De
JUSTINO.

1. *Juſtinus natione Thrax poſt mortem Anaſtaſii à prætorianis militibus electus Imperator in Orthodoxâ religione conſervandâ, Arianis, Manichæisq; extirpandis occupatisſimus fuit, moriturusq; Juſtinianum ex ſorore nepotem Imperatorem conſtituit.* Nam cùm Theocritus Juſtino prætorianorum præfecto ingentem numerasſet pecuniam, quâ ſibi Imperium emeret, diſtribuendam militibus; hi acceptâ pecuniâ nihilominus Juſtinum Imperatorem fecerunt. Hic creatus Imperator nihil antiquius duxit, quàm ut exules Orthodoxos revocaret, & Eutychianos excomunicaret; deletis quoq; ex tabulis ſacris Zenone, Anaſtaſio & Epiſcopis hæreticis. Manichæos quoq; per edictum in exilium egit. Cùm quoq; Arianos ſedibus ſuis pelleret, & Theodoricus rex Italiæ pro hiſce intercedens nihil obtineret: concitatus hic eſt, ut adigeret Pontificem Johannem ad legationem ſuſcipiendam ad Juſtinum & intercesſionem pro Arianis faciendam. Sed cùm hic ex Italiâ rediret, Ravennæ detentus & in carcerem conjectus eſt, ibique mortuus; eiq;, ipſo Theodorico autore, ſucceſſor electus Felix Beneventanus. Juſtinus cùm ægrotaret, Juſtinianum ex ſorore nepotem ſocium Imperii aſſumſit, paulò poſt mortuus, Anno ſcil. P. C. N. 527.

MEMBR. VII.
De
JUSTINIANO IMPERATORE.

ARTIC. I.
De
REBUS BELLICIS, QUÆ JUSTINIANI AUSPICIIS GESTA SUNT.

1. *Juſtinianus deprædicatur ob Perſas, Vandalos, ac Gothos non propriâ tamen virtute, ſed ope Beliſarii potisſimum & Narſetis ducum præſtantisſimorum devictos.* Quod enim Perſicum bellũ attinet, ductu Beliſarii prope Niſibin, terrente hoſtes ludimagiſtro quodam Andreâ monomachiâ duplici, feliciter in conſpectu utriusq; exercitûs commiſſâ, multa millia Perſarum periêre, omnesq; eorũ pedites projectis ſcutis nullo ordine capti ac interfecti ſunt. In regione autẽ, quæ Comagene dicebatur, cùm Beliſarium urgerent milites, increpantes eum, quaſi imbellis eſſet,

ac horum fortia facta impediret, ut congrederetur cum Persis; coactus est propemodū ut victus recedere, relinqvens Persis cadavera spolianda. Pax hinc facta cum Cosroë Persarum rege, qui Cabadi successerat, cum quo pugnatū erat, datâ pecuniâ, sed non diuturna. Nam cùm percepisset Cosroës, missum Belisarium in Italiam, ut eam Justiniano subjiceret; caussas belli finxit eò promptior ad nova prælia, quò majoribus persuasionibus ad hæc suscipienda Vittige Gothorum rege illiciebatur. Irruptioni Persarum opposuit Justinianus Germanum fratris filium: sed hôc impare viribus hostiū existente, Berrhoea & Antiochea captæ: tantaque auri & argenti deportata est copia, ut Persarum Rex ditissimus inde evaderet. Utque à Cosroë pax impetraretur, annua pecunia ipsi promissa. Sed cùm duces Justiniani denuò Cosroëm invadere niterentur, magnâ clade affecti sunt: fugati omnes citatis flagello & clamore equis adeò cucurrerunt, ut nullus fermè ex illis equis supervixerit, sed plerique à cursu subsistentes subitò exanimes conciderint. *Procop. lib. 1. & 2. de bello Pers.* Peractum est bellum Persicum, cùm Persæ Phasida urbem in Laziorum regno obsidentes magnâ clade afficerentur. *Agath. lib. 3.* Cosrhoës enim pertæsus belli ducem suum, qui ad Phasida urbem malè rem gesserat vivum excoriari jussit, & ad Justinianum Oratorem Byzantium misit, qui de pace cum ipso conveniret. Res ita transacta, ut Romani Persæq; ea tenerent, quæ in agro Lazorum belli jure cœpissent, neq; de his imposterum certaretur, nisi majus aliquod interveniret rei principium. *Agath. lib. 4. fin.* Hæc sufficiant de bello Persico. Vandalicum bellum inchoavit Justinianus, cùm Cosrhoës succedens Cabadi initio sui regni pacem cum Justiniano faceret. Caussa belli fuit quòd Gilimer Ildericham legitimum regem Vandalorum in custodiâ teneret. Missus est Belisarius cum ingenti classe. Necantur statim jussu Gilimeris Ilderichus & cæteri eidem sanguine juncti omnesq; his faventes. Et quanquam Gilimeri initio res benè cederet, adeò, ut si insectatus fuisset Gilimer hostes jam in fugam conjectos, cuncta à Justiniani partibus corruissent (quanta enim erat formido Romanorum, tanta Vandalorum multitudo). Quòd si etiam rectà petiisset Carthaginem, potuisset eam civitatem facilè sibi servare, cepissetque naves hostium haud longè insequentes: quo ipso & victoriæ & evadendi spes Justinianæis fuisset ablata. Verùm nihil horum egit, sed commoratus in loco, ubi pugnatum erat, inspexit fratris cadaver, in luctum ac sepulchri curam conversus. Atq; ita amisit præclarè gerendi res occasionem, quam postea recuperare non potuit. *Procop. lib. 1. de bell. Vandal.* Quin dum Carthaginem, quam interea muniverat Belisarius recuperare nititur,

in fœdam fugam conjicitur, ut relinqueret exercitum nihil quicquam dicens aut mandans. Postea in Papuâ monte, in quem confugerat, obsidetur per Pharam ducem, quem eò Belisarius miserat; ipsiusque omnis substantia à Bonifacio, cui custodienda data erat, proditur & Belisario offertur. Gilimer tandem obsidione longâ defatigatus petiit à Pharâ unum panem, spongiam & cytharam; quo petito significavit, se nullum coctum panem habuisse ab eo tempore, quo Papuam montem adscendit; spongiam sibi propterea necessariam, ut abstergeret lachrymas; Cytharam, ut musicus cùm esset bonus, præsentem calamitatem flebilibus numeris demulceret. Hæc ubi Pharas intellexit, humanam miseratus conditionem ei morem gessit, majori tamen quàm antea adhibitâ custodiâ, ne elaberetur. Quo ipso adactus sese tandem dedidit. Ductus ad Belisarium Carthaginem risit, fortasse perpendens quàm ridiculæ essent actiones humanæ. Mox in triumpho Belisarii, quem Constantinopoli habuit, cùm in Hippodromo constitit, ac Imperatorem in altâ sede constitutum, populumque circà astantem conspexit, ac demum seipsum, in quod fatum pervenerit, considerasset, fertur nec flevisse, nec aliter conquestus, tantùm illud memorasse: *Vanitas Vanitatum & omnia Vanitas*; *Procop. lib. 2. de bell. Vandal.* Ita feliciter peractum est bellum Vandalicum ductu Belisarii. Belli Gothici hæc fuit causa: Cùm Athalaricus rex Italiæ jam pubes factus moribus depravatus & per comites suos ad temulentiam & fœminarum concubitus compulsus moreretur: Amalasuntha mater defuncti Athalarici Theodahatum regem fecit, hac conditione, ut prius sese juramento obstringeret, regis duntaxat nomen se laturum, administrationem imperii Amalasunthæ relicturum. Sed Theodahatus rex factus contra datam jurejurando fidem Amalasuntham in carcerem trudit, & paulò post obtruncat; prætendens, se invito hoc factum esse. Quapropter indignitate rei motus Justinianus bellum in Italiam præparat: Mundum ducem in Dalmatiam, & Belisarium, ut callidè prætendendo, se Carthaginem classe repetiturum, occupet Siciliam. Quæ res etiam Belisario feliciter cessit: reddita enim est Justiniano ab eo tempore Sicilia tributaria. Hac re perculsus Theodahatus Imperatori universam Siciliam relicturum se promittit, missurumq; singulis annis coronam 100. auri librarum, seq; potestatem occidendi nullum sacri vel senatorii ordinis sine imperatoris consensu usurpaturum, nomen imperatoris ubique prævaliturum in acclamationibus populi; statuamque æneam Imperatoris ad dexteram, Theodahati ad levam exhibiturum. Præter hæc metuens, ne acceptururus sit has conditiones addit alias literas, quibus offert regnum

Italiæ & Gothorum imperatori, si modò certam partem terræ in pace colendam acciperet. Interea Mundus filiusq; ipsius in Dalmatiâ cadunt certantes cum ducibus Gothorum. Quibus auditis Theodahatus animi inconstans & pronus ad perfidiam (quippe quem præsens fortuna temerè semper, ac præter decoris & officii dignitatem vel in nimiam trepidationem impellebat, vel econtrariò in ineffabilem audaciam) maximumque in modum elatus nullam amplius rerum promissarum conventarumque rationem habere voluit: Sed oratores à Justiniano missos in custodiâ detinuit. Justinianus verò cognitâ clade Mundi in Dalmatiâ comitem sui stabuli Constantianum in Dalmatiâ Mundo substituit, qui Dalmatiâ Liburniâq; potitur. Belisarius autem occupat Neapolin. Theodahato homini imbelli, inque vaticiniis perscrutandis occupato, & per ignaviam suam in suspicionem venienti, quasi proditurus esset regnum Italiæ Imperatori, abrogatur regnum, Vittigesq; in hujus locum sufficitur, vir non quidem ex illustri familiâ oriundus, sed qui varias res in bello hactenus benè gesserat. Interea Romani veriti, ne eadem sibi, quæ & Neapolitanis, contingerent (strages enim ingens civium ibi erat facta, omnia direpta, matresfam. puериq; in servitutem acti & vix ipso Belisario deprecante dimissi) misère legatum ad Belisarium petentes, ut is Romam contenderet, polliciti unà se venienti paratos esse urbem dedere. Hinc adventum ejus Gothi, qui Romæ erant, non expectantes Ravennam sese contulerunt, solo Leudere relicto, qui unà cum clavibus urbis Imperatori transmissus est. Belisarius postea in muniendâ & reparandâ Româ occupatus necessaria ad obsidionem tolerandam præparat. Vittiges Gothorum maximâ potentiâ instructus, quantâ potuit celeritate, Romam progreditur, veritus ne ante ejus adventum Belisarius aufugeret, sed hic ad obsidionem sustinendam omnia parata habuit. Initiò obsidionis minus cautus conjectus est in periculum, dum inter primos militis in modum pugnavit, insidens equo subrubilo, adeoq; satis notus Gothis, qui clamitarunt *in valam* den Wahlen. Defensus tunc dicitur unicè ministrorum suorum fidelitate, qui prælatis clypeis convolantium undiq; sagittarum vim exceperant, & supervenientes magno agmine hostes umbone procul à se repulerant. Obsessa hinc Roma, in quam Belisarius cedere coactus est. Sed hic urbem non modò strenuè defendere eruptionibus crebrò factis, verùm & imbelles ex urbe ejicere, papam & alios viros senatorios suspectos de defectione ad hostes in Græciam deportare, & omnia ita adornare, ut non modò Romani providentiam ejus, & artem bellicam mirarentur; sed & Gothi tandem, cùm urbem annum & dies novenos circumsedissent, ultrò

ultrò ab ejus obsidione recederent. *Procop. lib. 1. & 2. de bell. Goth. Aret. de bell. Ital. lib. 1. & 2.* Belisarius recedentes hostes insecutus. capta oppida in Italiâ quamplurima. Narses quoque advenit novis instructus auxiliis. Eò tandem Gothi redacti sunt, ut Belisario Occidentis imperium offerrent: verebantur enim, ne, si in Romanorum ditionem venissent, ex Italiâ exciti abire Byzantium cogerentur, ibique vitæ reliqvum agere. Belisarius verò sine Imperatoris permissu suscepturum se id regnum negare, paulò post tamen simulare, se id facturum: quo ipso obtinuit, ut cum toto exercitu in urbem Ravennam reciperetur, ipsique rex Vittiges dederetur, quem honorificè custoditum servavit. *Procop. lib. 2. circ. fin.* His peractis Belisarius à Justiniano ex Italiâ revocatur pugnatum contra Persas, qui proinde Constantinopolin rediit secum ducens Vittigen regem Gothorum captivum. Denegatus autem ipsi est ab Imperatore triumphus. sed Belisarius ut homo virtuosus gloriâ rerum à se gestarum contentus fuit. Post abitum hujus ex Italiâ cæteri ad gubernationem illius provinciæ ibi relicti præfecti, & inter se pares nihil non ad privata commoda gerere, subditosque militum libidini permittere, quo ipso effectum, ut res Romanæ planè iterum conciderent. Alexander homo avarus & crudelis summæ rei à Justiniano præfectus & militum & Italorum animos alienos reddidit. Totilas magno cum Gothorum emolumento & successu rex ab iisdem creatus. Statim enim Veronam, quam devicerant Romani contendentes de prædâ nondum partâ iterum cum aliquâ suorum clade amiserunt. Dissipatæ sunt copiæ Justiniani. Capta Neapolis. Justinianus cùm certior fieret, duces suos illa ipsa, quæ à Belisario parta erant custodire non posse, Belisarium rursus ad curam Italici belli delegit, non obstante, quòd bellum Medorum nondum finitum esset. Sed adventus hujus nihil confidentiæ fractis Italorum animis addidit, metum potius auxit: utpote cùm nullis copiis instructus adventaret, comitatus tantùm tyronum quatuor millibus. Itaq; concionantem Ravennæ, causasq; adventûs sui docentem, cohortantem denique ad capessendum bellum nec opidani nec milites læto animo audiverunt, neque lætitiæ aut spei bonæ signum ullum ediderunt. Denique Belisarium ipsum, quòd in Italiam venisset, statim pœnitere cœpit. Totilas Romam obsedit, & quamvis Belisarius omnibus modis suppetias ferre niteretur, nihil tamen profecit: prodita urbs Totilæ. interfecti cives sine ullo delectu, bona eorum in prædam militibus concessit. Posthæc cùm legatos misisset ad Justinianum, quorum in numero etiam erat papa Pelagius, nunciantes, si Imperator ipsum & Gothos amicos habere velit, se urbem Romam

serva-

ſervaturum, & in cunctis expeditionibus permagna ac fidelia auxilia præſtiturum; nil autem reſponſi acceptaret præter hoc; Beliſarium eſſe in Italiâ, in cujus poteſtatem & arbitrium res Italiæ commiſiſſet: Totilas irâ accenſus mœnia Romæ pluribus locis ad ſolum evertit, capitolium totamque penè urbem incendio vaſtavit: & inter hæc incendia multitudinem urbanam cum conjugibus & liberis ſedibus patriis eduxit, ne deplorandi quidem miſerias ſuas libertatem haberent. Egresſus deinde Româ cum toto exercitu eam deſolatam penitus ac vacuam reliquit, ut neque vir quisquam, nec fœmina in illâ remaneret. *Aretinus lib. 3. in fin. de Reb. in Ital. adv. Goth. geſtis.* Procopius autem *lib. 3. de bell. Goth.* rem ita narrat: Totilam habuiſſe quidem in animo, Romam ad ſolum proſternere & in ovium paſcua idoneam reddere; literis Beliſarii autem effectum, ut mutaret animum: uſum enim hunc eſſe tali dilemmate: aut hoc bello victor exiſtes, aut, ſi fortuna ita dederit, nos ſuperabis: ſi viceris, tuam non alterius urbem te delevisſe dolebis: ſi victus eris, Româ ſervatâ tibi apud victorem gratia conciliabitur, eâ extinctâ ad clementiam conſequendam nullus patebit aditus: ſed omnes pro tam egregiâ urbe deletâ dignas te luisſe pœnas dicent. Has literas Totilam ſæpius perlegisſe & ut benè monentes magnifecisſe, urbemq; integram ſervaſſe, deq; ejus in hanc voluntate certiorem Beliſarium fecisſe. Poſtquam Totilas, diſtributis per varia loca civibus Romanis, dirutâque tertiâ parte murorum, Romam deſeruerat: Beliſarius eam rurſus occupat, reparatis qualitercunque ob defectum cæmentorum muris, fosſâque circa muros profundiori redditâ. Romani, circumjecta incolentes patriæ loca in patriam reduces coacti, deſiderio partim Romam rurſus habitandi, partim rerum necesſariarum inopiâ. Hinc Totilas urbem iterum obſidet: ſed ob clades illatas obſidionem ſolvere tenetur increpatus à militibus, quòd urbem non planè deleviſſet, qvùm eam in manu ſuâ haberet. Poſthæc Beliſarius nulla referens belli decora Byzantium redit ex ocio vivens & in deliciis, affluentibus opibus agens, contentus rebus antehac feliciter geſtis. Imperator rogatus à præſule urbis Romæ aliisque primoribus Italiæ, ut omnibus adhibitis viribus Italiam in ſuam redigeret poteſtatem, reſpondit, Italiam ſibi curæ fore. Sed Totilas copias univerſas Romam ducens eam circumvallando obſidet, cives fame maceratos in deditionem accipit; urbem ipſam reſtaurat, jubens ſarciri omnia, quæ vel igni abſumpta eſſent vel per ſe demolita, revocans quoque patricios in urbem, quos ipſe emiſerat. Tandem Juſtinianus Narſetem eunuchum exercitu & pecuniâ inſtructum in Italiam contra Gothos mittit. Superantur quos Totila miſerat

rat in Græciam depopulatum à Joanne bello navali: ejiciuntur ex Sicilia Gothi ab Artabane, devictus à Narsete ipse Totilas, adeò, ut cum quinq; militibus ipse aufugeret, & in fugâ vulneratus periret. Roma à Narsete recipitur, clavesque urbis tertiò ad Imperatorem mittuntur. Narses hic victo quoque Teiâ Gothorum rege, quem Totilæ substituerant, bellum Gothicum tandem conficit. Professi enim Gothi se victos, postulant, ut sibi liceat ex Italiâ abire & sua secum auferre: & ita concesso abitu Gothi Italiam relinqvunt. *Procop. lib. 3. de bell. Goth.* Ex his narratis patet, Justinianum si ducum virtuosissimorum & felicissimorum acta imperatoribus regibusque adscribenda sunt, fuisse insignem imperatorem, talem scil. qualem post Constantini tempora Oriens non vidit: Libyam namque capto Gilimere, Italiamque depulsis Gothis recuperavit, Persarum regem defatigatum bello adegit ad pacem faciendam. Sed si dicendum quod res est; magnam hæc laudem tribuere Justiniano nequeunt: contigère enim quòd fortuna ipsi dederit bonos duces Belisarium & Narsetem. Si Romani tot habuissent Belisarios, quot Caligulas, Nerones, Arcadios, Honoriosq;, immobile semper stetisset imperium. Quid mirum si principi desidi & superbo obveniat Belisarius, ejus principatum augeri & amplificari? Præterquam enim quòd pulchritudo & magnitudo corporis eum honestabat: humilem præterea se benignumque atque obviis quibusq; perfacilem adeò se exhibuit, ut infimæ sortis viro persimilis videretur. Militibus qui bello casum aliquem adversum pertulissent, pro acceptis vulneribus pecuniam non modicam donando, indignationem ac simul mœstitiam sæpè permulcebat; ei verò, qui in acie res benè gesserat, ornamenta in præmium dabat. Nullam præterea agricolas permittebat vim pati; sed hoc potius agebat, ut ex militibus ditescerent. Ex temperantiâ quoq; laudem meruit; quia præter denuptam sibi uxorem noverat nullam: cùmque multas ex Vandalis Gothisq; formâ egregiâ fœminas cepisset; earum nullam vel in ejus conspectum venire passus est. In ipso discrimine animi & magnitudinem & sagacitatem ostentabat, dubiisque in rebus, quid melius aut salutarius, promptè inveniebat. festinare præterea & cunctari, prout res deposcebat. in rebus trepidis benè sperare, nec terrore aliquo capi. non prosperis insolentem sese gerere, nec vitam in deliciis agere, nec quisquam hominum fuit, qui temulentum eum unquam viderit. Actiones ipsius perpetua quædam comitata est felicitas. Quapropter Belisario in senectutem vergente, omnis quoq; corruit disciplina militaris: & nisi incurvatus senex induisset denuò arma & quæcunq; obvia vastantes Hunnos depulisset: nemo fuisset ducum his resistere ausus. *Procop. lib. 3. de bell. Goth.* add *Agathias lib. 5.*

ARTIC. II.
DE
IIS, QVÆ JUSTINIANUS CIRCA LEGES PRÆSTITIT.

1. *Duo potissimum sunt, quibus Justinianus princeps amplissimum imperium gubernans inclarescere studuit, arma scil. & leges.* Ita namq; ait *proœm. Instit. pr.* Imperatoriam Majestatem non solùm armis decoratam; sed & legibus armatam esse oportet; ut utrumq; tempus, & bellorum & pacis, rectè possit gubernari: & princeps Romanus non solùm in hostilibus præliis victor existat; sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat; & fiat tam Juris religiosissimus, quàm victis hostibus triumphator magnificus. Et in Constit. *De Justinianæo Codice confirm. pr.* ita disserit: Summa Reipubl. tuitio de stirpe duarum rerum, armorum scil. atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus omnibusq; gentibus dominari tam præteritis effecit temporibus, quàm Deo propitio in æternum efficiet. Istorum etenim alterum alterius auxilio semper eguit: & tam militaris res legibus in tuto collocata est, quàm ipsæ leges armorum præsidio servatæ sunt. De necessitate legum disserit in hunc modum *l. 1. §. 1. C. de Vet. Jur. enucl.* Cùm itaque, inquit, nihil tam studiosum in omnibus rebus invenitur, quàm legum auctoritas, quæ & divinas & humanas res benè disponit, & omnem iniquitatem expellit, &c. Scil. ex suprà dictis de Ratione statûs constat, principem etiam absolutè imperium sibi consulere latis legibus. Nam licet ipse has ferat, adeoq; ipsius voluntas lex sit: (quod quidem ita obtinebat, & in Imperatoribus Romanis, prætendentibus, lege regiâ omne jus omnemq; potestatem populi Romani in Imperatoriam potestatem translatam esse *lib. 1. C. de vet. Jur. enucl. §. sed et. 8. j. de Jur. nat. gent. & civ. l. 1. pr. ff. de Constit. princ.*) decipiuntur tamen subditi quodammodo concipientes se legibus regi: ut ita imminuatur odium & invidia erga imperantem. In latissimis verò imperiis regimen vix aliâ ratione, quàm per leges subsistere potest: quomodo enim voluntas imperatoris innotescet, nisi promulgata fuerit? Judicum quin etiam & præsidum gratiâ, qui per provincias imperant, certæ debent condi leges, secundùm quas Judicia exerceant: ne pro libero arbitrio pronunciantes homines afficiant injuriâ.

2. *Postquam ergò se bellis satis inclaruisse existimavit Imperator, legum studio æternam sibi famam parare nisus est, arreptâ occasione leges confusas in ordinem redigendi.* Nam quod Tiberius callidè excusans, si ipse non interfuisset præliis, se per Reipubl. negotia interesse rebus

gerendis non potuisse, adfuisse tamen militantibus suis consiliis: id sine rubore postea fecerunt imperatores ignavi sibi adscribentes, quod fortè fortunâ feliciter vel per strenuos duces præclarè gestum erat. Hôc pacto Justinianus de suis bellicis laboribus gloriatur: quando ait *proœm. Inst. §. 1:* Et bellicos quidem sudores nostros (quis ex hisce verbis alium hauriret sensum quàm ipsum Justinianum singulis præliis interfuisse?] barbaricæ gentes sub juga nostra redactæ cognoscunt, & tam Africa quàm aliæ innumeratæ provinciæ post tanta temporum spacia (Fuerat enim longo tempore Africa sub potestate Vandalorum, Italia sub Gothorum, cùm ipse has recuperaret, ut ex præced. constat) nostris victoriis à cœlesti Numine præstitis, iterum ditioni Romanæ, nostræque additæ Imperio, protestantur. add. *Constit. Dedit. pr. & l. tanta 2. pr. & §. 23. C. de vet. Jur. enucl.* Quid autem ad negotia bellica propriè contulerit, ob quod ipse gloriari possit (neque enim diffiteri possumus virtuti & felicitati Belisarii quæ cum hoste gesta sunt adscribenda esse) videtur exprimere *Constit. de Justin. Cod. confirm. pr.* quando ait: militaria quidem agmina multiplicibus & omnem providentiam continentibus modis correximus: & tam veteribus ad meliorem statum brevi tempore ductis, quàm novis non solùm exquisitis, sed etiam recta dispositione nostri numinis sine novis expensis publicis constituris, primò servando posita, deinde nova ponendo firmissima subjectis effecimus. In hac tamen curâ nec perstitisse eum testatur Agathias *lib.* 5. quando ait, desidiâ Justiniani omnem artem belligerandi neglectam esse, ita ut milites ad aliam vitam ob carentiam alimentorum transierint; insumptaque postea esse stipendia militaria in scorta, aurigas & homines effæminatos ac deliciis deditos, civilesque in seditiones intentos & corporum curam, contentiosos, furentes, audaces, & in alia nullius momenti. Sed cum his modis Justinianus suo nomini (vel, ut ipse de se loquitur, numini suo) satis se consuluisse pro æternâ gloriâ parandâ existimaret; parem famam legum curâ sibi acquirere unà aggressus est, sumptâ inde occasione, quòd quæ à conditâ urbe legum vim consecuta erant (quæ infinita propemodum fuisse per suas causas ex Tacito superius cognovimus) nullo ordine gauderent, vel ut ipse loquitur *l. 1. §. 1. C. de vet. Jur. enucl.* cùm reperiret omnem legum tramitem, qui ab urbe conditâ & Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut in infinitum extenderetur & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur.

3. *Scopus Imperatoris in legibus conscribendis hic fuit, ut omnia Jura Romana, quæ unquam prodierunt, utilitatem in foro habentia colligerentur, & quidem ita; ne idem aliquoties repeteretur, neve contraria & discre-*

discrepantia insererentur. Qui tamen eo modo, quo compilatores rem tractare aggressi sunt, obtineri haud potuit. Unde scientia Justi ex his legibus planè incerta gignitur. Et quidem hunc fuisse scopum non uno loco satis apertè profitetur Justinianus *d. l. 1.* §. *1. & 4. C. de vet. Jur. enucl.* apertissimè autem de codice §. *8. & 9. d. l.* quando ait: Nulla itaque in omnibus prædicti Codicis membris ἀντινομία aliquem sibi locum vindicet: sed sit una concordia, una consequentia, adversario nullo constituto; sed & similitudinem (identitatem) ab hujusmodi consummatione volumus exulare &c. add. *l. tanta 2. pr.* §. *1. C. eod. Constit. Dedit. pr. Const. de nov. C. fac.* §. *3. Const. de Just. C. confirm.* §. *1.* Quin voluit etiam Imperator, ut nec leges diversorum voluminum Codicis nim. & Digestorum pugnarent. *d. const.* §. *3. fin.* Sed dico Imperatorem per suos compilatores, quos adhibuit, suum finem obtinere non potuisse. Nam ordo titulorum in Codice & Digestis cuilibet scientiarum perito indicat, compilatores nullâ scientiâ instructos confusam singularum materiarum cognitionem habuisse: unde & leges sine ratione ordinis singulis titulis inscripserunt. Quicquid ordinis inest titulis à variis materiarum accidentibus petitum est. Ubi autem nulla est accurata scientia, ibi contingere nequit, ut non interdum aliquid repugnans dicatur; si non explicitè, implicitè tamen; idq; eò magis hoc in opere contigit, quod non modò ex ipsis constitutionibus, legibus, SCtis, Edictis, sed etiam interpretationibus collectum est, adeò, ut nonnunquam verbis Edictorum omissis ipsas tantùm interpretationes collegerint. Et ut reddatur manifestum, quo cum errorum periculo hic labor Justiniani conjunctus sit: repetendum, quod *part. 1.* de Jure & legibus ex græcâ philosophiâ disseruimus; nim. Jura debere ferri de iis, quæ utplurimùm contingunt, non de iis, quæ rarò: id quod ex Theophrasto quoque docent Pomponius, Celsus & Paulus *l. jura 3. & seqq. ff. de LL.* Pro nostro instituto sufficiet perpendere *l. 3. & l. 6.* quarum verba hæc sunt: Jura constitui oportet, ut dixit Theophrastus in his, quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον i. e. utplurimum accidunt, non quæ ἐκ παραλόγου i. e. ex inopinato. τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς i. e. quod enim semel aut bis existit παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται, i. e. prætereunt LLatores. At hoc ipsum in volumine legum Justinianæarum non observatum est. Digesta etenim ex variis interpretibus Juris, Codex ex variis non modò constitutionibus sed & rescriptis principum collectus est. At quæ in interpretibus Juris habentur pleraque talia sunt, quæ concernunt id quod rarò contingit, & ab eo, quod utplurimùm obtinet, abit: horum namque gratiâ interpretationes Juris fiunt. Rescripta verò principum, quando consulentibus

bus responderunt, plerumque etiam de talibus fuerunt. Unde apparet, cùm horum nulla facta sit à compilatoribus distinctio, ea, quæ ut plurimum & ea quæ rarò contingunt, temerè mixta esse. Ex quâ re varios nasci errores, adeò, ut tandem quælibet opinio ex LL. defendi queat, obscurum non est. Contingit namq; studiosos Juris concipere, quod rarò ita se habet plerumq; esse, & quod plerumq; rarò. Quia verò ex scriptis nostrorum commentatorum satis constat, eos velut græcæ philosophiæ ignaros mentem horum verborum non satis adsecutos esse; in memoriam revocatis, quæ suprà *part. 1.* tradita sunt, exemplo uno vel altero rem declarabimus. Dictum autem est *cit. loc.* leges nihil aliud esse quàm orationes quibus entia Justa dicuntur; hæc autem non esse necessaria sed contingentia: legislatorem verò proponere tales orationes, quæ entia necessaria dicant. v. g. ens justum est *depositarius reddens depositum*: est autem & quandoq; *depositarius non reddens depositum.* Unde sequitur: legislatorem posse dicere, *depositarium esse obligatum ad depositum reddendum & depositarium non esse obligatum ad reddendum depositum*: sed hoc non inserit legibus, verùm illud; quia *depositarius non reddens depositum* est quidem ens Justum sed rarò & ἐκ παραλόγου, quando scil. contingit præter expectationem, deponentem deportari vel fieri furiosum. Hæc ergò propositio, quæ dicit ens contingens utplurimùm, nim. *depositarium debere restituere depositum*, pro lege habenda & præcipienda: & si quid ἐκ παραλόγου contingat quod faciat, rem aliter se habere, id interpretibus moderandum relinqui conveniens est. Nam inserere legibus quæ ἐκ παραλόγου sunt, est res infiniti laboris; quia quæ ita fiunt infinita existunt, nec intellectu percurri possunt. Esto aliud exemplum. *Proprietarius exigens ab usufructuario cautionem fructuariam*, est ens justum: est autem idem ens quandoq; in numero injustorum, ponas, ab eo herede usumfructum relictum esse, cujus coheres jussus est loco legatarii cavere leges autem non debent esse orationes entia injusta dicentes. Quid ergò faciendum? negligendum quod ἐκ παραλόγου est, nim. proprietarium non habere facultatem exigendi cautionem à fructuario; & ponenda lex *usufructuarium teneri proprietario ad præstandam cautionem.* Nam si quod contingat præter spem & ex accidenti, quod faciat rem aliter se habere, hoc interpretibus legum dijudicandum est. Quid ergò fuisset agendum Justiniano vel potiùs Triboniano, cujus consilio usus est in legibus emendandis, quò mererentur æternam aliquam observantiam? Debuisset Tribonianus ab invicem separare contingentia utplurimùm à contingentibus rarò & ἐκ παραλόγου. Quid verò fecit? Edicta, in quæ commentati sunt JCti;

maxi-

maximam partem omisit, & contrà annotavit interpretationes JCtorum continentes id quod ἐκ παραλόγου & quo abitur ab eo quod ut plurimùm est, & SCtis, Edictis &c. comprehenditur. Quapropter contingit si accidens, ob quod abitur ab eo, quod utplurimùm est, non sit satis expressum ἀντινομίας inextricabiles oriri; nisi concedere velis Ddribus, ut fingant casus & varia accidentia, in quibus dicant, legem, quæ cum alterâ pugnare videtur, fundatam esse. Hoc autem concesso, leges nihil firmi habent, sed possunt trahi in omnes partes: alleganti enim legem, semper licet objicere, fundatam illam esse in tali vel tali accidenti, valere tali vel tali casu; fierique tandem ridiculas & ineptas. Id quod & circa leges Justinianæas contigit: utpote cùm tot natæ sint Ddrum opiniones, quæ nullâ theoriâ conciliari possunt. Quâ de caussâ quid legitimum sit hodiè magis ex eo, quod in foro obtinet, quàm ex subtiliori legum inspectione & resolutione addisci solet. Bone Deus, quantum est in rebus inane! Dum hæc scribo, in memoriam mihi revoco virum, qui ob studium juris magnifiebat eo tempore, cùm ut novus Justinianæus cœperam interesse disputationibus publicis; hic solebat interdum horis matutinis aliam quàm pomeridianis defendere sententiam, & eo ipso magnam aliquam existimationem parabat. Sed quid facilius est, quàm legibus quod utplurimùm est cùm eo quod ἐκ παραλόγου, miscentibus, id perficere. Quid verò aliud inde oritur, quàm sententiarum confusio: ut nihil certi ex legibus profiteri possis: nisi tu ipse ista separaveris & novum quasi corpus legum confeceris. Hoc pacto potuit Tribonianus facilè asserere nihil contrarium legibus collectis inesse, si modò modi conciliandi fingantur, petiti scil. ab accidentibus & casibus facientib9, ut ab eo, quod regulare est, abeat. r. Contrarium, inquit Imperator, *l. tanta 2. C. de vet Jur. enucl.* in o Codice positum nullum sibi locum vindicabit, nec invenietur, si quis subtili animo diversitatis rationes excutiat: sed est aliquo [illegible] novum inventum, vel occultè positum, quod dissonantiæ querelam dissolvit, & aliam naturam inducit discordiæ fines effugientem. & *§. 15. Constit. Dedit.* ita ait: Contrariam autem aliis legibus legem ex his, quæ in hoc volumine positæ sunt, non facilè quis repererit, si modò ad omnes contrarietatis fines animum intendere festinet. Sed inest aliquid diversum, quod adsumptum alterius generis fortè hanc & illam legis positionem apparere faciet. Quid hoc aliud est, quàm concedere, ut fingantur casus, ad quos respexisse dicatur legislator in hac vel illâ lege, ne eadem cum aliâ quadam pugnet? Esto lex: *Depositum reddendum est*; & alia: *Depositum non est reddendum*; dico hanc illi non esse contrariam: loquitur enim hæc de illo casu, quando de-

ponens eſt deportatus. Hoc pacto fateor, nullam unquam datum iri contrarietatem, quicquid tandem legibus poſitum ſit. At ſi leges debent comprehendere id, quod utplurimùm ita eſt; neceſſe eſt alterutram iſtarum legum eſſe falſam, & manifeſtam reperiri ἀντινομίαν: neque enim utraque poteſt dicere quod contingit utplurimùm; ſed altera continebit quod raro: ſed quæ raro ita ſe habent & ἐκ παραλόγȣ negligenda Legislatori ſunt, ex mente Theophraſti, quam ipſe Imperator cit. LL. approbavit. Tantum autem abeſt, ut iſta obſervarint compilatores, ut potius ex illis etiam JCtis, qui voluerunt videri docendo, quòd ἐκ παραλόγȣ & à communibus alienum adeoq; ſingulare tradant, plurima ſumpſerint. Quid enim Paulus aliud agit communi ſententiæ toties quoties contradicendo, quàm ut ſingulare aliquid dicat, fundamentis petitis ab accidentibus, quæ præter opinionem rebus contingunt & non frequenter. His confiſus Tribonianus tam audacter aſſeruit nullam viſum iri contrarietatem in toto Codice ſeu Corpore Juris univerſi: in ſimilibus autem ſibi quaſi diffidit. *cit. l. tanta §. 15.* Cùm tamen facilius ſit evitare, ne idem ſæpius dicatur, quàm ne nihil dicatur repugnans. Verùm hæc omnia clariora evadent, ſi Jus privatum contemplati fuerimus. Dicetur enim tunc latis de Ratione interpretandi, & quomodo imbecillitatibus legum ſit occurrendum.

4. *Negotium redigendi leges omnes Romanas in conſonantiam Triboniano potiſſimùm commiſit Imperator, addendo facultatem, ut poſſet Conſtitutionibus Imperatoriis, ex quibus Codex, & interpretum ſententiis, ex quibus Digeſta compoſita ſunt, aliquid adjicere, minuere, circa hæc etiam aliquid mutare, ubi putaverit, neceſſitatem id exigere. Quo ipſo ingens iterum nata eſt confuſio.* Nam ait Imperator *Conſtit. de nov. C. faciendo. §. 2.* ſe permiſiſſe (reſecatis tam ſupervacuis, quantum ad legum ſoliditatem pertinet, præfationibus, quàm ſimilibus & contrariis, præterquam ſi juris aliâ diviſione adjuventur, illis etiam quæ in deſuetudinem venerunt) certas & brevi ſermone conſcriptas ex tribus Codicibus &c. leges componere, & congruis titulis ſubdere; adjicere item & detrahere, imò mutare verba earum, ubi hoc rei commoditas exigeret; colligere etiam in unam ſanctionem quæ variis conſtitutionibus diſperſa ſunt, & ſenſum earum clariorem efficere. & *l. 1. §. ſed in hoc 7. C. de vet. Jur. enucl.* permittit compilatoribus, ſi quid in veteribus libris, ex quibus Digeſta collecta ſunt, invenerint non benè poſitum, vel minus perfectum, ſupervacua longitudine ſemotâ, & quod imperfectum eſt replere, non rectè ſcripta reformare, & ordini moderato tradere, ut hoc videatur eſſe verum & quaſi ab initio ſcriptum,

ptum, adeò ut nemo ex collatione veterum scripturarum hoc vitiosum asserere audeat. & *l. tanta. 2. §. 10. eod.* it. *Constit. dedit*, §. *10.* ait Imperator: se tantam antiquitati tribuere reverentiam, ut nomina prudentium patiatur Digestis inseri; si quid tamen in legibus eorum vel supervacaneum, vel imperfectum, vel minus idoneum visum fuerit, id adjectionem vel deminutionem necessariam accipere & rectissimis regulis tradi debere. Quamvis verò Justinianus Tribonianum ipsiusq; auxiliarios ob singularem dexteritatem & experientiam rerum magnifaciat. §. *9. Constit. Dedit.* non desunt tamen qui in illius dexteritate haud pauca desiderent. Sic enim de eo sentit Procopius *lib. 1. de bell. Pers.* Tribonianus vir moribus & disciplinâ omnium artium nemini secundus, justum sectabatur lucrum, singulis diebus leges aliquas aut antiquabat, aut condebat, ut ex usu esse videbat. Quapropter etiam motâ seditione populus eum ad necem quæsivit. Et non multò post de eodem ita disserit: Tribonianus vir, qui nihil à quoquam ingratum est passus, qvùm naturâ mitis & humanus esset, quibus moribus simul & doctrinâ singulari unicum avaritiæ morbum obscurabat. Quod si hæc ita se habent, verisimile est multa benè à veteribus prodita per avaritiam Triboniani immutata esse; adeoque confusionem Juris haud levem ex ipsius labore natam esse. Verùm hæc levia sunt, & in singularibus posita, circa quæ plurima disputare vulgo eruditorum & quibus tempus vacat singularibus inhærere relinquimus. Nos ex universalibus magis procedentes hoc monemus: ejusmodi laborem vix sine confusione esse posse. Nam ubi proceditur ex diversis principiis, & miscentur quæ ex iis deducta sunt, confusionem nasci necesse est: Atqui ex aliis veteres JCti processére principiis cùm de Jure responderent in liberâ Republicâ; ex aliis qui commentabantur in Edictum perpetuum circa tempora Alexandri Severi; ex aliis Tribonianus & ejus auxiliarii: diversa namque planè fuit Ratio status, quam in condendo Jure observarunt. Ergò his mixtis confusionem nasci necesse est. Sed dicas, propterea reformata fuisse JCtorum veterum scripta, ut quæ ex aliis principiis & præsenti statui non congruentibus provenirent tollerentur. Respondeo, id in tantâ rerum copiâ in hominibus destitutis scientiâ accuratè perfici non posse. Quin subtilius rimanti & ponderanti leges in magno illo Codice, quem Corpus Juris vocant, statim talia multa occurrunt, jam etiam multis JCtis notata.

5. *Initium laboris factum est à Codice nomen Justiniani præ se ferente conficiendo.* Nam *l. 1. §. 1. C. de Vet. Jur. enucl.* dicit Imperator, prius studium sibi fuisse à sacratissimis retrò principibus initium sumere

mere & eorum conſtitutiones emendare,ac vix dilucidæ tradere. add. *lib.* 2. §. 1. *eod.* & §. 1. *Conſtit. Dedit.* Collectus autem eſt Codex Juſtinianæus ex Conſtitutionibus quæ habebantur in tribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano & Theodoſiano, (qui ultimus nomen accepit à Theodoſio Jun. de quo ſuperiùs narravimus, quòd Codicem legum confici curaverit) & aliis Novellis partim ipſius Theodoſii partim aliorum principum poſt ipſum. *Conſtit. de nov. C. fac. pr.* Finis & intentio Imperatoris hæc fuit; ut caligo veterum Conſtitutionum penitus exſtirparetur, & omnia in debitam brevitatem redigerentur. *Conſt. de Juſtin. C. confirm.* §. 1. & eſsent leges certæ & indubitatæ in unum Codicem collectæ, ex quo ſub nomine Juſtiniani litium deciſiones in judiciis fierent. *pr. eod.* Quem finem ut obtineret, juſsit compilatores ſupervacuas præfationes, quæq; in deſuetudinem abierunt omittere & componere leges certas & breves, certisq; titulis ſubdere, ordine Imperatorum, prout vixerunt obſervato. *Conſt. de nov. C. fac.* §. 2. Publicatus eſt hic Codex Anno P. C. N. 529.

6. *Poſt abſolutum Codicem curavit Imperator fieri Digeſta ſeu Pandectas opus quinquaginta librorum ex interpretibus Juris Romani & omni vetuſtate collectum, parum feliciter Reipublicæ literariæ cedens.* Nam Juſtinianus ingenii Tribonianæi documento ex Codicis ordinatione accepto, tendere ad Juris plenisſimam perfectionem niſus, omnem Romanam ſanctionem colligi & emendari & quamplurimorum auctorum volumina uni Codici indita oſtendi voluit, opus quod hactenus nemo ſperare vel optare auſus erat *lib.* 1. §. 2. & 3. *C. de vet. Jur. enucl. Conſt. Dedit. pr.* Duo millia enim fermè librorum & plusquam tricies centena millia ſeu trecentæ myriades verſuum à veteribus effuſa deprehenſa ſunt, quæ neceſſe erat legere & perſcrutari, & ex his quod optimum eſſet eligere. *l. tanta 2.* §. 4. *C eod. Conſtit. Dedit.* §. 1. Et ſanè elegantisſimum opus perfectisſimumque ex tot voluminibus confici potuisſet, ſi laborem hunc nactus fuisſet ſcientiarum tractandarum peritus. Nam quid facilius eſt modum ſciendi cognitum habentibus, quàm oblatâ à multis ſeculis experientiâ, rerum cauſſas tradere. Si enim de τῶ ὅτι conſtat, τὸ διότι non poteſt facilè latere, inquit Ariſtoteles *lib.* 1. *Ethic.* Nullâ autem in Republ. tot celebres verſati ſunt JCti ac in Romanâ. Teſtatur hoc ipſum catalogus qui habetur *l.* 2. §. 35. & *ſeqq. de Orig. Jur.* Compilatores autem omnis artificii, quod ad ſcientiam conficiendam requiritur, rudes fuisſe vel diviſio Digeſtorum in ſeptem partes ſatis declarat. Traditur *Conſtit. Dedit.* §. 1. Opus in ſeptem partes diviſum eſſe, reſpectu habito ad numerorum naturam: dicitur namque numerus ſeptenarius ſacer à philo-

philosophis scientiam musicam excolentibus. At quid hoc ad scientiam aliquam tractandam? Scientiam tradere volentem decet naturam ipsam inspicere rerum & ex hac partitionem facere. Sed hæc levia sunt: cùm fortasse partes pro memoriâ tantùm sint factæ. Hoc dolendum, nihil methodi toti operi inesse; sed omnia existere confusa. Et quamvis non desint JCti, qui rationes connexionis tradiderint titulorum: nihil tamen id ad rem facit. Nam eo pacto maximè confusorum ratio ordinis reddi poterit. Quid magis ridiculum esse potest ratione quæ redditur, quare titulus de nautis, cauponis &c. subjectus sit titulo de Receptis arbitris? aut, quòd titulus de his qui not. infam. adjectus sit titulo de procuratoribus. Lubet singulas partes, prout in Constit. *Tanta & Dedit.* enarrantur percurrere: Prima pars *τὰ πρῶτα* dicta continetur quatuor primis libris: in quibus agitur potissimùm de iis, quæ circa initia Judiciorum notanda videbantur. Secunda pars inscribitur de Judiciis, constans libris septem tractantibus de Actionibus Realibus & mixtis, quibus nonnulla inserta sunt eò non spectantia, ut Actio ex L. Aquilia, de servo corrupto &c. Tertia pars, de Rebus dicta, constat octo libris, in quibus agitur de Actionibus personalibus ex contractibus vel quasi potissimùm, sine ordine, cùm facilimo negotio ordo à contractibus vel quasi peti potuisset. Quarta pars, velut umbilicus, itidem octo libros suscipit, tractatq; de hypothecis, ædilitiis edictis, evictionibus, probationibus, matrimoniis, tutelis. Quæ ratio hîc connectendi? Si sanæ mentis es, nec nimius Triboniani amor aut libido quidvis defendendi te obsedit, cogeris fateri, nihil subesse rationis, quare hoc ordine materiæ istæ in partem quartam conjectæ sint. De evictionibus & ædilitiis edictis redditur ratio §. 5. *Constit. Dedit.* quod duæ istæ materiæ sint pedisequæ materiæ de Empt. venditionibus; in veteri Juris ordinatione autem ab hac nimium devagatæ sint: (decet autem bonas pedisequas suam dominam in conspectu habere). Quinta pars comprehendit materiam de testamentis, legatis, fideicommissis novem libris. Scil. quia jam initio partis tertiæ actum erat de Hereditatis petitione & querelâ inofficiosi testamenti, ulterius tractatus de testamentis differri non poterat. Sexta pars octo libris conclusa persequitur materiam de possessionibus potissimùm. Quæ hac in parte sit materiarum confusio, exinde addisci potest, quòd initium comprehendat materiam de bonorum possessionibus, medium de manumissionibus servorum, de donationibus, de acquirendo rerum dominio; finis exhibeat doctrinam de Obligationibus & actionibus. Septima pars comprehendit reliqua ad finem. Hæc est materiarum se-

des, hic ordo ſatis indicans, nihil ſcientiæ compilatores habuiſſe. Parum autem curamus, multos reperiri qui rationem connexionis ſingulorum titulorum tradiderunt. Et ego quoq; meis auditoribus ſoleo in tabulis connexionem exhibere, ut eò melius materias memoriæ infigere poſſint. At hoc nihil facit pro methodo obtinendâ, quam jubet ſcientia obſervare. Miſceas tu omnes colores & confundas, ſemper aliquam rationem ordinis fingam. Ponas nigrum primo, album ultimò loco, dicam id fieri propterea, quia ſunt colores contrarii & ob id quàm maximè ab invicem removendi: conjungas eosdem colores, dicam id fieri propterea, quia oppoſita juxta ſe poſita magis eluceſcunt. Interjicias inter album & nigrum rubrum, dico id factum ob id, quod oppoſita juxta ſe ponenda fuerant, nec tamen nimius ſtatim ad oppoſita ſaltus faciendus; in hunc finem rubrum interjectum eſſe. Sed ne hocce diſcurſu mihi invidiam odiumq; conciliem, lectorem ad Bachovii ſcripta remitto, ante me naſuti nomen à Triboniani aſſeclis adepti, quem privare acquiſitis nolo. Fateor tamen ingenuè, me non ſemel optaſſe, Tribonianum nunquam vixiſſe, nos verò illa vetera JCtorum volumina adhuc integra habere. Mera enim loco integrorum fragmenta habemus; ſupplenda ſunt edicta, ad quæ JCti commentati ſunt, fingendi caſus de quibus locuti ſunt, & quidem maximo cum labore, ſi velis aliquem eruere ſenſum: id quod mihi jam quartùm ſingulas leges evolventi multos extorſit ſudores. Cæterùm voluit hos libros Digeſta ſeu Pandectas appellari (unde & ſigno π quod in ff. corruptum videtur, citari ſolent) ut ipſe indicat *Conſtit. Dedit.* §. 1. propterea, quòd legum habeant diviſiones & deciſiones, quodque omne in unum congregatum receperint, non tamen ultra quindecim verſuum myriades comprehendant. Confirmata ſunt Digeſta Lampadio & Oreſte CSS. Anno P.C.N. 530. promulgata Juſtiniano tertiùm Cos. anno P.C.N. 533.

7. *Præter hæc juſſit quoq; Imperator confici Inſtitutiones, quæ ſint elementa totius Jurisprudentiæ.* Nam cùm perſpexiſſet Imperator, quòd ad portandam tantæ ſapientiæ molem idonei homines non eſſent, niſi præparati rudi quâdam & generali compendiariâque cognitione: juſſit quoque Inſtitutiones componi ex omnibus antiquorum Inſtitutionibus & cumprimis Caji: ut eſſent quaſi quædam legum incunabula, & levi quâdam ac ſimplici viâ primò tradant Jura, ne ſi infirmus tyronum animus ſtatim initio multitudine ac varietate legum oneretur, cum diffidentiâ quâdam ſtudium hoc accedat. *Conſt. tanta & Dedit.* §. 11. *proœm. Inſt.* & §. 2. *de Juſt. & Jur. eod.* Quatuor ſunt libri Inſtitutionum ſeu Elementorum Juris; quia ſcil. ſunt quatuor ele-

maent,

menta, ex quibus cuncta hæc inferiora composita sunt. Continens tamen, quod fateri cogimur, materias meliori ordine quàm in ff. & C. dispositas. Sunt Institutiones confirmatæ post Digesta Justiniano III. COS. Anno P. C. N. 533. Sed eodem anno, & quidem ante Digesta promulgatæ; nimirum Institutiones mense Novembri, Digesta mense Decembri.

8. *Credidisses perfecta esse omnia; sed ecce nova emerserunt causæ, suadentes emendationem Codicis: unde natus postea novus Codex repetitæ prælectionis dictus, quo hodie in foro utimur & in scholis non sine confusione & difficultate interpretandi.* Nam post Codicem priorem decisiones quinquaginta & constitutiones factæ sunt, quibus maximus legum antiquarum in Digestis & Cod. comprehensarum articulus emendatus & coarctatus est, omneq; Jus antiqvum, supervacaneâ prolixitate liberum atque enucleatum redditum est. *Const. de emend. Cod.* §. 1. & 2. Hæ ne extra Codicem vagarentur competentibus titulis in novo Codice sunt suppositæ & cæteris in priori Codice comprehensis constitutionibus aggregatæ. Dico ex hujus Codicis novi confectione natam aliquam difficultatem & confusionem interpretandi. Quærunt enim Ddres, an leges novi hujus Codicis sine discrimine derogent legibus Digestorum; an solummodo novæ illæ decisiones; & si ita sit, quænam illæ sint. Nam si in toto volumine legum nihil contrarium aut repugnans esse debet, ut traditur §. 3. *fin. de Justin. Cod. confirm.* profectò nihil videbitur in novo Codice derogare Digestis, præterquam Decisiones illæ quinquaginta; cæteris legibus si quædam apparens contrarietas inest, erit illa aliâ ratione concilianda. Sed contrà quælibet leges Codicis novi seu repetitæ prælectionis videntur ita esse comparatæ ut legibus Digestorum derogent. Nam quod Imperator dixit cit. §. 3. omnes ff. & C. leges consonare nihilque contrarii habere; id de priori Codice intelligendum. Jam verò circa novum concessit Justinianus emendationem facere, si quâ opus esset; quò antiqvus Codex purgatus & candidus factus circumductis, additis, repletis, transformatis omnibus compareat. At quibus in legibus hæc emendatio facta sit, non constat. Ergò de singulis metuendum, ne quid immutatum & ab illo prioris Codicis Jure, quod cum Jure Digestorum conveniebat, diversum quid habeant. Hæ difficultates inextricabiles ex crebrâ legum immutatione, cujus auctor Tribonianus fuit, ortæ sunt.

9. Utilitas horum operum hæc ab Imperatore commendatur; quòd Judices quæ antea tanquam in tantâ multitudine abscōdita ipsos latebant, scire, quòdq; tenuiores quæ nunc exstant perlegenda pro

acquirendâ Jurisperitiâ facilè & vili precio sibi parare posſint. §.13.& *17.Conſtit.Tanta & §.12. & 17.Conſt.Dedit.* Nec enim ſi quis ex aliis libris allegare velit auditur, ſed incidit in crimen falſi. Has verò leges tenentur omnes magiſtratus pro ſuâ ſervare Jdictione. *§.19.Conſtit.Tanta & Dedit. §.24.d.Conſtit.Dedit.§.3.de Juſtin.Cod.confirm.*

10. *Studio Juris quinquennium præſcripſit & unà tradidit modum, quomodo beneficio ſui operis id queat abſolvi.* Nim. primô anno jubet legere Inſtitutiones & primam partem Digeſtorum; ſecundo anno vel ſecundam vel tertiam quæ viſa fuerit præmiſſu commodior & ex quartâ parte jungere nonnullas materias; tertio anno reliquam vel ſecundam vel tertiam partem, prout libuit vel tertiam vel ſecundam priori anno præmittere, & huic iterum jungere particulam ex quartâ parte Digeſtorum, nim. de hypothecis, ædilitiis edictis, evictionibus &c. Quarto anno quæ ex quartâ parte ff. ſuperſunt & præterea quintam ff. partem jubentur ediſcere. Quinto anno Codicem. Sexta enim & ſeptima pars tunc demum tractari jubetur, quando finito ſtudio in Judiciis verſantur. Hæc eſt docendi Jura ratio, quam Tribonianus tradidit. Quæ ſint rationes ita docendi, & quare ſexta & ſeptima pars omittendæ nec addiſcendæ ſint, totus autem Codex harum loco evolvendus, inquirat qui velit.

CONCLUSIO

Eorum quæ libro hoc quarto tradita ſunt.

1. *Hactenus enarravimus mutationes varias, quæ contigere circa Rempubl. Romanam eum in finem, ut partim univerſalium, quæ ſuperius de Ratione ſtatûs tradita ſunt, uſus pateſcat, partim etiam via præparetur ad tractatum de Jure publico Juſtinianæo, quod ſequenti libro propoſituri ſumus.* Verſamur namque in tradendis Elementis i. e. univerſalibus & primis, ex quibus petuntur rationes & cauſſæ interpretandi Jura i. e. limitandi, extendendi, corrigendi & emendandi eadem, ſicubi opus eſt. Enarrata autem hoc libro ſuggerunt nobis rationes & cauſſas, ex quibus circa Jus publicum Juſtinianæum dicto modo procedere, & de hoc Judicium facere poterimus. Nam & ſepoſitis univerſalibus, quæ de ratione ſtatûs tradidimus, ſola hæc hiſtoria ingenio præditum docere quodammodo valet, quid Jure publico Juſtinianæo approbandum vel reprobandum, quid extendendum vel reſtringendum inſit: ſi quid enim occurrat in eodem, quod nocuiſſe

Rei-

Reipubl. antea deprehensum sit, id vel reprobandum vel omnibus modis restringendum; si verò quid profuerit, hoc approbandum & extendendum seu ampliandum. Accedentibus autem universalibus, eò certius erit nostrum Judicium; quia certior est via ex universalibus & naturâ primis procedens.

2. *Usi autem sumus plerumq; verbis ipsorum historicorum in singulis gestis enarrandis.* Nam noluimus videri quicquam comminisci, ne fictis putaremur fidem caussas mutationum suggerentibus universalibus nostris conciliare.

3. *Quæ fuerint caussæ, quare Respubl. Romana initiò regia in Oligarchiam, democratiâ aliquandiu conflictata tandemq; succumbens, in tyrannidem transierit; ex rationibus, quas immiscuimus historiæ, nî fallor, satis apparet.* Nam superbia, crudelitas & ignavia ejecit reges; patrum fastus imprudentiaq; inanem splendorem sectantium, ipsam verò summam potestatem reverà plebi suggerentium, concessis unà mediis iisdem in eâ sese tuendi, it. avaritia eorundem, quòd prædam ex hostibus captam sibi solis arrogarent, & in plebem fœnus improbum exercendo sævirent, horum imperium evertit. Summa imperandi libido & luxuria pariens ignaviam totum populum Romanum, tyrannidi Imperatorum subjecit.

4. *Quare pauci Imperatorum sine cæde & sanguine communem in locum abierint, itidem ex narratis facilè videre licet.* Nam plerosque crudelitas aut in pericula conjecit aut extinxit, Tiberium scil. Caligulam, Claudium, Neronem, Galbam, Vitellium, Domitianum, Comodum, Antoninum Caracallam, Macrinum, Maximinum, Aurelianum. Huic crudelitati in Tiberio accessêre libidines sed obtectæ (juvit enim eũ quodamodo artificiũ dissimulandi;) in Caligulâ, præter libidines, superbia, luxuria & prodigalitas, quæque easdem comitatur rapacitas; in Claudio timiditas, diffidentia, hebetudo ingenii, quæ caussabatur, ut postquam proprium filium ab imperio exclusisset, & privignũ prætulisset, ab uxore enecaretur; in Nerone, præter libidines immensas & nefandas vanitas, quâ motus histrioniam & artem aurigandi exercebat, inde sibi laudem captans; in Galbâ nimia parsimonia & contemtus ob senium; in Vitellio, præter hebetudinem ingenii, ignaviam & inertiam jure militari, flexibilitas in quælibet vitia, it. gula & voracitas, quâ integras principum populi familias exhausit, omnesque suos exercitus corrupit; in Domitiano præter avaritiam & rapacitatem nimia & intolerabilis superbia; in Commodo, præter superbiam, luxuriam, ignaviam & neglectum disciplinæ militaris, impietas & negligentia publicorum; in Antonino Caracallâ, præter superbiam & studium magicarum artium, intemperantia, quâ motus incestuosas contra-

xit nuptias; in Macrino, præter imprudentiam & vilitatem generis, impietatemque, quâ inductus initium imperandi à perjurio fecit, luxuria, quâ etiam neci suæ occasionem præbuit. Præter hos autem, quorum imperium crudelitas infame reddidit, Otho magnum detrimentum orbi Romano attulit servili ergà milites adulatione, quâ hoc induxit, ut omnis in iisdem labasceret disciplina; hi verò sibi sumerent potestatem Imperatores eligendi & necandi: Heliogabalus autem ferinâ planè intemperantiâ & mollitie, immensâque prodigalitate & luxuriâ, superbiâ itidem stolidâ & rapacitate suâ intolerabilis fuit. Nihil hîc dicam de Gallieno, cujus desidiam & ignaviam satis superius perpendimus.

5. *Quæ caussæ etiam fuerint, quare ejusmodi bestiis imperantibus non statim interierit, sed tam longo tempore conservatum sit Imperium Romanum, itidem ex narratis perspicuum fit.* Immixti enim bestiis modò commemoratis fuêre qui suis virtutibus labantem Rempublicam erexerunt. Fortitudine namque suâ & arte militari, quæ duæ virtutes præ cæteris decent Imperatorem, terrorem populis incussêre viresque Romanis restituêre Vespasianus, Trajanus, Marcus Aurelius Philosophus, Severus, Alexander, Claudius II. Aurelianus, Probus, Carus. Huic fortitudini junctam Vespasianus habuit clementiam, quæ in eodem texit avaritiam & scurrilitatem, quibus vitiis inquinatus fuisse videtur; Trajanus, præter clementiam & civilitatem, etiam liberalitate, Justitiâ & sanctitate conspicuus fuit. Marcus Aurelius his, quas modò diximus Trajanum ornasse, addidit studium philosophiæ cùm theoreticæ tum practicæ: fuissetque Imperator planè incomparabilis, nisi nimius amor erga Commodum filium degenerem, quem sibi successorem destinavit, laudi ejus quid detraxisset. Severus fortitudinem conspicuam magis reddidit philosophiâ, prudentiâ, Justitiâ, temperantiâ, quibus virtibus adeò utilis Reipubl. fuit, ut nimiam in eo severitatem & in crudelitatem degenerantem cives parvi penderent; Alexander non modò liberalitate, Justitiâ & prudentiâ, sed etiam modestiâ, affabilitate cultuque amicitiæ. Aureliano nocuit crudelitas; Probus autem fortitudine & arte militari nemini Imperatorum cessit, imò palmam præripuit cunctis. Titum, Nervam, Antoninum Pium exornavit liberalitas, cui Titus junxit virtutes homileticas; Nerva clementiam; Antoninus Pius temperantiam, Justitiam, laborem diligentiamque in regendâ Republicâ.

6. *Id quæri adhuc potest, quare postquam Imperatores Romani*

amplexi

amplexi sunt fidem Christianam, & sese professi defensores ecclesiæ, planè pessundatum sit Imperium Romanum, omnisq; ejus dignitas collapsa. Quis enim potuisset non promittere omnem felicitatem à Deo imperatoribus, fidelium credentiumque in Christum defensionem suscipientibus? at præcipiti lapsu corruit omnis imperii dignitas. Variæ comminisci caussæ possunt. Licebit dicere, imperscrutabilem esse Dei O. M. providentiam. it. non in splendore & dignitate consistere felicitatem Ecclesiæ. Et sanè, ut verum fatear, videtur Ecclesia sub tyrannis crudelissimis pressa felicior fuisse, quàm sub Imperatoribus eam defendere prætendentibus. Nam non existimandum est, Ecclesiæ felicitatem in dignitate aliquâ & affluentiâ omnium bonorum consistere, sed in operationibus secundùm virtutes Christianorum proprias, eas scil. quibus amor sincerus erga Salvatorem nostrum JEsum Christum declaratur, quarum haud ultima est fortitudo Christiana, ut nimirum intrepidè pro nomine illius mortem & quoslibet cruciatus perpetiamur. Unde feliciorem fuisse judico Christianum olim mediis in cruciatibus lætum, quàm pòst Episcopum quendam singulari sanctitate superbum, Imperatoriisque beneficiis & honoribus auctum. Quid ergo? Nemo curam Reipublicæ & Ecclesiæ habentium propemodum vixit vitam Christiano homine dignam. Imperatores ex religione Christianâ securiores, nec æqvè invasionem à subditis metuentes effecti sunt homines molles, luxuriosi, ignaviæ dediti, paucique admodum fortes exstitére, bella nulla excipere ausi, aut, si gerenda essent, ductu aliorum æquè mollium & luxuriosorum perficere nisi sunt. quasi religio Christiana aliquam mollitiem & ignaviam desideraret. Perpendamus vitas Joviani, Honorii, Theodosii Junioris, Valentiniani III. Marciani, Leonis, Zenonis, Anastasii: quid aliud dicere poterimus, quàm ignaviam, mollitiem, negligentiam imprudentiamque horum omnem vim imperii labefactasse? Eò tandem progressi sunt Imperatores hi, ut non modò pueros, sed etiam infantes sibi successores constituerent. Quid autem aliud Occidentem penitus destruxit, Orientem labefactavit, quàm pueritia Arcadii & Honorii auctoritate Tutorum suum administrantium Imperium, Theodosii item Junioris & Valentiniani? Quem verè & pium & fortem asséreres præter primum Theodosium? Quid autem fecére Episcopi? exstitére homines avari, superbi, suarum opinionum defensores; de inutilibus ad colendam vitam christianam & iis, quæ etiam diaboli sciunt, disceptantes, inque horum scientiâ salutem vitamque æternam collocantes. Quando quæso disputatum de amore

erga

erga Chriſtum & per hunc noſtrum Salvatorem erga proximum exercendum ? Nonne autem Epiſcopos perpendere oportuerat quod dicit Apoſtolus, nullam prodesſe ſcientiam deſtitutis caritate erga Chriſtum & proximum noſtrum ? Si hi contendisſent invicem, quo pacto alter alterum officiis caritatis potius, quàm ſplendore externo ſuperaret, & ita exemplo ſuo laicos illexisſent ad ſimilia officia invicem præſtanda, haud fortunatius potuisſet excogitari imperium. At horum ſuperbia confirmavit Imperatores, ut cùm modeſtiam Chriſti tanquam hujus imitatores ſectari deberent ; ſeſe numina & divina oracula, ſuamque purpuram adorandam ſubditis præberent. Cùm ergò virtutes, quibus ethnicos longè antecedere Chriſtiani Imperatores debebant, negligerent & planè deponerent, quid aliud quàm interitus Imperii ſperari potuit ? Hæc præbebunt nobis fundamentum, cui Judicium de Jure publico Juſtinianæo ſuperſtruemus.

FINIS LIBRI QVARTI.

LIBER

LIBER V.
DE JURE PUBLICO JUSTINIANEO.
CAP. I.
DE MODO SPECULANDI JUS PUBLICUM JUSTINIANÆUM.

1.

JUs quatenus ars boni & æqui est, (*l. 1. pr. ff. de Justit. & Jur.*) seu quatenus denotat studium Justitiæ & legum, in duobus occupatum est potissimis, publico nimirum & privato. *Id namq́; documus* (init. lib. 1. hujus part.) *& confirmat Ulpianus* (l. 1. §. 1. ff. de Just. & Jur.) *quando ait; Hujus studii duæ positiones sunt; publicum & privatum.*

2. Difficile autem oppidò videtur, seorsim ex Corpore Juris civilis tradere ea quæ Juris publici sunt. *Nam quæ Juris publici sunt, ita Juri privato sunt immixta, separari ut vix possint: adeò, ut nonnulli Ddres non erubescant publicis prodere scriptis, Justinianum de Jure publico parum aut nihil in suo legum volumine nobis reliquisse, sed quicquid inest, solius privati Juris gratiâ scriptum esse: quæ enim de officio magistratuum* (l. 1. ff. & C.) *proponuntur, in eum tantùm finem esse scripta putantur, ut doceant, coram quo magistratu quisq; conveniri debeat. Circa reliqua, quæ Juris publici dicuntur, velut tutelam, testamenti factionem &c. tam dubii sunt, ut fingant aliquam æquivocationem publici. Ut proinde si opinionibus communibus inhærere velis, parum præstiturus sis in eruendo ex Jure Romano publico eoq; Justinianæo Jure. Nec multum te juvabit definitio Ulpiani & differentia quâ distingvit Jus publicum à privato, si nulla alia adminicula adhibueris: distingvit namq; is hæc Jura ab invicem utilitatibus: sunt enim, inquit* (l. 1. §. 2. ff. d. t.) *quædam publicè utilia, quædam privatim, ac proinde privatum Jus definit, quod ad singulorum utilitatem spectat. Si opponas, etiam publicum Jus quærere singulorum & omnium utilitatem, respondent Ddres, publicum tantùm secundariò id præstare, privatum primariò. Age, applica ista singulis legibus & tenta, quære, quænam sint quæ primariò ad privatorum utilitatem spectent, quæ secundariò, nihil tibi proderit labor omnis, sed oleum operamq; perdes. Addit quidem Ulpianus* (cit. textu:) *publicum Jus in sacris, sacerdotibus, in magistratibus consistere: at cùm Ulpianus ethnicus fuerit, quæritur in Christianâ Republ. Juri publico quid rerum sacrarum*

annumerandum sit: & praeterea dubitari potest, an duo tantùm haec summa capita Juris publici sint, ut adeò reliqua quae nec ad sacra & sacerdotes, nec ad magistratus spectant, Juri privato veniant accensenda. Ex his omnibus patet, plurimum difficultatis conjunctum habere laborem in Jure publico Justinianeo seorsim tradendo occupatum.

3. Nec tamen de perfectâ Juris cognitione gloriari eum posse puto, qui quae Juris publici sunt à privato Jure non probè separare novit. *Praeterquam enim, quòd methodus scientifica requirit, ut singula seorsim ex suis domesticis principiis tradantur; etiam necessitas JCtum id facere jubere videtur. Nam quopacto applicari poterit regula Juris haec,* Jus publicum privatorum pactis mutari non potest [*l. Jus publicum 38. ff. de pactis*] *it:* Utilitas publica praeferenda est privatorum contractibus. [*l. 3. C. de primipilo*] *nisi scias, quae sint Juris publici, quae privati, de quo concessum est patribusf. pacisci?*

4. Ne quâ in re circa Jus publicum tradendum erremus, sed singula quae ad hoc spectant à Justiniano collecta & praecepta ex suis caussis & rationibus cognoscamus; hactenus eâ, quâ potuimus brevitate & perspicuitate docuimus generalia ad statum cujusque Reipubl. spectantia. 2. enarravimus singula ad statum Romanum ejusq; mutationem pertinentia à Conditâ Urbe ad Justiniani tempora usq;. *Nec id planè novâ ratione à nobis factum est. Nam & alterum JCtos Romanos in interpretatione Juris versatos fecisse videmus. Ita enim Gajus* (l. 1. ff. de Orig. Jur.) Facturus, *inquit*, legum vetustarum interpretationem, necessariò prius ab initiis urbis repetendum existimavimus; non quia velim verbosos commentarios facere, sed quòd in omnibus rebus animadverto id perfectum esse, quod ex omnibus suis partibus constat. Et certè cujusq; rei potissima pars principium est. Deinde, si in foro caussas dicentibus nefas ((*ut ita dixerim*) videtur esse, nullâ praefatione factâ Judici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconveniens erit, omissis initiis, atque origine non repetitâ, atq; illotis (*ut ita dixerim*) manibus protinus materiam interpretationis tractare? namque (*nisi fallor*) istae praefationes & libentius nos ad lectionem propositae materiae producunt, & cùm ibi venerimus (*ejus*) evidentiorem praestant intellectum. *Haec Gajus. Ex quibus satis apparet, hunc JCtum partim dialecticis rationibus motum, partim etiam, quòd videret, juvari intellectum nostrum in cognoscendis legibus & faciendâ harum interpretatione, historiam quandam mutatae Reipubl. à conditâ urbe suis, quos fecerat, commentariis praemisisse. Idem quoq; fecit & quidem brevissimis Pomponius* (l. 2. ff. de O. J.) *qui ita ait*: (pr. d. l.) Necessarium itaque nobis videtur, in primis ipsius Ju-

Juris originem atque processum demonstrare, &c. *Quos JCtos imitatus Imperator ex eodem Pomponio. Originem Juris, varietatem magistratuum & successionem prudentum tradidit.* (d.l.2.) *Nos hac in re non substitimus; sed altius repetito initio, de optimâ Republ. & cæteris formis ab hac recedentibus, ratione item status disseruimus: & unà ostendimus, jus publicum quærendum in Justitiâ distributivâ, cujus ope singulis è publico tribuitur, quod secundùm quamq; formam deberi videtur: & hisce subjecimus enarrationem mutatæ Reipubl. Romanæ: ita namq; nihil putamus deesse nobis posse, quod ad Jus publicum Justinianæum accuratius cognoscendum facit. Nam Jus distributivum nos ducet ad dijudicandum, partim quænam sint ea quæ ad Jus publicum sunt referenda; partim ex quibus caussis & rationibus descendant: historia verò mutati status obscuritates tollet, quæ inde in leges irrepserunt: plerumq; enim contingit, ut pristini status leges supersint & novus quandam veteris imaginem præ se ferat: quo non satis penetrato, antinomiæ indissolubiles gignuntur.*

5. *Applicantes ergò præcepta, quæ de speciebus Rerumpubl. & ratione status seu modo singulas conservandi tradidimus, ad eas, quæ in Corpore Juris civilis circa statum proponuntur, leges, primùm omnium quis status tempore Justiniani fuerit, inquiremus: inde enim reliqua ad Jus publicum spectantia suam ordinationem capiunt.*

CAP. II.
DE STATU ROMANO, QUALIS ILLE FUIT TEMPORE JUSTINIANI.

1. Difficile est in statum Romanum ex legibus Romanis inquirere. *Nam docuimus, cùm de vitâ Justiniani ageremus* (præced. libr.) *jus, quod ipse nobis reliquit, collectum esse ex variorum JCtorum commentariis, qui singuli ad sua tempora, quibus vixerunt, sese accommodarunt: adeoq; de Jure publico non eodem modo locuti sunt. Mansit enim propemodum usq; ad tempora Constantini M. imago quædam veteris liberæque Reipubl. ut quandoq; crederes, statum dicendum democraticum. Ita* (l. de quibus 32. ff. de LL.) *potestas ferendarum legum à Juliano tribuitur populo: & Ulpianus* (l. 1. §. 1. ff. ad L. Jul. Maj.) *definit crimen læsæ Majestatis, quod adversus populum Romanum vel securitatem ejus committitur. Ut adeò nisi quæ in speciem quandam tantummodo dicuntur à vero, temporaq; distinxeris, in ridiculas de statu opiniones incidere possis. Id quod contigisse videmus JCtis, qui circa materiam Jurisdictionis commentati sunt, tam obscurè loquentibus, ut vix credam, eosdem seipsos intelligere.*

 2. Oc-

2. Occurritur autem huic difficultati, si distingvantur 1. tempora ingeniaq; Imperatorum. 2. apparens & simulatum à vero. *Nam ita comparatum est in Rerumpubl. mutationibus, ut in novis formis maneat vestigium veteris abrogatæ. Hunc enim callidissimum mutandi status modum docuimus* (lib. 3. huj. part.) *si sub specie manentis veteris Reipubl., democraticæ nimirum vel oligarchicæ, tyrannis introducatur, & aliquid pristini relinquatur, donec hæc satis firmata sit. Idem contigit circa mutationem Reipublicæ Romanæ. Imperatores enim primi, multum pristinæ libertatis Senatui populoq; nonnunquam in speciem concessêre, quasi veteri Republicâ: quin & posteriores quandoq; prout prudentiâ & clementiâ reliquos anteire studebant: donec Constantinus M. omnem pristinam libertatem, & imaginem imò umbram etiam veteris Reipubl. tolleret. Vnde sequitur, omnes difficultates, quæ circa Jus publicum Justinianæum occurrunt, facilè superari posse, si attendantur tempora, quibus quisq; JCtorum vixit, it. ingenia Imperatorum singulorum à quibus vel quorum tempore quæq; lex scripta est. It. quid in speciem tantùm & apparenter, quid verè dictum sit. Interdum namque JCti accommodantes se Rationi status loqvuntur velut in liberâ Republ. in quibus id Imperatorum Majestati nihil detrahit.*

3. Ne quid omittamus, quod ad statum Romanum subtilius dijudicandum facit, tres præcipuas cujusq; civitatis & Imperii partes percurremus, nimirum Senatum, Magistratum & Judicia. *Nam demonstravimus* (lib. 2. huj. part.) *sæpenumerò ratione harum partium statum mutari, v. g. Senatum esse oligarchicum, magistratu existente democratico, & contrà: adeoq; ex perpensâ unâ tantùm harum partium nullum de statu solidum Judicium fieri posse.*

MEMBR. I.
DE
SENATU ROMANO ET POTESTATE DELIBERANDI DE IIS, QVÆ AD τὸ Κύριον PERTINENT.

1. In liberâ Republ. caput Imperii erat Senatus Populusq; Romanus. *Patrum namq; seu Senatorum auctoritate populiq; jussu præcipua ad τὸ Κύριον spectantia tractari solebant. Omnia namq; jussa directa ad provinciales Senatus Populiq; Romani nomine emittebantur, antequam tyrannis firmaretur. Id quod tempore Imperatorum tacitè obliterabatur. De militibus, qui adversus Galbam movebant, Tacitus* (1. H, 55.) *ita loquitur:* mox consensu, ac ne reverentiam Imperii exuere, *i. e. omninò ab imperio Romano deficere* viderentur, in Senatûs populique

que Romani obliterata jam nomina, *i.e. pridem omissa, substitutis nominibus Cæsarum*, sacramenta advocabant.

2. Mutatâ Republ. mansit aliqua species pristinæ potestatis & auctoritatis Senatui, quæ tamen in rei veritate nullius momenti erat; donec tempore Constantini M. planè evanesceret. *Nam Augustus statim munia Senatûs in se trahebat.* (Tac. 1. ann. 2.) *non abrogando eundem, sed callidis artibus hoc agendo, ne Senatores quicquam contra ipsius voluntatem decernerent. Licet enim Imperatores plerumq; variis artibus invaderent Imperium; non tamen facilè nisi Senatu confirmatum suscipiebant. Ita Tiberius maluit videri, vocatus electusq; à Republ. quàm per uxorium ambitum & senili adoptione irrepsisse.* (1. ann. 7. fin.) *It. Nero licet artibus matris invaderet imperium: secuta tamen Patrum consulta, quibus firmabatur.* [12. ann. 69.] *De Vespasiano ita loquitur Tacitus* [4. H. 3.]. At Romæ Senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit. *Et paulò post:* Cæterùm ut princeps loquebatur civilia de se, & Republicâ egregia. nec Senatûs obsequium deerat. Ipsi consulatus cum Tito filio, Prætura Domitiano & Consulare Imperium decernuntur. *Idem fecerat quoq; antea circa Othonem* [1. H. 47.] *Idem hic Senatus vivis mortuisq; Imperatoribus, quorum principatum confirmaverat, honores decrevit; velut Augusto* (1. ann. 8.) *Claudio* (12. ann. 69.) *& aliis, ut patet ex superius narratis, cœlestes post mortem honores; vivis ut Tiberio, vota pro reditu ejus, supplicationesq; & alia decora* (3. ann. 47. add. 6. ann. 45.) *it. Neroni* (13. ann. 10. & 41. it. 15. ann. 18.) *Ducibus belli quoq; ob res præclarè gestas honores; ut Germanico triumphum* (1. ann. 55.) *& iis, qui cum hoc rem præclarè gesserant* (1. ann. 72.) *it. Furio ob victos Numidas* [2. ann. 52.] *Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus* [4. ann. 46.] *decrevit. Idem contigit circa alios, qui de Imperatore & Imperio benè meriti videbantur.* (3. ann. 72. 4. ann. 15. 6. ann. 11. fin.) *Neronem quin etiam pro suis amicis & benefactoribus petivisse à Senatu honores, testatur Tacitus* (13. ann. 10.) *De religione, sacris & sacerdotibus deliberatum in Senatu, testatur idem* (4. ann. 16. 6. ann. 12. 11. ann. 15.) *Jura quoq; & leges condidisse Senatum, velut de nuptiis, ut celebratæ cum fratrum filiabus licitæ essent: quò Claudius Imperator Agrippinam licitè ducere posset* (12. ann. 6) *it. de adoptione Imperatoris: cùm enim Claudius Neronem adoptaret, rogata lex in Senatu, quâ Domitius in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret* (12. ann. 26.) *Multa præterea SCta tempore Imperatorum facta partim ex historicis cumprimis Tacito* (1. ann. 77. 2. ann. 32. & 33. 3. ann. 55. & 63. 4. ann. 14. & 26. 12. ann. 52. 53. & 60. 13. an. c. 4. c. 5. c. 26. c. 32. c. 41. c. 44. it. 15. ann. 19.) *partim ex LL. à Justiniano in corpus Juris relatis addiscimus. Crederes etiam auctam Senatûs*

potestatem & auctoritatem tempore Imperatorum, cùm è campo ad patres comitia transferrentur à Tiberio (1. ann. 15.): *largitionibus enim precibusq; sordidis exsolvebatur Senatus; ne Senatores ambire populum captandorum honorum gratiâ amplius tenerentur. Quantâ in dignitate primis Imperatorum temporibus Senatus fuerit, indicat oratio, quam Otho ad milites suos, quorum tumultu in periculo erat, habuit.* (1. Hist. 84.) *Verba, prout à Tacito concepta sunt, hîc lubet enarrare:* Nec illas, *inquit Otho*, adversus Senatum voces ullus unquam exercitus audiat. Caput Imperii *i. e. Senatum* & decora omnium provinciarum *i. e. Senatores, qui praesse provinciis & illas regere solent*, ad pœnam vocare, non herclè illi, quos cùm maximè Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulline Italiæ alumni & Romana verè Juventus ad sanguinem & cædem depoſcerent Ordinem, cujus splendore gloriâ sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus. *i. e. quem partibus nostris faventem habentes colluviem vilium hominum, qui partes Vitellii sectantur, supprimimus.* Nationes aliquot occupavit Vitellius imaginem quandam exercitus habet. *i. e. cùm Vitellius non auctore Senatu sed faventibus nonnullis nationibus bellum susceperit & militem contraxerit, cœtum potius latronum quàm exercitum habet.* Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Respublica, inde hostes Reipubl. constiterint. Qvid? vos pulcherrimam hanc urbem, domibus & tectis & congestu lapidum stare creditis? Muta ista & inanima *i. e. corpora intellectu destituta* intercidere ac reparari promiscuè possunt: æternitas rerum ac pax gentium, & mea cum vestrâ salus incolumitate Senatûs firmatur. Hunc auspicatò à parente & conditore urbis nostræ institutum, & à regibus usq; ad principes continuum, & immortalem, sicut à majoribus accepimus, sic posteris tradamus. *Inde colligimus, Senatum tempore Imperatorum mentem illam fuisse cujus consiliis vastum illud regebatur imperium; quem propterea Consilium publicum vocat Tacitus* (6. ann. 15.) *Verùm sub specie Auctoritatis Senatui auctæ, quasi in liberâ Republ. tyrannidem sibi suam Imperatores firmabant: ipsi enim principes Senatûs, & unà officium tribunorum plebis gerentes nihil patiebantur contra dignitatem & voluntatem suam statui ab eodem. Hinc de rebus maximè arduis nihil absente Cæsare audebant Senatores decernere, Consulesq; exequi, teste Tacito* (14. ann. 49.) *quando ait:* at Consules perficere Senatûs decretum non ausi, de consensu scripsêre Cæsari. *Præsente autem principe SCta faciebant merè adulatoria* (1. ann. 7. 8. 11. 12. 14. it. 3. ann. 56. & 57.) *Erant namq;* tempora *Tiberii* adeò infecta & sordida adulatione, ut non modò primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, ma-

gna pars eorum qui præturâ functi, multique etiam pedarii Senatores certatim exsurgerent, fœdaque & nimia, *(i. e. ingenuis & cordatis senatoribus indigna)* imò nonnunquam ridicula (*6.* ann. 2.) censerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quoties curiâ egrederetur, græcis verbis in hunc modum eloqui solitum: O homines ad servitutem paratos! scil. etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat. *(3. ann. 65.) Quapropter etiam initiò principatûs Tiberii* publica negotia & privatorum maxima apud patres tractabantur. dabaturque primoribus disserere. *(i.e. concedebatur præcipuis Senatoribus sententiam suam pluribus verbis in Senatu exponere)* & in adulationem lapsos cohibebat ipse princeps(4.*an.6.*) *Caussa adulandi Senatoribus erat metus crudelitate & accusationibus incussus: ita enim inquit Tacitus (4.ann.64.)* pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. *Eadem Senatûs species tempore Neronis fuit. Nam hic Imperator initio Imperii formam futuri Imperii talem præscripsit*: teneret antiqua munia Senatus. Consulum tribunalibus Italia & publicæ provinciæ assisterent. (*13.ann.4.*) nec defuit fides. multaque arbitrio Senatûs constituta sunt. (13. ann.5.) *Par etiam adulatio sub ejusdem imperio* (13. ann. 8. & 41. 14. ann. 12. it. 14. ann. 23.) *& sequentium principum. Quod ex historicis deducere nimis longum foret. Multa quoq; SCta à principibus extorta sunt. Id namq; ab Augusto statim factum legimus:* (1. ann. 10. verb. extortum) *miserat enim in curiam centurionem, qui dubitantibus Senatoribus diceret, admotâ ad gladii capulum manu: si vos non vultis hic faciet. Nihil ergò liberè sentire, aut quæ sentirent dicere imperatorum temporibus dabatur:* (1.H.1. fin. versare sententias & huc atque illuc torquere (1. H. 85.) *Pleraq; etiam SCta alicujus momenti facta sunt prævia oratione Principis in Senatu habitâ. Ut adeò multi honesti viri sentientes inane Senatorum esse nomen sine dignitate Senatoriâ maluerint vivere* (3.ann.30. it.16.ann. 17.) *Ex hisce omnibus patet, Imperatores callidè omnia munia Senatûs, ordine Senatorio ad speciem salvo relicto, in se traxisse: adeoq; potestatem deliberandi de bello, pace, vectigalibus, legibus omnibusq; ad τὸ κύριον pertinentibus, quæ in liberâ Republicâ Senatûs propria erat*, (13.ann. 49.) *in sese traxisse: donec Constantinus M. omnem Senatûs dignitatem, translato in Orientem Imperio everteret & decurionum ordini similem redderet: ut ex narratis de vitâ ipsius clarè patet. Inde etiam addiscimus caussam, quare Imperatores, penes quos tamen absolutissima potestas fuit, sese nonnunquam Senatûs partem vocarint.* (l. Jus Senatorum 8. C. de Dignitatib.) *Nam ante tempora Constantini modestius agentes Imperatores, Senatûs principes malebant videri. Hinc Vitellius contendens adversus* Helvi-

Helvidium Priscum, qui contra studium ejus censuerat, mitigantibus amicis, nihil novi accidisse respondit, quòd duo Senatores in Republ. dissentirent. (2.H. 91.) *At post Constantini tempora Senatores fermè fungebantur officio consiliariorum principis; & modò adhibebantur ad consilia modò non, prout congruum statui videbatur. Eratq; Senatus duplex, alter constans ex proceribus palatii, alter ex Patribus conscriptis, id quod innuunt Theodosius & Valentinianus Impp.* (l. humanum. 8. C. de LL.)

3. Quia verò in liberâ Republicâ non penes solum Senatum omnis erat potestas; sed cuncta fiebant auctore Senatu jubente populo; fingebant Imperatores in sese omnia populi Jura translata esse: quo ipso absolutissimum supremumq; omnium rerum arbitrium consequerentur. *Ita namq; fertur dixisse Vlpianus (l. 1. ff. de Constit. Princ.)* Quod principi placuit legis vigorem habet: utpote cum lege regiâ, quæ de Imperio ejus lata est, populus ei & in eum omne Imperium & potestatem contulerit. *Hinc à potestate populi ad Imperatoris potestatem argumentatur idem Vlpianus; imò Imperatori plus potestatis quàm populo assignat.* (lib. 3. ff. de Offic. præt.) *Qui tamen idem JCtus crimen læsæ Majestatis non definit illud quod contra principem, sed quod contra populum & magistratus Romanos eos, qui cum Imperio præsunt, committitur* (l. 1. §. 1. ff. ad L. Jul. Maj.) *ut adeò citati textus Vlpiani suspecti esse videantur, & à Triboniano eidem affícti.*

4. *Concludimus, omnia populi Senatûsq; Jura Imperatores callidis mediis in sese traxisse: statumq; ratione potestatis deliberandi de iis, quæ ad τὸ Κύϱιον spectant merè monarchicum tempore Imperatorum redditum esse. Id quod magis perspicuum evadet, quando distinctis articulis quæ ad τὸ Κύϱιον pertinent evolvemus.*

ARTIC. I.
DE POTESTATE LEGES ET JURA CONDENDI.

1. Jus varias significationes habens videtur esse legi quid simile, latius tamen hac patere. *Nam Jus sumitur 1. pro eo, quod semper bonum & æqvum est, ut est Jus naturale. 2. quod omnibus aut pluribus in quaq; civitate; ut est Jus civile. 3. pro Jure honorario quod prætores restringendi, extendendi, corrigendi Juris civilis gratiâ apud Romanos introduxerunt. 4. pro necessitudine; veluti est mihi Jus cognationis vel affinitatis* (l. penult. & ult. ff. de Justit. & Jur.) *Sumitur etiam Jus pro loco in quo Jus redditur* (d. l. penult.) *Verùm hanc significationem, cùm metonymica sit, consultò prætermittimus. Significationes autem istæ diver-*

ſæ non videntur tales eſſe, quæ vocem arguant æquivocam: cùm reddi communis omnium earum λόγ@ poſſit. Nam quid impedit quò minus dicamus, Jus eſſe quiddam vim obligandi habens i. e. neceſſitatem parendi imponens? Hinc continet ſub ſeſe præcepta naturalia, gentium, civilia, item ea quæ prætor pro ſuâ Jdictione jubet; item pro neceſſitudine i.e. eo, ad quod amici invicem obligantur, quò amicitia firma & conſtans ſit: ſuprà namq; docuimus, & amicitiæ juſtum quoddam ineſſe. Reſpectu autem hujus ſignificationis, quòd Jus denotet quoq; artem boni & æqui, quam tractantes JCti vocantur & cultores Juſtitiæ, dicendum eſt vocem æquivocam eſſe. Verùm hanc ſignificationem miſſam facientes inhærebimus ei, quatenus jus ſumitur pro eo, quod vim obligandi habet legemque tanquam latius anguſtius in ſe continet, viſuri penes quos Juris condendi poteſtas fuerit. Videmur autem optimè procedere, ſingulas partes Juris prout LL. Romanis traduntur percurrendo.

2. Dividitur Jus in privatum & publicum: hujus condendi poteſtatem ſibi ſumpſit pars in Republ. Romanâ ea quæ pro ratione temporis prævaluit. *Nam in liberâ Republ. modò patricii oligarchicum, modò plebeji democraticum reddidêre ſtatum; in tyrannide Imperatores modò auxêre tyrannidem modò remiſere. Unde & factum, ut nullum peculiare volumen de Jure publico nobis relictum ſit; ſed quæ hoc concernunt partim ex hiſtoricis partim ex Jure privato tanquam per illud diſperſa colligenda veniant. Quare callidè Ulpianus* (l. 1. §. 2. ff. de J. & J.) *tradit, Jus publicum conſiſtere in ſacris, in ſacerdotibus, in magiſtratibus; horum namq; ordinatio permanebat ſtatu politico in democraticum mutato.*

3. Jus privatum ex ſententiâ Ulpiani tripartitum eſt; collectum ſcil. ex præceptis naturalibus, gentium & civilibus. (d. l. 1. §. 2.) *Scil. vidit Ulpianus, homines multa facere pro ſuâ inter ſe ſocietate conſervandâ, ad quæ facienda & bruta trahuntur naturâ; ut ratione procreationis & conſervationis procreati; item quòd ſingulæ feræ beſtiæ utantur ſuâ libertate. Quapropter Ulpianus voluit definire Jus naturale quod natura omnia animalia docuit,* (l. 1. § 3. ff de J. & J.) *illudq; dixit non ſolius humani generis proprium ſed commune omnium animalium, quæ terrâ mariq; naſcuntur; adeò ut & feræ hujus Juris peritiâ cenſeantur; non quòd inter animalia Jus obtineat, ſed quòd faciant ductu naturæ ea, quæ quando fiunt ab hominibus rectâ ratione utentibus juſta dicuntur.* De poteſtate ergò condendi Jus, quod JCti Romani naturale vocant, nihil attinet dicere. *Nam ut beſtiis, ita & hominibus concipiunt JCti hoc innatum eſſe.*

4. Jus quod gentium vocatur Romanis, itidem nullum agnoſcit Legumlatorem. *Nam definitur hoc in LL. quòd ſit illud, quo gen-*

tes humanæ utuntur. (l. 1. §. 4. ff. de J. & J.) *quodq; solis hominibus inter se proprium est; quo ipso Juri naturali contradistingvitur, & ab eodem recedit. Huic Juri annumerantur erga Deum religio, ut parentibus & patriæ pareamus.* (l. 2. ff. eod.) *Ut vim atq; injuriam propulsemus.* (l. 3. ff. eod.) *Nam Jure hoc evenire tradit Florentinus* (d. l. 3.) *ut quod quisq; ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur. Ex hoc Jure, inquit Hermogenianus* (l. 5. ff. eod.) *introducta sunt bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia collocata, commercium, emptiones venditiones, locationes conductiones, obligationes institutæ. Huic Juri attribuit Ulpianus* (l. 4. ff. eod.) *manumissiones: utpote cùm Jure naturali omnes liberi nascerentur, nec esset nota manumissio, cùm servitus esset incognita. Sed postquam Jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis: & cùm uno naturali nomine homines appellarentur, Jure gentium tria genera esse cœperunt; liberi & his contrarium servi, & tertium genus libertini i. e. qui desierunt esse servi. Qvùm ergò Jus gentium sit quod naturalis ratio inter omnes homines constituit seu simpliciter* (quod primævum DDres jus appellare solent) *seu urgente necessitate* (quod secundarium vocant) *& hoc omnes gentes utantur* (l. 9. ff. eod.) *nec attinet de potestate hoc Jus condendi quærere.*

5. De potestate ergò condendi Juris civilis quærendum est ei, qui de statu alicujus civitatis vel imperii judicaturus est. *Nam quod quisq; populus ipse sibi jus constituit, id ipsius proprium civitatis est, vocaturq; jus civile, quasi jus proprium ipsius civitatis.* (d. l. 9.) *efficiturq;, dum Juri communi, naturali nimirum & gentium, additur vel detrahitur* (l. 6. pr. ff. eod.) *Verùm quia Jus hoc iterum duplex est, scriptum nim. & non scriptum* (l. 6. §. 1.) *seorsim de his dicturi sumus.*

6. Scriptum Jus est Lex, Plebiscitum, SCtum, Principum placita, Magistratuum edicta, Responsa prudentum. *Nam ex hisce Jus Justinianeum collectum est.* (§. constat 5. J. de Jur. N. G. & C.) *Papinianus* (C 7. pr. & §. 1. de J. & J.) *dividit Jus Scriptum in civile & prætorium. Jus civile vocat, quod ex legibus, plebiscitis, SCtis, Decretis principum, auctoritate prudentium venit; Jus prætorium, quod prætores introduxerunt adjuvandi vel supplendi vel corrigendi Juris civilis gratià propter utilitatem publicam.*

7. Legis variæ traduntur definitiones (*l. 1. & 2. ff. de LL.*) quarum quæ Demostheni & Chrysippo adscribuntur, essentiam non attingunt sed potius vim ejus & potestatem oratoriè depingunt. Ea verò, quam Papinianus (*d. l. 1.*) tradit, quòd sit communis Reipubl. sponsio virorumq; prudentium consultum, respicit ad modum condendi leges

ges in Republ. Romanâ, quæ fiebant auctore Senatu jubente populo: convenitq; cum eâ, quæ traditur Institut. (§. *Lex est. 6. de Jur. N. G. & C.*) quòd lex sit, quæ jubente populo, & senatorio magistratu, veluti Consule vel Prætore, rogante constituitur. *Nam in liberâ Republicâ post exactos Reges ejusmodi leges condendi ratio obtinebat; concipiebaturq; hîc status permanere, quamvis tacitè mutaretur, etiam sub Imperatoribus. Unde factum, ut quod ita constitutum esset pro lege propriè haberetur, reliqua legis propriè dictæ nomen non haberent.*

8. Plebiscitum definitur, quod plebs plebejo magistratu interrogante (veluti Tribuno) constituebat. (§. *lex est. 6. J. de Jur. nat. g. & c.*) & hoc lex quidem non erat, legis tamen vim habebat. *Nam tradidimus* (præc. lib. c. 1. membr. 2. art. 5. n. 3.) *L. Valerio & M. Horatio CSS. legem centuriatis comitiis latam esse, ut quod tributim plebs jussisset populum teneret: eoque ipso statum tacitè democraticum redditum esse. Quia verò status expressè non mutatus est, mansit, ut legis nomen retineret quod populus Romanus senatorio magistratu interrogante constituebat, plebiscitum verò non quidem lex, legis tamen vim habens & Jus quoddam esset.*

9. SCtum quod Senatus jubebat atq; constituebat. (§. *SCtum 7. J. de J. N. G. & C.*) itidem lex propriè non erat, sed Jus legis vim habens. (*l. 9. ff. de LL.*) *Ratio redditur* (J. cit. text.) *quòd cùm auctus esset populus Romanus in eum modum, ut difficile esset in unum eum convocari legis sanciendæ caussâ, æquum visum fuerit, senatum vice populi consuli. Verùm si rectè rem perpendimus, fuit hoc stratagema Imperatorum callidè omnem potestatem in se trahentium. Erant enim hi principes Senatûs; nihilq; huic velut unà tribunitiam potestatem gerentes permittebant decernere, nisi quod ipsi approbassent. Quâ de caussâ etiam SCta fiebant præviâ oratione principum. Tandem obtinuit, ut Senatus loco consilii principis haberetur. Id quod manifestè apparet ex* l. Quisquis. 5. C. Ad L. Jul. Maj. *ubi Senatores dicuntur pars corporis principis æquè ac viri Illustres qui consilio & Consistorio ejusdem intersunt. Quapropter & principes posteriores nonnulli auctoritatem SCtorum pœnis tuebantur* (l. un. C. de SCtis) *ut, si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentaverit, ut transire ei liceat formam statutorum, tertiâ patrimonii parte mulctetur, & damnatus ambitûs crimine infamis maneat. Apparet itaq; ex hisce, quicquid auctoritatis & potestatis olim in liberâ Republ. Senatus habuit, id omne ad principes transiisse, & SCta Imperatoribus subjecta fuisse.*

10. Responsa prudentum sunt sententiæ & opiniones eorum, quibus permissum erat de Jure respondere. (§. Responsa 9. J. de J. N.

G. & C.) *Nam, ut ipse Imperator cit. text. loquitur, antiquitus constitutum erat, ut essent, qui Jura publicè interpretarentur, quibus à Cæsare Jus respondendi datum est, qui JCti appellabantur, quorum omnium sententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut Judici recedere ab eorum responso non liceret. Scil. erat ratio Augusti callidè in se trahendi Jdictionem, dum constituebat JCtos, qui ipsius nomine Jus dicerent & præscriberent Judicibus, à quo ipsis recedere non liceret. Quid enim aliud est præficere ICtos Jus dicentes & præscribentes omnibus Judicibus, quàm habere supremam Jurisdictionem?*

11. Prætorum quoque Edicta non modicam obtinebant Juris auctoritatem (§. *prætorum. 8.* J. *d. t.*) in liberâ Republicâ. *Nam cùm libera adhuc esset Respublica, singulis initiis magistratuum proponebant prætores Edicta, adjurandi, supplendi vel corrigendi Juris civilis gratiâ* (l. 7. §. 1. ff. de J. & J.) *magnamq; adeò circa Jus, quod in caussis civilibus & pecuniariis occupatum erat, sibi arrogabant potestatem: erantq; LLatores condentes leges annuas. Sed quia Status Romanus non admittebat, ut quid legis nomen acciperet, nisi Senatorio magistratu interrogante & jubente populo conditum esset: jus prætorium contentum Edictis non lex vocabatur; sed Jus honorarium, quòd qui honores gerunt, id est, magistratus huic Juri auctoritatem dederunt.* (§. prætorum, 8. J. de J. N. G. & C. l. 7. §. 1. ff. de J. & J.) *Hoc* Jus *in liberâ Republ. erat viva, vox Juris civilis. Nam, ut modò diximus, proponebatur à magistratibus administrantibus* Jus *civile & ad singulares casus accommodantibus. Sed quemadmodum in liberâ Republ. abutebantur prætores suâ potestate singulis annis nova* Jura *condendo & durante quandoq; magistratu immutando: ita sub Imperatoribus ipsorum potestas non modò imminuta, sed & nulla reddita est; dum Hadrianus præcipua prætorum Edicta jussit colligere & Salvium Julianum redigere in corpus, ex quo ab Hadriano confirmato postea perpetuò* Jus *dicere coacti sunt: adeoq; & honorarium* Jus *tunc cœpit auctoritate Imperatorum obtinere, & ab his dependere.*

12. Quæ ab Imperatoribus edicebantur initio statûs monarchici itidem legis nomen non habebant, sed hoc firmato quælibet Imperatorum voluntas lex erat. *Nam initio monarchiæ fingebatur semper libera adhuc Respublica: adeoq; licet successu temporis vim legis Edicta Imperatorum habere inciperent; non tamen leges sed constitutiones potius appellabantur* (l. 1. §. 1. de Constit. Princ.) *ne pristinus status, quo Senatorio magistratu interrogante, jubenteq; populo leges condebantur, immutatus videretur. Sed firmato statu quod principi placuit legis vigorem habuit* (l. 1. pr. ff. eod. l. ult. C. de LL.) *Non, ut Ulpianus refert, vel potius ut relatum ipsi adscribitur, quòd lege regiâ de Imperio ejus latâ populus*

pulus ei & in eum omne suum Imperium & potestatem contulerit; sed quia
Imperatores ita tacitè invaserunt tyrannidem nemine propemodum ani-
madvertente; prout in superioribus diximus. Cæterum quæ de Constitu-
tionibus principum reliqua dicenda sunt proponentur inferius, quando de
Imperatore & ejus potestate dicturi sumus.

13. Jus consuetudinarium, quod moribus introductum dici-
tur, in liberâ Republicâ & initio monarchiæ plurimum auctoritatis
habebat: sed postea subdebatur quoq; legibus Imperatorum. *Nam*
in liberâ Republ. vim legis universalis habebat consuetudo; [l. diuturna
33. ff. de LL.] *quia hæc nihil aliud est, quàm voluntas populi sine scripto*
rebus & factis declarata: cùm verò ipsæ leges non aliâ ratione sub Romano
Imperio viventes tenebant, quàm quòd Judicio populi essent receptæ; me-
ritò etiam consuetudo omnes obligabat. Quæ caussa est quâ utitur & Ju-
lianus more in liberâ Republ. usitato disserens [l. de quibus. 32. §. 1 ff. de
LL.] *Et hinc Hermogenianus* [l. Sed & ea. 35. ff. eod.] *tradit invetera-*
tam consuetudinem, velut tacitam civium conventionem non minus quàm
ea, quæ scripta sunt, jura servari. Fuit ergò hoc Jus consuetudinarium,
ut in omni politiâ, ita quoq; in Republicâ Romanâ magnæ auctoritatis; quia,
ut loquitur Paulus, [l. immò. 36. ff. eod.] *in tantùm probatum est, ut non*
fuerit necesse scripto comprehendere. Quin tributa ipsi est vis abrogandi
leges (d. l. 32) *item interpretandi* (l. 37. ff. eod.) *Optima namq; ratio in-*
terpretandi petitur à factis interpretantibus voluntatem Legislatoris scri-
pturâ comprehensam: at consuetudo in ejusmodi factis populi legum se-
rendarum potestatem habentis consistit. Idq; Imperatores simulantes pri-
stini liberi statûs se conservatores aliquandiu ita admisisse testatur Calli-
stratus (l. Nam Imperator. 38. ff. eod.) *qui tradit Severum rescripsisse;*
in ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiscuntur, consuetudinem, aut rerum
perpetuò similiter judicatarum auctoritatem vim legis obtinere debere.
Quamvis hoc quoq; sapiat aliquid monarchicum; quia in monarchico sta-
tu id consuetudinis proprie esse videtur quod Judices auctoritate monar-
chæ judicantes perpetuò & similiter judicando introducunt. Quemad-
modum & hoc monarchicum est, quod tradit Ulpianus (l. 34. ff. eod.) *cum,*
qui de consuetudine civitatis vel provinciæ confidere vult, primùm illud
explorare debere, an etiam contradicto aliquando Judicio consuetudo fir-
mata sit. Scilicet ita secundùm τὸ μικρὸν procedentes Imperatores pau-
latim statum, nemine observante, immutabant. Et quemadmodum in
liberâ Republicâ, de quibus caussis scriptis legibus non utebantur cives, id
custodiebatur quod moribus & consuetudine inductum erat; & si quâ in
re hoc deficeret, quod proximum & consequens ei esset: ac si nec id quidem
appareret, jus, quo urbs Roma utebatur, servabatur: (d. l. 32. pr.) *ita in*

statu monarchico deficiente lege, quod Judiciis auctoritate Imperatorum exercitis constanter pronunciatum erat, obtinere incipiebat; donec Constantinus M. qui evertit omnem Reipubl. statum, expressè ediceret consuetudinis usuve longævi auctoritatem, licet non vilis sit, non eò tamen sui momenti valituram, ut aut rationem vincat aut legem (l. 2. C. Quæ sit longa consv.) *Ex quibus apparet, tandem Imperatores, penes quos solos mansit potestas legum condendarum, etiam consuetudini tanquam Juri statutario dominatos esse.*

14. Concludimus, omnem potestatem Jura legesque condendi penes solos Imperatores tandem fuisse. *Nam hactenus demonstratum est, omnia Jura dependisse tandem ab Imperatoribus solis. Vnde & Justinianus expressè asserit* (l. ult. §. 1. C. de LL.) *In præsenti leges condere soli Imperatori concessum esse. Et quamvis tradatur* (l. Humanum. 8. C. d. t.) *si quid de cætero in publicâ privatâq; caussâ emerserit necessarium, quod formam generalem & antiquis legibus non insertam exposcat, id ab omnibus antea tam proceribus sacri palatii, quàm gloriosissimo patrum cœtu tractari, universorumque consensu probatum auctoritate Imperatoriâ confirmari debere; Id tamen non eò referendum, quasi potestas legum ferendarum non penes solum Imperatorem sit; sed quod hic in iisdem condendis senatorum consilio utatur, id fieri humanitatis gratiâ, ne videatur temere & sine consilio prudentum quid statuere. Docuimus namq;* (initio hujus Membr.) *firmatâ tyrannide, Imperatores usos fuisse Senatu velut assessoribus & Consiliariis suis.*

MEMBR. II.
DE MAGISTRATUUM JUDICUMQUE ELECTIONE.

1. Ne quid omittamus eorum, quæ ad statum Romanum, qualis hic fuit tempore Justiniani, dijudicandum pertinent, de Electione magistratuum, & quidem quinam habeant potestatem eligendi & ex quorum numero electi fuerint dicamus. *Nam hæc perpendenda esse, si de statu aliquo judicium ritè facturus sis, superius docuimus.*

2. Olim ergò in liberâ Republ. omnes magistratus à populo & ex populo i. e. tam patriciis quàm plebejis eligebantur: sed in monarchiâ ab Imperatoribus. *Nam, ut ex superioribus constat, Tiberius statim comitia è campo ad patres transferens callidè jus eligendi magistratus in se traxit; à cujus temporibus Imperatores cæteri hoc jure vel modestius vel superbius usi sunt.*

3. *Similiter autem & ex Tacito suprà docuimus, de omnibus judicandi*

candi judicesq; constituendi potestatem sibi maturè Imperatores arrogasse: ut adeò dubitandum non sit, quin omnis summa potestas temporibus Justiniani penes solum Imperatorem fuerit, statusque purè monarchicus exstiterit.

CAP. III.

DE FINE IMPERII ROMANI.

1. In omni tractatu de civitatis vel Imperii alicujus statu primùm omnium quærendum, quis finis illius sit ad quem tendit. *Nam quemadmodum hominis, ita & principatûs vel Reipubl. cujusvis est quædam operatio & finis, ad quem suâ operatione tendit. De hac autem an bona vel mala existat, à fine judicandum est: finis namq; vel est revera bonus vel apparenter tantùm, in rei veritate autem malus: si finis, ad quem tenditur malus est, omnis operatio ad eum tendens mala est & status diu subsistere nequit, sed in perniciem vergit eorum, qui partes & membra Imperii vel civitatis sunt. Sin verò finis reverà bonus sit & operationes ad hunc tendentes nullæ aut ad contrarium tendentes finem, status itidem vitiosus est & labilis. Quapropter, quo eò melius examinare statum, qualis tempore Justiniani fuerit, & de Jure publico, quod ipsius tempore obtinuit, judicium facere & interpretationem possimus: de fine Imperii Romani disserendum est.*

2. Antequam Christianam religionem amplecteretur Constantinus M. plerumque finis Imperii fuit tyrannicus i.e. talis ad quem tyrannides solent tendere. *Quemadmodum enim olim in liberâ Republ. cùm florerent ingenia gloriæ cupidissima, finis erat gloria ex ampliatione imperii parta: ita auctis rebus tendebatur ad voluptates & omnis generis luxus: quem finem etiam pleriq; ante Constantinum M. Imperatores sibi propositum habebant: quo etiam ad affectandum Imperium ducebantur. Testatur hoc ipsum Tacitus* [1. H. 22.] *quando refert quibus irritamentis à libertis servisq; Otho incitatus fuerit ad affectandum Imperium, quando ait:* Et intimi libertorum servorumque corruptius, quàm in privatâ domo habiti, aulam Neronis & luxus, adulteria, matrimonia cæterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ostentantes; quiescenti ut aliena exprobrabant. *Et quamvis nonnunquam essent Imperatores, qui talia contemnentes tendebant ad gloriam sibi parandam; ab ignavis tamen & otio corruptis militibus non audiebantur, sed potius removebantur. Cumq; ita pleriq; Imperatores principatûs præmia stupra, comessationes & fœminarum cœtus haberent: jacebat Imperium velut iners & ignava moles unius hominis ministrorumq; ejusdem voluptatibus inser-*

inserviens. Ut ergò finis iste reverà malus erat; ita & operationes ad hunc finem tendentes tales, quibus imperium miserè peribat.

3. Cùm verò Imperatores amplexi essent religionem Christianam, nullus potuit Imperii finis alius esse, quàm qui est Christianorum, nimirum, vera cum Deo & proximo in Jesu Christo amicitia, eorumque, qui hanc colunt, defensio adversus barbaros & paganos, omnesque Christianæ fidei persecutores. *Nam amicitiam cum Deo & proximo caritatemq; in Jesu Christo Servatore mutuam finem esse unicum, quem Christiani veri & non solum præ se nomen ferentes, intendunt, suprà demonstravimus, cùm de amicitiâ ageremus. Vastissimum autem in Christianos imperium nullum alium finem habere potest, quàm Christianorum adversus barbaros & persecutores Christiani nominis defensionem: neque enim decet Christianos vanæ gloriæ & dilatandi Imperii, dominandiq; caussâ sangvinem humanum profundere. Ex quibus satis constat, Imperii Romani, quale fuit post tempora Constantini M. hunc unicum scopum esse debuisse, ut sub Imperatorum tutelâ viverent Christiani veram caritatem exercentes erga Deum & proximum. Ad hunc finem an tenderint, quæ legibus ad* Jus *publicum pertinentibus traduntur, examinando paulò subtilius, quàm communiter fieri solet, patebit, quanti Jus Justinianæum, quod statum concernit, æstimandum sit; quæq;, si adhuc in usu hodiè esset, deberet esse ratio & modus illud interpretandi. Præsupponimus autem boni interpretis esse, ab iis, quæ manifestè noxia sunt, quantum quidem fieri potest, recedere; quod verò salutare est, ampliare & extendere omnibus modis.*

CAP. IV.
DE
IMPERATORE.

1. Ab Imperatore meritò initium speculandi facimus. *Demonstratum namq; est* (cap. I.) *statum tempore Justiniani fuisse monarchicum: omnemq; adeò Imperii splendorem in hoc positum fuisse. Singula ergò quæ circa Imperatorem Romanum observanda Jure Justinianeo traduntur distinctis articulis proponentes, quæ desiderari possunt explicabimus.*

ARTIC. I.
DE
IMPERATORUM CHRISTIANORUM NIMIA SUPERBIA.

1. Nihil magis quidem decuisset Christianos Imperatores, quàm modestia; sed imitati Ethnicos Imperatores, per superbiam se indignos videntur reddidisse qui gererent nomen Christi. *Nam debuissent*

issent Imperatores repræsentantes caput Orbis Christiani, præ cæteris sese imitatores Christi exhibere, & modestiâ suâ Christianâ humilitateq; praire; sectariq; virtutes potius quàm inanem honorem. At deprehendimus, eos in nimio fastu esse imitatos Ethnicos Imperatores 1. ratione titulorum. *Numen namq; videmus seipsos appellare* (l. 8. C. de LL. l. un. C. de contr. Judic. l. 7. & l. 12. C. de fund. patrim. lib. XI. l. 2. C. de offic. mag. offic. & passim.) *it. suam divinitatem* (l. 2. C. de privil. scholar. l. 17. C. de Re milit.) *it. suam perennitatem* (l. 3. C. de offic. milit. Judic.) *it. cœleste oraculum* (l. 10. C. de Assessoribus) *quo nomine & sua rescripta indigitarunt* (l. 9. C. de Aquæduct.) *quæ & appellata sunt statuta cœlestia* (l. 10. C. de Murileg. lib. XI.) *it. responsa cœlestia* (l. 10. C. de Re milit.) *it. divina præcepta* (l. 1. C. ut dignit. ordo serv. lib. XII.) 2. ratione venerationis & cultûs exhibendi. *Dabant namq; beneficii loco facultatem adorandi purpuram suam; quæ ceremonia ita absolvebatur, ut purpuream vestem principis à duobus elatam admissi adorantes exoscularentur. Et hunc morem introduxerat primus Domitianus, qui dominum se dici & ut Deum adorari primus passus est: cùm antea boni Imperatores in modum Judicum tantùm salutarentur. Inde factum, ut & Christiani Imperatores sese appellarent æternitatem adorandam* (l. 2. C. de fabricens. lib XI. l. 2. C. de offic. ejus qui vicem) *vel etiam adorandos* (l. 1. C. de præpos. sacr. cubic. lib. XII.) *it. hæc caussa fuit, quare locis venerandis suas ponerent statuas* (l. 4. C. de spectacul. & scen. lib. XI.) *Pertinent hûc quæ de statuis traduntur* (t. t. C. de statuis) 3. ratione vestimentorum reliquorumq; Ornamentorum. *Nam usum purpuræ sibi solis Imperatores reservabant, adeò ut tincta conchylio nullius alterius permixtione possent contexi* (l. temperent. 4. C. de vestibus holoberis. lib. XI.) *Quin nec sinebant vellera adulterino colore fucata in speciem sacri muricis tingere sub pœna capitali* (l. vellera. 3. C. eod.) *Dictata quoq; est publicationis bonorum pœna in vendentes inficientesq; vestes purpurâ, quæ blatta vel oxyblatta vel hyacinthia dicitur* [l. 1. C. quæ res venire non possunt] *Deniq; purpuram à commercio & nundinatione hominum, prorsus exemerunt Impp. Theodosius & Valent.* (l. fin. C. d. t. de vest. holob.) *Reservabant etiam sibi principes splendidum in equis & sellis equestribus apparatum, ac in vestibus ornatum, quo cæteris uti non erat permissum.* (l. un. C. Nulli licere in frenis. lib. XI.) *Quamvis verò magistratibus & Judicibus decens aliquis cultus vestium ornatusq; debeatur ad conciliandam auctoritatem, idq; & Aristoteles in politicis concedat: ejusmodi tamen immensum luxum, cui Christiani Imperatores dediti erant, plerique ethnicorum Imperatorum, quibus virtutes curæ cordiq; fuerunt, planè oderunt.*

2. Quapropter id in Jure Justinianæo publico primo loco desideramus, quòd Imperator modestiam & mediocritatem nullam sectatus inhæserit vanitatibus priorum Imperatorum, quæque manifestam arguunt superbiam legibus servari voluerit. *Deus namq; odit luxum & superbiam. Quomodo verò placere potest eidem imperium, cujus operatio tota ad hoc tanquam ad unicum finem tendit, ut caput illius fastum luxumq; incomparabilem exerceat?*

ARTIC. II.
DE NIMIA LICENTIA IMPERATORUM CHRISTIANORUM.

1. Videtur quoque Jus publicum Justinianæum peccare non emendans nimiam licentiam Imperatorum. *Nam nimia illa licentia conjecerat plerosq; Justiniani antecessores tam Christianos quàm Ethnicos in pessima quæq; vitia: quibus tamen, præsertim in capite Orbis Christiani, omnibus modis occurrendum est. Hujus namq; peccata totum orbem Christianum in miseriam conjiciunt.*

2. Consistebat autem Imperatorum licentia 1. in hoc, quòd essent soluti legibus, & uxoribus suis quoq; hanc licentiam tribuerent. (l. princeps. 31 ff. de LL.) *Nam quid intentatum relinquent homines in perpetuo luxu viventes, nullam legem metuentes? Decuisset ergò Justinianum hoc agere, ut Christiani principes successores ipsius, adstringerentur certis legibus; quò vitam Christiani Orbis capite dignam vel inviti colerent. Quamvis verò Theodosius & Valentinianus professi fuerint* (l. digna. 4. C. de LL.) *vocem esse Majestate regnantis dignam, legibus alligatum se principem profiteri; propterea, quòd ab auctoritate Juris pendeat auctoritas Imperatoris; majusq; Imperio sit submittere legibus principatum: eaq; propter id indicent suis successoribus, quod sibi licere non patiantur: Id tamen nondum satisfacit; quia ad summam rei nihil facit, quòd princeps Jus privatum, quod tulit ipse servet, nec à semel lato temerè recedat. Debuissent namq; leges de Officio Imperatoris ferri, ut scirent qui præessent, quæ sui essent muneris. Quis enim arctius ad munus suum faciendum adstringendus est, quàm cujus levissimum erratum totum Orbem Christianum magno afficit malo? Quamvis autem objicias: decere bonum principem ultrò facere quæ sui muneris sunt, cùm nemo principem cogere possit: nemo verò sibi ipsi imperare queat. Respondeo, me non hoc velle, principem subjacere debere Imperio populi, puniendus ab eodem nî paruerit legibus; sed hoc; Imperatores debuisse initio Imperii legibus astringi, quibus mediante juramento sese subjicerent; scirentq; De-*

um ultorem sese habituros, si munus suum non fecerint. In summâ debuisset Justinianus pervendere malum inde illatum Imperio Romano; quòd hactenus Imperatores tam ethnici quàm Christiani abusi fuerint suâ licentiâ; & propterea hoc ad minimum alligando Imperatores ad leges corrigendum esse: quò differentia quædam inter ethnicos & Christianos Imperatores apparuisset.

3. Deinde etiam hoc nimium erat, quòd principum voluntas pro lege haberetur. *Nam Ulpianus* (l. 1. §. 1. ff. de Constit. Pr.) *testatur suo tempore jam obtinuisse, ut quod Imperator per epistolam & subscriptionem statuit, vel cognoscens decrevit, vel de plano interlocutus est, vel Edicto præcepit, lex esset. Quamvis autem Theodosius & Valentinianus id limitarint tradendo* (l. 2. & 3. C. de LL.) *ea quæ ex relationibus vel suggestionibus judicantium, vel consultatione in commune sacri palatii procerum auditorium introducto negotio statuuntur à Principe generalia Jura non esse, sed leges duntaxat his facere negotiis atq; personis, pro quibus fuerint promulgatæ; illas autem leges generales debere esse & ab omnibus observari, quæ missæ ad proceres oratione conduntur, vel inserto Edicti aut legis vocabulo nuncupantur, vel per omnes populos judicum programmatibus divulgantur vel expressius continent, quòd princeps censuerit ea, quæ in certis negotiis statuta sunt, similium quoq; caussarum fata componere: Justinianus tamen* [l. ult. C. de LL.] *licentiam iterum extendit tradens, si Imperialis Majestas caussam cognitionaliter examinaverit, & partibus cominus constitutis sententiam dixerit, omnes omninò Judices scire debere, hanc esse legem non solùm illi caussæ pro quâ producta est, sed & omnibus similibus; annexâ ratione, quòd nihil majus nihil sanctius Imperiali majestate sit. Quid autem magis periculosum esse potest, quàm si vastissimum Imperium, quod omnium optimè operari, & nihil omittere debet eorum, quæ Deo placent & accepta sunt, unius arbitrio committas? Quàm facilè enim est hominem ruere in vitia & sententias à Christianâ religione & fide alienas? Decuisset ergò Justinianum & hoc emendare, legumq; condendarum potestatem cum episcopis vel iis, quibus rerum sacrarum cura commissa est, aliisq; prudentissimis communicare.*

ARTIC. III.
DE
MODO ELIGENDI IMPERATORES.

1. Reprehendendum in Justiniano & maximè hoc est, quòd nihil circa electionem Imperatoris tradiderit; vel non immutarit ea, quæ olim in usu erant. *Nam ethnicis Imperatoribus tenentibus imperium summa temporum infelicitas fuit, quòd militum temeritate eligerentur*

tur principes; Christianorum autem Imperium miserè devastavit totumq; Occidentem destruxit, quòd Imperatores suos liberos non modò pueros, sed etiam infantes eligerent sibi successores in Imperio. His perpensis potuisset Justinianus, si amasset Orbem Christianum, introducere singularem rationem eligendi Imperatores, quò semper aut plerumq; idonei præfecti fuissent imperio. Scilicet à temporibus Constantini id semper egére Christiani principes, ut omnia fierent hereditaria tam munera quàm honores: ut ex seqq. patebit: quò penes suos posteros maneret Imperium.

CAP. V.
DE
CULTU DIVINO ET MINISTRIS ECCLESIÆ.

1. Jus sacrum, quod tradit de Episcopis & omnibus clericis inservientibus Deo, item de privilegiis horum omniumque Christianorum, quodque continet credenda; ut sit unitas fidei per universum imperium, Justinianus meritò pro præcipuo habuit, à quo etiam Codicem orditus est. *Nam in Christiano Imperio hæc omnia loco fundamenti sunt: utpote cùm finis hujus sit verus cultus Dei & hunc colentium defensio. Quapropter etiam Gratianus, Valentinianus & Theodosius Christianorum catholicorum nomen amplecti severè jusserunt: reliquos verò dementes vesanosq; haretici dogmatis infamiam sustinere, divinâ primùm vindictâ, deinde etiam pro suo arbitrio ultione plectendos judicarunt* (l. 1. §. 1. C. de summâ Trinit.) *Nostrum erit videre, quænam credenda Imperatores statuerint; quam itidem amplexi fuerint rationem extirpandi hæreticos & paganos supprimendi contrà Christianos defendendi & in fide conservandi; quidq; tradiderint circa clericos omnesque, penes quos cura rerum sacrarum est: item quæ circa ecclesias seu templa observari voluerint.*

MEMBR. I.
DE
CREDENDIS.

1. *Videmur ex mente Justiniani circa credenda ita ritè progredi, si prius quæ generaliter traduntur consideremus; deinde specialia subjiciamus.*

ARTIC. I.
DE
HIS QVÆ GENERALITER CIRCA CREDENDA NOTARI DEBENT.

1. Primò generaliter circa credenda approbavit Justinianus quæ

quæ à Gratiano & collegis ejus (*l. 1. pr. C. de summâ Trinit.*) injunguntur cunctis populis sub Imperio Romano viventibus, ut in tali religione vivant, quam divum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio ab ipso insinuata declaret, quamque Pontificem Damasum sequi clareat, & Petrum Alexandriæ Episcopum virum Apostolicæ sanctitatis. *Scilicet tunc temporis jam invaluit opinio, Petrum docuisse Romæ, & permanere apud Pontifices Romanos eam doctrinam, ab iisdemq; propagari. Vulgus namq; credulum pronum est ad credendum, veritatem certo alicui loco adhærere.*

2. Approbavit deinde Justinianus, credenda nim. esse, nec de his dubitandum aut disputandum, quæ in Synodo Chalcedonensi Marciani jussu celebratâ, & in Nicænâ præsentibus 318. patribus, it. in Constantinopolitanâ à 150. & in Ephesinâ definita sunt. (l. nemo. 4. C. cit. tit. de summâ Trinit.) *quæ lex Marciani est approbata à Justiniano* (l. inter claras. 8. §. 3. C. eod. & Nov. 131. c. 1.) *His namq; conciliis obviam itum est iis, qui disputationibus suis orbem Christianum turbabant.*

3. Jubentur autem ita servari canones pristini ecclesiastici; ut, si quid dubietatis emerserit, id oporteat (non absque scientiâ viri Reverendissimi sacrosanctæ legis antistitis ecclesiæ urbis Constantinopolitanæ, quæ Romæ veteris prærogativâ lætatur) conventui sacerdotali sanctoq; Judicio reservari. (*l. omni. 6. C. de sacros. eccles.*) præcipiuntur etiam omnes pragmaticæ sanctiones, quæ contra Canones ecclesiasticos interventu gratiæ vel ambitionis elicitæ sunt, robore suo & firmitate vacuatæ cessare. (*l. privilegia. 11. §. 1. C. eod.*)

ARTIC. II.
DE
CREDENDIS CIRCA S. S. TRINITATEM.

1. Præcipuum eorum, quæ secundùm Apostolicam disciplinam, evangelicamq; doctrinam credenda sunt, hoc est, Patris & Filii & Spiritûs S. esse unam Deitatem sub pari Majestate & sub piâ Trinitate. (*l. 1. pr. C. de summâ Trinit.*) *item* (*l. 2. C. eod.*) Is Nicænæ assertor fidei & catholicæ religionis verus cultor accipiendus dicitur; qui omnipotentem Deum & Christum filium Dei uno nomine confitetur; Deum de Deo, lumen de lumine; qui Spiritum S. quem ex summo rerum Parente & speramus & accipimus, negando non violat: apud quem intemeratæ fidei sensus viget, & incorruptæ Trinitatis indivisa substantia, quæ græco verbo ὁμοουσία rectè credentibus dicitur. *It.* [*l. cum recta. 5. §. credentes 1.*] *talem confessionem edit Justinianus:* Cre-

dentes in Patrem & Filium & S. Spiritum unam essentiam in tribus hypostasibus, seu subsistentibus personis, adoramus unam Deitatem, unam potestatem, Trinitatem consubstantialem. Et (*l. cum Salvatore 6. §. 1.*) Credimus itaque in unum Deum Patrem omnipotentem, & in unum dominum JEsum Christum filium Dei, & in Spiritum S. unam essentiam in tribus hypostasibus sive subsistentibus personis.

2. De Christo filio Dei hæc est Justiniani confessio, quòd nim. sit unigenitus filius Dei, Deus & Dominus noster, incarnatus de Spiritû S. ex sanctâ atque gloriosissimâ semper virgine Dei genitrice Mariâ, homo factus, crucifixus, unus sanctæ & consubstantialis Trinitatis, coadorandus, conglorificandus Patri & Spiritui S. consubstantialis Patri secundùm divinitatem; nobis secundùm humanitatem; passibilis carne, impassibilis Deitate; Verbum Dei, sine tempore de Patre natum. (*l. 5. 6. 7. C. eod.*) Ne etiam crux Christi profanaretur, statuit Theodosius (*l. un. C. nemini licere signum Salvat.*) nemini debere licitum esse vel in solo vel in silice vel in marmoribus humi positis crucem insculpere vel pingere, ut pedibus conculcetur & ludibrio exponatur, gravissimâ pœnâ in eum sancitâ, qui contrarium huic Imperiali statuto facere tentaverit. Justinianus quoq; prohibuit ne signum Christi alibi, quàm in venerabili loco, seu religiosis ædibus reponeretur, sed ut hoc ipso fixo consecrentur loca Deo, sitq; crux adoranda & veneranda. (Nov. 5. cap. 1. Nov. 67. c. 1.) *Nam hæc est humana imbecillitas, ut in ejusmodi externis quæratur cultus; virtutes animi, quas respicit & exigit Deus, negligantur. Hinc fit, quòd cùm homines tendere debeant ad veram amicitiam cum Deo & hominibus colendam; venerentur crucem vel etiam ossa martyrum, magis superstitiosi quàm religiosi. Et cùm deceat eum, qui caput orbis Christiani esse vult, ab ejusmodi superstitionibus ad veram manùducere homines pietatem: dolendum profectò, Imperatores more vetularum vulgus in suâ superstitione confirmasse. Sic cùm debuisset inculcari hominibus, ne suprà modum venerarentur martyres horumq; reliquias: maluêre Honorius & Theodosius legem ferre, ut nemo martyres distrahat, nemo mercetur* (l. 3. de S.S. eccl.)

MEMBR. II.
DE MEDIIS PRO FOVENDA ET CONSERVANDA RELIGIONE CHRISTIANA ADHIBITIS.

1. *Imperatores Christiani pro conservandâ verâ religione his ferme usi sunt mediis, ut scil. hæreticos & apostatas punirent, turbatores ecclesiæ comprimerent, ergà veros Christianos faverem, erga paganos odium*

decla-

declararent, ministrosq; verbi cultum exercentes divinum defenderent. Quæ omnia distinctis articulis propositturi sumus.

ARTIC. I.

DE HÆRETICIS.

1. Quinam hæretici dicantur Imperatoribus, videtur colligi posse ex l. 1. §. 1. C. de summâ Trin. nim. qui Christianam fidem evangelicamq; doctrinam docentem Deum unum tribus personis non amplectuntur. *Nam cùm pr. d. l. traditum esset de fide, quænam esset vera, ut scil. secundùm apostolicam disciplinam, evangelicamq; doctrinam, Patris & Filii & Spiritûs S. unam Deitatem sub pari majestate & sub piâ Trinitate credamus; subjiciuntur §. 1. hæc verba: Hanc legem sequentes, Christianorum catholicorum nomen jubemus amplecti: reliquos verò dementes vesanosq; judicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere, divinâ primùm vindictâ, post etiam motus animi nostri, quem ex cœlesti arbitrio sumpserimus, ultione plectendos. Idem colligitur ex l. 2. C. eod nim. ex hac lege dicendus is hæreticus, qui omnipotentem Deum & Christum filium Dei non confitetur, Deum de Deo, lumen de lumine, qui Spiritum Sanctum negando violat.* Sed (l. 2. C. de Hæret.) hæreticorum vocabulo continentur qui vel levi argumento à judicio catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deviare. & (*Novell. 109. pr.*) Justinianus omnes eos vocat hæreticos, qui licet nomen Christianorum sibi imposuerint: attamen Christianorum se fide & communione separant, diversarumque hæresium sunt, quibus connumerantur & qui Nestorii Judaicam seqvuntur vesaniam & Eutychianistæ & Acephali, qui Dioscori & Severi malefacta langvent, & Manichæi & Apollinaris renovantium impietatem; & ad hoc omnes, qui non sunt membrum sanctæ Dei catholicæ & apostolicæ ecclesiæ, in quâ omnes concorditer sanctissimi episcopi, & totius orbis terrarum patriarchæ, & Hesperiæ & Romæ & Constantinopolis & Alexandriæ, & Theopoleos, & Hierosolymorum, & omnes qui sub eis constituti sunt sanctissimi episcopi, & apostolicam prædicant fidem atq; traditionem. *Quæ qualia sint, Theologis examinanda relinquimus, ad quos spectat hæc definire. Nos suprà, cùm de crimine læsæ Majestatis divinæ ageremus, nostram mentem quodammodo exposuimus.*

2. Hæresis seu hæreticorum crimen publicum est. *Cujus ratio redditur* [l. manichæos. 4. §. 1. C. de Hæret.] *quòd illud, quod in religionem divinam committitur, in omnium feratur injuriam.* Et (auth. Gazaros C. eod.) crimen læsæ Majestatis æternæ vocatur. *Ex quo velut principio procedendo commodissimè videtur natura hujus criminis exponi*

poni posse ; & deduci neminem pœnâ hæreseos afficiendum, nisi qui turbando ecclesiam suis opinionibus ipsius Dei Majestatem impugnat. Quare enim severissimis pœnis afficiatur delictum hoc, ratio redditur (cit. auth. Gazaros) *quia scil. hoc ipso non temporalis sed æterna Majestas impugnetur.*

3. Pœna autem hæreticis ab Imperatoribus talis statuta est. 1. ut infamiam sustineant sui dogmatis, & excommunicentur & ab omnium ecclesiarum limine semoveantur. (*l. 1. §. 1. & l. 2. C. de summâ Trin. l. 5. C. de Hæret.*) 2. ut arbitrariè puniantur à principe, commissâ & Deo vindictâ. (*d. l.*)

4. In specie Manichæi (*fanaticam hi foverunt opinionem de diis duobus, uno bono, altero malo, aliosq; multos errores & præcipuè adversus humanam naturam Christi; eosq; divus Augustinus, hujus sectæ primò cultor deinde conversus refutavit.*) tanquam omnium hæreticorum deterrimi & Donatistæ severè coërcentur, jubeturque huic hominum generi nihil ex moribus nihil ex legibus commune esse cum cæteris. (*l. Manichæos. 4. pr. C. de Hæret.*) 2. bona horum publicantur. (*d. l. 4. §. 1.*) 3. removentur ab omni liberalitate & successione (*d. l. 4. §. 2.*) 4. non donandi non emendi non vendendi non denique contrahendi facultas ulli horum relinquitur. (*d. l. 4. §. 3.*) 5. in mortem quoque extenditur inquisitio, quò memoria ipsorum damnetur, quemadmodum id observatur in iis qui crimen læsæ Majestatis humanæ committunt. (*d. l. 4. § 4.*) 6. Nec testari possunt Manichæi, nec horum filii hæredes patrum esse, nisi à paternâ pravitate discesserint. (*d. l. 4. §. 5. & 6.*) 7. Jubentur etiam è civitatibus pelli & ultimo supplicio tradi. (*l. 5. C. eod.*)

5. Notantur quoque Nestoriani & Ariani (*l. 6. C. de Hæret.*) prohibenturq; qui sub Imperio Romanô sunt Nestorii libros legere, describere, scriptos habere.

6. Singulariter etiam puniuntur Eutychianistæ & qui cum his ratione pravitatis hæreticæ conjuncti sunt, Apollionaristæ; nim. ut ad nullam militiam admittantur, in suâ patriâ non tolerentur, nullaque disputandi facultas his detur, & omnes eorundem libri concrementur. [*l. Quicunq; 8. C. eod.*]

7. Seorsim etiam puniuntur Novatiani & Donatistæ sacrum baptisma reiterantes (t. t. C. Ne sacr. baptisma reiter.) *Afficiuntur enim infamiâ, testandi facultate destituuntur, mortisq; causâ donandi: in exilium mittuntur & aliquando ultimo supplicio traduntur.* (l. 2. & 3. d. t.) *Quæ omnia ita custodiri decernuntur, ut nulli Judicum liceat delatum ad se cri-*

se crimen minori coërtioni mandare aut impunitum relinquere; nisi ipse idem pati velit, quod aliis dissimulando concessit. (d. l. 3. in fin.)

8. Magnus hæreticorum numerus etiam enarratur (*l. 5. C. de Her.*) & suis pœnis coërcentur, nimir. omnia loca, in quibus convenire possunt, ipsis adimuntur. (*l. 3. l. 6. l. 8. C. eod. & l. 2. C. de summâ Trin.*) propelluntur ab ipsis urbium mœnibus, si eruptio factiosa quid tentaverit; (*d. l. 2. C*) qui notorii sunt desinunt esse cives Romani & efficiuntur infames, ut ad nullos prorsus honores, ad nullas dignitates, ad nulla sacramenta pervenire possint. (l. 1. & l. 7. C. de Hæret.) *Inhibetur quoq; hæreticis res ecclesiasticas emere, conducere vel possidere* (l. 10. C. de Hæret.)

9. Hæreticis æquiparantur cœlicolæ, qui cœlum, solem, lunam colunt, novo prorsus & inaudito dogmate. (*l. 12. C. de Jud. & cœlic.*)

ARTIC. II.
DE
JUDÆIS.

1. Judæos, licet sint hostes Christi Salvatoris nostri, non tamen hos æquè ac hæreticos persequuntur leges Codicis. *Nam tolerantur horum synagogæ, ita ut veteres & ruinam minitantes fulciri possint, novæ tamen nequeant fabricari.* (l. 18. §. 1. C. de Jud.) *prohibentur concremari alioq; modo lædi* [l. 14. C. eod.] & [l. 3. C. eod.] *vetantur milites in his facere hospitia. Admittuntur quoq; Judæi ad decurionatum* (l. 4. & 9. C. eod.) *Datur iisdem potestas litigandi coram Judicibus Romanorum secularibus, etiam de rebus ipsorum superstitionem concernentibus: ita tamen ut die Sabbathi convenire nequeant. Possunt quoq; ex suo numero eligere arbitros, quorum sententias Judices exequi tenentur.* (l. 7. l. 12. & l. 14. C. eod.) *Hos offendere, horumq; bona invadere nemini concessum.* (l. 13. C. eod.) *nec precia rerum à Christianis iisdem statui possunt; qui enim hoc faciunt supplicio afficiuntur tanquam aliena appetentes* (l. 8. C. eod.) *Tantummodo monentur, ne insolescant elatiq; reddantur sui securitate* (l. 13. C. eod.) *prohibenturq; mancipia Christiana possidere* (l. un. C. Ne Christ. mancip.) & *si circumciderint Christianum bonorum proscriptione & exilio damnantur* (l. 16. C. de Judæis) *nullo quoq; honore defensorisq; officio fungi possunt.* (l. 17. C. eod.) *celebrantes sacra nihil debent facere in contemptum Christianæ fidei.* (l. 10. C. eod.) *Matrimonia cum Christianis iisdem denegantur, siq; contraxerint, habentur pro adulteriis* [l. 6. C. eod.] *In suis matrimoniis coguntur leges Christianorum observare, nec uno tempore plures habere uxores ipsis permittitur.* (l. 7. C. eod.) *Horum collegio nihil legari potest* (l. 1. C. eod.) *si attentaverint lædere eos,*

qui sese converterunt ad religionem Christianam flammis dantur & cum suis complicibus concremantur. (l.2. C.eod.) *Si qua etiam inter Judæos & Christianos sit contentio; non à Senioribus Judæorum, sed ab ordinariis judicibus dirimenda est,* (l.15. C. eod.)

ARTIC. III.
DE
PAGANIS.

1. Pagani aliàs in Jure dicuntur qui non sunt milites. *Hinc oritur distinctio inter testamentum paganum & militare. Ratio denominationis hæc fuit; quòd olim Romæ rustici nomen militiæ non dabant, nec ex his delectus habebatur, ne per hoc agricultura negligeretur.* Apud Christianos Imperatores autem omnes sacrificantes idolis & ethnicam religionem amplectentes paganorum cœperunt nomen habere; *quia ad militiam quoq; non admittebantur, sed ab Imperatoribus excludebantur.* (l. nemo milit. 20. C. de episc. aud.)

2. Ne autem paganismus excresceret & tandem loco Christianæ religionis introduci in Imperium Romanum posset: Imperatores templa diis consecrata non quidem destrui, sed claudi jubebant, ad patrimonium suum ea referentes [l.1. l.5. & l.7. C. de Paganis & sacrif.] *In hoc enim servabant differentiam inter templa hæreticorum & paganorum: quia templa hæreticorum fisco non vendicabantur, sed cùm Deo, licet superstitioso cultu, consecrata essent; ad usus profanos non convertebantur, sed pio usui potius applicabantur.*

3. Sacrificantes diis gladio feriebantur. (*l.1. §.1. & 2. C.eod.*) additâ proscriptione omnium bonorum (*l.7. C. eod.*) consciis hujus criminis ac ministris eâdem manente pœnâ & punitis multâ 50. libr. auri Rectoribus provinciarum & officialibus ipsius, si pœnam dictatam infligere neglexerint. (*d.l.7.*) Similiter prohibitum erat exta inspicere & ex his more gentilium futura prædicere. (l.2. C. eod.) *Nam initio Christianismi, quia animi vulgi facilè seduci possunt ad pristinum cultum recipiendum, præsertim, si concipiant eum cum majori felicitate conjunctum fuisse; aliter ethnica religio supprimi non potuit, quàm si ethnicus cultus pro crimine publico haberetur & punirentur quoq; ii, qui in suis ædibus eum exerceri tolerarent.* (l.8. C.eod.)

4. Paganis tamen æquè ac Judæis quietè viventibus nec quicquam turbulentum tentantibus noluerunt Imperatores manus violentas à Christianis inferri aut bona abripi. *Jubent namq; Honorius & Theodosius Christianos qui quid abripuerunt in duplum restituere.* (l.6. C. eod.) Quin admittuntur ad sponsalia cum scientibus Christianis cele-

celebranda (*l.16. C. de Episc. aud.*) Defensores tamen civitatum fieri, munerève advocatorum fungi prohibentur. (*l.15. & l. jubemus. 19. C. eod.*)

5. Festos dies, qui vigente ethnicâ religione ad lætitiam & voluptatem instituti fuerant, noluerunt Imperatores abrogare, modò sine superstitione & sacrificiis celebrentur. (l.4. C. eod. *His enim adsueti Romani non sine metu tumultûs adigi poterant ad eadem abroganda.*

ARTIC. IV.
DE
SAMARITIS.

1. Samaritarum secta quasi media erat inter Judaïsmum & Paganismum. *Nam libros Moysis hi recipiebant, rejectis posterioribus Prophetis; negabant carnis resurrectionem & idola colebant.*

2. Secta hæc damnatur, congregationes & conventicula hanc colentium prohibentur ab Imperatoribus, jubenturque synagogæ destrui, additis iisdem pœnis, quæ & Manichæis dictatæ sunt. (*l.12. & 17. pr. C. de Hæret.*) Quibus pœnis contingit, ut Samaritæ nullos successores habere possint præterquam filios Orthodoxos. *Nam qui undiq; expelluntur & capite puniuntur, nec ex testamento nec ab intestato habere successores possunt: sed specialiter data est potestas filiis eorum orthodoxis bona patrum vendicare curâ & providentiâ Episcoporum & Præsidum* [l.17. §.1. & l.18. C. eod.]

3. Hæ autem pœnæ in Samaritas durarunt, quamdiu hi atroces & elati contra Christianos fuerunt: Justinianus enim motus testimonio Sergii, eos meliores factos, nullosq; motus in futurum metuendos ab his esse (*Nov. 129.*) restituit ipsis licentiam scribendi testamenta & dispensandi de suis substantiis; donandi item & legata relinquendi, capiendique: additâ tamen hac limitatione, ut si defunctus ab intestato cognatos habeat alios Christianos, alios Samaritas, soli Christiani succedant; si verò ex testamento Christianus & Samaritanus concurrant, hic accipiat solum sextantem; reliqvum verò, nisi debeatur Christianis legatariis, coheredi Christiano accrescat: à quo tamen Samaritanus, si postea resipiscat, & ad fidem convertatur, id recipere posit, detractis fructibus medii temporis. Sed cùm appareret, eos à suâ hæresi deduci non posse, extitisse etiam nonnullos, qui salutari baptismo dignati denuò ad id mali, unde discesserant, redierunt: præclarum visum fuit veterem illam legem renovare. Nam (*Nov. 144.*) fiscus vocatur ad ipsorum bona; exceptis tantùm agricolis, quibus

beneficium Novellæ 129. reservatum est, ne cultura agrorum deminueretur.

ARTIC. V.
DE
APOSTATIS.

1. Apostata definitur [*l. 4. C. de Apostatis*] qui nomine Christianitatis imbutus sacrificia sacrilega vel facit vel facienda mandat. Videtur autem apostasia longè graviùs hæresi punienda. *Nam hæretici in parte recedunt & in quodam principio conveniunt; apostatæ penitus desciscunt, nullum agnoscentes Christianæ religionis principium. Unde hoc crimen proprium est perditorum hominum sanctum baptisma profanantium.* (l.3.C.eod.)

2. Pœnis itaque omnibus apostatæ, quibus & hæretici, subjacent & præterea alias quoque ferre coguntur. *Nam puniuntur publicatione bonorum* (l.1.C.eod.) *sunt intestabiles* (l. 2. C. eod.) *nulliq; heredes esse possunt* (l.3. C. eod.) *omnisq; his testandi donandive facultas denegatur* (l.4. C. eod.) *In hoc cum Apostatis severius agitur: quòd eorum crimen pœnitentiâ non aboleatur* (d.l.3.) *& in vivos perpetua nullamq; præscriptionem admittens detur accusatio* [d.l. 4.] *quæ in mortuos usque ad quinquennium extenditur* (d. l. 2.) *Qui etiam alios vel invitos vel suasione traducunt ad idem crimen cum dispendio fortunarum capite plectuntur.* (l.5. C. eod.)

ARTIC. VI.
DE
TURBATORIBUS QUI DUBIA REDDUNT DE QUIBUS NON DUBITANDUM.

1. Turbatores vocamus, qui publicè de fide Christianâ coadunatis turbis tractant, quique ex hoc tumultûs & perfidiæ occasionem requirunt. *(l. 4. C. de summ. Trinit.)* dubiaq; faciunt quæ in Concilio Nicæno, Chalcedonensi & Ephesino definita sunt. His quoque pœnæ dictatæ sunt (cit. l. 4. & l. 3. §. 3. C. eod.) *Nam qui contra expositam fidem veniunt Judæis & paganis, mysteria veneranda profanant & propterea meritò pœnis coërcendi videntur. Clerici itaq; tale quid committentes à consortio clericorum removentur, milites cingulo spoliantur, cæteri ex urbe exiguntur vel etiam pro rigore Judiciario suppliciis subjugantur.*

2. Ad impediendos tumultus, quos turbatores excitant, facit prohibitio conventiculorum. Quæ caussa est, quare conventicula illicita etiam extra ecclesiam in privatis ædibus celebrata puniantur proscriptione domûs, in quâ clerici tumultuantes recepti sunt. (*l. conventicula. 15. C. de Episc. & Cler.*)

ART.

ARTIC. VII.
DE
CHRISTIANORUM PRIVILEGIIS ET OFFICIO.

1. Usi quoque sunt Imperatores mediis alliciendi homines ad amplectendam religionem Christianam, assignando præmia sese convertentibus. *Nam* 1. *servi paganorum, Judæorum & hæreticorum desiderantes ad orthodoxam fidem venire, postquam catholicæ ecclesiæ associati fuerint, in libertatem eripiuntur, jubenturq; à Judicibus provinciarum, ecclesiæ defensoribus & episcopis defendi, nihil pro eorum preciis penitus accipientibus dominis.* (l. Deo 56. §. His ita. 3. C. de Episc. & cler.) 2. *Soli Christiani orthodoxi Jus succedendi habent in bonis parentum non orthodoxæ religionis.* [l. cognovimus 19. junct. Auth. idem est. C. de Hæret.]

2. Christiani autem qui esse volunt, jubentur verum cultum exercere i. e. juvare pauperes & positos in necessitate. (*l.* 1. *C. de Episc. aud.*)

3. Christiani vel clerici sunt vel laici; de clericis seq. membr. dicetur; Laici prohibentur soli facere quod sine clericis fieri non est permissum; velut celebrare litanias. *Ratio redditur* (auth. sed novo. C. de Episc. & Cler.) *quod sine orationibus & cruce fieri non debeant.*

ARTIC. VIII.
DE
TURBATIONE CULTUS DIVINI.

1. Ne turbetur cultus divinus, jubentur qui in ecclesias irruunt & ministris verbi cultum tractantibus aliquid injuriæ important eoq; cultum turbant capitaliter puniri: licet ab Episcopo non accusentur, patente cuilibet facultate hos accusandi. (*l.* 10. *C. de Episc. & Cler. junct. Auth. sed novo eod.*)

MEMBR. III.
DE
EPISCOPIS ET CLERICIS, HORUMQVE OFFICIO, JURIBUS ET PRIVILEGIIS.

1. Ecclesiam Jesu Christi miserè dilaniavit episcoporum superbia & fastus; dum quilibet horum nomen suum novis opinionibus æternare, reliquos opprimere studebat; dum singuli seculares magistratus imitantes inter se de principatu contendebant. Quibus malis cùm deberet Justinianus occurrere, suâ approbatione eadem auxit.

Et quia hujus quoq; Imperatoris temporibus Pontifex Romanus primatum sibi quæsivit, conveniens erit, initium ab eodem facere.

ARTIC. I.
DE
PONTIFICE ROMANO.

1. Quantus fuerit fastus, quantaque superbia Joannis, qui tempore Justiniani Romæ episcopus fuit, ex epistolâ ad Justinianum datâ & legi 8. C. de summâ Trinit. insertâ addisci potest. *Laudat namque hac in epistolâ Justinianum filium suum gloriosissimum & clementissimum velut principem Christianissimum, propterea, quod caritatis studio edoctus ecclesiasticis disciplinis Romanæ sedis reverentiam conservet, huic cuncta subjiciendo & ad hujus unitatem deducendo. Hinc Romanæ sedis auctorem Petrum adserit, ad quem Dominus dixerat, pasce oves meas! unde infert sedem hanc verè esse caput ecclesiarum: idq; consensu patrum & statutorum principum testimonioq; Justiniani confirmare nititur. Inde etiam dicit confirmari Imperium Justiniani, quod hic Episcopo Romano primatum deberi fateatur: inq; hoc Imperatore impletum esse quod scriptura dicit (*Proverb. 2.) per me reges regnant & potentes decernunt Justitiam. *Tandem & confirmat Edictum Justiniani, quod populis amore fidei consensu episcoporum proposuit de submovendis hæreticis.*

2. Huic superbiæ Joannis haud parum adulatur Justinianus. (d. l. 8.) *Nam sanctitatem Joannis honorans, eum certiorem facit de omnibus quæ ad statum ecclesiæ pertinent, propterea quod omnes sacerdotes universi Orientalis tractûs subjecti huic esse debeant, ipse verò sit caput omnium sanctarum ecclesiarum, & ab hoc easdem unitatem suam habere. Facit tamen hujus fratrem episcopum Constantinopolitanum, sed ita, ut & hic sequatur in omnibus apostolicam sedem. Hæc omnia adulatoriè facta testatur historia de rebus gestis Justiniani. Ratio enim status in Imperatore Italiam recuperaturo exigebat, ut benevolum sibi haberet Romanum Episcopum; Cujus favorem aliâ ratione captare non poterat, quàm sese ad mores ipsius accommodando, & primatum, quem tam anxiè desiderabat, deferendo. Cujus gratiâ etiam singularem edidit Constitutionem (*Nov. 131. cap. 2.) *cujus verba hæc sunt:* Ideoque sancimus secundùm earum (*sacrarum scripturarum*) definitiones, sanctissimum senioris Romæ papam primum esse omnium sacerdotum: beatissimum autem archiepiscopum Constantinopoleos novæ secundum habere locum post sanctam apostolicam senioris Romæ sedem; aliis autem omnibus sedibus præponatur. *Hæc ita statuit Justinianus, ut Joannis gratiam, quâ indigebat in obtinendâ Italiâ, captaret. Alia autem mens fuisse videtur*

Hono-

Honorii & Theodosii, *qui* (l. omni. 6. C. de S.S. Ecclesiis) *tradunt: si quid dubietatis circa canones ecclesiasticos emerserit, id oportere* (non absque scientiâ viri reverendissimi sacrosanctæ legis antistitis ecclesiæ urbis Constantinopolitanæ, quæ Romæ veteris prærogativâ lætatur) *conventui sacerdotali sanctoq; Judicio reservari. Quòd si tempore Constantini M. tam celebris fuisset Romæ cathedra Petri, profectò sine causâ prosiluisset hic Imperator ad novam urbem condendam Româ sanctiorem & cultu Idolorum non commaculatam.*

ARTIC. II.
DE EPISCOPIS, HORUMQUE OFFICIO, PRIVILEGIIS, DIGNITATE, POTESTATE ET ELECTIONE.

1. Quemadmodum in magistratibus, ita quoque in Episcopis cura habenda est, ut sciamus, quomodo & ex quorum numero eligendi, quale sit horum officium, quæ potestas, quæ dignitas, qualia privilegia. *Nam ex hisce dijudicari potest, qualis ratione Episcoporum fuerit in Imperio Romano status.*

2. Ad modum eligendi pertinet 1. quod præcipiunt Leo & Anthemius Impp. (*l. si quenquam* 31. *C. de Episc. & Cler.*) nim. ut, si contigerit quenquam ad Episcopatûs gradum provehi, auctore Deo; puris hominum mentibus nudâ electionis conscientiâ sincero omnium judicio proferatur. *Nam cum Episcopi nomen ipsum arguat, eos qui huic officio præficiuntur, esse quasi speculatores morum & religionis; decet eligi maximè idoneos. Id quod fieri nequit, nisi electores liberi sint ab omnibus affectibus & solam ecclesiæ salutem ob oculos positam habeant.* 2. ut nemo gradum sacerdotii precii venalitate mercetur. (Nov. *6. c.* 1. *§.* 9.) *Nam in electione personarum ad tam ardua officia non quantum dare sufficit, sed quantum quisq; meretur æstimandum est.* (d. l. si quenquam) *Profectò enim, ajunt Imperatores* (cit. l.) *quis locus tutus & quæ caussa esse poterit excusata, si veneranda Dei templa pecuniis expugnentur: quem murum integritatis aut quod vallum fidei providebimus, si auri sacra fames in penetralia veneranda proserpat? quid deniq; cautum esse poterit aut securum, si sanctitas incorrupta corrumpatur? cesset altaribus imminere profanus ardor avaritiæ, & à sacris aditis repellatur piaculare flagitium. Addita itaq; pœna est & danti & accipienti precium.* (d. l.) *vid. de modo eligendi Nov.* 123. *c.* 1. *pr. & Nov.* 137. *c.* 2.

3. Quinam & quales eligi debeant quoq; præcipere non omittunt Imperatores. Et primò quidem temperantes jubentur eligi, præsertim

ſertim circa rem veneream. *Id enim videntur velle Imperatores* (d.l. 31.) *quando jubent castum eligi.* 2. Modeſti. *Nam* (d.l. 31.) *Imperatores humilem esse volunt episcopum, & adeò ab omni ambitione alienum, ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat; solaq; illi suffragetur necessitas excusandi.* 3. Orthodoxi, *qui Synodi Nicenæ fidem tenent.* (argt. l. 2. C. de ſumm. Trin.) 4. Contemptores pecuniæ. (l. omnem 42. C. de Epiſc. & Cler.) *Hoc dubitatum an & curiales possent creari Episcopi; quia nemo & esse Episcopus & curialia munera perficere potest; at & hos creari posse Episcopos obtinuit; modò per substitutos, periculo suarum facultatum, curiæ muneribus satisfaciant.* (l. 21. C. de Ep. & cler.) *Nov. autem 6. c. 1. §. 1. jubet curialem in monasterio constitutum fortunâ liberari: quartâ prius substantiæ curiæ redditâ. add. & Nov. 123. c. 1. pr. it. Nov. 137. c. 2.* Requirit porrò Juſtinianus (*l. Sancimus 48. C. eod.*) ut qui eligendus eſt Epiſcopus nec mulieri cohabitet nec liberorum exiſtat pater; ſed loco uxoris adhæreat quidem & continens ſit circa ſanctiſſimam eccleſiam; loco verò liberorum omnem Chriſtianum & Orthodoxum habeat populum. *Sed* (Nov. 6. cap. 1. §. 3. it. Nov. 137. c. 2.) *jubetur admitti & is qui habuit uxorem ex virginitate ad ipsum venientem, & non viduam, neq; sejunctam à viro neq; concubinam.* Jubetur quoque ordinandus Epiſcopus ſumi non ex laicis & ineruditis, aut ſi laicus ſit, non repentè epiſcopus ordinari, ſed primò clericis non minus tribus menſibus connumerari, & ita ſanctas regulas & cotidianum Eccleſiæ miniſterium, edoctus Epiſcopus creari. *Ratio adjicitur* (Nov. 123. c. 1.) *quòd qui alios debet docere post ordinationem ab aliis doceri non debeat.* Tandem nec ab Epiſcopali munere detruſus eſſe debet ordinandus: *jubetur enim episcopus sacerdotio pulsus, si præsumpserit ingredi civitatem, unde pulsus est, monasterio in alio loco constituto tradi, ut quæ in sacerdotio deliquit in monasterio corrigat.* (Auth. ſi quis epiſcopus. C. de epiſc. & cler.)

4. Quod attinet dignitatem Epiſcopalem & cum hâc conjuncta privilegia, hæc data eidem deprehendimus, nimirum 1. quòd ſolvat Jus patriæ poteſtatis. *Voluit enim hoc ipso Justinianus dignitatem Episcopalem æquiparare Consulari & præfecturæ prætorii, urbicariæve* (Auth. ſed epiſcopalis. C. de Epiſc. & Cler.) 2. quòd nec honore nec legibus ad teſtimonium dicendum flagitari aut admitti poſſint. *Ratio redditur* (l. nec honore 7. C. de Epiſc. & cler.) *quòd & persona oneretur & dignitas sacerdotis exempta confundatur. Quòd si tamen sine horum testimonio lis expediri nequit, mittere ad eos Judex quosdam de suis ministris debet, ut propositis sanctis evangeliis, secundùm quod decet sacerdotes, dicant ea quæ noverint, non tamen jurent.* (Auth. ſed Judex. C. eod.) 3. quòd

quòd non inviti ad secularem vel militarem Judicem trahi possint, nisi jubente principe. (*Auth. Nullus episcopus. C. eod.*) Quòdq; calumniosè hos accusans super crimine 30. pondo auri pœnæ nomine solvere teneatur. [*l. 22. pr. C. eod.*]

5. Officia Episcoporum consistunt partim in faciendo partim in omittendo: in faciendo 1. ut provideant, ne negotiatores, qui captivos redimunt & inde lucrum captant, commodum mercandi excedant. (*l. 1. C. de Episc. aud.*) 2. ut videant, quò Judices attendant, ne custodes incarceratos inhumanius tractent. (*l. Judices 9. C. eod.*) 3. ut etiam per unam cujusque hebdomadæ diem i. e. feriâ quartâ aut sextâ eos, qui in custodiâ habentur, visitent, & diligenter inquirant caussam, ob quam detinentur, & admoneant magistratus, ut ea exequantur circa ipsos, quæ Imperatoria constitutio jubet. (*l. Neminem 22. §. 1. de Episc. aud.*) 4. ut operam dent, ne locus aliquis civilis aut publicus juxta muros urbis aut in publicis porticibus aut ubicunq; id fuerit, indebitè possideatur. (*l. de his. 26. §. sed & oportet. 4. C. de Episc. aud.*) 5. ut attendant, ne expositus in servitutem redigatur, sed libertatem retineat. (*l. nemini liceat. 24. C. eod.*) In omittendo consistentia officia hæc fermè episcopis injunguntur. 1. ut abstineant à mulieribus, nec ullam secum habeant. *Jubetur enim dejici de Episcopatu qui habere aliquam secum probatur.* [Auth. Episcopo. C. de Episc. & Cler.] 2. ut sint alieni ab omni avaritiâ, nec captent lucrum ex electione sacerdotum. (*l. si quenquam 31. verb. profectò enim C. eod.*) *Jubentur enim deponi ab officio velut rei criminis læsæ Majestatis qui id committunt.*

6. Data quoque Episcopis est potestas. 1. exequendi testamenta, in quibus quid legatum est in redemptionem captivorum, si nullus constitutus sit executor, aut si constitutus negligens fuerit. (*l. Nulli 28. junct. auth. Licet testator. C. eod.*) 2. ut fungi possint munere arbitrorum in caussis civilibus. (*l. episcopale. 8. C. de Episc. aud.*) *Daturq; ab horum sententiâ nulla appellatio nisi certo modo* [*Auth. si quis litigantium. C. eod.*] 3. ut coram hisce possit fieri manumissio à minoribus 25. annis (*l. 1. C. de his qui in Eccl. manumitt.*) & manumissi consequantur Jus civitatis Romanæ. (*l. 2. C. eod.*) 4. ut possint liberare à patriâ & dominicâ potestate mulieres, quibus à patribus dominisve lenonibus imposita est peccandi necessitas. (*l. si lenones. 12. C. de Episc. aud.*) 5. ut præesse possint æstimationi dotis in furiosorum liberis matrimonium ineuntibus. (*l. Tam dementis 28. C. de Episc. aud.*) 6. ut apud hos interponi possit querela non numeratæ pecuniæ. (*l. si præsens 21. C. eod.*) &c.

ARTIC. III.

DE CLERICIS.

1. Clerici ministri veræ orthodoxæ fidei vocantur (*l. quisquis. 27. C. de Episc. & cler.*) *quia scil. divinis officiis in ecclesiâ inserviunt.* horumque species videntur enarrari (*l. presbyteros. 6. C. eod.*) scil. quòd alii sint presbyteri, alii diaconi, subdiaconi, alii exorcistæ, lectores alii, alii ostiarii & acolythi. *Circa quos itidem considerare possumus electionem, privilegia, officia.*

2. Circa electionem attendendum 1. ex quorum numero sint eligendi: notandumque quòd certæ ætates observandæ singulis ordinibus præstitutæ sint; nim. ne presbyter ordinari possit minor 35. annis, diaconus 25. ann. lector 18. (*auth. presbyterum, C. eod. Nov. 123. c. 13.*) Diaconissa ne sit minor 50. annis, vel 40. nec ad secundas nuptias pervenerit (*l. nulla 9. junct. auth. Diaconissam. C. eod.*) It. quòd clerici non sint eligendi ex numero curialium vel officialium, nisi curiales monasticam elegerint vitam, & in monasterio quindecim annis steterint, ibiq; se rectè gesserint: tunc enim curiâ liberati ad clericatum imò & Episcopatum promoveri possunt. (*l. 4. l. 12. Auth. sed neq; C. eod. Nov. 123. c. 15.*) nisi etiam officiales à rationibus liberati sint cognitione Judicum. It. nec ex numero servorum, nisi consensu dominorum, quo ipso libertatem consequuntur. (*Auth. si servus, quæ corrigit l. 37. §. 1. C. eod.*) It. nec ex numero glebæ adscriptorum, nisi dominus consenserit, surrogato qui opera ruralia præstet. (*l. 16. C. eod.*) *Quod tamen* (auth. adscriptitios C. eod.) *retractatur, adeò ut & hi possint invitis dominis ad clericatum admitti, modò agriculturæ per substitutos satisfaciant.* Cæterùm omnes, qui emensis militiæ stipendiis & expletis officiis seu muneribus, si volunt Dei templis ministeria præbere, & quietè post longi temporis lassitudinem vivere, admitti jubentur. (l. quisquis. 27. C. eod.) *Imò rectius Imperator Leo fecisset, neminem nisi senio gravatum admittens, ne homines maturè ad otium pervenientes intemperantes reddantur aliisq; vitiis operam dare discant* (*otia enim dant vitia*) nec prohibentur fieri clerici qui filiifam. sunt, sed admittuntur, integro retento Jure succedendi. (*l. Deo nobis auxilium præbente. 56. C. eod.*) 2. Perpendendum quoque circa electionem, quousq; in augendo clericorum numero procedi debeat. *Nam numerus clericorum non ulterius extendendus est, quàm quoad reditus & facultates ecclesiarum id patiuntur. Hinc non plures quàm nongentos quinquaginta decanos Constantinopoli deputari jubent Honorius & Theodosius.* (l. 4. C. de S.S. ecclesiis.) *Justinianus* (Nov. 3. c. 1. §. 1.) *Constantinopoli*

non

non ultra 60. presbyteros in sanctissimâ majore ecclesiâ esse, diaconos autem masculos centum, & quadraginta fœminas; subdiaconos verò nonaginta; lectores autem centum & decem, cantores viginti quinq; voluit: ita ut clericorum majoris ecclesiæ numerus in quadringentis viginti quinque consisteret.

2. Privilegia clericorum varia sunt 1. quòd non possint extraordinariis muneribus gravari, adeoque immunes existant à muneribus personalibus & sordidis *(l. 2. & 6. C. de Episc. & cler.)* Quin & monachi, licet non sint clerici immunes à personalibus muneribus, tutelâ scil. & curâ pronunciantur. *[l. generaliter 52. C. eod.] Exceptio est in presbyteris, diaconis, subdiaconis, qui Jure cognationis ad tutelam vocati permittuntur esse tutores; id quod Episcopis & monachis denegatum est.* (auth. presbyteros. C. eod.) *Hominibus quoq; clericorum, qui operam in mercimoniis habent, data sunt privilegia, ut vacent extraordinariis muneribus* (d. l. 2. §. 1. & 2.) *prohibentur quoq; clerici, horum conjuges, liberiq; vocari ad parangarias, quemadmodum & horum facultates & substantiæ* (d. l. 2. § 3. & 4.) *additâ pœnâ his qui id tentare ausi fuerint.* (Auth. item nulla C. de episc. & cler.) 2. ut sint sancti & inviolabiles, jubetur injuria personis Ecclesiasticis in munere suo versantibus, locisque sacris illata tanquam crimen publicum capitali pœnâ vindicari. *[l. si quis 10. C. eod.]* 3. Clericorum & monachorum quoq; hoc privilegium est, ne in caussis civilibus ex ullius majoris vel minoris Judicis sententiâ commonitoriâ ad extranea Judicia pertrahantur, aut provinciam aut locum aut regionem, quam habitant, exire cogantur; sed apud suos Judices ordinarios i. e. provinciarum rectores actiones excipiant. *(l. 33. pr. C. eod.)* vel, si Constantinopoli sint, apud Patriarcham vel præfectum prætorio. *(l. 25. C. eod.)* Authentica autem *(Clericus quoq;)* præcipit, ut si caussa sit pecuniaria clerici prius apud episcopum conveniantur; nisi natura caussæ vel alia ratio faciat, ut negotium apud eum decidi non possit. In civili crimine civilis Judex, in ecclesiastico episcopus jubetur judicare. *(Nov. 83. c. 1.)* Clericus porrò Constantinopolitanus litem subiens fidejussorem dabat œconomum, aut defensorem Ecclesiæ usque ad 50. libras auri; at œconomus conventus non cavebat: *(d. l. 25. C eod.)* sed defensoris Ecclesiæ fidei committebatur. *(l. 33 § 4.)* 4. Lites Clericorum & monachorum jubentur summariè & sine scripto expediri. *(cit. Nov. 83. cap. 1.) Ratio redditur* (Nov. 79. cap. 2. fin.) *ne mens eorum occupetur circa litis sollicitudinem, quò sacris obsecundare possint.* 5. Clerici filiifam. de acquisitis occasione clericali tanquam quasi castrensibus contrahere & testari possunt. *(l. sacrosancta. 34. C. eod.)* adeò ut eorum testamenta non subja-

ceant querelæ inofficiosi testamenti, (*l. cum lege. 50. C. eod.*) Quod tamen Jus à Justiniano variè mutatum est. *Nam factum postea commune est, & quodcunq; filiorumf. testamentum de peculio quasi castrensi querelæ inofficiosi testamenti exemptum.* (l. ult. fin. C. de inoffic. test.) *Postea* (Auth. presbyteros. C. eod.) *statutum, ut testamenta Clericorum possent everti per querelam inofficiosi, nisi legitima liberis, vel, eis non extantibus, parentibus relicta fuerit. Cæterùm Episcopis interdicitur* (Nov. 131. c. 13.) *res mobiles aut immobiles seseq; moventes, quæcunq; post Episcopatum ad eos quoquo modo pervenerunt, in proprios cognatos aut in alias quascunq; transferri personas. Monachus autem quis factus hoc ipso suas res omnes obtulisse monasterio videtur, si prius testatus non fuerit.* (Auth. Nunc autem. C. eodem). Fit autem & distinctio privilegiorum ratione ordinum. *Nam presbyteri & diaconi possunt adigi ad testimonium ferendum citra tamen torturam, cæteri clerici & torturæ subjici possunt quemadmodum laici.* (l. 8. C. eod.) *additâ pœnâ, si falsum testimonium dixerint.* (Auth. presbyteri. C. eod.)

3. Officium clericorum itidem, ac de Episcopis diximus, consistit vel in faciendo vel omittendo. Quod facienda concernit, jubentur bona, quæ parsimoniâ & scientiâ scripturarum aut mercaturâ honestâ congesserunt, in usum pauperum atque egentium ministrare. (*l. 2. C. de Episc. & cler.*) Deinde jubentur exercere patientiam & modestiam, quam leges Imperatorum & publica disciplina & monachorum nomen exigit, studiosè observare. (*l. 26. C. eod.*) Omittenda in his consistunt. 1. ne ad tabulas ludant, aut ludentibus inspectores fiant, aut ad spectaculum veniant. *Id enim prohibitum est facere* (Auth. interdicimus. C. eod.) *statutâ pœnâ in committentes, ut per triennium in monasterium redigantur.* 2. Prohibentur extraneam mulierem tanquam sororem in consortio habere. (*l. 19. C. eod.*) 3. Quamvis mulieres, quas ante clericatum in conjugium receperunt, retinendi facultatem habeant, nullis tamen durante clericatu, exceptis lectoribus & cantoribus, ineundi matrimonii potestas conceditur. (*cit. l. 19.*) 4. Prohibentur crucem vel reliquias sanctorum in locis, quæ voluptatibus destinatæ sunt, habere. (*l. 26. C. eod.*) 5. Arcentur quoque à foro. *Opprobriosum namq; clericis esse dicit Justinianus* (l. repetitâ. 41. C. eod.) *si peritos se velint ostendere disceptionum forensium.*

4. Clericorum privilegiis gaudent œconomi locorum piorum, velut Orphanotrophi, *præfecti ædibus ubi nutriuntur pupilli*; Brebotrophi, *curatores infantium expositorum*: Xenodochi, *qui advenas inopes & invalidos hospitio recipiunt*; Ptochotrophi, *pauperum curam habentes*; Nosocomi, *præfecti locorum, ubi curantur ægroti*; Gerontocomi,

loco-

locorum, ubi senes sustentantur. Hi quasi tutores & curatores administrationem gerunt, & velut patres sunt miserorum (l. Orphanotrophos. 32. C. eod.) *De horum officiis in genere vid. l. 14. C. de S.S. eccles.*

5. Virgines quoque moniales sanctæ jubentur esse. *Nam non modò qui rapit, sed etiam attentat tantùm easdem jungendi matrimonii caussâ, capitali pœnâ feritur.* (l. 5. C. eod.) *Raptores autem & qui his auxilium ferunt, à quovis occidi in flagranti crimine possunt.* (l. Raptores virginum. 54. C. eod.) *Prohibentur quoq; mimæ harum vestes imitari.* (l. 5. C. de Episc. aud.) Habent quoque eædem privilegia cum monachis communia; *ne scilicet ad alium Judicem civilem trahantur, sed apud episcopum conveniantur* (Auth. Caussa quæ fit. C. de episc. & cler.) *& dijudicentur secundùm leges & sacras regulas.*

ARTIC. IV.
DE ECCLESIIS.

1. Ecclesiæ vox videtur æquivoca. *Modò enim denotat cœtum omnium credentium, modò locum in quo res divinæ peraguntur, modò pro collegio clericorum certo aliquo in loco Deo ministrantium accipitur.* Hîc sumemus, quatenus vel templum vel collegium clericorum denotat; eritque adeò ecclesiæ similitudo quædam cum civitate: *quemadmodum enim civitas modò denotat urbem, modò societatem hominum in eâdem viventium: ita & ecclesia modò sumitur pro ædificiis Deo consecratis, modò pro collegio clericorum sacra administrantium.*

2. Ecclesiarum in civitatibus, oppidis & pagis privilegia & indulta strictè conservanda præcipit & promittit l. Decernimus. 16. C. de S.S. ecclesiis. Statutæ etiam sunt pœnæ, quibus deterrentur homines à violatione harum. *Nam si ecclesiæ cujusquam privilegia fuerint vel temeritate violata vel dissimulatione neglecta, commissum hoc quinq; librarum auri condemnatione plectitur.* (l. si venerabilis. 13. C. de Episc. & cler.)

3. Cumprimis autem bona ecclesiarum privilegiis gaudent, & quidem 1. non possunt redire in antiqvum statum & secularem usum. (*Auth. multò magis C. de S. S. eccles.*) 2. prohibentur sordidorum munerum fece, extraordinariorum etiam superindictorumque exactione vexari sub pœnâ. (*l. 5. C. eod.*) à cæteris verò muneribus, quæ inter sordida non reputantur, velut pontium refectione, præstatione navium ad transferendos milites, angariis item & parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere, quando ad Imperatoris expeditionem solita ministeria exhibentur, immunitatem non habent. (*l. 7. l. 10. l. 11. C. eod.*)

eod.) *Quapropter* (Auth. sicut C.eod.) *prohibentur ecclesiæ dari res steriles & onerosæ*. 3. Nec alienari possunt. *Omnibus namq; Archiepiscopis & Oeconomis prohibitum est bona Ecclesiæ immobilia & his adhærentia alienare* (l.14.C.eod.) *etiamsi omnes clerici consentiant. Ut enim, inquiunt Imperatores, ecclesia religionis & fidei mater perpetua est: ita quoq; patrimonium ejus jugiter servari illæsum debet.* (d.l.14.pr.) *Quin si alienatæ sint, non habentur pro alienatis & possunt ab ecclesiâ vel ejus Oeconomo vendicari; nec qui eas emit precium repetere potest:* (d.l.14.§.1.) *is verò qui lucrativo titulo eadem adeptus est jubetur illa reddere cum omni caussâ & præterea tantundem.* (Auth. Qui res. C. eod.) *Casu tamen necessitatis, modò non provenerint ab Imperatore, pignorari & alienari possunt; observato modo præscripto* (Auth. Hoc Jus C.eod.) *Mobilia in redemptionem captivorum & ut fami hominum succurratur, item si ecclesia debitrix sit alienari possunt.* (l.17. C. eodem.) *item ob onera fiscalia etiam immobilia, si juramentum præstetur, quòd aliâ de caussâ non alienentur* [Auth. Item prædium. C. eod.] *Permutari & possunt bona ecclesiæ principi, it. inter ipsas ecclesias* (Auth. sed & Auth. item sibi. C.eod.) *Quamvis verò alienationis quodammodo species sit in emphyteusin datio; possunt tamen bona ecclesiæ certo modo in emphyteusin dari,* (Auth. si quas. & Auth. perpetua C. eod.) 4. Bona emphyteutica ecclesiarum habent hoc privilegium, ut si canon bonorum emphyteuticorum per biennium non solvatur vel res deteriores efficiantur, repelli possit emphyteuta ab emphyteutico Jure, ita tamen, ut nihilominus canonem totius temporis cogatur solvere & præterea deterioratum resarcire non repetitis impensis meliorationis. (*Auth. Qui rem. C. eod*) 5. Quas actiones aliàs decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præscriptio excludit; hæ, si loco religioso competant quadraginta annis excluduntur, solâ Romanâ ecclesiâ gaudente centum annorum spacio. *Auth. Quas actiones. C. eod.*)

4. Habent & templa cæteraque venerabilia loca, qualia sunt Orphanotrophia, asceteria, ptochotrophia, Xenodochia, Monasteria, [*l. omnia* 35. *C. de Episc. & cler.*] sua privilegia. 1. ut in hæc confugientes extrahi nequeant. (*l. 2. & l. præsenti. 6. C. de his qui ad ecclesf. confug.*) *unà tamen abusus prohibetur* (*l. 1. & l. si servus. 4. C. eod.*) 2. Jubentur omnes in hisce abstinere à seditionibus, conclamationibus, tumultu, impetu, conventiculis sub pœnâ ultimi supplicii. (*l. Decernimus.* 5. *C. eod.*)

5. Comparantur porrò ecclesiæ miserabilibus personis & civitatibus quæ indigent suis defensoribus (*l. 17. C. de S.S. eccl.*) & proinde etiam suos defensores habent.

Con-

Conclusio Capitis Quinti

Continens Judicium circa partem eam Juris publici Justinianæi quæ tractat de cultu divino & ministris Ecclesiæ.

1. Ex dictis colligimus haud paucos defectus Juris publici Justinianæi, quod de cultu divino & ministris verbi tractat. *Nam nihil videtur introductum legibus de vero fine obtinendo, nimirum amicitiâ cum Deo & proximo. Hunc autem propositum debere esse ei, qui Orbis Christiani caput esse vult* (cap. 3.) *ostendimus. Sed inhæsit Justinianus iis, ob quæ diximus Romanum Imperium, postquam ad Christianos pervênit, periisse. Quid enim aliud egit, quàm ut in hæreticos sæviretur & prohiberetur varietas opinionum, quasi Christianismus totus sciendo absolveretur, & tunc cum Deo arctissima coleretur amicitia, si scirentur, quæ & diaboli cognita habent? Circa clericos autem quid aliud egit, quàm quod vulgus solet, nimirùm, ut adularetur iisdem & cumprimis Joanni episcopo Romano, superbiam avaritiamq́ ejusdem fovendo? Nimirùm vulgus existimat, se Deo carissimos evasuros, si adulentur ministris ejus, tanquam favorem ejus conciliare valentibus; quamcunq́ tandem vivant vitam.*

CAP. VI.
DE RE MILITARI.

1. *Cùm Romani Imperii, quale fuit tempore Christianorum Imperatorum, duplicem finem* (cap. 3.) *demonstraverimus, nimirum, ut omnes exercerent caritatem erga Deum & proximum, & ut defenderentur Christiani erga barbaros & paganos, & quid pro illo fine obtinendo Justinianus præstiterit hactenus dictum sit: sequitur, ut quid pro defendendis Christianis circa rem militarem observatum fuerit tradamus.*

2. Militia vel armata est vel togata seu inermis. Armatam militiam exercent qui arma tractant & cum hostibus congrediuntur; inermem tractare dicuntur qui in regendâ Republ. concurrunt, prudentiâ, sapientiâq; suâ. *Omnes namq́ prudentes & sapientes tendunt quoq́ ad hoc, ut Respubl. in quiete sit & sine turbis: quod idem & finis est militiæ armatæ.*

3. Dicturi ergò sumus de officiis, privilegiis, dignitatibus, gradibus, electione, missione militum armatæ militiæ, ubi simul exponentur privilegia militum militiæ inermis. *Nam privilegia militum armatorum pleraq́ etiam militibus inermibus concessa sunt.* Quibus subjiciemus reliqua ad rem militarem pertinentia.

MEMBR.

MEMBR. I.
DE
ELECTIONE MILITUM.

1. Circa electionem militum duo consideranda sunt. 1. Quinam habeant potestatem eligendi. 2. Ex quorum numero eligendi sint, seu quinam admittantur ad militiam, quinam prohibeantur militare. *Hæc enim circa omnia officia consideranda veniunt.*

ARTIC. I.
DE
HIS PENES QVOS EST ELECTIO MILITUM.

1. Imperatores Severus & Antoninus jubent eos, qui militiæ nomen dare volunt, sese offerre iis, qui probandi jus habent (*l. 1. C. qui militare possunt.*) *Videtur autem Jus probandi milites fuisse penes magistrum militum & belli duces.* (l. 17. C. de Re milit.)

2. Probandi milites potestas autem à Zenone ducibus adimitur (*l. neminem 17. C. de Re milit.*) *Prohibet enim hic Imperator, quenquam in ullo numero equitum vel peditum, vel in quolibet limite sine suâ sacrâ probatoriâ imposterum sociari; consuetudine, quæ hactenus tenuerat, ut scil. magisteria potestas & duces probatorias militum facere & militibus adjungere possent, antiquatâ. Magistrum verò militum & duces, si supplendi numeri veniant, jubet declarare qui & quanti & in quo numero vel limite debeant surrogari; quò ita Imperatoriâ subnotatione subnixi militiam sortiantur.*

ARTIC. II.
DE
HIS QVI ADSCISCI IN MILITIAM POSSUNT.

1. Prohibentur recipi in numerum militum vel qui per se minus idonei esse censentur vel qui per accidens: per se inhabiles sunt alii ratione generis vitæ, alii ob statum, alii ob delictum aliquod, alii ob vitium corporis.

2. Ratione generis vitæ ordinis, in quo sunt; Jure Justinianæo inhabiles habentur 1. Negotiatores, (*l. un. C. Negotiatores ne militent*) qui scilicet advehendis mercibus occupati & ergasterio, tabernæ, officinæ mercimoniis deputatæ præsunt. *Definiuntur namq; negotiatores (l. legatis. 65. pr. ff. de Leg. III.) qui præpositi sunt negotii exercendi caussâ. Ratio autem, quare militare prohibeantur, redditur* (d. l. unic.

unic.) *quòd sint utiles omnibus contrubtibus, ac proinde ab armatâ militiâ abstinendi, libertate aliam quamcunq; militiam parandi ipsis relictâ. Excipiuntur negotiatores, qui ad armorum exstructionem suam professionem contulerunt; item argenti distractores, qui ad armatam militiam admittuntur, modò negotiationem suam deponant.* 2. Filii decurionum vel ii qui in fraudem civilium munerum id faciunt. (l. 2. C. Qui militare posf.) *Neq; enim ad militiam admittendi sunt, qui sine læsione Reipubl. militare nequeunt. Militis namq; est, suum officium dirigere in salutem Reipubl. non ut huic vel alii cuicunq; hoc ipso noceat: quam ob caussam qui litis gratiâ militiam appetiverunt postulantibus adversariis sacramento solvuntur.* (l. 1. §. 1. C. Qui militare posf.) *modò id fecerint propterea, ut sub obtentu militiæ se preciosiores adversariis redderent* (l. 4. § 8. ff. de Re milit.) 3. Coloni & saltuenses. *Quamvis enim rustici laboribus & molestiis perferendis adsueti quàm maximè idonei videantur; unde Catonis illud* (de Re rustic.) *ex agris viros fortissimos & milites generosissimos gigni; jubent tamen Arcadius & Honor. magistrum militiæ curâ pervigili observare, ne coloni vel saltuenses aut ultrò se offerentes ad militiam suscipiantur armatam, aut cogantur inviti.* (l. 3. C. Qui militare posf.) *Fortasse horum tempore id suasit necessitas, ut essent scil. qui agros colerent.*

3. Ratione status prohibentur militare servi. (l. 6. C Qui milit. posf. l. 11. ff. de Re milit.) *non propterea quasi sint inepti ad militiam, sed ne dominis fiat injuria.* (l. 2. C. de tyron.) *Nam si scientibus dominis servi militent fiunt ingenui & domini amittunt jus patronatûs; modò deprehendantur quoad reliqua habiles* (cit. l. 6.) *Hac quoq; caussa est, quare qui status controversiam patiuntur, & ingenui bonâ fide servientes, it. qui redempti ab hostibus se nondum luerunt, militare nequeant.* (l. 8. ff. de Re milit.) *ne scil. actione, jure, possessione priventur ii quibus hæc competunt.*

4. Ratione delictorum commissorum militare non possunt Rei capitalis criminis (*l. 4. §. 1. 2. 5. & 7. ff. de Re mil.*) it. relegati ad tempus antequam illud finitum sit; *puniuntur enim deportatione, si se legi patiantur.* [d. l. 4. §. 3.] *It.* ignominiâ missi, licet à Judice absoluti sint. [*d. l. 4. §. 6.*) it. qui tantùm rei criminis postulati sunt, licet nondum sint damnati. (*l. 16. pr. ff. eod.*) Tyrones quoque vagi. (*l. 1. C. de tyron.*)

5. Ob vitium corporis arcentur à militiâ qui membris ita debilitati sunt, ut inhabiles sint ad militiam gerendam. (*argt. l. 4. §. 12. ff. eod.*) Videntur quoq; à militia removeri Eunuchi. *Sunt enim hi fœminis, quàm viris similiores. Idq; colligitur ex d. l. 4. pr. ubi traditur eos, qui*

cum uno testiculo nati sunt eumve amiserunt, jure militare posse; ne quod adversâ fortunâ contigit ipsis noceat.

6. Per accidens non idoneos voco, qui cùm per se idonei sint, ex accidenti & quod munus ritè gerere nequeant non admittuntur, quales sunt qui jam aliquam militiam habent. *Nam nisi hi parati sint eam quam habent, sive civilis sive armata sit, deserere, ad alteram non admittuntur.* (l. 5. C. Qui militare poss.)

7. In his, quæ circa electionem militum Jure civili traduntur, desideramus hæc. 1. quòd à militiâ remoti sint qui labores molestiasq; præ cæteris ferre possunt, rûstici nimirum. *Nam docet Vegetius, ex officinis fabrorum, agris, ex lanienis milites legendos. Et florebat Respublica Romana eo tempore quo Dictatores ab aratro petebantur.* 2. quòd nihil determinatum sit ratione peregrinorum. *Nam multum interest, quosnam ex peregrinis recipias: non enim quævis natio æquè apta est ad quævis bella suscipienda: quandoq; conducit etiam nullos planè externos admitti.* 3. Quòd civibus Romanis & Constantinopolitanis suæ ignaviæ relictis solis mercenariis usi sint & Christiani Imperatores, quibus tamen universus Orbis Romanus pessundatus est.

MEMBR. II.
DE MILITUM OFFICIIS, DUCUMQUE POTESTATE.

1. Officia militum alia sunt parentium alia imperantium propria alia communia. Communia potissimum in omittendo consistunt. 1. Ne emant prædia rustica. *Ratio est, ne per agriculturam avocentur à militiâ: & quemadmodum agricolæ non admittuntur ad militiam; ita dedecet milites colere agros. Hinc non prohibentur prædia urbana emere vel etiam rustica, modò sita sint in aliâ provinciâ, quàm in quâ militant, horum namq; culturam aliis coguntur committere.* (l. milites. 13. ff. de re militari.) *Injustum quoq; est, eos, qui à Republ. armantur & aluntur, aliis quàm publicis utilitatibus occupari.* (l. milites 15. C. eod.) *Hereditaria tamen prædia propterea ipsis non adimuntur* (l. 9. pr. ff. eod.) 2. ut omninò à civilibus curis abstineant. (l. milites. 31. C. de Locato.) *qui enim ad has applicant animum militiâ statim & privilegiis omnibus militaribus nudantur.* (l. 16. C. eod.) 3. Ne familias suas secum habeant, nisi jussu principis. (*l. 10. C. eod.*) 4. Ne evagentur per possessiones, sed cum signis propriis in mansionibus solitis & publicis maneant. (*l. 11. C.*)

2. Parentium proprium officium est, ut ducum jussionibus

obœdiant. [l.18.pr.C.eod.] *Divisa, inquit Antonius apud Tacitum* (3. Hist. 20.) *inter exercitum ducesq; sunt munia: militibus cupido pugnandi competit; duces providendo consultando prosunt.* Et Otho apud eundem (1. Hist. 84.) *Parendo potiùs quàm imperia ducum sciscitando res militares continentur.*

3. Circa Imperantes, duces nimirum, præter officia etiam potestatem eorundem considerandam habemus. Officia ducum consistunt non modò in dandâ, sed etiam in observandâ disciplinâ. (*l.officium. 12.pr.ff. eod.*) Prima autem cura ducum esse debet, ut exerceantur milites. *Hinc Macer* [l.12.§.2. ff. eod.] *dicit: officium tribunorum & eorum, qui exercitui præsunt, esse ad exercitationem milites producere. milites namq; armorum quotidiano exercitio ad bella præparandi.* (l.15.C. eod.) *Cui accedit, quòd lasciviant percepto otio* [Tacit.1. ann. 16. verb. eo princip. & 2.Hist.93.] *& si non discant molestias ferre. Id quod prudenter observavit Corbulo, testante Tacito.* (13. ann. 35. & 14. ann. 24.) 2. Id agere debent, ut singuli milites suis in numeris permaneant. *Hinc prohibentur duces à numeris ad alios numeros milites transferre.* (l. 14. C. eod.) 3. Querelas commilitonum audire debent. (*d.l.12. §.2 ff. eod.*) 4. Valetudinarios inspicere (*eod.*) 5. Dare operam, quando accersunt ad se milites, ne quolibet modo curiales seu collatores quibusdam afficiantur dispendiis. (*l.18. §.5.C.eod.*) 6. Quando in castris versantur, debent frequenter principiis interesse; militem in castris continere. (*d.l.12.§.2 ff. eod.*) nec admittere, ut in flumine, cujus aqua potum præbet castris, sordes equorum hominumque abluantur; claves portarum suscipere, vigilias circumire. (*eod.*) 7. Ratione commeatûs parci esse jubentur in concedendo, nec admittere, ut eqvus militaris extra provinciam ducatur, multò minùs militem ad opus privatum piscatum, venatum mittere (*d.l.12.§.1.*) frumentationibus autem militum interesse, frumentum probare, mensorum fraudem coërcere. (*d.l.12.§.2.*) 8. Delicta secundùm suæ auctoritatis modum castigare debent. (*d.l.12 §.2.*)

4. Quod potestatem ducum concernit, in suo arbitrio habent caussas militum cognoscere vel cognitionem permittere arbitris. (*l.18.§.4.C.eod.*) Officia quoque peragenda militibus secundùm artem militarem præscribere possunt; non tamen quidvis injungere. *Nam ad alicujus personæ custodiam deputari sine præviâ Imperatoris scientiâ nullus militum potest.* (l.17. C. de erogat. milit. annon.)

MEMBR. III.
DE PRIVILEGIIS MILITUM.

1. Privilegia competunt militibus tam ratione præmiorum quàm pœnarum. *Nam dantur quædam delicta militum propria, ob quæ hi soli puniuntur.*

ARTIC. I.
DE PRIVILEGIIS QVÆ PRÆMII LOCO HABENT MILITES.

1. Militibus meritò tribuuntur privilegia. *Nam summè necessarii sunt, utpote apud quos omne honestis consiliis robur & sine quibus quamvis egregia invalida sunt* (Tacit. 1. Hist. 38.) *Hinc pater subtrahens bello filium tempore belli exilio & bonorum parte mulctatur; tempore pacis, fustibus cæditur: qui autem filium debilitat quando delectus habetur, ut inhabilis fiat, deportatur.* (l. 4. §. 12. ff. de Re milit.)

2. Præcipua privilegia sunt quæ habent in Jure Romano ratione peculii & testamenti. *Nam cùm aliàs hoc Jure filiifamiliâs omnia suis patribus acquirant; habentur qui militant in bello acquisitis pro patribusfam. adeò ut circa hæc statuere possint quod lubet. Cùm etiam testamenta singulares requirant solennitates; data est militibus, qui in expeditione sunt, facultas quovis modo testandi, adeò, ut nuda horum voluntas pro testamento habeatur.* (l. 1. ff. de test. milit.) *De quibus inferius plura dicendi occasio dabitur.*

3. Horum privilegiorum alterum, nimirum quod circa peculium competit etiam militibus inermibus concessum est. (*Nam quicquid milites hi filiifam. existentes ex studiis suis sibi acquirunt quasi peculii castrensis nomine habent ad imitationem castrensis peculii.* (l. ult. §. 1. C. de inoff. test.) *Gaudent autem hoc quasi castrensi peculio Consules, Proconsules, Præsides provinciarum, ac omnes generatim qui in diversis dignitatibus vel administrationibus constituti à principe consequuntur quasdam largitates: item caussarum patroni, memoriales & agentes in rebus; magistri studiorum qui publica salaria percipiunt.* [d. l. ult.]

4. Alterum autem privilegium in conficiendis testamentis consistens, solis militibus armatis datum est, nec tamen & his omnibus, sed iis tantùm qui in expeditione sunt. (l. ult. C. de testam. milit.) *Nam temporibus, quibus citra expeditionis necessitatem & extra castra in aliis locis degunt milites, hoc privilegio testandi non gaudent, sed coguntur Jure communi testari & paganum testamentum facere.* (l. penult. C. eod.)

Ratio

Ratio est, quia hoc privilegium militibus datur ob simplicitatem, & ignorantiam Juris, quam evitare possunt, quando non in expeditione vel castris sunt consulendo JCtos vel testamentarios. Quæ etiam caussa est, quare milites inermes hoc privilegium sibi arrogare nequeant: esset enim absurdum, eos, qui prudentiâ suâ Reipubl. inserviunt, allegare aliquam simplicitatem. Nam milites armati magis arma quàm Jura scire præsumuntur (argt. l.4.§.1.ff.de Jur. & facti ign. l.ult. C. de Jur. delib.)

5. Habent & milites ratione vectigalium privilegium, ne scilicet ob omissas professiones res eorum in commissum cadant (l.3. C. de Vectig.) *licet ab iisdem exempti non sint.* (l.7.C.eod.)

6. Singulare quoque est in militibus, ut quod horum pecuniâ emptum est statim ipsorum sit, vindicariq; à possessoribus possit. (l.8. C. de Rei Vendic.) *Nemo enim aliàs emendo sibi quid parare potest, nisi ipse per se vel per alios contrahat.*

7. Item ex caussâ æris alieni milites, qui sub armatâ militiâ stipendia meruerunt, nec in carcerem conjici, nec insolidum semper, sed quatenus facultates admittunt condemnari possunt, ne scil. egeant. (l.6.pr. & l.18. ff. de Re Judic. *Interest namq; Reipubl. hos non egere qui eidem invigilant, præsertim si eo tempore, dum inservierunt debita contraxerint.*

8. Excusantur quoque à muneribus cumprimis sordidis. *Nam qui viginti stipendia impleverunt jubentur esse liberi ab omnibus sordidis muneribus.* (l.2. C. de Re milit.) & (l.3.§.1.ff. de muner. & honor.) *prohibetur his, qui castris operam per militiam dant, ullum municipale munus injungi.*

9. Gaudent quoque ob suam absentiam, quando, dum in castris fuerunt, res eorum usucaptæ aut à creditoribus venditæ, vel actiones interea amissæ sunt, beneficio restitutionis in integrum. *Nam milites qui in castris sunt Reipublicæ caussâ absunt:* (secus enim se res habet circa eos qui sunt in commeatu l.1. ff. de Re milit.) *ac proinde omnibus gaudent privilegiis, quibus fruuntur Reipubl. caussâ absentes.* (t.t. C. de Restit. milit.)

ARTIC. II.
DE DELICTIS POENISQVE MILITARIBUS.

1. Delicta militaria vel propria sunt vel communia: proprium militare est delictum, quod quis uti miles admittit. [*l.2.pr.ff. de re milit.*] vel quod committitur aliter, quàm disciplina militaris exigit,

veluti segnitiæ crimen vel contumaciæ vel desidiæ. (l.6. pr. ff. eod.) *Sunt enim quædam vitia militum propria.*

2. Pœnas porrò, quæ irrogantur militibus ob delicta militaria, non comitatur infamia: (l.7. C. de Re milit.) *nisi delictum sit tale, quod ipsos militiâ indignos reddit. Hinc ignominiosa missio cum infamiâ conjuncta est.* (l.3. C. eod.) *Suntq; capitale supplicium, castigatio quæ fustibus fit, multa, munerum interdictio, gradûs dejectio, ignominiosa missio.* (l. 3. §.1. ff. de Re milit.) *In metallum autem vel opus metalli non dantur.* (d.l.3. §.1.)

3. Delicta militaria horumque species peti possunt à vitiis militum propriis, hæc ab eorundem virtutibus. *Nam vitia virtutibus contraria sunt: contrariorum autem eadem est scientia.*

4. Hinc omnia delicta militaria proveniunt vel ab infidelitate vel à contumaciâ vel à desidiâ. *Nam propriæ militum virtutes sunt. 1. fidelitas erga Rempublicam, præpositos & commilitones. 2. studium exequendi mandata & jussus ducum. 3. Diligentia in custodiendis armis cæterisq; faciendis, quæ bonum militem decent. 4. fortitudo. Quapropter hisce contraria sunt vitia: 1. Infidelitas erga Rempubl. præpositos, commilitones. 2 Contumacia & Irreverentia erga duces. 3. Desidia vel negligentia. 4. Ignavia.*

5. Ex infidelitate erga Rempublicam, cui inservire obligati sunt, peccant Desertores, Emansores, Transfugæ, Proditores, & his similes. Desertor est qui per prolixum tempus vagatus reducitur. (l.3. §. 3. ff. de Re milit.) *vel ut loquitur l. 1. C. de Desertor.* qui tempore belli abest à signis militaribus. *Infidelis enim est & sacramentum violat qui signa & militiam deserit, consultòq; abest cùm adesse debebat.* In crimine autem desertorum puniendo variæ observantur circumstantiæ. *Nam* (l.5. pr. ff. eod.) *jubetur haberi ratio ordinis, stipendiorum, gradûs militiæ vel loci, muneris deserti, & anteactæ vitæ; item numeri, an scil. solus vel cum altero vel cum pluribus deseruerit, aliudve quod crimen desertioni junxerit. Solet autem desertor, si in urbe inveniatur, capite puniri; alibi repertus primâ vice restitui potest, iterum deserendo capite punitur.* (d. l.5. §. 2.) *Siq; in desertione moriatur, bona ejus confiscantur.* (l.4. C. eod.) *Mitigatur hæc pœna, si desertio sit facta in pace: eques enim gradu pellitur, pedes militiam mutat.* (d.l.5.§.1.) *qui seipsum offert deportatur* (d.l.5. §.4 l.13. §.6. ff. eod.) *vel alio modo, mitius tamen, punitur* (l.1. C. de Desertor.) *quemadmodum & si plures primò deseruerint; deinde intra certum tempus reversi sint gradu pulsi in diversa loca distribuuntur* (l.3 § 9. ff. de Re milit.) *tyroni quoq; parcitur* (d.l.3.§.9) *Qui post desertionem in aliam militiam nomen dederunt militariter puniuntur.*

tur. (l.4.§.9. ff. eod.) *Ratio habetur* [§.10. eod.] *Oblati quoq; à patre in hujus respectum mitiori pœnâ afficiuntur.* (l. 13. §. 6. ff. eod.) *Jubetur etiam præses provinciæ auditum desertorem ad suum ducem cum elogio mittere, aut si quid gravius in provinciâ admiserit, eum plectere.* (l. 3. pr. ff. eod.) *promittitur quoq; præmium illum prodentibus* (d.l.1. C. de Desert.) *jubetur & opprimi ut rebellis, si armis resistat* (l.2. C. eod.) *Peccatum porrò desertionis subit, qui præsidis vel cujusvis præpositi ab excubatione desistit.* (l.3. §.6. ff. de re milit.) *Pater quoq;, qui filium suum subtrahit militiæ, belli tempore exilio & bonorum parte multatur; in pace fustibus cæditur: & requisitus juvenis vel à patre postea exhibitus in deteriorem militiam datur. Qui enim se solicitavit ab alio veniam non meretur* (l.4. §. 11. ff. eod.) *Pœna hujus delicti, licet à milite regulariter committatur, excedit tamen militarem pœnam: quia indignus redditur militari privilegio qui infidelis redditus militiam deserit.* Ne & latitare possint desertores receptatoribus eorundem dictata est pœna. *Nam dominus prædii ubi latitant amissione ejusdem, actor autem capite punitur.* (l. 1. C. de Desertor.)

6. Emansor definitur (*l.3. §.2. ff. de re milit.*) qui diu vagatus ad castra regreditur. Omnisque is qui ad diem commeatu statutum non redit (*l. 3. §7. ff. eod.*) seu qui commeatûs spacium excedit emansoris loco habetur. (*l.14. pr. ff. eod.*) Estq; hujus delictum levius quàm desertoris. (l.4 §.13. ff. eod.) *Nam minus infidelis est & magis ex imbecillitate aut lasciviâ, quàm ex vitio peccat qui ultra tempus emanet. Hinc etiam comparatur cum servo errone, desertor autem cum fugitivo.* (l. 4. §.14. ff. eod.) *mitiusq; punitur, quàm is qui stationis munus relinquit* (d. l. 3. §.5.) In pœnâ autem emansori irrogandâ examinantur causſæ emansionis: nimirum cur & ubi fuerit & quid egerit, daturque venia valetudini, affectioni parentum, & affinium, ut & tironi ignoranti disciplinam. (l.4 §.15. eod.) *Augetur pœna si quis in exploratione emaneat: Capitalis enim infertur.* (l.3. §.4. eod.) *Qui carcere effracto aufugit nec desertor nec emansor propriè est, capite tamen punitur.* (l.13. §.5 ff. eod.)

7. Transfugæ sunt qui partes deserunt & hostis partes seqvuntur. *Quæ causſa est, quare hoc ipso desinant pro militibus haberi & pro hostibus habeantur, capite puniantur* (l.3. §.11. ff. de re milit.) *& exauctorati torqueantur.* (l. 7. ff. eod.) *Præsumuntur autem transfugæ, qui capti ab hostibus cùm redire possint non redeunt.* (l.5. §.5. ff. eod.) *Remittitur pœna iis qui ex improviso, dum iter faciunt, capiuntur ab hostibus, habitâ tamen ratione præcedentis vitæ* (d.l.3. §.12.) *item iis, qui multos latrones apprehendunt & transfugas demonstrant.* (l.5. §. ult. ff. eod.)

8. Proditores vocantur qui explorant secreta eaque nunciant hosti

hosti. (*l.6.§.4.*) Similes hi habentur transfugis & capite puniuntur. (*d.l.7.&l.6.§.4.*)

9. Ex infidelitate peccantibus annumerare possumus seditiosos, factiosos & pacis turbatores. *Qui enim seditionem atrocem militum concitant capite plectuntur.* (l.3.§ 19. ff. eod) *ii verò qui intra vociferationem aut levem querelam consistunt gradu militiæ dejiciuntur* (d. l.3.§.20.) Factiosi dicuntur ii, qui barbaris facultatem prædandi in Romanos dant vel cum eis prædam dividunt: hi vivi comburuntur (*l.9.C. de re milit.*) Turbatores pacis capite puniuntur. (*l.16.§.1 ff.eod.*) Item qui vallum transcendunt aut per murum castra ingrediuntur. (*l.3.§.17.ff.eod.*) *It.* qui stationem relinqvunt, pro modo delicti castigantur aut gradu militiæ dejiciuntur. (*l.3.§.5.ff.cod.*) *Nam plus quàm emansores peccant.* Item qui excubias palatii deserunt. (*l.10. pr.ff.eod.*)

10. Infideles erga præpositos sunt qui eosdem protegere nolunt sed deserunt. *Hi occiso eo capite puniuntur.* (l.3.§.ult.l.6.§.8.& 9.ff. eod.) *Eâdem pœnâ afficitur qui manus violentas præposito infert:* (d.l.6.§.1) *ex eodem vitio namq; hoc provenit.*

11. Commilitoni infidelis est, qui eundem vulnerat. Punitur hic dejectione militiæ, si lapide id fecerit; sin gladio, capitale admittit. (*l.6.§.6.ff.eod. Nam decet commilitones invicem sinceram & fidelissimam colere amicitiam.*) Simile committit qui commilitoni arma surripit: pœna hujus est, ut gradu militiæ pellatur. (*l.3.§.14.ff.eod.*)

12. Ex Contumaciâ, Irreverentiâ & Inobœdientiâ erga præpositos peccantes graviter puniuntur: & quidem contumacia militis erga ducem vel præsidem capite. (*l.6.§.2.ff.eod.*) Irreverens miles non tantùm à tribuno vel centurione, sed etiam à principali coërcendus est. (*l.13.§.4.ff.eod.*) *Nam qui centurioni castiganti resistit apud veteres notatus est, si vitem tenuit militiam mutat; si ex industriâ vitem fregit vel manum centurioni intulit capite punitur.* (eod.) Inobœdientes sunt, qui rem à duce prohibitam faciunt, aut mandata non servant. Hi etiamsi res benè cesserit, capite puniuntur. (*l.3.§.15.ff.eod.*) in specie qui contra vetitum agmen excedunt vel fustibus cæduntur vel militiam mutant. (*l.3.§.16 ff.eod.*)

13. Ex desidiâ peccant qui arma amittunt, & hi vel capitaliter puniuntur vel ex humanitate militiam mutant. (*l.3.§.13.ff.cod.*)

14. Ob ignaviam quoque puniuntur milites. *Nam qui in acie fugam prior fecit spectantibus militibus delictum capitale committit.* (l.6.§.3.ff.eod.)

MEMBR.

MEMBR. IV.
DE DIGNITATUM DELATIONIBUS.

1. Circa dignitates militum præcipitur (*l.14.C.de Re milit.*) quod honoris augmentum ad unumquemq; non ambitione sed labore conveniat devenire. At Constantinus (*l 1. C. de filiis official.*) statuit, ut qui ex officialibus quorumcunque officiorum geniti sunt, sive eorundem parentes adhuc sacramento teneantur, sive jam dimissi sint, in parentum militiam vocentur. Similiter Gratianus (*l.2.C.eod.*) voluluit, filios primipilariorum ad conditionem parentum vocari (*dicebatur autem primipilus comes primi ordinis & præfectus decimæ legionis, quam sexaginta centuriæ eidem obsequentes sequebantur.* (Pompon.Lætus lib. de magistr. Rom.) *Erat namq; legio decima cæteris præstantior ac prima, & per excellentiam ejus centurio primipilus dicebatur* (Livius lib. 7.) *& milites primipilarii. Eâq; de caussâ inter maximos belli duces graviter & nonnunquam ad necem usq; decertatum est.*) *Quamvis autem, redditis hoc pacto hereditariis militaribus dignitatibus, contentiones & concertationes ex invidiâ & æmulatione natæ tollerentur, & parentes allicerentur, ne inhabilitas objici filiis posset, ad eosdem ad fortitudinem & artem militarem educandos & adsuefaciendos: tamen non negandum est, multos horum indignos adeptos esse munia, reliquos autem exclusos præclaris actionibus pro gloriâ captandâ non dedisse operam. Hac ratione utitur Tiberius* (apud Tacitum 2. ann. cap.36.) *quando respondet Gallo censenti in quinquennium magistratuum comitia habenda, & nominandos magistratus qui quinquennio ordine succedant*; grave moderationi suæ tot eligere tot differre. vix per annos singulos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his, qui ultra quinquennium projiciantur? unde prospici posse, quæ cuiq; tam longo temporis spacio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annuâ designatione: quid si honorem per quinquennium agitent? quintuplicari prorsus magistratus, subverti leges, quæ sua spacia exercendæ candidatorum industriæ, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint. *Rectius itaq; proceditur, si dignitates conferuntur militares ex requisitis ducum & præpositorum, quò magis vel minùs deprehenduntur inesse. Sunt autem requisita reliquis præficiendorum, ut habeant belli peritiam, norint ingenia militum, hostium & quo rum, ut habeant belli peritiam,* [sic] *bellandi genere utantur* (Tac.15.ann.25.) *ut sint acres & vigilantes, noctu diuq; in consulendo occupati, cibo fortuito contenti, avaritiam fugientes,* (2.Hist.5. & 77.1.ann.19.) *patientes laborum, ambiguarum rerum scientes & interriti, quales evadere solent qui initio gregarii milites per singula*

 officia

officia gradatim progressi sunt. [1. ann. 20. & 64.] *ut adeò summè perniciosum videatur hereditaria militum reddere officia. Debet quoq; præpositis militum inesse facultas disponendi, providentia eorum quæ in futurum contingunt, facundia & ars mulcendi vulgum, auctoritas* (1. Histor. 10.) *vera fortitudo, ut non pecuniæ & inanis gloriæ sed honestatis caussâ pugnent* (15. ann. 3.) *Constantia in consiliis* (15. ann. 10.) *Talia omnia quomodo à nativitate inesse possunt?*

MEMBR. V.
DE
MISSIONE ET RESTITUTIONE MILITUM.

1. Missionum generales causæ sunt tres: honesta, caussaria, ignominiosa. (*l. milites. 13. §. 3. ff. de re milit.*) Honesta est, quæ tempore militiæ impleto datur; Caussaria, cùm quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur; Ignominiosa missio est, cùm quis propter delictum sacramento solvitur. (*eod.*)

ARTIC. I.
DE
HONESTA MISSIONE ET VETERANIS.

1. Missio honesta definita est ea, quæ tempore militiæ impleto datur. Impletur autem militiæ tempus 20. annis. *Id enim probatur* (argt. l. ult. C. de his qui non impl. stip. & ex l. 1. C. de excus. veter.)

2. Honestè missi ob impletum tempus militiæ veterani vocantur, gaudentque suis privilegiis tunc, si hæc adsint requisita. 1. ut viginti stipendia meruerint. 2. ut in legione vel vexillatione militaverint. *Nam qui in cohorte vel vigiliis Romæ militavit frustrà vacationem munerum perpetuam sibi arrogant.* (l. ult. C. de his qui non impl. stip. sacr. soluti sunt.)

3. Dignitas veteranorum hæc est, ut decurionibus æquiparentur. *Ita enim Marcianus* (l. 3. ff. de veteran.) *Veteranis & liberis veteranorum idem honor habetur qui & decurionibus. Nam olim sacramento post vicena stipendia soluti cum honore in colonias mittebantur, & in remunerationem meritorum ibi agros accipiebant & pecuniam ad emenda ruri necessaria.* (l. 3. C. Theod. de veteran.)

4. Privilegia sua veterani à Constantino adepti sunt, ne scil. quis eorum in ullo munere civili, nec in operibus publicis convenian tur, nec ullâ collatione, nec à magistratibus, nec vectigalibus, in quibus

buscunque nundinis interfuerint, ullam ob venditionem proponendam dare teneantur; immunesque sint ab omni munere personali seu corporali. (l.1.C. de veteran.) *Nam æquum est, ut quiete post labores perenniter fruantur.* Et hanc immunitatem jubentur etiam habere iis in civitatibus, in quibus incolæ sunt. (l. 2. ff. pr. eod.) *Habuerunt autem & ante Constantini tempora sua privilegia, ut scil. excusarentur à navium fabricâ, & ne exactores tributorum constituerentur.* (l.5. ff. eod.)

5. Porrò quia veterani pari honore gaudent cum decurionibus, etiam ratione pœnarum habent sua privilegia. *Nam nec in metallum damnantur, nec in opus publicum, vel ad bestias: nec fustibus caduntur.* (l.3.ff.eod.) *Hoc namq; privilegium & decuriones habent.* (l.11.C. de Quæst.) *sed in hoc differunt, quòd veteranorum privilegia ad primum tantùm gradum liberorum pertingant, decurionum autem ad omnes gradus.* (l.5.C. & l 9.§.13. ff. de pœn.)

6. Defenduntur præterea adversus injurias, si protectoriam dignitatem in precium laborum consequantur, *i.e. si mittantur ad juvandas in provinciis necessitates publicas.* (l.2.C. eod.)

7. Privilegia porrò à muneribus tantùm personalibus iisdem competunt non à patrimonialibus. *Nam ut dictum,* (n.4.) *à navium fabricâ, & ne exactores tributorum fiant excusantur it. à curâ & tutelâ suscipiendâ* (l. 8 pr. ff. de Excusat.) *Hæc enim munera ut in corporis labore animiq; sollicitudine tantùm consistentia, propriè personalia dicuntur.* (l.1.§.3 ff. de muner. & honor.) *At à patrimonialibus, quæ ob possessiones debentur immunes non sunt.* (l.2. §.1.& l.4. ff. de veteran.) *it. ne naves eorum angariari possint. Quamvis à curâ annonæ & hospitis receptione excusentur,* (l. ult. §.penult. ff.de muner.& honor.) *quod tamen patrimoniale magis munus esse videtur.* (l.3.§.14.ff. d.t.)

8. Possunt verò veterani indignos sese hisce privilegiis reddere, si latrocinia tractent nec rus colant aut aliam honestam negotiationem suscipiant. (*l.3. C. de veteran.*) Quando etiam passi sunt se in ordinem legi muneribus fungi coguntur. (*l.5. ff. eod.*) Cæterùm si quis veteranorum suâ voluntate honorem aut munus susceperit, immunitas ejus per hoc non labefactatur. (l.2. pr. ff. eod.)

ARTIC. II.
DE CAUSSARIA MISSIONE.

1. Caussaria missio, quatenus ignominiosæ contradistinguitur, videtur ea omnis dici posse, quæ non fit in pœnam, unde quæ hone-

sta est causſaria Jure Romano appellatur. *Nam & quod honeſtum eſt pœnæ nomine fieri dici nequit.*

2. Hac miſſus non notatur infamiâ. (l.8.C. de re milit.) *Neq; enim pœnæ nomine fit: infamia autem quiddam eſt quod delicta velut pœna comitatur.*

3. Contingit autem causſaria miſſio, cùm quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur. (*d. l. 13. § 3. ff. de re mil.*) ut adeò ſit duplex magis & minus honeſta. *Nam quæ fit ob vitium corporis magis honeſta eſt. Hinc Impp. Diocl. & Maxim.* (l.1. C. de his qui non impletis ſtipend. ſacram. ſoluti ſunt) *edixerunt, ut qui provectæ ætatis ob ſenium dimiſſi eſſent, cenſerentur honeſtam miſſionem conſecuti; non tamen ea privilegia haberent quæ his competunt qui pleno ſtipendiorum numero ſunt functi.*

ARTIC. III.
DE
IGNOMINIOSA MISSIONE.

1. Ignominioſa miſſio eſt, quando quis propter delictum ſacramento ſolvitur. (l.13. §. 3. ff. de re milit.) *Decernebatur enim, ſi quis commilitonem lapide vulneraſſet* (l.6. §. 6. ff. eod.) *aut quod aliàs capitale eſſet per vinum aut laſciviam commiſiſſet.* (d.l.6. §. 7.) *aut ſi quis ſtuduiſſet ſeipſum impatientiâ doloris vel tædio vitæ vel furore, vel morbo aut pudore mori.* (cit. t.)

2. Parit ignominioſa miſſio infamiam, quâ notatus nullis honoribus, qui integræ dignitatis hominibus deferri ſolent, frui poteſt. (*l.3. C. eod.*) facitque ut quis nec Romæ nec in ſacro comitatu, nec aliis interdictis locis commorari queat. (*d. l.3. C. & l. 13. § 3. ff.*) *Nam plerumq; addebatur, quo in loco ignominioſè miſſus commorari non poſſet v.g. quòd tu rapinas feciſti reiq; publicæ fuiſti inutilis, ob eas res cauſſâ ignominiæ ab exercitu meo te removeo, hodieq; ex Africâ abeſſe &, quanto longius potes, proficiſci jubeo.*

ARTIC. IV.
DE
RESTITUTIONE MILITUM.

1. Miſſi non facilè reſtituuntur. *Nam veterani prohibentur ad militiam accedere* (l.1. C. de tyronib.) *ſemel autem causſariè miſſis militibus inſtauratio non ſolet concedi obtentu recuperatæ valetudinis melioris: quando non temerè dimittantur: niſi quos conſtet medicis denunciantibus & Judice competente diligenter examinante vitium contraxiſſe.* (l.6. C. de re milit.)

2. Si qui autem restituuntur à principe medii temporis stipendia & donaria non aliter accipiunt, quàm principis liberalitate. (*l. 19. §.1. & l.15 ff. eod.*)

MEMBR. VI.
DE
STIPENDIIS MILITUM.

1. Stipendia sunt salaria militum: & consistunt in pecuniâ, frumento, veste.

2. Solvebantur autem stipendia in numeros receptis. *Nam prius nulli militare permittebatur, nisi relatus esset in numeros: unde nec salarium demereri prius quisquam poterat. fiebat autem relatio in numeros mediante sacramento militari, quod singulis Kalendis Januariis repetebatur. Jurabant verò olim se jussu Consulum conventuros, neq; injussu abituros, nec fugam formidinis ergò arrepturos, neq; ex ordine recessuros, nisi teli sumendi aut petendi aut hostis feriendi aut civis servandi caussâ.*

3. Interest autem Reipublicæ, militibus stipendia solvi & non subverti à Præfectis. (Tacit.1.Hist.46.) *Nam nisi solvantur stipendia, collabitur disciplina, nec securi provinciales esse possunt, sed vagantium injuriis subjecti sunt. Sin verò debita acceperint stipendia prohiberi iisdem potest, quominus provincialibus detrimentum afferant, & observari quod traditur.* (l. 13. C. de re milit.)

ARTIC. I.
DE
ÆRARIIS SPECIEBUS SEU PECUNIA QUÆ SOLVEBATUR MILITIBUS ROMANIS.

1. Militibus Romanis præter annonarias species, quæ victûs causâ dabantur, etiam ærariæ solvebantur. *Id enim diu in Republ. Romanâ obtinuisse testatur Livius* (lib.4.) *Et quia eo tempore, quo introductum est, ut pecunia solveretur civibus pro laboribus bellicis Roma nondum signato argento, sed ære usa est: hinc natum ut ærariæ species dicerentur, quæ pecuniæ nomine militibus solvebantur.*

2. Circa pecuniam autem introductum ab Imperatoribus, ut omnis pecunia ad diem mortis militibus debita per erogatorem uxoribus ac liberis eorum solveretur. (*l.14. & l.16. §. ult. C. de Erogat. milit. ann.*)

ARTIC. II.
DE
ANNONA MILITARI.

1. Annonæ militaris nomine veniunt omnia quæ victûs caussâ militibus erogantur. Videtur autem Imperatorum tempore emendata militaris annona. *Nam olim cibus castrensis erat buccellatus i. e. frumentum ad usus diuturnitatem excoctum, laridum & caseus, potus posca i. e. aqua aceto temperata; quibus non modò gregarii milites sed & duces utebantur: Imperatorum verò tempore hæc obtinuit consuetudo ut in expeditione consequerentur buccellatum ac panem, vinum quoq; atque acetum, sed & lardum, carnem etiam vervecinam ita; in duobus diebus buccellatum, in tertio die panem; uno die vinum, alio die acetum; uno die lardum, biduo carnem vervecinam.* (l. 1. C. de erog. milit. ann.) *Circa vinum tamen Arcadius & Honorius hoc jusserunt observari* (l. 10. C. eod.) *ut à mense Novembri de novello vino daretur, propterea quòd veteris dispendiosa videatur erogatio.*

2. Jubentur autem erogatores singulis diebus & per capita annonam præbere: quamvis etiam concessum esset militibus stato tempore totam annonam frumentariam percipere; modò id facerent antequam annus præterlaberetur. (l. 6. C. eod.) *Nam quod competenti tempore non percipiunt fisco adjudicatur. Ratio est, quia patitur damnum Respublica, quando milites repudiatâ ad tempus specierum copiâ & inopiæ occasione captatâ precia postulare licet.* (l. 7. C. eod.)

3. Alia porrò ad annonam spectantia conferuntur à provincialibus & militibus erogantur, alia ab ipsis militibus invehuntur in castra. *Nam fœnum & paleas militibus invehere concessum erat, & quidem paleas vicesimo non amplius lapide i. e. quinto miliari germanico petere jubebantur* (l. 2. C. eod.) *fœnum autem militibus justis capitibus præstandum nec tamen ad opidum deferendum Valentinianus præceperat.* (l. 8. C. eod.) *Vegetius autem* (lib. 2. cap. 19.) *refert, olim legitimos milites fasces, fœnum, aquam, stramen in castra portare consuevisse. Videtur autem salutare, ne nimia vagandi è castris licentia militibus relinquatur: prata enim provincialium & Imperatoris ipsius perniciosum periculosumq; est militum molestiâ fatigari,* (l. ult. C. de pasc. publ.)

4. Quæ conferuntur à provincialibus fideliter eroganda sunt militibus. *Nam cessantibus annonis non tantùm disciplina militaris conservari nequit; sed & integer corruit exercitus. Hanc ob caussam Arcadius & Honorius voluerunt breviaria confici secundùm quæ superindicta exigerentur & ad sacra scrinia mitterentur; siq; omiserint exigere, ut ipsi de propriis facultatibus erogent;* (l. 5. C. eod.) *aut si quid amplius exegerint quàm breviorum datorum scriniis veritas continet, in duplum redderent.* (l 9. C. eod.) *Ut enim justum est militibus annonas & stipendia solvi; ita iniquum est plus à provincialibus exigi quàm superindictum est.*

Ex constitutione quoq; Anastasii (l.16. pr. C. eod.) *Juramentum tenentur omnes erogationi prepositi præstare, se susceptam curam diligenter peracturos & secundum Imperatoris præscriptum manu suâ militibus solatium* (i.e. pecuniam militi solatii loco assignatam & stipendio imputandam) *& annonam erogaturos sine fraude & dolo. Oportebat quoq; decem primates aut tribunos attestari, unumq; militem à suo erogatore partem sibi debitam accepisse, & hanc attestationem principi per erogatorem offerri, factâ relatione per tribunum vel primates intra tres menses.* [d.l.16.] *Gravissimè etiam puniebantur qui excoctionem buccellati negligebant* (l.2.C. de excoct. & transl. milit. ann.) *item qui panem non melioris farinæ, benè coctum, & justi ponderis ad exercitum transmittebant.*

5. Contrà verò militum, qui suas annonas accipiunt, officium est, ne provincialibus damna inferant aut molesti sint. *Quâ de re vid. Novella 130. Hoc observasse Alexandrum, suprà ex Lampridio narravimus.*

ARTIC. III.
DE MILITARI VESTE.

1. Ne frigore perirent & alia incommoda paterentur ex nuditate milites, vestes quoque Imperatores iisdem ministrare voluerunt. *Quamvis enim olim milites ex suo stipendio sibi vestes, arma, tentoria parare tenerentur, ut testatur Tacitus* (lib.1. ann. cap.17.) *quando introducit milites conquerentes*: denis in diem assibus animam & corpus æstimari: hinc vestem, arma, tentoria; hinc sævitiam centurionum & vacationes munerum redimi (*cogebantur enim centurionibus de suo stipendio dare pecuniam ne paterentur verbera*). *Successu tamen temporis liberalitate Imperatorum præter stipendia etiam vestes datæ. Nam de Alexandro testatur Lampridius, quòd militibus ocreas, braccas, & calceamenta & vestes dederit.*

2. Pro vestium comparatione tributum seu canonem provinciis imposuêre Imperatores, solvendum ex Kal. Septemb. ad Kal. Apr. (l.1.C. de milit. veste.) *Quæ autem fuerit ratio conferendi singulis in provinciis, traditur* (l.2.C. eod.)

3. Tributi, quod provinciales conferebant, quinque partes militibus dabantur, sexta textoribus conficientibus. (l. ult. C. eod.) *Hoc propterea observatum fuisse videtur, ne gynæcearii, qui operâ fœminarum pannos rudes, ex quibus vestes militares conficiebantur tergebant, defraudarentur precio.*

MEMBR. VII.
DE
METATIS ET EPIDEMETICIS.

1. Milites non solum victu & amictu, sed & hospitio quandoq; indigent. Quæ caussa est, quare ad Jus publicum pertineat de metatis agere. *Sunt enim metata hospitia quæ militibus à provincialibus tribuuntur. Unde metatores dicuntur qui hospitia militum parant & designant.*

2. Videntur autem tria hîc considerari posse. 1. officium metatorum. 2. militum erga hospites. 3. Hospitii onus penes quos sit: subsistemus tamen in duorum priorum consideratione. *Nam de genere hospites recipiendi tradetur inferius, quando de muneribus tractaturi sumus.*

3. Primò ergò non adstringendi sunt hospites ad dandum quod vel hominum vel animalium pascuis necessarium est, sed sufficit si solam hospitalitatem præstent. *(l.5. C. de metat. & epidem.) Nam & his dictatur pœna qui postulantibus militibus aliquid dant.* Prohibetur quoque & balnei postulatio. *(l.6.C.eod.)* item salgami (*i.e. condimentorum*) gratiâ culcitram, lignum, oleum ab hospitibus extorqueri. (*l. un. C. de salgamo hospit. non præb.*) Deinde omnium debet acceleratum esse iter, nec ulli licere, ut resideat *ne diuturnitas commanentium ullâ ex parte prædium vexet.* (*d.l.5.*) Ita quoque in hospitio existens miles se gerere debet, ut domo in tres partes divisâ, primam eligendi dominus habeat facultatem; secundam hospes; tertiâ itidem domino relictâ. (l.2. C. d. t.) *æqvum namq; est, ut possessoribus ædium optima pars relinquatur; præsertim cùm deceat milites non nimiùm esse delicatos. Cæterùm illustrioribus militibus dimidia dari jubetur; ita tamen, ut alter dividat alter eligat.* (eod.)

4. Metatorum officium est. 1. ne eos qui privilegio gaudent onere hospitii gravent. *Neq; enim ad hospites recipiendos tenentur ergasteria seu ædes mercimoniis deputatæ* (d.l.2.) *it. prætoria Judicum ordinariorum, præsertim si præsentes sint* (l. 3. C. d. t.) *it. fabricensium domus, nisi princeps sit excipiendus* (l.4. C. d. t.) *it. prædia Imperatoris* (d. l.5.pr.) *Ex Theodosii enim & Arcadii rescripto tentantes in his parare hospitia armis repelli possunt. In urbe Constantinopolitanâ autem jubentur milites hospitium habere in turribus muri.* [l.7. C. d. t.] 2. ne per concussionem pecuniam accipiant, nunciando civitatibus per quas transitus nullus futurus est, ibi commoraturum esse exercitum. [*Novell.130. c.6.*] quemadmodum & præses per provinciam prohibetur oberrare, & hac specie ne illos gravet hospitio exigere à provincialibus. [*l.ult. C.d.t.*]

C. *d.t.*) 3. ne qui metata in suis domibus præstant, sive hospitia præbuerint metatoribus, sive quolibet pacto satis eis fecerint, ullam vel pensionis vel discussionis domûs gratiâ molestiam sentire cogantur. (*l.9.C.d.t.*)

MEMBR. VIII.
DE
COMMEATU.

1. Commeatus hoc in loco est facultas à duce concessa militibus, ut abesse per tempus possint. *Interest enim Reipubl. ne milites eant quorsum velint, sed semper præstò sint, & officia sua exhibeant quandocunq; occasio oblata fuerit: & propterea licentia abeundi à ducibus prius impetranda, quæ olim his verbis dabatur, teste Livio* (lib. 30.) si quis vestrûm suos invisere vult, commeatum do: primo vere adsitis edico.

2. Modus autem commeatum concedendi servandus est. *Nam periculosum est & exercitui & provincialibus milites à signis diu abesse; solent namq; quando diu absunt latrociniis operam dare; hostis autem ob absentiam multorum imminutis copiis arripit occasionem invadendi. Quapropter Constantinus prohibuit tribunis & præpositis expeditionis tempore commeatum dare militibus, capitali in eos pœnâ constitutâ qui contra hoc fecerint.* (l.1. C. de commeatu.)

3. Coërcentur quoque milites qui tempus commeatûs non observant. *Nam qui tempus commeatûs excedunt pro emansoribus vel desertoribus habentur: nisi possint impedimenta justa allegare* (l.3.§.7.ff.de Re milit.) *Mitius autem agunt Honorius & Theodosius circa delinquentes ratione commeatûs; eos enim, qui sine commeatu annum in penatibus propriis vel in quibuslibet locis desidiosâ quiete peregerunt, decem sequentibus postponi jubent; In quibus verò biennalis culpa deprehenditur, viginti; triennio absentes triginta; quadriennio, deleri è matriculâ.* (l. ult. C. eod.)

MEMBR. IX.
DE
CAPTIVIS ET JURIBUS CIRCA EOSDEM.

1. Capti ab hostibus fiunt servi hostium. (l.24.ff.de captiv.) *Id enim olim apud omnes gentes obtinuit, ut bello capti servi capientium fierent. Hostes autem sunt, quibus bellum publicè populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano: cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideò qui à latronibus captus est servus latronum non est.* (d.l. 24.)

Quemadmodum nec servus fit qui capitur in civilibus discordiis (l. 21. §. 1. ff. eod.)

2. Hæc causa est quare capti ab hostibus amittant omnia Jura quæ civibus Romanis liberisque hominibus competunt. *Neq; enim testamenta facere* (l. 12. §. 5. ff. eod.) *nec usucapere quicquam possunt quamdiu in hostium potestate sunt* (l. 29. ff. eod.) *& quæ sunt alia, de quibus fusius in jure privato tractabitur.*

3. Sed quia circa captivos introducta quædam sunt Jura, de his nobis dicendi hîc occasio datur. *Nam Jus postliminii & lex Cornelia fictione suâ succurrunt captivis. Quò autem misericordiâ ducti eò magis alliciantur ad captivos redimendos, Redemptoribus Jus in redemptos tributum. Hinc tribus articulis membrum hoc absolvetur.*

ARTIC. I.
DE
JURE POSTLIMINII.

1. *De Jure postliminii ita disserit Paulus* (l. 19. pr. ff. de Captiv.) Postliminium, *inquit*, est jus amissæ rei recipiendæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ, inter nos ac liberos populos regesque moribus, legibus constitutum. *Scil. postliminium restituit captum reversum ab hostibus in pristinum statum,* (l. 6. l. 12. §. 15. §. 17. eod.) *ut recipiat omnia Jura ac si captus nunquam fuisset* (l. 5. §. 1. ff. eod.) *Unde fit, ut reversus quoad ea, quæ in Jure & non in facto posita sunt, pro eo habeatur, ac si nunquam in potestate hostium* (l. 12. §. 6 ff. eod.) *sed semper in civitate commoratus* (l. 16. ff. eod.) *fuisset. Unde non modò dominium in res suas, sed & Jura & potestatem in servos liberosq; reversus recuperat: Non tamen ut à patre filius, ita uxor à marito jure postliminii recuperari potest; sed tunc cùm & voluerit mulier, & adhuc alii post constitutum tempus nupta non est.* (l. 8. l. 12. §. 4. & l. 14. §. 1. ff. eod.) *Ratio hujus rei habetur* (Nov. 22. cap. 7.) *quia superveniente servitute alteri personæ, fortunæ inæqualitas æqualitatem ex nuptiis manere non sinit. Quamvis* (eâd. Nov.) *Justinianus id immutet, jubeatq; donec quidem est manifestum, superesse aut virum aut uxorem in soluta matrimonia permanere: adeò ut nec viri nec uxores ad secundas nuptias venire queant, nisi voluerint videri ausu temerario hoc fecisse & pœnis succumbere. Quòd si autem incertum sit utrum capta persona supersit annon, quinquennium expectari jubet sive à viro sive à muliere.* Porrò quia duæ sunt species postliminii, scil. ut aut capti reversi sua recuperent, aut res captæ reversæ iis restituantur quorum sunt (*l. 14. pr. ff. eod.*) prius de his, qui capti reversi suum pristinum statum recuperant, dicturi sumus.

2. Fruuntur ergò Jure poſtliminii capti ab iis qui hoſtes ſunt. (l.4.ff.eod.) *Nam ab aliis quàm hoſtibus capti ſervi Jure gentium non fi-unt: unde nec opus habent amiſſa Jura recuperare: quales ſunt qui apud peregrinos nec in ſtatu belli exiſtentes verſantur* (l.7. pr.eod.) *aut capi-untur induciarum i.e. eo tempore, quo conventum eſt, ne ſeſe invicem la-ceſſerent* (l.19.§.1. eod.) *hi namq; contra Jura gentium capti ſervi hoſtium non fiunt.it. qui capiuntur à piratis & latronibus.* (d.l.19. §.2.) Nec inter-eſt cujus ſexus condicionisq; ſint qui capiuntur, an liberi an ſervi ex-iſtant: nec enim ſoli poſtliminio recipiuntur qui pugnare poſſunt: ſed omnes homines; quia ejus naturæ ſunt, ut uſui eſſe vel conſilio vel aliis modis poſſint. (*l.19.§.ult.ff.eod. l.5.l.12. C. de poſtlim. reverſ.*)

3. Et quidem tunc competit Jus poſtliminii ſi reverſi fuerint. Cenſentur autem reverſi qui aut ad amicos populi Romani pervene-runt, aut intra præſidia Romana eſſe cœperunt. (*l.5.§.1.ff.eod.*] nullâ habitâ ratione an dimiſſi fuerint, an vi vel fallaciâ poteſtatem hoſtium evaſerint. (*l.26.ff.eod.*) non tamen qui ita redierunt, ut cogantur re-verti ex pacto vel proprio (*Quemadmodum in Attilio Regulo, quem Car-thaginenſes Romam miſerunt, reſponſum eſt, non eſſe eum poſtliminio rever-ſum; quia juraverat Carthaginem reverſurum & non habuerat animum Romæ remanendi.* (l.5.§. ult. ff. eod) vel etiam Reipubl. *Hinc deditus hoſtibus & reverſus à Republ. non receptus Jure poſtliminii non gaudet* (l. 4.§. eod.)

4. Datur porrò Jus poſtliminii vel in pace vel in bello. (l.5. pr. eod.) *Id quomodo fiat declaratur* (d.l.5 §.1. & 2. l. 12. pr. eod.)

5. Cæterùm ſunt & qui indignos ſeſe hoc Jure reddunt. *Nam qui armis victi hoſtibus ſe dediderunt, it. transfugæ,* (quid ſit transfuga vid. l.19.§ 8.eod.) *it. de quibus cautum pace, maluerunt apud hoſtes remane-re nullum Jus poſtliminii habent.* [l.19 §.4. l.17. l.20. pr. ff. eod.]

6. Ut & de captis, quæ in dominio aut poteſtate noſtrâ ſunt, & quomodo in hiſce Jus poſtliminii locum habeat, dicamus; notandum de rebus, quæ cadunt ſub dominium aut in quibus Jus habemus, in iis tunc poſtliminium habere locum, ſi nec turpiter nec culpâ domini amiſſæ ſint. (l.2.pr.§.1. & 2. l.3) *Nam quod turpiter vel culpâ domini a-mittitur & in poteſtatem hoſtium venit reddit dominum indignum hoc ju-re.* It. ſi non in prædâ ſit. (*l.28. eod.*) *Nam quæ in prædâ ſunt capien-tium fiunt.* Cæterùm ſive ſint res mobiles ſive immobiles, niſi aliquid modò narratorum id impediat, jure poſtliminii recuperantur. Hinc expulſis hoſtibus ex agris, quos ceperint, dominia eorum ad priores dominos redeunt: *neq; enim publicantur aut prædæ loco cadunt: publi-catur enim ille ager, qui ex hoſtibus captus eſt.* (l.20.§.1.) In liberis qui

in patris potestate sunt servisque hoc observatur ut servi revertantur in potestatem domini, si ex captivitate redierint (*l.ult.ff.eod.*) etiam si transfugæ fuerint. (*l.19. §.5.ff.eod.*) quod secus est in filiisfam. in quos si transfugæ fuerint, potestas patria non recuperatur. (l.19. §.7. eod.) *Nam disciplina castrorum antiquior fuit Romanis quàm caritas liberorum: & Jus naturæ docet patriam prævalere debere, quæ vindicans delictum non admittere potest, ut iterum civis Romanus & filiusfam. habeatur qui ad hostes transfugit. Est ergò in filiofam. alia ratio, quàm in servo. Nam & in hoc duplex caussa postliminii est, nim. quod & pater eum recipiat, & ipse Jus suum.* (l.14. pr. eod.)

ARTIC. II.
DE
FICTIONE LEGIS CORNELIÆ.

1. L. Cornelia in omnibus partibus Juris fingit eum, qui reversus non est ab hostibus tunc decessisse cùm caperetur. (l.18.ff.de capt.) *Hinc varia deducuntur ad Jus privatum pertinentia, de quibus suo loco dicetur, nimirùm quòd bona captivorum apud hostes decedentium pertineant ad eos, ad quos pertinuissent, si qui capti sunt in hostium potestatem non pervenissent, sed eo momento quo capiebantur, fuissent mortui.* (l.22.pr.eod) *adeoq; heredes eorum, omnia habeant, quæ ipse, qui hostium potitus est, habiturus fuisset, si revertisset.* (d.l.22. §.1.)

2. Sed fictio L. Corneliæ non potest locum habere antequam de morte captivi constet. *Nam Jus postliminii eam suspendit.* (l.1.C. de postlim. revers. l.10. l.11. l.12. l.18 l.22. ff. de captiv.)

ARTIC. III.
DE
REDEMPTIONE CAPTIVORUM.

1. Redimuntur capti ab hostibus vel qui aliàs liberi sunt vel qui sunt servi. Liberi homines redempti soluto lytro liberantur à servitute hostium & libertati ingenuitatiq; suæ restituuntur (*l.5.C. de postl.revers.*) si tamen alienâ pecuniâ redempti fuerint tunc tandem statum pristinum recipiunt, si vel precium redemptionis restitutum sit aut alio modo satisfactum vel remissum fuerit. (*l.17. C. de postlim. revers.*) sive id fiat pacto expresso aut tacito (*l.21.pr ff. de capt. 13. l.11. C.d.t.*) sive ob delictum redemptoris (*l.7.C.eod.*) *Nam redempti ab hostibus, quoad exolvatur precium in caussam pignoris, non obstante quòd liberi homines sint redditi, constituuntur.* (l.2. C. d.t.) *Satisfieri autem redemptori potest, si precium restitui nequeat, laboris obsequio vel opere quinquennii beneficii*

vicem referendo, retentâ incolumi libertate. (l.ult. C.eod.) Non tamen existimandum eum, qui redemptus nondum solvit precium, nihil jurium habere. *Nam uti potest Jure postliminii hereditatem sibi delatam adeundo, ut ex eâ precium redemptionis pro se datum exsolvat.* (l.15.C.d.t.) *Quin mulier redempta procreans ante lytri restitutionem liberos ingenuos parit & nullo nexu pignoris obligatos redemptori.* (l.8. C. d.t.) *Ita quoq; moriens ante precium redemptionis restitutum suos heredes relinquit.* (l.15.ff. de captiv.) *Hinc docet Pomponius redemptionem Jus postliminii non mutare.* (l.20. §.2.ff. d.t.)

2. In servo capto redempto aliter se res habet ac in libero. *Nam servus fit ejus qui eum redemit: quamvis per dominum oblato precio recuperari possit.* (vid. l.12. §.7. & seqq. ff. d.t.)

MEMBR. X.
DE TYRONIBUS.

1. De tyronibus, cujus ætatis esse debeant, & quomodo bellis adsuefieri debeant exiguum aut nihil legibus Justinianæis traditur. *Nam cùm à temporibus Constantini hereditaria redderentur officia militaria, accidebat & impuberes tribunorum munere fungi.* (l.ult. C. de testam. milit.)

2. Hæc tantùm urgentur, vagos non debere admitti. (*l.1. C. de tyron.*) it. mancipia juris alieni non debere curari in tyrocinio militiæ scribi (*l.2. C. eod.*) it. tyrones in scholis postponi debere, ne promoveantur alii, quàm quos laborum assiduitas & stipendiorum prolixitas recommendat. (*l.ult. C. eod.*)

Conclusio eorum, quæ hoc capite de re militari dicta sunt.

1. *Reprehendendum circa Jus Justinianæum rursus videtur, quod, cùm potuerit Justinianus ex retrò gestis Romanæ Reipubl. facilè perspicere, quantùm militia merè mercenaria attulerit damni Imperio, rationem militandi non emendaverit. Id quod facere potuisset* it. omnes ditiones præcipuarum civitatum Imperii, qui de suo vivere poterant à teneris bellis adsuefaciendo. *Nam ingruentibus eo tempore undiquaque barbaris & Imperium devastantibus solus mercenarius miles sufficere non poterat, reliquis omnibus ignavis existentibus & quibuslibet se submittentibus. Quid magis obfuit Belisario duci Justiniani in recuperandâ Italiâ occupato, quam quod urbs Roma ignavis hominibus esset referta? Verùm tyrannica imperan-*

perandi ratio, quâ & utebantur Christiani Imperatores non admittebat, ut præcipuarum in Imperio Urbium cives ad res gloriosas in bello gerendas educari: nec luxuriosa vita Imperatorum admittebat, ut ipsi irent in prælia & civibus suis exemplo essent. Hinc status militiæ hic erat: ut Imperatores curam haberent, quò milites consequerentur stipendia, duces verò mitterentur qui cuncta belli negotia dirigerent. Quo accidebat, ut si fortè Imperatori strenuus dux obveniret, bella benè succederent; sin secus, omnia malè evenirent.

CAP. VII.
DE
MAGISTRATIBUS, HORUM DIGNITATE, OFFICIO AC POTESTATE.

1. Alia fuit ratio magistratuum cum Respubl. Romana adhuc imaginem gereret quandam pristini statûs; alia, cùm temporibus Constantini omnis pristina forma penitus everteretur. *Hæc caussa est, quare de magistratibus aliter digestorum, aliter Codicis leges loquantur. Nostrum itaq; est distinctè de magistratibus disserere & eosdem considerare 1. quatenus secundùm leges Digestorum veterum magistratuum imaginem quandam habent, 2. quales fuerint penitus à Constantino omni Reipublicæ statu everso.*

MEMBR. I.
DE
MAGISTRATIBUS QVALES FUERUNT INITIO MONARCHIÆ ANTE CONSTANTINI TEMPORA.

1. Mansit in statû monarchico distinctio magistratuum in majores & minores, quæ originem duxit à regio statu immutato. *Nam post exactos reges officium regium in plures magistratus dividebatur, qui singuli particulam regiæ potestatis habentes magistratus majores propterea vocabantur. Erantq; Consules, prætores, Censores, ædiles curules.*

ARTIC. I.
DE
CONSULIBUS.

1. Consulum in liberâ Republicâ suprema potestas erat: fungebanturq; munere Imperatorum. *Nam si bellandum esset, horum imperio cuncta peragebantur. Et hoc officii supererat potissimum postquam reliqua regum Censoribus, prætoribus ædilibusq; curulibus erant data.*

2. At initio ſtatûs monarchici omnis ipſis poteſtas adimebatur relictâ tantùm priſtinâ dignitate. *Nam anni ab his numerabantur non aliter atq; in liberâ Republicâ: quin Imperatores ipſi ſæpius Conſulatum ſubibant tanquam munus ſingulari dignitate gaudens.*

3 Inde cauſſam diſcere poſſumus, quare Conſules primum locum inter magiſtratus Jure Digeſtorum obtineant: cùm tamen nihil poteſtatis ipſis attribuatur, præterquam circa manumisſiones ſervorum. (t. t. ff. de Offic. Conſul.) *Nam manebat tunc temporis adhuc priſtina dignitas, licet nihil poteſtatis Conſulibus relinqueretur.*

ARTIC. II.
DE
PRÆTORIBUS.

1. Prætorum magna poteſtas, quam in liberâ Republ. habebant paulatim, in monarchiâ imminuta eſt. *Nam cùm, ut ſuprà dictum in liberâ Republ. pro lubitu nova Edicta proponerent, quæ legis vicem obtinerent* (unde Cic. III. Verrin. Edictum prætoris legem annuam vocat) *tandem & præcipuè temporibus Hadriani introductum eſt, ut ex Edicto perpetuo ab Hadriano confirmato & ita ex ſolius Imperatoris legibus Jus dicerent.* (fiebant enim edicta à Salvio Juliano collecta leges Imperatoriæ ob confirmationem.) *In liberâ Republicâ alii prætores præerant bello alii Jdictioni: at in monarchico ſtatu ſolam adminiſtrabant Jurisdictionem: & ita tandem Judicum tantummmodo officio fungebantur. Quæ cauſſa eſt, quare Juſtinianus* (Novell. 26. cap. 1.) *tradat prætorem Romanum, Imperatoris ſimul & legislatoris locum in ſuâ Republ. tenuiſſe, &* (Nov. 24. pr.) *dicat: permisſam fuiſſe tam rei bellicæ adminiſtrationem, quàm legum perſcriptionem. add. & Novell. 25. pr. Initium infringendi prætorum poteſtatem fecit Tiberius, de quo Tacitus* (1. annal. cap. 75.) Nec patrum cognitionibus (*i. e. quòd extraordinariis Judiciis intereſſet*) adſidebat in ſatiatus judiciis (*i. e. ſi prætor ordinaria exerceret Judicia*) adſidebat in cornu tribunalis (*habebat enim tribunal prætoris formam literæ Σ*) ne prætorem curuli depelleret: multaque, eo, coram, adverſus ambitum & potentium preces conſtituta. Sed dum veritati conſulitur, libertas corrumpebatur (*i. e. adimebatur prætori poteſtas liberè jus dicendi.*)

2. Hæc cauſſa eſt, quare de prætoris officio & poteſtate his quæ de Conſulibus, fermè paria in LL. ff. proponantur. *Nam 1. traditur de manumisſionibus & emancipationibus coram ipſo faciendis. 2. quomodo ſe gerere debeat in Judicibus dandis: poteſtatem enim dandi Judices prætori non niſi everſo penitus ſtatu Imperatores adimere non poterant.* (t. t. ff. de offic. prætorum.)

ART.

ARTIC. III.
DE
CENSORIBUS ET ÆDILIBUS CURULIBUS.

1. De Cenſorum Ædiliumque curulium officio nihil eo in loco ubi de officiis magiſtratuum in Digeſtis tractatur, habetur. *Nam Cenſorum poteſtatem in ſe trahebant Imperatores: traditq; Tacitus* (11. ann. 25.) *Claudium Cenſorio munere optimè functum patrem ob hoc Senatûs appellatum à Conſule: quamvis id nomen abnuerit. Ædilium poteſtatem arctius cohibitam temporibus Neronis legimus apud eundem Tacitum* (13. ann. 28.)

ARTIC. IV.
DE
PRÆFECTIS PRÆTORIO.

1. Præfectus prætorio, à loco in caſtris, ubi Imperator commorabatur, ita vocatus, refertur (*l. un. ff. de Offic. præf. præt.*) originem traxiſſe à magiſtro equitum. *Nam cùm apud veteres dictatoribus ad tempus ſumma poteſtas crederetur, & magiſtros equitum ſibi eligerent, qui adſociati participales curæ, militiæ gratiâ, ſecundam poſt eos poteſtatem gererent; regimentis Reipubl. ad Imperatores perpetuò translatis, ad ſimilitudinem magiſtrorum equitum præfecti prætorio à principibus electi dicuntur datâ eis pleniore licentiâ ad diſciplinæ publicæ emendationem.*

2. Auctâ Imperatorum poteſtate crevit quoque Præfectorum poteſtas. *Quemadmodum enim Imperatores ipſi ſimulabant, ſe tantùm duces exercitûs hujus curam habituros: ita nec præfecti prætorio ulterius quàm ad prætorianos milites ſuam Jurisdictionem poterant extendere. Teſtatur hoc Tacitus* (13. ann. 4.) *de Nerone, qui initio Imperii id præ ſe tuliſſe fertur, quando à laudato hiſtorico narratur, quo pacto factus Imperator in Senatu conſilia ſibi & exempla capeſſendi egregiè Imperii memoraverit: ſcil.* teneret antiqua munia Senatus. Conſulum tribunalibus Italia & publicæ provinciæ adſiſterent. Illi (*conſules*) patrum aditum præberent (*Senatum convocarent in gratiam hujus decreta petentium*) ſe mandatis exercitibus conſulturum. (*peracturum ſuum ſibi proprium munus in regendis exercitibus.*) *Prætendentibus id tunc Imperatoribus, quomodo præfectorum prætorio Jurisdictio ulterius, quàm ad milites pertingere potuit? Auctâ autem poteſtate Imperatorum, adeò ut omnia Jura Majeſtatis conſequerentur; etiam præfecti prætorio de omnibus omninò cauſis tam civilibus quàm criminalibus judicare cœperunt, & quidem ita, ut* (quod traditur l. unic. C. de ſentent. præfect. prætor.) *ab his ad Imperatores appellare non liuerit. Nam judicabant*

ita,

ita, ut personam Imperatoris judicando repræsentarent. Quo ipso factum, ut una cum potestate & dignitas horum augeretur. Hinc Lampridius de Alexandro Severo scribit, quòd præfecto prætorio addiderit Senatoriam dignitatem; de Hadriano Spartianus, quòd dignitatem Consularem tribuerit suo præfecto prætorio, ne non-consularis de Senatore judicaret. Hac caussa est, quare Ulpianus, qui tempore Severi vixit, incipiat virum præfectorium consulari fœminæ præferre (l.1.ff.de Senat) *cùm & vir consularis fœminæ præferatur; præfectorius autem consulari viro ratione dignitatis æqualis existat. Quopacto dignitas ejus porrò à temporibus Constantini M. suo modo partim aucta partim & imminuta fuerit, paulò pòst dicetur.*

ARTIC. V.
DE PRÆFECTO URBI.

1. De origine & progressu hujus magistratûs eleganter disserit Tacitus (6. *ann. cap.* 11.) quando ait: *Namq; antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine Imperio foret, in tempus* (præfectus urbi) *diligebatur, qui jus redderet, ac subitis mederetur. feruntq; ab Romulo Dentrem Romulium, pòst ab Tullo Hostilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spur. Lucretium impositos. dein Consules mandabant: duratq; simulacrum* (i.e. remanet vestigium hujus rei) *quoties ob ferias latinas præficitur qui consulare munus usurpet. Cæterùm Augustus bellis civilibus Cilnium Mecœnatem equestris ordinis, cunctis apud Romam atq;* Italiam *præposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi ac tarda legum auxilia* (i.e. ob moras quæ nectebantur in Judiciis, si ex legibus de delictis ageretur) *sumpsit è Consularibus, qui coërceret servitia, & quod civium audaciâ turbidum nisi vim metuat* (i.e. cives eos, qui cessante metu nefaria audent.) *Primusq; Messalla Corvinus eam potestatem, & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi* (i.e. quia ignoravit modum talem potestatem exercendi, citò coactus est eam deponere) *Tum Taurus Statilius, quanquam provectâ ætate, egregiè toleravit. Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto Senatûs celebratus est.* Erat namque hic magistratus non annuus sed perpetuus, cui parere non erant adsueti Romani; ac proinde singularem in gerentibus eundem desiderabat prudentiam. Et ob hoc laudat Pisonem Tacitus, quòd hunc tàm benè per viginti annos gesserit, quando ait (*in fin. cap.*10.) *sed præcipua ex eo gloria, quòd præfectus urbi recens, continuam potestatem (i.e. magistratum perpetuum & non annuum)* & insolentiâ parendi graviorem (*i.e. cui difficulter parebant cives Romani, quia huic adsueti non erant*) mirè temperavit.

2. Videtur autem potestas præfecti Urbi post Augustum rursus imminuta. *Nam tradit expresse Tacitus* (cit. lib. 6. ann. c. 11.) *Præfectum urbi cunctis apud Romam Italiamq; præpositum : & quamvis Ulpianus* (l. 1. pr. ff. de offic. præf. urb.) *idem videatur asserere, mox tamen limitat* (§. 4. eod.) *dicendo ultra centesimum miliarium cognitionem præfecti urbi sese non extendere.*

3. Hoc tamen semper retinuit, ut quietis in civitate rationem haberet & subitis mederetur. *Unde & jubetur dispositos stationarios milites habere ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi, quid in spectaculis agatur.* (l. 1. §. 12. ff. d. t.) *Hinc & cognoscebat de collegiis illicitis, ne improbi coire & movere seditiones possent.* (d. l. un. §. 14.)

4. Cura quoque carnis omnis, ut justo precio præbeatur ad curam ejusdem pertinebat. *Et ideò & forum suarium sub ipsius cura erat; sed & cæterorum pecorum sive armentorum, quæ ad hujusmodi præbitionem spectant.* (d. l. §. 12.

5. Cumque omnia crimina coërcere posset, etiam cuncta pœnarum genera irrogare poterat; & propterea ab aliis magistratibus ad eum mittebantur severius puniendi. *Nam & deportabat in Insulam, quam Imperator assignabat (quæ potestas nulli alii magistratuum competebat)* (d. l. 2. §. 3.) *Interdicebat etiam in perpetuum advocationibus & negotiatione & professione.* (d. l. 1. §. 13.) *Id quod nulli alii magistratuum concessum erat.* (l. ult. ff. de pœn.)

6. Quando verò urbe exierat, ejus potestas cessabat. (*l. ult. ff. de præf. urb.*)

ARTIC. VI.
DE
QUÆSTORIBUS.

1. Quæstores, inquit Tacitus (*11. annal. 22.*) regibus etiam tum imperantibus instituti sunt: quod lex curiata (*i. e. curiatis comitiis lata*) ostendit, ab L. Bruto repetita. (*Hoc itidem traditur l. un. pr. ff. de Offic. Quæstor.*) Mansitq; Consulibus potestas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primùm Valerius Potitus, Æmylius Mamercus LXIII. anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur (*i. e. ut militiæ interessent*). Dein gliscentibus negotiis duo additi qui Romæ curarent. (*i. e qui in urbe haberent curam pecuniæ publicæ*). Mox duplicatus numerus, stipendiariâ jam Italiâ (*i. e. cum tota Italia Imperio Romanorum subjecta esset*) & accedentibus provinciarum vectigalibus. Pòst lege Syllæ viginti creati supplendo Senatui, cui judicia tradiderat. Et quanquam equites judicia recu-

recuperavissent; Quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, gratuitò concedebatur, donec sententiâ Dolabellæ venundaretur. (*Nam Dolabella, imperante Claudio, censuerat, spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum sumptibus eorum, qui quæsturam adipiscerentur: quòd tamen paulò post SCto abrogatum teste itidem Tacito 13. ann. 5.*)

2. Ex quæstoribus quidam solebant provincias sortiri ex SCto, quod factum est Decimo Druso & Porcinâ CSS. Sed non omnes sortiebantur provincias, verum excepti erant candidati principis, qui solis libris principalibus in Senatu legendis vacabant. *Erat enim quæstoria dignitas primus ad cæteros honores gradus*: (d.l.un.§.3.) *unde fortasse qui circa principem fuerunt Candidati principis dicti sunt.*

ARTIC. VII.
DE
PRÆFECTO VIGILUM.

1. Origo præfecti vigilum eleganter traditur. (l.1. l.2. l.3. pr. ff. de præf.vig.) *Nam apud vetustiores, incendiis arcendis præfuere triumviri nocturni dicti ab eo quòd excubias agebant. Intervenêre nonnunquam & ædiles & tribuni plebis. Sed Augustus obortis incendiis pluribus uno die per se huic rei consuli maluit, creato præfecto vigilum, junctisq; huic septem cohortibus.*

2. Officium & potestas consistebat in hisce: ut scil. per totam noctem vigilaret, & oberraret calceatus cum hamis & dolabris, attenderetque an quisque inquilinus in cœnaculo aquam haberet: unà etiam cognosceret de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus; nisi si qua tam atrox, tamq; famosa persona sit, ut præfecto urbi remittenda veniat. it. ut castigaret fustibus eos, qui negligentius ignem habuerunt. it. ut puniret custodes insularum horreorumq;, ubi homines preciosissimas partes fortunarum reponunt. it. ut judicaret de capsariis qui mercede in balneis servanda vestimenta suscipiunt. it. ut fugitivos conquireret & dominis redderet. (*l.3. & 4. ff. d. t.*)

ARTIC. VIII.
DE
PROCONSULIBUS ET LEGATIS HORUM.

1. Proconsules olim dicti fuerunt, quibus finito Consulatu imperium prorogatum est. *Soliti enim sunt Romani Consulibus magistra-*

tum, qui regulariter annuo spacio finiebatur, prorogare. Idq; primò factum legibus in personâ P. Philonis, teste Livio (lib. 8.)

2. Qui verò t. ff. (*de offic. proc.*) proconsules dicuntur ab Augusti imperio originem trahunt: *Cùm enim hic provincias cum Senatu divisisset, & huic pacatas relinquendo sibi sumpsisset eas, in quibus bella gerenda essent*: [quo ipso effecit, ut ipse solus exercitum semper haberet) *natæ inde sunt duæ distinctæ potestates: à proconsulibus enim Senatoriæ & pacatæ; à præsidibus qui etiam proprætores, rectores provinciarum, it. legati Imperatoris dicti sunt, imperatoriæ provinciæ rectæ fuerunt.* (l. 12. ff. de accusat.)

3. Erat autem initio status monarchici potestas proconsulum major quàm præsidum. *Nam proconsules habebant suam sibi propriam Jurisdictionem, eamq; mandabant legatis suis: at præsides legati tantùm erant Imperatorum, & nullam propriam habebant Jurisdictionem. Quapropter habebant proconsules velut magistratus sua insignia, quibus utebantur statim ac urbem egressi essent.* (l. 1. ff. de Offic. proconf.) *erant autem insignia sex fasces* (l. 14. ff. d. t.) *quibus præsides, utpote nullam propriam Jdictionem habentes uti non poterant. Quamvis contrà præsides gladio uterentur, quia mittebantur in provincias, ubi bella gerenda erant; cùm proconsules jus utendi veste militari & cingendi gladium non haberent.*

4. Quod officium ac potestatem horum concernit, notandum quòd antequam ingrederentur provinciam, debuerint, 1. edictum de adventu suo mittere (l. 4. §. 3. ff. d. t.). *Ratio est, quia proconsules olim suo jure habebant provincias, adeoq; nemo prætor illos poterat jubere eos, qui præfuerant, exire: unde Ulpiani caussa ficta videtur, quando dicit, id ideò factum, ne inopinata turbarent provinciales. quàm inopinatum enim est, novos proconsules intrare? noverant quippe provinciales, singulis annis finiri magistratum, novumq; Româ mitti. Et si hæc est ratio, quare & præsides non mittebant Edicta? Scil. hoc pacto lento gradu procedere tyranni & paulatim statum evertere, vetera jura tollere, & omnia sibi arrogare solent. Hinc cùm tandem nulla remaneret inter Senatorias & Imperatorias provincias differentia, nec proconsules à præsidibus aliter quàm nomine differebant.* 2. quòd debuerint rectâ viâ ingredi. (l. 4. §. 5. ff. d. t.)

5. Initio statim ac ingressi sunt provinciam soliti sunt imò debuerunt Jurisdictionem suam legato mandare, si ipsis animus fuerit mandare eandem. (l. 4. §. 6. & l. 6. §. 1. ff. d. t.) *Ante ingressum namq; Jurisdictionem contentiosam nullam habuerunt,* (l. 2. ff. d. t.) *Quandoq; tamen*

men necessitate exigente concessum ipsis mandare: (l.5 ff.eod.) *necessitas enim non habet legem*.

6. In administratione suâ jubentur 1. ita se gerere, ne provinciales oneribus præter necessitatem afficiantur. *Quæ causa est, quare prohibeantur uti magno comitatu* (l.4.pr.ff.eod.) *aut stratoribus propriis*. (d.l.4.§.1.) *it. quare melius esse dicatur, si sine uxore proficiscantur*. (d.l. 4. §.2.) *it. quare in Xeniis accipiendis moderati esse jubeantur*. (l 6. §. non verò. 3. ff. d.t.) Sed ut potius benevolentiam provincialium sibi concilient. *Quæ causa est, quare jubeantur, si in aliquam celebrem civitatem, aut eam quæ caput est provinciæ advenerint, pati sibi commendari eam, laudesq; suas non gravatè audire*. 2. Judicia ritè administrare: singula ita expediendo prout expedienda sunt. *Id quod fit, in aliis de plano, in aliis pro tribunali cognoscendo*. (l.9.§.3.ff.eod. l.6 ff.de accusat.) *it. potentiores non præferendo cæteris, sed singulos æqualiter admittendo*(l.9.§ 4.ff.eod.) *advocatos patienter audiendo, ita tamen, ne ipsorum auctoritas evilescat* (d.l.9.§.2.) *& hos dando impotentioribus, ne à potentioribus supprimantur*. (d.l. 9. §. 5.) 3. curam rerum sacrarum habere. (l.7. pr. & §.1.) *Quæ singula congruunt cum his quæ suprà generaliter tradidimus observanda circa rectores provinciarum, quo imperia subsistant*.

7. In egressu, quando officium deponunt, jubentur hoc observare, ne egrediantur ante successoris adventum: (*l.10.pr.*) censentur autem deponere imperium, quando portam Romæ rursus ingrediuntur. (*l. ult. ff. eod.*)

8. Legati proconsulum nullam habuêre propriam Jurisdictionem, sed mandatam (l.13.ff. eod.). *Unde jus dicentes personam proconsulum repræsentabant, quemadmodum præsides principum*.

9. Hæc fuit ratio proconsulum olim, qui in provinciis suis maximam habuêre potestatem, paulatim imminutam, donec ratione potestatis præsides non excederent. *Hinc quando Ulpianus* (l.7. §. ult. l. 8. l. 9. ff.d. t.) *tradit, plenissimam Jurisdictionem habere proconsulem; omnium'q; partes, qui Romæ vel quasi magistratus vel extra ordinem Jus dicunt, ad ipsum pertinere; nec quicquam esse in provinciâ quod non per ipsum expediatur: addit post principem eum majus omnibus imperium habere, & debere etiam abstinere à dijudicatione caussarum fiscalium. Ex quo videmus, quo pacto procedendo per minima detractum auctoritati & potestati proconsulum fuerit*.

ARTIC. IX.
DE PRÆFECTO AUGUSTALI.

1. Præfectus Augustalis, qui Ægypto præfuit, nomen suum ab Augu-

Augusto accepit. *Nam postquam hic Cleopatram & Antonium devicerat, Ægyptum fecit tributariam & in provinciam redegit, eiq; præfecit ex equestri ordine magistratum, qui præfectus Augustalis nominatus est, propterea quòd Augustus hanc provinciam sibi singulariter reservaverat, ut ne ulli quidem Senatori concederetur sine impetratâ veniâ eam intrare. Quæ caussa fuit, quare Tiberius Germanicum acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset. Caussam prohibitionis eleganter tradit Tacitus* (2. ann. 59.) *quando ait:* Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum [*i.e. sibi soli reservavit.*] ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus insedisset. *Quæ ultima Taciti verba explicant quæ habentur* (1. *Hist.* 11.) Ægyptum copiasque, quibus coërceretur, jam inde à Divo Augusto equites Romani obtinent loco Regum. Ita visum expedire (*i.e. hoc salutare esse videbatur Augusti Imperio*) provinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, superstitione ac lasciviâ (*levitate animi & petulantiâ, quæ comitari abundantiam bonorum solet*) discordem & mobilem, insciam legum, ignavam magistratuum domi retinere [*i.e. principi tanquam bonum privatum servare.*)

2. Quemadmodum autem proconsulibus datum, ut coram iis non aliter ac cæteris magistratibus lege agi posset: ita quoq; id præfecto Augustali hoc concessum. (l. un. ff. de offic. præf. August.) *Quam legem interpretantur verba Taciti* (12. annal. 60.) Nam Divus Augustus apud equestres, qui Ægypto præsiderent, lege agi, decretaq; eorum perinde haberi jusserat, ac si magistratus Romani constituissent: mox alias per provincias & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. *Scil. quia præfectus Augustalis erat legatus principis, nullamq; propriam habebat Jurisdictionem, unde nec lege coram eo agi poterat, instituit Augustus, ut lege daretur ei potestas similis proconsulari, i.e. quò quemadmodum coram proconsule, ita & coram hoc legis actiones institui possent. Quo obtentum, ne Ægyptii manumittere volentes aut alias legis actiones instituturi cogerentur ipsum adire Imperatorem.* (l. 21. ff. de manumiss. vind.) *Neq; enim Ægyptios frequentes intrare Italiam conducere Imperio Augusti videbatur.*

ARTIC. X.
DE JURIDICO ALEXANDRIÆ.

1. Præfecto Augustali junctus fuit Juridicus Alexandriæ. *Nam cùm periculosum admodum esset, ejusmodi provinciam, qualis Ægyptus fuit,*

fuit, ab uno regi equite Romano, qui facilè potuisset ad se tractis provincialibus toti Imperio Romano terrori esse: junctus meritò huic fuit Juridicus Alexandriæ tanquam observator, qui in urbe Alexandriâ velut capite provinciæ jus diceret. Idq; discere possumus ex Strabone (l.17.)

2. Fuit autem hic Juridicus non legatus præfecti Augustalis, sed suam quoque propriam ad modum ipsius præfecti habuit Jurisdictionem. (*l.1. & 2. ff. de Offic. Jurid. Alex.*

ARTIC. XI.
DE PRÆSIDIBUS SEU RECTORIBUS PROVINCIARUM.

1. Præsides initio monarchiæ non dicti sunt magistratus. *Nam divisis inter Augustum & Senatum provinciis, soli proconsules, qui provinciis Senatoriis præerant, propriamq; sibi Jurisdictionem habebant, magistratus vocabantur: præsides autem non suo Jure Jurisdictionem habebant, sed vice Imperatorum Jus dicebant. Unde nec utebantur insignibus, uti proconsules, nec imperium habebant annuum, sed mittebantur ab Imperatoribus cum certis mandati formulis & absq; temporis definitione. Firmatâ autem tyrannide, nullâ inter proconsules præsidesq; mansit distinctio; factumq; nomen præsidum generale non modò legatis Cæsarum, sed & proconsulibus competens* (l.1. ff. de Offic. præs.)

2. Potestas præsidum maxima fuit sed non propria. *Nam vice Imperatorum præfuerunt. Quâ de caussâ dicitur horum imperium in provinciis majus omnibus post principem* (l.4. ff. d. t.) *quodq; possint de omnibus causis, de quibus vel præfectus urbi cæteriq; magistratus cognoscunt & ipsi cognoscere.* (l.10. ff. eod.) *& ita omnia provincialia desideria, quæ Romæ varios Judices habent, ad officium eorum pertineant.* (l.11. ff. eod.) *Sed cùm haberent merum imperium pœnasq; capitales æquè ac præfectus urbi irrogare possent.* (l.6. §.8. ff. eod.) *deportandi tamen jus non habuerunt. An fortasse hujus caussa fuit, quòd olim provincialis, quibus præerant hi rectores, non essent cives Romani?* (Antonini enim temporibus omnes qui sub orbe Romano sunt cives Romani pronunciati sunt. l.16. ff. de stat. hom.) *Nam pœna deportationis consistens in amissione civitatis propria est civium Romanorum. Quæ consuetudo, ut fieri assolet, mansit postea etiam tunc cùm omnes provinciales cives Romani facti sunt. Cæterùm hæc potestas penes præsides est, quamdiu in provinciâ sunt; si enim excesserint, privati sunt.* (l.3. ff. eod.) *Quod secus erat in proconsulibus, qui non prius deponebant Imperium, quàm ingressi portam urbis Romæ ut* (artic.8.) *dictum.*

3. Ad

3. Ad officium eorum pertinebat curare. 1. ut pacata ac quieta esset provincia commissa. *Cui dicitur inservire, si sollicitè agatur, ut malis hominibus provincia careat, quod fit si conquiruntur non modò delinquentes, sed & receptatores eorundem, & in quemq; prout deliquerit animadvertitur.* (l. 13. pr. ff. eod.) *Neve extranei impunè peccare possint concessa quoq; ipsis est Jurisdictio in extraneos.* (d. l. 3. ff. eod.) 2. ne illicitæ fiant exactiones, venditiones, cautiones vi metuve extortæ. it. ne quis iniqvum lucrum faciat, aut damnum sentiat. [*l 6. pr. ff. eod.*] *& in summa ne prohibita fiant, licita prohibeantur.* (*d. l. 6. §. 4.*) 3. ne potentiores viri humiliores injuriis afficiant: sed ut in Judiciis semper spectetur id quod verum est. (*d. l. 6. §. 1. & 2.*) *Quam ob caussam, ut seipsos tutores, ita & judices dicere prohibentur.* [*l. 5. §. eod.*] 4. ne innocentibus pœnæ irrogentur v. g. furiosis (*l. 13 §. 1. l. 14. ff. eod.*) sed ut & nocentibus quandoque parcatur, simulatam v. g. solvere nequeant. 5. ne in judicando spectetur perversa aliqua, quæ Romæ obtinet, consuetudo, sed sententiæ dicantur secundum præscriptas LL. (*l. 12. ff. eod.*) *Manserat enim hactenus mos, ut facta civium Romanorum indicarent consuetudinem, quæ in liberâ Republ. optima interpres legum erat.* 6. ne in contemptum veniant, adeuntibus tamen faciles sint. (*l. 19. pr. ff eod.*) 7. ne municipia ruinis deformentur, sed domini sua ædificia reficiant. (*l. 7. ff. eod.*) 8. ne sub prætextu adventûs officialium, qui militibus præsunt, vel militum miseri homines cogantur supellectilem vel limen unicum *i. e. exiguam domum* præbere ad usus, ut hospitio excipiant adventantes milites, aut si exiguam supellectilem dimittere nolint, sumptus facere cogantur. (*l. 6. §. 5 ff. eod.*) it. ne quæ ad utilitates militum exiguntur in privatum commodum convertantur. (*d l. 6. §. 6.*)

4. Præsides porrò non poterant ipsi se abdicare Imperio (*l. 20. ff. eod.*) & si id de facto facerent, tamen imperium non amittebant *Nam toti pendebant à principe & hujus mandato Imperium gerebant.*

ARTIC. XII.

DE PROCURATORE CÆSARIS VEL RATIONALI.

1. Procuratores Cæsaris, qui Imperatorum negotia privata & caussas pecuniarias tractabant, initio monarchiæ nec magistratus erant aut Jdictionem aliquam habebant: sed temporibus Claudii introductum, ut judicata ab iisdem parem vim haberent, ac si ipse Cæsar judicasset. *Testatur hoc Tacitus* [*12. ann. 60.*] *quando ait*: Eodem anno sæpius audita vox principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset.

2. Offi-

2. Officium ergò horum partim commune erat cum eo, quod procuratores privatorum gerunt; partim proprium, quatenus Cæsaris sunt. *v. g. commune erat, quòd scil. cum non haberent liberam potestatem administrandi, nec vendere nec ullo modo alienare res principis* (l. 46. §. 7. ff. de Jure fisci) *specialiter tamen de alimentis transigere possent.* (l. 7. §. 19. ff. de transact.) *Peculiaria & cæteris procuratoribus privatorum non competentia hæc erant, 1. quod ipsi nomine Cæsaris hereditatem relictam adire, aut eam jubere per servum Cæsaris adiri, si huic relicta fuerit, potuerint: modò non viderint eam damnosam esse.* (*l. 1. fin. & l. 2. ff. de Offic. proc. Cæs.*) *2. quòd pro modo Jdictionis suæ habuerint mixtum imperium non modò, sed & facultatem tumultuosos, aut in colonos Cæsaris injuriosos prohibendi à prædiis.*

ARTIC. XIII.
DE ASSESSORIBUS.

1. Asseslores dicti sunt præsidum consiliarii. *Nam cùm præsides, qui provinciis Imperatoriis præficiebantur, velut milites, plerumq; essent Jurium imperiti: secum sumebant JCtos, qui studiosi juris dicuntur* (l. 1. ff. de offic. assessorum) *& Consiliarii* (l. 1. & 10. C. eod.) *quorum consilio utebantur in expediendo suo officio. De horum tractaturi sumus 1. electione. 2. officio. 3. salario & præmiis, quæ iisdem tribui solebant.*

2. Circa electionem considerandum, ex quorum numero eligi possint: & traditur (*l. 2. ff. eod.*) quòd quamvis liberti non tamen infames assidere possint; (*Nam & principes ipsi utebantur suis libertis in ferendis consiliis*) nec ii qui ex illâ provinciâ oriundi sunt, in quâ præses imperat. (*l. 10. C. & l. 3. ff. eod.*) (*ne scil. per gratiam aut odium erga cives præsidi perniciosa suggerant consilia*) nec inviti (l. 1. C. eod.) *spe præmiorum enim attrahendi potius, quàm vi adigendi. Eundem tamen sæpius hoc fungi officio permissum est.* (l. 12. C. eod.)

3. Officium Assessorum constat ferè in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis. (l. 1. ff. eod.) *Nam hæc omnia pertinent ad Judicia & ea quæ ad lites hominum faciunt ritè & secundum Jura expediendas: in quibus velut JCti sua consilia suppeditare debent.*

4. Prohibentur porrò duobus magistratibus simul adsidere. it. in eâ caussâ, in quâ advocati fuerunt. (l. ult. §. 1. C. eod.) *Fieri enim his casibus non potest, ut consilia debita suggerere possint. Si quid minus prudens suggesserint præsidibus, non his sed ipsis imputatur.* (l. 2. ff. Quod quisque jur.)

5. Pro officio suo publicum assessores accipiunt salarium. (*l. ult. C. eod.*) quod ad integrum ipsis annum datur, etiamsi præses mortuus ante finitum annum fuerit. (*l. 4. ff. de offic. assess.*)

6. Gaudent & suis privilegiis. *Nam Reipubl. caussâ abesse censentur: unde ipsis ob absentiam datur beneficium restitutionis in integrum. it. immunes sunt ab oneribus.* (l. 11. C eod. & l. 38. pr. Ex quib. caus. maj.) *Æquiparantur etiam militibus armatis ratione peculii.*

MEMBR. II.
DE
DIGNITATIBUS JUDICUM, QVALES ILLÆ FUERUNT POST TEMPORA CONSTANTINI MAGNI.

1. Dignitas hîc fermè sumitur, quemadmodum eam definivit Cicero (*lib. 2. de invent.*) nimirum pro auctoritate alicujus honestâ cultu & verecundiâ & honore dignâ. *i. e.* pro eo quod in aliquo meretur potestatem & honorem. *Hinc quando dicimus Titium gaudere Consulari dignitate, hoc volumus, eum à principe judicatum esse mereri potestatem & honorem quibus utuntur Consules.*

2. Est autem dignitas duplex: alia in potestate & honore, alia in solo honore consistens, quarum illa potestas, hæc honoraria dignitas vocari potest. *Quam divisionem nobis suggerit partim definitio nostra partim Anastasius* [l. ult. C. de dignit.] Potestas rursus in majorem & minorem dividitur (d. l. ult.) *Circa has habemus in Jure hanc regulam,* quòd major dignitas, quam quis consecutus est, non minori quam quis prius habuit præjudicium faciat. (*l. 3. C. eod.*) contrà verò qui indignus est inferiori ordine etiam indignus censeri debeat superiori. (*l. 4. ff. de Senat.*) *De honorariis & vacantibus n. 9. dicetur.*

3. Dignitas suggerit ordinem ratione præcedentiæ. *Nam inter impares gradu dignitatis prærogativa jubetur observari. & nemo potest indebitum sibi locum usurpare, nisi velit sacrilegus haberi* [l. 1. C. ut dign. ordo serv.] *Inter pares verò dignitate prior tempore posteriori præfertur: ita enim ajunt Impp.* (l. 2. C. de præf. præt.) Sit igitur sedes prior ante provectis, locus conspectior, decernendi loquendique facultas antiquior, cui est splendor adepti magistratûs vetustior. *Idem de Consularibus viris traditur.* (l. 1. C. de CSS.) *Huic regulæ autem nihil prærogat honor repetitus. Hinc qui prior Consul creatus fuit, licet semel consulatum gesserit, alteri præfertur etiamsi aliquoties Consul fuerit. Repetiti enim fasces virtutes sæpe meriti comprobant, non augent.* (d. l. 1.)

4. Porrò post tempora Constantini M. omnes dignitates à solis

lis dependebant Imperatoribus. *Nulla enim tunc amplius Senatûs populiq; potestas circa comitia super erat: cùm à temporibus Tiberii Senatus crearet magistratus, ut superius ex Tacito* [*1.* ann. 15.) *docuimus. Hinc cùm ad imaginem veteris Reipublicæ Consulum, prætorumq; aliqua superesset initio monarchiæ majestas; quia concipiebantur propriam habere Jurisdictionem: à temporibus tamen Constantini M. magistratus ministri Imperatorum redditi; & vocabulum magistratûs quod supremam antea denotabat potestatem quoddam ministerium in judicando denotavit.*

5. Qui ergò olim magistratus, à temporibus Constantini Magni rectiùs judices appellati sunt; horumque alii fuerunt civiles alii militares; civilium alii in urbe alii extra urbem; Civiles dicti, qui paganis Jus dicunt; militares, qui solis militibus: *prohibentur enim militares Judices de causis paganorum cognoscere & sese actibus eorum immiscere.* [l. *1.* C. de Offic. militar. Judic.) *Habent namq; pagani suos civiles Judices, coram quibus conveniri debent.* (l. 2. C. eod.) *& si ad quempiam coercendum manu militari opus sit, utuntur suis apparitoribus.* [d. l. 1.]

6. Distinctæ etiam sunt dignitates titulis quatuor potissimum. *Nam potestatem gerentium alii illustres, alii spectabiles, alii clarissimi, alii perfectissimi dicti sunt; Illustrium nonnulli superillustres, velut patricii.* Quamvis hi tituli, velut ab arbitrio Imperatorum dependentes sæpius, confunderentur, nominatis spectabilibus qui clarissimi erant. *Ita Consules modò superillustribus modò clarissimis annumeratos deprehendimus. Usus quoq; aliis titulis deprehenditur Justinianus, & præfectum prætorio Italiæ excelsum; præfectum prætorio per Illyricum & Africam Eminentissimum; præfectum urbi gloriosissimum vocasse.*

7. Videtur quoq; observata hæc distinctio dignitatum, ut aliæ essent majores aliæ mediæ aliæ minores. *Nam illustres, spectabiles & clarissimi majorem; perfectissimi & egregii minorem dignitatem obtinere dicebantur; inter hos autem, qui majoris & minoris dignitatis erant, interponebantur Equites. Idq; colligi posse videtur ex Nov. 23. c. 3.*

8. Tempore Valentiniani & Theodosii videntur hi quatuor gradus dignitatum fuisse, nimirum 1. præfectoriæ dignitatis (*quæ nominata est apex sublimis* (*l. 7. C. Theod. de honor Codic.*) 2. Proconsularis. 3. Vicariatûs. 4. Exconsularis; quibus cæteræ dignitates annumerabantur. *Nam præfectoriæ dignitatis erant Consules, patricii, præfecti prætorio & urbi, magistri militum tam peditum quàm equitum, præpositi saeri cubiculi; proconsularis, quæstores, magistri officiorum, Comites ærarii, primicerius notariorum, comites consistoriani, præpositi & tribuni scholarum, comites rei militaris & præpositi agentium in rebus; Vicariatûs, comites provinciarum, consulares, rectores provinciarum, comites vacan-*

tes, proximi scriniorum &c. Quarti gradûs erant decuriones silentiario-rum, præpositi laborum, militantes in sacris scriniis.

9. Judices deprehendimus alios fuisse administrantes officium; alios non administrantes; & horum alios fuisse vacantes, alios honorarios, alios supernumerarios. Vacantes, qui etiam adscripti & allecti vocabantur, hi erant, quos Imperator simplici titulo alicujus muneris ornaverat collatis quoque ornamentis & insignibus, qui tamē mun9 non exercebant. *Scil. id propterea faciebant principes, ut quibus faverent concederent hoc pacto privilegia, quò fruerentur omnibus iis, quibus gaudebant, qui in administratione erant. Id tempore Commodi jam in usu fuisse, addiscimus ex Capitolino (in vitâ Pertinac.) quando ait:* Cùm Commodus allectionibus innumeris prætorios miscuisset, Senatusconsultum Pertinax fecit, jussitque eos, qui præturas non gessissent, sed allectione accepissent, post eos esse, qui verè prætores fuissent. *Nolebat enim Pertinax abusum conferendi indignis & vulgandi honores tolerare.* Honorarii sive imaginarii, qui & codicillares nominabantur, erant, qui muneris exortes honoris tantùm participes existebant *i.e. præter nomen nihil habebant, nulla privilegia nulla insignia.* Supernumerarii erant qui expectabant honorem & potestatem, interea verò titulo & nomine utebantur officii. *Hoc genus dignitatis repertum à Claudio testatur Suetoni9* (in vit. Claudic. 25.) *quando ait*: Instituit imaginariæ militiæ genus, quod vocatur super numerum, quo absentes & titulotenus funguntur.

10. Tandem circa dignitates notamus & hanc distinctionem, quòd alia transeat ad liberos alia non. *Sic Senatoria dignitas transibat ad liberos. De quâ talis regula nobis traditur*: dignitas liberis semel acquisita casu patrum non amittitur. (*l. 34. ff. de Ritu Nupt. & l. 9. ff. de Senator.*)

11. Juvat etiam de personis nonnulla subjicere quæ ad dignitates admittuntur. Arcentur autem à dignitatibus. 1. qui cohortalibus obsequiis obligati sunt. (*l. 13. C. de Offic. Rector. prov.*) 2. Infames & quibus aliqua macula inhæret, licet lege aliquâ notati non sint. (*l. 2. C. de dignit.*) 3. Qui ex ultimis negotiatoribus, monetariis *seu monetam cudentibus* (*l. 1. C. de murilegul.*) abjectisque officiis, vel deformibus ministeriis, vel stationariis, omniq; officiorum fece, diversisq; pastis turpibus lucris. (*l. 6. C. de dignit.*) 4. Liberti. *Quamvis libertorum filiis clarissimatûs dignitatem appetere non sit prohibitum.* [*l. 9. C. eod.*) 5. Mulieres. *Hæ enim nullam propriam dignitatem habent; sed gaudent aut dignitate patrum & quidem tamdiu, donec inferioris conditionis viris nupserint.* (l. 1. C. eod. l. 8. ff. de Senator.) *Nam nubentes dignitatem accipiunt.*

piunt à marito, adeò, ut plebeiæ fiant nobiles & clarissimæ, si nobilibus nupse-rint. (l.13. C. de dignit.) *Quamvis nubentes vilioribus maritis à principe impetrare possint, ut sibi dignitas reservetur.* (l.12.pr.ff. de Senat.)

12. Cæterùm notandum & hoc est, Constantinum, dum evertere nitebatur universam Rempublicam, & ex uno corpore facere duo subjecta uni capiti (*Imperium enim in orientale & occidentale dividebat, quò Italiam similem cæteris provinciis redderet, unde factum ut hoc successu temporis duo capita consecutum in duo imperia abiret*) quamplurimos honoribus cumulare studuisse, & vix cuiquam postulanti honoris titulum denegasse. *Nam suprà, cùm de Ratione status tractaremus, demonstravimus, conducere nova molienti multos augere honoribus, ut ex novâ Imperii ratione sentiant commoda & præsenti statu contenti sint. Hinc alii consulari alii Senatoriâ dignitate aucti, alii duces creati; quamplurimi autem comites, quorum alii primi, alii secundi, alii tertii ordinis fuerunt; tantùm ut essent graduum multa vocabula.*

ARTIC. I.
DE
JUDICIBUS IN GENERE.

1. Post eversum penitus omnem statum, quod ut sæpius dictum, contigit temporibus Constantini M. Judices dicti omnes qui magistratuum antea nomen habuerunt. *Nam in Judicando tantùm & Judiciis administrando eorum officium constitit.*

2. Quòd verò ad officium eorum attinet, jubentur omnes secundum voluntatem Dei & Imperatoris electionem ordinationemq; suas administrationes gubernare (*l.1.§.5 C. de offic. præf. præt. Afr.*) it. benevoli existere in tributarios (*d.l.1.§.11.*) prohibentur autem deditі esse cupiditatibus (*d.l.1.§.5.*) violentias inferre aut inferri permittere. (*eod.*) sportularum quantitatem excedere. (*d.l.1.§.6.& 12.*) protrahere in publicum per officiales matresfam. (*l.1.C.de offic.divers.Jud.*) *nisi pro fiscalibus debitis vel privatis: debet enim aut ipsa tunc aut per procuratorem comparere.* (*auth. sed hodiè novo. eod.*) it. denegare advocatis societatem sedendi cum ipsis aut intrandi eorum secretarium (*l.3.C.d.t.*) Ad invicem autem ita se gerere jubentur, ut inferiores superioribus debitam reverentiam exhibeant. (*l.5.C. de Offic. Rect. prov. & l.2. C. de Offic. divers. Judic.*)

3. Ut verò faciant officium, & pœnæ & præmia ipsis constituta sunt. *Nam qui se furtis & sceleribus maculasse convicti fuerint, ablatis codicillorum insignibus & honore exuti inter pessimos quosq; & plebeios habentur, nec admittuntur denuò ad honores, quibus sese indignos reddiderunt*

runt. (l.12. C. de dignit.) *Justos autem permittunt Imperatores acclamationibus collaudare*. (l.3.C. de offic. Rect.prov.)

4. Et quia (*pr. huj. membr.*) diximus Judices alios civiles alios militares esse: Jubentur quidem Judices civiles observare, quod (*n. 2. huj. artic.*) diximus, nim. ne prohibeant viros honoratos assidere; interim tamen & hoc additur, ut tunc, quando lis tractatur, stent (*l. 1. C. de Offic. civil. Judic.*) In adeundo faciles se præbere volunt Honor. & Theodos. (*l.2. C. eod.*) & ut allegationes eorum, qui sese immunes à publicis functionibus asserunt, tum etiam supplicantium aliorum preces benignè audiant, & interim, dum de excusatione cognoscunt, tributorum exactionem suspendant; sub pœnâ 30. libr. auri. Judices militares prohibentur sese immiscere causis paganorum. (*l.1. & 2. C. de offic. milit. Judic.*) Omnibus verò tam civilibus quàm militaribus Judicibus injungitur, ut si quid occurrat quod salutem publicam concernit, id principi tempestivè denuncietur. (*l.ult. C. de LL.*) in minutissimis autem caussis singula Jurisdictione Judicum expediantur.

5. Quia etiam dictum, alios in urbe alios extra urbem in provinciis judicare: notandum circa eos, qui in urbe judicant, quòd ex permissu Impp. habeant jus commercii & ædificiorum faciendorum; provinciales verò, qui extra urbẽ in provinciis judicant, nec ex rescripto principis quicquã emere ab hominibus ejusdẽ provinciæ, civitatis vel loci per se vel interpositam personam possint, præterquam victus quotidiani causâ. Donationes acceptare omnes quidem prohibentur: sed factæ urbanis Judicibus confirmantur post depositam administrationem vel tacito vel expresso consensu; factæ provincialibus Judicibus non itidem. (l.un.C. de Contract. Judic.) *Ratio est; quia Urbanis Judicibus princeps præsens est inhibens impressiones & concussiones, quibus à subjectis Judices quid extorqueat*. (l. si per impressionem. 11. C. de his quæ vi metusve causâ. l. unic C. si rector prov.) *Referri & huc potest quod habet Cicero* (6.Verrin.) *quando ait*: Quæ fuit caussa, cur tam diligenter nos in provinciis ab emptione removerent? Hæc, Judices, quòd putabant ereptionem esse non emptionem; cùm venditori suo arbitrio vendere non liceret. *Par fuit ratio in provincialibus circa nuptias contrahendas: nulli enim licuit ex provinciâ oriundam vel ibi domicilium habentem uxorem ducere* (l.63. & l. 57.pr ff. de Rit. Nupt.) *Notandum tamen quod hæc intelligenda sint de temporalibus non perpetuis magistratibus, quorum potestas solet præscindi aliis modis, ne impressiones facere possint. it. excipiuntur avita bona, quæ Judices emere non prohibentur* (l. 62. pr. de contr. empt.) *quia videntur magis ex amore erga eadem, quàm ex avaritiâ hoc facere*. Qui in provinciis sunt hoc quoque peculiari-

liariter injunctum habent, ne excedant de locis quæ rexerunt intra quinquaginta dies post finitum officium; sed in metropoli aut insigni urbe ante omnium ora versentur, quò omnibus pateat aditus eos conveniendi de furtis (l.un.C.ut omnes Judices. Nov.95. N.128.c.23. & 24. Nov.161.c.1.) *Quòd si antequam compleantur quinquaginta dies auffugere nisus sit Judex, possunt provinciales eum capere & detinere* (Nov. 8.c.9. ex quâ petita est Auth. Si verò C. d.t.) *Cognitio committitur Episcopo loci, qui referre potest ad principem, quò puniatur* (d.Nov.8.) Est & hoc proprium eorum, qui per provincias sive militarem sive civilem administrationem gerunt, ut ipsis præstentur annonæ (*i.e. res victui necessariæ, panes, carnes, vinum, &c.*) & capitationes (*i.e. pabula pro equis & mulis quibus vehuntur aut sarcinæ eorum portantur.*) *Hoc enim ita ab Alexandro Imperatore introductum testatur Lampridius* (in vitâ ejus) *ut à donis & muneribus sibi temperarent. Sed Theod. & Valent.* (l.un.C. de annon. & capitat.) *jubent pro annonis & capite solvere precia in singulorum officiorum delegationibus i.e. notitiis definitam (his enim continebatur, quantum singuli ratione dignitatis & officii pro annonâ & capite deberent accipere.)*

6. Observatur etiam distinctio Judicum ratione modi multarum. *Est enim multa pœna pecuniaria, cujus quantitas cùm legibus circa omnes gradus delictorum determinari nequeat, ab arbitrio* Judicum *pendet. Hinc nec olim in liberâ Republ. competebat potestas multam indicendi, nisi iis, quibus judicatio data erat.* (l.aliud fraus 131.§.1.ff. de Verb. signif.) *seu, prout hoc declaratur* (l.2.§.ult.ff.de Judic.) *quibus publicè Judicium erat. Sic & denegatur multarum irrogatio procuratoribus seu rationalibus Cæsaris, it. Curatori Reipubl. qui græcè logista dicitur.* (l.2. & 3.C. de Modo multar.) *it. defensoribus civitatum* [l.5.C.de defens.civ.] *Nec tamen & magistratus Jus multam indicendi habentes eam sibi acquirunt, sed pertinet ad fiscum, nisi necessitatibus Reipubl. impendenda veniat.* (l.5.C de mod. mult.) *Quousq; autem ratione quantitatis cuilibet Judici procedere concessum sit, ex l.4. & 6.C. d.t. addisci potest.*

ARTIC. II.
DE ILLUSTRIBUS.

1. Primum locum obtinent Illustres & præ cæteris etiam habent privilegia, nim. ne ob crimen conjiciantur in carcerem nec ullius Judicum cognitioni subjiciantur, sed ut de commissis per eos relatio fiat ad principem. (*l.16.C.dignitat.*) it. quòd conventi civiliter vel criminaliter non teneantur satisdare, sed suæ committantur fidei, jura-

toriâ

toriâ tantùm cautione expositâ. (*l.17.C.eod.*) it. quòd nec civiliter nec criminaliter sine scripturâ conveniri queant. (*d.l.17.*)

2. Inter illustres primum locum vendicant patriciatûs dignitatem habentes, quæ à temporibus Constantini M. introducta inde descendit, quòd Imperatores nonnullos ob summam prudentiam honoris ergò patres appellarent. (l.ult.C. de CSS.) *Nam dignitas hæc tanta erat, ut nemini concederetur ad eam adspirare, nisi prius aut Consulatûs honore potitus fuisset aut præfecturæ prætorio (Orientis vel) Illyrici; vel urbis administrationem, aut magistri militum, aut magistri officiorum in actu positus (& non honorarius tantùm) gessisset* (l.3.C. de Consulib.) *Ab ipso Constantino M. excogitatam hanc dignitatem testatur Zosimus* (l. 2.) *Consulibus tamen, quamdiu præfuerunt, cessisse patricios ex Cassiodoro in formulâ patriciatûs addisci potest:* præfectorios & aliarum dignitatum viros præcedit, uni tantum cedens fulgori, quem interdum à nobis constat assumi. *& à Gratiano* (l. un. C. Theodos.) *Consulatus omnibus fastigiis dignitatum præponitur. Sed non mirum, diversis temporibus, prout animati fuerunt Imperatores, ita & gradus dignitatum immutatos fuisse. Unde fortasse non negandum, Zenonem* (d.l.3.) *etiam Consulatui patriciatûs dignitatem præposuisse. Cernimus & quod tradidit Zeno* (d.l.3.) *à Justiniano rursus immutatum* (Nov. 62.) *in quâ talem dignitatum ordinem introducit* (§. 2.) *ut urbicaria præfectura* (quando Senatus agitur) *omnibus aliis præsideat dignitatibus i.e. ante sedeat; & post præfectum cæteri patricii numerentur, & consules quidem & qui inter eos consularibus insignibus decorantur, secundum consularem ordinem & prærogativas consulatûs sui sedeant, ut tamen anteponantur ordinarii Consulares honorariis Consularibus. Et post hos præfectorum & magistrorum militum & illustrium virorum ordo ponatur. Caussa quare præfecto urbi in Senatu tribuerit Imperator primam sedem fortasse hæc fuit, quòd, ut testatur Cassiodorus* (lib.6. cap. 4.) *præsideret universo Senatui, & primo loco sententiæ dicendæ Jus haberet. Cæterùm & huic soli patriciatûs dignitati primùm datum fuit, ut liberaret à potestate patriâ; ne viderentur qui ab Imperatoribus loco patris honorantur alieno Juri esse subjecti & ita minueretur Imperialis Majestas,* (l. ult. C. d.t.) *Sed idem Justinianus, qui legis citatæ auctor fuit, mox* (Nov.81. cap. 1.) *extendit hoc ipsum ad Consules, consulares viros, præfectos prætorio & urbi, magistrosq; militum.*

3. Mansit & diu Consulibus sua dignitas, ut superillustribus etiam longè post tempora Constantini M. annumerarentur. *Nam solebant Imperatores nonnunquam ipsi hunc magistratum subire; nec enim imperium iste poterat evertere; quia omni potestate destituebatur. Mansit etiam mos numerandi ab his annos tempore Imperatorum Christianorum*

rum usq; ad annum P.C.N. 541. quo ultimus Consulum ex civibus electus fuit: ab eo enim tempore Imperatores aliquot Consulatum primo anno sui Imperii assumserunt, & sequentis Imperii anni ab hoc appellati sunt. Et sic ipsis Justiniani temporibus splendor Consularis quoq; evanuit. Erant & firmatâ jam monarchiâ, honorarii Consules quos Zeno (l. 4. C. d. t.) *Consulares vocat (cùm aliàs Consulares dicerentur qui Consulatum gesserant). Sed his ordinarii præferebantur, cùm aliàs inter Consulares velut æquales id observaretur, ut qui prior esset tempore reliquos præcederet.* (l. 1. C. eod.) *Cæterùm nihil singulare de his horumq; officio posterioribus temporibus præcipitur (nihil enim gerendum habebant) nisi quòd Marcianus statuerit, ut ii qui Consules fieri cuperent, nihil æris in populum spargerent, sed statutam pecuniam ad reparandum urbis aquæductum dependerent* (l. 2. C. d. t.) *Zeno autem centum libras in aquæductum jubet solvi. Scil. Imperatores dignitati Consulum quotidie detrahebant, donec tandem nihil iisdem superesset.*

4. Ratione dignitatis pares erant post tempora Constantini M. Præfectus urbi & Præfectus prætorio. *De præfecto urbi primo loco dicturi sumus.* Aucta autem est hujus Magistratus successu temporis potestas. *Nam in urbe primus erat ab Imperatore & Senatui universo præsidebat, primusq; sententiæ dicendæ jus habebat Quam ob caussam dicitur* (l. 3. C. de offic. præf. urb.) *quòd præfectura urbis cunctis, quæ intra urbem sunt, antecellat dignitatibus. Omnia corporatorum, quæ Constantinopoli erant, genera, universiq; cives ejus moderamine regebantur* (l. 4. C. de offic. præf. urb.) *poteratq; seditiosos cives, qui in provincias confugerant, inde evocare.* (l. 2. C. eod.) *Sed non modò in cives plebejos; verùm etiam in Senatores Jurisdictionem exercebat, adhibito judicio quinquevirali* (Casſiod. lib. 4. cap. 22.) *Pertinebat quoq; ad eundem quies civitatis Constantinopolitanæ: quâ de causâ ipsi cogebantur ministerium præbere milites stationarii eorumq; primicerius; de quo agitur* (l. ult. C. d. t.)

5. Cùm initio monarchiæ unus esset præfectus prætorio; tempore Justiniani tres exstitere, nim. Præfectus prætorio Orientis, Illyrici & Africæ. Præerant autem hi præfecti judicibus provinciarum singularum & maximam post imperatorem habebant potestatem, & cùm olim militare gererent officium, factum hoc est successu temporis civile. *Nam habebant potestatem deponendi judices & rectores provinciarum cùm ob vitia corporis tum etiam animi, negligentiam nim. furta & similia, & in horum locum alios surrogandi, puniendiq; eosdem pro suo arbitrio.* (l. 3. & 4. C. de offic. præf. prætor. Orient.) *poterant & leges condere servandas ab omnibus, modò non essent Constitutionibus Imperialibus contrariæ, aut ab his diversum postea ab Imperatore præciperetur,* (l. 2. C. eod.) *nec ab horum sententia appellabatur, sed tantum supplicatio*

catio fiebat (l.un. C. de sentent. præf. præt. l.5 C. de prec. Imper. offer.) *Credidère namq; principes, eos qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & gravitate ad hujus officii magnitudinem adhiberentur, non aliter judicaturos esse pro sapientiâ ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret judicaturus. Poterant quoque per præconem vel ministrum sententias suas publicare* (l.2. C. de sentent, ex per. recit.) *Mulctam dicebant usq; ad 50. libr. auri*, (l.4. C. de mod. mult.) *Item si qui velut indebitis oneribus gravati supplicarent principi, rescripta principis ad præfectos prætorio dirigebantur* (l.5. C. de offic. præf. præt. or.) *Jussiones quoque emanantes à principibus ad rectores provinciarum de caussis publicis jubentur* (Nov 152. pr.) *robur nullum habere, antequam præfectis prætorio fuerint insinuatæ. Caussa fuit, ne per obreptionem in provincias mitterentur jussiones Reipubl. perniciosæ* (d. Nov. c. 1) *Habebant & merum imperium, ut possent animadvertere in facinorosos, primaque erat horum ante universos sedes* (l. 6. C. d. t.) *Unde cùm in judicando maximam partem versarentur; factum est, ut ICti artis militaris imperiti hoc officio fungerentur, & ita officium hoc, quod olim militare erat, in civile degeneraret, curâ rerum militarium magistris militum commissâ.* (l. 1. C. de offic. Mag. milit.) *Quemadmodum verò Constantinus M. quatuor constituerat, duos in Oriente, nimir. præfectum prætorio Orientis & Illyrici; duos in Occidente, Italiæ scil. & Galliarum: Ita postquam solus Oriens superesset, cæteris partibus Imperii Romani per barbaros devastatis & avulsis; & Justinianus Africam iterum imperio adjecisset; duobus nimir. præfecto prætorio Orientis & Illyrici adjecit tertium, qui scil. Africæ præesset, & Carthagini sedem haberet; regeretque septem provinciarum rectores seu judices, qui itidem certis in locis sederunt* (l. 1. §. 1. Gl. 2. C. de offic. præf. præt. Afric.) *& id agere jussi sunt, ut pietas, disciplina, munita loca, & vastatione Vandalorum dejecta terminique singularum provinciarum restaurarentur.*

6. Æqualis cum præfectis prætorio & urbi dignitatis Magistri militum fuêre. (*l. 1. & 2. C. de præfectis prætor. Lib. XII.*) *Nam quod initio Monarchiæ erant præfecti prætorio, hoc à Constantino M. facti sunt Magistri militum, solâ præfectis prætorio civili disciplina relictâ; teste Zosimo. Unde quæ potestas fuit præfectis prætorio in rectores provinciarum & paganos; eadem fuit magistri militum sive equitum sive peditum in milites & in duces seu comites militares* (l. penult. C. de Judic.) *econtrariò verò in provinciales nullam penitus habuere potestatem* (l. 1. C. de offic. Mag. mil.) *Cæterum ut initiò post tempora Constantini penes unum Magistrum militum omnis potestas fuit: ita postea vergente ad interitum imperio dividi eadem cœpit, ut alii essent equitum, alii peditum; item ut alii essent præsentales seu in præsenti comitatu alii certis partibus imperii seu gentibus adessent.* (l. ult. C. eod.)

C.eod.) *Ad horum officium spectabat curare, ne milites de locis suis sine speciali principis jussu ad alia loca transferrentur.* (l.4. C.eod.)

7. Illustribus quoque tandem annumerari cœperunt Quæstores, qui olim primum infimumque gradum honorum habere dicebantur. Duos autem constitutos fuisse legimus (*Nov.* 41.) alterum dictum Quæstorem sacri palatii, alterum Quæstorem exercitûs. Quæstor Sacri palatii videtur functus officio, quod propemodum hodierno Cancellariorum muneri simile est. *Nam totius laterculi minoris (est hoc liber seu abacus) curam gerebat, codicesque, in quibus descripta erant officia, & administrationes tam civilium quàm militarium judicum adscr vabat; libris, epistolis, orationibus principum legendis vacabat.* (t.t.C.de Offic. Quæst.) *Rescripta quoque principis dictabat.* (l.ult. C. de divers. Rescript.) *& jussa ejusdem ad Judices subscribebat, sine cujus etiam subjectâ annotatione prohibiti erant eadem agnoscere* (Nov. 114. c.1.) *Examinabat etiam unà cum præfecto prætorio caussas appellationum.* (Nov. 126.) *Quâ de causâ Symmachus eum vocat precum arbitrum & legum conditorem: aliis dictus est os principis & vox legum. it. Justitiæ & legum custos, thesaurus famæ publicæ. it.* μέγας λογοθέτης. *Et ita videmus, quomodo à tam parvo initio, quòd scil. primum tantùm legerent quæstores rescripta principis in Senatu, ad tantum vestigium pervenerit Quæstoria dignitas; scil. quia successu temporis non tantum legerunt sed etiam ipsi composuerunt orationes, epistolas, leges principibus & vice horum.* Quæstoris exercitûs erat, annonas per castra distribuere: subjectæque ipsi fuerunt quinque provinciæ. (*d. Nov* 41.)

8. Quæstori par aut paulò superior dignitate fuit Magister officiorum. *Nam ex quæstore plerumque magister officiorum fiebat, vel idem utrâque dignitate simul fruebatur. Et ad utrumque hoc officium gerendum eligebantur JCti. Id quod disci potest ex Cassiodoro* (lib.6. for.6.) *Ad magistrum autem officiorum pertinebat disciplina & cura morum in palatio principis; eratque Judex officiorum aulicorum; ut adeò sub Jurisdictione ipsius essent cubicularii* (l.3. C. de præpos. sacr. cubic.) *castrensiani & ministeriani, silentiarii, decani &c. de quibus infrà dicetur. Per hunc etiam aditus ad principem parari solebat: unde alter lucifer appellabatur; quòd quemadmodum lucifer diem venturum nunciet; ita hic desideranti-bus vultum regiæ serenitatis daret. Facienda quoque evectionis Judicibus potestatem habuisse & ita cursui publico præfectum fuisse legitur* (l.9. C. de curs. publ.)

9. Illustrium in numero fuit & præfectus sacri cubiculi, cujus dignitas adæquata fuit urbicæ & prætorianæ præfecturæ, magisteriæque potestati: ita ut inter eos esset ordo ratione temporis tantùm. (*qui so-*

let inter æquales dignitate observari) (l.1. C. de præpof. facr.cubic.) *Nam hic præfectus imperatori familiarissimus fuit: adeò ut nonnunquam inde contemptus nasceretur. Id quod ex Ammiano Marcell.* (lib. 15.) *circa Eusebium satis constat.* Fuit autem alius Augusti alius Augustæ cubiculo præfectus. (*l. ult. C. d. t.*) Et horum officium non fuit perpetuum. *Nam traditur* (d.l.ult.) *eos depositâ administratione in Senatorium ordinem scribi.* Sub horum dispositione non tamen Jurisdictione fuêre cubicularii omnes, tam primi, quàm secundi ordinis. (*de quibus inferius.*) *Nam Jurisdictio in cubicularios soli magistro officiorum competebat.* (l.3. C. d.t.) *Data quoque his est licentia utendi cingulo, si ob aliquam caussam proficiscerentur.* (d.l. ult.)

ARTIC. III.

DE

COMITIBUS IN GENERE ET IN SPECIE DE COMITIBUS SACRARUM LARGITIONUM, RERUM PRIVATARUM ET SACRI PALATII.

1. Comites inde dicti sunt, quòd principes ituri in provincias sibi sumerent comites, qui ipsis assisterent in publicis negotiis. *Sic narratur Nero Vespasianum nullis antea honoribus perfunctum comitem habuisse.* (Sveton. in Vespas. cap. 4.) *Præcipuus autem in eligendis comitibus fuit Hadrianus, qui hinc inde peregrinatus comites habuit secum JCtos peritissimos, quorum consiliis imperium administravit: ut suprà in vitâ ejusdem docuimus. Hinc tradit Spartianus, Senatum quodammodo in aulam ejus translatum esse, cùm Senatorum optimos recepisset in comitatum, perpetuis delectatus peregrinationibus. Inde Senatus Imperatoris Comitatus Cæsaris dictus, & ejus consiliarii amicique & omnes præfecti sacrum comitatum observantes, vel etiam qui ex eo prodibant; tandemque porrectum est hoc nomen ad omnes qui alicui principis negotio præpositi sunt.*

2. Ex comitum numero illustribus annumerati sunt comites sacrarum largitionum, rerum privatarum & sacri patrimonii.

3. Comes largitionum sacrarum dictus est is, cui commissi fuerunt thesauri principis. *Hos enim largitiones vocarunt, quasi pecuniæ principis largitionibus faciendis destinatæ essent, non avaritiæ caussâ sepositæ.* Officium ejus constitit in hoc, ut pecunias à Judicibus provinciarum missas reciperet, & in ærarium referret. *Nam* (l. un. C. de Offic. comit. sacrar. larg.) *jubentur Iudices provinciarum aurum exactum à provincialibus sine ullâ dilatione mittere ad sacras largitiones.* Erat hujus Comitis Jdictio latissima. *Nam cognoscebat de omnibus debitis publi-*

cis,

cis, quorum exactio ad fiscum pertinebat. *Id quod testatur* (l.2. C. Th. de fide & Jur. hastæ fisc.) *it. de thesauris inventis, vectigalibus, commerciis & pascuis animalium, exercebatque jus gladii in eos qui bona proscriptorum occultassent.* (l. 6 8.9.&12. C. de Vectigal. l.2. C. de Comm. l.5. C. Theod. de bonis proscr. l.1. C. Th. de Pascuis.)

4. Comes rerum privatarum is videtur fuisse, cui propria substantia sive patrimonium principis fuit commissum. *Hinc curam habuit bonorum principis quæ ad heredem ejus, etiamsi hic non fuisset successor Imperii transtulisset. Sed & fiscalium bonorum curam habuisse fertur* (l. 1. C. de Offic. Com. rer. priv.) *Quod ideò factum; quia & hæc quasi in patrimonio principis esse concipiebantur. Quamvis ei qui fiscalium bonorum curam habuit magis Comitis sacrarum largitionum nomen competierit. Apud hunc comitem agebantur caussæ civiles procuratorum, actorum, conductorum &c.* (l. 6. C. ubi caussæ fisci.)

5. Comes sacri patrimonii videtur, quidem & circa privata imperatoris bona occupatus, diversum tamen à Comite rerum privatarum gessisse officium. *Nam Comes sacri patrimonii videtur curam habuisse penus apparatusque, & epulas disposuisse. Quâ in re secuti sumus mentem Cujacii.*

ARTIC. IV.
DE SPECTABILIBUS.

1. Inter Spectabiles (*qui medii quasi sunt magistratus & post illustres. Nov. 7. fin.*) primus locus datus est Proconsulibus. *Mansit namque singularis dignitas in hisce quemadmodum & in Consulibus, licet non eam amplius, quam initio monarchiæ Jurisdictionem haberent. Ita enim fit, ut nonnunquam inane aliquod vocabulum dignitas comitetur: præsertim, si maneant vetera insignia, velut in CSS. & proconsulibus id contigit. Hinc cùm duas Cappadociæ provincias uni præsidi subjicere vellet Justinianus, eum proconsulem vocavit & non modo civilia sed & militaria eidem commisit* (*Nov. 30.*) Circa legatum proconsulis videmus à Constantino quid introductum. *Nam cùm olim de caussis civilibus cognoscere non posset* (l. 6. pr. ff. de Offic. proc.) *dedit ei Constantinus potestatem audiendi non modò civiles, sed etiam criminales caussas; ita tamen, ut si sententiam in reos dicendam providerit, ad proconsules eos transmittere non moraretur. Justinianus verò* (Nov. 128. cap. 20.) *Judicibus dat licentiam, ut etiam, antequam veniant in suas sibi demandatas provincias, vices suas agentes instituere possint, qui debeant omnia usque ad sui præsentiam agere, quæ possunt ipsi Judices facere, citra tamen novissimum supplicium aut membri incisionem.*

2. Spectabilibus annumeratus est Comes Orientis & latissimam habuit Jurisdictionem. *Nam hujus curæ quindecim Orientis provinciæ fuêre commissæ, quarum nomina enarrantur in Notitiâ Imperii; nim. Palæstinæ tres, prima, secunda & salutaris, Syriæ duæ, Phœniciæ duæ, Ciliciæ duæ, Cyprus, Euphratensis, Osrhoena, Mesopotamia, Isauria, Arabia; eiq. erat adjunctus Judex: adeò ut hæ provinciæ duobus regerentur altero militari altero civili præside. Inter quos etiam divisa fuit ludorum alytarchiæ & Syriarchiæ cura.* (l. un. C. de Offic. Com. or.). *Sed Justinianus* (Nov. 8. cap. 5.) *utramque administrationem, civilem scil. & militarem, unam fecit, habentem Spectabilis Comitis Orientis nomen: ditione tamen ejus longè angustiori, quàm antea erat, redditâ: soli quippe Syriæ primæ & Cyrresticæ regioni eum præesse voluit.*

3. Titulum Spectabilis Judicis gerit & Præfectus Augustalis: cujus dignitas videtur & post Constantini tempora fuisse talis qualis initio Monarchiæ fuit. *Nam unà cum ipsâ monarchiâ dignitas ista nata est. Omnia præfectus hic tributa per Ægyptiacam diœcesin exegit à moderatoribus provinciarum, addito militari auxilio in contumaces & solvere recusantes.* (l. 1. C. de Offic. præf. Aug.) *Vocatur &* (l. 2. C eod.) *præfectus prætorio Augustalis, daturque ipsi potestas ordinariorum sub se Judicum examinandi flagitia, & super his referendi; non tamen amovendi vel puniendi.*

4. Fuêre autem & Vicarii Spectabiles; dictiq; sunt qui pro præfecto prætorio missi fuêre in diœceses. *Unde factum, ut in Judicando & præfecti prætorio & principis ipsius personam repræsentarent.* (l. 1. C. de Offic. Vicar.) *Et quia civiles tantùm Judices erant, jubentur in militaribus cedere comitibus militum; quemadmodum & hi illis in civilibus* (eod.) *Datur etiam iisdem potestas in gravioribus & dubiis referre ad principem.* (l. 2. C. d. t.) *Justinianus autem Vicarium Asianæ & Pacatianæ Phrygiæ voluit Comitem Phrygiæ Pacatianæ vocari, it. Vicarium Ponticæ diœcesis Comitem Galatiæ* (Nov. 8. cap. 2. & 3.) *At* (Edict. 8.) *Vicarius Ponticæ restitutus est, ut haberet in universum tractum Ponticæ diœceseos Jurisdictionem tam civilem quàm militarem, & ita fungeretur vicibus præfecti prætorio & magistri militum.*

5. Spectabilis quoque Primicerius Notariorum fuit tenens primum locum in scholâ tribunorum & notariorum. *Erant enim multi primicerii, velut decanorum, fabricensium, domesticorum, protectorum, equitum, advocatorum: & generaliter quælibet schola & corpora suum primicerium habebant; & hunc excipiebant secundocerius, tertiocerius: qui singuli suos habebant gradus dignitatis. Sed primicerius notariorum velut notarius & secretarius principis inter spectabiles erat. Præfuit biennio.* (l. 2. C. de pri-

de primicer. & secund. notar.) *id quod etiam circa primicerium fabricensium observatum fuit.* (l.2. C. de fabric.) *Habebat & hoc præmii loco, ut depositâ administratione illustrem magistri officiorum titulum consequeretur.*

6. Magistri sacrorum scriniorum ut viri spectabiles dicuntur quodammodo assidere Majestati Imperatoriæ. (l.un. C. de Mag. sacr. scrin.) *Nam quemadmodum quæstor, ita & hi responsa principis ad preces dictabant.* (l. ult. C. de divers. rescript.) *Ex Lampridio* (in vitâ Alex. Imper.) *videntur tria genera magistrorum istorum colligi posse; nim. magistri memoriæ, libellorum & epistolarum: ita enim cit. autor ait: Post meridianas horas subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam; ita, ut* ab epistolis & libellis & memoriâ *semper assisterent; nonnunquam etiam si stare per valetudinem non possent, sederent, relegentibus cuncta librariis, & iis qui scrinium gerebant. Notitia autem Imperii refert, quatuor fuisse scrinia, memoriæ, epistolarum, libellorum & dispositionum. Sed quartus magis Comes dispositionum quàm magister dictus. Magna ergò horum erat dignitas, quòd quasi assessores principis essent; & præsertim memoriæ magistrorum, qui comites ordinis primi, vicariæ potestati præferebantur, & evehebantur plerumque ad illustres dignitates.* (l.1. C.Th. de mag. scrin.) *Hinc etiam erant immunes ab omni onere, adeò ut ad nullum gravamen seu publicum seu privatum adigi possent.* (d. l. un. C. de Mag. sacr. scrin.) Videntur autem his magistris dignitate pares fuisse referendarii. *Nam* (Novell. 10 & Nov. 113. cap. 1.) *annumerantur spectabilibus & hoc munere fungebantur, ut supplicum desideria principi referrent: adeoque non aliter ac magistri scriniorum eidem semper adsistebant.* (Nov. 124. c. 4.) *Magistris juncti fuêre Proximi scriniorum spectabilium itidem dignitate gaudentes* (l.1. C. de proximis sacror. scrin.)

7. Principes agentium in rebus itidem spectabiles dicendi. *Nam vicariana & proconsularis dignitatis titulo decorantur* (l.3. & 5. C. de princip. ag. in reb.) Magna horum erat dignitas multisque munita privilegiis. *Nam sine horum auctoritate nullus agentium in rebus* [de quibus quale officium gerant artic. 5 tradetur] *ad publicas vel privatas functiones vocari poterat.* (l.1. C. eod.) *omnia quoque citatoria omnium caussarum atq. personarum ad hos specialiter revocari necessum erat.* (l.2. C. eod.) *Quamvis actus legitimi* (*ut donationum & testamentorum insinuatio*) *ad hos non pertinuerint; sed ad magistrum census.* (d. l. 2.) *Quæ omnia in his arguunt singularem dignitatem. Privilegiis autem annumeranda, quòd concessum his fuerit, quod rectoribus provinciarum erat denegatum, nimirum, ut domesticos in actibus habere possent, quorum fidem sibi probatam existimaverant.* (l. 4. C. eod.) *it. quòd comitivæ primi Ordinis cingulo in dies*

vitæ

vitæ potirentur (l. 6. C. eod.) *propterea, quod ad hunc gradum periculo & renunciatione vitæ pervenerint. it. quod non conveniri possent, nisi coram supremis Judicibus & ex scripto, sportulasque moderatas præstarent* (l. ult. C. eod.)

8. Spectabilibus proconsulibus pares dignitate fuerunt Comites consistoriani, qui velut consiliarii assidebant principi in consistorio. (*l. 1. C. de Com. consist.*) Hinc & maximis privilegiis gaudebant. *Nam in excipiendis suscipiendisque actionibus tam ipsi quàm conjuges & liberi colonique eorum iisdem privilegiis utebantur, quæ concessa erant principibus scholarum agentium in rebus.* (l. 2. C. d. t.)

9. In classem spectabilium referendi quoque Comites & primicerii seu tribuni scholarum, qui præpositi erant collegiis militum vel ministrorum principis. *Namque scholæ nihil aliud erant, quàm militum circa principem collegia, quibus addicti propterea scholares appellabantur.* Propriè autem dicti præpositi & tribuni scholarum erant, qui inquirendis epulis adhibebantur (*l. un. C. de comitib. & trib. scholar. In quâ pro* inquietudinis *rectè Cujacius legere videtur* inquirendis) singularibus propterea usi privilegiis. *Nam hac dignitate ornati intererant principis epulis, iisque concedebatur purpuram ejus, quod in summo honore habebatur, adorare: item deferebatur hisce & hic honor, ut peracto officio Comitibus Ægypti & Ponticæ diœceseos exæquarentur.*

10. Comites rei militaris, & quidem primi ordinis, etiam spectabilibus sunt accensendi. *Nam erant comites diversorum ordinum & quidem trium, ut superius* (init. hui. membr.) *diximus: qui verò primi ordinis erant comites tales dicti contemplatione meritorum, ducto intra provincias transmarinas strenuissimo milite, eâdem gaudebant dignitate, quâ proconsules.* (l. 1. C. de Comit. rei milit.) *Ex his autem qui ad provincias defendendas milite credito auctoritate Imperatoris destinantur, & ii, qui vicem illustrium virorum magistrorum militum susceperunt peragendam, ducibus, qui in provinciis administrant, adæquantur: exceptis iis qui Ægypto & Ponticæ præsunt.* [l. 2. C. d. t.]

11. Fuere & Comites primi ordinis præpositi provinciis ut judices civiles qui inter spectabiles numerati fuerunt. *Quæ etiam caussa fuit, quare post depositam administrationem vicariæ dignitatis privilegiis fruerentur, & illustres nominarentur.* (l. un. C. de Comit. qui prov. reg.)

12. *Ex hactenus dictis constat, quinam Judices dicti fuerint Spectabiles qui Illustres. Quia verò hisce ratione dignitatis æquabantur qui Judices non erant, & in Codice in Spectabilium classe collocantur: cogimur quoque horum mentionem hîc facere.* Archiatri ergò honorati comitivâ primi ordinis vicariis & ducibus, qui administraverunt, æquati sunt.

(l. un.

(l. un. C. de Comit. & archiatr. ſacr. pal.) *Cauſa eosdem tanto honore afficiendi fuit, quòd mererentur ingredi cubiculum Principis, & poteſtatem haberent præcipiendi facere quæ ad vitam & valetudinem ejusdem conſervandam facerent. Et quia nunquam à comitatu principis ob medendi curam diſcedere poterant, eos juſtæ abſentiæ ratio & neceſſitatis publicæ obſequium à præjudicio, quod longi temporis præſcriptio cauſatur, excuſabat.* (l. 2. C. Quibus non objic. long. temp. præſcr.) *Erant quoque ipſi unà cum uxoribus & filiis nec non & rebus immunes ab omni functione & ab omnibus muneribus vel civilibus vel publicis.* (l. 6. C. de profeſſor. & med. l. 8. C. de metat.) *Quâ immunitate gaudebant quoque cæteri medici in principis degentes palatio, etiamſi comitivam primi ordinis non haberent.*

13. Grammaticos quoq; tam græcos quàm latinos, Sophiſtas & Jurisperitos in urbe Conſtantinopolitanâ profesſionem ſuam exercentes, & inter ſtatutos connumeratos, ſi laudabilem in ſe probis moribus vitam eſſe monſtraviſſent, ſi docendi peritiam, facundiamque dicendi, interpretandique ſubtilitatem & copiam diſſerendi ſe habere patefecisſent, cùm ad viginti annos ſedulo docendi labore pervenerant, Vicariâ dignitate ornabantur. (l. un. C. de profeſſor. qui in urbe Conſtantinopol.) *Erat namque in Urbe Conſtantinopolitanâ collegium profeſſorum literales artes publicè docentium: quemadmodum & Romæ, ubi in Capitoliis docebatur.* [l. un. C. de ſtud. liberal. urb. Rom.] *Ejusmodi profeſſoribus perinde ac veteranis poſt viginti annos emerita data jam olim temporibus Domitiani fuiſſe probat Cujacius ex Quintiliano.*

ARTIC. V.
DE
CLARISSIMIS.

1. Clarisſimis annumerati ſunt Rectores provinciarum, qui, cum olim velut legati Imperatorum abſolutisſimam poſt principem haberent poteſtatem, videntur poſtea quid poteſtatis amiſiſſe, cum plures provinciæ uni regendæ comitterentur; adeoque ſub hujus curâ eſſent. *Nam* (l. 2. & l. 4. C. de Offic. Rectoris prov.) *jubentur, ſi quis potentiorum extiterit inſolentior, ut ipſi non videantur ſufficere, aut ſi quid ab officialibus præfecti commiſſum ſit, id præfecto ſignificare. De officio horum ſequentia præcipiuntur.* 1. Ut ipſi exigant tributa, nec permittant id fieri à palatinis. (*l. 10. C. eod.*) 2. Si habeant plures inſulas & civitates ſibi ſubjectas, ut in his vicisſim hyement. 3. Ut curam gerant, ne quid potentum procuratores perperam injuſteque committant. (*l. 11. C. eod.*) *quod tamen officium non horum proprium, ſed generale eſt.*

4. Ne Constantinopolin injussu principis veniant. 5. Ne privatorum domus ad habitandũ sibi sumant, sed in prætoriis habitent *(l.14.C.eod.)* 6. Ne præfectianum vel palatinum vel militem intercessorem litigatoris admittant. *(l.8.C.eod.)*

2. Præfectus quoque vigilum Clarissimus fuit, & circa hujus dignitatem nihil immutatum: quâ de caussâ sufficere possunt quæ suprà de hujus officio & potestate disseruimus. *Quamvis autem videatur Pauli tempore dictus spectabilis* (l.3 ff. de offic. præf. vig.) *non tamen novum est titulos quandoque mutari. Videmus enim in Codice eum præfecto annonæ clarissimis annumerato postponi.*

3. Præfectus annonæ, qui & Clarissimi titulum habet, videtur partem officii ad Præfectum urbi olim pertinentis consecutus fuisse. *Olim enim ante tempora Cesarum creatus est præfectus annonæ extra ordinem, si id exigeret necessitas annonæ caritate & penuriâ populum urgente.* [l.2. §. Et hæc omnia 33. ff. de Or. Jur.) *Deinde temporibus Augusti Præfecto urbi hæc cura commissa fuit.* (Dio lib.55.) *Videtur autem auctâ negotiorum copiâ, adeò, ut præfectus urbi non posset amplius vacare annonæ, singularis hic magistratus creatus, ita tamen, ut præfecto urbi potestas curandi annonam non penitus esset adempta. Hinc* (l.1. C. de apparit. præf.ann.) *jubentur præfectus urbi & præfectus annonæ separatos habere apparitores nec propterea eosdem confundi admittere. Officium Præfecti annonæ in hoc constitit.* 1. Ut canonem frumentarium exigeret per compulsores suos, & nisi probare posset, se fecisse officium, *sciret, se cum apparitoribus obnoxium detentum iri* (l.2. C. de appar. præf. ann.) *2. Ut curam haberet naviculariorum annonæ urbis servientium.* (l.1. C. Theod. de his qui veniam æt. impetr.) *item mensorum frumentariorum.* (l.mensores 16. ff. de Excusat.) *3. Ut Judicaret de negotiatoribus annonæ & horum contractibus.* (arg. l. ult. ff. Quod cum eo, qui in al.pot.est.)

4. In classe & ordine Clarissimorum sunt quoque prætores, qui olim Jura majestatis habebant circa administrationem Judiciorum civilium. *Nam, quod superius declaratum est, imperatores studebant potestatem & dignitatem prætorum omnibus modis imminuere: Unde tandem factum, ut evilesceret ipsorum dignitas. Constantinopoli tres creati sunt.* (l.2.C. de Offic. prætor. & l.4. C. de episc. aud.) *& quidem judicio Senatûs* (cit. l.2.) *id quod docet Imperatores hanc dignitatem parvi pendisse, quòd ipsi neglexerint electionem facere.*

ARTIC.

ARTIC. VI.
DE
PALATINIS QUI DIGNITATEM CLARISSIMATUS SEU SENATORIAM HABUERUNT.

1. In Statu tyrannico tandem obtinuit, ut palatini, qui ministerium principibus præbebant, Senatoribus dignitate pares haberentur. *Nam clarissimatus dignitas propria Senatorum fuit: unde & Senatoria vocari solet: ac proinde omnes hac gaudentes Senatoribus æquati sunt. Tanta contigit circa statum Romanum mutatio; ut his qui olim præessent imperio, ministri aulici æquarentur.*

2. Omnes ministerium Principibus in aulâ præbentes palatini vocari possunt, tanquam in palatio militantes. Hi autem vel arma tractabant corpus principis custodiendo; vel consiliis & aliis ministeriis aulicis inserviebant. Qui in ordine armis militantium erant, scholares vocabantur. *Nam Scholæ erant ordines armis militantium & palatiũ principis corpusque ejus tuentium. Unde scholæ palatinæ à Marcellino appellantur* (lib.14.) *quando ait: Solis scholis Constantius jussit Gallum esse contentum palatinis, & protectorum cum scutariis & gentibus. Porrò Justinianus* (l.ult. C. de Locato) *undecim scholarum mentionem facit: cum Marianus Schotus decem tantùm recenseat, nimir. scutariorum primam, secundam, tertiam, Agentium in rebus, Armaturarum seniorum, Armaturarum Juniorum, Gentilium seniorum, Gentilium Juniorum, Scutariorum sagittariorum, Scutariorum clibanariorum. Quâ de causâ Cujacius* (ad l. 1.C. de annon. civil.) *existimat, undecimam fuisse fabricensium. Pancirolus* (in Notitiâ Imper.cap.63.) *Scholas duas agentium in rebus & silentiariorum inermibus annumerat. Scutarii videntur dicti à scutis, quibus sese undique tegebant; scutarii sagittarii, quòd præter scuta etiam sagittis uterentur. Scutarii clibanarii fuère equites cataphracti, scutis usi. Armaturæ vocati gravis armaturæ milites gladium, scutum & longiorem hastam gestantes. Gentiles fuère barbari ex diversis gentibus Romano Imperio non subjectis collecti. Cuique scholæ præerat Comes vir spectabilis; quem excipiebat Primicerius spectabilis idem tribunus dictus. Post hunc erant decem primi scholarum Clarissimi, quorum primus secundocerius dictus est. Privilegia scholarium hæc erant, ut, si post emensa stipendiorum curricula ad primiceriorum gradum pervenirent, adoratâ principis purpurâ, clarissimorum comitum dignitate & privilegiis fruerentur & Magistri officiorum Jurisdictioni subjacerent: exceptis criminalibus & tributariis caussis, in quibus & adversus hos rectores provinciarum cognoscere poterant, ne sub prætextu privilegii vel flagitiorum cresceret auctoritas, vel publica vacillaret utilitas,* (l.2.C. de privil. scholar.) *Hinc nata regula* (Auth. Quâ in pro-

vinciâ C. ubi de crim. agi oportet) *Quemlibet Jurisdictioni illius rectoris subjacere, in cujus provinciâ deliquit: nisi sit persona illustris. Hac fori præscriptione fruuntur quoque matres, uxores & viduæ ac liberi horum.* (l.3.C. de privil scholar.)

3. Palatinorum, qui sine armis in palatio principis militabant, alii erant comites palatini, alii Comitatenses, Domestici, Largitionales, Privatiani, Mittendarii, Tabularii; Cubicularii; Militantes in sacris scriniis; Comitatenses singularum urbium, & qui in officio Admissionum & castrensis sacri palatii militabant. (*l. 2. C. de privil. schol. & l.3. C. Theod. eod.*) His varia concessa sunt privilegia. *Nam cautum* (l.1.C. de privileg. eorum qui in sacro palat. milit.) *ne munera sordida patrimonialia & personalia quæcunq; cogantur subire; & ut procul ab ipsis universæ calumniæ sint submotæ; idque beneficium ad filios eorum atque nepotes ipso ordine sanguinis perveniat. it.* (l.2. C. eod.) *ne ipsi vel filii aut nepotes eorum ad honores & onera municipalia devocentur, neve tyronum exactionem sive præstationem agnoscant. it.* (l.3. C eod.) *ne numerarii præfecti prætorio his, si ab aulâ decesserint, sub colore & prætextu, quasi idonei & rerum periti sint, quid oneris imponant.* Numerantur quoque inter Clarissimos. *Nam* (l.ult.C.eod.) *præcipiunt Imperatores, ut palatini soluti militiâ præferantur posterioribus, qui vel rexerunt provincias vel dignitates palatinas susceperunt.*

4. Omnium porrò palatinorum tam armis quàm sine armis militantium hoc fuit privilegium, ut castrensi gauderent peculio. *i.e. ut si quas res vel stipendio largitate principis essent consecuti id, si filiifam. essent sibi tanquam patresfam. haberent. Nam à pulvere & labore castrorum non alienos putat Imperator, qui sua signa comitantur, quosque laborum prolixitas & expeditionum difficultas exercuit.* (l.un.C. de Castrensi omn. palat. pecul.) *His ita præmissis, in specie de singulis palatinis scholaribusque dicturi sumus.*

5. Clarissimatûs ergò titulum, quem diximus prætores gessisse, videmus silentiariis decurionibusque eorum tributum esse. (*l. 5. C. de silentiar.*) Quamvis & spectabiles appellentur. (*l. 25. C. de excus. tut. l. 30 §. ult. C. de inoffic. test.*) Erant autem silentiarii, qui circa latus principis militabant & in anteriore ejus cubiculo excubias agebant, triginta numero, quibus præerant decuriones tres. (*l.3. fin. C. eod.*) Quorum officium ut magnum reputabatur: ita multis præmiis & privilegiis fulciebatur. *Nam his permissum erat ad comitatum venire etiam licentiâ non impetratâ; eratque his quasi concredita vita principis. Quapropter Decuriones post emensum fideliter obsequium postque deposita sacramenta militiæ electionem habebant, utrum ex magistro officiorum velut agentes digni-*

dignitatem consequi ab Imperatore mallent; an inter viros illustres comites domesticorum, videlicet inter agentes taxari. (l.1. C.d.t.) *Privilegia silentiariorum sunt, quòd forum sortiantur coram magistro officiorum* (l.4. C. eod.) *quòdque si filiifam. sint quicquid occasione militiæ acquisiverunt sub nomine castrensis peculii habeant* (l.5. C. eod.) *it. quòd horum liberi ornati comitivâ primi ordinis vel dignitate tribunorum notariorum non agnoscant onus præturæ quod aliàs senatorum liberis incumbit.* (*l.5. C. eod. ubi rectè videtur Cujacius pro* præfecturæ *legere* præturæ) *it. quòd nulla potestas quicquam sordidi muneris iisdem imponere debeat.* (d.l.3.) *& immunes sint à tyronum equorumque præstationibus* (l.2. C. eod.) *ab angariis & parangariis.* (d.l.3.) *ab hospitatione* (eod.) *à tutelis & curationibus gerendis* (d.l.5.) *quòdque hæc sua privilegia retineant, etiamsi ad superiorem gradum transcenderint; nec etiam amittant pragmaticâ licet sanctione adversus hæc impetratâ* (d.l.3.)

6. Clarissimatus dignitate gaudebant quoq; primicerii & decemprimi domesticorum & protectorum: sunt autem domestici & protectores qui corpus principis custodiunt: Domestici præsentales vocantur (*l.ult.C. domest. & protector.*) *familiarius enim aderant principi & mandata ejus excipiebant*; protectores autem armatam exercebant militiam, & non modo in comitatu; sed & in acie corpus principis defendebant. (*l.9. C. Theod. eod. tit.*) Horum alii pedites alii equites fuerunt (*argt. d.l.ult.*) variis præditi privilegiis. *Nam dabatur hisce purpuram principis adorare* (l.1. C. eod.) *admittebantur etiam in salutandis & osculandis vicario præfecti prætorio & cæteris præsidibus.* (eod.) In utrâque aulæ & domesticorum & protectorum scholâ fuêre primicerii qui pletem tribunatûs honorem accipiebant & spectabilibus annumerarumque tribunatûs honorem accipiebant & spectabilibus annumerabantur, & æquabantur ducibus provinciarum. Decemprimi senatoriam dignitatem veluti exconsulares adipiscebantur inter allectos; ita tamen, ut onera senatoria non agnoscerent exemplo silentiariorum. (*l.2.C.d.t. l.7. C. Theod. eod.*)

7. Ad similitudinem decemprimorum post emensum laborem & servitia præstita clarissimatûs dignitatem consequebantur præpositi laborum & inter allectos habebantur, tanquam exconsulares, immunesque ab omnibus existebant functionibus. (*l.un. C. de præpos. lab.*) Videnturque his opifices domûs Augustæ subjecti fuisse. *Nam qualè horum fuerit officium, nuspiam definitur.*

8. Clarissimatûs honore gaudebant quoque militantes in sacris scriniis. *Nam in scriniis palatii militantes ab exceptoribus ad melloproximos dignitatem clarissimorum percipere* (l.5. C. de prox. sacr. scrin.) *& post viginti annos transactæ militiæ, si discedendum sibi esse decreverint,*

consulari honore fulti inter exconsulares haberi, huncque honorem dignitatis tenere jubentur, quæ exconsularibus deferri consueverat. (l.3. C.de prox. sacr. scrin.) *Erant autem, quod & suprà docuimus, cùm de magistro scriniorum ageremus, scrinia quatuor, memoriæ, libellorum, epistolarum, dispositionum,* (l.1. & d. l.3. C. eod.) *in quibus reponebantur annotationes, pragmaticæ sanctiones, rescripta principis, cognitiones & preces* (l.19. C. de test. l. ult. C. de aquæd. l.3. fin. C. de agentib. in reb.) In his militantes scriniarii dicti sunt. Fuitq; eximia horũ dignitas. *Nam cùm intra januas illustrium potestatum & præsidum non omnes passim intrare possent, nisi quos aut judex vocaverat aut negotium traxerat, aut ipsa proprii honoris dignitas: militantibus in sacris scriniis concessum fuit ingredi secretaria ordinariorum Judicum etiam iis invitis.* (l. 2. C. de prox. scrin.) Alii autem in scriniis fuêre statuti alii supernumerarii, quorum hi illis successerunt. *Nam si unus ex statutis vacaret, succedebat ex supernumerariis qui tempore antiquior erat, & quidem non in locum defuncti sed ultimum statutorum. Quandoque tamen præferebatur supernumerarius & posterior tempore antiquiori, si is laborum merito potior esset, nisi antiquior esset filius proximi scriniorum.* (l.7. C. d.t.) *Statuti autem succedebant ordine donec fierent proximi & melloproximi: erant autem proximi sacrorum scriniorũ qui proximum magistris scriniorum [de quibus suprà dictum] locum occupabant, & quasi promagistri erant, magistrorum vices, si absentes essent, gerentes.* (l.1. C. eod.) *Melloproximi autem dicebantur, qui sequenti anno futuri erant proximi. Cæterum supernumerarii in defuncti alicujus locum surrogati pro ingressu proximo scriniorum 250. solidos præstare tenebantur; melloproximo verò vel adjutori quæstoris quantum fuerat ordinatum pro consuetudine cujusque scrinii* (d.l.7.) Erat & militantium in scriniis certus numerus. *Nam erant in scriniis memoriæ 62; epistolarum 34; libellorum totidem; antiquariorum* (qui erant scriptores librorum l. 2. C. Theod. de stud. liberal. urb. Rom.) *non minus quàm quatuor* (l.10. C. d. t.) Prohibentur porrò memoriales duplici munere fungi & geminis chartis irrepere. *Ratio redditur* (d.l.10.) *ne occupent plura in unum se commoda collaturi, nihilque reliquis relicturi.* Gaudebant & suis privilegiis, & quidem largiter. *Nam proximi scriniorum & Comites dispositionum & reliqui in scriniis militantes excusabantur, ne ratione possessionum sordida munera subirent, neve superindictum timerent aut venelatium* (i.e. vectigal rerum publicè venalium. argt. l. 1. verb. nec vectigalibus. C. de Veteran.) *sed solum canonicæ Indictionis tributum præstarent* (l. 4. C. d.t.) *Liberi quoque erant à metatorum molestiâ* (l.9. C. d.t.) *it. à temonum, equorum, tyronum præstatione* (d.l.4.) *Ipsi quoq; & eorundem parentes, uxores, liberi, adscriptiiq; Constantinopoli existentes civiliter & crimina-*

minaliter non niſi coram magiſtro officiorum conveniri poterant (l.12.C. eod.) *& ſi in provinciis deprehenſi in jus vocati eſſent juratoriæ cautioni committebantur, nec, ut communiter fieri ſolebat, fidejuſſoribus cavere ſeu ſatisdare tenebantur.* (eod.) *Hiſce ſuis privilegiis etiam poſt completam fruebantur militiam, etiamſi domicilium in provinciâ aliquâ ſumpſiſſent* (d.l.9.& 12.fin.) *nec amittebant eadem ad ſuperiores honores evecti* (d.l.4.) Militantium quoque nonnulli adjutores erant Quæſtoris ſacri palatii, quorum obſequio res quæſtoria agebatur. (l.ult.C.d.t.) *Nam olim ex memorialibus certo numero quæſtori adjutores datos teſtatur Juſtinianus* (l.13.C.d.t.) *ut ex militantibus in ſcrinio memoriæ duodecim tantum; ſeptenos verò in duobus reliquis ſcriniis, ſacrarum epiſtolarum ſcil & ſacrorum libellorum: ad quem numerum etiam hos Juſtinianus* (d.l.) *vult reduci, cum hujus tempore omnes penè memoriales adjutores fuerint.* His adjutoribus concedebatur, ſi melloproximi aut laterculenſes (*ita dicti ſunt qui laterculo præfuerunt: erat autem laterculum codex notitiam dignitatum & adminiſtrationum civilium vel militarium & mandatorum & conſuetudinum &c. continens; ita dictum, ut auguratur Cujacius, quaſi in eo lateant arcana. Fuitque in ſcrinio memoriæ duplex, majus, continens notitiam totius Imperii, & minus, comprehendens dignitatum civilium & militarium & promotionum ordinem, quorum hoc curæ quæſtoris; illud, curæ primicerii notariorum erat commiſſum*) fierent, ut jus haberent alium ſibi ſubſtituendi, porrecto quæſtori libello [*l.13. § ult. & l.ult.C.d.t.*] Conceſſum quoque ipſis fuit ſuam militiam vendere, precio tamen ultra centum aureos ſe non extendente; it. ad heredes transmittere vel liberos, etiamſi heredes non ſint, dummodo approbetur à Quæſtore, & dictam ſummam inferant pro introitu. (*Nov.35.*) Datum quoque his eſt, ut, ſi dato commeatu abſuerint, ob abſentiam nihil iiſdem pereat, & ut nihil ea propter proximis aut melloproximis offerre vel relinquere cogantur; licet commeatus excedat Kalendas Januarias, quo tempore erogari ſalaria ſolebant. [*l.14.C.d.t.l.4.§.1.C.de advocat. diverſ. Judicum. l.15.C.Theod. de agentib. in reb.*]

9. Agentes in rebus ejuſdem dignitatis cum ſcriniariis eſſe videntur & ita quoque clariſſimi. *Nam in Codice his ſtatim ſubjiciuntur: & quemadmodum ſcriniarii in literarum præſidiis militare dicuntur* (l.1. C.Theod. de proxim. Comit. diſpoſit.) *& horum militia literaria* (l.8. C. de proxim. ſacr. ſcrin.) *ita agentes in rebus militare in actu Reipubl. & rebus ipſis. Huic accedit, quòd* [l.2.C. de princip. ag. in rebus] *ſenatoriæ dignitatis eſſe dicantur: qualis eſt clariſſimatus.* Gradus horum fuêre varii, quos conſecuti ſunt ſuccedentes ordine ſtipendiorum & laborum merito (*l.1.C.de agent. in reb.*) *Nam quando, non tamen ſine*

divali

divali probatoriâ laterculis inserendâ scholæ agentium in rebus insertus est, secundum gradus cogitur procedere, ut perveniat in numerum equitum, circitorum, tiarchorum, centenariorum, ducenariorum, & ita tandem fiat princeps agentium in rebus (l. 3. C. eod. l. 1. C. de præpos. ag. in reb.) *Nam principatus agentium in rebus honor est, quem in præmium ob suos labores agentes in rebus consequuntur,* (l. 1. C. de princip. agent. in reb.) *quando discursâ militiâ ducenariam adepti sunt.* [l. 5. C. eod.] *Quòd si post viginti quinque annorum curriculum militiæ finem ob adversam valetudinem expectare nequeunt, testimonio scholæ ad honorariam ex principe dignitatem prosilire ipsis conceditur, iisdemque muniuntur privilegiis* (l. 4. C. de princip. ag. in reb.) Privilegia quoque sua habent agentes in rebus. *Nam in genere in horum scholam recepti removeri & deponi à nullo Judice possunt sine auctoritate Imperatoris* (l. 2. C. de agent in reb.) *Litigantes quoque in Judiciis idem cum militantibus in scriniis habent privilegium ratione solutionis sportularum.* (l. 2. de præpos. agent. in reb.) *In specie autem centenarii & ducenarii in rebus agentium corã nullo alio quàm magistro officiorum seu civiliter seu criminaliter conveniri possunt. Quo tamen privilegio non utuntur extra civitatem degentes vel depositi ab officio* (l. 4. C. de agentib. in reb.)

10. Ejusdem dignitatis cum agentibus in rebus fuêre Curiosi. *Nam ex agentibus in rebus sumebantur* (l. 1. C. de Offic. magistri Offic. l. 2. & l. ult. C. de Curios.) *qui curam agerent in inspiciendis evectionibus cursûs publici.* Curiosis autem ratione dignitatis æquiparantur stationarii. *Nam utrisque data est potestas inquirendi in crimina & Judicibus denunciandi; quæ tamen probare tenebantur.* (l. 1. C. d. t.) *Videntur autem stationarii originem ducere à stationariis militibus, quibus & præfecti urbi utebantur ad inquirendum in singula* (l. 1 §. 12 ff. de præf. urb.)

11. Palatini sacrarum largitionum & rerum privatarum erant apparitores Comitis sacrarum largitionum & Comitis rerum privatarum. *Unde & Comitatenses dicti sunt: aliàs etiam largitionales & privatiani vocati. Cæterùm horum alii res largitionum earumque rationes in palatio tractabant* (l. 20. C. Theod. de palat. sacrar. largit. l. 10. C. eod.) *alii mittebantur in provincias, qui mittendarii nominantur.* (l. 8. C. eod.) *ut scil. monerent magistratus, quò suis officiis incumberent,* (l. 2. C. de Canone largitionalium titulor.) *aut inquirerent in ea quæ agebantur, & si quid desiderarent referrent.* (l. 3. C. eod.) *ut adeò mittendarii videantur fuisse observatores magistratuum in provinciis. Privilegia horum erant, quòd à solis Comitibus regerentur, nec cum his quicquam commune haberent Judices, exceptâ reverentiâ, quæ iisdem debetur.* (l. 4. C. eod.) *unde nihil muneris præsides hisce injungere poterant* (l. 6. C. eod.) *it, quòd im-*

munes essent à tyronum præbitione & cæteris oneribus (l.10. C. eod.) *it. quòd de caussis civilibus & criminalibus coram suo comite responderent, nec adigi possent ad litigandum coram præfecto urbi.* (l.12. C. eod.) *Erant autem palatini sacrarum largitionum & rei privatæ pares dignitate & privilegiis.* (l.14. C. eod.) *Porrò ex omnibus his palatinis primicerius & tres primicerii scriniorum seu primates, finito tempore militiæ inter tribunos militares numerabantur.* (d.l.14. & l.13. C. eod.) *Est & injuncta pœna, si malè functi fuerint officio. Nam si thesaurensis vel officialis comitis thesaurorum seu sacrarum largitionum deprehendatur eversor rerum ad ærarium principis pertinentium, militiâ pelli nec ad eam reverti aut ullam aliam admitti jubetur.* (l.2. C. eod.) *Tandem & hoc notandum, nullum horum palatinorum cœtui sine annotatione principis adsociari potuisse.* [l.9. C. eod.]

12. Palatinis Scholaribusque subjiciuntur & equitibus præponuntur in Codice Stratores, Castrensiani & Ministeriani, Decani item & Mensores. Quapropter & nos hoc loco de iisdem dicturi sumus. Stratorum officium videtur fuisse Imperatori ascendenti equum opem ferre, item eqvos à provincialibus collatos probare. *Colligitur hoc ex verbis Spartiani (in Caracallâ) quando inquit:* Cùm illum in equum strator ejus levaret. *Et Marcellinus* (lib.29.) ait: Constantinus strator paucos militares equos ex his ausus mutare, ad quos probandos missus est in Sardiniam. *Unde apparet, munus ipsorum in probandis equis à provincialibus datis constitisse. Quin & probæ nomine ipsis quid dari solitum testantur Imperatores* (l. un. C. de stratorib.) *quando edicunt, ut ab stratoribus unus tantum solidus probæ nomine poscatur.*

13. Castrensiani & Ministeriani dicuntur (*l.4. C. de Castrensian.*) sacro ministerio deputati. *Erant enim prægustatores, qui epularum gustum explorabant; pincernæ vinum infundentes & illud delibantes; pistores seu panis curatores; obsonatores, qui parandis obsoniis præerant; pædagogia seu pædagogiani pueri, qui cibos deferebant. Præcipui autem horum erant qui militabant in scholâ vestis sacræ, quales erant vestitores principi se induenti ministrantes. Hique erant sub Comite sacræ vestis (Duo enim comites circa vestes erant occupati, Comes vestiarius qui vestes lineas procurabat, & Comes sacræ vestis, qui pretiosa vestimenta regiumque ornatum conservabat.) Erant quoque alii Castrensiani primæ, alii secundæ, alii tertiæ formæ; it. alii statuti alii supernumerarii, ex quibus qui à principe statuti fiebant semper ultimum locum ejus formæ, quam impetraverant, occupabant.* (l.2. C. eod.) *Officium horum biennale statuitur* (l.1. C. eod.) *adeò, ut hoc finito ad eandem militiam denuò remeandi potestas non detur. Privilegia horum sunt, quòd solius Magistri officiorum Jurisdictioni sint subjecti, remissionem sportularum satisdationis, quando in Jus vocantur habeant,*

sufficiatque si unum ex conjunctis vel de suo numero præstent. (l. ult. & l. penult. C. eod.)

14. Decani, seu decuriones cubiculariorum, ex numero ministerianorum fuerunt. *Nam* (l. 2. C. de Decan.) *dicuntur famulationibus adhærentes, & Pancirolus* (in Notit. Imperii Oriental. cap. 90.) *scribit, decanos sacro cubiculo inserviisse, principem induisse, cubicula ac lectos parasse. Fuêre autem subjecti primicerio, qui sumebatur ex quatuor Decanis primis in Ordine, morabaturque in officio duobus annis, nec illud denuò petere poterat.* [l. 1. C. d. t.] *Jurisdictionem verò in eosdem habebat Magister officiorum* (d. l. 2.)

15. Subjiciuntur in Codice Decanis Mensores. Quinam hi fuerint, non satis constat. Argumento (*l. ult. C. de diversis Offic.*) videtur statui posse, fuisse eos, qui aulicis annonam & equis pabula subministrarunt.

ARTIC. VII.
DE
EQVITIBUS ROMANIS.

1. Equites Romani secundum gradum post clarissimatûs dignitatem habere jubentur. Videntur autem equites Romani censu à plebeis fuisse distincti. *Ita enim loquitur Seneca* (lib. 2. de benefic.) *Senatorum gradum census ascendere facit, census Romanum equitem à plebe discernit.*

ARTIC. VIII.
DE
PERFECTISSIMATUS DIGNITATE.

1. Perfectissimatûs dignitatem habebant Rectores provinciarum, quæ modicæ erant. *Hinc perfectissimis annumerabantur Præses Arabiæ* (l. 4. C. Theod. de pœn.) *it.* primicerius exceptorum (*l. 7. C. de palat. sacrar. largit.*) & omnes qui nec servilis conditionis existentes, nec fisco aut curiæ obnoxii dignitatem hanc à principe impetraverunt. (*l. unic. C. de perfectissimatûs dignit.*)

CONCLUSIO
CAPITIS SEPTIMI.

1. Ex traditis hoc Capite addiscimus, in Romano Imperio maximè post Constantini tempora perfectum jus tyrannicum obtinuisse. *Nam omnis dignitas æstimata fuit ex ministerio principis. Qui enim cu-*

ram epularum & vestium habuerunt equitibus Romanis prælati sunt. Tyranni autem omnes dignitates à ministeriis suis æstimare solent.

2. Discimus quoque Constantini M. & cæterorum Imperatorum post eum stratagema, quo usi sunt, dum omnes magistratus, penes quos erat non modò Judiciorum in provinciis, sed & rerum militarium cura, privarunt gubernatione rerum militarium, & peculiares constituerunt duces qui militibus præessent. *Nam hoc pacto nullus Judicum provincialium quicquam novi moliri poterat & magistris ducibusque militum adversi non admittebant, ut hi quicquam tentare & moliri auderent. Sed Justinianus nolens amplius contentiones, quæ inter civiles & militares Judices intercedebant tolerare, rursus officia civilia & militaria conjunxit* (Nov. 8. 17. 24. & seqq. usque ad 30.)

ARTIC. VIII.
DE
JURISDICTIONE, MERO ITEM ET MIXTO IMPERIO.

1. Cùm hactenus de Magistratibus disseruerimus, commodum videtur subjicere tractatum de Jurisdictione. *Nam Jurisdictio apud Romanos videtur fuisse quædam potestas, quam magistratus quà tales habuerunt.*

2. Videmur autem hanc materiam, quæ Ddribus planè intricata habetur, adeò ut de hac ita loquantur, ut nec seipsos quandoque intelligant, ita commodè absolvere posse, si sumamus quid Jus propriè dictum sit, & ex hac definitione velut principio progrediamur. *Nam Jurisdictio à Jure & dicundo sine dubio descendit. Cognitâ autem naturâ Jdictionis, non latebunt quæ de mero & mixto Imperio scienda sunt.*

ARTIC. I.
DE
JURISDICTIONE IN GENERE.

1. Jurisdictionem definimus potestatem publicè competentem pronunciandi id, quod licet lex non sit, vim tamen legis habet & eos obligat in quos pronunciatum est. *Nam Jus propriè dictum suprà illud esse diximus, quod cùm lex non sit, instar tamen legis obligat.*

2. Competebat apud Romanos Jurisdictio propriè Magistratibus, quibus commissa erat cura interpretandi leges. *Nam magistratus hi erant viva vox legis, & quod obscurum erat in legibus interpretabantur, quod nimis angustum erat extendebant procedendo ad similia, non quadrans præsenti casui limitabant, quod his deerat supplebant, non amplius tem-*

tempori præsenti congruens antiquabant. (l.12. & l.13. ff. de LL.) Præ cæteris ergò magiſtratibus Jurisdictionem Prætor exercuit. *Nam huic erat commiſſa poteſtas adminiſtrandi leges, & exercendi Judicia.*

3. Magiſtratus Romani in civilibus tantum & non in criminalibus cauſſis habebant Jdictionem. *Nam olim in nullum civem Romanum capitale ſupplicium injuſſu populi dictare fas erat. Ergò criminales cauſas ſibi populus reſervaverat.*

4. Jurisdictioni innexum erat Judices dare qui de ſingulis cauſſis civilibus cognoſcerent. *Nam eum qui judicare jubet magiſtratum eſſe oportet, ait Ulpianus* (l.13.pr. ff. de Jdict.) *&* (l 3.ff.cod.) *Jdictio eſt etiam Judicis dandi licentia. Id enim ita conſuetudine obtinuit, ut qui leges adminiſtraret ſingulis in cauſſis conſtitueret Judices, qui de his notionem haberent.*

5. Olim verò magiſtratus propriè erant & Jurisdictionem exercebant qui in urbe erant: ii verò qui regebant provincias poteſtates potius quàm magiſtratus vocabantur. (*l.13.§.1.ff. de Jdict.*) *Nam magiſtratus Romani in urbe civili præerant imperio, & ita propriè Jus dicebant leges civiles interpretando; imperium autem in provinciales magis herile erat, utpote in tributarios & ſtipendiarios civium Romanorum.*

ARTIC. II.
DE DIVISIONE JDICTIONIS IN PROPRIAM ET MANDATAM.

1. Magiſtratus Romani debitis auſpiciis creati dicebantur in liberâ Republ. ſuam ſibi propriam Jdictionem habere; isque mos loquendi manſit in ſtatu etiam tyrannico. *Nam in liberâ Republ. neminem magiſtratus agnoſcebant ſuperiorem, ſed ſinguli ratione rerum ſibi commiſſarum ſupremam habebant poteſtatem. Unde & Majeſtas ipſis tribuitur, & in eos crimen læſæ Majeſtatis committi dicitur.* (l.1. §. 1.ff. ad L. Jul. Maj.) *Quæ cauſſa etiam fuit, quare ab Impp. priſtinus ſtatus penitus everti non potuerit, niſi religione omni ſublatâ & novâ introductâ. Ob auſpicia enim ſingulis magiſtratibus ad minimum in ſpeciem priſtina poteſtas relinquenda fuit. Quâ ratione & contigit, ut, more in liberâ Republ. uſitato, magiſtratus ſinguli etiam in tyrannico ſtatu ſuam ſibi propriam Jdictionem habere dicerentur; licet in rei veritate miniſterium Imperatori in Jdictione exercendâ præberent.*

2. Qui propriam ſibi Jdictionem habebant eam aliis mandare poterant. *Nam Julianus ait* (l 5. ff. de Jdict.) *More majorum ita comparatum eſſe, ut is demum Jdictionem mandare poſſit, qui eam ſuo Jure non*

non alieno beneficio habet. Sufficiebat enim ejus, cujus propria esset, auspiciis Jdictionem exerceri. Id quod etiam contingebat, si is idoneam personam eligeret, cui Jdictionem exercendam mandaret. Cæterum quia nonnunquam propriam habentibus Jdictionem à populo quid singulariter committebatur quod auspiciis ejus gerendum erat: hinc fiebat, ut non omnia magistratus mandare possent quæ facere ipsi & administrare poterant. Hinc traditur (l. 1. pr. ff. de Offic. ei. cui mand.) *ea, quæ specialiter lege vel SCto vel Constitutione principum tribuuntur, mandatâ Jdictiene non transferri; quæ verò Jure magistratûs competunt mandari posse: errare proinde magistratus, qui cùm publici Judicii habeant exercitionem (Hæc enim in liberâ Republ. solius populi propria erat & ab hoc quæstoribus postea etiam prætoribus mandabatur) lege vel SCto delegatam Jdictionem suam mandant.*

3. Inde ergò nata est distinctio inter propriam & mandatam Jdictionem: quamvis hæ species non planè univocæ sint. *Nam habentes mandatam Jdictionem nec principaliter datam habent nec à lege, sed eorum Jdictio ab alio delata à lege tantùm confirmatur.* (l. 6. ff. de Jdict.) *& ita nihil proprium habent, sed eorum, qui mandarunt Jdictione utuntur.* (l. 1. §. 1. de Offic. ejus cui.) *& vice ejus qui mandavit funguntur, etiamsi ipsi prætores sint & aliàs suam etiam Jdictionem habeant.* (l. 3. ff. eod. l. 16. ff. de Jdict.) *Inde etiam fit, quòd si mandans decesserit, antequam mandatarius gerere cœperit, hic mandatam Jdictionem amittat.* (d. l. 6. de Jdict.) *Nam nec auspiciis alicujus mortui negotium administrandum suscipi potest, & aliàs mandatum morte mandantis finitur.*

4. Is autem cui mandatur Jdictio vel omnis mandatur vel species una. (l. 16. ff. de Jdict.) *Nam prætor sicut universam Jdictionem alteri mandare potest, ità & in personas certas vel de unâ specie potest.* (l. 17. ff. eod.) Cæterum is cui omnis Jdictio mandata est ea omnia facere potest quæ ipse mandans, vi suæ Jdictionis potest. *Nam in præcedentibus dictum, eum qui Jdictiogem habet mandare posse quod proprium sibi habet. Quin nonnunquam utilitatis gratiâ receptum est, ut mandatarius consequatur quod Jus dicentibus singulariter indultum est; cognitio enim de suspectis tutoribus mandari potest, immò etiam ex mandatâ generali Jdictione competit propter utilitatē pupillorum.* (l. 4. pr. ff. de Offic. ejus cui) *Consilium tamen exercere mandatam Jdictionem habenti prohibitum;* (l. 2. pr ff. eod.) *item alteri Jdictionem mandare* (l. 5. pr. ff. eod.)

ARTIC. III.
DE
DIVISIONE JDICTIONIS IN VOLUNTARIAM ET CONTENTIOSAM.

1. Jdictio vel voluntaria est vel contentiosa. *Nam qui Jus pronunciat vel id facit inter dissentientes & contendentes, vel inter eos, qui ejusdem voluntatis sunt; velut quando alter adoptat alter se adoptari patitur aut filium suum, aut quando alter manumittit alter manumittitur: inter hos enim nulla dissensio nulla contentio est; sed utrique consentiunt in id quod magistratus velut jus introducit v.g. ut alter pro patre, alter pro filio habeatur.*

2. Jdictio contentiosa apud Romanos certis diebus certoque loco exercebatur. *Nam dies alii erant fasti alii nefasti; fasti erant, quibus prætori concessum erat fari hæc verba: DO, DICO, ADDICO. i.e. exercere Judicia. His etenim verbis solebat sua judicia inchoare. Nec etiam ubivis locorum; sed pro tribunali sedens ad contentiosam* Jdictionem *pertinentia perficiebat.*

3. Pertinentia verò ad voluntariam Jdictionem quovis loco & tempore tractare magistratus poterat. *Hinc servi à dominis semper i.e. diebus tam fastis quàm nefastis manumitti poterant, adeò, ut vel in transitu manumitterentur, veluti cum prætor, præses vel proconsul in balneum iret vel in theatrum.* (§. serv. 2. Inst. de Libertin.)

ARTIC. IV.
DE
DETERMINATIONE ET PROROGATIONE JURISDICTIONIS.

1. Terminatur omnis Jdictio vel loco vel tempore vel re vel personis. *Nam 1. debet certo territorio includi: neque enim in infinitum extendi potest, sed habent singuli magistratus suas regiones, in quibus Jus dicunt. Hinc nata regula: extra territorium Jus dicenti impunè non pareri.* (l. ult. ff. de Jdict.) *2. Magistratus vel temporales vel perpetui sunt; & qui temporales existunt, quales erant, prætura, consulatus &c. apud Romanos, habent quoque* Jdictionem *tempore determinatam. Hinc magistratus non poterant jubere judicare eo die, quo privati futuri sunt.* [l. 13. §. 1. ff. eod.] *3. Solet etiam quantitate determinari id de quo* Jus *dicere magistratibus concessum est i. e. quantum coram quovis* Judice *postulari possit;* [l. 19. §. 1. ff. eod.] *seu quantum in singulas actiones coram quovis Judice deduci possit. Quâ de re alibi latius ex* (l. 11. ff eod.) *dicturi sumus. 4. Quin & personis* Jdictiones *terminari possunt. Ita namque Judices civiles à militaribus differunt, quòd illi paganis, hi militibus Jus dicant.*

2. Pro-

2. Prorogatio Jdictionis est illius ultra terminos certa extensio: & tot generum quot termini Jdictionis. *Nam quàm varii sunt termini, toties etiam contingit extensionem ultra eosdem fieri. Hinc prorogatur Jdictio vel extra territorium vel ultra tempus vel ultra quantitatem vel ultra personas.*

3. Prorogatio apud Romanos facilè procedebat, si scil. litigantes scientes & prudentes sine errore (*l 15. ff. de Jdict.*) consentirent in eum, qui Jdictioni cuidam præerat, ut Judicium exerceret in iis ad quæ Jdictio ipsius regulariter non spectabat. *Ita æqualis vel major Jdictioni æqualis vel inferioris se subjicere poterat.* (l. 14. ff. de Jdict.) *Nam in liberâ Republicâ id facilè procedebat ob statum democraticum & auctoritatem populi; in monarchico verò ob hoc, quòd omnes Judices ministri essent Imperatoris in Jdictione exercendâ, & ita parum interesset, quis hæc vel illa negotia Judicialia expediret, in quibus interesse tantum privatorum versabatur.*

ARTIC. V.
DE
MERO ET MIXTO IMPERIO.

1. Jdictio nulla esse potest, nisi qui præest aliquâ vi polleat. *Nam Ius dicere est aliquid pronunciare quod vim obligandi habet & instar legis ad observantiam adstringit: id quod sine vi aliquâ adhibitâ obtineri nequit.*

2. Vis, quam Jus dicens habet, vocatur mixtum Imperium. *Nam in præcedd. diximus Jdictionem apud Romanos in caussis civilibus tantùm seu pecuniariis versatam esse: quæ caussa fuit, quare Ius dicentes non simplici illâ & absolutâ vi, quâ instructus esse debet qui omnem improbitatem & malitiam in Republicâ coërcet, indigent; sed eâ tantum quâ opus est pro expediendâ Jdictione i. e. ne inane sit quod pronunciarunt. Hinc definitur mixtum imperium* (l 3. ff. de Jdict.) *cui etiam Jdictio inest, i. e. quod non est merum & absolutum, sed restrictum ratione Jdictionis. Ex quibus patet, omnia ad executionem spectantia mixto Imperio annumeranda esse: ut quando Ius dicens in possessionem bonorum mittit* (d. l. 3.) *aut jubet prætoriâ stipulatione cavere* (l. 4. ff. eod.)

3. Facilè ergò est mixtum Imperium à mero secernere. *Nam Imperium merum absoluta quædam vis est & ad omnia flagitia & facinora coërcenda se extendit: unde &* (d. l. 3.) *definitur gladii potestas ad animadvertendum in facinorosos, & absolutè potestas vocatur: at mixtum imperium consistit in vi, qualis necessaria est pro explicandâ & expediendâ Idictione.*

4. Mixtum Imperium in liberâ Republ. soli habebant magistra-

tus

tus majores. (l. 26. pr. ff. ad municip.) *Nam vis illa quæ legibus & juribus, quò serventur & robur habeant, accedere debet partim in auctoritate quâdam partim in manu militari consistit. Quod enim auctoritate obtineri potest non indiget manu militari. Quapropter dabatur splendoris ergò Prætori tribunal & sella curulis: hisce enim auctoritas ipsius significabatur. Nulli ergò nisi magistratui alicui majori imperium mixtum in liberâ Republ. competere poterat: quia magistratus majores singuli particulam regiæ potestatis habebant & ratione suæ Jdictionis & administrationis Majestatem. Hinc magistratus minores sine Imperio aut potestate esse dicebantur.* (l. 32. ff. de Injur.)

5. Ex his quæ ad mixtum Imperium in liberâ Republ. pertinuerint non difficile est cognoscere; nim. Restitutio in integrum, missio in possessionem bonorum. (l. ea quæ. 26. ff. ad municipal.) *Nam hæc partim auctoritatem quandam partim vim aliquam desiderant.* it. Modica aliqua coërcitio in contumaces (l. ult. ff. de offic. ejus cui.) & quòd possint *suam Jdictionē pœnali Iudicio defendere* (t.t. si quis Jus dic.)

6. Hoc mixtum Imperium habent & ii quibus mandata est Jdictio, magis tamen ratione coërcitionis, quàm absolutæ auctoritatis. *Nam auctoritate magis mandantis quàm propriâ utuntur, coërcitionem autem eos habere necesse est; quia Jdictio sine modicâ coërcitione planè nulla est.* (d. l. ult. de Offic. ei.) *Et omni, cui Jdictio data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus Jdictio explicari nequit.* (l. 2. ff. de Jdict.)

7. Verùm hæc ita se habuerunt in liberâ Republ. & initio statûs monarchici, ubi imago liberæ Reip. supererat: postquam verò omne imperium ad imperatores delatum est, qui olim suam propriam habuerant Jdictionem & regiâ quâdam auctoritate utebantur ministerium in Judicando præbuerunt, ex legibus ab Imperatoribus præscriptis restituentes in integrum & mittentes in possesionem, instar magistratuum municipalium. (l. ult. C. ubi & apud quem cognitio in integr. restit. l. 29. §. 7. ff. ad L. Aquil.) *Quapropter & Constantinus omnes formulas, quibus quæ prætoriâ auctoritate dabantur peti solebant, abrogavit.* (t. t. C. de formul. & impetrat. act. sublat.) *ut adeò potestas coërcendi, quâ postea usi sunt Judices æquivocè Imperium mixtum dictum fuerit; quia auctoritas erat penes leges & Imperatorem, penes Iudices ministerium. Quæ non observantes Ddres in inextricabiles labyrinthos inciderunt.*

CONCLUSIO EORUM QVÆ HOC CAPITE DICTA SUNT.

1. *Omne Ius publicum in Iustitiâ distributivâ fundatum esse debere,*

hanc

hanc autem consistere in proportione rerum & personarum, ut quò quis plus confert ad finem Civitatis eò plus honorum & reliquorum bonorum externorum consequatur; nihilque Justitiæ reperiri in formis vitiosis superius (lib. 1. huj. part.) *declaratum est. Quæ ibi dicta quando hîc repetuntur facilè de Jure, quod in distribuendis dignitatibus observatum ab Imperatoribus fuit, Judicium suggerere possunt.*

2. In distributione honorum jus quoddam tyrannicum observatum esse ab Imperatoribus satis constat. *Nam quò quis servitio promptior Imperatori fuit, & vestimenta epulasve præ cæteris adornare poterat, aut quò fidelior in corpore ejus custodiendo, eò majori in dignitate habitus est. Ut adeò omnia collimaverint ad solius Imperatoris jucundam & suavem vitam. Quæ forma an decuerit Christianos nolumus judicare, sed Lectori examen & judicium ex scripturâ sacrâ faciendum committere. Scil. finis Reipubl. debebat esse vera cum Deo & proximo amicitia: sed contrà omnia directa fuère ad immensam Imperatorum & pompam & luxuriam.*

3. *Cæterum cum hactenus de distributione honorum dictum fuerit; consequens est, ut dicamus de Jure, quod in distribuendis rebus i.e. bonis mobilibus & immobilibus observatum fuit. Et quia suprà* (lib. 1. cap. 3. huj. part.) *demonstravimus alia bona debere esse publica alia privatorum: dicemus prius de bonis publicis deinde de privatis, qualisque in his fuerit observata distribuendi ratio.*

CAP. IX.
DE
FISCO.

1. In liberâ Republ. bona dicebantur publica quæ populi Romani erant. (l. bona 15. ff. de Verb. signif.) *A populo namque & nomen habuisse videntur; quia publicum videtur idem esse quod populicum.*

2. In statûs monarchici autem initio partem publicorum bonorum Imperator partem Senatus habebat. *Nam Augustus etiam provincias diviserat in Senatorias & Imperatorias. Hinc nata est distinctio inter ærarium & fiscum; ærarium Senatûs, fiscus principis erat. Distinctionem hanc tempore Tiberii jam obtinuisse ex Tacito* (6. ann. 2.) *addiscere possumus: quando ait:* & bona Sejani ablata ærario, (*in quo Senatûs & populi pecunia erat*) ut in fiscum (*in quo Cæsaris pecunia erat*) cogerentur, tum retulêre Scipiones. *i.e. Scipiones adulandi causâ ad Senatum retulêre, ut bona damnati Sejani in ærarium redacta ad fiscum pertinerent, & ita Jus ærarii ipsumque ærarium minuerunt, ut fiscus augeretur.*

Tractaruntque ærarium prætores, quorum fit mentio à Tacito (1. ann. 75.) *it. quæstores. Hinc Tacitus* (13. ann. 28. & 29.) Eò Helvidius Priscus tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum ærarii quæstorem (*specie publici commodi*) contentiones proprias exercuit, tanquam Jus hastæ adversus inopes inclementer augeret. Dein princeps curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos transtulit. Variè habita ac sæpè immutata ejus rei forma. Nam Augustus permisit Senatui deligere præfectos, dein ambitu suffragiorum suspecto sorte ducebantur ex numero prætorum qui præessent &c. *Mansisse & temporibus Trajani hanc distinctionem discimus ex Plinio* (panegyr. ad Trajan.) *quando inquit*: At fortasse non eâdem severitate fiscum, quàm ærarium cohibes, imò tanto majore, quanto tibi plus licere de tuo quàm de publico credis. *Quapropter & Ulpianus* (l. 2. §. 4. ff. ne quid in loc. publ.) *dicit: res fiscales quasi proprias & privatas principis esse.*

3. Successu temporis autem, cessante hac divisione pecuniæ publicæ, & penes solum Imperatorem potestate administrandi eam residente, ipse princeps habuit duplex ærarium: (*l. un. C. de Quæstor. lib. XII.*) quorum alterum usibus publicis inserviit alterum privatis. *Id enim innuere videtur Leo* (l. 15. C. de Re milit.) *per divinas possessiones intelligens ea bona, quæ usibus publicis; per regias ea, quæ privatis & domesticis Imperatoris usibus erant destinata.*

4. Videmur autem commdè quæ de fisco dicenda veniunt absolvere posse, si distinctis membris tractemus. 1. de modis acquirendi, quibus utebatur fiscus. 2. *De delatoribus, qui inserviebant augendis bonis fiscalibus.* 3. *De privilegiis fisci.*

MEMBR. I.
DE MODIS ACQVIRENDI BONA FISCALIA.

1. *Acquirebatur fisco ex Vectigalibus, Tributis, confiscatione, Vacantibus & Caducis.*

ARTIC. I.
DE VECTIGALIBUS.

1. Vectigalia fuêre reditus incerti ex portubus rebusque venalibus, pascuis, agrisque quibus Respublica sustinebatur, & plerumque locari solita privatis, qui propterea publicani vocabantur, quam plurimis injuriam facientes in his exigendis. *Nam publicani dicti quasi publico fruentes, sive fisco vectigal pendant sive tributum consequantur. &*

omnes

omnes eos, qui quid à fisco conducunt rectè appellari publicanos, docet Ulpianus (l.1.§.1.& l.12.§.3.de publican.& vectigal.) *Et quia in omnibus vectigalibus ferè consuetudo spectari solebat,* (l 4. §.ult. eod.) *sæpè publicani illicita exigebant ad consuetudinem provocantes. Cumq; magnæ audaciæ & temeritatis essent publicanorum factiones; prætores Edictis horum malitiæ obviam ire annixi sunt.* (t.t. ff. de publ. & vect. & l. 12. pr. eod.) *Refert etiam Tacitus* (lib.13. annal. cap.50.) *Neronem crebris populi flagitationibus acerbitatem publicanorum in exigendis vectigalibus arguentis, inductum fuisse, ut consultaret, an omnes locationes vectigalium abrogaret; idq; pulcherrimum donum generi mortalium daret; sed impetum ejus, multum prius laudatâ magnitudine animi repressisse Senatores, docendo, enervatum iri Imperium, si reditus, unde publici sumptus fierent, deminuerentur: si anim concedatur plebi, ut libera sit à portoriis, progressuram esse ulterius & petituram quoque, ut à censibus & tributis liberetur. Plerasque vectigalium societates à CSS. & Tribunis pl. constitutas esse, tunc, cùm liberrimus esset Populus Romanus; reliqua mox ita provisa, ne plus exigeretur, quàm necessarium esset Reipublicæ. Temperandas itaque esse publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querelâ tolerata populo invisa & exosa redderentur. Hisce motum Neronem edixisse, ut pacta, quibus quodque vectigal conductum esset, hactenus in secreto habita in publico proponerentur: & quæ publicani intra annum non exegissent, postea non possent resumere. Constitutos etiam Romæ prætores per provincias, qui pro prætore aut Consule essent, & jura adversus publicanos extra ordinem redderent: servatam etiam militibus immunitatem à portoriis, nisi si & ipsi negotiarentur.*

2. Vectigal triplex fuit: Portorium, Scriptura & Decuma. Portorium fuit vectigal quod ex importatione & exportatione rerum venalium; Scriptura, quod ex pastione seu usu pascuorum publicorum; Decuma, quod ex agris dabatur: solebat enim decuma pars fructuum dari.

ARTIC. II.

DE TRIBUTIS ET ANNONIS.

1. Tributum seu stipendium in quâdam certâ seu definitâ pecuniâ constitit; quo ipso fuit vectigalibus contradistinctum. *Et hæc diversa fuisse indicat Tacitus* (de Morib. German. cap.29.) *quando ait:* Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi &c. Manet honos, & antiquæ societatis insigne. nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit. exempti oneribus & collationibus, & tantum in usum præliorum sepositi, velut tela atque arma bellis reservantur. *Nam*

non omnes regiones & civitates similiter à Romanis tractatæ sunt: sed aliæ fuêre vectigales, aliæ immunes; aliæ liberæ aliæ in servitute. Stipendiorum nomen accepêre tributa; quia ex his solebant ali exercitus, & militibus stipendia præberi. Hinc Justinianus (Nov.149. cap.2.) *ait: Impossibile esse, ut sacris tributis non illatis alioqui Respublica conservetur; propterea, quòd militares copiæ, quarum tutelâ securi homines sunt, inde alantur. Et Ulpianus* (l.1. §.20. ff. de quæstionib.) *in tributis esse Reipublicæ nervos dicit. & Cerialis apud Tacitum* (4. Hist.74.) Neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt.

2. Tributa alia sunt ordinaria, alia extraordinaria; Ordinaria tributa vel Census vel Capitationes. Census sunt tributa, quæ imponuntur fundis, ratione fructuum, quos communiter ferre possunt. *Nam Iustitia distributiva eatenus attribuit onera, quatenus & quousq; sese extendunt commoda. Hinc in formâ censuali observabatur nomen fundi, arvique intra decem annos sati, in quâ civitate, in quo pago, quos duos proximos haberet; vinea quot vites haberet, olivetum quot arbores &c.* (l.4. pr. ff. de Censibus) *Vites quoque & arbores mortuæ censui non inserebantur, nisi ab ipsis possessoribus excisæ, nullam valentibus excisionis caussam dicere* (l.4. §.1. eod.) *&* (l.4. C. de censib.) *jubentur sterilia atque erema his, quæ culta vel opima sunt, compensari.*

3. Tributis, quæ solvebantur à prædiorum possessoribus, similes erant annonæ. *Nam nullâ ratione annonæ differebant à tributis, nisi quòd annonæ consisterent in speciebus, veluti frumento, oleo, vino, hordeo, larido, quæ pendebantur pro alendis militibus. Frumenti quinquagesima, hordei quadragesima, vini & carnis suillæ decima quinta.* (l.9. C. de susceptor.) *Tenebantur & provinciales has annonas transvehere ad exercitum, præsertim qui viciniores erant limitibus* (l.pro locis 6. C. de annon. & tribut.) *Nam nullus possessorum longius mittebatur, quàm par erat; sed habebatur itineris & habitationis ratio & expensarum in itinere necessariarum.* (l.Nemo.8.C.eod.)

4. Annonæ & tributa Indictiones uno nomine vocantur. *Omnia enim quæ rebus indicuntur præstanda, qualia sunt tributa & annonæ indictiones sunt.* (l Indictiones 3. C. eod.) *Quapropter quæ de Indictionibus traduntur tributis & annonis competunt. Ratio denominationis est; quòd singulis annis tributa & annonæ indicerentur & quidem ante tempus solutionis, quò sese præparare possent.* (l. 2. C. de Indict.) *Hinc cyclus ille, qui vocatur Indictio, incipiens sub Constantino Anno post Chr. natum 312. continens quindecim annos seu tria lustra. Olim namque à provincialibus in signum dominationis primo lustro solvebatur certa auri quantitas, quæ*

in ærario Reipubl. reponebatur; secundo argentum ad stipendia militibus solvenda; tertio æs & ferrum ad armorum reparationem. Hinc cùm singulis quindecim annis novus census describeretur, mansit cyclus quindecim annorum pro numerandis indictionibus. Incipiunt autem indictiones à mense Septembri. Id quod ex Chronologis disci potest. Omnes porrò Indictiones erant reales. *Nam* (l. 2. C. de Immunit. nem. conced.) *quilibet jubetur præstare ordinariam indictionem, quæ rebus indicitur secundum bonorum quantitatem. Hinc Diocletianus* (l. 2. C. de annon.) *præcipit servare moderationem, ne provinciales ultra modum possessionum onerentur: ut ita ipsa prædia potius quàm possessores obligari videantur ad præstationem tributi. Quam ob caussam Papinianus* [l. 42. ff. de pact.) *pactum inter creditorem & debitorem, ne creditor onus tributi prædii oppignorati agnoscat, quantum ad fisci rationem non esse servandum pronunciavit. Ita annonæ solvi jubentur ab iis qui possessiones tenent & fructus percipiunt.* (l. 2. C. de annon.) *Hinc nulla immunitas adversus ordinarias Indictiones allegari potest;* (l. 1. C. de Indict.) *nec rescriptum principis* (l. in fraudem. 7. C. de ann.) *nec privilegium dignitatis* (l. obsistere. 10. C. eod.)

5. Capitationes fiebant olim per singulos viros & binas mulieres; postea verò binis ac ternis viris, mulieribus autem quaternis unius pendendi capitis attributum est. *(l. 10. C. de agricol. & censit.)* Habita est etiam ratio ætatis. *Hinc ætatem in censendo significare necesse erat; quia quibusdam ætas tribuebat, ne tributo onerarentur. veluti in Syriis à quatuordecim annis masculi, à duodecim fœminæ usque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis obligabantur.* (l. 3. pr. ff. de Censib.)

6. Extraordinaria tributa sunt, quæ urgente necessitate publicâ, cùm ordinaria tributa non sufficiebant, imponebantur, à quibus tamen Imperatores quantum fieri poterat, abstinebant. *Nam plerumque pariebant seditiones & motus, si sine caussâ imponerentur. Hinc legimus Nervam, Tacitum, Antoninum philosophum, Constantinum maluisse proprias facultates impendere & ornamenta Imperatoria distrahere, quam ad ejusmodi extraordinaria tributa prosilire.* Vocata fuerunt superindicta. *Nam superindictum indictionis augmentum est, impositum, si indictio seu ordinarium tributum non sufficiat.* Nulli autem magistratuum concessum fuit superindicere; nec ullus provincialium obligatus fuit interdictorũ nomine ad solas præfecti literas quicquam solvere. (l. un. C. de superindicto) *Nam cùm periculosum sit, ipsis Imperatoribus jubentibus extraordinaria tributa imponi; multo minus admittendum, ut injussu Imperatorum magistratus id audeant facere.*

ARTIC. III.
DE
CONFISCATIONE.

1. Confiscatio est bonorum alicujus damnati fisco addictio. Estque duplex, alia fit per legem alia liberâ voluntate merum imperium habentium. Quæ per legem fit vel principaliter irrogatur tanquam pœna quædam, vel accessoriè, quando scil. pœna irrogatur libertatem, civitatem aut vitam adimens. *Nam his pœnis irrogatis Iure Romano unâ bona publicabantur* (l.1. ff. de bon. damnat.) *servatâ tamen liberis portione legitimâ* (l.7. pr. ff. eod.)

2. Confiscatio, quæ legibus non est introducta, nulli magistratuum competit, nisi specialiter sit à principe concessa. [l. un. C. Ne sine injussu princip. cert. Judic. lic. confisc.)

3. *Quòd verò confiscationem bonorum accedere voluerint Romani pœnis aliis, caussa hæc fuit; ut quos vitæ & existimationis periculum in officio continere non poterat, amissionis bonorum metus deterreret. Homines quoque magis abstinent à vitiosis actionibus, quando norunt se suosque liberos in egestate victuros ob delicta. Hinc Tryphoninus* (l.31. pr. fin. ff. Depositi.) *ait: malè meritus publicè, ut exemplo aliis ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet.*

4. Cæterum non damnatorum tantum, sed & eorum qui conscientiâ delati admisſique criminis metuque futuræ sententiæ manus sibi intulerant bona fisco vendicabantur. (l.1.C. de bon. eor. qui mort. sibi consciv.) *Vitiosum enim hominem arguit, si quis nec tædio vitæ nec impatientiâ doloris sibi mortem consciscit. qui enim sibi non pepercit multò minus aliis parcet.* (l 3. §. 6. ff. eod.)

5. Confiscatio tanquam pœna principalis & non accessoria irrogatur variis ex caussis. *Nam si quis tacitum fideicommissum fecerit, quò qui hereditatem de Iure capere non potest eam accipiat, ejus bona confiscantur* (l.40. pr. l.48. pr. l.43. ff. de Jure fisci) *Item quando heredi ut indigno hereditas auffertur* (t.t. ff. de SCto Silan. l.46. pr. ff. de Iur. fisc.)

ARTIC. IV.
DE
VACANTIBUS ET CADUCIS BONIS.

1. Vacantia bona dicuntur, quæ nullum dominum assertoremque habent. *Veluti si quis intestatus & sine legitimo herede decesserit.* [l.1. & l 4. C. de bon. vacant.) pertinentque ad fiscum ex L. Juliâ. (*l. Quidam. 96. §.1. de Legat. 1.*) & prohibentur civitates jus vindicandorum eorundem quasi ex permissu sibi arrogare. (*d. l. 1. C. de bon. vac.*)

2. Vacantibus similia reputantur bona obsidum & captivorum. (*l.13.ff.de Iur.fisc*) nisi accepto usu togæ Romanæ, ut cives Romani semper egerint (*l.31.ff.eod.*) *it.* prædia eorum, qui jussu principis in aliam civitatem translati sunt, nec ab iis antequam demigrarent distracta sunt. (*l.4.C.de Iur.fisc.*)

3. Vacantibus Jure Romano non videntur annumerari pro derelicto habita. *Nam hæc cedunt cuivis occupanti* (t.t.ff.pro derelicto) nec bona per tempestatem in mari amissa. (Auth. Navigia C. de furt.) *Nam qui levandæ navis gratiâ res aliquas projiciunt, non hanc mentem habent, ut eas pro derelicto habeant. quippe si invenerint eas ablaturos: &, si suspicati fuerint, in quem locum ejectæ sint, requisituros: ut perinde sit, ac si quis onere pressus in viam rem abjecerit, mox cum aliis reversurus, ut eam aufferret.* (l.8.ff.ad L.Rhod.) *ut adeò, cum res hæ suum assertorem habeant fisco appropriari nequeant.*

4. In incorporatione, quando vacantia bona fisco incorporantur certæ solennitates adhibentur. *Nam* (l.3.C.de bon.vacant.) *jubent Impp. ut, si quando aut alicujus publicatione aut ratione juris fisco quid adjiciendum est, ritè atque solenniter per comitem rerum privatarum, deinde per rationales in singulis quibuscunque provinciis commorantes incorporatio impleatur, & bona delata probè in libris annotentur; affiganturque prædiis tituli & signa principis. In quibus autem provinciis non extant rationales, jubentur palatini officiales seu executores Comitis jurejurando obstricti mitti, horumque instantiâ rector provinciæ præsente fisci patrono diligenter inquirere cujus vacans cadensque fuerit patrimonium, quantumque vel quale videatur, proposito publicè programmate, quo vocentur omnes qui velint & possint contradicere incorporationi* (l.ult.C. eod.)

5. Porrò quando fiscus hereditatem vacantem occupat non ut heres id facit, quamvis creditoribus hereditariis satisfaciat. *Nam vacantia bona tanquam communia totius populi reddita nulli alii quàm ærario assignari possunt. Hinc* (d.l.ult.) *vacantia jussu Imperatoris nomine ærarii occupari dicuntur. Sed quia nihil bonorum cujusquam esse intelligi potest, nisi quod æri alieno superest:* [l.11.ff.de Jur.fisc.] *hinc fiscus creditoribus hereditatis vacantis satisfacit, pro mensurâ tamen & æstimatione bonorum. Non tamen obstat fiscum heredem esse posse, si defunctus testamento eum heredem scripserit.*

6. Cæterum ad occupanda bona vacantia, & ut vindicet eadem fiscus quadriennium habet sibi præscriptum. *Nam ita Divus Pius Cœlio Amarantho rescripsit: vacantium bonorum nunciationem quadriennio finiri: idque tempus ex die, quo certum esse cœpit, neque heredem neq;* bono-

bonorum possessorem exstare, computari oportere. (l.1. §.2. ff. de Jur. fisc. l. 10. ff. de divers. & tempor. præscr.)

7. Tractatui de bonis vacantibus annectere meritò possumus materiam de thesauris. *Nam thesaurus res est in certo aliquo loco abscondita, quæ ob vetustatem domino & assertore destituitur.* (l. 31. §.1. ff. de acquir. rer. dom.) *Aut ergò thesaurus rebus pro derelicto habitis aut bonis vacantibus annumerandus venit: non potest dici res pro derelicto habita; quia qui abscondidit habuit animum non abjiciendi, sed sibi suisque successoribus servandi: sed si dominus natus fuisset & res cognita ubinam esset sita, dominium ad heredes transiisset.* Cum ergò bonis vacantibus magis quàm pro derelicto habitis thesaurus annumerari queat, ad fiscum magis quàm inventorem pertinere videtur: sed imperatores inventori potius maluerunt assignare. (l.31. §.1. ff. de acquir. rer. dom. §. thesauros. J. de Rer. divis.) *Nam licet olim inventos thesauros sibi fiscus vendicaret, nec quis inquirere posset nisi inquirendi facultatem impetrasset: Impp. tamen Leo & Zeno* (l. unic. C. de thesaur.) *thesaurum tanquam donum Dei & beneficium fortunæ ei, qui hunc in proprio loco invenit, voluerunt relinquere: modò in inquisitione magicæ artes non adhibitæ sint. Tunc autem dimidia pars fisco cedit, quando in publico loco inventio contigit; quemadmodum & dimidia debetur domino loci, si in alieno loco fortè fortunâ inventus thesaurus fuerit.* (l.4. § pen. ff. de Jur. fisc.) *Quamvis rursus Justinianus* (d. §. thesauros.) *totum adjudicet inventori thesaurum in loco publico repertum.*

MEMBR. II.
DE DELATORIBUS.

1. Delatores erant, qui rem ad fiscum pertinentem caussamque accepto præmio nunciabant. *v. g. qui crimina publica, bona caduca &c: deferebant. Nam deferentes seipsos in his quorum ipsi capaces non erant partem dimidiam consequebantur* (l.13. pr. §.1. & seqq. ff. de Jur. fisc.) *heredes autem à quibus incapaci tacitè fideicommissum relictum est post aditionem pœnitentiâ ducti sese deferentes tertiam partem habere jubentur* (l. un. C. de his qui se deferunt.) *Aliàs delatores communiter præmii loco quartam partem delatorum accipiebant, ob quod etiam quadruplatores sunt appellati.* (Tacit. 4. ann. 20.) *Hos autem maximè exosos cunctis omnibus modis foverunt Impp.* Sic (*inquit Tacitus 4. ann. 30.*) delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum per præmia (*à Tiberio*) eliciebantur. *Scil. his utebantur ad innocentes deferendos, quò præstantissimos quosque è medio tollere &*

bona eorundem fisco addicere possent. *Quo ipso intus absumebatur Respublica.* *Hinc idem Tacitus* (2.ann.27.) *inquit: sub Tiberio primum reperta esse quæ per tot annos exedêre Rempubl.* *Nam spe præmiorum* primores Senatus *sub Tiberio* infimas etiam delationes exercuerunt (*vilissimos quandoque homines detulerunt, quò crudeli Imperatori adularentur. Et qui aliter fieri potuit, cùm præter pecuniam etiam magistratus præmium operæ suæ consequerentur.* (4.ann.68. & 16. ann.33. &c.) *Quamvis verò nonnunquam à bonis principibus ejusmodi homines, qui ob confictum aliquod crimen proborum hominum vitam & bona in discrimen adducebant, planè tollerentur, mox tamen à nonnullis iterum admissi coërcitâ tantum nimiâ horum licentiâ: putabant enim hos velut custodes legum* (4.ann.30.) *planè submoveri non posse: quam si cunctis exosi essent.* (l.4.C.de delator.) *Definivimus autem delatores qui accepto præmio deferunt rem ad fiscum pertinentem.* *Nam procurator fisci, qui contendit fisci pecuniam, quam alius tenet, ad sui temporis administrationem pertinere, delator non est.* (l.38. §.1. ff. de Jure fisci.) *quemadmodum nec is, qui ex necessitate vel officio à Judice imposito defert.* (l.2. C. de delator.) *it. nec qui conventus se rem fisci possidere, non se, sed alium ejus rei possessorem monstraverit.* (l.3 C. eod.) *neque enim id præmii sed sui defendendi gratiâ facit. it. nec qui patria caussam agit.* [l.4. C. eod. add. l.2. pr. ff. de Jur. fisc.) *Is ergò propriè delator est qui caussam fisci agit & nunciat præmii consequendi gratiâ.*

2. Ne autem delatores spe præmiorum adducti injustè deferant, probare tenentur quæ intendunt. (*l.25. ff. de Jure fisc.*) & nisi probaverint puniuntur. (l.24. ff. eod.) *Nam sicut renunciare caussam nemo cogitur: ita liberum arbitrium desistendi ei non datur, qui detulit.* (l.22. §. ult. ff. eod.) *Hinc eandem pœnam ferunt qui citati ad edictum non respondent, quâ tenerentur, si caussam non probassent.* (l.15. §.2. ff. eod.) *Pœna autem horum est, ut qui sese detulerunt citati venire nolentes solvant fisco quantum haberet fiscus, si comparuissent & probassent* (l.15. §. 4. l.42. §.1. ff. eod.) *Qui falsas rationes detulerunt, quantam fraudem deprehenduntur fecisse, tantam pecuniam tenentur in ærarium inferre.* (l.15. §.ult. ff. eod.) *Ferro etiam sævitur in eos, qui delationis studium tanquam artem exercentes sine advocato fisci deferunt.* (l.5. C. de delat.) *Qui autem mandato aliorum detulerunt tenentur & mandatores edere, quo puniri queant.* (l.2. §.5. ff. de Jur. fisc.) *Regulariter autem delatores, qui non probarunt, inter infames & improbos numerantur.*

3. Non verò omnes admittuntur ad delationes faciendas. *Nam cùm exosi & execrabiles sint nunciatores; clarissimos dedecet horum munus suscipere.* (l.18. §.1. ff. eod.) *it. veteranos propter honorem & merita militiæ* (d.l.18. §.5.) *it. milites propter honorem stipendiorum quæ merent.*

rent. (d.l.18. §. 6.) *Et quia periculosum quoque est delationes suscipere, arcentur faeminae, nisi seipsas deferant.* (l.16.ff.eod.) *ne etiam ex desperatione suscipiatur adversus innocentes, repelluntur damnati.* (l.18. §.2. & 3.ff. eod.) *nec etiam servi admittuntur in deferendis dominis praeterquam in crimine laesae Majestatis.* (l.6. C. de delator.)

MEMBR. III.
DE PRIVILEGIIS FISCI.

1. Fisco meritò dantur privilegia. *Nam interest Reipubl. bona fiscalia esse salva; utpote sine quibus subsistere nequit.*

2. Succurritur autem fisco partim in contractibus & iis quae ex his debentur; partim in Judiciis & actionibus quae super debitis emergunt. In contractibus, velut emptione-venditione, vel ut sint cum quibus contrahat, vel ut securus sit de debitis consequendis. *Nam in his duobus consistit augmentum rerum familiarium. Hinc fit, quòd fiscus vendens dominium statim transferat ad emptorem eumque securum de dominio reddat, postquam hic precium solvit; quod communiter venditores privati facere nequeunt* (l.5. § 1.ff.de Jur.fisc.l.4.C. de divers. praed.urb. & rustic. &c. lib. XI.) *Nam hoc modo alliciuntur homines bona fiscalia emere. Pro securitate autem consequendi debita ex contractibus facit, quòd fiscus semper ex suo contractu habeat* Jus *pignoris* (l.46. § 3. ff. de Jur.fisc.) *& quidem in omnibus bonis debitoris, exceptis iis, quae ante contractum aliis donata probari possunt.* (l.1. C. eod.) *it. quòd fiscus caeteris creditoribus anteriorem hypothecam generalem habentibus praeferatur in bonis postea acquisitis* (l.28. ff. eod.) *it. quòd debitorum debitores convenire possit. 1. Si principales debitores defecerint. 2. Si ex ratione fisci nomina facta liquidò probentur. 3. Si ex contractu fiscali debitores conveniantur.* (l.3. §. 8. ff. eod.) *it. quòd possit auferre publicam pecuniam creditori, cui à debitore soluta est, ita, ut debitor creditori maneat obligatus.* (l.18 §. ult. l. 19. l.20. l.21.ff. eod.) *it. quòd debitoribus petentibus dilationem indebitis majoribus non plures quàm tres menses dentur, in minoribus non plures quàm duo, prolixiorisque temporis spacium ab Imperatore sit impetrandum* [l.45. §. 10. ff. eod.] *it. quòd heredibus debitoris non solvendo existentibus emptores praediorum ab his distractorum conveniantur.* (l.47. pr. ff. eod.) *it. quòd compensatio in caussâ tributorum & stipendiorum, precio rei à fisco venditae & eo, quod ex caussâ annonariâ debetur, non procedat* (l.46. §.5. ff.eod.) *& quòd is, qui uti vult compensatione, intra duos menses eam docere debeat.* (d. l. 46. §. 4.)

3. In judiciis & actionibus, quas cum debitoribus instituit, non

pauca

pauca quoque fiscus habet privilegia. *Nam si fiscus & privatus super unâ aliquâ re litem moveant, prius fisci caussa tractari jubetur.* (l.35. ff. de Jur. fisc.) *it. licitum & fisco summatim convenire debitores, licet hi ordinario Judicio rursus adversus suos cogantur experiri.* (l.4. C. de convenient. fisci debitor.) *Ratione probationum in Judicio faciendarum hæc privilegia data sunt, ut possit fiscus compellere reos ad editionem in caussis civilibus faciendam* (l.2. §.1. ff. de Jure fisci.) *it. ut pacti cum delatoribus in caussis fiscalibus habeantur pro confessis* (l.4. ff. eod.) *it. ut qui delatorem corruperunt pro convictis habeantur* (l.29. ff. eod.) *& condemnentur in 500. aureos* (l.34. ff. eod.) *it. ne quisquam teneatur instrumenta vel acta contra fiscum edere. it. ne editio à fisco facta huic noceat.* (l.45. §. 5. & 6. ff. eod.) *Circa Judicatum; ne Judicatum firmum sit quod absente advocato fisci in caussâ status factum est.* (l.7. ff. eod.) *it quòd sententia adversus hunc lata intra triennium retractari possit; & post id tempus quoque, si prævaricatio arguatur vel manifesta fraus probetur* (l.un. C. de sentent. adversus fisc. lat. retract.)

4. Gaudet etiam fiscus privilegiis in coërcendis iis, qui hunc defraudarunt. *Nam Gordianus Imperator jubet restitui rem, quæ apertâ fraude emptoris vel gratiâ venierit, cùm fuerit fisco obligata.* (l.3. C. de Jur. fisc.) *& qui quid in fraudem fisci alienatum accepit tenetur id restituere & tantundem* [l.46. pr. ff. eod.] *quique fraudem fecerunt pœnâ quadrupli afficiuntur* (l.46. §. ult. ff. & l. 8. C. eod.) *quemadmodum & conductor quid alienans rerum fiscalium itidem quadruplum jubetur solvere.* (l.45. §.13. ff. eod.)

5. Ne tamen privati injusto damno ex privilegiis hisce afficiantur, leges quoque operam dant, præsertim si inde nulla fisco accedat utilitas. (l.47. §.1. ff. eod.) *ita prohibetur augmentum fisci capi à receptione litium donatarum* (l.22. §.2. ff. eod) *ita procurator fisci ante tempus agens cadit caussâ, quemadmodum privatus. Nam ita frui debet fiscus privilegiis, ut præcaveantur calumniæ privatorum.* (l.6. C. eod.) *Eandem ob caussam privatis, cum quibus fisco lis intercedit, nō debet adimi defendendi facultas* (l.7. C. eod.) *nec etiam minorennibus adimit fiscus privilegia* (l.45. §. ult. ff eod.) *aut prioribus creditoribus jura quæ habent.* (l.22. §. 1. ff. eod.) *quemadmodum nec qui à fisco emit bona vacantia per hoc liberatur ab excipiendis actionibus defuncti* (l.41. ff. eod.) *Abstinet quoque fiscus ab iis quæ sibi non debentur.* (l.45. §.12. eod.) *nec adimere etiam potest fidejussoribus beneficium excussionis.* (l.1. C. de conven. fisci debitor.) *Cessant & fisci privilegia, si communem debitorem repræsentat;* (l.3. § 7. l. 6. pr. ff. de Jur. fisc. l.2. C. de fiscal. usur.) *it. in pœnis; quia ratione pœnarum exigendarum aliis creditoribus non præfertur* (l.17. l.37. ff. eod.

 l.unic.

l. unic. C. pœn. fiscal. creditores præferri.) *Nec & fiscus evertit ultimas voluntates. Hinc libertates & legata manent, quando ad fiscum devolvitur hereditas.* (l. 14. ff. eod.) *In criminibus quoque non statim in gratiam fisci pro delinquente habendus est qui in dubiis quæstionibus facilè respondet;* (l. 10. ff. eod.) *nec pro condemnato qui in reatu est.* (l. 46. §. 6. ff. eod.) *aut nondum satis convictus* (l. 10. C. eod.)

6. Cæterum privilegia fisci competunt quoque rationibus Cæsaris & Augustæ [*l. 6. §. 1. ff. eod.*]

7. Quia etiam bona damnatorum soliti sunt nonnulli à principe tanquam liberalitatem petere, unde fisco damna illata sunt; prohibentur ejusmodi petitiones [*t. t. C. de petit. bonor. sublatis.*)

CAP. X.

DE CIVITATIBUS CIVIUMQUE MUNERIBUS ET HONORIBUS.

MEMBR. I.

DE CIVITATIBUS ROMANO IMPERIO SUBJECTIS.

1. Olim Imperium Romanum erat Respublica. *Nam Senatus populusque Romanus provinciis imperitabat.*

2. Temporibus autē Constantini M. Respubl. Romana, quæ hactenus imaginem capitis Imperii retinuerat, cœpit esse quædam cum Constantinopoli primaria civitas & sedes Imperatorum. *Hujus rei suprà reddidimus rationem, cùm de vitâ Constantini M. ageremus.*

3. Inserviit autem artificio Romam municipiis æquandi, præter hoc, quòd Constantinopolis exstrueretur à Constantino, etiā status municipiorum similis statui Romanæ civitatis. *Nam quod fieri solet, quando Respublica in civitates quamplurimas imperium exercet, ut nimirum civitates subjectæ cogantur statum dominantis civitatis imitari; id quoque in Imperio Romano ita observabatur. Quod enim erant Consules Romæ, hoc in municipiis Duumviri; quod Senatores Romæ, hoc in municipiis decuriones. Id testatur Justinianus* (Novell 38. pr.) *quando ait:* Qui Rempublicam olim nobis disposuerunt, existimaverunt oportere secundum regiæ urbis instar adunare in unâquâque civitate nobiles viros, & unicuique Senatûs dare curiam, per quam debuissent agi quæ publica sunt atque omnia fieri secundum ordinem. *Quod Romæ erant tribuni ple-*

ni plebis, hoc in municipiis videntur fuisse defensores civitatum: par quippe horum fuisse officium, indicat Iustinianus (Nov 15.pr.) *dum dicit, defensores ab antiquitate datos, ut eriperent à malis injustitiam patientes. Quemadmodùm etiam civitas Romana habebat ærarium; ita municipia res communes arcamque communem.* [l.1 §.1.ff. Quod cujusque univs. nom.] *Imitari etiam municipia Civitatem Romanam in vectigalibus leges arguunt* [l.1. l.13. §.1. ff. de publ. & vect. l.10.C. de vectig.] *Et hæc similitudo tempore Imperatorum magis ac magis adaucta est: Cùm enim lex Julia peculatûs ad eos, qui pecuniam populi Romani subtraxissent tantùm spectaret: eadem etiam ad res municipales constitutione Trajani & Adriani extensa est.* (l.4. §.ult.ff.ad L.Jul.pecul.)

4. Præcipuum stratagematum tyrannicorum in exæquandâ Româ & municipiis & excusandâ tyrannide fuit, quòd omnem civitatem vocarint Rempublicam, eamque compararint pupillæ indigenti tutoribus. *Nam quid pulchrius est, quàm pupillæ variis incommodis, si sibi relinquatur, subjectæ suppetias ferre eamque tueri? Concipiebantur ergò non modò municipia, sed & Civitates Roma & Constantinopolis pupillæ, harum magistratus tutores; Tutorumque inspectores in municipiis quidem præsides provinciarum; in civitatibus Româ & Constantinopoli Imperator.* (l.ult. C. de administr. rerum public.) *Facit huc* [l.3. C. de Jure Reipub.] *quæ omnem Rempublicam seu civitatem pupillæ comparat, tradens, eam juvari extra ordinem & gaudere beneficio restitutionis in integrum non aliter ac adolescentes & pupilli. Quapropter & hujus defensori incumbit, si videat læsam esse, petere restitutionem in integrum.* (l.1. C. de Offic. ei. qui vic. al. Judic.)

ARTIC. I.
DE
ROMA ET CONSTANTINOPOLI.

1. Constantinopolis olim Byzantium dicta à Constantino nomen accepit, qui hanc illustriorem reddidit, tribuendo eidem privilegia Juris Italici: (*l.1. C. Theod. de Jur Ital. Urbis Constant.*) quæ postea adaucta sunt, adeò ut Honorius & Theodosius ipsi dederint prærogativam veteris Romæ. [l.6.C. de sacros. eccles. l.un. C. de privileg. urb. Constantin.) *Quæ etiam caussa fuit, quare hæc nova Roma, & illa vetus vocaretur.* (l.generaliter.52. §. ult. C. de episc. & cler.) *Hinc quum Roma communis patria diceretur,* (l.33. ff. ad municip.) *& omnes debitores forenses sese ibi tenerentur defendere, si ibidem deprehenderentur* (l.nec non.28. §.4. ff. ex quib. causs. maj.) *exceptis iis, qui Jus revocandi domum habebant, quales sunt legati, si conveniantur de iis quæ ante le-*

gationem contraxerunt, it. qui testimonii vel judicandi causâ evocati & accersiti sunt : (l.2.& 3.ff. de Judic.) *similiter hoc tributum est Constantinopoli* (Nov.123.cap.24.) *Ita cùm provinciæ imperio Romano subjectæ frumento abundantes, velut Ægyptus, Sicilia, Gallia, Africa, tributi nomine Imperatori præstarent annonarias species, quæ quotannis mittebantur ad alendum Romæ populum* (*Hoc enim ipso Imperatores benevolentiam plebis captare solebant.* (Tacit. 1. ann. c.2. verb. populum annonâ.) *deficientibus plerumque frumento ad tantam copiam sustentandam aliisque ad victum necessariis, velut oleo, suillâ bubulâque carne &c.*) *idem observatum est circa Constantinopolin, id ita Constantino introducente.* (t.t. C. de Can. frum. urb. Rom. l.1. C. de frumento urb. Const. l.1. C. de annon. civil.)

ARTIC. II.
DE
CIVITATIBUS METROPOLITANAM DIGNITATEM HABENTIBUS.

1. Ad dignitatem Romæ & Constantinopolis quàm proximè accedebant metropoles, civitates provinciarum maximæ, quæ velut matres erant reliquarum civitatum : quales erant in provinciâ Syriæ Phœnices duæ Tyrus & Berytus (*l. un. C. de metrop. Beryto*) in Ponticâ Amasia & Neocæsarea (*Nov. 28.*) in Cappadociâ Cæsarea & Tyana.

2. Alexandria quoque civitas Ægypti inter præcipuas erat. *Nam nulla habuit præ cæteris*; (l.56. C. de decurion.) *proprium etiam canonem; ut Roma & Constantinopolis* (l.2. de frumento Alexandr.)

MEMBR. II.
DE
MUNICIPIBUS.

1. Municipes propriè dicuntur muneris participes recepti in civitatem ut munera nobiscum facerent; sed nunc abusivè dicemus municipes suæ cujusque civitatis cives; utputa Campanos, Puteolanos inquit Ulpianus (*l.1. §.1 ff. ad municip.*)

2. Singulis in civitatibus cives sua munera subire tenentur. *Nam docuimus* (part.1. element.) *Justitiam distributivam non tantùm versari in honoribus & commodis bonisque distribuendis: sed & oneribus imponendis secundum proportionem: unaq; ostendimus quomodo veniant æstimandæ personæ, quò debitâ ratione onera adsignentur. Quapropter & Jus Romanum in attribuendis muneribus meritò est occupatum.*

3. Municipes alii sunt originarii alii Incolæ. *Nam* (l. privilegio 6.

gio 6. C. de Incol.) *traditur, quemque ad munera civilia vocari tantum vel originis ratione vel domicilii voluntate. Quapropter duobus articulis tradituri sumus de modis quibus municipes fiunt, muneribusque civilibus in quâque civitate subjiciuntur.*

ARTIC. I.
DE
ORIGINARIIS MUNICIPIBUS.

1. Originarii cives fiunt vel nativitate vel adoptione vel manumissione. (*l.1. pr. ff. ad municip.*) In specie autem originarii vocantur, qui nativitate tales sunt (*l.7. C. de Incolis.*) Sunt autem nativitate, non qui nomen ab aliquâ civitate habent (*l.38. ff. eod.*) sed qui reverà jus civitatis à parentibus habent ex quibus nati sunt: quâ in re nati magis patris quàm matris conditionem sequuntur. *Nam filios apud originem patris, non in maternâ civitate, & si ibi nati sint ad honores seu munera posse compelli indubitati Juris est* (l.3. C. de municip. & Origin.) *nisi fortè privilegio aliquo materna origo censeatur: tunc enim maternæ originis erit municeps: Id Iliensibus, Delphis, Ponticis concessum testatur Ulpianus* [l.1. §.2. ff. ad munic.] *it. si mater fuerit inquilina principis* (l.29. C. de Decur.) *aut nisi filius sine patre natus esse intelligitur, aut justum patrem non habet* (l.9. ff. eod. l.22. C. de Decur.) Sequuntur autem filii civitatem, ex quâ pater natus est, non ubi domicilium habet. (l.6. §.1. ff. eod.) *Ratio redditur* (l.17. §.11. ff. eod.) *quia domicilium est tantummodo temporarium quiddam. Siq; nati sint in vico, ea civitas horum patria esse censetur, ad quam spectat.* (l 30. ff. eod.) *Quæ etiam caussa est, quare Roma communis omnium patria esse censeatur* (l.33. ff. eod.) *ad hanc enim cuncta municipia omnesque provinciæ spectant.*

2. Quod obtinet in liberis genitis ex certo patre, idem obtinet in adoptivis. (cit. l.1. pr. ff. ad munic. l.7. C. de adopt.) *Nam adoptio imitatur naturam; tribuitque filiis adoptatis ea jura quæ nati ex justis nuptiis habent.*

3. Manumissio itidem municipes originarios facit. *Nam libertini & qui ex his nascuntur, patronorum sequuntur originem vel domicilium* (l.6. §. ult. ff. eod.) *adeò ut à pluribus manumissus plurium patronorum originem habeat.* [l.7. ff. eod.] *tribuunt enim manumissores manumissis Jus originis.* (l.17. §.8. l.22. pr. l.27. pr. l.37. §.1. ff. eod.)

4. Jus originis, quod quis nativitate consequitur, nemo sibi mutare potest, ut à muneribus eximatur. (*l.4. C. de municip. & originar.*) sed si quis alibi, quàm ubi natus est, figat domicilium duplici necessitati subeundi munera subjicitur, ratione scil. originis & incolatûs. (l.1. l.

(l.1.l.5.C.eod.l.3.pr.ff. de munerib.) *Nam jus originis quod quis per nativitatem habet, naturale est. Hæc est ratio, quare nec adoptione jus originis ex nativitate competens mutetur, sed filius adoptivus tantum pluribus muneribus per adoptionem adstringatur;* (l.15.§.ult. ff. ad municip.) *Ius autem originis, quod quis ex adoptione habet emancipatione pereat.* (l. 16. ff. eod.) *Jus enim civitatis ex adoptione magis voluntarium est, & incolatui simile.* At quod jus civitatis ex manumissione competit itidem firmum est & nullâ domicilii assumptione mutatur. (l.22.§.2.ff.eod.) *Nam hoc propius ad originarium jus accedit: qui enim manumittuntur quasi generantur & vivere incipiunt. Unde amissio libertatis morti æquiparatur.*

ARTIC. II.

DE INCOLIS, ET UBI QVIS DOMICILIUM HABERE CENSEATUR.

1. Incolæ fiunt domicilio. (*l.7.C. de Incol.*) Quod non exinde solùm æstimatur, si quis in agro permaneat. (*l.17.§.13.ff. ad municip.*) *Nam qui alicujus civitatis præcipuis (qualia sunt forum, balneum, templum) non utitur, non existimatur esse incola.* (l.35.ff.ad municip.) *licet in territorio alicujus civitatis commoretur, aut domum possessionemque habeat.* (l.3. & 4.C.de Incol.) *Potest enim quis studiorum gratiâ aliquo in municipio diu commorari, qui tamen propterea incola non est, nisi decennium consumpserit.* (*l.2.C. eod.*) Sed is tandem pro incolâ habetur, qui domicilium aliquâ in civitate defixit (*l.5.C.eod.*) larem, rerumque ac fortunarum suarum summam constituit; unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet: & unde cum profectus est peregrinari videtur, & si rediit, peregrinari destitit. (d l 7. C. eod.) *Julianus* (l.27.§.1. ff. ad munic.) *domicilium alicujus ita cognosci dicit:* si quis negotia sua in municipio semper agat, foro, balneo, spectaculis utatur; omnibus denique municipii commodis, nullis coloniarum fruatur: adeò, ut magis animus quàm corporalis præsentia in æstimando domicilio spectari debeat. (l 27.§.1. ff. eod.) *Unde etiam fit, ut quis pluribus locis domicilium habere queat,* (cit. l. & l.5. l.6 §.2.) *& ut relegatus eo loci; unde arcetur.*

2. Videtur domicilium dividi posse in voluntarium & necessarium. *Quamvis enim domicilium ex solâ proficisci voluntate colligi posit:* (l.6. C. de Incol.) *sine dubio tamen ista lex de eo, quod plerumque ita se habet loquitur: qui namque relegatus est in certum locum, ibi necessarium suum domicilium habet.* (l. 22. §.3. ff. ad municip.)

3. Volun-

3. Voluntarium domicilium ibi eſt, ubi quis illud habere vult, niſi ſit ſpecialiter prohibitum: (*l.31. ff. eod.*) & hoc etiam transferri & mutari conceſſum eſt: modò id fiat non ſolâ conteſtatione ſed re & facto. *Aliàs enim effugia peterentur in præſtandis muneribus; dum quivis dicere poſſit, ſe animo deſtinaſſe alibi habitare* (l.20. ff. eod.) *Hinc etiam qui deſeruit domicilium & in itinere eſt aliud quærens nondum cenſetur novum habere. licet animo jam deſtinarit certum aliquod habere.* (l.27. §.2. ff. eod.) *Multò minus autem mentiendo mutare illud licet* (l.6.pr.ff.eod.) *Cæterùm quamvis ſolo animo domicilium non mutetur, ſolo tamen animo retineri poteſt: hinc à relegato retineri poteſt eo loci, unde arcetur.* (l.27. §. ult. ff. eod.).

4. Mulieres Jus originis retinent donec nupſerint: *Nam nuptæ ſortiuntur dignitatem & forum maritorum* (l.9.C. de Incol.l.38.§.3.ff.à municip.) niſi Romæ jus originis habeant. (*hoc enim domicilio mariti non mutatur; quia Roma communis patria eſt*) (l.un. C. de mulieribus, in quo loco munera ſexui congruent &c.) Manetque penes eas etiam mortuo marito, donec denuò nupſerint. *Id enim ita & in dignitate obſervatur.* (l.22.§.1. ff.eod.)

5. Militum domicilium cenſetur ibi eſſe, ubi merent. (*l.33.§.1. ff. eod.*)

MEMBR. III.

DE MUNERIBUS ET HONORIBUS MUNICIPUM.

1. *Cives quâlibet in civitate habent & ſua onera & ſuos honores ut* (init. membr. 2. huj. cap.) *docuimus. Hinc contingit nonnunquam quem quoad honores manere municipem, quoad onera deſinere. v.g. ſi quis ex municipio ſenator Romanus factus ſit.* (l.13. ff. ad municip.) *Quâ de cauſâ prius de muneribus municipum dicturi ſumus, quàm varia ſint; deinde & honores eorundem enarrabimus: & his nonnulla de Jure immunitatis ſubjiciemus.*

ARTIC. I.

DE VARIIS MUNERUM GENERIBUS.

1. Munera civilia ſeu publica alia ſunt patrimonialia alia perſonalia alia mixta. (*l. ult. §.28. ff. de Muner.*) Patrimoniale munus definitur (*l.1. §.3. ff. de muner.*) quòd ſit illud, in quo ſumptus quam

maximè requiruntur. & (*l. 18. §. 18. ff. eod.*) quod sumptibus patrimonii & damnis administrantis expeditur. *Hinc patrimonialia munera censentur, munus hospitis recipiendi* (l. 3. §. 14. ff. eod. l. 3. C. de muner. patrim.) *exactio tributorum* (d. l. 3. §. 11.) *it. munera protostasiæ, sacerdotii vel decaprotiæ.* (l. 8. C. de munerib. patrimonior. l. 3. §. 10. ff. de munerib.) *Nam periculo decaprotorum, exactiones & distributiones censuum fiebant. Qui autem sacerdotio fungebantur ludis præerant in honorem deorum cum suo sumptu faciendis: ùt hoc interpretatur Cujac.* (ad d. l. 8.) *it. viarum munitiones* (l. 14. §. 2. ff. eod.) *onus alimentandi equos curiales* (l. 4. C. de muner. patrim.) Porrò patrimonialium munerum alia indicuntur extraordinariè & ad tempus veluti agminales equi vel mulæ & angariæ atque verhedi (*l. 18. §. 21. ff. eod.*) alia ordinariè ipsis rebus adhærentia, quæ etiam præstantur ab iis qui non incolæ sunt. (*l. 6. §. ult. ff. eod.*) & immunitatibus gaudent. (*l. 2. C. de munerib. patrim. d. l. 18. §. 24.*) quique fœnus tantùm exercent. (*d. l. 18. §. 23. l. 22. §. ult. ff. ad municip.*)

2. Personalia munera definiuntur (*l. 18. §. 1. & l. 1. §. 3. ff. de munerib.*) quæ animi provisione & corporalis laboris intentione sine aliquo gerentis detrimento pertractantur. *Hinc personalia censentur defensio civitatis, ut syndicus quis fiat, legatio ad principem* (l. 18. §. 12. ff. de muner.) *ad census accipiendos, sitonia i. e. annonæ ac similium cura, it. cura prædiorum publicorum, frumenti comparandi, aquæductûs, equorum &c.* (l. 1. §. 2. ff. de muner.) *Tutela* (l. 18. §. 1. ff. eod.) *Cura adultorum, furiosi, prodigi, muti, ventris, bonorum defuncti, ab hostibus capti.* (l. 1. §. 4. ff. eod.) *extruendi vel reficiendi operis in civitate.* (l. 4 pr. ff. eod.) *Kalendarii* [l. 18. §. 2. ff. eod.] *Quæstura in aliqua civitate* (d. l. 18. § 2.) *tironum equorumque productio* (d. l 18. §. 3.) *Cursûs vehicularis sollicitudo* (d. l. 18. §. 4.) *cura emendi frumenti & olei* (d. l. 18 §. 5.) *Calefactio publici balnei* [eod.] *Cura custodiendi aquæductus* (d. l. 18. §. 6.) *refectionis viarum* [eod.] *circa panes & cæteras res venales, quæ civitatum populis quotidianum victum suggerunt* [eod.] *susceptio vel exactio annonæ* (d. l. 18. § 8.) *&c. it. Judicandi munus* (d. l. 18. §. 14.)

3. Munera mixta, quæ unà personalia & patrimonialia sunt, in quibus præter laborem quis tenetur etiam aliquid de facultatibus impendere (d. l. 18. §. 27.) *veluti decaprotorum & Icosaprotorum* [d. l. 18. §. 26.]

4. Personalium munerum alia magis animo alia corpore magis perficiuntur, quæ & corporalia propterea dicuntur. *Hanc divisionem enim suggerit definitio personalium munerum tradita* (n. 2.)

5. Munera porrò publica alia sunt vel auctoritate & utilitate talia,

lia, veluti magistratuum municipalium, quæ aliquid honoris adjunctum habent; alia auctoritate tantum, quæ concernunt utilitatem privatorum, ut tutela, cura, quibus nulla dignitas juncta est:

6. Munera porrò alia sunt sordida alia non sordida. Sordidorum munerum hæ enarrantur species (*l.11. C. de Excus. muner.*) conficiendi pollinis cura, panis (popularis, militaris vel palatini) excoctio, obsequium pistrini calcis coquendæ, parengariarum præbitio &c: Muneribus non sordidis annumerantur instructio viæ publicæ & pontium; & ab his nullum genus hominum nulliusque dignitatis ac venerationis meritis cessare debet. [*l.4. C. de privileg. domûs Aug. lib.XI.*]

7. Sunt & alia munera ordinaria, alia extraordinaria. Ordinaria sunt, quæ lege, SCto, Constitutionibus principum injunguntur. *Ad quæ non porrigitur vacatio munerum simpliciter concessa* (l.un. C. de vacat. publ. muner.) *cùm contrà qui vacationem habet ab ordinario munere, etiam ab extraordinario habeat.* (l.6. ff. de vacat. & excusat. mun.) *Extraordinarii muneris species est, quando aquarum possessores, per quorum fines formarum meatus transeunt tenentur repurgium formarum facere.* (l.1. C. de Aquæduct. lib.XI.)

8. Alia quoque munera sunt graviora, alia minus gravia. *Id enim colligitur ex* (l. ult. ff. de Jur. immunit.)

ARTIC. II.

DE MUNERIBUS QUÆ AUCTORITATE ET UTILITATE PUBLICA SUNT, ET IN SPECIE DE DECURIONIBUS.

1. Munera auctoritate & utilitate publica quæ publicè deferuntur verguntque in salutem publicam. (*l.239.§.3. de Verb. Signif.*) Qualia gerunt qui administrando & consultando civitatibus adsunt. Consultando consulunt municipiis decuriones; ita dicti, ex mente nonnullorũ (*l. pupillus.239.§.4. ff. de Verb. Signif.*) quòd initiò cùm coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui ducerentur, consilii publici gratiâ conscribi solita sit. Dicti etiam sunt curiales. (42. C. de decur.) *Nam horum cœtus ordo & curia dicebatur; quemadmodum senatorum Romanorum senatus.*

2. Decuriones vel nascuntur vel per electionem fiunt. *Nam filii decurionum ingenitis funguntur officiis, nec eadem declinare possunt, etiamsi militiam vel advocationem subeant* (l.38 l.35. C. eod.) *licet etiam avum militem habuerint* (l.27. C. eod.) *& non tantum qui vivis patribus nascuntur; sed etiam posthumi curiales sunt.* (l.48. C. eod.) *Quin & nati* *ex*

ex iis, qui postea illustres evaserunt: soli enim hi qui postquam patres decuriones illustres redditi sunt à curiâ immunes sunt. (l. 63. & l. 61. C. eod.) *quemadmodum & nati ex patribus, qui spontè decurionatum subierunt. Quamvis enim qui volentes sine conditione & pacto decurionatum accepτent, suæ immunitati renuncient; secus ac in honoribus aliis obtinere solet:* (l. 1. 2. & 3. C. de his qui spontè publica munera subeunt) *horum tamen liberi curiæ nexi non sunt* (l. ult. C. eod.) *Fiunt autem non sanguine materno* (l. 44. C. eod.) *sed paterno, exemplo senatorii ordinis* (l. 36. l. 61. fin. C. eod.)

3. Circa electionem decurionum potissimum considerari potest, ex quorum numero eligi debeant. *Quamvis enim ejusmodi munera, quæ toti alicujus posteritati onerosa sunt, adeò ut ad nullam militiam admittantur, quale decurionatum esse* (præced. num.) *demonstravimus, nemo facilè subeat; adeoq; ex quorumlibet numero videantur admittendi, qui eadem gerant: quia tamen decurionum munus consistit in consilio in salutem municipii ferendo; honestas suasit, non omnes admitti. Quapropter non ignominiâ notati* (l. 6. §. 3. ff. de decur.) *nec cæsi flagellis præsertim in civitate, ubi multi honesti viri sunt* (l. 12. ff. eod.) *nec qui relegati fuerunt, nisi permissu principis* (l. 13. pr. & §. 1. ff. eod.) *nec liberti, qui jus annulorum aureorum non habent,* (t. t. C. si servus aut libertus ad decurionat. aspirav.) *assumi permittuntur; nec & ii, qui fungi munere nequeunt, quales sunt navicularii;* (l. 9. §. 1. ff. eod.) *it. qui tenere ætatis existunt* (l. 11. ff. eod.) *it. qui ita tenues sunt, & exhausti, ut non modò publicis honoribus impares sint, sed etiam de suo vix sustinere victum possint; præsertim si præstò sint, qui convenienter rei suæ & fortunæ & splendori publico creari queant.* [l. 6. ff. eod.] *Contrà non prohibentur eligi spurii, modò honestè vivant, nec legitimi adsint,* (l. 3. §. 1. l. 6. pr. ff. eod.) *ex incestu nati* (l. 6. pr. ff. eod.) *Judæi* (d. l. 3. §. ult.) *servum patrem vel relegatum habentes, modò ex liberâ matre nati sint* (l. 9. l. 13. §. 2. pr. ff eod.) *literarum expertes* (l. 5. C. eod.) Jubetur verò & ordo quidam servari in muneribus & honoribus municipalibus conferendis, nimir. ut secundum ætates, dignitates, & modum fortunarum id fiat. (l. 3. §. 15. ff. de muner. l. 1. C. de muner. patrim.) *Nam si sine discrimine & frequenter iisdem deferantur munera, continget simul & viris & viribus Rempubl. destitui.*

4. Ritè creatorum (*neque enim decuriones reputantur esse, qui non secundum leges creati sunt, licet hactenus decurionum salarium acceperint. l. 10. ff. eod.*) consideranda 1. potestas. 2. officium. 3. privilegia. 4. liberatio à munere. 5. privilegiorum & muneris amissio. *Hæc namque circa omne munus considerari possunt.*

5. Decurionum potestas imitatur potestatem Senatorum. *Nam quod*

quod Senatores sunt Romæ, hoc in municipiis sunt decuriones, Hinc habent potestatem deliberandi 1. *de ritè tractandâ Reipubl. pecuniâ, de vectigalibus publicis locandis &c.* (l.2. §.1.& 3. ff. ad munic.) *& rebus curiæ vendendis, debitisque remittendis* (l.2. C. de præd. decur. sine decreto non alien.) 2. *de curatoribus operum vel alterius alicujus negotii Reipubl. creandis.* (l.2. §.2. ff. eod.) 3. *de medicis idoneis eligendis, quorum arti civitas sese committere possit.* (l.1. ff. de decret. ab Ord. fac.) 4. *de immunitate liberalium artium antistibus & medicis tribuendâ.* (l.1 C. de decret. decur. super immunit.) 5. *de salario ob liberalem artem constituendo* (l.4. §.2. ff. d.t.) 6. *de grammaticis probatis reprobandis, si studiosis non utiles deprehendantur.* (l.2. C. de professor. & Med.) 7. *de tutoribus dandis & satisdatione horum.* (l.2 §.5. ff. ad municip.) *Horum decreta ritè facta servanda nec rescindenda, si ritè facta sint; nisi rescissio ad publicam utilitatem spectet.* (l.5. ff. eod.) *Censentur autem tunc ritè facta, si non sint ambitiosa* (l.4. pr. ff. eod. l.2. C. de decret. dec. super immunit.) *& legitimo decurionum numero contracto.* (l.2. & l.3. ff. de decur. l.45. C. eod. l.3. C. de præd. decur. sine decret. non alienand.) *Hæc namque fermè sunt potissima quæ ad statum municipii, quà tale, spectant.* Servatur & ordo inter decuriones in dicendâ sententiâ. *Nam prout in albo scripti sunt; ita & ordine vota proferunt.* (t.t. ff. de albo scrib.) *Scribuntur autem eo ordine, ut in lege præcipitur; aut si lex cessat, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est.* (l.1. d.t.) *Habetur & ratio liberorum, ut qui plures liberos habet in suo collegio primus sententiam rogetur, cæterosque honoris ordine præcellat* [l.6. §.5. ff. de decur.] *Hinc & ita in albo scribi jubentur* (l.9. C. de decur.) *ut habentes filios non habentibus præferantur.*

6. Officium decurionum partim in faciendis partim in omittendis consistit. Ad facienda pertinet, quòd ipsi teneantur per se & non per substitutam personam curiales functiones implere, nisi illustrem dignitatem consecuti sint. (*l.60. C. de decur.*) omittendis annumerare possumus, quòd nec ipsi per se nec per alias personas prædia publica colere admittantur. (*l.2.§.1. de administrat. rer. ad civit. pertinent.*) it. quòd nulli decurionum liceat recedere à civitate, nisi licentiâ à Judicibus impetratâ (*l.16. C. de decur.*) quemadmodum contrà nec cogi possunt, ut ultra terminos civitatis sui præsentiam faciant. (*l.25. C. eod.*) it. quòd non possint vendere sua bona immobilia, nisi coram Judice necessitatem venditionis probaverint. (*l.1. & 3. C. de præd. curial. sine decret. non alien. l.2. C. de offic. ei. qui vic. alic. Jud. obt.*) it. quòd non debeant civitates fugere & rus colere, sub pœnâ amissionis ruris. (*l. un. C. si curialis relict. civit. rus habit. mal.*) it. ne agros conducant (*l.4. ff. de decur.*) aut suæ civitatis vectigalia (*l.6. §.2. ff. eod.*)

it. ne ſubeant tabellionum officium (*l. 15. C. eod.*) aut procuratorium munus (*l. 34. C. eod.*) *Nam leges merito municipiis proſpiciunt, ne qui conſilio his præſunt ſubeant ea, quibus aut coguntur ſuum officium negligere, aut ſibi civitatique contemptum pariunt vel Reipubl. nocumento ſunt.*

7. Privilegia decurionum ſunt. 1. ne cogantur ad ſubeunda humiliora officia, aut extraordinaria onera, vel etiam ſordida. *Nam ſi id fieret, publica vacillaret utilitas.* (l. 14. C. de ſuſceptor. præpoſ. & arcar.) *ſufficitque ſi civitatum munera per eos rite compleantur.* (l. 21. C. de decur.) *Cæterum ſi quæ occurrant non ſordida mandari his quandoque poſſunt* (l. 17. §. 7. ff. ad munic.) 2. ne fuſtibus caſtigentur, in metallum damnentur, torturæ ſubjiciantur. (*l. 14. ff. de decur. l. 4. & 33. C. eod.*) (*Quid circa Alexandrinos hac in re conſtitutum. vid. l. 56. & 57. C. eod.*) 3. ne horum honoribus plebeii fungantur, ſed ut ex horum numero magiſtratus creentur. (*l. 7. §. 2. ff. eod.*) 4. *ut lapſis de facultatibus decerni poſſint alimenta, præſerim ſi ob munificentiam in patriam easdem amiſerint.* (l. 8. ff. eod.) 5. defenduntur quoque adverſus injurias militum. (*l 42. C. eod.*) 6. ut horum primus cùm univerſis muneribus expletis ad ſummum pervenerit gradum, comitivæ primi ordinis fruatur dignitate poſt biennium; ita tamen, ut in curialibus permaneat. (*l. 56. C. eod.*) Transeunt autem horum privilegia ad liberos, non modò naturales, ſed & adoptivos. (*l. 2 §. 2. 5. 6. ff. l. 4. C. eod.*) *Nam ut onera tranſeunt, ita & præmia privilegiaque conveniens eſt tranſire.*

8. Decuriones origine qui ſunt fortunam ſuam declinare nequeunt. (l. 62. l. 41. l. 43. C. eod.) *Nam nec liberantur, etiamſi ad provinciarum regimen quâlibet fraude atque ambitione pervenerint.* (l. 51. C. eod.) *aut militiam ſubierint* (l. 55. C. eod.) *aut in fabricenſium numerum pervenerint.* (l. 32. C. eod.) *aut etiam reſcriptum principis impetraverint* (l. 37. l. 43. C. eod.) *aut ſe ad domum principis pertinere prætendant* (l. 39. C. eod.) *Revocanturque à præſidibus provinciarum in ſolum patrium, ſi ſedibus illius civitatis, ad quam pertinent, relictis in alia loca transmigraverint.* (l. 1. ff. eod.) Dignitatem tamen aliquam ſummam patriciatûs nimirum vel conſularem adepti, aut magiſtri militum vel præfecti prætorio, orientis aut Illyrici facti, vel urbis adminiſtrationem adepti. it. comites rerum privatarum, ſacrarum largitionum, it. quæſtores aut magiſtri officiorum creati liberantur. (*l. 64. & duab. ſeqq. C. eod.*)

9. Amittunt decuriones dignitatem & privilegia ſua, quando cenſuali miniſterio ſeſe mancipant. (*l. 2. C. de tabular. ſcrib. &c.*) aut ex crimine ordine moventur. (*l. 5. ff. ad munic.*) Relegati autem tanto tempore abſtinere honoribus debent, quanto relegati ſunt. (*l. 15. pr. eod. l. 2. & 3. pr. §. 1. de decur.*) honor autem reverſis ex exilio tanto

tempo-

tempore post regressum committitur, quanto absfuerunt. (*l.2.C. de his qui in exilium dati &c.*)

ARTIC. III.

DE DEFENSORIBUS CIVITATUM.

1. Honores municipales & magistratus vel committuntur decurionibus vel tales sunt ad quos decuriones non admittuntur. Decuriones defensores civitatum fieri nequeunt. (*l.2. C. de defensor. civit.*) sed eligendi sunt defensores ex orthodoxis, & quidem juratò id obtinentibus. (*l.17. C. de episc. aud.*) iisque idoneis (*d.l.2. t. Nov. 15.*) Electio autem fieri debet ab Episcopis, clericis, possessoribus & curialibus, relatione factâ ad præfectum prætorio, ut hic confirmet. (*l.8.pr. C. de defens.*)

2. Officium horum simile est tribunorum pl. officio. *Nam jubentur plebem & decuriones ab omni improborum insolentiâ & temeritate tueri* (l.5. C. eod.) *parentisque vicem hac in re exhibere* (l. 4. C. eod.) *Judicum quoque procacitati occurrere, salvâ tamen pudoris reverentiâ; nec cum præsidibus denegantibus persecutionem injuriarum colludere* (l. 9. C. eod.) *tueri etiam possessores, ne majoribus mensuris & ponderibus à susceptoribus prægraventur, deferendo ad Judicium horum commissum*; (d.l. 9.) *nec admittere, ut rustici urbanique descriptionibus affligantur* (l. 4. C. eod.) *in summâ verò, nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicare, sed nominis tantum sui fungi officio* (l.5.C.eod.)

3. Potestas eorum hæc est, ut cognoscere possint de caussis levioribus v. g. de summâ usque ad solidos quinquaginta. it. de fugâ servorum (*l.1. C. eod.*) it. de caussis rusticorum. (*l 3.C.eod.*) it. ut in crimina inquirere possint, ne impunita crescant, præsertim latrocinia) *l. 6.C. eod.*) Quam ob caussam potestatem etiam habent facinorosos in carcerem conjiciendi (*Nov.15. cap.6. §.1.*) accusatos & accusatores denunciandi Judicibus. (*l.7.C.eod.*) multas tamen infligere aut sæviores quæstiones exercere ipsis prohibitum est. (*l 5. C.eod.*)

4. Officio autem, quod gerunt quinquennale (*l 4.C.eod.*) biennale est (*ex Nov.15.cap.1.*) renunciare nequeunt, nisi prius impetrato rescripto principis. (*l.ult.C.eod.*)

ARTIC. IV.

DE HONORIBUS QVI DECURIONIBUS CONFERRI SOLENT ET in specie de duumviris, Irenarchis & cunctis administrantibus Rempubl.

1. Ho-

1. Honor municipalis definitur administratio Reipubl. cum dignitatis gradu, sive cum sumptu sive sine erogatione contingens. *(l.14. pr. ff. Muner.) Quapropter de administrantibus Rempubl. dicendum, & quidem* 1. *quomodo eligantur.* 2. *quodnam sit horum officium, quæq; potestas.* 3. *quomodo honores adimantur.*

2. In conferendis honoribus attendendum. 1. ut eligantur decuriones *(l.7. §.7. de decur.)* 2. non vitiosi, aut de quibus suspicio est, quòd vitiosi sint: *neque enim nominati capitalium criminum in quæstionibus, non obstante, quamvis pristinam dignitatem retineant* (l.17. §.12. ff. ad municip.) *aut accusati de crimine* (l.21. §.5. ff. eod.) *si nondum purgarint innocentiam* (l. un. C. de Reis postulat.) *aut milites ignominiæ caussâ sacramento liberati creari possunt.* (l 1. C. de his qui non implet. stipend. sacram. liberati sunt) licet patres crimen commiserint. *(l.3. §.9. ff. de Muner.)* 3. qui sint idonei: *neque enim minus idoneis conferri honores debent, veluti destitutis debitâ prudentiâ ob ætatem impuberem* (l.2 §.1. ff. de Jur. Immunit.) *vel minorennem.* (l.8. ff. eod.) *& ex hoc, an quis idoneus sit, limitantur omnes leges municipales, quibus certæ conditionis homines aliis præferuntur* (l.11. §.1. ff. de munerib.) aut de quibus non dubitatur, an idonei sint. *Nam si contra quem propter honores appellatum est, non procedit electio.* 4. non ex eâdem domo honorem continuantes. *(l.1. C. de muner.)* sed 5. qui meritis dignissimi sunt & facultatibus instructi, ut functiones publicas implere possint. *(l.7. & 40. C. de decur. l.14. §.3. ff. de muner.)* 6. gradatim à minoribus ad majores perveniendo *(l.11. pr. l.14. §.5. ff. de muner.)* 7. non continuatim, nisi nullus alius sit, qui suscipiat. *(d. l.14. §.5. & 6.)*

3. Electi honores respuere non possunt. *Nam si quis magistratus in municipio creatus munere injuncto fungi detrectat; per præsides munus agnoscere cogitur.* (l 9. ff. de muner.) *Sique latitet ex domo producitur additâ pœnâ ei, qui occultavit.* (l 31. C. de decur.) *Sique planè reperiri nequeat, in hujus bona alius creatus mittitur, repertusque postea bienniô cogitur esse duumvir.* (l.18. l.20. C. de decur.) *nec potest etiam electus liberari datâ pecuniâ* (l.16. pr.) nec tamen & ipsi statim munus aggredi debent. *Nam tenentur prius confirmationem præsidis expectare.* (l.59. C. de decur.)

4. Creati & confirmati officium tenentur gerere & quidem Dumviri *(quos superius Consulibus Romæ similes diximus.)* 1. debent Ordini decurionum interesse. *Ob hanc enim caussam Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt, gratiam se facere jurisjurandi ei, qui juraverat, se ordini non interfuturum, & postea duumvir creatus esset.* [l.38. pr. ff. ad municip.] 2. debent quoque, decurionibus solenniter in curiam vocatis,

catis, nominationem ad certa munera facere & eam statim ad nominatum deferre, (*l.2. C. de decur.*) 3. tenentur quoque exigere pecunias Reipublicæ legatas. (*l 38. §.2. ff. ad municip.*)

5. Potestas Duumvirorum hæc est, quòd possint decuriones suos vindicare & manus injicere. (*l.54. C. de decur.*) it. quod possint acta conficere, ut apud hosce donationes insinuentur. (*l.2. C. de mag. municip.*) Est tamen ita limitata etiam, ut prohibeantur eam extra territorii metas exercere. (*l 53. C. de decur.*)

6. Qui administrationem operum vel rerum ad civitatem pertinentium adepti sunt hæc observare tenentur. 1. ne in alios usus convertant quod ad certam speciem civitati relictum est (*l.1. & l 2. §.2. ff. de administr. rer. ad civit. pert.*) 2. ut quod proficuum Reipubl. est quærant, ita tamen, ne ob id cuiquam injuriam faciant. (*argt. l.9 §.2. l.2. §.6. ff. d.t. l 1. C. de administr. Rerump.*) 3. ut apud idoneos vel dominos prædiorum rusticorum pecuniam collocent. (*l.2. C. de debitor. civitat.*) 4. ne libertatem adeptum ad actus serviles Reipubl. exercendos cogant. (*l.1. & l.2. C. Ne quis liber invitus act. Reipubl.*) 5. ne operum exactionem sine cautione committant. (*l.9. §.3. ff. d.t.*) 6. ut cautiones exigant de fideicommisso civitati relicto præstando (*l.2. C. de administr. Rerumpubl.*)

7. Eliguntur etiam à decurionibus Judicio præsidum Irenarchæ, qui ad provinciarum tutelam quietis ac pacis per singula territoria faciunt stare concordiam. [*l.un. C. de Irenarch.*) disciplinæque publicæ & corrigendis moribus præfecti sunt. (*l.18. §.7. ff. de muner.*)

ARTIC. V.
DE LEGATIS.

1. Imitantur municipia Civitatem Romanam & in legatis mittendis. Unde de his hoc loco quoque dicendum. *Eliguntur namque à decurionibus & honorem gerunt munusque personale: ut patebit ex seqq. Procedemus autem more solito, consideraturi electionem, officium, potestatem, privilegia.*

2. Quod concernit electionem, notandum, non debere eligi debitores Reipubl. (*l.4. pr. ff. de legationib.*) nec eos qui Jus postulandi non habent. (*d.l.4. §.1.*) *Nam qui non admittuntur à magistratibus ut desiderium vel suum vel amici in Judicio proponant* (id enim est postulare l. 1. §.2. ff. de postul.) *multò minus admitti ad legationis munus possunt.* it. nec qui legationem ambiunt sui commodi caussâ. (*l 36. l. 42. ff. ex quib. causs. maj.*) *Nam semper habenda est ratio Reipubl. ne detrimentum capiat.*

piat. Nec etiam ex quaque civitate plures quàm terni mitti jubentur (*l.4.* §.*ult.ff. de legation.*) Non tamen impedit uni plures legationes committi. *Nam sumptibus parcendum, quantum fieri potest.* (*l.16.pr. ff.eod.*) Jubetur & in legatione ordo servari, ut nemo aliàs compellendus sit munere legationis fungi; quàm si qui priores in curiam lecti sunt functi sint. (*l.4.§.5.ff.eod.*)

3. Videtur autem legationis munus personale esse. *Nam solitos fuisse legationem gratuitam suscipere testatur Paulus* (l.11.pr.ff.eod.) *& interdum tantùm legatos, qui ad sacrarium principis mittuntur, solere viaticum, quod legativum dicitur, accipere, testatur Arcadius Charistius* (l.18.§.12.ff.de muner.)

4. Officium legatorum est, ut legationem debitè perficiant. *Nam deserentes eam moti ordine afficiuntur pœnâ extraordinariâ* (l.1.ff.eod.) *& qui non, ut oportet, obierunt munus, debent ordini patriæ suæ probare, utrum deservierint legationem, an ex necessariâ caußâ moram paßi sint.* (l.2.§.1.ff.eod.) *Quin potest legatus à suis collegis, cum quibus proprio nomine legationem suscepit, desertæ legationis conveniri.* (l.2.C.eod.) *Hinc etiam legati prohibentur quicquam in rem suam agere, antequam legationis officio functi sint; exceptis iis, quæ ad horum injuriam vel damnum parata sunt.* (l.10.pr.& l.15.ff.eod.) *& multò magis alienis sese immiscere* (l.8.§.2.ff.eod.) *exceptis negotiis pupillaribus* (l.11.§.1.ff.eod.)

5. Potestas eorum, quibus legationis munus commissum est, hæc est, ut & per alios officium suum expedire posiint. (*l.4.§.4.l.11.pr.ff.eod.*)

6. Legati habent sua privilegia tanquam absentes Reipubl.caussâ. *Unde restituuntur in integrum, si quid damni ob absentiam suam perpessi sunt.* (l.8.ff.ex quib.cauff.maj.) *nec necesse habent, ut absentes defendantur.* (l.16.§.1.ff.eod.) *nec etiam tempore legationis ex contractu conveniri possunt, nisi hoc actum sit, ut legationis tempore solveretur:* (l.3.ff.eod.) *habent enim Jus revocandi domum, seu postulandi, litem transferri in locum domicilii, nisi tempore legationis contraxerint.* (l.2.§.3 & 4.l.25.ff.de Judic.) *Vacationem & à muneribus habent, de quâ paulò post.*

ARTIC. VI.
DE SECURITATE QVAM LEGES ROMANÆ PROCURANT REBUSPUBL. NE AB ADMINISTRATORIBUS LÆDANTUR.

1. Leges Romanæ curam habent Rerumpubl. ne ab administratoribus lædantur. *Nam comparant hasce minorennibus & pupillis, & propter-*

propterea multa singulariter praecipiunt ad harum salutem pertinentia & prohibent eandem imminuentia. v. g. ne pecunia his legata in alium usum, quàm in quem legata est, aut in id, quod maximè necessarium est, impendatur. (l.4.l.5.§.1. ff. de administr. rer. ad civit. pert.) *it. ut immobilia & mobilia harum bona, quae servando servari nequeunt, pro utilitate earum alienentur, ut auctoritate principis Constantinopoli, ita in caeteris municipiis praesidum.* (l. ult. C. de vendend. reb. civitat.) *it. ne harum debitores admittantur ad honores, antequam solverint debitum.* (l.1. C. de debitor. civit.) *it. ut retineantur debitores, qui patrimonia incolumia habent, & usurae strennuè exigantur.* (l.2. C. eod.) *it. ut convenire possint eos, in quos bona debitorum non amplius idoneorum sunt translata pro ratâ sortis & usurarum.* [d.l.2.]

2. Hinc & student earundem securitati, per fidejussores, & qui horum in modum obligantur, nominatores & patres. *Nam administratores Rerumpubl. jubent cavere, Rempubl. salvam fore, etiamsi ad officiũ gerendum compulsi fuerint.* (l. ult. §. ult. ff. ad municip.) *Horumque non modò fidejussores pro damno Reipubl. illato in sortem tenentur* (l.17.§.15. l.21.§.1. ff. ad municip. l. un. C. de periculo eor. qui pro mag. intervenerunt. l.2.§.11. ff. de administr. rer.) *sed etiam nominatores, qui suo periculo magistratus nominarunt.* (d.l.17.§.15.) *aequè ac fidejussores* (l.11. §.1. l.12. l.13.) *& quidem prius quàm administratorum collegae (unde nominatoribus adversus collegas eorum, pro quibus solverunt, actio utilis datur.) Nam collegae negligentiae caussâ, qui verò nominarunt fidei ratione conveniuntur. Non tamen nominatores prius quàm excussis fidejussoribus conveniri possunt.* (l.2 & l.4. C. Quo quisque ord. conveniatur.) *Pater quoque consentiens in munus filii sui, quem in potestate habet,* (l.3.§.7. ff. de muner. l.1. C. de filiisfam. & quemadm. pro his pater teneatur.) *tenetur aequè pro filio ac fidejussor,* (l.2. pr. ff. ad municip. l.1. C. de decur.) *& quidem in solidum ejus, quod nomine Reipubl. abest.* (l.7. ff. de administr. rer.) *Idque obtinet etiam tunc, quando pater filium emancipavit propterea, ne pro hoc teneretur* (l.38.§.4. ff. ad munic.) *modò prius consenserit, aut non dissenserit,* (l.6.§.4. l.7.§.3. ff. de decur.) *etiamsi & ipse filius existat.* (l.2. ff. de muner.) *Quin & adoptans decurionem videtur onera decurionatûs ejus suscepisse.* (l.21.§.3. ff. ad municip.) *Censetur autem pater consensisse qui praesens est nominationi nec contradicit.* (l.2. pr. ff. ad municip.) *caeterum si pater non consensit, non obligatur pro filio* (l.5. C. de Decur.) *quemadmodum nec heredes patris, si post hujus mortem filius munus suscepit.* (l.21.§.1. ff. ad municip. l.15. ff. de muner.) *Quamvis, qui non vult consentire, pater reprehendatur* (l.3. §.5. ff. de muner.) *tanquam civem patriae utilitatibus, quatenus potest auferen-*

ferendo. Quod de patre traditum est non extenditur ad eum, qui cum electo communia bona habet. (l.7.C. de Decur.)

3. Pertinet autem ad administratores, & pro hoc etiam fidejussores, patres, nominatores obligantur, periculum nominum, quæ tempore curationis ipsorum deteriora sunt facta (*l.9. §.9 ff. de administr.*) it, ut solvant usuras pecuniæ, quæ apud eos remansit, nisi caussam moræ allegare possint. (*l.9. pr. &* §. *ult. ff. eod*) in pecuniâ autem male collocatâ ad administratores tantummodo sortis & non usurarum damnum spectat. (*l.un. C. de his qui ex offic. quod administrarunt conveniuntur*) Obligantur etiam pro collegis, præsertim si intervenire & prohibere eos debuissent. (*l.2.* §. 8. *l.9.* §. 8. *ff. eod.*) horumque bona non sufficiant. (*l.1. C. Quo quisque ord. conveniatur.*) & quidem ut ante nominatores eorum conveniri possint, si conjunctim administrarint, non si separatim. (*l.2. C.eod.*) Quin possunt & ita creari, ut mutuis periculis teneantur. (*l.3. C. eod.*) Ordo autem obligationis hic est, ut ipsi administratores vel horum heredes, & possessores bonorum. (*l.3.* §. 1. *l.9.* §. 1 *ff. de administr. rer.*) *modò non ante diem, quo subire debebant, defuncti fuerint.* (l. un. C. si post creat. quis decesser.) 2. nominatores. 3. collegæ si separatim gesserint, conveniantur. (*l.4. C. d.t.*) curatores negligentes in simplum, dolosi in duplum. (*l.9.* §. *4 ff. de administr. rer.*) *Nam non modò dolus sed & negligentia præstanda* (l.7. ff. d.t.)

ARTIC. VII.

DE IIS QVÆ IMMUNITATEM TRIBUUNT ET A MUNERIBUS CIVILIBUS HONORIBUSQVE EXCUSANT.

1. Difficile est immunitatem seu vacationem à muneribus impetrare. *Nam concessa ab alio quàm principe illicita est; & si princeps eam concedat caussæ niti debet, quò quoad ordinaria munera valida sit.* (l. 13. 14. 19. 28. 43. fin. C. de decur.) *Tendit enim immunitas aut in deminutionem fisci aut in injuriam cæterorum civium: unde contentiones nascuntur & querelæ.* Et regulariter à muneribus patrimonialibus propterea nulla immunitas datur. *Hæc enim publicè utilitatis gratiâ ab omnibus subeunda sunt* (l. 2. C. de muner. patrim. l.3. §. 1. ff. de muner.) *unde patrimonialia munera etiam iis incumbunt, qui munerum publicorum immunitates consecuti sunt* (l.3. C. de muner. patrim l. 10. ff. de vacat. muner.) *nec ab his vel ætas vel liberorum numerus* (l.5 l.7. C.eod.) *vel studium liberalium artium* (l.6. C. eod.) *vel sexus excusat.* (l.9. C. eod. l.11. ff. de vacat. muner.) *aut si nonnullis conceditur, non tamen ab annonâ,*

angariis,

angariis, veredo, nave, hospite recipiendo, capitatione datur, exceptis militibus & veteranis. (l. ult. § 29. ff. de muner.) *item magistris habentibus immunitatem; grammaticis, oratoribus, medicis, philosophis, qui & immunes ab hospitibus recipiendis sunt.* (l. ult. §. ult. ff. eod. l. 10. §. 2. ff. de vacat. muner.) *Patet ergò à muneribus patrimonialibus regulariter nullam immunitatem dari; à personalibus ob justam caussam. Quapropter considerandum erit, quænam immunitatum sint justæ caussæ.*

2. Omnes caussæ partim excusant à susceptis muneribus partim à suscipiendis; à suscipiendis, quæ vel arguunt quem esse invalidum muneri gerendo, vel ita de Republicâ mereri aut meritum esse, ut muneribus gravandus non sit; vel supra modum aut injustè & in detrimentum Reipubl. gravari. Minus sufficientes muneri gerendo esse censentur. 1. si quis jam curam sustineat, ut simul aliis muneribus invigilare nequeat. (*l. 14. §. 1. ff. de vacat. muner. l. 1. C. Quemadm. civilia munera indicuntur. l. 5. §. 3. ff. de Jur. immunit. l. 1. §. 1. de Oper. publ. l. 3. 7. 8. C. de Excus.*) *Nam si quis munus habeat tale, ut nihilominus & aliud gerere possit, v. g. si quod vergit in utilitatem privatam habeat, non excusatur à merè publico* (l. 17. pr. ff. ad munic. l. 5. C. de decur. l. 4. C. de Excus.) *aut si quis nolens quod gerit suscepit* (l. 6. C. de Excus. l. 7. C. eod.) *Prætextus autem alterius cujusdam muneris non excusat.* (l. unic. C. de collegiatis & chartoprat. & nummul.) *quemadmodum nec fratris munus* (l. ult. C. de muner. & honor.) *patris tamen, quia iniquum est, ex eâdem familiâ & domo duos ad idem obsequium destinari.* (l. 3. C. de filiisfam. & quemad. pater) 2. Si quis necessariis requisitis destituatur veluti prudentiâ; & quando quis prudentiorem nominare potest. (*l. un. C. de potior. ad mun. nominand.*) it. auditu, visu, sermone. (*l. 7. §. 1. ff. ad municip. l. 2. §. 6. de vacat. muner. l. 1. C. Qui morbo se excusant.*) it. viribus corporis & debitâ valetudine. *Nam qui morbo auriculari laborant vel podagrâ eo modo, ut ne quidem suis rebus superesse queat, justam caussam sese excusandi habent.* [*l. 2. & 3. C. Qui morbo l. 13. C. de decur.*] Ætas quoque solet excusare, sed non quà talis, verùm quatenus cum defectu virium animi aut corporis aut corporis & animi simul conjuncta est. Hinc ætas minorennis non modò reddit immunes, sed etiam ineptos, & non admittendos, licet quammaximè parati sint munera subire. (l. 8. ff. de muner. l. 2. pr. ff. de Vacat. muner.) *præsertim si dent operam studiis liberalibus* (l. 1 & 2. C. Qui ætate vel profess. se excus.) & quamvis decurionum filii minorennes sportulas accipiant: ad suffragia tamen ferenda non admittuntur. (*l. 6. §. 1. ff. de Decur.*) Senium partim ob animi partim ob corporis vires deficientes excusat. [*l. 2. §. 7. ff. de vacat. muner.*) talis est septuaginta annorum (*l. 3. §. 12. de muner. & honor.*

honor. l. 10. C. de Decur.) *Quamvis leges hac in re variare videantur.* (l. 2. §. ult. de decur. l. 1. §. 3. de vacat. mun. l. 13. C. de decur. l. C. Qui ætate l. 8. pr. ff. de vacat. mun.) *Cui lubet potest conciliationem petere ex l. 5. pr. de Jure immunit.* 3. Si quis egestate laboret. *Nam qui domi nihil habet unde vivat, muneribus publicis invigilare nequit. Excusat ergò facultatum defectus* (l. 6. pr fin. ff. ad municip. l. 6. C. de iis qui numerò liberor. vel paupert.) *sed ad tempus, donec scil. redierint ad meliorem fortunam,* (l. 10. §. 3. ff. de vac. mun. l. 4. §. 1. ff. ad municip.)

3. Merita erga Rempubl. excusant à muneribus, vel quia quis in salutem communem quid gerit à quo revocandus ad alia munera non est, vel quia benè meritus est, & eos honores est consecutus, ut non deceat eum subjici muneribus, aut hoc ipsum in præmium adeptus, ut sit immunis. Benè merentur de Republ. omnes vel arte quâdam vel negotiatione vel rem Reipubl. sibi delatam gerendo. Artes vel pacis vel belli inserviunt temporibus: & vel liberales sunt vel mechanicæ. Ratione artium liberalium immunes sunt philosophi, professores & medici. *Nam philosophi, qui se præbent utiles ad studia contendentibus à personalibus muneribus & præsertim sordidis corporalibus excusantur.* (l. 8. §. 4. de vacat. mun.) *Philosophi autem censentur, non qui habitum philosophiæ insolenter & indebitè usurpare cognoscuntur, sed qui à probatissimis approbati sunt philosophis* [l. 8. C. de profess. & Med.] *Liberalium quoque studiorum professores, doctores legum, grammatici, medici & maximè archiatri vel ex archiatris cum uxoribus & filiis nec non & rebus, quas in civitatibus suis possident, ab omni functione & ab omnibus muneribus vel civilibus vel publicis immunes pronunciantur, ut nec in provinciis hospites recipere teneantur, nec ad Judicium deduci nec eximi vel exhiberi possint; quin potius sua salaria habere debeant, ut eò facilius alios liberalibus artibus imbuant.* (l. 6 & ult. C. eod.) *Qamvis autem ex his textibus audeant nonnulli Ddres deducere Constantinum à patrimonialibus muneribus etiam liberasse professores & medicos: id tamen non ausim asserere; quia expressè fit mentio hospitationis. Ut verò professoribus & medicis hoc immunitatis privilegium competat, debent esse intra statutum numerum. Nam qui intra numerum non sunt & publicè docent infamiâ notantur & Româ vel Constantinopoli expelluntur* (l. un. C. de stud. liberal. urbis Rom. & Const.) *Quod autem numerum concernit, in auditorio Constantinopolitano & Romano sunt oratores tres; grammatici decem, quinque sophistæ; profundæ scientiæ auctores, unus rimans philosophiæ arcana, duo qui Juris ac legum voluntatem pandunt.* (d. l. un.) *Hi omnes non modò Romæ, ubi profitentur, sed & in patriâ suâ excusantur* (l. 9. pr. ff. de vacat. muner.) *In numero in municipiis sunt professores ab Ordine approbati* (l. 7. C. de profess. & med.)

medici

medici septem primis decurionum judicantibus approbati (l.5. & 10. C. eod.) *non denuò reprobati* (l.2.C.eod.) Artifices cæteri, qui ob artificium suum immunes judicantur, propterea quòd intersit Reipubl. eos suis artibus invigilare, enarrantur (*l.1.& 2. C. de excusat. artificum*) *Tribuitur autem non modò his, sed & eorum discipulis immunitas.* Ars quoque militaris, tanquam Reipubl. maximè necessaria, plurimum immunitatis tribuit. *Nam qui castris operam dant per militiam, his non potest munus aliquod personale imponi* (l.3. §.1. junct. Gl. ff. de muner.) *Et de militibus quidem à nobis superius dictum &c.* Vecturâ annonæ inservientes Reipubl. quoque suam immunitatem habent. *Nam navicularii, qui annonæ urbis serviunt, quamdiu in hujusmodi actu sunt habent immunitatem; ob pericula, quæ Reipubl. caussâ subeunt.* (l.5. §.3. & 5 ff. de Jur. immunit. l.5. ff. de muner. l.3. l.9. §.1. ff. de vacat. mun.) *Redemptores quoque vectigalium fisci qui præsentes negotia exercent* (l.8. §.1. ff. de vacat. mun.) *adeò ut ne quidem admitti ad munera possint, nisi paria fecerint i. e. securum reddiderint fiscum.* (l.5. §.10. ff. de Jur. Immun. l. un. C. Quibus muner. excusentur hi &c.) *Coloni quoque Cæsaris immunitatem habent, quò idoneiores prædiis fiscalibus sint.* (l.5. §.11. ff. de Jur. Immun.) Singulari etiam immunitate gaudent legati. (l.4. C. de legation.) *Tempus enim his datur biennii numerandum ex quo legati facti sunt.* (l.5. l.8. §.1. ff. de Jur. Immun. l.3. C. de legation.) *modo transmarina fuerit legatio. nisi liberè legationem susceperint: hi enim non publici commodi sed sui caussâ abesse videntur.* (l.14. ff. de Jur. Immunit.) *Aliàs qui Reipubl. caussâ absunt tempore quo absunt, & anno postquam redierunt* (l. 4. ff. de Vacat. muner.) *vacationem munerum habent. His annumerandi qui Romæ appellationis gratiâ sunt.* (l. 8. §. ult. ff. eod.)

4. Ob merita erga Rempubl. & dignitates honoresque, quoque datur immunitas. *Nam majoribus honoribus functi ad minores non debent vocari.* (l.2. C. Quemadm. civil. munera judic.) *Quique honores sustinent muneribus gravandi non sunt.* (l.10. ff. de muner.) *Hinc maximarum culmina dignitatum (illustres & superillustres) consistoriani comites, notarii principis, cubicularii & excubicularii à sordidis muneribus vacationem habent.* (l.13 l.17. C. de Excus.) *it. qui cum honore comitum magistri scriniorum memoriæ epistolarum, libellorum fuerunt.* (l.12. C. eod.) *Veterani quoque seu qui post vigesimum annum militiæ, quàm in legione vel vexillatione militaverint honestam vel caussariam missionem consecuti immunitatem habent.* (l.3. C. de his qui non implet. stipend. l.7. ff. de vacat. mun.) *Etiam milites ob provectæ ætatis senium missi, licet veterani non sint.* (l.2. C. de his qui non implet.) *Senatoria præterea dignitas immu-*

immunitatem largitur, licet per hanc non tollatur municipalis dignitas. (l. 22. §. 5. ff. ad municip.) *Defensores quoque Reipubl. ab honoribus aliis & muneribus vacationem habent.* (l. 10. §. ult. de vacat. muner.) *Athletis tanquam quoque benè meritis de Republ. Alexander dedit immunitatem* (l. un. C. de athlet.) *modò per omnem ætatem certarint, meritique sint coronas non pauciores tribus, æmulis non corruptis. Athletæ autem ii intelliguntur, qui formandæ & ostendendæ virtutis gratiâ in palæstrâ pugnant, non qui mercedis caussâ in arenâ certant, qui infames sunt*; (l. 1. § 5. vers. & qui operas. ff. de postul.) *Benè meritis erga Rempubl, annumerantur qui dedere operam procreationi liberorum. Quinque enim liberi incolumes & superstites* (non capti ab hostibus l. 2. C. de his qui num. liber.) *vacationem à muneribus civilibus tribuunt* (l. un. C. de sumptuum recuperat. l. 2. § 1. & seqq. ff. de vacat. muner.) *nec tamen ab omnibus muneribus liberorum numerus excusat, nisi sit admodum amplus.* (l. 5. §. 2. ff. de Jur. Immun.) *Hinc traditur* (l. 24. C. de decur.) *numerum quinq; liberorum à muneribus personalibus, duodecim etiam à patrimonialibus excusare.*

5. In specie quoque à certis muneribus nonnulla immunitatem præbent. *Nam à munere legationis excusant hæc, si priores ordine sint* (l. 4. §. 5. ff. de Legation.) *item trium incolumium liberorum numerus.* (l. 1. C. eod.) *A muneribus corporalibus sexus fœmininus* (l. 3. §. 3. ff. de muner.) *item debilitas corporis. Ab onere Judicandi immunes sunt, qui minus habiles sunt ad operam Judiciis dandam* (l. 13. pr. de vocat. mun.) *quales sunt qui sacerdotium nacti discedere ab eo sine religione nequeunt.*

6. Oritur quoque immunitas inde, ne cives supra modum graventur oneribus, aut iniquè, aut alium in finem quàm salutem Reipubl. *Hinc excusantur qui ex inimicitiâ creati sunt; neq; enim hi in salutem Reipubl. sunt creati* (l. un. C. si propter inimicitias creatio facta sit) *Prohibetur etiam honor pœnæ nomine dari; quia hoc in casu quoque cessat commodum Reipubl. quod principaliter attendendum est.* (l. 38. C. de decur.) *Defensione quoque civitatis functus non cogitur denuò extra casum necessitatis eam suscipere* (l. 16. ff. ad municip.) *nec qui muneribus aliis functi sunt, denuò his onerari debent, si sint alii idonei* (l. 3. C. Quemadm. civ. mun. indic.) *Ab honore quoque ad eundem honorem quinquennii, ad alium triennii, à legatione biennii vacatio datur* (l 1. C. de Muner.) *Iniquum enim est uni continuè injungi munera, vel eadem sæpius, si sint alii, qui idoneè gerere queant.*

7. Quæ hactenus traditæ sunt caussæ immunitatis à suscipiendis muneribus regulariter non à susceptis excusant. *Nam non omnia quæ excusant à suscipiendis muneribus etiam liberant à susceptis.* (l. 5. §. 7. ff. de Jur.

de Jur. Immun.) *Quin plerumque excusantia à susceptis temporalem tantùm largiuntur vacationem.*

8. Excusantes porrò sese appellationem interponere intra præfinita tempora, duorum mensium nimirum. *(l.1.pr. junct. Gl. ff. de vacat. mun. l. unic. C. de sumpt. recuperat. l. 2. C. de Decur.)* Si munus nondum susceperunt. (*l.13. §3. ff. de vacat. mun.*) *Nam qui suscipiunt videntur juri excusandi renunciare.*

9. Immunitas quæ singulariter datur à principibus vel datur familiæ vel personæ, & utrique vel plenior vel minus plena. Immunitas personæ data personalis vocatur. *Nam non perpetua est nec ad heredes transit, sed perit unà cum personâ; qualis est, quæ contemplatione dignitatis aut militiæ alicui datur.* (l. 14. & 15. C. de Excusat. l.1. §.1. ff. de Jur. Immun. l.4. §.3. ff. de Cens.) Immunitas familiæ data ad eos duntaxat pertinet, qui ejusdem familiæ sunt, (*l. 13. ff. de muner.*) non etiam ad eos qui ex fœminis descendunt (*l.1. §. 2. ff. de Jur. immun.*) Immunitas plenior conceditur, quando & ab honoribus data est, minus plena & exiguior, quando nuda muneris vacatio concessa est. (*l. 13. §.1. ff. de vacat. mun.*) *Talem habere dicuntur immunitatem comites præsulum & proconsulum procuratorumve Cæsaris.* [l.12. §.1. ff. eod.]

ARTIC. VIII.

DE MUNERIBUS PUBLICIS AD UTILITATEM PRIVATORUM PRIMARIO TENDENTIBUS ET IN SPECIE DE TUTELA ET CURA.

1. Munerum quæ auctoritate publica sunt, utilitate privata præcipuum est tutela, (*l. 6. §.15. ff. de excusat.*) de quâ latè tractare suadet usus, quem hæc materia præbet in Jure privato. *Nam nullus pupillus admittitur negotium subire quod in incommodum ejus vergere possit sine tutoris auctoritate & consensu. Qui namq; hujus ætatis sunt, seipsos ob defectum prudentiæ regere nequeunt; sed ductore indigent:* (§. penult. I. de Atiliano tut.) *Propterea enim Natura implantando caritatem parentibus hos liberis jungere voluit ut imbecillitati subvenirent. Quorum loco tutores sunt.*

2. Est verò tutela munus personale, *Nam qui hoc gerunt animi corporisque labores sine remuneratione impendunt.* (l.1. §.3. ff. de Muner. & Honor.) consistitque in hoc, ut non modò impuberum bona salva sint; sed etiam, ut ritè pupillus educetur. *Hæc enim caussa est, quare tutor dicatur personæ dari.* [l.14. de testam. tut.]

3. Est & tutela virile munus. [l. 16. & l. ult. ff. de tut.] *Nam*

cum in fœminis deprehendatur naturalis quidam defectus prudentiæ & ineptitudo quædam ad prodeundum in publicum; muneribus publicis personalibus minus commodè præficiuntur.

4. Præficiuntur autem tutores pupillis seu impuberibus patre, in cujus potestate sunt, orbatis: *i. e. masculis qui nondum 14: fœminis, quæ nondum 12. annos complerunt. Romani namque in curâ educationis committendâ ulterius progredi noluerunt; quia masculis annorum 14; fœminis annorum 12. dederunt potestatem ineundi matrimonium & liberos educandi. Ridiculum autem foret hac potestate præditos subjici alterius tutelæ educandos: Obq; caussam hanc puberibus curatores dare maluerunt rebus potius, quàm personæ præfectos.*

5. *Tutorum autem & curatorum considerabimus 1. Electionem. 2. officium. 3. potestatem. 4. excusationes ab officio injuncto. 5 officii depositionem.* Ab Electione initium facientes dicimus, ratione hujus tutelam dispesci in testamentariam, legitimam & dativam. *Eligit namque aut pater aut lex aut magistratus. Pater eligit, quando testamento tutorem constituit; unde & testamentaria tutela nomen habet; lex, quando, nullo à patre constituto tutore, generaliter designat, quisnam hoc munere fungi debeat; magistratus, quando nec ex testamento nec lege est qui hoc munere fungatur, dare tutorem Jure Romano solet; unde dativa tutela ortum trahit.* Patri jura Romana potestatem eligendi tutorem suis liberis, quos in potestate habet, præ cæteris dederunt. *Nam præsumitur hic maximè idoneum electurus, utpote maximâ benevolentiâ eos, quibus præficiendus est, prosequens, horumque ingenia & mores, bonaque cognita habens, ut ita de personâ, qualis esse debeat, cui munus injungendum est, optimè judicare queat. Matri autem jus eligendi non datur; utpote quæ ob judicii imbecillitatem de idoneo tutore deliberare nequit, nec etiam potestatem in liberos habet: si tamen ex liberis quem instituerit heredem eique tutorem dederit, confirmari hic à magistratu ex inquisitione solet: quia fides judicio matris tribui nequit.* (l. 4. ff. & C. de testam. tut.) Est autem patris in eligendis tutoribus arbitrium valde liberum. *Nam vel purè vel sub conditione & ex die vel ad conditionem & diem tutores constituere ipsi concessum est, quod magistratibus tutorem dantibus non permittitur.* (l. 8. §. 2. l. 23. ff. de testam. tut. l. 14. §. 5. ff. de testamentis. l. 14. §. 3. ff. de tutel.) *Ex quorumlibet etiam numero, cum quibus testamenti factio est, sive liberi sint homines sive servi eligendi facultas patri competit: proprium enim servum, quando tutorem dat, consequitur hic plenam libertatem fitque tutor* (§. 1. & 2. I. de testam. tut.) *alienus a. servus à patre datus censetur sub conditione constitutus, scil. si liber exstiturus sit* (l. 10. §. ult. ff. de testam. tut.) *aut si redimi potest à domino redimendus est.* (l. 5. C. eod.) *Pariter si dederit*

tutorem

tutorem furiosum, toleratur hoc ipsum, ut scil. furiosus censeatur sub conditione constitutus, scil. si ad saniorem mentem reversus fuerit. (l.10. §.3. ff. eod. l.11. ff. de tutel.) *Interea verò magistratus dabit tutorem* (l.17. ff. de tutel.) Nec tamen arbitrium hoc patris eò extendi debet, ut quicquam contra leges introducat. *Hinc si velit eligere mulierem, ejus electio est nulla, etiamsi matrem liberorum denominet* (l.26. pr. ff. de testam. tut.) *Est namque tutela munus virile. Nec etiam admittitur qui non est civis Romanus; est enim tutela Juris civilis & munus civile: Licet non impediat, ex alio municipio eum petere,* (l.32. pr. ff. eod.) *Omnes namq; qui sub orbe Romano sunt cives sunt,* (l.17. ff. de stat. hom.) *Frustrà quoque est patris electio, si is incertam personam elegerit* (l.20. pr. ff. de testam. tut.) *Nam quem pater incognitum habet imprudenter eligit.* Concessum quoque patri est, electis tutoribus distribuere in testamento officia, & cui velit administrationem deferre. *Nam alii tutores honoris causâ dari possunt* (l.26. §.1. ff. eod.) *it. notitia.* (l.32. §.1. ff. eod.) *Administratio autem penes quem esse debeat, ex patris Judicio primùm petitur.* (§ 1. J. de satisdat. tut.) Iis autem liberis, quos in potestate habet, regulariter pater tutores dare potest. *Id enim ita LL. XII. tabb. constitutum est; modò liberi in eâ caussâ sint, ut moriente testatore sui Juris futuri sint. Nam si avus nepotibus tutorem dederit recasuris in potestatem patris post mortem suam, nihil agit; quia tutores dantur pupillis non impuberibus patrem habentibus. It.* posthumis casuris in potestatem si testator viveret (*l.1. & seqq. ff. eod.*) *Qui tamen non nisi nato posthumo pro tutoribus habentur* (*l.19. §.2. ff. eod.*) Ne etiam facilè inanis fieri possit voluntas patris circa tutorem constituendum, magistratûs confirmatione succurritur eidem. *Nam si aut invalidum sit testamentum* (l.31. ff. de testam. tut. l.3. l.2. C. de confirm. tut.) *aut pater iis liberis dederit, quos in potestate non habet* (l.ult. C. de confirm. tut.) *aut aliâ ratione minus legitimè facta sit electio* (l.1. §.1. ff. eod.) *magistratus confirmationem addit.* Confirmatur quidem & tutor à matre vel ab extraneo qui pupillum heredem instituit constitutus, sed aliter ac is qui à patre minus legitimè datus est. *Nam hic sine inquisitione confirmatur; quia præsumitur pater idoneum elegisse ille non item.* (l.2. & 4. l.1. C. eod. l.un. C. Si contra matr. voluntat.) *nisi quid accedat, quod inquisitionem suadeat, ut si pater malitiam tutoris prævidere non potuit, quæ postea sese exerit* (l.8.9.10. ff. eod.)

6. Si pater nullum testamento nominaverit tutorem, leges XII. tabb. deferunt tutelam proximo agnato, qui propterea legitimus tutor vocatur. (l.5. pr. l.6. ff. de legit. tut.) *Nam cum proximus agnatus mortuis ab intestato impuberibus commodum hereditatis consequatur; Justitia*

autem distributiva (ut part.1. docuimus) *suadeat, secundum proportionem commodorum imponi onera: meritò tutelæ onus proximo agnato pupillorum i.e. ei qui per masculinum sexum & ex eâdem familiâ pupillis conjunctus est, defertur.* Tunc autem proximus agnatus fit tutor, si is fit idoneus. *Nam si mulier fuerit, cum tutela munus virile existat, in rematiorem agnatum transfertur.* (l.1. §.1. l.10. pr. ff. de Legit. tut.) *it. si minorennis fuerit, aut surdus vel mutus, non existet tutor.* (l.5. C. l.10. §. 1. l.11. ff. eod.) Eandem ob caussam & patronus fit legitimus tutor impuberum libertorum. (*t.t.* J. *de Legit. patron. tut.*) & pater liberorum emancipatorum (*t.t. J. de Legit. parent. tut.*) Postquam etiam Justinianus æquè ad cognatos ac ad agnatos hereditatem transferri voluit, non immeritò & proximis cognatis etiam legitima tutela imponitur; (*l.1.C.de Legit. tut. Auth. Sicut hereditas. eod.*)

7. Si nec existeret tutor legitimus, olim à toto populo datus est tutor, donec ex lege Atiliâ à prætore urbano & majore parte tribunorum pl. repræsentantibus plebem daretur. (pr. I. de Atil. tut.) *Hæc est caussa, quare, licet magistratus cœperint dare tutores, non tamen pro suâ sibi propriâ Jurisdictione darent. Unde dicit Ulpianus* (l.6. § 2. ff. de tutel.) *tutoris dationem nec Imperii esse nec Jdictionis; sed ei soli competere, cui nominatim hoc dedit vel lex vel SCtum, vel princeps.* Postea & aliis magistratibus data est hæc potestas. (*l.1. ff. de tutor. & curat. dat. t.t.* J. *de Atil. tut.*) donec tandem & magistratus municipales in suis municipiis cœperunt dare. (l.3. ff. eod.) *Licet enim nullus magistratus vi suæ Jdictionis daret tutores, sed ex singulari concessione; nemo tamen ulterius, quàm* Jurisd*ictio pateret, potestatem concessam extendere poterat.* (§.4. J.d.t.) *Quâ ratione, si diversis in regionibus pupillus bona habeat, singuli magistratus ratione bonorum seorsim tutores dare possunt.* (*l.27. pr. ff. eod.*) Potestas autem magistratuum in dandis tutoribus paulò restrictior quàm patrum est. *Nam magistratus servum pupilli eligere nequit: afficeretur enim damno pupillus, si servus esset manumittendus; pater autem potest, qui aliàs manumittendi potestatem habet.* (l.7. C. Qui dar. tut. vel curat.) *multò minus concessum est magistratibus privilegiatos aut invalidos muneri gerendo eligere,* (l.4. l. ult. C. eod. l.21. §.3. & 4. ff. de tutor. & curat.) *vel seipsos* (l.4 l.21 §.6. ff. eod.) (*suspectus enim est qui muneri sese ingerit.*) *vel eos qui patre pupillorum prohibiti sunt esse tutores* (l.21. §. 2. ff. eod.) *it. creditores & debitores pupillorum* (l.8. junct. Auth. seq. C. Qui dar. tut.) *it. mulieres* (l.1. C. Quando mulier.) *it. quos sub* Jdict*ire suâ non habent* (l.1. C. Qui dar. tut.) (*neque enim cogere ad munus subeundum possunt quos subjectos Jdictioni non habent.*) *quemadmodum nec iis dare possunt pupillis, quos sub* Jd*ictione non habent.* (l.1. §. 2. ff. de tutor. & cur.)

cur.) *Magistratibus tamen municipalibus ex alio municipio dare tutores concessum est, si in ipsorum municipio nullus idoneus sit* (l.24. ff.eod.) *Implorare enim auxilium rectoris provinciæ possunt ad eum cogendum.* Et quia magistratus superiores ex inquisitione in mores & facultates dant tutores; municipales sine inquisitione: superiorum officium est, quando eligunt, non habito respectu dignitatis inquirere (*l.18.ff eod.*) *Id enim suadet favor pupillorum.* Inquisitio autem magis in mores quàm in facultates & dignitatem facienda est: *hæ enim non æquè sunt sufficientes ad fidem quàm boni mores.* (*l. 21. §. 5. ff. eod.*) Magistratus autem municipales, quia ex inquisitione dare non possunt, curam habere debent, ut tutores ab his dati satisdent, rem pupilli salvam fore: *quò ex fidejussoribus securiores fiant.* (pr. J. de satisdat.) Quia verò magistratus implorandi sunt, quò dent tutores: committitur hoc officium matribus & libertis pupillorum. *In utrisque enim, ut id faciant & curent, suadet caritas* (l.1. l.2. §.1. ff. Qui pat. tut. l.3. C. eod.) *Quin & matri injungitur observare, ne quid secus à tutoribus in bonis pupilli fiat.* (l. 6. C. eod.) *Si officium suum mater neglexerit successione privatur.* (l. 2. §. 1. verb. mater enim. §.2. l. 4. §.3. & 4. ff. eod.) *nisi necessitate fuerit impedita* (l.8. C. eod.) *Et quia caritas quoque naturaliter matribus erga naturales liberos implantata est, etiam his jubentur tutores petere.* (l.11. C. eod.) *Libertorum suum officium non facientium eadem est pœna quæ deserti obsequii* (l.2. C. eod.) Quòd si hi, quibus necessitas petendi imponitur, id non faciant aut non existant, cæteri cognati & affines, vel etiam impuberum educatores id facere possunt. (*l. 2. pr. §. 1. l.2. ff. l.5. l.10. C. eod.*) In petendo autem tutore à magistratu, ne ab alio quàm à quo debebat petatur, inspiciendus est locus originis vel domicilii impuberum (*l. un. C. ubi tutor.*)

8. Curatores differunt à tutoribus, estque aliud tutela aliud cura. *Nam tutores dantur personæ Impuberum* (l. 14 ff. de testam. tut.) *ut scil. curam habeant educationis: at curatores magis rei. Videtur Curatoria definiri posse* Officium tribuens potestatem & imponens necessitatem administrandi & regendi negotia eorum, qui ipsi suis rebus præesse non possunt. Potestatem eligendi curatores regulariter patres non habent. *Nam tutores dantur in locum patris, ut curam habeant educationis, & quidem invitis pupillis: at curatores succurrunt tantum suâ prudentiâ iis qui ipsi negotiis suis commodè præesse nequeunt, educatione autem non indigent; quales Jure Romano censentur esse puberes minores viginti quinque annis.* Sed magistratus eligere solent, aut electos à patribus confirmare. (*pr. & §. 1. J. de Curat. l. 7. §. 1. & 6. C. de curat furios. l. 13. l. 16. ff. eod.*) Præficiuntur autem curatores iis qui suis rebus præesse

præesse nequeunt vel ratione ætatis vel ratione vitii seu animi seu corporis, item bonis. (*l. 11. C. qui dare tut. l. 3. §. 2. ff de tut. l. 2. C. In quib. causs. tut. vel cur. hab. l. 15. ff. tutor. & curat. dat. ab his. l. 1. pr. l. 6. ff. de curat. l. 1. C. eod. l. 2. l. 3. l. 5. l. 9. ff. eod.*) Eos autem curatores possunt magistratus eligere quos & tutores: *par enim est ratio.* (l. 21. pr. de tutor. & cur. l. 4. C. de curat. fur. l. 3. C. qui dare tut. poss.) *Quâ de caussâ quæ de tutelâ dicta sunt huc referri debent. Singulare est, quod maritus uxori curator esse nequeat.* (l. 14. ff. l. 2. C. de curat. fur.) Aliter autem curatores aliter tutores præficiuntur. *Nam cum curatores rei dentur, contingit eos vel ad omnem caussam vel ad certam rem dari, v. g. ad litem.* (l. 4. ff. de tut. l. 9. ff. de tutor. & cur. l. 15. eod. l. 3. & l. ult. C. In quib. causs.)

9. Circa tutorum & curatorum officium ita commodè progredi possumus, si perpendamus, quæ his veniant observanda. 1. initiô administrationis. 2. in ipsâ administratione. 3. in fine, quando administrationem deponunt. Quod initium administrationis concernit, notandum, alios tutores esse honorarios, alios administrantes. *Nam aut solo consilio præsunt aut ipso facto administrant; illi honorarii vocantur* (l. 3. §. 2. de administr.) *& quasi observatores administrantium existunt.* Ii quibus administratio commissa est, aut maturè se excusare aut administrationem suscipere coguntur. (l. 19. C. eod.) *Est enim hoc officium personale quod cives certis privilegiis non gaudentes coguntur subire.* Par est ratio in curatoribus ac in tutoribus quibus administratio commissa est. *Nam & curatela munus personale est.* Nonnulli etiam antequam administrationem aggrediantur satisdare tenentur. *Nam leges student securitati eorum qui sub tutelâ & curâ sunt. Hinc tutorum curatorumque bona tacitè pignori sunt obligata, ut qui sub tutelâ vel curâ sunt legalem in his habeant hypothecam.* (l. 20. C eod.) *Quia verò contingit quandoque & facultatibus minus idoneos esse nonnullos tutores, velut legitimos & eos qui à magistratu municipali dantur.* (*Leges enim universaliter dant & de singulis judicium non ferunt; magistratus autem municipales non dant ex inquisitione*) *quò securitati eorum, qui sub tutelâ & curâ sunt, eò melius consulatur, jubentur hi satisdare* (pr. J. de satisdat.) *Quæ satisdandi necessitas & in curatoribus non modo furiosorum, sed & ventris & bonorum si ex inquisitione dati non fuerint locum habet* (l. 8. ff. eod.) *Qui autem curatores testamento dati sunt aut ex inquisitione, juratoriam, antequam administrent, cautionem præstare jubentur* (l. 7. §. 4. & 5.) *Authentica autem* (Quod nunc. eod.) *omnes jurare jubet; quemadmodum & hodiè in tutoribus id observari solet.* Administratur porrò tutela vel ab uno vel à pluribus. *Nam pluribus tutoribus constitutis, id agit prætor, ne*

tutela per multos administretur; quia facilius unus tutor & actiones exercet & excipit. (l.3.§.6. ff.eod.) *Et quomodo id perficere soleat ostenditur* (§.2. J.de satisdat.) Quando plures administrant, quod tunc contingit, quando in unum consentire tutores nolunt, (*l.3.§.7.& 8.C.eod.*) vel singuli in solidum vel pro partibus divisione factâ administrationem suscipiunt. Divisio fit vel ratione bonorum vel ratione regionum (*l.3.§.ult.ff.eod.*) tribuitque modum administrandi (*l.4.l.36.ff.eod.*) & injungit cuilibet, ut secundum suam regionem agenda agant. (*l.39.§.3.& 8.*) Omnibus in solidum administrantibus, id ratum est, & quidem ex æquitate, quod unus eorum gessit. *Licet enim strictum jus exigat, omnes aut maximam partem eorum consentire in id, quod geritur; ne tamen negotia pupillaria detrimentum capiant, id benignè receptum est, ut & unius acta rata habeantur.* (l.24.§.1.l.3 pr.ff.eod.) Principium administrationis omnes seu tutores seu curatores à conficiendo inventario meritò faciunt: nec quicquam prius agere debent, antequam hoc confectum sit: nisi negotium dilationem nullam patiatur. (*l.7.pr.ff.l.2.& 4.C.eod.*) *Nam inventarium fundamentum est rationum reddendarum.* Hæc circa ingressum administrationis notanda sunt: Ipsa administratio in duobus consistit: vel enim tutores & curatores nomine eorum, quorum tutelam aut curam gerunt quid agunt, vel negotia sua gerentibus assistunt auctoritatem accommodando. Circa ipsam administrationem notari possunt generalia & specialia. Generalia sunt 1. quòd nec tutor nec curator ulterius possit aut debeat progredi, quàm ad quod datus est. *Nam interdum contingit tutorem & ad certum quid dari, velut ad augmentum.* (l.9.§.8.ff.d.t.) *De curatoribus id præcipitur.* (l.1.C.eod.) 2. quod nomine pupilli vel minorennis debeant facere quod quivis diligens paterfam. faceret. (*l.33.l.10.ff.eod.*) 3. quòd debeant leges eorum, à quibus electi sunt, servare in administratione; quæ tamen limitantur aliquâ supremâ lege jubente in omnibus pro fine habere salutem pupillorum & minorennium. (*l.27.pr.& §.1.l.5.§.8.& 9.ff.eod.*) 4. quòd debeant collegas observare & malè gerentes suspectos postulare. (*l.14.l.7.§.14.ff.eod.*) *Pupilli enim salutem non modò tutores quærere pro viribus debent, verum & mala, quæ alii struunt avertere.* In specie verò quæ geruntur alia sunt Judicialia, alia extrajudicialia; & hæc in tutoribus vel concernunt personam vel res; in curatoribus non nisi res. *Nam curatores rebus, tutores personæ magis dantur, ut sæpius dictum.* Personam concernit cura educationis, ut scil. tutor morum & alimentorum rationem habeat. (l.7.§.8.l.12 §.3.ff.eod.) *Nam educatio ad corpus & animum spectat.* (add.tt. ubi pupill. educ. vel mor.) Rerum extrajudicialium administratio ex ipsis rerum

rum speciebus, qualis esse debeat, addisci potest. *Nam aliæ res sunt corporales, aliæ incorporales; corporalium aliæ mobiles aliæ immobiles, aliæ in genere aliæ in specie functionem recipientes. Circa quas singulas observanda præcipiunt ll.* (l 13. pr. §. 2. l. 15. l. 7. § 2. & 7. l. 5. pr. l. 12. §. 2. l. 46. §. ult. ff. l. 18. l. 22. l. 24. l. 16. C. eod) *quæ pervolvi possunt. Hic ista leviter attingimus; quia in Elementis Juris privati de his latius agatur.* De Judicibus. & quodnam in his sit officium tutorum & curatorum tractatur seqq. LL. (*l. 23. l 39. §. 12 ff. l. 13. l. 28. §. 3. l. 6. l. 18 pr. l. 11. l. 5. C. eod.*) Quæ specialiter injuncta sunt curatoribus addisci possunt ex LL. seqq. (*l. 52. ff. l. 9. C. de curat. fur.*) In furiosis quandoque interrumpitur curatela, quando scil. habent luculenta intervalla (*l. 48 ff. de administr.*) Circa finem administrationis notandum, quòd quandoque necessitas gerendi negotia pupillaria extendatur ad tempus, quo jam finita est tutela. *Nam litem durante officio cœptam tutores eo finito perducere ad finem coguntur, si nondum rationes redditæ nec instrumenta restituta sint pro informandâ actione.* (l. 5. § 6. ff. eod.) *Item & hoc annexum tutelæ est, ut finitâ eâ tutores moveant suos pupillos jam puberes factos, quò sibi curatores petant* (d. l. 5. §. 5.) *Hinc dicitur* (l. 33. §. 1. ff. eod.) *tutelæ officium finiri curatoribus constitutis.* Ita patet, quomodo tutores & curatores teneantur facere suum officium pupillorum minorenniumque bona administrando: consequens est, ut de auctoritate accommodandâ dicamus. Auctor fieri dicitur tutor, quando dicit, se probare quod geritur. (*l. 3. ff. de auct. tut.*) Nihil verò tutor vel curator probare debet, quod non videt ad utilitatem tuendi vel curandi pertingere (*l. 11. ff. eod.*) *Salus enim pupillorum & minorennium suprema quasi lex est, quam tutores & curatores in suis negotiis observare debent.* Debet etiam tutor negotio præsens interesse singulasque facti circumstantias perpendere & liberè vel approbare vel reprobare. (l 14. l. 9. §. 5. & 6. l. 1. §. ult. ff. eod.) *Nam tutorum & curatorum est suâ prudentiâ supplere quod prudentiâ destitutis deest; est autem prudenter rem gerere minutissimas quasque negotii circumstantias perpendere & ex his perpensis consilium suscipere.* Iis tamen in negotiis tutorum auctoritas est necessaria, quæ damnum aliquod afferre possunt. *Nam in cæteris frustrà requiritur.* (l. 11. ff. eod.) Nullus porrò tutor in re suâ auctor fieri debet. (l. ult. l. 18. l. 12. ff. eod.) *Nam amore sui occæcatus suam potius quàm pupilli quærit salutem qui in propriâ re auctoritatem accommodat.* Requirunt quoque jura Romana, ut auctoritas purè & non conditionaliter interponatur. (*l 8. ff. eod.*) Si plures sint tutores, unius auctoritas sufficit. *Nam non debet pupilli negotiis mora injici convocando semper omnes tutores: nisi actus talis sit, qui finit tutelam* [l. 4. ff. & l. 5. C. eod.] *Nam ejusmodi actus approbandus*

vel

vel reprobandus unius arbitrio committi non debet. Non est autem in arbitrio tutoris auctoritatẽ accommodare vel non. *Nam ni fecerit, quando in salutem pupilli faciendum est, periculum in sese derivat.* (l. 10. & l. 17. ff. eod.) *quia nihil omitti debet eorum, quæ ad salutem pupilli faciunt.*

10. Potestatem administrandi bona pupillaria absolutam quandam tutores habent. *Nam tutores qui tutelam gerunt, quantum ad providentiam pupillarem, domini loco habentur.* (l. 27. ff. de administr.) *patris namque loco sunt. Hinc & tutor negotia alii mandare potest, qui actor vocatur.* (l. 24. pr. ff. eod.) *& alia facere quæ domino in bonis suis competunt.* (l. 1. §. 4.) *Hæc tamen potestas non eò est extendenda, ut & donare temerè & profundere bona pupillaria iis liceat.* (l. 16. C. eod.) *Hinc multa quæ gerunt tutores desiderant decretum magistratus* (l. 25. C eod. t. t. ubi pupill. educ. t. t. de rebus eor. qui sub tut. vel curâ sunt. ff. & C.)

11. Caussæ justæ excusationum in tutoribus & Curatoribus fermè eædem sunt cum his, quas (*prac. artic.*) tradidimus. *Nam tutela personale munus est: & proinde tutoribus quoque conducent quæ ad vacationem personalium munerum prodesse diximus. Hinc caussas excusationum æquè in duas classes dispescere possumus, vel quia tutores gaudent privilegiis ob benè merita erga Rempubl. aut quia de eâdem nunc benè merentur & alia magis necessaria tractant; vel quia destituuntur necessariis requisitis. Ob privilegia ergò excusantur* 1. excolentes liberales artes & philosophiam. (*l 6. §. 1. & seqq. ff. de excusat.*) Jurisprudentiam, Medicinam (*l 30. pr. l. 6 §. 1 & seqq. ff. l. ult C. eod.*) 2. habitus corporis tractantes, velut athletæ ex certaminibus coronati. (*d. l. 6. §. 13*) 3. milites, partim qui actu militant, partim emeriti. (*l. 8. ff. eod.*) *nisi pupilli sint nati ex parentibus ejusdem ordinis.* (*d. l. 8. pr.*) 4. Magistratus, qui à suscipiendâ non à susceptâ tutelâ excusantur. (*d. l. 6. §. 14. & seqq. l. 17. §. 5. l. 23. l 41. §. 1.*) 5. Legati itidem à suscipiendis tutelis non à susceptis. [*l. 10. pr. ff. eod. t. t. (Si tut. vel cur. Reip. caussâ abs.*) horumq; comites (*l. 41. § 2. ff. eod.*) 6. Qui in certis corporibus & collegiis sunt. (*l. ult. pr & §. 1. l. 26. ff. eod.*) Destituti requisitis & ob id excusati sunt 1 Imperiti literarum. (*l. 6. §. 19. ff. eod.*) 2. furiosi (*l. 10. §. 7. l. 12. pr. ff eod. l. un. C. qui morbo*) 3. pauperes (*l. 7. l 11. §. 2.*) 4. Adversæ valetudinis qui sunt. (*l. 10. §. 8. l. 11. l. 12. ff. eod.*) 5. Ratione ætatis minorennes. (*§. 14. J. de Excus.*) & senes (*l. 2. pr. & § 1 ff. eod l. un. C. qui ætate.*) 6. Absentes ex necessitate. (*l. 28. §. 2. & l. 29. pr. l 8. §. 9. l 19. l. 20. §. 4. l. 21. §. 3. ff. l 2. & 11. C. eod.*) 7. Tria onera tutelæ gerentes. (*l. 2. §. ult. l. 3. ff. eod. l. un. C. Qui numer. tutel.*) nisi affectata sint. [*l. 15. §. 15. ff. eod.*]

ff. eod.) 4. Remittit quoque à tutelâ & Curatoriâ liberorum multitudo: *(l.2. §.2. & seqq. ff. eod. l.1. C. qui num. liberor.)* modò sint superstites aut bello amissi. *(l.18. ff. eod.)* 5. Excusantur & Muti *(l. un. C Qui morbo)* 6. Tutores à patribus ex inimicitiâ & odio electi. *(l.6. § 12. ff. eod.)* aut si aliàs inimicitiæ capitales intervenerint. [*l. 6. §. 18.*] *Tales enim tutores pupillis debitam diligentiam exhibere nequeunt.* Contrà justæ excusationum caussæ non esse reputantur 1. diversitas religionum *(l.15. §.6.)* 2. diversitas dignitatum [*l 15. §. 2. & 3*] nisi ingenuus libertino datus sit. *(l.44. ff. eod.)* 3. Conductio vectigalium. *(l.15. §. 10. ff. eod.) &c.* Excusatione autem opus habent qui eligi possunt. *Nam qui eligi legibus prohibentur nec indigent excusatione. Licet interdum magistratibus honor sit habendus & proponenda excusatio, ubi non opus videtur.* (l.1. §.3 ff. l.3. C. eod.) Nonnulli caussis excusationum uti prohibentur. *Casus est (l.5. C. eod. l.15 §.1. l.16 l.41. §. 3 ff. eod.)* Porrò quale tempus observari debeat, intra quod veniat proponenda excusatio, latè tractatur *(l.13. §.1. & seqq. ff. eod.)* Id etiam in tutoribus peculiare est, quòd non teneantur appellare, quod tamen aliàs à munere personali se excusare volentes facere debent, ut patet ex artic. præced. (§.17. J. *de Excus.)*

12. Finitur tutela regulariter cum pupilli pupillæque puberes esse cœperint, masculi 14; fœminæ 12. annorum; *(pr. J. Quib. mod. tut. finitur.)* Cura, minorennibus 25. annos adeptis, vel furiosis prodigisque illis ad saniorem mentem, his ad saniores mores reversis. *(l. 1. pr. ff. eod.)* Nonnunquam contingit citius tutelam vel curatoriam finiri, ut si pupilli aut minorennes patiantur aliquam capitis deminutionem etiam minimam. *Nam quando patiuntur se arrogari fiunt filiifam. quibus nullus datur tutor.* (*§.1. J. Quib. mod. finitur*) Tutoris quoque capitis deminutione maximâ mediâque finitur tutela. (§.4. *J. eod.*) *Est enim munus civile, & per consequens nemini competens nisi civi.* Minima autem capitis deminutio in tutore legitimo olim quoque finiebat tutelam. (*§.4. l. eod.*) *Nam legitima tutela nemini nisi agnato competebat. Jus autem agnationis minimâ capitis deminutione tollitur.* Testamentaria etiam tutela certis quibusdam modis finitur. *Nam cum possit ad tempus & ad conditionem dari, finitur etiam ea tempore vel conditione existente.* (§.2. *J. eod.*) Omnis autem tutela morte pupillorum vel tutorum finitur. *Nam defertur hoc munus ex electione certæ personæ & propterea ad heredes non transfertur.* (§.3 *J. eod.*) Curatoria singulariter finitur, quando curatore ad certam rem dato, res & negotium ad finem perductum est. *Nam cum curator rei datur, etiam certo alicui negotio præfici potest, quo finito & officium ejus finiri necesse est. It.*

quando

quando minores veniam ætatis impetrarunt. (l.12. C. de admin. tut.) *Ex his constat, quatenus tutela juris publici sit, & quatenus hujus contemplatio ad Jus publicum spectet. Quæ reliqua ad Jus privatum pertinent, quatenus pupillus & tutor ex quasi contractu in hoc Jure publico fundato invicem obligentur, dicentur, quando de Jure privato acturi sumus.*

CAP. XI.
DE
VARIIS COLLEGIIS ET CORPORIBUS HOMINUM DIVERSI vitæ generis existentium iisque qui ministeria sua Reipubl. præbent, horum item Privilegiis & Oneribus.

1. Vitæ genera varia sunt: *Alii enim homines liberalia tractant studia & sapientiam; alii militiam; alii artes vel liberaliores vel magis sordidas; alii solis laboribus corporis vitam sustentant; alii agris colendis, alii pasturæ pecorum, alii venationibus dant operam.*

MEMBR. I.
DE
CULTORIBUS STUDIORUM LIBERALIUM.

1. Cultores studiorum liberalium vel in theoriâ vel in praxi versantur. Theoretici docendis disciplinis operam dare solent. In praxi versantur, qui præcepta prudentiæ civilis variis casibus in foro applicant, quales sunt advocati, aut Judiciis suâ prudentiâ assistunt, quales sunt Assessores.

ARTIC. I.
DE
STUDIIS LIBERALIBUS URBIS ROMÆ ET CONSTANTINOPOLITANÆ.

1. Imperatores tribus in Urbibus Romæ, Constantinopoli & Beryto certum numerum professorum constituerunt. Extra quos qui nomina professorum sibi usurpabant infamiæ notam subibant & urbe pellebantur. (*l.un. C. de stud. liberal. urb. Rom.*) *Interesse enim Respubl. putabant, non quemlibet temerè sibi usurpare facultatem docendi: ne varietate doctrinæ turbentur adolescentum ingenia, & quid doceatur quod perniciosum Reipubl. existat.*

2. Non autem omnibus salarium publicè constitutum fuisse videtur sed rhetoribus, grammaticis, geometris, medicis. *Nam philosophi (qui sectantur stoicam philosophiam) primum hoc profiteri debent, merce-*

mercenariam operam spernere. Et Jurisprudentia, *quamvis res sanctissima sit, precio tamen numario non æstimanda & dehonestanda est.* (l. 1. pr. §. 1. & seqq. ff. de Extraord cognit.) *unde nec de horum promisso salario prætor cognoscebat.*

ARTIC. II.
DE ADVOCATIS.

1. Advocati clarissimis annumerantur ab Imperatoribus, militumque privilegiis gaudent. (*l. 1. C. de advoc. div.* Judic.) *Ita namque de his loquuntur Leo & Anthem. Impp.* (l. 14. C. de advoc. divers. Judicior.) *Advocati, qui dirimunt ambigua facta caussarum, suæque defensionis viribus sæpè publicis in rebus ac privatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus provident humano generi, quàm si prœliis atque vulneribus patriam parentesque salvarent. Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis & thoracibus nituntur; sed etiam advocatos. Militant namque caussarum patroni, qui gloriosæ vocis munimine confisi laborantium spem, vitam & posteros defendunt. Circa advocatos autem considerabimus Electionem, horum collegium seu corpus, salarium, officia & onera & tandem privilegia.*

2. Non temerè quoslibet ad advocaturam admittendos: & recta ratio suadet, & Jus Romanum præcipit. *Nam si imperiti quivis admittuntur, lites protrahuntur tempusque teritur in disceptatione frivolorum & ad merita caussæ non spectantium. Hinc Anastasius* (l. 3. C. de advoc. divers. Judic.) *prohibet de cætero quenquam ad juramentum & togatorum numerum admitti antè quàm per statuta tempora legum eruditioni noscatur inhæsisse: hæc autem præfixit Justinianus* (procem. ff.) *de quibus superius diximus. Quapropter & ad advocationem in curiâ præfecti prætorio sine testimonio eruditionis à Juratis dato non admittebantur.* (l. 11. §. 1. C. de advoc. divers. Judicior.) *Quòd si in advocatorum numerum recepti provinciam aliquam regendam vel aliquam potestatem acceperint, non prohibentur denuò deposito officio ad advocationis munus redire* (l. 9. C. de advocat. divers. Judicior.)

3. Quod corpus horum & collegium concernit, in unoquoque foro fuit certa matricula certusque numerus. *Nam prætoriana advocatio numero centum quinquaginta togatorum inclusa est,* (l. 8. C. eod.) *qui statuti dicti sunt ad differentiam supernumerariorum, quibus licuit apud proconsulem, præfectum Augustalem cæterosque rectores provinciarum negotia perorare* (l. 11. §. 2. C. eod.) *Nec tamen numerariorum officium fuit perpetuum.* (l. 8. l. 16. & 17. C. eod.)

4. Sala-

4. Salarium non nisi advocatis fisci constitutum est (*l.6. l.7. §.4. de advoc. div. Judic.*) reliquis verò patrocinium privatis præbentibus ab iisdem salarium petere concessum fuit. *Hoc enim tempore Claudii obtinuit, frustrà nitentibus Patribus legem Cinciam, quâ cavebatur antiquitus, ne quis ob caussam orandam pecuniam donumque acciperet, urgentibus*, (Tacit. lib 11. ann. c. 5.6. & 7.) *Et ita deinceps observatum fuit, ut liceret ex advocatione vitæ subsidia petere.* (l.9. C. eod.) *Rationes quare danda salaria sint advocatis in Suilii & Cossutiani oratione ad Claudium & Senatum, quæ habetur apud Tacitum* (cit. loc.) *continentur: verba ibi hæc recitantur:* Quem illum tantâ superbiâ esse, ut æternitatem famæ spe præsumat? *i. e. propterea addiscat quæ advocato scienda sunt, ut hoc ipso æternam gloriam sibi paret, quod lex Cincia studiosis Juris persuadere voluit.* Usui & rebus subsidium præparari, *i. e. studio huic operam navari utilitatis & necessitatis non solius honestatis gratiâ*, ne quis inopiâ advocatorum potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuitò contingere: Omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat: multos militiâ, quosdam exercendo agro tolerare vitam. Nihil à quoquam expeti nisi cujus fructus antè providerit.

5. Officia advocatorum sunt. 1. ut patrocinium præbeant iis quibus à prætore dantur: *Ait enim prætor: si non habebunt advocatum ego dabo.* (l.1. §.4. ff de postul.) *Hinc & foro carere jubentur, qui patrocinium litigantibus recusant, cùm illud coacti teneantur suscipere* (l. penult. C. de postul.) 2. ne privatorum caussas defendant contra civitatem. in quâ honorem sunt consecuti. (*l.2. C. de advoc. div. Judicior.*) 3. Ne caussam, quam improbam & desperatam cognorunt, defendant. *Ad hoc enim obligantur vi Juramenti, quod iisdem præstandum imponitur* (*l.14. §.1. C. de Judic.*) neve justam temerè fallaciis & dolis involvant. 4. Ne statuti in præfecturâ urbicâ peregrinentur & ab urbe ultra triennium absint; in foro præfecti prætorio autem sine commeatu ultra biennium, cum commeatu ultra quinquennium.

6. Privilegia, præter ea, quæ (*num. 1.*) enarravimus, hæc data fuêre advocatis, ne qui nexibus curialibus illigati non sunt provinciales suscipiant functiones. (*l.3. C. de advoc. div. Judicior.*) nec ullo munere, præterquam Judicandi, graventur. (*l. 6. C. eod*) It. ut, si filiifam. sint, gaudeant peculio castrensi & sibi proprium habeant quod advocatione sibi parârunt, exemplo militum. (*l.4. C. eod.*) it. ut si contingat, advocatos fisci mori, salarium totius anni, in quo moriuntur, ad suos successores transmittant. (*l.15 §.1. C. eod.*) it. ut filii horum præ cæteris in numerum statutorum recipiantur (*l.11. §.1. C eod.*)

ARTIC. III.
DE
ASSESSORIBUS.

1. Assessores sunt qui Judicibus & magistratibus consilio adsunt. *Nam consiliarii Judicum vocantur* (l.10. C. de assessor.) *quia scil. consilium ferunt in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis* (l.1. ff. de Offic. Assess.) *Et hinc ipsi libellos subscribere nequeunt* (l.2. C. eod.)

2. Sunt autem alii assessores majorum alii minorum magistratuum, curatorum nimirum Reipubl. Assessores magistratuum majorum sunt, qui præfecto prætorio, urbi, magistris militum, officiorum &c. consiliis præstò sunt. (*l.11. C eod.*)

3. Majorum magistratuum assessores ex eâdem provinciâ oriundi esse non debent, quibus magistratus illi præsunt. [l.3 ff. eod.] *Hinc si in suâ provinciâ moderatoribus assederint ultra quatuor menses, ob hoc velut publicum crimen accusari possunt.* (l.10.C. eod.) *Ratio est ne in popularium favorem aut odium quid à Jure alienum suadeant.* Contrà assessores Curatorum Reipubl. ex eâdem civitate esse nihil prohibet. (*l.ult. ff.eod.*) *Nam hi publico salario non fruuntur: unde nec facilè alius ad hoc officium gerendum eligi poterit, quàm qui ex eâ civitate natus est.*

4. Commune est assessorum, quod possint eligi ex numero etiam libertorum. (*l.2. ff eod.*) modò Studiosi Juris fuerint (*l.1. ff. eod.*) nec jam Judiciis consilio adsint. *Nam plurium Judiciorum assessor nemo esse debet.* (l.13. §.1. & ult. C. eod.) *Dum enim uni intersunt ab altero abesse coguntur & ita neutri sufficiunt.* Nec etiam admittuntur qui munere advocatorum funguntur. (l.13. pr.) *neque enim incorruptè judicare possunt memores se in caussâ, de quâ judicare debent advocatos fuisse, & sententiam alterius partis defendisse. In alio tamen Judicio advocationis munere eos fungi nihil prohibet.* [l.5 ff.eod.]

5. Eundem iisdem Judicibus secundâ ac tertiâ vice adjungi nihil prohibet. (l.12. C.eod.) *Nam qui semel rectè cognitus est non debet ob hoc solum, quod jam probatus est improbari.*

6. Privilegia hæc habent. 1. ut præside ante tempus mortuo consequantur totum salarium, nisi alii assidere cœperint. (*l.4. ff. eod*) 2. ut, si filiifam. sint sibi acquirant ex suo officio. (*l.7. C. eod.*) 3. Assessores majorum magistratuum post depositum etiam officium ab omni indictionis onere sunt immunes. (*l.11. C.eod.*)

7. Præsidum assessores itidem ac ipsi præsides quinquaginta dies in provinciâ commorari debent. (l.3. C. eod.) *Aliàs enim accusati pro confessis habentur.*

MEMBR.

MEMBR. II.
DE
HIS QVI SENATUI ET JUDICIIS MINISTERIUM PRÆBENT.

1. Senatui, Judiciisque inserviunt scribæ & apparitores: De quibus hoc loco commodè dici posse videtur.

ARTIC. I.
DE
CURIALIBUS URBIS ROMÆ.

1. Curiales Romæ erant adscripti negotiis curiæ, qui acta senatûs scribebant & scrinia custodiebant. Quique his præerat Rector vel Judex curiæ dicebatur. *Nam coram hoc decuriales erant conveniendi* (l.1. C. de Curial. urb. Rom.) *si lis esset de re ad officium ipsorum pertinente. Videturque ad munus hujus Judicis spectasse curiales tueri, ne quid de suis privilegiis, quæ ipsis denuò confirmantur* (l.2. C.eod.) *amittant.*

ARTIC. II.
DE
SCRIBIS.

1. Scribæ sunt qui deputati erant actis conficiendis circa majores Judices, dicti scriptores, notarii libellenses.

ARTIC. III.
DE
APPARITORIBUS.

1. Apparitores antiquitus viatores, lictores, accensi & Stratores dicti sunt; & postea adminicula dignitatum, Executores it. officiales, addito epitheto, ut sciretur quales essent. *Vocabantur enim Cæsariani, Præfectiani, Magisteriani, Augustales, Rationales, Præsidiales, Largitionales, Opinatores &c.*

2. Apparitorum præfecti prætorio hoc munus erat, ut citatos in Jus vocarent, prehenderent, sententias exequerentur. Et ex horum numero erant nonnulli, qui cæteros antecedebant, ut Cornicularii præfectiani &c. de quibus (*t.t. C. de apparitor. præfector.*)

3. Apparitores præfecti urbis completo officio accipiebant potestatem adorandi purpuram imperatoris. Cæterùm & graviter puniebantur, si clandestinâ fraude pistores concuterent. (*t.t.C. de apparit. præf. urb.*)

4. Appa-

4. Apparitores magistrorum militum erant ordinis militaris [*l.2. C. de apparit. mag. milit.*) nec poterant sumi ex curialibus vel cohortalibus, vel censibus adscriptis. (*l 3. C eod.*) Erantq; alii numerarii alii supernumerarii: illi exeuntes de suâ militiâ tribunorum prætorianorum dignitatem consequebantur (*l.4. C. eod.*) ab omnibus indictionibus tam civilium quàm militarium Judicum immunes erant. (*d.l.4.*) & fori præscriptione muniebantur. (*l.5. C. eod.*) Hi quasi militantes nec coram aliis Judicibus conveniri poterant. (*d.l 5*)

5. Apparitores proconsulum & legatorum non sumebantur ex numero curialium. (*l.1. & 2. C. de appar. proc.*) erantque quadringenti deputati (*d.l 2*) Præcipitur his, ne alienis officiis impudenter sese immisceant. (*l.3. C. eod.*)

6. Apparitores Comitis orientis non plures erant, quàm sexcenti. *Nam tot putabantur publicis necessitatibus sufficere.* (l.unic. C. de appar. com. or.)

7. Apparitores præfecti annonæ canonem, qui ad officium suum pertinet, jubentur exigere. (*l.2. C. de appar. præf. an.*) *Ob hoc enim annonarii vocabantur, ne immiscerent sese præfectianis* (l.1 C. de appar. præf. ann.) *Nam & præfectus urbi curam annonæ habebat.*

8. Solebant autem apparitores seu officiales Judicum in modum militum in cohortes redigi. *Inde enim vocabantur cohortales, quando nomina eorum in matriculam erant recepta* (*l.10 C. de cohortalib.*) Qui ita in numerum recepti suam conditionem sponte deserere non poterant. *Nam nullus Judicum quenquam ex cohortalium numero sine sacrâ probatoriâ ad aliud munus promovere poterat, nisi ad cursûs publici exhibitionem.* (l. 2. C. de cohort.) *quia solebant præsides quotannis ex cohortalibus mittere ad mansiones qui curarent exhibitionem cursûs publici & evectiones inspicerent. Sique ausi essent ullam affectare militiam revocabantur.* (*l.12. & l.4. C. eod*) In numerum autem recipiebantur non vano militiæ nomine immania lucra sectantes, sed qui necessitatem officii solicitudinibus debitis exequuntur. (*l. 9 C. eod.*) Facultatum verò ratio non habebatur (*l.4. C. de divers. officiis & apparit.*)

9. Erant inter apparitores Cornicularii, officiales præfectorum sententiis damnatorum exequendis præpositi; item commentarienses seu clavicularii, carceribus præfecti; quibus parebant Stationarii ex cohortalibus sumpti qui stationes agebant & tributa exigebant, (*argt. l.1. C. eod.*)

10. Cohortalibus militibus præerant primipili tanquam principes cohortalis officii; qui aspirantes ad aliam militiam statim curiæ restitui jubentur. (*l.13. C. eod.*)

MEMBR.

MEMBR. III.
DE
PRÆBENTIBUS MINISTERIUM CIRCA TRIBUTA.

1. Varia sunt ministeria circa tributa, nimirum exactorum, susceptorum & tabulariorum logographorumque &c. De quibus distinctis articulis dicturi sumus.

ARTIC. I.
DE
EXECUTORIBUS ET EXACTORIBUS.

1. Executores & Exactores erant officiales majorum magistratuum qui mittebantur per provincias, ut instarent præsidibus & officiis eorum, ut suâ auctoritate & periculo suo universa debita exsolverentur. (*l.1. C.de Execut.*)

2. Prohibentur vagari & provincialibus militari terrore esse, bona vi capere, aut prædia alicujus pro debitis alienis invadere, aut ullo modo vim inferre capiendo pignora (*d.l.1, l.4. l.5. C eod.*)

3. Jubentur etiam annuo spacio exactionem commissam peragere (*l.3. d.t.*)

ARTIC. II.
DE
SUSCEPTORIBUS.

1. Susceptores dicuntur, qui tributis & annonis recipiendis præpositi sunt. *Quorum videtur mentio fieri* (l.5. §. ult. ff. de Censib.)

2. Ad susceptorum officium pertinet, præsentibus defensoribus civitatum præscribere modum jugationis cujusque & species singulas vel earum quantitatem, quam fisco inferri oportet. (*l.10. C. de suscept.*) it. ut absque omni morâ aurum suscipiant, ne quis per hanc occasionem sumptus facere compellatur. (*l.1. C.eod.*)

3. Est verò horum officium annuum: quo deposito, rationes reddere compelluntur: (*l.4. C.eod.*)

4. Susceptoribus videntur contradistingui Præpositi & Arcarii, ita: quòd præpositi tributa specierum è manibus susceptorum consequantur & in horreis fiscalibus reponant; (*quibus injunctum est quod habetur l.6. C.eod. ne horreis fiscalibus alia quàm fiscalia frumenta reponant*) Arcarii autem aurum argentumque à susceptoribus accipiant inferendum in arcam præfecti prætorio. (*l.ult. C.eod.*)

ARTIC. III.
DE
PONDERATORIBUS.

1. Ponderatores zygostatæ græco nomine dicti sunt, quibus commissum erat aurum argentumque, quod inferebatur, librare. *Nam aurum quod tributi nomine solvebatur seu in maßâ seu in solidis daretur, appendebatur, quemadmodum in mancipationibus (unde actibus, qui mediante imaginariâ emptione & venditione perficiebantur, libripens seu ponderator interesse solebat.)*

2. Officium autem ponderatorum erat, æquâ lance & libramentis paribus tributa suscipere: (*l. 1. C. de ponderat.*) item, dirimere contentionem natam de qualitate solidorum. (*l. 2. C. eod.*)

ARTIC. IV.
DE
TABULARIIS ET LOGOGRAPHIS.

1. Tabulariorum officium erat perquirere nomina debitorum, & in acta referre. (*l. 1. & 7. C. de exactor. tribut.*) Logographi itidem in rationibus tributorum conscribendis occupati erant. (*Nov. 128. cap. 1.*)

2. Hi suo collegio seu corpori adeò erant adstricti, ut nec alicujus privilegii colore se excusare possent: (*l. ult. C. de Tabular.*) munusque suum ad liberos derivabant. (*l. 1. C. eod.*)

MEMBR. IV.
DE
REI MILITARI INSERVIENTIBUS.

1. Militia duplex est terrestris & navalis. De terrestri militiâ tanquam præcipuâ superius diximus. Restat hìc dicendum de Classicis item iis qui vel arma conficiunt vel exercitium armorum tractant. *Nam vilis semper apud Romanos navalis militia exstitit: unde plerumque homines vilis & abjectæ conditionis adhibiti sunt: qui ne quidem jus civitatis Romanæ habuerunt.*

ARTIC. I.
DE
CLASSICIS.

1. Classicorum militum numerum augeri placuit & compleri ex incensitis vel adcrescentibus, seu remigũ filiis tanquam rei nauticæ adsuetis. *Nam licet classicorum conditio esset vilis; noluerunt tamen glebæ adscriptos vel censitos horum in numerum cooptare.* (l. un. C. de classic.)

ARTIC.

ARTIC. II.
DE
FABRICENSIBUS.

Fabricensium corpus constitit ex artificibus, qui in publicis fabricis arma fabricabant. *Nam in nullâ privatâ officinâ concessum erat arma conficere.* (Nov. 85. cap. 1.) *Sed erant publicæ fabricæ, in Illyrico quinque, in Italiâ sex, in Galliâ octo &c. Quod quidem statu existente tyrannico admodum consultum est; cui interest, non à quolibet arma confici, sed à solis iis qui publicè Imperatori conficiunt. Quæ etiam ratio est, quare fabricenses prohiberentur privatis arma vendere.*

2. Armamentarii, in quod confecta arma deferebantur, inspectionem habebat primicerius, qui exacto biennio in præmium immunitatem à muneribus publicis personalibus adipiscebatur. (*l. 2. C. de fabricens.*)

3. Pro armis conficiendis conferebatur ferrum, quod strictè solvendum erat; adeò ut non æstimatio loco ejus dari posset. (*l. 1. C. eod.*) *Nam arma ex optimo ferro & quod facilè deduci ignibus posset conflabantur; adeoque optimum etiam præcisè à provincialibus conferendum erat.*

4. In ordinem fabricensium non recipiuntur, nisi qui docerent, à curiali conditione sese liberos esse. (*l. 4. C. eod.*) Tironum in ordinem receptorum brachia stigmate notantur: ut latitantes hoc modo dignosci possent. (*l. 3. C. eod.*)

5. Fabricenses porrò artibus propriis inserviunt, ut cum sobole professioni immorentur, cui nati sunt. (*l. 5. C. eod.*) prohibenturque aliquam administrationem vel agriculturam suscipere. (*l. 7. C. eod.*)

6. Privilegium eorum est, ut non nisi coram præfecto prætorio conveniantur. (*l. 6. C. eod.*)

ARTIC. III.
DE
EXERCENTIBUS ARMA.

1. Exercitium armorum nemini concessum, nisi cui princeps indulserit. *Nam usu armorum omnibus temerè concesso, tyrannicus status salvus esse nequit: semper erunt turbæ metuendæ.* (l. un. C. de armor. usu.)

MEMBR. V.
DE
ARTIFICIBUS AD DIVINAM DOMUM
PERTINENTIBUS.

1. Sunt certa corpora artificum ad divinam, principis nimirum, domum pertinentium, velut murilegorum, gynæciariorum, linteariorum, monetariorum, de quibus agitur. (*tit.7. lib.XI.C.*)

2. De his generaliter notandum, quòd quemadmodum non possint sine sacrâ probatoriâ in corpus adscribi; (*l. ult. C. de murileg.*) ita nec, quando adscripti sunt, munus susceptum deserere vel dignitatis cujuscunque privilegio à corpore liberari. (*l.1. l.13. C. eod.*) nisi id specialiter impetraverint & æquè idoneum in suum locum substituerint, qui horum periculo munus exerceat.

ARTIC. I.
DE
MURILEGULIS.

1. Murileguli vel muricileguli ita dicti sunt, quòd murices & conchilia, ex quibus tyrius color conficiebatur, legerent; & peculiariter inserviebant domui principis. *Nam sanguine conchiliorum tingebantur vestimenta Imperatorum propria, ne de aspectu principis posset errari* (Plin. lib. 9. cap. 36.)

2. Hi suæ conditioni & corpori ita erant addicti, ut ad nullam dignitatem vel militiam possent adspirare; (*l. 11. C. de muril.*) & si mutassent suam conditionem revocabantur. (*d.l.11.*) transferebantque parentes hoc vitæ genus ad suos liberos, seu pater seu mater esset huic obnoxia. (*l.penult. l.12.C.d.t.*)

ARTIC. II.
DE
GYNÆCIARIIS, BAPHIIS ET TEXTRINORUM PROCURATORIBUS.

1. Gynæciarii addicti erant contexendis & conficiendis Imperialibus vestimentis. *Nam Gynæcium textrinum est, in quo stamina subtexuntur tincta conchilio.* (l. 4. C. de vestib. holober.) *ita dictum, quia texere opus muliebre est.*

2. Erant & hi corpori suo servilem in modum adstricti: (*l. 5. & 6.C.de murilegul.*) hoc tamen non obstante soliti sunt homines ambire suffragia, quibus in corpus hoc reciperentur. (*l.2. C. de murileg.*) Id quod propterea ibidem prohibitum est; *quia qui non satis idonei sunt corrumpunt species, & principis substantiam attenuant.*

3. Horum conditionem vilem subibant & mulieres ingenuæ contubernio se his sociantes. (*l.3. C. eod.*)

4. Baphii sunt tinctores vestium Imperialium, ejusdemque cum Gynæciariis conditionis. (*argt.l.2.C.eod.*)

5. Baphiis & gynæciariis erant certi præpositi, procuratores gynæcii & præpositi baphiorum dicti; qui curabant, ut rectè lana tingeretur, & mox in fila deducta texeretur. *vid. Pancirol.* (*Notit. cap. 74.*) Hi autem procuratores & præpositi literas approbatorias, quibus recipiebantur ad munus hoc, prius consequi non poterant, quàm cavissent datis idoneis fidejussoribus. (*l. 14. C. eod.*)

ARTIC. III.

DE MONETARIIS.

1. Superius traditum, penes solum Imperatorem fuisse potestatem cudendæ monetæ. *Ideò vetat Valentinianus Imperator numos alios quàm suâ imagine formatos in negotiationibus adhiberi*, (l. 1. C. de veter. numism. pot.) *nec quisquam præter Imperatorem cusionem sibi arrogare potuit.* (l. 2. l. ult. C. de fals. monet.)

2. Usi autem sunt principes in cudendis monetis artificibus, qui monetarii dicti sunt: quorum officium licet vile esset; gaudebant tamen corpore latè diffuso. *Nam haud paucos esse decebat, ut tantæ moli pecuniam, quæ sufficeret condere valerent: quibus tamen prohibitum erat suam conditionem mutare.* (l. 1. C. de murileg.) *Hinc nullæ ingenuæ mulieres his nubebant; quia si nupsissent & ipsæ monetariæ fiebant.* (l. 3. C. eod.) *Et contrà etiam mulieres ex monetariis genitæ ingenuis copulari non permittebantur.* (l. 7. C. eod.)

3. Monetarii porrò initio officii coram præfecto monetali Juramentum præstare tenebantur de ordinationibus monetariis observandis. *Nam in tantâ horum copiâ fraudes eorum vix coërceri aliâ ratione poterant. Quamvis & gravissimæ pœnæ in falsificatores monetæ constitutæ essent.*

ARTIC. IV.

DE METALLARIIS ET PROCURATORIBUS METALLORUM.

1. Metallarii sunt qui metalla & quæ preciosa natura in terrâ abscondidit effodiunt, effossa à visceribus terræ deducunt & in simplicem materiam redigunt. (*l. 3. C. de metallar.*)

2. Et quamvis cuilibet privato, modò solveret canonem metallicum, quodque ultrà reperiebat venderet fisco, facultas quærendi metalla & saxa competeret: (*l. 1. l. 3. l. 6. C. de metallar.*) erant tamen nonnulli huic vitæ generi obnoxii, qui illud mutare & aliò migrare non poterant. (*l. ult. C. eod.*)

3. Procuratores metallorum exigebant canonem metallicum & ex numero decurionum eligebantur. (*l.4. C. eod.*)

ARTIC. V.
DE
BASTAGARIIS.

1. Baſtagariis incumbebat vectura rerum ad fiſcum pertinentium, horumque munus erat perſonale. *Nam equos, quos habebant, tenebantur producere ad provehendas res; ſed ita, ut morientibus animalibus quintum è fiſco præberetur.* [l.4. C. de murileg.]

2. Erantque ſuo muneri ita adſtricti, ut ante illud impletum militiæ nomen dare haud poſſent. (*l.8. C. eod.*)

MEMBR. VI.
DE
CORPORATIS URBIS ROMÆ.

1. Corporati urbis Romæ dicti ſunt, qui erant membra alicujus ſocietatis vel collegii Romæ recepti. Qualia erant ſuariorum, piſtorum naviculariorum.

2. Hi corporati, eo ipſo, quo albo incolarum ſunt inſcripti, gaudent privilegiis civium Romanorum. (*l.un. C. de Corporat. urb. Rom.*)

3. Sunt hi obnoxii civitati, & ad eam retrahi poſſunt, ſi mutaverint domicilium. (*d.l.un.*) *Intereſt enim civitatis eos ſervire ſuis functionibus.*

ARTIC. I.
DE
PISTORIBUS.

1. Incorporati Romæ fuêre piſtores, urbici piſtores dicti (*l. ult. §.1. ff. de Excuſ. tut.*) qui & collegium Conſtantinopoli habuerunt. *Nam piſtores annonæ publicæ inſerviebant non modò coquendo panes, ſed & molendo grana; horumque alii panes civiles conficiebant, qui civibus per ſcholas diſtribuebantur;* (l.1. C. de frument. urb. Conſtant.) *alii in palatio panes Cæſaris coquebant.*)

2. Erant & hi ſervili modo adſtricti collegio, ut liberari ab eodem non poſſent. *Hinc mancipia Comitis horreorum vocantur.* (l.un. C. de piſtor.) *Hujus namque directioni ſubjecti erant.*

3. Privilegium habuêre urbici piſtores, ut à tutelâ etiam collegarum excuſarentur; ſi modò per ſe piſtrinum exercerent. (*l.ult. pr. & §.1. ff. de excuſat. tutor.*) & intra numerum eſſent. Palatii autem piſtores coram nullo alio, quàm procuratore Cæſaris vel præfecto urbi

conve-

conveniri poterant. (*l.6.& 7.C.ubi causs. fiscal.*) Et quia nonnunquam ab apparitoribus præfecti urbi pistores urbici duriter tractabantur: constitutum, ut si quis ejusmodi concussisset pistorem corpori pistorum, perpetuoque panificio addiceretur. (*l.2.C. de apparit. præf. urb.*)

ARTIC. II. DE SUARIIS.

1. Suarii seu porcinarii erant qui suillam carnem à collatoribus suscipiebant ad victum civium Romanorum, & hoc curabant, ne cives Romani egerent carne suillâ. *Hanc ob caussam etiam eos gaudere suis privilegiis, tradunt Imperatores* (l.1.C. de suar.) *quando ajunt: porcinatores urbis æternæ, cum pervigilem laborem commodis populi Romani exhibeant: sordidis semper muneribus liberentur.*

2. Officium horum erat carnes justo precio distrahere. *Hujus namque gratiâ fuerunt sub inspectione præfecti urbi* (l.1. §.11. ff. de Offic. præf. urb.) *unde & apud hunc forum sortiti sunt.* (l.2. C. de suar.)

ARTIC. III. DE VINARIIS.

1. Vinarios, qui vini negotiationem in urbe exercuerunt itidem peculiare collegium habuisse Rubrica (*tit.C. de suariis*) indicat & id testatur etiam Lampridius. (*in vitâ Alexandri*) *Narrat enim ab Alexandro collegium vinariorum institutum, & huic Rationalem vinorum præpositum.*

ARTIC. IV. DE NAVICULARIIS SEU NAUCLERIS.

1. Navicularii seu naucleri domini sunt navium: quorum certum fuit apud Romanos corpus seu collegium (*l.5.§.6. & ult. ff. de Iur. Immun.*) non modò in urbe sed & in provinciis, ob hoc approbatum, ut non modo res privatorum, sed & publicas à provincialibus tributi & annonæ nomine datas transveherent. *Ex quibus facilè cognosci & dijudicari potest, quale horum fuerit officium, qualia onera, qualia privilegia.*

2. Naviculariorum officium est, ne species publicas in negotiationis emolumentum convertant, prætendentes se vi tempestatis impeditos justo tempore non potuisse eas debitum transportare in locum. *Hanc enim ob caussam præcipitur iis, qui annonam in Italiam urbemq; & ad*

castra militum transvehendam habent, ut intra annum eam inferant. (l. 2. C. de Navicular.) *Hyemis enim tempus tanquam periculosum remittitur; & ita generaliter annus determinatur, licet aliàs dimidius ad navigationem sufficiat.* (l.3. fin. C. de naufrag.) *Et ita per annum intelligitur tempus, quo in anno navigari solet.* It. Ne navigationis cursum immutent & iter devium suscipiant. *Nam si fraudem fecerint commorando, cùm res deportandas transvehere possent, deportationis; si fiscales res distraxerint, gladii pœnâ afficiuntur.* (l.5.C. de navicular.) *It.* Ne in naves oneratas publicis speciebus privatas res & aliena onera recipiant. *Nam & in eos qui audent portitores annonæ publicæ ad onera alia suscipienda impellere, hoc statuitur, ut non in dispendium solum atque naufragii damnum teneantur obligati, sed etiam publicæ coërcitionis experiantur rigorem.* (l.un. C. Ne quid oneri publ. imponatur.) *It.* Ne prætendant naufragium factum, quò species transvehendas lucrentur. *Hinc qui publicas species receperunt, si naufragium patiantur Judicem illius loci, quo passi sunt, adire debent & intra annum id per testes probare.* (l.2. & 5. C. de naufrag.) *Quo in casu tamen sufficiunt testes qualescunque, qui ex naufragio superfuerunt* (l.3. C. eod.) *si alii magis idonei non sint. Ratio autem quare onus probandi innocentiam devolvatur in nauclerum, hæc est; quia ex naufragio, quod sine culpâ naucleri contingit fiscus detrimentum patitur; non collatores, qui semel suo munere functi sunt, solutis annonariis speciebus.* (l.4.C.eod) *Quæ etiam ratio est, quare, si culpâ naviculariorum ex annonâ publicâ quid perierit, ad eos, qui de corpore naviculariorum sunt, pro ratâ periculum pertineat; & totum collegium quod amissum est restituere teneatur.* [l.ult.C.eod.] *Fit enim hoc in securitatem fisci, cujus caussa favorabilis existit.*

3. Naviculariorum autem species publicas transvehendas accipientium à susceptoribus res omnes fisco in securitatem sunt obligatæ. *Nam ejus, qui cum fisco contrahit, bona veluti pignoris titulo obligantur, quamvis specialiter in contractu id non exprimatur.* (l.2. C. in quib. causs. pign. vel hypoth.) *Hinc etiam si navicularius aliquam rem vendit, transit illa cum suo onere* (l.2. C. de præd. & omnib. reb. navicul.) *non obstante licet emptor hujus è domo principis sit.* (l.1. & 2. C. eod.)

4. Cæterùm quemadmodum naves naviculariorum obstrictæ sunt species publicas recipere: ita quælibet navis tenetur necessitatibus publicis subvenire. *Hinc nulla navis vel privilegio dignitatis vel religionis intuitu aut prærogativâ personæ excusari potest à felici embolâ i. e. transvectione publicæ annonæ.* (l. 1. & 2. C. de Navib. non excus.) *& si qui præscribent navibus titulum potentum, ut evitent onera, amittunt navem fisco appropriandam.* (d.l.1.)

5. Privi-

5. Privilegia naviculariis hæc tribuuntur ut dum transferunt species annonarias, nec concussiones patiantur nec aliquod genus incommodi, sed venientes ac remeantes omni securitate potiantur, pœnâ in violatores constitutâ (*l. 1. & 3. C. de navicul.*) Quin qui horum securitatem violat publicam violat securitatem, & reus videtur criminis læsæ Majestatis (*l. 1. ff. ad l. Jul. Maj.*) *Gerunt namque negotium ejus, qui Jura Majestatis habet, naviculari.*

MEMBR. VII.
DE TRACTANTIBUS EA QUÆ SPECTANT AD VOLUPTATEM CIVIUM.

1. Moris fuit varia spectacula variosque ludos civibus Romanis exhibere, præsertim initio tyrannidis: unde nata sunt varia corpora eorum, qui vitam exercendis ludicris consecrabant. *Nam cum olim, etiam severis adhuc moribus, spectaculis delectarentur Romani, id Imperatores adhibuere ad corrumpendam plebem, ut illecebris voluptatum immersa negligeret libertatem suam, nullamque rerum ad publicam salutem spectantium curam haberet. Nam ipse Augustus statim à talibus non abhorruit studiis, civile ratus misceri voluptatibus vulgi (i. e. spectaculis interesse) Quo ipso tam celeriter mollis redditus est plebis animus, ut nec Tiberius auderet eam ad duriora vertere.* (1. annal. 54.) *Data etiam legimus ab Augusto privilegia histrionibus, jussosque immunes verberum esse.* (1. annal. 76. & 77.) *His autem ita deditus delectatusque fuit Nero, ut exinde patrii mores penitus abolerentur, funditusque everterentur per accitam lasciviam (i. e. externorum, græcorum nimirum, quorum operâ in ludis utebatur, nequitiam) ut, quod usquam corrumpi & corrumpere posset, in urbe viseretur, degeneraretque studiis externis Romana juventus, gymnasia & otia, & turpes amores exercendo, principe & Senatu auctoribus; qui non modo licentiam vitiis permittebant, sed vim adhibebant.* (14. annal. 20.) *Excusabantur autem hæc prætextu specioso: Majores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis, pro fortunâ, quæ tum fuerat; eòque à Thuscis accitos histriones, à Thuriis equorum certamina, & possessâ Achaiâ, Asiâque, ludos curatius editos.* (14. ann. 21.)

2. Hic mos ludorum adeò invaluit, ut nec Christiani Imperatores auderent eosdem in totum abrogare. *Nam Constantinus M. tantum cruenta spectacula prohibuit tanquam in otio civili & domesticâ quiete horrenda.* (l. unic. C. de gladiatorib. penitus toll.) *Circensia certamina & Xystica aliquandiu manserunt. Quin primates viros cohortantur Impp. ad amplectenda felicis populi studia* (l. 1. C. de spectac.) *tantum diebus*

Solis celebrari prohibuerunt spectaculorum editionem. (l. 2. C. Theod. de spectat.) *Pugna quoque cum bestiis penitus damnata* (l. ult. C. de feriis) *nisi quod leones & feras agros devastantes totique regioni damnum inferentes occidi concessum fuerit.* (l. un. C. de venat. ferar.) *Majumæ quoque ludi antea prohibiti restituti sunt, si in his castitas & honestas servetur.* (l. un. C. de Majumâ)

MEMBR. VIII.
DE RUS COLENTIBUS ET HORUM SOCIETATIBUS.

1. Restat considerandum Corpus agricolarum, quorum alii fuere liberiores rusticani dicti; alii magis serviles, Adscriptitii, Censiti, Coloni.

ARTIC. I.
DE RUSTICANIS.

1. Rusticani sunt qui ruri habitantes proprios agros colunt, dominique rerum suarum sunt, adeò, ut de his testari valeant. (*l. ult. C. de testam.*)

2. His datur privilegium (*l. 2. C. ut rusticani ad nullum obsequ.*) ut nullum teneantur subire obsequium præter capitationem & congruam annonam. *Nam capitationem soli præstant agricolæ; quia Constantinus noluit Romanos cives capitationem pendere.* (l. un. C. de capitat. civ. censib. eximendâ.) *Adeoque ii tantum capitationem solvebant qui extra muros positi erant.* (l. 1. C. ut rusticani.)

ARTIC. II.
DE AGRICOLIS SERVILIBUS.

1. Magis serviles sunt homines glebæ adscripti; quorum successu temporis alii coloni dicti sunt, qui pro parte fructuum agros quosdam coluerunt; alii censiti seu tributarii; qui pro possessione quam tenebant, censum dominis præstabant. (*l. penult. C. de agric. l. 2. C. In quib. causs. coloni.*)

2. Sunt autem hi non æquè hominum quàm prædiorum servi. *Hinc noluit Justinianus adscriptitios propriâ confessione fieri* (l. cum scimus, 22. C. de agric.) *nisi concurrant alia argumenta, veluti tabulæ censuales. Domini etenim tenebantur colonos & inquilinos quos habebant in censu profiteri unà cum agris, tanquam horum servis.* (l. 4. §. 8. ff. de Censib.)

unde

unde fit, quòd nec momento à prædiis separari posse dicantur; (l.15. C. de agric.) *nec sine his alienari vel obligari;* (l.7. C. eod. l. 112. ff. de legat. 1.) *sed unà cum alienatis prædiis transire* (d. l.7. l. 2. l. 13. fin. C. eod.) *Ratio hæc fuisse videtur, ne ulla pars terræ destitueretur suis cultoribus.*

3. Hanc autem suam conditionem transferunt etiam ad posteros suos, à quâ hi nullâ ratione liberari possunt. (*l. 11. C. eod.*) sed si aliò migraverint, revocantur. (*l. 9. l. 14. C. eod.*) punitis receptoribus. (*l. 12. C. eod.*)

4. Super nullo autem tributo ratione prædiorum solvendo inquietari debent; nisi & ipsi proprios agros habeant. (l. 15. Nov. 128. l. 4. C. eod.) *Nam domini, qui ex suis fundis fructus percipiunt, etiam pensitationes agnoscere tenentur. Interest etiam Reipubl. Colonos ad extraordinaria onera non trahi.* (l. 1. C. eod.) *ne agricultura negligatur.* Tributum tamen capitationis tenentur solvere. (*l. 11. C. eod.*)

5. Nec debent etiam à colonis domini graviorem censum exigere; nisi velint ab his accusari; (*l. 1. C. In quibus caussis coloni*) nec etiam injuriâ eos afficere (*l. 2. C. eod.*)

6. Quod de colonis generaliter diximus, id & in palæstinis & Illyricanis obtinebat; ut scil. si vagabundi sint, à dominis revocari possent. (*l. un. C. de Colon. palæst. l. un. C. de Colon. Illyric.*)

7. Coloni Thracenses æquè adstricti erant suis prædiis; liberi tamen à capitatione. (*l. un. C. de colon. Thracens.*)

CAP. XII.
DE
POTESTATE PRIVATORUM CIRCA BONA VITÆ INSERVIENTIA.

1. Non omnes homines in civitate vel populo æquali facultate gaudere possunt circa parandum dominium in res vel bona quæ vitæ humanæ conservandæ inserviunt. *Nam demonstravimus* (lib. 1. huj. part.) *hominibus servilibus non concedendam esse facultatem dominium exercendi in bona; propterea quòd ignorantes modum utendi hisce sint indigni; Justitia autem distributiva indignis prohibeat quid adsignare.* Quapropter, licet tractatus de Jure personarum ad Jus privatum referatur, quod Jure Romano in Jus personarum, rerum & actionum dividitur: est tamen Jus personarum in Justitiâ distributivâ fundatum tribuens tantum principia Juri privato, quod à Justitiâ commutativâ regitur. *Nam quibus hominibus & qualiter facultas dominandi rebus tribuenda, ex salute Reipublicæ æstimandum est. & ita vel communis Juris publici definitio arguit fundamenda Juris personarum ad Jus publicum esse referendæ. Quin*

omne Jus privatum fundatum est in Jure publico. Nam salus communis salus singulorum est & mensuram præbet Juri quod de singulorum salute tractat. Jus ergò publicum rationem divisionis personarum assignat, Jus privatum divisione hac velut principio & fundamento utitur. Initium ergò à divisione personarum facturi sumus.

MEMBR. I.

DE VARIA PERSONARUM DIVISIONE ET INDE NATO STATU HOMINUM.

ARTIC. I.

DE DIVISIONE PERSONARUM IN LIBEROS ET SERVOS.

1. Summa de jure personarum divisio est, quòd omnes homines aut liberi sint aut servi. (l.3. ff. de Statu hom.) *Nam considerantur hic personæ quatenus aptæ sunt ad acquirendas res seu bona vitæ conservandæ inservientia. Jam verò omnes homines aut aliquid facultatis habent rebus dominandi aut nihil; qui quid facultatis habent liberi sunt; qui nihil, servi. Unde sequitur hanc in liberos & servos divisionem primam & summam esse.*

2. Quinam liberi homines habendi qui servi longè aliter in Republ. Romanâ definitum fuit, quàm in Optimâ Republicâ id fieri debere. (*lib.1. huj. part.*) docuimus. *Nam in optimâ Republicâ is liber homo est, qui appetitui non paret, sed seipsum intellectu suo regere, adeoque ipse sibi vivere potest. Quo in sensu & vocem libertatis accipit Cicero, quando ait: legibus servimus, ut liberi fiamus: quia parendo legibus virtuosa præcipientibus, & ita crebrò virtuosa agendo reddimur virtuosi. Contrà is servus est, qui nullâ prudentiâ instructus & virtute rapitur affectibus & ducitur, quò fert appetitus irrationalis. Quâ essentiâ liberorum & servorum hominum ita positâ, facilè reddi ratio potest; quare liberi homines sibi operentur & dominium mereantur in bona vitæ inservientia; contrà servorum nihil proprium esse debeat; quia hi ignorant modum utendi bonis externis; illi optimè, utpote Justitiâ, liberalitate, magnificentiâ &c. instructi. JCti autem Romani definiunt libertatem, naturalem facultatem ejus, quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut jure prohibetur.* (l.4.ff.de statu hom.) *Scil. sumpsère definitionem in Democratiis usitatam, in quibus plebs putat, se tunc verè liberam esse, quando facere*

facere potest quod vult; & addidere limitationem quandam, quâ tegerent vitium quod definitioni inest. Et hac in significatione voce libertatis sumptâ conceperunt libertatem Juris naturæ esse, quòd initiò omnes homines, quemadmodum & feræ in naturali facultate faciendi quod lubet producti fuerint. Libertasque adeò ipsis est facultas quædam naturalis, quam non modò ab initio omnes homines habuerunt, sed & quâ feræ bestiæ gaudent, faciendi quod lubet, legibus & Jure in hominibus limitata & quandoq; vi præpedita. Servitus contrà quædam istius facultatis violenta ademptio. Unde definitur. (l. 4. §. 1. ff eod.) *quòd sit constitutio Juris gentium, quâ quis dominio alieno contra naturam subjicitur.*

3. Liberi & servi ex sententiâ Juris Romani casu fiunt, & non ex Jure distributivo. *Nam ii, quibus accidit naturalem suam facultatem faciendi quod lubet retinere vel ademptam recuperare sunt liberi; quibus verò contingit, ut hac suâ naturali facultate priventur vel statim à nativitate vel posteaquam aliquandiu in libertate vixerunt, hi servi sunt.*

4. Non modò ergò servi sed & liberi aut nascuntur aut fiunt. Qui nascuntur liberi ingenui dicuntur. *Nam ingenuus est is, qui statim ut natus est liber est* (pr. J. de Ingen.) *Censetur autem statim ac nascitur liber, qui vel ex solâ matre eâque vel unico momento seu conceptionis seu partûs seu medii temporis, quo fœtum in utero gessit, liberâ natus est* (t. t. J. de Ingen. l. 5. §. 2. & 3. l. 18. ff. de stat. hom.) *Nam semel parta libertas fœtui calamitate matris auferri nequit. Hinc natus ex ancillâ, quæ vi pacti & ex contractu deberet esse manumissa & propterea libera habetur* (ex l. 1. & 2. C. si mancip. ita fuer. alienat.) *ingenuus nascitur* (l. 22. ff. de stat. hom.)

5. Qui fiunt liberi libertini dicuntur. *Nam quibus in verâ aliquâ servitute existentibus datur libertas, libertini sunt. Hinc definiuntur libertini* (l. 6. ff. eod.) *qui ex justâ servitute manumissi sunt. Additur* ex Justâ; *quia contingit aliquem ingenuum in servitute esse; qui licet manumittatur per hoc ingenuitatem suam non amittit.*

6. Manumissio actus ille est, quo qui veri servi sunt liberi fiunt. *Manumissio enim est de manu datio. nam quamdiu aliquis in servitute est manui & potestati suppositus est: & manumissus liberatur potestate.* (pr. J. de Libertin.) Concessum verò fuit cuilibet domino suum servum manumittere, contrà ac suadet recta ratio. *Nam potestate manumittendi cuilibet concessâ, flagitiosis nonnunquam hominibus repletur civitas, dominis quandoque temerè manumittentibus, & non satis judicare valentibus, quinam libertate digni sint vel non: præterquam quòd alii abusus accedant. Hinc L. Ælia Sentia orta est prohibens in fraudem creditorum manumittere & manumissionem, si qua facta sit, nullam declarans* (pr. J. Quib.

 ex

ex causs. manumittere non licet.) *Eadem L. Ælia Sentia circa minores viginti annis introduxit, quod generaliter in omnibus manumittentibus fuisset observandum: nimirum, ne domino minori 20. annis aliter manumittere permittatur, quàm si coram pratore & consilio justa caussa manumissionis fuerit approbata* [§. 4. J. Quib. ex causs. manumitt. non licet] *Eadem levitas, quâ sæpè ducti homines ad manumittendum prosiliunt, peperit L. Fusiam Caniniam certum modum in servis manumittendis constituentem: gloriam namque ex multitudine servorum manumissorum captabant cives Romani; quia liberti pileati comitabantur funus; & ita multi scelesti reddebantur cives Romani. Quam tamen legem veluti libertates impedientem & quodammodò invidam abrogat Imperator* (t.t. J. & C. de L. Fus. Canin. toll.)

7. Libertinorum status olim tripertitus erat. *Nam qui manumittebantur vel fiebant cives Romani vel Latini vel Dedititii.* (§. 3. J. de Libertin.) *Erant namque & in Imperio Romano alii cives, alii non quidem cives, immunes tamen à vectigalibus & servitiis, alii tributarii & sordida munera præstantes qui dedititii vocabantur. Dedititii ergò erant illi libertini qui eodem Jure & conditione erant, quâ illi populi qui à Romanis devicti sese his dederant, parumque à servis aberant. Et hi nullam spem consequendæ civitatis habebant. Latini fiebant ex L. Juniâ Norbanâ quæ jusserat omnes per amicos vel epistolam manumissos eodem loco esse, quo olim erant Latini: qui, quemadmodum Latini ex L. Juliâ in civitatem recepti itidem eam consequi possunt. Perfecta libertas comitem habens civitatem acquirebatur, si manumissio fieret Censu (quando servi jussu dominorum inter cives Romanos censum profitebantur. In cujus locum substituta est à Constantino manumissio in Ecclesiâ) Vindictâ (i.e. coram prætore percussione quæ virgulâ vindictâ appellatâ fiebat) & Testamento.* (t.t. C. de Vindictâ & ap. Consil. manumiss. & t. seq. t.t. ff. de manumiss. & seqq.) *Verùm cum omnes, qui sub orbe Romano essent, jubebantur esse cives Romani* (l. 17. ff. de stat. hom.) *nec videbatur ulterius hæc distinctio in manumissis tolerari posse. Unde Justinianus eam abrogavit.* (§. ult. J. de Libertin. t.t. C. de Lat. libert. toll. & l. un. C de dedit. libert. toll.)

8. Servi nascuntur ex ancillis. (*§. penult. J. de Jure personar.*) *Nam ancillæ ut & servi nihil sui sed omnia dominorum gratiâ operantur. (Quicquid enim sunt dominis suis sunt) Ergò & dominorum gratia pariunt: horum itaque partus est & non sui Juris.* Fiunt servi aut Jure gentium i.e. ex captivitate. (*d. §. penult.*) *Nam tacitâ conventione & rectâ ratione in hypothesi fundatâ (ne scil. bello omnes interimerentur à victorib. sed servarentur; unde & à servando ita dicti censentur. §. 3. J. eod.) introductum inter omnes olim gentes fuit, ut capti bello fierent servi capientium,*

tium. Aut Jure civili. *quando scil. liber homo major viginti annis participato precio patiebatur se venundari.* (d. §. penult.)

ARTIC. II.
DE DIVISIONE PERSONARUM IN EAS, QUÆ sui Juris sunt, & eas quæ alieno Juri sunt subjectæ.

1. Sequitur de Jure personarum alia divisio: quòd quædam personæ sui Juris sunt, quædam alieno Juri subjectæ. Rursus earum, quæ alieno Juri subjectæ sunt, vel sunt in potestate parentum vel in potestate dominorum. (*pr. Inst. de His qui sui vel al. Jur. sunt.*)

2. Qui alieni Juris sunt nihil sibi acquirunt sed ei, cujus potestati subiecti sunt. (*l. 2. C. de patr. potest.*) quamvis Jure naturæ alia ratio sit servorum, qui sub dominicâ; alia filiorumfam. qui sub patriâ potestate existunt. *Nam Jure naturæ servi acquirunt dominis velut instrumenta quædam, quæ dominorum gratiâ sunt quicquid sunt, nihilque sui causâ operentur: at filiifam. tanquam partes familiæ existentes acquirunt toti societati cujus partes existunt; & ita sui gratia operantur: si enim toti familiæ bene est, & hi felices sunt. Hinc liberi qui sunt in familiâ vivo patre quodammodo existimantur domini paternorum bonorum.* (l. 11. ff. de Lib. & posthumis hered.) *At jure Romano hæc distinctio non eâ subtilitate, quâ debebat, perpenditur: sed quomodo servi dominis: ita filii patribus dicuntur acquirere. Et quod Aristoteles de barbaris refert, quod utantur suis liberis velut instrumentis & in modum servorum, id videmus Romanos itidem fecisse, concedentibus hoc Juribus, quò allicerentur cives ad procreationem liberorum.*

3. Potestas dominorum in servos olim erant absoluta velut in bestias. *Nam domini quidvis in servos statuere, & si ita placeret, occidere eos poterant.* Sed hæc potestas tempore Impp. limitata est. *Nam licet Jure gentium introducta videatur potestas vitæ & necis in servos: nullis tamen hominibus sub Imperio Romano existentibus concessêre Imperatores supra modum & sine causâ legibus cognitâ in servos sævire. Ex constitutione enim Antonini, qui sine causa servum suum occiderit, non minus puniri jubetur, quàm qui alienum servum occiderit* (l. 1. ff. de his qui sui vel al. jur. sunt. l. 1. §. 2. ff. ad L. Cornel. de Sicar. l. un. C. de emendat. servor.) *Sed & major asperitas dominorum ejusdem principis constitutione coërcetur, quæ habetur* (l. 2. ff. eod. & §. 3. J. eod.)

4. Similis dominicæ & planè tyrannica fuit quoque olim patrum in li-

in liberos potestas. *Nam olim patribus jus vitæ in liberos necisque potestas erat permissa.* (l. ult. C. de patr. potest.) *item vendendi liberos & quidem ter, si hoc egestas suaderet; ita tamen, ut restituto precio emptori vel alio dato mancipio ingenuitati restituerentur.* (l. 2. C. de patrib. qui liber. distraxerunt.)

5. Sed atrocitas hæc patrum ab Imperatoribus inhibita, & liberos non omnium proprietatem parentibus acquirere constitutum est. *Nam D. Hadrianus fertur, cum in venatione filium suum necaverat quidam, propterea quòd novercam adulterasset, in Insulam eum deportasse: quòd latronis magis, quàm patris Jure eum interfecisse videretur. Nam patria potestas in pietate debet, non in atrocitate consistere.* (l. 5. de L. Pompejâ de parricid.) *Acerba quoque parricidii pœna à Constantino M. dictata est in parentes qui liberos occidunt* (l. un. C. de his qui par. vel liber. occid.) *Limitatum quoque est Jus patrum acquirendi per liberos, concessis filiisfam. Castrensi & quasi castrensi peculiis. i. e. ut in his, quæ militantes vel armatâ vel inermi militiâ filiifam. acquisivissent haberentur pro patribusfam.*

6. Id incongruum planè fuit naturali rationi, quòd patres suos liberos possent in potestate suâ retinere quousque vellent, adeò, ut si patres nollent emancipare eosdem, nihil dissolveret patriam potestatem, nisi mors vel naturalis vel civilis i. e. amissio libertatis aut civitatis. *Nam eatenus natura subjicit liberos patriæ potestati, quatenus indigent ratione patris tanquam facultate assistente & subveniente imbecillitati, quæ oritur ex defectu prudentiæ. Unde sequitur, liberos emancipandos & à patriâ potestate liberandos esse quando id prudentiæ nacti sunt, ut sibi ipsis prospicere valeant. Verum quò allicerentur cives ad procreationem liberorum talem iis in liberos consuetudo dedit potestatem, qualem nullæ aliæ gentes sibi arrogarunt: adeò, ut nullus pater posset adigi ad emancipandum liberos. Et quia in captando potius ex his lucro, quàm educatione eorundem patria potestas consistebat, nec eam furor dissolvebat.* (l. 8. ff. eod.) *sed mors vel patrum vel liberorum naturalis: ultra mortem enim patria potestas sese non extendebat. Nec tamen & sic semper penitus liberabantur qui sub potestate patria erant: si enim avus haberet filiũ & ex hoc nepotes in potestate; (nepotes enim nati ex filio in potestate existente in avi potestate quoque erant) mortuo avo recidebant nepotes in filii, sui patris scilicet, potestatem.* (pr. J. Quib. mod. Jus patr. pot. solv.) *Tollebat & patriam potestatem mors civilis cum patrum tum liberorum. i. e. si vel patres vel liberi amitterent civitatem aut libertatem. Nemo enim vel habere aliquem in potestate patria vel esse in alterius potestate poterat, nisi cives Romanus existeret. Hinc deportatio in Insulam (quæ erat genus pœnæ adimens civitatem) modus erat*

finiendi

finiendi patriam potestatem (§.1. J. d.t.) *it. si servus pœnæ quis efficeretur, damnatus scil. in metallum vel ad ultimum supplicium* (l. 8. §. 4. l. 9. §. in ministerium. l. 29 ff. de pœn.) *Quamvis novo* Jure *nemo amplius servus pœnæ fiat* (Nov. 22. cap. 8.) *Cumque olim nec consularis dignitas à potestate patriâ liberaret, à Justiniano tandem constitutum* (Nov. 81. cap. I. v. I.) *ut vim liberandi haberet quævis dignitas à decurionatûs munere liberans. Temporibus quoque Imperatorum introductum, ut is pater, qui ad turpitudinem adigit liberos & nimis duriter tractat ad emancipandum cogi possit.* (l. ult. ff. si à parente quis manumissus sit, l. si lenones 12. C. de Episcop. audient.)

7. Si patres nollent in potestate retinere liberos, emancipabant eosdem. Erat enim emancipatio actus solennis, quo pater è potestate & familiâ dimittebat filium: cujus tamen solennitates immutatæ variis temporibus sunt. *Nam cùm olim patribus concessum esset vi patriæ potestatis ter vendere liberos; & aliàs à contractu emptionis venditionis velut notissimo peterentur variorum actuum solennitates: commodum existimatum fuit emancipationem mediante trinâ imaginariâ venditione & manumissione celebrare. Quasi ita pater postquam ter vendidit renunciaverit omni potestati, quam in filium habuit.* (l. ult. C. de Emancip.) *Postea ex lege Anastasii cœpit emancipatio fieri interveniente magistratûs auctoritate & desuper accedente Imperatoris rescripto* (l. penult. C. eod.) *Tandem* Justinianus (d. l. ult.) *constituit, ut ad hunc actum sufficeret simplex contestatio apud magistratum ordinarium.*

ARTIC. III.
DE STATU HOMINUM ET CAPITIS DEMINUTIONE.

1. Status qualitas quædam seu conditio personæ est tribuens diversas facultates in acquirendo & conservando res seu bona vitæ inservientia. *Nam status & dignitas admodum vicina sunt ratione essentiæ & tamen differunt: idque quomodo contingat, ex nostra definitione cernere possumus. Dignitas enim consistit in facultate competente circa honores; status in facultate circa acquirendas res. Conveniunt ergò, quod utrumq; sit facultas quædam circa bona externa competens; differunt, quod alterum circa honores, alterum circa res seu bona vitæ inservientia occupetur. Hinc fundamenta eorum, quæ ad statum pertinent, referimus ad Jus publicum, quemadmodum ea ex quibus petitur ratio dignitatum: proveniunt enim utraque ex Justitia distributiva.*

2. Status triplex est Jure Romano, consistens nimir. in libertate,

civitate & familiâ. *Nam tot modis facultas circa bona vitæ competens variabatur olim apud Romanos: quippe non omnes qui sub orbe Romano erant civitatis Jus habebant; sed nonnulli utebantur peregrinorum Jure: Unde & duo creati sunt prætores qui Jus dicebant, alter peregrinus, alter urbanus dictus. Qui liberi erant tantum & non cives ex solo gentium Jure acquirebant, retinebant & alienabant sua bona; Cives singularem habebant facultatem peregrinis non competentem v. g. ut possent ex testamento quid capere, quod non tribuebatur peregrinis. Qui autem in certa familia erant juribus illius familiæ gaudebant, nimirum in successionibus ab intestato: legibus enim XII. Tabb. Jus succedendi competebat proximo agnato, seu ei, qui ejusdem cùm defuncto familiæ existens quam proximè gradu ad defunctum accedebat. Ex quibus patet, ratione facultatis acquirendi, conservandi & transferendi in alios bona externa statum triplicem fuisse.*

3. Civium Romonorum alii patresfamiliâs alii filiifam. erant; item alii masculini alii fœminini sexûs. (l. 4. ff. de his qui sui vel al. Jur. sunt.) *Hujus subdivisionis mentionem hoc in loco faciendam suadet ratio; quia horum singulorum diversa fuêre Jura in tractandis negotiis ad rem familiarem pertinentibus. Nam fœminæ multis in Juris articulis patribusfam. deteriores sunt* (l. 9. ff. de Stat. hom.) Huic divisioni & eam possumus adjicere; quòd alii sint nati alii nasciturі. *Habet namque & hæc suum usum; quia in toto Jure civili qui in utero sunt habentur pro jam natis, quoties de commodis ipsorum agitur.* (l. 7. & 26. ff. eod.)

4. Statûs porrò immutatio capitis deminutio vocatur. (pr. J. de capit. deminut.) *Nam caput habere dicuntur qui pars alicujus societatis humanæ existunt: tot enim vel tot capitum societatem aliquam esse dicimus. Ita in societate universali liberorum hominum est qui liber existit; in societate civili civis; in familia aliqua aut gente qui illius pars existit. Minuitur itaque capite qui illius societatis, cujus pars est, & ob quam certis juribus gaudet, pars esse desinit.* Et quia sunt tres species statûs, etiam tres sunt species capitis deminutionis; maxima, quâ amittitur libertas; media seu minor, quâ amittitur civitas; minima, quâ familia mutatur. (*t. t.* J. *de capit. deminut.*)

5. Cæterùm, ut olim magnum erat, esse civem Romanum; ita cœpit hoc vilipendi tempore Imperatorum, postquam omnes qui sub orbe Romano sunt jussi sunt cives Romani esse (*l. 17. ff. de stat. hom.*)

MEMBR. II.
DE FACULTATE QUAM SINGULÆ PERSONÆ HABENT circa res acquirendas & administrandas.

1. *Vide-*

1. *Videmur hanc materiam commodè absolvere posse, si dicamus primò de divisione rerum quæ vitæ humanæ inserviunt; secundò, de diversis acquirendi modis; & tertiò secundum quem modum unicuique personæ competat facultas acquirendi; quartò quænam circa facultatem administrandi veniant notanda.*

ARTIC. I.

DE DIVISIONE RERUM VITÆ HUMANÆ INSERVIENTIUM.

1. Res sunt, quæ vitæ humanæ quasi quædam instrumenta inserviunt, eæque dividuntur in corporales & incorporales. (l. 1. §.1. ff. de Rer. divis. t.t. J. de Reb. corpor. & incorpor.) *Nam res omnes quæ vitæ humanæ inserviunt vel à natura hominum gratiâ producuntur vel ab arte quadam; quæ cum aliquo sensuum percipi possint, existentes corpora quædam, res corporales vocantur. Præter verò res istas prudentia introduxit res in solo intellectu consistentes & vitæ humanæ quoque inservientes, quatenus his res corporales parantur. v. g. Titius mille aureos dedit mutuò Mævio & hunc interveniente stipulatione obligavit ad quinquaginta aureos usurarum nomine quotannis solvendos. Hæc ad usuras solvendas obligatio est res incorporalis in intellectu solo consistens inserviens vitæ Titii conservandæ, quatenus vi hujus quotannis expectandos habet quinquaginta aureos, quibus varias res corporales sibi comparare potest. Vocantur ejusmodi res incorporales jura; quia positæ sunt in facultate quâdam acquirendi, detinendiq; bona corporalia, it. utendi, fruendi iisdem.*

2. Omnes porrò res vel acquiruntur & possidentur, singularique indigent curâ quò usum vitæ humanæ debitum præbeant, vel nullâ peculiari curâ indigent. Quæ præstò sunt omnibus ad usum, licet harum nulla cura habeatur, communes vocantur: velut aër, aqua profluens vel ea quæ in mari est. (*l. 2. ff. de rer. divis.*) *Nam quantum aut aëris sufficit ad refrigerandos pulmones; aut quæ ad potum; tantum præstò semper est, licet nemo aëris vel aquæ curam habeat. Sunt ergò res propriè dictæ communes, quas non necesse est unquam proprias fieri, sed perpetuò in promptu sunt omnibus ad usum, & propterea nullius in bonis sunt. Quamvis negari nequeat, eam aëris particulam, quam attraxi tamdiu meam esse, quamdiu ea corpori meo inest. Aliâ in significatione feræ bestiæ in sylvis, lapilli item & gemmæ in litoribus communes dicuntur.* (l. 3. ff. de Rerum divis.) *propterea scil. quòd, antequam acquisitæ sunt, commune hominum dominium in eas competat, ut quilibet eas acquirere possit.*

3. Quæ peculiari aliquâ curâ indigent, quò debito modo usibus humanis inserviant, propriæ hominum fieri solent: & hæ existunt vel propriæ populi aut Imperii, aut alicujus civitatis, municipii, vel collegii, vel singulorum, quatenus patresfam. sunt, & ut privati considerantur, vel tales sunt quæ singulorum fieri possunt; aut tandem tales quæ usibus singulorum exemptæ sunt. (*l.2.ff.eod.*)

4. Contingit nonnullis rebus, ut proprietas vel populi vel universitatis cujusdam vel singulorum sit, usus tamen omnibus pateat. Et eæ quidem, quæ propriæ populi sunt, absolutè publicæ quasi populicæ, vocantur. *v.g. flumina quorum proprietas est populi Romani vel Imperatoris hujus jura habentis.* (l.4. §.1.ff.eod. §.2.J. eod.) *His videntur quidem & accenseri posse litora; sed in Jure Romano rebus communibus annumerantur, propterea quòd, quemadmodum quilibet particulam aëris attrahere eamque sibi habere potest; ita & concessum sit cuilibet locum occupare in litore, casam ibi ædificare & subsistere quamdiu libuerit: negari tamen non potest, subtiliter loquendo litorum naturam paulatim ab essentiâ rerum communium abire. Nam in litoribus populi vicini Jurisdictionem exercere solent, & ita eorum curam habere, ne alter alterum in usu eorundem impediat.* (l.14. de Acquir. rer. dom. l.3. Ne quid in loc. publ. fiat.) *Unde fit, ut nonnunquam litora publica vocentur. Sed non est ut subtilius ista rimemur terminos, publicum & commune, JCtis confundentibus* (l.1. pr. l.10. ff. de rer. divis.) Quæ autem res in proprietate privatorum sunt, usum verò omnibus præbent, velut ripæ in fluminibus (quorum enim prædiis adhærent, eorum quoque sunt) non absolutè publicæ vocantur, sed usu publicæ. (*§.4. & 5. J. eod.*) *Nam cuilibet navigandi & piscandi gratiâ in iis consistere licet: ut adeò ratione navigationis & piscationis communes sint.*

5. A publicis rebus differunt Res universitatis, per hoc, quòd usus earum non nisi iis pateat, qui universitatis vel societatis illius membra sunt. Unde res universitatis definiri possunt, quæ cùm sint alicujus civitatis vel collegii, omnibus illius societatis membris ad usum patent. *Quamvis cùm & populus universitas quædam sit, etiam quæ publicæ existunt res universitatis vocentur.* (l.1. pr. fin. ff. eod.) *Videntur autem res universitatis duobus modis communiter usum partibus societatis præbere: dum vel ad usum prostant singulis civibus seu membris societatis; velut theatra, stadia* (l.6. §.1.ff.eod.) *it. balnea & pascua publica, quæ singulis civibus seorsim utilitatem præbent; vel verò eorum administrationi & directioni subjacent, qui summam potestatem habent, & easdem ad salutem Reipubl. dirigere possunt: cujus generis sunt res fisci, reditus publici.* Sunt porrò res universitatis ita propriæ universitatis, ut non singuli possint dicere

dicere hoc est meum. *Hinc cùm regulariter servus contra dominum torqueri nequeat; servus publicus, qui universitatis est, adversus singulos torqueri potest; & libertus universitatis non singulorum libertus est.* (l. 6. §. 1. ff. eod.)

6. Res usibus humanis exemptæ sunt sacræ, sanctæ & religiosæ. Res sacræ sunt quæ Dei tanquam excludentis homines propriæ esse censentur. *Tales sunt, quæ debitis adhibitis ceremoniis, quas religio quæque exigit, Deo consecratæ sunt, ut inserviant cultui ejusdem.* (§. 8. J. & l. 6. §. 3 l. 9 pr. ff. eod.) *Has acquirere privatis prohibitum, nisi distrahantur in redemptionem captivorum.*

7. Res religiosæ sunt loca custodiendis cadaveribus humanis inservientia. *Propterea autem hæc exempta sunt usibus humanis, ne cadavera semel sepulta turbentur. Religiosum autem locum Jure Romano quisque suâ voluntate facere potest, dum mortuum infert in locum suum.* (§. religiosum 9. J. eod.)

8. Sanctæ res sunt, quæ constitutâ in violatores gravissimâ pœnâ inviolabiles redditæ sunt: quales sunt muri civitatis. *Nam in violatores capitale supplicium constitutum est: propterea quòd & Romuli frater Remus occisus ferretur, quòd murum transcendere voluerit.* (l. ult. ff. eod.) Fuère autem sanctæ res olim sacris propemodum similes, itidemque divini Juris: *solebant quippe Romani muros diis tutelaribus consecrare.*

9. Res usibus humanis exemptæ generaliter res nullius vocantur: dicuntur autem & res nullius omnes eæ quæ, cum sub nullius hominis dominio sint, à privatis acquiri possunt. *Nam Nullius aliquid dicitur duobus modis, vel quia nullius privati aut actu est aut potentiâ, quale est omne illud quod usibus humanis exemptum est; vel quia nullius quidem privati actu est, potest tamen alicujus fieri quando apprehenditur.*

10. Singulorum dicuntur res, quæ sub alicujus privati dominio sunt. *i.e. alicujus certi patrisfam. gratiâ sunt illiusque vitæ conservandæ velut instrumenta quædam inserviunt.*

11. Est & alia rerũ divisio, quòd aliæ res sint mobiles aliæ imobiles: quas ab invicem distinguere & definire difficile videtur. *Nam JCti vulgò definiunt res immobiles, quæ loco moveri nequeunt. At hoc pacto nec terra tota ex mente Copernici immobilis erit; nec domus ulla; quia & homines domum de loco in locum machinis suis movere possunt. Nos autem ex naturâ Rerum procedentes definimus res immobiles,* quæ ratione usûs sui, quem habent, hominem certo terræ loco adhærere faciunt. *Ita v. g. arbor viva, quà talis, licet possit de loco moveri; est tamen res immobilis; quia nemo hac uti potest, nisi certo terræ in loco consistat & eidem quasi adhæreat.*

Res mobiles contrà erunt, quæ ratione sui usûs, quem præbent domino, eum comitari possunt. *i.e. quæ circumduci aut circumferri possunt & usum quocunque terræ in loco præstare. Ita autem rectè formari definitiones, addiscere exinde possumus, quòd sæpè diximus, res, quæ acquiruntur ab hominibus, esse quædam instrumenta hominum vitæ inservientia: omniũ verò instrumentorum definitio à materiâ & usu, quem habent, peti solet. Res ergò, quarum natura in usu consistit, quæque instrumenta vitæ sunt vel utentem ad certum locum adstringunt, & immobiles sunt, vel utentem quovis in loco comitari possunt & mobiles dicuntur.*

ARTIC. II.
DE
DIVERSIS ACQUIRENDI MODIS.

1. Acquisitio alia per se est, alia per accidens; ea, quæ per se fit, duplex est, Originaria & Derivativa. *Nam res, quæ sub privatorum patrimonium cadunt, aliæ sunt nullius i.e. à nullo hactenus occupatæ, aliæ singulorum i.e. jam acquisitæ: Illarum acquisitionem originariam vocamus; harum derivativam; quia hæ à domino in alios transferuntur. Unde originaria acquisitio definiri potest actus, quo nobis paramus dominium rei quæ nullius est; Derivativa actus, quo quod alterius est in nos transferimus.*

2. Acquisitio originaria fit vel occupatione ejus quod natura hominum gratiâ produxit & nullius est actu; vel productione novæ alicujus speciei seu rei singularis: quæ iterum duplex est, vel artificiosa vel naturalis. Artificiosa est, quando aliquam novam speciem producimus; quæ etiam specificatio vocari solet. Naturalis productio est, quando quæ sub dominio nostro sunt aliquid operante in his naturâ producunt. *veluti pecudes procreantes sibi simile, agri proferentes suos fructus.*

3. Occupatio est vel rerum mobilium vel immobilium; Res mobiles sunt vel viventes bestiæ vel aliæ res; occupatio bestiarum ferarum triplex est: Venatio, piscatio, aucupatio. Cæterarum rerum mobiliũ occupatio inventio vocatur; & contingit vel circa eas res, quæ hactenus nullius fuerunt; vel quæ fuerunt alicujus; sed aut pro derelicto habitæ sunt, aut longo tempore abscunditæ, ut earum dominus ignoretur, quæ thesauri nominantur. Occupatio immobilium propriè occupatio appellatur. *veluti quando quis Insulam in mari natam occupat.* (§. Insula 22. J. de Rer. divis.)

4. Derivativa contingit circa universitatem seu integrum corpus bonorum, *v. g. in hereditate*; *vel* circa singularia bona: utraque fit vel

fit vel non invito domino, ex conventione & consensu scil. domini & ejus qui acquirit aliisq; modis, vel invito domino; quæ rursus vel violenta vel clandestina est, omnisque regulariter injusta est; nisi ea quæ bello fit. *Nam hostium bona per vim vel clam invadere non est injustum.*

5. Acquirimus per accidens accessione, quando aliquid nostris bonis velut pars accedit. Et hæc rursus fit vel casu à naturâ vel facto hominis; naturâ v.g. quando prædiis, quæ fluminibus vicina sunt, per alluvionem quid accedit; facto hominis, per inædificationem, implantationem, insitionem, intextionem, scriptionem, pictionem.

ARTIC. III.
DE
JURE QUOD SINGULIS PERSONARUM SPEciebus circa acquisitionem competit.

1. Ex dictis (*lib. 1. huj. part.*) apparet, Jus seu facultatem acquirendi dominium in bona, ex Justitiâ distributivâ dependere. *Nam secundum dignitatem, quæ ex facultate utendi bonis æstimanda venit, potestatem acquirendi distribuendam, & per consequens solis virtuosis hominibus in optimâ Republ. concedendam; servilibus denegandam esse ibidem demonstravimus.*

2 At Jus Romanum id non attendit; sed omnibus etiam noncivibus, modò liberi sint, *i.e. hactenus à nemine in justam servitutem redacti*, concedit facultatem per occupationem acquirendi. *Nam jus Romanum occupationem Juris gentium facit: quicquid autem Juris gentium est omnibus etiam liberis hominibus competit. Non modò ergò civibus sed & peregrinis liberis hominibus Jura Romana concedunt jus venandi, piscandi, aucupandi, lapillos gemmasque in litoribus quærendi &c. Cùm enim olim nondum satis auctis populis hæc acquirendi genera quâvis in regione libera essent: conceperunt Romani ea Juris naturæ esse. Tantùm autem abest, ut venationes, aucupia, piscationes omnibus etiam peregrinis concedendæ sint, ut potius certis civibus demandandæ veniant. Nam si cuncti cives hisce dederint operam, & species extinguentur, & dum vitæ generi nonnulli sese dedunt qui apti non sunt, negligentur ea, ad quæ quisque perficienda quam maximè idoneus est. Longissimè itaque hac in parte abitur ab optimâ Republ. quæ nihil temerarium admittit, sed bona vitæ præsertim immobilia ex dignitate cujusque personæ distribuit. Sed ut esset inter cives & peregrinos quædam distinctio; in acquisitis tributum est Quiritibus plenum aliquod & perfectissimum dominium; peregrini autem quod acquisierant in bonis tantum habere dicebantur. Verum postquam omnes, qui sub* Orbe

Orbe Romano sunt, cives Romani esse jussi sunt. factum hoc fuit ænigma quoddam. Unde & Justinianus (l.un.C. de Nodo Jur. Qu. toll.) *hoc velut antiquæ subtilitatis ludibrium expellit, nullam inter dominos admittens differentiam. Cæterùm hæc facultas temeraria, quæ democratiarum propria est, admittentium cuilibet libertatem & ex libertate facultatem faciendi quod vult, mansit etiam in monarchico statu. Nam plerumque contingit, ut mutato aliquo statu, præsertim per dolum; maneant vestigia pristinæ formæ.*

3. Quando res nostræ sese multiplicantes producunt novas res, naturali rationi conveniens est, quod tradit jus Romanum, ut eæ nostræ fiant. (*§. item ea. 19. J. de Rer. divis.*) *Nam quæ sub dominio nostro sunt quicquid sunt nostri gratiâ sunt. Ergò & nostri gratiâ operantur, nostrique gratiâ producunt fœtus, fructusque suos. Quæ autem nostri gratiâ producta sunt nostra sunt & sub dominio nostro. Par est ratio in servis acquirentibus: hi enim semper suis dominis acquirunt; quia dominorum gratiâ sunt & operantur, velut horum instrumenta.*

4. Producens speciem aliquam ex suâ materiâ illius dominus itidem naturali ratione fit. *Nam nemo dignior est eo dominio; quia liber homo is est qui sui gratiâ est & operatur. (servus enim contrà quicquid est alterius est) si ergò sui gratiâ operatur, etiam speciem sui gratiâ producit. In hoc tantùm JCti Romani desudarunt, si ex alienâ materiâ conficiatur species, cujus esse debeat. Nam ut dominus materiæ in gratiam specificatoris suum amittat dominium, iniquum videtur; ut etiam specificator frustrà laborasse concipiatur, durum est & contra libertatem: præsertim, cum introductâ novâ formâ pristina res perierit; adeoque dominus materiæ non possit dici pristinum dominium retinuisse sed potius novum consecutus, si speciei dominus declaretur. Verum cum hæc non ex Justitiâ distributivâ sed commutativâ dijudicanda veniant, magis ad Jus privatum pertinent: quorsum etiam remittimus.*

5. Derivativa acquisitio, quæ fit mediantibus pactis & conventionibus, emptione scil. venditione aut permutatione omnibus, qui liberi homines sunt concessa est. *Nam cùm Jure gentium dominia sint distincta, agris termini positi, ædificia collocata, commercium, emptiones venditiones, locationes conductiones, obligationes institutæ:* (l. 5. ff. de Just. & Jur.) *etiam omnibus peregrinis facultatem commerciorum concedere Romani voluerunt. Et hoc etiam suasit salus civium, ut peregrini ad contractus admitterentur. Hoc tamen circa derivativam acquisitionem, quæ mediantibus contractibus fit, notandum videtur, malè concessum fuisse privatis pro lubitu bona immobilia, nullo magistratu constituto, qui contractibus interesset & alienationes annotaret, alienare. Hinc enim contigit, ut*

dominia

dominia in incerto essent, & nemo securè res emptas poßidere posset; & ut propterea alia remedia violenta essent quærenda; ademptio nimirum dominii per usucapionem &c.

6. Jus succedendi defuncto in familiâ, seu hereditate relictâ peregrinis denegatum solis competiit civibus Romanis. *Nam admittere, ut peregrini capiant hereditatem est eos reddere patresfam. in civitate; id quod minuit civitatis auctoritatem: neque enim ex voluntate alicuius privati hereditatem in peregrinum concedentis jus habendi familiam in civitate permittendum. Hinc successio Juris civilis esse dicitur & nullis nisi civibus Romanis competere. Verum de ratione successionum seqq. duobus articulis traditur.*

7. Bello capta sua facere Juris quoque gentium esse dicitur: unde Romani acquisitionem quæ bello fit, inter modos jure naturæ acquirendi referunt. (*§. item ea.* 17. J. *eod.*) cùm tamen, si ipsam naturam spectes & ex Justitiâ distributivâ procedas, videatur paulò aliter se res habere. *Nam bella vetustissimis temporibus in homines feros & bestiis similes fuère exercita (unde Aristoteles homines in feros & mansuetos distinguit) quæ naturam venationis habuerunt teste Aristotele* (lib. 1. polit.) *Et hæc bella Justa fuère ob hoc, quòd natura intendat homines regi rectâ ratione, eosque, qui ipsi nullam habent, alienâ. Quòd verò postea ad omnia bella, quæ inter gentes diversas geruntur, sit extensum, abusus illius Juris fuit & ex tacito tantum consensu populorum obtinuit, magisque fuit Juris positivi quàm naturalis. Et quamvis ponamus, Juris naturæ esse, ut capta ab hostibus capientium fiant; non tamen inde inferri potest, ea quæ singuli milites bello capiunt sua facere. Nam bona hostium alia mobilia, alia immobilia sunt; hæc singulorum capientium fieri nemo facilè inspiciens communem consuetudinem asseret; quia hostium immobilia sibi sumere solent quorum auspiciis bella geruntur: mobilia autem singulis capientibus relinqui adhuc hodiè usitatum est: at Justitia distributiva suadet, prædam occupatam communem servari & singulis secundum merita distribui. Ex eo namque, quod quisque contulit ad victoriam obtinendam, persona cujusq; in assignatione prædæ æstimanda est.*

8. De modis per accidens acquirendi mediante accessione hîc non attinet dicere. *Nam magis ex re quàm personæ dignitate proveniunt. Fundata enim est ratio acquirendi per accessiones in hoc principio: quòd ejus, cujus est totum, etiam fiat, quod totius pars redditur. Hinc augmentum latens seu id quod à flumine paulatim adjicitur agro non limitato, quæ accretio alluvio vocatur, pertinet ad dominum agri; quia hujus pars fit. At in agris limitatis aliter se res habet, utpote qui quantitate & non flumine terminati id quod accedit tanquam partem sui recipere nequeunt.* (l. in agris 16. ff.

16 ff. de acquir. rer. dom.) *Hæc etiam caussa est, quare pars agro alterius violenter ablata & nostro agro adjecta nō statim fiat nostra, sed tunc si arbores consistentes in parte adjectâ radices in nostro agro egerint.* (§. Quòd si. 21. J. eod.) *Tunc enim Romani existimarunt verè partem agri rem adjectam dici posse. Accessionis species est acquisitio insulæ in flumine natæ; quia præsumuntur domini prædiorum flumine terminatorum progressuri fuisse ulterius & quidem æqualiter usque ad medium alvei, si flumen non obstitisset: unde infertur, alveum flumine tectum actu publicum potentiâ vicinorum esse, quæ in actum deduci possit aquæ obstaculo remoto. Accessiones quæ facto hominis contingunt, velut insitio, implantatio, intextio, inædificatio incidunt in aliquam accidentariam commutationem; cujus tandem facto contigerint. Quin si vi fluminis avulsa sit particula terræ & adjecta alterius agro, commutatio quædam est casu contingens: unde ei, cujus pars illa terræ fuit, pro precio à novo domino consequendo datur utilis in rem actio* (l. 5. §. 3. ff. de Rei Vendicat.) *Et propterea quæ de hisce dici possunt ad Jus privatum, quod in commutationibus consistit differimus.*

ARTIC. IV.
DE
SUCCESSIONE AB INTESTATO.

1. Derivativæ acquisitionis species est successio in familiâ defuncti, quæ hereditas vocatur, & confertur vel ex voluntate defuncti testamento comprehensâ; vel ab intestato. De utrâque hìc dicendum. *Nam fundamentum succedendi ex Jure publico petendum: politiis enim conducit nulli civi concedere facultatem liberam testandi; demonstrante hoc ipsum Aristotele* (lib. 5. politic.) *In oligarchiis conducit successio ab intestato, quâ per masculinum sexum conjuncti admittuntur; quò familiæ, penes quas est imperium, conserventur: at in democratiis & tyrannidibus nulla habetur ratio familiarum; sed æquè ad agnatos ac ad cognatos devolvuntur hereditates. Ex quibus patet, fundamentum successionum in Jure publico quærendum esse. Quapropter hoc articul. de successionibus ab Intestato disseremus.*

2. Intestatorum autem hereditates ex lege XII. tabb. primùm ad suos heredes pertinent. (§ 1. *J. de Heredit. quæ ab Intestato defer.*) i.e. liberos qui sunt in potestate patris morientis sui juris post mortem ejus futuros. Id quod partim cum Jure naturæ convenit partim ab eo recedit. *Nam cùm parentes liberorum gratiâ cuncta acquirant, fiunt liberi, qui in familiâ sunt, quodammodo domini paternorum bonorum viventibus adhûc patribus.* (l. in suis. 11 de lib. & posth. §. sui autē J. de hered. qual.) *cujus enim gratiâ unumquodque bonum vitæ conservativum est, ad ejus dominium*

minium spectat: dominium quippe facultas est circa rem quæ quicquid est nostri gratiâ est. Unde liberi non æquè videntur hereditatem patris acquirere, quàm dominium quod habent liberius exercere. Hinc Paulus (l. 7. ff. de bon. damnator.) *dicit: rationem naturalem, quasi legem quandam tacitam, liberis parentum hereditatem addicere, velut ad debitam successionem eos vocando; ac ne Judicio quidem parentis, nisi meritis de caussis submoveri ab eâ successione posse. Et* (l. 1. §. largius 12. ff. de successor. edict.) *tradit Ulpianus, liberos propè ad propria bona venire. Quâ de caussâ & liberi etiam ignorantes fiunt patrum heredes, citra ullum suum factum* (§. 3. J. de her. quæ ab intestat.) *Verùm licet hæc ita se habeant, & patres naturaliter liberorum gratiâ bona acquirant: non tamen Justitia distributiva admittit omnes liberos æquè ad hereditatem; sed eos tantum qui digni sunt patremfam. defunctum repræsentare. (Secundum dignitatem enim personarum Justitia distributiva cuncta tribuit & assignat) De fœminis autem id naturaliter asseri nequit: sunt enim hæ non aptæ ut præsint familiæ, sed ut sub patrefam. tanquam capite existant. Ideoque filiabus ex paternâ hereditate nihil præter dotem debetur, ut scil. honestè & secundum dignitatem familiæ dotentur; quò matresfam. evadere possint.*

3. Si nemo suus heres existat, qui successionem amplectatur: tunc ex lege XII. tabb. ad agnatum proximum pertinet hereditas; (*pr. Instit. de Legit. agnat. success.*) exclusis emancipatis; justè quidem Jure naturæ; iniquè ex hypothesi Juris Romani. *Nam Emancipatio Jure naturæ est, quando filius sibi ipsi de salutaribus ad vitam prospicere valens exit è patris familiâ cum aliquâ parte bonorum, quanta secundum proportionem ipsi competit. quo facto nihil Juris amplius in bonis paternis habere potest. At Jure Romano licebat patribus in potestate retinere liberos quousque vellent, eosque, quomodo & quando liberet, emancipare, seu puberes seu impuberes seu majorennes seu minorennes: quo contingebat, emancipatos ab omnibus paternis bonis miserè excludi. Quòd verò ad agnatos i. e. per virilis sexûs cognationem conjunctos lex XII. tabb. detulerit hereditates, caussa hæc fuisse videtur; quia eo tempore status tendebat ad oligarchiam, studebantque patricii conservationi familiarum. Hinc etiam inter masculos, etiamsi longissimo gradu essent, agnationis Jure ultrò citroque hereditas capiebatur. Quod ad fœminas verò attinebat, ita placebat, ut ipsæ consanguinitatis tantùm Jure caperent hereditatem, si sorores essent, ulterius non caperent.* (§. Cæterum. 3. J. de Legit. agnat. success.)

4. Hæc Jura succedendi prætor naturalem æquitatem introducere volens emendare nisus est. *Nam cùm emancipatio familiæ & agnationis Jura successionem tribuentia perimeret;* (l. nam &. 6. ff. de capite minut.) *& ita emancipati nihil paternorum bonorum ab intestato conse-*

querentur: prætor naturalis æquitatis esse ratus iisdem succurrere voluit, eos ita vocando ad successionem, quasi capite minuti non essent, sed quasi jus suorum heredum adhuc haberent. Et quia sola lex heredes facere poterat, dabat iis prætor bonorum possessionem i. e. concedebat ipsis omnia Jura quæ heredes à lege dicti habebant in bonis defuncti. Vocabaturque hæc bonorum possessio Unde liberi. *à primis scil. Edicti verbis. Adeoque Jure prætorio emancipati suorum Jura adepti sunt*: (§. sunt autem 1. verb. & primo loco. J. de bonor. possess.) *ita tamen, ut à prætore bonorum possessionem petere opus haberent. Sed Justinianus* (Nov. 118. cap. 1.) *emancipatis Jure civili competere hereditatem voluit, non tamen, ut eodem modo cum suis succederent, sed aditione opus haberent. Quæ tamen de naturalibus liberis intelligenda sunt. Nam adoptivos emancipatos prætor ad bonorum possessionem non vocabat* (§. minus ergò. 11. de hereditat. quæ ab intestat.) *Deinde quia lex XII. tabb. ita stricto Jure utebatur, ut nullos per necessitudinem fœminini sexûs sibi junctos ad successionem admitteret; etiam cognatos ad bonorum possessionem honorarium jus vocare voluit; sed tertio loco & post agnatos* (l. 2. ff. unde cognati t. t. J. de Successione cognator.) *Quia quoque inter matrem & filium filiamve hereditatis capiendæ Jus ex LL. XII. tabb. nullum erat; prætores demum post omnes agnatos matrem admittebant: Hadriani autem temporibus factum est SCtum Tertullianum, quo cautum est de successione in bonis liberorum matri non aviæ deferendâ, ut scil. mater ingenua trium liberorum Jus habens; libertina, quatuor, ad bona filiorum filiarumve intestatò mortuorum admitteretur* (§. sed hæ juris. 1. J. de SCto Tertull.) *Quod jus à Justiniano* (l. ult. de Jur. liberor.) *extensum est, datumque matri Jus successionis, licet ingenua tres vel libertina quatuor liberos non pepererit. Cumq; SCtum Tertullianum hoc beneficio voluerit fœminas excitare, ut darent operam procreationi liberorum; Justinianus putans simpliciter iis deberi successionem etiam simpliciter eandem illis adsignare voluit. Per contrarium etiam liberi ad bona matrum intestatarum admissi sunt ex SCto Orphitiano, quod Orphitio & Rufo* (SS. *effectum est D. Marci temporibus: & data est tam filio quàm filiæ legitima hereditas, etiamsi alieno Juri subjecti sint: prælatæque sunt consanguineis & agnatis defunctæ matris. Verùm cùm hoc SCtum substitisset in liberis primi gradûs: id constitutionibus Imperialibus emendatum est ut ad similitudinem filiorum filiarumque & nepotes & neptes vocarentur.* (t. t. J. ad SCt. Orphit.) *Scilicet has confusiones varias circa successiones peperit, quod præsupponerent Romani, hereditates etiam jure meritò ad fœminas spectare: donec tandem Justinianus in gratiam sexûs fœminini cognatos agnatosq; exæquans* (Nov. 118.) *omnes pristinas leges circa successionem vacare jubens novam rationem succedendi introduxit.*

5. Ratio autem succedendi; quam Justinianus sublatis veterum ambagibus Nov.118. introduxit, hæc est: ut scil. primo loco succedant liberi tam sui quàm emancipati: posterique tam agnati quàm cognati *v.g. nepotes neptesve ex filiabus*: ita,ut inter posteros fiat divisio pro stirpibus, non pro virilibus portionibus. Post liberos secundo loco vocantur parentes gradu proximiores tam cognati quàm agnati, cum quibus concurrunt fratres vel sorores utroq;parente conjuncti conjunctæq; in capita succedendo. Quòd si sint plures parentes ejusdem gradûs, hereditas non in capita, sed in stirpes dividitur. Tertius ordo est eorum qui ex transverso veniunt, & seu agnati seu cognati sint admittuntur, ita, ut proximus reliquos excludat: fratres tamen germani cæteris uterinis & consanguineis præferuntur: quemadmodum & fratris utroque parente conjuncti liberi excludunt fratris altero tantum parente conjuncti liberos. In hoc ordine Jus repræsentationis habet locum, quando fratres fratrumque liberi concurrunt. quo casu cessat regula, proximiorem reliquos excludere. fitque ita successio in stirpes, quando fratris liberi cum patruo concurrunt: cùm aliàs in capita succedant, si fratrum liberi sine patruo sint. Ultra fratrum autem liberos jus repræsentationis se non extendit. *Hanc rationem succedendi Justinianus introduxit propriam tyrannici vel etiam democratici statûs, in quibus nulla habetur ratio dignitatis familiarum, ut illa conservetur.*

6. Hæc sufficiant hoc in loco de successionibus ab intestato. *Nam præsenti tractatu tantum hoc agimus, ut fundamenta succedendi ad Jus publicum spectantia examinemus.*

ARTIC. V.
DE
TESTAMENTIS.

1. Disponere de suis rebus cuilibet civium Romanorum prout voluerit concessum fuit: *Ita namque leges XII. tabb. edixère: uti quisque legassit de suâ re ita Jus esto. Quod interpretatur Imperator* (Nov. 22. cap. 2.) *cuilibet licitum esse de suâ re disponere, ejusque voluntatem legem esse, cui nec ullâ Imperatoriâ constitutione derogari possit.*

2. Quò autem ultimæ voluntates essent ratæ; testamenta quibus hæ comprehendebantur continere debebant debita requisita. *Nam testamenti factio Juris publici est* (l. 3. ff. de testam.) *Cui voluntate privatorum nihil detrahi potest. Hinc etiam Imperator & Augusta in testamenti factione tam activâ quàm passivâ Jure communi uti voluerunt: quo Juri publico sua maneret firmitas.* (l. 7. C. Qui testam. fac. poss. l. 3. C. de testam.) Quamvis nec omnia testamenta solennitates omnes exactè requirerent.

rent. *Nam militibus concessum erat testari prout vellent, solennitatibus omissis. Unde nata est divisio testamentorum in paganum & militare. De quorum origine dicturi nunc sumus.*

3. Duo olim fuêre genera testamentorum; quorum altero in pace & otio utebantur, quod calatis comitiis appellabatur; altero cùm in prœlium exituri essent, quod in procinctu dicebatur. *Nam si essent in otio, comitiis à pontificibus convocatis testamenta faciebant, propterea, ut jussus totius populi voluntati testatoris vim legis adderet: & ita robur firmissimum testamenta consequerentur. Unde caussam haurimus; quare testamenti factio Juris publici dicatur* (d.l.3.) *Cùm verò in prœlium exituri essent, hic mos fuit, ut antequam sumerent scuta succincti, tribus aut quatuor audientibus testamenta facerent.* (Plut. in vitâ Coriol.) *quod genus testamenti indo procinctu vocatum est.*

4. Sed in locum ejus, quod calatis comitiis fiebat, substitutum aliud, per æs & libram dictum. *Nam cùm aucto populo & aliis impedimentis intervenientibus non semper esset copia calatis comitiis testandi: voluerunt uti actu solenni, quo res mancipi optimo Jure in accipientem transibant. Veteres enim optimum modum acquirendi emptionem existimabant; & propterea utebantur in translationibus rerum imaginariâ emptione venditione, more veterum institutâ, cùm nondum signatam pecuniam haberent. Unde referente Boeth.* (in Top. Cic.) *nata fuit formula: Ego hanc rem ex Jure Quiritium meam esse ajo, emptam mihi hoc ære æneâque librâ. Quâ si ergò empta familia esset transibat ea ad heredem. Cæterùm in imaginariâ istâ emptione venditione adhibebantur libripens, emptor familiæ & quinque testes; libripens & emptor familiæ, quò constaret de imaginariâ emptione venditione; quinque autem testes, fortasse ob hoc, ut, quia quinque erant classes civium, ex singulis classibus sumerentur qui totum quasi populum repræsentarent. Vnde natum, ut classici dicerentur testes qui maximè essent idonei, & in signandis testamentis adhiberi possent. Non tamen existimandum introducto per æs & libram testamento cessasse illud, quod calatis comitiis fiebat; sed utrumque in usu fuisse, prout testatoribus placeret. Vnde Imperator id, quod per æs & libram fiebat, proponit tanquam tertiam speciem* (§. 1. Institut. de testam. ordinand.) *Quod Gellius facit* (15. noct. 27.)

5. Sed prædicta quidem nomina testamentorum ad jus civile referebantur: postea verò ex dicto prætoris forma alia testamentorum faciendorum introducta est, nimirum, ut septem testium signa sufficerent citra solennitates illas nexûs & emancipationis. (§. *sed prædicta.* 2. *J. eod.*) *Nam licet ejusmodi testamentum non valeret Jure civili, ut ex eodem quis heres fieret; tamen possessio bonorum secundum illud à prætore dabatur.*

batur. *Quod testatur Vlpianus* (tit. 28. de possess. dand. §. etiam. 5.) *Et inde originem habent septem testes in solenni testamento adhiberi soliti: prætor enim cùm cerneret testamenti factioni per æs & libram septem interesse personas, voluit septenarium numerum retinere ne pauciores testes adhiberentur.* Huic subsignationi testium, quæ Jure prætorio requirebatur, constitutiones Imperatorum addidêre subscriptionem testium, quò testamentum pro firmo validoque haberetur.

6. Hinc successu temporis duo genera testamentorum orta sunt, paganum, in locum ejus quod fiebat olim calatis comitiis, & militare, quod olim in procinctu dictum est. Pagani præter septem testes (*de quibus unde originem traxerint modò dictum*) porrò varia requisita sunt 1. Ratione personæ testantis, ut sit homo liber (*l. 8. pr. ff. Qui testam.*) civitatis jura habens (*d. l. §. §. 1.*) certusque de suo statu *i. e. ut sciat se civem esse* (*l. 14. & l. 15. ff. eod.*) paterfam. non filiusfam. (*l. 6. pr. ff. eod.*) *Nam filiusfam. nec consensu patris testari potest* (l. 6. pr.) *utpote cum nullam familiam habeat de quâ testari queat.* ætatis justæ, masculus 14. fœmina 12. annor. (*l. 5. ff. eod. l. 4. C. Qui testam. fac. poss.*) integræ mentis eo tempore quo testatur. (*l. 2. l. 16. § 1. l. 17. ff. eod.*) non intestabilis (*l. 18. § 1. ff. eod.*) *Id quod contingit, quando ob delictum aliquod commissum prohibetur quis testimonium ferre, aut alius huic testimonium dicere.* (l. 26. ff. eod.) *Vnum namque horum si desit, voluntas testatoris pro Jure in civitate Romanâ haberi nequit.* Olim mutus & surdus à principe cogebantur facultatē testandi impetrare (*l. 7. ff. eod.*) sed id emendatum. (*l. 10. C. Qui testam. fac. poss.*) 2. Ratione personæ testium, ut Juris civilis communionem habeant (*l. 20. §. 7. ff. eod.*) & his nulla quæstio status mota sit. (*l. 1. C. de testam.*) it. ut habeant testamenti factionem activam (*l. 18. pr.*) *Qui quales esse debeant ex præcedentibus requisitis cognosci possunt.* utque sint masculi. (*l. 20. §. 6. ff. eod.*) *Nam fœminæ Jus comitiorum non habent, & proinde nec populum in comitiis jubentem testamentum ratum cum aliis repræsentare possunt.* Tandem, ut adsint reliqua quæ in testibus requiri solent. *Hinc qui in potestate testatoris est, aut testamento heres institutus est aut aliàs in Judicio ut testis non admittitur testis officio in testamento fungi nequit.* (l. 20. pr. § 3. & 5. ff. eod.) 3. Ratione actus testandi, ut testes ad actum testandi accedant rogati, non sint inviti detenti. (*l. 20. § 1. l. 21. § 2. ff. eod.*) suoque officio fungantur in præsentiâ testatoris. (*l. 9. C. de testam.*) durentque donec suprema contestatio peragatur *i. e. testamentum perficiatur.* (*l. 20. §. 8. ff. eod.*) quò possint de singulis quæ viderunt & audiverunt testimonium dicere. (*d. l. 20. §. 9.*) ut apponant signa distinctè, ne turbentur, sed sciri possit, quodnam cujusque signum sit, addita subscriptione. (*l. 22. §. 3. & 4. ff. eod.*) & subsigna-

subsignatio annulo fiat, *(d. l.22. §.5.)* licet nihil intersit, cujus quis annulo utatur. *(d.l.22.§.2.)* nec etiam quo testamenti loco signa apponantur; adeò, ut linteo possint imponi cui testamentum involutum est. *(d l.22.§.7.)* Tandem ut actus sit unus & continuus, nec huic alius immisceatur, nisi quid fiat, quod necessitas naturæ requirit. *(l.21. §.1.§.3. ff.eod.l.28.pr.C.eod.)* 4. Ratione contentorum in testamento; ut scil. filii in potestate constituti vel heredes scribantur vel nominatim purèque & sine conditione exheredentur *(l.1. l.2. l.3. pr. l.7. l.30. ff. de Liber. & posth. l.4. C. de liber. præter.)* *Nam his Jure naturæ debetur hereditas, adeò ut domini paternorum bonorum esse censeantur, etiamsi non sint heredes instituti.* (l.11. ff. eod.) *Hinc fit, ut testamentum pro invalido habeatur, aut etiam agnatione posthumi præteriti & non nominatim exheredati rumpatur.* (l.3. pr. ff. de Injusto, rupto & irrit. l.1.& 3. C. de posth. hered.) it. ut heredis institutio non sit turpis *(l.9. §.1. ff. de liber. & posth.)*

7. Paganum aliud est in scriptis aliud nuncupativum: Hujus requisita sunt: ut testator heredes nuncupet palàm, quò exaudiri possint. *(l.21. pr. ff. Qui testamenta fac.)* it. ut testes uno eodemque tempore collecti testatoris voluntatem audiant. *(l. 6. l. 21. §. 2. C. de testam.)*

8. Cæterum quemadmodum in locum ejus, quod calatis comitiis fiebat, introductum est illud quod fit adhibitis septem testibus: ita si quis nolit ejusmodi solennitatibus observandis implicari, liberum habet testamentum coram principe facere aut factum per preces principi offerre; quod erit validissimum. *(l.19. C. de testam.)* *Nam cum principi jura populi competant; eodem recidet, ac si ejusmodi testamentum jussu populi in comitiis factum sit.*

9. Facultas autem testandi liberrima fuit apud Romanos. *Nam quemcunque quis vellet, modò esset civis aut civi Romano acquireret (quales erant servi) heredem scribere poterat; adeò ut quis etiam servum proprium heredem scribere posset.* (*qui fiebat heres necessarius*) *Quin & quot quisque vellet poterat heredes instituere, familiamque suam dividere prout placeret,* (t.t. J. de Heredib Instit.) *etiam in locum datorum, si vel nollent vel non possent esse heredes, alios substituere, item pupillis suis heredes eligere & ita pupillariter substituere.* (t.t. J. de vulgari subst. & t.t de pupillar.) *Talem autem testandi libertatem omnibus Rebuspubl. non prodesse superius ex Aristotele docuimus.*

10. Testamentum militare valet etiamsi requisita in pagano observata non fuerint; modò confectum sit à milite qui in expeditione est, *(l.1. l.15. l.17. C. de testam. militar.)* & in numeros receptus. *(l.42. ff. eod.)* *Nam Imperialibus constitutionibus* (l.2.C.eod.) *militibus datum*

est

est hoc privilegium, ut nuda eorum voluntas nullisque solennitatibus vestita sufficiat ad dispositionem circa bona faciendam (l.1.pr. ff. eod.) *liceatque eis testamenta facere, prout velint & possint. Hinc cùm nullus paganus pro parte testatus pro parte intestatus possit decedere sed de totâ familiâ disponere debeat, militi id concessum est* (l.6. l.11. §. 2. l.19. pr. de testam. milit.) *it. cùm testamenta paganorum nulla sint ob præteritionem & rumpantur agnatione sui heredis præteriti; id circa testamentum militare non contingit* (l. 41. §.3. l.7. l.8. l.9. ff. eod.) *præteritio enim pro exheredatione habetur.* (l.9. & 10. C. eod.) *it. cùm pagani capitis damnati testari nequeant; damnatus ob delictum militare licentiam testandi habet.* (l.11. pr. ff. l.13. C. eod.) *it. cùm omnis paganus debeat esse certus de statu suo, si efficaciter testari velit, etiam incerti de suo statu milites testamentum facere possunt.* (l.11. §.1. ff. eod.) *it. possunt milites omnes ferè, qui testamenti factionem passivam non habent, instituere.* (l.13 §. 2. ff. eod.) *modò tempore mortis capere heres possit. it. possunt cancellatum testamentum jubere iterum valere, quod paganis non conceditur* (l.15. §. 1.) *it. heredem ad tempus facere & postea alium* (l.15. §.4. l.41. pr. ff. l.8. C. eod.) *it. pupillariter substituere, licet sibi testamentum non fecerint.* (l.25. § 5. l.41. §.5. ff. eod.) *it. relinquere plures hereditates quasi plurium hominum* (l.17. § 1. ff. eod.) *pluraque testamenta facere* (l.19. pr. ff. eod. l.1. C. eod.) *it. extraneum heredem institutum in eodem testamento exheredare.* (l.17. §.2) Cæterùm quamvis privilegia soleant laxam recipere interpretationem: hæc tamen militum non eò extendenda, ut vel noceant militibus ipsis. (*l.13. §.3. l.15. §.3. ff. eod.*) vel in aliorum fraudem vergant. (*l.15. pr. l.16. l.28. l.29. §.1. l.41. §.2. ff. eod.*) *aut etiam ei, quod turpe est vim addant,* (l.29. §.2. ff. eod.)

II. Ex his constat, potestatem circa testamenta condenda & heredes eligendos liberrimam fuisse & talem, quæ in politiâ aliquâ tolerari nequit. *Nam in politiis decet moderata singulos possidere bona: at, quando cives per testamenta relinquere possunt familiam suam, ac cui volunt; plerumque contingit ad ditissimos devolvi hereditates; utpote quorum favorem homines testando quærunt. Eoque modo etiam initio tyrannidis Imperatores plerumque à ditissimis testamentis heredes dicebantur. quo ipso potentia eorum augebatur, civium imminuebatur. Et hæc causa videtur fuisse, quare constitutiones principum hanc testandi libertatem tantopere foverint.*

ARTIC. VI.
DE
POTESTATE ADMINISTRANDI RES.

I. Potestas administrandi bona quæ quisque habet suæ vitæ inservientia non omnibus libera permitti potest. *Licet enim quisque sit*

moderator & arbiter rerum suarum: (l. 21. ff. Mandat.) *Interest tamen Reipubl. ne quis re suâ malè utatur; ac proinde non omnia nec omnibus dominis ex proprio animo gerere permittendum est. Ex civium namq; bonis & facultatibus potentia civitatis æstimatur; quia suprà demonstravimus, partem potentiæ constituere pecuniam.*

2. Ratione ergò potestatis administrandi bona Jus Romanum cives secundum ætates distinguit. *Nam hoc* Jure *alii sunt majores viginti quinque annis, alii minores, & hi iterum vel puberes vel impuberes; puberes masculi quatuordecim; fœminæ duodecim annorum. Impuberes vel infantes vel qui fari possunt, & hi iterum vel infantiæ vel pubertati proximi.*

3. Impuberes orbati parentibus seu pupilli consequuntur tutores: nec ullum negotium, quod gerenti incommodum afferre potest sine horum auctoritate gerere possunt. *Placuit namq; meliorem quidem conditionem licere pupillis facere, etiam sine tutoris auctoritate; deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris auctoritate. Unde etiam fit, ut in his caussis, ex quibus obligationes mutuæ nascuntur, ut in emptionibus venditionibus, locationibus conductionibus, mandatis, depositis &c. si tutoris auctoritas non interveniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligentur; at non invicem pupilli* (pr. J. de auctor. tut. l. 9. ff. eod.) *Idem obtinet, si auctoritas malè sit interposita.* (l. 2. ff. eod.) *Ratio est, quia in negotiis, quæ gerentibus incommodum afferre possunt, opus est consultatione, quæ bona non est, nisi à prudentiâ proveniat: hæc autem in impuberes non cadit: quia unà cum ætate paratur.* Qui autem infantes sunt, nec negotia gerere possunt auctoribus tutoribus, sed loco horum tutores cuncta perficere tenentur. *Neque enim quid rerum agant, loquantur aut dicant infantes sciunt.*

4. Puberibus autem minoribus viginti quinque annis junguntur jure Romano curatores. *Nam licet qui hujus ætatis sunt aliquid prudentiæ habeant, ut de salutaribus ad vitam consultare valeant, etiamnum tamen ad lapsum faciles sunt. Et quamvis olim non nisi propter lasciviam sese exerentem curatores acciperent; Marcus tamen Philosophus constituit, ut non redditis caussis id fieret,* (l. 1. & seqq. ff. de Minor.) *& sine notâ lasciviæ. Nec tamen propterea invitis dantur.* (§. 2 J. de curator.) Differunt curatores à tutoribus, quòd hi potius personæ illi potius rei dentur. *Nam tutoribus committitur persona pupillorum, ut curam educationis habeant; at curatoribus magis datur potestas administrandi negotia.*

5. Majorennibus quoque dantur quandoque curatores; & quidem vel ob vitium animi vel corporis; ob corporis vitium furiosis (*l. 6. ff. de curat. furioso &c. dand. l. 1. C. eod.*) & perpetuo morbo laborantibus ut præesse rebus suis nequeant; ob vitium animi prodigis. *Nam Jure Romano qui à magistratu prodigi declarati sunt furiosis æquiparantur.*

(l. 1. pr.

(l.1. pr. ff. eod.) *Vitium enim prodigalitatis aquè omnem, qua in contractibus requiritur, prudentiam hominibus adimit ac furor. Sed de tutoribus & curatoribus superius diximus.*

CAP. XIII.

DE FACULTATE CIRCA FAMILIAM PROPAGANDAM CIVIBUS COMPETENTE.

1. Jure Romano cives habent facultatem propagandi familiam ad posteros vel procreando liberos vel ex lege sibi sumendo tanquam ex se natos, qui ex aliis nati sunt, seu adoptando. Quâ de caussâ duobus distinctis membris hoc caput absolvemus: quorum priori de Nuptiis, posteriori de adoptionibus agetur.

MEMBR. I.

DE NUPTIIS.

1. Propagatur familia ad posteros justis nuptiis: quæ etiam patriam potestatem dant in liberos ex his procreatos. *Nam qui ex te & ex tuâ uxore natus est in potestate tuâ est; item qui filio tuo (quem in potestate habes) & ex uxore ejus nascitur i.e. nepos tuus & neptis aquè in tuâ sunt potestate: & pronepos & proneptis & deinceps cateri inquit Imperator* (§.1. J. de patriâ potestate.) *Quique ita in patrum potestate usq; ad mortem ejus perseverarunt familiam retinent & ad posteritatem propagare possunt.*

2. Quò autem nuptiæ justæ sint, requirunt Jura Romana, 1. ut inter cives sint contractæ Romanos: (*pr. J. de nupt.*) *Nam ex justis nuptiis nati cadunt in potestatem patriam, qua nullis nisi civibus Romanis conceditur Jure Romano.*

3. Secundum requisitum est, ut sint initæ inter masculos puberes seu quatuordecim annorum & fœminas viripotentes, quæ annos duodecim complerunt. (*pr. J. de nupt.*) *Hisce namque temporibus natura habilitatem generandi hominibus concedere videtur. Idque jura Romana avidè apprehenderunt tendentia ad hoc, ut cives omni modo darent operam procreationi liberorum. Verùm natura non uno temporis momento perfectam generandi potentiam tribuit, sed initiò valde imperfectam, qua successu temporis paulatim perficitur. Interest ergò Reipublica, ne quid maneum, mutilum aut debile procreatur facultatem contrahendi nuptias tunc concedere, quando habilitas procreandi est perfecta, & qui has contrahunt apti sunt ad regendam familiam & benè educandos liberos: neq; enim matrimonium initur in hunc tantum finem, ut liberi procreentur, sed etiam, ut debito modo e-*

ducentur. Quapropter nec sola habilitas generandi tribuit dignitatem contrahendi matrimonium, sed requiritur etiam prudentia debita; sine quâ societas conjugalis felix non est. Id autem pro Jure cujusque societatis habendum, per quod unaquæq; felix est.

4. Quia verò patribus concessum erat filios quousque vellent in potestate retinere, etiam his permittendum fuit matrimonium inire, ita tamen, ut id facerent patrum consensu. (*pr. J. de nupt.*) *Nam patria potestas non admittebat invitis patribus in familiam assumi fœminas gratiâ procreandorum liberorum in eorundem potestatem casurorum. Et olim quidem rigor potestatis patriæ exigebat, ut jussus expectaretur: quò pertinent verba Triboniani* (d.pr.) *qui tamen postea & quoad hanc caussam mitigatus est* (l. in sponsalibus. 7. §. 1. ff. de sponsal. l. si ut proponis. 5. C. de Nupt.) *Jure naturæ matrimonium tunc ineunt liberi qui patres habent, quando digni sunt, ut emancipentur adeoque tantùm hoc exigit à liberis, ut consilio parentum utantur. Nam cùm amicitia jubeat Juniores audire consilia prudentum; tum vel maximè id requirit in liberis, dum deliberant de familiâ propagandâ.*

5. Ut & quid temperantiæ observaretur in matrimonio ineundo, inter cognatos & affines usque ad certos gradus prohibitæ sunt hoc Jure nuptiæ. *Nam quæ contrahuntur inter cognatos in lineâ ascendente & descendente, nefariæ dicuntur (nefarium autem videtur deductum à farre, quo Romani utebantur in sacris, quibus scelerati indigni erant) & incestæ, quæ toties celebrari traduntur,* (l. 39. ff. de nupt.) *quoties ineuntur inter eas personas, inter quas non Jure civili sed moribus i. e Jure gentium prohibitæ sunt. In lineâ collaterali prohibitæ sunt usque ad tertium gradum inclusivè. Nam consobrinis concessæ sunt;* (§. 4. J. & l. 19. C. eod.) *sororem autem aut fratris vel sororis filiam, neptem & deinceps ducere prohibitum.* (§. 2. & 3. J. eod) *Quamvis enim Claudii temporibus lege quâdam nuptiæ cum fratris vel sororis filiâ fuerint approbatæ Claudio ipso has ineunte, non tamen repertus est nisi unus talis matrimonii cupitor, Talledius Severus eques Romanus, quem pleriq; gratiâ Agrippinæ impulsum ferebant, teste Tacito* (12. annal. cap. 7.) *Nam suprà, cùm de delictis tractaremus, demonstravimus homines naturali duci horrore, quò ab ejusmodi nuptiis abstineant. Hinc etiam lex ista iterum abrogata est, nuptiis talibus incestuosis pronunciatis.* (l. nemini. 17. C. eod.) *nec leviter Anastasius Claudium perstringit* (l. ult. C. de incest. nupt.) *Cæterùm rectius fecissent* Jura *Romana, si quoque inter consobrinos nuptias denegassent: plerumq; enim accidit, ob cognitum avum vel cognitam aviam alterutrum ex consobrinis aliquā sentire sanguinis identitatem.*

6. Affinitatis quoq; veneratione à quarundam personarum nuptiis abstineri Jus Romanum voluit: nim. in primo genere affinitatis quo

quo prohibitæ sunt inter eas personas quæ parentum liberorumque loco sunt. *Nam vitricus suam privignam aut socer nurum privignus suam novercam, gener socrum ducere nequeunt.* (§. adfinitatis.6.&7. J.eod.) *quia & pater filiam & filius matrem ducere non possunt. Id quod etiam extensum est ad sponsam filii patrisque; item eam, quæ ex uxore post divortium ex alio procreata est.* (§.si uxor. 9. J.eod.)

7. Est & Jure Romano polygamia prohibita (§.6. J. *eod.*) Juri naturæ & divino conveniente. *Id enim suprà demonstratum est, cùm de delictis ageremus.*

8. Dignitas quoque impedimento nuptiis est. *Nam senator libertinam ducere nequit.* (l.oratione.16 l. sciendum.32. & l.seq. l.42.§.1. & ll.seqq. ff. de Rit.nupt.)

9. Effectus nuptiarum Justarum Jure Romano est ut liberi ex his procreati cadant sub potestatē patriam: cæterùm, si quis ex concubinâ procreaverit liberos, potest hos mediante legitimatione suæ potestati subjicere: quæ fit vel per principale rescriptum, vel per oblationem curiæ vel per subsequens matrimonium. (§.*ult.J.eod.Nov.*74.*c.*2.*Nov.* 89.*cap.*9.*&* 10.)

MEMBR. II.
DE ADOPTIONIBUS.

1. Adoptio actus est, quo ex voluntate privatorum vim legis consequente Jura liberorum & parentum consequuntur, qui non sunt. Estq; duplex, Adoptio in specie sic dicta & arrogatio; hæc imperatoris auctoritate fit, illa imperio magistratus. (§.1.*J. de adopt.*) *Nam cùm duo sint genera eorum, qui adoptari possunt; patresf.nimir. & filiifam. & hi quidem de potestate sui patris, in quâ sunt, transeant in adoptantis potestatem; illi verò, cum sui juris sint, privent civitatem patrefamilias: nec hæc adoptio in liberâ Republ. fieri olim poterat, nisi consentiente & jubente populo. Quapropter & adoptio patrisf. arrogatio dicta est; quia rogabatur populus in hunc modum:* Velitis jubeatis Quirites ita eum esse filium, ac si ex ipso & matrefam. ejus natus esset. *Quamvis Cajus* (l.2. ff.de adopt.) *hujus veteris moris immemor propterea arrogationem nominatam esse putet, quod adoptans & adoptandus rogati fuerint: cùm tamen Augustus adhuc Tiberium lege curiatâ i.e. Jussu populi comitiis curiatis adoptârit.* (Sueton in Aug.cap.65.) *Sed cùm in statu monarchico Jus populi Imperatores in se transtulissent, horum jussu arrogationes cœperunt fieri.*

2. Adoptio olim in liberâ Republ. erat quædam quasi solennis in Jure facta cessio aut traditio filii; nec Jussum populi requirebat sed fiebat Imperio magistratus. *Nam filius à patre, in cujus potestate erat, tertiâ max-*

mancipatione in Jure cedebatur, atque ab adoptante coram magistratu, apud quem legis actio erat vindicabatur, atque à magistratu illo vendicanti addicebatur. Sed loco hujus veteris moris postea introductum, (l. ult. C. de adopt.) *ut tantummodo apud magistratum actis intervenientibus contestatio fieret. Cæterùm quòd singulariter à Justiniano circa hanc adoptionis speciem introductum est: ne scil. adoptatus transeat in potestatem & familiam extranei adoptantis: magis in privato Jure fundatum est; nec hujus loci.*

3. Hæc erat ratio liberos sibi fingendi & solâ lege constituendi: quam tamen oligarchiis in nobilitate fundatis non puto conducere. *Nam evilescit dignitas familiarum; si fingere sibi liberos licet. Cessat namq; opinio, quam vulgus habet de virtutibus à majoribus partis. Hinc tradit Tacitus* (12. annal. 25.) *peritos annotasse; nullam antehac adoptionem inter patritios Claudios reperiri, eosq; ab Attâ Clauso continuos duravisse.*

CONCLUSIO
Tractatûs
DE JURE PUBLICO JUSTINIANÆO.

1. *Ex elementis nostris, si eadem legibus hactenus enarratis applicamus, addiscimus Rationem status Romani, qui in Imperio post Constantinum M. obtinuit, in hoc constitisse,* 1. ut Principatus esset purus nulliq; Reipub. immixtus. *Ob hoc enim Roma municipio cuidam adæquata est, omniumq; magistratuū potestas eversa, ut nihil aliud essent, quàm Imperatorum ministri iisdē in Judicando inservientes, Judices propterea appellati.* Hæc autem statûs ratio conjuncta fuit cum defectibus haud levibus: quos deprehendit Vopiscus. *Hic namq; mala quæ inde oriri solent enarrat* (*in vitâ Aureliani*) *his verbis:* Quæritur quidem, quæ res malos principes faciat; Jam primùm nimia licentia, deinde rerum copia, amici præterea improbi, satellites detestandi, Eunuchi avarissimi, aulici vel stulti vel detestabiles, &, quod negari non potest, rerum publicarum ignorantia; sed ego à patre meo audivi, Diocletianum principem jam privatum dixisse: nihil esse difficilius, quàm benè imperare. Colligunt se quatuor vel quinq; atq; unum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt: dicunt; quid probandum sit. Imperator domi clausus est, vera non novit; cogitur hoc tantum scire quod illi loquuntur; facit Judices, quos fieri non oportet, amovet à Republicâ, quos debebat obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipse dicebat: bonus, cautus, optimus venditur Imperator.

2. Pro conservando statu etiam hoc intenderunt Imperatores, ut honores & munera redderentur hereditaria, eoq; ipso & Imperatoria dignitas. *Nam propterea liberi Senatorū, Decurionum, & aliorū in collegiis viventiū, quin & bellica munera gerentium, suorū parentum munera & honores subire*

subire jussi sunt. Et ipse Constantinus M. Imperiū velut hereditatē & familiam suis liberis reliquit. Quod ipsum quidem videtur optimū medium statū conservandi: Si enim fundamentum dignitatis personarum ponitur nativitas, & quilibet in Imperio concipitur eâ gaudere, quam ipsi tribuit natura; de hac distributione nemo videtur conqueri posse. Verùm conjuncta est hæc ratio conservandi Imperii maximo cum malo ejusdem. *Nam qui successores dignitatum sunt scientes, se eas obtenturos sive debitis instructi sint virtutibus sive non, studium virtutū negligunt, & qui Imperio regendisq; militibus destinati sunt homines imbelles voluptatibusq; dediti fiunt. Contrà qui servilibus muneribus detenti ad altiora adspirare nequeunt aut non sunt contenti suo statu & nova moliuntur; aut verò permanent abjecti vilisq; animi: & ita maxima pars Imperii hominibus vilibus, imbellibus & voluptatibus corporis deditis repletur.*

3. Vana fuit quoq; opinio Imperatorum, quòd existimarent, se Deo gratos & acceptos futuros, si scirent tantùm, quæ orthodoxi theologi adversus hæreticos defenderent, hosque honoribus summis & divitiis mactarent. *Nam hoc ipsum auxit in his & superbiam & avaritiam. Quid enim hominem superbiorem reddere potest, quàm si audiat successor Petri, & obtentor sedis, quæ caput est totius ecclesiæ? Avari redditi per hoc sunt, quòd concessum ipsis fuerit, parsimoniâ & scientiâ scripturarum aut mercaturâ honestâ bona congerere; quodque in his, quæ occasione clericali acquisiverunt, jussi sunt habere privilegia, quæ milites filiif. in castrensibus bonis. Quasi verò spe lucri excitanda essent præclara ingenia ad vitam clericalem.*

4. Circa militiam desiderari posse ex superioribus didicimus, 1. quòd tam plurimi à militiâ exclusi fuerint. *Nam coloni homines ad labores & molestias perferendas maximè idonei non sunt admissi; decuriones & horum filii itidem, qui tamen à ...eneris adsuefaciendi fuissent, præsertim barbarorum incursu, quò in suis municipiis ingruentibus hostibus resistere potuissent.* 2. quòd officia militaria à Constantino M. reddita sint hereditaria. *Quid enim magis perniciosum esse potest imperio, quàm respicere ad nativitatem & genus, ubi opus est virtute?* 3. quòd ad militiam magis spe stipendiorum & lucri, privilegiisque in acquirendis divitiis quàm honoribus allecti homines fuerint. *Nam potissima militum privilegia in hoc constitêre, quòd milites filiifam. sua castrensia habuerint privilegia. Et quod præter hoc superfuit præmium, officiis militaribus hæreditariis existentibus? Cessavit ergò in militibus omnis æmulatio, omneque de virtute certamen.*

5. Dolendum quoque, tot hominum corpora & collegia voluptatibus corporis & inani Imperatorum, qui orbem Christianum regere debebant, luxuriæ inservîisse. *Nam omnes hi homines unà cum cæteris in orbe Romano viventibus molles & effœminati redditi sunt; Quid ergò mirum, tantum & tam latè patens Imperium tam miserè devastatum à barbaris fuisse?*

6. Infor-

6. Informare autem quoque Interpretem Juris publici Elementa nostra possunt, quomodo facienda fuerit interpretatio Juris hujus; nimirum emendando paulatim quæ summè perniciosa fuisse videntur. *Nam Juris publici interpretatio haud melius videtur fieri posse, quàm si ab eo quod perniciosum est, quantum quidem licet, recedatur & ad optimam eatur Rempublicam.*

7. Emendari ergò à prudente JCto hæc mala potuissent;& quidē primum (*n.1.*) enarratū urgendo illud quod Theodosius & Valentinianus constituerunt (*l.8.C.de LL.*) & contrà dissuadendo id, quod contrà insectatur Justinianus (*l.ult. C.eod.*) nimirum, licet Majestate Imperiali nil majus sanctiusq; sit; decere tamen Imperatorem nil in publicâ privatâque caussâ decernere, nisi quod in duplici Senatu, palatii nempe & curiæ prius tractatum sit. *Ita namq; ad aliquam paulatim reditum esset Rempubl.& minuta fuissent mala ex licentiâ nimiâ Impp. & abusu Consiliariorum provenientia, de quibus* (n.1) *diximus: præsertim si in utroque Senatu nulli nisi prudentes & virtuosi viri tolerati fuissent.*

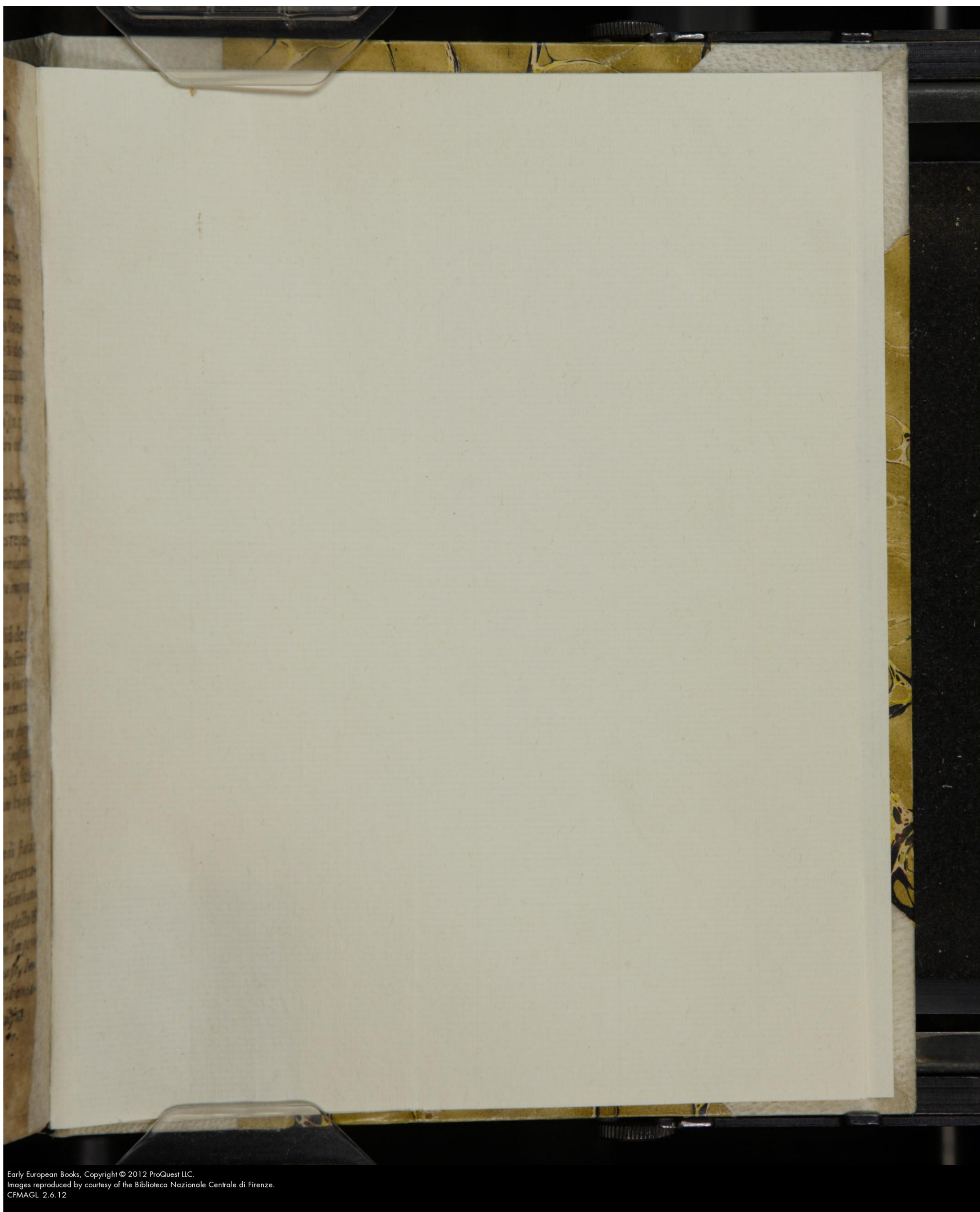
8. Secundo malo prudens JCtus potuisset occurrere persuadendo Imperatori, ut conderet legem: neminem imposterum ullo in munere paterno toleratum iri, nisi qui benè educatus & à Senatu utroq; dignus repertus fuerit. *Nam metu amissionis paternæ dignitatis majorem operam prudentiæ & virtutibus dedissent, & parentes ipsi circa bonam educationem plus curæ impendissent.*

9. Episcopis cæterisque clericis potuisset imponi, ut nullâ aliâ de re, quàm de amore Dei & proximi disceptarent; eique, qui plurimum doctrinâ & exemplo potuisset, maximi inter clericos honores decerni. *Nam hoc pacto inutiles concertationes, avaritiam, superbiam & vanarum rerum curam ex animo dimisissent, & potius humilitati & aliis virtutibus Christiano homine dignis dedissent operam: præsertim si aliud agentes ignominiosè remoti ab officio fuissent.*

10. Gregariis militibus quoque præmia honorum constituenda fuissent, tentatis tirociniis & in quorumlibet rusticanorum liberis. *Nam hi quàm maximè idonei sunt ad labores & molestias bellicas perferendas.*

11. *Hæc & talia similia, quæ nostra elementa suggerunt emendandi status gratiâ JCti tentare potuissent. Ex quibus patet, quisnam sit nostrorum elementorum circa interpretationem Juris publici usus; nimirum, ut inde caussas illius hauriamus; & si quid minus salutare occurrat emendare studeamus. Quo neglecto & insuper habito, Interpretes Juris & Consiliarii Imperatorum aut statuum Imperium potius evertunt quàm suâ operâ conservant. Nonnulli enim existimant, Imperatores eò feliciores futuros, quò magis absolutè imperant:* (*Id quod Tribonianum fecisse arguit* d.l. ult. C.de LL.) *Sed decipiuntur & decipiunt: cujus caussa est, quòd solidis fundamentis & exactâ universalium cognitione destituuntur.*

F I N I S.

KONSERVIERT DURCH
ÖSTERREICHISCHE FLORENZHILFE
WIEN 1967